

JOANNIS LAURENTII BERTI
FLORENTINI
FRATRIS EREMITAE AUGUSTINIANI

LIBRORUM

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

TOMUS IV.

In quo traduntur Legum præscriptiones, humanorumque Officiorum præcepta.

ROMAE APUD PANTHEON ANNO D. MDCCXL.
EXCUDEBAT ANTONIUS DE RUBEIS
SUPERIORUM PERMISSU.

CENSURA.

PRæclarissimus Auctor Operis inscripti *De Theologicis Disciplinis* in Tomis quarto & quinto, quos ex commissione Reverendissimi Patris Generalis perlegi, nedum totus Catholicus, & orthodoxus est, verum etiam eamdem exhibet, ac in prioribus libris novâ, & gratissimâ methodo concinnatis, exquisitam eruditionem, judicium acutissimum, & moderationem animi singularem. Quamobrem præfatas Ipsius lucubrationes, & nostratibus Theologiæ Candidatis, in quorum gratiam nunc primum prodeunt, & omnibus reconditioris doctrinæ cupidis, & sanioris Theologiæ studiosis utilissimas censeo, & Prelo dignissimas.

Dabam Romæ die 15. Februarii, 1740.

Fr. Joannes Andreas Onofri Genuensis Sacræ Theologiæ Magister Procurator Generalis Ordinis Eremitarum S. P. Augustini.

C E N S U R A.

Quoniam A. R. P. Magister Fr. Joannes Laurentius Berti hujusce Romani Collegii Gymnasiarchus optime de saniori Theologia mereri pergit in quarto, & quinto *De Theologicis Disciplinis* Voluminibus, quæ jussu Sapientissimi totius nostri Ordinis Præsulis expendenda suscepi, quos tribus prioribus magno plausu ubique exceptis calculos adjeci, eosdem duobus hisce lubens adjicio. Par siquidem in omnibus est rerum delectus, judicii præstantia, selectæ eruditionis copia, ac religionis integritas: quorum proinde intuitu e re publica erit, ut Typis mandentur. Ita sentiebam ex D. P. Augustini de Urbe hac die 29. Februarii 1740.

Ego F. Hieronymus Augustinus Zazzeri publicus in Romana Sapientia Sacræ Scripturæ Interpres, Academiæ Theologicæ in Archigymnasio Urbis Censor, ac S. Rituum Congregat. Consultor.

F. FE-

F. FELIX LEONI

A JUVENATIO

Sacræ Theologiæ Magister totius Ordinis FF. Eremitarum S. P. Augustini Prior Generalis.

HArum ſerie literarum, & noſtri Muneris auctoritate tibi Rev. P. Magiſtro Joanni-Laurentio Berti facultatem concedimus, ut typis mandare poſſis quartum, & quintum Tomum a te latine compoſitos, quorum titulus eſt, *De Theologicis Diſciplinis*, jam a duobus Patribus Magiſtris noſtri Ordinis per Nos deputatis reviſos & approbatos; ſervatis tamen ſervandis, juxta Decretum ſacroſancti Concilii Tridentini, & noſtri Ordinis ſanctiones, obtentaque ab eis, ad quos ſpectat, facultate. Datum in Conventu noſtro S. P. Auguſtini de Urbe die 28. Martii 1740.

F. Felix Leoni Generalis.

Noſtri mun. aff. Sig.

Magiſter Fr. Angelus-Maria de Orgio
Ordinis Secretarius.

Reg. lib. 1.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Rmo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

Philippus Archiepiſc. Theodoſiæ Viceſg.

CENSURA.

Reverendiſſimi Patris Aloyſii Nicolai Ridolfi Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtri juſſa impleturus *Theologicarum Diſciplinarum* IV., & V. Volumen ab admodum Rev. Patre Magiſtro Jo: Laurentio Berti elucubrata diligentiſsime perlegi. In quibus, haud deſciſcente a superioribus, & a ſe ipſo auctore, adeo nihil diſſonum a recta norma vel ſidei, vel morum offendi, ut immo eruditionem, claritatem, comptamque, ac fluidam orationem plane miratus ſim. Quare publica luce digniſsima reor.

Datum in Conventu S. Mariæ Tranſpontinæ pridie Idus Januarii, anni 1740.

Fr. Petrus Thomas Cacciari Romani Cleri Examinator, & in Collegio de Propaganda Fide Theologiæ Lector.

CENSURA.

QUartum, & quintum Volumen *De Theologicis Disciplinis*, in quibus de Juris, & æqui Regulis, de Humanis Officiis, atque de Divinæ Incarnationis Mysterio disserit Adm. Rev. P. Mag., & Stud. Regens Jo: Laurentius Berti Eremita Augustinianus, Reverendissimi P. Aloysii Nicolai Ridolfi Sacri Palatii Apostolici Magistri mandatis obsequens attente legi, idemque de illis judicium tuli, quod de prioribus libris ab eodem doctissimo Auctore feliciter in lucem editis. Omnia videlicet in eo sunt Catholicæ Fidei & bonis moribus consona, sollerter, & ingeniose, perspicue, & eleganter, docte, atque erudite pertractata. Itaque dignissima censeo, quæ in publicam lucem edantur.

D. Antonius Andreas Galli Ab. Canon. Regul. Sanctissimi Salvatoris Sac. Congr. Indicis Consultor.

IMPRIMATUR.

Fr. Aloysius Nicolaus Ridolfi Ord. Præd. S. P. A. Magister.

AU-

AUGUSTINI
Servandæ Legis, & Vitæ instituendæ præceptio.

Æc *disciplina ipsa Dei lex est, quæ apud eum fixa, & inconcussa semper manens, in sapientes animas quasi transcribitur, ut tanto se sciant vivere melius, tantoque sublimius, quanto & perfectius eam contemplantur, & vivendo custodiunt diligentius. Adolescentibus ergo studiosis ejus ita vivendum est, ut a venereis rebus, ab illecebris ventris & gutturis, ab immodesto corporis cultu & ornatu, ab inanibus negociis ludorum, a torpore somni atque pigritiæ, ab æmulatione, obtrectatione, invidentia, ab honorum potestatumque ambitionibus, ab ipsius etiam laudis immodica cupiditate se abstineant. Amorem autem pecuniæ totius suæ spei certissimum venenum esse credant: nihil enerviter faciant, nihil audacter. In peccatis autem suorum vel pellant omnino iram, vel ita frenent, ut sit pulsæ similis: neminem oderint, nulla vitia non curare velint. Magnopere observent cum vindicant, ne nimium sit: cum ignoscunt, ne parum. Nihil puniant quod non valeat ad melius: nihil indulgeant quod vertat in pejus. Suos putent omnes, in quos sibi potestas data fuerit. Ita serviant, ut eis dominari pudeat: ita dominentur, ut eis servire delectet. In alienis autem peccatis molesti non sint invito. Inimicitias vitent cautissime, ferant æquissime, finiant citissime. In omni verò contractu atque conversatione cum hominibus, satis est servare unum hoc vulgare proverbium: Nemini faciant quod pati nolunt. Rempublicam nolint administrare nisi perfecti. In omni vita, loco, tempore, amicos aut habeant, aut habere instent. Obsequantur dignis etiam non hoc expectantibus. Superbos minus curent, minime sint. Apte congruenterque vivant. Deum colant, cogitent, quærant, fide, spe, caritate subnixi. Optent tranquillitatem, atque certum cursum studiis suis, omniumque sociorum, & sibi quibusque possunt mentem bonam, pacatamque vitam.* Lib. II. de Ordine cap. VIII.

DE

DE THEOLOGICIS
DISCIPLINIS
LIBER VICESIMUS.

De Juris, & aequi Regulis, ideſt de Legibus, quae humanos mores dirigunt, & coercent.

UONIAM præcedentibus libris de divina Gratia plura conſcripſi, & quibus in rebus Auguſtiniana doctrina ab erroribus Janſenii, & Catholicum dogma diſcrepet a placitis Novatorum conatus ſum demonſtrare, atque id feci præter conſuetudinem quorumdam Scriptorum, qui aut diſſertationes alias præmittunt, aut illas, in quibus ſum verſatus, diverſa methodo, diverſiſque principiis exornant; neceſſario faciendum eſt, ut paucis aperiam hujus conſilii rationem. Cum Janſenianos naviter ſtrenueque debellaverint tam illi, qui Molinæ vel Suareſii partibus addicti ſunt, quàm alii, qui Dei gratiam in actuoſa qualitate conſtituunt, ſed callidi dogmatiſtæ confugiant ad ſententiam eorum, qui juxta Auguſtinum in ſanctæ dilectionis inſpiratione putant conſtituendam, & efficax auxilium contendunt nihil aliud eſſe quàm delectationem victricem, atque hinc illegitime inferant, neque gratiam ullam ſuo unquam carere effectu, neque vigere in hoc infirmitatis ſtatu libertatis in partem utramli-

bet potestatem; pretium operæ me facturum existimavi, si ostenderem Augustinensium neminem denegare sub robusta ac valida delectatione veram reluctandi potentiam, sicuti nec sub minima ac parva facultatem obtemperandi. Postquam verò id pro mea virili explicavi, nullum ex iis, qui gratiam ab intrinseco efficacem repellunt, norunt tamen illam a probatissimis Theologis propugnari, fore arbitror adeo iniquum & malevolum, ut me Jansenianis adnumeret, & non potius fateatur, quod pro sua erga me humanitate testantur ingenui viri, hac disserendi ratione a recessu perfugioque, quò in tanta vexatione se recipiunt, Jansenianos ipsos faciliùs ejici, & exturbari. Ac de natura gratiæ, si Nostratium sententiam exposui, omnes alias a Catholicis collustratas honeste excipiens, moderate oppugnans, nullam suggillans, nec afficiens auctorem aliquem injuriâ; mihi persuadeo eam rem, nisi sit laudi, vituperationi bonorum nequaquam fore. Disputationes denique jam absolutas iis, quas nunc subjiciam, præmisi, quod origo actionum humanarum, quarum præceptiones ac normam hoc volumine tradam, si fiant ut oportet, & ad finem ultimum referantur, divino ex munere sit repetenda; &, si gratia desit, regnet peccatum per mortem, & per legem arguatur tantùm prævaricatio. In superioribus itaque libris nihil fortè vel ante rem, vel præter rem disputavi: & cum dederim nunc rationem consilii mei, quod reliquum est operis, ita, ut institui, persolvam.

CAPUT I.

Vocabulum Legis exponitur, ac definitur: traditur partitio legum; & statuitur ad actum voluntatis legem potissimum pertinere.

ERGO præter Gratiam, quæ humanam adjuvat infirmitatem, necessaria fuerunt rationalibus præcepta quædam & instituta, quæ imperarent quæ facienda sunt, & prohiberent contraria: atque hæc instituta LEGES dicimus. Unde Legis nomen sit derivatum, non consentiunt Scriptores: opinantibus quibusdam dici legem a *ligando*, quoniam subditos ad observantiam præceptorum obstringit. Arbitror derivasse potius a *legendo*, ut animadvertit in sua Etymologia Gerardus Vossius, & Prologom. 25. Alphonsus Salmeron. Nam sicut a ducendo Dux, a regendo Rex, ita a legendo lex dicitur, ut demonstrat Latini sermonis consuetudo. Græci appellant *νόμον* a *νέμω*, *tribuere*, quòd suum distribuat unicuique: Hebræi autem תורה, *Torà*, quasi *verborum*, ut interpretatur Marinus, *jactationem*. *Legere* autem, unde derivamus latinum vocabulum, aliquando idem est ac eligere, unde est in Eclogis

gis Virgilianis, *Qui legitis flores, & humi nascentia fraga*: aliquando est idem, ac pervolutare & cognoscere, & lectionem ad librum aliquem adhibere. Juxta priorem legendi significationem ait Augustinus q. 20. in Leviticum: *Legem ab eligendo Latini Auctores appellatam esse dixerunt*; & juxta postremam Isidorus lib. XI. cap. 10. *Dicitur lex, quoniam scribitur, & legenda proponitur*. Igitur qui a ligando derivarunt, non etymologiæ rationem habuerunt, sed potius muneris ac potestatis. Hinc & varia nomina lex adscivit, cujusmodi sunt, Pactum, Testamentum, Mandatum, Voluntas Domini.

Definitur autem Lex a Cicerone lib. 1. de Legibus, *Recta ratio imperandi, & prohibendi*: a Theologis autem Scholasticis his, aut consimilibus verbis: *Lex est præscriptum aliquod ab eo, qui communitatis curam habet, ad commune bonum directum, & subditis intimatum*. Quæ definitio legem describit comparate ad legislatorem; nam respectu subditorum traditur hæc alia vulgaris: *Lex est mensura actuum humanorum, per quam ad id quod rectum est agendum, & ad id quod pravum est omittendum diriguntur*. In quibus definitionibus explicandis non est, ut immoremur, necesse admodum. Atque tradita Legis definitio cuique legi communis est.

Lex vero alia est naturalis, alia autem positiva. Naturalis dividitur in *æternam*, quæ est rectus universorum ordo a sapientia & providentia Dei prorsus indistinctus, sive, ut ajebat Tullius, *Æternum quiddam, quod universum mundum regit imperandi, prohibendique sapientiâ*: & in *participatam*, quæ est ipsa naturæ vis, & ratio prudentis, sive Auctore ipso Tullio, *non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus*. Legem *Positivam*, eam videlicet, quæ a libera Legislatoris institutione dependet, ejusque arbitratu ponitur, & constituitur, in divinam, humanamque dispescunt. Et *divina* quidem alia est *antiqua*, quam libri Mosis comprehendunt, alia *Nova* tradita in libris novi Testamenti, maxime Evangeliorum. Lex *humana* ea est, quam homines ferunt: & alia est Ecclesiastica, Civilis altera. *Ecclesiastica* Pontificum decretis, definitionibus Conciliorum, communibus Patrum sententiis, & perantiquâ Ecclesiæ disciplinâ constituta est: *Civilis* sita est in statutis Imperatorum, Reipublicæ constitutionibus, atque populorum consuetudine. Itaque hæc est generalis Legum partitio.

Id vero circa quod versantur leges, Jus appellitant. Et istud pariter dividitur in *naturale*, *positivum*, *divinum*, *humanum*, *Ecclesiasticum*, *Canonicum*, & *Civile*, juxta traditas legum divisiones. Ulpianus lib. 1. ff. de Just. & Jure, partitur omne Jus in *publicum*, & *privatum*: & illud arbitratur esse quod ad statum pertinet rerum Romanarum: hoc autem, idest, jus privatum, aliud esse *naturale*, aliud *jus* gen-

gentium, aliud *jus civile*. Et is quidem *Jus naturale* facit etiam brutis commune: quod etsi potest sensu aliquo probari, cum & inter bruta & res omnes creatas sit forma quædam regiminis, rerumque agendarum mensura; est nihilominus dictum improprie: est enim anima legis ipsa ratio, quâ bruta carent. Nec placet Jurisperitis *jus naturale* in ordine quodam infimo locari, *Romanum* autem in supremo; cum per se constet, jus naturale ampliori latitudine se extendere, Romanum speciem aliquam constituere. Magis ergo placet Jus naturale dividere in *primævum*, *secundarium*, & *personale* aut *locale*. Primævum illud est, quod pertinet ad ipsam rationalis naturæ constitutionem; illud scilicet, quo præcipiuntur mutua hominum dilectio, connubia, filiorum educatio, cultus parentum, aliaque humanæ societatis officia, quæ forent in usu etiamsi Adam non peccasset, neque suborta esset familiarum divisio. Secundarium est illud, quod exigente usu, & humanis necessitatibus constitutum est: irruente præsertim familiarum divisione, & incommodis erumpentibus ex propagatione humani generis ab Adamo prævaricatore. Atque hoc Jure divisiones Regnorum, Constitutiones Rerumpublicarum, Legationes, Jura belli & pacis, emptio, venditio, locatio, conductio, depositum, mutuum, aliique contractus fuerunt inducti. Quæ cum omnibus Gentibus promiscue communia sint, hoc jus naturæ *secundarium* dicitur a Justiniano lib. 2. Instit. tit. 1., *Jus Gentium*. Personale enim, aut Locale respicit peculiarem locorum, aut personarum conditionem. Sunt vero loca aut Regna, aut Provinciæ, aut Civitates, aut oppida: & omnia statutis quibusdam propriis reguntur. Homines autem sunt aut liberi, aut servi. Et liberi quidem jus habent sic facere, ut volunt, prout lib. 1. de Officiis, & in Paradoxo v. loquitur Cicero. At servi dominio aliorum subjiciuntur, unde & *mancipia* dicuntur, quasi manu ab hostibus capiantur. Nec tamen homines liberi possunt semper pro arbitrio agere: omnes quippe, etsi liberi, superioribus legibus obstringuntur; & *parvulus hæres*, auctore Apostolo ad Galat. IV. *nihil differt a servo*: & *Pater assiduat illi flagella*, more servorum, ut in Ecclef. xxx. Emanaverunt enim Jura omnia Gentium, & Personarum a lege suprema, æterna scilicet & naturali, cujus præceptis tenentur omnes. At de divisione Legis & Juris dictum modo.

Reliquum est, ut videamus an ad actum intellectus, aut voluntatis sit lex referenda: qua in re dissentiunt Scholastici. Sed parvi momenti quæstio est; atque utrumlibet affirmes, nostra parum interest. Opinor distinguendam esse legem, ut in Legislatore, in Tabulis, & in subdito subjicitur. In Tabulis mortua est, literis conscripta, aut sculpta. In subdito pariter non semper cum voluntate conjuncta est; sæpe enim plurimi, qui legibus tenentur, eas nolunt implere. Igitur de lege quatenus pertinet ad legislatorem instituitur quæstio: eamque pau-

cis

cis resolvens affirmo legem, etsi intellectionem supponat, ad actum voluntatis proprie referri. Legitur enim Psal. 142. *Doce me facere voluntatem tuam*. Ps. 102. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas*. Macch. 1. *Det vobis cor, ut colatis eum, & faciatis ejus voluntatem*. S. P. Augustinus lib. IV. de Civ. Dei cap. 6. scribit principio rerum gentium, nationumque fuisse pro legibus *Arbitria principum*. Ipse denique Justinianus lib. 1. Inst. tit. 2. §. 2. *Quod principi placuit*, inquit, *legis habet vigorem*. Ad voluntatem ergo, arbitriumque Legislatoris lex pertinet. Recte Cicero de legibus: *Cum legem dico, nihil aliud intelligi volo, quam imperium, sine quo nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest*. Atque hæc rationi consentanea sunt; nisi enim ad rationem mentis accedat judicium imperans honesta, & prohibens contraria, non habetur lex, sed suspensa quædam apprehensio. Imperare autem & prohibere actus est voluntatis; quoniam nihil aliud est *Imperare*, quàm intimare, decernere, denuntiare, velle ut Majorum præcepta innotescant, & compleantur. Deinde Lex inferiores dirigit: & directio, etsi pertinet ad intellectum, quatenus est perceptio, & propositio rerum meliorum; si tamen accipiatur pro vi illa movendi, & intimatione, quæ in Lege præcipua sunt, spectat ad voluntatem.

Objiciunt: Lex illuminat, dicente Davide, *Præce ptum Domini lucidum, illuminans oculos*. II. Lex imperat: at imperare per D. Thomam actus rationis est. III. Lex est quædam regula & mensura pravi & recti, ad quam humanæ actiones exigi debent. Quæ regula mentis & intellectionis est opus. IV. Saltim Lex naturæ actus voluntatis non est, cum nihil sit aliud, quam lumen rationis cuique rationali creaturæ manu Formatoris impressum.

Resp. ad 1. Eatenus legem illuminare, quatenus nobis divinam proponit voluntatem, cui obtemperantes, & societatem habentes ad invicem ambulamus in luce. Ad 2. nego quod imperare sit actus rationis. Ait enim Augustinus lib. VIII. Confess. cap. 9. *Voluntas imperat*: & D. Thomas 1. 2. q. 71. art. 6. ad 2. voluntas *imperat omnes actus voluntatis*, atque q. 9. art. 1. in Corp. *voluntas movet alias potentias animæ ad suos actus*. Quapropter ubi S. Thomas imperium tribuit intellectioni, illud accipit pro sola directione mentis, non pro illa intimatione, & vi movendi, in qua potissimum lex sita est. Ad tertium dico, utique legem comparate ad subditum esse mensuram pravi & recti, sed relate ad Legislatorem esse hujus mensuræ intimationem, & præscriptionem. Prætcrquamquod ait Angelicus 2. 2. q. 104. art. 5. primam regulam, cui actiones humanæ conformari debent, esse Dei voluntatem, secundam aliorum Superiorum imperium. Eadem responsio adhibetur ad 4. siquidem lex naturæ in homine est vis, & acumen ipsum rationis;

sed

sed quatenus a Deo est, dicit intimationem divinæ voluntatis, & æqui rectique præscriptionem, quam rationalis animus intima conscientia intuetur in semetipso manu Conditoris inscriptam.

CAPUT II.

Legum conditiones exponit, & pertractat de illarum Auctore, & iis, qui legibus subjiciuntur.

QUINQUE autem traduntur conditiones legum universarum: ac prima est, *ut lata sit qualibet lex pro aliqua communitate*. Primo quia in eo differt lex a præcepto, quod illa communis est, & istud peculiare. Et lex quidem appellatur præceptum, sed accepto præcepti vocabulo in significatione ampliori & generica, ut habetur lib. 1. ff. de legibus. Habetur præterea lib. 1. Inst. tit. Jura: *Leges non in singulas personas, sed generaliter constituuntur*. Deinde legem æternam ac naturalem esse communem satis compertum est: de legibus autem civilibus & Canonicis idem affirmat in Prooemio Decretalium Gregorius Nonus. Prima itaque legum conditio recte constituta est.

Solet opponi primo definitio legis superius tradita, quod sit mensura humanarum operationum. Videtur ergo, ut quemadmodum operari est individuorum, ita ad hæc tantummodo leges pertineant. Datur quoque, ut dictum est supra, & habetur lib. I. de Const. Princ. *Jus personale*. Insuper *Commune*, *Respublica*, aliaque istiusmodi nomina sunt intentione hominum instituta, ideoque non sunt subjectum legis idoneum. Denique imponitur lex interdum uni tantum, uti sacrificium Abrahami. Allata ergo legum proprietas haud scite præscribitur.

Respondemus, Legem ferri pro aliqua Communitate *distributivè*; idest generaliter proponi ita, ut ad omnes singulosque perveniat: ideoque universalis est, & unicuique in particulari normam exhibet æquitatis. Ita ratio, prudentia, ars, facultas referuntur ad plures, etiamsi qui his utuntur sint individui. Jura Personalia & ipsa ad publicum commodum ordinantur; confert enim ad bonum Corporis singulorum membrorum harmonia, atque ad utilitatem Reipublicæ & communis rei politiam recta munerum, magistratuum, negotiorum, hominumque partitio. Præceptum autem uni impositum a lege secernitur: quamquam potest privatis personis imponi a Superiore mandatum pro bono, & commodo Reipublicæ.

Altera conditio est, quod *leges ad commune bonum sunt referendæ*. Hanc legum conditionem etiam Ethnici probavere. Aristoteles enim

enim 8. Eth. cap. 10. *Lex* (inquit) *subditorum spectat utilitatem*; & Cicero in 1. de legibus, constituendas leges scribit *publicæ salutis causâ*. Hinc ait in V. Etymolog. Isidorus, *Lex est nullo privato commodo, sed pro communi utilitate Civium conscripta*. Accedit ratio; nam Deus pro bono universitatis leges ferre per Esaiam testatur hisce verbis: *Lex a me exit in lucem populorum*. Omnem verò potestatem ac principatum a Deo esse, testantur sacra eloquia, & natura ipsa proclamat. Quisquis ergo accepta a supremo Numine potestate in ferendis legibus utitur, tenetur illius ad exemplum aptare decreta sua, eaque statuere in commodum populorum.

Dices fortasse nonnullas leges pertinere ad Principes, ut de persolvendis vectigalibus; nonnullas ad milites, ut de manubiis, & auro coronario; complures ad pupillos, ad libertos, & manumissos: dari etiam Privilegia, quæ cedunt privatorum utilitati. Respondeo leges, quæ lib. I. Instit. ff. *de Constit. Princ.* dicuntur particulares, ad privatum bonum tanquam ad finem proximum referri, ad commune vero tanquam ad finem ultimum. Et quidem felicitati Reipublicæ plurimum confert, si Principi vectigalia & portoria solvantur: consulitur enim hoc pacto illius majestati & honori, quippe hac ratione facilius subditis inserit observantiam, hostibusque incutit terrorem, atque formidinem. Quod de ceteris dicendum est: nam si rectus in personis prætermittitur ordo, & pupillis patrias fortunas adimere, milites fraudare, ingenuos cum meritoriis versari fas sit, nihil erit in civitate non inhonestum ac turpe. Eo etiam tendunt privilegia, quæ conferuntur, ut ipsorum spe allecti cives egregiis operibus incumbant, nec studia sine remuneratione torpescant. Aut respondemus privilegia privatis hominibus irrogata melius dici *Exemptiones a Lege*, ut ait Glossa in Cap. *Erit autem lex*: & Cicero in tertio de Legibus: *Majores nostri in privatos homines leges ferri noluerunt: id est enim privilegium*.

Conditio tertia erit, *ut Lex sit justa, neque inhonesta præcipiat*. S. P. Augustinus hanc legis proprietatem tradit in primo de lib. Arb. cap. 5. dicens: *Lex esse non videtur, quæ justa non fuerit*. Consentit Isidorus, qui lib. 5. Etymolog. cap. 2. hæc habet: *Lex erit omne quod ratione constiterit, quod religioni congruat, quod disciplinæ conveniat, quod saluti proficiat*. Ratio autem satis est manifesta: injustitiæ enim & scelera commune bonum non provehunt, sed evertunt.

At dices: Nonne leges fornicationes aliquando permittunt? Immo ipse fomes concupiscentiæ nonne ab Apostolo ad Rom. VII. v. 23. *lex* appellatur? Præterea quanta arbitrio Regum præcipiuntur injusta? Ne alia proferamus exempla, Ægyptiorum Rex Pharao jussit ut aquis mergerentur Hebræorum infantuli: præcepit Saul ut interficerentur Sacerdotes Domini: aliique innumeri indixerunt decretis suis immania, turpia, horrendissimaque flagitia. Respondeo fornicationem a legibus

legibus non præcipi, sed permitti. Permissio autem peccati, ut vitentur majora crimina, non est indecora, sed ipso Numine digna. *Legem quidem satis video* (ait Augustinus loc. cit.) *munitam contra hujusmodi accusationem, quæ in eo populo quem regit, minoribus malefactis, ne majora committerentur, dedit licentiam*. Fomes peccati lex dicitur ab Apostolo ob pœnam culpæ originalis; ut enim miles destitutus stipendio transit ad legem agricolarum, & qui capitur jure belli, servus fit capientis, ita homo per peccatum a lege liberi transiit ad captivitatem, quæ est lex pœnalis. Injusta vero decreta virorum principum non leges dicenda sunt, sed Tyrannorum præscriptiones; quippe ut ajebat Cicero lib. 1. de Oratore, *Docemur auctoritate nutuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere*.

Quarta legum conditio est, *ut sint perutiles*: quæ ex præcedentibus consequitur, & vix a secunda distinguitur. Si enim constitutæ sunt leges publicæ salutis causâ, si præmia conferri jubent, & vitia insectantur, si distinguuntur a tyrannide, quod hæc est dominatus ad subversionem pauperum, lex vero ad regimen æquitatis; consequens est, ut hæc sit utilitatum, opportunitatumque consultrix.

Postrema conditio est, *ut leges sint diuturnæ*. Lex enim æterna, cum sit rectus ordo divinæ immutabilis providentiæ, est prorsus invariabilis. Naturalis etiam creata, & hominibus indita nequit a mente rationabilium deleri. Divina lex per Mosen lata, cum esset promissio & figura novi fœderis; perduravit usque ad Joannem & Christi baptisma, atque hujus morte scisso velo templi, & consummatis figuris transiit in Evangelicam. Vigebit hæc usque ad consummationem sæculi. Humanæ leges perseverant post obitum legislatoris, ab eoque successores adipiscuntur auctoritatem statutæ legis, sive hæreditate, sive electione. Oportet ergo, ut leges sint diutinæ, salutares, rectæ, universales, & institutæ ad commodum populorum.

Ferre servatis his conditionibus leges ad Communitates duntaxat spectat, earumque Rectores. Quod probatur cum auctoritate, tum ratione. Isidorus namque lib. 1. ita legem describit: *Lex est Constitutio Populi; secundum quam Majores natu aliquid sanxerunt*: quam descriptionem probat distinctio Decretalium 2. Ratio autem hæc est. Habet lex vim imperandi & coercendi, ut Aristoteles ait x. Ethic. Conditor ergo legis nullus est, nisi qui imperare & coercere potest, idest, Rector communitatis. Ex quibus liquet, quæ domi suæ imperant Patresfamilias, esse quædam particularia statuta, non leges, nisi in quantum illa domus pars est Civitatis, ejusque regimen refertur ad patriam commoditatem. Leges autem a quibusdam privatis præscriptæ tunc auctoritatem obtinuerunt, cum illis accessit publici Magistratus, aut Principis comprobatio.

Jam

Jam de iis dicendum est, quos legum observantia tenet obstrictos, a quorum numero excipiunt Novatores cœtum Justorum. Tutantur errorem suum prava quorumdam locorum Scripturæ intelligentia. Ea sunt, ad Rom. VI. 14. *Non enim sub lege estis, sed sub gratia*. Item ad Galat. II. 4. *subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent*: & cap. III. 19. *Propter transgressiones* (lex) *posita est*: nec non cap. 5. v. 18. *Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege*. Possent & opponere quod habetur in Decret. d. 19. q. 2. *Qui lege privata ducitur, nulla ratio exigit, ut publica constringatur*.

Refellitur autem Novatorum spissus ac turbulentus error locupletioribus ejusdem Apostoli testimoniis. Qui in Epist. ad Rom. cap. 3. v. ultimo scribit: *Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus*. Idest, *Legem sistimus in his, quæ & nunc novo testamento introducta etiam cumulatiore præcepto prohibentur*, inquit hunc locum citans Tertullianus de Pudicitia. Et capite ejusdem Epistolæ XIII. ait Apostolus, *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*: quem locum quidam hæreticorum avide arripiunt, ut evincant etiam summos Sacerdotes & Episcopos teneri legibus temporalium dominorum; tametsi nequeunt isti facta Sacerdotii comparatione dici *ἐξουσίαι ὑπερέχουσαι*, *præcellentes potestates*, quoniam ut corpora spiritibus, ita temporalis politia est subjicienda Ecclesiasticæ. Interim eorum confessione constat *omnem animam*, ideoque & justam subjici Legislatoribus. In postremo etiam ad Hebræos v. 17. scribit Paulus: *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis*. Sed quid plura? nonne de Justis dictum est a Domino Jo. XV. 10. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego Patris mei præcepta servavi, & maneo in ejus dilectione*? Indubitatum est ergo, quod *nemo quantumvis justificatus liberum se ab observantia mandatorum putare debet*: ut definit sess. 6. cap. II. sacrosancta Synodus Tridentina. Atque his suffragatur ratio. Lex enim ratione sua duo importat; unum, ut sit regula rerum agendarum: alterum ut reluctantes bene agere vi, & auctoritate coerceat. At justi, quamquam sponte obtemperant legi, atque secundum rationem istam ei minime subjiciuntur; reguntur tamen superiorum suorum institutis atque mandatis. Legibus ergo inspecto munere ipsarum præcipuo, quod est intimare & dirigere, etiam justificati subjiciuntur. Quinimo subduntur legibus etiam quoad vim coactivam, in quantum possunt ab illarum observatione desciscere, & quandoque a malefactis retrahuntur timore supplicii.

Inania autem sunt, quæ objiciunt Heterodoxi. Nam Apostolus ad Romanos loquitur de lege mosaica, & de lege premente & minitante, ut opponitur gratiæ adjuvanti, & Evangelio, quod appellatur Act. 14. 3. *λόγος χάριτος*, *verbum gratiæ*. Quare Augustinus de Grat. & lib. arbitrio

bitrio cap. 12. ait: *Non enim estis sub lege, sed sub gratia: non quia lex mala sit; sed quia sub illa sunt, quos reos facit jubendo, non adjuvando. Gratia quippe adjuvat, ut legis quisque sit factor, sine qua gratia sub lege positus tantum erat legis auditor*. In Epistola ad Galatas perspicuum est, sermonem cap. 2. fieri adversus **παρεισάκτους ψευδαδέλφους**, *superinductos falsos fratres*, Judæos scilicet simulantes se esse Christianos, & compellentes circumcidi, & jugum veterum legalium iterum imponentes. Nostram ergo libertatem tutatur Paulus a ceremoniis Judaicis, non ab observatione præceptorum. Proximo cap. 3. ait legem positam propter transgressiones declarandas, puniendas, & coercendas, ut Lyranus, Menochius, Estius, aliique docti Interpretes observarunt. Eadem est responsio S. P. Augustini de Grat. Ch. cap. 8. Nonnulli particulam *propter* accipiunt, quasi hoc loco significet non finalem causam, sed eventum, ac si diceretur, posita lege sequutæ sunt transgressiones: proferuntque hujus significationis exempla ex Adelphis & Eunucho Terentii, ex Cicerone in Catilinam, & aliis Latinis Scriptoribus probatissimis. Sed non opus est, ut ad Grammaticos Rhetoresque confugias, dicente eodem Apostolo in seq. cap. v. 23. de probis ac temperatis, *Adversus hujusmodi non est lex*; nimirum sunt justi immunes a pœna & coercitionibus, quibus ex adverso obnoxii sunt legum confractores. Ex quibus facile exponitur similis locus ad Timoth. 1. cap. 1. v. 9. *Lex justo non est posita, sed injustis*: quoniam justus sponte se legi conformat, & lubens justitiam apprehendit, *non tanquam per pedagogum terrentem & suadentem*, inquit S. P. Aug. de Spiritu & lit. cap. x. Idem sensus est alterius testimonii. Quos enim Spiritus ducit, & caritas trahit, non sunt sub lege premente, & vindicante, sed præcepta legis faciunt animo alacri & libentissimo. *Sub lege est enim* (inquit Aug. de Nat. & Grat. cap. 57.) *qui timore supplicii quod lex minatur, non amore justitiæ, se sentit abstinere ab opere peccati*; & infra: *Ergo si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege: utique lege, quæ timorem incutit, non tribuit caritatem*. Eadem responsione eliditur quod depromptum est ex Decretis.

His communia singulis legibus complexi sumus. Quod ad legum attinet promulgationem loco opportuniori discutiendum est: nam lex naturalis inscripta omnium cordi nullà promulgatione indiget. Ad singulas ergo leges in particulari examinandas stylum, animumque convertimus.

CA-

CAPUT III.

Pertractatur de Lege æterna, a qua omnes aliæ derivantur.

PRAECELLIT itaque leges omnes Æterna. Hanc definit S.P. Augustinus libro adversus Faustum XXII. cap. 27. *Lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans*. Et in primo de lib. arb. cap. 6. *Ut breviter* (inquit) *æternæ legis notionem quantum valeo verbis explicem, ea est, qua justum est, ut omnia sint ordinatissima*. Æternam hanc legem absque ullo fidei lumine etiam Ethnici Scriptores assecuti fuerunt. Crysippus lib. 1. de Finibus, Hecato lib. 6. Manlius, cujus extant in priori de Astronomia libro hi versus,

Hoc opus immensi constructum Corpore mundi
Membraque naturæ diversæ condita formæ
Aeris, atque Ignis, Terræ, Pelagique jacentis
Vis animæ divina regit, sacroque meatu
Conspirat Deus, & tacita ratione gubernat.

Occurrunt similia in IV. Georgicon, & in 6. Æneidon Vergilii, collecta in Apparatu Jur. Canon. ab Emmanuele Gonzalez. Videntur autem hi poetæ operam dedisse Platonicæ philosophiæ, juxta quam, ut refert Plutarchus lib. 1. de Placitis Philosoph. Θεὸς ἐστὶ νοῦς τοῦ κόσμου, *Deus est intelligentia & anima mundi*. Præclare Tullius in secundo de Legibus. *Hanc video sapientissimorum hominum esse sententiam, Legem nec hominum ingeniis excogitatam, nec scitum esse aliquod populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regit imperandi, prohibendique sapientiâ.*

Aeterna Lex ita exposita duas habet quasi ἀναλογίας, sive similares rationes, unam respectu irrationalium creaturarum, & alteram respectu hominum & angelorum. Et comparate quidem ad res creatas sensu & ratione carentes, quemadmodum in his est quædam obedientia improprie dicta, rei scilicet arbitrio carentis suo; ita lex latè & metaphorice appellatur ipse ordo perpetuæ gubernationis. Quod vero ad rationales pertinet, propriam habet rationem legis, eique vera obedientia respondet, videlicet obtemperatio animi libertatem suam retinentis. Satis præterea constat hanc legem dici æternam, non ex parte rerum agendarum, sed ipsius Dei cuncta ab æterno disponentis & ordinantis, eo ferme pacto, quo sempiternam dicimus prædestinationem, providentiam, voluntatemque divinam. Quamobrem necesse non fuit, ut lex ista promulgaretur ab æterno, sed hoc tantum, ut institueretur vim habitura in rerum creatarum conditione. Ex parte tamen

B 2 Dei

Dei promulgatam ab æterno in Scriptura libri vitæ, & in Verbo divino, docet 1. 2. q. 91. art. 1. ad 2. Doctor Angelicus: quod alii rejiciunt, propterea quod generatio æterni Verbi per se ad constituendam legem non requiratur, alioquì (ait Vasquesius) *solus Pater promulgasset hanc legem*. Sed puto hanc esse inutilem logomachiam. Enimvero si cum D. Thoma distinguamus in promulgatione intimationem ipsam factam verbo, vel scripto, a notitia & audientia subditorum, non video cur Eximii Doctoris responsio sophistice impugnetur. Nos autem qui promulgationem nihil aliud intelligimus, nisi paratæ jam legis propositionem & publicationem, æternam legem institutam dicimus ante tempora sæcularia, promulgatam vero in temporum conditione.

His constitutis locum non habent plura, quæ ab antiquioribus Scholasticis disputantur, veluti num lex æterna sit idea rerum existens in mente Dei: quod contra communiorem sententiam tutatur idem Vasquez. Nos quippe ideam ad perceptionem mentis, legem ad voluntatis decreta referimus, neque aliam inter hæc ponimus distinctionem, nisi connotatorum. Ipsa ergo natura Dei, quatenus omnium rerum rationes exhibet, est idea: quatenus præscribit rerum universarum ordinem & mensuram, est lex æterna. Ex quibus apparet opinionem Vasquesii etiam falsam esse in sententia Thomistarum: qui referunt quidem Legem ad opus intellectionis, sed cum Doct. Angelico q. 93. art. 1., tenent ideas respicere proprias naturas singularum rerum, leges vero singulas ad commune bonum Dei sapientia dirigi. Atque hinc est, quod ideas ratione objectorum multiplicant, & legem æternam unamduntaxat constituunt. Similiter docent providentiam in hoc differre a lege, quod illa singulas res in partes distribuit, & nihil jubet, aut vetat; & lex refertur ad unum rectissimumque ordinem universorum, quem perturbari non finit. Verum si dixeris Deum optimum maximum *inferiores partes creaturæ suæ convenientissimis legibus admirandæ dispensationis ornare*, & si providentiam dixeris *legem in distributione temporum datam*, id nullatenus improbabo, sed excipiam Augustiniana verba ex lib. de Cathechiz. rudib. & X. de Civit. Dei cap. 15., absque ulla contradictione. Quippe & legem, & providentiam, & ideam, & si quid aliud divinum dicimus, aut cogitamus unam summam rem esse sine ulla hæsitatione profiteor.

Remanet inquirendum an lex æterna omnium aliarum sit caussa, illique Creaturæ omnes subjiciantur. Quantum ad priorem quæstionis partem respondemus affirmative, ducti auctoritate Sanctorum, Philosophorum consensu, & lumine ipso rationis. Accipe dicta Patrum. Augustinus Tract. 6. in Joan. inquit: *Ipsa jura humana per Imperatores & reges Deus distribuit generi humano*: & in 1. de lib. arbitrio cap. 6. *nihil est in temporali lege justum, quod ab æterna non derivetur*. Idem docet de vera Religione cap. 32. lib. 14. de Trinitate cap. 15. & quæ-

stione

stione super Exodum septima ac sexagesima. Tertullianus in suo Apologetico his verbis Gentiles compellat: *Sciatis ipsas quoque leges vestras, quæ videntur ad innocentiam pergere, de divina lege, ut antiquioris formæ mutuatas*. Teneas modo testimonium Tullii scribentis in 2. Philipp. *Lex nihil aliud est, nisi recta, & a numine Deorum tracta ratio*. S. Clemens Alexandrinus probat id fuisse omnibus exploratum lib. 1. Strom. ex Ethnicorum fabulis: quæ narrant Minoem ad Jovis antrum venientem per novem annorum circulum, leges ab ipso Jove accepisse, Lycurgum pariter ab Apolline, quem frequenter adibat apud Delphos; Zeleucum Locrorum leges accepisse a Minerva Plato & Aristoteles literarum monumentis mandarunt. Scriptum est autem alibi, Gentilium numina a Cacodæmone fuisse conficta ad æmulationem veræ divinitatis. Ratio autem hoc idem suadet. Primum quia a prima Caussa omnia moventur, & ab una arte procedunt omnes aliæ, auctore ipso Aristotele 1. Eth. Igitur etiam suprema æternaque Lex est ceterarum omnium fons & origo. Deinde omnia quæ sunt per participationem perficiscuntur ab eo quod est per essentiam, quemadmodum humana ratio quæ est participatio divini luminis, & humana potestas quæ est participatio divinæ auctoritatis, sunt a lumine & potestate supremi Numinis. Cum ergo lex æterna sit talis sese atque naturâ suâ, oportet, ut sit caussa & fons ceterarum. Præterea necessum est, ut diximus, quamlibet legem esse justam. Justitia autem, in qua virtutis splendor est maximus, mala prohibet, & recta imperat. At omne malum æterna lege prohibitum est, omne bonum ipsa æterna lege intentum est. Quælibet ergo lex aliquid aut prohibens, aut imperans ab Æterna dimanat.

Nec urget quod solet opponi legem æternam esse immutabilem, & obstringere subditos jure divino, quæ duo non conveniunt humanæ legi. Ut enim prima Caussa est independens, & habet modum operandi longe diversum a caussis secundis, & tamen istæ ab illa prima Caussa vim suam effectricem naturamque participant: ita lex æterna est summe invariabilis neque potestate aliqua dissolvi potest, & nihilominus ab ea trahuntur leges singulæ, quas sæpenumero contingit mutari. Cujus rei hæc idonea ratio profertur: quod prima Caussa efficit in aliis vim agendi, actionem ipsam, & modum actionis, ut hæc necessario operetur, hæc contingenter, pro uniuscujusque caussæ natura. Ita lex æterna ceteras enititur, ut quælibet obliget juxta dignitatem ac naturam suam, videlicet lex naturalis jure naturali, & lex humana jure humano. Exemplum aliud affert Augustinus de Vera Religione cap. 17. loquens de lege veteri & nova, quæ cum sint ab uno Deo, non iisdem tamen præceptis, neque eodem tempore viguerunt. *Potest* (inquit) *qui hoc putat perturbari, si unus medicus alia per ministros suos imbecillioribus, alia per semetipsum valentioribus præcipiat ad reparandam vel*

vel obtinendam salutem. Ut enim ars medicinæ cum eadem manet, neque ullo pacto ipsa mutetur, mutat tamen præcepta languentibus, quia mutabilis est nostra valetudo: ita divina providentia cum sit ipsa omnino incommutabilis, mutabili tamen creaturæ varie subvenit, & pro diversitate morborum alii alia jubet aut vetat, ut a vitio unde mors incipit, & ab ipsa morte naturam suam ad essentiam, ex qua deficiunt, idest ad nihilum tendunt, reducat & firmet. Sed dicis mihi, Quare deficiunt? Quia mutabilia sunt. Quare mutabilia sunt? Quia non summe sunt. Quare non summe sunt? Quia inferiora sunt eo, a quo facta sunt. Hæc igitur vicissitudo & infirmitas creaturarum postulat diversa præcepta modo leviora, modo rigidiora, omniumque ab una lege incommutabili præscribuntur.

Huic æternæ legi subjecta esse omnia creata, tam necessaria, quam contingentia, res est omnibus manifestissima. Audiatur Augustinus hæc de summo Numine scribens in magno Opere de Civ. Dei cap. XI. libri quinti: *Qui dedit carni originem, pulcritudinem, valetudinem, propagationis fœcunditatem, membrorum dispositionem, salutem, concordiam; qui & animæ irrationali dedit memoriam, sensum, appetitum, rationali autem insuper mentem, intelligentiam, voluntatem: qui non solum cœlum & terram, nec solum angelum & hominem, sed nec exigui & contemptibilis animantis viscera, nec avis pennulam, nec herbæ flosculum, nec arboris folium sine suarum partium convenientia, & quadam veluti pace derelinquit, nullo modo credendus regna hominum, eorumque dominationes & servitutes a sua providentiæ legibus alienas voluisse.* Legatur & caput VIII. Proverb. a versu 27. ad 32. & Matthæi VI. iisdem numeris. Revera creaturæ aut naturali quadam necessitate operantur, aut contingenter. Si necessitate, connectuntur cum effectis stata firmissimaque divina dispositione: atque ut Augustinus ajebat lib. XIX. ejusdem Operis cap. 12. *Nihil a legibus summi creatoris ordinatorisque subtrahitur, a quo pax universitatis administratur.* Contingentia rursus aut naturalia sunt, aut libera. Si naturalia, nutu divinaque ordinatione reguntur: nam, ut inquit Ps. 148. 8. Regius vates, *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus*, & Evangelista cap. VIII. 27. *venti, & mare obediunt ei.* Si autem agentia libera sunt, ista quidem aut bene agunt aut male. Bona sunt a Deo dirigente ac movente: mala sunt a Deo permittente. *Nihil enim fit visibiliter & sensibiliter, quod non de invisibili & intelligibili summi Imperatoris aula aut jubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem justitiam præmiorum, atque pœnarum, gratiarum & retributionem in ista totius creaturæ amplissima quadam immensaque republica.* Ita Augustinus in sententiis collectis a Prospero num. 58.

Objecta quædam a ratione petita, quod contingentibus lex intimari

mari non possit, quod careant libertate ac ratione, arbitror esse prætermittenda. Dixi enim supra æternam legem diversam habere erga res productas *analogiam*, & respectu irrationalium requirendam non esse intimationem, aut obedientiam proprie dictam. Sunt tamen è Scholasticis, qui reponunt his quoque creaturis intimari legem per formam eis inditam, per quam Creatorem suum quodammodo sentiunt, & illi obtemperant. Cetera deprompta ex rebus adversis, quibus probi viri plerumque jactantur, ex infortuniis, ostentis, eventibusque fortuitis, quæ non videntur a divina lege ordinati, quoniam opponi solent ab incredulis adversus Divini Numinis existentiam, atque providentissimam universitatis administrationem, in prima horum librorum Parte fuerunt discussa.

CAPUT IV.

Disputatur de Jure naturæ primario, & primo quæritur quid sit, an sit, & quibus præceptis constet lex naturalis.

PROXIME sequitur, ut pertractet dissertatio nostra de naturali lege spectante ad constitutionem rationabilium; cujus naturam valde affinem esse legi æternæ, & unam nihil aliud esse, quam alterius transcriptionem, ex priori capite, atque ex subjectis thesibus comprobatur.

PROPOSITIO I. Lex naturalis est ipsius æternæ legis in mente hominum per participationem incommutabilis rationis divinæ facta transcriptio.

Hæc definitio traditur ab Augustino lib. 83. QQ. q. 53. eamque brevi explanabo. Dicitur *transcriptio æternæ legis*; quoniam nullam vim habere potest creata natura, quæ ipsi ab auctore sempiternæ legis non imprimatur. Atque secundum hæc priora verba legem naturalem etiam bruta animalia, & creaturæ omnes sibi habent insertam. Hinc Plutarchus in Camillo: *Lex* (inquit) *est natura, cujus & bestiæ sunt participes*. Libanius Declam. 44. *Reverentur & feræ naturam.* Et quidem bruta amoris alicujus, & æquitatis legem tenere commonstrat Demosthenes in Olynthiacis ex cultu parentum etiam bestiis naturaliter indito: & Cicero in Tusculanis ex cura, qua feræ pro suis partubus ita rostro, & ungue pugnant, ut vulnera excipiant, nullosque impetus reformident. Animadvertit in his Cassiodorus etiam ingeneratum desiderium adulteria vindicandi. De hac lege cecinit Maro in Georgicis:

Omne adeo genus in terris hominumque, ferarumque

Et

Et genus equorum, pecudes, pictaque volucres
In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.

Quæ tamen cum analogia dicta esse, supra præmonui.

In consequentibus verbis exponitur lex naturæ, ut obstringit homines ratione præditos: quos a Deo lumen rationis, & recte operandi regulam participare, nemo, nisi ratione destitutus sit, in dubium vertit. Nam, ut Augustinus scribit serm. 2. de Verbis Domini: *Quis legem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Sitam vero naturalem legem in participatione rationis, & interiori quadam intimatione, quæ ut verbis utar Damasceni lib.4. de Fide cap. 23., conscientiam nostram pertrahit & vellicat, scribit eleganter Marcus Tullius in 1. de Legibus his verbis: *Eadem ratio, cum est in hominis mente confirmata & confecta, lex est.* Ita Maximus Martyr Tom.5. Bibl. PP. ait: *Lex naturæ est ratio naturalis, quæ captivum tenet sensum ad delendam vim irrationalem.* Similia docent Ambrosius Epistola 70. & D. Thomas 1. 2. q. 94. art. 1. & seqq.

Apposite autem additum est hanc rationem divinam a creatura participatam esse *incommutabilem*, cum eadem sit in omnibus, exhibeatque unam summam, & intimam regulam honestatis in singulis hominibus, quantumvis aut educatione, aut locorum, temporum, & morum distantia discrepent ab invicem. De qua re satis disserui præcedenti libro XVIII. cap. 3. Quod si quis petat, quomodo fieri potest, ut eadem ratio divina una, summa & incommutabilis sit participata ab omnibus rationalibus creaturis, & tamen singularum mens creata sit, finita, & mutabilis; respondemus cum Augustino lib. 14. de Trinit. cap. 15. rationem illam divinam, & legem incommutabilem transferri *in cor hominis non migrando, sed tanquam imprimendo: sicut imago ex anulo & in ceram transiit, & anulum non relinquit.* Mutabilis est ergo omnis homo substantiâ suâ, sed habet spiritum immortalem, cui tanta indita est vis, ut possit se convertere ad lumen indefectibile veritatis, & ad regulam æquitatis summam & immutabilem: quorum primum est lux intima veritatis, quam ex Augustino non uno in loco explicavimus, alterum lex æterna; utrumque autem ipse Deus.

Propositio II. Existit lex naturalis nuper delineata.

Demonstratur thesis apertissimis verbis Apostoli scribentis ad Romanos cap. II. v. 14. & 15. *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.* Plura huc spectantia collegit Cassianus Collat. 8. cap. 23. & Alardus Gazæus in Commentariis. Hujusmodi sunt, Abelem naturali instinctu nondum lege scripta mandante didicisse Deo sacrificium de primitivis ovium esse offerendum:

Noemum

Noemum munda animantia discrevisse ab immundis nondum hæc legali distinguente mandato: Henochum ambulasse coram Domino nullam legis præscriptionem ab aliquo consecutum: ex lege naturæ didicisse Sem & Japhet non revelandam turpitudinem patris sui: Abrahamum ea lege ductum Sacerdoti decimas obtulisse, Loth excepisse humaniter hospites ac peregrinos, Jobum pertulisse hujus vitæ incommoda mirabili mansuetudine. Hæc tamen, & similia memineris accipienda esse per exclusionem legis scriptæ, non autem divinæ gratiæ: de qua Cassianus non recte omnino. Huc etiam spectant quæ præcedenti propositione dicta sunt. Neque enim arbitror plura esse dicenda de veritate, quam ratio ipsa suadet. Legis quippe naturalis existentiam demonstrat ingenitus appetitus virtutis, quæ cum debitum in finem tendat, æternæ legis participatione dirigitur: demonstrat fuga, & ingenerata abominatio vitiorum: demonstrat denique perpetuus conscientiæ stimulus, quem naturalem legem appellat Hieronymus in Epist. ad Algasiam: quamquam conscientia & synderesis versentur circa ea quæ hic & nunc facta aut facienda sunt singulatim, & lex circa commune bonum universaliter. Sed quia ab hac lege iniquus deflectit; ideo male sibi conscium depascit synderesis, latens in pectore fractæ legis testimonium: atque ut Juvenalis egregie loquitur,

> . . . . *Quos diri conscia facti*
> *Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit,*
> *Occultum quatiente animo tortore flagellum.*

Est igitur naturalis, & uniuscujusque cordi inscriptæ legis argumentum singulare ipsa conscientia hominum universorum. Atque ex his constat legem naturalem in omnibus esse unam, singulisque præscribere amorem virtutis & vitiorum abominationem: etsi fuerunt, ac sunt plerique, qui a recta ratione animum avertentes, inhonesta præferunt honestis; quoniam fere belluinis moribus obbrutuerunt, aut vitiatis fermento cupiditatum, si quid propinas dulciculæ potionis, protinus amarescit. Hinc etiam colligere possumus, cur præcepta legis naturæ fuerint literis innovata: quod sane factum est, propterea quod ob vetustam vitiorum consuetudinem, idololatriam, noxiasque cupiditates cœperat eadem lex desuescere. *Quare etiam scripto tradita est, ut prævaricatores cernerent in Tabulis quod in cordibus non legebant*; ait in Psalmum 57. Doctorum Aquila.

Propositio III. Præcepta legis naturæ omnia reducuntur ad duo, ad dilectionem Dei, & proximi.

Arbitror thesim hanc nulla indigere probatione ob apertissimam Christi sententiam Matth. XXII. 40. *In his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ.* Sane cum lex naturalis sit participatio legis æternæ, hæc vero omnia in finem suum dirigat; necesse est, ut in crea-

tura rationali, quæ diligendo in proprium finem tendit, lex naturæ amandi præceptis coalescat. Cum ergo, ut Augustinus scribit in primo de Doctrina Christiana cap. 23. quatuor sint diligenda, unum quod supra nos est, alterum quod nos sumus, tertium quod juxta nos est, quartum quod infra nos est, & de secundo & quarto nulla præcepta danda fuerint; sequitur in duobus spectantibus ad Deum qui est supra nos, & proximum qui juxta nos est, universam naturæ legem pendere. Diligendi quippe semetipsum supervacaneum est homini intimare mandatum; primo quia, Auctore Apostolo ad Eph. 5. 29. *nemo unquam carnem suam odio habuit*, ita ut ii quoque, qui dicunt malle se omnino esse sine corpore, non corpus suum, sed corruptionem ejus & gravamen odio habeant: & qui illud continentia, & laborioso opere exercent, non id agant, ne corpore careant omnino, sed ne carnali concupiscentià superbiens animum deprimat, & insolità lege peccati captivet. Deinde quantumlibet homo excidat a veritate, remanet illi dilectio sui, & dilectio corporis sui: in qua modum tenere debet, ne placeat sibi tumore superbiæ; nec opus est ut ad hoc addantur præcepto amoris incitamenta. Quod pariter de rebus infra nos positis, cum insit animo pœnalis cupiditas, & inclinatio ad fruendum inferioribus, æquum est cogitare. In his ergo, quæ ad dilectionem sui, bonorumque temporalium pertinere videntur, non est opportunum statuere amandi præceptum, sed amorem se a bono incommutabili avertentem cohibendi potius & refrenandi. Atque id præstant præcepta, quæ dicimus *negativa*, numerum duobus recensitis minime superaddentia, quoniam prohibent duntaxat amoris vitia, depravatam inclinationem, & consequentia opera peccatorum. Postremo dilectio sui, rerumque omnium, quatenus licita est, præscribitur his duobus præceptis. Cum enim jubemur amare Deum super omnia, monemur etiam amare propter Deum, quidquid amamus; quod in Augustiniana Theologia est inhærere tantum bono incommutabili utendo commutabilibus. Quare bona quæque creata ita in usum sunt adsumenda, ut quicquid diligendum cadat in animum, non constringat impetum dilectionis, sed hæc in summum bonum, ut rivulus ad fontem plenissimum, magis tendat. Ac similiter cum dictum est, *Diliges proximum, sicut teipsum*, tui abs te dilectio prætermissa non est. Dilectio autem proximi erat speciali mandato præcipienda, ne homo sibi placens aliis appeteret dominari, & tanquam sibi debitum vindicaret honorem exhibendum Auctori suo. Atque proximum diligendum ab homine tanquam seipsum satis apparet, quod & ipse in eumdem finem tendat, eamdemque præferat imaginem Creatoris. Quamobrem si recte proximum diligimus, hoc cum illo agendum est, ut etiam ipse diligat Deum super omnia. Hanc tibi ex Augustino naturalem legem figuro: atque ex hac forma perspicis optime, illam præcepto duplicis dilectionis comprehendi.

Nitun-

Nituntur hæc duo præcepta prænotionibus naturæ lumine notis. Quarum prima est, *Diligendum esse bonum, malum autem fugiendum*; altera, quæ ex ista consequitur, *Quod tibi non vis, alteri ne feceris*. Prima omnem Dei dilectionem dirigit, facta inter bonum & bonum comparatione. Facile est enim percipere summum bonum esse solum Deum qui summe est; cetera ab hoc uno bonitatem & essentiam habere; & quod bonitate careant, hoc malum esse. Igitur summum bonum caussâ sui ipsius, reliqua summi boni caussâ erunt diligenda. Quoniam vero summum bonum est summum esse, idest, summa veritas, summa æquitas, summa honestas: cum malum sit privatio boni; fugiendum erit mendacium, iniquitas, & turpitudo, & quidquid habet veritatis, æquitatis, & honestatis defectum. Atque ex his arbitror te satis intelligere, quomodo omnis virtus in genere accepta a lege naturali proficiscatur, & omne vitium ipsi legi naturali adversetur. Virtus enim in electione boni, vitium in boni deficientia dignoscitur. Et quoniam facta bonorum omnium distinctione deprehendis proximum habere tecum eamdem cum summo bono connexionem; consurgit præscriptio alia rationis, ne quod tibi non vis, facias alteri: atque inde promanant præscripta reliqua ad servandam concordiam & publicam tranquillitatem summopere necessaria. Hæc vero demonstrant, quænam sit suprema naturalis legis descriptio, & norma rationis: quam Scholastici principium, & *dictamen* appellavere.

Dictum est autem spectare ad legem naturalem omnes virtutes in genere: sunt enim plures, quæ speciatim consideratæ lege naturali non sunt præscriptæ; ut vota a religiosis emissa, & virtutes Theologicæ fidei, spei, & caritatis. Alioquî dicendum foret omnes qui Evangelii consilia non servant esse legis naturæ fractores, & naturalem esse Fidem & justificationis exordium. Itaque hæ quoque virtutes generatim consideratæ ad legem naturalem pertinent, quatenus conforme est naturali rationi, ut si prima veritas aliquod manifestet, cum mentiri non possit, fidem certissimam illi præstes: si promissum facit, confidas: si spiritum dilectionis subministrat, caste diligas; & si dederit eligendi optionem, id quod jubet haud immemor acceptæ libertatis perficias: quod denique sponte juraveris, studeas reddere. Atque hæc ad legem naturalem spectare tam certum est, quam summum illud bonum diligendum esse super omnia: nam nisi credideris, errorem tuum præfers veritati, & nisi impleveris juramenta, summam majestatem gravissima afficis injuria. Quatenus autem eligis vivere juxta consilia Evangelica; duceris non communi universorum hominum sensu, sed proprio & singulari: quippe animadvertens tui, rerumque tuarum circumstantias, arbitraris melius tibi fore, ut summum illud bonum assequaris, negociis fecularibus nuncium mittere; cum aliis videatur utilius uxorem ducere, familiam alere, & nubere potius, quam uri. Ergo consilia Evan-

gelica sunt hoc pacto optionis tuæ ac potestatis, non præscriptionis rationisque communis. Atque ideo consilia dicta sunt, quod non singulos adstringant, sed proposita sint quid magis expediat consultantibus. Fides denique, Spes, & Caritas supernaturales dicuntur, in quantum postulant divinæ gratiæ adjutorium, ordinemque naturæ supergrediuntur, sive considerata naturali arbitrii potestate, sive substantia & magnitudine rerum non apparentium.

CAPUT V.

Quæritur an lex naturalis possit immutari, habeatque in ipsa locum Ἐπιείκεια.

TRIBUS modis contingit legem aliquam immutari, abrogatione, subtractione, atque dispensatione. Abrogatio est legis, quoad præcepta & vim obligandi dissolutio: subtractio est præceptorum legis immutatio quædam, & coarctatio: dispensatio denique est a lege, quæ integra permanet, aliquorum exemptio. His accedit Epiicheja, quæ juxta significationem Græci vocabuli significat *æquitatem*: sed recepta sermonis consuetudine, nihil est aliud, quam legis interpretatio, aut declaratio. Presse etiam ac stricte accipitur Epiicheja pro tali declaratione, qua judicium fertur, legem pro omnibus latam, aut quæ posset pro legislatoris lubitu omnes obstringere, in peculiari aliquo casu deficere, ut quando interpretamur ad quosdam ægrotos præceptum non pertinere jejunii.

Circa autem dispensationem observandum est, propriam tunc esse, cum materia legis, sive id, circa quod lex versatur, idem perseverat; ita ut lex desinet obligare eô duntaxat, quod sit in potestate legislatoris auferre vim obligandi. Atque hoc pacto dispensari dicitur Religiosus a Choro, civis a solvendis vectigalibus, gregarius miles ab agendis excubiis, cum peculiari Superioris, Principis, & Imperatoris beneficio a communi, qua tenerentur, lege servanda excipiuntur. Interdum tamen contingit, ut in his actibus, qui jure naturæ constituuntur, quædam dispensationis ac mutationis imago fallat incautos, quando scilicet, non ipsius legis præscripta immutantur, sed ipsa res, circa quam jus naturæ versatur, recipit mutationem. Sit in exemplo: si Deus quemdam occidi præcipiat, aut rem alienam auferri, non ideo licitum fit homicidium & furtum, nec dispensatur in lege, *Non occides, non furaberis*; sed aufertur horum præceptorum materies, sive actus prohibitus his præceptis, non enim homicidii aut furti scelus est, quod perficitur auctoritate ac præscripto Domini vitæ, & rerum omnium supremi. Similiter dum creditor in acceptum refert, non tenetur debitor

bitor solvere, non quod jus solvendi debitum dispensetur, sed quoniam desiit pecunia, quæ debebatur, deberi. Atque hæc dispensatio orta ex circumstantiis & mutatione rerum, improprie, & sermonis analogiâ, ut liquet, dicitur dispensatio. De hac vero dispensationis imagine, arbitror loqui nonnullos Jurisperitos, qui docent non tantum Deum, verum etiam Papam dispensare contra Jus naturale, ut habet Glossa 2. p. Decreti cap.x. q. 7. cap. *Auctoritatem*. Quare horum placita minime præsidio sunt opinioni Scotistarum affirmantium dispensari a Deo in præceptis secundæ Tabulæ. Ut enim scribit, consentientibus ceteris, Barbosa lib. 1. Juris Eccl. Univ. cap. 2. num. 122. *Jus quidem naturale immutabile est, ut habetur* §. Sed naturalia, *& prima hujus juris præcepta firmissima semper manent, sed in particulari recipiunt mutationem ob rerum circumstantias, quo in casu potest Pontifex dispensare*. Jurisperiti ergo loquuntur de dispensatione improprie dicta, quam supra delineavi: & frustra illorum nonnulli Scholasticorum scita verborum abusione confodiunt.

Propositio I. Lex naturæ per abrogationem, aut subtractionem mutari non potest.

Demonstratur prior pars. Lex enim æterna, Auctore Augustino lib. 1. de lib. Arb. cap. 6., variari omnino non potest; lex autem naturalis nihil est aliud, quam legis æternæ in humana mente transcriptio. Est ergo per legem naturalem nobis inscripta actuum humanorum ratio & regula invariabilis. Deinde nequit lex naturæ a rationalium creaturarum mente deleri. Sunt namque rationales creaturæ mente, & diligendi facultate essentialiter præditæ. At lex naturæ ab ipsa ratione indistincta est: unde Augustinus Conc. 25. in Ps. 115. ait: *Sine lege naturali essent, si præter naturam generis humani esse potuissent*. Igitur ut ratio, ita lex naturæ nequit abrogari. Præterea naturalis appellatur lex ista, quod ab ipsa natura, rerumque substantia non discrepet. Rursus, nefas est rectæ rationi in moribus repugnare. Si autem abrogaretur lex naturalis, fas esset agere adversus rectam rationem, quoniam recta ratio, & lex naturalis eadem res est. Igitur lex naturalis scindi, atque dissolvi non potest. Atque ex his etiam probatur propositionis pars altera. Enim vero si præcepta naturalis legis varientur ac minuantur, necesse est ordinem naturalem rerum, quæ his præceptis diriguntur, pariter immutari. Quod pugnat apertissime cum lege æterna, ut liquet ex præclara sententia Augustini scribentis adversus Faustum, *Lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans*. Nequit ergo legi naturali subtrahi præceptum aliquod.

Propositio II. Neque Romanus Pontifex potest dispensare, ne observetur lex naturalis.

Privatum hominem non posse a naturali lege quemquam dispensare,

re, aperta ratio commonstrat. Quisquis enim legi subjicitur, potestatem in ea dispensandi non habet, cum dispensatio ad Legislatorem spectet, non ad subditum. Sed quilibet privatus homo naturali legi subjicitur, propterea quod quicumque sine lege scripta peccant, sine hac pereunt, ob transgressionem legis quam habent scriptam in corde, ut scribit Apostolus ad Rom. cap. 11. versu 12. Igitur nemo privatus aut se, aut alium ab observantia legis naturalis potest excipere. Probatur ergo de Romano Pontifice. Ac primo is quoque naturali legi subjicitur. Deinde cum hujus auctor sit supremus naturæ Conditor, gerit adhuc Ecclesiæ Rector in his, quæ spectant ad legem naturæ, personam inferioris. At inferiorem non posse a lege quemquam eximere, indubitatum est, & habetur in Clementina cap. *Romani*, de Elect. Ulterius ubinam legimus collatam a Deo fuisse Romano Pontifici potestatem supra invariabilem naturæ legem? Insuper Pontifex dispensare non potest a lege Divina: nam, ut habetur in cap. *Sunt quidam*, si quod docuerunt Apostoli & Prophetæ destruere, quod absit, niteretur, non sententiam dare, sed magis errare convinceretur. Similia habentur in cap. *Statuta*. Atqui lex naturæ non minus indissolubilis est, ac sit ea, quam Prophetarum, & Apostolorum scripta comprehendunt. Igitur ad dispensandum a lege naturæ non se extendit suprema Romanorum Pontificum auctoritas. Tandem, ut mox dicturus sum, nec Deus potest dispensare supra legem naturæ: multo minus Pontifex.

Oppones primo maximam Pontificis auctoritatem, ad quam spectat proculdubio potestas collata Petro, amplissima Domini largitione, *Quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis*. Adde commune apud Jurisprudentes pronunciatum: *Papa habet jura omnia in scrinio pectoris sui*. Ad hæc: ad jus naturæ pertinet, ut Episcopi & Pastores proprio gregi incumbant; & nihilominus dispensat Papa super Episcoporum residentiam. Idem de votis ac juramentis dicendum est, quæ Papa dissolvit, etiamsi postulet lex naturæ, ut reddantur promissa, maxime firmata jurejurando. Accedit dispensare aliquando Papam ne teneat vinculum matrimonii, quod est naturali lege indissolubile. Demum neque verum est jus naturale esse immutabile: nam de jure naturæ sunt communio bonorum, libertas, & mandatum de re aliena non auferenda; in quibus dispensatum est, ut liquet ex cap. *Quo jure*. L. Manumissiones. ff. de Just. & Jure. L. Libertas. ff. de Statu liberi, &c.

Resp. ad 1. Papam posse omnia solvere, dummodo rectissimo universorum ordini non adversentur, ideoque servata, non immutata lege naturæ. Alioquin possent Romani Pontifices, si verbum illud *Quodcumque* pugnantia complecteretur, eximere etiam a diligendo Deo, ac proximo, & facultatem facere perpetrandi omne scelus. Habet autem in scrinio pectoris sui jura omnia primo quoad interpretationem, deinde

deinde quoad amplitudinem potestatis, per quam & ceteros homines antecellit, & dispensare potest ubicumque habeat locum dispensatio. Addunt Jurisconsulti caussam alteram, quia potest æquitatem juris rigori præferre. Ad exempla in contrarium allata, responsio sit, residentiam Episcoporum esse de jure naturæ, quando illorum præsentia & vigilantia ovibus necessaria est, quando nequit per administros suppleri, & quando ad propriam diœcesim accedendi datur illis potestas. Atque his positis nego posse Papam largiri facultatem Episcopo derelinquendi gregem sibi commissum. Quod attinet ad vota, & juramenta, Papa in his non dispensat, itaut stante voto & juramento eximat a reddendis promissis; quæ est, ut diximus, vera dispensatio: sed dispensat *improprie*, vel declarando in quibusdam circumstantiis vota & juramenta nequaquam tenere, nec promissionem ab iis qui voverunt, & jurarunt esse exigendam: vel ob ponderosam, gravissimamque caussam supremâ, qua pollet auctoritate, condonando debitum ortum ex voto & juramento, tanquam minister & Vicarius Dei creditoris: qua condonatione facta immutatur voti & juramenti materia, & locum habet ea dispensationis imago, quam supra explicavi comparatione mutui, quod debitor reddere non tenetur, quando a creditore in acceptum refertur, nec tamen dispensatio ulla est; quoniam ut scribit Arrianus in Epicteto, *non sufficit, ut debeatur pecunia datam esse mutuam, sed oportet ut & maneat adhuc indissoluta mutui obligatio*. Matrimonium vero, si ratum sit, consummatum, & stata præscriptione contractum, non solvit Pontifex quoad vinculum, sed tantum quoad thorum & cohabitationem. Est autem hoc pacto dissolubile cum ob adulterium, tum ob lapsum alterius conjugis in hæresim, nec non si ad turpia maritus provocare non desistat uxorem. Si autem sit ratum duntaxat, dantur casus, in quibus matrimonium etiam quoad vinculum possit discindi, nec indissolubile est lege naturæ, si ob commune aliquod bonum divina, & Ecclesiastica auctoritas duxerit esse solvendum. Verum de his alibi. Ad exempla postremo loco producta ad probandum legem naturæ esse mutabilem, communis est Theologorum responsio, divisionem bonorum, servitutem, aliaque hujusmodi non esse contra jus naturale positivum, sed negativum, idest, nullum esse præceptum ista prohibens, etsi nec aliquod est, quod præcipiat. De qua responsione plura Franciscus Suarez lib. 2. de legibus cap. 14. At ego respondeo, bonorum communionem, libertatem, manumissionem, & id genus reliqua, non esse juris naturalis *simpliciter*, quatenus idem jus respicit institutionem & rectum naturæ ordinem, sed esse juris naturalis pro certo rerum statu; quo immutato ipsa lex naturalis præscribens ut omnia sint ordinatissima, postulat ut dividantur bona, quæ priusquam introducta essent dominia, debebant esse communia. Atque ita de ceteris ad certam rerum conditionem pertinentibus.

Propositio III. Ipsemet Deus in nullo præcepto naturalis legis proprie dispensare potest.

Sequitur ex præcedentibus: si enim lex naturalis per omnia legi æternæ consentanea est; qui potest unam immutare, potest & alteram. At Deus nequit æternam legem, suam scilicet rationem ac providentiam pervertere. Ergo nec mutare per dispensationem legem naturæ. Deinde probatur communi hac argumentatione. Differunt præcepta legis naturalis a præceptis legis positivæ, quod illa ipsâ naturâ rerum constituuntur, hæc vero liberâ legislatoris voluntate posita sunt. At quæ ex ipsa rerum natura prodeunt, necessaria sunt, atque ex suppositione naturæ conditæ prorsus immutabilia, quemadmodum ea quæ pendent ex aliorum arbitrio, sunt contingentia, & obnoxia mutationi. Sunt ergo præcepta legis naturæ perenni immutabilitate fixa atque perpetua. Quæ argumentatio confirmatur primo, quoniam quicquid prohibet lex naturæ, est natura sua & intrinsece malum, & quicquid præcipit, est natura sua & intrinsece bonum: quod sane ipsa naturalis legis notio manifesta declarat. At Deus non potest imperare quod suapte natura malum est, ut odium, mendacium, blasphemiam: neque potest prohibere quod intrinsece suaque natura bonum est, ut justitiam, pietatem, religionem. Si enim illa præcipere, hæc prohibere posset, posset etiam agere quæ cum summa æquitate ac sapientia, atque cum essentia creaturæ rationalis depugnant; atque ita poterit mentiri, poterit ad peccatum impellere, poterit in naturam ferarum vertere naturam humanam. Simile est quod sequitur. Præcepta legis naturalis alia sunt affirmativa quæ justa opera imponunt, alia negativa quæ prohibent perversa & iniqua. Atqui Deus non potest dispensare in iis quæ recta sunt, alias discinderet legem æternam, quæ vult ut omnia sint ordinatissima, neque in iis, quæ sunt inhonesta & iniqua, alias permitteret ut peccaremus impune, & probaret quod turpe & vitiosum est. In nullo ergo naturæ præcepto potest Deus dispensare. Eo etiam pertinet insequens. Adversariorum complures fatentur Deum non posse dispensare circa mendacium, eo quod sit intrinsece malum. Cur autem mendacium intrinsece malum est, nisi quia æternæ legi adversatur? Quod enim incommutabili legi non repugnat, malum esse non potest; cum malum sit, quod ab ea lege deflectit. Eapropter mendacium hac etiam ratione est intrinsece malum, quoniam contrarium est legi naturali, & sempiternæ legis in mente hominum transcriptioni. Quam naturalem legem & participationem æternæ si tollas, nihil advenies quod intrinsece malum sit, quia nihil rationi & æquitati adversabitur. Cur enim bruta rapiendo & dilaniando non peccant, nisi quia sunt destituta ratione? Ut ergo ablata lege naturali non foret aliqua in mentiendo malitia; ita posita lege naturali prohibente homicidium, adulterium, & furtum, necessum est ut hæc sint intrinsece mala, quo-

quoniam rectæ rationi opponuntur. Quamobrem sicut in mendacio, ita in homicidio, in adulterio, in furto, & in quolibet actu a naturali lege prohibito Deus dispensare lege perseverante ac materia immutata non potest.

Ad ea, quæ opponuntur responsio.

Reducuntur ad tria genera contrariæ argumentationes, quarum aliæ ex sacris literis depromuntur, aliæ ex D. Bernardi libro De præcepto & dispensatione, reliqua sunt Scoti, Durandi, & Ochami Epicheremata. Ex Scripturis petuntur ista. Cum Deus tradatur unum masculum & unam duntaxat feminam condidisse, prima connubia inter fratres sororesque necessum est interfuisse. Matrimonium autem inter fratrem ac sororem naturali lege inhibetur. Filii ergo filiabus Adæ germanis sororibus divina dispensatione sunt conjuncti. Deinde Polygamia, sive uxorum pluralitas legi naturæ contraria est: & in hoc tamen fuit cum Patriarchis Abrahamo, Jacobo, & aliis divina auctoritate dispensatum. Insuper, cum nunc Abrahami meminerimus, nonne huic præcepit Dominus, ut filium unigenitum immolaret? quod naturali legi non tantum repugnat ob mortem innocentis omni jure prohibitam, verum etiam ob naturalem amoris paterni inclinationem, cui contraire perinde est ac legem naturæ disrumpere. Nec desunt exempla id genus plurima. Dispensavit enim Deus cum Israelitis, ut per dolum commodato peterent ab Ægyptiis vasa auri, & argenti, animo eadem subripiendi. Dispensavit cum iisdem filiis Israel, ut cum alienigenis fœnerarentur, idest, exercerent usuram. Dispensavit pariter, ut matrimonium, cujus vinculum lege naturali indissolubile est, dato uxoribus libello repudii dissolverent. Ad hæc permisit obstetricibus Ægyptiis, ut in gratiam Hebræorum callide mentirentur, ipsarumque mendacium ædificatione domorum splendide decoravit. Oseæ etiam mandavit, ut sumeret sibi uxorem fornicationum, & ex ea filios fornicationum progeneraret. Demum etiam super observantiam Sabbati lege ipsa naturali præscriptam dispensatum est cum omnibus Christifidelibus. Atque hæc sunt rerum eventu, & sacrarum historiarum narrationibus comprobata.

Resp. nullam in allatis exemplis propriam deprehendi dispensationem, sed vel nullam prorsus, vel eam, quæ est cum immutatione materiæ. Et revera quod attinet ad matrimonium inter fratres sororesque germanas, Cajetanus existimat posse Papam in urgentissimo casu dispensare, nec lege naturali, sed Ecclesiastica cautum esse, ne sorores nubant fratribus. Verum quidquid sit de hac opinione Cajetani; dicimus istiusmodi matrimonium repugnare legi naturæ, non simpliciter & absolute, sed pro certo rerum statu, & multiplicato genere humano:

nam suppposita unius viri cum sua conjuge conditione, ut crescerent, & posterorum propagatione multiplicarentur, necessaria fuerunt aliquorum hominum sponsalia cum feminis uno utero progenitis, sibique arctissimo consanguinitatis vinculo conjunctis. Idem dicendum de Polygamia; constituto enim certo rerum statu, idest, statuto fœdere, & facta promissione multiplicandi populum fidelem, non solum promulgatione legis, verum etiam propagatione feminis, quomodo multiplicari debebat populus Judæorum, jam erant exiguo Patriarcharum numero plures uxores jungendæ. Sunt tamen qui respondent polygamiam solo jure Ecclesiastico vetitam esse: nec desunt, qui reponant non esse dispensationem propriam, sed mutationem rerum, quando vir uni mulieri copulatus a supremo Domino accipit pote statem disponendi de suo corpore per novum contractum, non dissoluto priori. Cum Abrahamo dispensatum non est, ut impune occideret, sed præclarum sumptum est de ipsius obedientia experimentum. Enimvero, cum Deus sit vitæ hominum supremus Dominus, eo jubente, qui occidit non legem frangit, sed Domino obtemperat. Nam prohibemur tantummodo occidere privata auctoritate. Quare Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 73. inquit, *Quædam facta lex æterna, quæ ordinem naturalem conservari jubet, perturbari vetat, medio quodam loco posuit hominibus, ut in eis usurpandis merito reprebendatur audacia, in exequendis autem obedientia jure laudetur. Tantum interest in ordine naturali, quid a quo agatur, & sub quo quisquam agat. Abraham si filium sponte immolaret, quid nisi borribilis & insanus? Deo autem jubente, quid nisi fidelis, & devotus apparuit?* At fecit, inquis, Abraham contra inclinationem naturalem. Ita est. Sed naturalis inclinatio conjuncta est cum ratione demonstrante, quod magis Deo obtemperandum sit, quam humanis affectibus. Alioquî martyres dum pro Religione occubuerunt, quoniam non sine naturæ ingenito horrore cum tetra morte luctati sunt, naturalem legem fregissent. Addunt aliqui temperatam paterni animi amaritudinem firmissima fide, qua crederet post immolationem filium divinitus surrecturum. Cujus fidei argumentum est antiqua & repetita promissio, *Multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli*, & quæ ipse Abraham dixerat pedisequis, *Expectate bic; Ego & puer, posteaquam adoraverimus, revertemur ad vos.*

Franciscus Hennus insignis Scotista nequit veritati acquiescere: Potuit Abraham (inquit) filium immolare, quia id fecit auctoritate divina. Sed hæc est vera & propria dispensatio. Ergo &c. Probat minorem. Si quis ex superioris licentia non jejunet, vel in die festo operetur, dicitur dispensari, quoniam facit auctoritate publica quod non poterat privatâ. Ergo pariter Abraham, qui filium immolavit auctoritate publica, non privata, a lege naturali dicitur dispensatus. Resp. falli celebrem Scriptorem immagine dispensationis. Nam in allatis exem-

exemplis non variatur materia præcepti, quæ immutatur præsenti in casu, cum occidere jubente Domino & judice nullatenus prohibeatur præcepto non occidendi. Unde Magister Guerrerus Tom. 1. p. 228. recte animadvertit Scotistas nobiscum pugnare logomachia, ut vidit etiam Mastrius illorum antesignanus.

Sed revertendo ad sacrarum historiarum exempla; furtum est rei aliena fraudulenta compilatio, quæ fit Domino invito. Non ergo Hebræi vasa aurea & argentea Ægyptiis subripuerunt, si factâ a supremo Domino potestate ea expilarunt. Hac in re debemus fraudulentiam ac circumventionem a non restitutione distinguere. Nam Deus filiis Israel non præcepit ut deciperent Ægyptios, sed tantum, *ut postularet vir ab amico suo, & mulier a vicina sua vasa argentea, & aurea*, Exodi XI. 2. quod inter familias in conviviorum apparatu, solemniisque nuptiarum probat commendatque consuetudo. Qua in re, si fallacia interfuit, Ægyptii deceptione digni erant, & populus Israel pro illa ætate generis humani erat adhuc in tali morum gradu constitutus, ut non indigne hostem deciperet, Deo pro illorum cupiditate permittente, ut Augustinus scribit Quæstionum 83. tertia & quinquagesima. Atque hæc ita accipienda sunt, ut Deus neque per se, neque per alium mentiatur, quomodo diximus in 2. libro primæ partis, sed permittat tantum capi perniciosa fraude scelestos; nam cum mentiri, & circumvenire aliquem sit natura sua indecorum ac turpe, nequit, ut Adversarii fatentur, divina dispensatione committi. Cur autem noluerit Deus, ut petita vasa redderentur, caussam reddit eo loco Augustinus, quoniam *mercedem diuturni laboris atque operis non injustam Deus esse voluit*. Addit lib. 22. contra Faustum cap. 71. Ægyptios fuisse sacrilegos & iniquos, nam & auro illo, hoc est Dei creaturâ male utentes ad Creatoris injuriam suis idolis serviebant: atque concludit, sive ista fuerit caussa, sive quælibet alia, *nec frustra, nec inique dictum esse, nec licuisse Moysen aliter, quam Deus dixerat facere, ut penes Dominum esset consilium jubendi, penes famulum autem obsequium peragendi*.

Quod proximo loco sequitur, nullius est momenti, sive dixeris Deum permisisse quidem Israelitis temporalium bonorum cupidissimis, ut alienigenis darent fœnori, ne contribules suos usurarum exactionibus exhaurirent; nullatenus iniquos *anatocismos* probasse: sive dixeris usuram illam fuisse ob damna Israelitis illata prorsus licitam, docente Ambrosio in lib. de Tobia, *Sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuerit usurarius exactor inimici, ubi enim jus est belli, jus est usura*: sive denique dixeris auctionem fœnoris ad filios Israel spectasse titulo donationis sibi factæ a Domino justissimo bonorum omnium distributore.

Dare autem uxoribus libellum repudii, non est matrimonium solvere quoad vinculum, sed quoad thorum, cum possint repudiatæ

uxores absque novo contractu ad maritales amplexus redire, & si aliis nubant se mœchiæ crimine polluant. Moses vero permisit libellum repudii etiam ob alia præter fornicationem crimina, ob duritiam Israelitarum, ut feminæ se facilius continerent, & viri quas odio haberent, non interficerent. Quæ fuit permissio, providusque concessus, non alicujus mandati præscriptio. Vide Matth. xix. v. 8.

In obstetricibus Ægyptiis debemus distinguere a mendacio pietatem. Nam ut S. Pater docet quæst. 1. super Exodum, *Aliud faciebant obstetrices vivificando infantes parvulos, aliud Pharaoni mentiendo. In illis vivificandis opus misericordiæ fuit: mendacio vero illo pro se utebantur ne noceret illis Pharao, quod potuit non ad laudem, sed ad veniam pertinere*. Itaque illarum pietati Deus rependit mercedem, non autem mendacio. In quo cum Deus, consentientibus adversariis, dispensare non valeat, nullum hinc possunt depromere pro sua assertione argumentum.

Ad Oseam quod attinet, respondet S. Thomas 1. 2. q. 100. art. 8. *non fuisse mœchatum, quia accessit ad eam quæ sua non erat, secundum mandatum divinum*. Sed arbitramur, idem esse, *vade, sume tibi uxorem fornicationum*, ac, *deduc in domum tuam mulierem meretricem*; atque idem esse, *fac tibi filios fornicationum*, atque, *fac per adoptionem filios tuos, spurios illos & nothos, quos mulier illa per illicitos concubitus genuit*. Ita Augustinus lib. 22. adv. Faustum cap. 80. scribens: *Quid enim adversum clementiæ veritatis, quid inimicum fidei Christianæ, si meretrix relicta fornicatione in castum conjugium commutetur?* Leonardus Vanroy de lege nat. cap. 3. ad 6. & Aurelius Piette de legib. q. 1. inquiunt, filios ab Osea procreandos appellari filios fornicationum quia erant ex matre, quæ antea fuerat fornicata. Horum responsioni illustrandæ addo exemplum mulieris, quæ appellatur *Os* in Genesi ubi legitur, *Hoc nunc os ex ossibus meis*, & colubri, qui dicitur virga in Exodo, ubi habetur, *Devoravit virga Aaron virgas eorum*, quia scilicet & mulier fuerat os viri, & coluber fuerat virga. Sed revera de filiis spuriis & adoptandis sermo est, ut liquet ex versione Græca, Syriaca & Arabica, & maxime ex Hebræo codice, qui habet, *Vade, accipe tibi uxorem fornicationum, & filios fornicationum*: atque ita legit Hieronymus, & alii divinarum Scripturarum peritissimi. Accedit figuræ sacramentum expressum: significabat enim conjugium Prophetæ cum muliere fornicaria, & deductio filiorum procreatorum ex concubitu meretricis, conversionem ad Christum Ecclesiæ Gentilium, & idololatrarum in incredulitate natorum. Ineptè autem cum ceteris Novatoribus Salomon Glassius in Tract. de styli sancti verecundia sect. VIII., *Relinquat Bellarminus* (inquit) *hic versionem suam vulgatam, eamque ad purum, & castum fontem exigat*. Ipse enim Glassius lib. V. de Metonymia pag. 1443. demonstrat verbum *facere* idem esse frequentissime

tissime, ac *lucrari & acquirere*, ut Genes. xi. 5. xxx. 3. & Matth. xxv. 16. juxta hebræam, græcamque literam. Imo latinissime *facere filium* potius est adoptare, quam gignere, ut in Thesauro Ciceroniano Nizolius verbo *adopto*. Prætermitto responsionem illorum, qui post Maimonidem contendunt hæc Oseæ contigisse in visione, & esse tropice accipienda, eo quod turpe sit uxorem ducere meretricem. Augustinus enim figmentum istud explodit, atque ut figuris aliis quamplurimis, potuit etiam hoc matrimonio exprimi Judæorum reprobatio. Priorem ergo responsionem, quam tradidimus, adhibeto: nam filii per Oseam generati excidium Synagogæ, ac pœnas Tribuum Israel repræsentabant, adoptati autem ex alienis Ecclesiam ex peccatoribus congregandam.

At, inquis, D. Thomas, & S. Bernardus mox laudandus non alia ratione Oseam a peccato excusant, nisi quia accessit ad mulierem impudicam; vulgatumque scortum, Deo mandante. Ad hæc respondent Theologi, Oseam Dei jussu matrimonium iniisse absque præmisso contractu, Domino transferente dominium corporum; qua in re peccasset, nisi præcessisset divinum præceptum; quoniam accedere ad mulierem, absque præcedente vinculo contractus, fuisset aliàs turpissimum. Addunt alii vetitum fuisse lege positiva ne Sacerdotes aut Prophetæ uxorem ducerent scortum, vel mulierem repudiatam a marito: atque in hoc fuisse cum Osea dispensatum. Verum utraque responsio valde est ambigua. Prima quidem, quia gratis asseritur Oseam prætermissis matrimonii conditionibus necessariis duxisse mulierem: cui etiam vel divinum præceptum vir patefecit, aut ignaram, nec opinantem sibi despondit: hoc verum non arbitror; nam incestuosum concubitum patrasset mulier fraudulentiâ mariti: quod si ille fornicariæ Dei jussa manifestavit, profecto etiam scorti consensum extorsit, nec defuit conventio. Ac responsio altera valet utique de Levitis & filiis Aaron, ut habetur Levitici cap. xxi. v. 7. sed non constat Oseam fuisse ex genere Sacerdotum. Itaque respondemus probabilem esse allatam ex D. Thoma & Bernardo doctrinam, sed præferendam superius traditam ex Augustino, *quam Theologi* (inquit Habert Tom. 3. pag. 364.) *communiter amplectuntur*.

Præceptum denique de sanctificando sabbato partim naturale est, partim vero cæremoniale. Est naturale quatenus præscribit cultum Deo exhibendum, & aliquod tempus, in quo rebus divinis vacandum est, & æternæ saluti prospiciendum. Est autem cæremoniale in quantum præcipit, ut hæc fiant certo hebdomadæ die, atque statutis religionis pietatisque exercitiis. Etenim Deum colendum esse, & elaborandum ut memoria non excidant ipsius benefacta, ipsa natura proclamat: quod istud fiat aut uno genere sacrificiorum, aut una integra stataque die, postulant temporum rerumque adjuncta. Igitur quemadmodum dispen-

dispensatum non est in sacrificiis ad primum Decalogi præceptum pertinentibus, ex quo multiplicibus cruentisque successerit unicum & incruentum: ita nec dispensatum est circa sanctificationem festorum, ex quo pro die Sabbati Dominica fuerit substituta. Et olim quidem Sabbatum colebatur ob singulare beneficium creationis, & requiem Domini ab omni opere, quod patravit. Postea illustrata Dominica die resurrectione Salvatoris, adventu Spiritus Sancti, aliisque beneficiis a sexta Synodo connumeratis, placuit Sabbato præferre Dominicam, in qua etiam universarum rerum conditio habuit exordium. Atque ita inviolata permanet lex naturæ, etiam cæremoniis & ritibus abrogatis.

Ex divo Bernardo potest consequens promi argumentum. Mellifluus doctor in libro de Dispensatione cap. 2. *necessarium* dispescit in *stabile*, *inviolabile*, & *incommutabile*. *Stabile* appellat quod ita est necessarium, ut non cuilibet hominum illud immutare fas sit, sed solis dispensatoribus mysteriorum Dei, idest, præpositis: atque hoc tribuit Regulis Monachorum, & Ecclesiasticis institutis. Necessarium autem *incommutabile* appellat 3. capite, quod divina æternaque ratione ita firmatum est, ut nulla ex caussa possit vel ab ipso Deo aliquatenus commutari: sub quo genere statuit spiritualem traditionem sermonis Dominici in monte, & quidquid de dilectione, humilitate, mansuetudine, ceterisque virtutibus in novo ac veteri Testamento traditur observandum. Itaque *inviolabile*, quod inter *stabile*, & *immutabile* mediat, est illud, quod nisi a Deo mutari omnino non potest. In hoc autem secundo genere comprehendit legis scita, ut, non occides, non mœchaberis, non furtum facies: *quæ* (inquit) *etsi nullam prorsus humanam dispensationem admittunt, nec cuiquam hominum ex his aliquid aliquo modo solvere aut licuit, aut licebit: Dominus autem horum quod voluit, & quando voluit solvit, sive cum ab Hebræis Aegyptios spoliari, sive quando Prophetam cum muliere fornicaria misceri præcepit*: Quibus manifestum est D. Bernardum admittere in præceptis secundæ tabulæ dispensationem.

Resp. hunc nodum solvi, injiciendo (ut phrasi utamur Bernardi) teneros ungues; nam dispensationem circa furtum, homicidium, fornicationem, & reliqua legis scita appellitat eam, quá auctoritate imperantis materia naturalis legis subvertitur. Quod primo demonstrat exemplum a Bernardo productum de Aegyptiis & fornicaria muliere; quod factum excusari docet auctoritate Domini. At quod subripitur supremi Domini auctoritate, furtum non est: sicut nec fornicatio accedere ad quamcumque mulierem ex divino mandato, ut inquit S. Thomas 1. 2. q. 94. art. 5. ad 2. Nam furtum alienæ rei contrectatio est, & mœchia mulieris, cujus non dominaris, compressio. Ergo transferente dominium Legislatore supremo, jam contrectas quod tuum est: & propte-

propterea excusaris a peccato, ut Bernardus loquitur, *auctoritate imperantis*. Atque hoc Doctor ipse probe declarat. Nam quidquid *de dilectione, humilitate, mansuetudine, ceterisque virtutibus tam in novo, quam in veteri testamento observandum traditur*, spectat ad necessarium *incommutabile*, quod nulla ex caussa potest vel ab ipso Deo aliquatenus immutari. At si occidas hominem, cujus vitæ potestatem non habeas, si rem subripias alienam, si ad scortum accedas; dilectionis, mansuetudinis, justitiæ, honestatisque virtutem prosternis. Ut ergo hæc facias, necessarium *immutabile*, auctore Bernardo, omnino non patitur. Quamobrem inviolabilia, non immutabilia dicuntur, in quantum divina auctoritate fieri potest, ut nulli virtuti repugnent; quod fieri non potest, nisi simul fiat juris tui, quod erat alieni. Si autem hoc fieri contingat, immutata res est, circa quam versatur jus naturale.

Ratiocinationes Scholasticorum nobis adversantium sunt istiusmodi. Primo: si præcepta secundæ tabulæ forent indispensabilia, intellectus divinus, ut prævenit voluntatem, judicaret necessario hos actus esse amandos, illos odio habendos, & sic necessitatem imponeret divinæ voluntati. Atqui circa mores & actus humanos divina voluntas nunquam necessitatur. Ergo præcepta secundæ tabulæ sunt dispensabilia. Deinde: Beatitudo hominis non pendet ab iis, quæ homines agunt erga creaturas. Ergo nullus actus humanus erga creaturas necessarius est ad consequendam beatitudinem, ideoque potest Deus in omni actu, qui ad creaturam refertur, dispensare. Atque hæc duo sunt argumenta Scoti apud Hennum. Tertio Major opinatur posse Deum dispensare in omni præcepto affirmativo: primo quia potest Deus non concurrere cum homine ad actum præceptum; 2. quia potest hominem infirmitate, aut caussa aliqua detinere, ne valeat præceptis obtemperare. Quarto Ochamus contendit posse Deum præcipere odium sui, cum hoc nullam implicet contradictionem. Postremo: potest (inquit Durandus) ab omni actu, qui præcipitur in mandatis secundæ tabulæ, auferri a Deo ratio debiti; quoniam hoc debitum fundatur in dependentia unius creaturæ ab altera. At hanc dependentiam Deus auferre potest, cum potuerit E. G. hominem absque parentibus procreare. Igitur potest etiam dispensare filium a debito honorandi parentes.

A primo autem Scoti argumento facilis est atque expedita defensio. Et principio quidem retorquetur; nam etiam ea, quæ præceptis primæ tabulæ præscribuntur, sunt actus humani, erga quos divina voluntas libertate fertur; nec tamen per Scotum admittunt dispensationem. Deinde dicimus intellectum divinum necessarium firmissimumque habere de qualibet veritate judicium, nec tamen sequitur semper voluntatem divinam esse necessariam, sed tantum necessario approbare quæ bona sunt, & odio habere quæ mala; atque in eo divinam stare liber-

libertatem, quod ex bonis eligere potest quod lubet, ex malis aliquod justa de caussa permittere. Atque hanc necessitatem approbandi quod bonum est, & repudiandi quod est malum, habet divina voluntas etiam circa præcepta secundæ tabulæ: nequit enim justus, incontaminatus, atque beneficentissimus non odisse iniqua, inhonesta, & malefacta. Præterea, ut ex scopulosis cotibus subtiliter differentium enavigemus, nego minorem; quippe promulgata & instituta lege naturæ, necessario vult Deus illam servari, necessitate, quam *ex suppositione* appellitant dialectici. Secundo argumento sic responsum esto. Beatitudo sita est in actu, quo fruimur inamissibiliter summo bono: sed hoc frui non possumus, nisi bonis mutabilibus recte utamur. At Deus nequit velle, ut lex naturæ immutetur, & bonis creatis fruamur, cum non sint animo nostro perfectiora, & finis ultimus rationabilium. Ad illud, quod objectum est tertio loco, dicimus, si Deus non concurrat, aut hominem operaturum præpediat, nullam legem ad opus obstringere, & sufficere in subdito animi præparationem: nam *bona voluntas*, ut est in proloquio, *reputatur pro facto*. Quod objicitur ex Ochamo, eadem, qua profertur, facilitate repellitur; siquidem non possumus odio habere nisi malum, nec nisi malus potest velle, ut in molestiam & offensionem veniat summum bonum. Argumentum Durandi positum postremo loco facilius refellitur; absolute enim potest Deus homines sine generantibus condere, & auferre ordinem dependentiæ: sed posita generatione parentum, nequit efficere, ut filii filii non sint, nec debeant genitoribus honorem in iis, quæ cum religione, & Dei cultu non pugnant.

Ex dictis constat quid dicendum sit de Epiicheja. Si enim hæc accipiatur pro sola interpretatione, & declaratione, haud dubium quod locum habet in lege naturæ. Si autem accipiatur pro legis abrogatione, & aliquorum exceptione a communi legis præscripto; certissimum est non dari in lege naturæ, absque mutatione rerum, τὴν ἐπιείκειαν.

CAPUT VI.

Habeat ne lex vetus auctorem Deum.

PROXIME sequitur, ut pertractemus de lege veteri, ac primum de illius Auctore. Quidam enim partim a Deo, partim a Mose, partim a Senioribus institutam autumarunt: atque huic quodammodo tolerabili nefaria accessit opinio Manichæorum & Marcionitarum, latam fuisse a diabolo, vel malorum omnium principio. Controvertitur etiam, an a Deo, vel ab Angelis lata fuerit, quam postremam dubitationem expedivimus differentes de Verbo æterno, ejusque facta antiquis

quis Patriarchis apparitione cap. 8. lib. VII. Itaque in præsentia priores duas suscipimus ventilandas.

Propositio I. Vetus testamentum est a Deo, neque illi Moses, aut Seniores aliquid pro libito addiderunt: Moses vero fuit legis a Deo institutæ promulgator.

Demonstratur prima pars auctoritate Scripturarum, Traditione, atque argumentatione Theologica. Etenim Exodi XX. legimus: *Locutus est Dominus cunctos sermones hos*. Malach. IV. 4. *Mementote legis Mosis servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, præcepta & judicia*. Deum præterea in Moyse, & Prophetis fuisse locutum Apostolus Paulus affirmat initio Epistolæ ad Hebræos: necnon Petrus in Act. Apost. cap. III. v. 18. Zacharias cap. 1. Lucæ v. 70. Idem sacri libri ubique testantur, ita, ut merito Christus Dominus Pharisæos increpans Matt. XV. 6. dixerit: *Vos irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras*. Quod vero attinet ad Patres, plura de hoc argumento scripsit S. Pater Augustinus in libris contra Faustum, Tertullianus adversus Marcionem, Hieronymus in Epistolam ad Titum: nec de communi aliorum sensu aliqua occurrit in hac re dubitatio. Quare Toletanum Concilium in Fidei Confessione, *Si quis dixerit* (inquit) *aut crediderit alterum esse Deum priscæ legis, alterum Evangeliorum, anathema sit*: ac similia sess. IV. Tridentini fuere decreta. Atque rationem optimam profert Doctor Angelicus 1. 2. q. 98. art. 2. quoniam lex vetus homines ordinabat ad Christum cum perhibendo de ipso testimonium, tum removendo a cultu idolorum. Quod sequenti capite IX. nonnullis animadversionibus illustrabo. At diabolus nunquam legem instituisset, *ut homines adducerentur ad Christum, per quem erat ejiciendus*, inquit ibidem S. Thomas. Non fuit ergo Diabolus legis veteris institutor, sed, ut Scriptura, Traditio, & vis ratiocinandi demonstrat, habet illa verum Deum auctorem.

Altera pars, videlicet quod Moses fuerit duntaxat legis promulgator, ostenditur primo ex verbis ipsius Moysis Deut. VI. *Hæc sunt præcepta, & cæremoniæ, atque judicia, quæ mandavit Dominus Deus vester, ut docerem vos*. Accedit testimonium Apostoli ad Galat. III. 19. scribentis legem *ordinatam per Angelos in manu mediatoris*. Quo in loco nonnulli Mediatorem intelligunt Christum Dominum: sed cum ibidem opponatur lex vetus Evangelio, puto Mediatorem appellari Moysen, maxime quod Paulus iis verbis *in manu mediatoris*, ἐν χειρὶ μεσίτου aperte loquitur cohærenter ad verba ipsius Mosis Deut. v. 5. *Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos*, Κἀγὼ ἂν εἱστήκειν ἀνὰ μέσον Κυρίου, καὶ ὑμῶν. Et quidem si aliquod pro libito Moses præcepisset, foret præsertim mandatum repudii, de quo Matth. XIX. v. 8. At lex de matrimonio dissolvendo nulla est, ut superiori capite explicavi: neque hanc legem poterat ferre Moses suamet auctoritate, quoniam legitimum

matrimonium ratum & consummatum nequit humana potestate dissolvi. Tandem si Moses legis institutor esset habendus, maxime quod lex illi attribuitur Luc. II. v. 22. *secundum legem Moysi*, & Matth. VIII. 4. *Ostende te Sacerdoti, & offer munus, quod praecepit Moyses*. At frivola haec ratio est. Primum, quia priori loco agitur de purgatione mulieris post partum, de qua ipse Dominus legem tulit, ut constat ex cap. XII. Levitici, imo & ipse Lucas illico subjungit: *Sicut scriptum est in lege Domini*. Et legem pariter de leproso mundato commemoratam in cap. VIII. Matth. Deum habere auctorem liquet ex cap. XIV. Levitici. Deinde Legem de honorandis parentibus a Deo latam constat ex cap. XX. Exodi, & nihilominus legitur apud Marcum cap. VII. v. 10. *Moyses enim dixit: Honora patrem, & matrem*. Postremo lex vetus, ut a nova distinguatur, debet a Mediatore & promulgatore nomen accipere: quippe Dominus utriusque est auctor atque institutor.

Oppones adversus priorem partem. Eccli. cap. 3. v. 14. legimus: *Didici, quod omnia opera quae fecit Deus perseverent in aeternum*, Deut. autem XXXII. 4. *Dei perfecta sunt opera*. Atqui lex Mosaica neque perpetua fuit, neque perfecta. Igitur non erat opus Dei. Et revera quomodo opus Dei dici debet, quod ad bona temporalia hominem convertit, nec nisi terrena pollicetur? Resp. quod opera Dei ad extra perseverant pro eo tempore, pro quo a Domino fuerunt constituta, & perfectionem habent sui generis juxta temporum conditionem; neque defuit haec perpetuitas & perfectio legi Moysis. Sane res omnes corporeae imperfectionem aliquam & finem habent, & tamen opera Dei sunt. Verba Ecclesiastes videntur explicanda de rerum creatarum complexu, quod perseverat facta etiam partium successione, ut perennem dicimus fontem, fluvium, saeculum. Perpetuae sunt etiam res creatae respectu nostri, cum non possimus illarum seriem, ordinemque mutare. Aeternitas insuper ac perpetuitas interdum accipitur in sacris literis pro certo tempore conditionibus rerum congruenti, ut Gen. XVII. 8. Exodi XXI. 6. Levit. XXV. 46. Hinc legit vulgata nostra *in perpetuum*: quod vocabulum etsi habet aliquando eamdem cum *aeternum* significationem, proprie tamen demonstrat qualemcumque continuationem, ut dicimus perpetuam voluntatem, perpetuos sumptus, perpetuam orationem, perpetuum Consulem, & alia quae apud latinos passim occurrunt, cujusmodi est illud Nasonis,

Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

Temporalia autem bona promittebat lex vetus, ut ex his consurgerent Judaei ad colendum Deum beneficentissimum largitorem.

Adversus secundam partem objicies. Clemens Romanus lib. 6. Const. sive quisquis illius Operis sit Auctor, aliique Patres complures Mosen appellant Judaeorum Legislatorem. Sed quid commemorantur Patres? Joannes cap. I. v. 17. *Lex*, inquit, *per Moysen data est*. Saltem

tem præcepta cæremonialia habere Mosen immediatum institutorem, assentiendum est doctissimo Alphonso Salmeroni, qui id suis in Act. Apost. disputationibus plurium Patrum testimonio nititur demonstrare. Seniorum traditiones commemorantur Matth. xv. v. 6. videntur autem hæ ad legem pertinere. Resp. Mosen dici Legislatorem Hebræorum, quoniam eorum legis fuit promulgator, nec alterius hominis manu vel ore ipsa lex conscripta fuit, aut prolata. Quamobrem jure merito dictus est Legislator non solum a PP., sed etiam a Joanne Evangelista; quamquam libro 1. Pedagogi animadvertit Clemens Alexandrinus Joannem scite dixisse legem per Moysen *datam*, non a Moyse *latam* & institutam, quoniam is ab alio legem accepit hominibus a se proponendam. Addo quod in Epist. ad Galatas cap. 3. v. 17. dicitur ratione solemnis promulgationis *Lex facta*, *γεγονὼς νόμος*, nam ante Mosen erant sabbatum, circumcisio, sacrificia, & multa alia cæremonialia. Pervulgata sunt etiam verba Gratiani Dist. 4. *Leges instituuntur, cum promulgantur*. Atque his eliduntur quæ affert Salmeron. Dicitur enim Moyses rituum & cæremoniarum institutor improprie, & quatenus eadem vulgavit: nam ex libro Exodi, & Levitici manifesta res est, a Domino fuisse tradita.

Quantum pertinet ad Traditiones commemoratas cap. 15. Matth. eædem nullatenus spectabant ad legem, sed erant instituta quædam Pharisæorum. Hi appellati sunt *Pharisæi*, vel a verbo פרס. *Pharas*, discernere ac dividere, quod ab aliis discernerentur, vel a פריש, *Phirasc*, unde Buxtorfius in Lexico Thalmudico deducit a participio פרוש nomen פרושים Pharisæorum, significans *eximie sanctos*, aut *Scripturarum enarratores* Nec est prior interpretatio omnino falsa, ut contendit Clericus in Prolog. Hist. Sect. 1. cap. 2. Sed præter Suidam, & Epiphanium, eidem adstipulatur etiam Grotius ad cap. 6. Matth. v. 16. Est autem פרש idem, ac *exponere*: ideoque postrema interpretatio, quam Clericus non animadvertit, censetur a pluribus probabilior. Sed misso Pharisæorum nomine, hi Auctore Josepho lib. XIII. Antiq. cap. 18. multa quasi legitima populo tradiderunt ex Patrum traditione, *ἐκ πατέρων διαδοχῆς*. At legitimis Patrum proprio marte horrenda, & frivola scita addiderunt. Inter quæ cum Levitici XI. jubeatur ut si quis mortuum cadaver, aves rapaces, aliaque immunda contingeret, immunditiam corporali lotione expiaret, quî viderentur religiosiores, crebro ante mensam lavabant manus: eamque superstitiosam lotionem parvi facientes discipuli, interdum absque hac mensas sternere consueverunt, ubi præsertim ab immundis a lege vetitis abstinuissent. De qua Pharisæorum consuetudine loquitur Matth. cap. xv. 3. Arbitrabantur insuper derelictis parentibus extrema necessitate laborantibus, bona sua quæque utilius in Dei cultum sacrari violata naturali lege, & filiorum spreto necessitudinis autoramento. Inde erat illorum decretum eodem cap. Matt.

v. 5. *Quicunque dixerit patri, vel matri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit*. Est autem hoc loco *munus* idem, ac קרבן *Corban*, ut liquet ex Marci cap. VII. v. 11. idest, donum Sanctuario oblatum, unde Gazophylacium, & sacrum ærarium dictum fuisse τὸν κορβανᾶν, *Corbonam*, novimus ex cap. XXVII. Matth. v. 6. Censebant sitam esse pietatem in externo vestium ornatu, ideoque coccinea fila palliorum præscripta Deut. XXII. 12. ut Israelitæ exteriori habitu secernerentur a Gentibus ita alligabant, ut explicatione vestis apparerent φυλακτήρια, *phylacteria*, idest, memorialia custodiendæ legis, conscripta, ut in Dialogo cum Tryphone inquit Justinus, *in membranis tenuissimis*. Arbitrabantur tenere juramentum in auro templi, idest per Corban, & munus oblatum sanctuario paullo supra explicatum; nullum autem esse jusjurandum per templum, & per altare quod ipsa dona sanctificat. Solvebant, exigebantque decimas etiam cujusque oleris, ut menthæ, rutæ, anethi, & cymini, è quibus decimæ nec dandæ erant, nec exigendæ. Videatur Mat. cap. XXIII. vers. 5. 16. & 23. Ex quibus duo inferuntur: primum traditiones Pharisæorum esse aut ritus superstitiosos, aut transgressiones legis; alterum vero extremam esse hæreticorum temeritatem, qui ex damnatis traditionibus Pharisaicis conantur elevare Apostolicas, quibus lex Christiana ornatur, fulcitur, suamque tutatur auctoritatem.

PROPOSITIO II. Lex vetus bona fuit, non vero, ut quidam hæretici commenti sunt, pravis constituta præceptis.

Probatur primo auctoritate librorum novi Testamenti, quod non abjiciunt Manichæi. Siquidem Apostolus ad Rom. VII. 12. ait: *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum*, & v. 14. *Scimus enim quia lex spiritualis est*: quibus verbis os obstruit calumniæ objicientium supra v. 7. legem esse malam, quoniam est caussa peccati. Deinde probatur, quia lex vetus Deum habet auctorem, ut præcedenti propositione demonstratum est. Omnia autem opera Domini bona sunt valde. Præterea, ut adversus Marcionem ratiocinatur Tertullianus, quatuor lex vetus maxima bona præstitit. Primum est, quod ex illa occultos thesauros protulit Christus, non semel ex veteri testamento propriam comprobans divinitatem, & dogmata ad mores pertinentia confirmans. Alterum, quod erat Prophetica & figurata Christum prædicens tot, tantisque mysteriis, ut facile posset a populo Judæorum dignosci. Tertium, quia immolando supremo Numini animalia, quibus idololatræ religiosum cultum exhibebant, arcebat superstitionem, & ab idololatria revocabat. Postremo rationi erat maxime consentanea, quemadmodum constabit ex argumentorum solutione, in qua aliquantisper est immorandum. Sunt autem argumenta istiusmodi partim a Marcione, partim vero a Fausto Manichæo Catholicis objecta, atque ex libris Tertulliani & Augustini ita a me in compendium redacta.

AD

Ad objecta Marcionis.

Marcion ergo Ponticus genere circa medium secundi Christiani sæculi ex Gnosticorum de duobus principiis errore asseruit Deum a lege & prophetis denunciatum esse malorum auctorem, bellorum concupiscentem, & inconstantem sententià, ut lib. 1. de H. cap. xvii. loquitur Irenæus. Sic autem ratiocinabatur. Principio Deus est universorum Conditor: si ergo ipse legis Mosaicæ fuisset Auctor, pro omnibus eam dedisset, non autem pro solo populo Judæorum. Deinde: Est ne bona lex carnalis. Insuper: Quid fingi potest stultum magis, & absurdum, quam delectari Deum cruentis immolationibus, & holocaustomatum fumo & nidore? Lex ergo hæc perscribens habenda est tanquam in sacrificiis stulta & infirma. Præterea cum animalia quæque fuerint in creatione benedicta, si verum est quod narratur in Genesi, quare jubentur hebræi cap. xi. Levitici a pluribus abstinere?

Resp. ad primum, legem veterem, licet ob promissa facta Abrahamo, populo Judæorum speciali titulo datam, etiam pro ceteris constitutam, cum accessum ad illam haberent complures Proselyti & alienigenæ; spectare etiam ad populum Christianorum, qui ob fidem reputantur in semine, & participes sunt promissionum: Deum præterea beneficiorum suorum dominum esse, illaque pro suo arbitratu impertiri. Revincitur quod sequitur verbis Apostoli ad Rom. 7. 14. *Lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato*; est enim spiritualis & quia Deus spiritus est, qui legem dedit, ut Augustinus ait serm. 12. de verbis Apostoli, & quoniam figurate prædicebat mundi Reparatorem, ut inquit Tertullianus lib. v. contra Marc. cap. 13. Proximum eadem facilitate diluitur: quippe sacrificia Deo offerebantur, non quod delectetur cruore victimarum, & nidore holocaustomatum, sed quia iis populus revocabatur a cultu idolorum, & præfigurabatur Christus pro nobis in ara Crucis immolandus. Ad ultimum sit interim expedita responsio, exceptione ciborum, immundorumque animalium & significari quod nobis a noxiis voluptatibus abstinendum sit, & cohiberi Judæorum edacitatem, qua cum panem ederent angelorum, esurire cæperunt, & appetere mensas Aegyptiorum inexhausta cupiditate. Vide Tertull. lib. 2. cap. 18. & Augustinum lib. 1. de morib. Manich. cap. 14.

Ad Objectiones Fausti Manichæi.

At Manichæi hæc objectabant. Repromisit vetus testamentum terram Chananæorum observantibus sabbatum, solemnitatem azymorum, circumcisis & abstinentibus a porcina. Dignum est ergo, ut nos refusa hæreditate reddamus & tabulas. Ita argutabatur Faustus apud Augu-

Augustinum lib. IV. cap. I. Praeterea opponebat lib. VI. Catholici aeque ac Manichaei Azymophagiae contemnunt hebdomadas, inutilem putant Scoenopegiam, & calvum ac reburrum non constitui sacerdotem utrique contemnunt. Abjiciunt ergo unanimiter Mosis legitima. Addit lib. VIII. Christianam novitatem hebraicae addere vetustati nihil est aliud, quam majorem scissuram facere. Ait enim Evangelista cap. IX. 16. *Nemo immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, & pejor scissura fit.* Objectabat lib. IX. Apostoli sub veteri testamento nati abjiecerunt illud. Quid tum inde, si illi, qui nati non sunt, nolint usurpare?

Resp. ad I. recipi a nobis vetus testamentum non ad consequendas illas promissiones, sed ad intelligendas in eis novi testamenti praenunciationes, quas in veteri contineri non suspicio nostra est, sed Apostolicus intellectus, dicente Paulo I. ad Corinth. X. 6. *Haec autem in figura facta sunt nostri.* Ad alterum hoc habeto responsum: Distinguenda sunt in veteri testamento praecepta vitae agendae a praeceptis vitae significandae. Nos itaque observamus praecepta prioris generis, cujusmodi est illud, *Non concupisces*; non altera, quale est, *Circumcides omne masculum.* Cur autem? Quoniam, ut paullo ante dictum est, praesignabant futura: unde Apostolus ad Coloss. cap. II. v. 16. *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum: quae sunt umbra futurorum.* Ad proximum, primum dicimus & veterem vestem fuisse aliquando bonam: fuit ergo aliquando bonum vetus testamentum, nec diabolum habuit auctorem. Deinde asserimus, quod nos non addimus novae legi veterem in servitute facientes, quae jussa sunt ad nos praenunciandos: sed in libertate legentes quae scripta sunt ad nos confirmandos. Addimus non assuere novum pannum veteri, qui continentiam servans spiritualem, spiritualia expectat, sed eum, qui non deponit spem carnalem. Ad quartum respondetur ut supra, Apostolos veterem abjecisse legem quantum ad praecepta caeremonialia, quae figurae erant futurorum, non autem ad ea, quae pertinebant ad vitae institutionem: unde recte Augustinus ajebat, Faustum *eadem saepe vana repetere.*

Pergit objectare Faustus: Praecepta vitae instituendae, quorum caussa lex vetus videtur commendanda, ut, *Non occides, non moechaberis, non pejerabis, non concupisces,* antiquitus in nationibus erant. Lex Mosaica quid addidit? Eadem eradicavit. Nam I. quod attinet ad odium & occisionem, jubet Lex Mosaica Levit. 19. 18. ut diligatur tantummodo proximus & amicus, sed adversus alios omnes Judaeis erat hostile odium. Iccirco hanc legem immutavit Christus Matth. V. v. 44. eo pertinet ulciscendi cupido, quam fovet lex Mosis pronunciato illo, *Oculum pro oculo, & dentem pro dente* cap. 21. Exodi 24. quod a Christo proscriptum est eodem cap. Mat. V. 39. Quod vero ad moechiam pertinet,

tinet, Lex illa duntaxat externam fornicationem vetabant, & cuique volenti uxorem dimittere præscripsit dandum esse repudium. Idque damnavit Christus eodem loco v. 27. & 32. De juramento, quod universim damnant jura naturæ, in Exodo xx. 7. sancitur, ne fiat invocatione divini nominis, juramentorum generibus aliis probatis: quod pariter Dominus Jesus rejicit, ibidem v. 34. 35. 36. Postremo didicimus ex novo testamento aliena non concupiscere. Vetus autem quid habet non alienum? Divitias promittit, ventris saturitatem, filios & nepotes, & Chananitidis regnum. Ergo lex Mosis antiqua præcepta violavit, eradicavit, eliminavit. Ita Faustus lib. x. & xix.

Resp. ad 1. Augustinus cap. 24. ejusdem lib. 19. quemlibet iniquum hominem, in quantum iniquus est, esse odio habendum, in quantum homo est, diligendum. Quia ergo audito, & non intellecto, quod antiquitus dictum erat, ferebantur in hominis odium, cum non deberent odisse nisi vitium, hoc Dominus corrigit dicendo, *Diligite inimicos vestros*. Addo distinguenda esse tria alienigenarum genera: Proselytorum, qui ex circumcisione Judæis se jungebant: Noachidarum, qui Noe servabant præcepta: & Idololatrarum, qui se cultu superstitioso inquinabant. Porro iis tantum se adjungere prohibiti sunt Judæi; cumque illorum sacrilegia, & incesta libido ad summum pervenissent, voluit Deus ne populus suus cum eis fœdus iniret, ne contaminaretur inolita superstitione, ut liquet ex cap. xviii. Levitici v. 24. Quod sequitur de inimicorum ultione: cum unusquisque etiam leviter læsus nolit reponere vindictæ quantum accepit injuriæ, & nonnulli moliantur cædes, & sanguinem sitiant; Deus Exodi xxi. statuit pœnam talionis infligendam sententia judicis; ut immoderatæ ultioni lex modum poneret, & quantam quisque intulit injuriam, tantum penderet supplicium. *Proinde*, (inquit S. Pater proximo cap. 26.) *Oculum pro oculo, & dentem pro dente, non fomes, sed limes furoris est*. Hinc est quod pœnam talionis omnes fere Gentes probarunt. Appellarunt Græci τὸ ἀντιπεπονθός: dixerunt quidam Jus Rhadamanthi: & extabat apud Romanos in xii. Tabulis, *Si membrum rupit, talio esto*. Concupiscentiam a veteri lege damnatam constat ex cap. xx. 17. & ex Apostolo ad Romanos vii. 7. De repudio dictum supra, permissum ob duritiam Judæorum. Animadvertit præterea S. Doctor cap. 26. ejusdem libri, non haberi in lege Mosis, *Qui voluerit dimittere uxorem, dimittat*: sed volentibus dimittere indixit Moses dari libellum repudii, *ut animus præceps libelli conscriptione refractus absisteret*, idest mora interposita cogitare posset quam grave esset dimittere nuptam; nec scriberetur libellus, nisi tale intercessisset odium, quod non posset extingui. Juramentum quidem factum divini nominis obtestatione servandum esse, jure præscribit lex Mosis. At inde non tenere juramenta reliqua, Pharisæorum erat traditio utique repudianda. Mitto quæ Augustinus observat

servat

servat cap. XXII. de Juramentis ipsorum Manichæorum longe Pharisæis iniquiorum: dum sæpissime jurabant per Paraclitum, non illum quem Christus Apostolis misit, sed per illum ipsum Insanifusorem, scilicet Manichæum, quem ab insania dictum observatum est alibi. Quod ultimo loco positum est, habet supra commodam solutionem: quippe promissiones Judæorum erant ipsis argumentum serviendi Domino bonorum omnium largitori; nobis verò documentum meliorem substantiam expectandi.

Arguit præterea Faustus: Nihil in vetere lege de Christo prænunciatum est. Non ergo est bona lex illa, propterea quod ad Christum perduceret. Ant. probatur I. quoniam opponentibus Judæis Christo Joannes VIII. 13. *Tu de teipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum*; respondit, *Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum, quia scio unde veni, & quo vado*: & alibi opera sua in testimonia vocat. Eccur non ait, Credite Prophetis, Testificantur de me veteris legis figuræ? Ergo nos de Salvatore nostro nullis egemus Mosaicarum Tabularum testimoniis. II. Moyses Christo maledixit, dicens Deut. XXI. 23. *Maledictus omnis, qui pendet in ligno*. Hunc ergo accipiamus, huic credamus, qui Redemptorem nostrum talibus insectatur conviciis? III. Nullibi Christus legem Mosis commendat. Nam si alicubi id præstaret, præsertim apud Matth. cap. V. v. 17. ubi ait, *Non veni solvere legem, sed adimplere*. Atquî vel Matthæus hæc non scripsit, vel falsum scripsit. Quod Evangelium non scripserit, colligitur ex cap. IX. 9. ubi de seipso ait: *Cum transiret Jesus, vidit hominem sedentem in Telonio, Matthæum nomine*. Quis autem de seipso scribat, Vidit hominem, & non, Vidit me, vocavit me? Deinde cap. V. Evangelii Matthæi legitur Christum protulisse ea verba, *Non veni solvere legem*, in monte. Quibus præsentibus? Petro, Andrea, Jacobo, & Joanne: ceteros enim Apostolos necdum elegerat, nec ipsum Matthæum. Ex illis quatuor Joannes Evangelium scripsit, nec tamen hoc alicubi ipse commemorat. Quod ergo non testatur Joannes qui fuit in monte, quomodo scripsit Matthæus nondum Christum secutus? Ceterum Christum ea verba minime protulisse ex eo evincitur, quod cum Deuteronomii V. 32. præceptum sit, *Non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram*, Christus minuit præcepta sacrificiorum, circumcisionis, & sabbati, ideoque solvit declinando ad dexteram mandata Moysi.

Quod primo loco ponitur, ab Augustino libro XII. cap. 2. & 3. retorquetur adversus Faustum. Enimvero Apostolus ad Rom. I. de Evangelio ait, *Quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis*: & ipse Dominus Luc. XXIV. 44.: *Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me*; atque Joannis V. 46. *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim*

enim ille scripsit. Igitur etsi Christus recte ait de seipso propria opera testimonium perhibere, veteris tamen legis testimonium non excludit. In cap. autem Joannis VIII. proprium testimonium Christus recte commendat; primo quia dixerat v. 12. se esse lucem mundi: est autem verum testimonium luminis sive se ostendat, sive alia, *quia sine lumine non potes videre lumen, & sine lumine non potes videre quodlibet aliud quod non est lumen*. Deinde, quia dicens, *scio unde veni, & quo vado*, Patrem volebat intelligi, qui aperuit ora Prophetarum. Sed de his legendus idem Augustinus Tract. xxxv. in Joannem. Ad alterum tria, omniaque validissima S. P. reponit lib. XIV. Primò cap. 2. revincit Faustum, quoniam, si vera est Manichæorum sententia, Christum non habuisse corpus mortale, nec vulnera, ac circatrices, nec ad illum spectat maledictio, & execratio cadaveris in ligno suspensi. Ait deinceps cap. 4. Adamo in Paradiso existenti dictum esse, *Qua die tetigeritis, morte moriemini*; & hoc esse maledictum, idest, *mortuum*. Mors quippe hominis ex pœna peccati est, unde & ipsa peccatum dicitur. Cum itaque Christus pro omnibus mortuus sit, dicitur etiam ab Apostolo ad Galatas III. 13. *factus pro nobis maledictum*, idest, *mortuus*, *Quoniam mors ipsa ex maledicto est, & maledictum est omne peccatum, sive ipsum quod fit ut sequatur supplicium, sive ipsum supplicium, quod alio modo vocatur peccatum, quia fit ex peccato*. Ait 3. non minus repugnare Christum dici maledictum, ac dici peccatum. At istud affirmat Apostolus 2. ad Corinth. cap. v. 21. tropice quidem, & accepto peccato pro morte & exocratione peccato debita. *Cur ergo* (inquit S. Doctor ibid. cap. 5.) *timeret Moyses dicere maledictum, quod Paulus non timuit dicere peccatum?* Vide lib. 2. de Actis cum Fel. Manich. cap. 11. & contra Adimantum cap. 21. Postremo loco positum sic rejicitur. Solent Scriptores quæ ad seipsos attinent tali sermone contexere, tanquam ea narrent de aliis. Ita Joan. de se tanquam de alio scripsit cap. XXI. 20. *Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus*. Et ipse Dominus de seipso Lucæ 18. v. 8. *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra?* Hæc Augustinus libro XVII. cap. 4. Ad Scriptorum Historiarum consuetudinem accedit Evangelistæ humilitas in suimet conversione narranda. Joannem laudata Christi verba prætermisisse, parum refert; cum citato cap. XXI. v. ultimo scribat: *Sunt & alia multa, quæ fecit Jesus*. Ceterum si Manichæi credunt Joanni, quemadmodum cap. 3. citati libri Faustum Augustinus redarguit, in ejus habent Evangelio cap. v. 46. *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit*. Adimpletur denique lex, vel cum fiunt quæ præcepta sunt, vel cum exhibentur quæ sunt prænunciata: utrumque autem Christus præstitit, primum caritate, alterum morte: in qua omnibus figuris expletis, abrogandæ erant cæremoniæ, & umbræ futurorum. Has tamen Christus usque ad minimum apicem voluit

impleri, ut testatur eodem cap. v. Matth. v. 18. *Jota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant*. Itaque non declinavit ad dexteram, neque ad sinistram.

Sequitur argumentum Fausti in veteres Patriarchas conviciis, maledictisque plenissimum. Lex vetus, inquit lib. 22., approbat innumera, & horrenda facinora. Commendat Abraham, qui insana fragrans cupidine cum pellice sub conscientia uxoris est volutatus. Is etiam Abimelecho Sarai conjugem sororem suam mentitus in concubitum venditavit. Accedit flagitiosus incestus Lot, qui cum duabus filiabus ebrius concubuit. Jacob inter germanas sorores Rachelem & Liam intemperanter erravit: uxoresque famulas nuptarum sororum agnovit, quatuor mulierum maritus. Judas vero cum Thamar nuru sua habitu prostitutionis deceptus dormivit: quod indicium est semper cum tali feminarum genere illum habuisse commercium. Et tamen is inter Patriarchas connumeratur, & a patre ampliorem benedictionem consequitur. David post tot numero uxores mulierculam Uriæ mœchatus, eumdem in bello perdidit. Osea Prophetarum unus ad mulierem fornicariam accessit. Quid plura? Ipse legislator Moses homicida fuit, expoliavit Aegyptios, intulit bella, nec ipse fuit uno matrimonio contentus. Hæc, aliaque plurima aut sunt Scriptorum commenta, aut res, quomodo narrantur, gestæ. Si primum dicatur, scatet mendaciis vetus testamentum universum: si vera sunt enarrata, turpissima flagitia commendat.

Resp. 1. legem veterem referre quidem multorum crimina, non ea laudare; atque a nobis Scripturas sanctas defendi, non hominum scelera. Deinde respondetur plura ex his, quæ objectat Faustus, immerito reprehendi, nec æstimanda legis scabiem & verrucas, sed esse promissiones figurasque sacramentorum. Revera Abraham sibi ex Agar filios procreari curavit, quoniam ipsa Sarai naturali ordine filios volens, & se sterilem sciens, ancillæ uteri fœditatem in usum juris sui vindicavit, non serviens viro cuncupiscenti, sed jubens obedienti: & Abraham vicissim credens hoc Sara ex Dei nutu voluisse, quia jam ex seipso illi hæredem promiserat, sed ex qua femina non prædixerat, non suæ carnali cupiditati cessit, sed conjugali potestati obtemperavit. In filio autem ancillæ vetus figurabatur testamentum, & in filio liberæ novum: ideoque per allegoriam hæc narrantur, auctore Apostolo ad Gal. cap. iv. 24. Neque Abraham mentitus est, dum Saram appellavit sororem. Etenim in Scripturis sanctis propinqui non semel dicuntur fratres. Commemorantur quippe in Evangelio etiam fratres Domini, tametsi Deipara neminem genuerit præter Christum. Lot etiam frater Abrahami dictus est capite Genesis 13. & Job cap. 8. uxorem suam nomine sororis appellat. Quod prudentissime factum ab Abraham, ne Deo committeret propriam vitam, & pudicitiam mulieris, nec tentaret

taret Dominum Deum suum. Sed lege Augustinum lib. XXII. a cap. 31. ad 42. Ad Lot quod spectat respondetur neque ipsum, neque filias a nobis penitus absolvi. Verumtamen quod in illorum vita fuit flagitium, dum in scriptura narratur, est prophetia. Lot autem redarguendus est maxime ob ebrietatem, qua male utentes lege præfigurabat. Quamquam vero excusari aliqua ratione potest, cum ejus ebrietas, tum puellarum licentia; nam hæ conservationem generis humani quærebant, & nescientes quousque ignis sævierit non credebant superstites esse alios viros; & pater morem gerens filiabus crebra vina miscentibus, ut illarum tristitiam levaret, ignarus temulentus evasit: tamen dicimus, quod *narrata ista sunt*, *non laudata*. Hæc prosequitur S. Pater a cap. 42. ad 46. Jacobi pariter duæ uxores liberæ duo genera laborantium, & contemplantium demonstrant: neque in sororum connubio Patriarcha peccavit; quoniam non lasciviendi, sed gignendi caussà illas, aliasque habuit uxores, ideoque jura naturæ servavit. Nec deliquit adversus consuetudinem, quæ, ut diximus præcedenti capite, eo tempore polygamiam non damnabat. Atque de his plura S. Doctor a cap. 47. usque ad 60. De Juda, qui concubuit cum nuru, dicimus ipsius fornicationem, & illicitum concubitum in lege Mosis prohiberi: illum connumerari inter Patriarchas eo pacto, quo inter Apostolos Judas Iscariotes: benedictionem patris amplissimam non ad illum pertinere, sed ad Christum ex Tribu Juda nasciturum. Explicat hæc S. Pater proximis capitibus 61. 62. 63. Davidis peccata quidem legimus, sed ea Scriptura reprehendit; & increpatus a Nathan ipse David ingemuit, & singulari pœnitentia quæ inique gesserat expiavit. De Osea dictum supra. Ad ea tandem quæ objiciuntur de Moyse, tametsi peccasset percutiendo Aegyptium, quod interim prætermitto, dico vocatum fuisse per Angelum in monte Sina a Domino, qui & Saulum Ecclesiam persequentem de cælo vocavit, prostavit, erexit. De expoliatis Aegyptiis superius. Bellum denique, quod gerendum Deo auctore suscipitur, justum supponimus.

His Manichæorum argutationibus accedunt nonnullæ aliæ. Prima est Felicis lib. 2. cap. 11. Apostolus ad Rom. v. 20. ait: *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum*: & cap. VII. v. 9. *Cum venisset mandatum, peccatum revixit*. Quis autem dixerit bonam legem, unde prodierunt peccata? Altera est consimilis, & depromitur ex cap. 8. Epistolæ ad Hebræos v. 7. ubi vetus testamentum expresse dicitur *culpâ non vacasse*. Denique ejusdem generis est, quod legitur Ezech. cap. XX. 25. *Dedi eis præcepta non bona*.

Resp. ad primum cum Augustino eodem cap. 11. *Proinde paulò post dicit idem Apostolus: Itaque lex quidem sancta, & mandatum justum, & sanctum, & bonum. Sed ne dicas, quia de alio mandato dicat, ut ostendat quia de illo dicit, de quo paullo ante dixerat, Lex subintravit, ut*

ut abundaret delictum, *statim sibi opposuit quæstionem*, *Quod ergo bonum*, *mihi factum est mors? Absit*, *sed peccatum ut appareat peccatum*, *per bonum mihi operatum est mortem*. *Erat enim peccatum*, *sed non apparebat peccatum*: *data est lex superbo*, *fecit contra legem*, *& apparuit peccatum*, *quod erat*, *sed non apparebat*. Idem est ergo per Apostolum delictum subintrare & abundare per legem, ac cognosci, redargui, puniri. Conferas verba Apostoli cum aliis ad Rom. III. v. 20. Eamdem requirit interpretationem versus 9. cap. VII. unde S. Pater de verbis Apost. serm. 4. cap. 7. inquit: *Quid est revixit? Apparere cœpit*, *sentiri cœpit*, *rebellare adversum me cœpit*. Hujus interpretationis verissima ratio est, quoniam in sacris literis verba quæ significant esse aut facere sæpissime hebraica phrasi ponuntur pro rei cognitione. Hujusmodi sunt Ps. 50. *Ut justificeris in sermonibus tuis*: 2. ad Corinthios VII. 14. *Gloriatio nostra*, *quæ fuit ad Titum*, *veritas facta est*; & juxta Theophilactum etiam quod legitur de Melchisedech ad Hebræos cap. VII. 3. *Neque initium dierum*, *neque finem vitæ habens*. At in cap. VIII. Epistolæ nuper laudatæ Apostolus ait *prius testamentum culpa non vacasse*, quod Israelitæ non permanserunt in illo, & Dominus neglexit eos, ut legitur proximo versu 9. & quoniam in tabulis scriptum erat, non in corde, ut additur versu 10. scilicet non poterat absque Christi gratia justificare. Qua responsione utitur Augustinus etiam ad refellendam objectionem ultimam ex cap. XX. Ezechielis, scribens Epistola 19. nunc 82. n. 14. *Forte propterea non dixit mala*, *sed tantum non bona*, *idest non talia*, *ut illis homines boni fiant*. Hoc tamen postremum potest duplici via retorqueri. Primo quia eodem cap. versu 11. Ezechielis inquit Dominus: *Et dedi eis præcepta mea*, *& judicia mea ostendi eis*, *quæ faciens homo vivet in eis*. Deinde quia vel Ezechieli credit Manichæus, vel mendacem existimat. Si credit, non scripsit Propheta afflatu dæmonis: si mendax est, non erit verum quod ait, *Dedi præcepta non bona*. Potest etiam responderi esse hoc loco *ἀντανάκλασιν*, idest figuram reciprocationis in sacris libris frequentissimam, de qua vide Vossium lib. 5. Inst. Orat. cap. 2. Ea fit, dum vox eadem in vicinia diversam habet significationem, ut si dicas, *Multi crediderunt in nomine ejus*: *ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis*: priori in loco *credere* significat professionem fidei, in altero idem est ac se fidei amicorum committere. Itaque *præcepta* apud Ezech. v. VII. significant legem Mosis, & versu 25. leges duras, pœnasque legis violatæ, maxime, ut colligitur ex Chaldæo, mentis cæcitatem. Sed vindicavi Mosaicam legem satis, superque.

Excursio in Phereponum.

Plura ex Augustini adversus Faustum libris in his veteris Testamenti

menti vindicationibus relata sunt. Horum autem librorum celebratio ad memoriam revocat Animadversiones Joannis Clerici, quas, ubicumque disputationes nostræ exhibent occasionem, excutere aliqua notatione instituimus. Larvatus ergo Phereponus primo conqueritur non satisfecisse Augustinum argumento Fausti petito a Moysi maledictione. *Tam facilem objectionem*, inquit, *diluere non potuisse Augustinum, mirum est: mortem enim & maledictionem unum, idemque esse vult, neque ullo modo se expedit*. Deinde affirmat in libro Deuteronomii nullam peccati fieri mentionem, sed tantum cadaveris è ligno pendentis; quod esse rem summopere pollutam docet Moses. Hortatur posthac lectorem, ut sui ipsius adeat Commentaria, dicens: *Vide ad eum locum Joannem Clericum*.

In hac priori Animadversione statim apparet fusa Censoris in Augustinum malevolentia. Nam quamvis foret hæc responsio argumentationibus Fausti debilior, non utitur ea sola Manichæorum debellator Augustinus. Ex hæreticorum enim illorum commentis evincit ad Christum non referendam suspensorum maledictionem: atque ex Epistolis Pauli apertissime demonstrat in novo quoque testamento Christum dici maledictum, & peccatum: ideoque absurdum non esse, si in eum quadret etiam execratio pendentium in ligno, non quidem ob propria peccata, sed ob susceptam peccatorum nostrorum caussam. Quæ cum adeo plana sint, & luculenter ab Augustino tradita lib. XIV. cap. 2. & 5. cur audet Clericus scriptitare, *tam facilem objectionem diluere non potuisse Augustinum*? Verum & responsio, quam temere vellicat, firma est, verissima ac validissima; & quam profert Arminianus iste, inepta ac putida commentatio. Enimvero Deuteronomii XXI. 23. suspensum cadaver non ideo maledictum dicitur, quod sit in lege Moysi pollutum; sed quoniam cadaveris suspensio indicium est mortis inflictæ peccato, atque execrationis divinæ. Id vero cum apertissime demonstravero, constabit sapientissime Augustinum interpretatum fuisse illam maledictionem pro morte peccato inducta, & maledictum pro mortuo Cruci suffixo propter humani generis redemptionem.

Sunt autem innumera, quæ possum in hujus veritatis confirmationem producere. Principio ea verba Deutoronomii, *Maledictus a Deo est, qui pendet in ligno*, demonstrant mortuum ligno pendentem habere gravissimi flagitii reatum; & proculdubio commonstrant peccatum aut proprium, aut alienum. Habet enim hebræa lectio, כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי *Quoniam maledictio Dei est suspensus*: Atque verbum קלל significare execrationem, atque maledictionem constat ex Levit. XX. 9. Job. 24. 18. Isa. 65. 20. Nahum 1. 14. &c. Apostolus etiam ad Galatas 3. 13. ait: Επικατάρατος πᾶς, ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. Quis autem ignorat τὸν κατάρατον esse *maledictum*? Addo Interpretes, non Rupertum modo, Cornelium a Lapide, Lorinum, sed & vetustiores Procopium, Aquilam, Theo-

Theodotionem, Auctorem altercationis Jasonis, & Pacisci, Hieronymum, aliosque etiam ex magno numero Novatorum, qui omnes in hac voce *maledictum* vim contumeliæ, & execrationis agnoscunt; Paraphrasim ipsam Chaldaicam, quæ habet: אֲלֵי עַל דְחַב יהוה אִצְטְלַב *Quia pro eo quod peccavit coram Domino suspensus est*. Accedit ratio, quæ nec latuit Grotium in hunc locum, & Glassium de Typis Canone VIII., suspendium cadaveris habere significationem pœnæ: quapropter non suspendebantur, nisi qui morte plectebantur ob grave aliquod crimen, ut legitur præcedenti versu Deuteronomii. Illud etiam in caussa est, quod ex hoc loco Deuteronomii objectant nobis Judæi fidem nostram esse in hominem execrandum, & a Deo maledictum, idque ab Apostolicis temporibus: nec tamen aliquis Patrum invenitur responsum dedisse maledictum nihil esse aliud, quam emortui cadaver. Ergone facile potuisset Augustinus objecta Fausti retundere nova ista Commentatione Pherepopi autumantis a Moyse nullam fieri peccati mentionem? Facile imo fuisset Fausto demonstrare pendentem a ligno dici a Moyse maledictum atque execrandum, nec Cadaver maledictum esse, nisi ratione peccati. Quare hæc magnus Augustinus expendens optime omnia conciliat demonstrans Christum factum esse pro nobis *maledictum*, idest subiisse mortem inductam peccato Adæ, & conviciis ac blasphemiis fuisse lacessitum propter crimina nostra. Quid ergo nos hortatur Clericus ut adeamus Commentaria a se edita, ab homine scilicet imbuto erroribus Arminii ac Pelagii, & ignorantis unde mors pervasit in homines, & cur Christus patibulum Crucis ascendit? *Quid miratur* (inquit Augustinus lib. laudato cap. 4.) *maledictum esse peccatum, maledictam esse mortem, maledictam esse mortalitatem carnis sine peccato Christi, ex peccato tamen hominis etiam in Christo factam?*

Displicet præterea Pherepono, Augustinum libro XVI. cap. 22. interpretari de Christo verba Deut. 28. 66. *Et erit vita tua quasi pendens ante te, & non credes vitæ tuæ*. Eccur, quæso? Quia, inquit Clericus, *nemo non videt agi hic de vita dubia & incerta, quæ notâ etiam Latinis metaphorâ dicitur pendere*. Literalem interpretationem de mortali vita, Augustinus non improbat; nam scribit: *Quæ verba & aliter posse intelligi, potest aliquis dicere*. At non esse accipienda de Christo, perperam contendit Clericus. Primo enim liquet eumdem Scripturæ locum sensus plures admittere. Deinde magis Christo, quam mortali vitæ convenire laudata verba, demonstrat pervetusta versio apud Tertullianum cap. XI. & XIII. contra Judæos, *Et erit Vita tua pendens in ligno ante oculos tuos*. Stant præterea pro Augustino innumeri Patres cum Græci, tum Latini, nec non lucubrationes Apologeticæ Cantacuzeni, & etiam Grammaticales observationes Galatini. Quæ omnia plenissima eruditione complectitur Tom. 2. in Deuteronomium Joannes Lorinus.

In

In libro XVII. cap. I. putat argumentationem Fausti conantis demonstrare ea verba *Non veni solvere legem*, &c. non esse scripta a Matthæo, facilius solvi, si dicatur, Evangelistam ordinem temporum in sua narratione nequaquam servasse; ideoque non Matthæum tantum, sed reliquos omnes Apostolos eo tempore fuisse electos, & sermonem in monte audivisse. Quasi id animadverterit singularis Phereponi perspicacitas, *Quod ab eo non factum*, inquit, *ostendit in sua Evangelica Harmonia Joannes Clericus*. Postmodum stomachans addit: *Miror Augustinum hoc non reposuisse*; & paucis interjectis, *Multos fugit hæc observatio*.

At hæc ipsa observatio nec Augustinum fugit, nec erat argumento Fausti reponenda. Porrò si Pherepomus antequam in Augustinum stylum acueret, æquo animo ac libramento ipsius opera perlegisset, scriptum invenisset cap. 17. II. libri de Consensu Evangelist. num. 39. de vocatione discipulorum, & de narratione Matthæi: *Proinde fieri potest, ut postea narraverit, non quod postea factum erat, sed quod prius prætermiserat*. Et cap. 26. ejusdem libri num. 59. *Hinc autem probabilius videtur quod hæc prætermissa recordando Matthæus commemorat: quia utique ante illum sermonem habitum in monte credendum est vocatum esse Matthæum. In eo quippe monte tunc Lucas commemorat* (cap. 6. v. 13.) *omnes duodecim ex pluribus discipulis electos, quos & Apostolos nominavit*. Itaque nobis confugiendum non est ad Harmoniam Joannis Clerici pro expiscanda tam profunda & recondita observatione, Matthæum nonnulla recapitulando scripsisse. Demonstrandum jam hæc non fuisse contra Faustum reponenda. Quamquam verum est Matthæum in sua vocatione narranda ordinem temporum non servasse; hæc tamen quæstio in velitationibus Fausti ad rem non pertinet, & melius ac facilius Manichæi cavillatio depellitur, si demonstretur, potuisse Matthæum narrare quæ Christus dixerat in monte, etsi abfuisset. Atqui hæc Augustinus cap. 3. libri XVII. contra Faustum validissimis argumentis demonstrat. Quid ergo de tempore vocationis Matthæi disputare, & ordinem rerum gestarum exponere contextu Evangeliorum, adversus hominem impudentissimum contendentem in Libro Matthæi plures esse lacinias, & probantem quæ narrat de sua vocatione, negantem quæ scribit de sermone habito in monte? Si Evangelium universum recepisset Faustus, poterat & illud reponi; sed mutilans pro ingenio Scripturas erat usurpatis ab Augustino responsionibus refellendus.

Carpit præterea Pherepomus in libro XXII. cap. 35. responsionem Augustini pertinentem ad Saram, quæ appellatur ab Abrahamo Soror ratione consanguinitatis. Quia *non tantum* (Abrahamus) *sororem vocat, quod ambiguum esse potuit, sed filiam patris, non vero matris*, Gen. 20. 12., *ex quo liquet proprie hoc esse intelligendum*. Addit nullam esse Historiam, quæ nos doceat eo tempore apud Chaldæos illicita fuisse

fuisse fratrum & sororum conjugia, quamvis hoc affirmet Augustinus. Fatetur tamen eamdem fuisse sententiam Epiphanii Her. 39. num. 7. & Hieronymi in libro adversus Helvidium.

Verum longe probabilior est sententia Augustini, aut saltem non plane certa illa quam amplectitur Clericus, licet nonnullos habeat ista quoque assertores. Stant pro Augustino momenta quamplurima. Versio enim Arabica in Polyglottis Waltoni Tom. 1. p. 81. habet: *Et in rei veritate ipsa est consanguinea mea ex parte patris mei*. Jonathas legit: *Filia fratris patris mei*. Idem sentiunt Interpretes nobilissimi. Hieronymus non solum contra Helvidium, sed & in quæst. Hebr. ubi ait: *Aran duas filias genuit Melcham & Sarai cognomento Jescham*. Et infra, licet alteram quoque sententiam approbet, inquit: *Fratris ejus est Aran filia, non sororis*. Vatablus pariter: *Soror ejus fuit, sicut Lot frater ejus*. Mitto Salianum, qui exhibet etiam Schema familiæ Thare Tom. 1. Annal. pag. 360. Cornelium a Lap., & posteriores reliquos. Addo & Novatores, præsertim Clarium scribentem: *Fuit soror ejus, sicut Lot frater*. Deinde Augustinianam sententiam confirmat argumentum, quod depromo ex cap. xi. Genes. Ibidem v. 29. Aran dicitur pater Melchæ, & pater Jeschæ. At videtur Jescham eamdem esse ac Saram; ideoque hanc esse neptem Thare & filiam Aran. Id evincitur primo, quoniam describuntur ibi uxores Abrahami, & Nachoris his verbis: *Duxerunt autem Abram & Nachor uxores: nomen uxoris Abram, Sarai: & nomen uxoris Nachor, Melcha filia Aran, patris Melchæ & patris Jeschæ*. Videtur ergo Jescha eadem cum Sarai ibidem commemorata; maxime quia proximo v. 31. Sarai non dicitur filia Thare patris Abram, sed tantum nurus, & uxor filii sui. Deinde Jescham eamdem esse ac Saram, est pervetusta Scriptorum clarissimorum opinio. Josephus in 1. Antiq. cap. 6. *Ex his*, (inquit), *Aranes reliquit Lotum filium cum filiabus Sara & Melcha. Neptes autem ex fratre duxerunt uxores, Melcham quidem Nachores, Saram vero Abramus*. Vetus Hebræorum Chronicon de Aran ait, *Hinc natus est Lot: sequenti anno Jescha, quæ & Sara*. Jonathan Uzielis: *Jescha ipsa est Sarai*. R. Aben Ezra: *Antiqui patres nostri dixerunt Jescham esse Sarai*. Erudita etiam Interpretatio nominum Hebræorum, quæ extat in fine Tom. 6. Bibliorum Waltonianorum, est de Sara, *Domina mea, vel princeps mea. Uxor Abram*, Gen. xi. 29., *filia Aran fratris mariti sui, quæ & Jescha ibidem dicitur*. Nec orta est hæc sententia ex commentis Cabbalistarum, quod eumdem numerum hebraice reddant nomen שרה *Sara*, & יסכה *Jischa*: sed, ut animadvertit R. Salomon, Jescha cognomento appellata est, & quia יסכה *contemplabatur* per spiritum, & quia omnes סכוה *contemplabantur* ipsius pulchritudinem. His ergo, aliisque momentis pluribus sententiæ, quam Augustinus amplectitur, additur firmitudo.

E con-

E contra opinio eorum, qui Saram existimant germanam sororem Abrami, infirmissimo nititur fundamento. Genes. xx. 12. appellatur, inquit Clericus, non tantum soror, sed & filia patris sui. Ita est. Sed *apud Hebræos nepos vocatur frater, & neptis filia*, inquit Vatablus. Et quidem recte: nam Genes.xxix.5. Laban dicitur filius Nachor. xxiv. 48. Rebecca appellatur filia fratris Abrami. 2. Regum xix. 24. Miphiboseth filius Saul. Constat autem his locis filios appellari nepotes. Neque hi tantum, omnes posteri in sacris libris dicuntur filii, ut Achan appellatur filius Zare, Jos. vii. 24., & Christus Mat. 1. filius Davidis. Ergo Sarai neptis Thare ejus filia merito est appellata.

Num ex profana historia probari possit in usu olim fuisse inter fratres, sororesque conjugia, parum, aut nihil nostra interest. Sciunt is quæ refert H. Grotius de moribus Gentilium ad cap.Geneseos vicesimum. Sed non servarunt sanctissimi Patriarchæ leges omnes Ethnicorum populorum. Quantum ad sanctos Patres pertinet, extant de rebus illorum gestis libri divina auctoritate conscripti. Ex his si nullum aliud proferatur testimonium, quam colloquium Abrami cum Sara, *Dic, quod soror mea sis*, aut cum Abimelech, *Vere soror mea est, filia patris mei*; jam constat momentum istud nullius esse roboris. E contra ratiocinatur Hieronymus adversus Elvidium, credibile non esse Abramum virum justum patris sui filiam conjugem accepisse; & quia *in primis hominibus propter aurium sanctitatem idipsum Scriptura non nominat, malens intelligi, quam proferri*: & quia Levit.xx. 17. prohibentur matrimonia inter fratres, tanquam res per seipsam nefaria; quippe legitur, *Qui acceperit sororem suam filiam patris sui, vel filiam matris suæ, & viderit turpitudinem ejus, illaque conspexerit fratris ignominiam, nefariam rem operati sunt*. Ceterum, ut ut defendi possit contrarium; neque liquet aperte Sarai fuisse filiam immediate generatam a Thare, neque Augustinum secutum sententiam deteriorem. Atque hæc pro Augustinianis vindiciis tantisper dicta sunto. Nam in libris contra Faustum hæc tantummodo castigavit Phereponus; aut, si maculæ affictæ sunt aliæ, exsufflantur halitu, neque opus est spongia.

CAPUT VII.

De Mose Hebraicorum legum Promulgatore.

PLURA jam de Moyse in superioribus libris fuerunt suo quæque loco disputata, de illius antiquitate, de aversione a cultu Idolorum, atque de injusta insimulatione Magiæ. Expedientur nunc quæstiones aliæ de memorabili sanctissimoque viro ab eruditis scriptoribus institutæ. Prima quæstio est de nomine, num Aegyptium sit, an Hebraicum.

Videtur esse nomen Aegyptium,primo quia impositum a filia Pharaonis, Exodi II. 10. 2. quia Moses interpretatur, *servatus ab aquis*. Id vero Aegyptia lingua dici Mω-υσης, aut Mωῦ-υσης observarunt plures, probatque ex vetusto Copto Vaticano Kircherius. 3. quoniam a radice משה *extrahere*, participio præterito non appellandus erat משה *Moscè*, sed משוה *Masciù*, quod extractum notat. Arbitramur tamen nomen esse Hebraicum,tum quia habet in Hebræo apertissimam etymologiam; tum etiam quia linguâ Aegyptiâ appellatum fuisse Mneven colligitur ex libro 1. Diodori, atque hinc derivata est fabula Thalmud, Mosen esse Monjon Aegyptiorum, cum Monjos idem sit ac Menos. At vetusti Rabbini pro Mneve Menon facile posuerunt. Præmissæ autem conjecturæ non difficilem habent solutionem. Ad primam quippe respondemus cum Rab. Abenezra, *forsan didicisse filiam Pharaonis Hebraicam linguam, aut quæsivisse de illa*. Altera nullius est momenti, quoniam linguæ omnes habent plura nomina ab omnium matre, idest, ab Hebræa parum dissimilia, ac propria præsertim. Ad postremam dicimus, participium Benonì, *Extrahens*, passiva significatione usurpari; & hoc forsan loco non absque mysterio, cum Moses non solum ab aquis extractus sit, verum etiam ipse populum electum deberet extrahere.

Proxima est quæstio de illius uxore Aethiopissa, de qua Num. XII. 1. hanc enim Scriptores plurimi aliam putant a Sephora filia Jethro Sacerdotis Madian ducta in uxorem Exodi II. 21. Arbitrantur namque Mosen, priusquam percusso Aegyptio, ib. v. 12. proficisceretur in Madian, constitutum a Rege Aegyptiorum Ducem exercitus suscepisse expeditionem in Aethiopiam, ibique filiam Regis ipsius amore captam participem fecisse connubii, Tharbin nomine. A qua opinione nec abhorret Abulensis q.5. in cap. 12. Num., etsi Mosi Tharbin ac Sephoram putet fuisse desponsatas successivo tempore, & Sephoram, posteaquam Tharbis apud Aethiopes remanserat a viro sponte divulsa. Hujus opinionis duo sunt argumenta: unum, quoniam hanc historiam narrat Josephus 2. Antiq. cap. 10, eumque sequuntur viri docti, inter quos Auctor Hist. Scholasticæ Petrus Commestor, Fabricius, alii. Alterum, atque istud præcipuum est, Sephoram nullatenus dici posse Aethiopissam, cum Madian ejus patria sita fuerit in Arabia Petræa ad Rubrum mare: ideoque Aethiopissa, de qua in duodecimo Numerorum, alia videtur a Zippora Madianitide.

Longe tamen verius est Mosen fuisse *Monogamon*, nec aliam duxisse, præter Zipporam, aut Sephoram, uxorem. Historiam quippe belli Aethiopici fabulosa videtur Theodoreto, Ruperto, Cajetano, Genebrardo, Pererio, & Salianò, qui plura de hoc argumento ornate & erudite profert Tom. 2. Annal. ad an. M. 2494. Et quidem vero non est simile Regem Aegypti post illatam ab Aethiopibus cladem imperatorem militum elegisse virum Judæum coacervato, ut Artapanus narrat,

rat, exercitu ex gente Moysi cognata. Multo minus credendum quod scribitur a Josepho post deditionem urbis Meroë, pactisque cum Regina nuptiis, *sevitum nihilominus in hostes*, attenta præsertim singulari Ducis mansuetudine. Quod autem ad incrustandam fabulam addunt alii sculptas a Moyse imagines astronomicas in quibusdam anulis ad amorem vel oblivionem, Mosis religioni, pietatique repugnat. Illa ergo de Mosis in Aegyptum expeditione commentatio, nisi penitus explodenda, saltem inter res incertissimas a viris doctis rejicitur. At quod legitur cap. XII. Numerorum, percipitur facilè, si animadvertamus duplicem fuisse Aethiopiam, Orientalem unam, Occidentalem alteram. De utraque sat est si legas Tabulas Geographicas Augustini Lubin additas Sacris Bibliis Antonii Vitrè. Notis Geographorum atque Interpretum circa distinctionem Aethiopiæ accedit fuisse cognitam etiam Homero scribenti in primo Odisseæ:

Αἰθίοπας τοὶ δίχθα δεδαίαται ἔχατοι ἀνδρῶν
Οἱ μὲν δυσομένου ὑπερίονος, οἱ δ' ἀνιόντος.
Aethiopas, qui bifariam divisi sunt, ultimi hominum;
Alii quidem Occidentalis Solis, alii vero Orientalis.

Zippora ergo Aethiopissa dicitur, quod terra Madian spectet ad Aethiopiam Orientalem Aegypto propinquam, & ad Mare rubrum, sive Sinum Arabicum porrectam. Nisi mavis mulierem Madianitidem appellari Aethiopissam ignominiæ caussa, ut sentiunt complures. Nihil itaque prohibet, quin credamus Moysen unius uxoris maritum, ut dubio procul tenent innumeri, inter quos Tertullianus scribens cap. 6. Monogamiæ: *Meliora sectari jussus habes & Joseph unijugum, & hoc nomine, audeo dicere, patre meliorem; habes Moysen Dei de proximo arbitrum.*

Quæstio tertia est, an Moyses percutiendo virum Aegyptium fuerit facinorosus homicida: quod supra diximus a Fausto Manichæo fuisse objectum. Atque stant contra Moysen haud leves, quæ sequuntur, præsumptiones. Primo enim ipsius conscientiam redarguunt facti circumstantiæ, nam cædem illaturus *circumspexit huc, atque illuc*, Exodi 11. 12. Deinde *percussum Aegyptium abscondit sabulo*. Tum audiens patratum scelus palam fieri, *fugit in terram Madian*. Quæ omnia sunt perspicua iniqui animi, suique facinoris conscii argumenta. Præterea homicida est, qui præter ordinem potestatis atque justitiæ vitam alienam invadit. At hoc fecit Moyses, cum privatus esset, & nondum in Judicem populi constitutus; quod a contribuli suo ei exprobatum est Exodi 2. 14. Fuit ergo homicida flagitiosus. Atque hæc ratio tanti est, ut ad objectionem Fausti Augustinus allatam supra responsionem inierit, ingenue scribens lib. 22. cap. 70. *Consulta æterna lege reperio non debuisse hominem ab illo, qui nullam ordinatam potestatem gerebat, quamvis injuriosum & improbum occidi*. Sed etsi Judex fuisset, quod

constat esse falsissimum, debebat caussam attente expendere, cum non sit vita hominis parvi facienda: nec pro sola percussione mortem rependere, judex una præceps & carnifex. Accedit quod in Epistola Judæ v. 9. habetur Diabolum altercatum de corpore Moysi, contendentem cum Michaele Archangelo dignum non esse sepultura, quoniam percussisset Aegyptium, ut Oecumenius exponit. Postremo non alia ratione veteres Rabbini conati sunt Moysen defendere ab homicidio, nisi quia percussit hominem non gladio aut scipione, sed pronunciato Dei nomine יהוה. Quod cum mendacium sit putidum ac futile, quia nondum nomen tetragrammaton fuerat divinitus revelatum: cum Patronorum commentatione videtur caussa Moysi deperdita.

Etsi vero hæc aliquam præseferunt criminis suspicionem, dicendum puto nullam homicidii culpam in virum sanctissimum transferendam. Probant id aliqui cum Abulensi Comment. in cap. 2. Exodi, quod existimandum non sit hominem cum Deo familiariter colloquentem passione atque ira, non æquitate cædem patravisse. At posset responderi nondum divinis apparitionibus fuisse donatum, aut id saltem divinis scripturis non evinci. Itaque divino nutu percussisse Aegyptium ostenditur ex cap. VII. Act. Apost. v. 24. & seq. *Et cum vidisset quemdam injuriam patientem, vindicavit illum: & fecit ultionem ei, qui injuriam sustinebat percusso Aegyptio. Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt.* Quibus verbis innuitur Moysen, licet nondum constitutus esset Judex, ac rector populi cum manu Angeli, potentique miraculorum virtute, revera tamen jam fuisse electum; & iccirco actum illum justitiæ exercuisse, quoniam arbitrabatur cognatum populum ex illius visitatione, atque opere satis percipere missum se a Deo illius Ducem ac Redemptorem. At cum noluerint illum recognoscere, & quidam illi dixerit, *Quis te constituit principem, & judicem super nos?* opus fuit, ut cum potestate miraculorum iterum Rector rediret. Unde legitur eodem cap. v. 35. *Hunc Moysen, quem negaverunt, dicentes, Quis te constituit principem & judicem? hunc Deus principem, & redemptorem misit, cum manu Angeli, qui apparuit illi in rubo.* Atque in hoc figuram prætulit Salvatoris, cujus potestas in priori adventu fuit Judæis despecta & invisa, in secundo erit singulis formidabilis & gloriosa. Ergo Moyses hominem Aegyptium non sine auctoritate Judicis, & Vindicis a Deo constituti percussit. Sed legite Hom. 1. S. Basilii in Hexameron, Amb. lib. 1. cap. XI. Augustinum Q. 2. in Exodum, D. Thomam 2. 2. q. 60. art. 6. Nicolaum de Lyra in cap. VII. Act. Apost. & celebriores alios Interpretes.

Ad primam ergo in contrarium conjecturam, & ad consequens argumentum respondeo, tunc Moysen fuisse quidem Judicem populi idoneum, at id fratres ejus non intellexerant. Etsi enim Judex antequam deman-

demandatum sibi munus exerceat, debet populo innotescere, alias posset quisque sese in Reipublicæ regimen temere intrudere; attenta nihilominus misera Judæorum conditione, nam erant extra patriam asportati, maribus circumdati, Regi potentissimo infensi, atque oppressi jugo durissimæ servitutis, nondum videbatur illorum Rector & Judex tam adversis temporum circumstantiis publicandus. Ergo Moses circumspexit undique, & sabulo abscondit Aegyptium, & sparso illius cædis rumore fugam arripuit; ne in Dei populum Pharao conciperet acerbiorem indignationem, captivos vehementius affligeret, aut rapto ad supplicium ipso Moyse divinum de populo liberando consilium nequaquam perficeretur. Atque hujus liberationis spe, non timore in fugam se conjecisse, auctor est Paulus in Epist. ad Heb. cap. XI. 27. *Fide reliquit Aegyptum, non veritus animositatem Regis*. Augustinus autem quæst. 2. in Exodum, postquam repetit quæ scripserat adversus Faustum, *Tamen* (inquit) *sicut Stephanus dicit in Actibus Apostolorum, putabat intelligere fratres suos, quod per eum Deus daret illis salutem: ut per hoc testimonium videatur Moyses jam divinitus admonitus, quod Scriptura eo loco tacet, hoc audere potuisse*. Instituere longam caussæ tractationem, non patiebantur memoratæ temporum circumstantiæ. De pœnæ ad culpam æqualitate, putant aliqui, inter quos Abulensis, Aegyptium percussum fuisse propter adulterium: quod pœnâ mortis etiam apud Aegyptios plectebatur. Nam constat, inquiunt, ex Cap. 24. v. 11. Levitici, mulierem Israelitidem, Salumith nomine, de concubitu Aegyptii filium blasphemum peperisse. At Cap. 2. Exodi nulla adulterii fit mentio: & satius videtur, si respondeamus utrobique illatam mortem significari, & versu 11. וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי *Viditque virum Aegyptium percutientem virum Hebræum*, & versu 12. וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי *Et percussit Aegyptium*. Est enim utroque loco idem verbum נכה *cædem inferre*. Moyses ergo mortem morte mulctavit. Ad postremum de Corpore Moysi (nam nos pariter commentationem Rabbinorum explodimus) si admittamus interpretationem Oecumenii, nihil contra nos. Etenim spiritus nequam, Satan & Diabolus appellatus, quod sit adversarius & falsus criminator justorum, immerito Moysen accusabat, illique propterea restitit Michael. Sed probabilius est contendisse diabolum, ne sancti viri Cadaver terræ mandaretur in terra Moab contra Phogor, atque ob ejusdem sepulcrum antiqui idoli cultus aboleretur; quemadmodum contigisse in Daphni ex Reliquiis Sancti Babylæ, auctor est disertissima Oratione Chrysostomus. Aut forte sepeliendum curabat notissimo aliquo loco, ut filii Israel proni ad idololatriam divinos illi honores deferrent. Nam utramque caussam reddunt Interpretes ac Patres, quos consulas.

Quæstio IV. est, an Moses fuerit Heliopolitanus genere, atque ob lepram

lepram a suis expulsus, ut scribit apud Josephum lib. 2. Appion Grammaticus. Sed liquet Moysen Judæum fuisse ex cap. 2. Exodi; nec non ex Ethnicis Scriptoribus, Tacito lib. v. Historiarum, Lysimacho, Dionysio, & quotquot illius meminerunt. Nec ullatenus probabile est, puerulum elegantis formæ expositum in carecto ripæ fluminis, nisi fuisset ex gente Aegyptiis invisa. Ob eamdem caussam nec percussisset virum Aegyptium rixantem cum Hebræis. Apion autem non solum in describendo genere Moysis errore labitur, verum etiam in consignando exitu filiorum Israel de Aegypto ad annum 1. Olymp. VII. quo scribit ædificatam fuisse Carthaginem: at ab exitu de Aegypto ad institutionem Olympiadum anni 715. connumerantur; Carthago enim ædificata est juxta Timæum Siculum, & Dionysium Halicarnassensem lib. 1. Antiq. Rom. anno ante primam Olympiadem tricesimo octavo, & juxta Scriptores omnes longe ante Olympiadum institutionem. Quare Appion in omnem errorem cæcutiens rapitur.

De lepræ autem vitio, quo laborasse Moysen scripserunt Tacitus laudato libro, & Ptolomæus Alexandrinus cognomento Chennus, facile tollitur suspicio. Nam adversus leprosos, & pustula ac impetigine infectos plura statuta sunt Levit. XIII., quibus liquet non fuisse Ducem cum universo populo tali vitio contaminatum. Quippe statuitur, ut leprosi judicentur a Sacerdotibus, ut deferant caput nudum, vestem dissutam, os panno contectum, ut clament se contaminatos ac sordidos, ut vestimenta maculis conspersa comburant, aliaque id genus plura. Id vero hac præsertim de caussa, quod tali morbo afficerentur iniqui, ut sacra monstrat Historia. Lysimachus autem, Tacitus, & Chennus mendaces esse manifesto deprehenduntur. Etenim ille narrat Judæorum multitudinem in mare demersam, perpaucos in deserta loca dejectos. At quomodo tam exiguo numero tot bella gerere, debellare Chananæorum regionem universam, urbemque toto orbe celeberrimam condere? Refert ædificatam a Judæis civitatem ab ipsis appellatam fuisse *Jerosylam*, idest, sacrilegam. Sed, ut mittam significationem hebraici nominis ירושלם *Jerusalem* longe diversam ab ea, quam habet græcum vocabulum *ἱερόσυλα*, *Sacrilega*, unde Lysimachus perperam contendit derivatum alterum *ἱεροσόλυμα*; quis propriam urbem sacrilegam appellet? Tacitus etiam scribens, *Orta per Aegyptum tabe, quæ corpora fœdaret, regem Occhorim adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, ut invisum Deis alias in terras avehere jussum*, duplici ratione refellitur. Primo enim Moyses Occhorim antecessit: deinde veteres Aegyptii Hammonem non coluerunt. Sed vide Justi Lipsii, aliorumque in Tacitum notas, nec non Chronicon Eusebii de Regibus Aegyptiorum.

Verum est, quod Moyses aliquando extrahens de sinu manum, *protulit illam leprosam instar nivis*, Exodi IV. v. 6. sed eam retrahens protu-

protulit iterum similem carni reliquæ. Quare constat hoc magnum esse prodigium; neque enim naturaliter fieri potest, ut fiat eadem manus extemplo munda ac leprosa. Significabat autem hæc mutatio juxta Augustinum Serm. 86. de Temp. Synagogam, & Ecclesiam, secundum Cyrillum populum Judaicum, qui in lege permanens, tanquam manus in sinu, summis affectus est beneficiis, recedens autem ab observantia legis percussus atque abjectus evasit. Sed & præfigurabat Moyses Christum Dominum jam apud impios despectum, quasi leprosum, posthac gloria, & exaltatione conspicuum. Addit Tacitus Judæos abstinere sue *memoria cladis, quod ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium*. Verum non solum a sue abstinendum Judæis erat, sed ulterius ab omni animali habenti ungulam non divisam, & a commorantibus in aquis, si pinnulis careant aut squammis: ut addiscerent, inquit Clemens Alex. in 3. Pedagogi, *non oportere eos, qui Deum invocant, cum impuris versari hominibus*. At de his alibi.

Quæstio V. est de facie cornuta Moysis, sive de versione & intelligentia illorum verborum, *Ignorabat quod cornuta esset facies sua*, Exodi XXXIV. 29. Protestantes communiter scribunt, ineptam esse hanc lectionem, & auctorem Vulgatæ hallucinatum in voce hebraica קרן *Cheren*. Addunt Sixtum & Clementem in novis Bibliis approbasse vulgi a tot doctis damnatam consuetudinem pingendi Moysen cum radiis ad instar cornuum. Inquiunt ex Vulgata versione Moysen cornutum prodiisse in picturis: & impie lectionem illam retineri ad versionem Vulgatam statuminandam. Ita Fagius in Exodum, Sixtinus Amama in Antibarb. lib. 2. cap. 30. Rainoldus, Glassius, & alii. Adversus tam impudentem procacitatem tria demonstrabo: unum optimam esse versionem Vulgatæ; alterum nostræ communionis Interpretes cornutam faciem non intelligere, nisi splendidam ac radiantem: tertium picturas cornuti Moysis vetustissimas esse, recte permitti, neque ex Vulgata versione introductas.

Primum igitur probo, quoniam hebraicam vocem קרן *Cheren* proprie ac literaliter significare *cornu*, & radios hebraice eo nomine appellari, quoniam ad instar flammulæ in pyramidem, uti cornua, elevantur, quemadmodum cornu etiam appellari potestatem ac dignitatem, eo quod cornua sint animalibus pars eminentior, atque robustior, est in sacris Bibliis manifestissimum. Legantur Hebraica Biblia Jos. 6. 4. Deut. 33. 17. Psalm. 69. 32. Daniel. 8. 9. &c. Igitur ea verba כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו *quod promicuisset cutis faciei suæ*, optime a Latino Interprete reddita sunt, *Quod cornuta esset facies sua*. II. Quamvis קרן significet aliquando regnum, ut 1. Paralip. 25. 5. Psalm. 132. 17. potestatem ac furorem Deut. 33. 17. III. Reg. 22. 11. Daniel. XI. 40. aut locum eminentiorem Esaiæ V. 1., nihilominus his omnibus in locis hæretici in suis versionibus retinent vocabulum *Cornu*, quoniam regnum, pote-

potestas, & locus prominens ducta metaphora a cornu hebraice appellantur קרן *Cheren*. Igitur patiantur & verbum, *Cornuta esset*, in cap. XXXIV. Exodi, tametsi hoc verbo significatur splendor faciei, quoniam splendor ducta metaphora a cornu dicitur hebraice *Cheren*. III. Memorato cap. Exodi in verbo *Cheran* קרן iidem hæretici agnoscunt metaphoram, ut liquet ex Salomone Glassio pag. 1759. Ergo *Cheren* non sensu obvio ac literali splendorem significat, sed translatitio. At ubicunque sensus metaphoricus est, debet ipsa vox propria retineri: alioquî variatur stylus, suamque formam ac venustatem deperdit, nec habetur versio Scripturæ, sed paraphrasis, aut metaphrasis. IV. Versio Aquilæ pariter habet *κερατώδης ἦν cornuta esset*; & Hieronymus linguarum peritissimus in cap. 6. Amos, inquit: *In Exodo juxta Hebraicum, & Aquilæ editionem legimus, Et Moyses nesciebat, quia cornuta erat species vultus ejus.*

Quod nostri Interpretes ac Doctores non adeo sint imperiti, ut nesciant his verbis, *Cornuta erat facies Moysi*, significari splendorem vultus ejus, & cornua Mosis metaphorice esse accipienda; viderit qui ipsorum libros perlegerit. Observavimus Glossam Interlinearem, Catenam in Exodum Lippomani, Cornelium a Lapide, Emmanuelem Sa, Augustinum Calmet, alios: nec adinvenimus ullum adeo simplicem, qui credat cornua Moysi erupisse. Ipse Amama fatetur optime interpretatos hunc locum Steuchum, Cajetanum, Oleastrium, Sixtum Senensem, Bellarminum, ac D. Thomam. Itaque nostri in hoc puncto non de sensu verborum cum Hæreticis pugnant, sed de puritate versionis. Idcirco perperam nobis objectant Versionem LXX., qui sensum quandoque secuti reddiderunt, δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ: *Clarificatus est conspectus coloris faciei illius*: ad quam versionem videtur respexisse Paulus 2. ad Corinth. III. 7. Nos enim ultro concedimus Mosen fuisse in monte clarificatum, & miro splendore circumdatum: at id optime cohæret cum allatis verbis ex capite XXXIV. Exodi.

Ut de picturis Patriarchæ Moysi nonnulla dicamus; proferunt Guilelmus Schikardus, & Jo. Seldenus perantiquum nummum Mosis auribus tenus cornuti cum inscriptione torqui addita משה *Moses*: in postica autem sunt verba illa Decalogi אל יהיה לך אלהים על־פני: *Non habebis Deos alienos coram me*. Observarunt & in lamina aeris cornua haberi arietina. Num procusi hi nummi a Judæis res est valde incerta; vetustos autem nullus negat. Hujus imaginis rationem afferunt, quod Cornua in sacris literis majestatem significant, regiam potestatem, invictam animi fortitudinem, & gloriæ magnificentiam. Similia scribunt Bartholius de Unicornu cap. 1. & Hottingerus de Nummis Orient. pag. 136. Magnum quoque Alexandrum nummi exhibent cum Cornibus arietinis ob potestatem ac fortitudinem. Hinc dictum putant Arabice *Dul-Karnaim*. Extat his consimile saxum in Musæo Capitolino Cle-

mentis

mentis XII. munificentia exornato postrema in aula, referens Alexandrum eodem pacto cornutum. Non ergo ex imperitia Pontificiorum interpretum, ut scriptitant hæretici alii, neque ex corrupta lectione Vulgatæ, sed ex prisca consuetudine prodiit in simulacris & picturis Moyses cornutus, in symbolum potestatis, & gloriæ. Talem nobis sculpsit Moysen celeberrimus Bonarrota in statua adhuc Romæ servata in Templo D. Petri ad Vincula; ne illam credas vulgarium Opificum consuetudinem. Ita nobis facile commovere, ut phrasi utar Tullii, cornua disputationis, quibus nos petunt Heterodoxi.

Quæstio VI. est, an Moyses fuerit primus literarum inventor, ut opinantur Possevinus, Jo. Mariana, Rupertus, & P. de la Haye in Prologom. Bibliorum, Sess. V. cap. 2. Respondendum est negative cum Augustino lib. 18. de Civit. Dei cap. 39. Etenim 1. de Moyse sacri libri testantur, fuisse eruditum *omni sapientia Aegyptiorum*. Act. VII. 27. quod falso putant factum solis literis hieroglyphicis. Quandoquidem alphabeticas etiam apud Aegyptios extitisse ante Moysen, liquet primo, quod imperceptibile sit omnem Aegyptiorum sapientiam solis hieroglyphicis literis traditam. Deinde Nicolaus Damascenus, & Josephus lib. 1. Antiq. scribunt ab Abramo & Chaldæis arithmeticam & astrologiam in Aegyptum pervenisse: & ante Aegyptios cultas has scientias ab Assyriis auctor est Proclus in Timæo. Legimus præterea apud Simplicium Comment. 46. in lib. 3. de Cœlo Arist., Observationes Astronomicas, quas Callisthenes e Babylone miserat, fuisse annorum 1093. easque etiam Porphyrius refert usque ad Alexandri Macedonis tempora fuisse servatas. Illarum vero initium erat paullo ante turris Babilonicæ structuram, & circa annum, ante Abrahamum, ducentesimum. Certissimum est etiam Cadmum Phœnicem genere prima Grammatices elementa Græcis tradidisse accepta a Chaldæis, ut scribit lib. v. Diodorus, & in lib. de Regibus Judæ Eupolemus. Orta hinc opinio Phœnices literarum fuisse inventores. Joseph quoque lib. 1. Antiquit. cap. 3. commemorat columnas duas, quarum una ad suam usque ætatem persistebat, ubi rerum cælestium disciplinas, & cursus astrorum descripserant homines Antediluviani.

Probatur 2. nam in Epistola Canonica Judæ v. 14. laudatur liber Henoch his verbis: *Prophetavit autem & de his septimus ab Adam Henoch*, & exscribitur statim prophetia. Unde Augustinus cit. libro de Civit. Dei cap. 38. Enochum quædam divina scripsisse non dubitat: atque idem est judicium Tertulliani in libro de Habitu mulierum. Respondent librum Enoch esse apocryphum. Ita est: at non inde sequitur Enochum nihil scripsisse. Etiam ex libris apocryphis, iis videlicet, qui non sunt undequaque exploratæ auctoritatis, licet certum habeant auctorem, testimonia quædam collegerunt Scriptores sacri. Compertum est Paulum Apostolum produxisse verba ex Arato Gentilium Poeta, Si-

monide Cretensi, & Menandro. Hujusmodi est illud Act. xvii. 28. τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν, *Ipsius enim & genus sumus*, quod constat ab Apostolo desumptum ex Poeta Cilice concive suo. Menandri in Thaide est trimeter ex spondeis & jambis, qui legitur in 1. ad Corinth. xv. 33. φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί, *Corrumpunt mores bonos colloquia mala*. Quod legitur ad Titum 1. 12. Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, *Cretenses semper mendaces*, carmen est Epimenidis, & Calimachi citatum a Favorino. Ex quibus colligitur perperam a plerisque Epistolam Judæ rejectam, quia ex libro Enoch desumit testimonium, ut in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum scripsit Hieronymus. Fatemur ergo librum Enoch non esse in Canone divinarum Scripturarum, & negamus Enochum aliqua non scripsisse. At de Moyse cum hoc capite, tum præmissis disputationibus, & scriptiunculis nostris dictum satis.

CAPUT VIII.

De distributione, atque interpretatione Decalogi.

SUMMARIUM universi Juris esse Decalogum recte animadverterat qui libros Philonis de hoc ipso argumento editos, inscripsit, περὶ τῶν δέκα λογίων, ἃ κεφάλαια νόμων ἐστί. Haud bene ergo ab iis factum, qui Theologicas disciplinas tradentes Tabulas testamenti prætereunt. De his parce saltem differere volumus, quædam cursim attingentes, non trita penitus, & communia. Nam quæstiones Scholastica methodo pertractandas, solitas de nonnullis præceptis moveri, ad libros proximos de humanis Officiis, ne hic nimium excrescat, putavimus rejiciendas.

Itaque *Decalogum* dictum comperimus, quasi *Decem verba*. Est autem *Verbum* in sacris literis non solum quælibet vox significativa, sed & per analogiam interdum accipitur pro re gesta, aut gerenda, ut dicitur liber uterque Paralippomenon, seu Chronicorum, ob recensionem rerum gestarum priscis Judæorum temporibus, hebraica lingua *Verba dierum*, דִּבְרֵי־הַיָּמִים. Sic accipitur Græcum ῥῆμα Lucæ 11.15. & λόγος ad Rom. ix. 28. Aliquando significat sententiam aliquam, ut Marc. xi. 29. *Interrogabo vos & ego unum verbum, & respondete mihi: Baptismus Joannis de cælo erat, an ex hominibus?* Utroque sensu arbitramur dictum esse Decalogum, videlicet ob decem sententias Domini, ac præscriptiones rerum agendarum: unde Auctor Quæstionum veteris & novi Testamenti inter Opera Augustini, *Decem sententias* (inquit q. 7.) *decem verba appellavit*.

Quomodo decem præcepta duabus in Tabulis fuerint distributa; vix possumus divinare; probabilior tamen est sententia Augustini, quæ jam

jam inter Catholicos communis evasit, talem fuisse partitionem, ut una Tabula tria ad Dei cultum pertinentia contineret, altera septem reliqua spectantia ad proximi dilectionem. Adversus quam distributionem nihil solidi crepant animadversiones Petri Martyris in caput VII. Epistolæ ad Romanos, aliorumque hæreticorum. Prima ergo partitio est, quam Judæi quidam tradiderunt post Josephum lib. III. Antiquit. cap. 8. & Philonem in Exposit. Decalogi, in utraque tabula quina præcepta distribuens. Alteram tenet Hieronymus, ac post eum complures, opinantes præceptum de non faciendis simulacris, esse ordine secundum, ac diversum a primo, *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti*; ita ut prior tabula quatuor præcepta comprehendat, sex altera, facto uno de duobus postremis prohibentibus concupiscentiam uxoris, & rerum alienarum. Tertia est communiter post Augustinum recepta, quam supra innuebamus: de qua vide Epistolam ad Januarium cap. II. Sermonem 9. de decem Chordis sive 96. de Temp. cap. 5. lib. III. Confess. cap. 8. &c. Divisio hæc Augustini est ceteris probabilior, si tria facile percipiantur: primo in una Tabula fuisse ea quæ pertinent ad Dei cultum, & dilectionem; in altera autem quæ referuntur ad proximum: deinde præceptum de non habendis diis alienis esse ordine primum, & consequenter ad Deum tria tantum, non quatuor præcepta referri: tertio, quod ex hoc consequitur, cum VII. alia ad complendum denarium numerum invenienda sint, nonum ac decimum præceptum esse diversa.

Primum demonstratur; nam Matth. XXII. 38. & 39. & Marc. XII. 30. & 31. duo tantum dicuntur præcepta legis, *Diliges Dominum Deum tuum*, &, *Diliges proximum tuum*. Id vero si dictum est propter distinctionem tabularum; constat omnia quæ spectant ad cultum Dei in prima tabula, & omnia quæ referuntur ad amorem proximi in secunda tabula fuisse conscripta: si autem duo tantum commemorata sunt, quod hæc sint veluti genera & capita ceterorum; nemo non videt, quam congruum magis, & longe probabilius sit, quæ ad diversa genera pertinent non fuisse permixta. Mitto, quod Ambrosius, Beda & alii interpretantur verba Apostoli ad Ephes. VI. 2. *primum in promissione*, primum tabulæ posterioris. Conveniunt circa hanc distributionem Christiani omnes, etiam confessione Vossii disput. 24. Leidensi Thesi 3.

Mandatum vero, *Non habebis Deos alienos coram me*, esse ordine primum, liquet; nam in iis, quæ præcedunt, *Ego sum Dominus*, &c. est oratio enuntiativa, nullumque verbum ibidem est imperativum, seu præceptivum. Est ergo præfatio quædam ad Decalogum, Majestatem, ac beneficentiam Dei, cui obtemperandum est, denuncians. Consequens autem sententia de non faciendis sculptilibus numerum cum præcedenti non facit; quandoquidem quisquis idola fingit ad adorandum eo cultus genere, qui summo Numini debitus est, jam Deos ha-

 bet

bet alienos coram Domino. Accedit S. Patrem Augustinum Serm. de decem chordis cap. 6. in tribus præceptis prioris tabulæ insinuatam putare quamdam imaginem Trinitatis.

Duo postrema distinguenda esse jam constat; nam alioquin denarius non esset numerus præceptorum. Atque distincta sunt I. ut duobus præceptis prohibentibus illicitos exteriores actus in mulierem, & in rem alienam, sexto scilicet & septimo, correspondérent duo alia ad coercendam concupiscentiam. II. quia cap. 20. Exodi v. 17. videtur duplex sententia distingui, repetito verbo, *Non concupisces*, *non desiderabis*, tametsi Deuteronomii V. 2. unica appareat. III. quoniam alia est ratio boni delectabilis, alia boni utilis: quorum concupiscentia postremis illis præceptis prohibetur.

Hæc cum probabilia sint; Augustinus non omnino repudiat sententiam eorum, quibus potius placet in prima tabula quatuor contineri mandata, ut quod dictum est, *Non erunt tibi Dii alieni*, diversum videatur ab illo, *Non facies tibi sculptile*: & consequenter unum sit, *Non concupisces uxorem proximi tui*, &, *Non concupisces domum*, *&c.* Docet tantum partitionem aliam *videri sibi congruentiorem*; quoniam, *revera quod dictum est*, Non erunt tibi Dii alieni præter me, *hoc ipsum perfectius explicatur, cum prohibentur colenda figmenta*. Legito quæstionem in Exodum LXXI. Imo lib. III. contra duas Epistolas Pelag. cap. 4. videtur in aliam sententiam declinare, quam certum est plures habere assertores, ut Augustinus ipse observat memorata q. LXXI. super Exodum. Dum ergo scribit Petrus Martyr cit. loco: *Miror quosdam, inter quos etiam est Augustinus, ex uno mandato duo facere voluisse*, idest, de duobus ultimis; iniquus est æstimator; quoniam nec Augustinus penitus rejicit sententiam alteram, nec minus probabilis est, quam amplectitur. At, inquit Hæreticus, si ad numerum earum rerum, quas concupiscimus, multiplicata sunt præcepta, ex uno infinita quodammodo faciemus. Inepte prorsus: non enim distinguuntur præcepta juxta numerum rerum quæ appetuntur, sed juxta genera bonorum, in quæ fertur illicita concupiscentia. Sunt autem hæc, ut diximus, aut delectabilia, aut utilia. Honesta quippe nefas non est concupiscere. De partitione Decalogi hactenus.

De præceptorum ordine hoc duntaxat controvertitur, an præceptum, *Non mœchaberis* sit revera sextum, an quintum. Ponitur enim ante illud, *Non occides*, in vetustis Codd. Græcis cap. vicesimo Exodi. Item Marci x. 19. Lucæ XVIII. 20. Et in Epist. ad Rom. XIII. 9. Ita etiam habet Augustinus lib. III. contra duas Epist. Pelag. cap. 4. & Serm. 148. de Temp. Sed arbitramur præceptum de non occidendo esse priori loco ponendum. Etenim hunc ordinem servat nostra Vulgata Exodi xx. & Deut. v. Tenet eumdem Codex Hebraicus, Josephus, Philo locis cit. Chrysostomus hom. 49. in Matth., alii complures. Habetur tamen alius

alius ordo in quibusdam Græcis Versionibus, atque apud Patres, fortasse consulto variatus ob fœditatem, & summa mala, quæ infert mœchia, non ob errorem, ut quidam putaverunt, LXX. Interpretum. Qui eamdem fœditatis rationem habere potuerunt, quam habuit Marcus Evangelista cap. x. & Apost. cap. XIII. ad Rom. Nam Lucas juxta Lect. Vulgatæ, quemadmodum & Matthæus XIX. 18. tenent ordinem primum & perantiquum. Variant Græca LXX. Interpretum: nam quibus usus est Philo, Complutensia, & recentiora ordinem tenent Hebræum: discrepant Vaticana.

Decalogi Explanatio.

Præmittuntur Decalogo hæc verba: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo servitutis*. Brevis est ad legem præfatio, sed vere divina. Proponit enim ineffabilem ac singularem Dei præcipientis majestatem tetragrammato nomine יהוה, *Dominus*. Demonstrat & summum illius imperium ac potestatem altero vocabulo Elohim אלהים, *Deus*. Vide nostram horum nominum interpretationem lib. II. cap. I. Insinuat & divinitatis mysteria, quæ sub his latere demonstravi initio librorum de Trinitate. Addit *Tuus*, & ut demonstret se peculiari titulo Deum esse Judæorum, ac maxime nunc Christianorum; atque ut ostendat se unitatis numero singulos alloqui. Commemorat recentiora beneficia, quibus sibi obedientiam subditorum magis devinciat.

I. Præceptum.

Tam sublimi præfatione positâ, sic statuit: *Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum, quæ sunt in aquis sub terra*. Prohibetur hoc priori mandato quilibet cultus idolorum, aut fiat adoratione, aut sacrificio immolationis, aut suffimento, aut libamine, aut ritu peculiaris numinis commentitio. Alieni autem dicuntur Dii gentium a Domino, vel naturâ, si sint res creatæ; vel figmento, si sint opera manuum hominum. Quod Latine legitur *Coram me*, est Hebraice על־פני, *Super faciem meam*. Eapropter Græcus in Exodo cap. XX. v. 3. reddidit, πλὴν ἐμοῦ, quæ particula habet hanc vim significationis, *Non habebis Deos alios, sed tantum me*. Ideo recte Theologi nostri primum præceptum non solum negative accipiunt, ut nefas sit colere quodcumque idolum; sed & positive, ut exhiberi debeat Deo omne specimen divini obsequii, puta sacrificium, religiosum cultum, corporis animique inclinationem, & actus Theologalium virtutum. At cap. V. Deuter. v. 7. eamdem particulam על־פני vertit Græcus

cus Interpres, *πρὸ προσώπου μου*, & Latinus pariter, *in conspectu meo*: qua phrasi prohibetur quælibet etiam occultissima cordis idololatria; quoniam nec cogitationes nostræ sunt Deo absconditæ. Ex quibus liquet legitimum Dei cultum non esse, qui exteriori tantum actu exhibeatur.

Dicendum modo, quid sint sculptilia, & similitudines vi hujus præcepti prohibita. Pro *sculptili* habet Hebræus Codex פסל. Est autem פסל, idem ac *dolavit*. Ergo non tantum prohibetur erectio simulacrorum, sed etiam quadrati ac perpoliti lapidis positi ad religiosi cultus testimonium. Nam veteres in lapide quadrato coluisse Venerem testatur Pausanias in Corinthiacis. Prohibemur similiter erigere cippum, columnam, aut monumentum aliud dolati lapidis, aut ligni; quippe & usu stipitum cultos Deos auctor est Philo Byblius. Quare Deut. 16. 22. ubi præcipitur, ne erigatur statua, posuerunt Hellenistæ, *στήλην*. Pro *sculptile* vero in cap. xx. Exodi habent Græci, *εἴδωλον*, *idolum*: at Deut. v. *γλυπτὸν*, *sculptile*. Et *γλυπτὸν* quidem significationem habet eamdem, ac פסל a verbo, *γλύφειν*, *lapidem polire*, ac *dolare*. Idolon significare putant quamlibet imaginem hæretici complures, maxime Henricus Stephanus, & Scapula. Non designare nisi inanis, ac fictæ rei similitudinem demonstrant Classenius lib. 1. de Theologia Gent. &, quos ille commendat, Vossius, Menochius. Addamus Lirinum ad Cap. 6. Deuteronomii id aperte probantem ex verbis Pauli 1. ad Corinth. VIII. v. 4. *Nihil est idolum in mundo*: quod nec prætermisit Classenius. Est ergo revera idolum, simulacrum fictam repræsentans divinitatem: unde *Idololatria*, idest, cultus, atque adorationis a Creatore ad creaturam translatio. *Similitudines* ergo quid erunt? Profecto non qualescunque imagines, ut falso quidam interpretantur, sed genus aliud idolorum. Cum enim, ut vidimus, *Sculptile* significet statuam ex ligno vel lapide, aut quæ fiat scalpro, vel dolatura; prohibenda etiam erant idola reliqua, quæ conflantur, aut pinguntur: ac propterea additum est, *Neque omnem similitudinem*. Quoniam vero adeo desipuerunt gentiles, ut cultum exhiberent soli, lunæ, astris, avibus, arboribus, stipitibus, piscibus, ut diximus de Origine idololatriæ; horum omnium inanium Deorum idola verbis sequentibus prohibentur.

Ex hac nostra primi præcepti explicatione planissimâ, uti credimus, apparet Hebræis non alium statuarum, atque imaginum usum fuisse interdictum, quam idolorum. Quare miramur tantas in Scholis versari opiniones, ut acerrime quidam propugnent Judæis omnem prorsus sculpturam, atque imaginem fuisse vetitam; quidam alii, permissas duntaxat imagines rerum per se non extantium. At bene prorsus Augustinus docens verbis illis, *Non facies tibi sculptile*, *&c.* perfectius præcedentia explicari, & prohiberi *colenda figmenta*: & S.Thomas 3. p. q. 25. art. 3. scribens, *quod non prohibetur illo præcepto facere quam-*

quamcunque sculpturam & similitudinem, sed facere ad adorandum. Hanc sententiam argumenta ista confirmant. I. Vidimus, ut imagines, & simulacra, ita verbis legis prohiberi quadratos lapides, columnas, cippos, stipites, & figuras astrorum, stirpium, elementorum, herbarum, rerumque creatarum omnium. Nam & dolatum lapidem aliquando esse titulum divini honoris evincunt cum Gentilium testimonia, tum saxum erectum a Jacob Gen. xxxv. 14. Atqui nullus dixerit vetitum fuisse Judæis erigere lapides, ac stipites, dummodo id non facerent caussa cultus extranei, uti fecerunt ad tumulos Jordanis filii Ruben & Gad, Jos. xxii. 10. Igitur nec vetitum est habere imagines ac statuas, si hæc eadem idololatriæ caussa non intersit. II. Nonne Cherubim sculpta fuerunt juxta latera arcæ, & juvenci in mari æneo, leones quoque ad Salomonis thronum? Facta hæc, inquiunt, Dei jussu, nec figuræ erant rerum per se stantium. At Dei quidem jussum cum in his, tum in aliis omnibus ad structuram templi pertinentibus interfuisse concedimus, dispensationem vero negamus. Res autem etiam per se non stantes, imo & lapidem & cylindrum, & sculpturam quamlibet esse aliquando idolum, liquet ex dictis: ideoque si prohiberentur imagines rerum per se stantium, quod possint esse simulacra Deorum, deberent absolute inhiberi sculptilia quælibet absque ullo discrimine. III. Opposita sententia repugnat Judæorum historiis. Nam 1. Regum cap. xix. 13. legitur Michol uxorem Davidis posuisse statuam hominis super lectum, eamque cooperuisse pelle caprarum. Non deerant ergo simulacra in domo Davidis, cum justus esset ac innocens. Deinde ex libro Josephi xv. Antiq. cap. 2. habetur Aristobolum, & Mariamnem lubenter passos, ut pingerentur, illorumque imagines a Dellio missas ad Antonium. Certum præterea est in Agrippæ Palatio statuas filiorum ejus fuisse locatas. Videantur eruditæ Notæ ad librum 1. de Bello Judaico cap. 33. postremæ elegantissimæ editionis Hudsoni. IV. Revincitur ex nummis Hebraicis. De nummo Mosis pertractatum superiori capite. Apud Villalpandum p. 2. Apparatus Urbis & Templi lib. 2. disp. 4. cap. 27. extat nummus M. Antonii cum ipsius imagine, & inscriptione, שלמה מלך, *Salomon Rex*. Putant quidem nonnulli peregrinum, non ab Hebræis procusum: at id non probant. Imagines non protuberantes, idest, incisas in numismatibus Judæorum fuisse, consentiunt docti omnes. De protuberantibus negant aliqui, sed immerito. Sicli a Judæis procusi ante captivitatem sculptum habent ex una parte vasculum, ex altera virgam florescentem. Sed quid de nummis in usu habitis ætate Christi? Sculptam in his imaginem Cæsaris liquet ex cap. xxii. 20. Matthæi. Adversarii putant se facile ab hac objectione expedire, dicentes Hebræos, cum sui juris non essent, usos propter necessitatem moneta Romana. Verum nihil plane dicunt. Nam cum sint Judæi præceptorum suorum rigidissimi observatores, si numisma cum Imagine Cæsaris existimassent

sent lege interdictum, numquid ipsi manibus contrectassent? Id quidem nullo pacto. Deinde, cum nummi illi haberent superscriptionem hebraicam; falsum est fuisse monetam Romanam. Insuper nulla ratione Judæi coerceri potuerunt, ut paterentur necessitatem, quando Pilatus Imagines Cæsaris in urbem intulit, ut narrat Josephus lib. 2. de Excidio Urbis cap. 8. nec quando posita est Aquila aurea super portam majorem Templi, quod narratur ab eodem Histor. lib. 17. Antiq. cap. 6. Igitur nec propter necessitatem contrectassent numismata Cæsaris, quod agnovissent lege interdictum.

At inquiunt Adversarii. Hæc facta de imaginibus Cæsaris, & de Aquila aurea demonstrant abjecisse Judæos omnem promiscue imaginem. Hoc fortasse præcipuum ipsorum argumentum. Cui, ne a Josepho recedamus, accedit, quod Historicus ipse lib. VIII. Antiq. cap. 7. ait, Salomonem peccasse, quando boum æneorum simulacra fecit mari subtus attollendo, & leonum effigies suum circa solium. Hæc objectio me nihil penitus commovet. Nam Aquilam auream scribit illé fuisse consecratam, *Dedicaverat* (inquit) *ingentem & magni pretii Aquilam ex auro. Lege autem vetitum est iis, qui volunt ex ejus institutis vitam agere, & quidquam cogitare de imaginibus erigendis, operamve dare simulacris consecrandis*. Non ergo excitarunt Judæi turbas, quod rejicerent omnem imaginem; sed quia appositum erat templo simulacrum *consecratum*. Tales esse imagines Cæsaris non sine fundamento suspicabantur, & quia Romani Cæsares inter Deos referebant, & quia Pilatus illas Jerosolymam intulerat clam, & velatas. Nam signa & vexilla militaria, utique varie picta, passi sunt æquo animo. Ergo nulla alia de caussa simulacra aspernabantur, nisi ob cultum extraneum. Nec refert afferere Josephum, quod Salomon peccaverit. I. quia tot aliis jam productis locis scribit, vetitum in lege tantummodo ne consecrarentur idola. Imo lib. 3. Ant. cap. 5. explicans præcepta Decalogi, id unum isto mandari affirmat, *nullius animalis simulacrum adorandum*. II. quia forsan opinatus est jamdudam Salomonem ad idololatriam inclinasse, quando sculpsit juvencos, quod viderentur ii referré numina Aegyptiorum, & vestigium aliquod esse antiquæ idololatriæ. III. quia, etsi id Josephus credidit, omnium consensione falsum est; & Dominus omnia Salomonis ad Templi ornatum opera comprobavit, non redarguit. IV. quia Josephus Pharisæus crat. Et Pharisæorum severior erat disciplina: unde hi ad majorem cautelam, ne fieret cujusque animalis simulacrum, prohibuerunt. Quod servarunt etiam Hebræi Alexandrini, etiamsi communis opinio esset Legi imagines & statuas non adversari. Hinc a civitatibus Judæorum Statuarii & Pictores arcebantur, *ne occasio præberetur hominibus crassis*, ut inquit Origenes lib. 4. contra Celsum, Philo in libro de legat. ad Cajum, & Tacitus lib. V. Histor. Sed hæc erat œconomia quædam, & rigidior disciplina quodammodo

modo Populo illi ad idololatriam prono necessaria; non ut quidam putant, expressa vis divini præcepti: de quo satis.

II. PRAECEPTUM.

Sequitur Exodi xx. 7. mandatum alterum, *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra*. Assumere nomen Dei est hunc tanquam testem ac fidejussorem invocare, aut alia ratione Dei nomen proferre: quod si reverenter fiat, religiosum est, neque alicubi prohibetur. Cavendum ergo, ne assumatur *in vanum*. Postremæ hujus vocis præcipua significatio est, ne id fiat mendaciter: quod frequenter denotat Hebraica dictio לשוא, quæ istic habetur. Principio itaque prohibentur perjuria, idest non stare juratis, aut irrita facere juramenta, nec non falsum obtestatione divini nominis confirmare. Item fallere verbis expectationem eorum quibus juratur, sive ambiguitate sermonis, sive qualibet mentis alienatione. Idem præterea est illud *in vanum*, ac temere, inconsulte, sive absque judicio & ratione: ideoque verterunt aliqui, εἰς εἰκῆ, *sine consilio*. Graviter propterea peccat quisquis jurat temere & absque necessitate. Valet insuper ea vox *in vanum* idem, ac inani nixu, ideoque habent Græci hoc loco μάτην, *incassum*. Ex his liquet licita juramenta tunc fieri, quando juratur *in veritate, & in judicio, & in justitia*, ut ait Jeremias IV. 2. Atque has conditiones pertractantes de Theologia Morali appellant Comites juramenti. Deerit itaque juramento *veritas* si fiat mendaciter, *judicium* si pro re levi, *justitia* si absque consilio atque pro re illicita. Assumunt Dei nomen *in vanum* & qui, licet non dejerent, irato animo & polluto ore divina, & sacra pronunciant. Quos Dominus arguit Levit. XXII. 32. dicens, *Ne polluatis nomen meum sanctum*.

Josephus libro 4. Antiq. & Philo lib. 3. de vita Mosis, scribunt illicitum esse blasphemare Deos, quos colunt civitates Gentilium. Idem sentiunt Judæorum alii, quod etiam simulacra Gentium habeant Dei nomen, atque Exodi XXII. 28. scriptum sit: *Diis non detrahes*. At errant crasso errore. Nam simulacra Gentium immerito Dei nomine designantur, & nunquam tetragrammato, ac proprio: sed, ut verbis utar Apostoli I. ad Corinth. VIII. 5., sunt λεγόμενοι θεοὶ, idest, Deorum nomine venditantur. Dii vero, quibus non est detrahendum, sunt Rectores ac Judices, de quibus in Psal. 81. *Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos dijudicat*. Judices ac Principes appellantur frequenter אלהים, *Elohim*, eo quod debeant judicium Domini exercere, ut in 2. Paralip. cap. XIX. 6. At Dii Gentium nihil habent cum vero Numine affinitatis: & illud jure merito Exodi XXIII. 13. cautum est, *Per nomen externorum Deorum non jurabitis*. Idola figmen-

ta sunt, atque abominationes hominum. Ut figmenta nequeunt esse testimonium veritatis: ut abominationes, sunt probris, maledictisque dignissima.

Assumentes in vanum Dei nomen dicitur Dominus non habere insontes. Legit Augustinus Sermone de decem plagis: *Qui enim acceperit nomen Domini Dei sui in vanum, non mundabitur.* Rationem affert dicendo, *Quia veritas mundat, vanitas inquinat.* Videtur ea lectio sensu a Vulgata non discrepare, nec ab Hebræa, quæ habet, לא־ינקה, *Non faciet innocentem.* Est autem *non facere innocentem*, sive *non habere insontem* illud idem, ac pœnam sumere, & punire gravissime. Est igitur huic præcepto comminatio pœnæ adjuncta. Vide quæ scripsimus in fine dissertationis de H. Janseniana.

III. PRAECEPTUM.

Tertium ad hunc modum se habet: *Memento, ut diem Sabbati sanctifices.* Alia ratio est, cur Deus festi sanctificationem præscripserit, alia cur diei septimæ. Prima colligitur ex verbis versu 11. sequentibus, ut scilicet in specialem cultum Creatoris mentem, animumque intendamus: nam idcirco eo loci creationis sex diebus peractæ opera commemorantur. Altera inde deprehenditur, quod Sabbato Dominus ab omni opere dicitur requievisse, unde & septima dies *Sabbatum* appellata est, videlicet, שבת, *requies*: ad arcendumque ab idololatria populum, & significandam requiem Sanctorum dirigitur hæc institutio. Cum enim lex data est, a gentibus creaturis cujuscumque generis impendebatur latria soli, lunæ, astris, elementis, piscibus, plantis, hominibus. *Factum est igitur, dum Sabbato cessant, ut divinitatis sensus Israelitis incuteretur, & naturam omnium opificem & effectricem intelligerent*, inquit Hom. 6. de Pasch. Cyrillus Alexandrinus. Ne ergo crederet rudis populus diem sanctificari ob cultum rerum creatarum, festum diei, quà nihil creatum est, opportune fuit alligatum. Hinc recte designabat Dominus Hebræorum solemnia hisce appellationibus, *Sabbata mea*, quoniam signa erant illum tantum esse Dominum Deum; ut habetur in Ezech. cap. xx. 20. Atque Sabbati observatione secernebatur Judæus ab idolorum cultoribus: unde Ovidius in 1. de arte amandi, *Culta Palæstino septima festa viro.* Erat & Sabbatum typus liberationis, & requiei Sanctorum, a captivitate primum dæmonis, deinde ab ergastulo carnis: quorum origo est Domini sepultura. Legitur iccirco Joan. VII. 23. totum hominem sanatum *in Sabbato*. Lex igitur quantum spectat ad septimæ diei determinationem, temporaria est, atque abolita idololatria, impletisque figuris, in diem primum commutanda. In qua præter beneficium creationis, memoria colitur completæ redemptionis, mortisque devictæ. Ex his autem constat hoc præce-

præceptum, ut in superioribus dictum est, fuisse ex parte cæremoniale.

Ut Festa sanctificentur oportet abstinere ab omni opere, quod a divino cultu possit avertere. Quare Augustinus Tract. 3. in Joannem ait: *Spiritaliter observat Sabbatum Christianus populus abstinens se ab opere servili. Quid est enim ab opere servili? A peccato. Et unde probamus? Dominum interroga: Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Similia docet de Spiritu & lit. cap. 15. Semper ergo incumbendum est, ne operam demus commessationibus, ebrietatibus, & flagitiis reliquis: at festivo præsertim tempore. Videtur tamen his verbis, *Memento, ut sanctifices*, vis quædam inesse præscriptiva operum sanctarum; & ideo sat non est evitare peccata, nisi & Sacra peragantur, & insistatur etiam in conventu Ecclesiæ statutis supplicationibus.

Quantum attinet ad abstinentiam ab operibus servilibus mirum est quanta fuerit, atque adhuc sit Judæorum superstitio. Censent non exprimendam vestem madefactam, non venandum pulicem saltantem, non subtrahendas clitellas asino, non compescendum puerum a fletu, non scindenda ligna, non eripiendam substantiam ab incendio, non sternendum lectum, non ludendum nuce, aliaque plura recensita ab Apostata Munstero. At hanc superstitionem optime redarguit Christus Dominus Matth. XXII. a versu 3. ad 9. refutatque exemplo Davidis, qui esuriens panes propositionis comedit, & Levitarum, qui sine crimine Sabbati otium violabant. Quæ itaque pertinent aut ad humanæ vitæ necessitatem, aut ad ornatum templi & celebritatem festorum, aut ad pietatis officia, ut fiant die festo lex divina non vetat.

Consuetum fuit Hebræis Sabbato extra mœnia urbis recreationis caussâ deambulare. Spatium itineris definitum tradunt ad bis mille passus, aut septem stadia, plus, minus. De monte Olivarum legimus in Act. Apost. cap. 1. v. 12. *qui est juxta Jerusalem, Sabbati habens iter*. Distantiam hanc esse duo millia passuum scribit D. Hieronymus in Epist.ad Algasiam. Septem stadia habet Syrus, dimidium Leucæ, sive milliarium Lyranus, nec veteres omnino consentiunt in stadiorum finienda dimensione, aut longitudine milliarii. Hoc unum colligimus, antiquam esse Judæorum Sabbato inambulandi consuetudinem, recreandi animi gratia. A nobis quæcumque oblectatio, quæ a Dei cultu per se avertat, est sedulo removenda; cujusmodi sunt spectacula, choreæ, bacchanalia, & quæcumque festorum institutioni jam expositæ non conveniunt.

IV. PRAECEPTUM.

Quartum est autem, *Honora Patrem, & Matrem*, Exod. XX. 12. *Primum* istud appellatur ab Apost. ad Eph. VI. 2. & *quoniam primum est in secunda Tabula*, ut Augustinus ait sem. de X. Chord. cap. 6., & quia

 pri-

primum est *in promissione*, inquit ibidem Apostolus, ob repromissam observantibus peculiarem benedictionem. Ad secundam autem Tabulam relatum est, *propterea quod honor parentibus in gradu suo servandus est, sed eos tamen in divini honoris comparatione, præsertim si impedimento sint, debemus contemnere*, inquit S. Pater cap. 6. contra Adimant. Ex his divinam intelligimus sententiam Lucæ XIV. 26. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, &c.* Odium quippe accipiendum hoc loco pro minori dilectione, videor mihi aperte conjicere ex cap. X. Matth. v. 37. ubi extat sententia eadem his verbis: *Qui amat patrem, & matrem plusquam me, non est me dignus*. Fugiendos tamen parentes Religionis caussa, hæc ipsa ratio suadet; quod ipsorum honor divino sit postponendus. Ceterum recte hoc præceptum in secunda tabula priorem habet locum, eo quod tam aperte natura ipsa honorem parentibus decernat, ut non male scripserit Augustinus Serm. de X. plagis, *Caninum est parentes non agnoscere*. Adde, quod illi sunt immortalis Dei quasi quædam simulacra, quemadmodum explicatur in Romano Cath. Habent idcirco quidam Codd., uti Salazar, & Lorinus observarunt, ὑπερτίμα, *superhonora*.

Honor parentibus debitus postulat pietatem, & sinceram animi benevolentiam, ne dicatur externis officiis a nobis legem impleri, non caritate. Nam si honor exhibeatur intuitu temporalium bonorum, nec fit ordo debitus dilectionis, honor non est, quoniam merces illum parit, non pietas. Talis est honor eorum, qui senibus obsequuntur, ut adipiscantur hæreditatem. Legito Serm. August. 12. ex additis a Sirmondo. Hinc ab Ecclesia definitum est, non esse licitum cupere mortem parentum, aut de ea gaudere ob pingue venturum patrimonium. Consule proposit. ab Innoc. XI. proscriptas. Ad honorandos parentes requiritur præterea, ut filii eis opem ferant. Diximus supra cap. 6. quantum in hoc deliquerint Pharisæi. Etiam Gentiles clamante natura passim id prædicant: inter quos Cicero in 1. de Officiis, *Necessaria* (inquit) *præsidia vitæ debentur his maxime*. Exigit præterea parentum honor præstandam illis, dummodo justa præcipiant, obedientiam.

Non usus est Dominus communi parentum nomine, sed utrumque nominavit, *Patrem ac matrem*, meliori sane consilio, quam politici legislatores, qui solis ferme patribus consuluerunt. Affert H. Grotius in Exodi caput XX. Persicas, Romanas, Græcasque leges. At etiamsi Patrifamilias exhibenda est peculiaris quædam reverentia, matrem quoque honore prosequi naturali, divinaque lege jubemur. Et patrum quidem nomine intelligimus primum Genitores, deinde superiores ac principes, tum ætate seniores, omnes suo ordine venerandos. Enimvero Patrem aliquem nominamus *ob genituram* ac productionem, ut Jabel dicitur pater habitantium in tentoriis Gen. 4.20. *ob generis originem*, ut Abraham pater Judæorum Joan. 8. 53. *ob educationem* filiorumque

rumque magisterium, ut Sacerdos Judicum 17. 10., & Paulus 1. ad Corinth. 4. 15. *ob gubernationem* ac regimen, ut Eliacim Esaiæ XXII. 21. & Seniores ætate, ut 1. ad Timot. 5. 1. Id vero non ex sola scripturarum sanctarum consuetudine, sed & ex more omnium gentium, ut Romanis Senatores appellabantur Patres Conscripti, aut absolute Patres. Ita Stephanus coram multitudine verba facturus, Act. VII. 2. incæpit: *Viri fratres, & patres, audite*: & Cicero in Catil. *Video P. C. in me omnium vestrum ora*, &c. Itaque Genitoribus, Patribusfamilias, Præceptoribus, Præpositis, Magistratibus ac senibus æquum est honorem deferre.

Promissio specialis huic præcepto adnexa est: *Ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi*. v. 12. Longævitas est vitæ hujus prolongatio. Visum quibusdam hebraico verbo לְבַעַן יַאֲרִיכוּן *ut prolongentur*, vim activam inesse, ut sensus sit, *ut parentes benedicentes tibi diuturnam vitam elargiantur*. Et quidem Ecclesiastici 3. 11. habetur: *Benedictio Patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamenta*. Ac benedictionis singulare habemus exemplum in Jacob Gen. XVII. 27. & in filiis ejus XLIX. 2., maledictionis autem in Chanaan Gen. IX. 25. Attamen etsi parentes filiis iniquis non maledicant, vim debitæ maledictionis hi experiuntur. Habes in Absalom exemplum. Christianis non corporalis vita, & copia terrenorum bonorum pro honore parentibus exhibito est expectanda, sed æterna possessio terræ illius novæ, quæ in cap. 21. Apocalypsios promittitur, & de qua David in Psal. 141. 6. *Portio mea in terra viventium*. At de quarto præcepto diximus: ad quintum deinceps transeundum.

V. PRAECEPTUM.

Quintum nos ponimus, *Non occides*, eo ordine, quem tenet in Exodo XX. 13. Deut. V. 17. & apud Matth. XIX. 18. etiamsi alibi præmittatur consequens vetans mœchiam, ut supra animadvertimus. Occidi dicuntur viventia, & metaphorice etiam stirpes ac semina; unde mori dicitur granum frumenti Joannis XII. 24., & vites occidi grandine Psal. LXXVII. 47. Hinc quidam hoc non occidendi præceptum conati sunt etiam in bestias, & pecora extendere, de quibus S. Pater in 1. de C. Dei cap. 20. imo Manichæi etiam in arbores, poma, folia, herbas; ut idem S. Doctor scribit in libro de H. ad Quodvultdeum. Sed refelluntur apertissime, primo, quoniam, ut observarunt Cajetanus, Lorinus, aliique est in hebræo verbum רצח, quod est *necem inferre hominibus*. Deinde apud Matthæum XIX. 18. ita explicatur, *Non homicidium facies*. Præterea animantia irrationalia, volatilia, natatilia, reptilia nullà nobis ratione sociantur, quam nobiscum habeant communem; ideoque justissima ordinatione vita & mors eorum nostris usibus subdi-

subditur. Tum insanum est agriculturam, quæ omnium artium est innocentissima, tanquam plurium occisionum auctricem damnare. *Restat ergo, ut de hominibus intelligamus, quod dictum est, Non occides*, inquit S.Pater de Civ. Dei loco nuper citato. Hæc obiter adversus Manichæorum dementiam.

Habet quasdam exceptiones hoc præceptum, ita ut liceat hominem quandoque occidi. Quod fas est I. si accedat Dei jussio, ut Abrahamo, in quo laudatur religio, non redarguitur impietas. II. Si pro Dei cultu, aut publica utilitate bella gerantur, ut fecerunt filii Israel contra Philistiim. III. Si persona publicâ potestatem habens secundum justissimæ rationis imperium morte plectat sceleratos, ut David Amalecitam. IV. Si Spiritus Sanctus latenter hoc jubeat, ut Sampsoni. Vide Augustinum eodem libro I. de Civ. Dei cap.21. Ergo peccat quisquis occidit privata auctoritate, aut publica non directa rationis imperio, uti peccavit David præcipiens, ut cæderetur Urias. Similiter qui sibi ipsis manus violentas inferunt, qui ad duellum provocant, qui procurant abortus; sed de his alibi. Gravissimum crimen esse homicidium ex eo liquet, quod divinam imaginem violet, quod sibi homicida arroget judicialem auctoritatem, quod atrocissime humanam societatem disrumpat. Nec cædem inferre tantum, vetamur etiam nimis iracundiæ indulgere, de proximorum adversis lætari, maledictis aliquem lacessire, cum & minimum contumeliæ verbum animo malevolo, invidoque prolatum apud judicem cordium scrutatorem gehennâ puniatur. Nam pro genere maledictorum Matth. v. 22. ponitur verbum *Raca*, quod hominem levem, ac vecordem significat, & Syrorum linguâ minus est aliquid, quam *fatuus*. Dixi *irato animo*; etenim zelo caritatis expedit, ut verbis utamur increpatoriis: & ipse Dominus aliquando vocavit discipulos suos *stultos & tardos corde ad credendum*, Petrum *Satanam*, Pharisæos *ex patre diabolo*, &, *genimina viperarum*; Paulus quoque Galatas *insensatos*. Sunt ergo distinguenda quæ ab animi indignatione, & quæ a benevola caritate procedunt: nam honesta potest esse ira; atque juxta illud Sosiphanis.

Νῦν δεῖ γὰρ ὀργὴν, ἡνίκ' ἔνδικον, λαβεῖν.
Quum jus & æquum poscit, irasci decet.

VI. PRAECEPTUM.

At sextum præceptum est Exod. 20. 14. *Non mæchaberis*. Verbum נָאַף, *Nabaph*, extans in Hebr. videtur esse *cum aliena uxore coire*, ut liquet ex Deut. XXII. 22. atque eadem videtur significatio Græci μοιχεύειν, *adulterium committere*, unde est latinum *mæchari*. Sed usurpantur hæc omnia pro quolibet concubitu illicito. Nam נָאַף impudicum omnem amplexum designare demonstrat ex Abenezra ad cap. 5.
Mat.

Mat. Hu. Grotius. Deut. v. 18, in Arabica versione Waltoniana extat: *Ne fornicerís*. Mœchiam quoque Græci etiam stuprum illatum virgini appellant; unde Luciano dicitur Juppiter *mœchatus Danaen*, apud Robertum Const. Henricus Stephanus, & Scapula *mœchalidem* vocari omnem mulierem, quæ se stuprandam prostituit, demonstrant ex Athenæo: atque ob detestabilius crimen Lucillius apud Turnebum appellavit imberbes *mœchocinædos*. Male ergo quidam in sexto præcepto solum adulterium prohiberi grammaticalibus notationibus autumarunt. Quamquam si haberent hebræa, græca, latinaque verba unam significationem vitiandi uxorem alterius, posita esset consuetudine Scripturarum *species* pro genere, ut supra pro omni læsione homicidium, ac pro qualibet superstitione cultus idolorum.

Ergo prohibetur primo loco adulterium, deinde incestus, stuprum, fornicatio, & actus quilibet illicitæ oblectationis. Atque incestum omnem damnat Levitici liber caput 18. connumeratis consanguineorum gradibus, in quibus certum est posse Ecclesiastica lege in matrimoniis contrahendis dispensari: nam conjugium cum nepte prohibitum v. 10. lex naturæ non vetat, ut liquet ex matrimonio Abrami cum Sara. Utitur Moyses in prohibitione incestus pressiori quadam phrasi, idest, *Turpitudinem non revelabis*. Majus est aliquid, quam *cognoscere*, & *appropinquare ad mulierem*, quibus alibi utitur sancta divinarum Scripturarum verecundia; ut possimus in incestu deprehendere specialem quamdam nequitiam. Stuprum vero, quod lex Julia, & Quintilianus promiscue accipiunt pro adulterio, & mœchia, intelligimus nos vitium illatum virgini. Quod longe fornicationis crimen superat, in ingenuis maxime, honestisque puellis: unde & Romanorum leges permittentes adolescentibus scortationem, comprimentes Romanam civem pœna plectebant capitali: vitiantes autem civem Atticam, ducere tenebantur: unde est in Andria Terentii Act. 4. Sc. 5.

jam susurrari audio
Civem Atticam esse banc. C. bem! D. coactus legibus
Eam uxorem ducet.

Illud autem magnopere mirandum, fuisse qui simplicem fornicationem, idest liberi ad liberam accessum excusarent. Legendum iis primo, quod Dominus præcepit de puella, post virginitatis jacturam extra paternas fores ejiciendam, obruendamque lapidibus, Deut. XXII. 20. Videndus deinde Apostolus in 1. ad Corinth. cap. III. 17. scribens: *Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus*: & cap. 9. *Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt*. Tum perlegenda quæ scribit Augustinus serm. de x. Chordis cap. x. q. 37. & 38. super Deuteronomium, & lib. XXII. contra Faustum cap. 62. Illud inquam magnopere mirandum; atque etiam consensione carnalium populorum detestandum. Meretri-

ces.

ces quippe ob sceleris turpitudinem nonnisi peregrinas, & serviles feminas fuisse, ac sese prostituisse duntaxat cooperto vultu liquet ex cap. 38. Genes. v. 15. Ob vulgati corporis vilitatem appellatas *Lupas* recte observavit Lactantius lib. 1. Inst. cap. 20. & ideo conditores Romanæ Urbis dicuntur lactati a lupa, quod illorum nutrix Acca Laurentia sui corporis copiam faceret. Certum est etiam habitasse extra urbem exiguas domunculas, & perditos Amasios expectantes sedisse ante stabula: quod scribit Grotius prodidisse Chrysippum; ac etiam ex Latinis cognoscitur: inter quos Plautus in Pænulo Act. 1. Sc. 2. illas appellat *prosedas*; Martialis lib. 12. Epigramm. *submænianas*, earum vero casas Horatius lib. 1. Sat. 2. *olentes fornices*. Quæ omnia demonstrant ignominiam, ac turpitudinem fornicationis. Gravius tamen aberrârunt, qui ausi sunt excusare manustupratores: quorum scelus naturæ adversari ratio ipsa declarat, neque id fugit laudatum Martialem in Epigrammate 42. lib. IX. adversus Ponticum.

Ergo ut Augustinus docet q. 71. super Exodum prohiberi dicimus *omnem illicitum concubitum, atque illorum membrorum non legitimum usum*. Neque id tantummodo; inhonesta quæque, aut motu corporis, aut verbo, aut scripto, aut nutu, aut quomodolibet peragantur. Addimus licentiam oculorum noxia cupiditate vagantium: & denique desideria nociva, sensusque labefactantem concupiscentiam. At meminimus oportune versus Ecclesiastici v. 14. *Sit manus tua super os tuum*, dictique Latini, *Digito compesce labellum*.

VII. PRAECEPTUM.

Prohibet præceptum septimum illicitam rei alienæ usurpationem jussione illa: *Non furtum facies*, Exodi XX. 15. Est autem *furtum*, quando res aliena subripitur invito Domino. Quod si occulte fiat, retinet furti nomen; si per vim, dicitur a rapiendo *rapina*. Prohiberi alieni compilationem lege naturali & Jurisconsulti fatentur cum Ulpiano l. *Probrum*, & ratio evincit, cum lædat hominum societatem, simulque rempublicam; cujus recta constitutio postulat, ut tutæ sint possessiones uniuscujusque. Est inter furta gravissimum, quod Latini dixerunt *plagium*, illud scilicet, quo liberum hominem emunt, aut vendunt. Nam inter hominum bona habetur post vitam præcipuum, atque, ut Cicero scribit ad Atticum, dulcius propriam retinere libertatem. Capitale delictum plagium esse constat ex cap. XXIV. Deut. 7. Qui publicam pecuniam subripit, committit crimen *peculatus*, quod nomen apud Tullium quoque frequentissimum; unde & violator ærarii latine dicitur *peculator*. Furtum rei sacræ illud est, quod proprie ipse Cicero *sacrilegium* appellat: quamquam eo nomine intelligimus modo quamlibet rei sacræ violationem, sive furto fiat, sive incesta libidine. Raptores

ptores alienorum bonorum sunt non soli latrones, excursores, piratæ; verum etiam fraudatores vectigalium, fœneratores, & qui rei frumentariæ atque annonæ lucri caussâ appetunt caritatem. His adnumerandi sunt etiam ii, qui de superfluis non largiuntur pauperibus eleemosynam: nec in superfluo dijudicando attendi debet ambitio, cupiditas, intemperantia, quibus deesse multa possunt, non superesse, sed propriæ vitæ necessitas, & honesta conditio.

VIII. Praeceptum.

A cohibenda manu ad linguam coercendam transitur sequenti mandato v. 16. *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*. Hebræis quidem proximus ille tantum videtur, qui est popularis aut concivis, sed habendum ut proximum etiam qui adversum nos hostili est animo, monet Christus Matth. v. 43. Ergo nefas est cuilibet, etiam hosti, falsum crimen imponere, aut ad fidem testibus detrahendam iis infamiæ notam, culpamque fictitiam objicere. Interroganti autem Judici de patrato scelere testem aliquem, aut ipsum reum præscriptâ formulâ juris, nequit veritas occultari. Fuit olim hæc formula *Adjuro te*, aut, *Da gloriam Deo*, aut consimilis. Ita legimus interrogavisse Josue Achan cap. 7. 19. Achab Micheam prophetam, 3. Regum 22. 16., Pharisæos cæcum a nativitate Jo. 9. 24. & principem Sacerdotum interrogasse Christum Mat. 26. 63. Jusjurandum pariter exigere solent Judices; quibus propterea in detrimentum proximi mentientes & se crimine perjurii illaqueant, & Deo illudunt, & lædunt veritatem, & fratribus damnum inferunt. Recte ergo plectebantur falsidici pœnâ talionis: cujus exemplum occurrit Danielis cap. 6. 24. & cap. 13. 61. Vetitum pariter est mentiri, proximo detrahere, & temere de aliorum moribus gestisque proferre judicium.

IX. ac X. Praeceptum.

De nono tandem ac decimo, quoniam nonnulla dicta sunt paullo supra in partitione decalogi, atque eadem ratio est de concupiscentia & externis operibus, sufficiat animadvertisse lege demonstrari quod utraque sint peccata furari alienam rem, & illam concupiscere; misceri conjugi alterius, eamque deperire: omniumque rerum postremis hisce mandatis prohibitam esse cupiditatem, quarum superiora inhibent contrectationem. Atque hactenus de præceptis Decalogi, cujus Tabulis adjiciam versus piissimi Theodulfi:

Qui cupis esse bonus, qui vitam quæris honestam,
Me pete, te moneo, Lex ego sancta Dei.
Sum via, sum lux, sum doctrix, sum conscia veri,
Lumen inextinctum qui mihi paret, habet.

CAPUT IX.

Secundariò Judæorum præcepta, ritusque legales, fuisse optimo consilio instituta.

Cum ad Manichæorum refutandam insaniam, Scriptorumque Gentilium Judaica legitima irridentium, tum ad Judæorum ipsorum existimantium perpetuo tempore duratura pervicaciam, crassamque inscitiam refellendam, institui hoc loco differere de legalium origine & caussa; qua perspecta duo consequantur necesse est, unum in illis statuendis divinum apparere consilium, alterum vero sublata institutionis caussa finem illorum adventasse. Atque hæc duo me assecuturum esse confido, si demonstravero omnia legalia, præter allegorias & agendæ vitæ rudimenta clarissima, in quibus detegendis stylum exercent interpretes, fuisse ordinatissime præscripta, ut grassantem idololatriæ superstitionem opportune compescerent, & futuri Redemptoris adventum præfigurarent. Nam per Christum principe hujus mundi foras ejecto idest, diabolo divinitatis usurpatore devicto, data Ecclesiæ ministris potestate calcandi serpentes, omnemque superandi calliditatem, ædificata supra petram Ecclesia, ne possent portæ inferi adversus eam prævalere, completisque promissi Evangelii figuris, neque a servitute liberatos jugum premere debet vetustatis, neque habentibus spiritum veritatis typi duntaxat, signaque sunt proponenda. Quæ duo, aptum scilicet, eique tempori conveniens adversus cultum idolorum remedium, atque Salvatoris nostri prædictiones, Mosaicorum rituum præclarum esse ornamentum, subjectis animadversionibus declarabo.

Principio dicam de ciborum & animalium discretione, de qua pertractat caput Levitici XI. Hac sane provisum est, ne Hebræi communes haberent cum Gentibus epulas, moresque illarum paullatim exuerent. Nam conviviis potissimum junguntur fœdera, & addiscuntur scita, moresque exterorum. Deinde cum delectum ciborum fecissent idololatræ damnabili superstitione, nova lege discreti sunt, E. G. ut immunda haberentur animalia, quæ *multifida* sunt, idest, scissis ungulis, & non ruminant; sive ruminant, nec ungulam dividunt. Abstinebant quidem etiam Aegyptii solidungulis & cornigeris, & suilla etiam carne, ut scribunt Herodotus, & Porphyrius: sed hi quibusdam animalibus divinitatem tribuebant, quibusdam aliis utebantur ad auguria captanda; Judæi vero ab iisdem animalibus abstinere jussi sunt, tanquam immundis. De sue præsertim id constat, tametsi putat Tacitus Judæos hujus animalis carne non vesci, quod scabiei sit obnoxium. At caussam, quam divinare nunquam potuerunt Gentiles, ignorantque nunc etiam permulti, docent nos profani ritus idolatrarum. Porcus enim magis, quam

quam aliud animal idolis immolabatur. Liquet primum ex Athenæo, qui refert a sue immolata Veneri hujus festum appellatum ab Argivis *Hysteria*. Deinde ex Ovidio, qui primo Fastorum libro inquit, *Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ*. Tum ex Varrone scribente in libro 2. de re rustica, *Sus dictus a θύειν, quod est immolare*. Legitur & apud Josephum lib. 12. Antiq. cap. 7. Antiochum captis Jerosolymis *ingentem porcum sacrificasse*. Inter puras victimas etiam a Romanis connumeratos porculos, demonstrat libro 4. de vet. Jure Pontif. Jac. Gutherius. Eamdem fuisse hostiam eorum, qui initiabantur, probat ex Aristophane in Eleusinia cap. 7. Joannes Meursius. Factam mactato sue expiationem concionis ostendit lib. 2. de Republic. Athen. cap. 4. Carolus Sigonius. Insaniam quoque tali victima piari solitam erudite demonstrat ex Plauto, & Horatio Comment. in XI. Lev. Jo. Lorinus. Nullum ergo animal in sacrificiis idolorum tam frequens, quam sues, unde a vetustis Latinis *porci sacres* dicebantur. Præterea in magicis superstitionibus factam olim jusculo porcino dæmoniacam consecrationem, ideoque servatum illud ab idololatris, non male quidam conjiciunt ex verbis Esaiæ cap. 65. 4. *Qui comedunt carnem suillam, & jus profanum in vasis eorum*. De qua consecratione plura de Legibus Hebræorum Spencerus. Tandem etiam fœdera mactatione suis fuisse inita, liquet ex Virgilio Aen. VIII. canente: *Stabant, & cæsa jungebant fœdera porca*. Recte ergo animal istud olim execrabantur Judæi ob horrendas idololatrarum consuetudines, non propter scabiem duntaxat, ut scribit Tacitus, neque propter rationem aliam satyrice allatam a Juvenali, ubi de Judæis ait, Sat. 4. *Nec distare putant humana carne suillam*.

In abstinentia autem ab immundis animalibus præfiguratam Christianorum disciplinam, Patres, atque Interpretes omnes commonstrant. Neque diu hoc in argumento versabor; nam milvum, aquilam, & aves ceteras rapinâ victitantes fœneratorum rapacitatem significare, nemo non videt, Animal non ruminans typum gerit illorum, qui a carnali sensu ad spiritualem reminiscentiam non revocantur, veluti bestiæ, quæ escam in ventrem trajiciunt, neque retrahunt ad os dentibus comminuendam. Porcum immunditiæ symbolum esse satis percipit, qui illum videt se volutantem in cœno; unde a Judæis appellatum חזיר *Chazir*, quasi quod luto *convolvitur*, observatum ab aliis. Legendus libro 3. Pedagogi S. Clemens Alex. & S. Pater cap. 15. contra Adimantum, & lib. 6. contra Faustum cap. 7. Frustra autem aliqui allegorias divinarum Scripturarum rejiciunt, cum & Apostolus Paulus easdem in veteri testamento agnoverit, ut dixi cap. 6.

Dicam jam nonnulla de Judæorum Paschate: & primo ostendam, quomodo institutum fuerit adversus Aegyptiorum idololatriam. Exodi XII. legimus v. 3. *Tollat unusquisque agnum per familias & domos suas.*

At nullus Aegyptiorum agnum vel hœdum manducabat: quod non solum affirmavit Theodoretus, sed & Juvenalis scribens Satyra v.

. . . . . . *Lanatis animalibus abstinet omnis*
Mensa, nefas illic fœtum jugulare capellæ.

Præcipitur v. 5. ut agnus sit masculus: Servius autem in 8. lib. Aeneid. animadvertit, *in omnibus sacris feminini generis plus valuisse victimas.* Ibidem mandatum est, ut tollerent & hœdum: ex quo ritu non male Tacitus scribit de Judæis lib. 5. Hist. *Cæso ariete velut in contumeliam Ammonis.* Versu 6. servandum agnum præcipitur usque ad quartamdecimam diem mensis Abib, idest ad plenilunium vernum: eademque die Aegyptios Arieti sacrificasse demonstrat apud Spencerum Abram Seba. Jussum v. 7. ponendum sanguinem super postes, & in superliminaribus domorum; idque ad confutandam Aegyptiorum insaniam, qui opinabantur mactationem hœdi esse mortiferam; cum ea nocte sanguis ille Judæos a cæde Aegyptiis illata immunes reddiderit. Cautum præterea v. 9. ne commederent ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed tantum assum igni; nam Gentiles, ut scribit Arnobius lib. 5. contra Gentes, & Clem. Alex. in Admonit., alii crudarum carnium esu sacram agebant insaniam, alii caprorum reclamantium viscera cruentis oribus dissipabant, alii hœdum in aqua, aut lacte elixabant. Extat etiam apud Catullum hujus insaniæ testimonium eo versu: *Pars è divulso jactabant membra juvenco.* Nihil ex eo remanere debebat usque mane: etenim Sacerdotes idolorum carnes victimarum distribuebant, illasque feminæ, ut iis abuterentur ad turpia, condiebant sale, ut liquet ex verbis Baruch cap. VI. v. 27. *Hostias illorum vendunt Sacerdotes ipsorum, & abutuntur: similiter & mulieres eorum decerpentes, neque infirmo, neque mendicanti aliquid impertiunt.* Tandem inter cæremonias, ne singula persequamur, præscriptum est, ut ederent azymos panes cum lactucis agrestibus, sive עַל־מְרֹרִים, *amaris.* Quippe certum est nonnisi panem fermentatum idololatras in sacris adhibuisse, juxta Maimonidem lib. 1. cap. 131., succis autem dulcibus ex uva expressis, aut melle permixtis frequenter usos; ideoque Levit. 2. v. 11. legitur: *Nec quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domino.* Contra mel usurpatum in sacris Mithræ demonstrat ex Porphyrio, & Scholiaste Papinii ad finem Thebaidos H. Grotius. Adde versus Ovidii ex III. Fastorum:

Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus idem
Gaudet, & a Baccho mella reperta ferunt.

In hoc Judæorum Paschate præfiguratam humani Generis redemptionem, satis compertum arbitror. Nam Christum sub Agni nomine ac typo prædixerat Esaias cap. XVI. v. 1. *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ*: & Baptista Joan. 1. v. 29. videns venientem ad se Jesum ait: *Ecce agnus Dei.* Prædicens & Propheta Salvatoris in passione sua humili-

militatem ait cap. v. 3. 7. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet*. Quæ de Christo interpretatus est Philippus Eunucho Act. 8. 32. Completam esse constat passionem Christi, institutamque in Azymo Eucharistiam in ipso plenilunio mensis Nisan. Animadvertit Joannes cap. 19. 36. in Christo illud quoque adimpletum Exodi 12. 46. *Nec os illius confringetis*. Ad contundendam Judæorum pervicaciam, addo in libro Cabbalæ, quem plurimi ipsi faciunt, scriptum esse: *Et in eadem die, videlicet quintodecimo mensis Nisan redimendus est Israel in diebus Messiæ*. Legito Catenam in Exodum Lippomani.

Idem profecto judicium ferendum est de reliquis ritibus & sacrificiis Judaicis. Etenim cur illis animalia immolabantur, quibus Gentes summum deferebant honorem, nisi in idolorum contemptum? Proferamus præ ceteris exemplum unum *vitulæ rufæ*, cujus sacrificium describitur cap. Numerorum 19. Bovem Aegyptios adorasse, dictum sæpe. Videatur Plinius lib. VIII. cap. 46. Clasenius, Vossius, Lilius Gyraldus, Seldenus, & qui de Diis, sive Theologia Gentilium pertractarunt. Ergo a Judæis bos immolabatur in contumeliam Numinis, quod Aegyptii Apim vocabant. Vitula autem eligenda erat, quoniam hæc singulari cultu in memoriam Isidis colebatur. Vidit id etiam D. Thomas 1. 2. q. 102. art. 5. Cur comburenda esset vacca cum pelle, carnibus, sanguine, & fimo, constat ex dictis; quoniam scilicet idololatræ reliquiis victimarum abutebantur. Additur recens exemplum ipsorum Hebræorum; qui Aegyptiorum idolis nimium addicti, conflato vitulo Apim adoraverunt, Exodi 32. *Apim* dixi: nam quod scribunt Grotius, Episcopius, & hæreticorum aliorum nonnulli, vitulum illum consecratum *Jehovæ*, ideſt conflatum ut in eam imaginem Spiritus veri Dei, quem colebant, adveniret, falsum est penitus. Arbitrantur enim non adeo Judæos desipuisse, ut vitulum adorarent, numenque profanum. Sed nimium illis gratificantur; nam apud Amos v. 26. habemus revera illos coluisse idolum Moloch. Sive Deum Moloch dixeris esse Ῥεμφὰν, ut vertunt LXX. ita appellatum a Rege Aegyptiorum Remphis, sive *Kiun* nomen stellæ, in qua olim Aegyptii coluerunt Saturnum; constat Hebræos in idololatriam Aegyptiorum antiqua consuetudine fuisse proclives. Quid ergo prohibet, ne dicamus Hebræos revera Api cultum præstitisse? maxime cum iisdem usi fuerint in idolatria cæremoniis, commessationibus, & ludis, a superstitiosa Aegypto, dum Apim coleret, usurpatis. Sed auctore ipso Grotio Moyses ideo comminuti vituli cineres v. 20. sparsit in aquam, ut pœna fieret superstitio ipsa Aegyptiorum, de qua Papinius:

. . . . aut quo se gurgite Nili
Mergat adoratus trepidis pastoribus Apis.

Ergo revera vitulum Judæi adoraverunt, ut scripsimus Lib. 1. cap. v. 2. atque

atque contra idololatriam immolatio vaccæ optime fuit instituta.

Sacrificium istud typum fuisse Christi diserte scribit Apostolus ad Hebræos cap. IX. 13. & cap. XIII. 12. Et quidem vitula educta extra castra Christum extra portam passum præfigurabat, & sanguis illius aspersus contra fores Tabernaculi, Christi sanguinem emundantem conscientias nostras, & Patri pro nobis litrum oblatum. De his plura in Bibliorum singulis Commentariis. Quorum hoc unum singulare commemorandum est, quod ædificato post Salomonem templo sanguis vitulæ rufæ aspergebatur in monte Olivarum, eodem nempe loco, ubi Dominus Jesus inchoavit passionis suæ sacrificium. Ibidem junicem illam rufam mactatam scribunt Abenezra, & Rabbini alii in cap. 19. Num., Interpretes nostri, & etiam Grotius Com. in Matthæum, & Spencerus de legibus Hebræorum.

Hircum, in quo dictum supra adoratum Hammonem, speciali ritu immolandum præcipitur cap. 16. Levitici. Duo enim hirci statuendi erant ante Dominum, & missa sorte unus offerendus erat pro peccato, alter emittendus in solitudinem. Ex hoc loco objiciebat Julianus Apostata apud S. Cyrillum Alexandrinum, in lege Moysi oblata sacrificia etiam dæmonibus. Et quidem caper emissarius in Hebraico textu dicitur sors *Azazeli*, לעזאזל. Azazelem ipsum diabolum esse, videtur concedere Origenes lib. 6. contra Celsum: unde Augustinus q. 55. in Levit. dicit, hircum dimittendum a quibusdam *accipi in malum*. Eamdem opinionem amplexus est memoratus Spencerus in dissert. de Hirco Emissario Tom. 2. de Legibus Heb. pag. 1425. ubi nititur demonstrare diabolum dici Azazelem, quoniam est עַז, *fortis*, & אזל, *abiens*: unde Jacobus cap. 4. 7. ait: *Resistite Diabolo, & fugiet a vobis*. Inquiunt & a Magis in Classe dæmonum, quos asserunt elementis præesse, connumerari hunc Azazelem.

Verum inter varias de Capro illo opiniones certissimum puto ea verba Levitici, *Cujus exierit sors Azazeli*, non diabolum designare, sed caprum ipsum emissarium, ita, ut non solum consecratus non fuerit dæmoni, sed nec superstitionis caussa missus in solitudinem. Nam & opinio illa, quæ Azazelem interpretatur dæmonium, imprudens & nefanda dicitur a Procopio, & Cyrillo; & ipsa lectione Levitici refutatur. Etenim Vulgata nostra pro Azazele habet *Caprum emissarium*: Græca, ut animadvertit citata Q. Augustinus, ἀποπομπαίων, *ablegatitium*; & ipsum vocabulum hebraicum עזאזל, *Azazel*, magis capro quadrat, quam diabolo. Nam עַז capri proprium est nomen, אזל vero idem est, ac *emissus*, vel *abiens*. Az-azel ergo idem est, ac hircus emissus. Quid autem nostra interest, si Magi hirci nomen Diabolo tribuerunt? Quod si placet in Azazele ita Diabolum intelligere, ut in Capro emissario significata sit expulsio idololatriæ, hoc quidem sensu Origeni non repugno. Augustinus hircum dimittendum non esse accipiendum

piendum in malo demonstrat, quoniam etsi homo, a quo in eremum ducebatur cum rediret lavare jussus est vestimenta, abluendus erat pariter qui alterius hirci carnes cremabat extra castra, etiamsi hircus ille accipiendus esset in bono. Itaque recte responsum Juliano, nullum hircum in lege Moysi fuisse Diabolo consecratum, cum Azazel non Diabolus sit, sed hircus ipse. Sed etiam concesso Azazelem esse Diabolum, hircus emissarius deportabatur vivus in solitudinem: ergo non mittebatur Diabolo oblationis & victimæ loco, cum victima omnis mactetur, & jugulctur.

Porro in hirco emissario præfiguratam ablegationem idololatriæ, & Diaboli per Christum ejectionem dictum est nuper. In duobus autem hircis, quorum alter dimittebatur, quidam volunt designatos Christum & Barabbam, alii sortem prædestinatorum ac reproborum, nonnulli Matthiam & Barsabam, aliqui Ecclesiam & Synagogam. Ex dictis autem illa duo, quæ declaranda suscepi, videntur manifestissima, legitima Moysi utilia olim fuisse, quia ab idolorum cultu removebant; nec perpetuum duratura, quoniam figuræ erant futurorum:

Finis enim legis Christus, quia lege fideli
Prædictus, legi lex veniendo fuit,
Præscribens veteri finem, legemque fidei
Legem perfectam Gentibus instituens.
Unde Magister ait, Vetera effluxere peractis
Temporibus, subeunt omnia ubique nova.

S. Paulinus de Obitu Celsi pueri.

CAPUT X.

Quando legalia abrogata sint, & cœperint esse mortifera.

FINIS ergo legalium, quæ ad significationem futurorum fuerant instituta, ipse Christus est. Quæritur iccirco an lex Moysis in iis, quæ Evangelii typum gerebant, Salvatore nostro suffixo Cruci fuerit abrogata. Id vero duplicem sensum patitur; nam dubitari potest, num post mortem Christi ita legalia illa cessaverint, ut nullatenus ad salutem æternam fuerint necessaria, neque vim habuerint a peccato expiandi, quod significare volunt e Schola Theologi, ubi disputant, utrum fuerint eo tempore *mortua*: & institui potest disceptatio, an statim cœperint esse noxia, ita, ut nefas esset illa amplius in usum assumi, quod intelligunt Scholastici differentes utrum fuerint etiam *mortifera*. Et mortua quidem legalia ipso Christo in crucem sublato consentiunt Theologi, tametsi discrepent aliquantulum, an præcise in ipsa morte Redem-

Redemptoris fuerint abrogata, an circumcisio, ut sentit Scotus, in institutione baptismi, sacrificia autem, ritusque alii post Domini resurrectionem. Quæ postrema difficultas non est tanti ponderis, ut operam omnem videatur expostulare.

Gravior est altera, an ex quo cœpit promulgari Evangelium, fuerit lex vetus semper mortifera, ita ut nefas esset cæremonias veteres ex animo observare: de qua re certarunt olim duo Ecclesiæ lumina, Hieronymus & Augustinus: quorum ut mentem percipias, controversiæ inter illos exortæ originem progressumque narrabo. Hieronymus quidem existimavit legalia fuisse mortifera; sed cum optime sciret, quod Paulus se totondit in Cenchris, (portus erat Corinthiorum ad Sinum Saronicum,) quod facto calvitio oblationem obtulit in Jerusalem, ac Timotheum circumcidit, & exercuit nudipedalia, quæ manifestissime de Judæorum cæremoniis sunt, docet in caput 2. Epistolæ ad Galatas utilem aliquando esse, & assumendam in tempore simulationem, eaque usum Apostolum, ut quæ nocebant eis, qui ex Gentibus crediderant, correptionis hypocrisi emendarentur. Ita & Petrum se gessisse, dum cogebat gentes judaizare, & a Paulo non ex animo, sed opportuna simulatione fuisse reprehensum. Atque hæc iisdem ferme Hieronymi verbis relata sunt.

Augustinus cum hæc legisset, scripsit circa annum 395. Epistolam ad Hieronymum VIII., nunc 28. in qua post nonnulla pertinentia ad novam, quam Hieronymus exornandam susceperat, sacrorum Bibliorum Versionem, de præsenti controversia ait dolere se, quod a Hieronymo tali viro, vel a quopiam, si alius illa scripsit, patrocinium susceptum esset mendacii, atque fore ut non mediocriter commoveretur, donec refellerentur, si forte refelli possent, momenta rationum, quas e vestigio proponit. Id vero tanta humilitate Augustinus præstitit, ut sub finem Epistolæ scripserit, se difficillime bonum judicem futurum legendo quod scripserat, sed aut timidiorem recto, aut cupidiorem; malle autem se veritatem audire a melioribus, ne si a se ipso reprehendatur, blandiatur sibi, & meticulosam potius quam justam ferat in semetipsum sententiam. Cum reddita non esset hæc Epistola, circa annum 397. aliam S. Pater conscripsit numero IX., nunc 40. ubi posteaquam officiosum mendacium, seu Apostolorum assertam a Hieronymo simulationem iterum explosit, illum hortatur ad canendam παλινωδίαν, quod pulcrior sit veritas Christianorum, quam Helena Græcorum: alludens ad Stesichorum, quem ferunt laudando Helenam oculos recepisse, quos illi detrahendo perdiderat.

Hieronymus hac Epistola accepta veritus an esset Augustini, id tamen existimans ex stylo, & argumentationis methodo, brevi respondit, optare se, ut Augustinus aperte scriberet, si sua esset Epistola; ceterum nolle se in Augustini libris quidquam carpere, unumquemque in

in suo sensu abundare, & puerilem esse jactantiam accusando illustres viros suo nomini famam quærere. Addit nonnulla, quæ videri possent commoti animi argumenta, ut est illud, *Memento Daretis, & Entelli; & vulgaris proverbii, quod bos lassus fortius figat pedem*. Est hæc Epistola inter Augustinianas XIII. nunc 68. Addidit Hieronymus & Epistolam XIV. sive 72. in qua ingenue, propriaque sancti viri libertate, scripsit, ut Augustinus mitteret epistolam propria manu subscriptam, aut desineret lacessere senem latitantem in cellula: esse Romæ complures, qui cum eo in disputatione jugum ducerent, si propriam vellet exercere doctrinam; se quondam militem, jam veteranum, debere aliorum laudare victorias, non effœto corpore dimicare. At incredibile est, quanta humilitate S. Augustinus asperitatem Hieronymi lenire studuerit. Nam rescripta Epistola LXXIII. olim 15. ait agnoscere peccatum suum quod prior literis senem sanctissimum læserit; obsecrat illum per mansuetudinem Christi, ut sibi dimittat, nec vicissim lædendo malum pro malo reddat: testatur se non pertimescere ad instar Entelli, qui cædebatur, non sanabatur, salubria verba, & correptionem medicinalem: hortatur, ut fortius figat pedem quasi bos lassus, senectute forte corporis, non vigore animi, dummodo culpæ suæ palea conteratur. Atque alia habet plura, quibus Hieronymi sententias placide excipiens illarum frangit aculeos.

Talibus Hieronymus devictus officiis ad propositam quæstionem respondit circa finem anni 404. epistolam jam inter Augustinianas XI., & haud recto ordine ante præcedentes locatam, nunc num. 75. congrua serie positam. In hac vero primo Hieronymus ait, se in præfatione Commentariorum in Epistolam ad Galatas libere confessum Origenis commentarios esse sequutum, neque ex definito animo ea defendisse quæ in Græcis legerat, sed ea expressisse quæ legerat, & lectoris arbitrio dereliquisse, utrum probanda essent, an improbanda. Deinde ait, quod si Augustino placeet Judæos, quicunque credunt, debitores esse legis faciendæ, ipse Episcopus toto orbe notissimus hanc promulget sententiam, & in assensum suum omnes coepiscopos trahat. Priori tamen Hieronymus hæret adhuc, eamque confirmare nititur iisdem argumentis diligentius tractatis, quæ in Commentariis Epistolæ ad Galatas olim produxerat; atque simulationem Apostolorum, non officiosum mendacium fuisse contendit, sed honestam potius dispensationem. Verum S. Pater argumentationibus Hieronymi satisfecit Epistola XIX. nunc 82. data anno 405. In illa vero propugnat Petrum, dum cogeret judaizare gentes, non recte ad veritatem Evangelii fuisse ingressum, & recte a Paulo reprehensum: ac Paulum ipsum quandoque veteres cæremonias servasse, non simulate, neque ex necessitate, quasi putaret iis Christianam conferri salutem, ut putabant Ebionitæ; sed ne crederetur antiqua sacramenta, quæ in umbris rerum futurarum Deus fieri jus-

ferat, impia existimare, & abjicere tanquam profana. Juxta Augustinum itaque tria distinguenda sunt tempora: unum ante Christi mortem, in quo vetera sacramenta fuerunt salubria: alterum statim post mortem Christi, atque ante Evangelii promulgationem, in quo amplius salubria non erant, nec poterat quispiam cogi ad illa suscipienda, licebat tamen ea retinere, ne videretur lex Moysi tanquam noxia statim abrumpi, sed veluti mortuum cadaver in gratiam animæ, quæ in ipso paullo antea delituit, cum honore deferretur ad tumulum, atque ideo reprehensibilem fuisse Petrum, qui gentes ad judaizandum impulit, laudabilem Paulum qui cum Judæis legalia absque simulatione servavit. Tertium vero tempus est, cum veteri lege ad tumulum jam deducta, mortiferus cœpit esse usus legalium religionis caussâ servatus; nam si quis ob valetudinem se purificet, aut circumcidat, vel fame impellente, atque sine scandalo edat azymum; id antiquæ legis gratiâ non fit, nec debet putari mortiferum. Hanc Augustini sententiam nos propugnamus, eamque prolixe explicavimus narratione controversiarum, quas cum Hieronymo habuit; primum, quia hac præmissâ tota quæstio facillime solvitur: deinde quia Sanctorum Doctorum exemplo commonemur dissidia aliquando disputationibus nostris excitata, quæ non nisi circa res graves versari debent, prudenter vitare, temperanter tutari, & mutua caritate compescere.

Propositio I. Lex vetus duntaxat in morte Christi, quantum ad Cæremonialia præcepta spectat, desiit obligare.

Probatur ex Epistola Pauli ad Hebræos cap. VII. 12. ubi legitur: *Translato enim Sacerdotio, necesse est, ut & legis translatio fiat*: idest, quandiu lex vetus persistebat Sacerdotium erat Leviticum, surgente vero Sacerdotio secundum ordinem Melchisedech translatum est etiam mandatum legis. Atqui Sacerdotium Leviticum consummatum non est, nisi quando Filius Dei seipsum in Cruce cum clamore valido, & lacrymis obtulit, factus omnibus obtemperantibus sibi caussa salutis æternæ, appellatus a Deo Pontifex secundum ordinem Melchisedech, ut idem Apostolus ait cap. V. 7. 8. 9. Igitur eo tantum tempore lex vetus est abrogata. Præterea idem Apostolus cap. IX. ejusdem Epistolæ v. 8. inquit: *Nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum*; videlicet, ut ad sancta & cælestia pateret accessus, necesse fuit, quod Christus assistens Pontifex futurorum bonorum introiret in sancta, prout præsignatum erat in Pontifice semel in anno in secundum tabernaculum introeunte. At Christus introivit in sancta, viamque ad cælestia aperuit *per proprium sanguinem æterna redemptione inventa*; versu 12. seq. Prius ergo tabernaculum ante peractam per Christi sanguinem redemptionem habebat statum. Item viguit vetus testamentum usque dum Christus novi testamenti fieret mediator. Factus est autem novi testamenti mediator *morte intercedente*,

dente, inquit v. 15. Apostolus. Ad hanc ergo mortem vetus perduravit. Sequitur Paulus v. 16. 17. 18. *Ubi enim testamentum est, mori necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.* Recte quidem; nam Testamentum definitur a Quintiliano *Voluntas defuncti*: atque ut habetur L. 1. D. de Hæred., *Viventis nulla est hæreditas*. Quis autem ignorat vetus testamentum, antequam novum confirmaretur, in suo robore permansisse, & antiquam stare possessionem nondum novo hærede constituto? Vide Patres ac Interpretes super hæc loca, necnon in illa verba Mat. XXVII. 51. *Et velum templi scissum est in duas partes*, & Joan. XIX. 30. *Consummatum est*. Hæc enim demonstrant in morte Christi legis velamen fuisse discissum, apertum adytum ad sacratiora mysteria, jugum servitutis excussum, omniaque de Filio hominis prædicta jam consummata & completa.

At dices: saltim baptismus ante Christi mortem integro triennio institutus præcipuum vetustæ legis mysterium eliminavit; unde legitur apud Lucam cap. XVI. 16. *Lex & Prophetæ usque ad Joannem*. Resp. diversas esse circa tempus institutionis baptismi Theologorum, ac Patrum sententias: sed dato ante Christi mortem fuisse institutum, non potuit omnes generaliter obligare antequam Apostolica prædicatione promulgaretur, legisque fieret translatio. Nam leges, ut obligent, sunt promulgandæ; nec ante mortem testatoris novæ hæreditatis jura subsistunt. Ea autem verba, *Lex & Prophetæ usque ad Joannem*, expeditam habent intelligentiam, sive dixeris his commonstrari, Joannem, qui Messiam digito prodidit, fuisse ultimum Prophetarum illorum, a quibus Christus in lege fuit prænuntiatus; nam Matthæus eamdem sententiam reddidit cap. XI. 13. *Omnes Prophetæ, & lex usque ad Joannem prophetaverunt*. Sive dixeris particulam *usque*, quam certum est interdum exprimere aliquam continuationem, sumendam esse *inclusive*, ut sensus sit tempore quoque Joannis legem perstitisse. Atque hæ sunt pervulgatæ illius loci expositiones. Addam alteram. In lege ac Prophetis promissa sunt justis bona præsertim temporalia: & Joannes introduxit appellationem tantummodo regni cælestis, nihil ipse terrenum annuntians. Sensus est ergo, *Lex & Prophetæ usque ad Joannem*, quantum ad promissionem, non quantum ad obligationem. Enim vero Lucas ibidem Christi adversus avaritiam, divitiarumque immodicam cupiditatem sermonem narrat: atque laudatis verbis immediate addit: *Ex eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit*. Habet similia citato loco Matthæus, *A diebus enim Joannis regnum cælorum vim patitur*. Quæ reddunt textum, qui opponebatur, planissimum.

Propositio II. Non statim a morte Christi legalia fuerunt mortifera, sed ad vitandum scandalum, & ne lex Moysis tanquam impia reji-

ci videretur, licitum fuit aliquando veteres cæremonias servare.

Hanc Augustini assertionem propugnat major Theologorum pars, & Auctore Vellosillo Adv. in 2. Tom. August. Q. 3. probavit ad literam Concilium Florentinum: quod, ubi declaravit Legalia cessasse in Christi morte, subdit, *Non tamen negat* (S. Synodus) *a Christi passione usque ad promulgatum Evangelium illa potuisse servari, dum tamen minime ad salutem necessaria crederentur*. Eam ergo sic probo. Fuit aliquando licita legalium observatio, si Apostoli eadem communiter observarunt, & post annos plures deserenda, aut non imponenda esse decreverunt. Hoc autem in dubium nequit revocari. Paulus enim Act. xvi. 3. circumcidit Timotheum, xviii. 18. se totondit in Cenchris, xxi. 26. more Judæorum se purificavit. Petrus etiam in visione quam habuit circa annum Ae. V. 39. decennio post Christi mortem, inquit Act. x. 14. *Nunquam manducavi omne commune & immundum*: quibus verbis significat se hactenus a cibis immundis abstinuisse. Et in Concilio Jerosolymitano orta inter Judæos, & Gentes ad Christum conversas seditione, sancitum fuit, ut abstineretur in posterum ab immolatis simulacrorum, & a sanguine & suffocato, & nihil ultra vetusti oneris fidelibus imponeretur, Act. xv. 29. Legalia ergo ad ea usque tempora Apostoli permiserant: quod nequaquam fecissent, si existimassent mortifera. An vero his verbis, *Ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum & sanguine, & suffocato*, præscribatur observantia rituum legalium, ut scribunt post alios Scholasticos Habert, Juenin, Girken, dicam infra; nam inde tantum evinco fuisse adhuc in usu circumcisionem, cujus onus decreverunt Apostoli non esse ulterius credentibus imponendum. Præterea in hac, quam propugnamus, sententia statim explicantur difficultates in Apostolorum Actibus occurrentes. Paulus etenim, ut diximus, circumcidit Timotheum mulieris Judææ filium, atque inter Judæos versaturum; profecto ut ostenderet se circumcisionem non aspernari; sed ex adverso, ne quis putaret conversos e Gentibus esse circumcidendos, non est passus circumcidi Titum, ad Gal. ii. 3. ne veritati Evangelii faceret præjudicium. Et Jacobus pariter, qui purificationem Judæorum Paulo suasit, Act. xv. non sinit jugo legis gravari eos, qui crediderant. Tali igitur œconomia demonstrarunt antiquas cæremonias neque noxias fuisse, neque ad salutem necessarias. Tandem hæc sententia etiam consulit Mosaicæ legis honori; siquidem, ut Augustinus scribit Epist. 19. nunc 82. *Sicut defuncta corpora, necessariorum officiis deducenda erat quodammodo ad sepulturam, nec simulate, sed religiose, non autem deserenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus, tanquam canum morsibus projicienda*. Nec audiendus Erasmus scribens Comment. in Epist. ad Galat., debitum non fuisse talem honorem legi, quam constat fuisse *viricidam*, Nam ex disputatis supra cap. 6. constat legem Moysis per se fuisse sanctam, rectissimamque, licet dicatur ab Aposto-

Apostolo ministratio mortis, & caussa per quam subintravit peccatum, quatenus malum redarguit & prohibet, & accepta per legem occasione concupiscentia, quæ vehementius nititur in vetitá, nisi subministretur gratia Spiritus Sancti, operatur peccatum: quod propterea non justæ legi tribuendum est, sed perversæ hominum voluntati.

Opp. 1. Paulus ad Galat. II. 3. scribit: *Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset Gentilis compulsus est circumcidi*. Existimavit ergo Paulus mortiferam esse circumcisionem. Resp. Nego consequentiam; si enim Titus non fuisset circumcisus, quod circumcisio jam esset illicita, non permisisset Apostolus circumcidi Timotheum in eo efficiens, quod arbitrabatur iniquum. Ergo non circumcidit Titum, *propter superinductos falsos fratres, qui subierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent*, inquit ibidem Apostolus; ideft, ut defenderet Evangelii veritatem adversus Judæos contendentes circumcisionem necessariam adhuc esse ad salutem. E contra circumcidit Timotheum ex Judæa matre prognatum, ne cognationi ejus videretur sacramenta vetera æque reprobare, ac superstitiosos ritus idolatrarum. Quare hoc argumento nostra corroboratur sententia. *Ergo* (inquit Augustinus cit. Epist. 82.) *& Timotheum circumcidit propterea ne Judæis & maxime cognationi ejus maternæ sic viderentur qui ex gentibus in Christum crediderant detestari circumcisionem, sicut idololatria detestanda est, cum illam Deus fieri præceperit, hanc Satanas persuaserit. Et Titum propterea non circumcidit, ne occasionem daret eis, qui sine ulla circumcisione dicebant credentes salvos esse non posse, & ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum sentire jactarent. Quod ipse satis significat, ubi ait, sed neque Titus qui mecum erat, cum esset Græcus, compulsus est circumcidi: propter superintroductos autem falsos fratres, &c.*

Opp. 2. At in eadem Epistola cap. v. 2. inquit Apostolus: *Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*. Noxia ergo erat circumcisio, quæ a justitia Christi credentes arcebat. Resp. loqui Apostolum adversus eos, qui dicebant, *Nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari*. Cujus generis extitisse aliquos e circumcisione, constat ex cap. xv. Act. Apost. v. 1. Adversus istos docet Apostolus, quod si ad justificationem necessaria foret circumcisio, neque Christus nos liberasset a servitute legis, neque ab ipso justitiam haberemus & gratiam. Sequitur itaque post verba, quæ objiciebantur, *Testificor autem rursus omni circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini: excidistis a gratia*. Sed audiendus est iterum Augustinus laudata nuper Epistola, ubi ita Hieronymum alloquitur: *At enim dixit idem Apostolus, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodesse Chri-*

Christum? An quia fallaciter factum est, ideo non obfuit? At ipse hoc non posuit, nec ait, Si circumcidamini veraciter, sicut nec fallaciter, sed sine ulla exceptione dixit, Si circumcidamini Christus vobis nihil proderit. Sicut ergo tu vis hic locum dare sententiæ tuæ, ut velis subintelligi, nisi fallaciter; ita non imprudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere sinas eis dictum, Si circumcidamini, qui propterea volebant circumcidi, quod aliter se putabant in Christo salvos esse non posse. Hoc ergo animo ac voluntate, ista intentione quisquis tunc circumcidebatur, Christus ei nihil omnino proderat. Quod subinde S. Pater demonstrat consequentibus verbis Apostoli: *Hoc ergo declarat, & quod ipse commemorasti, Evacuati estis a Christo, qui lege justificamini; a gratia excidistis. Illos itaque arguit, qui se justificari in lege credebant, non qui legitima illa in ejus honorem, a quo mandata sunt, observabant, intelligentes & qua prænunciandæ veritatis ratione mandata sint, & quousque debeant perdurare.*

Opp. 3. Legalia erant olim signa, & figuræ futurorum in Christi morte consummatæ & completæ. Exinde igitur facta sunt figuræ, & signa mendacia; eisque propterea ulterius uti fuit res noxia. Respondeo dist. conseq. illicitum & noxium fuit illis ulterius uti, tanquam signis rerum futurarum, & sacramentis in spe venturi Redemptoris justitiam afferentibus, ac salutaribus, concedo: tanquam exuviis legis emortuæ, sed a Deo institutæ, & honore aliquo abrogandæ, nego consequentiam. *Non ideo fuerant* (ait eadem Epist. S. Pater) *tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cum ipsa gratia jam cœperat revelari, quæ umbris talibus fuerat prænunciata: sed permittenda paullulum eis maxime qui ex illo populo, cui data sunt, venerant. Postea vero tanquam cum bonore sepulta sunt, a Christianis omnibus irreparabiliter deserenda.*

Opp. 4. Hac sententia in hæresim Cerinthi, & Ebionis dilabimur; nam hi propter hoc tantum a patribus anathematizati sunt, quod legis cæremonias Christi Evangelio miscuerunt. Resp. perniciosam Ebionitarum hæresim fuisse, quod legalia necessaria sint ad salutem, non sepelienda, & abroganda, sed simul cum præceptis Evangelicis perpetuo retinenda: quam hæresim tunc primum serpentem, ut diximus, præfocarunt Apostoli, quando acerrime pro libertate Evangelii pugnantes noluerunt circumcidi Gentes, nec legis jugo gravari.

Opp. 5. Observantia legalium non potest esse indifferens, ut ambulatio, sed aut bona est ut continentia, aut mala, ut luxuria; quod autem bonum est, ideo observatur, ut salutem afferat. At hoc fine post mortem Christi non observabantur legalia: mala ergo erat observatio eorumdem. Resp. inspectis diversis circumstantiis temporum ac locorum observantiam veterum cæremoniarum fuisse & bonam, & malam; malam quidem apud eos, qui adversus libertatem Evangelii jugum

jugum legis imponebant credentibus, quasi necessaria adhuc foret: bonam vero apud illos, qui a consuetudine Judæorum legalia ipsa non auferebant tanquam detestanda & damnanda, quamvis crederent gentibus non esse imponenda. Quod vero dicitur post mortem Christi legalia non fuisse salubria, si intelligatur non fuisse necessaria ad salutem, verum est; si intelligatur non fuisse religiosum ac pium ea absque simulatione exercere; id quidem est falsum. Etenim, ut paullo antea cum Augustino dicebam, sicut defunctorum corpora necessariorum officiis religiose deferuntur ad tumulum, ita cum honore lex vetus erat quasi sepelienda, ne obtrectationibus inimicorum proscinderetur. Proinde quisquis nunc vellet legalia observare, tanquam sopitos cineres e tumulo extraheret; nec esset pius deductor cadaveris, sed impius sepulcrorum violator.

Propositio III. Apostoli non observarunt legalia prudenti quadam simulatione, sed ex animo, & sincere, sicuti & absque simulatione Paulus restitit Cephæ intempestive ipsa legalia usurpanti.

Demonstratur primo. Aut servare absque simulatione vetustas cæremonias superstitiosum erat atque mortiferum, aut licitum atque opportunum: si hoc dixeris, non est cur credantur Apostoli simulatione fuisse usos; nam ideo simulate se gessisse putavit olim Hieronymus, quod jam essent mortiferæ, & nefas esset illas ex animo & religiose exercere. Si autem dixeris fuisse talem usum sincere, serioque peractum irreligiosum & impium, non debes asserere fuisse ficte ac simulate a viris sanctis adhibitum. Enim vero simulate peragere quod irreligiosum ac mortiferum est, gravi culpa non caret: alioquî licitum esset nunc quoque, ut lucraremur Judæos, cum illis judaizare; quod neminem puto esse dicturum. Cur enim judaizare non licet modo, nisi quia religionis signo cæremonialia probare jam superstitiosum est, & illicitum? Imo fas esset ad lucrifaciendos idololatras, simulacris cum simulatione immolare; quoniam id non alia ratione potest esse prohibitum, nisi quia hujusmodi immolatio est superstitiosa ac nefaria. Si ergo in præsentia nefas est judaizare, aut sacrificare cum gentibus; nec Apostolorum tempore licuit Judæorum ritus, supposito quod jam essent illiciti, etiam cum simulatione celebrare. Scite Augustinus Epist. 40. ad Hier. *Nam si propterea* (Paulus) *illa Sacramenta celebravit, quia simulavit se Judæum, ut illos lucrifaceret; cur non etiam sacrificavit cum gentibus, quia & iis, qui sine lege erant, tanquam sine lege factus est, ut eos quoque lucrifaceret?*

Deinde aperte ex cap. 21. Act. Apost. thesis nostra corroboratur. Siquidem narratur ibidem Paulo, postquam advenerat Jerosolymam, dixisse Jacobum: *Vides frater, quot millia sunt ex Judæis qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moyse eorum, qui per gentes sunt, Judæorum,* dicens.

dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. v. 20. & 21. De his quidem, cum ex Judæis essent, puto esse apertissimum, quod legalia absque ulla simulatione exercerent. Sequitur Jacobus v. 23. 24. *Hoc ergo fac quod tibi dicimus: sunt nobis viri quatuor votum habentes super se. His assumptis sanctifica te cum illis: & impende in illis, ut radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem*. Nunquid ait Jacobus, Utere, o Paule, ad tempus simulatione? Minime, *Fac*, inquit, *quod dicimus, sanctifica te cum illis*. Ait ne, Judæorum commotionem actione hac simulata compesce? Nequaquam: sed, *Scient omnes, quia ambulas & ipse custodiens legem*. Certe num verbis magis perspicuis potuisset significari legalium sincera observatio, ignoro penitus. *Nam si revera* (inquit Augustinus Epist. ad Hier. 82.) *sic ea reprobaret, quemadmodum de illo auditum erat, & ideo celebranda susciperet, ut actione simulata suam posset occultare sententiam, non ei diceret Jacobus, Et scient omnes, sed diceret, Et putabunt omnes quoniam quæ de te audierunt falsa sunt: præsertim quia in ipsis Hierosolymis Apostoli jam decreverant, ne quisquam tunc Judæos judaizare prohiberet, quamvis etiam ipso jam doctrina Christiana non cogeret*. Attenta ergo Actuum Apostolicorum lectione, haud obscure percipitur ab Apostolis antiquos ritus fuisse ingenue servatos.

Incredibile præterea est Apostolum Paulum in Epistola ad Galatas, in qua cap. 1. v. 20. ait, *Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior*, fuisse mentitum; at si ficte, & simulate restitisset Petro dum gentes cogebat judaizare, mendax esset & falsus. Igitur non ficte & apparenter restitit Petro, sed sincere, & ex animo. Cui argumentationi respondet Baronius ad an. Ch. LI. n. 38. (quamquam & ipse Apostolos non simulate se gessisse concedit) quod minime inter se pugnant Paulum sinceram narrasse historiam, & ea, quæ recensuit non serio fuisse peracta. At Paulus non tantum scribit se restitisse Cephæ, verum etiam, quod *reprehensibilis erat*, v. 11. quod *non recte ambularet ad veritatem Evangelii*, v. 14. quod non simulabat, sed *cogebat judaizare*. Petrus autem aut bene se gerebat, aut male; si male, ergo ex animo a Paulo reprehendebatur: si bene, ergo Paulus mentitus est scribens illum non recte ambulasse. Belle excusserat Augustinus inane illud responsum Epist. 40. n. 3. his verbis: *Si enim recte illi ingrediebantur, iste mentitus est: si autem ibi mentitus est, ubi verum dixit?* Multo minus responderi potest, Paulum scripsisse quod Petrus fuerit reprensibilis, & non recte ingrederetur, ut removeret Galatas a servitute legalium, tametsi persuasum sibi foret Petrum nec reprehensibilem fuisse, nec male operatum. Nam, ut Augustinus argumentatur Epist. 28. num. 4. *Si Paulo recte videbatur Petrus fecisse, quem non recte fecisse & dixit & scripsit, ut quasi animos tumultuantium deliniret:*

ret: quid respondebimus, cum exurrexerint perversi homines prohibentes nuptias, quos futuros ipse praenunciavit, & dixerint quod totum illud, quod idem Apostolus de matrimoniorum jure firmando loquutus est, propter homines, qui dilectione conjugum tumultuari poterant, fuisse mentitum; scilicet non, quod hoc senserit, sed ut illorum placaretur adversitas? Cujus generis exempla possent afferri quamplurima.

Accedit quod omnem simulationem, & omne mendacium etiam officiosum, quamquam illud probasse videntur nonnulli Graecorum, sententia nostra damnat ac reprobat, quod malum sit intrinsece, & cum veritate pugnet suapte natura. Nec moror quod Suaresius scribit lib. IX. de Legib. cap. XVII. etiam in sententia Augustini admittendam esse aliquam simulationem eo quod Apostoli illas caeremonias faciendo simulabant se observare legem tanquam illi subjectos, imo volebant, aut permittebant hoc ab aliis Judaeis videntibus ita putari. Istud, inquam, non moror; nam satis hanc simulationis suspicionem removebant neminem ad judaizandum cogendo: quod ubi Petrus fecit, restitit ei Paulus. At Hieronymus, uti observatum supra, non officiosum mendacium ait appellandam esse simulationem Pauli, sed honestam potius dispensationem. Verum his optime reposuit Augustinus supra Epist. 40. quod si recte Petrus ad veritatem Evangelii ingressus est, mentitur Paulus scribens quod non recte ambularet: ideoque nequit in sententia illa Hieronymi excusari Apostolus a mendacio. Praeterquamquod, ut idem Augustinus inquit Epist. 82., illud dispensationis vocabulum quid sibi vult, oro? *Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mendacium, ut haec dispensatio sit officium velut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino non video, nisi forte addito nomine dispensationis fiat, ut mendacium non sit mendacium.*

Ceterum etsi aliquando liceret uti simulatione & officioso mendacio, quod nos probare non possumus; in causa religionis, qualis erat illa, de qua in praesentiarum differitur, communior Theologorum, ipsius etiam Suaresii, vera & certissima sententia est omnem simulationem esse illicitam & perniciosam. Primo quia in hac hypothesi simulatio est quaedam protestatio & approbatio falsae religionis, ideoque verae fidei negatio & erubescentia. Deinde quia simulatio istiusmodi scandalum praebet conscientiae infirmorum, qui inde conjicere possunt veram esse etiam superstitiosam religionem: quod sane scandalum exhibuisset simulatio Apostolorum, ex qua fideles potuissent suspicari fuisse licitum cultum caeremoniarum antiquarum, quas opposita sententia censet fuisse mortiferas. Tandem, ne sim verbosior, si in causa religionis simulare fas esset, frustra Eleazarus 2. Macchab. cap. VI. 24. & 25. compulsus manducare porcinam, dixisset: *Non enim aetati nostrae dignum est fingere: ut multi adolescentium arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum; & ipsi propter meam simulatio-*

 nem

nem decipiantur, & per hoc maculam atque execrationem meæ senectuti conquiram. Atque huic præclaro exemplo accedit commendata septem fratrum Macchabæorum historia cap. proximo enarrata, ac plurimorum Martyrum ad simulacra Gentium etiam simulati cultus laudabilis detestatio.

Sed objicies 1. Apostolos cum simulatione observasse legalia, nec ex animo Petrum fuisse a Paulo reprehensum demonstratur ex Epistola ad Galat. cap. 2. Etenim v. 11. ait Apostolus: *In faciem ei restiti*: At illud *in faciem* idem est, ac *apparenter* & *simulate*: Igitur Paulus non ex animo, sed cum simulatione restitit Petro. Resp. falsam esse minorem; quippe illud *in faciem* idem est, ac *palam*, & *coram omnibus*; uti constat ex Græca lectione, ex Aethiopica, & Syriaca, quæ habent, *palam*, *coram omnibus*, *in faciem ipsius*, *&c.* Demonstrat quoque illius vocis significationem idem Apostolus infra v. 14. *Dixi Cephæ coram omnibus*. Item dum profert caussam cur ei restiterit, *Quia reprehensibilis erat*. Ad hæc Act. xxv. 16. ubi Vulgata nostra legit: *priusquam is, qui accusatur præsentes habeat accusatores*, habentur in Græco eædem particulæ, quæ in Epistola ad Galatas, κατὰ πρόσωπον, *in faciem*. Est ergo proprie illud *in faciem* idem, ac *in præsentia*, & *coram omnibus*, non, *ficte*, & *cum simulatione*. At dices fortasse: In 2. ad Corinth. cap. v. 12. legitur idem valere *in facie*, & *non in corde*. Expedite respondeo, aliud esse ἐν προσώπῳ *in facie*; aliud κατὰ πρόσωπον, *in faciem*; hoc postremum idem esse ac *palam*, & *coram*, demonstrant, ut adnotavit etiam Erasmus Comment. in Epist. ad Galatas, Latini Patres, & Scholia omnia Græcorum. Quamquam si illud κατὰ πρόσωπον sensum haberet ambiguum, in Epistola ad Galatas liquet idem significare, ac *palam*, & *coram*; cum habeatur v. 14. ἔμπροσθεν πάντων, *coram omnibus*.

Oppones 2. Advertit citatus Erasmus verba versus 11. quæ reddidit Latinus Interpres, *Quia reprehensibilis erat*, haberi in Græco, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν, *quoniam reprehensus erat*. Græci itaque recte hunc locum interpretati sunt, quod male de Petro judicabatur, etiamsi reprehensibilis revera non erat. Resp. 1. Etiam Auctorem Commentariorum, quæ ibidem Erasmus, aliique tribuerunt Ambrosio, legisse, *Reprehensus erat*; sed hujus reprehensionis caussam proferens, ait, *Unde reprehensus? utique ab Evangelica veritate, cui hoc factum adversabatur*. Parum ergo Græcorum opinioni ipsa Græca lectio suffragatur. Deinde demonstro legendum esse, ut habet Vulgata, *Quia reprehensibilis erat*. Syriaca, & Arabica versio similiter habent. Item Vatablus, & alii. Sed aperta ratio eruitur ex v. 14. *Quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii*. Est autem, qui ita non ambulat, reprehensibilis & corrigendus. Quæris eccur in Græco positum est, κατεγνωσμένος, *reprehensus*, non autem κατάγνωστος, *reprehensibilis*? Caussam accipe. Phrasis Hebraica est participia pro verbalibus usurpare: ut 4. Regum XVIII. 21. le-

21. legitur, *in baculo arundineo, atque confracto*, ideſt, *frangibili*; Pſalm. XI. 7. *argentum igne examinatum*, ideſt, *eximium & æſtimabile*: Eſaiæ XXXIII. 19. *populum alti ſermonis*, quod in Hebræo eſt, *irriſum lingua*, ideſt, *non intelligibilis ac barbarus*. Ea phraſis fuit Paulo familiariſſima; nam 1. ad Corinth. cap. 9. 25. athletam appellat ἀγωνιζόμενον, pro ἀγωνιστὴ: ad Hebræos XII. 18. pro eo, quod nos habemus, *ad tractabilem montem, & acceſſibilem ignem*, extat in Græco, ψηλαφωμένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμένῳ πυρὶ, *monti contrectato, ignique accenſo*: & ibidem v. 27. legimus σαλευόμενα, *commota*, pro *mobilia*. Hac ergo phraſi nec a Latinis prorſus aliena, quibus *invictum, indomitum, perditum*, idem eſt, ac *invincibile, intractabile, & dignum perditione*, poſitum eſt ab Apoſtolo *reprehenſus* pro *reprehenſibili*. Ex his obiter nota operam perdere Baronium, dum citato loco nititur demonſtrare Auguſtinum locum Epiſt. ad Galat. inoffenſo pede non pertranſiſſe, nec Petrum aliqua ratione peccaſſe. Certe ſi Petri animum inſpiciamus nullam offenſionem, aut ſcandalum præbendi Judæis, conſtat Petri peccatum eſſe aliqua ex parte excuſabile; at peccaſſe jam ex dictis conſtat, & recte adverſus Græcorum nonnullos id ſentiunt Latini Patres apud Bellarminum lib. 1. de Rom. Pontif. cap. 28. Imo opere ipſo externo erat Petri factum ſuperſtitioſum, ut Auguſtinus affirmat cap. 30. de Agone Chriſtiano, quoniam cogendo Gentes judaizare videbatur adſtruere legalium neceſſitatem. Quare Auguſtinus non *tractavit Petrum durius, quam par erat*; uti ſcribit Sixtus Senenſis lib. 6. Biblioth. annot. 274.

Si dicas hanc opinionem Auguſtini nimium patrocinari, aut Porphyrio, qui blaſphemabat Paulum auſum redarguere procaciter Petrum, cum in eodem errore fuerit; aut Novatoribus, qui peccatum Petri atroci calumnia adverſus Romanorum Pontificum auctoritatem objectant; Reſpondeo adverſus ſycophantam Porphirium, audaceſque heterodoxos longe melius in ſententia Auguſtini defendi Petri & Romanorum Pontificum auctoritatem, quam ſi dicamus illum cum ſimulatione fuiſſe reprehenſum. Hoc namque ſuppoſito objectarent Romanæ Eccleſiæ inimici, Apoſtolos in cauſſa religionis fuiſſe mentitos, nec Petrum erraſſe tantum ſervando intempeſtive quod damnatum non erat, ſed etiam cogendo fideles ad ritus abrogatos atque mortiferos. At poſita ſententia Auguſtini apparet *laus juſtæ libertatis in Paulo, & ſanctæ humilitatis in Petro*; ut idem Sanctus Doctor demonſtrat Epiſt. 82. ad Hieronym. & Epiſt. 71. ad Quintum ſanctiſſimus Martyr Cyprianus.

Opp. 3. Paulus ipſe ſervavit legalia: qua ergo fronte, qua auctoritate audet reprehendere in Petro, qui circumciſionis Apoſtolus erat, quod ipſemet Apoſtolus Gentium conſtat commiſiſſe? Reſponſum eſt prop. 2. Petrum fuiſſe a Paulo reprehenſum, non quod ille uteretur legalibus, ſed quoniam ad hoc faciendum gentes cogebat; unde qui credebant in Chriſtum poterant ſuſpicari, *ſine illis veteribus Sacramentis*

salvos se esse non posse. Sed legitote Augustinum Epist. 82. cap. 2. num. 8.

Quarto oppones: Simulasse Paulum aperte ipse testatur scribens in priori ad Corinth. cap. IX. 20. *Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer*. Resp. cum eodem Augustino Epist. 40. num. 4. & Epist. 82. num. 28. Apostolum Judæis tanquam Judæum factum esse, ***non mentientis astu, sed compatientis affectu, sive, compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ; quomodo qui ægrotis ministrat fit tanquam ægrotus, non cum febres se habere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat quemadmodum sibi ministrari vellet, si ipse ægrotaret***. Atque id executus est Paulus familiariter cum Judæis conversando, & servando legalia, quando id non fuit Gentibus occasio offensionis. Alioquî si factus esset tanquam Judæus observando cum simulatione cæremonias mortiferas, factus quoque esset tanquam Gentilis cum simulatione idolis sacrificando; ut supra in hujus positionis demonstratione prima ratiocinabamur.

Rursus objicies 5. Eodem cap. 2. ad Galat. v. 13. habetur: *Et simulationi ejus consenserunt ceteri Judæi, itaut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem*. Resp. observationem legalium factam a Petro dici *simulationem*, non quod fieret ficte, & non ex animo; sed dicitur simulatio, quoniam Gentiles falso illâ deducebantur, ut crederent Judæos segregari a Gentibus, quoniam hæ nolebant exercere ritus legales, tanquam ad salutem necessarios. Nam seq. versu legitur, quod Petrus Gentes ad judaizandum cogebat, & cum primum ederet cum Gentibus, advenientibus Judæis, se ab ipsis Gentibus subtrahebat & segregabat. Quare pro simulatione legit Syrus, אתרמי, *segregationem*: & sunt qui pro, *συνυπεκρίθησαν αὐτῷ*, *simulationi ejus consenserunt*, legendum putant, *συνυπεκλίθησαν*, *una se subduxerunt, aut segregarunt*, & pro *τῇ ὑποκρίσει*, *simulationi*, *τῇ ὑποκλίσει*, *segregationi*. Sed his admissis pro responsionis nostræ explicatione, lectionem Vulgatæ esse præferendam etiam vetusti Græcorum Codices commonstrant.

Opp. 6. Patres Græci Apostolorum simulationem diserte probant, Origenes, Didymus, Laodicenus, Alexander, Eusebius Emissenus, Theodorus Heracleotes, & Joannes Chrysostomus. Hos in sua Epistola laudat Hieronymus. Adde Doctorem Latinorum præstantissimum, ipsum nempe Hieronymum. Resp. Augustinus Laodicenum ipsius Hieronymi confessione egressum fuisse ab Ecclesia, Alexandrum appellari veterem hæreticum, Origenem vero ac Didymum in pluribus, gravissimisque quæstionibus ab eodem Hieronymo fuisse reprehensos. Tres igitur restant Eusebius, Theodorus, & Chrysostomus; quibus S. Pater opponit Cyprianum, & Ambrosium. Adde Tertullianum, ipsum Augustinum, Gregorium Magnum, aliosque Latinos. A Græcorum vero illorum auctoritate his verbis S. Pater se munit Epist. 82. num. 25. ***Dent veniam quilibet aliud opinantes. Ego magis credo tanto Apostolo in***

in suis, & pro suis literis juranti, quam cuiquam doctissimo de alienis literis disputanti. Scio Erasmum in Epistolam ad Galatas scribere se in his majorem fidem habere Origeni, quam decem Patribus Orthodoxis. Sed fidem Origeni non habendam esse, præter ea quæ dicta sunt, ostenditur ex ipso Hieronymo. Qui in Epistola 75. ad Augustinum ait, *Hanc autem interpretationem primus Origenes, & ceteri deinceps interpretes sunt sequuti, ut Porphyrio respondeant blasphemanti, qui Pauli arguit procacitatem*. Ergo ante Origenem nemo credidit Apostolum simulasse, neque Origeniana interpretatio antiquâ traditione fulcitur. Ad retundendam vero audaciam Porphyrii parum illam interpretationem valere demonstratum est supra. Igitur interpretatio Origenis sacræ Apostolorum historiæ, ejusque literali intelligentiæ præferri non debet. Adde Græcos in verbo *κατεγνωσμένος* non advertisse hebraicam phrasim, qua usus est Paulus, & probasse aliquando simulationem, & officiosum mendacium certissime reprobandum. Quantum ad Hieronymum; Origenis sententiam fuisse secutum, neque eam definito animo defendisse, ipsius testimonio supra monstravimus. Probabile est etiam priorem deposuisse sententiam: nam lib. 3. Apologiæ adversus Rufinum, & Dialog. 1. contra Pelagianos cap. 8. demonstrat exemplo Petri, qui non recto pede incessit in Evangelii veritate, sanctos non omni caruisse peccato, & etiam Apostolos salva amicitia inter se dissensisse. Iccirco Augustinus Ep. 260. ad Oceanum, nunc 180. inquit: *Cum de hac quæstione inter nos ego, & prædictus venerabilis frater Hieronymus satis literis egerimus: in hoc opere recentissimo, quod sub nomine Critobuli adversus Pelagium modo edidit, eamdem de ista re gesta, dictisque Apostolicis sententiam tenuit, quam beatissimi Cypriani etiam nos secuti sumus*.

Ultimo objicies. Simulationem aliquando ad proximorum lucrum esse licitam, Christi Domini exempla, sacrarum historiarum monumenta, laudibusque celebrata Sanctorum facta demonstrant. Christi quidem; nam *factus in similitudinem carnis peccati* simulavit se peccatorem, & discipulis euntibus in Emmaus Lucæ 24. 28. *finxit se longius ire*: Magdalenæ quoque sub hortulani specie apparuit Joan. xx. 15. Divina autem historia narrat Josue cap. VIII. 5. simulando ad decipiendos hostes terga vertisse: refert 4. Regum cap. v. 18. Naaman Syrum orasse Eliseum, ut si in Templo Remmon cum Domino suo adorasset idolum, quoniam id simulatione facturus erat, ei non imputaretur ad culpam: cui Propheta quasi illam simulationem probando respondit, *Vade in pace*. Et cap. ejusdem libri x. 18. Jehu insidiose ut perderet cultores Baal ait: *Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius*. In Ecclesiastica demum historia habetur Catholicos se olim simulasse Priscillianistas, ut liberum haberent ad istos accessum; & sanctum Eusebium Vercellensem Episcopum finxisse se Arianum, ut Dionysium Mediolanensem Antistitem ab hæresi revocaret.

Respon-

Respondent qui simulationem aliquando licitam esse propugnant, ad rem non facere exempla allata simulationis Christi Domini, & Josue, cum hoc simulationis genere nullus superstitiosus ritus fuerit approbatus, uti contigisset simulatione Apostolorum; quæ propterea non caruisset omnino reatu, quomodo non caruit simulatio Jehu, Naamani, & etiam S. Episcopi Vercellensis. At nos dicimus nullam, nec religionis caussa simulationem esse licitam; quippe simulatio mala est, ut inquiunt, *ex objecto*, cum veritati directe opponatur, & aliud, quam habeatur in mente, significet verbo, vel facto. Quod autem est per se malum, nullà conditione aut circumstantia rerum excusatur; quoniam nulla rerum conditio potest efficere, ut simulatio cum veritate non pugnet, ideoque nequit ab ipsa simulatione auferri malitia. Unde nec dispensatione Dei permitti potest ipsamet simulatio, quoniam nunquam licitum esse potest, quicquid in qualibet circumstantia adversatur summæ veritatis, & æquitatis rationi. Ad singu'a ergo nostrum est respondere.

Atque ad 1. dicimus Verbum Divinum factum in similitudinem carnis peccati, non simulando se peccatorem, sed exercendo humilitatem, cum peccatoribus conversando compatientis affectu, & pro illorum salute crucem subeundo, semper tamen specimen virtutum exhibendo, propriam innocentiam prædicatione signisque confirmando, hypocrisim & reliqua vitia reprehendendo. Quod sane non est simulare se peccatorem, sed peccatores recipere, redarguere, & salvare. Dum finxit se longius ire, nulla usus est simulatione opposita veritati. Primo enim juxta Augustinum, plura quæ primo aspectu videntur mendacia, talia non sunt si animadvertatur ea referri ad prædicendam, & significandam aliquam veritatem: tunc enim veritatem non violant, sed explicant & præsignant. Atque hoc pacto, si id, cujus caussa factum est, advertatur, neque mentitus est Abraham dicens pueris suis, se quamprimum reversurum cum Isaac, nec Jacob dum hœdinis pellibus contectus ait patri esse primogenitum ejus, dum Christi incarnationem, & Redemptionis mysterium uterque prædiceret. Ita in Christo, dum finxit se longius ire, non fuit simulatio mendacii, quoniam significabat se quamprimum ab Apostolis discessurum, & longe etiam a mente infidelium abesse. Præterea, ut Tirinus & Menochius observarunt, non fuit ea simulatio, quia nisi illum discipuli detinuissent, revera longius profectus esset. Deinde Estius ait Christum ad excitandum in corde Discipulorum amorem gestum & motum corporis composuisse, ut solent ii, qui longius ire contendunt, atque ut matres componunt habitum corporis tanquam a puerulis digressuræ. Observarunt alii haberi in Græco προσεποιεῖτο: est autem προσποιεῖσθαι idem ac *præseferre*, etiam ubi nulla est species simulationis. Quod ad apparitionem factam Magdalenæ pertinet, habere potest eamdem, quam supra, solutionem. De

qua

qua plura Augustinus contra Mendacium cap. 13. Habet enim talis apparitio veracem significationem fidei, quam ad instar grani sinapis in nobis Christus spargit; ut inquiunt Gregorius hom. 25. in Evang. & Tract. 121. in Joann. S. Pater. At non habetur Jo. xx. 15. Christum apparuisse hortulani specie, quasi ligonem aut sarculum gerentem manu; sed Magdalenam adhuc titubantem in fide, existimasse juvenem stantem non esse Dominum, sed illius horti cultorem. Id vero non simulationem in Christo, sed dubitationem arguit mulieris; quæ nondum conversa corde, ut Augustinus ibidem scribit, *quod non erat, putavit.*

Ad exempla ex veteri Testamento deprompta, potest 1. universaliter responderi cum S. Pater contra Mend. cap. 16. nos cum quærimus, sit ne boni hominis aliquando mentiri, non de hominibus quærere adhuc ad Aegyptum, vel ad Hiericho, vel ad Babyloniam, vel ad ipsam Jerusalem adhuc terrenam pertinentibus; sed de civibus illius civitatis, cujus princeps est ipsa Veritas, & ad quam appropinquabant veteres justi, sed ab ea aberant aliquantulum. Josue tamen, ut etiam demus singulis responsum, potest ab omni fallaci simulatione purgari; nam bellum gerentibus licitum est terga vertere, obsidionem relinquere, & hostibus belli seriem occultare; non quidem fallendi animo, sed ut in meliori statione constituantur. Jehu, quamquam delendo domum Achab laudem aliquam promeruerit, peccavit tamen *mendacio impio & sacrificio sacrilego*, ut Augustinus docet eodem libro, cap. 2. & S. Thomas 2. 2. q. 111. art. 2. Naaman vero, non exoravit Eliseum, ut posset Saturno, seu, qualecunque illud fuerit, idolo Remmon cum simulatione cultum religiosum exhibere: sed hoc petiit tantum, ut si Domino idololatræ serviens, isto adorante, Naaman quoque caput inclinaret, quoniam id facturus erat obsequio quodam politico debito principi, non cultu religionis idololatrico; id famulo non imputaretur in culpam, aut si culpa esset aliqua, precibus Elisei sibi remitteretur. Verebatur quippe Naamanus, ne Syri putarent flexionem illam corporis Saturni simulacro a se fieri. At quia ex alia parte exteriori signo Naaman demonstrabat, se Remmoni nullum cultum præstare, & nunquam sine Principe idolium ingrediendo, & summo Deo offerendo holocausta super terram, quam in publicum suæ religionis testimonium oneratis duobus burdonibus asportabat de terra Israel; ideo respondit Eliseus, *Vade in pace*, commendans fidem hominis, qui nec simulate vellet idolo genua flectere, & etiam terram, ut immolaret victimas Deo Israel, veheret in Syriam. Hos asportatæ terræ manifestissimum signum assertionem nostram confirmat, & retorquet argumentum in Adversarios; evincit enim nec Naamanum paullo ante idololatram probasse simulationem, quam perperam ipsi commendant.

Dicam nonnulla de S. Eusebio Vercellensi, nam simulationem Priscillianistarum, eorumque, qui cum iis fovebant consuetudinem, cum

cum Augustino citato lib. cap. 2. & 3. rejicimus & damnamus. Una est eruditorum Theologorum sententia, factum Eusebii, si intentionem spectes, laudandum, si vero Arianismi simulationem, esse redarguendum. Si dicas in Ambrosiano sermone de laudibus Eusebii LVI. factum istud impense laudari; primo eamdem adhibent responsionem: deinde inquiunt Sermonem illum non esse Ambrosii, ut Dupinius, Benedictini Patres, & alii agnoverunt, & tota sermonis series abunde probat. Quibus addo illius Orationis auctorem comprobare simulationem exemplo Pauli; cum Ambrosius simulationem omnem reprobet lib. 2. de Offic. cap. 22. uti & Pseudambrosianus Commentator in Epistolas Pauli in 1. ad Corinth. cap. IX. 20. & ad Galat. II. 11. Sed aliam ego dabo responsionem forte æquiorem, & sanctitate Eusebii magis dignam, nec repugnantem Scriptori sermonis nuper laudati, quem constat perantiquum esse & habitum coram Eusebii discipulo Exuperantio. Dictum supra ad oppos. v. segregationem Apostolorum dici simulationem, quoniam fortassis videbatur tali segregatione a gentibus approbari legitima Mosis tanquam necessaria; cum revera Apostoli judaizando rem licitam animo serio peragerent. Ita quod pro lucrifaciendo Dionysium gessit Eusebius, potuit fortasse imperitis videri simulatio, sed non est revera, servavitque ille facto, verbisque veritatem. Extat facti narratio in vetustissimo Codice Vercellensi edito ab Ughello Tom. 4. Italiæ Sacræ, longe ante millesimum annum conscripto. In eo narratur, Eusebium accersitum ab Imperatore Constantio, & honorifice susceptum, atque invitatum ad subscriptionem fidei Arianæ & damnationis Athanasii, quam Dionysius firmaverat, respondisse: *Non est discipulus supra Magistrum, neque filius supra patrem. Non post filium subscribam, quem præcessi nomine: istud incendite*. Auctor etiam præfati sermonis simulationem, qua Eusebius consentire visus est perfidiæ Arianorum, hanc esse declarat, quod dixerit: *Vos, qui dicitis Filium Dei Patri Deo æqualem esse non posse, cur mihi filium meum prætulistis?* Itaque etsi Ariani putarunt velle Eusebium fidem illorum probare, quam ob rem dicitur sensu aliquo simulasse tacendo quod opportunum non erat proferre; tamen reapse non simulavit, quoniam neque Constantium adiit nisi accersitus, neque affirmavit Filium esse Patri inæqualem; & ne subscriberet veram rationem attulit, quoniam erat ille revera Dionysii Magister & Pater. Atque hæc pro Sancto Antistite Vercellensi, & pro quæstionis hujus coronide dicta sunto.

Animadversio in vers. 29. Cap. xv. Act. Ap.

Oritur ex dictis quæstio, cur in Act. Apost. cap. xv. 29. impositum fuerit, tanquam observatu necessarium, Gentibus, quæ ad legalia cogi non poterant, *ut abstinerent se ab immolatis simulacrorum, & sanguine*,

guine, *& suffocato*, *& fornicatione*. Et de immolatis quidem, & de scortatione ratio videtur aperta, quod illa sint idololatriæ quædam contestatio, venus autem omnis flagitiosa. At non edere animalium sanguinem lex est septimi capitis Levit. v. 26: ad quam si credentes in Christum obstringi non poterant; eccur, quæso, Apostoli idem necessario observandum esse definierunt?

Itaque sunt, qui *sanguinis* nomine prohiberi contendunt homicidium, & per *suffocationem* violentam oppressionem miserorum: unde Augustinus lib. 32. contra Faustum cap. 13. ait, *Alii intelligunt a sanguine præceptum esse abstinendum, ne quis homicidio se contaminet*. Censent alii vetitum ne ederetur de carne cujus sanguis non esset effusus; & de animali suffocatione interempti. Hoc vero docent duplici de causa fuisse impositum: primo, ut per hanc abstinentiam ab omni humana cæde magis fierent alieni, uti hoc idem præscriptum fuerat Noe & posteris, Genes. cap. IX. 4. deinde ne Judæi refugerent cum Gentilibus Christianis societatem. Atque hanc postremam causam libenter probo; quoniam & S. Pater loco nuper commemorato laudat prudentiam Apostolorum, qui *elegisse videntur pro tempore rem facilem, & nequaquam observantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam Gentes aliquid communiter observarent*.

Sed quamquam hæc ratio verissima est; non videtur princeps, aut saltem unica: & S. Pater ibidem hoc tanquam vero simile tantum affert docens quod *hoc discutere longum esset*. Arbitror itaque id optime fuisse sancitum, non ut in gratiam Judæorum cæremoniæ veteres servarentur; sed ut a Gentilibus superstitiones, & vitia cultum idolorum comitantia penitus removerentur, cujus rei gratia fuerant ipsæ cæremoniæ institutæ. Ac propterea præceptum illud abstinendi a sanguine, & suffocato diu in Ecclesia servatum est, ut constat ex Conciliis Trullano, & Gangrensi; & etiam nunc servatur a Græcis nulla habita ratione, ut reor, rituum Mosaicorum.

Revera quatuor sunt, a quibus abstinendum esse Apostoli præceperunt. Veniunt priori loco carnes immolatitiæ: quas ob idololatriam vetari, res per se loquitur. Videatur Epistola Pauli prima ad Corinth. cap. x. 7. & 21. Esum sanguinis præsertim victimarum, quæ mactabantur idolis, fuisse Ethnicis superstitiosi cultus argumentum, demonstrant apud Jo. Spencerum in hac differt. p. 717. Origenes, Tertullianus, Minutius, & quæ scripsimus sup. cap. IX. Synodus quoque Trullana can. 67. prohiberi docet *sanguinem animalium mactatorum*. Suffocatum nihil est aliud, quam animal dæmoni immolatum suffocatione, in qua animantium animam sacrilegi offerri putabant: quod recte observarunt ex Scholasticis Alexander Alensis 3. p. q. 55. & Guilelmus Parisiensis de Legibus cap. 8. Fornicationem vero maxime viguisse inter gentes, quæ ignorant Deum, & ab his scortationis caussa lucos prope delubra plantatos,

tatos, & strata ibidem cubilia, tradit etiam Esaias cap. 57. Cum igitur in ipsis Ecclesiæ incunabulis studeret Diabolus his quatuor fideles ad idololatriam trahere, ut liquet ex cap. 2. Apocal. v. 14. & 20., consulto Apostoli præceperunt abstinendum omnino esse ab idolotythis, a sanguine, a suffocato, a fornicatione. Etsi ergo facile in hoc poterant convenire Gentes cum Judæis; attamen præcepto illo non fuit præscripta observantia legalium, *ut legalium*, quomodo scripserunt e Schola complures, sed prohibita quatuor illa idololatriæ adminicula nuper exposita. Quare si Tyrannus idolorum cultor carnes immolatitias Christiano proponeret, sive, ut fecisse dicitur Julianus Apostata, cibos sanguine victimarum pollutos; servanda adhuc esset lex Apostolica exemplo Sanctorum Martyrum LXXX. de quibus Martyrologium Romanum die 2. Martii. E contra ubi sanguis, & suffocatum nullam idololatrici cultus ingerunt suspicionem, neque obstat jejunii, & abstinentiæ præceptum, iis vesci nullo decreto Apostolico prohibemur.

De altera quæstione, quam solent hoc loco tractare, quo præcise tempore legalia cœperint esse mortifera, nescio quid sit definite pronunciandum. Probabilius arbitror id contigisse postquam promulgato Evangelio necessaria non erat diuturnior cum Judæis dispensatio; imo poterat ex ea pertinacius tumescere Nazaræorum & Ebionitarum hæresis, Christianam religionem cum Judaica complectens. Igitur cessarunt Legalia, & quasi sepulta sunt una cum ruderibus Civitatis Jerusalem, quam duce Tito occuparunt Romani, & ferro, & igne vastarunt anno Ae. V. LXX. Titi Flavii Vespasiani II., post Christi mortem anno XLI. supposito quod mortuus sit anno Ae. V. XXIX. Coss. duobus Geminis.

CAPUT XI.

A Petro Principe Apostolorum Cepham, cui restitit Paulus, non esse diversum.

NON errasse Petrum in fide se a Gentibus subtrahendo, animique inspecta intentione a culpa saltem gravi excusandum, paullo supra adversus Porphyrium, Novatorumque phalanges perscripsimus. At fuerunt nihilominus quidam veteres, qui ut facilius Petrum defenderent, affirmarunt Cepham a Paulo reprehensum esse alium a Principe Apostolorum. Quorum opinionem jam extinctam, & rursus excitatam ab Harduino & Boileau scribit Eruditissimus Calmet Differt. 1. in Epist. ad Galatas, & in Dictionario Biblico V. Cephas. Verum ante Harduinum illam propugnarunt Hector Pintus in Danielem, & Bartholomæus Cornera de Jejunio cap. 6. imo Harduini argumenta a Patrum maxime testimoniis deprompta collegit, brevique solvit Suaresius De lege

lege veteri libro IX. Talem vero opinationem a Hieronymo, aliisque Patribus, a Scholasticis etiam & sacrorum librorum Expositoribus refutatam proxima positione expendam.

Propositio. Cephas, cui Paulus in faciem restitit, non fuit alius a Petro.

Et Petrum quidem cognominatum fuisse Cepham extra controversiam positum est. Ei quippe ait Christus Jo. 1. 42. *Tu es Simon filius Jona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Huic ergo Cephæ, non alteri, quem nonnulli dicunt fuisse unum ex discipulis Domini, & quidam Martialem Lemovicensem Episcopum, Paulum restitisse, haud obscure colligitur ex cap. 2. Epistolæ Paulinæ ad Galatas. Ibidem enim v. 8. legitur: *Qui operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi inter Gentes*: ibique Apostolorum principem designari, & expressum nomen demonstrat, & character Apostolatus. At proximo v. 9. legitur: *Jacobus, Cephas, & Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem.* Atque huic Cephæ restitit Paulus, ut liquet ex versu XI. sequenti. Frustra autem Cepham versu nono commemoratum jactant diversum a Petro. Primo enim constat ex versu immediate præcedenti Apostolum sermonem instituisse de Petro: deinde tres illos Petrum, Jacobum, & Joannem sui & Barnabæ comparatione Ecclesiæ columnas appellat: præterea repetit fuisse Apostolos circumcisionis, uti ipse ac Barnabas Gentium. At circumcisionis Apostolum, ut vidimus nuper, non alium quam Petrum intelligit. Conferas Actus Apostolicos, & percipies ex cap. XV. 7. & 13. Petrum & Jacobum simul constitisse Jerosolymis operam dantes conversioni Judæorum; Paulum vero ac Barnabam missos ad Gentes constat ex cap. XIII. 2. & 7. Quod inquiunt hunc Cepham non esse Petrum, quoniam post Jacobum commemoratur, optime solvitur a Calmet exemplis aliis Scripturarum, ubi in personis laudandis non servatur dignitatis ordo, ut ad Rom. 16. 3. ad Corinth. 1. cap. 16. 19. in ipsa Epistola ad Galat. v. 1., & in 1. Joan. 11. 24. Et videtur mihi posse futilem illam responsionem contra Harduinum retorqueri. Si enim de Cepha non Apostolo loquitur Paulus; cur illum præfert Joanni? Si etiam Joannes est ignotus discipulus, non Evangelista ille, & Apostolus: cur Paulus jam segregatus a Spiritu Sancto, & Apostolus Gentium destinatus, de tribus illis tanquam dignioribus ait, quod videbantur esse columnæ, & tanquam honorem maximum sibi collatum narrat, quod sibi ac Barnabæ dederint dexteras? Addo, etsi Vulgatam præ ceteris recipio, proboque, extare antiquissima Mss. citata a Grotio, in quibus Cephas præcedit, non interponitur Jacobum inter ac Joannem, eoque ordine hunc locum citari a Veteribus.

Probatur præterea ex v. 11. & 14. In primo namque Vulgata legit,

git, *Cum autem venisset Cephas Antiochiam*; in altero, *Dixi Cephæ coram omnibus*: & similiter habet Syriaca, nam Petrus latine, Syriace Cephas dicitur. Pervetusti autem Græci Codices habent v. 11. Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, & v. 14. εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων; & similiter utroque loco Arabica. Cephas ergo hac in Epistola non est alius a Petro. At inquiunt, nostra Vulgata, quæ sola authentica est, *Cepham* habet, non *Petrum*. Id quidem inepte dicunt. Nam & supra v. 8. *Petrum* habet. Summam vero auctoritatem Vulgatæ postulare ne propriorum saltem nominum significationem ex aliis Versionibus mutuemur, soli negant indocti, & ad literas excolendas pigerrimi. Nullus præterea Cephas nomine fuit diversus a Petro; aut si fuit, ejus non meminit Epistola Pauli ad Galatas.

Et nullum quidem alium fuisse Cepham, est expressa sententia Hieronymi in hanc Epistolam Comment. *Primum respondendum, alterius nescio cujus Cephæ nescire nos nomen, nisi ejus, qui & in Evangelio, & in aliis Pauli Epistolis, & in hac quoque ipsa modo Petrus, modo Cephas scribitur: non quod aliud significet Petrus, aliud Cephas: sed quod quam nos latine & Græce petram vocamus, hanc Hebræi & Syri propter linguæ inter se viciniam Cephan nuncupent*. Dices, opinor, Cepham quoque appellatum Martialem Episcopum Lemovicensium, ut constat ex titulo illius Epistolæ ad Tolosanos Tom. 3. Bibl. SS. PP. His respondemus illam Epistolam esse suppositam, quoniam illius Auctor scribit se baptizasse Stephanum regem, profertque loca Scripturæ ex Versione Hieronymi. Dicimus præterea Martialem profectum in Gallias anno duntaxat 254., ut habet Gregorius Turonensis lib. 1. Hist. cap. 10. Deinde admisso quod in Gallias venerit Apostolorum ætate, Martialis non appellatur solo nomine Cephæ, sed *Martialis Cephas*. Ad hæc: dicitur ab iis, qui falso illum referunt ad sæculum Apostolicum, missus in Gallias anno post Christi passionem XIV. Paulus autem restitit Cephæ anno post Christi mortem XIX. Etenim Christo nomen dedit biennio saltem post ascensionem Domini anno Ae. V. XXXI. Post tres annos a conversione sua venisse Jerosolymam, ipse affirmat eadem Epist. ad Gal. cap. 1. 18. Ascendit iterum Jerosolymam post annos XIV. quo tempore Petrum redarguit, ut habetur cap. 11. 1. Demum scribit Hieronymus citato loco sensum eorum, qui Cepham a Paulo secernunt, repugnare argumento Epistolæ, *quod oblique de Petro, Jacobo, & Joanne dicitur*. Itaque, quod demonstrandum erat, aut Cephas non fuit alius a Petro; aut si fuit eo nomine aliquis, de illo in Epistola ad Galatas nulla fit mentio.

Opp. 1. Cepham a Petro diversum esse affirmat S. Clemens Alex. lib. v. Hypotiposeon, Eusebius lib. 1. cap. 12. Dorotheus Tyrius in Synopsi, Chronicon Alex., & in Epist. ad Galatas Oecumenius. Primo respondetur adversus hos perpaucos stare Patres omnes cum Græcos, tum

tum Latinos; inter quos laudandi sunt præsertim Tertull. de Præscript. cap. 23. Cyprianus Epist. 71. Hieronymus supra laudatus, Augustinus Epist. 28. 40. 82. de Agone Christ. cap. 30. Ambrosiaster in Epist. ad Galat. S. Gregorius Magnus hom. 18. in Ezech. S. Thomas 1. 2. q. 103. art. 4. Neque hi opinative locuti sunt, sed assertive: & quidam, ut Hieronymus, quæstionem accurate pertractarunt: quidam, ut Gregorius, scribunt quod Adversarii, *Si Pauli studiosius verba legissent, ista non dicerent*. Deinde respondeo librum Hypot. dubiæ esse auctoritatis, & fœde erroribus conspurcatum. In eo quippe, auctore Photio Cod. 109. asseritur materia Deo coæterna, Animarum transmigratio, Angelorum cum feminis concubitus, Evæ ex Adamo obscœna productio, & alia id genus sexcenta, quæ hæreticorum insaniam habent, non Clementis salivam. Ait Calmet etiam Boileau dubitare, num fuerit genuinum opus Clementis. Animadverti dubium hærere etiam Photium, qui codice citato a Calmet non solum libri errata connumerat, sed inquit ulterius, *Sive ipse, sive quis alius ejus personam indutus &c.*, εἴτε αὐτός, εἴτε τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὑποκριθείς: arbitror scriptum a Clemente; nam sub ejus nomine laudatur ab Eusebio, sed laciniis fœdissimis, fabulisque fraude aliena consutum. Ipse autem Eusebius sententiam narrat, nec rejicit, nec probat. Ab Oecumenio etiam dicitur *probabilis sermo*, πιθανὸς ὁ λόγος. Ceteros mitto.

Opp. 2. Cepham fuisse diversum a Petro colligitur ex Epist. 1. ad Corinth. cap. 1. 12. ubi Apostolus ait: *Unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli: ego autem Apollo, ego vero Cephæ: ego autem Christi*. Ex quo loco apparet Cepham judaizando in Ecclesia quoque Corinthiaca fecisse scissuram. Item ex cap. 15. ejusdem Epistolæ, ubi de Christo ait: *Visus est Cephæ, & post hoc undecim*. At ex Luca XXIV. 34. liquet primum apparuisse undecim, deinde Simoni. Cephas ergo est a Simone diversus. Resp. 1. dato etiam fuisse aliquem discipulum Cepham nomine, non de isto, sed de Apostolo circumcisionis, de columna Ecclesiæ, de eo qui simul cum Jacobo Judæorum saluti navavit operam, suaque auctoritate dedit dexteram, idest, mandavit prædicationem Gentium Paulo, & Barnabæ, in Epistola ad Galatas institui sermonem. Deinde respondetur & de Petro loqui Apostolum in 1. ad Corinth. cap. 1. 12. Quis enim credat sanctum aliquem discipulum a Paulo reprehensum post Concilium Jerosolymitanum Corinthi circa observationem legalium iterum excitasse dissidia? Planam hujus loci intelligentiam exhibet nobis S. Clemens in Epistola ad eosdem Corinthios, ubi de Paulina scribit: *Profecto in spiritu ad vos literas dedit de seipso, & Cepha, & Apollo, quia etiam tum diversa in studia scissi: sed varia illa animorum inclinatio minus peccatum vobis intulit: propendebatis enim in Apostolos testatæ sanctitatis, & in virum ab illis probatum*. Vide Tom. 1. PP. Apost. pag. 174. & notas in hunc locum Cotelerii. Apparuisse

paruisse autem Christum Simoni primum, deinde XI. scribit, si attente legeris, etiam Lucas eodem cap. v. 36.

Opp. 3. In sententia, quæ Petrum non distinguit a Cepha, arguitur princeps Apostolorum erroris in fide, & Paulus, qui illum redarguit summæ procacitatis, & audaciæ. Responsum est supra cum Cypriano & Augustino, Petrum non errasse in fide, quoniam legalia nondum erant mortifera; atque in reprehensione Apostoli præclarum nos exemplum habere & sanctæ humilitatis in Petro, & justæ libertatis in Paulo.

Oppones ultimo. Subortis circa observantiam legalium dissidiis Antiochiæ, Paulus profectus est Jerosolymam, ubi in Synodo Apostolorum, cui præfuit Petrus, statutum est, ne ultra jugum Mosaicorum rituum imponeretur credentibus, ut constat ex cap. xv. Act. Ap. Paulus autem restitit Cephæ Antiochiæ, ut habetur in Epistola ad Galat. cap. II. Si ergo Petrus erat Jerosolymis; quomodo restitit illi Paulus Antiochiæ? Vulgaris est responsio, quam tradit laudatus Calmet, Paulum absoluto Concilio statim reversum Antiochiam; quo postea se contulit Petrus dissidiis jam compositis, & ab Ecclesia Corinthiorum receptis definitionibus Apostolicis; postquam vero Petrus advenerat Antiochiam, contigisse quæ narrantur in Epistola ad Galatas. Sed Augustinus in Epist. 82. ad Hieronymum probabilius censet hæc gesta ante Jerosolymitanum Conventum; nam post verba S. Patris producta superiori cap. Prop. 3., habetur: *Si autem hoc, quod magis arbitror, ante illud Jerosolymitanum Concilium Petrus fecit, &c.* Ideo respondeo non esse eamdem profectionem Pauli ex Antiochia in Jerosolymam, quæ narratur cap. xv. Act. Apost., & quæ describitur Cap. 2. Epistolæ ad Galat. Et quamquam certam figere Epocham non ausim, dico Concilium Jerosolymitanum saltem biennio esse posteriorem, si recte a recentioribus collocatur ad annum Ae. V. L. vel LI. Nam ego censeo Christum passum anno Vulg. Ae. XXIX. quibus si addamus XIX. quos vidimus fluxisse usque ad Reprehensionem factam Petro, nonnisi ad annum Ae. V. XLVIII. pervenietur.

Ait Calmet hanc distinctionem temporum nimis fluxam esse, & incertam, nec tam levi conjectura satisfaciendum contrario argumento. Verum cum ipse fateatur non convenire Scriptores circa annum Jerosolymitani Conventus, & sive ante, sive post Pauli & Cephæ dissidium evenerit, adhuc esse discrimen, dummodo demonstretur in Epistola ad Galatas non enarrari quod extat in cap. Act. Apost. quintodecimo, omnis contradictio evanescit, simulque evincitur priorem responsionem niti longe levioribus conjecturis. In Epistola ergo ad Galatas res diversas narrari, colligitur quia cap. II. 2. ait Apostolus, venisse Jerosolymam, *secundum revelationem*, idest, divino monitu ductum: in cap. xv. Act. habetur, statutum fuisse, *ut ascenderent Paulus & Barnabas*,

nabas, hoc est, Ecclesiæ Antiochenæ consilio, non speciali facta Paulo revelatione. Priori in loco asseritur caussam, cur ierit Jerusalem, fuisse ut conferret cum Apostolis Evangelium, ne forte in vacuum curreret, aut cucurrisset: in posteriori autem ob seditionem excitatam a Judæis, & ob solam quæstionem circumcisionis. Ibidem dicitur ascendisse cum Barnaba & Tito; quod factum affirmat Hieronymus, ut prædicationis suæ ex Circumciso, & Gentili haberet testimonium. Istic vero nec Titus ab Ecclesia destinatus legitur, nec ab Apostolo assumptus. Affirmatur etiam in Ep. ad Galat. decrevisse Petrum, Jacobum, & Joannem, ut Paulus & Barnabas converterentur ad Gentes, quod in Act. Apostolorum fuerat jam narratum cap. XIII. Quod autem post Jerosolymitanum Concilium statim Petrus se contulerit Antiochiam, ibique fuerit a Cepha reprehensus, in capite XV. non invenies. Igitur ex collatione Epistolæ ad Galatas cum Actibus Apostolicis, quoniam diversam profectionem, diversamque Pauli caussam enarrant, frustra sententiam nostram damnant antilogiæ, qui Cepham distinguentes a Petro, Magno Gregorio auctore, *si Pauli studiosius verba legissent, ista non dicerent*.

CAPUT XII.

De Lege nova brevissime pertractatur.

QUONIAM facile ex dictis infertur hoc inter legem veterem ac novam interesse discrimen, quod illa istius mysteria præsignabat, fructumque uberrimarum gratiarum pollicebatur; recte hanc utriusque discrepantiam explicarunt Theologi comparatione parvuli virique perfecti, aut arboris latentis in semine, ac inde germinantis, pomaque saluberrima proferentis. Hinc solvitur prima quæstio, quam de nova divina lege Theologi instituunt, num veteri sit perfectior. Constat quippe perfectius esse quod fructum affert, quam quod illum promittit, & virum hæreditatem capessentem, quam parvulum sub tutoribus, & actoribus constitutum. Est autem sub Evangelica lege repromissa hæreditas, unctio primum Spiritus Sancti, libertas filiorum, qua clamamus, *Abba*, Pater, deinde quod adoptionem consequitur, cæleste regnum. Atque hanc hæreditatem consecuti sunt quidem & Sancti veteris testamenti: sed dispari ratione, nam adoptionem filiorum habuerunt in spe venturi Reparatoris; gloriam vero adepti sunt jam redemptione perfecta, ne sine nobis consummarentur. At nunc adoptamur in filios gratia Sacramentis Evangelicis abunde collata; servatisque mandatis, sempiterna retributio jure quodam hæreditario consequitur. Eapropter lex Evangelica Mosaicam dignitate præcedit, & quo-

& quoniam hæc illius gratiâ fuit instituta tanquam symbolum futurorum; & quoniam vetus sempiternam retributionem nec expresse promittebat, nec vitâ functis largiebatur; cum lex nova utrumque præstet divina præcepta servantibus. Illud quoque accedit, quod Lex Mosis Judæorum populo titulo quodam peculiari data est, Evangelium vero omni creaturæ divina institutione annuntiatum. Erat præterea antiqua lex cum ob sacrificiorum multitudinem, tum ob judicialia præcepta jugum quoddam servitutis: cum Evangelica jugum suave, & onus leve dicatur & ob legalium rituum abrogationem, & ob caritatem Spiritus Sancti, unde merito nuncupatur lex amoris, & gratiæ. Atque hæc de utrinsque legis discrimine, & novæ supra veterem excellentia.

Extra controversiam positum est in lege etiam nova quædam præcepta fidelibus intimari, & esse opere, animoque servanda: quicquid dixerint Lutherus, Calvinus, & Pseudoreformati alii, impie sentientes solam divinorum promissorum fidem esse nobis unicam caussam salutis. Sed hanc blasphemiam, præter ea quæ de Justificationis caussa disputata sunt, omnia epicherematon genera arguunt, atque dispellunt. Principio novam legem suis constare præceptis sacri, quibus comprehenditur, libri manifesto demonstrant. Nam Mat. cap. v. 19. legitur dixisse Christum legislatorem: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum*: v. 20. *Nisi abundaverit justitia vestra*, *&c.* v. 44. *Ego autem dico vobis*: *Diligite inimicos vestros*; & alia bene multa ad reprimendam concupiscentiam, ad vitanda perjuria, ad connubiorum servandam fidem ibidem constituta narrantur. Cap. etiam XIX. 17. legitur: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Cujus generis habentur plurima Joan. XIV. 15. 21. XV. 10. 14. 17. Lucæ VI. 46. 47. 49. in Epistola Pauli ad Eph. cap. v. 8. 15. & sequentibus. Quid vero clarius novissimâ sententiâ Judicis in eos, qui etiamsi crediderint, opera misericordiæ executi non fuerint? Eam vide apud Mat. cap. XXV. 42. Aperte itaque hæreticorum insaniam ipsum legis volumen redarguit. At jure, meritoque illam damnat sacrosancta Tridentina Synodus can. 19. Sess. sextæ: *Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem; cetera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera: aut decem præcepta nihil pertinere ad Christianos, anathema sit.*

Augustinus, cui alii Patres consentiunt, lib. XVII. de Civit. Dei cap 17. scribit Christianam legem prænuntiatam a Davide Ps. CIX. 2. illis verbis, *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion*, atque hanc legem esse Evangelium: de qua & vaticinatus fuerat Esaias cap. II. 3. dicens: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem*. Lex enim Mosis in Sina, non in monte Sion lata est. *Virga* autem principis auctoritatem, & Legumlatoris mandatum haud obscure significat. Et libro proximo cap. 50. idem Augustinus Christianæ legi ita subdi Reges decla-

declarat, ut venerari teneantur sanguinem Martyrum, & persequi falsos Deos, quorum caussa priusquam Christo nomen darent cultores veri Dei perdere studuerunt. Sed ceteris missis, libro tertio ad Bonifacium cap. 4. *Si Christus*, inquit, *nobis abstulit illud gravissimum multarum observationum jugum ..... nunquid propterea dicturi sumus non ad nos pertinere quod scriptum est, ut alienum quodcunque perditum quisquis invenerit reddat ei, qui perdidit, & alia multa similia, quibus pie recteque vivere discitur, maximeque ipsum decalogum, qui duobus illis lapideis tabulis continetur, excepta sabbati observatione carnali, quæ spiritualem sanctificationem, quietemque significat? Quis enim dicat, non debere observare Christianos, ut uni Deo religionis obsequio serviatur, ut idolum non colatur, ut nomen Domini non accipiatur in vanum, ut parentes honorentur, ne adulteria, homicidia, furta, falsa testimonia perpetrentur, ne uxor, ne omnino res ulla concupiscatur aliena? Quis est tam impius, qui dicat ideo se ista legis non custodire præcepta, quia est ipse Christianus, nec sub lege, sed sub gratia constitutus?* Veritas ergo Catholica etiam Sanctorum Patrum, præsertim vero Augustini auctoritate corroboratur.

Externa præterea opera illius caritatis, quæ ad novam legem præcipue pertinet, sunt exercitium, atque experimentum. Nam si Deus a nobis diligitur, laudandus, & glorificandus est publica etiam, ubi opus sit, confessione, & sanguinis effusione. Amore autem proximi quisnam ardere putabitur, si ab eo contra divina monita claudat viscera misericordiæ? E contra opera sunt plura, quæ cum caritate Dei ac proximorum directe pugnant, a quibus proinde æquissimum est abstinere. Alioquin lex Evangelica legem naturæ disrumpet, nec imperfectione, omnique injustitia carebit. Ex quo fit ergo Evangelium lex gratiæ, lex amoris, non eximit ab observatione præceptorum, sed in eam urget magis; quoniam caritas, in qua legis sita est plenitudo, otiosa esse non potest, atque ceterarum omnium virtutum, ut Apost. docet in 1. ad Corinth. cap. 13, comes est individua.

Quæ afferunt Heterodoxi in hæresis suæ patrocinium, sunt: Primo inquiunt, Lex Evangelica est lex libertatis, scribente Paulo ad Galat. v. 18. *Quoniam si spiritu ducimini, non estis sub lege*. Et ad Rom. vi. 14. *Non enim sub lege estis, sed sub gratia*. Deinde hoc est discrimen inter legem veterem, ac novam, quod illa erat lex factorum, ista lex fidei; ut docet idem Apostolus cit. Epist. ad Rom. cap. iii. 27. Insuper lex nova spiritualis est, ac per eam *Regnum Dei intra nos est*, quomodo legitur Luc. xvii. 21. in regno autem spirituali opera externa nec præcipiuntur, nec prohibentur. Postremo quid nomen Evangelii significat, nisi *bonum nuncium*, ac nostræ per Christi gratiam libertatis promulgationem? Quibus jam cap. 2. hujus libri responsum est, ubi demonstravimus, Evangelium appellari legem gratiæ ac libertatis,

propterea quod lex seipsâ jubet tantum, premit, minitatur, & peccata ostendit, non tollit: Christus vero etiam gratiam largitur, & adjuvat, ut non sit quisque nostrum impotens auditor legis, sed factor. Diximus etiam sub Evangelio liberum esse unumquemque a servitute legis prementis, & vindicantis, quoniam si caritate trahamur, & amore justitiæ, fit mandatum Domini latum nimis: unde ait David, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*. Spiritualis est autem lex Christianorum, quoniam spiritualia promittit, & qui eam studiose implent, spiritu Dei aguntur, nec mandata solo externo opere faciunt, sed etiam intentione animi, & rectitudine finis. Atque juremerito hæc lex humani generis redemptionem, instituta peccatorum remedia, adoptionem filiorum, & Christi hæreditatem promittens, & conferens, Evangelium, idest bonum nuncium, appellatur. Sed vide citato cap. 3., atque magnum Augustinum lib. 3. ad Bonif. post verba superius laudata, de Sp. & lit. cap. 4. & 10. in Psalm. 59. de Nat. & Grat. cap. 57. & contra Adimantum cap. 17.

Si quæras quænam præcepta contineat lex Evangelica: Respondeo continere eadem præcepta vitæ instituendæ, sive moralia, quæ etiam lex vetus præceperat; & quæ contra Pharisæorum licentias Christus ampliori explicatione, ut supra vidimus in Expositione Decalogi, singulis proposuit servanda. Occasione autem Evangelicæ prædicationis, per quam Trinitatis mysterium, Incarnatio Verbi, ejusque mors & resurrectio, aliaque ad nostram notitiam pervenerunt, addita sunt in Evangelica lege nonnulla Fidei præcepta. Loco plurimorum sacrificiorum unum institutum est longe vetustis victimis excellentius. Sacramenta, quorum participatione Christianus populus coadunatur, septem vera Ecclesia connumerat, non omnia tamen singulis necessaria. Præceptis accedunt consilia Evangelica: cujusmodi est facultates omnes pauperibus distribuere, ac perpetuam servare virginitatem: quorum primum habetur Matt. XIX. 21., alterum in prima ad Corinth. cap. VII. 25. Est autem differentia inter præceptum, & consilium, quod illud necessitatem imponit, istud in optione relinquitur eligentis. Etsi vero abjiciendo consilia præcise quisque non peccet; fieri tamen potest, ut qui illa spernit, vel cupiditatibus noxiis immodice indulgeat, vel æternæ salutis capessendæ occasionem pessumdet: ideoque interest plurimum, ut probetur singulorum spiritus, divinæque compleantur inspirationes: & cavendum contra, ne cuilibet spiritui adhibeamus fidem, ut non vento nequitiæ circumferamur.

At si petas, quomodo fieri potest, ut in tanta divinorum præceptorum copia, quorum aliqua gravia censentur, uti Sacramentalis Confessio, & polygamiæ, repudiique exosæ uxoris inhibitio, sit tamen leve jugum legis Christianæ: respondemus leve quidem esse pluribus ex causis. Primum si legi veteri comparetur; cum abrogata modo sint tot sacri-

sacrificia, & genera holocaustomatum, ablata legalis immunditia ciborum, carnalis circumcisio, & purificationum & cæremoniarum antiqua præscriptio: nec taurorum, hœdorumque sit repetenda mactatio, aut ascendendum undique Jerosolymam ad sacrificia, festorumque celebritatem; sed ubique locorum absque dispendio & gravamine offeratur Domino Oblatio munda. Deinde cum universa Christianorum lex ad caritatem, & dilectionem referatur, Deus autem abunde subministret spiritum bonum petentibus; cumque, ut est in Augustinianis proloquiis, omnia facilia reddat amor, ubi amor est non sit labor, aut si labor sit, ipse labor voluptate dulcescat; consequens est ut diligentibus Evangelica præcepta alæ potius volantis sint existimanda, quam premens sarcina ac pondus. Legas autem oportet Caritatis ac dilectionis Præconem maximum Augustinum, id serm. 22. de Verbis Apost., de Bono Viduitatis cap. 21. In Psalm. 59. & 128. De Nat. & Grat. cap. 69. aliisque in locis explanantem.

Quæ autem gravia nonnullis forte videntur, ut Sacramentalis Confessio, atque monogamia, certam personarum conditionem spectant, nec alios obligant divino jure, nisi qui propria voluntate peccarunt, aut statuerunt ducere uxorem. Et transgressoribus præceptorum Sacramentalis Confessio gravis videri non debet: quin corrigendis, & aliqua animadversione dignis non poterat remedium præscribi salubrius. Nam confitendi necessitas peccantium cohibet inverecundiam, & Sacerdotalis absolutio animis scelerum suorum conscientia prostratis summam affert cum spe veniæ jucunditatem. Forma etiam judicii, sive Sacerdotis persona spectetur, sive secreta peccatorum accusatio, sive satisfactio exhibenda, non poterat institui facilior. Quare durissima potius lex foret, si impiis occulta iniquitate ruentibus & misero naufragio pereuntibus tabula hæc non adesset: neque lex gratiæ & caritatis censenda esset, quæ sineret fidelium conscientiam diuturna anxietate, & absolutionis incertitudine contabescere. Verum de his alibi, propitio Numine.

Ne de uxoribus penitus taceamus, ipsa lex caritatis Christianorum consuetudinem magnopere commendat. Nam si nuptam dimittas, proli parentem aufers, consanguineos afficis injurià, propriam intemperantiam atque acerbitatem prodis, & carnis tuæ revelas turpitudinem. Contra uxori adhærens spernis pellices, vitas adulteria, colis amicos, & legitimo thoro susceptos filios paterno amore complecteris. Ex polygamia pariter vel inter uxores simultates, vel inter natos dissidia, ac proinde tui ipsius molestia oriatur, necesse est. Igitur etiam Christianorum connubiorum jura ad legem spectant amoris ac libertatis. Quod, ut Saræ & Agar, Rachelis & Liæ, filiorumque ipsarum facta prætercam, arbitror etiam Gentiles naturali lumine percepisse. Etenim nullus Romanorum ante Antonium legitur habuisse duas simul uxores: imo Edicto Prætoris qui bina sponsalia eodem tempore constituta

 habe-

haberet, notabantur infamiâ. Atque hinc decreta Imperat. Valerian. & Galien. l. *Eum qui*, 18. ad l. Jul. de Adult. Dioclet. & Maximin. l.2. C. de incest. nupt. ac postremo Justin. Novella 79. Matronas quoque Romanas polygamiæ incommoda vehementissime aspernatas demonstrat festivum lepidumque figmentum Papyrii; de quo lib. 1. Saturn. cap. 6. Macrobius, & A. Gellius lib. x. cap. 23. N. A. Idem fuit optimum consilium Græcorum; nam cum antiquitus plures uxores ducerent, Cecrops Athenis unicam uni viro statuit esse jungendam. Objectum icirco Socrati a Callisthene, a Satyro Peripatetico, atque a Demetrio Phalareo, quod duas simul haberet uxores Xantippen, & Myrto, observavit in libro de Luxu Græcorum Musonius. Quomodo Clytæmnestra in Agamemnonem, & Cassandram manus violentas injecerit, quod hanc ille lecti sociam fecisset, & Jasoni ob superinductam uxorem alteram Medea struxerit interitum, narrant Antiquitates Homericæ. At non vacat modo per Græciam, Latiumque vagari.

Ut ad Evangelicam legem revertatur oratio; constat illam esse veteri perfectiorem & faciliorem, atque nulla successione temporum interituram. Et quidem ipsius diuturnitatem, nam reliquas dotes satis videor prosecutus, quidam probant ex verbis Mat. xxiv. 14. *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo Orbe in testimonium omnibus gentibus: & tunc erit consummatio*. Non enim de solo excidio Jerosolymitano, sed etiam de fine sæculorum loquitur ibidem Evangelista. Sed hoc testimonio prætermisso, certum est permanente Sacerdotio nequaquam legem transferri: Sacerdotium autem Christi sempiternum esse, neque perfectius esse ab hominibus expectandum. Quod in Epistola Pauli ad Hebr. cap. vii. 12. 17. & 24. necnon aliis locis pluribus aperte traditur. Accedit manifesta ratio D. Thomæ q.106. art.4., quam ita brevi proponam. Lex vetus pro fine habuit adventum Christi, auctore Apostolo ad Rom. x. 4., *Finis enim Legis Christus*; ideoque post legem Moysi venit lex gratiæ. At ad legem gratiæ sola gloria regnumque sanctorum consequi potest, quoniam testamentum Christi nullum alium, quam sempiternæ hæreditatis, finem habet. Societatem itaque Christianorum sequitur supernorum civium hæreditas: & ideo lex antiqua Christum, lex Christi vitam æternam prænuntiat.

CAPUT XIII.

Pertractatur de lege humana, & primo inquiritur quid necesse sit, ut valorem habeat, atque vim obligandi.

JAM ad Leges humanas, quarum nomine intelligimus Constitutiones Ecclesiasticas & Civiles, nostra convertitur disputatio. Cujus initium

tium faciendum est ab iis, quæ ut lex humana sit valida præter conditiones cap. 2. numeratas dicuntur requiri, ac primo a promulgatione. Hanc necessariam esse satis constat: nam habetur cap. *In istis*, dist. 4. *Leges instituuntur, cum promulgantur*; nec potest legislator obedientiam exigere a subditis, nisi iis mandata ipsius innotescant. Conveniunt autem DD. minime necessarium esse, ut leges cuique in particulari intimentur; sed satis esse, si in aliquo loco publico fuerint promulgatæ, unde ad singulorum notitiam valeant pervenire. Et quantum ad Civiles attinet, Imperator Justinianus in Authentica, *Ut factæ novæ Constitutiones*, decernit valere tantum, ex quo in commune factæ sunt manifestæ: in provinciis autem ex quo discrete per Metropolitas palam factæ sunt, idque post duos menses. Ex quibus colligitur leges Imperiales non stringere, nisi in singulis provinciis fuerint promulgatæ, nec valere nisi duorum mensium dato tempore. Atque idem quantum saltem ad promulgationem pertinet tenendum esse de legibus Ecclesiasticis: ita ut non obligent nisi in provinciis, in quibus fuerint specialiter promulgatæ, sentiunt complures, inter quos Natalis Alex. lib. 4. de Decalogo Regula 25. Cabassutius lib. 1. Theoriæ Juris Canon. cap. 4. Juenin Dissert. VI. cap. 3. & Girken. de legibus Q. 4. dub. 4. Iis tamen opponitur longe Major numerus Theologorum, atque ex nostris Leonardus Vanroy de lege positiva cap. 4. q. 3. Basilius Poncius de Matrim. lib. V. cap. 7. Antonius Guerrerus Tract. VI. §. 11. aliique communiter, asserentes, ubi in ipsa lege non exprimitur oppositum, sufficere si leges civiles in Civitate primaria, vel Curia Principis publicentur, Ecclesiasticæ autem Romæ, ubi viget Apostolicæ Sedis Primatus.

Propositio I. A Legislatoris potestate atque arbitrio pendet an in provinciis, an in sola Metropoli lex debeat promulgari, quemadmodum an statim post promulgationem, an vero post certum tempus subditos stringat; ideoque si legislatore mandante lex in Metropoli absque ulla exceptione publicetur, statim obligat omnes subditos, ad quorum potest pervenire notitiam.

De loco primum dicam, deinde de tempore. Tertullianus lib. de Pudicitia cap. 1. scribit Zephyrini Papæ decretum de admittendis ad sacra altaris mysteria pœnitentià functis affixum fuisse Ecclesiæ valvis, promulgatumque in provinciarum Ecclesiis. Cyprianus Epist. 74. ad Pompejum affirmat a Stephano Papa literas de non iterando baptismate collato ab hæreticis ad quaslibet Orientis, & Africæ provincias fuisse directas. Testatur Marius Victorinus libro 2. Nicænos Canones per totum orbem transmissos: idemque Epistola 61. scribit de Decretis Concilii Chalcedonensis Leo Magnus. Id factum & de Canonibus Sardicensibus narrat lib. 1. H. E. cap. 9. Theodoretus. Siricius Papa Epistola ad Himerium Tarraconensem Episcopum jussit, decretalem suam de Continentia Diaconorum in Hispaniæ, Galliarumque provinciis publicari.

Latera-

Lateranensis IV. Synodus sancivit Canonem XXII. pœnam infligentem medicis, qui antequam corpori adhibeant medicamenta, ad consulendum animarum suarum saluti non inducunt ægrotos, esse a Diœcesano Episcopo promulgandum. Ipsum denique Tridentinum Concilium Sess. 24. de Reformatione Matrimonii decrevit legem matrimonia clandestina abrogantem, nisi prius in Parochiis promulgetur, neminem obstringere. His itaque, aliisque exemplis compluribus docemur, necessariam esse promulgationem legis humanæ in singulis Provinciis; quando id exprimit legislator, prout ipsi videtur magis expedire.

Frustra tamen hinc nituntur quidam inferre novas Constitutiones, sive Ecclesiasticæ sint, sive Civiles, nullatenus stringere nisi in Provinciis singulis promulgentur. Possunt enim afferri exempla in contrarium longe plura etiam rationibus confirmata. Innumeræ quippe habentur Pontificum Romanorum Constitutiones, quibus summus Ecclesiæ Pastor declarat ab omnibus inviolabiliter esse observandas, ac si essent singulis exhibitæ vel ostensæ, posteaquam affixæ fuerint tantummodo in Acie Campi Floræ, sive ad Valvas Principis Apostolorum. Exemplo sint Constitutiones Sixti V. de male promotis ad Ordines, Alexandri VII. emanatæ anno 1660. & Innoc. XI. anno 1680. citato loco productæ a P. Vanroy. Deinde plures sunt Ecclesiasticæ leges, quæ servantur etiam ubi publicatæ nequaquam fuerunt, præsertim ex Decretalibus Pontificum, Clementinis, & Extravagantibus. Idem affirmandum est de Bulla Cœnæ Domini. Rescripta etiam Pontificum servanda esse fatentur omnes Jurisperiti, etiamsi in Corpore Juris Canonici non comprehendantur. Præterea in Romana Curia omnes Causæ dirimuntur ex Decretis ibidem affixis, nulla habita ratione, an publicata fuerint per omnes Christiani Orbis provincias. Et quidem jure optimo. Enimvero lex est voluntas Legislatoris, cui semper obtemperandum est. Si ergo Legislatori placeat, ut lata lex in Curia duntaxat promulgetur, dummodo ad subditorum notitiam pervenire valeat, quare necessaria erit tam specialis facta ubique locorum promulgatio? Deinde supremi legislatoris imperium nequit vel privatis institutis, vel subditorum voluntate, vel qualibet ab ipsomet non probata ratione labefactari & infringi. Ab illius ergo nutu, quemadmodum institutio, ita legum promulgatio dependet.

Neque his præcedentia exempla repugnant; siquidem ideo decreta Zephyrini, Stephani, Siricii, & Canones Nicæni, & Sardicenses, & si qui sunt alii, quos fateor esse permultos, extra Urbem Romam discrete per Ecclesias promulgata fuere; quoniam id summis Pastoribus ob temporum circumstantias visum fuit opportunius. Memoratæ quippe Pontificum & Conciliorum Constitutiones aut grassante schismate, aut serpentibus hæresibus, aut fidelibus persecutione dispersis, ut plurimum latæ sunt. Cautum propterea fuit, ut ubique per Ecclesias promulga-

mulgarentur, ne occultarent illas refractarii, ne pervicaces ignorantiam prætexerent, atque ut fideles prostrati paterna supremi Pastoris voce recrearentur. Quare non ut vim haberent obligandi, sed *ut omnibus excusationibus aditus obseraretur*, discreta promulgatio mandata est, ut legitur in ipsa Epistola Siricii ad Himerium. Cap. quoque, *Cum infirmitas*, ex Synodo Lateranensi depromptum ad pœnam infligendam, non ad stringendum in foro conscientiæ, promulgationem per loca præscribit.

Multominus thesi nostræ adversatur Authentica, *Ut facta novæ constitutiones*, qua Justinianus sancivit, nonnisi post duos menses, ex quo discrete per Metropolitas palam factæ fuerint, novas leges valere. Quam Authenticam urgent Adversarii vehementer, inter Civiles, & Canonicas leges instituendo comparationem; maxime quod Cap. *Intelleximus*, definitum est, Canones imitari leges, nisi illis opponantur. Sed huic objectioni respondeo nec authenticam illam de omnibus legibus esse accipiendam, nec promulgationem, ac duorum mensium tempus præscribere, ut subditos obligent, sed ne aliquam in Foro excusationem possint obtendere, si in Testamentis ausi fuerint deficientium infringere voluntates. Nam ibidem absolute hæc etiam pronunciat Imperator: *Sancimus ex illo nostras Constitutiones, quæ pro testamentis sunt, valere, ex quo in commune factæ sunt manifestæ*. Et Baldus quidem l. *Leges sacratissimæ*, Authenticam illam factam declarat, *ad scientiam præsumendam, & ignorantiam non excusandam*: & docet etiam in aliis legibus, præsertim in municipalibus, spatium duorum mensium non esse expectandum. Igitur si attendenda non est temporis definitio, ut mox dicam, neque erit necessaria sancita ab Imperatore promulgatio. Addo prædictam Authenticam spectare ad Jus Cæsareum, non ad Jus Civile commune. Addo insuper ita statutum, quia ita visum est Imperatori; ideoque posse Papam, qui est supra omne Jus positivum, pro suo libito diversa sancire. Addo item, plures provincias Romani Imperii esse veluti distincta Corpora, suâ quaslibet formâ discretas, Ecclesiam autem universam unum Corpus esse, & unam postulare formam regiminis. Quod si plures provinciæ unum perfectissimum Corpus constituant, nego quod non sufficiat legem etiam sæcularis Principis in Curia promulgari.

Sane, ut a promulgatione ad præscriptum tempus transeamus; quamquam in Authentica duorum mensium datum sit tempus, istud pro legislatoris arbitratu ampliari, aut restringi facile demonstratur. Dixi nuper, legis municipalis tempus arbitrio judicis definiri. Ut proferam de Ecclesiasticis legibus exemplum aliquod: in VI. Decretal. cap. *Statuimus*, impugnantibus electionem unius mensis tempus præscribitur, quo ad Sedem Apostolicam iter arripiant. Cap. *Cum singula*, de Præb. spatium pariter mensis unius limitatum est. Decretum irritans matri-

matrimonium Clandestinum stringere post triginta dies ab illius promulgatione, liquet ex Sess. 24. Tridentini. In cap. autem, *Decernimus*, dist. 18. Episcopis post celebratam Synodum præscribitur intervallum sex mensium, ut universæ diœcesis suæ plebi referent, quæ eodem anno in Concilio acta vel definita noscuntur. At Constitutio Sixti V. De male promovendis, & promotis, existentibus Romæ dies quindecim a promulgatione præscripsit, citra alpes menses quatuor, novem vero ultra alpes. Itaque tam promulgatio, quam temporis definitio est penes voluntatem ac prudentiam legislatoris, cujus præscripta, ubi ad notitiam pervenerunt, subditos quoslibet obstringunt, si pro singulis lata fuerint, tametsi ubique non fuerint specialiter palam facta. Quod si dixeris esse, ubi Pontificiæ Constitutiones vim non habent, nisi Regis placito receptæ fuerint, & promulgatæ; respondeo id evenire aut conventione Pontificis cum Regibus, & Monarchis, aut Apostolicæ Sedis indulgentia & consensu; cum spiritualis potestas a temporali, & Ecclesiastica Monarchia a Sæculari Republica accipere auctoritatem non debeat.

Propositio II. Neque lex civilis, neque Ecclesiastica a Populi acceptione dependet.

Hanc positionem accipiendam constat de lege lata a supremo Domino: nam si dominium sit Aristocraticum, ut apud Italos amplissima Venetorum sive Genuensium, aut Lucensium Respublica, haud dubium quin ad valorem legis probatio requiratur Optimatum, cum penes ipsos sit jura statuendi potestas. Ita populi assensum necessarium minime dubitamus in Dimocratia, sive populari regimine, quoniam in eo apud populum est principatus. Dicimus ergo ad validitatem legis necessariam non esse acceptationem inferiorum. Quod probatur 1. ex ipsa legis natura: nihil enim aliud, cum legem dico, intelligi volo, quam imperium, præceptum, & vim quamdam, & rationem imperantem honesta, & prohibentem contraria. At præceptum vim obligandi non habet a subditis, sed a voluntate imperantis, ut recte Augustinus scribit in 111. de lib. arb. cap. 24. *Præceptum non est ab illo, cui præcipitur, sed ab illo, qui præcipit*. Igitur subditorum acceptatio legibus a superiore statutis non tribuit vim stringendi, sive validitatem. Deinde Potestas legislativa, quæ proculdubio est in superiore duntaxat, non est solam legem proponere, sed illam observandam præcipere; alioqui etiam Consiliarii, ac Sapientes viri Principibus quid sit constituendum proponentes appellarentur Legislatores. Atqui si a populi acceptatione lex pendeat, Legislator proponet tantum, non obstringet propositione præcepti subjectum sibi populum. Non ergo habebit veram propriamque potestatem legislativam. Rursus, ut Augustinus scribit Ep. 48., *potest Rex convenienti vigore leges sancire*; quod falsum foret, si lex suam mutuaretur validitatem ab acceptatione populorum: tunc enim

enim posset populus legem non acceptare, spretisque Regis statutis vitam agere pro suo libito. Praeterea, quod ex praecedenti consequitur, si in arbitrio populi sit rectissimas leges acceptare, aut eis contradicere; quonam jure pervicaces, rebelles, & qui jugum dominorum suorum tentant excutere, poterunt coerceri? Audebunt quippe Principum jussa repudiare, dicentes nolle se acceptatione tribuere illis firmitatem. Verum his obviam ivit Alexander VII. damnans tanquam Apostolicae doctrinae contrariam, & seditiosam propositionem n. 28. *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam.*

Rursus vel quaestio instituitur in communi de lege tam Ecclesiastica quam Civili; vel de Civili, aut de Ecclesiastica sejunctim. Si de utraque simul lege tenent producta hactenus argumenta: quibus accedit quod sequitur ex Juris institutione deprromptum. Ut subditi teneantur legum praescriptionibus, sat est quod in Legumlatore sit potestas & voluntas subditos obstringendi, ut habetur cap. *Cum super*, De offic. delegat. Habet autem legislator hanc potestatem & voluntatem ferendi leges independenter a populorum consensu. Ac de voluntate constat; nam statim ac feruntur leges, verbis praeceptivis promulgantur: atque haec verba sunt praedictae voluntatis argumentum invictum; ut extat in cap. *Quisquis praeceptis*, XIV. q. 1. & colligitur ex ratione superius allata, cum lex, nisi includeret praecipientis voluntatem, esset duntaxat consiliatrix, non praeceptiva. De potestate etiam liquet, tum ex L. 1. ff. de Const. Princip. §. *Sed quod principi*: tum ex ratione, quoniam ludibrio essent leges, non venerationi, nisi emanarent a viro praedito potestate. Si ergo Legislator potestatem, voluntatemque praecipiendi habet independenter a populi acceptatione, atque id sufficit ad inducendam vim obligandi; est proculdubio vis istiusmodi legibus, antequam a subditis praestetur assensus. Accedit quod potest legislator praescribere subditis observantiam indictis poenis, ut extat cap. *Non frustra*. XXIII. q. 5. Poena autem imponitur, ne refractarii possint gloriari de contumacia, juxta cap. *In Ecclesiis*, de Major. obed. Igitur posset civitas universa perduellis & pertinax cogi ad legum observationem, ideoque non habent ipsae leges a civium consensu vim obligandi. Videatur Prosper Fagnanus in 2. p. Decretal. pag. 526.

Si vero de lege aut civili, aut Ecclesiastica in particulari disceptetur, idem est asserendum; nam quod proprium est legum in genere, id legibus singulis inesse debet. Ac de legibus politicis consentientes habemus etiam Gallos Theologos plurimos, qui tradunt temporalium Principum leges non habere subditos obstringendi vim, ac potestatem ab horum acceptatione: & quamquam id neget Marca lib. 2. Concord. Sacerdot. & Imperii cap. 16. contendit tamen inter Ecclesiasticas & politicas leges magnum versari discrimen, adeo, ut, quantum ad tempora-

les Præfectos attinet, haud multum solicitudinis gerat, ac stylum præsertim exerceat adversus potestatem legum Ecclesiasticarum. Revera leges latæ a Principe sæculari, ut liquet ex Authentica, *Ut factæ novæ Constitutiones*, habent vim statim post intimationem: post hanc igitur nequeunt a populis repudiari. Deinde neminem inferiorem posse reddere invalidam legem Principis aperte colligitur ex L. *Formam*. C. de Off. Præfect. Præt. cap. *Cum inferior*.

At si loquamur de legibus Ecclesiasticis, assertum nostrum peculiaribus quoque rationibus corroboratur. Romani quippe Pontificis auctoritas a Christo immediate descendit, ut colligitur ex Matthæi XVI. 19. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis*: & ex Joannis XXI. 16. 17. *Pasce agnos meos; pasce oves meas*. Auctoritas quoque Episcoporum vel a Christo immediate, vel mediate per ipsum Romanum Pontificem derivatur, absque ulla a populis dependentia. Non ergo ad validitatem Ecclesiasticarum Constitutionum acceptatio populorum exigitur. Sane Romanos Pontifices immediate a Christo auctoritatem, potestatemque recipere definitum est cap. *Sacrosancta* d. 22. neque id salva fide, inquit loco citato Fagnanus, negari potest. Addo, quod verbum *ligandi* significat etiam vim coactivam, quam Ecclesiæ Antistites exercent indicta excommunicatione, aliisque censuris, ut ostendam cap. XVI. prop. 3. Quare si Pontifici potestas *ligandi* a Domino collata est, etiam illos, qui ejus Constitutiones nolunt acceptare, potest vi, atque auctoritate compellere. Huc pertinent quæ leguntur Lucæ x. 16. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit*: ex quibus verbis colligitur idem crimen esse non obtemperare Ecclesiæ Pastoribus, eorumque leges non acceptare, ac parvipendere Dei mandata; quod animadvertit D. Bernardus cap. 9. de Præcepto & dispens. gravissima hac sententia prolata: *Sive Deus, sive homo Vicarius Dei mandatum quodcunque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura*: *ubi tamen Deo contraria non præcipit homo*. Sive ergo de politicis, sive de Ecclesiasticis legibus instituatur disputatio; nullatenus ligant ex quo inferioribus sint acceptæ, sed inferiores ipsos, etiam invitos & reluctantes, post promulgationem obstringunt.

Contendit Marca magnam esse Civilium legum ab Ecclesiasticis discrepantiam. Potestas enim Ecclesiæ data est in ædificationem, non in destructionem, ideoque nihil fidelibus obtrudendum est, quod aliquo pacto possit illos offendere. Deinde hanc discrepantiam satis aperte innuit Christus Dominus Lucæ XXII. 25. contentionem discipulorum his verbis compescens: *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur*: *Vos autem non sic*. Præterea imperio regum non solum singulorum civium rationes commissæ sunt, sed etiam salus universæ Reipublicæ: unde fit, ut in cives, licet invitos, ad fovendum totius Reipublicæ corpus, jus illis competat. Aliter

ter autem se habet in Imperio Sacerdotali, quod præcipue singulorum saluti invigilare debet, & divini Pastoris exemplo nonaginta oves deserere, ut centesimam reportet ad caulas. Hæc Marca.

Verum jure meritoque Antonius Carlas ex his conjicit sententiam oppositam destitutam esse præsidio veritatis, cum vir clarissimus ac doctissimus, qualis ab omnibus habetur Marca, muniat opinionem suam tam labili fulcimento. Et prima ratio discriminis quantum sit imbecillis & fracta, nullo negocio deprehenditur: nam & politicus Magistratus ad ædificationem, non ad destructionem instituitur; & lex quælibet honesta præcipiens offendere debet improbos, deditosque flagitiis & illicitis oblectamentis, & accepta est probis honestisque quærentibus certam morum suorum regulam, & æquitatis præcepta. Vide hujus voluminis pag. 10. Infirma quoque, & languida est ratio subsequens: nam ex versu proximo 29. ejusdem capitis XXII. eruitur prædictorum verborum sensum esse, quod sublimior in Regno cælorum dignitas, de qua inter Apostolos orta erat contentio, non auctoritati rependitur, sed humilitati, quemadmodum per humilitatem & crucem Pater exaltavit Filium, & dedit illi nomen super omne aliud venerandum atque augustissimum: ideoque Reges gentium exaltat potestas, & magnificentia, Christi autem Apostolos sui abjectio, & humilitas. Confirmant hanc interpretationem Chrysostomus, Cyrillus, Basilius, & Ambrosius laudati a Divo Thoma in Catena aurea pag. 202. 2. Ad hæc non minuitur hoc loco potestas Ecclesiastica, sed docetur exercendam non esse adinstar civilis & regiæ, scilicet cum armis & terrore, atque ostensione potestatis, & adhibito satellitio; ut inquit in hunc locum Guilelmus Estius. Iners pariter est, & futilis postrema ratio; quandoquidem etiam Pastor Ecclesiæ magis commune bonum, quam privatum curare debet, nec pro una ove gregem deserere, si hunc lupi rapaces invadant. Neque oppositum probat parabola de centum ovibus; nam in una ovicula, quæ perierat, intelligitur humanum genus, in ovibus nonagintanovem relictis in montibus Angeli cælorum: aut in nonaginta novem ovibus justorum numerus, & in una ovicula peccatorum, secundum quod legitur Lucæ v. 32. *Non veni vocare justos, sed peccatores*. Ita Hieronymus lib. III. Comment. in Matthæum Tom. IV. pag. 83. aliique communiter.

Adversus prædicta objiciuntur facillimæ solutionis nonnulla. Opponit Marca auctoritatem Scriptorum illorum, qui tradiderunt ideo leges valere, quia populis sunt acceptæ. In horum numero præter Gratianum, de quo infra, recensentur Covarruvias lib. II. Var. Resolut. cap. 16. Navarrus in Manual. cap. 23. n. 47. Summa Armilla, & Angelica, Sylvester, Gerson lib. de Vita spirituali lect. 4. Joannes Major in IV. dist. XV. q. 4. & Joannes Driedo lib. I. de libert. Christ. cap. 9. At cedant nobis necessum est adversarii, si auctoritate Scriptorum decertare

 velint.

velint. Primo quia longe plures sententiam nostram propugnant, non tantum Theologi, quos laudat Suaresius lib. IV. de legibus cap. 16. verum etiam Jurisconsulti citati a Fagnano 2. p. decret. cap. *Treguas*, & ipsa decisio Romanæ Rotæ, emanata die 11. Januarii anno 1610. coram Jacobo Cardinali Cavalerio, impressa dec. 85. cui titulus, *Romana concordiæ*. Secundo, quia oppositæ sententiæ inurunt viri docti notam censoriam; & si loquamur de legibus summi Pontificis, illam Fagnanus ipse, aliique appellant contrariam fidei, & Charlas Theologus Gallus lib. 2. de libert. Eccl. Gallicanæ cap. 4. & 5. demonstrat redolere hæreticam pravitatem, productis Epistolis Ivonis Carnotensis, & S. Anselmi Cantuariensis, verbisque D. Bernardi supracitatis. Tertio quia Sacra Parisiensis Facultas idem judicium protulit, dum anno 1521. damnavit, *tanquam in fide & moribus erroneam*, propositionem illam Lutheranam, *Neque Papa, neque Episcopus, neque ullus hominum habet jus unius syllabæ super Christianum hominem, nisi id fiat ejusdem consensu; & quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fit*. Quarto quia Mauclerus Doctor Parisiensis ibidem ab Antonio Charlas laudatus, de Ecclesiast. Monarch. P. 2. lib. 4. cap. 3. expresse affirmat summum Pontificem legibus suis *obligationem inferre in conscientia*; leges ab ipso latas servandas esse, dummodo sint *sufficienti promulgatione Orbi Christiano communicatæ*: idem credidisse Alphonsum a Castro, Turrecrematam, *aliosque de meliori nota Doctores*: id adeo judicio suo verum esse, *ut secundum fidem negari non possit*; neque propterea legem Pontificis minori potestate esse præditam, aut minori honore esse dignam, *si justa, &* SUFFICIENTER PROMULGATA NON RECIPIATUR A POPULO. Quinto, quia antiqui Scholastici incontrarium adducti loquuntur in suppositione, *quod Princeps leges ferat ea conditione, ut non aliter obligent, quam si fuerint a Republica receptæ*, quemadmodum inquiunt ibidem Covarruvias, & Navarrus; non de legibus absoluta auctoritate, & absque hujusmodi conditione latis: vel sermonem instituunt de legum desuetudine, quæ inducitur *Papa sciente, & tolerante*, ut legitur in Summa Armilla, & Angelica: vel accipiendi sunt de lege inutili, injusta, nec ad bonum commune directa, de qua Charlas contendit loqui Gersonem: vel saltim excipiunt leges summi Pontificis, *cui omnes Ecclesiæ non possunt auferre auctoritatem*, ut inquit v. *Lex*, num. 6. Sylvester. De Joanne Major non unum est Theologorum judicium, asserentibus aliis illum errasse quod crederet Ecclesiam esse supra Papam, nec posse per illum obligari; aliis illum explicantibus de lege, quæ legi Dei sit contraria, & quæ neque nomen legis promereatur. Certum est & hunc Theologum eadem dist. XV. q. 7. asserere Papam non ab Ecclesia, sed immediate a Christo habere auctoritatem, eamque plenissimam; unde assertionis nostræ veritas roboratur. Atque ex his liquet frustra nobis objici testimonia Veterum, qui alio sensu exponendi sunt, & am-

& ampliorem numerum, partemque munitiorem superare non valent.

Deinde objiciuntur proxima argumenta. Primum est, quod d. 4. cap. *In istis*, habetur: *Leges instituuntur cum promulgantur: firmantur, cum moribus utentium approbantur*. Nullum ergo firmamentum habebunt, nisi utentium accesserit comprobatio. Alterum est, quod extat D. lege XXXII. *Leges nulla alia ex caussa nos tenent, quam quod judicio populi receptæ sunt*. Proximum argumentum est, quod Principes suam habeant a populo auctoritatem; ideoque Principum leges erunt invalidæ populo renitente. Insuper per contrariam consuetudinem a populo civiles constitutiones abrogantur, & consequenter a populo etiam confirmantur & roborantur. Postremo Ecclesiasticæ leges, nisi pendeant a populi acceptatione, erunt caussa subversionis & contumaciæ; neque enim Romanus Pontifex scire potest quid singularum provinciarum fidelibus magis expediat: ideoque necessum est, ut sanior illarum pars canonicas constitutiones expendat, num temporibus, locisque conveniant: quam ob rem nova Ecclesiæ statuta alicubi minime stringunt, quia non fuerunt particularium Ecclesiarum acceptatione, atque consensu firmata.

Resp. posse verba Can. *In istis*, contra Adversarios retorqueri; nam si leges instituuntur, cum promulgantur, posita sola promulgatione constitutæ sunt. Sed dist. cum Haberto verba Gratiani: leges firmantur, cum moribus utentium approbantur, idest, observatione atque usu non abeunt in desuetudinem, & contemptum, conc., idest, acquirunt a populo auctoritatem & vim obligandi; nego. Et quidem ipsa verba, quæ opponuntur, satis declarant de *moribus utentium*, non de acceptatione populorum institui sermonem. Verum tamen est, quod inducta moribus populorum contraria consuetudine, connivente præsertim Legislatore, nec institutæ legis observationem urgente, lex ipsa enervatur, atque progressu temporis fieri potest, ne amplius stringat. Quare ibidem de antiquiore lege Thelesphori, qui decreverat, ut Clerici a quinquagesima abstinerent a carnibus, quoniam contraria consuetudine, dissimulantibus Ecclesiæ Rectoribus, jam fuerat obliterata, inquit Gratianus: *Quia moribus utentium approbatum non est, aliter agentes transgressionis reos non arguit*. Sed aliud est, abrogata per desuetudinem lege, illius transgressores non esse arguendos, aliud validitatem legis pendere a populorum acceptatione.

Quod sequitur non est alicujus momenti: enimvero in digestis fit sermo de Constitutionibus, & Legibus latis in Republica Romanorum, abolita jam Monarchia, cum esset juris auctoritas apud Populum: quod liquet ex lib. 1. Tit. 2. §. 4. *Lex est, quod Populus Romanus, Senatorio Magistratu interrogante, veluti Consule, constituebat*. Et retorquetur argumentum istud in Adversarios; quandoquidem constitutiones Romani populi a comprobatione subjectarum provinciarum minime

me dependebant. Imo Gaspar Juenin Tom. v. Inst. Theolog. pag. 263. aliique Libertatis Gallicanæ assertores docent vim legis civilis non pendere ab acceptatione populi, quod de lege Canonica negat ipse Juenin pag. 282. Unde hoc monstrum? Ex eo, inquit, quod vis legis civilis pendeat ex ipsa populi subjectione in iis, quæ ad pacem terrenam spectant, & ab obedientia, quam jure divino populi suo Principi debent. Bene quidem, ac sapienter. Atqui etiam Ecclesiarum Pastoribus obedientia debetur, quibus inquit Dominus Lucæ x. 16. *Qui vos audit me audit; & qui vos spernit, me spernit*; atque Rectoribus, animarum, magis, quam terrenæ Civitatis Præsidibus obtemperare æquum est. Cur ergo etiam Canonicæ sanctiones absque acceptatione populorum non stringunt?

Tertium pariter possumus retorquere: quandoquidem spiritualem potestatem non recipiunt Ecclesiarum Præsules a populorum suffragio, sed divina electione, & unctione Spiritus sancti. Si ergo civilis constitutio vim non habet, consensione Gallici Theologi, a populis, a quibus regia quandoque potestas collata est, aut confertur: quanto minus pendere debet a populo lex constituta ab Ecclesiastico Principe sorte Domini, divinaque, & Apostolica sibi auctoritate præposito? Directe autem respondeo primo omnem potestatem esse a Domino juxta illud Rom. XIII. 1. *Non est enim potestas, nisi a Deo*. At Deus, inquit ibidem Apostolus, sancivit, *ut omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinatione resistit*. Quid est autem nolle statuta Principum acceptare, nisi eorum resistere potestati? Deinde respondendum est, quod etiamsi electio Principis vel a multitudine, vel ab Optimatibus pendeat: eo tamen constituto & electo, justis ipsius mandatis nefas est repugnare. Ad quartum vero dictum est supra posse per contrariam consuetudinem antiquas constitutiones excidere, si subrepat ipsa consuetudo Legislatoris conniventia & permissu: secus autem, si erumpenti desuetudini sese opponat, & pro legum, quarum & institutor est, & custos ac vindex, sit observatione solicitus.

Ad postremam objectionem hoc habeto responsum. Inepta est ratio, quod lex pendere debeat a populorum acceptatione, ne sit caussa subversionis & contumaciæ: quandoquidem contumaciter mandatis resistunt improbi, non humiles filii, non obsequentes famuli, non cives ingenui, non subjecta sponte provincia. Parvipendere autem jussa Majorum non a sanctissima legum æquitate, sed a superbiæ vitio incitati audent nonnulli: ob quorum arrogantiam non debet providus Legislator mandatis suis ceteros non regere, sed ipsorum inobedientium refrenare licentiam. Alioquî cur lex naturalis, cur divina obligant invitos, cum talis obligatio possit pariter esse occasio subversionis, & contumaciæ? At nescit, inquiunt, Romanus Pontifex quid dispersis per Orbem

Orbem provinciis magis expediat. Id primum negamus: Pastor enim universalis quid ovibus suis regendis opus sit, divino imbutus magisterio minime ignorat. Adhibet deinde in rebus arduis media quotquot existimat necessaria, magnorum virorum consilia, præscriptiones canonum, Ecclesiasticam disciplinam, Congregationum consultationes. Ab his tamen nullam obligandi vim obtinent leges ab ipso latæ, sed habent ab Apostolica tantum sede plenissimam auctoritatem. Nam & Rex utitur in rebus ambiguis ministrorum consilio; sed vis stringendi a sola Regis potestate, non a subditis pendet. Denique, inquit Gallus Theologus, si Princeps etiam post humillimam majoris & sanioris partis monitionem urgeat executionem legis suæ, populus ei morem gerere tenetur, quia eo in casu judicare debet exigere Reipublicæ bonum, ut nulla antiquæ suæ consuetudinis ratio habeatur. Ergo ne lex civilis etiamsi cum avita consuetudine pugnet, etiamsi sententiâ sanioris partis populi videatur majori Provinciarum bono afferre impedimentum, si a Rege urgeatur, stringit, obligat, & judicari debet Reipublicæ utilior: lex vero lata a Supremo Ecclesiæ Pastore, cui data est ligandi atque solvendi plenaria potestas, atque Patrum traditionis depositum, & universi Christiani populi regimen commissum est, si nolit eam subditorum pars acceptare, erit invalida, neque publico bono promovendo censenda erit idonea? Undenam tam dispar de Civilis, & de Ecclesiasticæ legis auctoritate judicium? Libertates Ecclesiæ Gallicanæ solent deprædicare: sed istas aut Apostolicæ Sedis concessione, aut conniventia tantum consistere, ex hac ipsa dissertatione colligitur.

CAPUT XIV.

Quanta obligandi vis humanis legibus insit?

PROXIME sequitur, ut inquiramus quomodo humanæ leges subditos ad observationem obstringant: quæ sane quæstio nonnullas veluti subalternas comprehendit. Sunt vero, quæ subjiciuntur, num obligent etiam in conscientia, num cum propriæ vitæ periculo, num sub gravi pœna & mortalis culpæ reatu, dum rem tenuem parvique momenti imponunt, aut prohibent. Atque in his subjecta theoremata versabuntur.

PROPOSITIO I. Humanæ leges, etiam Civiles, obligant in interiori conscientiæ foro.

Est hæc thesis contra Waldenses, ceterosque Refractarios opinantes humanam quamlibet legem absque læsione conscientiæ violari, si absit scandalum; nec non adversus Gersonem; qui tamen in hoc a Sectariis discrepat, quod fatetur Ecclesiæ Antistites posse determinare modum

modum ac tempus, quo jus divinum subditos stringat, ita ut humanarum legum fractores peccati sese reos constituant non ob violatam hominum præscriptionem, sed ob divinum præceptum duntaxat. Quod si ita accipiatur, ut leges humanæ participent vim obligandi a divina & æterna, a qua leges ipsæ derivantur, optimam habebit intelligentiam. Leges itaque humanas etiam coram Deo, atque in foro interiori inferiores obstringere, sacrarum literarum auctoritate, Testimoniis Patrum, aliisque Theologicis argumentis demonstro.

Atque ex Scripturis hæc satis sunt manifesta. Paulus ad Rom. XIII. scribit: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo*: & v. 5. *Necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Quo sane in loco etiam de sæculari potestate sermo instituitur, imo de vectigalibus, ac tributis Romano Cæsari pendendis loquitur Paulus, atque juxta Dominicam sententiam Matt. XXII. 21. *Reddite, &c.* Ad Hebræos quoque scribit idem Apostolus cap. XIII. 17. *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis.* Petrus pariter priori Epistola cap. II. 13. & 14. inquit: *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum*: & v. 18. *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis, & modestis, sed etiam dyscolis.*

Ex Patribus hæc perpauca proferam. S. P. Augustinus in Epist. ad Bonifacium docet, quod sicuti quicunque legibus Imperatorum, quæ contra veritatem Dei feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande præmium; quemadmodum contigit tribus pueris stantibus contra sacrilegam legem Nabuchodonosor; ita: *Quicunque legibus Imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium.* Atque in eadem Epistola optimam quoque rationem suppeditat non dissimilem ab ea, quam citatis locis insinuat Apostolus: videlicet, quoniam justas leges ferendo serviunt sæculares principes æterno Regi ad bonum promovendum, ad pœnam impiis irrogandam, ad probis honestisque benefaciendum. Quod commonstrat S. Pater exemplo Ezechiæ, Josiæ, Regis Ninivitarum, aliorumque. Ubi ergo leges principum justæ sint, (nam si injustæ, leges nequaquam sunt appellandæ,) illis obtemperare tenemur; quoniam habent singuli, ut consulant Reipublicæ, a Deo potestatem regni, atque imperii; nec solum Catholici, verum etiam idololatræ & impii, quales fuere Nero, Domitianus, Julianus: de quibus legendum primum ac vicesimum caput libri V. de Civ. Dei. Vide & Tractatum VI. in Joannem prope finem. Præclara est sententia Bernardi lib. de præcepto & dispens. cap. 9. *Sive Deus, sive homo vicarius Dei mandatum quodcunque tradiderit, pari obsequendum est cura, pari reverentia deferendum; ubi tamen Deo contraria non præcipit homo.* Necesse non est plura

plura afferre; cùm Patribus etiam profani Scriptores consentiant, inter quos extat versus Sophoclis: Ἄρχοντες εἰσιν. ὥσθ᾽ ὑπεικτέον. τί μή; *Principes sunt, obsequendum; quippini?*

Veniamus ad rationes Theologorum. Principio adversus rectam rationem nefas est operari. At quisquis humanas leges infringit, agit contra rectam sanamque rationem. Recta quippe ratio suadet, ne facere omittamus quæ ad Reipublicæ commodum, ad religionis incrementum, atque ad æternam beatitudinem plurimum conferunt: cujus generis esse justas Imperatorum, Regumque Constitutiones, sapienter animadvertit Augustinus in v. de C. Dei cap. xiv. Aegidius Romanus de Regimine Principum, Ammianus libro xxxix., atque ipsi Imperatores Theodosius & Honorius in Epistola ad Marcellinum. Principum itaque statutis humiliter obtemperandum est. Ratio consimilis est, quoniam non potuerunt omnia, quæ pertinent ad vitam recte instituendam, ex sola naturali æternaque lege nobis inscripta dignosci; cum sit hæc communis quædam ratio, & mensura in universum debitæ rectitudinis, singulis speciali aliquo ordine coaptanda. Atque id præstant humanæ leges, quibus ab æterna promanantibus in certis rerum circumstantiis humana vita dirigitur. Ad normam itaque legum istarum se gerere debet, quisquis ipsam æternam legem censet per omnia custodiendam. Deinde hoc utimur epicheremate: Rectori subalternæ communitatis, qualis est domus, familia, cœnobium, tenemur sub peccato obedientiam præstare, propterea quod vicem gerit supremi Domini, ut docet Apostolus ad Ephesios capite quinto, ac sexto. Hoc autem valere etiam de amplioribus communitatibus, cujusmodi est civitas, provincia, regnum, nemo non videt. Imo potiori quodam titulo Dei vicem tenent amplioris multitudinis Præsides ac Magistri, ut per se res ipsa declarat. His ergo parere & obedire sub peccati reatu tenemur.

Hæc vero argumenta pro lege Ecclesiastica & civili faciunt ex æquo. Verum pro Ecclesiastica militant alia complura. Primum est, quod Dominus de Ecclesiæ Pastoribus inquit, *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit*. Igitur qui transgreditur Ecclesiasticas constitutiones, divinam simul legem infringit. Alterum, quod proscriptæ sunt hæ propositiones: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali. Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter*. Tertium, quoniam præcipit sæpenumero Ecclesia, infligendo etiam pœnas anathematis, plura, quæ non sunt directe juris naturalis & divini, ut observantiam aliquorum festorum, Communionem in Paschate, cœlibatum ad sacros Ordines promotorum, aliaque innumera, quibus Catholici omnes obtemperandum esse fatentur. Sed pro thesis confirmatione dictum satis.

Oppositiones possunt pariter ad tria capita revocari. Etenim ex

Scripturis objiciunt verba Deuteronomii IV. 2. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor*. Matth. XXVIII. 20. *Docete servare omnia, quæcunque mandavi vobis*, & XV. 9. *Sine caussa autem colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum*. Et Apostolus in 1. ad Corinthios cap. VII. 23. ait: *Nolite fieri servi hominum*. Hæc tamen contrariæ opinioni nequeunt tantillum probabilitatis afferre. Nam in Deuteronomio præcipitur Hebræis, ne legitimis Domini addant abominationes, cæremonias, & sacrificia Gentilium, neque a divinis institutis desciscant: quod liquet ex cap. XII. ejusdem libri v. 30. & 31. ubi præcedens sententia repetitur, atque explicatur. Non ergo præceptis humanis legem sepientibus, aut Traditionibus Patrum verba Deuteronomii repugnant. In cap. autem XXVIII. Mat. divinorum præceptorum præscribitur observatio; non tamen humanarum legum inducitur despicientia & contemptio: quam deberi quidem institutionibus Pharisaicis pugnantibus cum Lege naturali, atque æterna, aut fundatis in futili persuasione, recte commonet in quintodecimo capite Evangelista, ubi redarguit Pharisaicum proloquium, *Munus quodcumque est ex me*, superiori capite VI. expositum. Apostolus ad Corinthios hortatur ne quis servus fiat hominum, aut coacte cum infideli conjuge habitans, aut circumcisioni semetipsum subjiciens: quibus in rebus foret humanum præceptum contra Evangelicam libertatem. In hac tamen, cum non sit ab æquitate disjuncta, iis, quæ rectæ rationi conveniunt, est obsequendum: auscultandum Ecclesiæ, Matth. XVIII. 17. pendendum tributum principi, Matth. XXII. 21. & ad Rom. XIII. 7., obediendum Dominis carnalibus, ad Ephes. VI. 5. At inquit Calvinus: Christus est legislator, & judex, & quidem unus, ut habetur in Epist. Jacobi cap. IV. v. 12. Fatemur: legifer est, judex est, & unus etiam; si loquamur de supremo ac summo, aut de illo qui scrutatur renes, & corda: de quo fit sermo in Epistola illa Canonica adversus illos, qui detrahunt proximo, & sinistrum proferunt de ipso judicium.

Dehinc tria objectant ex Augustino. Primum promunt ex Epistola ad Januarium 119. nunc 55. cap. 19. ubi docet resecanda statuta hominum, quæ Religionem *servilibus oneribus premunt*. Alterum ex Serm. 6. de verbis Domini, nunc. 62. cap. 8. in quo ait posse Imperatorem damnare ad carcerem, non ad gehennam. Tertium ex libro contra Faustum XXII. cap. 27. ubi peccatum per solam oppositionem ad legem æternam definit. Quæ omnia si perlegeris, miraberis Adversariorum oscitantiam. Laudatâ quippe Epistolâ repudiat Augustinus præsumptiones quorumdam, qui saluberrima divina præcepta infringentes, vana quædam servabant, & gravius arbitrabantur peccare terram per octavas nudo pede calcantes, quam vino fieri languidos ac temulentos. De his num. 35. ait: *Omnia itaque talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in Conciliis Episcopo-*

ſcoporum ſtatuta inveniuntur, nec conſuetudine univerſæ Eccleſiæ roborata ſunt, ſed pro diverſorum locorum diverſis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix, aut omnino nunquam inveniri poſſint cauſſæ, quas in eis inſtituendis homines ſecuti ſunt, ubi facultas tribuitur, ſine ulla dubitatione reſecanda exiſtimo. Quo in loco Eccleſiaſticas leges, vetuſtas conſuetudines, & inſtitutiones juſta cauſſa formatas commendat ac probat, dum reſecanda ait ſtatuta varia ac præſumpta, quæ Religionem ſervili onere premunt. At quomodo cum legis vinculo ſtet Chriſtiana libertas, & cum multitudine præceptorum ſuave jugum, demonſtravi cap. XII. In Sermone pariter LV. num. 13. ſive cap. 8. ſtatuit Auguſtinus ex Apoſtolo omnem animam poteſtatibus ſublimioribus ſubditam eſſe, & quæſtionem inſtituit, num etiam obediendum ſit Imperatori, ſi injuſtum aliquid jubeat. Reſpondet autem, tunc contemnendam eſſe poteſtatem, ut ſerviatur majori, nempe Deo; quemadmodum neque præſtatur obedientia Curatori, ſi contra Proconſulem jubeat, nec Proconſuli, ſi aliud jubeat Imperator. Tum inquit: *Ergo ſi aliud Imperator, & aliud Deus, quid judicatis? Solve tributum, eſto mihi in obſequium. Recte, ſed non in idolio. In idolio prohibet. Quis prohibet? Major poteſtas. Da veniam: tu carcerem, ille gehennam minatur.* De legibus ergo cum divina pugnantibus iſtic pertractatur; & ſimul oſtenditur non pugnantibus eſſe obtemperandum. In XXII. contra Fauſtum tradita illa definitione peccati, *Peccatum eſt factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra æternam legem*, ſtatim addit: *Lex vero æterna eſt ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conſervari jubens, perturbari vetans.* At qui humanam legem tranſgreditur, perturbat naturalem ordinem, ſimulque æternam legem lædit, ſaltem, ut inquiunt Scholæ, *remote*. Ergo peccat.

Tertio loco objiciunt argumenta petita a ratione. Quorum primum eſt. Nequit inferior ligare in foro ſuperioris. Ergo nequit homo obligare in conſcientia, quæ eſt forum Dei. Alterum: non poteſt homo inferre pœnam inferni. Igitur nec obligare ſub peccato, cui pœna illa reſpondet. Conſimile eſt, quod ſequitur: Nemo mortalium poteſt ab alio auferre gratiam ſanctificantem, ideoque nec legem ferre ſub peccati pœna ſtringentem. Proximum eſt: Poteſtas civilis ordinata eſt ad temporalem civium tranquillitatem; nullam ergo in foro conſcientiæ inducit obligationem. Poſtremum ſit: Non omnia præcepta ſunt juris divini; non ergo obligant ſub peccato. Reſpondetur ad 1. poſſe optime inferiorem ligare in foro ſuperioris, ſi illius tanquam miniſter vicem gerat; quales eſſe omnes Superiores, ſervato inter illos ordine, dictum ſupra. Ad 2. & 3. pariter reſpondeo, poſſe inferiorem obligare ſub pœna inferni, & privationis gratiæ; in quantum præcipit munitus auctoritate ſupremi Domini utramque pœnam irrogantis. Ad

4. neganda est consequentia, quandoquidem sub peccato servare tenemur illa quoque præcepta, quæ ad temporalem tranquillitatem servandam, & Reipublicæ commodum promovendum sunt instituta, quemadmodum debent filii præstare obedientiam parentibus in iis, quæ ad regimen familiæ conducunt; ideoque humanæ leges sunt temporales quantum attinet ad objectum, non comparate ad debitum, ac vim obligandi, uti se habet etiam in pluribus lex naturalis. Ad ultimum vero jam dixi omnia præcepta esse juris divini atque æterni *remote*, quamquam non sint immediate ac proxime: quare tertium hujus libri caput iterum legito.

Si quæras quid sentiendum sit de lege *Pœnali*, idest pœnam minitante; dico, si lex sit pœnalis tantum, in qua nullatenus exprimatur vis obligationis atque præcepti, neque pœnam præscribat, cui suapte natura aliqua culpa respondeat, uti evenit aliquando in Constitutionibus Ecclesiasticis, hanc legem non inducere conscientiæ vinculum, præciso tamen ipsius legis contemptu. Sunt hujusmodi legum plurimæ in Ordinis nostri Constitutionibus, ut legitur in Prologo, atque in Statutis Ordinis Prædicatorum, aliorumque, ut inquit 2. 2. q. 186. Doctor Angelicus. Obligant tamen hujusmodi leges post transgressionem ad pœnam subeundam: idque ante sententiam judicis, si pœna sit latæ sententiæ, nec requirat actionem judicis ut executioni mandetur; post sententiam autem, si fuerit sententiæ ferendæ. Est autem pœna sententiæ jam latæ, quotiescumque in lege apponuntur istiusmodi verba, *Ipso facto*, *absque alia declaratione*, *eo ipso excommunicatione innodatus existat*, aut his consimilia. In legibus tamen pure pœnalibus punitio, quam fractores subeunt, mulcta potius, gravamen, atque incommodum appellanda est, quam pœna & supplicium. Pœna enim proprie dicta est sumptum de peccato supplicium: unde in III. de lib. Arb. cap. 18. inquit Augustinus: *Omnis pœna, si justa est, peccati pœna est, & supplicium nominatur*. Hactenus de legibus pure pœnalibus. At aliæ sunt, quas Theologi *Pœnales mixtas* appellitant, in quibus legislator, a cujus voluntate pendet num lex ad solum gravamen, num etiam ad opus obliget, simul & præcipit quid fieri oporteat, & præscribit animadversionem in transgressores. Atque istiusmodi leges tam ad opus obligant, quam ad pœnam, si illud sponte fuerit prætermissum. Sed de his plura Vanroy de legibus cap. VII. q. IX. Et Guerrero Tract. VI. §. 7. aliique de Theologia Morali pertractantes.

Propositio II. Humanæ leges non semper obligant cum gravi nocumento, & cum periculo vitæ.

Communem hanc Assertionem Theologi omnes his momentis communiunt. Neque lex positiva sacrorum librorum auctoritate firmata in vitæ discrimine, atque magna urgente necessitate quemlibet stringit. David enim profugus, & fame impellente sanctificatos panes propositionis

tionis comedit 1. Regum cap. XXI. 6., tametsi erant illi cibus Levitarum duntaxat, ut præcipitur 24. Levitici v. 9. Discipuli pariter apud Matth. XII. esurientes sabbato vellebant frumenti spicas, prædicto exemplo Davidis a Domino v. 3. excusati. Etiam Mathathias electique Hebræorum statuerunt in sabbato esse pugnandum, ne universus populus interiret, ut legimus in 1. Machab. cap. II. 41. Si autem non tenent in rerum angustiis positivæ ac divinæ leges; profecto neque Ecclesiasticæ, neque Civiles. Deinde Ecclesia eximit complures ab audiendo Sacro, servandoque jejunio, demonstrans latas a se leges cum vitæ dispendio nequaquam esse servandas. Latæ sunt insuper humanæ leges pro communi Reipublicæ bono, & Religionis decore promovendo; ubi ergo utrunque illæsum persistit, & gravis caussa ad eas non servandas impellit; nulla ipsarum habebitur violatio. Præterea hæ leges circa materiam minime necessariam interdum versantur; in qua legislatoris intentio non est inferiores obstringere in magno vitæ discrimine. Vetustæ denique Etruscorum leges ab Hebræis dubio procul derivatæ, & receptæ a Romanis, erant, festis diebus jurgia, & famularia opera non patranda, & nihilominus ex veteri Romanorum Jure petita sunt, quæ scribit Virgilius Georg. lib. 1. quod necessitati parendum est, in qua

. . . . *rivos deducere nulla*
Relligio vetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

Legatur in 2. de legibus Cicero, & Servius in hunc locum Virgilii. Igitur humanas leges exceptiones plures habere, præsertim in necessitate, quam appellat Seneca ***magnum humanæ imbecillitatis patrocinium***, evincunt sacra, & profana exempla rationibus confirmata.

Non tamen absolute thesim hanc pronuntiavimus: quippe ubi id postulat publicum bonum, aut Religionis caussa, quoniam hæc sunt præponenda privatorum hominum incolumitati, stringunt humanæ leges in extremo quoque periculo; ita ut nefas sit aut militibus imminente patriæ interitu, quam possent defendere, fugam, ne obtruncari valeant, arripere; aut cum pusillorum scandalo, & Religionis contemptu vesci idolothytis, sive carnibus immolatitiis, atque azymophagiis. Ait enim Ecclesiasticus cap. IV. 33. *Pro justitia agonizare pro anima tua, & usque ad mortem certa pro justitia.*

At objicies: Pugnat præcedens assertio cum ratione, cum decretis Pontificum, & cum sanctissimarum Religionum Statutis. Cum ratione quidem; nam lex humana ad commune bonum est ordinata, & pro communi bono debet unusquisque vitam profundere. Decretis autem, quoniam Cap. *Sacris*, Innocentius III. sancivit non esse communicandum cum excommunicato per metum. Statutis denique Regularium; etenim nec in extrema valetudine fas est Carthusiano vesci carnibus,

nibus, aut Moniali egredi e septis Monasterii, ut sanitatem assequatur aeris salubritate.

Resp. ad 1. utique si de Reipublicæ incolumitate, aut de Religione agatur, legem humanam esse observandam cum propriæ vitæ dispendio; *Nemo quippe dubitat cavendi majoris damni caussa patiendum esse damnum, quod minus est*, inquit S. Pater de Mendac. cap. 18. Diluitur quod sequitur, respondendo loqui Pontificem de metu levi, & de communicatione cum scandalo, & contemptu; cum alias gravissima necessitate impellente non teneamur excommunicatum vitare ex Canone, *Quoniam multos*, caus. 11. q. 3. & ex Cap. *Inter*. De Carthusianis autem non eadem est sententia Doctorum. Nos arbitramur illicitum esse illis carne vesci, si præsto sint alii cibi, cum ob præstantiam voti, quod ne irrepant graves abusus, religiose simul & rigorose servandum est, tum ob sanctissimi instituti consuetudinem, atque qualitatem ipsam piscium & olerum per se servandæ vitæ proficuam. Etenim, ut exempla mittamus antediluvianorum patrum, qui sine carnibus diuturniorem vitam egerunt, necnon Eliæ, Danielis, pueri Amalecitæ, atque Evangelicæ turbæ, producta ab Antonio Guerrero, qui nunc Ordinem utilium librorum editione collustrat, Tract. VI. Th. Mor. §. 6. q. 12., carnibus abstinendum putarunt Sextius Philosophus apud Senecam Epist. 108. Xenocrates & Polemon apud Clem. Alex. VII. Strom. Persarum Magi apud Hieronymum 2. adv. Jovinianum. Quod si mavis exempla Sanctorum, legito quæ de Matthæo Apostolo scribit laudatus Clemens Pedagog. 2., de Jacobo fratre Domini Augustinus lib. 20. contra Faustum cap. 20., & de aliis priscorum temporum fidelibus Tertullianus in libro de cultu feminarum. Hanc vero abstinentiam a carne, & animalibus esculentis non solum hi laudant tanquam rigidiorem vivendi rationem; verum etiam ut alimentum piscium, & olerum sit minus exercentibus corpus, & ægrotis ac senibus accommodatissimum, quomodo demonstrat Michael Boudewins percelebris Medicus ac Theologus P. 2. Ventilabri quæst. XVIII. Ea propter etiam Quadragesimale jejunium tanta Veteres observatione peregisse, ut potius extremum spiritum agerent, quam carnem degustarent, animadvertit Balsamon in Scholiis ad VI. Canonem Apostolicum, & eximius Magister Lupus ad Concilii Romani octavum. Expresse insuper de voto Carthusianorum pertractarunt Tridentini PP. gravibusque pro illius observantia adductis momentis, noluerunt illud explicatione aliqua mitigare. Hæc nos movent, ut credamus Carthusianis etiam in extremo laborantibus, dummodo alii suppetant cibi, a carnibus esse abstinendum. Quam sententiam propugnant Vasquez, Salmanticenses, Sylvius, Habert, atque ex Nostratibus Vanroy, Piette, Guerrero. Sunt tamen qui putant id licitum esse Carthusianis excluso periculo scandali, ut Gerson, Major, Adrianus: imo qui tenent etiam ad hoc obligari,

gari, ut Almainus, Medina, Herminier. Verum hi olus ac pisces existimant nocens obsonium, dum Brunonis discipuli saniori judicio ajunt cum Prudentio in Hymno καθημερινῶν tertio:

Nos oleris coma, nos siliqua
Fota legumine multimodo
Paverit innocuis epulis.

De moniali pariter, ob monasteriorum feminarum decus, atque honestatem pluris sane faciendam, quam morbus unius, censeo non esse permittendum ut egrediatur e claustro; quod expedit tamen, si epidemia aut pestilentia laboret, aut caussa alia intersit ex enarratis in Cap. *Periculoso*, de statu Regularium, & in Bulla Pii V., quæ incipit, *Decori, & honestati*. Istud tamen assertioni nostræ nequaquam opponitur, cum fateamur privatam cujusque vitam cedere honori, ac bono Communitatis.

Propositio III. Non potest Legislator operi, quod tam in se inspectum, quam attentis rerum circumstantiis leve est, parvique momenti, adnectere obligationem sub pœna mortalis culpæ.

Hoc assertum inter Scholasticos commune est; ac satis ex eo liquet, quod humanæ leges ab æterna derivatæ debeant ipsi conformari. Lex autem æterna præscribit inter transgressionem ac pœnam debitæ æquitatis comparationem: neque enim justissimus Judex Deus Opt. Max. levissimo furto, aut officioso mendacio, aut prolato per jocum verbo, aut operi consimili veniali reddit sempiternæ damnationis supplicium. Quod si Princeps capitali pœna minimam proximo illatam injuriam puniret; quis eum Tyrannum potius, quam civitatis rectorem non appellaret? quanta inde non provenirent plebis incommoda, ac teterrimæ frequentissimæque hominum cædes, atque inde, insidiarum, ac turbulentæ seditionis fomentum? At longe his grave peccatum, & consequens gehennæ supplicium deterius est. Ergo istud transgressioni levissimæ respondere non debet: quin & Jurisconsultis cautum est, ne alicui præter necessitatem grave onus imponant, ne sese subjiciant Domini exprobationi; qua Matth. XXIII. v. 4. novimus vellicari leges Pharisæorum.

Fieri tamen potest, ut res per se levis, ob loci, temporis, ac personarum adjuncta, gravis sit reputanda. In exemplo sit facta primis parentibus præscriptio, ne certæ arboris fructus attingerent: quam legem attenta hominis conditione, & præstanda Creatori obedientia, opus non exigui momenti, quod fuisset alias pertenuis, constat inhibuisse. Dictum de hac lege lib. XII. cap. 12. prop. 1. Ad hunc modum se habent quædam Superiorum nostrorum præcepta, quæ tametsi videantur aliquando pertenuem circa materiam versari, considerata regularis observantiæ necessitate, atque intenti finis excellentia, possunt nos gravi obligatione constringere. Si pariter in parva quoque materia frege-

fregeris Quadragesimale jejunium, aut feria sexta vel sabbato carnem gustaveris, quoniam sunt hæc Apostolicæ Traditionis capita, & Romanæ Communionis ab hæreticorum sectis divulsæ singularis character, sceleri obnoxius eris gravissimo. Atque his nullo adhibito studio objecta quæque repelles.

CAPUT XV.

Posse Ecclesiasticis legibus præscribi actus etiam internos.

ALIUD est, juxta verborum significationem, aliquid *directe* præcipere, aliud vero, *indirecte*. Indirecte præcipitur, quod alterius caussa jubetur, propterea quod absque illius adminiculo, aut omnino fieri non potest, aut saltem non fit bene, atque, ut oportet; ita lex præscribens E. G. contractuum obligationem, præcipit quoque assensum liberum voluntatis, sine quo haberi non potest duorum, vel plurium conventus ac stipulatio: & præceptum horas canonicas persolvendi, mandat quoque *indirecte* etiam attentionem ac devotionem, sine quibus fructuosa ac perutilis esse nequit oratio. At *directe* illud præcipitur, quod per se, & absque consideratione alterius proponitur observandum, E. G. opus, quod ipsa lege declaratur esse complendum; ut interesse sacro, servare jejunium, tributum solvere, atque his consimilia.

Præcipi autem humana, & præsertim Ecclesiastica lege actum interiorem *indirecte*, certum est, neque Doctores reipsa dissentiunt. Enimvero in Conc. Later. IV. cap. *Dolentes*, præcipitur, ut divinum Officium recitetur *studiose pariter, & devote*: atque in Clem. de Celebr. Miss. *ut horæ legantur in puritate conscientiæ, & animi devotione*. S.P. Augustinus in Reg. cap. 2. mandat, ut dum oramus ad Dominum, *hoc versetur in corde, quod profertur in ore*. Et D. Bernardus Serm. 41. de diversis, *Ex voluntate* (inquit) *suscipienda sunt imperia Prælatorum, & ipsum cor a suis voluntariis reflexionibus abducendum*. Quibus accedit manifesta ratio. Voluntas quipe legislatoris hæc est, *ut faciat homines bonos*, auctore in 1. Eth. cap. 14. Philos., idque amplius de legislatore Ecclesiastico asserendum est, qui non mandat opera inutilia, & Pharisaico more externis tantum officiis patrata, optime sciens istiusmodi a Domino Is. cap. XXIX. 13. & Matth. XV. 8. repudiari. Saltem ergo *indirecte* præcipi ab Ecclesia animi intentionem, ac pium voluntatis affectum satis apparet ex Decretalibus, ex Patribus, atque ex ipso fine legislatoris.

Controversia itaque eo deducitur, ut inquiratur tantum, num legi-

legibus Ecclesiasticis interiores actus præscribi valeant per se, directe, & tanquam proprium ipsarum legum substratum. In qua controversia etsi Doctores quamplurimi negativam partem tutantur, atque oppositis argumentis quodammodo satisfaciunt reponendo his tantum probari Ecclesiam præcipere actus internos indirecte, ne videlicet exteriores aut irriti sint, aut perversi: est nihilominus sententia, quam dirigendis moribus filiorum Ecclesiæ magis commodam arbitramur, interiorem quoque actum cadere ratione sui sub ejusdem Ecclesiæ præcepto. Quam sententiam propugnant Romanus Aegidius, Vanroy, Guerrero, Piette, aliique Nostrates, nec non complures ex exteris, ut Lacroyx, Cardenas, Habertus, & alii, quos commemorare non vacat. Sit igitur

Propositio: Potest Ecclesia interiorem quoque actum per se, ac directe præcipere.

Quatuor argumentorum capita proferam: primum ex legibus jam latis depromptum; alterum ex Ecclesiastica Historia: tertium ex Augustino; postremum ex ratione. Ac primum ita se habet: Ecclesia in actus internos, etiam ab omni externo opere sejunctos, suam exercet jurisdictionem, non solum eos dirigendo ut recte fiant, sed etiam puniendo si noverit iniquos, ac pravos. Pollet ergo auctoritate illos directe præcipiendi. Comprobant antecedens Clementina 1. de statu Monach. juxta quam excommunicationem incurrit Monachus conferens se ad Curiam animo accusandi Prælatum. Clement. 2. parag. *Verum*, qua eadem pœna inuritur Quæsitoribus Fidei, qui prava intentione vel odio contra justitiam & conscientiam se ignaviter gerunt. Etiam dist. xxx. c. 8. *Si quis*, dicitur anathema iis, qui jejunia Ecclesiæ contemnunt superba Eustathianorum superstitione, idest, opinantes in sua conscientia se esse perfectos. Ad hæc Sess. ultima Concilii Constant. mandat Martinus V. nuntiari singulis diebus Dominicis & singulis festis tanquam Excommunicatos, non solum qui palam professi fuerint hæreses Wicleff, & Husz, verum etiam qui pro defunctis hæresiarchis oraverint, aut illos sanctos esse crediderint, aut existimaverint legitime non fuisse damnatos: idque, etiamsi ipsorum duntaxat confessione interna hæresis innotescat. Damnarunt quoque Alex. VII. & Innoc. XI. opinionem quorumdam affirmantium satisfieri præcepto Ecclesiæ per sacrilegam Communionem. Inter impia asserta Michaelis de Molinos, & in processu vernacula lingua lecto Romæ die 3. Sept. an. 1687. hæc connumerantur. 1. *A' Superiori si dee ubbidire nell' esteriore; e la latitudine del voto della Ubbidienza de' Religiosi arriva solamente all'esteriore.* 2. *E' degna di riso una nuova dottrina nella Chiesa di Dio, che l'anima in ordine all'interno si dee governare per il Vescovo; perchè nè la sacra Scrittura, nè Concilj, nè Canoni, nè Bolle, nè Santi, nè Autori l'hanno mai detta, nè la possono dire, perchè*

Ecclesia non judicat de occultis 3. *Il dire, che si dee manifestare il suo interno al Tribunale esteriore de' Superiori, e ch'è peccato il non farlo, questo è un'inganno manifesto, perchè* Ecclesia non judicat de occultis. In his autem, quamquam primario damnatur abominabilis contemptus erga sanctissimum Tribunal sacræ Inquisitionis, quem inducere moliebatur vir Belial; videtur etiam supponi fallax illorum opinio, qui tenent Ecclesiæ præcepta ideo ad interiores actus non se extendere, eo quod ipsa non potest judicare de occultis. Itaque ex Ecclesiasticis definitionibus compertum est, Ecclesiam etiam internam hæresim excommunicatione ferire, in superstitionem, atque in animo latentem iniquitatem animadvertere, & id faciendi agnoscere in Episcopis & Pastoribus auctoritatem.

Ex Ecclesiastica Historia singulare exemplum est, quod narrat Hermias Sozomenus lib. VI. cap. 28. de S. Presbytero Eulogio, *Quem ferunt cum rem divinam faceret accedentium cogitationes usque adeo prænovisse, ut delicta eorum certissime argueret, & quæ singuli penitus in mente recondita habebant perciperet. Eos igitur qui mali quidpiam perpetrassent, aut patrare decrevissent aliquandiu arcebat ab altari delicta eorum in apertum proferens: postea vero pœnitentia purgatos ad mysteria admittebat.* Vide Sozom. ex Interpret. Valesii pag. 679.

Sanctus autem Augustinus de Moribus Eccl. Cath. cap. 30. ita Ecclesiam ipsam compellat: *Merito Ecclesia Catholica mater Christianorum verissima non solum ipsum Deum, cujus adoptio vita est beatissima, purissime atque castissime colendum prædicas: sed etiam proximi dilectionem atque caritatem ita complecteris, ut variorum morborum, quibus pro peccatis suis animæ ægrotant, omnis apud te medicina præpolleat. Tu pueriliter pueros, fortiter juvenes, quiete senes, prout cujusque non corporis tantum, sed & animi ætas est, exerces, & doces. Tu feminas viris suis non ad explendam libidinem, sed ad propagandam prolem, & ad rei familiaris societatem casta, & fideli obedientia subjicis. Tu viros conjugibus non ad illudendum imbecilliorem sexum, sed sinceri amoris legibus præficis, &c.* Atque ita per omnia filiorum Ecclesiæ genera gravi oratione descendit. Ex quibus videor mihi haud inepte ratiocinari: Si Ecclesia est mater fidelium, quos spiritualiter parit, quomodo in eorumdem spiritum tametsi latentem atque occultum directam ferendi leges jurisdictionem non habet? Si visibilibus sacramentis illos parturit, & impositione manuum ceterisque sensibilibus signis animam nutrit, sanctificat, exornat invisibili gratia, eccur per se leges verbis externis prolata non potest interiores actus præscribere? Ipsius interest morbis animorum mederi; & cur non potest directe imponere actus humilitatis, orationem, quam dicunt *mentalem*, actus fidei & caritatis, quæ videntur oportuniora contra superbiam, torporem, diffidentiam, variasque tentationes remedia? Viris feminas subjicit casta

casta & fideli obedientia, feminis autem viros præficit legibus sinceri amoris; quænam est autem obedientia casta, & amor sincerus, nisi intimo ex corde procedens? Hæc denique mater docet filios quibus honorem, quibus affectum, quibus reverentiam, quibus consolationem, quibus disciplinam, quibus objurgationem, quibus denique supplicium exhibere debeant; ut sancta illorum dilectio in incendium consurgat, & Deo, qui ignis consumens est, uniantur; ut docet ibidem S. Doctor. Sua ergo refert filiis præcipere quæcunque ipsos dirigant in hunc finem: inter quæ interni actus omni procul dubio principem habent locum. Atque ex his ratio theologica quarto loco ponenda jam sponte, suaque natura profluxit.

Refelluntur contraria argumenta.

Moventur autem adversarii argumentationibus istiusmodi. Inquiunt 1. Ecclesia non judicat de occultis, ut habetur in Cap. *Sicut tuis*, de Simonia: & Sess. 24. cap. 1. Trid. Respondetur hanc propositionem distinguendam: Ecclesia non judicat de occultis, quantum ad vim directivam; nego: quantum ad vim coactivam, subdistinguo, defectu potestatis, nego: defectu cognitionis, concedo. Et spectare quidem ad Ecclesiam, Rectoresque animarum internus actus dirigere pluribus argumentis probatum est: illos etiam Ecclesiasticis legibus cohiberi, si ad Ecclesiæ notitiam perveniant, producta facta commonstrant. Tridentinum quoque Concilium citata Sess. 24. sententiam nostram confirmat. Loquens enim de malo ex clandestinis conjugiis non semel oborto, ac præsertim de statu damnationis illorum, qui priore uxore cum qua clam contraxerant relicta, cum alia palam contrahunt, & cum ea in perpetuo vivunt adulterio, inquit, *Cui malo cum ab Ecclesia, quæ de occultis non judicat, succurri non possit, nisi efficacius aliquod remedium adhibeatur*, *&c.* Ex quibus habes munus esse Ecclesiæ etiam occultis adhibere remedium, atque prædicti proloquii sensum esse, quod Ecclesia nequit ferre sententiam, & punire peccata *probatione cessante*, ut habetur Can. *Christiana*, Caussa 32. q. 5. Imo Tridentina Synodus clandestinos contractus, de quibus ait Ecclesiam judicare non posse, declarat irritos & annullat, cum tamen neque naturali neque divino jure fuerint prohibiti. Quare etiam de occultis universali lege profert sententiam; etiamsi judicare non possit de hoc vel illo in particulari, nisi notitiam habeat aut per testes, aut per confessionem delinquentium. Atque ex his aliam habes responsionem, Ecclesiam videlicet lege generali & universali actus internos præscribere aut prohibere, tametsi nequeat hunc, aut illum punire, nisi sciat præscriptiones suas violasse. Quare pronunciatum illud, *Ecclesia non judicat de occultis*, non de præscriptione legis accipiendum est, sed de individuæ prolatione sententiæ.

Habes hinc quid reponas ad auctoritatem D. Thomæ scribentis 1. 2. q. 91. art. 4. *De his potest homo legem ferre, de quibus potest judicare*: atque judicium hominis esse non potest de interioribus motibus qui latent, sed solum de exterioribus actibus qui apparent. Dicimus enim Doctorem Angelicum loqui de vi coactiva, ut colligitur ex verbis sequentibus: *Et ideo lex humana non potuit cohibere, & ordinare sufficienter interiores actus*; aut accipiendum esse de lege non juxta universalem ipsius præscriptionem, sed juxta sententiam in individuo prolatam. Potest enim E. G. Pontifex prohibere ne eadem Missa applicetur pro duobus stipendiis, ut prohibuit Urbanus VIII. atque hæc inhibitio versatur circa applicationem, quæ est actus interior. At hunc numero Sacerdotem consimili applicatione sacrum fecisse Ecclesia ignorat, ideoque in ipsum debita punitione minime animadvertit. Exempla huic similia paullo supra produximus.

Arguunt ulterius: De Pœnit. dist. 1. cap. *Cogitationis*, habetur; *Cogitationis pœnam nemo patitur*. Quem canonem de sola humana lege accipiendum, res per se loquitur. Resp. sensum Canonis esse, neminem puniri sententia judicis, ob cognitionem internam, quæ nullo modo probari potest. Nam si exteriori indicio interior malitia innotescat, etiam cogitationis pœnam patietur iniquus, ut de eo qui armarium aperuit, nec asportare potuit, aut segetum, quas secuerit, partem duntaxat surripuit, explicat ibidem Glossa. Spectat præterea Canon citatus ad jus Civile, non ad Canonicum; ut constat ex Canone 20. ejusdem dist. *Cogitatio non meretur pœnam lege civili, cum suis terminis contenta est*. Audio quid argutaris. Lex civilis, inquis, internum actum non præcipit: ergo neque Ecclesiastica. Sed tene latissimam disparitatem. Lex civilis ad temporalem politiam, atque ad externum regimen directa est, Ecclesiastica ad animarum quoque salutem & ad spiritalem concordiam, ad quam per se, & directe refertur. Deinde in legibus civilibus quædam sunt, quæ suapte natura effectum sortiuntur tantummodo posito externo actu, ut contractus, matrimonium, venditio. locatio: quædam verò, quæ effectum intentant, ut maleficia: unde sequitur citato canone 20. *Discernuntur tamen a maleficiis ea, quæ de jure effectum desiderant: in his enim nonnisi animi judicium consideratur*. Hujus generis leges etiam in interiores actus ferri possunt.

Insuper objectant: Ecclesia cum sit visibilis, debet humano modo procedere. Resp. id non obstare quin per legem humano modo prolatam ad internos actus obstringat, quemadmodum per visibilia Sacramenta spiritales producit effectus. In ceteris, si quæ sunt alia, diluendis opera studiumque nostrum minime desideratur.

CA-

CAPUT XVI.

De iis, quorum interest ferre leges humanas, & eorum legibus obtemperare necessum est.

NONNULLA quidem de legum Auctoribus supra disserui; unde constat nonnisi ad legitimos Superiores pertinere, ut Legem statuant. Quoniam vero nonnulli falso scripserunt summas Potestates, quarum nomine designant Imperatores, Reges, & quos appellat vulgus Magistratus, quod tamen nomen potestatem inferiorem designat, imperium tenere in res sacras, cui & Ecclesiastici viri subjecti sint, neque hi quacunque fulgeant in Ecclesia auctoritate, aliud munus jure exercere, quam declarandi ac suadendi, adversus hanc impietatem erroremque execrandum acuam stylum parumper, demonstrans quomodo Ecclesiæ Pastores imperium teneant, quomodo Potestates Sæculares, atque utrisque sit a subditis obsequendum.

Propositio I. Potestates sæculares non habent auctoritatem aliquam, aut imperium statuendi leges Ecclesiasticas.

Demonstratur I. Petro duntaxat, & Successoribus ejus data est potestas ligandi atque solvendi, neque super Imperatorem aut regem, sed super Principem Apostolorum Ecclesia fundata est, ut habetur Matth. xvi. 18. atque ostendam disserens de Romani Pontificis auctoritate: similiter ab Episcopis regendam Ecclesiam collata sibi per Spiritum sanctum potestate traditur in Act. Apostolorum cap. xx. 28. Atqui Terrenæ potestates destitutæ jurisdictione, charactere & gratia, quæ confertur per impositionem manuum Presbyterii, Pontificali aut Episcopali dignitate non fulgent. Non ergo ad eas attinet Ecclesiam regere, atque in hac exercere ligandi, solvendique collatam divinitus potestatem. II. Quem Ecclesia ejecerit ac damnaverit, nequeunt Potestates sæculares in communionem recipere; sed debent illum quique fideles habere tanquam Ethnicum & publicanum, juxta Evangelicum præceptum Matth. xviii. 17. Igitur Potestas terrena ferendi in Ecclesia leges, ipsa Ecclesia repugnante, auctoritate non pollet. III. Sæculari Principi nefas est in Ecclesia sacras functiones obire, nam Ozias, cujus pietatem & adversus Philisthiim gloriosa certamina comendat liber 2. Paralipp., ibid. cap. xxvi. 21. percussus lepra abjectus fuit usque ad mortem, proptereaquod repugnante Azaria Sacerdote vellet super altare thimiamatis incensum adolere. Multo ergo minus fas erit Regi vel Principi res sacras imperatoria constitutione præscribere. IV. Ut habetur in Can. tit. de Judicib. *Judex sæcularis in spirituali se intromittere non potest*: quæ etiam extant ff. de iis, qui sunt sui, vel alieni juris L. 1. §. *Videmus*. V. Osius Cordubensis in Epistola laudata ab Athanasio

nasio ad solit. vitam agentes, hæc ad Imperatorem conscribit: *Neque te misceas Ecclesiasticis, neque nobis in hoc genere præcipe. Tibi Deus imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesiæ concredidit: & quemadmodum qui tuum imperium invadit, contradicit ordinationi divinæ; ita & tu cave, ne quæ sunt Ecclesiæ ad te trahens magno crimini obnoxius fias*. Et Hilarius pariter in Epist. ad Constant. Augustum, *Provideat*, inquit, *& decernat Clementia tua, ut omnes ubique Judices, quibus Provinciarum administrationes creditæ sunt, a religiosa se observantia abstineant, neque post hoc præsumant, atque usurpent se causas cognoscere Clericorum*. VI. Postremo his accedit, quod fundamentum est ceterorum, non esse corporis spiritum, neque temporalis politiæ Ecclesiasticam regere communitatem: quod subjectis positionibus collustrabitur.

Propositio II. Possunt tamen Potestates terrenæ leges statuere ad divinas, & Ecclesiasticas promovendas, non tanquam Ecclesiæ Judices, sed tanquam defensores ac vindices.

Hoc duntaxat probant argumenta, quæ ad statuendum imperium summarum Potestatum erga sacra viri politici & sæcularium Principum adulatores coacervant. Sunt hæc ex veteri testamento deprompta. David 1. Paralip. xv. 3. præcipit a Levitis afferri arcam Dei de domo Obededom; sed jam Dominus Levitas elegerat ad portandam eam, ut ibidem legitur v.2. Joas lib. 11. cap.24. sancivit congregandam pecuniam ad ædificium & ornatum templi: sed soli Levitæ arcam pecuniarum deferebant, & lex jam erat constituta per Moysen Exodi xxx. 13. Josias etiam lib. 4. Regum cap.23. jussit, ut projicerentur de templo vasa Baal, delevit aruspices, evertit ædiculas scortatorum, & celebrandum Phase constituit; sed *juxta verba libri fœderis*, ut habetur v. 2., nempe secundum præceptiones Mosaicas. Huc referenda sunt exempla Ezechiæ & aliorum apud Augustinum in Epist. ad Bonifacium. Præterea fecit aliquando conditio temporum, ut pro divinarum & Ecclesiasticarum legum custodia fideles etiam impiorum & idololatrum Principum imperia arcesserent. Ita nimirum pro ædificatione secundi templi Judæi Persarum Regum jussa postulaverunt. Ptolomæus litem de Templo Hierosolymitano, & Garizitano diremit, apud Joseph. lib. XIII. Antiq. cap. 6. Paulus apud Felicem, & Festum judicium subiit. Justinus Martyr, aliique Apologistæ sanctissimi Imperatoribus veritatem Fidei Christianæ comprobandam exhibuere. De Paulo Samosateno etiam Aurelianus Imperator a fide alienus fertur dixisse sententiam. Athanasius ante Probum Laodiceæ contra Arium disputavit, Antistites alii apud Jovinianum, Eugenius Episcopus ante Hunnericum. Hujusmodi enim Imperatores, etsi infideles aut hæretici, poterant Catholicorum dissidia legibus Catholicorum componere. Nam æquum est unumquemque juxta leges, quibus subjicitur, absolvi aut damnari. Quod si de Principibus

cipibus Christianis sermo instituatur; fateor interdum non solum leges Ecclesiasticas promovisse, sed etiam, Pastoribus Ecclesiæ minime repugnantibus, coegisse Synodos, & sacrorum Antistitum electionibus præfuisse. Sed & ultro concedimus dici Costantinum in Antiqua Inscriptione *Auctorem Religionis, & fidei*, Carolum Magnum *Veræ Religionis rectorem*, Britannum Regem in vetusto Epistolio *Vicarium Dei*: & si quid iis dici potest illustrius.

Verum qui iis adducuntur, ut adstruant imperium sæcularium Potestatum in Ecclesiam, plane decipiuntur. Priori enim generis exempla, Davidis, Joas, & Josiæ potius demonstrant Reges Israel nullas de Sanctuario tulisse Constitutiones, sed pro servandis iis, quæ statutæ erant a Moyse, sedulo invigilasse. Alia, quæ Augustinus producit, ostendunt, quomodo Reges servire debeant Domino in timore, *ea quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo, atque plectendo*. Iisdem quippe verbis utitur S. Pater. Cumque post jus divinum locum habeat proximiorem Ecclesiasticum; tenentur Reges hujus quoque disciplinam custodire, quoniam Deo rationem reddere debent *propter Ecclesiam, quam a Christo tuendam suscipiunt*, ut inquit Isidorus Hispalensis in Sent. III. cap. 51. Quæ de Imperatoribus idololatris fuere subjecta, non ipsorum in res sacras imperium, sed Christianæ fidei triumphum commonstrant quem in majori rerum discrimine patrocinio hostium suorum reportavit. Fuerunt tamen singuli, quos supra commemoravi, Dei ministri, & vindices in iram eis, qui malum egerunt: qualem esse omnem potestatem sublimiorem asseruit in Ep. ad Rom. cap. XIII. v. 4. Apostolus Paulus. Cum autem Principes sint Dei ministri; quid mirum, si suam pro Ecclesiæ incolumitate operam contulere, & honorificis ac splendidissimis titulis fuerunt condecorati, Rectorum quoque Ecclesiæ, Fideique Auctorum? Quos nisi superbe usurpaverint, non alia ratione dicimus esse collatos, quam vita & anima corporalibus membris exercentibus quidem vitales actus, at non sua illos vi dirigentibus, neque imperantibus.

Propositio III. Competit Ecclesiæ Pastoribus non solum munus suadendi & declarandi, sed etiam auctoritas, & potestas coactiva, qua possunt suarum legum fractores vi, & imposita necessitate compescere.

Opposita enim assertio, quam protulere Marsilius de Padua in Defensorio Pacis ad Ludovicum Bavarum, nec non Joannes de Janduno, arripuere posthac Protestantes, præsertim Grotius de Imperio summarum Potestatum cap. IV. §. 7. & 8. & M. Antonius de Dominis lib. V. de Republica cap. 2. & 3., damnata est tanquam hæretica a Joanne XXII. Damnationem receperunt cum ceteris etiam Doctores Parisienses solemni congressu die 1. Septemb. an. 1330. atque pro hac definita veritate plura scripsere Gerson, Hervæus, Petrus de Alliaco, Franciscus Hallier, aliique. Itaque thesis hisce argumentis probatur.

Chri-

Christus Dominus facto flagello de funiculis vendentes & ementes è templo vi expulit. Contulit quoque Petro potestatem ligandi atque solvendi: ligantur autem non tantum voluntarii, sed etiam inviti. Apostolus Petrus Ananiam & uxorem, quod fraudaverint de pretio agri tali objurgatione reprehendit, ut corruentes protinus expirarent. Paulus etiam Elymam Magum luce privavit, tradiditque Satanæ in carnis interitum Corinthium fornicatorem. Etiam Sacerdotes ac Pharisæi cæcum perhibentem de Christo testimonium, Joannis IX. 34. *ejecerunt foras*, vel e templo, vel, ut aliis placet, e synagoga. Idem fecisse Stephano, Paulo & Barnabæ narrant Acta Apostolica. Fuerunt quidem hæc postremo loco posita per summam injustitiam patrata; sed nihilosecius Sacerdotalem auctoritatem eos, qui habentur impii, per vim expellendi commonstrant.

Exercuerunt præterea Ecclesiæ Pastores jurisdictionem illam coactivam vel excommunicatione, vel potestate miraculorum, vel violenta manuum appositione. Coactivam esse vim Excommunicationis ex eo probatur, quod percussi anathemate inviti a fidelium communione separantur. Quare abscindi dicuntur in Epist. ad Galatas cap. v. 12. atque in Evangelica similitudine Matth. v. 29. & 30. tum abscindi, tum erui, ac projici. Hæc enim de excommunicatione interpretatur Innoc. I. in Epistola ad PP. Milevitanos inter Augustinianas 93. Potestate sibi divinitus tradita miraculorum usos fuisse sanctissimos Ecclesiæ Pastores, etiam vim inferendo, & coercendo, Ananiæ & Elymæ allata exempla declarant. Excommunicatum ab Ambrosio famulum Stiliconis statim ab immundo spiritu discerptum, Zozimum Neapolitanæ Ecclesiæ invasorem anathemate percussum protensa tanquam bovi anhelo lingua spectaculum de se exhibuisse miserrimum, & Eudoxiam Imperatricem pariter a Chrysostomo communione privatam infelicem habuisse exitum, Ecclesiastica narrat Historia. Quod ejectis etiam ab Ecclesia Judæorum olim accidisse auctor est Josephus lib. 2. de Bello capite septimo. Ubi de Essenis, *Deprehensos* (inquit) *in peccatis a sua congregatione depellunt: & qui taliter fuerit condemnatus miserabili plerumque morte consumitur. Illis enim sacramentis & ritibus obligatus neque capere ab aliis oblatum cibum potest; berbas vero pecudum more decerpens & fame exesus per membra corrumpitur.*

Deinde vero vim adhibere Ecclesiam liquet ex lib. II. Constit. Apostol. cap. 57. & lib. VIII. cap. 11. ubi mandatur expelli a Templis infideles, & baptismo nondum initiatos: quod de Excommunicatis antiqua servandum esse disciplina, & ad hoc institutos Ostiarios Ivo Carnotensis, aliique literis mandarunt. Extat in VI. Confess. cap. 2. memoriæ prodita ab Augustino prohibitio per Ostiarios facta iis, qui ad memorias Martyrum pultes, panes, merumque deferebant, & obedientiæ S. M. Monnicæ commendatio. Numerianum Antiochiæ ingressum

sum in Ecclesiam S. Episcopus Babylas magno animo in faciem ejus consistens expulit, ut scribit Nicephorus lib. 6. cap. 33. neque hortatorio sermone, sed auctore Chrysostomo in lib. de S. Babyla, *quasi vile quoddam, ac nullius precii mancipium a Dei templo exegit, tanta adeo cum constantia, atque animi præsentia, cum quanta pastor scabiosam ac morbidam ovem ab ovili excludit, dum prohibet ne laborantis ovis morbus ad reliquum quoque gregem contagione serpat*. Sanctus quoque Ambrosius Theodosium post cædem Thessalonicensem a sacris liminibus prohibuit, non concionis verborumque efficacia tantummodo, sed extra vestibulum procedens, & coram omni multitudine purpura Imperatoris apprehensa. Legite Theodoritum lib. v. H. E. cap. 18. Sozomenum lib. VII. cap. 25. & Nicephorum lib. XII. cap. 41. Neque hæc exempla quis in dubium poterit revocare.

Quamobrem assentiri minime possumus iis, qui scribunt primum omnium S. Gregorium VII. vim contra Imperatorem adhibuisse: tametsi hujus viri singularis probitas, & incorrupta justitia sufficeret sola ad positionem nostram firmandam. Neque enim Prædecessores semper, & cum poterant, anathematis fulmina evibrarunt, Ecclesiæ rebus ac temporum angustiis provide consulentes. At Gregorius opportune summi Pastoris jurisdictionem exercuit, impium regno, & communione privando. Nam Simoniacas investituras non dimittentem primo ad obediendum decreto a Romana Synodo lato paterne hortatus est: deinde acriores literas conscripsit; tum post Vormacense Conciliabolum, Epistolamque Henrici injuriis, dicteriisque plenissimam, Synodum Gregorius indixit, in qua definitum est omnibus acclamantibus, ut privaretur honore regio. Et tamen piissimus Pontifex Augustam ad Generale colloquium pergere non recusabat, & jam cum propriæ vitæ periculo arripuerat iter, insidiarum, quas Henricus struebat, admonitus. Aequitatem præterea Pontificiæ sententiæ infelix Henrici exitus comprobavit. Sed legatur Antonius Pagius ad an. Ch. 1076. ubi hæc confirmat testimonio Scriptorum illius ætatis, quibus habenda est magis fides, quam posterioribus, maxime si talia monimenta non legerint.

Si quæ sunt autem sanctorum Episcoporum, & præsertim Chrysostomi dicta, non esse Pastoribus Ecclesiæ potestatem cohibendi homines a delictis; sic accipienda sunt, quod vera fides & innocentia, cum animo inhæreat, persuasionibus quidem, non vi coercente promoveatur, & ab Ecclesia alieni trahantur verbo, non compellantur imperio: cum tamen iis, qui sunt de corpore Ecclesiæ possint Pastores leges imponere tam adhortatione, quam auctoritate sententiæ, atque ut Apostolus innuit priori ad Corinth. cap. 4. v. ult., ubi non sufficit caritas & spiritus mansuetudinis, virgam, potestatemque adhibere.

PROPOSITIO IV. Minime pugnat cum spirituali Ecclesiæ

regimine temporalis jurisdictionis regnique potestas.

Subjicienda est hæc thesis propter eos, qui asserere audent non posse Pastores Ecclesiæ frui temporali jurisdictione. Quos scriptura redarguit, ratio, omniumque consensus populorum. Et scriptura quidem nos docet, primos Patriarchas, Noemum, Abrahamum, Jacobum, aliosque omnes, priusquam Levitæ loco primogenitorum subrogarentur Num. III. 41., Sacerdotio functos fuisse, victimasque mactasse. Melchisedechum simul fuisse Regem Salem, & Sacerdotem Dei Altissimi, habetur in XIV. 18. Geneseos. De Moyse, Eli, Samuele, & gloriosa serie Machabæorum liber Exodi, prior Regum, & qui de Machabæis inscribuntur, idem aperte testantur. Christus Dominus, tametsi humilis apparuit, & pro hominum salute singularem obedientiam exercuit, regio simul & sacerdotali genere ortus, Princeps Regum terræ appellatur cap. I. Apocal. v. 5. & de se inquit Matth. ult. 18. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra*. Regiamque potestatem se tenere ostendit, dum a Magis primo annuntiatus est in ipsa Herodis Regia his verbis: *Ubi est, qui natus est rex Judæorum?* Mat. cap. II. 3. Exactoribus etiam didrachma a Petro petentibus, *Quid tibi videtur, Simon?* (inquit Dominus Matth. XVII. 24.) *Reges terræ a quibus accipiunt tributum, vel censum? A filiis suis, an ab alienis?* Quibus ostendit se Regem esse, nec teneri ad solvendum didrachama, tametsi ad evitanda scandala dari jussit siclum in ore piscis inventum. Jerosolymam quoque ingressus est regio, solemnique plausu exceptus: & Pilato interroganti, num esset Rex, Joannis XVIII. 37. respondit: *Tu dicis, quia Rex sum ego*. Portans denique spineam coronam, & regiam cum humilitate præseferens majestatem, constitutus est, ut David cecinerat Ps. II. 6., *Rex super Sion*.

Porro utramque potestatem spiritualem ac temporalem posse simul consistere, humana assequitur ratio, si utriusque finem, unum alteri subordinatum attendit, aut observat idem corpus carne ac spiritu esse conflatum. Quod proxima thesi explicaturus sum; neque inficias ibit ipsamet perversa hæreticorum conscientia, quibus placet temerario ausu in una Angli Regis persona agnoscere politicam simul, & Ecclesiasticam potestatem.

Redarguit eos insuper Gentium universarum consensio. De populo Dei dixi nuper. Reges Aethiopum fuisse Sacerdotes scribit Diodorus, idemque narrat de Aegyptiis Plutarchus, de Spartiatis Herodotus, de Atheniensibus Plato, de Romanis Halicarnassæus, atque Livius. Pervulgatum illud Virgilianum 3. Aen.

Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique sacerdos
Vittis, & sacra redimitus tempora lauro.

In quem locum Maurus Servius inquit: *Majorum hæc erat consuetudo, ut Rex esset etiam Sacerdos & Pontifex: unde hodieque Imperatores dici-*

dicimus Pontifices. Distributis posthac muneribus, discretisque Regibus ab Auguribus & sacrorum ministris, & hi Reguli sunt appellati; quod nomen prima sui institutione significare sacrificiorum Magistros scripsit de Is. & Osir. Plutarchus. Videndus etiam in 1. de Divinat. M. Tullius: semper enim apud Ethnicos ad Sacerdotes Augurum munus pertinuit.

Hinc nemo inferet posse sæcularem potestatem usurpare jura Sacerdotum. Nam Sacerdotii nostri dignitas & auctoritas non a patrum generatione, neque ab imperii hæreditate dimanat: sed a divina electione, scribente ad Hebræos Paulo cap. v. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron*.

Propositio V. Summo Ecclesiæ Pastori competit reapse utraque simul potestas, Ecclesiastica videlicet, & politica.

Nostræ Communionis Theologi, idest, Romanenses atque Catholici, tametsi non conveniant, quomodo hæc duplex potestas Romano Pontifici sit concedenda, num *directe* spiritualis, *indirecte* civilis, num vero utraque *directe*, & vi clavium; attamen propositionem comprobant multiplici genere argumentorum. Afferunt I. loca Scripturarum: in quibus de Ecclesiæ Capite pronuntiatum legimus a Jeremia cap. I. v. 10. *Ecce constitui te super gentes, & super regna, ut evellas, & destruas, &c.* quo testimonio usus est Innocentius III. in Epist. ad Imp. Constantinopolitanum. Accedit facta Petro amplissima potestas quodcumque super terram ligandi, una cum mandato pascendi commissas oves, in quo comprehenditur auctoritas eas cohibendi, quotiescumque aberrant sive spiritu, sive corpore. Addunt quod juxta Apostolum sumus unum corpus, & plura sub uno Capite membra: atque ad Caput pertinet subjecta membra dirigere. II. Producunt canones, ac præsertim Cap. *Postulasti*, in Extrav. & Cap. *Quidem ea*: unde liquet Romanos Pontifices pœna pecuniaria animadvertisse in eos, qui injecerant manus violentas in Clericos, & civibus Tusciæ mandasse ut arma pararent, militibusque decrevisse stipendia. III. Exempla Pontificum, qui Imperatores Regesque deposuerunt, aut in eos jurisdictionem exercuerunt, quorum exemplorum nonnulla thesis tertia suppeditat. IV. Recitant testimonia Patrum: inter quos Bernardus in lib. de Considerat. apertissime duos gladios tribuit Pontifici, & illum, qui gladius est potestatis civilis, non quidem illius manu evaginandum, sed tamen ad nutum ipsius. Plura de his Bellarminus, Turrecremata, Macedo, alii.

Unam ego, vulgatamque illustrabo rationem, quæ simul discrepantes sententias Patrum conciliabit, & objecta quæque dispunget. Est autem. *Omnis persona, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de iis, quæ sunt ad finem*. Ita S. Thomas 2. 2. q. 40. art. 2. Atqui omnis potestas civilis & politica ordinata est ad bonum

S 2 spiri-

spirituale; atque ad Religionem, cui præest Romanus Pontifex. Igitur is disponere potest de omni potestate civili, & politica. Dixi vulgatam rationem, qua complures utuntur. Pro cujus fulcimento demostrandam aggredior utramque syllogismi propositionem. Potestatem politicam ad spirituale bonum referendam, solus imprudens, ac stultus pernegabit. Ajebat Theodosius in Epist. ad Cyrillum: *Cæsarei est muneris, ut non solum pacifice, sed pie etiam subditi vivant*. Et Ammianus lib. XXXIX. *Nihil aliud est imperium, ut sapientes definiunt, nisi cura salutis alienæ*. Habeo in hoc consentientes Isidorum Hispalensem, & Augustinum, & quos laudavi cap. præcedenti. *In hoc serviunt* (ait S. Pater lib. 3. contra Cresc. cap. 51.) *Deo reges, in quantum Reges sunt, si in suo regno bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem*. Quis præterea ignorat corporalia spiritualibus, & terrena sempiternis bonis subjicienda?

In Corpore autem Ecclesiæ quæ ad Dei honorem, quæ ad religionem, quæ ad spirituale bonum per se pertinent, Sacerdotali regenda esse auctoritate, & hanc esse veluti in corpore Animam evinco illustribus testimoniis. Auctor Constit. Apostol. lib. 11. cap. 34. de Episcopo ait: *Sacerdotium ad Dei honorem administrat, ut pericula ab anima & corpore propulset. Quanto ergo anima corpore præstantior, tanto est Sacerdotium regno excellentius. Quocirca Episcopum oportet, ut patrem diligere, ut regem metuere*. Nazianzenus Orat. 17. n. 15. ita Principes alloquitur, *Vos quoque imperio meo ac throno lex Christi subjicit: imperium nos quoque gerimus. Addo etiam præstantius & perfectius; æquum est enim spiritui carnem fasces submittere, & cælestia terrenis cedere*. Isidorus Pelusiota lib. 3. Epistolarum ep. 249. inquit: *Ex sacerdotio & regno rerum administratio conflata est: quamvis permagna utriusque differentia sit; illud enim est velut anima, hoc velut corpus*. Addamus Epist. ad Joannem Papam M. Cassiodori Senatoris, & Præf. Prætorio; in qua, *Pascitis quidem* (ait) *spiritualiter commissum vobis gregem: tamen nec ista potestis negligere, quæ corporis videntur substantiam continere. Nam sicut homo constat dualitate, ita boni patris est utraque refovere. Sum quidem judex Palatinus, sed vester non desinam esse discipulus: nam tunc ista recte gerimus, si a vestris regulis minime discedamus*. Quemadmodum ergo anima, cujus est in homine virtus præstantior, non tantum spiritales actiones regit, sed etiam corporalia membra movet, & si rationi adversentur, coercere debet ac refrænare: ita in Corpore fidelium Summus Pastor moderatur spiritualia; atque ad ejus nutum diriguntur imperia, quæ si a Dei cultu, ac pietate deflectant, potest, ac debet illa reprimere, & cohibere.

Ex his consequitur jurisdictionem regni & imperii non esse in Romano

mano Pontifice *indirecte*, sed *directe*, per se, & vi clavium, & tanquam in Christi Vicario, ut docet B. Augustinus Triumphus Q. I. de Potest. Papæ art. 7. & q. xxxv. art. 4. Nam & animæ, in quantum anima est, competit rebelles carnis motus refrænare; & cuilibet potestati, ad quam pertinet finis, directe, proprioque jure etiam spectat media, quæ sunt ad finem, disponere. Quod ergo præclarissimi quidam Theologi docent, Romanum Pontificem non habere potestatem politicam ac temporalem *directe*, hoc tantum sensu probamus, quod præcipuum Apostolicum munus est regere spiritum; & sicut anima corporales motus perficit ministerio carnis, ita Ecclesiasticus princeps sinit temporalia regimina a Potestatibus politicis exerceri, has, si deviant, continendo ac reprimendo. Verum id malo dici ab Ecclesiæ Rectore factum *mediate*, quam *indirecte*.

Dissipantur his machinationes, quas contra commoliuntur falsorum dogmatum architecti. Opponunt primo loca quædam Evangelii, unde constat Christum Dominum noluisse inter duos fratres de divisione hæreditatis judicium proferre, Lucæ XII. 14. cum venissent turbæ ut eum raperent & constituerent Regem, in montem fugisse, Jo. VI. 15. atque dixisse Pilato Regem quidem se esse, sed regnum suum non esse de hoc mundo, Jo. XVIII. 36. His accedit monitum Apostolicum in 2. ad Timoth. cap. II. 4. *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*.

Quibus ex ordine respondemus, noluisse Christum hæreditatem inter fratres dividere, principio quoniam Spiritualis Rex, etsi omnem habeat potestatem in cœlo & in terra, quemadmodum Christus se profitetur habere, eamque exercuit, ut diximus Prop. IV., nihilominus non est constitutus ut immediate & per se vilia quæque, terrenaque moderetur, quorum administrationem mandat sæcularibus, ut spiritus corporales motus brachio, pedibus, membrisque reliquis, & veluti Moses suadente Jethro constitutis magistratibus minora commisit: Exodi XVIII. 21. 24. Deinde dedecens erat, Deum pacis inter fratres dividere; quod Oseæ XIII. 15. munus dicitur iniqui Regis. Præterea licet Christus Rex foret, nondum Ecclesiam sanguine suo acquisierat, nec Rex super Sion montem sanctum Domini fuerat constitutus. Fugit autem in montem solus, quoniam Rex cœlestis non debebat recipere regiam a terreno populo auctoritatem, nec talia veritati, quam evangelizabat præsidia quærere, nec demum Redemptionem, quam morte turpissima perficere decreverat, assumpta regia auctoritate impedire, venturus iterum cum majestate magna, nequaquam a populis accepta, Judex universorum. Pilato utique ait Regnum suum non esse de hoc mundo: se tamen regem confessus est. Regnum vero de hoc mundo negavit, & quia auctoritatem regiam non ab homine, sed collatam divinitus obtinuerat; & quia regnum suum dicebat Ecclesiam, populumque

lumque fidelem; in quo regnat non hæreditate terrena, sed prædestinatione divina: & quoniam Regis hujus thronus erat dextera Patris, non solium Israel, ac terrena Jerusalem. *Quod est enim Regnum, nisi credentes in eum, quibus dicit, De mundo non est, sicut & ego non sum de mundo?* inquit Augustinus Tract. 115. in Joan. num. 2., paucisque interjectis: *Non ait Regnum meum non est hic, sed non est hinc. Hic est enim Regnum ejus usque in finem sæculi*. Ergo in hoc Christi regno comprehenduntur etiam Imperatores ac Reges, quotquot ad veritatem Evangelii venerunt, & Christi Vicario subjiciuntur in his omnibus quæ ad hæreditatem æternam conducunt; in quorum genere contineri terrenorum Regnorum administrationem negare non possunt, nisi etiam denegent collatum sibi imperium ad tutelam religionis, & Dei cultum, & corpus animæ, idest terrenam potestatem spiritualis esse instrumentum. At Apostolus in altera ad Timotheum Epistola utitur comparatione militum, qui debent propriis muniis insudare militiæ, non agrorum cultui, nec custodiæ animalium, vel mercimoniorum quæstui, ut habetur in L. *Milites*, C. de Re militari, & Vegetius scribit libro II. & Ambrosius pariter in lib. 1. de Officiis; eo quod cum armati sint & stipendium accipiant a republica, solis debent utilitatibus publicis occupari. Ac modo consimili scribit Apostolus ne Domino militantes implicemur ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις; nec ullus Clericorum debet iccirco vacare venditioni mercium, negociis forensibus, usui armorum. His tamen minime obstantibus, ut Dux militum & Imperator præsidet etiam iis, quæ ad bella gerenda parantur, ita spiritualis Princeps jus habet in terrenam Rempublicam ad spiritale bonum directam, neque a Religione divulsam.

Opponunt ulterius, quod regia, & spiritualis potestas pugnent ad invicem, & a Christo sint propterea separatæ, ut habetur dist. 10. cap. *Quoniam*, & dist. 96. cap. *Eum ad verum*, & in Epistola Nicolai I. ad Michaelem Imperatorem: ex qua præfata capita sunt exscripta. Quibus accedunt plurimæ sententiæ Patrum affirmantium Ecclesiæ pastoribus interdici imperium, ac temporale dominium.

Verum his satisfactum arbitramur allata superius animæ corporisque comparatione. Etsi enim natura spiritus, & natura corporis eatenus pugnant, quatenus diversâ constituuntur essentiâ, & anima caret partibus, quibus corpus coalescit; junguntur tamen in una, eademque persona hominis, & talem ordinem servant, ut habeant quidem sua peculiaria munia, sed anima debeat singula dirigere & coercere. Atque ita spiritualis potestas, quæ immediate versatur circa salutem animæ, habet diversam quasi naturam a potestate civili, quæ spectat temporalem tranquillitatem; & nihilominus simul consistunt in uno Romano Pontifice, qui per se spiritualia, & per filios suos Imperatores ac Reges terrena ministrat: & si hi non recte incedant, *Gloriosos terra*

tæ humiliat ne adversus petram, Ecclesiamque possint portæ inferi prævalere. Legite S. Thomæ Cantuariensis Epistolam 97. Hæ duæ potestates spiritualis & politica, ut inquit Nicolaus I., fuerunt ante adventum Christi permixtæ, quoniam in sacerdotio Levitico per se & immediate Sacerdotes præerant templo & urbi, immolabant victimas & regebant exercitus; nunc vero post adventum summi Regis ac Pontificis, simul quidem regale genus & sacerdotale subsistunt; sed summus Pastor per se tractat spiritualia, terrena autem Sæcularium Principum ministerio. Monent autem recte Sancti, ne Ecclesiastici immediate moderentur terrena, nec se rebus inferioribus implicent; at si Potestas civilis contraria sit spirituali, inferior nempe superiori, & corpus animæ, quemadmodum contigit regnante Nicolao in depositione Ignatii Antistitis Constantinopolitani, tenetur Pontifex potestatem ipsam civilem cohibere; quoniam, ut ait citata Epistola Nicolaus, *Pontifices pro temporalium cursu rerum utuntur Imperialibus dispositionibus, & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigent*. Ex quibus argumenta Calvini, Grotii, aliorumque Hæreticorum facilem habent, ut arbitror, expeditionem.

Propositio VI. Quælibet civilis Potestas, quæ in Corpore Ecclesiæ tenet imperium, debet ad nutum Pontificis arma tractare, ceteraque complere suæ auctoritatis officia.

Sequitur ex præcedenti, brevique corroboratur. Numerorum quippe Cap. XXVII. 21. legitur, *Si quid agendum erit, Eleazar Sacerdos consulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur, & ingredietur ipse*, (idest Josue) *& omnes filii Israel cum eo, & cetera multitudo*. Quo in loco oscitanter nimis scripsit Abulensis, Eleazaro egrediendum & ingrediendum ad Imperium Josue, quod & repetit q. 2. in cap. XIV. hujus Historiæ. Etenim pronomen *Ipse* ad Josue, non ad Eleazarum referendum constat ex versione Hebraica, *Coram Eleazare Sacerdote stabit, & poscet ab illo judicium Urim coram Deo: juxta os ejus egredientur, & super os ejus ingredientur ipse & omnes filii Israel cum eo*. Non ergo Eleazar, sed Josue stare debebat, judicium poscere, & juxta Sacerdotis oraculum cum populo egredi, & ingredi. Ideo recte Innoc. III. cap. *Solitæ*, negat Josue accepisse imperium in Eleazarum. Demonstrat id etiam judicium *Urim*, quod hac occasione explicabo. In Rationali, quo pectus sacerdotis ornandum erat, jussus est Moses ponere Exodi XXVIII. 30. את האורים ואת התומים, *Urim, & Thummim*. Vulgaris opinio est duas gemmas fuisse Ephod intextas, quarum insolito splendore quid agendum foret patesceret. Hinc David 1. Regum XXIII. 10. ignorans num descenderet in Ceilam dixit ad Abiathar Sacerdotem; *Applica Ephod*: quod & fecit persecuturus latrunculos, cap. XXX. 7. Tradunt autem hoc genus Oraculi per lapillorum splendorem cessasse in Babylonica Captivitate; quamquam Josephus lib. 3. Originum

ginum cap. IX. scribit id contigisse annis antequam illam inchoaret historiam ducentis. Hinc etiam Aegyptii, ceterique idololatræ Sacerdotibus suis torquem collo apponebant, & Ephod pectori, in quo diabolus Dei Simia immutatione gemmarum dedisse responsa colligitur ex Hist. Judic. cap. VIII., atque ex libro I. Diodori. Sunt tamen qui per Urim & Thummim intelligunt solum judicium Pontificis, nam *Urim* significat illuminationes & manifestationes, *Thummim* integritates ac veritates: & proculdubio recte verterunt Græci δήλωσιν, καὶ ἀλήθειαν, & Latina Vulgata, *Doctrinam & veritatem*. Igitur, ut fatetur etiam in hunc locum hæreticus Munsterus, Josue imperator exercitus debebat consilium & oraculum petere a Sacerdote conscio divinæ voluntatis: ac propterea de ipsomet Josue scriptum est: ושאל לו במשפט האורים *Et petet ab illo judicium illuminationum*.

Id multo magis a Christianis Principibus servandum est, quod hi potiori jure tenentur pro fide ac religione instituere certamina, aut si pro republica bella gerunt, commoda quæque populorum ad æternam ipsorum salutem tenentur dirigere. Unde S. Thomas citata q. 40. art. 2. ad 3. *Bella carnalia* (inquit) *in populo fideli sunt referenda sicut ad finem ad bonum spirituale divinum, cui Clerici deputantur: & ideo ad Clericos pertinet disponere, & inducere alios ad bellandum bella justa*. Atque si id Principes haberent præ oculis, profecto a plurimis cladibus cædibusque abstinerent, quas deplorant viri quique eruditione, ac pietate præclari, nuperrime vero in Oratione de laudibus strenuissimi Principis Eugenii ad invictissimum, piissimumque Cæsarem Carolum Sextum vir eximius & literarum splendore, infulis Ecclesiasticis, & Vaticana Purpura insignis Dominicus Passioneus.

Propositio VII. Legislator & ipse aliquo pacto propriis legibus obstringitur.

Dixi aliquo pacto: nam certum est Legislatorem suis legibus non teneri, ita ut imperio alicujus positivæ legis subjiciatur, cum imperium stringat duntaxat inferiores; unde extat l. *Princeps*, dig. de legibus lib. 1. tit. 3. *Princeps legibus solutus est*. Atque hinc est, principem suis legibus non subjici quantum ad vim coactivam, cum superiorem non habeat, qui possit in ipsum animadvertere. Sed tenetur propriam legem servare vi superioris legis, æternæ scilicet ac naturalis, quæ rectum postulant ordinem caput inter & membra: ideoque si Princeps pro Republica legem constituat, eaque præcipiat quæ capiti membrisque conveniant, lege naturali jubente ut omnia ordinatissima sint, institutis a se æquitatis regulis devincitur. Quod mihi quidem auctoritas, ratio, exemplaque persuadent. Auctoritas quidem; etenim reprehenduntur Matth. XXIII. 4. qui subditis onera imponunt, illa autem nolunt extremo digito attingere. Innocentius III. cap. *Cum omnes*, de Constit. Canonicis Ecclesiæ Trecensis illud Catonis commendat: *Pate-*

Patere legem, quam tu ipse tuleris. Et dist. 9. Cap. *Justum*, dicitur: *Justum est, principem legibus obtemperare suis*. Ambrosius præterea Epistola XXI. 9. Valentinianum alloquitur: *Quod præscripsisti aliis, præscripsisti & tibi: Leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat*. Habetur denique in C. tit. 14. l. 1. *Digna vox est Majestatis regnantis, legibus alligatum se principem profiteri*. Ad rationem quod spectat; debet omnis pars suo universo congruere, ut S. Pater docet lib. 3. Conf. cap. 8. Cum itaque Princeps sit Reipublicæ Caput, necessum est ut se reddat ceteris conformem. Cui accedit, latam esse omnem legem pro bono communitatis. Istud vero bonum pendet potissimum a Principis æquitate; quoniam experimento comprobatum est, & Carmine etiam Homeri Odyss. XIX. confirmatum, talem esse Reipublicæ tranquillitatem,

Qualis Rex culpa vacuus, gnarusque Deorum,
Qui populis multis & fortibus imperat unus,
Tutatur pia jura manu.

Exemplum denique desumptum est a Philemone ex illis Medicis, qui dum morbo cubant, debent eadem usurpare remedia, quæ aliis pari infirmitate laborantibus jam præscripserant. Quæ autem contra hanc propositionem objiciuntur, si dixeris obligationem servandi proprias leges oriri in Principe ex ipsa lege naturæ, non directe ex ipsa lege humana ab illo constituta, uti modo explicabam, absque alia disputatione arbitror esse soluta.

Propositio VIII. Advenæ ac Peregrini locorum, ad quæ accedunt, tenentur legibus, non proprii, unde abierunt, territorii.

Rationem simul ac exemplum affert S. P. Augustinus Epist. ad Januarium XVIII., nunc LIV., cujus verba habentur dist. 12. Can. *Illa*. Ubi distinguit ea, quæ servantur ab universa Ecclesia, & quæ utique necessum est custodiri ubique locorum, ab iis, quæ per loca terrarum, regionesque variantur. De his vero inquit: *Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum, inter quos vivitur, societate servandum est*. Profert mox exemplum de jejunio, quod in Ecclesia Mediolanensi sabbato non servabatur. Quamobrem Sancta Mater Monnica fluctans quid ageret movit Augustinum, ut consuleret Ambrosium. Is autem respondit: *Cum Romam venio, jejuno sabbato: cum hic sum, non jejuno. Sic etiam tu ad quam forte Ecclesiam veneris, ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi*. Additque S. Parens non solum Monnicam libenter sententiæ Ambrosii auscultasse, verum etiam ipsum Augustinum semper illam tanquam cæleste oraculum habuisse. Ex quo uno loco potest quisque deducere pro firmanda thesi auctoritatem Canonis, testimonium sanctorum, consuetudinem disciplinæ, & depromptam a periculo scandali rationem.

Ob. 1. At ibidem Augustinus ait de variis locorum statutis, *Totum hoc genus rerum liberas habet observationes*. Resp post ea verba statim consequi, *Nec disciplina ulla est in his melior gravi, prudentique Christiano, quam, ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam forte venerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos vivitur, societate servandum est*. Liberam ergo habent observationem, sed extra Ecclesiam, in qua sunt veteri consuetudine comprobata.

Ob. 2. Episcopus territorii, unde advenæ transeunt, nequit eos matrimonio conjungere, nec ad Ordines promovere; quomodo ergo peregrini illius Episcopi jussis subjiciuntur? Similiter Latinus Sacerdos transiens per regiones Græcorum, aut Græcus per Latinas Ecclesias ritu proprio libere utitur, ac pane azimo, aut fermentato. Respondetur in his, ceterisque similibus ab ipsis Episcopis, ac Synodis statutas esse exceptiones, ne in contrahendo matrimonio, aut Ordinibus suscipiendis fallacias fraudesque improbi molirentur: ideoque in istarum observatione leges Territorii potius impleri, quam frangi. Ut celebrent pariter cum Latini, tum Græci proprio ritu servato, decrevit ad vitandam utriusque Ecclesiæ scissuram Synodus Florentina. Quod autem sancivit saluberrima Ecclesiæ auctoritas, non lex Territorii est appellandum, sed commune statutum, ubique, ut S. Pater docet laudata Epistola, retinendum. De Clericis proximo capite adjiciam quæ adhuc flagitat hujus argumenti dignitas atque amplitudo.

CAPUT XVII.

De Immunitate, & Asylo.

AEQUUM est, ne quod Jurisconsulti disputant in tit. 49. libri 3. Decretalium Gregorii IX. de Ecclesiarum Immunitate prætermittamus omnino. Immunitatem appello locorum, aut personarum a communibus oneribus, muneribusque libertatem, quod nonnulli *Emunitatem* dixere, quasi extra munia, quibus ceteri obligantur. Affine huic est Jus securitatis, sive Asylum, derivatum nomen ab *ἀ στερητικῷ* & verbo *συλάω*, *rapior*, *prædor*: & idem est Asylum, ac locus profugii. Circa immunitatem quærendum est, an Clericis fas sit domos, aliaque bona possidere, nam cap. 1. memorati tit. 49. pertractatur de domibus Ecclesiarum. Posthac videndum an Clerici a publicis muneribus collectisque solvendis sint immunes, ut eodem titulo statutum est cap. *Non minus*, & cap. *Adversus Consules*. Deinde de Immunitate locorum, de qua extat cap. *Cum Ecclesia*, & cap. *Ecclesiæ*, agendum brevi-

breviter, ceteris expositis, quæ ad jus Asylorum magis spectare videntur.

Propositio I. Clerici legitime bona possident temporalia.

Quod probatur primo ex veteri Testamento. Num. xxxv. v. 2. legitur: *Præcipe filiis Israel, ut dent Levitis de possessionibus suis urbes ad habitandum, & suburbana eorum per circuitum*: & Josue xxi. 3. *dederuntque filii Israel de possessionibus suis juxta imperium Domini, civitates, & suburbana earum*. Sunt qui dicunt urbes & agros Levitis accessisse, ut ibi habitarent, non ut haberent concessarum rerum dominium: quod Lyranus probat ex cap. xiv. Josue 13. ubi dicitur traditum Caleb Hebron in possessionem; cum tamen cap. xxi. 11. Levitis assignata fuerit civitas Arbe, quæ vocatur Hebron. At difficultatem dirimit proximus versus 12. *Agros vero, & villas ejus dederat Caleb filio Jephone ad possidendum. Dedit ergo filiis Aaron Sacerdotis Hebron confugii civitatem, ac suburbana ejus*: & 1. Paralip. vi. 55. *Dederunt igitur eis Hebron in terra Juda, & suburbana ejus per circuitum: agros autem civitatis & villas Caleb filio Jephone*. Calebus itaque possedit tractum circumjacens, dictum Hebron, quomodo cap. xxiv. 32. ager Sichemo proximus dicitur Sichem, & Jud. xiii. 2. Manue pater Sampsonis appellatur, *vir de Saraa*, cum tamen ruri habitaret. Ita Calebi territorium, Levitarum erat civitas, ac suburbium. Legitur etiam Levit. xxv. 33. *Domus urbium Levitarum pro possessionibus sunt inter filios Israel*: nec alia profertur caussa, cur non possent suburbana venumdari, nisi quia Levitarum possessio perpetua erat ac sempiterna, quomodo nequeunt & modo bona Ecclesiarum alienari.

In novo pariter Testamento, atque in ipsis Ecclesiæ incunabulis, *Quotquot erant possessores agrorum, aut domorum, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum*, ut in Actis legitur Cap. iv. 34. & 35. Arbitrio ergo Apostolorum subjiciebantur pecuniæ: erantque illi bonorum omnium administratores, & æque, ac laici, possessores. Et quamquam iis licebat prædia non vendere, aut pretium non deferre ad pedes Apostolorum, ut Petrus inquit Ananiæ, cap. v. 4., omnes tamen sua quæque Domino devovebant, nec exinde fas erat de pretio defraudare. Ipsum Dominum ad informandam Ecclesiam suam loculos habuisse, recte colligit ex Evangelio Venerabilis Beda lib. iv. cap. 14. in Lucam.

Possessiones Clericorum, privatasque domus Ecclesiarum commemorat etiam magnus Gregorius lib. 3. Epist. ep. 19. in qua sermonem instituit de pensionibus domorum, quas Ecclesiam S. Agathæ habuisse constabat a Gothorum temporibus. Domos Ecclesiarum proprias laudat apud Emmanuelem Gonzales in cap. 1. lib. 3. Decr. tit. 49. Eusebius Cæsariensis H. E. libro vii. Eodem citato cap. *Ut in domibus*, decernit

 Joan-

Joannes Papa, neque Missum, neque Comitem, idest Executorem officialem, sive Proconsulem, neque judicem, ministrumque posse in domibus ad Ecclesiam pertinentibus exercere judicia, aut sibi hospitium vindicare. Sacris itaque libris, historicis monimentis, decretisque Pontificum citato titulo, & in Septimo lib. 1. tit. 7. dispositis, docemur licitam esse Clericis domorum, agrorum, prædiorum, nec non civitatum, regnorumque possessionem. Quam cum statu Ecclesiastico non pugnare diximus quarta præcedentis Capitis positione.

Propositio II. Clerici, eorumque bona ab omni civili onere gaudent immunitate, ita ut illi cogi non debeant ad tributa solvenda, neque ad munia laicorum obeunda.

Demonstratur 1. ex veteri Testamento. Gen. XLVII. 22. Joseph emit, subjecitque Pharaoni omnem terram Aegypti, *præter terram sacerdotum*; & v. 26. *Ex eo tempore usque in præsentem diem, in universa terra Aegypti Regibus quinta pars solvitur, & factum est quasi in legem, absque terra Sacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit*, Num. III. 49. *Tribum Levi noli numerare* (inter eos, qui debebant ad bella procedere) *neque pones summam eorum cum filiis Israel*. 1. Esdræ VII. 24. extat lex Artaxersis: *Vobis quoque notum facimus de universis Sacerdotibus, & Levitis, & Cantoribus, & Janitoribus, & Nathinæis, & ministris domus Dei hujus, ut vectigal, & tributum, & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos*. Sacerdotes autem veteris legis figuram fuisse nostrorum, quis ignorat? Aut quis Catholicus princeps erit in Clericos minus propensus Regibus Aegyptiorum, aut Persarum? Apud Matth. XVII. 24. habetur præclara sententia Salvatoris: *Reges terræ a quibus accipiunt tributum, vel censum? A filiis suis, an ab alienis?.... Ergo liberi sunt filii*. In quem locum ait Hieronymus. *Ille pro nobis crucem sustinuit, & tributa reddidit: nos pro illius honore tributa non reddimus, & quasi filii Regis a vectigalibus immunes sumus*.

Probatur 2. ex Conciliis. Etenim Lateranense IV. Sess. 9. sub excommunicationis pœna prohibet, *ne Reges, Principes, Duces, Comites, Barones, Respublicæ, & alii potentatus quicunque collectas, decimas, & alia hujusmodi onera Clericis, Prælatis, & aliis quibuscunque personis Ecclesiasticis imponant, exigantque*. Tridentinum Sess. XXV. de Reformat. cap. 20. docet, *Ecclesiæ, & Ecclesiasticarum Personarum immunitatem Dei ordinatione, & canonicis sanctionibus constitutam esse*. Similia habent Conc. Aurel. 4. cap. 13. Tolet. 3. Can. 21. Tolet. 4. can. 46. Coloniense p. 9. cap. 20. Atque his accedunt decreta Romanorum Pontificum Adriani VI. Clem. VII. Julii III. Pii IV. quæ accurate collegit Petrus Matthæus Clarissimus Jurisconsultus in Septimo Decretalium, sive Constitutionum Apostolicarum lib. 2. tit. 2. in Sexto autem cap. *Quamquam*, IV. de Censibus, sive tit. XX. Bonifacius

facius VIII. declarat Ecclesias, Ecclesiasticasque personas ac res ipsarum *non solum jure humano, quinimo & divino* a sæcularium personarum exactionibus esse immunes. Atque contra facientibus Bonifacius ipse, Alexander IV. aliique Romani Pontifices ipso facto excommunicationem singularibus personis, interdictum vero universitatibus locisque infligunt. Videatur & Bulla Cœnæ Domini. Idem constat ex Jure Civili, præsertim ex C. de Sacrosanctis Eccl. l. 5. *Placet*, & l. 8. *Sacrosancta*: & C. de Episcop. & Cler. l. 1. *Juxta sanctionem*, & l. 6. *Presbyteros*, nec non in Auth. *Statuimus*: qua Fridericus I. Imperator omnia etiam revocat abrogatque huic immunitati quomodolibet adversantia. Vide & cap. *Secundum Canonicam*. 23. q. 8.

Tertio probatur ex PP. *Hoc autem mandatum* (ait Jo. Chrys. hom. 65. in cap. 47. Gen.) *posuit eis Joseph, ut quintam partem darent Pharaoni, excepta solum Sacerdotum terra. Audiant qui nunc vivunt, quantam olim* (Aegypti Reges) *Sacerdotum idolorum curam habuerint & discant, ut vel saltem parem habeant honorem his, quibus omnium Dei ministerium creditum est, & qui sacerdotio insigniti sunt. Si enim errantes illi & tantam idolorum curam habentes, ex hoc putabant idola magis coli, si ita eorum ministros colerent; quanta non condemnatione digni, qui nunc imminuunt quod ad Sacerdotum Dei spectat cultum?* His confirmantur, quæ supra e sacris literis prompta sunt. Hieronymi in cap. XVII. Matth. jam laudavimus illustrem, præclarissimamque sententiam. S. P. Augustini lib. 1. Qq. Evang. q. XXIII. hæc sunt verba: *In omni regno intelligendum est liberos esse filios, idest, non esse vectigales. Multo ergo magis liberi esse debent in quolibet Regno terreno filii Regni illius, sub quo sunt omnia regna terrena.* Quædam alia producam ad solutionem prioris argumenti. Beda ad cap. 47. Geneseos & ipse docet terram sacerdotum immunem a vectigalibus significare *Ecclesiam liberam a censu mundi*.

Collocabo quarto loco petitum aliquod a ratione argumentum. Ac primo Clericus in sortem & hæreditatem Domini electus est. κλῆρος enim Græce dicitur, Latine sors, vel hæreditas, ut recte in Psalmum 67. Augustinus, Isidorus lib. 7. Etymol. cap. 12., & Grat. dist. XXI. cap. *Cleros*. Tres istinc eruuntur caussæ, ob quas Clerici ad munia publica, ad vectigalia, atque ad civile forum cogi non debent. Priorem ducit Chrysostomus cit. hom. a comparatione planissima. Quis enim inferior ad hæc compellat alicujus sæculari dignitate insignis filium, hæredem, familiarem? Affert alteram Imperator Constantinus in Epistola ad Anulinum, quæ extat lib. X. Hist. E. Eusebii, cap. 7., & lib. VII. Niceph. cap. 42. ne scilicet ipsi Clerici a cultu summæ Divinitati debito abstrahantur, sed potius absque ulla inquietudine legi propriæ deserviant. Tertia sumitur ab ipsa naturali æquitate; magnâ quippe injuria supremus Dominus afficitur, si ejus Sacerdotes minorem, quam olim

olim idolorum Flamines, habeant honorem: & quæ divino cultui sunt consecrata profanis usibus deputentur. Subvertuntur pariter omnes leges, si inferiores Magistratus præsumant jura dare superioribus, & homines Angelis imperare.

Addam postremo loco rationem politicam. Putant sæculares Principes aliqui a pendendis tributis Ecclesiasticos non esse immunes, quod hæc postulet commodum, quam ipsi curant, Reipublicæ, illatum a justo bello dispendium, extrema plebis pecunia, atque caussa istiusmodi aliqua. Ubi necessitas postulat, debent Ecclesiæ Præsules necessaria subsidia concedere: & pro sublevandis pauperibus sunt aliquando etiam sacra vasa frangenda. At aliud est, Clericis habendam esse rationem de publica necessitate, aliud sæculares bona invadere Clericorum. Pro bello gerendo ad hæreses extirpandas Henricus Rex Christianissimus supplicavit Sixto V. Pontifici Maximo pro facultate Clericis partem oneris imponendi, eamque obtinuit, eo quidem fine, ut Ecclesiasticus ordo conservaret possessa, & recuperaret jam ab hæreticis occupata. Ita quod Gallicani Præsules in difficilibus Regni temporibus Regibus Christianissimis pecuniæ summam ex Ecclesiasticis reditibus collectam concedere solcant, *ut eâ Cleri subventione pauperes iis vectigalibus, quibus solvendis impares sunt, liberentur*, quomodo in peroratione ad Regem post Comitia anni 1701. ait Cardinalis de Noailles; id quidem æquum existimamus. Similia dicimus, dum Augustissimus Imperator præliatur prælia Domini adversus Turcas. At si putant Ecclesiasticorum bonis propria auctoritate usurpatis, nec ultro ac sponte concessis, (quod sane ab ipsorum mente alienum est,) majores vires acquirere, & augere thesauros, magno in errore versantur. Dominus quippe dux exercituum est, & Deus virtutum, & ipse, auctore laudata hom. Chrysostomo, reddit non imminuentibus quod ad Clericos spectat *e supernis retributiones*. Direptis in Anglia Ecclesiasticis reditibus, dirutisque opulentissimis Monasteriis, quorum census computabatur librarum, quas dicunt sterlingas, 320180. annis singulis; Rex omnium Regum præcedentium pauperrimus factus plura solus imposuit civibus vectigalia, quam omnes simul per quingentos annos Antecessores. Vide in libro de Schismate Anglicano Sanderum. Emmanuelem Lusitaniæ Regem coactum remittere decimas fructuum Ecclesiæ, quas exigebat concessione Leonis Pontificis, propterea quod omnia sinistre ipsi evenirent, nihil feliciter ac prospere, scribit lib. IX. Historiarum Orosius. Hujusmodi vero decimationem illegitime factam principibus pessime semper cessisse, fatetur apud Meyerum libro XVI. Annalium Fland. Carolus VII. Rex Galliarum. Præclarum Clotarii Regis exemplum narrat Gregorius Turonensis lib. 4. Hist. Franc. cap. 2. Igitur ipsa Reipublicæ utilitas, ac rerum Principum vicissitudo petit ne Clericorum immunitas ratione aliqua violetur.

Sed

Sed opponunt 1. quod extat Matthæi XVII. v. ult. *Vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle: & aperto ore ejus invenies staterem: illum sumens da eis pro me, & pro te*. Christus ergo, & Apostolorum princeps solvere didrachma. Resp. hoc argumentum probare oppositum. Eo enim loci Dominus primum ait se liberum esse a solvendo tributo, vel censu. Deinde profitetur se tantum pati ut solvatur, propter scandalum evitandum. *Ut autem non scandalizemus eos* (inquit) *vade ad mare, &c.* Hinc Augustinus lib. 1. de Conjugiis adult. cap. XIV. n. 15. ait: *Multa sunt facienda non jubente lege, sed libera caritate; & ea sunt gratiora, quæ cum liceret nobis non impendere, tamen caussa dilectionis inpendimus. Unde prior ipse Dominus, cum se tributum non debere monstrasset, solvit tamen ne scandilizaret eos, quibus ad æternam salutem gerens hominem consulebat*. Habet similia epist. 239. nunc 83. num. 5. Nonnulli sunt, qui respondent sermonem istic fieri de medio siclo solvendo ad usum ornatumque templi, juxta præceptum Domini XXX. Exodi v. 13. Nam pendebat revera siclus viginti obulis, & quatuor drachmis, unde dimidium sicli idem est, ac didrachma. Principi autem solvebatur denarius, ut habetur Matth. XXII. 19. Ita post Hilarium Bellarminus lib. 1. de Clericis cap. 28., Emanuel Gonzales in tit. 49. lib. 3. Decretalium: sed verior est responsio nostra, primo, quoniam Christus citato loco etiam ab hoc solvendo didrachmate liberum se esse declarat: deinde quia ea data occasione etiam de tributo ac censu loquitur Dominus: præterea quia, etsi didrachma dari solitum pro templo verissimum est, pondere idem erat ac denarius, idest decem obulis, ut liquet ex citato cap. XXX. Exodi. Habent quidem ibi LXX. τὸ ἥμισυ τοῦ διδράχμου, *dimidium didrachmi*, non *didrachmum*; sed drachma Alexandrina duplaris erat; & Matthæus loquitur de communi, & Attica. Jubente demum Vicario Christi in difficillimis Reipublicæ rebus persolvendum Imperatoribus tributum minime denegamus, id exigente pace & quiete, qua nos tueri debent & defensare, ut habetur c. *Tributum in ore piscis*, 2. c. 23. q. 8.

Arguunt 2. Ait Dominus Matt. XXII. 21. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: & quæ sunt Dei Deo*. Resp. justissimam esse, verissimamque sententiam, sed non sunt Cæsaris, quæ Domino consecrata sunt, atque ministris Sanctuarii deserviunt. Deinde ad confundendam nequitiam Pharisæorum, qui una cum Herodianis ad ipsum accesserant, Christus tale dedit responsum, ex quo nihil adversus Cæsarem, nihil adversus divina jura possent maligni tentatores deprehendere, ut dum quærebant capere Dominum in sermone, confusi abirent; ut infra dicam ad quartam objectionem.

Arguunt 3. Scribit ad Romanos cap. XIII. Apostolus: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Atque in hunc locum Chrysosto-

sostomus, *Etiamsi Apostolus sit, etiamsi Evangelista, etiamsi Propheta*. Resp. & hanc sententiam Apostoli esse rectissimam, omnis quippe anima tenetur Superioribus obedire, sed juxta divinam ordinationem, qua, ut ibidem ait Apostolus omnis potestas est ordinata, & directa. Est autem divina ordinatio, ut major sit potestas Ecclesiæ quam mundi, & sacrarum legum quam civilium. Quando ergo leges civiles non repugnant Canonicis, tenentur Clerici illas observare, non in quantum leges civiles sunt, sed in quantum jure canonico sunt confirmatæ: ideoque licet mandata Principum legesque ab eis latas Clerici transgrediantur, gaudent immunitate fori, nec a sæculari potestate puniri possunt. Quod confessus est magnus Constantinus apud Sozomenum lib. 1. cap. 17. In his ergo, quæ pugnant cum Ecclesiasticis Sanctionibus, cujusmodi esset Clericos ad pugnam cogere, eisque absque auctoritate Ecclesiæ imponere vectigalia, subditi non sunt sæcularibus potestatibus, neque sunt istæ juxta divinam ordinationem sublimiores.

Arguunt 4. C. *Si tributum* 2. p. decreti c. xi. q. 1. *Si tributum petit Imperator, non negamus: agri Ecclesiæ solvunt tributum. Si agros desiderat Imperator, potestatem habet vindicandorum.*

Resp. canonem hunc desumptum ex Oratione Ambrosii de non tradendis Basilicis. In ea refert S. Antistes Arianos ipsum circumvenisse, ut olim Judæi Christum, ad hoc ut Basilicas traderet, quod verbis præcedentibus narrat. *Apprehendere* (inquit) *sermones nostros gestiunt, sicut Judæi, qui Christum versuto sermone tentabant: Magister, licet tributum dare Cæsari, aut non? Et hoc ad calumniam sibi arcessit impietas, ut imperiale nomen obtendant. Et ipsi possunt dicere, quod eorum non habeant sacrilegium, quorum imitantur magisterium? Et tamen videte, quanto pejores Ariani sunt, quam Judæi. Illi quærebant utrum solvendum putaret Cæsari jus tributi: isti Imperatori volunt dare jus Ecclesiæ. Sed ut perfidi suum sequuntur auctorem: ita & nos quæ nos Dominus & Auctor noster docuit respondeamus*. Igitur respondet, nullo pacto Ecclesiam tradendam Imperatori, cujus non præfert imaginem: de agris vero, ac tributis, quoniam nimis importunum, ac periculosum erat hæc etiam negare principi, cui persuaserant Aulici omnium habere dominium, (ut scribit idem Ambrosius lib. 2. Epist. epist. 14. nunc xx. class. 1. & habetur in cap. *Convenior* c. xxiii. q. 8.) respondit se ea neque donare, neque denegare. *Non faciant*, inquit post verba quæ objiciuntur, *de agris invidiam: tollant eos, si libitum est. Imperatori non dono, sed non nego*. Igitur in cap. *Si tributum*, affirmatur tantummodo Imperatorem tributa petere, & potestatem habere agrorum vindicandorum, *de facto, non de jure*. Et ita etiam Glossa Decreti.

Arguunt 5. Cap. *Pervenit*, tit. 49. lib. 3. Decret. statuitur, Clericos non excusari a murorum custodia, sed omnes esse ad hoc generaliter compel-

compellendos. Resp. hoc valere in irruptione, & imminenti periculo patriæ, quam defendere magna pietas est: quamquam sunt Jurisconsulti, qui cap. *Pervenit*, non de Clericis, sed de Clericorum servis censent accipiendum.

Argunnt 6. in C. tit. de Sacrosanctis Eccl. l. 7. *Ad instructiones*, & l. 11. *Neminem*, habetur ad solvendum pro itinere, & hospitio Imperatorum, etiam Venerabiles Ecclesias teneri. Resp. non agi his locis de tributis & vectigalibus, sed de hospitio, & alimentis exhibendis Regi pro caussa publica proficiscenti; quæ si præstare debent Clerici, non obstringuntur his legibus, sed Canonicis, & Decretis Joannis IX., atque hospitii honestate.

Arguunt ultimo: Si Clerici, eorumque bona fruantur immunitate, deest principibus robur, nervusque ad hostes propulsandos, ad bella pro Reipublicæ salute gerenda, ad levandam ingravescentem annonam, ad ipsam Ecclesiam protegendam. Resp. non talia hauriri ex sacris literis documenta; e quibus illud magis comperimus premente fame universam terram, absque tributis Sacerdotum solam Aegyptum inopiâ rei frumentariæ non laborasse: celebriores Israelitas potius retulisse victorias Levitis circumferentibus arcam, quam militibus arma tractantibus: ædificatum ab illis, atque exhaustis in captivitate thesauris denuo extructum celeberrimum in universo orbe templum, urbemque amplissimam, nullum sumptum Sacerdotibus suppeditantibus: a Domino, in cujus sortem assumuntur Clerici, expectandum belli exitum, & omne bonum in civitate. Accedit etiam Christianorum Principum, quod supra innuimus, experimentum. Ceterum si urgeat necessitas, tributum personis, bonisque Clericorum imponatur, sed non a potestate sæculari; ut postrema argumentatione declaratum est.

Propositio III. Immunitatem Ecclesiasticam, sive Personarum, sive locorum, quocumque jure sit inducta, nequeunt Principes sæculares temerare, aut minuere.

Dixi, *Quocunque jure*; sunt enim qui putant immunitatem tam locorum, quam Clericorum institutam fuisse sola liberalitate Imperatorum, ac Principum, eosque posse illam revocare, vel imminuere: quod illegitime inferunt, ut paullo infra demonstrabo. Pluribus Principum Constitutionibus immunitatem Ecclesiis, Clericisque collatam vel confirmatam fuisse, non inficiar. Magnus Constantinus declaravit Clericos immunes a muneribus civilibus, ut liquet ex Cod. Theodosiano XVI. Tit. 2. l. 1. *Clerici*, & l. 2. *Qui divino*; quam legem confirmat ipse Constantinus in Epist. ad Episcopos Numid. & commemorant Eusebius lib. x. H. E. cap. 7. & S. P. Augustinus in Epist. ad Januarium 68. nunc LXXXVIII. Constantius privilegia, quibus jam Clerici ac Templa fruebantur, confirmavit l. *Juxta sanctionem*, ibi l. 8. excipiens Clericos ab onere *Metati*, idest, a suscipiendis hospitibus trans-

 euntе

eunte Imperatoris exercitu, aut comitatu. Addidit leges 9. *Curialibus*, & 10. *Ut Ecclesiarum*, quibus Clerici exempti dicuntur ab omni civili functione, *a sordidis muneribus*, qualia sunt viarum instaurationi inservire saxa aut calcem ferendo, & a negotiatorum dispendiis, quæ dici solent *collationes lustrales*. Hujus legis meminit Basilius Ep. 279. ad Modestum Præfectum Præt. Orientis. Firmavit eamdem immunitatem in Epist. ad Taurum post Ariminensem Synodum, & extremo vitæ suæ tempore, idest, anno 361. l. 16. *In qualibet civitate*, ubi constitutionum suarum rationem affert dicendo, *Scientes magis religionibus, quam officiis & labore corporis, vel sudore nostram Rempublicam contineri*. Abrogavit quidem hanc immunitatem Julianus Apostata, sed anno 368. restituit Valentinianus in Epist. ad Claudium Proconsulem Africæ, ut habetur l. 18. *Quam ultimo*. Etiam Gratianus sancivit Clericos personalium munerum expertes esse in Epist. ad Catafronium, & Tuscianum Comitem Orientis. Theodosius, & Justinianus Constantini, & Constantii sanctiones confirmarunt, quod & præstiterunt Imperatores alii. Vide cit. Cod. Theodosianum lib. XVI. Tit. 2., & C. Justin. tit. De Clericis, & de sacrosanctis, &c. Capitularia Caroli Magni lib. 5. cap. 148. Eædem fuerunt sanctiones Regum Hispaniarum, ut constat ex Canone 47. Concilii Toletani IV. nec non Regum Galliarum, Clodovæi, Clotarii, Childeberti, aliorumque, de quibus Thomassinus de Eccles. disciplina P. III. lib. I. cap. 34. Idem de Immunitate locorum Imperialibus, Regiisque sanctionibus statutum esse, haut diffiteor.

Verum etsi inspectis duntaxat his legibus videatur Immunitas collata Principum munificentiâ, originem tamen ducit ex lege superiori, tam divina, quam Ecclesiastica, ut ex dictis facile evincitur. Etenim, quantum ad personas attinet, propositione 2. producta sunt ex sacris libris levitarum exempla, quibus nec Artaxerses vectigalia, aut civilia munera imposuit; & ex Evangelio probatum est, Ecclesiæ ministros a solvendo censu Salvatoris sententiâ liberos esse, quandoquidem Petrus Christo jubente solvit didrachma ad vitandum duntaxat scandalum, non quod ad solvendum teneretur, ut inquit Hieronymus sup. laudatus, & Ambrosius Epist. I. nunc VII. num. 17. Immunitas etiam sacrorum locorum colligi potest ex divino præcepto Exodi XXI. 14. ubi præcipitur evellendum quoque ex altari, *qui per industriam, & per insidias occiderit proximum suum*, cum tamen homicidis aliis altare esset perfugii locus, ut constat ex verborum antithesi, quia superiori versu datur asylum illi, qui non insidiatus occidit. Vide cap. I. de Homicidio. Nec tenet responsio Alexandri Ambrosini, leges veteris Testamenti fuisse abrogatas; quippe abrogatæ fuerunt cæremoniales, & quæ figuræ erant futurorum, non quæ maxime ad Dei, templique cultum necessariæ videntur. Hinc Tridentina Synodus sess. 25. definit Immunitatem Ecclesiasticam constitutam esse *Dei ordinatione, & canonicis sanctionibus*,

nibus, & Concilium Lateran. IV. sess. 9. *jure tam divino, quam humano*. Leges autem Ecclesiasticas spectantes ad immunitatem Ecclesiasticarum Personarum citavimus propositione II. & quæ pertinent ad immunitatem locorum proferentur propositione sequenti, ubi nonnulla dicam de Asylis. Immunitas ergo tam divinâ quam Ecclesiastica lege fuit constituta. Imo illam confirmat ipsa lex naturalis singulis hominibus indita. Unde enim Aegyptii Reges didicerunt immunitatem auctore Joseph concessam Sacerdotibus esse æquitati consentaneam, nisi ex rationis præscripto, quod Deo militantibus non sunt imponenda vectigalium onera, nec munera laicorum? Quare Orestes interfecta matre Clytæmnestra confugiens ad aram Apollinis liber evasit? quare Pausanias patriæ Athenarum proditionis reus aufugit ad templum Palladis, & a Thucydide redarguuntur Athenienses, quod per vim ab ara proditore extracto auctores fuerint immissæ in cives pestilentiæ? quare nemo gentilium audebat in mortem rapere confugientes in Templum Dianæ Ephesinæ, ad aram Junonis, aliorumque idolorum? Legite Thucyd. lib. I. de Bello Peloponn. Ciceronem Act. 3. in Verrem, & S. P. Augustinum de Civ. D. lib. I. cap. 4. Id non alia ratione ab Ethnicis observatum, nisi quia naturali lumine percipiebant iniquum esse vim inferre inservientibus in templo Deorum, aut illuc tanquam ad munitissimam arcem confugientibus. Quamobrem assero Imperatores ac Principes, dum Immunitatis leges tulerunt, non tam beneficia contulisse, quam reddidisse debitum, eorumque constitutiones non intulisse liberalem beneficentiam, sed æqui, rectique præscriptionem: Ecclesiasticos autem Pastores constitutiones ipsas probasse, & Politicis Præsidibus nunc gratias, nunc preces exhibuisse, quod Ecclesia diu vexata illorum patrocinio indigeret, ut propria jura tueri posset, atque ab invasoribus facilius defendere.

His præmissis propositionem demonstro hoc dilemmate. Immunitas Ecclesiæ aut Dei ordinatione & jure divino constituta est, ut nos firmissime asserimus, aut liberalitate Imperatorum & Regum, ut opinantur quidam Politici. At sive constituta sit Dei ordinatione, sive Imperatorum Regumque liberalitate, nefas est sæculari Principi ipsam immunitatem abrogare, aut circumscribere. Et quod Principes nequeant immunitatem violare, si inducta sit ordinatione divina, extra controversiam positum est; nemo quippe mortalium facultatem habet aut infringendi, aut coarctandi divinam constitutionem: neque inferior abrogare potest legem superioris; omnis autem potestas Deo supremo legumlatori subjecta est. Atque hæc ratio efficax esset, etiamsi immunitas esset constituta lege tantum Ecclesiastica, quoniam nulla Potestas Politica superior est potestate Petro, ejusque successoribus Romanis Pontificibus absolute, immediate, plenissimeque concessa. De qua potestate dictum capite præcedenti.

V 2 Invio-

Inviolabilem autem esse Ecclesiasticam Immunitatem, facta etiam hypothesi, quod Principum munificentia & liberalitate sit constituta, sic demonstro. Privilegia, tametsi beneficentia ac liberalitate Regum concedantur, nisi illis certum tempus apponatur, & conferantur absolute, & absque ulla conditione, perpetua sunt, nec aliquo successu temporis temerari possunt, nec revocari, nec circumscribi. Privilegium immunitatis absolute, nullaque conditione apposita, ut liquet ex legibus Imperatorum paullo ante citatis, Ecclesiæ Clericisque concessum fuit. Nullo ergo pacto abrogari potest, restringi, aut ratione aliqua violari. Hujus argumenti minor propositio, ut dixi, ex Imperialibus Constitutionibus manifesta est; ac major pariter est expressa legibus tam civilibus, quam Canonicis, de quibus capite XXI., ubi disseram de Privilegiis. Deinde ipsi Imperatores ac Reges testati sunt se immunitatem Templis, personisque Deo sacratis largiri ob utilitatem, quam Reipublicæ afferunt ministrantes in Sanctuario orationibus, sacrificiis, aliisque Ecclesiasticis exercitationibus: ideoque Constantius l. *In qualibet*, confirmans latas a patre constitutiones pro Ecclesiasticorum immunitate, inquit, *Scientes magis religionibus, quam officiis & labore corporum, vel sudore nostram Rempublicam contineri*. Quare immunitas Ecclesiastica, & quicquid Principes Clericis contulere dici potius debet justa merces, quam liberalis largitio. At privilegia hujus generis absque manifesta violatione æquitatis nequeunt abrogari vel minui, ut docent Jurisconsulti omnes, & ratio ipsa suadet. Ergo nec abrogari potest, vel minui Ecclesiastica Immunitas. Denique sit ista donum, sit tantum liberalis munificentia; num propterea fas erit eam temerare? Principio quod donatum est, nequit revocari. Præterea repetere quæ Ecclesiæ donata sunt, est repetere quæ donata sunt ipsi Deo. Repetere quæ donata sunt ipsi Deo sacrilegium est. Igitur sacrilegium est repetere quæ Ecclesiæ donata sunt. Tandem etsi detur immunitatem fuisse liberali Principum largitione concessa, donatione facta transiit in jus, & in potestatem aut Ecclesiarum, quæ supremo omnium Domino sunt consecratæ, aut personarum, quæ in sortem Domini adscitæ Ecclesiis ipsis inserviunt. Si ergo Templa, virique Ecclesiastici Dei sunt; quis poterit illis adimere quicquid aut debitæ retributionis, aut liberalis munificentiæ, aut quovis alio titulo acceptum in proprium jus transtulere? Expende quod beatus Ambrosius de invadentibus Basilicas scribit ad Marcellinam sororem Epistola edit. Parisiensis XX. num. 16. *Mandatum denique, Trade Basilicam. Respondeo nec mihi fas est tradere, nec tibi accipere, Imperator, expedit. Domum privati nullo potes jure temerare, Domum Dei existimas auferendam? Allegatur Imperatori licere omnia, ipsius esse universa. Respondeo: Noli te gravare Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, imperiale aliquod jus habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare,*

esto

esto Deo subditus. Scriptum est: Quæ Dei Deo, & quæ Cæsaris Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad Sacerdotem Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium jus commissum est, non sacrorum. Profectò quod de sacris ædibus dicitur, idem de viris Ecclesiasticis constat esse affirmandum. Ut planissimum afferatur exemplum; nonne gravi injuria afficeretur sæcularis princeps, si ejus palatium invaderent cives armati, suppellectilem diriperent, & familiares intimosque vi extraherent, etiamsi amplas illas ædes, famulitium, rem domesticam ex libera civium largitate possideret? Id quidem certissime, quoniam Principis jam essent, non civium. Ita Deo gravem afferunt injuriam, qui Domum ejus usurpata jurisdictione gravant, reditus minuunt, tributa extorquent, sacros ministros ad munera, vel onera laicalia compellunt; quamvis ipsorum largitionibus templa constructa essent, locupletata possessionibus, & Clericorum numero ac splendore condecorata: propterea quod hæc, sive jure tributa sint, sive collata dono, jam non Cæsaris sunt, sed Dei. Quocunque ergo jure constituta sit Immunitas Ecclesiastica; sive jure divino ut nostra fert sententia, sive jure præscriptionis, ac, Imperiali beneficentia a Constantino ad hæc usque tempora in Christianis Principibus permanente, ut politici quidam statuunt: nefas est Immunitatem ipsam quomodolibet violari.

Neminem fore arbitror, qui opponat Juliani Apostatæ constitutionem, aut Chilperici Gallorum Regis decreta: quum nullus Christianus Imperator debeat Julianum Constantino, Justiniano, ac Theodosio præferre; neque ullus Regum Clotarium, Theodebertum, Childebertum posthabere Chilperico, cujus mores improbos ac flagitiosissimos narrat lib. VI. cap. 46. Gregorius Turonensis: præsertim cum immunitatem abrogatam a Juliano restituerit Valentinianus, & labefactatam a Chilperico ampliaverit Clodovæus. Nemo etiam objiciet, piissimum Imperatorem Heraclium irruentibus in Imperium Persis ex aureis, argenteisque Ecclesiæ vasis cudisse pecuniam: cum Heraclius non vi, & rapina ab Ecclesiis sacram supellectilem acceperit, sed mutuam, eamque ampliorem refuderit, & annuis præterea reditibus a fisco solvendis adauxerit Ecclesiasticos census. Vide Baronium ad annum 627. num. XXVII. Quod si aliquando Pontifices a Principibus immunitatem tanquam beneficium humiliter popoſcerunt, aut Principes illam pro libito temerarunt; id, ut diximus, tribuendum est conditioni temporum, Pontificum humilitati, & humanarum Potestatum vicissitudini.

Propositio IV. Recte in Latina Vulgata Josue XXI. 36. connumerantur quatuor civitates asyli in Tribu Ruben.

De Asylo pauca dicturus præponendam duxi facilem hanc thesim propter integritatem Vulgatæ, quam ubique tentant hæretici dilaniare. Inter civitates ergo refugii nostra Vulgata Josue XXI. 36. quatuor enumerat ultra Jordanem contra Jericho in tribu Ruben, Bosor in solitu-

litudine Misor, Jaser, Iethson, & Mephaath. Hæ non habentur in Codicibus Hebræis; neque in conscriptis tempore Thalmud & Masorethaerum, unde inquiunt aliqui Etherodoxi illas in nostra Versione redundare. At constat optime appositas. I. quia v. 7. habetur datas filiis Merari urbes duodecim de tribubus Ruben, Gad, & Zabulon: quæ urbes v. 34. & seqq. numerantur. At si non extarent in sacris Bibliis commemoratæ quatuor urbes, civitates refugii non essent duodecim. II. quia cum recenseantur singulæ urbes Levitarum, cur prætermissas credendum est assignatas in Tribu Ruben? III. quia hæ quatuor civitates recensentur etiam in primo libro Paralippomenon cap. VI. 78. 79. ubi nota non Misor poni, sed Bosor, ideoque Misor nomen est solitudinis, non urbis; significat enim Misor planitiem, & locum campestrem, in quo conditam civitatem Bosor constat Deut. IV. 43. ideoque in cap. XI. Iosue, ubi legitur, *Bosor in solitudine*, *Misor*, *&c.* abradenda est virgula. IV. extant quatuor illæ civitates in vetustissimo Codice Chaldæo Ms. Complutensi, & in edito Regii Operis a Plantino, in Græcis omnibus, in antiqua Itala, ceterisque Latinis, præter nonnullos, quos observarunt Lovanienses, expressos ex aliis Codicibus Hebraicis amanuensium oscitantiâ vitiatis; in quibusdam denique exemplaribus Hebraicis pervetustis additas a correctoribus, & recte appositas testatur R. Kimchi. V. In Bibliis versu isto carentibus desiderari, neque posse alias summam confici, Protestantes complures fatentur, Glassius lib. I. Tract. de puritate textus Hebræi sect. 2. §. XV. n. 3. & Comment. in Josuam Masius, Amama, & Drusius, qui & laudat Venetam Editionem procuratam a Felice Pratensi, viro nostri Ordinis preclarissimo, & Hebraicorum præsertim Codicum peritia, sacrarumque historiarum scientia ornatissimo.

Ex his colligimus leges Asylorum esse antiquissimas. Dividi autem possunt Asyla, sive loca refugii in sacra, & profana. Sacrorum principem locum tenent Ecclesiæ, in quibus causæ sanguinis agitari non debent, nec inde reus criminis potest extrahi, ut habetur in 3. Decr. tit. 49. cap. *Cum Ecclesia*, & cap. *Inter alia*. Idem extant in C. de his, qui ad Eccles. l. 13. & 14. neque adimitur privilegium immunitatis Ecclesiæ non consecratæ; quia locus divinis obsequiis dedicatus nullus est temerariis ausibus profanandus. Ita caput, *Ecclesiæ, in qua divina*, ejusdem tit. 49. Extenditur immunitas ad Cæmeteria, & loca Ecclesiæ adhærentia, juxta c. 35. *Difinivit*, Caussa XVII. q. 4. Distantia tamen passuum ibidem determinata ad passus triginta, absque domorum extranearum receptaculo, est a locorum consuetudine, ususque petenda. Polluto tamen atrio vel cæmeterio Templum interius minime violatur, quoniam immunitas amplianda est, violatio autem restringenda, juxta regulam XXII. in fine 6. *Non debet*, & juxta Juris axiomata, *Beneficium est interpretandum largissimè*; *Odia restringi, favores conve-*
nit

nit ampliari. Hoc asyli privilegio minime fruuntur publici latrones, nocturni depopulatores agrorum, & qui obsident publicas stratas aggressionis insidiis; inquit Innoc. III. cit. cap. *Inter alia*. Item nec qui in ipsis Ecclesiis, vel earum cæmeteriis homicidia, & mutilationes membrorum committere non verentur, eo quod *frustra legis auxilium invocet, qui committit in legem*, ut habetur cap. *Immunitatem Ecclesiasticam*, ejusdem tituli 49. postremo. Adduntur Constitutione Gregorii XIV. *Cum alias*, confirmata & ampliata a Benedicto XIII. & Clemente XII., *qui proditorie proximum suum occiderint, aut assasini, vel hæresis, aut læsæ majestatis in persona ipsiusmet Principis rei*.

Gaudent eodem asyli privilegio Baptisteria, quæ sunt alicubi a Templis sejuncta, ut Romæ quod appellatur Constantini, Senis constructum ad radices Cathedralis, Pisis elegantissimum extra fores majoris Templi, Florentiæ situm e regione Cathedralis Ecclesiæ, Martis olim fanum. Sacrosancto Baptisterii loco etiam a barbaris, ferocibusque hominibus reverentiam quamdam exhibitam scribit lib. 2. H. E. cap. 8. Evagrius. Ipsummet jus asyli consecuta sunt Episcoporum Palatia ex Conc. Aurelianensi I. c. 3. & ex Cap. *Id constituimus*, 36. XVII. q. 4.; omnibus prorsus Jurisconsultis fatentibus, ut inquit Cardinalis Thuscus v. *Immunitas*, Concl. LIX. n. 24. De Domibus Eminentissimorum S. R. Ecclesiæ Cardinalium extat Constitutio Leonis Decimi, & omnium pariter DD. consensus. Accedunt Hospitalia auctoritate Episcopi erecta ex definitione Urbani IV. cap. *Ad hæc* 4. de Religiosis domibus, tit. 36. lib. 3. Similiter quælibet virorum, ac mulierum Monasteria; de quorum amplissimis exemptionibus legantur Bulla Pii IV. *Dum ad uberes*, anno 1566. emanata, aliorumque Romanorum Pontificum Constitutiones.

Est autem sacrorum locorum asylum tanta æquitate statutum, ut illius rationem habuerint etiam idolorum cultores. Religio enim erat ad supplicium non trahere confugientes ad templa, arasque Deorum. Memorat S. P. Augustinus in primo de Civ. D. cap. IV. Asylum Junonis, demonstrans quanto majoris securitatis illo, quod elegerat Græculorum avaritia & superbia, sint sacra Christianorum Asyla, memoriæ scilicet Apostolorum, quibus etiam Barbari pepercerunt. Magna quippe vis auri e Vaticano surrepta jussu Halarici reddita est, auctore in VII. Histor. Orosio. De asylis Gentilium accipiendum illud Plauti in Most. Act. V. sc. I. *Ego interim hanc aram occupabo*; festivumque alterum Juvenalis Satyra 14.

Falsus erit testis: vendet perjuria summâ
Exiguâ, Cereris tangens aramque, pedemque.

Verum de his plura Georgius Rittershusius. Hunc morem confugiendi ad aras derivatum ex legibus Hebræorum infertur ex Cap. XXI. Exodi v. 14. & ex cap. I. libri III. Regum v. 50. Eapropter Græcorum more etiam

etiam Rex Demetrius Templo Judæorum jus dedit asyli, lib. 1. Mach. cap. x. v. 43. De Asylo Delubri Hierocæsariensis videndus Tacitus in tertio Annalium.

His perfugii locis, quæ tam fideles, quam Ethnici habent inviolabilia, & quæ sacra dicuntur, addit asyla propria ac profana jus Romanum, vel Gentium. Romulus asylum constituit inter Palatium & Capitolium, lucum quem veteres appellavere Quercetum: Virgilius VIII. Aeneid.

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
Rettulit, & gelida monstrat sub rupe Lupercal.

Datum olim jus asyli statuis quoque, ac sepulcris Principum, ut Athænis Thesei, Romæ Julii Cæsaris. Est & refugii locus propria domus, præsertim apud Græcos, quorum pervulgatum illud est, οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος, *Domus amica, domus optima*. Civem de domo sua extrahi non posse, habetur ff. De in jus vocand. l. 19. quæ tamen lex fallit in criminalibus. Hujus asyli præ ceteris Italis rigidi defensores habendi sunt, quomodo paret ex libro 1. Statuti patria lingua conscripti cap. 217. finitimi nostri Lucenses. Atque hæc de Immunitate, & Asylo.

CAPUT XVIII.

De Collectionibus Canonum, iis maxime, quas adornarunt Isidorus, & Gratianus.

FUERUNT Canonum, quorum complexio corpus Juris Canonici appellatur, Collectores plurimi, Dionysius cognomento Exiguus Monachus Scytha, Fulgentius Ferrandus Carthaginensis Ecclesiæ Diaconus, Cresconius de quo ad an. 527. Baronius, Anselmus Lucensis Episcopus, Burchardus Monachus, Ivo Carnotensis, Deusdedit Cardinalis, aliique, in Præf. Decretalium, in Apparatu Emmanuelis Gonzalez, & in VII. Annalium Ecclesiasticorum Tomo p. 137. Digni sunt, qui speciatim commemorentur, Isidorus, & Gratianus. Isidori nomen præfert perantiqua Collectio, quæ protenditur a Canonibus Apostolicis ad secundam Synodum Hispalensem, & complectitur etiam veterum ante Siricium Pontificum Decretales. Gravis de harum authenticitate viguit post Joannem Wiclefum controversia; ac permulti suppositas habent, non solum hæretici, verum etiam eruditi Catholici, discreto tamen, & meliori judicio. Cum autem vindicandas susceperit Franciscus Turrianus, hunc acerrime confutavit Blondellus; atque sententia Eruditorum hic meliorem caussam hac in parte defendit, quamquam in Ecclesiæ doctrinam Decretalibus illis contentam nimis injuriosus. Aliud est inquirere an Decretales antiquorum illorum Pontificum ab Isidoro colle-

collectæ genuinæ sint, aliud an erroneis dogmatibus scateant. Et spurias & heterodoxas autumant cum Blondello Novatores alii; autographas, catholicasque cum Turriano nonnulli Nostrates. Viri docti mediam tenent viam: & interpolatas esse concedunt, & sanæ doctrinæ: Ita Petrus de Marca lib. 3. Concord. cap. 6. Ant. Augustinus in Notis ad Capitula Adriani, Antonius Pagius ad an. 100. num. 4. & seqq. Franciscus Pagius in Anacleto, Joannes Bortonius V. S. Ref. in Dissert. Isagogica præmissa Decreto Gratiani pag. cx. aliique communiter.

An hujus Collectionis Auctor fuerit Isidorus Hispalensis, an Isidorus Mercator, incertum plures existimant. Hispalensi tribuunt Hincmarus in libro de Synodis, Trithemius, alii: Mercatori autem, vel alteri, qui sub Mercatoris nomine Collectionem illam fabricaverit, Schelestratius Tom. 2. Antiq. Eccles. dissert. 3. cap. 5. art. 5. num. 3. Franciscus Pagius ib. n. 3. & alii recentiores. His absque fluctuatione subscribimus: nam in vetusto Codice S. Mariæ supra Minervam legitur Præfationis initio: *Isidorus Mercator servus Christi lectori conservo suo*; nec aliter in Vaticanis: quo loco in impressis est, *Isidorus peccator, &c.* In hac præterea Collectione fit mentio Concilii Generalis sexti, aliarumque Synodorum, ac Pontificum Isidoro Hispalensi, demortuo anno 636., posteriorum. Sexta enim Synodus, sive Constantinopolitana III. celebrata est anno salutis DCLXXXI.

Collector alter Canonum, de quo pertractandum est, fuit Gratianus Monachus Cluniacensis. Is Clusis in Etruria natus S. Benedicti Institutum amplexus est Bononiæ in Monasterio S. Proculi; sed inde transiit ad alterum SS. Felicis & Naboris, ibique collectionem Canonum adornasse constat ex lapide Sacrarii inscripto his versibus:

Hanc babe partem Lector, reverenter adito;
Namque loci Monachus Decretum hic condidit hujus
Divinum Gratianus Opus, &c.

Desiderant quidem omnes in Gratiano methodum; habet enim pleraque involuta, nonnulla præpostere, & multa alieno loco digesta. Quamobrem (inquit Ivo Carnotensis in Præfat.) qui in Gratiani volumine methodum, sine qua διδακτικὸς esse nemo potest, vestigant, videntur non absimiles iis, qui delphini in sylvis, aut in fluctibus apri venationem instituunt. Sed barbara, quibus floruit, tempora nævum istum excusant, studiumque ac laborem extollunt. Methodum itaque prætereuntes, exquiremus de hujus collectionis auctoritate, quam aliqui nimis deprimunt, aliqui vero nimis efferunt, cum medium hîc quoque teneant viri docti, & ingenui. At a decretalibus Isidorianis initium ducendum est.

Propositio I. Decretales veterum ante Siricium Epistolæ ab Isidoro collectæ, sunt interpolatæ, & magna ex parte suppositæ, non tamen rejiciendæ tanquam Apostolicæ doctrinæ, fideique adversantes.

Prima pars probatur 1. ex Epistol. Leonis IV. quæ extat Tom. 8. Conc. Labb. p. 32. ubi n. 6. ait Pontifex regulas Decretalium & Canonum tunc temporis apud Sedem Apostolicam extantium, & quibus in omnibus Ecclesiasticis utebatur judiciis, esse, *Apostolorum*, *Nicænorum*, *Ancyranorum*, *Neocæsariensium*, *Gangrensium*, *Antiochensium*, *Laodicensium*, *Chalcedonensium*, *Sardicensium*, *Carthaginensium*, *Africanensium*, *& cum illis regulas Præsulum Romanorum*, *Sylvestri*, *Siricii*, *Innocentii*, *Zosimi*, *Cælestini*, *Leonis*, *Gelasii*, *Hilarii*, *Symmachi*, *Simplicii*, *& Gregorii Junioris*. *Isti omnes sunt, per quos judicant Episcopi*, *& per quos Episcopi simul*, *& Clerici judicantur*. Habetur & in cap. *De libellis*, dist.xx. Tempore itaque Leonis IV. an. 847. non extabant in Collectione Canonum Isidorianæ Decretales Anacleti, Evaristi, aliorumque veterum Pontificum ante Siricium. Additionem hic factam non in Epistola Leonis, sed in Codice, qui Romæ servabatur, ante dimidium octavi sæculi opinatur doctissimus P. Coustant. At Baronius hanc suspicionem dirimit; nam Codicis, quo sub Leone IV. Romana Ecclesia utebatur, extant in Vaticana tria antiqua Exemplaria Mss. in quibus omnibus eodem ordine Canones sunt dispositi, deinde decreta Pontificum, quorum seriem inchoat Siricius. Tria alia Mss. his concordantia extare in Monasterio Erbachensi, *suscipienda propter admirandam antiquitatem*, testatur in Præf. Joan. Wendelstinus. Ex his expressa est an. 1525. editio Moguntina, in eadem Bibliotheca Vaticana n. 2338. Addit Pagius Codicem Vigilanum compilatum anno 876. Atque hi omnes Codices sunt ad confirmandam thesim capita argumentorum. Videtur tantum, ut ex Marca adnotavit laudatus Bortonius, superinductum nomen Silvestri, quod in Codice Canonum minime extat.

Suppositas Decretales illas alia plura momenta commonstrant, Observavit Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis in Notis ad Capitula Adriani in Isidoriana Collectione usurpari eadem verba legum Imperialium, & Scholion appositorum sub Aniani nomine ad Codicem Theodosianum, & Blondellus improbo labore scrutatus est, unde sententias, verbaque ipsa Consarcinator expilaverit. Verum argumentatio ista, quam pluris faciunt, vix a me extorquet assensum; nam si Pseudo-Isidorus compilavit Scholia Aniani, potuit & Auctor τῶν σχολίων e monimentis veteribus plura exscribere. Apocryphæ sunt tamen Epistolæ Isidorianæ: quod præter dicta comprobat stylus, & sparsa per omnes similitudo jejunæ & dissipatæ orationis, quæ nec diversis Auctoribus potest adjudicari, nec ostentat secundi sæculi comptam & elaboratam idoneorum verborum circuitionem. Accedit silentium veterum, quibus fuerunt ignotæ; & frequens citatio textuum juxta Vulgatam, quæ obtinuit post Hieronymi ætatem. Sed de his uterque Pagius.

Alte-

Alteram propositionis partem demonstro 1. ex Epistola 42. Nicolai I. citata Tom. VIII. Conciliorum p.799. & cap. *Si Romanorum Pontificum*, dist.19. In qua summus Pontifex scribit ad Episcopos per Gallias constitutos: *Si ideo non esse decretales epistolas priscorum Pontificum Romanorum admittendas dicunt, quia in Codice Canonum non habentur adscriptæ: ergo nec sancti Gregorii, nec ullius alterius, qui ante vel post ipsum fuit, est aliquod institutum, vel scriptum recipiendum, eo quod in Codice Canonum non habeatur adscriptum. Ergo doctrinam eorum, & sanctiones, quæ ab omni lingua venerantur, quia in Codice Canonum non habentur adscriptæ, de codicibus suis eradant.* Quod cum fieri nequeat, jure optimo infert Nicolaus Collectionem Canonum non confirmare, nec imminuere decretalium Pontificum auctoritatem. Cujus rei subinde caussam satis congruam producit, quod omnia in uno corpore compaginari non possint. Addo, quod Collectores nequeunt decretis Pontificum aliquam firmitatem tribuere. Rejicere itaque Collectionem Isidorianam eo quod Decretales plures in vetusto Codice non habeantur, temerarium est & iniquum.

II. Quamquam non sunt Decretales omnes Isidorianæ genuinæ, nec Collectio ipsa autographa; omnes tamen tanquam spurias expungere imperitorum est, atque impudentium. Suppositæ enim sunt tres Decretales Anacleti, duæ Evaristi, tres aliæ Alexandri, quam dist. 1. cap. *Nocte sancta*, 48. de Consecrat. affert Gratianus, Telesphori, duæ Pii successoris Aniceti juxta Optatum & Augustinum, Præcessoris autem juxta Irenæum & Eusebium, aliæ duæ Soteris, suspectæ fidei quatuor Victoris, duæ item affictæ Zephyrino, spuria unica sancti Urbani, suspecta decretalis Anteri, explosæ pariter tres Fabiani, pseudigrapha quæ tribuitur Lucio, item duæ ex adscriptis Stephano, Sixti II. aliæ duæ, altera saltem Dionysii, tres sub nomine S. Felicis, duæ item Marcellini, duæ aliæ Marcelli, tres S. Eusebii, una Melchiadis, Epistola S. Marci, suppositum denique Damaso Decretum de Libris recipiendis. Hi ante Siricium sederunt. De quorum Epistolis legendi eximii viri Lupus, Pagius, Labbeus, Coustant. De Epistolis S. Stephani ad Cyprianum erudite pertractat P. Missorius, qui edendis FF. Minorum Conventualium Annalibus Operam dat egregiam. De ipsius perpolita Dissertatione ambiguum est virorum Doctorum judicium. At plurimas veterum Pontificum Epistolas ab antiquis PP. & Historicis laudatas, uti Julii I. citatam in 2. Apologia S. Athanasii, Liberii commemoratas ab Hilario in fragmentis, Damasi ad Episcopos Illyrici, de qua Theodoritus lib. 2. H. E. cap. 22., aliasque complures in dubium revocare non possumus. Oportet ergo, ut recto criterio genuinæ distinguantur a spuriis, non autem cæco ac præcipiti judicio singulæ repudientur.

III. Illæ etiam Isidorianæ Epistolæ, quæ ad adulterinas amandantur,

 tur,

tur non sunt temere respuendæ; primo quoniam statim ac prodiere, illas receperunt, probaruntque Ecclesiæ Gallicanæ Præsules, auctore Marca lib. 3. Conc. cap. 6. Deinde illis tanquam consentientibus Patrum traditioni, & Ecclesiasticæ disciplinæ usi sunt Fideles communiter usque ad tempora Concilii Constantiensis, annum scilicet 1414. Consecratæ etiam fuerunt Scholarum usu, Commentariis interpretum, aliorumque Collectorum usurpatione. Præterea in iis contineri dogmata cum recta fide pugnantia, prætextum hæreticorum mendacium est. Insuper Catholicorum consensio, & usus universalis, sententiarum condecentia, & cum Scripturis, ac Patribus harmonia, illarum orthodoxiam aperte demonstrant. In laudata demum Synodo Sess. VIII. damnata est 38. propositio Witclefi, *Decretales Epistolæ sunt Apocryphæ: seducunt a Christi fide: & Clerici sunt stulti, qui student eis.* Cujus propositionis priorem partem esse universaliter falsam, alteram hæreticam, tertiam scandalosam potest quisque deducere ex hactenus disputatis.

Propositio II. Canones collecti a Gratiano non aliam habent auctoritatem, quam fontium, locorumque, unde sunt derivati.

Ita Auditores Sacræ Rotæ Decis. apud Pen. 480. n. 18. *Nec refert illos Canones recenseri in Decreto a Gratiano compilato, quia cum Gratianus non publica auctoritate infinita quaque illa Canonum Ecclesiasticorum, & legum etiam sæcularium Capitula in suum librum contulerit, nec legis condendæ auctoritatem habuerit, nec ab aliquo Romano Pontifice liber ille tanquam authenticus & legalis approbatus fuerit, inde fit, ut quilibet Canon inde relatus ex eo tantum quod ibi referatur non habeat majorem auctoritatem, quam in proprio loco consistens de sui natura esset habiturus: nec Gregorius Decimustertius Gratiani librum tanquam legalem authenticavit, cum solum emendari jusserit, & emendationes sine additionibus, aut detractionibus mandaverit observari.* Videatur Bulla Gregorii, *Cum pro munere*. Accedit quod adhuc post limam Gregorii extant in Decreto Gratiani errores aliqui, de quibus legendus P. Placidus Bökn ejusdem Benedictini Instituti in Controv. Jurisprud. lib. 1. Tit. 2. p. 1. q. x.

Consequitur ex dictis Canones Conciliorum Generalium a Gratiano productos habere auctoritatem plenissimam, quia talem quoque in se habent. Decreta Conciliorum Provincialium inviolabilia tantum esse in diœcesi ac Provincia, pro qua statuta fuerunt, spectatâ approbatione & confirmatione Pontificis; per quam tamen, nisi exprimatur, canon provincialis Synodi non stringit universos, quoniam ut Barbosa docet v. *Confirmatio*, aliique J. CC., approbatio & confirmatio addit quidem canoni robur ac firmamentum, sed minime illum reddit ampliorem. Pari jure sequitur leges Imperatorias, nisi Constitutionibus Pontificum insertæ sint, in foro Canonico non valere, nam insertæ

tanquam

tanquam receptæ censentur. Patribus autem, Historicis, ceterisque Canonum Collectoribus suam stare singulis auctoritatem; ipsi autem Gratiano, ubi proprio loquitur sensu, non aliam, quam privato Doctori, tametsi ob plurimorum approbationem non humili, atque vulgari. Idem dicendum de *Paleis*. Unde vocabulum istud eruperit, absque utilitate disquirunt. Dictas *Paleas* a quodam discipulo Gratiani Palea, aut Protopalea nuncupato, ego sane non arbitror; & hunc Paleam Cluniacenses, aliique Benedictini prorsus ignorant. Appellari Paleas, quasi *τὰ παλαιά*, idest, *antiqua* probabile est, tametsi non reperiantur in vetustis codicibus, auctore Fagnano. Ab adverbio *πάλιν*, *rursus*, quidam deducunt, eo quod sint additiones factæ Decreto. Solent vocabulis Græcis propria nomina, librorumque tituli passim conflari: vulgavitque paucis ab hinc annis vir doctus Philosophicas Institutiones *Neopalæas*.

Post Gratianum variæ adornatæ sunt Canonum Collectiones; sed prætermittenda silentio non est elaborata anno 1230. a S. Raymundo de Pennafort Ordinis Prædicatorum. Est hæc, quæ nomen præfert Decretalium Gregorii IX. Accedit ea, quæ dicitur liber Sextus Decretalium, publicata anno 4. Pontificatus Bonifacii VIII., idest anno Domini 1298. Addidit Joannes XXII. Constitutiones Clementis V. quæ vulgo appellantur Clementinæ, atque his accessere ab ipso Joanne editæ, quas appellant Extravagantes. Sequuntur Extravagantes communes, idest a diversis Pontificibus editæ; quibus & addidit celebris Jurisconsultus editas post omnes Extravagantes sub nomine libri Septimi Decretalium. Ita Corpus universi Juris Canonici his libris constat, Decreto Gratiani, Decretalibus Gregorii IX. Sexto Decretalium, Clementinis, Extravagantibus Joannis, Extravagantibus communibus, & Septimo Decretalium. Hic tamen postremus est Corpori superadditus.

Dividitur Decretum Gratiani, sive Concordia discordantium Canonum in tres partes. Quarum prima continet Distinctiones CI., & in una quaque distinctione plures sunt Canones. Pars altera complectitur Causas triginta sex, atque in causis singulis est ordo quæstionum, in quæstionibus Canonum: sed Caussa XXXIII. quæstionum loco complectitur septem distinctiones. Tertia pars de Consecratione inscribitur, & partitionem habet distinctionum quinque.

Gregorii IX. Decretales quinque libris comprehenduntur distinctis titulis, & Capitibus. Continet liber primus titulos tres & quadraginta: secundus triginta: tertius quinquaginta: quartus viginti unum: quintus unum & quadraginta. Sunt autem in omnibus titulis capita suis numeris distincta.

Sextus Decretalium in alios quinque divisus est. Sunt in primo tituli vigintiduo: in secundo tituli quindecim; in tertio tituli vigintiquatuor:

tuor: in quarto tres tantummodo: in quinto tituli duodecim. His subjiciuntur Regulæ Juris LXXXVIII.

Clementinarum pariter quinque libri extant: in quorum primo connumerantur tituli undecim: in secundo duodecim: in tertio decem ac septem: in quarto unicus extat titulus: in quinto undecim habentur.

Extravagantes Joannis titulis quatuordecim unius libri sunt dispositæ. Communes verò continentur libris quinque. Tituli in primo novem: in secundo tres: in tertio tres ac decem: in quarto locus est vacuus: in ultimo decem tituli inveniuntur. De septimo extra Corpus, ut vocant, Juris non opus est plura dicere.

Hæc ideo conscripta a me sunt, ut Tirones Canonum citationes non omnibus pervias dignoscerent. Ex Decreto itaque Gratiani hoc pacto Canones laudantur. Ex prima parte: C. *Si Romanorum*, dist. XIX. idest, in Canone, qui incipit, *Si Romanorum*, in distinctione XIX. Ex secunda parte sic proferuntur: *Can. Nulli Episcoporum. III. quæst. 5.* idest, Canone, qui incipit, *Nulli Episcoporum*, Caussa tertia; quæstione quinta. Sic ex tertia parte allegantur: *C. Qui manducant.* 58. *dist.* 2. *de Consecratione*, idest, Canone, qui incipit, *Qui manducant*, ordine quinquagesimo octavo, distinctione secunda partis tertiæ Decreti, quæ inscribitur de Consecratione. Contenta in Decretalium Gregorii quinque libris allegantur hoc pacto: *Cap. Recolentes. 3. Extra, de statu Monach.* nempe, Capitulo, quod incipit, *Recolentes*, tertio, quod est Extra Gratiani Decretum, idest in Decretalibus Gregorii IX. Titulo de statu Monachorum. Quæ autem proferuntur ex Decretalium sexto, ita laudantur: *Cap. Si Apostolicæ, de Præbendis in 6.* videlicet in Capite incipiente, *Si Apostolicæ*, quod extat Titulo de Præbendis, in Sexto Decretalium. Proferuntur similiter reliqua. Sit in exemplo: Cap. *Si a Judicibus*, de Appellat. in Clement., scilicet, Capitulo, cujus initium est, *Si a Judicibus*, quod habetur in Clementinis, titulo de Appellationibus. *Cap. Sancta Romana, de Religiosis Domibus in Extrav. Joan. XXII.*, aut *Cap. Vas electionis, de Hæreticis in Extrav. Comm.* Singulorum Canonum definitiones sufficienter explicat Decretum Abbreviatum, quod soluta oratione, & carmine præmittitur Corpori Juris Canonici in editione Coloniæ Munatianæ, idest, Lugduni, cui hoc nomen a L. Munatio Planco, lectu dignum, & quambrevissimum.

CA-

CAPUT XIX.

Quanta sit Apostolicorum Canonum auctoritas.

DECRETO Gratiani, & Conciliorum voluminibus addi solent Canones, qui dicuntur Apostolici: de quorum antiquitate ac origine non idem est Scriptorum judicium. Auctoritate Apostolica conditos, & antiqua traditione ad nos derivatos scribunt Severinus Binius, Franciscus Turrianus, Lambertus Gruterus, Lindanus, aliique plures, quorum sententia est fuisse per Clementem in unum congestos. Nonnisi vergente ad finem quinto Christiani nominis sæculo editos arbitratur Dallæus, cui videtur accedere in Vindiciis Epistolarum Ignatii Joannes Pearsonius. Neque digestos ætate Apostolorum, neque tam sero fabricatos, sed editos secundo, aut saltem tertio sæculo ineunte sentiunt Marca, Albaspinæus, & etiam Beveregius, Hammondus, Blondellus, Josephus Scaliger. Plura de his legi possunt apud Antonium Pagium ad an. 100. n. IX. & seqq. Natalem Alexandrum dissert. XVII. I. sæculi, Schelestratium 2. p. Antiq. Illustr., & laudatum Beveregium in altero Tomo PP. Apostolicorum Cotelerii. Nos autem nonnulla, quæ ad hanc solvendam quæstionem videntur idonea, subjectis thesibus proferemus.

PROPOSITIO I. Canonum Apostolicorum certus numerus definiri non potest.

Probatur I. quoniam recepti olim ab Orientalibus, & quos habemus ex interpretatione Gratiani Herveti, sunt numero LXXXIV., & qui obtinuerunt apud Occidentales numero tantum L. Inter istos autem quinquaginta est canon valde ambiguus XLV. de Baptismo Hæreticorum; quem, si anno CCLVI. notus fuisset PP. Occidentalibus, profecto Firmilianus in Epistola ad Cyprianum hoc anno adversus Stephanum scripta, aut Rebaptizantium aliquis laudasset. Est enim ille Canon, *Episcopum, aut presbyterum, qui hæreticorum baptismum, vel sacrificium admittit, deponi jubemus. Quæ est enim conventio Christi cum Belial? vel quæ est pars fidelis cum infideli?* Videtur ergo iste Canon a Rebaptizantibus Iconii, aut Synadis congestus, ut Baluzius, & Pagius adverterunt, quo consuetudinem a Stephano laudatam aliquo præsidio repudiarent. II. Cap. *Sexaginta*, d. XVI. numerantur canones Apostolici 60. ex Epist. 1. Zephyrini, in cujus tamen textu habetur numerus LXX. Quinquaginta autem numerantur seq. Cap. *Clementis*. At proximo Cap. *Placuit*, dicuntur confirmata & rata cap. 2. VI. Synodi *Canonum Apostolorum* LXXXV. *Capitula*. Verum Sextam Synodum nullos edidisse canones, constat ex Act. 4. & 5. secundæ Nicænæ, inquit Binius Tom. 1. pag. 53. Collect. Labbeanæ, III. Etsi non omnes Canones, qui extant

extant in Collectione LXXXIV. Herveti, plures tamen perantiquos esse, etiam præter L. communiter receptos, Eruditi omnes fatentur, & constabit ex subjecta assertione; cum prima ad hunc modum se habeat.

PROPOSITIO II. Canones Apostolici etiam primis Ecclesiæ sæculis obtinuerunt.

Probatur I. ex Nicæna Synodo celebrata anno CCCXXV. Hæc enim Canone I. de Eunuchis præscribit, quod si aliqui a Dominis vel barbaris castrati sunt, inveniuntur autem alioquin digni, a Clericorum statu non excludantur, *Tales quippe* (inquit) *admittit Canon*. Qualem vero Canonem putas, nisi XXI. Apostolicum prohibentem ne Clericus efficiatur de Eunuchis ille tantum, qui amputaverit sibi ipsi virilia? Definitur etiam 2. ejusdem Synodi Canone, ne statim nuper baptizati ad Episcopatum, vel Presbyteratum promoveantur, *contra Ecclesiæ Canonem*. At hunc Canonem quis ignorat esse inter Apostolicos LXXIX.? Quinto insuper canone sancitur, qui ab aliis ejecti sunt, ab aliis non esse admittendos, *juxta veterem Canonem*. Hunc canonem adinvenies inter Apostolicos n. XXXIII. Decimo Nicæno canone citatur *Canon Ecclesiasticus*: atque hunc non alium esse, quam LXI. Apostolicum, eruditi viri observarunt. Synodum ergo Nicænam Apostolici utique Canones præcessere. Adde in hujus argumenti confirmationem, Constantinum in Epistola ad Eusebium & Antiochenos Episcopos citare Canonem Apostolicum XIII., unde constat, inquit Pagius n. X. hos canones ante Synodum Nicænam fuisse cognitos.

Deinde probatur ex Synodo Antiochena celebrata anno CCCXLI. Editi in ea Canones XXV. quos cum Apostolicis convenire, liquet ex illorum collatione Tom. 2. PP. Apost. Cotelerii pag. 17. Appendicis. Me non latet, Cl. nostrum Lupum in Notis ad can. 26. Chalcedonensem ambigere, num canon Apostolicus XLI. de rebus Ecclesiæ per Episcopum, vel Oeconomum ejus curandis sit revera Apostolicus, cum lucidâ mixturâ appareat compositus ex 26. Chalcedonensi, & duobus ultimis Antiochenis. Tanti quidem viri judicium comprobat canonum ipsorum collatio. At neque id hanc prosternit & labefactat positionem, quoniam stat adhuc canonem illum XLI. tametsi ex Antiochenis dicatur consarcinatus, perantiquum esse; idque Lupus ipse fatetur: & reponi potest non ex Antiochenis Apostolicos, sed ex Apostolicis Antiochenos esse conflatos. Enimvero qui singulorum concordantiam perpendunt, vident Apostolicos non tam esse perspicuos & amplos, licet floridæ phraseos priscis sæculis congruentis: ampliores autem esse Antiochenos, ac talis structuræ, ex qua facile conjicias istos illorum esse rivulos potius, quam fontes.

Tertio probatur Assertio Patrum auctoritate, Athanasii, qui Nicænæ Synodo interfuit, & Basilii Cæsareæ in Cappadocia Antistitis jam ab anno 370. Nam Athanasius in Epistola ad Orthodoxos differens adversus

versus Gregorium Cappadocem jussu Præfecti Aegyptiorum intrusum in sedem Alexandrinam, ait: *Non enim nunc dierum Canones & typi Ecclesiis dati sunt, sed a Patribus nostris pulchre, firmiterque traditi fuerunt*. De consimili autem controversia nullum invenies canonem Athanasii ætate priorem, nisi sit ille Apostolicorum LXXIII. Item in Apologia de fuga sua conqueritur velle Arsenium se Ecclesiastico Canoni juxta vetus institutum subjici, aperte verba faciens de Apostolico Canone IV. aut XXX. Basilius vero in Epistola ad Amphilochium laudat antiquum canonem, quo deponendus declaratur Diaconus fornicationis convictus: quem porro canonem liquido constat esse Apostolicorum XXV. in Collectione Dionysii, XXIV. in Hervetiana. Adverte nos minime asserere omnes omnino Canones Apostolicos, qui numerantur LXXXIV., vetustos esse & receptos ante exactum sæculum tertium; sed eos tanquam ex Apostolica traditione, aut ex doctrina Apostolorum credimus derivatos, qui cum Ecclesiæ Romanæ inviolata fide per omnia consentiunt. Quare non sunt singuli indiscriminatim firmissimi, sed exploduntur aliqui, præsertim LXV. de depositione Clerici, si jejunet die Dominico, vel sabbato, & LXXXIV. de Canone Scripturarum.

Ex Apostolicis fontibus fluxisse L. a Dionysio translatos certissime tenent quamplurimi cum Baronio ad Annum CII. num. XII. De his habetur decretum Stephani Papæ IV. in Synodo Lateranensi celebrata contra Iconomachos anno 769. Act. IV. *Non amplius suscipiantur Apostolorum canonum prolata per sanctum Clementem, nisi quinquaginta capita, quæ suscipit sancta Dei Catholica Romana Ecclesia*. Hos ergo & nos recipiamus oportet, sed istos, aliosque juxta approbationem, ac sensum Apostolicæ Sedis. Neque repugnat decretum Gelasii cap. *Sancta Romana* dist. XV. ubi legitur: *Liber Canonum Apostolorum Apocryphus*. Primo quia Gelasius loquitur de libro Canonum LXXXIV. non de L. Capitulis, ut scribit Binius, & probatur ex Humberto legato Leonis IX. adversus Nicetam, scribente, *Clementis librum, idest, Petri Apostoli itinerarium, & Apostolorum Canones numerant PP. inter Apocryphos, exceptis L. Capitulis, quæ decreverunt Orthodoxæ fidei adjungenda*. Extat Leonis nomine cap. 3. dist. XV. Deinde, quia verba Gelasii sunt commodo sensu accipienda, quasi liber Apocryphus dicatur qui hos continet canones, eo quod immerito Apostolorum nomen præseferat, & videatur secundo, aut tertio Ecclesiæ sæculo conscriptus, ut nunc tenet sententia eruditorum communior.

CAPUT XX.

Perpauca circa Civiles leges rudimenta.

QUAMQUAM ad libri hujus institutum Civilium legum differtatio non pertinet, neque potest illa limitibus hisce comprehendi propter dignitatem disciplinæ rerumque amplitudinem: quia tamen sunt politicæ omnes constitutiones imagines quædam divinarum, atque perutile est nec injucundum Theologo aliquam illarum notitiam assequi; oro ne tibi, Lector, molestum sit post alias multas hanc meam excipere lucubrationem.

Inter civiles leges, quarum etiamnum aut tabulæ extant, aut sparsa saltim fragmenta, præter Hebraicas & affines Aegyptiorum, principem sibi vindicant locum Athenienses, vel Atticæ, ex quibus originem ducunt Romanæ. Si quis illas intelligendi cupiditate tangitur, adeat percelebres viros, Sigonium in libris de Republica Atheniensium, Thysium, & Salmasium de Jure Attico & Romanorum, duosque saltem libros Meursii, quorum unus inscribitur Themis Attica, & alter Solon. Percipiet ex his, quomodo primus omnium post Cererem dicatur Atheniensibus leges tradidisse Triptolemus, easque explicasse Solon, ut Gellius scribit lib. II. cap. X., *axibus ligneis incisas*. Generales leges, quas Triptolemus constituit, sunt: *Parentes honorare, Deo fructibus colere, animalia non lædere*. Hoc postremum apud Hieronymum adversus Jovinianum idem est, ac animalium carnibus non vescendum. Speciales leges versantur circa homicidium, matrimonium, furtum, maledicta, Magistratum. De homicidio statutum, nullum prorsus iri impunitum, & exterminandas etiam res inanimatas, cædisque instrumenta, ut colligitur ex Oratione Aeschinis in Ctesiphontem. Statutum tamen præmium occidentibus tyrannum, idemque, ac Olympionicis, ut inquit in Hermogenem Syrianus. Permissum justum bellum, decretumque præmium inventoribus novorum armorum, ex eodem Auctore ibidem. Prohibitum militare infami, & ægroto: ac sancitum filiis patrum, qui in bello decumberent, ex ære publico alimentum usque ad pubertatem, ut colligitur ex Aristide. Insidiantem vitæ alienæ tanquam homicidam judicandum, constat ex declamatione XIV. Libanii.

Pro matrimonii honestate servandâ statutas sequentes leges invenimus. Pausanias scribit vindicandi adulterii legem posuisse Draconem; & Solon, ex Plutarcho in ejus vita, permisit interfici adulterum: addit Sopater etiam mulctatum dote, quæ cederet viro. Contumeliam illatam ingenuis pueris reprehendit auctoritate legum in Timarchum Aeschines, ubi etiam de pœna corpora prostituentium. Nothos inter propin-

propinquos habendos non esse lege Attica, liquet ex Avibus Aristophanis. Nefas erat, ut Marcellinus scribit, cum Tutore, aut filio ipsius virginem pupillam inire conjugium. Nupta impotenti poterat ad alium transire, lege statutâ a Solone; de qua & Plutarchus in ejus vita, & Terentius in Hecyra Act. 1. Sc. 2. In solvendis tamen connubiis literas divortii deferendas ad Archontem, idem Plutarchus scribit in Alcibiade.

De furto has constitutiones inter Atticas adinvenio. Quisquis alienam rem surripit, etsi olus tantum, aut fructus hortenses, lege Solonis morte damnatur. Non poterat publici ærarii defraudator aut debitor aliquod Reipublicæ munus capessere, ut inquit Demosthenes in Theocrinem. Ex Cicerone de Optimo genere Orat. habemus, nihil nisi in concione a populo fuisse donandum. A pupillis nil alienandum absque potestate Archontis, auctor est in Hermogene Marcellinus. Vetitum Mercatoribus alio, quam Athenas vehere frumentum, noscitur ex Oratione Demosthenis in Phormionem. Has consequuntur leges in sycophantas, & maledicos. Datam actionem in falsos testes, evincitur ex Oratione ejusdem Demosthenis in Evergum. Prohibitum servo proscindere conviciis liberum, & cuique maledicta jacere in mortuos lege Solonis; de qua in ejus vita Plutarchus. Senatoriam in Magistratu dignitatem nullus ante annum tricesimum capessebat, ut inquit Xenophon. Lex scortatores & maleficos a suggesto arcebat: & nova lex centum annorum consuetudinem pro sui inviolabili auctoritate postulabat. Ad hæc capita leges Atheniensium, quas præclaris animadversionibus laudati viri illustrarunt, breviter revocare non dubitavi, servata quadam cum Decalogo methodi similitudine.

Post Atticas veniunt commemorandæ leges Romanorum ceteris omnibus, ut Polybius inquit, anteponendæ. Varia his nominibus data; nam aliæ appellatæ sunt *Regiæ*, quæ de imperio Regum latæ sunt: quædam *Tribuniciæ*, constitutæ a Tribunis pl. leges *XII. Tabularum* a Decemviris sancitæ: dicta lex *Curiata*, lata a Magistratibus patriciis jam designatis, vel in provinciam, & ad bellum cum imperio profecturis: *plebiscita* dicebantur decreta populi. Leges præscriptæ de jure triumphandi appellabantur *Triumphales*: *Sacratæ*, quas trasgredientes diis sacrabantur: latæ autem de rebus variis ac discrepantibus, quasi a saltatione Satyri, dictæ *Satyræ*. Quamplurimæ tamen a legislatoribus nomen accepere, ut *Aurelia*, *Pedia*, *Clodia*, *Hostilia*, *Ducilia*, *Menenia*, *Cincia*, *Aquilia*, *Cassia*, a L. Aurelio, a Q. Pedio, a P. Clodio, ab Hostilio Mancino, a M. Ducilio, & L. Menenio, a M. Cincio Alimento, ab Aquilio, a L. Cassio. *Julia* dicitur lex promulgata ab Augusto orto quidem ex familia Octavia, sed in Juliam cooptato. At plura de his Ber. Brissonius De Verborum significatione, & Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis, qui ordine Alphabeti singulare volumen edidit de legibus Romanis.

Missis autem legum vocabulis, attingam quædam de rebus servato eodem ordine, idest nonnulla primum in genere commemorando spectantia ad religionem, cultumque parentum, post hæc leges aliquas, ad homicidium, ad fornicationem, ad furtum, ad falsos & maledicos pertinentes. Sunt in prima classe leges sacræ, quibus Romulus vetuit divina tractari a plebeis, ut scribit Cicero in tertio de Natura Deorum, statuit augures ac Sacerdotes, prohibuit nocturna mulierum sacrificia, atque vigilias in templis. At Numa totus in re divina sexaginta Sacerdotibus electis a Romulo adjecit Flaminem Dialem, Martialem, Quirinalem, Vestales virgines, Salios Marti Gradivo duodecim, & Pontificem Maximum ex Patriciis. Statuit, inquit Plinius lib.VIII. cap.2., *Ut Deos fruge colerent, & mola salsa litarent*. Pro familiæ regimine constitutæ leges. Incutit filiis timorem ac reverentiam lex quam recitat Festus: *Si parentem puer verberit, ast olle plorassit parentes; puer divis parentium sacer esto*. Nulla lex *Silvia*, idest Romuli, contra percussores parentum, *Qui neminem unquam tam ab humanitate aversum, tam naturæ inimicum fore existimavit, ut parentibus, unde vitam ipsam ac lucis usuram accepisset, manus inferret*, ait cap. 26. de legibus Romanis Paulus Manutius. Adoptio in filios lege Curiata fiebat apud Pontifices. Omnes virilis sexus filii ut instituerentur hæredes, erat Junia Velleja. Ad æquitatem juris servandam, Aebutiâ mandatur, ne cognatis, & affinibus detur curatio, Claudia de Tutelis mandat tutelam feminarum consanguineis. Tutorem dandum a Prætore præscripsit Atilia. Cautum lege Voconia, ne quis filiam hæredem relinquat supra H. S. XXVM. Uxorem cum viro rerum omnium esse sociam, eoque defuncto æqualem cum filiis habere hæreditatem, fuit lex Romuli, ut Dionysius, & Plutarchus prodidere. Hæc perpauca de legibus ad cultum Deorum, & familiæ regimen pertinentibus universim dicta sint.

Ad homicidium attinent quæ sequuntur. Damnandum publico judicio, qui hominem occidit, aut occidendi caussa cum telo ambulavit, aut venenum paravit, vel vendidit, lex est Cornelia de Sicariis. Omnibus, qui Cæsarem interfecerant, lege Pedia aqua, ignique interdictum. Parricida, & quisquis filiis, & affinibus præparaverit fata, l. Pompeja de Parricidis, insutus culeo cum cane, & gallo gallinaceo, & vipera, & simia in vicinum mare, vel amnem est projiciendus. Lædentibus alterum vel mutilantibus stat lex Decemviralis: *Si membrum ruperit, ni cum eo pacit, talio esto*.

Instituta ad coercendam libidinem lex Julia de Adulteriis, & de Pudicitia; atque his etiam divortiis modus impositus. Firmatur ibidem lex Romuli, *Adulterii convictam vir, & cognati, uti volent, necanto*. Stuprator verberibus necabatur, inquit Festus. Pellex ædem Junonis non poterat tangere. Qui divortium faceret, ei Diis inferis sacrificandum. Puniri probrum Vestalis, illamque ad portam Collinam defodi

defodi vivam statuit Numa Pompilius. Propter mundiorem justo cultum suspectam fuisse Minuciam Vestalem, narrat Livius octavo libro. Irrogata pœna vim inferentibus adolescentulis, & alienam pudicitiam sollicitantibus, aut propriam prostituentibus, ad x. millia num. lege Scatinia, aut Scantinia, latâ, ut fertur, ob Scantinium Capitolinum. Ad honestatem connubiorum statutum in XII. Tabulis, ne Patriciis liceret jungi cum plebe, neque libertinam ingenuus, aut ingenuam duceret libertinus; at abrogatum per legem Papiam. Etiam vino nuptæ abstinendum erat lege Romuli.

Latæ adversus furtum leges sunt. In XII. Tabulis. *Si quis nocte furtum faxit, & im aliquis occisit, jure cæsus esto*, &, *Frugem aratro quæsitam furtim noctu si pavierit, secueritve pubes, suspensus Cereri necator: impubes verberator; noxiamque duplionem præstato*. Furtivarum rerum possessionem inhibet l. Atinia, De usurpatione: Furtum quodlibet l. Hostilia. Plagiariis l. Fabiâ pœna capitis irrogatur, necnon ei, qui liberum sciens emit. Non punitur tamen possidens bona fide mancipium. Puniendus lege Julia de Annona citata ab Ulpiano lib. IX. qui contra annonam fecerit, societatemve coierit, quo carior fiat. Extat in l. Aquilia, ut damni injuria lati sit actio: & qui sciens damnum dederit, reddat quadruplum, qui insciens simplum. De repetundis pecuniis extat Acilia, sive *repetundarum*: De pecunia pro frumento contra jus accepta, l. Cassia, sive *Agraria*; de munere illicite accepto l. Cinia *Muneralis*.

Convicia, testimonium falsum, calumniam inhibent æque Romanæ leges. In XII. Tabulis extabat: Ut si quis actitavisset, aut carmen condidisset, quod infamiam, flagitiumve alteri inferret, capite puniretur. Fecit L. Sylla Majestatis crimen, ut habemus ex Epistola Ciceronis ad Appium. Pœnam irrogat ei, qui testamentum falsum scripserit, recitaverit, sculpserit dolo malo, l. Cornelia *Testamentaria*; quibusvis calumniatoribus Remnia. Qui duobus diversa testimonia præberent, puniendi l. XII. Tab., & quisquis falsum dixisset testimonium e saxo Tarpejo erat dejiciendus. Nec Censoribus in Senatu fas erat ignominia afficere, nisi accusatos jam & damnatos l. Clodia de Nota Censoria. Leges Romanas alias Sigonius, Manutius, Panvinius, aliique exponunt prioribus Voluminibus Romanarum Antiquitatum.

Facile ex his deprehendes legum Romanarum cum Atticis concordantiam. Quod ut percipias magis, iterum per utrasque tenentes eumdem ordinem discurramus. Spectat ad Religionem lex XII. Tab. *Separatim nemo habessit Deos, neve novos, sed ne advenas, nisi publice adscitos privatim colunto*: atque eadem est lex Draconis apud Porphyrium. Lex VII. de Festis lata ab Impp. Valentiniano, Theodosio, & Arcadio, consimilis est Atheniensi, quam citat Demosthenes adversus Midian, *Nemini mysteriorum diebus manum injicito*, Quæ est L. VII. de

vII. de Off. Proconsulis, derivata a scito Platonis in Phædone; *Nemo occidendus, dum navigatur in Delum*. L.v. §.xIII. D. de cognoscendis & alend. liberis, fuisse Atheniensem constat ex Diogene Laertio in Solone. Lex Numæ innovata in Cornelia de Sicariis, *Si quis liberum sciens dolo neci duit, parricida isto*, extat etiam apud Antiphonem. Attica lex, *Si quis adulterum deprehenderit, de eo statuat quod libitum est*, laudata a Lysia pro Eratosthene, eadem est xII. Tabularum, & Papiniani l. 2. D. ad l. Juliam de Adult. Altera huic affinis lata a Dracone, *Si quis occiderit deprehensum super uxore, vel super filia, vel super sorore, ob hæc qui cædem fecerit ne exulato*, extat in Ulpiano l. 23. ad eamdem Juliam. Non discrepant l. Solonis, *Si quis ingenuam mulierem rapiat, vimque inferat, mulctator*, ab ea, quam statuit Justinianus l. un. Cod. De raptu Virg. seu vid. Draconis lex contra furtum, moderata a Solone, & quæ declarat sceleris purum, qui furem noctu ingressum interficiat, habetur in xII. Tab., & apud Ulpianum l. 4. D. ad l. Aquiliam. Cautum legibus Athenarum ne Advocatus extraordinariam pecuniam accipiat litis caussa, ut liquet ex Demosthene De Corona; idemque firmatum est l. II. §. x. & xII. D. de Extraordin. cognit. Irritat contractus repugnantes æquitati l. vII. §. 7. D. de Pact. de qua etiam Aristoteles lib. 1. Rhet. cap. xvI. Habetur in Demosthene πρὸς Κρέων, lex, *Qui falsum dixerint testimonium, de bonis & honore periclitantur*, ac repetitur l. xII. de Testib., & l. 14. C. eodem, & l. xxxIII. D. de Re Judic. Objicientibus probrum alicui, quod demonstrare non possint, ut accusationi subjaceant, mandat lex Atheniensis apud Dionem Chrysostomum Orat. 15., nec non Romana, apud Ulpianum l. 5. §. *Si quis*, lib. D. de injuriis, & famosis libellis. Sed plura de his in Concordia legum utrarumque, quam Antonius Thusius elaboravit.

Haud dubium ergo, Romanas leges ab Atheniensibus derivatas, præsertim cum circa an. U. C. 300. tres legati Româ adierint Athenas, ut Græcorum leges colligerent atque in Latium deferrent. Quod ubi fecerunt, creati cum aliis septem Decemviri, atque ab his leges in tabulas x. digestæ, duabus postmodum adjectis. Sed suas leges fuisse Romæ ante Reges exactos, liquet ex his, quas a Romulo Urbis Conditore, & Numa latas animadvertimus. Si recipimus Vulterrana fragmenta, Romulus primum Volaterris Senator electus, deinde illinc Sacerdotes, & Augures Romam accivit, atque Etruscas leges populo denuntiavit, lib. 2. p. 86., & 87. atque ita antiquiores leges Romanorum ducunt ab Etruscis originem. Sed ut videas istarum cum illis consonantiam, proferam in medium aliquas. Pro cultu Deorum leges habentur: *Ut in Templo Esaris nulla aliorum Deorum, Dearumve sit imago. Hujus Numinis nulla statua ab artifice fabricetur: In medio ipsius templi altare sit aureum: Vitulus & agnus ei sacrificetur: Quater singulis annis*

annis populus Esari solemniter immolet: Dii peregrini ne colantur. Pro familiarum regimine autem, *Parentum liberos omnes jus esto relegandi, vendendi, & occidendi: Parricidæ capite plectantur: Mulier viro legitime conjuncta fortunarum, & sacrorum socia illi esto: Qui contra patriam libertatem attentaverit, vivus comburatur*. Contra homicidium vero: *Deprehensi in homicidio statim moriantur: Nullus morte damnetur, nisi Lucumon consentiat: Si quis civem hostibus tradiderit, capite plectatur*. Adversus autem impudicos: *Si quis virginem vitiaverit, pecuniam, quam viri Capitales judicaverint, mulieris patri solvat, & virgo uxor illius sit, nec eam dimittere possit: Qui eodem tempore duas uxores habet, ut adulterus puniatur; Divortium non permittitur, nisi Esarum consensu*. Ad cohibendum furtum: *Fur fustibus cædatur: Furti quadrupli pœna sit: Si quis agrum, domum, aut pecuniam occupaverit, vel dolo obtinuerit, duplicem fructum Domino reddere cogatur: Publicam pecuniam, aut sacram si quis abstulerit, scaragia morte damnabitur: Qui consulto domos, aut agros incenderit, igne comburatur: Judex si pecuniam, aut aliud acceperit, capite statim plectatur*. Adversus denique calumniatores & falsos: *Qui testis falsus fuerit, ignominiam passus pereat inhoneste: Qui concivem prodiderit, fustibus cæsus e patria ejiciatur: Judicis fraus ne adhibetor: Si quis in jus vocatus non venerit, reus esto*. Extant cum aliis pluribus in Etruscarum Antiq. fragm. libro tertio.

Veruntamen istarum omnium Atticarum, Romanarum, Etruscarum, aliarumque legum optimarum, Præscriptiones quippe Tyrannorum adversus Religionem, & æquitatem non sunt inter leges connumerandæ, fuit origo prima, vel a posteris Noha, vel a Judæorum Republica. Et leges quidem magni Vandimonis, idest, Noha in Fragmentis Etruscis p. 174. cum Capite VIII., & IX. Geneseos cohærent. Quæ de cultu Esaris præscribuntur, de Altari, de Sacrificiis, Aspersione olei, & Salis condimento, & aliæ leges quamplurimæ consentiunt cum libris Exodi, & Levitici, iis exceptis, quæ addiderunt Augures idololatræ. Quamobrem aut sunt fragmenta illa, ut credimus, pervetusta, aut sollerter, & ingeniose conficta.

Quicquid sentias tamen de Etruscis hisce fragmentis, Romanas, Atticasque leges, quarum supra vidimus concordantiam, ex Hebraicis natas commonstrat istarum, illarumque collatio. Id arduum non est ex latis adversus homicidas, mœchos, fures, ac falsos testes deducere. Mosaicam de homicidio legem cap. XXXV. num. v. 16. & seqq. usque ad 21. invenies apud Paullum lib. v. Sententiarum sub titulo Ad Legem Corneliam de Sicariis, & Ulpianum lib. VII. de Officio Proconsulis. Quod Moses sancivit de homicidiis fortuito, & absque odio patratis eodem cap. v. 22. extat pariter apud Paullum ibidem, & Modestinum libro differentiarum VI. Mosaica lex de percussione rixantium

tium Exodi xxi. 18., & seqq. non differt a Romanis apud Ulpianum libro de Officio Proconf. viii., & Gregorianum lib. xviii. de Accusat. De adulteris vero eadem lex est Levit. xx. 10. atque Romana apud Papinianum lib. xv. Responsorum ad L. Juliam de adult., & Marcellum libro xxxi. Digestorum. Incestæ Nuptiæ, quæ damnantur citato Levitici capite v. 17. & seqq. præscribuntur pariter Edicto Maximiani, & Diocletiani apud Papinianum ibidem, & Ulpianum in libro Regulari de Nuptiis. Turpiores concubitus, de quibus v. 13. & 15. ejusdem Capitis xx. puniuntur eadem pœna mortis Constitut. Impp. Valentiniani, Theodosii, & Arcadii ad Orientium Urbis Romæ Vicarium. Contra Fures eadem lex est in Exodo xxii. a v. 1. ad 15. atque in Constitutionibus Romanorum apud Ulpianum lib. viii. in Edictum, & Paullum lib. v. Sent. ad L. Corneliam de Sicariis. Quadrant denique cum lege Deuteronomii cap. xix. v. 16. contra falsos testes, decreta producta a Paullo libro singulari de Pœnis, & lib. v. Sent. ad L. Corneliam Testamentariam. Ex his autem constat Romanas leges ab Atticis, Atticas ab Hebraicis derivatas. Nam Moysem cæteros omnes Legumlatores præcessisse demonstrat Huetius de Demonst. Evang. cap. viii., & dissertatio nostra cap. 1. libri xi.

Rerum quidem atque Regnorum vicissitudines legibus hactenus enumeratis, quæ fere omnes pertinent ad Jus primarium, peculiaria statuta addiderunt: creveruntque tanto numero, ut ante Justiniani tempora septem, ac triginta Juris Conditores, sive legum Compilatores extiterint, enumerati ab Angelo Politiano in Epistola ad Jacobum Modestum Pratensem. Inter illos xxxvii. celebriores videntur Papinianus, quem historiæ appellant *Juris Asylum*, *& legis civilis thesaurum*, & a quo olim studiosi legum dicti fuerunt *Papinianistæ*: Ulpianus plurium librorum ad Edictum, ad Sabinum, ad Leges, Pro Tribunali, aliisque titulis inscriptorum auctor clarissimus: Paullus, quem Politianus appellat πολυγραφώτατον, quod etiam Ulpianum superaverit copiâ scriptorum: Gregorius, & Hermogenes, qui tempore Diocletiani duos legum Codices ediderunt, quibus tertium adjecit Theodosius comprehendentem Imperatorias Constitutiones a Constantino ad seipsum.

Itaque Justinianus ad certum ordinem tantam Legum multitudinem redigens ex tribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano unum proprio nomine inscriptum edi curavit, perfectumque anno DXXIX. auctoritate sua confirmavit. Veteres deinde leges amplo opere complexus est sub nomine Digestorum, seu Pandectarum. Addidit Juris Civilis Institutiones. Collegit etiam, quæ in priori Codice fuerant ommissa, aut errata, ediditque accuratiorem *Repetitæ prælectionis*: atque hic est Codex Justinianeus, quo modo utuntur Jurisconsulti. Huic additæ sunt *Novellæ*, idest, novæ Constitutiones,

nes, quæ Codicis editionem sunt consecutæ. Novellis accessere *Authenticæ*, sive breves sententiæ, quibus novellæ, quasi auctoritate Imperatoria fulciuntur. Ita Corpus universi Juris Civilis constat Institutionibus, Digestis, seu Pandectis, Codice, Novellis, & Authenticis. Institutionum libri sunt quatuor continentes universi Juris Epitomen. Digestorum, seu Pandectarum libri quinquaginta tribus voluminibus distincti: quorum primum appellatur Digestum vetus, alterum Infortiatum, tertium Digestum novum; ac sunt in primo volumine libri XXIV. in secundo XIV. in tertio XII. suis titulis, ac legibus dispositi. Codex complectitur libros IX. Constitutionum Imperatorum usque ad Justinianum. Quintum volumen continet alios tres libros Constitutionum, idest X. XI. XII. Novellas cum subjectis Authenticis, CLXVIII.

Dum textus aliquis hinc profertur, laudatur hoc pacto. D. significat Collectionem Digestorum, seu Pandectarum. ff. nota est ejusdem librorum Pandectarum voluminis; nam librarii substituerunt ff. pro litera Greca π L. denotat legem. Codicem Constitutionum innuimus litera C. Novellas, & Authenticas prima voce, & numeris allegamus. Sit in exemplo: *L.* 8. *parag.* 4. *D. seu ff. de liber. & posth. hæred.*, idest, lege octava, paragrapho quarto in Digestis, seu Pandectis, Titulo de liberis, & posthumis hæredibus. *L. Addictos* 29. *Cod. de Appellat.* hoc est, lege, quæ incipit *Addictos*, quæ est vicesima nona in Codice, titulo de Appellationibus.

Præter Corpus Juris Civilis, de quo hactenus, alter est Codex legum Antiquarum. Comprehendit autem legum Wisigothorum libros XII. Edictum Theodorici in cap. 154. distributum: Leges Burgundiorum capitibus 89. cum additamentis: Legem Salicam: legem Alamannorum constitutam tempore Clotarii Regis: legem Baivvariorum statutam sub Rege Dagoberto: Ripuariorum: Saxonum: Anglorum, & Werinorum: leges Longobardorum tribus libris expositas: Constitutiones Siculas, sive Neapolitanas sub Imperatore Friderico II. Capitula Caroli Magni, & Ludovici Pii; quibus adde Regnorum omnium, ac Provinciarum statuta. At in his si versetur oratio nostra, erit multa nimis, circumfluens, & dissipata.

CAPUT XXI.

Ob quæ integrum sit a legum observantia discedere.

Postremo tandem loco dicendum est de iis, quæ nos ab observatione legum humanarum faciunt exemptos, nimirum privilegio, dispensatione, consuetudine.

De Privilegio.

Privilegium est *privata lex speciali favore homini irrogata*, ut definitur a Cicerone. In qua tamen definitione legis vocabulum late accipitur, eo quod lex pro communitate constituatur, privilegia autem privatis hominibus irrogentur; atque per legem imponatur onus, privilegio levetur. Dicas si mavis, constitutionem, aut exemptionem. Est autem privilegium aliud *locale*, aliud *personale*. Primum illud est, quod ratione loci conceditur, ut immunitas, qua gaudet confugiens ad Ecclesiam, aut septa Monasteriorum. Atque privilegium istud perpetuum est, nisi princeps certum tempus constituat. De locis quidem sacris statutum jam est privilegia esse perpetua a Chalcedonensi Concilio c. 24., & Urbano II. cap. *Quæ semel dedicata sunt*, XIX. q. 3. Act. 6. Synodi VI., & can. 15. Synodi VIII., a Marciano etiam in lege ad Palladium Prætorii Præfectum. Privilegium autem *personale* illud est, quod alicui propriis expressis nominibus conceditur, v.g. quod Gregorius anno 600. largitus est Maximo gerendi vices Sedis Apostolicæ in administrandis cunctis Ecclesiis Siciliæ, cap. *Mandata Cælestia*. Extra de Præsumptionibus. De hoc privilegiorum genere habetur Regula VII. Juris in Sexto: *Privilegium Personale personam sequitur, & extinguitur cum persona*. Si privilegio gaudeat aliquis non speciali titulo, sed communi, ut Ordinis, Civitatis, Collegii; nequit is privilegio renuntiare, v.g. Clericus privilegio fori, vel canonis, ne Clericali ordini inferatur injuria, ut recte Barbosa lib. 1. Jur. Eccl. cap. XXXIX. §. 2., cum cetera privilegia cessare valeant, aut per revocationem concedentis, aut per spontaneam renunciationem. Quod privilegiorum genus dixere nonnulli Corporalium.

Canonis privilegium nuper commemoratum est, quod habetur c. *Si quis suadente*, XVIII. q. 4., nempe ut qui in Clericum, vel Monachum violentas manus injecerit, subjaceat anathematis vinculo: quo privilegio fruuntur & Novitii, Moniales, Equites Jerosolymitani, & aliorum Ordinum Apostolicæ Sedis auctoritate ejusdem participum. Privilegio tamen Canonis excidunt habitum, ac tonsuram dimittentes, degradati, hæretici, bigami, aggressores, immiscentes se præliis, ac seditionibus, exercentes officium lanionis, & pandochæi, & qui egerint per annum artem histrionis, joculatoris, circulatoris, & mimi. Quæ dedecent Clericos cap. *Cum decorem*, & cap. *Clerici officia*, de vita, & honest. Cleric. in VI. connumerantur.

Fori autem privilegium est, ut Clericus non nisi ad Episcoporum judicium provocetur, ut habetur in cap. *Sylvester*, c. XI. quæst. 1., & cap. *Christianis*. *Relatum est*. *Clericum*: Eadem Causa, eademque quæstione. Gaudent fori Privilegio Beneficiati, initiati tonsura, constituti in minoribus ordinibus, Clerici conjugati, Subdiaconi qui dispensa-

spensatione Apostolica contrahunt cum vidua matrimonium, retinentque pensiones Ecclesiasticas, Regulares omnes, ac Moniales, Tertiarii S. Francisci, dummodo collegialiter vivant, Domus mulierum simul commorantium ad pœnitentiam agendam, aut orationi vacantium, Eremitæ probatæ Regulæ addicti, atque Superiori Ecclesiastico subjecti. Quantum ad Clericos conjugatos attinet, ut hi gaudeant privilegio Fori, & Canonis, requiritur, ut habitum, ac tonsuram deferant, ut alicujus Ecclesiæ servitio sint ab Episcopo deputati, ut cum unica, eaque virgine matrimonium contraxerint; ac præterea nonnisi in criminalibus privilegio isto fruuntur, ex Decreto Sacræ Congregationis Concilii die 13. Febr. an. 1610. Ceterorum autem Clericorum privilegia quot exigant conditiones, disjunctive tamen, ut inquiunt Jurisconsulti, idest, ut una saltem reperiatur in singulis, declarat Tridentinum Concilium sess. 23. cap. 6. his verbis: *Nullus prima tonsura initiatus, aut etiam in minoribus Ordinibus constitutus Fori privilegio gaudeat, nisi beneficium Ecclesiasticum habeat, aut clericalem habitum & tonsuram deferens alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inserviat; vel in Seminario Clericorum, aut in aliqua schola, vel universitate de licentia Episcopi, quasi in via ad majores Ordines, versetur.*

Irritum ac nullum redditur privilegium ob novem capita. I. ob subreptionem, vel obreptionem. Est autem obreptio illorum, qui in supplicibus libellis enarrant falsa: subreptio, si taceant necessario exponenda. Ex cap. tamen, *Super literis*, Extra, de Rescriptis, habemus, eos quidem qui per fraudem, vel malitiam falsitatem exprimunt, vel supprimunt veritatem, in suæ perversitatis pœnam nullum ex literis privilegiorum consequi commodum: at qui per simplicitatem, vel ignorantiam literas impetrant suppressa veritate, aut falsitate expressa, gaudent nihilominus impetratis, dummodo talis falsitas sit expressa, aut veritas occultata, quæ licet fuisset tacita, vel expressa, adhuc privilegia impetrasset: secus si veritate tacita, aut falsitate suggesta nihil supplex fuisset impetraturus. II. Irritum est privilegium quod alicui constitutioni contrarium est, nisi huic expresse derogetur: aut si consuetudinem tollat, nisi expresse caveatur in ipsa, ut habetur Cap. *Licet Romanus Pontifex*, de Consuetudinibus in VI. III. Nullum præterea est, si adversus sententiam jam latam sit, eamque non exprimat, ex Cap. *Inter dilectos*, Extra, de Fide Instrument. IV. Excidit privilegium, quod ab Excommunicato, super alio, quam excommunicationis, vel appellationis articulo, fuerit impetratum, Cap. *Ipso Jure*, de Rescriptis in VI. V. Privilegium cessat cessante caussa, ex cap. *Cum cessante*, Extra, de Appellat. VI. Amittuntur privilegia, quando iis abutimur, & contingit tali abusu nimium canones vilipendi, ut dicitur Cap. *Ut privilegia*, Extra, de privilegiis; atque id præsertim, si metas, qui consecuti sunt, transgredi videantur, cap. *Porro*, ibi. VII. Cessant

præterea, si afferant incommodum ac detrimentum, juxta regulam Juris LXI. *Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum*. VIII. Privilegia desinunt per eorum, ad quos spectant, resignationem, sive renunciationem, quam supra diximus fieri non posse in Ordinis, Corporisve detrimentum. IX. Tolluntur tandem per revocationem concedentis, per temporis, ad quod restringuntur, decursum, & per eam, quæ omnia dissolvit, idest, mortem: quamquam impetrata a Principe ordinarie ipso quoque defuncto persistunt; nam juxta Regulam Juris 16. in VI. *Decet concessum a Principe beneficium esse mansurum*. Sat de Privilegiis.

De Dispensatione.

Differt a privilegio dispensatio, quod privilegium si caussa perseveret, nec irritum reddatur, perpetuum est; dispensatio autem certo tempore definitur. Nihil aliud est dispensatio, præterquam remissio, aut relaxatio communis juris, facta ab eo qui jurisdictione pollet, quibusdam in casibus, lege adhuc in suo robore permanente. Nam si penitus tollatur lex, non dispensationem dixeris, sed antiquationem potius, sive abrogationem. Oportet ergo, ut dispensatio fiat ab ipso legislatore, aut ab illo, in quem translata est auctoritas, & facultas jurisdicendi. Quare in legibus Canonicis dispensatio ab Ecclesiæ Pastoribus petenda est, in civilibus ab ordinata Potestate: neque potest inferior dispensare in lege Superioris, nisi hujus consensu accedente. Pontifex itaque in omni jure Ecclesiastico dispensare potest, & sententia aliquorum in jure etiam divino, seclusis fidei articulis, si tamen ea dispensatione majus Deo exhibeatur obsequium; quod tamen valde ambiguum est, si non falsum. Quis enim facile sibi persuadeat, posse, urgente etiam necessitate, dispensare ut sine aqua naturali conferatur baptismus, perficiatur Eucharistia pane hordeaceo, pro vino sicera consecratione offeratur, laicus impertiatur sacramentalem absolutionem, atque in his, ceterisque ad Jus Divinum pertinentibus aliud ab eo, quod Christus posuit, fundamentum constituere? Episcopi in iis dispensare possunt, quæ ab ipso, vel a diœcesana Synodo fuerunt præscripta; nam quamquam huic Synodo Parochi singuli intersint, solus Episcopus tanquam legislator in ea sedet, gerentibus aliis vicem tantummodo Consultorum. Ita in his, quæ statuta sunt in Provinciali Concilio, dispensare possunt cum Metropolitanus Antistes, tum Episcopi alii, in suis quique diœcesibus; non tamen si Concilium dispensationem sibimet reservavit. Idem dicendum est de Superioribus Regularium comparate ad sibi legitime subjectos.

Sunt tamen nonnulla Pontificii Juris, a quibus dispensare Episcopos permittit praxis, rerum conditio, & perantiqua consuetudo. Hujusmo-

jusmodi sunt vota simplicia, casus vel parvi momenti, vel frequentissime occurrentes: & in impedimentis supervenientibus, non tamen praecedentibus Matrimonium, si non est facilis recursus ad Apostolicam Sedem, neque possint absque gravi scandalo, & dedecore conjuges separari, solent pariter Episcopi dispensare.

Cum autem dispensatio aequitatem postulet, sitque potius, quam beneficium, justum prementis legis levamen; quotiescumque deest dispensationis urgens, justaque ratio, censenda erit illicita. Quod definit Tridentina Synodus sess. xxv. cap. 18. de Reformat. demonstrat Bernardus lib. 3. de Consid. cap. 4. de Statutis Monach. cap. 4. & de Praecepto, & disp. cap. 2., consentiunt Theologi, & evincit ratio ex ipsa natura dispensationis, quae est quoddam debitum levamentum, petita. Atque hinc sequitur graviter Pastores delinquere, dum absque gravi caussa dispensant; quoniam eo in casu sunt fractores, non custodes sacrorum canonum, acceptatores personarum, non administratores fideles; ut recte Augustinus libro 2. contra Adversf. legis cap. 11., Martinus I. Epist. 5., & D. Thomas q. 197. art. 4. Sequitur praeterea non esse tam frequenter cum inferioribus dispensandum, ne, ut Tridentinum admonet cit. loco, aperiatur aditus ad leges transgrediendas. Id vero maxime circa matrimonia contrahenda servandum esse merito praecipit sancta Synodus sess. xxiv. cap. 5. Quanta enim ex tali dispensatione oriri possint incitamenta incestuosae libidinis, res est in propatulo. Dispensari propterea nequit in secundo gradu, nisi inter Magnos Principes, & ob publicam caussam, ejusdem Sacrosancti Concilii Decreto: cujus inviolabilem aequitatem commonstrat Scholion eximii Lupi ad Canonem xi. Concilii Remensis sub Leone IX., quemadmodum incestuosi conjugii fructus quod narrat Scriptor ipse clarissimus in Actis circa matrimonium Guilelmi Ducis Normandiae cum Mathilde Flandrensi. Sequitur tertio illicitum esse petere dispensationem, si nulla caussa interveniat; quoniam nefas est legislatorem ad peccandum inducere; ideoque si quis Superiorem ad illicitam dispensationem trahere curavit, tenetur illum hortari, ut eam dissolvat, atque rescindat.

Quaeri solet, num tali stante dispensatione sine urgente, gravique caussa petita & concessa, fas sit illâ uti: & respondent DD. perplexe admodum, & ambigue. Videtur mihi primo talem dispensationem subreptitiam esse, uti censendam declarat aperte Tridentina Synodus sess. 25. de Reform. cap. 18. his verbis: *Si urgens, justaque ratio, & major quandoque utilitas postulaverit, cum aliquibus dispensandum est: .... aliterque facta dispensatio subreptitia censeatur.* Si autem est subreptitia, aut nulla; suo carere debet effectu. Deinde in his subreptitiis dispensationibus servandum censeo, quod supra dixi de priori caussa irritante privilegium; scilicet inspiciendum, num dispensationem

nem petens suppresserit veritatem, qua cognita nequaquam fuisset cum eo dispensatum. Affirmo insuper non peccare, qui bona fide aut putat justæ dispensationis caussam idoneam habere, aut ignorans, an caussa quam allegat sufficiens sit, proponit rem superiori discutiendam. Affirmo præterea valere dispensationes, quæ Expeditionarii Romæ appellitant sine caussa, pro quibus obtinendis solvitur Cameræ Apostolicæ summa quædam pecuniæ: nam hæc ipsa pecuniæ exactio deserviens Romanæ curiæ honestati, oneribusque gravissimis, justa est, ac rationabilis caussa; ideoque dispensationes istiusmodi dicuntur absque caussa rei intrinsecâ, non tamen absque omni prorsus causa exteriori, premente etiam & gravi.

Obloquuntur quidem nonnulli aut ignari, aut iniqui, quod istiusmodi dispensationes, (sint in exemplo quæ concedi solent ut matrimonium contrahatur cum femina consanguinea,) in Romana Curia non obtineantur, nisi soluta pecunia, nec eadem habeatur ratio privatorum hominum ac principum, pauperum ac divitum, vulgarium atque nobilium. Sed revera obloquium est, & ex postulatio iniquorum; quoniam, ut scribit Cardinalis de Luca in Relat. Curiæ Roman. Disc. x. num. 22., *ejusmodi emolumenta pro laudabili stylo, nunquam vel nimium raro violari solito, in privatam alicujus auctoritatem non cedunt, sed applicantur piis operibus, illis præsertim, quæ Fidei catholicæ, & Ecclesiæ universalis conservationem, vel servitium concernant, adversus infideles, hæreticos, aut schismaticos, ita id exigendo, tanquam speciem mulctæ, seu pœnæ delicti a potentibus, non autem ab impotentibus, cum quibus practicatur pœna luitionis in corpore, mediante accessu ad Urbem, ac personali, etiam sordido, ac mecanico servitio in fabrica sancti Petri, vel in servili opere pio, ita quoque cum hoc exemplo mulctæ personalis, vel pecuniariæ, respective, alios terrendo, vel coercendo, ut ab ista consuetudine contrahendi matrimonia cum conjunctis abstineant, ideoque revera injusta oblocutio est.* Mitto quod, tanquam laborum merces, Datariæ amanuensibus, ceterisque Fori, Curiæque ministris debetur.

Tandem dico, aliquando dispensationes sine caussa concessas, posteaquam executioni fuerint mandatæ, si effecta alioquî gravissima consequantur, minime esse rescindendas, ne oriantur scandala, & pax Ecclesiæ turbetur; quamquam monitum unumquemque volumus, plura valere in foro fori, quæ in foro conscientiæ non tenent: quod præsertim de Dispensationibus sine caussa petitis & concessis est asserendum. Plura de Dispensatione ex Nostris Basilius Poncius libro VIII. de Matrimonio, Leonardus Vanroy P. I. Theologiæ Moralis Tract. 3. cap. X. Antonius Guerrero Tract. VI. §. XII. De lege, & Præcepto, & alii, quos perlegas: nam plura gustare cogimur primoribus tantum labris, digitisque, ut dicunt, extremis attingere.

De Consuetudine.

Consuetudinem, seu communem usum atque institutionem, non accipimus hoc loco pro sola actuum frequentia, quæ plerunque mala est, & ab Augustino lib. 1. Confess. cap. 16. tartareo flumini comparatur; sed pro jure ipsâ actuum frequentatione constituto, & perinde, ac lex esset, observando. Idem Augustinus lib. 83. qq. Q. 31. ita Consuetudinem describit: *Consuetudo est jus, quod aut leviter natura tractum aluit, & majus fecit usus, & religio; aut quod in morem vetustas vulgi approbatione perduxit*; & Gratianus cap. *Consuetudo*, dist. 1. ex lib. v. Etymolog. Isidori, *Consuetudo*, inquit, *est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex.* Alia est autem consuetudo præter legem, alia juxta legem, alia adversus legem. Dicitur consuetudo præter legem, quæ nec lege præscripta est, neque ipsi repugnat; ut consuetudo jejunandi certis diebus, aut Sanctorum festivitates servandi, quarum non extet præceptum Ecclesiasticum. Juxta legem consuetudo est, quæ legi jam constitutæ collineat; ut consuetudo annuæ Confessionis & Communionis in Paschate, jejunandi diebus Quadragesimæ, decimas persolvendi. At consuetudo dicitur adversus legem, cum legi adversatur humanæ; nam contra legem naturæ ac divinam nequeunt mores populorum prævalere: hujus generis est consuetudo, quæ viget per Belgium vescendi carnibus singulis sabbatis a Nativitate Domini ad Festum Purificationis B. M. V. in Castella comedendi his, ceterisque sabbatis extrema animalium, Mediolani carnes edendi feria quarta Cinerum, & quinta proximâ. Atque harum consuetudinum quælibet vim habet, si necessariæ intersint conditiones.

Requiruntur ut consuetudo vim legis acquirat conditiones jam subjiciendæ. Oportet primum, ut rationabilis sit, & propter publicam commoditatem inducta: atque hujus conditionis defectu remittendæ sunt consuetudines, quæ pugnant cum lege naturali, & divina, & quæ gravamen inducunt Ecclesiis; cap. *Consuetudines*, & cap. *Cum tanto*, Extra, de Consuetud. Justinianus pariter in Novella 134. *Quæ improbe*, inquit, *excogitata sunt, ea nec longa consuetudine confirmari volumus*. Et Augustinus in Epist. ad Casulanum, *Consuetudinem laudamus, quæ tamen contra fidem Catholicam nihil usurpare dignoscitur*. Tolerandæ tamen consuetudines, quæ licet non rationi, sed voluptati deserviant, si tamen ab iis populi averterentur, pejores evaderent, quomodo de consuetudine Bacchanalium habetur in Canone *Denique*, dist. VIII. C. *Mala consuetudo*; quoniam perniciosas corruptelas pro legibus venerari non decet. Omnis quippe lex constituitur ratione recta, atque ad æquitatem, honestatemque refertur.

Altera conditio est temporis, per quod corroborari debet nova quælibet consuetudo. Hujus temporis præscriptio in civilibus extenditur

tur ad decennium, ex l. ult. Cod. de Præscriptionibus, §. 1. At ad inducendam consuetudinem contra legem Ecclesiasticam requiritur præscriptio quadragenalis ex cap. *Ad aures*, Extra, de Præscript., & cap. *Quia indicante*, ibi; quo in loco Alexander Tertius decernit contentionem circa fines prædiorum Ecclesiasticorum terminandam quadraginta annorum præscriptione utrique parti servata. Quando autem consuetudo derogat Juri communi, non personali duntaxat, JCC. docent necessariam esse præscriptionem temporis immemorabilis, qualis censetur si centenaria est: ac præterea requiritur, ut repetito judicio constet consuetudinem istiusmodi revera persistere. Videatur Cardinalis Tuschus Concl. DCCXCVI.

Conditio tertia est, ut consuetudo inducatur actibus externis, non necessitate patratis, sed libere, pluries etiam repetitis, neque ab uno, vel altero tantum, sed a majori ac saniori populi parte: unde errant, qui cum Diana, & Lessio putant ad consuetudinem satis esse, si actus bis, aut ter repetantur. Consuetudinem quippe, ut liquet ex allata definitione, usus & vetustas in morem perducit. Dicitur quidem cap. *Ita nos*, caussa xxv. q. 2., geminata cædes Pontificum, usus & consuetudo sacrilega; sed ut principio animadvertimus, aliud est consuetudo graviorem culpam constituens, & majori punitione plectenda, aliud jus consuetudinis induens ipsius legis naturam. Quapropter laudato capite, *Ita nos*, appellatur juremerito sacrilega consuetudo, funesta pernicies, dirumque contagium geminata cædes Scyllacænorum Antistitum, quoniam horrendi criminis atrocitate viam sternebat parricidalibus exemplis, & nefarium crimen erat severiori ultione plectendum. Imo ex his infertur, in levioribus criminibus, in quæ magis humana infirmitas labitur, dicendam non esse consuetudinem unam & alteram ejusdem culpæ perpetrationem, sed actuum frequentatione inolitam.

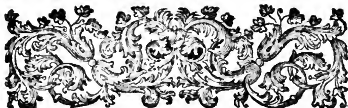
Accedit conditio quarta, ut consuetudo inducatur intentione, obligandi; nam hujusmodi intentio etiam ad constituendam legem est necessaria. Quamobrem si aliqua consuetudo inducta fuerit caussa devotionis tantummodo, ut sub vesperam ac meridie salutare Deiparam, cineres sumere die post Quinquagesimam quarta, festum aliquod ex devotione celebrare, aliosque usus plurimos, non peccat consueta prætermittens, præciso scandalo, divorumque contemptu. Similiter si recepta sit consuetudo ad oneris legis levamentum, ut quam diximus de observatione sabbati in provinciis Castellæ & Belgii, aut consuetudo parvæ refectionis in diebus consecrandis jejunio; potest quis a consuetudine recedere, necnon observatione legis sibi meritum comparare. Inductam consuetudinem cum intentione obligandi censendum est, quando transgressores puniuntur, aut apud viros probos ac pios male audiunt, necnon si plebi, ut dictum supra, scandalum præbeatur. Quod si incertum est, an causâ devotionis, an obligandi animo inducta

ducta fuerit consuetudo; judicandum est ex devotione fuisse introductam; nam lex non præsumitur, nisi probetur.

Ultima conditio est, ut consuetudo inducatur Legislatoris consensu. Non requiritur tamen consensus explicitus, sed sufficit tacitus, quem JCC. appellant consensum legalem. Habetur consensus istiusmodi, quando legislator consuetudine, quæ contra legem inducitur, sciens ac lubens non repugnat, nec urget legis observationem, neque in transgressores animadvertit. Dicitur enim in hac hypothesi legem cessare *via conniventiæ*. Si autem invaluit consuetudo inscio legislatore; ut vim habeat prærequiritur præscriptio temporis, de qua supra. Tanto enim spatio poterat legislator de observatione legum suarum inquirere, atque id facere tenebatur; ideoque intervenit consensus legalis, etiam dum lex præscriptione abrogatur. Si tamen legislator consuetudini repugnat, eamque nova lege rescindit; nullam consuetudo vim habet, quia voluntas Principis voluntati populorum est præferenda.

His conditionibus explicatis, constat non omnem consuetudinem habere vim abrogandi legem. Si enim sit consuetudo adversus legem naturalem, aut divinam, irrationalis est, & caret conditione priori. E. gratia consuetudo inferens gravamen Ecclesiæ, & quæ inducitur ad peccandum, & ad propria bona dissipanddum patrimonium, ut habetur cap. *Ex parte*, Extra, de consuetud. Atque idem dicendum est, si aliqua ex ceteris conditionibus desideretur. In quibus explanandis omnes circa consuetudinem quæstiones, ut librum tandem absolveremus, curavimus extricare. Absolutum tibi, benevolentissime Lector, libens propono: iis, qui aliena carpunt & rodunt, non profero: Ecclesiæ primum, tum Theologis & Jurisconsultis subjicio: Summo Deo, per quem Principes justa decernunt, dico & consecro. IpsI CVLtVM, Vt Leges IVbent, stVDeas eXhIbere.

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

LIBER VICESIMUS PRIMUS

Qui pertractat de humanis Officiis, indagatque in genere illorum, sive salutaria sint, sive conscelerata, naturam.

EGUM, quas natura singulorum animo inscripsit, quas oblivione deletas tabulis lapideis supremus mundi Rector insculpsit, & quas humani Generis Reparator Apostolis tradidit, hi vero per universum terrarum orbem promulgaverunt, unus est finis maximus ac præstantissimus; creaturarum scilicet rationalium mores formare, vitia cohibere, promovere virtutes, agendarum rerum normam, rationemque proponere, improbosque a pravis, flexisque semitis revocare. Ad sublimem hunc, perfectissimumque σκόπον diriguntur etiam humana Jura, tam Ecclesiastica, quam Politica: & licet hæc spectare videantur temporale commodum Reipublicæ, Regnorumque mortalium tranquillitatem; in his tamen finis illorum præcipuus minime constituitur: sed, quemadmodum Legumlator sempiternus, hujusque Universi supernus Artifex condidit terram pro filiis hominum, & in gratiam immortalis animi corpus plasmavit de limo; ita Ecclesiæ Antistites, ita Imperatores, ac Reges, aliique humanarum legum Conditores, qui ipsius Dei vices gerunt,

gerunt, atque per illum, ut inquit omnium hominum Sapientissimus, regnant, & justa decernunt, res terrenas, corporeasque hominis caussà moderantur; ut homo ipse facilius possit Creatori suo obtemperare, rectissimoque ordine militantis Ecclesiæ, ac terrestris civitatis perfecto regimine, assequi cælestis urbis Jerusalem, sanctorumque civium plenissimam felicitatem. Qui enim solam politiam, & consuetudinem, secundum quam vivere unumquemque, & inter homines conversari decet, statutis suis nititur confirmare, neque illam referre studet ad spiritalem principatum; aut Legumlatoribus, Virisque principibus non est accensendus, quoniam non curat, quod in legibus præcipuum est, ut omnia sint ordinatissima: aut si placet illum dicere præscriptorem juris, populique Rectorem, haud nobilior erit principibus Babylonis, idest, perturbatæ civitatis, & redactæ in confusionem multitudinis. Cum itaque civibus Jerusalem, non Babylonis unusquisque nostrum percupiat adnumerari; ego autem superiori libro præscriptiones legum, quantum suscepti Operis patiebantur angustiæ, tradiderim, non ut instruerem politicos, sed ut Augustinensibus discipulis inconcussa sancti Parentis dogmata, & probitatis regulas commonstrarem; æquum est, ut absoluta de Legibus dissertatione, humanorum officiorum naturam, genera, & canones exponere non prætermittam: quod proximo libro primo ac vicesimo, si mihi aderit propitium Numen, non absque ulla legentium utilitate persolvam.

CAPUT I.

Quid sit humanum officium, de quo pertractandum est, & quo pacto cum metu, concupiscentia, & ignorantia meritum comparetur.

Non aliud humanorum Officiorum nomine intelligo, quam opera, in quorum exercitatione sita est vitæ honestas, vel turpitudo, sive ut in consuetudine sermonis habemus, humanus actus. Placuit autem illo potius nomine uti, quod agere dicantur mortua quoque elementa, bruta, & ipse homo operans absque deliberatione, & consilio, sed persolvere, aut servare officium nemo jure dicetur, qui implenda munera inspectione, & libertate non suscipit. Neque nova intrudo vocabula, sed quæ cum Tullio omnes Latini probarunt, cum Ambrosio autem, ceterisque Patribus Augustinus. Est itaque humanum officium, *Actio ex deliberata voluntate procedens*: qua definitione describunt Theologi humanum actum. Qui ut humanus dicatur, sitque sub dominio, ac potestate rationalis creaturæ requirit motum liberum voluntatis, ideoque deliberationem proficiscentem

ex advertentia rationis; hoc est, debet esse voluntarius, ac liber.

Et *voluntarium* quidem habet quamdam majorem, quam habeat *liberum*, latitudinem. Nam *voluntarium* dicimus intrinsecum motum voluntatis erga objectum lumine rationis propositum, sive spontaneus sit ille motus, nec possit illum voluntas refugere, qualis est propensio ad bonum in communi, & inflexibilis beatarum mentium erga summum, & incommutabile bonum amor: sive perseveret in voluntate optionis potestas, & facultas reluctandi, cujusmodi est boni mutabilis delectatio, & ipse amor Dei in tenebrosa hac mortalitate, ubi nondum quid Deus sit mentibus humanis apparuit. Quando autem hæc optio, & reluctandi potestas viget in voluntate, ejus motum non solum voluntarium appellamus, sed etiam liberum: & ideo voluntarium tollit externa vis, & coactio, liberum vero necessitas ineluctabilis, quamquam adjuncta sit plenissimæ spontaneitati, ac lubentiæ. Verum hæc omnia tam aperte explicavi lib. de Divina Scientia cap. 13. Regula v., lib. de Angelis cap. XIII. de primo Homine cap. X. de Hæresi Pelag. cap. pariter decimo, de Hæresi Luthero-Calviniana cap. 2., & 3. & de Janseniana cap. 1. ut certa mihi hæreat animo persuasio, superfluum esse quidquam addere, vel ad percipiendam libertatis naturam, vel ad removendam ab Augustiniana doctrina suspicionem quamlibet Jansenianæ.

Postquam ergo ideam voluntatis, ac libertatis præformavimus, atque dissipare studuimus densam, & circumfluentem caliginem, respondendum breviter variis quæstionibus a Scholasticis in limine hujus Tractatus propositis. Ac primo inquirunt quomodo se habeat ad voluntatem coactio, per quam homo aliquid facit invitus, ut dum trahitur ad carcerem, projicit in tempestatibus merces, atque aggressoribus pecunias tradit, aliaque facit gravi metu coactus. Ad quam disquisitionem una est omnium responsio, nunquam voluntatem cogi quoad actus elicitos, propriam scilicet inclinationem, amorem, odium, delectationem; cogi tamen quantum spectat ad actus imperatos, eos scilicet, qui diversis a voluntate facultatibus perficiuntur: cujusmodi sunt cernere, loqui, scribere, ambulare, quæ peraguntur oculi, oris, manus, & pedum ministerio. Quod alibi notatum est, & hac ratione apertissime demonstratur. Ut impossibile est idem esse, & non esse, ita fieri nequit, ut voluntas simul velit, & non velit. Cogi ergo invita non potest, alioqui vellet nolendo, & fugiendo diligeret, sive vellet & non vellet, diligeret & non diligeret: quod diximus repugnare. At corporis instrumenta, per quæ conceptam explet inclinationem, possunt optime ab exterioribus causis impediri, vel retardari: ideoque accidit sæpenumero, ut quod cupimus non valeamus complere causis aliquibus adversantibus. Atque hoc est voluntatem cogi in actibus imperatis, idest plura facere, aut prætermittere, invitam

vitam licet, ac repugnantem. Per quae priori quaestioni breviter satisfactum est.

Affinis est altera, an metus gravis efficiat, ut opus quod patratur dici voluntarium non debeat. Cui sane quaestioni obvia est responsio, si distinguamus duplex voluntarii genus. Aliud quippe est quod ita efficaciter volumus illius honestate, aut utilitate allecti, ut nequaquam ad illud omittendum opere animoque inducamur, quarumque rerum circumstantia accedente. Atque istud appellant scholae *voluntarium simpliciter*: & locum habet in omnibus, quae a voluntate eliguntur circumstantiis singulis spectatis; sit in exemplo confessio martyrum Christum etiam laniato corpore profitentium. Voluntarium est aliud, quod per se quidem voluptatem, & amorem sui ingenerat, atque voluntas illud lubentissime amplecteretur, sed adversantibus caussis majus pondus habentibus deseritur, ac projicitur. Istud vero appellant Scholastici *involuntarium secundum quid*, absolute autem secundum se voluntarium: cujusmodi est in mercatore voluntas projiciendi merces, dum imminet naufragium. Hac vero distinctione praemissa dicimus in iis, quae fiunt ex metu haberi duntaxat rationem involuntarii *secundum quid*, fieri tamen actionem lubenter, voluntarie, ac libere. Et ratio est; quoniam dum homo metu operatur, v. g. projicit merces in mare, aut porrigit aggressori crumenam, non operatur absque advertentia rationis, sed judicat propriae vitae conservationi cum merces, tum pecunias esse postponendas; ideoque operatur cum advertentia, & optione: quae duo sunt cardines voluntatis, ac libertatis. Quoniam vero tenetur adhuc mercium, & pecuniarum amore, neque illas amitteret in discrimine periculoque vitae minime constitutus; hinc est, quod invicem confligant amores duo, unus vitae, alter nummorum, & ille istum superat animum dissipando, ideoque non sine reluctantia, vehementique pugna privat se homo bonis ceteris pro vita servanda: quod diximus communiter appellari involuntarium *secundum quid*. Atque ex his liquet non eo sensu metum reddere involuntarium *secundum quid*, quasi reluctantia illa, & minor propensio voluntatis efficiatur a metu, cum oriatur aliunde, scilicet ab affectu repugnante actioni, ad quam metus impellit: sed idcirco dicitur induci metu involuntarium *secundum quid*, quoniam trahitur voluntas ad illam actionem, a qua proculdubio abstineret, si metus non adesset. Nec aliud principium habet metus ipse, quam amorem boni alicujus, quo affecti metuimus quicquid potest nos eodem bono privare.

Pugnat adversus dicta, quod leges rescindant contractus, ac vota, quae fiunt gravi metu impellente: cujus rei nulla alia caussa videtur proferenda, nisi quia carent voluntatis consensu. Sed respondemus contractibus, qui ad humanam societatem, ac mutuam benevolentiam sunt instituti, hanc a legibus appositam conditionem, ut non

non sola libertate statuantur, verum etiam careant iis adjunctis, quæ societatem ipsam humanam lædunt, ac scindunt: cujusmodi est uti minis, ac violentia in celebrandis contractibus. In votis pariter respicit Deus non voluntatem duntaxat, sed voluntatem, libertatemque plenissimam, utpote qui non indiget rerum nostrarum oblatione, sed attendit voluntatis fervorem. Ceterum si metu quantumvis gravi, proximæ etiam, ac truculentissimæ mortis, tentaret quispiam nos ad peccatum inducere; si præbeamus assensum, nequaquam dicemur sine culpa peccasse: quod satis est ad probandum ea, quæ metu patrantur, non esse absolute, & simpliciter involuntaria.

Quæstio proxima est de concupiscentia, num ipsa saltem tollat ab humano opere rationem voluntarii. Cui respondendum est negative. Cum enim in voluntario attendi debeat advertentia rationis, & amor, seu propensio voluntatis, atque dum fervet concupiscentia, cupidius mutabilia bona appetantur; consequens est concupiscentia voluntarium non minui, sed augeri, in quantum voluntas fertur ad bona fluxa, & commutabilia, quorum voluptatem ad distinctionem sanctæ delectationis appellamus concupiscentiam. Quod si loquamur de inclinatione voluntatis ad bonum, cui contranititur inseminata cupiditas, dico concupiscentiam minuere voluntarium, propterea quod lucta, ac pugna cupiditatis animum diverberando, efficit ne bonum prosequatur vehementiori nisu, & caritatis ardore: atque ita concupiscentia extincta, & summo bono apertissime revelato, necessum est ut illi voluntas adhæreat, nulla permanente optione, vel indifferentia libertatis. Quid autem si concupiscentia adeo vehemens sit, & robusta, ut omnem rationem perturbet, nec supernæ gratiæ lumen affulgeat? Foret in eo casu extenuata quidem vis voluntatis in ordine ad bonum, & perturbata sensibilium rerum permixtione acies mentis; sed perseveraret adhuc liberi arbitrii sub morali quadam necessitate facultas; quoniam nullum bonum sensibile potest rationalis creaturæ animum insuperabili necessitate compellere.

Proxima est quæstio, an consistat cum ignorantia libertas. Quam breviter resolventes (nam de ignorantia agendum est specialiter) dicimus, aliam esse ignorantiam invincibilem, aliam vincibilem. Invincibilis ignorantia est illarum rerum, quas aliquis etiam omni adhibita diligentia scire non potest, ut ignorantia mysteriorum fidei in his, quibus nondum annuntiatum est Evangelium. Ignorantia autem vincibilis ea est, quam aliquis superare potest, ut ignorantia nostra de plurimis veritatibus in sacris canonibus, & decretis Romanorum Pontificum expressis. Hæc autem ignorantia, vel est eorum, quæ quis scire tenetur, & potest, negligit tamen illa addiscere, vel etiam affectat ignorantiam, quo liberius peccare possit; vel est ignorantia illarum rerum, quas potest quidem aliquis scire, sed nullatenus scire tenetur.

netur. Versatur autem omnis ignorantia, vel circa jus, vel circa factum. Dicitur ignorantia juris, quæ circa legem versatur, ut si ignoret aliquis hunc contractum esse illicitum, hunc consanguinitatis gradum dirimere matrimonium. Ignorantia facti ea est, qua sciens legem ignorat num opus, quod exercet, sit ejusdem legis substratum: ut Abimelech sciens tangendam non esse alienam uxorem concupivit Saram, quam ignorabat nuptam Abrahamo, & Jacob sciens non esse comprimendam virginem, nisi connubium præcesserit, dormivit cum Lia, quam opinabatur esse desponsatam sibi Rachelem.

His itaque constitutis, dicimus ignorantiam invincibilem, sive juris sit, sive facti, excludere penitus voluntarium, ac liberum, ideoque & actuale peccatum, quod nullum profecto est, nisi ab eo liberum sit abstinere, ut multis argumentis evicimus de H. Calviniana cap. 2., & 3. solutis iis, quæ ex adverso objectant heterodoxi. Tolli autem per ignorantiam invincibilem voluntarium constat ex allata superius voluntarii definitione. Ac propterea rectissime damnata fuerunt illa asserta: *Infidelitas negativa in iis, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est*: &, *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali*. Ignorantia autem vincibilis, si ob solam negligentiam ea quispiam laboret, quam ignorantiam *Crassam* dicimus sermonis usu, minuit quidem voluntarium, & qui ex tali ignorantia operatur, *vapulabit paucis*, ut habetur in Evang. Lucæ XII. 48. sed cum volita sit indirecte, eo quod ignorans, ut necessaria sciret, diligentiam debitam non adhibuit, non efficit, quin opus ex tali ignorantia patratum censendum sit liberum, ac voluntarium. At si quis magis amat laborare ignorantia, ut peccare possit liberius, quemadmodum ille, de quo scriptum est: *Noluit intelligere, ut bene ageret*; adaugetur in eo ratio voluntarii, & peccati; quoniam, ut scribit Doctor Angelicus 1.2. q.76. art. 4. *Vult subire ignorantiæ damnum propter libertatem peccandi*.

Vidimus hactenus quid sit humanum Officium, & quando sit cum voluntate, ac libertate conjunctum. Restat ut breviter dicamus de bonitate, ac malitia humanis officiis insita. Nihil aliud ea est, quam cum recta ratione, & immutabili lege veritatis, & æquitatis omnium animis indita, ipsoque divino lumine creaturæ rationali affulgente, convenientia, vel dissonantia. Quicquid ergo regulæ illi consentaneum est, in genere morum est optimum; quicquid a regula illa deflectit, malum, ac indirectum. Explicavi hæc omnia lib. XVIII. idest in Comment. ad Epigrammata Prosperi cap. III. Qualem vero ordinem regula illa præscribat, dixi superiori libro de legibus cap. IV. ex quo etiam capite, aliisque locis dissertationum nostrarum plurimis facillimum erit percipere summum, atque incommutabile bonum illud esse, ad quod omne opus creaturæ rationalis est dirigendum, reliqua creata bona

bona nonnisi illius gratiâ esse expetenda. Atque ex his infertur nullum alium finem admittendum esse humanorum officiorum ultimum ac principem, præter Deum summum bonum; cetera media esse, quibus fas est pro illius consecutione uti, non autem frui. Quæ omnia satis explicata me impulerunt, ut quæ Theologi alii disputant stylo ampliori de voluntario, de libero, de moralitate, ac fine actuum humanorum, nunc ego ceterarum lucubrationum mearum synopsi ob oculos lectoris ponerem: quod capite hoc primo complevi.

CAPUT II.

An detur humanum aliquod opus indifferens, expers scilicet tam nequitiæ, quam probitatis.

QUAESTIO instituitur de operibus cum deliberatione ac libertate patratis: nam indeliberatis, ac necessariis nullam meriti, laudisque inesse rationem, quemadmodum nec vituperii, atque malitiæ, satis liquet ex disputatis. Est autem omne opus deliberatum cum fine operantis conjunctum, atque ad objectum aliquod cum advertentia directum: atque hinc, ex objecto scilicet, ac fine suam desumit bonitatem, sive malitiam. Nam quod docet Schola humanorum officiorum qualitatem petendam esse ab objecto verum est, scribente Augustino Epist. 155. *Mores nostri, non ex eo quod quisque novit, sed ex eo, quod quisque diligit, dijudicari solent*; atque omnibus fatentibus rationi esse conforme Deum colere, atque diligere, dissonum vero amare turpe lucrum, & illicitam voluptatem. Sed fieri tamen potest, ut operemur erga objectum honestum, & dilectione dignum, & tamen pravus finis vitiet opera, ut si largiamur eleemosynam ad inanem gloriam captandam, aut Deo præstemus obsequium pro temporalibus bonis unice comparandis. Quamquam contingere nunquam potest, ut si objectum malum sit ac prohibitum, operationem rectus finis honestet: propterea fert commune proloquium oriri malum *ex quocunque defectu*. Quare non a solo objecto pensanda est humani officii natura, sed etiam a circumstantiis reliquis, & præsertim a fine, quo allicimur, ac movemur, sive ne penitus abjiciamus orationem scholasticam, *a tendentia in objectum*. Hinc dictum alibi cum Augustino, non externo officio, sed fine, vitium, ac virtutem discerni: quod est in hac præsertim quæstione attendendum.

Si ergo humanum aliquod opus consideretur comparate duntaxat ad objectum, conveniunt omnes, plura esse humana officia suapte natura imdifferentia, ut ambulare, levare festucam, ludere pila, aut latrunculis, aliaque facere nullis legibus vetita: atque schola appellat hæc

hæc opera indifferentia *specie*. At si humana actio consideretur *in individuo*, nimirum, ut hic, & nunc ponitur, tali fine, ac tali rerum circumstantia, probabilior est sententia Thomistarum, ac omnium Nostratium semper actionem illam esse in genere morum rectam, aut pravam.

Plura disserui præcedenti libro XVIII. cap. 3. de operibus moraliter bonis, unde pendet hujus quæstionis solutio. Dixi defendere complures, quod teneamur referre in Deum actiones omnes deliberatas, quorum sententia proximis argumentis fulcitur. I. Est præceptum (inquiunt) caritatis, ut diligamus Deum ex toto corde: quæ dilectio nequaquam haberi potest, nisi referamus in Deum *omnes cogitationes, omnem vitam, & omnem intellectum*, juxta doctrinam Augustini lib. 1. de doctrina Christiana cap. 22. Cui argumento si respondeas præceptum diligendi Deum, cum sit affirmativum, non semper obstringere, inquiunt illius sententiæ Patroni verum id quidem esse, sed cavendum tamen dum actu opera deliberata exercemus, ne in re creata sistat animus, ac fruatur bono aliquo commutabili: quod sane foret ordinem pervertere dilectionis. At nisi referas actiones deliberatas in summum bonum, hæres animo bonis commutabilibus, ordine sanctæ dilectionis turpiter permutato. II. Proferunt testimonium Pauli 1. ad Corinth. x. 31. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*. Quod si dixeris consilium esse non præceptum; reponent eadem ratione præceptum esse ne fruamur creaturis, quibus uti debemus; iis neminem bene uti absque amore Creatoris, ut docet S.Pater lib. IV. contra Julianum cap. 3. Cum ergo non consilium, sed præceptum sit ordine dilectionis frui solo incommutabili bono, est etiam præceptum non consilium, ut omnia fiant in caritate, sive cum relatione in Deum. III. Producunt testimonia Patrum innumera, ac præsertim Augustini scribentis loco nuper laudato: *Quicquid boni ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est*. Similia docent Ambrosius serm. in Malach. Bernardus Tract. de caritate cap. 1. Basilius Magnus libro regularum responsione 5., & S. Thomas, qui de caritate art. 2. ad 3. ait: *Virtualiter omnia referre in Deum, cadit sub præcepto caritatis, cum hoc nihil aliud sit, quam habere Deum ultimum finem*. IV. Afferunt argumenta plura omnia tamen hoc fundamento stabilita, quod homo creatus ad imaginem Dei nequeat in aliquo creato bono finem ultimum constituere: habeatque rationem finis ultimi quicquid saltem virtualiter in alterum non refertur. Quod si plura de hac sententia cupias legere, adito Vanroy Tom. 1. Theologiæ moralis, Tract. 2. cap. 1. Aurelium Piette Tom. 2. quæst. 1. Antonium Guerrero Tom. 1. Tract. v. §. 2. Gavardi Tom. IV. q. 5. Nicolaum L'Herminier Tom. v. pag. 361. Nat. Alexandrum lib. 3. de peccatis Regula LVII. &c.

Est tamen plurimorum apud Suaresium lib. 1. de Grat. cap. 6. opposita præcedenti sententia, quod omnia opera in Deum minime teneamur referre: eamque his communiunt argumentationibus. I. Cum absque fide, & caritate impossibile sit in Deum opera deliberata referre, si absque tali relatione vitiata forent atque perversa, sequeretur veram esse, & immerito damnatam illam propositionem Baji: *Omnia opera infidelium sunt peccata*, & alteram Quenelli: *Sola caritas Christiano modo facit actiones Christianas per relationem ad Deum, & Jesum Christum*. Quam tamen argumentationem facile elides respondendo dari cum in infidelibus, tum in peccatoribus opera indeliberata, quæ carent omni vitio & peccato, necnon plura, quæ non sine gratia etiam ab infidelibus fiunt, & multa pariter facta a peccatore cum sola gratia actuali, & absque gratia sanctificante: quæ si fatearis, nullam pertimesces ex Ecclesiasticis censuris latis in eos, qui etiam in motibus indeliberatis ac necessariis nequitiæ & culpæ labem excogitarunt, neque ullam gratiam admiserunt vel ante habitum fidei, vel ante remissionem peccatorum: quæ Baji, & Quenelli dogmata sunt capitalia, nullatenus præcedentis doctrinæ consectanea: quod alibi demostratum est. II. Stant pro hac secunda sententia etiam Augustini aliorumque Sanctorum testimonia. Nam S. Pater lib. de Bono Conjugali cap. 6. ait: *Conjugalis concubitus generandi gratia non habet culpam*. Serm. 159. *Delectat gustum cibus non prohibitus; delectant gustum etiam epulæ sacrilegorum sacrificiorum: istud licite, istud illicite. Videtis ergo carissimi etiam in istis corporis sensibus licitas esse, & illicitas delectationes*. Sed respondent Nostrates, permitti ab Augustino voluptatem, atque delectationem, quæ cibo, potu, aliisque sensuum actibus percipitur, in quantum concomitans est, & actus ipsos consequitur: non autem affirmari, quod fas sit illius delectationis caussa operari, ita ut in voluptate tanquam in fine sistat ipsorum actuum exercitatio. Etenim Augustinus Tract. 2. in 1. Joannis Epistolam apertissime allata loca exponit, suamque mentem manifestat, scribens: *Quando dicitur, Nolite ista diligere, hoc dicitur, ut non manducetis, aut non bibatis? Non hoc dicitur: sed sit modus propter Creatorem, ut non vos illigent ista dilectione, ne ad fruendum hoc ametis, quod ad utendum habere debetis*. Cohærenter ad hanc Augustini doctrinam proscripta fuit ab Innocentio XI. ea propositio: *Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui*. III. Habent præterea hujus sententiæ defensores suas, & ipsi ratiocinationes. Quarum prima est præceptum referendi omnia in Deum opera esse affirmativum, ideoque non semper obstringere operantem. Proxima est, quod impossibile sit tanta in hominibus attentio, ut quicquid efficiunt, referant in Dei gloriam. Tertia, quod nimium est arduum existi-

existimare quod prava sint, quæ fiunt motivo honestatis, puta eleemosynam pauperi distributam ex commiserationis affectu. Verum & his occurrunt reponendo præceptum illud, etsi non obliget semper, obstringere in hypothesi, quod homo operetur deliberate, atque ex consilio, cum nullum alium finem ultimum possit sibi præfigere præter bonum incommutabile: non esse impossibile omnia in Dei gloriam referre virtualiter, tametsi arduum est id semper actualiter præstare; difficultatem, si qua est, ipsa caritate complanari: ac tantam esse infirmitatem naturæ humanæ, ut sine gratiæ adjutorio non valeat quodlibet peccatum vitare. Ad ultimum inquiunt opus ex motivo honestatis patratum in se, & officio ipso spectato, bonum esse, & rationi consentaneum, sed defectum esse in fine operantis, qui illud ad debitum finem non refert.

His præsidiis poteris priorem illam Augustinensium sententiam sartam tectamque tenere, aut, si mavis, amplecti postremam. Memineris tamen me elegisse mediam viam, de qua plura memorato capite tertio libri XVIII. Dixi omnium menti inesse regulam quamdam incommutabilem æquitatis, sed hominem lapsum magis movere, atque ad agendum trahere imagines rerum sensibilium, & inseminatam peccato primi hominis noxiam cupiditatem: ad hanc comprimendam divinitus nobis inspirari gratiam sanctæ delectationis. Ad propositam ergo quæstionem ex hac mea opinione consequens habetur responsum. Vel humanus actus dirigitur per caritatem, & gratiam sanctæ delectationis in Deum, & est bonus undequaque: vel per ideam illam incommutabilis æquitatis rectæ rationi deprehenditur convenire, & est bonus moraliter: vel peragitur ob inanem gloriam, & est inflatum typho superbiæ; vel propter res sensibiles, & creatas, & cupiditate marcescit. Igitur in individuo nullus datur humanus actus indifferens. Addo quod nisi adsit caritas, per quam referatur in Deum, in praxi operans non operabitur propter æquitatem, cujus habet ideam ingenitam, sed aut sibi placens, aut fruens bonis commutabilibus, & ideo opus erit pravum, atque perversum. Atque hæc assertio ex præcitato capite sua veluti sponte dimanat. Neque ab Augustino aliena est, qui libro 2. de peccatorum meritis cap. 18. docet non posse in medio quodam humanam voluntatem consistere, *Ut nec bona sit, nec mala*; & in libro de utilitate credendi cap. 12. ait: *Omne factum si recte factum non est, peccatum non est; nec recte factum ullo modo esse potest, quod non a recta ratione proficiscitur*. Hinc Vasquesius, pugnet licet pro sententia contraria, fatetur nihilominus 3. p. disp. 25. cap. 6. S. P. Augustinum nullum indifferentem actum admittere.

Objiciunt Adversarii 1. locum Hieronymi ex Epistola 89. inter Augustinianas XI. vel LXXV. *Bonum est continentia, malum est luxuria. Inter utrumque indifferens ambulare, digerere alvi stercora, capi-*

tis naribus purgamenta projicere, sputis rheumata jacere. Hoc nec bonum, nec malum est. Sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam. Respondetur Hieronymum loqui de operibus consideratis in specie, sive spectato duntaxat eorum objecto, non autem in individuo, prout hic, & nunc exercentur, & quatenus cum intentione, ac fine operantis sunt conjuncta. Hoc autem pacto nemo denegat esse indifferentia; cum versentur circa objectum, quod nec prohibitum est, nec præceptum. Nemo pariter affirmat exercitamento illorum operum justitiam comparari, vel injustitiam, cum hæc duo non opere, atque officio pensentur, sed fine, qui in operante est, non in opere. Hanc esse mentem Hieronymi constat ex verbis nuper recitatis, atque ex ipso Epistolæ argumento. Ait enim principio *bonam esse continentiam*, in se utique spectatam, & ratione objecti: nam si continens sis avaritiæ gratia, aut philaucia quadam, & inani jactantia, quis dubitat continentiam tuam non esse bonam, atque vinci a te vitium vitio? Addit posthac indifferens esse *ambulare, sputa jacere, naribus purgamenta projicere*: quæ si præstes, ut amasiam videas, hostem contemnas, procum accersas, quis negat a te indifferens opus vitiari? Ergo Hieronymus in operibus, quæ indifferentia appellat, officium spectat, non finem. Idque ut probet observationem legalium non esse natura sua indifferentem, ut potuerit ab Apostolis pro temporum oportunitate exercere, vel prætermitti, sed malam fuisse, ac prohibitam, ideoque non fincere, sed quadam dispensatione usurpatam. Qua in re non solum Hieronymus fatetur finem operum esse attendendum, sed etiam tenet reprobatam ab Augustino sententiam, in observatione legalium mala per se ac prohibita magnam apparere, ac novam *clementiam Apostoli, dum Judæos Christianos volens facere, ipse Judæus factus est*. Ea propter Hieronymus plus, quam dicamus nos, dicit: quoniam arbitratur opus *in specie* malum, esse bonum *in individuo*, & provide ab Apostolis servata legalia, & simulata præcepta, etiamsi existimet legalia ipsa mortifera. *Sed cavendum est*, ut S. P. Augustinus respondet Hieronymo Ep. XIX. nunc LXXXII., *ne sicut Philosophi quædam facta hominum media dicamus inter recte factum, & peccatum, quæ neque in recte factis, neque in peccatis numerentur*, spectans *in individuo* opera, quæ Hieronymus dixerat *in specie* tantum indifferentia.

Deinde objiciunt Adversarii, quod loqui, ambulare, ludere ob solum libertatis exercitium non sit opus bonum, neque malum: non bonum, ut per se patet; non malum, quoniam ad pravum finem nequaquam refertur. At constat ex dictis responsio: hi enim, & consimiles actus sunt secundum se indifferentes, in individuo autem, & spectato fine operantis, omni malitia non carent, non quia ex fine pravo ponantur, sed quia recto fine destituuntur. Et revera Matthæi XII. 36. le-

36. legitur: *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii*. Porro, ut animadvertit Gonet Tract. de Moral. Act. Hum. disp. 5., actio non dicitur otiosa, quod ad finem malum ordinata sit, sed quod careat fine debito: & consequenter loqui, ambulare, ludere exercitationis caussâ, quamvis turpitudinem finis non habeant, otiosa sunt & inania, quia carent fine debito ac recto. Atque hinc depromit hujus asserti rationem validissimam magnus Thomas Aquinas scribens 1. 2. q. 18. art. 9. *Sed contra est, quod Gregorius dicit in quadam Homilia, Otiosum verbum est, quod utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis, aut piæ utilitatis caret. Sed verbum otiosum est malum, quia de eo reddent homines rationem in die Judicii, ut dicitur Matth.* XII. *Si autem non caret ratione justæ necessitatis, aut piæ utilitatis est bonum. Pari ergo ratione & quilibet alius actus vel est bonus, vel malus. Nullus ergo individualis actus est indifferens*. Hactenus S. Thomas. Ex Angelico autem Præceptore infertur necessariam non esse supernaturalem caritatem ut opus humanum non sit perversum ac malum; sed sufficere, si ponatur ex fine justæ necessitatis ac piæ utilitatis, qui finis conformis sit rectæ rationi, & ideæ ac regulæ æquitatis incommutabilis: quamquam in praxi perdifficile est ita hanc regulam tenere, ut non prævaleant rationi sensuum illecebræ, quando istas Gratia Dei non coercet.

Tertio objiciunt, damnatum esse a Concilio Constantiensi articulum Joannis Hus: *Quod nulla sint opera indifferentia*. Sed legendus integer articulus ad hunc modum se habens: *Quod nulla sint opera indifferentia, sed hæc sit divisio immediata humanorum operum, quod sint vel virtuosa, vel vitiosa. Quia si homo est vitiosus, & agit quicquam, tunc agit vitiose: & si est virtuosus & agit quicquam, tunc agit virtuose; quia sicut peccatum inficit universaliter omnes actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus virtuosi*. Itaque articulus iste non agit de indifferentia operum secundum se, sed comparate ad justum vel impium, quos Joannes Us asserebat necessario bene vel male operari; bene si gratia sanctificante sint exornati, male si coinquinati sint culpa. Quod hæreticum est asserere; nam nec semper Justus operatur ex caritate, nec semper impius ex cupiditate; non enim semper in corde peccatorum regnat carnalis cupiditas, neque omnes actiones corrumpit; ut demonstravimus alio in loco adversus Quenellum ac Bajum, quorum perversa dogmata magnam habent cum Hussitis affinitatem.

Opponunt denique præceptum omnia referendi in Deum, sive in finem ultimum esse affirmativum, nec semper obligans: nullam dari speciem absque individuis, ideoque si dantur actus secundum speciem indifferentes, admiti quoque debent in individuo; postremo dari omissionem indifferentem, E. G. non audire sacrum die feriali, & consequen-

sequenter etiam actum. Sed hæc non moror. Nam de primo argumento dictum supra servandum esse præceptum illud quotiescumque deliberate operemur; imo sententia nostra sufficere, si opus a regula incommutabili, quæ Deus ipse est, non deflectat. Ad alterum dicimus in individuo determinatum esse certis circumstantiis, quod in specie est indifferens: & argumentationem tenuissimam retorquemus. Atque ad ultimum respondemus, omissionem, de qua supra, in se spectatam indifferentem utique esse, quia nullum præceptum transgreditur: sed consideratam in deliberatione non audientis sacrum vel a recto fine cohonestari, vel infici a pravo.

CAPUT III.

Num Actus exterior addat interiori bonitatem aliquam, vel malitiam.

PERTRACTATA a veteribus Scholasticis cum Magistro in 2. Sent. dist. 42. illa quæstio, *An voluntas, & actio mala in eodem homine, & circa eandem rem sint unum peccatum, vel plura*, sensum patitur multiplicem: quem si scite distinguas, plenissimam hujus dubitationis consequeris intelligentiam. Vel enim inquiritur, sit ne exterior operatio peccatum: vel num peccatum operationis externum sit numero diversum a pravo desiderio illud perpetrandi: vel denique, an, dum reapse committitur, quamdam induat malitiam vel turpitudinem, qua carebat præconceptum, & adhuc latitans in voluntate. Atque idem per antithesim de recta intentione, & consequente bono opere inquiritur.

Externam itaque operationem divina lege prohibitam, ut furtum, homicidium, fornicationem, crimen esse, atque externum opus divinis mandatis præceptum, ut Dei cultum, observantiam festorum, honoremque parentibus exhibitum, habere ex ipso officio laudis decorisque splendorem, non est in disputationem trahendum. Nam peccatum illud est, quod legi adversatur æternæ; & opus virtutis, quod ipsa lege præscribitur. At plures externas actiones prohiberi, ac præcipi plures alias, non est qui compertum non habeat, atque exploratum. Perspicuum est ergo dari cum externa peccata, tum pariter externa virtutum officia.

Actus istiusmodi externos reddere bonum, aut malum opus majus *extensive*, atque illud quasi explicare, res per se loquitur. In actuali enim opere peccatum ex intimo corde foras ministerio sensuum erumpit, veluti dum mortuum cadaver e domo effertur ad tumulum. Quare externum opus etiam diuturnioris voluntatis indicium est, & animi-

animi pravitatem vel rectitudinem demonstrat esse ampliorem. Et quidem retrahente se animo quiescunt corporei motus, veluti inferiores rotæ, dum prima consistit, neque dari potest externum liberum opus, si repugnet voluntas. At fieri tamen potest, ut animi intentio, sive improba sit, sive recta, vigeat ac perseveret, etiamsi opus non perficiatur exterius, cohibente illud caussa aliqua ab intima voluntate animoque diversa. Hoc pacto qui exardescit concupiscentia oculorum, *jam mœchatus est*, ut habetur in Evangelio Matth. v. 28. & cum possit voluntas ab opere separari, & ad opus procedere; multiplicata sunt præcepta, E. G. *Non furtum facies*, &, *Non concupisces rem alienam*: in quorum uno prohibetur opus, quod voluntate mala peragitur; in altero damnatur ipsa mala voluntas. Ex quibus infertur malitiam, quæ deprehenditur in furto, esse amplificationem quamdam pravitatis præexistentis in animo furis; & quasi progressionem concepti partus ex utero ad lucem: nec esse diversum omnino peccatum quod uno, & peccatum quod altero præcepto est prohibitum; quemadmodum idem est quod concipitur, & quod nascitur, idem cadaver latens domi, & funere elatum, idem quod facere cupio, & quod facio. Atque hæc aperte dirimunt positam secundo loco dubitationem.

Videndum ergo superest, an hæc major explicatio peccati, quemadmodum certissimum est argumentum diuturnioris malitiæ, animique in malo perseverantis; ita peccatum ipsum adaugeat, adeo ut plus habeat meriti, vel dedecoris operatio cum interno affectu conjuncta, quam ipse intimus affectus absque operis executione.

Propositio: Externum opus nihil per se addit decoris, aut turpitudinis interiori voluntati in rem honestam, iniquamve deliberate vergenti: nec pensatur apud Deum ex officio, sed ex animo præmii dignitas, vel supplicii.

Demonstratur autem: Si externum opus bonitatem, aut malitiam superadderet actui voluntatis interiori, non eamdem promereretur retributionem, aut pœnam, qui habet æque efficacem voluntatem opus rectum, perversumve patrandi, sed vel viribus destitutus est, vel occasionem nequit nancisci, vel externis adminiculis caret; ac debeatur ei, qui potestate, ceterisque adjumentis præditus opus intentum exequitur. At Scripturarum sanctarum oraculis, testimoniis sanctorum Patrum, aliorum Scriptorum sententiis, necnon humanæ rationis lumine constat eamdem ab utroque referendam esse mercedem, vel pœnam. Operis ergo exterioris impendium nullam per se facit bonitatis, aut malitiæ accessionem. Minorem 1. sacræ literæ comprobant. Abrahamo enim propter sinceram animi voluntatem, ac si actu immolasset filium, a Domino dictum est Gen. xxii. 16. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti unigenito filio tuo propter me*: quæ verba expendens Chrysostomus hom. 47. in Genesim, *Quantum ad voluntatem attinet*, inquit,

inquit, *cruentaverat dexteram Patriarcha, & per cervicem pueri immiserat gladium, perfectumque obtulerat sacrificium: & iccirco Dominus, quasi sacrificio reipsa consummato laudat justum*. De muliere etiam paupercula, quæ in Gazophylacium, sive ærarium Ecclesiasticum, miserat duo tantum ærea minuta, ait Dominus Lucæ XXI. 30. *Vidua hæc pauper plus quam omnes misit*, magis animum profecto pensitans, quam censum. Petrus pariter posteaquam retia, tenuissimumque patrimonium reliquerat, quasi dimissis prediis multis, amplissimisque divitiis, inquit Matth. XIX. 27. *Ecce nos reliquimus omnia*. Apostolus quoque Paulus in 2. ad Corinth. cap. VIII. 12. ait: *Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id, quod non habet*; demonstrans nullam Deo acceptam esse oblationem, quæ ex corde non fit, neque aliam promereri mercedem præter eam, quam postulat æqui rectique animi intentio. Atque idem de malis operibus asserendum est. Etenim, ut paullo supra dicebam, si quis mulierem adspiciens intemperanter concupiscentiæ illius animum mancipaverit, jam ex Dominica apud Mat. cap. V. sententia, *Mœchatus est eam in corde suo*. Et Jacobus cap. I. 15. solam concupiscentiam esse quasi matrem peccati declarat, scribens: *Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum*. Opus itaque externum a nobis supra comparatum concepti partus nativitati trahit a proposito pravæ intentionis, veluti a materno utero, quidquid habet fœditatis, atque dedecoris.

Hanc esse sanctorum Patrum sententiam liquet ex productis verbis Chrysostomi. Augustini autem perspicua sunt, quæ habentur lib. I. de lib. arbitr. cap. 3. *Si cui non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit eum cupere, & si potestas detur esse facturum, non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur*. Et in serm. XVIII. alias 220. de temp. *Si forte* (inquit) *conversus ad Deum statim morieris, opera tua nulla invenientur in illo thesauro? Plane ibi invenies opera tua, quia scriptum est, Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Deus non annotat facultatem, sed coronat voluntatem. Scit quia voluisti, & non potuisti, sic te annotat quasi feceris, quod voluisti*. Et in Epist. ad Deogratias XLIX., nunc CII. q. 4. probat solum voluntatis affectum esse omnium factorum, meritorumque mensuram, quoniam *ex qualitatibus voluntatum, non ex temporum spatiis, sive recte facta, sive peccata metimur. Alioquin majus peccatum haberetur arborem dejicere, quam hominem occidere: illud enim fit longa mora, ictibus multis, hoc uno ictu, brevissimo tempore*. Ex quo loco peracutas argumentationes depromit Ariminensis in 2. sent. dist. 42., & 43. concl. VII. S. martyr Cyprianus in Epist. ad Lucium scribit dilata martyria non minuere *meritum confessionis*. Bernardus Epist. LXXXVII. docet voluntatem reputari pro facto, *ubi factum excludit necessitas*. Idem præcedentibus Ecclesiæ sæculis

culis tradiderant Actor Quæst. ad Orthodoxos, Tertullianus de Pœnitentia, aliique permulti.

Perceperunt vero manifestam hanc veritatem Scriptores alii, sive literis sacris imbuti, sive naturali tantum Philosophia. Differens quippe Philo Judæus de lege Moysis, ait: *Par judicari crimen hoc aliquem egisse, ut occideret, & occidisse*. Seneca, *Latro est* (inquit) *etiam antequam inquinet manus. Exercetur atque aperitur opere nequitia, non incipit*. Ex Aristophane desumptum est Græcorum illud effatum, Δύναται γὰρ ἴσον τῷ δρᾶν τὸ νοεῖν, quod latine sonat, *Par est facere, & voluisse malum*. Juvenalis post Herodotum narrat de Glauco Historiam cum illo Epiphonemate,

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

Et jure meritoque. Externa enim operatio in tantum contaminatur, & redditur flagitiosa, in quantum procedit a libera voluntate. Homicidium quippe per industriam, insidiisque patratum ob pertinaciam inveterati odii gravius est, quam si a rixantibus fiat, ut colligitur ex cap. 21. Exodi. Si telum manu effugiat, vix reputatur in culpam; si autem penitus involuntarium sit, nulla dignum est animadversione. Quod si animo obversetur, & adeo hominem odio habeas, ut facta potestate illud morte afficeres; jam censendus eris homicida, juxta Joannis sententiam 1. Epist. III. 15. Ipsa ergo cædes, & alienæ vitæ violatio gravior est duntaxat ob intimam, & corde conceptam acerbitatem. Insuper si duo in occisionem alterius conspirantes consimili odio tabescant, unus autem robustior pluribus vulneribus hostem confodiat, alius debilior viribus plagas inurat leviores; si uterque ense aggrediatur inimicum, etiamsi is unius ictu de medio tollatur, declinato, aut forte fracto pugione alterius, eadem punitione plectendi sunt, quamvis in externo opere se gesserint inæqualiter. Præterea, ut ratiocinatur Hugo lib. 21. de Sacram. p. 14., ubi plus datur, & ubi minus, differens meritum non est, si æqualis voluntas habeatur: & ubi aliquid datur, & ubi nihil datur, differens meritum esse non potest, si æqualis sit utriusque voluntas, ideoque totum meritum in voluntate est. Tandem ne apologum prætermittam, de quo legendus S. Pater in Ps. XCIII. lupus tantum cupiens nocere, quantum leo, perterritus canum latratu fugit ab ovium caula, dum leo animosior neque canum rabiem pertimescens agnum unum carpit, & dilaniat: & nihilominus *nunquid lupus innocentior remeavit?* Itaque exterior actio per se peccatum, aut meritum non adauget: & a sola voluntate pensandam esse operum qualitatem moralem commonstrat divina Scriptura, docent Patres, affirmant Scriptores alii, & ratio evincit humana; quod erat demonstrandum.

Animadvertas tamen consulto fuisse a me appositam particulam *Per se*, cum *per accidens* externa actio sit proculdubio nequitiæ sceleris-

que augmentum. Nam primum apparet, ut diximus, in opere interior animi pravitas diuturnior, & perseverans. Deinde actionis exercitamento magis præconcepta delectatio titillat, inhiatque animus, dum explet, quod concupierat, fluxis voluptatibus vehementius. Quare Hugo Victorinus loco citato, objicienti cur post voluntatem opus requiratur, si per ipsum nihil additur meriti; respondet requiri, *Ut opere voluntas augeatur: tale etenim est cor hominis, ut opere suo amplius inardescat, sive ad bonitatem amandam, si rectum, sive ad malitiam, si pravum est*. Et addit: *Si forte contigerit tantam esse voluntatem in eo, qui non operatur, quanta est in illo, qui opus exercet, ubi voluntas eadem est, meritum dissimile esse non potest*. Aperta tamen ratio suadet, cur bona opera, dum possumus, actu peragere teneamur, nec sufficiat semper intentio: quoniam, scilicet, voluntas non est efficax, si non operetur, dum potest. Postremo oriuntur ex bono opere commoda plurima, maxime ædificatio proximorum, & mutuæ necessitudinis vinculum: quemadmodum pariunt ex adverso operationes nequitiæ subversionem, scandalum, aliaque detrimenta.

Objectorum resolutio.

Ad revincendam thesim superiorem proferri possunt quædam ab auctoritate, & a ratione argumenta. Quæ petuntur ab auctoritate sunt. I. Concilium Neocæsariense mandat, ut Deo gratiæ agantur, si peccandi cupiditatem foventibus subtraxerit occasionem. II. Augustinus in 3. de Trinit. cap. 5. ait: *Miser est, qui malum vult, sed miserior, qui malam voluntatem adimplet*. Et Tract. LVIII. in Joan. de lotione pedum inquit; *Multo autem est melius, & sine controversia verius, ut etiam manibus fiat, nec dedignetur, quod fecit Christus, facere Christianus*. Ubi opus externum magis deprædicat, & commendat, quam solam eorum voluntatem, qui recipientes hospitio Sanctorum pedes non lavant, tametsi quod manu non faciunt, corde faciant. III. Inter errores Petri Abaelardi proscriptus est tertius decimus: *Nos vero dicimus, quod sola voluntas a Deo æternaliter remuneretur, sive ad bonum, sive ad malum; nec propter opera pejor, vel melior efficitur homo, nisi forte dum operatur in aliquo, voluntas ejus augmentatur*. Videtur autem hic articulus in positionem nostram per omnia collineare. IV. Ecclesia percutientem, vel occidentem Clericos punit excommunicatione, & irregularitate, neque his pœnis in Clericum odio habentes animadvertit. Contra censet deberi martyrii aureolam iis, qui fuderunt pro Christo sanguinem; non autem si solo animo perpessi fuerint tormenta. Actus itaque externus supplicii, ac præmii dignitatem adauget.

Resp. his omnibus demonstrari tantummodo, quod in actione externa appareat voluntas efficacior, diuturnior, vehementior; & iccirco

iccirco opus etiamsi præcipiatur, & magnopere commendetur, non per se, sed ratione ardentioris illius voluntatis adauget meritum. Igitur Concilium Neocæsariense præcipit, ut Deo gratiæ referantur, si Clericis in fornicationis crimen propensis subtrahatur occasio; quoniam sine operis complemento vitantur scandala, & fervescens libido tepescit. Canone tamen quarto declarat eadem Synodus scelere ipso fornicationis Clericum inquinari, *ἐὰν πρόθηται ἐπιθύμησαι γυναικὸς*, *si proposuerit solicitare fœminam*. Rectissime pariter Augustinus miserabiliorem appellat, qui pravam intentionem opere explet, quoniam is habet mali voluntatem non solum deliberatam, sed & robustiorem, forasque instar putrescentis maciei erumpentem. Hortatur etiam juremerito, ut factis Christi compleantur exempla, quoniam prompta, efficaxque voluntas operari non renuit: atque ut idem Augustinus e vestigio addit, *Cum ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso excitatur, vel si jam inerat, confirmatur humilitatis affectus*. Abaelardi damnatus articulus est: *Propter opera nec melior, nec pejor efficitur homo*, absque aliis verbis supra recitatis. Quod Abaelardus asseruit, propterea quod existimavit nullum opus esse peccatum, ut constat ex illius art. XIX. Merito proinde damnatus fuit, quoniam inutiles putavit actiones; a quibus iniquum est, dum illas complere tenemur & possumus, abstinere. Excommunicatio, & aliæ censuræ interdum pro levioribus erratis infliguntur. Gravius enim peccat, qui laicum interimit, quam qui sanabili vulnere offendit Clericum; nec ille tamen incurrit excommunicationem; & inhonestum, ac turpe est magis furari, & fornicari, quam vesci carnibus die Veneris, & nihilominus excommunicatione plectitur peccatum istud, non illud. Et optimo quidem jure. Enimvero cum delicta a legibus damnentur, & a custodibus ipsarum legum puniantur; censuris Ecclesia in illos animadvertit, qui parvipendunt religionem Christianam, contumeliose se gerunt in Ecclesiasticam Hierarchiam, & fidelium communionem moribus hæreticorum commaculant. Ad martyrium, quod attinet; vix fieri potest, ut in solo patiendi desiderio tanta sit caritas, ac tolerantia, quanta est in ipsa sanguinis profusione: atque si tanta sit, non deest martyrii palma, quomodo de D. Martino testatur Ecclesia. Ac præterea martyrium uberiorem gratiam confert ob stigmata Christi, quæ martyr portat in corpore, & quibus sententia plurimorum respondet glorificatio illa, quam appellitant *Aureolam*.

A ratione argumentantur primo. Opus externum est peccatum diversum ab opere interno; cum utrunque distinctis prohibeatur præceptis. Duplici autem peccato gravior pœna debetur, quam uni. Ulterius in Confessione peccatum externum aperiri debet, nec sufficit exprimere voluntatem. Addit ergo operatio voluntati pravæ peccati pondus, & gravitatem. Tandem externus

actus est per se satisfactorius. Ergo & per se habet rationem meriti.

R. ad 1. peccatum externum unum esse cum interno, & tamen multiplicari mandata, ne quod latet in corde ulterius progrediatur, ut explicavi in Prænotatione thesis. Aut respondetur cum Gregorio Ariminensi dist. 42. concl. VII. ad 5. multiplicari numerum peccatorum per actus, malitiam vero per voluntatem: ideoque opus externum, atque internum esse duo peccata, & habere eamdem malitiam; duo peccata, quoniam actus duo sunt; unam vero malitiam, quia est una in utrisque voluntas. Ad 2. dicimus actum externum esse revera peccatum, & lege prohibitum, licet malitiam habeat a deliberatione voluntatis derivatam: dicimus in ipso opere magis cupiditatem fervescere: dicimus posse inde oriri scandala, debitum restitutionis, impedimenta matrimoniorum, censurarum vincula, & incommoda alia complura. Debet ergo omnino patefieri Ecclesiastico Judici, ut ab exterioribus indiciis percipiat ægritudinem animorum, & ubi detexerit pestiferi vulneris qualitatem adhibere valeat medicamenta. Ad ultimum facilis est responsio; nam sicut externa opera, quæ afferunt afflictationem, & pœnam, non sunt satisfactoria, nisi electione suscipiantur; aut si aliquid necessario patimur, illud æquo animo toleremus: ita non sunt meritoria, nisi ratione voluntatis, ac libertatis; & ideo omne meritum operibus ipsis satisfactoriis comparatum debet a voluntate libera proficisci.

CAPUT IV.

Quid juxta Augustinum sit virtus, & quomodo a Theologis dividatur.

SUNT hactenus dicta virtuti, vitioque communia. Ad virtutis naturam indagandam nunc disputatio nostra progreditur. Oportet autem primo, ut exponamus, quid designet hoc virtutis vocabulum: quo interdum utimur ad demonstrandam fortitudinem, ac potentiam, ut copiæ militum Holofernis Jud. III, 15. dicuntur *Exercitus virtutis*, & de Lysia in 1. Machab. VI. 6. legitur: *Abiit eum virtute forti*. Aliquando vocabulum illud usurpamus ad exprimendam naturalem vim atque energiam caussarum efficientium, quo sensu Sap. VII. 17. legitur: *Ut sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum*: quandoque ad demonstrandam gratiam miraculorum, ut Matth. VII. 22. *In nomine tuo virtutes multas fecimus*, & Act. III. 12. *quasi nostra virtute fecerimus hunc ambulare*: non raro ad designandum quemdam ordinem Angelorum, ut in Epistola Pauli ad Ephesios cap. 1. 21.

Su-

Super omnem principatum, & potestatem, & virtutem, &c. de quo Angelorum ordine scripsi lib. x. cap. 18. Verum his significationibus prætermissis, & si quæ sunt aliæ consimiles, *Virtutis* nomine intelligimus rectam animi affectionem, laudabiles efficientem eos, in quibus est: & a qua, maxime si constans sit, & conveniens, *Vir* appellatur; aut ipsa virtus, ut Tullio placuit, a viro nomen est mutuata. Atque hanc virtutem definiunt Theologi cum Augustino, & D. Th. quod sit *bona qualitas mentis, qua recte vivitur, & qua nullus male utitur*. Quamquam enim homo virtute ornatus sæpenumero labitur in vitia; non id provenit ex recta illa affectione mentis, & animi, sed ex contraria cupiditate, uti non a radice arboris bonæ, neque ab insito surculo melioris germinis producitur fructus malus, ut alio in loco explicavimus.

Cum itaque virtus sit bona illa qualitas, & recta, & conveniens affectio, qua recte vivimus, recte agimus, recte utimur; facile erit virtutis naturam a vitiis discernere; si animadvertamus cum Augustino lib. x. de Trinit. cap. 10. & 1. de Doctr. Christiana cap. 34. duos esse actus rationalis creaturæ, ad quos ceteri reducuntur, *uti, & frui*. Nihil aliud est *uti*, quam aliquid in facultatem voluntatis adsumere; quod fit in iis rebus, quæ non propter se, sed ratione ultimi finis adsumuntur in usum. *Frui* autem dicimur, dum inhæremus alicui rei propter se, ut dum summum bonum amore casto diligimus, & illius caussa utimur creaturis. Ex qua dilectione gaudium aliquod resultat, vel spei in hac vita, vel rei, ut explicat dist. 1. Magister, atque in eadem distinctione Gregorius noster, Estius, aliique Doctores Scholastici. Et quoniam non possumus inhærere amore, & dilectione alicui creaturæ propter se, atque omni re mutabili uti debemus propter finem ultimum; consequens est, nos recte vivere, dum fruimur Deo, & utimur creaturis; & vitiosos fieri, dum fruimur creaturis, atque utimur Deo.

Propositio: Nihil est aliud juxta Augustinum virtus, quam ordo amoris, quo servato, vel fruimur Deo, vel utimur creaturis.

Traditur hæc propositio apertissime a D. Parente Augustino lib. xv. de Civ. D. cap. 22. his verbis: *Unde mihi videtur, quod definitio brevis, & vera virtutis, ordo est amoris*. Et de moribus Eccl. Cath. cap. xv. *Nihil omnino esse virtutem affirmaverim, nisi summum amorem Dei*. Defenditur autem hæc propositio ab Augustinianis Theologis, ut constat ex Nicolao Gircken Tom. 2. Summæ Q. 1. dub. 1., & Fulgentio Bellelli in postremo Opere *Mens Augustini* inscripto P. 1. cap. 24. & P. 2. cap. 54. §. 3. Probatur autem his Augustinianis argumentis 1. nihil aliud est virtus, quam recta & conveniens ratio vivendi, ut supra explicavimus; & Augustinus ipse scribit in iv. de Civ. D. cap. 21. *Ars ipsa bene recteque vivendi virtus a veteribus definita est*.

est. Unde ab eo quod Graece ἀρετὴ dicitur virtus, nomen Artis Latinos traduxisse putaverunt. Idest, per syncopem, quomodo vult Donatus in Andriam Terentii. Atqui non recte vivitur, nisi servato ordine caritatis fruamur summo bono, bonisque utamur commutabilibus. In hoc igitur, quod est *frui*, *& uti* caritatis ordine non neglecto, sita est natura virtutis. II. Aversio a bono incommutabili ad bona commutabilia est vitium, & conversio a bonis commutabilibus ad incommutabile bonum est virtus. Atqui avertimur a summo bono, quotiescunque utimur Deo ad fruendum creaturis, & avertimur a creaturis, dum iis utimur ad fruendum Deo. Igitur in *frui & uti* non perturbato amoris ordine sita est virtus: *Proinde rationalis creatura, sive in Angelico spiritu, sive in anima humana ita facta est, ut sibi ipsa bonum, quo beata fiat, esse non possit, sed mutabilitas ejus si convertatur ad incommutabile bonum fiat beata, unde si avertatur misera est. Aversio ejus vitium est, conversio ejus virtus est*. Ait S. Pater lib. ad Honoratum, sive Epist. CXL. n. 56. & lib. LXXXIII. Quæst. q. 30. *Omnis itaque humana perversio est, quod etiam vitium vocatur, fruendis uti velle, atque utendis frui. Et rursus omnis ordinatio, quæ virtus etiam nominatur, fruendis frui, & utendis uti*. III. Nulla animi qualitas censenda virtus est, nisi hominem reddat quodammodo meliorem. Atqui melior rationalis creatura reddi non potest, nisi amore hæreat summo bono, eoque aut spe, aut re fruatur. Igitur sine hujusmodi amore virtus vera non datur. *Quemadmodum in ipsis corporibus* (inquit S. P. citata ad Honoratum Epistola) *quæ inferiora sunt, sicut terra, aqua, & ipse aer meliora fiunt participatione melioris, idest cum luce illuminantur, & fervore vegetantur: sic incorporeæ creaturæ rationales ipsius Creatoris fiunt participatione meliores, cum ei cohærent purissima, & sanctissima caritate; qua omni modo si caruerint, tenebrescunt, & obdurescunt quodammodo*. IV. Non semel affirmavimus non dari veram virtutem ad vitam perducentem æternam, nisi per sanctam dilectionem referatur in Deum, neque virtutem moralem, si non exerceatur motivo honesti boni, quod nobis proponit idea incommutabilis veritatis. Atqui talis relatio haberi nequit sine aliquo ordine amoris tendentis in finem ultimum, neque permanentis in bono aliquo commutabili. Ergo &c. *Absit autem* (inquit S. P. in IV. contra Julian. n. XXI.) *ut veræ virtutes cuiquam serviant, nisi illi, vel propter illum, cui dicimus, Deus virtutum converte nos. Proinde virtutes, quæ carnalibus delectationibus, vel quibusdam commodis, & emolumentis temporalibus serviunt, veræ prorsus esse non possunt. Quæ autem nulli rei serviunt, nec ipsæ veræ sunt. Veræ quippe virtutes Deo serviunt in hominibus, a quo donantur hominibus. Deo serviunt in Angelis, a quo donantur & Angelis. Quicquid autem boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere*

vera

vera sapientia præcipit, etsi officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.

Ex hoc Augustinianæ doctrinæ capite, primo intelligitur, cur Christus Dominus Mat. XXII. 40. docuerit in duobus mandatis dilectionis universam legem pendere, & Apostolus 1. ad Corinth. XIII. scripserit sine caritate officia quælibet virtutum nihil prodesse. Quod non ideo traditum est, quasi omnis virtus sit caritas, & sola remuneretur a Deo, ut asseruit Quenellus damnatis propositionibus 52. & seqq., sed quoniam omnis virtutis actus ex aliquo amore boni debet procedere non justificante, & perfecto, sed saltem inchoato, ac tendente in bonum, quod amandum est. Deinde percipitur quomodo virtus in solo Deo sit naturaliter immutabilis, atque in beatis constans, ac perpetua per participationem beatitudinis, quoniam ille seipso fruitur, omniaque operatur in sui gloriam; ac beatorum animæ fruuntur Deo, eique adhærent firmissima caritate. Facile demum ex hac doctrina colligitur non esse veram virtutem Stoicam illam, cui studuerunt aliqui propter ipsius virtutis ornamentum, atque decorem, neque Epicureorum operantium propter voluptatem, neque Romanorum honesta officia exercentium propter sui nominis celebritatem; cum in his omnibus sit amoris perversitas, & *frui* bonis commutabilibus.

Propositio II. Cum omnis virtus sit ordinata ad fruendum summo bono, & utendum bonis commutabilibus, virtutes omnes, vel ad tres Theologales, vel ad quatuor Cardinales reducuntur.

Vel enim immediate virtus fertur in finem, quo frui debemus; vel in media, quibus utendum est. Si virtus immediate fertur in finem, debet reduci ad unam ex tribus Theologalibus; si in media, ad unam ex quatuor Cardinalibus. Ergo ad istas reliquæ omnes reducuntur. Prob. minor. In Deum immediate tendimus, vel cognitione supernaturalium bonorum, vel cordis motione ac desiderio, vel unione amoris. Quorum primum præstat fides, alterum spes, tertium caritas; quæ ideo evacuata fide, atque spe, manet in patria: unde Apostolus in 1. ad Cor. XIII. 8. ait: *Caritas nunquam excidit*. Si vero virtus tendat in media, quibus servato ordine caritatis uti debemus, vel exercetur seligendo sagaciter media, quæ ad finem conducunt ab iis, quæ illius consecutionem impedire possunt; & in hoc sita est virtus prudentiæ, cujus partes juxta Angelicum Doctorem sunt solicitudo, vigilantia, memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, providentia, circumspectio, & cautio. Vel exercetur virtus unicuique suum tribuendo, Deo scilicet cultum, honorem parentibus, proximo depositum, mutuum, & quidquid ei aliquo debetur titulo; atque id ad justitiam pertinet, vel ad ipsius partes, nimirum Religionem, pœnitentiam, pietatem, humilitatem, observantiam, gratitudinem,

vindicationem, veracitatem, amicitiam, & magnificentiam. Vel exercetur virtus integrum se præbendo ei quod amatur: atque hæc est virtus temperantiæ, sub qua, veluti sub genere comprehenduntur abstinentia, sobrietas, castitas, pudicitia. Vel denique exercetur virtus adversa omnia patientissime tolerando: in quo sita est fortitudo, vel ad fortitudinem pertinentes magnanimitas, patientia, perseverantia. Audiendus de quatuor his virtutibus differens Augustinus lib. I. de moribus Ecclesiæ Catholicæ cap. XV. num. 25. *Quod si virtus ad beatam vitam nos ducit, nihil omnino esse virtutem affirmaverim nisi summum amorem Dei. Namque illud, quod quadripartita dicitur virtus, ex ipsius amoris vario quodam affectu, quantum intelligo, dicitur. Itaque illas quatuor virtutes, quarum utinam ita sit in mentibus vis, ut nomina in ore sunt omnium, sic etiam definire non dubitem; ut temperantia sit amor integrum se præbens ei, quod amatur. Fortitudo amor facile tolerans omnia propter quod amatur. Justitia amor soli amato serviens, & propterea recte dominans. Prudentia amor ea quibus adjuvatur ab eis, quibus impeditur, sagaciter seligens, &c.*

Ad quædam in contrarium argumenta.

Sed objicies. Si nulla absque ordine amoris daretur virtus, sequeretur primo fidem non operari nisi per caritatem, & ab amore sejunctam non virtutem esse, sed vitium. Id vero damnatum est in Bulla *Unigenitus*, prop. LI. & LII. II. Sequeretur solam caritatem facere actiones christianas, & inter opera virtutum connumerandas, solam caritatem honorare Deum, solam remunerari: quod est proscriptum prop. LIII. LIV. LV. LVI. eadem Bulla. III. sequeretur non esse sine amore virtutem spei, imo nec religionis, quod damnatur proximis propositionibus LVII. LVIII. IV. Sequeretur timorem supplicii, nec virtutem constituere, nec donum Dei esse, nec peccatum cohibere saltem in corde: quod pariter damnatum est, ne vetustiores hæreses commemoremus, eadem Clementina Constitutione a propositione LX. ad LXVIII. Tradita ergo virtutis idea non alia est, quam a Lutheranis primum, deinde a Bajo, & Quenello præformata.

Resp. plures utique dari virtutes, quæ non sunt *formaliter* amor, sed nulla virtus ab ordine amoris divellitur, idest, nulla virtute recte utimur, nisi ordinate amando; fieri enim non potest, ut sine aliquo affectu, aut credamus, aut speremus, aut timeamus, cum semper primus voluntatis motus sit amor. Quare plures dantur virtutum supernaturalium *habitus* absque caritate, sed nulla virtus suos actus absque vitio penitus exerit, nisi rectus aliquis amor voluntatem moveat, ac trahat. At necesse non est, ut talis amor, quo duce virtutibus bene utimur, sit *habitualis*, justificans, & tam vehemens, ut secum trahat re-

remissionem peccatorum; alioqui nunquam peccator posset credere, aut sperare, aut timore concuti salutari. Sufficit si fuerit actualis aliqua, sed tenens ordinem, idest non directa ad fruendum bonis commutabilibus, cupiditas boni. Merito ergo damnatæ fuerunt omnes propositiones Quenelli, quoniam asseruit prop. 28. ***Primam gratiam, quam Deus concedit peccatori, esse remissionem peccatorum***: prop. 45. ***Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante necesse esse, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat***. Ex quibus sequitur peccatorem nullum, priusquam ei remittantur peccata, posse exercere virtutem: quod impium est, hæreticum, & blasphemum.

Ad singula tamen respondemus, dicentes fidem operari sine caritate, quæ dat remissionem peccatorum, quam solam caritatem novi Dogmatistæ agnoverunt: operari tamen per dilectionem, & amorem inchoatum, quando est justificationis initium, & cetera impetrat, quibus ad æternam vitam perducimur. Quod si ab omni prorsus dilectione, & pio affectu divulsa sit; erit quidem fidei ***habitus***, & per se bona mentis qualitas; sed hoc ***habitu*** nemo bene utetur ad beatitudinem capessendam, non deficientia fidei, sed dilectionis, sive inspirationis caritatis, aut gratiæ actualis, per quam fidem operari scribit Apostolus ad Galatas v. 6. & Augustinus de Gratia, & lib. arb. cap. 7. Ad 2. dicimus non caritatem solam, sed etiam spem, timorem Domini, ceterasque virtutes facere actiones Christianas, cum sint omnes ***habitus***, ac bonæ affectiones animi, ac propriarum operationum principia: sed ut hujusmodi operationes veram virtutem redoleant, idest, rectæ sint non solum officio, verum etiam fine, & coronam, ac remunerationem promereantur, necesse est, ad finem ultimum tendant, & auxiliatricem habeant caritatem, non ***habitualem***, quæ non est sine remissione peccatorum, & quæ necessaria tantum est ad perfectam unionem cum Christo, qualem novi hæretici perperam ad omne opus bonum requirunt, sed actualem, inchoatam, sive gratiam sanctæ inspirationis, sine qua nihil fieri posse, quod ad pietatem pertineat, veramque justitiam, decretum est Augustini de Gratia Christi cap. 26. Ad 3. asserimus, spem pariter cum merito futuræ beatitudinis conjunctam, ex sententia Augustini cap. 8. Enchiridii, sine amore non esse: sed non ad sensum Quenelli; nam ut actus spei non sit a virtute divulsus, sufficit si procedat a recto impulsu voluntatis in bonum: nemo quippe sperare potest, nisi amet bona illa, quæ sperat. Ad ultimum respondeo nullam aliam esse caussam timoris, nisi amorem; nam timemus mala, quoniam nos ab aliquo bono divellunt: unde Angelicus Doctor 2. 2. q. 19. art. 3. ***Timor***, inquit, ***ex amore nascitur***. Vel ergo timemus, quod amore hæreamus mundo, temporali vitæ, fluxisque voluptatibus, & hic est timor mundanus proculdubio vitiosus:

vel timemus sempiternam pœnam, quoniam nobis timorem incutit summa Dei potestas, & vindex justitia; & est timor servilis, substantià quidem bonus, cum sit donum Dei, & a malo coerceat, sternatque viam dilectioni, sed nondum habet perfectionem virtutis, non defectu hujus timoris, sed timentis. Præterea damnata est 67. propositio Quenelliana: ***Timor servilis non sibi repræsentat Deum, nisi ut Dominum durum, imperiosum, injustum, intractabilem.*** Timor enim qui virtus est, oritur ex consideratione incorruptæ justitiæ, ac supremi imperii illius Dei, qui potest animam, & corpus perdere in gehennam; quæ consideratio non est absque implicito amore justitiæ, & reverentia divinæ majestatis, licet non sit cum actu explicito caritatis. Vel denique timemus propter horrorem culpæ; atque timor iste filialis appellatus, propterea quod filiorum est timere offensam patris, est rectus, castus, atque in serie virtutum constituendus; sed oritur ex ordinata dilectione, & ex amore honestatis.

Posset quis opponere sententiam illorum, qui constituunt naturam virtutis in recto ordine amoris adversari decretis Alexandri VIII. & cohærere propositionibus anno 1690. ab eodem confixis. In septima enim: ***Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio, vel mundi; si Dei caritas Patris est: si mundi, concupiscentia carnis, idest mala;*** proscribitur etiam eorum opinio, qui non virtutem, sed vitium esse contendunt quicquid ex amore, & dilectione Dei non procedit. In nona vero propositione: ***Revera, peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem, & disconvenientiam cum natura rationali, sine ullo ad Deum offensum respectu***, latere videtur eadem opinio, quod absque dilectione peccatorum detestatio nequaquam habeat decorem, atque honestatem virtutis. Idem de propositione X. XI. XII. ac XIII. est asserendum; istiusmodi enim propositiones continent pravam doctrinam illorum, qui negarunt virtutem esse Christianam fidem, quæ per dilectionem non operatur, deficere ipsam fidem deficiente amore, neque carere vitio, quod caret amore ipso: quæ omnia tam videntur assertioni nostræ similia, quam simile est ovum ovo.

Sed hæc iisdem responsionibus diluuntur; non enim a nobis denegantur alii virtutum ***habitus*** a caritate distincti, cujusmodi est fides, spes, timor; neque recensetur inter vitia, aut detestatio peccatorum excitata ex illorum turpitudine, aut bonum opus patratum intuitu mercedis æternæ, aut fides, quæ a caritate disjungitur; quemadmodum autumabant illarum propositionum assertores: sed cum hæc omnia virtutum ***habitus***, & in se inspecta esse bona profiteamur contendimus habere a caritate, & ab amore virtutis formam, ac perfectionem; quamquam iis ***habitibus***, ac virtutibus recte utamur, etiam destituti caritate ***habituali***, dummodo aliquo amore dirigantur in Deum ultimum

mum finem, aut saltim conformentur communi, & incommutabili regulæ rectitudinis. Septima ergo propositio ab Alexandro VIII. proscripta surculus est Bajani articuli 38. ut animadvertit etiam Dominicus Viva in Trutina damnatarum thesium Volumine III. pag. 98. & merito damnata est, quoniam multa opera deliberata recte fiunt absque caritate *habituali*, & sine gratia Spiritus sancti inhabitantis; multa etiam spectato officio, & secundum operis substantiam recta sunt, neque a noxia cupiditate proficiscuntur, etsi virtutis laudem ex alio capite minime promereantur, ut explicatum est præcedenti volumine pag. 390. & 415. ex quo nempe recto ordine relationis sint destituta. At propositio IX. non tantum ob hanc rationem proscripta est, verum etiam quia adstruere videtur peccatum philosophicum, eadem Alex. VIII. constitutione damnatum, de quo proximo cap. 9. quamquam etiam in hoc falsa est, quod supponit detestationem peccati ob ejus turpitudinem non exoriri ex amore honestatis, quem rectum esse, & ad virtutem constituendam idoneum non denego, servatis tamen iis, quæ de virtutis norma disserui eodem volumine pag. 393., & p. 401. Ita qui intuitu cælestis beatitudinis operatur, tenet amoris ordinem. quoniam æternam vitam diligere directum est: neque admittitur a nobis necessarius ille amor purus, quem nonnulli adstruere conati sunt, proximo libro refutandi. Ceteræ propositiones merito fuerunt damnatæ, cum rejiciant apertissime doctrinam Catholicam, quod etiam sine caritate permaneant *habitus* fidei, aliarumque virtutum, & harum actus ex se labefactatos vitio pronuntient; cum recti sint juxta doctrinam alibi expositam.

CAPUT V.

In quo rationalis Creaturæ actu constituenda sit æterna felicitas, quæ est merces, ac præmium virtutis.

INDUBITATUM est virtutis, de qua capite præcedenti disserui, condignam mercedem esse perfrui summo, & incommutabili bono. Explosa est enim, atque a fidelium mente prorsus eliminata quælibet opinio antiquorum hominis felicitatem in aliqua fluxi boni participatione constituentium. De quo errore, cum satis multa disserant Philosophi in ea parte, quam Ethicen vocant, perpauca subjiciam loco prænotationis ad propositam disquisitionem.

Nullus itaque ratione præditus statuet veram in hac temporali vita beatitudinem. Enimvero quemadmodum ratiocinatur magnus Augustinus in XIV. de Civ. Dei cap. 25. in facultate hominis positum minime est vivere quandiu, & quomodo ipsi libuerit: nam anni no-

stri sicut aranea meditabuntur: vix erit, qui integra valetudine attingat annum septuagesimum; & si numerentur in robustioribus anni octoginta, amplius eorum labor, & dolor. Legito Psalmum Davidis LXXXIX. 10. Aut ergo qui moritur vult vivere, & moriendo nequit habere quod vellet; aut mavult mori, ut melius vivat post mortem, & hac vita tanquam meliori bono non fruitur. *Nunc vero* (inquit S. Pater) *quis hominum potest ut vult vivere, quando ipsum vivere non est in potestate? Vivere enim vult, mori cogitur. Quomodo ergo vivit, ut vult, qui non vivit quandiu vult? Quod si mori voluerit, quomodo potest, ut vult vivere, qui non vult vivere, etsi ideo mori velit, non quo nolit vivere, sed ut post mortem melius possit vivere?*

Facile pariter demonstrare possumus non consistere beatitatem in bonis corporis, quæ tria recenseri solent, sanitas, pulchritudo, & voluptas. Enim vero hæc, quomodo bona reliqua mutabilia, possunt amitti; ideoque necessum est, ut cum timore possideantur: *Qui timet* (ait S. Doctor lib. de Beata Vit. num. XI.) *videturne tibi beatus esse? Non videtur. Ergo quod amat quisque, si amittere potest, potest ne non timere? Non potest. Amitti autem possunt illa fortuita. Non igitur hæc qui amat, & possidet, potest ullo modo beatus esse.* Accedit eum qui beatus est, meliorem utique esse, quam dum est miser; fieri autem non potest, ut res deterior, cujusmodi sunt bona corporis, rationalem mentem reddere possint meliorem. Turpe præterea est felicitatem hominis collocare in corporis sanitate paucis annis, nobisque invitis, dilabescente: & in qua, sive sensuum acumen spectes, sive membrorum valetudinem, sæpenumero hominem bruta superant animalia. Hæc valent de vultus decore, & formæ venustate; ac multo magis de voluptaria vita, quibus pecoribus æquiparamur. *Membrorum certe amputatio, vel debilitas hominis expugnat incolumitatem, deformitas pulchritudinem, imbecillitas sanitatem, vires lassitudo, mobilitatem torpor, aut tarditas. Ecquid horum est, quod nequeat in carnem sapientis irruere?* Verba sunt Augustini cap. 4. libri XVIII. de Civitate Dei.

Idem dicendum est de bonis externis, quæ sunt divitiæ, fama, nobilitas. Nam divitiarum copia, præterquamquod & ipsa amitti potest, & possidetur cum magno angore animi, & excruciante solicitudine, explere non potest insatiabilem hominis cupiditatem. Quod si quis modum sibi statuat, & præsenti substantia contentus decenter perfruatur; id non rebus ipsis tribuendum esse, sed moderationi animorum, præclare animadvertit S. Pater libro de Beata vita numero paullo supra citato. Quapropter & Seneca Epist. 45. docet, *Beatum non eum esse, quem vulgus appellat; ad quem pecunia magna confluxit.* Compertum est etiam ex Romanis Historiis auro, & opibus florentissimam Rempublicam fuisse labefactatam, & nihil aliud esse divitias, quam cupi-

cupiditatum incitamenta. Fama autem, & honores perperam Boni nomen sibi vindicant, quod ludibrio fortunæ sint exposita, ut vel unum Sejani commonstrat exemplum; & aliena potius sint, quam nostra, cum Majorum fasces, & sceptra, tum aratra, & ligones.

Nec tamen cum Stoicis beatitatem in virtute, & sapientia constituendam esse arbitrabimur. Primo enim Stoicorum virtutes inflatas typho superbiæ nec virtutum laudes promereri liquet ex præcedenti capite quarto, & ex libris Augustini contra Julianum. Deinde nec sapientia humana, licet aliorum bonorum comparatione æstimabilis, bonum est perpetuum, atque jucundum. Nam ut Augustinus acute disputat laudato cap. IV. lib. XVIII. de Civ. Dei, quò recedit, si aliquo morbo efficiamur insani? *Phrenetici multa absurda cum dicunt, & faciunt, plerumque a bono suo proposito, & moribus aliena, immo suo bono proposito moribusque contraria, sive illa cogitemus, sive videamus, si digne consideremus, lacrymas tenere vix possumus, aut forte nec possumus*. Addit S. Pater exempla eorum, qui dæmonum patiuntur incursus: quod malum quis confidit evenire non posse in hac mortali vita sapientibus? Probat deinde quam miser censendus sit sapiens, dum corpus corruptibile aggravat animam, & sensum multa cogitantem deprimit terrena habitatio, ob motus, quibus pervertitur sensus, sopitur ratio, aut saltem habet virtus cum vitio continuum, acerbissimumque conflictum. Quod late confirmat per omnia genera virtutum discurrens. Nec prætermittendum est, quod S. Pater probat serm. CLI. de verbis Ap. cap. 8. omnem virtutem, ac sapientiam nobis donari a summo Deo, in quem oportet vehementius homo inardescat, fontemque quærat, quo magis dulces veritatis rivulos in hac vita degustat. Atque ex his constat nullam aliam esse hominis beatitudinem, nisi consecutionem summi, & incommutabilis boni: quæ doctrina, ut in fine ejusdem sermonis ait præclarissimus Doctor, *Non plane conferenda, sed incomparabiliter præferenda est doctrinis philosophorum, immunditiæ Epicureorum, superbiæ Stoicorum*.

His itaque prænotatis, inquirunt Theologi, in quo sita sit hæc summi boni possessio, quam dicimus veram hominis beatitatem, virtutisque mercedem. Prætermitto autem opinionem aliquorum illam constituentium in actione aliqua increata, intimoque illapsu divinitatis, non quod falsa sit undequaque, sed quia videtur potius considerare beatitudinem ratione objecti, quam rationalis creaturæ ea perenniter perfruentis. Quare in eam stylum acuunt præclari Theologi Aegidius noster Lusitanus lib. IV. de Beatit., &, ne singulos commemorem, Nicolaus L'Herminier Tom. V. pag. 20. & seq. Verum validior, qua impugnatur, est ratio a nobis brevissime exposita. Thomistæ ergo docent constituendam beatitudinem in actu intellectus, Scotistæ in actu voluntatis, complures alii in utroque, quidam in gaudio, ac delecta-

lectatione actus hujusmodi consequente. Sed gaudium nihil aliud esse puto, quam affectionem quamdam amoris: nam si amor in bonum, quod abest, feratur, dicitur desiderium, si in bonum, quod possimus assequi, spes; si in bonum, quo jam fruamur, gaudium, & delectatio: & ideo accedit hæc opinio postrema ad Scoti sententiam. In quam lubentius me trahi sentio, ratus nullam hinc oriri a nostratibus discrepantiam. Nam Paludanus in IV. dist. 49. q. 3. art. 2. Thomistarum sententiam propugnat, Gerardus Senensis in I. dist. I. ad Scotistas accedit, & in utroque actu consistere beatitatem censent Romanus Aegidius Quod. III. q. 23. Lusitanus citato libro IV. q. XII. & Argentinas in IV. Sent. dist. XLIX. q. 3. Concl. III., & IV. Ex quorum omnium placitis lubet proximas positiones conflare.

Propositio I. In utroque actu tam intellectus, quam voluntatis constituenda est perfectio Beatitudinis.

Debemus quippe de Beatitudine judicium illud proferre, quod sacræ literæ, Traditio Patrum, & ratio ipsa pronuntiandum esse declarant. Sacræ autem literæ, Patres, rationisque lumen ostendunt, tam in visione summi veri, quam in amore summi boni consistere animorum perpetuam beatitatem: in utroque igitur actu constituendam recte a nobis pronuntiatum est. Probatur minor primo quantum ad literas divinas attinet. Aperta namque videntur loca, quæ ad sententiæ suæ fulcimentum proferunt docti Thomistæ, eorumque signa sequentes. Ea sunt: Psal. XVI. 15. *Satiabor, cum apparuerit gloria tua*: Psal. LXXIX. 20. *Ostende faciem tuam, & salvi erimus*. Matth. V. 8. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Joan. XVII. 3. *Hæc est autem vita æterna: ut cognoscant te, solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum*. Et Epist. I. cap. III. 2. *Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus*. Sed non minus perspicua sunt, quæ pro sententia Scotistarum in medium adducuntur; cujus generis sunt ista: Ps. XXXV. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ; & torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Matth. XXV. 21. *Intra in gaudium Domini tui*. Joan. XVI. 22. *Gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis*. Ep. ad Rom. XIV. 17. *Non est enim regnum Dei esca, & potus: sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto*.

Præterea stant pro sententia Thomistica Patrum testimonia; ait enim Ambrosius lib. IV. de Officiis cap. 2. *Scriptura divina vitam æternam in cognitione posuit divinitatis*. Chrysostomus Hom. 81. in Joannem: *Omnis requies est filium Dei videre*. S. P. Augustinus lib. de Trinit. num. 28. *Ipsa visio est facie ad faciem, quæ summum præmium promittitur justis*. Lib. de Spir., & lit. cap. XXXIII. *Illa cognitione, illa visione, illa contemplatione satiabitur in bonis animæ desiderium*. Sed stant pro sententia Scoti loca pariter exquisita. Nam S. Pater lib. X. Confess. cap. 22. ait: *Et ipsa est beata vita gaudere ad te, de te, propter*

ter te: ipsa est, & non est altera. Et cap. proximo: *Beata quippe vita est gaudium de veritate*. In 1. de Doctrina Christ. cap. 29. *Deo perfrui beate vivere est*; & XIV. de Civ. D. cap. 25. *Beata quippe vita si non amatur, non habetur: porro si amatur, & habetur*. Ambrosius autem citato loco præter cognitionem divinitatis ad beatitudinem requirit etiam fructum operationis: & potius describit duo, quæ ad æternam vitam perducunt, fidem, & opera, quam vitam ipsam æternam, inferens hanc sitam esse in perfectione virtutis. Quæ sane perfectio est amor, per quem fruimur summo bono; ideoque Ambrosius etiam in amore locat beatitudinem. Et Chrysostomus hom. 46. in Matth. aperte docet voluntatem a Deo remunerari *sempiterna delectatione*.

Itaque cum Scripturæ, tum Patres utramque simul sententiam comprobant, Thomistarum, & Scotistarum; neque utra verior sit, laborandum est operosa inquisitione, sed firmiter est asserendum beatitatem utrunque complecti. Ita docent aliis in locis Patres. Nam Ambrosius in libro de Jacob, & Beata vita cap. VII. num. 32. inquit: *Hoc solum in existimatione beatæ vitæ est requirendum, ut non in aliis, sed in possessione veri, & boni ejus definitio teneatur*. D. Bernardus Ep. 18. *Quia non possumus* (inquit) *contemplari per speciem, nec plene complecti per amorem, dedit nobis interim & sapere per fidem, & quærere per desiderium. Si enim adhuc absentes initiat fides, & desiderium; præsentes profecto consummat visio, & amor*. S. Thomas de Villanova Concione de S. Maria Magdalena ait: *Felicitas enim, & beatitudo nostra, aut in utroque, visione scilicet, & amore Dei consistit, aut saltem utrumque ad complementum perfectæ beatitudinis necessarium est*. Hugo Victorinus laudatus ab Aegidio nostro Lusitano: *In his* (ait) *beatitudo consistit, cognoscere, & amare bonum*; pro qua sententia Aegidius ipse laudat antiquiores Scholasticos singillatim, articulo 1. citatæ Quæstionis XII. Atque hoc idem memoratus Aegidius, aliique Theologi demonstrare nituntur ex definitione Benedicti XII. & ex Clementina, *Ad nostrum*. Benedictus enim definiens Sanctorum animas Deum videre, eoque perenniter frui addit, *quod ex tali visione, & fruitione sunt vere beatæ*: & in Clementina statuitur, *Animam indigere lumine gloriæ ad videndum Deum, eoque beate perfruendum*. Quamquam nulla alia mens fuit Romanorum Antistitum, quam priori Constitutione damnare errorem Millenariorum, altera autem Beguardorum. Ideoque ad dirimendam Scholasticam de natura beatitatis quæstionem parum hæ videntur idoneæ.

Accedunt autem sententiæ nostræ deprompta a ratione argumenta. Cum enim rationalis creatura prædita sit facultate intelligendi, & volendi, & in Deo summi veri, summique boni, in quod fertur utraque illa facultas, reperiatur plenitudo; sit autem beatitas per-

fecta

fecta rationalis creaturæ satietas, plenaque finis sui consecutio; necessum est, ut ajebat Ambrosius, teneri in possessione veri, & boni beatitudinis definitionem. Deinde liberum arbitrium, ac meritum utraque rationalis animæ facultate comparatur; & consequenter in utraque præmium meritorum videtur constituendum. Præterea ita connectuntur visio, & amor, ut nequeant ab invicem in patria divelli, & si unum esset sine alio, tolleretur penitus beatitudo: *Quoniam qui videt solum, non fruitur optimo quod videt: & qui diligit duntaxat, non quietatur, donec lucide videat, quod tam ardenter amat*; inquit S. Thomas Archiepiscopus Valentinus laudato sermone. Utrunque igitur per se ad constituendam beatitudinem proculdubio requiritur.

Propositio II. Etiamsi beatitudo ex visione, & amore Dei coalescat, perfectior tamen actus, quo potissimum Deo fruimur, est amor.

Hæc propositio facile demonstratur ex dictis, novaque stabilitur argumentationum accessione. Principio enim diximus cum Augustino beatam vitam esse perfrui Deo, id non haberi nisi amando, bonum incommutabile illud esse, quod unice potest desiderium humanæ mentis explere. Quis autem ignorat perfrui, amare, & bono adhærere, animi diligentis opus esse? Deinde cognitio nihil aliud est, quam boni notitia per se ad excitandum amorem ordinata; ideoque est aliquid ad fruitionem præcedens, quoniam voluntas nequit diligere incognita, & conditio potius prævia, & summum bonum proponens, quam ipsius boni possessio. Ad hæc: cum in via extet fides, & caritas, etsi fides necessaria sit ad vitam spiritualem animarum, quoniam justus ex fide vivit, non est tamen ipsa vita, & sanctitas animæ, sed in amore hæc potissimum sita est, & per dilectionem Deus in nobis habitat, ut divina testantur eloquia. Ita ergo in Patria est visio ad faciem, & consummatus, ut vocant, amor, & licet visio ad vitam sempiternam prærequiratur, constituit hanc vitam ille amor, & caritas. Expresse insuper traditur hæc sententia a D. Patre Augustino in 1. de libero arbitrio cap. XIII. ubi ait: *Atqui hoc ipsum gaudium, quod hujus boni adeptione gignitur, cum tranquille, quiete, atque constanter erigit animum, beata vita dicitur, nisi tu putes aliud esse beate vivere, quam veris bonis, certisque gaudere.* Mitto loca superius pro sententia Scoti producta. Postremo falluntur Thomistæ dum putant visionem esse actum rationalis animæ perfectiorem: nam argumenta quamplura evincunt amorem esse eidem visioni præponendum. Primum autem argumentum est, quod in donis Dei *nullum majus est caritate*, quomodo Augustinus docet lib. XV. de Trinit. cap. 19., liquet ex Apostolo in 1. ad Corinth. cap. XIII., & demonstratur ex præcedenti cap., ubi diximus amorem esse formam omnium plane virtutum. Alterum est, quod visio ordinatur ad amorem, ut scribit Anselmus lib. 2. *Cur Deus homo* cap. 3. *Perversus ordo est amare ad intelligendum, rectissimus vero*

vero intelligere ad amandum. Proximum est argumentum S. Thomæ de Villanova Conc. superius laudata; nam si de absoluta potentia Dei visio, & fruitio beatifica separentur ab invicem, ita ut unus videat Deum, nec tamen diligat, alius autem diligat quidem, sed non videat, cognoscat autem, quia amor non potest ferri in incognitum; licet neuter illorum perfecte beatus sit, *Ego si mihi daretur optio* (inquit sanctissimus Archiepiscopus) *potius eligerem amare non videndo, quam videre non amando. Quid enim si videro, & non amavero? Per hoc nec Deo gratus aut amicus existo. Est enim gratia caritas, aut non sine caritate. Si autem amo, etiamsi non videam, Dei amicus sum*. Affines sunt argumentationes Scotistarum, atque ea præsertim palmaris & obvia: Pejus est odisse Deum, quam Deum ignorare. Ergo melius est diligere Deum, quam Deum videre.

Respondemus itaque argumentis Thomistarum priori propositione productis, neminem denegare, quin ex contemplatione divinitatis, atque intuitiva visione satietur rationalis animæ desiderium, & promanet gaudium perennis felicitatis, ut evincunt locupletissima testimonia sacrarum literarum, ac Patrum: sed ideo istud evenit, quod clara Dei visio totum amoris pondus attrahit in summum bonum, & istud voluntas arripit, complectitur, & perpetua fruitione comprehendit. Visio itaque beatitudinis caussa efficiens est, non *formalis*; quemadmodum notitia desiderium parit, fides justitiam, intuitus amorem. Neque alium habere sensum allatos textus, vel sola lectio commonstrat. Quid est enim, *Satiabor, cum apparuerit gloria tua*, *Similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est*, & alia id genus plura? nisi forte, Orietur ex apparitione satietas, & ex visione similitudo? Illud vero, quod Joannes ait, *Hæc est vita æterna*, *&c.* aut de fide in Deum & Christum accipitur, aut de contemplatione beatorum; utrumque enim sensum exhibent nobis cum verba ipsa, tum Patres. Ut ergo usurpatis his verbis de fide nihil aliud significatur, nisi quod credere divinarum Personarum Trinitatem, & Verbi Incarnationem est fides illa vera, per quam ad æternam vitam perducimur: ita si accipiantur de beatarum animarum contemplatione, demonstrant duntaxat, quod videre Deum facie ad faciem est illa summa cognitio, unde consequitur beatitudo, amor scilicet, & gaudium perenne. Atque eadem ratione expedientur sententiæ Patrum adminiculo, præsidioque ceterarum, quarum supra nonnullas produximus.

Si autem institerint Thomistæ contendentes intellectionem esse opus rationalium præstantissimum, nos contra affirmabimus nobiliorem esse caritatem, & amorem, quamvis ex ipsa intellectione dirigatur, ut cor præstat oculis, fideique dilectio. Si denique afferant per cognitionem fieri objectum præsens, ac possideri; respondebimus fieri præsens præsentia *objectiva*, non *fruitiva*, nec possideri in ratione boni,

sed in ratione veri tantummodo. Præsentia vero objectiva per se gaudium felicitatemque non affert; imo parit aliquando anxietatem, animique mœrorem. At gaudium, inquis, ab ipso amore distinguitur? Ab amore utentis, concedo: ab amore fruentis, nego. Sæpe enim dictum est duos amoris dari actus uti, & frui: *Nam si neque fruitur, neque utitur, non invenio quomodo diligat*, ait S. Pater in 1. de Doctrina Christiana cap. 31.

CAPUT VI.

Quid sit peccatum, quid peccati nequitia, quid peccati macula.

A Virtute ad vitium disputatio nostra progreditur, non quidem ad illud, quod est defectus naturæ, vel artis, cujusmodi est deformitas corporis, vel ædificii, sed ad illud, quod est pravitas animi, & officiorum humanorum turpido: & quod vulgari sermone appellatur Peccatum. Vitium tamen frequentioris sermonis consuetudine, non pro solo peccati actu, sed pro peccandi habitu, veterique instituto usurpamus. Quærentibus itaque quid peccatum sit, repeto non semel explicata, extare in nobis a creatore inditam, & immutabilem regulam æquitatis, a qua voluntas humana deflectendo vitiosa redditur ac perversa, dum ea facit, quæ æquissima illa ratio condemnat, aut omittit, quæ docet esse complenda: nec non voluntatem suos actus exerere, aut imperare sive utendo, sive fruendo. Ex his puto manifestam esse definitionem vitii, & peccati. Vel enim illud describere volumus comparate ad legem communem æquitatis ac rectitudinis, vel ad ipsam voluntatis inordinate diligentis nequitiam & pravitatem. Si regulam illam, rationemque spectemus; liquet optimam esse definitionem peccati traditam ab Augustino lib. 1. de duabus Animabus cap. XI. *Peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi quod Justitia vetat, & unde liberum est abstinere*: vel alteram lib. XXII. contra Faustum cap. 27. *Peccatum est dictum, factum, vel concupitum contra æternam Dei legem*. In quarum definitionum primâ exprimitur sola voluntas, quoniam hæc tantum actus liberos elicit, aut imperat: in altera etiam opera commemorantur, sed quæ nonnisi a voluntate peccati mutuantur nequitiam. Quomodo autem tenendæ sint allatæ definitiones circa originale peccatum, dictum in libro de Hæresi Calviniana, nec non in altero de ipso peccato originali. Nec aliam circa has peccati definitiones arbitror superesse difficultatem. Nam quod opponunt non quadrare illas peccato omissionis, cassum nimis est, & pertenue: ad unum quippe genus pertinere affirmationes & negationes, antiquum est vulgatumque pronuntiatum Dialecticorum.

Defi-

Definitio peccati deprompta ex perverso ordine dilectionis, talis esse potest: *Peccatum est inordinatio amoris, quo avertimur a bono incommutabili, & convertimur ad bona commutabilia*, sive, *est perversio voluntatis, quæ utitur fruendis, & fruitur utendis*. Atque hanc definitionem traditam pariter ab Augustino constat ex superiori capite quarto. Et quæcunque ibidem de natura virtutis disserui, has vitii descriptiones luculenter confirmant: quoniam virtutum, & vitiorum debemus oppositas constituere rationes, & si illas perficit ordo amoris, hæc sita profecto erunt in ejusdem amoris perversitate.

Quantum vero ad Peccati nequitiam & inhonestatem, quam malitiam appellitant, licet sit malitia certi vitii nomen, idest, calliditatis vel fraudis, non virtuti contraria vitiositas, ut scribit Tullius in Tusculanis; sophistice magis, quam Theologice inquirunt an positivum sit aliquid, an privativum. Et qui priorem sententiam propugnant eam nituntur stabilire sequentibus argumentis. Principio, inquiunt, traditæ nuper peccatorum definitiones hanc opinionem communiunt. Voluntas enim, ejusque motus deliberatus erga aliquid æterna lege prohibitum, nihil profecto non sunt. Si ergo peccatum est prava voluntas, & inordinatus amoris cum deliberatione impetus, aliquid erit, non privatio duntaxat. Multo magis ad essendi naturam accedunt quæ aut dicuntur, aut fiunt, aut desiderantur adversus æternam Dei legem: ideoque si peccatum est aliquid *factum, &c.* sua natura, atque *entitate* non caret. Similiter nonne positivum aliquid exprimit definitio postrema, qua diximus nihil aliud esse peccati perversitatem, nisi frui utendis, & converti ad bona commutabilia? Itaque videtur dictis cohærere opinio illorum, qui culpæ pravitatem *in positivo* constituunt.

Proferuntur pro hac assertione argumenta alia a ratione petita. Quarum primum est: Dantur duo vitia eidem virtuti opposita. At opponi nequeunt ob privationem, quoniam uni, ut inquiunt, formæ nonnisi una privatio respondet. Opponuntur itaque per *entitatem* aliquam ipsorum vitiorum pravitates constituentem. Sequitur argumentum alterum: Sunt peccata quædam per se mala, ut odium Dei, mendacium, blasphemia. Horum autem peccatorum nequitia non desumitur ex aliqua deficientia a lege malum prohibente, quia suapte natura, & præcisa quacunque lege sunt flagitiosa: neque a privatione rectitudinis, quia privatio non datur nisi in subjecto recipiendi *formam* privationi contrariam capaci; qua capacitate liquet hujusmodi peccata carere. Ista igitur consistere nequeunt in sola privatione & defectu. Proximum est argumentum ex absurdis a contraria sententia fluentibus. In illa quippe nihil erit peccatum, nihilum remittet Sacerdos, pro nihilo damnabitur transgressor legis, in nihilo peccatum commissionis discrepabit a peccato omissionis. Postrema argumentatio fit: Unum peccatum

catum est gravius altero. Nulla privatio altera privatione gravior est. Nullum ergo peccatum est privatio.

Longe tamen probabilior est eorum sententia, qui peccatorum nequitiam in privatione constituendam esse contendunt. Pro hac enim sententia faciunt argumenta omnia, quæ vel ab auctoritate, vel a ratione mutuatus sum disserens de natura mali adversus Manichæos lib. I. cap. 8. Non arbitror ea repetere necessarium. Huc pariter collineant, quæ scripsi libro XVIII. cap. 3. de vitiorum origine: ubi ex Augustino demonstravi idcirco fruitionem mutabilium bonorum & deliberatum quodcumque malum opus esse peccatum, quoniam deflectit ab æterna lege æquitatis cordi singulorum inscripta. In his ergo duobus locis invenies argumenta hujus assertionis præcipua. Quibus accedit testimonium Augustini Tract. I. in Joannem scribentis: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Videte, ne sic cogitetis, quia nihil aliquid est: solent enim multi male intelligentes, Sine ipso factum est nihil, putare aliquid esse nihil. Peccatum quidem non per ipsum factum est, & manifestum est quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant.* Atque missa interim hac ingeniosa expositione Augustini, inde depromo validissimum ratiocinium. Si enim omnia per ipsum facta sunt: per ipsum autem non est facta nequitia ac turpitudo peccati; consequens est nequitiam istam non comprehendi in rerum omnium universitate, & nihilum esse reputandam. Superioribus ergo argumentis, atque his perpaucis redditur postrema sententia validior.

Ut facile solvas allata in oppositum argumenta, memineris quæ scripsimus IX. libro cap. 2. & 5. distinguenda esse in enunciationibus ea, quæ *incomplexe* significabilia sunt ab iis, quæ significari tantum valent *complexe*. Quicquid igitur significabile est *incomplexe*, uno scilicet propositionis vocabulo etiam ab aliis sejuncto, est res aliqua, ut si dixeris, *Deus est substantia*, Deus res est, quoniam hoc nomen *Deus* incomplexe significat rem, idest, divinitatem. At si dixeris, *Relatio illud est, quo Pater refertur ad Filium*; relatio non est *entitas* aliqua a Patre, vel a Filio distincta, quoniam significari non potest nisi *complexe*, idest Patris Filiique vocabulis. Peccatum igitur definiamus cum Augustino aut *Factum, dictum, vel concupitum contra Dei legem*, aut *Conversio ad bonum fluxum & commutabile*, aut quomodocumque illud definire lubeat; non adinvenies in aliqua ex iis definitionibus vocabulum unum, quod *incomplexe* acceptum, idest solitarie ac ab aliis divulsum, valeat designare peccatum: ideoque peccatum est *complexe* tantum significabile, & nihil.

Itaque respondemus ad primum argumentum recte traditas ab Augustino prædictas omnes definitiones, peccare enim est agere contra æternam Dei legem, se se ad creata bona convertere, frui utendis, & si quid est hujusmodi: at non sequitur peccatorum nequitiam esse aliquid

quid *positivum*, cum nullo *incomplexe* definitionum illarum vocabulo possit significari. Ita si dixeris, *Qui claudicat altero pede nutat, nec recte incedit*, bene describis claudicationem per actum pedis nutantis, & non recte incedentis: nec tamen claudicationis deformitas est aliquid *positivum*, sed rectitudinis deficientia, quam designare termino *incomplexo* illius enunciationis non possumus.

Ad argumenta secundo loco proposita hoc habeto responsum. Potest eadem privatio in pluribus subjectis reperiri, ut carentia rectitudinis in virga ferrea, vel lignea: potest etiam illa privatio terminum oppositum connotare, ut si virga ferrea dextrorsum, lignea sinistrorsum flectatur. Hoc pacto dantur duo vitia eidem virtuti contraria, v.g. effusa prodigalitas, & parca tenacitas. Utraque enim a temperantia deflectit, hinc illa profundendo, istinc illa avidius restringendo, nec tamen illarum nequitia est aliquid, sed ut virgarum duarum curvitas, opposita a recta æquitate deflexio. Brevi dicam: Est eadem privatio *connotative* diversa. Ad alterum dico, mendacium, & Dei odium ideo esse intrinsece mala, quia suapte natura æternæ legi repugnant; & ex quo nequeant habere cum ipsa lege conformationem infertur tantum, quod sint semper, & essentialiter peccata. Sive autem appellaveris hujus conformationis defectum privationem, sive negationem, mea nihil refert. Quamquam scio respondere Scholasticos argumento Vasquesii, etiam mendacium, & odium Dei habere illam rectitudinis capacitatem, non quidem considerata secundum peculiarem rationem mendacii, vel odii, sed secundum communem, & universalem actus humani. Ad tertium primùm dico argumentum, si quid probat, concludere etiam de peccato omissionis, quod tametsi remittitur a Sacerdote Dei ministro, & plectitur punitione, consistit nihilominus sententia Adversariorum *in privativo*. Deinde respondeo nequitiam peccati remitti, ut tenebræ fugantur a sole, idest, lucem sanctificantis gratiæ diffundendo, non destruendo *entitatem* aliquam; & peccatorem puniri, non quia operatur, sed quia aut non operatur, aut male operatur, quomodo servus vapulat, dum jussa negligit, aut illa incommode exequitur. Præterea peccatum non *privationem* tantummodo importat, sed etiam maculam animæ, quæ, ut infra dicam, est privatio nitoris, ac pulchritudinis, sine qua merito a Deo repudiatur, atque contemnitur. Peccatum autem commissionis differt a peccato omissionis ratione actus: sed *materialis* differentia hæc est, ut Scholastici appellitant, non *formalis*. Denique una *privatio*, licet non sit major altera in se considerata, quia nihil est; est tamen major altera *connotative*, idest comparate ad bonum, cujus est privatio, sive ad regulam summæ æquitatis, a qua deflectit: unde ad postremum argumentum nego minorem.

Contra allatum Augustini testimonium ex Tract. 1. in Joannem posse

possset quis objicere. Protulit Augustinus eam sententiam: *Peccatum nihil est*, quod in 1. cap. Evang. Joannis legendum putaverit: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. At frustra ex hoc loco Augustinus sententiam illam derivat. Primo quia Græci textus ubique habent: Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est*. II. Joannes Chrysostomus hom. IV. in Joannem scribit esse hæreticum, uti ea lectione, quam usurpat Augustinus: *Neque enim*, inquit, *cum dixerimus, sine ipso factum est nihil, id puncto notabimus, ut heretici opinantur*. Addit ineptam esse hanc legendi rationem: *Nulla profecto ratione hæc intelligi potest oratio*. III. Cornelius a Lapide Comment. in cap. 1. Joann. recitata expositione Augustini ait: *Verum hoc subtilius est, quam solidius, ac coactius, quam germanius, teste S. Hieronymo in cap. 2. Michea*. Plura autem Valla, Erasmus, & alii, qui communiter Augustinianam lectionem rejiciunt.

Resp. 1. Optimam, ac probandam esse interpretationem Augustino, posita ubivis interpunctione. Nam si omnia per Verbum facta sunt, proculdubio peccatum, quod non est factum per Verbum, est nihil. Deinde respondeo frustra rejici Augustinianam lectionem Græci textus auctoritate. Nam in aliquibus Codicibus talis est distinctio, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. *Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat*. Liquet ita legi apud Cyrillum Alex. cap. 5. & 6. in Joannem, & videtur interpunctio abrasa ad revincendum pravum sensum Macedonianorum. Isti enim in verbis Joannis hunc pravum, & contortum sensum contineri jactitabant: *Sine ipso factum est nihil: & Spiritus sanctus, qui in ipso vita erat, factus est*. Recte itaque Chrysostomus scribit hæreticum esse Evangelica verba tali puncto notare, ut illud, *Quod factum est*, nonnisi Spiritui sancto conveniat. Addit quoque nulla ratione intelligi posse illam Macedonianorum orationem; & bene profecto. Sequitur enim directe ex hæreticorum istorum interpretatione non Verbum, sed Spiritum sanctum hominem factum. Etenim scribit Joannes v. 4. *Et vita erat lux hominum*. v. 9. *Erat lux vera*, & v. 11. *In propria venit, & sui eum non receperunt*. Si ergo de Spiritu sancto accipiendum esset: *Quod factum est in ipso vita erat*, ipse Spiritus esset lux vera, quæ in mundum venit. Nequit ergo in sensu Macedoniano orationis complexio intelligi, ut recte Chrysostomus. Hinc nonnulli freti ejus auctoritate scripsere interpunctionem ab hæreticis affictam; quod tamen valde incertum est. Diximus enim sanctum quoque Cyrillum Evangelica verba eodem puncto disjungere. Unde Zegerus, quem oppono Laurentio Vallæ, *Utraque distinctio*, inquit, *apud Orthodoxos reperitur Scriptores*. Erasmo opponam Brianum Waltonum laudantem in variis lection. Bibliorum verba Lucæ Brugensis: *Consulto, prudenter-*

que

quæ usi sunt correctores Sixtini ambiguo hoc distinguendi modo, quo illud, Quod factum est, *& præcedentibus jungi potest, & subsequentibus: eo quod diversi auctores diversimode distinguant, atque intelligant, Chrysostomus priori modo, Augustinus posteriori*.

Legens Hieronymi Commentaria in Michæam Cornelius a Lapide dormitavit. Ad hunc plane modum Hieronymus loquitur: *Scio me in cujusdam Commentariis legisse exponentis Joannis Evangelistæ principium, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, hoc quod dicitur, nihil, ad malitiam retulisse; rursumque ipsam malitiam interpretatum esse diabolum, & isto quasi gradu ipsum, quod factum est sine Christo, nihil, diabolum intellexisse. Si igitur malitia, & Diabolus nihil est, & fugerunt qui corruptione corrupti sunt; nullo, idest, nihil persequente, Diabolus eos est persequutus in nihil. Quod si cui videtur nimis coactum, & contra scripturæ simplicitatem artificio potius eloquii, quam vera interpretatione dissertum; vel priorem, vel quam ipse reperit expositionem sequatur*. Ex quibus constat interpretationem Augustini etiam antiquorum Commentariis esse probatam, a Hieronymo adhiberi, & commendari, non rejici; neque coactam absolute dici, sed relinqui arbitrio lectoris, si forte ipsi talis videatur, qualem Hieronymus non existimat. Quamquam si coactam, & nimis artificiosam ipse quoque putaret, id accipiendum esset non de nihilo peccati, sed de nihilo Diaboli; nam hunc esse *nihil* difficilius est intellectu, vel subobscurum saltem, atque involutum.

Si dixeris Augustinum appellare peccatum *nihil* adversus Manichæos opinantes malum quamdam esse substantiam, & consequenter propugnari posse, quod saltem sit accidens; respondendum est accidens quidem esse, & qualitatem substantiæ adventitiam, sed non *entitatem* illam parvam, quam vulgus Philosophorum invexit, sed malam perversamque animi affectionem ortam ex recti ordinis deficientia, cujusmodi est aeris tenebricosi obscuratio per lucis privationem inducta; ut late adversus Manichæos in primo libro disserui.

Tandem videndum est quid sit peccati macula, permanensque in anima reatus, nam actu malo, & ab æquitate devio transeunte, insidet adhuc, donec expietur, labes, & culpa. Certum porro est maculam illam non esse actum ipsum peccati, cum is, ut dicebam modo, prætereat, macula autem remaneat; neque esse *habitum*, sive inhærentem ad malum vehementem inclinationem, quoniam hæc repetitis actibus inducitur, culpæ autem macula uno tantum. Videtur etiam non esse privationem gratiæ tantummodo, cum hæc peccati sit pœna, atque eadem in peccatoribus omnibus mortaliter delinquentibus. Dum vero reatum dicimus, explicatur culpa tantum per comparationem ad pœnam, & ad justitiam punientem; ideoque reatus nomine non satis culpæ inquinamentum exprimitur. Esse peccati labem privationem decoris,

coris, nitorisque animæ, dictum paullo supra, & asseritur a D. Thoma 1.2. q. 86. art. 1. sed nondum videtur rem assequi ingenii nostri tarditas & infirmitas.

Brevi conabor tenebras discutere manifesta comparatione. Rectum teneo bacillum, sed flexile, cujus pulcritudo est rectissimum esse. Illud inflecto, ut a recto declinet; atque flexione ista quamdam contrahit deformitatem ipsi inhærentem, etiam dum flectentem manum retraxero. Possum illud facile ad priorem rectitudinem flexione opposita revocare. Si tamen semel, atque iterum detorqueam, efficitur in bacillo pronitas quædam ad curvitatem, ut vix in rectum dirigi valeat, & si dirigatur, jam summa facilitate denuo contorquetur. In quo exemplo laboriosum non est deprehendere quale discrimen intersit inter flexionem manuum mearum, virgæ curvitatem, & facilem ad obliquum regressionem: flexio enim illa præteriens actus est; curvitas persistens in bacillo deformitas: illa denique facilitas vitium actibus repetitis productum.

Humana itaque voluntas potest ad bonum, atque ad malum a libero arbitrio inclinari. Ejus honestas, & decor est rectam esse, scilicet a lege æterna nullatenus detorqueri. Dum pravo motu liberi arbitrii avertitur a summo bono, & ad fluxa bona convertitur, contorta redditur, & difformis. Nequit ad formam, nitoremque pristinum reduci, nisi sancta dilectione recta iterum fiat, & aversa a bonis commutabilibus, conversa ad bonum incommutabile. Si tamen cupiditati obsequens frequenter a summa æquitate declinet fruendo utendis, & creatis bonis amore inhærendo, induit quamdam perversitatis proclivitatem, ut facile in nequitiam recidat postquam pio animi conatu iterum recta evaserat. Atque hæc Augustinianæ doctrinæ penitus cohærere, arbitror ex dictis manifestissimum. Motus ergo ille liberi arbitrii inclinans voluntatem ad malum, est actus peccati: deformitas permanens in voluntate, quoad usque iterum convertatur in summum bonum, est peccati macula, & labes: facilitas illa magna, & ad iniquitatem propensio est peccati *habitus*, sive peccandi consuetudo. Ita fit, ut prætereunte peccati actu persistat macula, & perseveret deleta macula *habitus*. Vide, quæ disseruimus libro XIII. de peccato originali.

CAPUT VII.

Num dentur peccata natura sua venialia.

Aversionem ab incommutabili bono spiritualis mors animæ, privatio sanctificantis gratiæ, sempiterni supplicii meritum, atque

que Dei consequitur inimicitia. Sicut enim gratia, vita, & Dei inhabitatio castum caritatis amorem, ita crimen, interitus, Deique odium comitatur deliberatum motum voluptuosæ cupiditatis. Nam apud eum, qui Christum diligit, ipsum cum Patre manere, in eo autem qui diligit mundum, & quæ in mundo sunt, caritatem Patris non esse, discrte in priori Epistola cap. 2. & 3. declarat Joannes. Oritur hinc quæstio, num peccatum aliquod detur natura sua veniale: quoniam si omne peccatum pervertit amoris ordinem, videtur expellere caritatem, & trahere ad mortem, ideoque crimen esse mortiferum. Est itaque hæc non levis quæstio adversus hæreticos dirimenda.

Illud autem principio statuendum est dari aliquod inter peccata discrimen, & unum esse gravius altero. Paria utique peccata quæque fecerunt Stoici, ut scribit Cicero in Paradoxis, Stoicisque adhæsit Jovinianus; de quo S. P. Augustinus H. LXXXII. *Hic omnia peccata, sicut Stoici Philosophi, paria esse dicebat, nec posse peccare hominem lavacro regenerationis accepto*. Sed hæreticum hominem refutat D. Hieronymus lib. II. his verbis. *Audebis ne dicere, sic negasse Petrum & ceteros Apostolos, qui fugerunt, quomodo Caiphas, & Pharisæos, & clamantem populum, Crucifige, crucifige talem? Et ut de Apostolis taceam; ejusdem ne tibi sceleris videbitur reus Annas, & Caiphas, & Judas proditor, cujus & Pilatus, qui nolens compulsus est contra Dominum ferre sententiam? Quanto majoris meriti fuit Judas, tanto majoris criminis est: & quanto majoris criminis, tanto majoris, & pœnæ. Potentes enim potenter tormenta patientur*. Joviniani argumenta petuntur ex æqualitate, quam improbe statuebat, retributionis, ac meritorum, & refutata a nobis sunt capite duodecimo libri III.

Major Hæreticorum recentiorum numerus ex perversa sententia, quod semel justificati ex gratia, & possessione Spiritus sancti nunquam possint excidere, & quamvis in mortalia peccata labantur, non tamen iram Dei sibi arcessere, in alteram impiissimam opinionem descíverunt, omnia peccata etiam justorum hominum esse natura sua damnabilia, & lethalia, quamvis divina misericordia credentibus, ac prædestinatis non imputentur. Ita sentiunt Calvinus lib. 2. Instit. cap. 8. & lib. 3. cap. 4., & cum ceteris Calvinistis Vermilius, Beza, Marloratus; a quibus non videtur dissentire Lutherus serm. de Piscatura Petri, & expressius in articulo XXXII. Philippus tamen Melanchthon, etsi citetur pro hac sententia a Coccio, & aliis, saltem ut procedit ex eo principio, quod renati dum ruunt in scelera non amittant gratiam, appellat errorem fanaticorum hominum, ut demonstrat in discussione Rivetiani Apologetici pag. 732. H. Grotius. Is vero cum hoc loco, tum in Comment. ad cap. 2. Jacobi, & in voto contra Examen Riveti prope finem, nec non in Annotatis ad Consult. Cassandri dari venialia

peccata propugnat: nec dissentit Lambertus Danæus apud Fevardentium lib. XII. cap. 12. Theomachiæ. Quare nec Novatores omnes probant Hæresiarcharum suorum errorem.

Hoc etiam prænotandum est peccatum duplici sensu veniale appellari: primo quidem quatenus per pœnitentiam deletur, & veniam consequitur; atque hoc sensu certum est omnia peccata prædestinatorum, ac resipiscentium esse venialia, non quod ipsis minime imputentur, sed quia pœnitentibus condonantur. Altero sensu veniale peccatum dicitur, quod in se inspectum non promeretur divinam omnem indignationem, neque sempiterno supplicio punitur: & in hoc sensu præsens quæstio agitatur, quam nemine Catholicorum dissentiente resolvam.

Propositio. Admittenda sunt peccata genere suo venialia.

Probatur 1. Scripturarum, ac Patrum simul auctoritate. Quidam enim sunt quotidiani defectus, in quos Dei non dissoluta amicitia, justi frequentissime prolabuntur. Hinc est, quod orant quotidie: *Dimitte nobis debita nostra*: & omnium ore Jacobus Apostolus cap. III. 2. ait, *In multis offendimus omnes*: atque in priori Ep. cap. 1. 8. Joannes: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est*. At peccata quotidiana, singulisque etiam justis communia, quibus Dei amicitia penitus non disrumpitur, levia & venialia sunt. Dari igitur venialia peccata ex sacris literis demonstratur. Atque hæc prior argumentatio Patrum auctoritati etiam innixa est. Etenim de quotidiana Justorum oratione ait Chrysostomus in Orat. de Divite & Lazaro: *Etiamsi justus quis sit, etiamsi millies sit justus, & ad summum pervenerit culmen, ut liberatus sit a peccato; non tamen quit ab omni nævo esse purus; etiamsi millies justus sit, homo est. Quis enim jactabit mundum omnino sibi esse cor? Quis gloriabitur ab omni culpa se esse immunem? Ideo jubemur in precatione dicere, Dimitte nobis debita nostra*. Augustinus pariter de Fide & operibus inquit: *Nisi essent quædam, sine quibus hæc vita non agitur, non quotidianam medelam proponeret in oratione, quam docuit, ut dicamus, Dimitte nobis debita nostra.* Similia habet Cyprianus de Oratione, & de Opere & Eleemosina, Ambrosius lib. 2. de Pœnit. cap. 10., & PP. ceteri. Quare ex horum traditione Tridentina Synodus sess. VI. can. XI. definivit, quod: *licet in hac mortali vita quantumvis sancti & justi in levia saltem, & quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur, peccata quandoque cadant, non propterea desinunt esse justi*. Vide & librum Augustini de Natura & Gratia cap. 35. & 36. unde deprompta est tota Tridentini Concilii circa veniale peccatum doctrina. Atque hoc loco S. Pater etiam verba Joannis apposite proferens de justis inquit: *Rogo vos, quantalibet fuerint in hoc corpore excellentia sanctitatis, si hoc interrogari potuissent, qua voce clamassent: Si dixerimus, quia pecca-*

tum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. At de priori argumento satis.

Alterum promitur ex Evangelio Matthæi, ubi cap. v. 22. legimus: *Ego autem dico vobis: quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis.* Capite autem VII. 3. proferuntur verba Christi, *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides?* Ex quorum locorum primo liquet plura dari conviciorum genera, & uni temporale supplicium respondere, alteri sempiternum. Quod vero temporali duntaxat mulcta punitur ex ipsius reatus natura, proculdubio est per se veniale. Recte Chrysostomus Homilia XVI. in Matth. *Eum, qui sine caussa irascitur judicio condemnat, & idcirco dicit, Qui irascitur fratri suo sine caussa. Eum vero, qui dixerit, Raca, reum pronunciat esse concilio. Sed adhuc ista non magna sunt; hujus enim sæculi sunt pœnæ. Quocirca eum, qui fratri Fatue dixisset, gehennæ ignibus deputat, modo certe primum gehennæ nomen commemorans.* Quod si petas cur dicentes fratri suo *Raca* ad consessum Judicum puniendi deferrentur? Dico, quod, tametsi vox illa levem & contemnendum hominem significet, ut alibi demonstravi; sedentes tamen ad Synedrium, legisque observationem affectantes illam proferentes vocem judicio damnabant; propterea quod Judicum IX. 4. *Recbim* appellentur viri inopes & vagi, quorum opera Abimelech LXX. fratres trucidavit. At si dixeris: Cur gehennæ deputatur qui fatuum dicit fratrem suum? Nonne crimen istud censendum est veniale, & pertenue? Erit ne ergo quælibet culpa suppliciis æternis punienda? Respondeo in Evangelio sermonem fieri de iis, qui iram non cohibentes conviciis fovent inimicitias, ideoque spectato animo, & circumstantiis rerum, quod leve videtur, crimen fieri mortiferum. *Noli igitur adspicere* (inquit ibidem Chrysostomus) *quod unum hic verbum sit: sed quantum periculi habeat expende. An ignoras inimicitiarum tempore, incandescente ira, animoque prorsus ardente etiam minimum aliquid magnum videri? Tunc quippe & quod non valde injuriosum est, nimis tamen putatur onerosum. Nam hæc ipsa parvula & homicidia sæpe pepererunt, & urbes crebro integras subruerunt.* Ex altero autem Matthæi loco satis constat dari peccata quæ festucis comparantur, & alia quæ trabi. Et eximius Ecclesiæ Doctor Hieronymus hujus argumenti demonstrat firmitatem, scribens in Comment. ad locum eumdem: *De his loquitur, qui cum ipsi mortali crimine teneantur obnoxii, minora peccata fratribus non concedunt, culicem liquantes, & camelum glutientes.*

Tertium argumentum petitur ex verbis Apostoli in I. ad Corinth. cap. III. *Si quis autem superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, lignum, fœnum, stipulam; uniuscujus-*

cujusque opus manifestum erit, *&c.* Atqui aurum, argentum, & lapides pretiosos non solum Latini, verum etiam Græci PP. bona opera interpretantur, præsertim Chrysostomus, & Theodoretus laudati ab Estio Comment. in hunc Pauli locum, & Augustinus De Fide & Operibus cap. XVII. in Enchiridio cap. LXVIII. & in Ps. XXXVII. & LXXVIII., ut mittam vulgo citatum, sed apochryphum, aut saltem dubium Sermonem CIV. alias XLI. de Tempore. Igitur fœnum, lignum, & stipula mala quidem opera, sed levia, & venialia commonstrant.

Vulgatæ huic apud Scholasticos argumentationi video posse versutos hæreticos respondere cum Erasmo super Paulum, coactam esse Augustini, & Magni Gregorii expositionem; nam Græci quemadmodum interpretantur aurum, argentum, & lapides pretiosos bona opera æternis præmiis coronanda, ita lignum, stipulam, & fœnum docent esse mala opera punienda ignibus sempiternis. Corruit ergo petitum inde pro veniali culpa argumentum. Accedit quod Ambrosiaster interpretatur lignum, fœnum, & stipulam doctrinas falsas, & errores hæreticorum, non utique inter peccata venialia connumerandos. Atque hæc magis videntur comprobare judicium Erasmi, quam illud confirment ipsius Erasmi animadversiones. Is enim, ut coactam priorem interpretationem demonstret, ait, quod plumbum minus est grave, quam aurum, & tamen æque atque aurum purgatur igni: Addit nemini persuasum, culmum esse leviorem fœno; & inepte in malorum ordine poni extremo loco quod minime malum est, cum in bonorum ordine quod optimum est primum obtineat locum.

At quamquam verum est per aurum, & argentum, pretiososque lapides bona opera designari, atque per lignum, fœnum, & stipulam opera mala, qua in re Græci, Latinique Patres consentiunt; attamen non mala quælibet, sed venialia postremis verbis denotari longe melius docuerunt Gregorius & Augustinus. Quis enim peccata mortifera nunquam per gehennam delenda minimis rebus, fœno scilicet, ac stipulæ comparabit? Deinde non super fundamentum Christi, sed *super arenam* ædificare fractores legis & lethalium criminum reos, constat ex cap. VII. 26. Matthæi. Præterea docet Apostolus, eum, qui superædificat lignum, fœnum, & stipulam, etiam si arserit opus ejus, salvum futurum esse, *sic tamen quasi per ignem*. Quis autem detrusis impiis in tartara, gravia illorum facinora crediderit igni purganda, ita ut salvi fiant? Nonne si hæc opinemur, inconsulto probare videbimur damnata dogmata Origenis, ex quo fortassis acceperunt quidam Græcorum falsam illam expositionem? Tandem, ***Ignis**, de quo eo loco est locutus Apostolus, talis debet intelligi, ut ambo per eum transeant, & qui ædificat super hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos, & qui ædificat ligna, fœnum, & stipulam: cum enim hoc dixisset, adjunxit: **Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit**;* ait Augustinus cap. 68,

cap. 68. Ench. Atqui superædificantes aurum, argentum, ac pretiosos lapides igni sempiterno non sunt deputandi. Non ergo de tali igne, sed de igne aut Purgatorii, aut temporalis tribulationis, quo leves culpæ expiantur, est locutus Apostolus. Porro errores hæreticorum laudatis verbis expressi nequaquam fuerunt, cum non sint ædificia quædam supra fidei fundamentum constructa, sed fundamentum ipsum evertant. Cavilli autem Erasmi satis hisce responsionibus exploduntur; sunt namque & ipsi fœnum, & stipula, levissimi scilicet & inepti.

Prædictis argumentis accedunt ea, quæ ratiocinationes dicuntur. Est autem primum, quod vera amicitia læditur quidem levissimis offensionibus, at minime frangitur: & communia filiorum vitia displicent parenti optimo, sed facillime condonantur. Ergo justus Dei amicus & filius ob parvas transgressiones non subjicitur damnationi, neque penitus stola sanctitatis, & filiorum jure expoliatur. Non enim statuit nobiscum Deus legem amicitiæ durissimam, neque regeneravit nos, ut levi contingente caussa desereret. Proximum est argumentum, quod percipi prorsus nequeat velle Deum tanto a se pretio redemptos ob verbum otiosum, officiosum mendacium, vel aliud peccatum simile perpetuis gehennæ flammis addicere. Ultimum erit a comparatione peccati cum infirmitatibus corporalibus. Peccatum enim est quædam infirmitas, de qua Regius Psaltes ajebat: *Sana animam meam, quia peccavi tibi*. Ut ergo in morbis carnis sunt leves alii, alii vehementiores, alii ancipites: ita putandum est dari pertenues, & dari graviores ægritudines animorum. Sacris ergo literis, testimoniis Patrum, & ratiocinatione concluditur, *singula peccata non lethali vulnere ferire*, ut scribit Augustinus Serm. CCCLI. sive L. ex libro L. Homil., necnon justos plura peccata infirmitatis committere, *sine crimine vastante conscientiam*, ut inquit idem S. Doctor lib. XI. De Civit. Dei, capite duodecimo. Atque ex his constat jure, ac merito fuisse damnatum XX. articulum Baji: *Nullum est peccatum natura sua veniale, sed omne peccatum meretur pœnam æternam*.

Ad argumenta Haereticorum responsio.

Urgent adversus Catholicam veritatem heterodoxi quædam loca Scripturæ: ac primum verba Christi apud Matth. v. 19. *Qui solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum*. Esse, & vocari minimum in Regno cælorum, nihil est aliud, quam, ubi Regni cœlestis consummatio advenerit post corporum resurrectionem, nullum existimari, atque cum maledictis in gehennam detrudi, ut explicat Scriptor Responsionum ad Orthodoxos inter Opera Justini, & Hom. 16. in Matth. Joannes Chrysostomus. Igitur, qui minimum quoque mandatum solvit, reus erit gehen-

gehennæ ignis. Præterea in eodem Evangelio Matthæi cap. XII. 36. legitur: *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii*. At verbum otiosum peccatum minimum est. Ergo de omni peccato, quantumvis minimo, tenemur rationem reddere. Tertio: Joannis XIII. 8. Christus ait Petro: *Si non lavero te, non habebis partem mecum*; lotio autem pedum juxta Augustinum significat emundationem a venialibus, præsertim cum Petrus ibidem v. 10. dicatur lotus, ac mundus. Insuper in Epistola Jacobi c. 2. v. 10. habetur: *Quicunque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*. Universæ itaque legis censendus est reus, quisquis unum, vel minimum peccatum patraverit. Denique de peccato indefinite pronuntiatur in Scripturæ locis permultis, quod mortem inferat animæ. Si ergo peccata, quæ levia appellamus, revera peccata sunt, lethalia erunt quoque & mortifera.

Respondetur ad 1. distinguo priorem propositionem, & Evangelii verba simul explico: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis*, idest, quæ minima putantur a Pharisæis, gravia sunt tamen in se, aut ob rerum circumstantias, cujusmodi est incandescente ira jacere in fratrem convicia, concedo. Quæ minima sunt reapse, nego. Perstringit Christus cap. v. Matth. hypocrisim, & fallacem Pharisæorum justitiam; jactabant enim servari legem non occidendo, non mœchando, non jurando per terribile Dei nomen; fas tamen esse irasci, conviciari, concupiscere, & jurare per cœlum, per Jerusalem, per caput suum. Id sola lectione citati quinti capitis manifestum fit. Hæc autem, quæ Pharisæi minima arbitrabantur, quis ignorat revera esse gravia, & mortifera? Hanc esse interpretationem Chrysostomi verba ipsius paullo supra recitata commonstrant. Negat quippe S. Doctor indignationem & probra, unde oriri queant homicidia, esse inter leves culpas connumeranda. Vide & S. P. Augustini librum 1. de Serm. Domini in Monte cap. 17. Addamus confessionem Glassii scribentis lib. v. Tract. 2. cap. 3. *Prior vox, Minimis, sententiam Pharisæorum exprimit, qui quædam præcepta Dei vocabant Minima*: & in Logica sacra cap. 2. de Ὀμοιωσία, *Vocula, Minimus, alludit ad opinionem Rabbinorum, quædam præcepta dicentium esse minima*. Responderi etiam potest eo loci minimum appellari illum, *qui fecerit, & docuerit*, docere autem aliquid adversus divinam legem, ac Dei verbum corrumpere, aut Scripturarum sanctarum oracula alicujus falsitatis arguere, crimen est gravissimum; quoniam debent in Lege, ut scribit citato Serm. Augustinus, *ad effectum etiam minima quæque perduci*.

Quod objiciunt ex cap. XII. Matth. nil prorsus concludit; nam utique de culpis minimis ratio reddenda est, debitumque usque ad ultimum quadrantem est persolvendum: sed aliud est ad calculum vocari, aliud pro minimo debito extremo plecti supplicio. Refutantur præterea

rea hæretici suorum Commentatorum observationibus. Clarius enim profert in hunc locum verba D. Basilii, *Verbum otiosum est, quod etiamsi bonum sit, ad ædificationem tamen fidei non aptatur. Et ejusmodi verba in celeberrimo illo totius orbis terræ conventu examinabuntur. Quid scurrilibus & detrahentibus & obscænis verbis fiet?* Evangelica itaque verba sunt quædam a minori ad majus argumentatio, qua suademur gravius supplicium deberi verbis maledicis, blasphemisque Pharisæorum adversus filium hominis, cum examen quoque de otiosis verbis sit subeundum. Zegerus otiosum verbum interpretatur quod proferentem coinquinat mendacio, & dicitur ad calumniam; alioqui non cohærerent, inquit, cum præcedentibus proxima verba, *Ex verbis enim tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis*. At Salomon Glassius De Pronomine Can. cap. xxv. contendit hic relativum postponi, & significari tantum, quod impii in die judicii nec habebunt in reddenda ratione, quo verbum otiosum excusent. Verum hos flexiloquos & dolosos parvifacimus.

Majori brevitate reliqua expedio, enim vero peccata venialia excludunt a regno, ubi nihil inquinatum est, vel immundum, sed non exilio sempiterno, ac perpetuo. Augustinus Tractatu LVI. in Joannem pedum lotione indigentium nomine intelligit *humanos affectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur*. Et postquam inde ostendit etiam justos istam terram calcantes habere opus ut pedes lavent, de Ecclesia non habente rugam, neque maculam ita concludit: *In his autem, qui hic demorantur, etiamsi munda sit, quoniam juste vivunt, opus tamen habent pedes lavare, quoniam sine peccato utique non sunt*. Dantur peccata levia abstergenda, & purganda, quibus inquinati censentur mundi, idest, justi sunt; ac de unoquoque illorum proximo versu 10. dicitur: *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus*. De laudato Jacobi loco vide Augustinianam Epistolam XXIX., nunc CLXVII. in qua S. Pater demonstrat, quod cum plenitudo legis sit dilectio, qua Deus, proximusque diligitur, atque in præceptis caritatis tota lex pendeat *Merito sit reus omnium, qui contra illam facit, in qua pendent omnia*. Quod ex præcedenti capite manifesta illatione consequitur. At quemadmodum rectus amor nunc vehemens est, nunc tepescens, nec semper caritas quæque justificat: ita perversus amor quosdam, quasi ardoris, gradus habet, nec semper sanctificantem gratiam absumit. Ideo post pauca ait S. Pater: *Omnes enim offendimus, sed unus gravius, alius levius. Quanto quisque gravius, leviusque peccaverit, tanto erit in peccato committendo major, quanto in diligendo Deo, & proximo minor*. Grotius, quem propter heterodoxos profero, explicat locum Jacobi, *Quicunque offendat in uno, nempe eorum, quibus pœna capitalis constituta est, non minus morte punitur, quam si omnia præcepta violasset*; ac si scriptum

esset

esset, ὡς πάντων ἔνοχος, *quasi omnium reus*. Neque nos uni tantum lethali peccato sempiternam deberi punitionem negamus. In postremo non immoror: ubicunque enim Scriptura affirmat peccatum in damnationem nos trahere, dicimus sermonem fieri de mortali peccato, quod peccatum appellatur antonomastice; eo pacto, quo ubi caritati tribuitur vita, & Dei inhabitatio, certum est designari caritatem *habitualem*, aut saltem vehementem. Ita dicimus mori hominem febre, veneno, vulnere; quamquam mortem non inferat quæcunque febris, quodcunque venenum, quodcunque vulnus. Sed possumus etiam respondere, veniale peccatum animæ vitam adimere dispositive: nam, ut est in Proverbio: *Qui minora spernit, paullatim decidit*.

Objiciunt præterea quædam Patrum testimonia affirmantium divinæ tribuendum misericordiæ, si nos crimina illa minuta non obruant; in Evangelio nequaquam reperiri istud inter venialia, & mortifera peccata discrimen, sed omnia nobis fugienda proponi; levi quoque flagitio divinæ majestati irrogari injuriam, ac propterea non esse minimi faciendum. Insignis est Declamatio Magni Basilii adversus contemnentes peccata minima in Regulis brevioribus.

Respondemus consulto PP. commonere, ne peccata quælibet, etiam minima, foveamus, atque parvi momenti illa esse arbitremur. Etenim hæc ipsa despicientia, & neglectus majorem arguit erga illicita propensionem, & culpam quodammodo adauget: nam quæ magis diligimus minus insectamur, quæ autem odio habemus vituperamus, & redarguimus. Ipsa insuper negligentia, & contemptio ad irreparabilem lapsum sæpe trahit infirmam, atque in scelera facile prolabentem hominum voluntatem. Præterea levia hæc, & quotidiana peccata sunt fere innumera; & licet seipsis non perdant, trahantque ad sempiterna supplicia; tamen ut aqua paullatim subrepens navem implet, ac mergit, peccata illa parva crebro commissa gravant, atque opprimunt peccatorem. Legatur Augustini ad Seluc. Epistola CVIII. nunc CCLXV. Sancta quippe dilectio nos retrahit a noxiis cupiditatibus; & leves culpæ, quæ sunt istarum cupiditatum fomenta, faciunt ut fervens caritatis amor tepescat, ac tandem robustior facta cupiditas sanctam illam dilectionem extinguat; pressumque hominem, & compluribus stimulis concitatum cor derelinquat, ut ait S. David Ps. XXXIX. 13. *Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me*. Atque hinc est, quod tribuere debemus divinæ misericordiæ, si ob venialia peccata non perimus, in quantum in graviora prolabimur, nisi gratiarum supernarum Auctor sanctam nobis delectationem inspiret, & arescentem terram nostram copioso benedictionis rore perfundat. His Basilii, aliorumque Patrum sententiæ faciles sunt intellectu: nam quod aliqui ajunt laudatum Regularum librum non esse Basilii, inane videtur refugium. Redolet Basilii stylum, Asceticam præceptionem, atque

que pietatem: eique tribuitur a Photio Cod. cxci. At licet adscribas Eustachio Sebasteno, aut cuivis scriptori, eadem adversus levia peccata Patres alii scripsere: ideoque responsa nostra teneto.

Argumentantur postremo loco a ratione. Principio, inquiunt, primum, ac maximum præceptum est Deum ex toto corde diligere: Qui minimum peccatum patrat, transgreditur primum præceptum. Ergo peccat contra præceptum summum, ac maximum. Præterea nonne quisquis peccat avertitur a Deo, & convertitur ad creaturas? Igitur quisquis peccat, fruitur utendis, ultimumque finem constituit in re creata; quod profecto est nefarium crimen contrahere. Insuper qualecunque peccatum est offensa facta Deo summe bono: itaque qualecunque peccatum summum malum est. Deinde nefas est propter quodcunque bonum comparandum, aut propter evitandum quodcunque malum minimam culpam committere. Culpa ergo minima superat omne malum. Tandem quicquid boni facit justus promeretur æternam vitam: ergo quamcumque noxam admittat impius, subjicitur æternæ morti, perpetuoque supplicio.

Resp. ad 1. dist. minorem. Minimis peccatis transgredimur primum maximumque præceptum transgressione minima & levi; co. gravi & mortifera; nego. Quemadmodum enim non semper summum bonum diligimus caritate adeo flagranti, ut nostrorum peccatorum labes abstergatur: ita non semper fluxa bona amamus tam vehementi cupiditate, ut justitiam penitus amittamus. Vide & quæ de Amicitia Dei supra diximus. Ad 2. dist. conseq. Qui venialiter peccat constituit finem amoris in re creata, & huic adhæret parva cupiditate, per quam ab amore boni increati nequaquam divellitur, conc. Adhæret rei creatæ cupiditate perversa, ac defixa, per quam increatum bonum despiciat, eique subtrahat amorem vehementiorem, nego. Atque hic nota distingui peccatum mortale a veniali; quod per illud consensu, & delectatione adeo hæremus rei creatæ, ut hanc summo bono præponamus: per istud vero languida quadam dilectione flectimur in bona creata, ut voluntatis deliberatione his minime fervidus amor hærescat. Quapropter in re etiam parva admittimus mortiferum scelus, si spreta divina lege frena cupiditatis laxentur. Perdifficile est tamen distinguere inter peccatum mortale, & veniale, ut Augustinus scribit lib. xxi. de C. D. cap. 27. quamquam mortalia censenda sunt, quæ aut materiam habent in se, vel spectatis circumstantiis ponderosam, magnique momenti; aut si levis materia est, fervescit noxia cupiditas. Solvitur ex his argumentum tertium, quoniam veniale peccatum est offensa quidem illata Deo, sed levissima in re; neque lege caritatis penitus violata. Diluitur proxima objectio distinguendo duplex malum, morale unum quod opponitur divinæ legi, physicum alterum, quod legi ipsi non adversatur. Profecto minimum ma-

malum morale majus est quocunque malo physico, ideoque nefas est vel leviter mentiri, abiret licet universum in nihilum. Hinc tamen non infertur, quod veniale peccatum puniri debeat privatione cujusque boni, ac sempiterno gehennæ supplicio; cum in punitione attendi debeat ratio demeriti, & lex justitiæ, æquitasque vindictæ. Quod aliqui demonstrant comparatione animalis, v.g. ovis, vel agni; cujus pretium existimatur unius aurei, quamquam res animata sit physice omni auro præstantior. Ita minor culpa censetur digna minori supplicio, quamquam aliquo in genere levis culpa excedat malum cujusque pœnæ. Enimvero nequit eodem pretio venundari agnus, & equus, eademque animadversione puniri convicium, atque homicidium, cum idem non sit valor omnium rerum, neque idem singulorum delictorum demeritum. Ad ultimum neganda est consequentia; nam minimum opus bonum a justo patratum promeretur vitam æternam non per se, sed propter caritatem *habitualem*, ex qua elicitur: quo pacto etiam minimum peccatum ex vehementi cupiditate commissum pœnam meretur sempiternam. Differt præterea in hoc meritum a demerito, quod illud pendet a Dei voluntate, istud vero ex ipsa operis conditione. At Deus cum sit misericors coronat in miserationibus, & ultra condignum, cum sit justissimus punit servata æquitate, & juxta demeritum.

CAPUT VIII.

Quam gravis sit mortalis peccati nequitia.

A Veniali ad mortale peccatum ordo disputationis progreditur. Est autem mortiferum peccatum, si a Spiritu sancto inhabitante, & a caritate *habituali* distrahat animam, itaut divinitatis consortio privetur, & affecta spirituali turpitudine veniat in odium Creatoris, atque perpetuæ damnationis pœnam commereatur. Quod evenire diximus quotiescunque humana voluntas ita avertitur a summo bono, ut huic præferat creaturas, eisque tali cupiditate adhæreat, ut vehementius appetat frui bonis commutabilibus, quam ipso Deo, neque parata sit potius mori, & amittere bona quæque creata, quam divina gratia expoliari. De hoc itaque peccato inquirunt Scholastici Doctores, an adeo censendum sit grave, ut dici debeat aliqua ratione infinitum.

Communior opinio est, peccatum esse finitum si accipiatur, vel pro ipsa physica actione, vel pro privatione gratiæ aliorumque spiritualium donorum, quibus justorum animæ sunt exornatæ. Atque de actione est adeo manifestum, atque compertum, ut nulla exoriri possit dubitatio, cum a nulla finita caussa possit infinitus actus prodire. Sed quantum spectat ad privationem, quidam sunt, numero licet perpauci,

ei, quibus placet mortale peccatum censendum esse infinitum. Privat enim, inquiunt, Spiritu sancto inhabitante, atque sempiterna etiam beatitudine; ideoque aufert infinitum bonum, & infinitum infert nocumentum. Ratiocinatur hoc pacto eximius Theologus Leonardus Vanroy De peccatis cap. v. q. 2., & qui ejus vestigia ubique premit Aurelius Piette q. 6. Verum cum privatio sit amissio boni, non quatenus in se est, sed quatenus participatur, & possidetur, etsi tam in gratia sanctificante, quam in Sanctorum beatitudine haberi bonum infinitum concedamus, dicimus tamen utrumque coarctatione quadam participari, ideoque illorum privationem esse finitam. Quidquid tamen asserendum arbitreris, pro libito affirma.

At si accipias peccatum in quantum est offensa Dei, omnes Instituti nostri, aliorumque Theologorum pars major, tenent peccatum nequitiæ esse infinitæ. Ad quod confirmandum diversa proferunt argumenta, quamquam non omnia firma admodum, atque invicta. Primum est illud, quod peccator aufert a Deo rationem ultimi finis, eamque tribuit bono creato: quod perinde est, ac Dei loco habere rem vilissimam, & honorem soli Deo debitum impendere creaturis: hac autem injuria cogitari nequit atrocior. De quo argumento plura Habert de Vitiis, & peccatis cap. 6. q. 1. Sed huic argumentationi video plures respondere, quod per actum caritatis Deo omne creatum bonum postponitur, illique ratio finis ultimi tribuitur, neque tamen caritas dicitur infinita: & consequenter infinita non erit culpa, quæ Deo aufert rationem ultimi finis, illique præfert quamlibet creaturam. Affinis est argumentatio quod peccatum, quantum in se est, Deum interimit, ut scribit Serm. 3. S. Bernardus: & consimilis pariter responsio, quod eo sensu peccatum interimit, quo caritas vivificat; atque tam hanc vitam, quam illam mortem constat finitam esse, quoniam neque Deus ab homine infinita caritate diligitur, neque bonum creatum infinita cupiditate. Legito Joannem Baptistam Gonet disp. IX. de Peccat. art. 6. Non dissimile est tertium argumentum, quod per mortale peccatum crucifigitur Christus in nobismetipsis, & desinit in nobis vivere per gratiam sanctificantem: quod eadem ratione diluitur, propterea quod istiusmodi vita finita est, & alterius generis ab ea, quam habet Christus redivivus, atque immortalis. Argumentatio quarta in hoc sita est, quod mortale peccatum punitur æterna morte, summoque supplicio. Sed respondet cum Scotistis Nicolaus L'Herminier Tom. VI. pag. 539. atrocissimum quidem esse tormentum gehennæ, & perpetuo duraturum, quoniam peccatum damnatorum irremissibile est, eorumque voluntas inflexibilis & obdurata; cruciatus tamen ipsorum esse definitos, ac pro delictorum mensura minus, magisque vehementes.

Missis itaque præfatis argumentationibus, placet nobis trita illa,

& pervulgata, quod qualitas offensæ commensuratur dignitati personæ, quæ afficitur injuria; amplitudo autem honoris a conditione & honestate illius, qui honorem præstat, æstimatur. Id vero liquet ex communi proloquio, *Honor est in honorante, offensio in persona offensa*. Liquet etiam ex auctoritate, & opinione prudentum: qui injuriam illatam præclaro viro, eâ, quæ infertur alicui plebicolæ, putant insigniorem; honorem autem exhibitum a viro principe præferunt illi, quem recipiunt a populari. Cum ergo peccatum mortale sit offensa Dei, cujus majestas, dignitas, magnificentia, nec non in conferendo hominibus beneficia liberalitas infinita est; oportet ut ipsum peccatum induat rationem maximæ ac infinitæ iniquitatis. Quam argumentationem confirmant summi Dei imperium, æquitas, providentia, amor, atque cetera omnia attributa. Nam si gravissimum crimen est offendere parentem optimum, aut justissimum principem; quale flagitium putas injuriam facere Creatori qui nos produxit ex nihilo, & Domino, cui omni juris titulo universa subjiciuntur?

Respondent Scotus, Vasquez, Suaresius, L'Herminier, & alii quidam desumi gravitatem offensæ a dignitate personæ injuriis affectæ, non *simpliciter*, sed proportione servata, & *secundum quid*, eo quod nulla res finita possit fieri particeps infinitatis. At ex idea, quam exhibent menti meæ subobscura illa vocabula, *simpliciter*, &, *secundum quid*, in priori sententia confirmor. Perceptione mea aliquid esse infinitum *simpliciter*, nihil est aliud quam infinitum esse per se, sive naturâ suâ, nulla facta comparatione termini alicujus, vel objecti: & infinitum esse duntaxat *secundum quid* idem est, ac esse infinitum tantummodo *connotative*, sive comparate ad objectum, vel terminum. Dum vero concipio peccatum tanquam Dei optimi offensam, illud non considero in se, quatenus est opus aut figmentum humanum, sed illud specto *connotative*, atque in ordine ad infinitam Dei bonitatem. Si ergo dignitas personæ adauget *secundum quid* gravitatem peccati; erit peccatum in ratione offensæ infinitum, idest, spectatum ratione objecti, nempe ipsius Dei. Nec repugnat humanam actionem in se finitam esse infinitam *connotative*, & comparate ad Deum; quoniam & actio Dei infinita & æterna, dicitur ratione *connotatorum*, sive creaturarum, suum terminum, ac tempus habere.

Opponunt: Si hæc ita sint, infinita erit visio beatorum spirituum, infinitus actus caritatis, infinita pœna privatio beatitudinis; quoniam hæc omnia connotant terminum infinitum. Rursus nullum erit discrimen inter veniale ac mortale peccatum, cum illud etiam sit injuria illata Deo, ideoque infinitum. Nullum ob eamdem rationem discrimen erit inter peccata mortalia, quia fieri non potest, ut unum infinitum sit majus altero.

Sed respondemus ad primam objectionem, Adversarios nostros ideam

ideam visionis, ac privationis pervertere. Visio enim est intelligentis animæ actus; & actus percipitur comparate ad potentiam, sive ad modum quo elicitur, non respectu objecti in quod fertur. Tam vero operatio animæ, quam operationis modus finitatem habet, & ideo non satis apte dicimus animæ actionem infinitam. E contra dicimus infinitam operationem Dei etiam in productione rei finitæ & creatæ, quoniam & potentia ipsius infinita est, & infinitus pariter modus rem ex nihilo producendi. Ergo in iis, quæ ad actiones pertinent, necesse non est objectorum attendere perfectionem. De privatione dictum supra, non esse percipiendam comparate ad bonum ut est in se, sed ad bonum, ut possidetur, vel potest possideri. Quod si velis etiam privationem peccato inductam appellare infinitam, parum, ut præmonui, mea interest. Actum caritatis, si spectes quatenus est opus voluntatis humanæ, esse finitum modo affirmavi. Si illum actum attendas, in quantum est Dei cultus, & honor, finitus adhuc est, quoniam honor, æstimatione prudentum, ratione personæ honorantis, non ratione objecti minuitur, vel augetur. Quamobrem in Christo ob divinæ personæ dignitatem actus caritatis habuit infinitum meritum, quamvis physice fuerit finitus. Atque hoc exemplo magis liquet, posse unum actum esse physice finitum, infinitum vero moraliter. Peccatum veniale non destruit caritatem, non constituit absolute finem ultimum in creatura, neque procedit usque ad contemptum Dei. Offensa autem, quam dicimus commensurari cum dignitate personæ, est illa, per quam persona afficitur injuria, idest, quæ conjungitur cum despicientia, & contemptione. Nam si quempiam offendas inconsiderate vel oscitanter, non autem odio vel contumacia, offensor quidem es, at non contumeliose contemptor. Fateor itaque veniale peccatum esse Dei offensam, quia est divinæ legis transgressio: nego esse offensam, quæ perveniat ad Dei contemptum, atque injuriam. In mortali peccato utique Deo infertur injuria, & quia caritas penitus violatur, omne peccatum mortale est moraliter infinitum. Esse tamen unum peccato altero gravius, recte adversus Stoicos, & Jovinianum Capite superiori affirmavimus: quod nunc, quomodo possit consistere, breviter explanabo. Cum una sit æquitatis regula summa & immutabilis, quam non semel dixi esse Deum ipsum, & participationem divini luminis humanam mentem irradiantis, illa quidem prohibet omne malum, & bonum omne præscribit. Inter mala autem pejora censentur, quæ ab illa magis distant, atque inter bona meliora sunt, quæ illi magis approximantur. Ita summa illa regula præcipit ut Deum, ac proximum diligas, & idololatria majus crimen est, quam divini Nominis profanatio, homicidium gravius, quam convicium, quoniam dilectioni Dei magis opponitur cultus idolorum, quam irreverentia; & amori proximorum plus homicidium, quam contumelia. Duo ergo peccata mortalia

lia V. G. superstitio, ac perjurium, infinita sunt, neque unum est gravius altero comparate ad legem æternam, ut universaliter præscribit Dei cultum & dilectionem; nam utroque peccato Deum contemnis & afficis injuria. Est autem superstitionis scelus gravius perjurio, comparate ad eamdem æternam legem, ut in particulari prohibet utrumque crimen, quorum unum dilectioni Dei magis repugnat quam alterum; plus enim recedit ab ipso Deo, qui illum præfracte negat, quam qui ejus nomen pronuntiat temere & irreverenter.

CAPUT IX.

Nonnullæ Quæstiones circa Peccata breviter expediuntur.

CUM ad pertractandum de peccatis dissertationes nostræ processerint, occurrunt dubia quædam haud difficilia unico capite dissolvenda. Horum primum est, quomodo peccata *specie*, numeroque differant. Differre *specie* aliqui putant per ordinem ad objecta, aliqui per ordinem ad virtutes quibus opponuntur, alii denique per ordinem ad diversas regulas incommutabilis legis, de qua paullo supra. Potest hæc postrema sententia cum præcedentibus conciliari: etenim virtus est quicquid illius legis æquitati ac rationi conformatur, & in ipsa lege diversæ extant regulæ, in quantum præscribit erga diversa objecta ordinem rectum amoris, & dilectionis. Quare si velis peccata distinguere per ordinem ad objecta; non hæc accipies ut sunt res aliqua, sive, ut dicimus in Scholis, *materialiter*, sed in quantum diversa ratione possunt diligi, vel odio haberi, violatis æternæ legis præscriptionibus. Rem ita declaro: deficit perverso amore humana voluntas, dum flectitur *contra ordinem naturarum ab eo quod summe est, ad id quod minus est*, inquit S. Doctor lib. XII. de Civ. Dei cap. 8. idest, a bono incommutabili ad fluxa & commutabilia. His præscripto æternæ legis *frui* non debemus, sed *uti*. Eligas nunc bonum aliquod commutabile, E. Gr. aurum. Si auro fine ultimo adhæreas, idest, propter illud des operam literis, aut exercitamentis aliis, *frueris* auro, & primam præceptionem sempiternæ legis violasti. Peccatum istud dicimus *avaritiam*. Fieri potest ut non fruaris auro, sed utaris: uti autem debes, ut nosti, propter bonum incommutabile, quoniam utimur ea re, quam in usum adsumimus propter finem. Si ergo utaris auro ad epulas, ad venerem, ad ludos, ad ambitionem fovendam, male uteris, ac violatum est præceptum alterum incommutabilis legis. Erit peccatum hoc *specie* diversum a primo, & appellabitur *prodigalitas*.

In

In ipso usu malo bonorum commutabilium possunt diversæ æquitatis regulæ violari juxta diversitatem aut finis, aut objecti. Si enim pecuniam erogaveris ambitiosa prodigalitate, finem habes tui ipsius existimationem, & conjungis cum prodigalitate *superbiam*, quæ proinde permixta est omni operationi, quam exerceas cum ambitiosa inflatione. Si profundis aurum ad muliebrem animum captivandum, accedit vitiosæ profusioni finis turpis voluptatis, quam appellitant *luxuriam*. Ita de finibus aliis ratiocinare. Potest tamen idem finis ad diversa objecta referri, ut si concupiscas nuptam, virginem, Deo mancipatam, &c. atque in hoc etiam casu violantur diversæ regulæ immutabilis æquitatis, & consurgit *species* peccatorum diversa. Idem affirmo de personæ, loci, ac temporis circumstantia. Quod si peccata plura sint actus diversi, & eidem regulæ oppositi, tunc multiplicata erunt non *specie*, sed numero. Prior itaque quæstio ad hunc modum se habet.

Quæstio proxima est, quænam sit apta peccatorum divisio. Ad hanc autem quæstionem respondeo, quod cum peccatum omne voluntarium sit, aliud est voluntarium originaliter, hoc est voluntate primi parentis, qui communem universorum hominum naturam prima transgressione vitiavit; & istud peccatum est *originale*, de quo lib. XIII. quoniam ad percipiendam Augustinianam de Gratia doctrinam apprime conducit, præmisi dissertationem. Aliud autem voluntarium est actualiter, idest propria & expressa cujusque hominis voluntate, & istud appellamus *actuale* peccatum. Hoc autem dividi solet aut ratione majoris, aut minoris nequitiæ, aut ratione termini vel objecti, aut ratione impellentis caussæ, aut ratione affectionis, quam imprimit animo. Spectata gravitate & nequitia aliud est peccatum *veniale*, aliud *mortale*: quorum primo, ut diximus, convertitur animus ad creaturas absque totali a Deo aversione, & absque eo, quod summum bonum postponatur bono mutabili; ut curiosus intuitus, verbum otiosum, officiosum mendacium: altero violatur lex dilectionis, Deus contemnitur, & commutabile bonum ipsi præfertur; ut ebrietas, fornicatio, homicidium. Si autem quæras quomodo possimus distinguere, quando conjuncta sit peccato Dei injuria, & contemptio; dico id posse a nobis hac animadversione deprehendi. Contemnitur Dei bonitas, cum magis diligitur creatura: contemnitur Dei justitia, quando magis timetur temporalis pœna, quam æterna; contemnitur Dei veracitas, quando ea abutimur ut testimonium perhibeatur falsitati; contemnitur Dei sanctitas, cum in ejus conspectu fiunt, aut proferuntur obscena: contemnitur dominium Dei, quotiescunque grave infertur creaturis ejus nocumentum. Hoc pacto circa alia Dei attributa discurras. Ergo si opere aut desiderio quæris creatum bonum, etiamsi scias te amittere æternum: si minitatur Deus suam indignationem & gehennam, & facis tamen quod pro-

prohibet; si falsum confirmes divini nominis obtestatione: si non veritus Dei præsentiam facis quæ offendunt honestissimorum hominum oculos; si proximo manu aut linguâ affers notabile incommodum; contemnis aperte bonitatem Dei, justitiam, veritatem, sanctitatem, dominium, & te lethali crimine obstringis.

Ratione autem objecti, aliud est peccatum, quod homo committit immediate adversus Deum, ut hæresis, idololatria, blasphemia; aliud quod committit contra seipsum, ut intemperantia, & aliqua luxuriæ *species*; aliud quod committit adversus proximum, ut furtum, homicidium, detractio. Contra hoc triplex peccati genus optime interpretantur Scholastici cum D. Thoma 1. 2. q. 72. art. 4. Apostoli verba ad Titum 11. 12. *Sobrie, & juste, & pie vivamus in hoc sæculo*, σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. Est enim σωφροσύνη, *sobrietas*, auctore Philone in libro, quo demonstrat virum bonum esse liberum, sanitas quædam mentis vel temperantia, qua homines *pecunias, honores, voluptatesque contemnunt fortiter, vivuntque continenter, in laboribus complexi frugalitatem, simplicitatem, facilitatem, modestiam, constantiam, & id genus cetera*. Δικαιοσύνη, *justitia, caritatem exercet, quam indicat erga homines benevolentia, mira æquabilitas, rerumque omnium societas*. Εὐσέβεια, *pietas, argumenta observantiæ erga Deum præsefert plurima, a jurejurando, mendacioque abstinentiam, & ad Deum auctorem bona omnia, malum vero nullum refert*. Talibus itaque Apostolicis verbis omnes officiorum nostrorum partes concluduntur, & peccata omnia damnantur.

Porro ratione impellentis caussæ alia sunt peccata *ignorantiæ*, alia *infirmitatis*, alia *malitiæ*. Vel enim peccamus ob vincibilem ignorantiam, vel ob luctam concupiscentiæ, cui libere succumbimus, vel studiosa malitia, qua in rebus quoque turpissimis apprehendimus bonum aliquod aptum & congruens. Hæc adeo sunt manifesta, ut necessarium non sit ea exemplis appositis complanare. Sunt quoque peccatorum caussæ facultates animæ & sensuum; unde peccata dividi solent in *spiritualia*, & *carnalia*: quorum illa internis potentiis patrantur, ut superbia, & invidia; hæc sensuum illecebris, & ministerio, ut gula & luxuria. At caussæ exteriores ad peccatum allicientes, cujusmodi sunt diabolus, & mundus, non videntur mihi divisionem facere peccatorum, nam omnis illorum tentatio, ut scribit Magnus Gregorius Hom. 16. in Evangelia, *tribus modis agitur, suggestione, delectatione, & consensu*: idest caussas priori loco commemoratas solicitando. Denique ratione affectionis animorum aliud est peccatum *habituale*, quod ita appellatur ratione maculæ & reatus animo inhærentis, aliud est vitium, sive peccandi *habitus* permanens etiam maculâ illâ deletâ: de quibus dictum est præcedenti Capite 6.

Tertia est quæstio, an possit dari pura omissio libera, sive peccatum

catum omissionis absque ullo actu voluntatis: sed hæc quæstio nullo pacto animum meum pulsat, si mentem converto ad ea, quæ primo Capite hujus libri præmonui de ignorantia & libertate necessaria ad peccatum. Dicimur enim interpretative velle nescire, quæ cum debeamus, ac possimus, scire negligimus. Eadem ratione dicimur velle committere, vel omittere, quæ cum possimus aut vitare, aut efficere, non facimus. Quotiescunque ergo omittimus facere quæ ignoramus esse præcepta, scire tamen possumus ac debemus, aut ad id oscitantia nostra culpabili minime advertimus, quoniam præcipimur operari, & cur non operemur caussa in nobis est, datur peccatum liberæ omissionis absque explicito voluntatis actu, qui tamen censetur adesse interpretative & moraliter.

Affinis est quæstio quarta, an ut imputetur peccatum debeat animum subire sancta cogitatio & delectatio, per quam advertat ad peccati malitiam, aut excitetur ad desiderium virtutis. Id necessarium non esse, dummodo aliunde salvetur libertas indifferentiæ, consequitur ex iis, quæ disputata sunt lib. XVIII. de Gratia sufficiente. Nam definivimus non requiri ad imputationem peccati, quod non denegetur homini actualis gratiæ adjutorium; & aliquos reperiri obduratos interiori gratia destitutos, & nihilominus peccare indifferenter ac libere. At sancta cogitatio, & delectatio munus est gratiæ. Si ergo gratia necessaria non est ad imputationem peccati, neque erit necessarium ad peccati malitiam advertere, aut pulsari delectatione virtutis.

Quoniam vero largi quidam gratiarum divinarum dispensatores huic nostræ assertioni reluctantur, illam proximis munimentis confirmamus. I. In Diospolitana Synodo anathemate proscriptum est illud Pelagianorum paradoxum, *oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato*. At qui obliviscitur, vel ignorat, actu non cogitat, nec delectatione pulsatur. Ergo potest quis absque actuali sancta cogitatione vel excitatione peccatis subjacere. II. Nihil occurrit in libris Augustini frequentius, quam plures peccare nescientes. Legitote Epistolam CLIV., nunc XLVII. De Sp. & lit. cap. 36. lib. 1. Retract. cap. 15. Assentiuntur Augustino Hieronymus in 1. adv. Pelagianos, & Bern. in Epistola ad Hugonem. III. Si quilibet peccator superna quadam dum peccat illustraretur cogitatione, nullum daretur peccatum ignorantiæ. At si non datur; cur legitur cap. V. Levitici v. 17. *Anima, quæ peccaverit per ignorantiam*? Cur ajebat David Ps. XXIV. 7. *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris Domine*? IV. Laborarunt ignorantia Judæi conspirantes in Christi mortem, quos alloquitur Petrus Act. III. 17. *Et nunc fratres scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri*. Laboravit ignorantia & Paulus quando persequebatur Ecclesiam, ut ipsemet scribit in priori Epistola ad Timoth. I.

13. *Ignorans feci in incredulitate*. Laborarunt ignorantia occisores Martyrum, de quibus prædixerat Salvator Joan. XVI. 2. *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo*. Hi ergo quo pacto, dum tam immania patrabant, virtutis luce, & jucunditate perfundebantur? V. Auctore Petro Damiani in vita S. Romualdi cap. 35. & Opusc. VII. cap. 21. clerici Vallis de Castro simoniæ crimen esse rem licitam arbitrabantur; & quidam Monachus Felix nomine ad sedandam libidinem fas opinabatur rem turpem peragere; & nihilosecius hi tanquam impiissimi damnati sunt, ac reprehensi. VI. Parisienses Theologi anno 1641. proscripserunt hanc propositionem; *Nunquam peccatur, nisi prævia peccati cognitione animus illustretur, ejusque vitandi desiderio exstimuletur*. Lovanienses an. 1657. confixere alteram: *Ut actio quæpiam sit peccaminosa, oportet ut procedat ab homine, qui noscit & percipit quid boni, malive in ea sit*. Rursus Clerus Gallicanus anno 1700. damnavit sequentem assertionem: *Si peccatores consummatæ malitiæ cum blasphemant, & flagitiis se immergunt, non habent conscientiæ stimulos, nec mali quod agunt notitiam, cum omnibus Theologis propugno eos hisce actionibus non peccare*, damnavit, inquam, & declaravit falsam, temere pronuntiatam, perniciosam, & quæ bonos mores corrumpit, & blasphemias, aliaque peccata excusat. Lege Historiam de Auxiliis lib. III. cap. 48.. VII. Si peccatorum malitiam non advertere redderet hominem immunem a culpa; potior esset ac melior conditio ignorantis, quam sapientis, neque hujus notitia adaugeret tantum culpæ nequitiam, dum peccat, sed ulterius necessaria esset, ut posset peccare: quod puto perpaucos esse dicturos, etiamsi affirmetur in Nodo prædest. P. 1. §. 2. n. 11. a Cardinale Sfondrato.

In solutione quorumdam adversus superiorem assertionem argumentorum non immorabor. Quippe ea petuntur vel a communi Philosophorum proloquio, *Nihil est volitum, quin præcognitum*, vel a sufficienti Gratia, quæ nunquam desit alicui. At hæc postrema, idest, a gratiæ communione deprompta toties recocta sunt, ut nimium futurus sim, si iterum ea proferam, garrulus & verbosus. Quamquam si gratia foret, ut plures docent, aut qualitas, aut motio, aut res alia sanctæ cogitationis effectrix, posset singulis adesse, tametsi hominis culpa non produceret sanctæ inspirationis effectum. Nam & nos pariter divinam omnipotentiam ac misericordiam paratam omnibus opitulari, & adjuvantem non reluctantes, adesse universis ac singulis non diffitemur. Ad argumenta autem deducta a communi pronuntiato philosophorum non semel dictum est, illud liberrima voluntate fieri, quod eligitur cum indifferentia judicii; quod quisque facit, dum peccat, etiamsi actu non cogitet esse peccatum. Ut vero quod libere perpetratur sit reipsa peccatum, sufficit quod possit ac debeat advertere ad nequitiam illius, nec laboret legis peccatum illud prohibentis ignorantia invin-

invincibili. Etenim, ut Augustinus ait in III. de libero arbitrio cap. 19. *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras: neque illud quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis.*

Ultima quæstio est, Quid sit, & an detur peccatum philosophicum? de quo mentionem fecimus lib. 1. cap. 4. prop. 2. Dictum est ibidem peccatum philosophicum esse actum humanum disconvenientem rectæ rationi, absque eo quod sit transgressio divinæ legis. Hujus peccati commentum derivatum est ab opinione illa quorumdam Scholasticorum, quod possit Deus invincibiliter ignorari. Si enim quis Deum ignoraret invincibiliter: & patraret homicidium, adulterium, aut crimen aliud pervertens hominum mores, ordinemque universi, & repugnans naturæ lumini; peccatum illud cum Dei ignoratione conjunctum adversaretur rectæ rationi, at non esset transgressio legis divinæ, quoniam peccator percipere non posset esse Deum, atque æternam Dei legem, cujus rationis lumen est quædam participatio.

Hoc peccatum fictitium esse demonstratur ex eo quod Alex. VIII. an. 1690. tanquam scandalosam, temerariam, erroneam, piarumque aurium offensivam confixit proximam assertionem: *Peccatum Philosophicum, seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi. Theologicum vero & mortale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.* Deinde peccatum illud commentitium esse declarat certa nobis, ac longe probabilior sententia, neminem esse, qui Deum ignoret invincibiliter. Insuper ex constitutis doctrinæ nostræ principiis manifestum est rectam rationem nihil aliud esse, quam uniformitatem perceptionis humanæ cum regula immutabilis æquitatis, sive participatione divini luminis. Nequit ergo deprehendi opus aliquod esse rectæ consentaneum rationi, nisi etiam percipiatur rationem, ipsam a summa veritate, quæ Deus est, non deflectere, ideoque ipsa summa veritas latere omnino non potest.

P. Isaacus Bruyn in Collegio Lovaniensi Societatis Jesu, aliique viri docti, quamquam dari peccatum Philosophicum non affirment, nihilominus posse hypothetice propugnari contendunt. Nam primo affirmant peccati philosophici nomenclaturam non a posterioris ævi Scholasticis, sed jam ab Angelico præceptore traditam 1.2. q.71. art.6. ubi ait: *A Theologis consideratur peccatum præcipue secundum quod est offensa contra Deum: a Philosopho morali, secundum quod contrariatur rationi.* Peccatum ergo Philosophicum illud est, (inquit Pater Bruyn) quod si daretur, fieret contra rectam rationem cum invincibili ignoratione Dei, adeoque legis divinæ illud prohibentis. Secun-

do inquiunt, in eo qui laboraret invincibili Dei ignoratione, peccatum rectum ordinem pervertens, ut adulterium, vel homicidium, futurum Dei offensam, quoniam Deus non tantum creaturæ rationalis conditor est, verum etiam vindex, quamvis contra illum perpetratum non agnoscatur: quod necessarium non est, cum etiam homines inter, optimo cuique displiceant peccata, non contra se modo, verum etiam contra alios commissa. Tertio asserunt, quod peccatum illud non esset mortale, neque gratiam excluderet sanctificantem, neque hominem pœnis sempiternis subjiceret; nam S. Thomas 2. 2. q. 20. art. 3. ait: *Si posset esse conversio ad bonum commutabile sine aversione a Deo*; (quod fieret utique, si invincibiliter Deus ignoraretur,) *quamvis esset inordinata, non esset peccatum mortale*.

Respondeo ad 1. neque hypothetice peccatum philosophicum posse defendi, hypothesi quæ perceptibilis sit, & sese non evertat: quamquam data invincibili Dei ignoratione, non hypothetice tantum, sed reapse, opinione nostra, admitteretur peccatum philosophicum. Posset enim ignorans Deum adversus rectam rationem delinquere. Cur, quæso, non? Si legem Dei non transgrederetur, Deum non offenderet. En peccatum philosophicum ex hypothesi proficiscens ad actum. Ex verbis S. Thomæ insulse, inepte, imperite confictam hypothesim stabiliunt. Potest V. G. corpus considerari a Physico ut constat materia & forma, a Metaphysico ut ens est, a Mathematico ut trinam habet dimensionem. Ergo ne potest percipi corpus quod conflatum sit ex materia & forma, & tamen non sit ens, nec possit habere extensionem? Id quidem nullo pacto, quia si physicam materiam ac formam percipis, *entitatem* aliquam capacem dimensionis, necesse est, ut percipias. Consideratur peccatum a Philosopho, ut adversatur rationi, a Theologo, ut est Dei offensa. Verum est: ita S. Thomas. At quænam est extorta illa consecutio, Ergo potest excogitari peccatum repugnans rectæ rationi, quod non sit Dei offensa? Ego rectam rationem nego, quæ non sit cum participatione legis æternæ: & cum participatione legis æternæ nego posse dari invincibilem Dei ignorationem.

Ad 2. respondeo falsum esse, quod peccatum illud philosophicum foret Dei offensa. Non enim est offensa Dei, si non est transgressio divinæ legis. Non esset transgressio divinæ legis, quoniam lex invincibiliter ignoraretur. Quomodo ergo esset Dei offensa? At vindex, inquiunt, est Deus peccati, etsi non cognoscatur contra legem Dei perpetratum. Quid inde? Vindex erit, sed non offensus. Etiam inter homines, ajunt, optimo cuique displicet peccatum, etiamsi commissum adversus alios. Fateor, displicet: sed optimo illi, quem ignoras, nulla affertur injuria, nulla offensa. Peccatum vero, quod non sit offensa Dei, & libera divinæ legis transgressio, admittere temerarium est, & erroneum.

Ad

Ad tertium dico, quod peccatum illud, dummodo esset in materia gravi, esset mortale; nam dissolveret amicitiam Dei, & æternam pœnam promereretur, ut constat ex damnata propositione. Atque hoc idem infertur ex verbis S. Thomæ, quæ opponit P. Bruyn. Angelicus enim Doctor 2. 2. q. 20. art. 3. probat desperationem esse quidem mortale, gravissimumque peccatum, quoniam est contra virtutem Theologicam, cujus objectum est Deus, ideoque importat ab ipso Deo aversionem, in qua sita est principalis ratio peccati, propterea quod sine aversione a Deo mortale peccatum non datur. Sed addit S. Thomas desperationem non esse peccatum adeo grave, ut est infidelitas, vel odium Dei, *Quia infidelitas & odium Dei sunt contra Deum secundum quod in se est: desperatio autem secundum quod ejus bonum participatur a nobis*. Igitur per D. Thomam sat est ad mortale peccatum, quod sit aversio a Deo in quantum a nobis participatur. Atqui peccatum philosophicum esset aversio a recta ratione, quæ est participatio æternæ legis, & consequenter esset aversio a Deo in quantum participatur a nobis, ergo peccatum philosophicum esset æterna pœna dignum, atque mortiferum. Sed inquit P. Bruyn, nostro in cerebro hæc primum nata non est, quam ab Augustino accepimus, opinio. Tractatu CVI. in Joannem, *Hæc est enim* (inquit ille) *vis veræ divinitatis, ut creaturæ rationali jam ratione utenti non omnino, ac penitus possit abscondi. Exceptis enim paucis, in quibus natura nimium depravata est, universum genus humanum Deum mundi hujus fatetur auctorem.* Grandiusculis literis PP. Benedictini hanc præclaram Augustini Sententiam, ne inconsiderate illam prætermitteret lector, typis ediderunt. Si vis veræ divinitatis non potest creaturæ ratione utenti penitus abscondi, & Deum negant tantum perpauci, in quibus natura nimium depravata est, & affectiones, quæ corrumpunt animam, distrahunt mentem a veritate, quæ nunquam omnino absconditur; nullus profecto Deum ignorat invincibiliter, & peccatum philosophicum in solo hominum cerebro fictum est.

CAPUT X.

An ad culpam imputetur malum opus ex invincibili ignorantia patratum.

QUAE de ignorantia disserui revocant me ad insectanda dogmata Jansenianorum adversum nos jam fractis extremisque viribus velitantium. Censent enim ignorantiam juris naturæ invincibilem, eo quod pœna sit originalis peccatis, neminem a culpa excusare, perperam in patrocinium mendacii pluribus Augustini testimoniis confar-

consarcinatis. Quod ante Jansenium scripserat cum aliis Calvini gregalibus Hieronymus Zanchius citatus a Stephano Descamps lib. III. H. Jans. Disp. V. cap. I. Licet autem hæc hæretica assertio refutata sit una cum proscriptis circa libertatem Novatorum articulis, eam rursus hoc loci, ne magis necessaria præterire videamur, directe oppugnabimus.

Propositio I. Ignoratio juris naturalis, si invincibilis sit, a peccato excusat.

Prob. I. ex damnata ab Alex. VIII. positione: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturalis, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali*. Huc etiam spectant proscripti articuli Baji negantis necessarium esse ad imputationem peccati quod sit voluntarium. Dictum de his lib. XVI. cap. 2. & 3. Deinde probatur ex Augustino; qui non solum expressissimis testimoniis a me eodem loco productis affirmat nullum dari absque propria voluntate actuale peccatum, sed etiam hanc de ignorantia quæstionem aperte definit lib. III. de lib. arbitr. cap. 19. his verbis: *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras*. Rursus probatur demonstrando Adversariorum in perscrutando Augustini mentem alucinationem, atque oscitantiam. Affirmantibus siquidem Pelagianis nullum hominem nasci obnoxium originali peccato, ideoque concupiscentiam atque ignorantiam spectare ad naturam instituti hominis, non esse pœnam damnati, ut ait S. P. August. cap. XI. de Dono Perseverantiæ, & nos lib. XII. XIII. & XVI. demonstravimus, sanctissimus Doctor contendit utrumque, tam concupiscentiam, quam ignorantiam, malum esse, & posse dici peccatum, in quantum peccato inductæ sunt, atque ad peccatum pertrahunt utentes libero voluntatis arbitrio. Ceterum ait neminem ob ignorantiam illam damnari, nisi propria negligentia quis tenebras sibi arcessat. Qui autem hæc docet, neque affirmat ignorantiam invincibilem esse actuale peccatum, neque opus ex illa patratum deberi ad culpam imputari. Perperam igitur obstrepunt Adversarii contra inconcussam, firmissimamque S. P. Augustini auctoritatem.

Sane Augustini scopum esse demonstrare ignorantiam non esse naturam hominis instituti, sed pœnam damnati, ut inde originariam labem, & specialis gratiæ inferat necessitatem, liquet ex ejus adversus Pelagianos disputationibus, ac præsertim ex libro contra Jul. VI. Ibi enim cap. 16. demonstrat ignorantiam malum esse, *per quod a nescientibus innumerabilia perpetrantur mala, & per quod homo non percipit, quæ sunt spiritus Dei*. Nec tamen sequitur quod perpetrentur mala per ignorantiam invincibilem, sed tantum quod ignorantia vitio primi peccati inseminata sit complurium scelerum radix, quemadmodum & concupiscentia; quæ, etsi pejor est ignorantia, ut eo loci S. P. demonstrat, nihilo tamen minus nonnisi consentientibus nocet. Malum est

ergo

ergo per Augustinum ignorantia, quoniam ex peccato est, trahitque ad peccatum, licet nullus peccet, nisi ignorantiam ipsam affectet, vel quærere negligat quod ignorat. Producit autem S. Pater eodem Opere lib. III. cap. 19. ad comprobandum ignorantiæ malum, exemplum Abimelech, qui ignorans Saram esse uxorem Abrahami illam rapuit, & in 1. Retract. cap. 9. exemplum Davidis & Pauli; quorum alter ait, *Ignorantias meas ne memineris*, alter vero, *Ignorans feci in incredulitate*. Profecto ignorantia Abimelech, Pauli, & Davidis ex originali labe traxit originem, sed hi non laborarunt ignorantia invincibili legis naturæ. Si ergo peccaverunt, fuit ipsorum ignorantia vincibilis, propterea quod neglexerint quærere quæ ignorabant. Nam ignorantiam facti, si nequeat superari, excusare a peccato fatetur Jansenius, probatque ex Augustino lib. 2. cap. 26. adversus Cresconium. Cum igitur S. Pater ad probandum ignorantiæ malum hunc sibi scopum præfixerit, ut ex illa commonstret vitiatam esse peccato originali naturam, atque ad evincendum non esse ignorantiam ipsam conditionem naturæ perfectam proferat exempla eorum, qui peccaverunt ignorantia facti, vel juris positivi; consequens est nihil aliud Augustinum contra Pelagianos intendere, nisi ignorantiam esse vitium derivatum a peccato, & in iis, qui cum possint, illam dispellere negligunt, peccati caussam. Vide etiam librum 1. de peccat. meritis, & remiss. cap. 36.

Alterum ex Augustino depromptum argumentum est; quod si ignorantia invincibilis juris naturæ non excusaret a culpa, quia peccati originalis pœna est; nec etiam excusaret infidelitas *negativa*, eorum scilicet, quibus annuntiatum non fuit Christi Evangelium. Cur enim pluribus annuntiatum non sit, venit de occulto judicio, ut S. Pater demonstrat lib. de Dono persev. cap. 9. & seq. Atqui infidelitas *negativa* non imputatur in culpam, quicquid novi obganniant Dogmatistæ post Bajum, cujus assertio damnata est art. 67. Igitur neque imputari potest ad culpam invincibilis ignorantia, propterea quod pœna sit originalis peccati. Minorem propositionem, quam ad fidem spectare constat ex damnatione citati articuli 67. his verbis expressi, *Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est*, etiam Augustinus commonstrat Tract. 89. in Joann. & Epist. 194. olim 105. ex illa Christi sententia, *Si non venissem, & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent*. Quibus in locis mirum est quærere Jansenianos præsidium erroris sui, cum Augustinus in Epist. ad Sixtum scribat: *Hoc peccatum Judæos non habituros fuisse, si non venisset, quo cum audissent eum, non crediderunt in eum*: & cit. Tract. in Joan. *habere excusationem de hoc peccato, quo in Christum non crediderunt, ad quos non venit, & quibus non est locutus*.

Hujus firmissimæ veritatis possumus rationes multas proferre. Prima est, quod pœna consequens ex originali peccato, nisi accedat libe-

liberi arbitrii consensus, nequeat nocere, remaneatque etiam in renatis, in quibus originariæ culpæ labes abstergitur. Altera huic affinis, quod nullum est, nisi sit voluntarium, actuale peccatum. Tertia parum absimilis, quod si ad imputationem peccati sufficeret ignorantiam contrahi ob culpam Adæ, peccatum esset dementia quoque, furor, ac phrenesis, quibus in pœnam primi peccati complures subjiciuntur. Quarta ex his profluens, quod plures ratione utentes, & qui non repugnarent veritati, si eis affulgeret, in damnationem protraherentur inviti.

Propositio II. Nullus hominum compos sui laborat ignorantia juris naturæ invincibili.

Demonstratur I. S. P. auctoritate. Scribit enim Augustinus in Ps. 116. *Nullus est, qui faciat injuriam alteri, nisi qui sibi fieri nolit: etenim in hoc transgreditur naturæ legem, quam non sinitur ignorare, dum id facit, quod non vult pati*. Et in 11. Conf. cap. 4. *Furtum punit lex tua, Domine, & lex scripta in cordibus hominum, quam nec ipsa delet iniquitas. Quis enim fur æquo animo furem patitur?* II. Demonstratur ratione, quæ ex Apostolo, & eodem Augustino deprompta est. Tametsi per originale peccatum ignorantia & difficultas in singulos Adæ posteros promanavit; nihilo tamen minus etiam Gentes nullis legalibus præceptis imbutæ, *ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus*, ut Apostolus docet ad Rom. 11. 15. ideoque nulla est anima quamvis perversa, *quæ tamen ratiocinari potest, in cujus conscientia non loquatur Deus*; quemadmodum ex verbis Apostoli infert S. Pater lib. 2. serm. Dom. in M. cap. 9. Atqui vis illa ratiocinandi, illa intima ad singulorum conscientiam supremi Numinis allocutio, testimonium illud animi, & reprehendens aut defendens propria singulorum cognitio nihil sunt aliud, quam divini luminis irradiatio, & indita universis regula immutabilis æquitatis, seu lex naturæ. Ergo hanc legem nemo eorum, qui ratiocinari possint, & peccandi libertate, intimaque conscientia præditi sint, ignorat invincibiliter.

Advertendum tamen, spectari posse naturalem legem & quoad universalia principia, & consecutiones proxime inde illatas, cujusmodi sunt, *Quod tibi non vis, alteri non feceris, Diligendus est Deus, Parentes honorandi sunt, &c.*, & quoad consequentias, ut inquiunt, remotas, quæ ex iisdem principiis nonnisi difficulter a sapientibus deducuntur; cujus generis sunt complura ad legitimos contractus pertinentia. Est ergo sententia aliquorum dari non posse legis naturæ invincibilem ignorationem, nec etiam quantum attinet ad remotissimas consecutiones; pro qua sententia plura erudite conscripsit Presbyter Ballerinius Veronensis in Conf. Epistolæ Pauli Segneri cap. v. & in Epistola

1. ad-

1. adversus Anonymum Dissertatorem. Fulcitur autem hæc sententia proximis argumentationibus.

Videtur principio valde conformis Sanctorum Patrum auctoritati. Etenim Ambrosius citatus in C. *Turbatur* dist. 1. 4. ait: *Ignorantia juris naturalis omnibus adultis damnabilis est.* Augustinus de Grat. & lib. arb. cap. 3. *Ignorantia neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat.* Epist. 47. alias 154. *Si quis bonum putaverit esse quod malum est, hoc putans utique peccat.* Similia habet Bernardus de præcepto & dispensat. cap. 14. S. Thomas Quodl. VIII. art. 13. *Quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundum conscientiam.* Idem docet Quodlib. III. Q. IV. art. 2. Gerson denique De vita spirituali lect. IV. *Concors est sententia, nullam in iis, quæ legis divinæ sunt, cadere ignorantiam invincibilem.* His accedit ratio, quoniam ut ignorantia reputanda sit invincibilis, requiritur, quod superari nequeat viribus naturæ, vel gratiæ. Nam gratiæ munus est facere ut innotescat quod ante latebat. Quamvis ergo darentur aliqui tali ignorantia laborantes, ut naturalis intelligentiæ lumine non possent illam dispellere; nemo est mortalium, qui id nequeat superna suffultus illustratione. Hac vero non nisi justo judicio, & in pœnam peccati privabitur; quod sane nullam peccato afferre potest excusationem, neque ignorantiam, per quam aliquis errat invitus, reddere simpliciter involuntariam.

Verissimam tamen puto sententiam oppositam; & circa consequentias juris naturæ remotissimas censeo ignorantiam invincibilem esse admittendam, minus sollicitus an talis ignoratio ratione adjunctorum, sive circumstantium rerum, a quibus universalis legis præscriptio longe distrahitur, appellanda sit potius facti, quam juris. Huc enim videtur tandem descendere Cl. Theologus Veronensis. Et quidem sententia illa non solum traditur a Theologis laudatis ab Auctore Epistolæ vernacula lingua adversus Ballerinium conscriptæ pag. 86. & seq. sed etiam illam tenent omnes fere Aegidiani, ac Thomistæ, nec non Sylvius in 1. 2. q. 76. q. 2. concl. 4. Ludovicus Habert de Actib. Humanis cap. 1. §. 3. q. 10. L'Herminier Tom. V. pag. 254. aliique communiter. Cujus assertionis hæc videtur ratio apertissima, quod conclusiones juris naturæ remotiores deducuntur ex principiis longiori, implexoque discursu, quem rudes quamplurimi etiam ordinariis gratiæ adjumentis non destituti efformare nequaquam valent, ut in multis ad usuram, & matrimonii impedimenta spectantibus non perraro contingit.

Superiora autem argumenta producta etiam a Genetto Tract. 1. de Morali cap. 2. non admodum videntur valida. Omnia quippe allata testimonia de jure naturæ spectato quantum ad universalia principia, proximasque conclusiones, & quantum ad ignorantiam homini pro-

pria culpa, ac negligentia insidentem, possunt, ac debent intelligi. Deinde, ut brevi singula expediamus: Ambrosius quo loco ea scripsit? Laudatur utique Ambrosius in C. *Turbatur*; & citatur S.Doctoris serm. XI. & lib. V. in Lucam: sed ibidem hoc tantum Ambrosius docuit, quomodo cavere debeamus proditores, ne per eos plurimi fluctuentur, nam, *Licet Petrus esset firmus suis meritis, perturbatur tamen criminibus proditoris*. Non extat eo loci, quod de ignorantia addiderunt Collectores Canonum, quamquam & hi loquantur de Jure naturæ primario, & de honore a libertis exhibendo dominis, ut observat Glossator. Prætermitto sermonem XI. nunc XXXVII. esse Ambrosio suppositum.

Augustinus de Grat. & lib. arbitr. cap. 3. hoc tantum docet, ignorantiam eorum, qui non crediderunt in Christum, nequaquam ipsis infidelibus præstituram, ut non ardeant igne sempiterno, non quia non crediderunt, id enim ipsis non imputatur ad culpam, dummodo nescire noluerint; sed quia legem naturæ inscriptam cordibus suis libere transgressi sunt. Mitius tamen ardebunt, quoniam fidelium graviora sunt ob fidei, & vocationis beneficium peccata. *Aliud est enim* (inquit S. Pater) *nescisse, aliud scire noluisse. Voluntas quippe in eo arguitur, de quo dicitur: Noluit intelligere, ut bene ageret. Sed & illa ignorantia, quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum, qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat; si propterea non credidit, quia non audivit omnino quod crederet; sed fortassis ut mitius ardeat: non enim sine caussa dictum, Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non noverunt*. Ubi, quoniam hunc Augustini locum objectat etiam Jansenius, duo animadverto; primum ignorantiam eorum, qui non audierunt omnino Evangelium, de quibus loquitur S. Pater, esse ignorantiam juris positivi, quæ ipsorum Jansenianorum confessione excusat a culpa: alterum proferri ab Augustino verba Psalmistæ adversus Gentes idololatras, quarum ignorantia de Deo Auctore naturæ fuit proculdubio vincibilis. Sensus ergo est, infideles non ideo evasuros sempiternum gehennæ supplicium, quia non crediderunt in Christum; sed licet ob hanc caussam mitius fortassis ardebunt, in perpetuum tamen excruciandos, quia non servarunt legem naturæ cordi singulorum inscriptam, quantum ad Dei cultum, & naturalia præcepta omnibus manifesta. Epistola autem XLVII. distinguit Augustinus ignorantiam eorum, qui putant cibum, quo vescuntur non esse idolothytum, ab ignorantia eorum, qui idolis immolant sacrificia: quarum prima est ignorantia facti, altera juris, & veritatis ex universali principio proxima consecutione deductæ, ideoque recte docet consistere cum hac ignorantia peccatum.

S. Thomas Aquinas in 1. 2. q. 100. art. 1. disputans an præcepta omnia moralia ad naturalem legem pertineant, communem sententiam his

his verbis illustrat: *Quædam enim sunt in humanis actibus adeo explicita, quod statim cum modica consideratione possunt approbari, vel reprobari per illa communia, & prima principia. Quædam vero sunt, ad quorum judicium requiritur multa consideratio diversarum circumstantiarum, quas considerare diligenter non est cujuslibet, sed sapientum; sicut considerare particulares conclusiones scientiarum non pertinet ad omnes, sed ad solos philosophos. Quædam vero sunt ad quæ dijudicanda indiget homo adjuvari per instructionem divinam, sicut est circa credenda. Sic igitur patet quod cum moralia præcepta sint de his, quæ pertinent ad bonos mores, hæc autem sunt, quæ rationi conveniunt, omne autem rationis humanæ judicium a naturali ratione derivatur, necesse est quod omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ, sed diversimode. Quædam enim sunt, quæ statim per se ratio naturalis cujuslibet hominis dijudicat esse facienda, vel non facienda, sicut, Honora patrem tuum, & matrem, & non occides, non furtum facies, & hujusmodi sunt absolute de lege naturæ. Quædam vero sunt, quæ subtiliori consideratione rationis a sapientibus judicantur esse observanda; & ista sic sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina, qua minores a sapientioribus instruantur, sicut illud, Coram cano capite consurge, &c.* Si ergo nequeat rudis homo instrui disciplina sapientium, eamque requirere, & adipisci non negligat; quis ambigit ejus ignorationem juxta Doctorem Angelicum esse invincibilem? At non affirmat S. Doctor, inquit Theologus Veronensis, errorem, si quis interveniat, omni, vel levi culpa vacare. Id suapte natura consequitur. Nam si culpa vacat ignorantia rerum credendarum, ubi nequeat haberi divina institutio: cur delicto non caret ignoratio remotissimarum veritatum, si inculpate desit institutio, ac disciplina Doctorum? Liquet enim S. Thomam de una, ac de altera ignorantia simili modo ratiocinari. Ad hoc igitur Angelici D. documentum si cetera revocentur, constat ab illo culpam adnecti duntaxat errori vincibili, ut eodem quodlib. III. aperte declarat Q. XII. art. 2. ad 2. *Ignorantia juris non excusat a peccato, nisi forte sit ignorantia invincibilis.*

Traduntur similia a Gersone in lib. de Potest. Eccl. Consf. XIII. Tom. 2. edit. Dupinii pag. 252., atque in Compendio Theologiæ (si tamen istud Gersoni tribuendum est) Tom. 1. pag. 412. In libro autem de vita spirituali lect. IV. Coroll. 3. post ea verba: *Concors est sententia, nullam in his, quæ legis divinæ sunt, cadere ignorantiam invincibilem,* statim profert hanc suæ assertionis rationem: *Quoniam facienti quod in se est Deus semper assistit, paratus illustrare mentem, quantum oportebit ad salutem, & erroris evitationem.* In illorum itaque sententia, qui propugnant dari infideles quosdam omni gratiæ lumine destitutos, quemadmodum falsa est ratio allata Gersonis, ita & præcedens assertio. Quamquam certissimum est infideles illos damnari non propter id,

quod ignorant invincibiliter, sed propter id quod libera voluntate committunt, aut dignoscere negligunt. Nam si aliqui sunt ob originale peccatum *negative* reprobati, justoque judicio derelicti, nil eis præter originalem labem, quam contrahunt generatione, imputari potest ad culpam, nisi quod libera voluntate patraverint. Atque his diluitur argumentum postremo loco productum.

Quod si quis in profundum peccatorum demersus talem mentis caliginem contrahat, ut omnino ignoret quod scire tenetur, is laborabit ignorantia aliquo sensu invincibili, & necessaria quadam infirmitate tabescet: sed quoniam ignorantia illa pœna peccati est, non originalis, sed actualis; nullam excusationem habebit peccatorum illorum, quæ aut a se committenda præviderat, aut committit indifferentia judicii, & cum optione malorum. De his tenebrionibus, & lucifugis loquitur D. Bernardus de disp. cap. XIV. *Obscuratum quippe* (ait) *insipiens cor eorum, qui istiusmodi sunt, & quasi jam traditi in reprobum sensum, bonum omnino nec diligere, nec dignoscere queunt. De quibus scriptum est: Impius cum venerit in profundum malorum contemnit.* Solvuntur ex dictis argumenta Jansenii, quæ tamen breviter dirimenda proponam.

Ad ea quae objiciunt Jansenistae.

Adversarii itaque plura opponunt. Primo, inquiunt, definitum est in Palæstina Synodo: *Oblivionem, & ignorantiam subjacere peccato.* Deinde Augustinus innumeris locis Jansenii assertum expressit. Ex libro de Grat., & lib. arbit. cap. 3. nonnulla jam delibavimus: attulimus & quædam ex epistola XLVII. Ad Sixtum ep. CV. nunc 194. ait: *Inexcusabilis est omnis peccator, vel vitio originis, vel additamento propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat.* Caussam subinde profert, quoniam, *in iis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est, in iis autem, qui non potuerunt pœna peccati.* Eadem repetit in omni fere adversus Pelagianos disputatione. Sæpissime etiam appellantur ab ipso Augustino peccata, quæ per ignorantiam etiam invincibilem perpetrantur, ut in III. de lib. arbitrio cap. 19. Pluribus demonstrat omnem ignorantiam esse damnabilem disputans adversus Julianum lib. VI. cap. 16. & de Nat. & Grat. cap. 17. In libro etiam I. Confess. cap. 7. plura deflet peccata infantiæ, quæ *nec mos reprehendi nec ratio sinebat.* Accedit S. Hieronymus, qui lib. I. adv. Pelagianos peragrans latissima Scripturam spatia demonstrat errorem omnem, atque ignorantiam esse peccatum. His & consimilibus documentis veritatis errorem suum incrustant Janseniani.

Respond. Palæstinam Synodum proscribendo septimum illud Capitulum Cælestii: *Oblivionem, & ignorantiam non subjacere peccato,* dam-

damnare duplex Pelagianum paradoxum: unum quod ignorantia non subjacet peccato originali, sed est conditio naturæ, eo quod non secundum voluntatem eveniat, sed secundum necessitatem: alterum quod ignorantia sive juris sit, sive facti possit quandoque appellari perfecta justitia. Rejici definitione Synodi Palæstinæ duplex illud Pelagianorum assertum constat ex libro Augustini de Gestis Pelagii cap. XVIII. n. 42. Ibi enim ad revincendum Cælestium, & illius damnationem comprobandam profert S. Pater verba Davidis: *Delicta juventutis meæ, & ignorantiæ meæ, ne memineris*, & sacrificia, quæ in libro Levit. pro peccatis ignorantiæ præcipiuntur. Hæc autem de ignorantia juris naturalis nequeunt intelligi. Frustra itaque ad hanc ignorantiam proscriptio Cælestiani capituli detorquetur. Sane Pelagianos affirmasse ignorantiam non esse malum ex peccati propagine inseminatum, nemo unus ignorat. Protulisse paradoxum alterum, quod ignorantia pertineat ad perfectionem, constat ex lib. III. contra Jul. cap. 19. num. 36. ubi S. Augustinus refert Juliani verba: *Perfectam ignorantiam justitiam nominari, quia dixit Deus ad Abimelech, qui cum Sara fuerat concubiturus ignorans, quod uxor esset aliena, Et ego sciebam, quia in corde mundo fecisti hoc*. Unde magis apparet quod supra asseruimus, Augustinum non de sola ignorantia juris naturæ contra Pelagianos disputasse, sed de omni prorsus etiam juris positivi, atque facti, ut ipsius ignorantiæ non Deum auctorem, sed originale peccatum fuisse caussam evinceret.

In Epistola ad Sixtum affert primum S. P. verba Jo. XV. 22. *Si non venissem, & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo*. Ex quo infert non imputari ad culpam peccatum infidelitatis iis, qui Evangelium non audierunt. *Hoc peccatum* (inquit) *non eos habituros fuisse, si non venisset, qui cum audissent eum, non crediderunt in eum*. Excusatur ergo a peccato infidelitas *negativa* ignorantiæ conjuncta invincibili. Deinde instituit quæstionem, num excusabiles sint, qui non audierunt: ac respondet, esse quidem excusabiles in eo quod non crediderunt, at non esse excusabiles ob alia peccata. Enim vero vel damnantur propter originale peccatum, & hoc illis justo Dei judicio imputatur, quoniam per unum hominem introivit in mundum, in quo omnes peccaverunt, ideoque non admittit de hoc peccato excusationem Deus, qui creavit hominem rectum: vel damnantur peccatis propria voluntate patratis, & de his proculdubio nullam habent excusationem, sive ii, qui legem naturalem cordibus inscriptam infringunt, nec Evangelium audierunt, sive ii, qui audierunt, & additamento propriæ voluntatis in Judæorum infidelitate perstiterunt. Proferamus non mutilata, sed integra verba Augustini: *Secundum hanc excusationem inexcusabiles dicit Scriptura divina quoscunque scientes peccare convincit. Dei*

ta-

tamen justum judicium nec illis parcit, qui non audierunt. Quicunque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Et quamvis se ipsi excusare videantur, non admittit hanc excusationem, qui scit se fecisse hominem rectum, eique obedientiæ dedisse præceptum, nec nisi ejus, qui male usus est libero voluntatis arbitrio, etiam quod transiret in posteros, manasse peccatum. Neque enim damnantur qui non peccaverunt, quandoquidem illud ex uno in omnes pertransiit, in quo ante propria in singulis quibusque peccata, omnes communiter peccaverunt. Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat, sive qui judicat, sive qui non judicat; quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est; in eis autem, qui non potuerunt, pœna peccati. Esto itaque Augustinianæ disputationis summa. Excusantur qui non audierunt Evangelium, nec audire potuerunt de peccato infidelitatis; non excusantur quod mutaverint gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & servierint creaturæ potius, quam Creatori. Derelicti in tenebris, & in massa perditionis propter originale peccatum, cui propria superaddiderunt, nequeunt excusare ipsum peccatum originale, quoniam illud contraxerunt in Adam, & quod Christi fidem non acceperint, & sine lege perierint, pœna est transgressionis Adæ in quo omnes peccaverunt: nequeunt excusare actualia peccata, & ipsam infidelitatem, si intelligere noluerunt, quoniam in his, quæ propria culpa neglexerunt, ipsa ignorantia peccatum est. Peccatum ergo inexcusabile non est ignorantia invincibilis juris naturæ, sed peccatum originale cujus pœna est si quis non est prædestinatus ad fidem, & infidelitas ipsa vincibilis, nempe illorum, *qui intelligere noluerunt*.

Ubi vero Augustinus appellat peccata, quæ per ignorantiam invincibilem perpetrantur, peccatum dicit, quod peccato factum est, *sicut linguam dicimus non solum membrum quod movemus in ore, dum loquimur, sed etiam illud quod hujus membri motum consequitur, idest formam tenoremque verborum*, inquit eodem libro III. de lib. arbitrio cap. 19. Hoc sane pacto diximus lib. XIII. cap. 5. concupiscentiam appellari peccatum, qui ex peccato est, & ad peccatum inclinat, ut post Augustinum Tridentina Synodus declaravit.

In libro VI. contra Julianum demonstrat S. Pater concupiscentiam, & ignorantiam esse intrinsece malas, ut inde evincat peccatum originale, & gratiæ necessitatem. Objicienti autem hæretico, cur hoc malo non careat qui baptizatur, respondet: *Horum malorum omnis reatus sacro fonte diluitur. Remittuntur ergo in renascentibus, minuuntur in proficientibus. Ignorantia minuitur veritate magis magisque lucente, concupiscentia minuitur caritate magis magisque fervente*. Ita eodem cap. XVI. num. 50. En aperte Augustinus concupiscentiam, & igno-

ignorantiam malas esse pronuntiat, sed in baptizatis utrique malo non assentientibus, sejungit a peccati reatu, probans ex quo remaneant ad luctam necessariam esse gratiam sanctæ inspirationis, & dilectionis. At de nat. & gratia cap. XVII. num. 19. solam ignorantiam vincibilem culpandam affirmat: *Quia id homo nescit negligentia sua, quod adhibita diligentia scire debuisset, dum tamen omnia potius disputet, quam ut oret, & dicat, Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Aliud est enim non curasse scire, quæ negligentiæ peccata etiam per sacrificia quædam legis videbantur expiari. Aliud intelligere velle, nec posse, & facere contra legem non intelligendo quid fieri velit*. In libro denique Confessionum primo cap. VII. opera, quæ comitantur infantiam appellat peccata, in quantum revera naturali legi, ac lumini rationis repugnant, & sunt consectaria miserrimæ originis, de qua David Ps. L. ait: *In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*. Verum negat esse peccata, quæ imputari valeant ad culpam: ita ut reprehendenda quidem fuerint in se inspecta, sed nullam promeruerint reprehensionem, quatenus facta a puerulo absque rationis usu operante. *Tunc ergo* (inquit) *reprehendenda faciebam: sed quia reprehendentem intelligere non poteram, nec mos reprehendi me, nec ratio sinebat*.

Hieronymus adversus Pelagianos demonstrat plura peccata a nobis per ignorantiam committi, ideoque hoc malum esse nobis insitum vitiatæ generationis origine, neque vitari posse peccatum sine gratia Reparatoris. At frustra Janseniani de sola ignorantia invincibili, & juris naturæ Sanctum Doctorem interpetrantur: frustra inferunt per Hieronymum ignorantiam illam non excusare a peccato. Nam ut Pelagianos revincat per Scripturarum spatia discurrens probat dari ignorantiæ peccata ex cap. XXI. Exodi v. 13. ubi mulctatur exilio, qui occiderit aliquem per ignorantiam absque voluntate, & insidiis. Ex cap. V. Levitici v. 17., ubi præcipitur offerendum esse arietem pro anima, quæ per ignorantiam aliquid immundum tetigerit, & legis cæremonias fuerit prævaricata. Ex cap. XXII. ejusdem libri v. 14., ubi ei, qui per ignorantiam comederit de sanctificatis, mandatur, ut deferat ad Sanctuarium, & det Sacerdoti certam partem ejus, quem ederit cibi. Ex cap. XXXV. num. v. 11. ubi decernuntur civitates refugii pro iis, qui nolentes sanguinem fuderint. Ex 1. Regum cap. XIV. 43., ubi Jonathas damnatur a patre, quod gustaverit in summitate virgæ paullulum mellis, quamquam paternum mandatum, ac juramentum nesciret. Hæc omnia exempla sunt juris positivi, vel facti, in quibus ignorantia, fatentibus Jansenistis, excusat a culpa: ideoque certissimum est beatum Heronymum Pelagianos refellentem universe ignorantiæ malum describere, ut commonstret in nobis proclivitatem ad vitia, & supernorum auxiliorum necessitatem. Vide quæ scripsimus lib. XII. cap. 10., & lib. XVI. cap. 2., & seqq.

CA-

CAPUT XI.

Traduntur nonnulli Canones ad dignoscendum quando ignorantia, vel delectatio culpabilis censenda sit, quando verò excusanda.

QUAMQUAM facile ex dictis infertur quænam officia delectatione, vel ignorantia labefactentur; placet tamen regulas quasdam subjicere, quarum lumine dubia quæque moralia circa hanc materiam exorta absque ulla hæsitatione solvantur. Ergo cum ignorantia nihil sit aliud, quam scientiæ & cognitionis defectus, scire autem quis possit aut veritatem quæ nulla ratione ad sempiternam salutem ex se conducit, aut veritatem quæ perutilis quidem est, ut salutem consequamur, sed minime est necessaria; aut denique veritatem, sine cujus notitia æterna salus est impossibilis; consequitur ignorantiam esse vel rerum ad salutem non pertinentium, vel utilium, vel præscriptarum.

CANON I.

Christus nequaquam mortuus est, ut simus philosophi, vel mathematici, neque naturalium scientiarium ornamenta suapte natura ad pietatem religionemque disponunt: quapropter naturalium disciplinarum ignorantia, sive voluntaria sit, sive involuntaria, per se ad culpam non est imputabilis. Quoniam tamen acceptis facultatibus bene uti tenemur, ad Dei gloriam & honorem debent perspicaciores ingenio literis, scientiisque navare operam, & in humanam sapientiam animum intendere, non quod ista ædificet, & cuique sit necessaria, sed quia virtus in otio torpescit, neque reponendus est acceptus denarius, contra Commonitionem Evangelicam, in sudario.

CANON II.

Ad capessendam salutis viam perutilis est scientia sacrarum literarum; quippe *instruunt ad salutem per fidem, quæ est in Christo Jesu*, ut Apostolus scribit in secunda ad Timotheum. Ignorantia itaque vel sacrarum Scripturarum, vel doctrinæ Patrum, vel Theologicarum disciplinarum non est per se in unoquoque culpanda, quoniam non omnes tenentur, vel possunt media quæque utilia adhibere. At hanc scientiam contemnere, & velle perutilem doctrinam ignorare, non est absque peccandi periculo, cum abjiciens utilia minus sit prudens, atque solicitus. Quod si de his loquimur, qui ministerium Ecclesiasticum, & opus Evangelistarum debent implere, quoniam iis sacra do-

ctrina

ctrina non tam est utilis, quam necessaria, si illam addiscere negligant, habent perversam, culpandam, & damnabilem ignorantiam.

C A N O N III.

Sunt vero aliqua scitu singulis necessaria, ut legis præcepta, Symbolum Apostolicum, præcipua fidei mysteria, & communia Catholicorum rudimenta. Horum ignorantia potest in triplici hominum genere reperiri. Quidam ea scire nullatenus possunt, ut infantes ante usum rationis, & infideles, quibus Christus nondum est annuntiatus: atque in his ignorantia peccatum non est, sed pœna peccati originalis. Quidam alii scire possunt, sed nolunt, subeuntes, ut diximus cap. I. cum D. Thoma, *ignorantiæ damnum propter libertatem peccandi*; & in his ignorantia peccatum est, atque gravitatem peccati, quam minuit ex una parte ignorantia, adauget ex altera perversitas voluntatis. Quidam scire possunt, & volunt quodammodo, scire tamen negligunt: in quibus ignorantia partim voluntaria est, partim involuntaria, simulque peccatum & pœna peccati; peccatum ob voluntariam negligentiam, pœna autem peccati, quoniam aliquatenus displicet: atque hæc ignorantia minuit, sed culpam non tollit, sive, ut Schola loquitur, *excusat a tanto, sed non a toto*.

C A N O N IV.

Dupliciter contingere potest facti ignoratio, vel adhibita diligentia, aut non iis inspectis, quæ considerari nec debebant, nec poterant, ut dum Jacob ingressus est ad Liam loco Rachelis a Labano introductam: vel non adhibita diligentia, nec rebus, quæ attendi poterant, animadversis, ut dum Lamech inter venandum pro fera occidit hominem. Prima igitur ignorantia, cum involuntaria omnino sit, non est aliqua ratione damnabilis; sed altera, quoniam ex parte voluntaria est ob culpabilem indiligentiam, ut liquet ex superiori canone, minuit peccatum, non tollit.

C A N O N V.

Ignorantia autem invincibilis, sive juris naturæ sit, sive positivi, vel innata est, vel casu superinducta. Prior, qualis est in puero ante usum rationis, in infideli *negative*, aut in homine nato cum necessariis liberi arbitrii impedimentis, ut dementia & furore, pœna peccati est, non peccatum, & a peccato excusat, ut diximus canone III. Superinduci autem potest adulto jam, & utenti ratione, vel dum dat operam rei licitæ, ut si insaniat studendo; vel dum invitus patitur in-

 firmi-

firmitatem, ut si febre deliret; vel libere peccatum patrando, ut si vinosus inebrietur. Ac in primo & secundo casu, cum ignorantia involuntaria sit, excusat a culpa. In tertio non una est Doctorum sententia: sed arbitramur hanc ignorantiam, cum sit per liberam voluntatem superinducta, peccatum esse, nec excusare a peccato quod prævideri debebat, & poterat, excusare tamen ab illo, ad quod tali ignorantia laborans non potuit animadvertere; nam erga istud nullum libertatis intervenit exercitium.

CANON VI.

Inter perniciosas delectationes connumerandi non sunt motus *naturalis appetitus*, quos non imaginatio gignit, sed ipsa naturalium qualitatum dispositio, cujusmodi sunt fames, sitis, somnum. Cum enim hi motus apprehensionem, rationisque deliberationem præcedant, nullo pacto induere possunt moralis actus, & humani officii naturam, neque inter operationes liberas debent computari. Consequitur autem ut plurimum ad motus naturales alius, quem appellant *sensitivum*, qui secundum impulsum fomitis tendit in bonum delectabile: atque hunc motum appellitant cupiditatem, cujus comes esse potest delectatio perniciosa, si liberum arbitrium insurgentem cupiditatis motum non reprimat.

CANON VII.

Motus ergo ille perniciosæ cupiditatis, in quantum homine invito consurgit, & rationem præcedit, est illa lex membrorum repugnans legi mentis, de qua Apostolus; peccatum etiam aliqua ratione appellatur, in quantum est radix mala, insita originali peccato, & ad peccatum alliciens. Verum cum non sit in libera potestate eundem motum non experiri, nequit reputari illud peccatum, quod est *legis inobedientia, & transgressio*; quidquid commentus est Bajus merito ab Apostolica Sede proscriptus.

CANON VIII.

Ubi vero ad motum *sensitivum* accesserit *rationalis*, idest, consequens ad mentis apprehensionem, ac deliberationem rationis, quoniam homo jam non patitur invitus, sed libere delectatur, potest duplici ratione peccare. Vel enim cum advertere possit ejusdem motus pravitatem, illumque refrenare, illi delectatione inhæret suspendendo consensum; & tunc est delectatio, quam dicunt *morosam*; utique mala & culpabilis, quia libere adhæret bono commutabili: vel accedit

dit etiam deliberatus assensus, & tunc peccatum non solum inest, sed etiam regnat, ut scribit Augustinus in Psalmum L. *Inest peccatum cum delectaris, regnat si consenseris.*

CANON IX.

Delectari de re licita nullum peccatum est. At curandum sedulo, ne etiam licita delectatio in pravam degeneret; nam, ut idem Augustinus ait lib. 1. de Gen. contra Manichæos cap. 20. *Cum non reguntur motus animi nostri, erumpunt & pergunt in fœdissimas consuetudines.* Accidit autem nonnunquam, ut immutatis rerum circumstantiis fiat quod licitum erat, illicitum; ut virilis complexus licitus nuptæ, viro defuncto redditur illicitus viduæ. Peccat ergo ipsa, si de actu præterito Matrimonii delectationem percipiat. Quamquam enim præteritus ille actus fuerit aliquando licitus, delectationem non excitat, ut præteritus est; res enim amissa, ut amissa, non delectat, sed cruciat: ideoque oblectationem parit in quantum menti obversatur, & præsens est; quod servata proportione tenendum esse arbitramur, de sponsa oblectamentum percipiente de futuro maritali complexu.

CANON X.

Liquet ex supra disputatis nulli bono commutabili tanquam ultimo fini esse inhærendum, sed rebus creatis utendum esse, fruendum autem Creatore. Delectatio ergo, quam creaturis utendo experimur, dum intendimus præstantioris finis consecutionem, censenda est inculpabilis. Contra si delectamentum rerum creatarum sit nobis ultimus finis, eique inhæreamus animo & voluptate, quemadmodum contingit in iis, qui in temporalibus oblectamentis modum non tenent, quælibet delectatio erit perniciosa. Ideo culpa non caret ipse actus conjugii ob solam voluptatem peracti, & comessatio, epulumque propter luxum, vel satietatem; quomodo rectissime Romani Pontifices declararunt. Atque hæ Regulæ ad ignorantiam, & delectationem pertinentes ex præmissis dissertationibus videntur nobis certissimæ.

CAPUT XII.

Via sternitur ad gravissimam de Opinione probabili quæstionem præmissis iis, quæ pertinent ad humanam conscientiam discernendam.

IN bonis, pravisque operibus attendenda præsertim est interior regula morum, quam *Conscientiam* consuetum est appellare: de qua

firmitatem, ut si febre deliret; vel libere peccatum patrando, ut si vinosus inebrietur. Ac in primo & secundo casu, cum ignorantia involuntaria sit, excusat a culpa. In tertio non una est Doctorum sententia: sed arbitramur hanc ignorantiam, cum sit per liberam voluntatem superinducta, peccatum esse, nec excusare a peccato quod prævideri debebat, & poterat, excusare tamen ab illo, ad quod tali ignorantia laborans non potuit animadvertere; nam erga istud nullum libertatis intervenit exercitium.

CANON VI.

Inter perniciosas delectationes connumerandi non sunt motus *naturalis appetitus*, quos non imaginatio gignit, sed ipsa naturalium qualitatum dispositio, cujusmodi sunt fames, sitis, somnum. Cum enim hi motus apprehensionem, rationisque deliberationem præcedant, nullo pacto induere possunt moralis actus, & humani officii naturam, neque inter operationes liberas debent computari. Consequitur autem ut plurimum ad motus naturales alius, quem appellant *sensitivum*, qui secundum impulsum fomitis tendit in bonum delectabile: atque hunc motum appellitant cupiditatem, cujus comes esse potest delectatio perniciosa, si liberum arbitrium insurgentem cupiditatis motum non reprimat.

CANON VII.

Motus ergo ille perniciosæ cupiditatis, in quantum homine invito consurgit, & rationem præcedit, est illa lex membrorum repugnans legi mentis, de qua Apostolus; peccatum etiam aliqua ratione appellatur, in quantum est radix mala, insita originali peccato, & ad peccatum alliciens. Verum cum non sit in libera potestate eundem motum non experiri, nequit reputari illud peccatum, quod est *legis inobedientia, & transgressio*; quidquid commentus est Bajus merito ab Apostolica Sede proscriptus.

CANON VIII.

Ubi vero ad motum *sensitivum* accesserit *rationalis*, idest, consequens ad mentis apprehensionem, ac deliberationem rationis, quoniam homo jam non patitur invitus, sed libere delectatur, potest duplici ratione peccare. Vel enim cum advertere possit ejusdem motus pravitatem, illumque refrenare, illi delectatione inhæret suspendendo consensum; & tunc est delectatio, quam dicunt *morosam*; utique mala & culpabilis, quia libere adhæret bono commutabili: vel accedit

dit etiam deliberatus assensus, & tunc peccatum non solum inest, sed etiam regnat, ut scribit Augustinus in Psalmum L. *Inest peccatum cum delectaris, regnat si consenseris.*

CANON IX.

Delectari de re licita nullum peccatum est. At curandum sedulo, ne etiam licita delectatio in pravam degeneret; nam, ut idem Augustinus ait lib. 1. de Gen. contra Manichæos cap. 20. *Cum non reguntur motus animi nostri, erumpunt & pergunt in fœdissimas consuetudines.* Accidit autem nonnunquam, ut immutatis rerum circumstantiis fiat quod licitum erat, illicitum; ut virilis complexus licitus nuptæ, viro defuncto redditur illicitus viduæ. Peccat ergo ipsa, si de actu præterito Matrimonii delectationem percipiat. Quamquam enim præteritus ille actus fuerit aliquando licitus, delectationem non excitat, ut præteritus est; res enim amissa, ut amissa, non delectat, sed cruciat: ideoque oblectationem parit in quantum menti obversatur, & præsens est; quod servata proportione tenendum esse arbitramur, de sponsa oblectamentum percipiente de futuro maritali complexu.

CANON X.

Liquet ex supra disputatis nulli bono commutabili tanquam ultimo fini esse inhærendum, sed rebus creatis utendum esse, fruendum autem Creatore. Delectatio ergo, quam creaturis utendo experimur, dum intendimus præstantioris finis consecutionem, censenda est inculpabilis. Contra si delectamentum rerum creatarum sit nobis ultimus finis, eique inhæreamus animo & voluptate, quemadmodum contingit in iis, qui in temporalibus oblectamentis modum non tenent, quælibet delectatio erit perniciosa. Ideo culpa non caret ipse actus conjugii ob solam voluptatem peracti, & comessatio, epulumque propter luxum, vel satietatem; quomodo rectissime Romani Pontifices declararunt. Atque hæ Regulæ ad ignorantiam, & delectationem pertinentes ex præmissis dissertationibus videntur nobis certissimæ.

CAPUT XII.

Via sternitur ad gravissimam de Opinione probabili quæstionem præmissis iis, quæ pertinent ad humanam conscientiam discernendam.

In bonis, pravisque operibus attendenda præsertim est interior regula morum, quam *Conscientiam* consuetum est appellare: de qua

qua cum plura tradant Moralium institutionum Auctores, nos paucis exponentes ea, in quibus conveniunt singuli, inquiremus speciatim de Conscientia probabili, de qua disceptatio perutilis, gravisque instituitur. Est itaque *Conscientia*, ut hoc loco accipitur, non simplex rerum notitia per ideam aut sensum comparata, neque communis pluribus scientia, aut conspiratio, quo sensu ait Cicero in Catilinam: *Constrictam horum conscientia conjurationem*; ac Tacitus in 1. Hist. *In conscientiam facinoris pauci admissi*: sed est eorum quæ facimus interius judicium animi, per quod aut redargui possit, aut probari. Comparatur autem conscientia vel cum operibus faciendis, vel cum iis, quæ jam facta fuerunt. Respectu operum patratorum est conscientia testimonium illud, quo justi eriguntur, improbique timore prostrantur, quam Græci dicunt συνείδησιν. De hac inquit Apostolus ad Rom. IX. 1. *Testimonium mihi perhibente conscientia mea*. Dicuntur ob illam & impii,

Nocte dieque suum gestare in pectore testem.

Comparate autem ad opera facienda, conscientia est intima persuasio per quam judicamus ea, quæ agenda sunt, esse bona vel mala. Hæc, de qua pertractamus, definitur in Scholis, *Actus mentis, quo de iis, quæ hic & nunc agenda sunt, judicamus an omittenda sint, an executioni mandanda*. Tam aperta est hæc definitio, ut postulare non videatur aliquam expositionem. Sunt quidem e Schola complures, quibus magis placet Conscientiam dicere *habitum*, quam actum, propterea quod conscientia etiam in dormientibus permaneat; sed aliud est vis ac facultas judicii, aliud judicium ipsum; atque aliud bona mentis affectio, aliud intima persuasio. Dum itaque Scotus, Gabriel, Durandus aliique contendunt conscientiam dicendam esse *habitum*, accipiunt illam aut pro facultate mentis humanæ, aut pro ejus habitudine atque affectione: quo sensu dicimus peccantium perversam esse conscientiam, aut cum Apostolo ad Heb. IX. 14. Deum emundare *conscientiam* nostram, nimirum mentem ac voluntatem purgare ab erroribus, noxiisque cupiditatibus, ut Deo viventi sedulam servitutem exhibeamus. At nos *conscientiam* illam dicimus, per quam in operando dirigimur; aut firma sit hæc directio, aut anceps & dubia, aut æquitati consentanea, aut fallax atque perversa, ideoque actum illum mentis, quem alii appellarunt intimam regulam moralitatis, alii judicium practicum, alii βαρβαρικῶς *dictamen* rationis: quæ nomina in idem prorsus collineant.

Juxta varias judicii nostri conditiones etiam Conscientia solet a Theologis dividi: nam, quemadmodum judicium verum est, aut falsum, ita conscientia alia *recta* est, alia *erronea*. Rectam conscientiam dicimus, quæ veritati & æquitati conformis est; nimirum, qua judicamus bonum esse, ac faciendum quod revera est hujusmodi, aut è contra

tra

tra esse malum ac fugiendum quod revera malum est: talis est conscientia, quæ nobis proponit cultum Deo exhibendum, honorem præstandum parentibus, eleemosynam pauperibus elargiendam. Quod si conscientia proponat ut bonum quod malum est, aut ex adverso tanquam malum, id, quod est bonum, non rectam conscientiam dicimus, sed erroneam: sit in exemplo conscientia eorum, qui simplicem fornicationem, furtum, aliaque probra esse licita censuerunt. Sunt vero rectæ conscientiæ dijudicandæ certi canones; quorum primus est indita singulis æternæ legis participatio, sive lex naturæ, quæ non finit rationabiles creaturas universalia saltim & communia ignorare, & a qua si opus aliquod discordet, illud fit turpe atque inhonestum necessum est. Quare beatus Prosper his verbis alloquitur scelerosos:

Ite ipsi in vestra penetralia mentis, & intus
Incisos apices, & scripta volumina legis
Adspicite, & natam vobiscum adspicite legem.

In iis vero quæ naturæ lumini non sunt obvia, rectam conscientiam dicimus, quæ divinæ auctoritati, & voluntati morigeratur: cujus voluntatis septem habere possumus argumenta, ut erudite animadvertit Paulus Comitolus in Resp. Moralib. lib.v. q.xv. Sunt autem sacra Volumina, Concilia Oecumenica, Christi & Apostolorum traditiones, Ecclesiæ consuetudo, jussa Romanorum Pontificum, Patrum & Ecclesiæ Doctorum una vox & concordia, & denique Theologorum in Scholis disceptantium conspiratio & consensio. At si rationi, vel auctoritati divinæ, quam nobis hæc septem argumenta enuntiant repugnet conscientia, pravam illam, erroneamque æstimamus.

Verum quum pœnalis cæcitas, atque diverberantes animum imagines rerum sensibilium sæpenumero caliginem offundant inditæ nobis rationi, atque lubentius attendantur prava hominum instituta, impiorum colloquia, indulgentia mortalium ingenio rudimenta, & ad malum allicientes illecebræ, quam perspicuæ veritatis lumen, documenta bonorum, severiorisque disciplinæ præcepta; contingit eapropter, ut pluribus e causis animorum labefactetur judicium: atque inde plures etiam conscientiæ erroneæ genera emanant. Etenim vel animus aliquo ex iis ad veritatem obstaculis præoccupatus judicat vitio esse contaminatum quod omni culpa caret, & hæc est conscientia *scrupulosa* & infirma: vel judicat esse veniale peccatum quod in se gravissimum ac turpissimum est, & hæc est conscientia, quam dicunt *laxam*, idest, dissolutam, & quasi laxis habenis facile in scelera quæque ruentem: vel judicat esse grave peccatum illud, quod suapte natura leve est; & hanc conscientiam dicimus *Pharisaicam*, a consuetudine nempe invidorum Pharisæorum, qui Discipulis vitio dabant, quod spicas evellerent, quod manus, priusquam mensæ accumberent, non lavarent, quod futiles seniorum traditiones parvipenderent: vel denique absque ullo

ullo sensu pietatisque respectu approbat atrocissima & iniquissima, quemadmodum Gentes quæ ignorant Deum, & homicidia, furta, adulteria, aliaque flagitia atrocissima putant honesta ac licita; & hanc conscientiam Bonus Merbesius in Summa Christiana P. 1. q. 24. appellat *cauteriatam*, quoniam similis facta carnibus cauterio inustis nil percipere videatur. Obcæcatam dicere possumus, rebellem lumini, & ex crassa perversaque ignoratione profectam. Quemadmodum vero, ut in superioribus dictum est, hæc ignorantia vincibilis, & invincibilis esse potest, ita duplicem conscientiam erroneam constituit, vincibilem atque invincibilem, quarum primâ a culpa neminem excusari liquet ex hactenus disputatis.

Omnes hæ partitiones conscientiæ spectant objectum, illud scilicet, circa quod versatur interioris animi judicium practicum. Inquirendum modo quotuplex sit conscientia spectato ipsius judicii motivo. Sane prænotio, quæ nos ad judicandum potest pertrahere aut evidentiam habet, aut moralem certitudinem, aut anceps est & ambigua, aut est probabilis, aut aperte falsa ac repugnans. Conscientia itaque, sive animi persuasio ex præconcepta notione derivans, vel erit evidens, vel moraliter certa, vel dubia, vel probabilis, vel improbabilis. Conscientia *certa & evidens* est intima persuasio, quæ oritur ex manifesta & rationi per se obvia cognitione: qualem conscientiam habet, qui Deum colit, qui honorat parentes, qui naturalem legem sibi inscriptam intuetur, meditatur, ac servat. Conscientia *certa* tantum *moraliter* est quæ procedit ex motivis, quæ etsi evidenter non appareant, firma sint tamen, atque formidinem omnem excludunt: talis E. G. est conscientia hominis etiam illiterati, & rudis, qui edoctus a Parocho, aliisque, quos novit probos esse, ac bene moratos, nec pulsatus contraria mentis persuasione, nec opposita auctoritate, nec contraria aliqua consuetudine facit quod censet esse a se faciendum. Atque hinc patet posse conscientiam moraliter certam haberi etiam cum errore, dummodo sit involuntarius, ut demonstrant Theologi exemplo Jacob accedentis ad Liam. At *dubia* conscientia est, in quantum secernitur a probabili, dum quis pari rationum momento libratus hæret in ancipiti, & ab utraque parte cohibet assensum. Est autem dubium, aliud *juris*, aliud *facti*, ut supra dictum est. Si vero motiva, quæ pariunt dubitationem perlevia sint, timidosque ad hanc angustiam adigant, ut credant scelus grave, quod in se vel est minimum, vel inculpatum, conscientia dicitur *scrupulosa*; si ex adverso levi ductus momento judicet aliquis vel bonum, vel excusabile quidquid probrosum est ac nefarium, habet is quidem *latam* perversamque conscientiam, quam paullo supra descripsimus. *Probabilis* conscientia est, quæ gravi quidem momento innititur, & ducitur ratione aliqua vel auctoritate minus spernenda, sed quæ partis oppositæ formidinem penitus non excludunt.

Atque

Atque de hac conscientia plura nobis dicenda occurrunt. Nam *improbabilis* conscientia ex opposito ea est, quæ nulli tali momento innixa suadet opus aliquod faciendum temere atque imprudenter.

Conveniunt autem Theologi fere omnes, quod teneamur semper morem gerere conscientiæ rectæ, moraliter certæ, necnon etiam erroneæ cum invincibili ignoratione conjunctæ. Quisquis etiam operatur cum conscientia ancipiti ac dubia, communi consensione imprudenter agit, & peccat. Ad conscientiam itaque probabilem gravis controversia restringitur; quam proximo capite explicabimus enucleatius, posthac curabimus dirimere, & complanare.

CAPUT XIII.

Quid sit opinio probabilis: quomodo hanc nonnulli studeant reddere certam regulam morum: quanta contentione hæc quæstio agitetur: quid prænotandum sit ad ipsam solide diluendam.

PROBABILEM opinionem nos paullo supra hac definitione circumscripsimus: *Probabilis opinio illa est, quæ gravi quidem momento innititur, sive quæ ducitur ratione aliqua, vel auctoritate minime spernenda, sed penitus non excludit oppositæ partis formidinem*. Etsi vero definitionem istam sola nominum perceptio satis declarat, nonnulla pro ejus explicatione sunt observanda. Existimarunt quippe complures sufficere ad opinionis probabilitatem, si innixa sit rationi vel auctoritati alicujus momenti, quamvis pertenuis ac levis; ut liquet ex definitione tradita ab Antonio Escobario Exam. III. de Consc. cap. 3. *Probabilis sententia dicitur, quæ rationibus innititur alicujus momenti.* Ex qua definitione fas esset sequi sententiam unius tantum Doctoris, dummodo gravis & probi, ut ibidem Escobarius affirmat, & Sanctius in Summa lib. I. cap. 9. Adversus definitionem illam non solum insurgit Auctor Epistolarum Provincialium Ep. V. & qui sub nomine Wendrockii Notas iisdem Epistolis addidit; verum etiam Joannes Sinnichius celebris Doctor Lovaniensis lib. I. Saulis Ex-Regis cap. 94. aliique Antiprobabilistæ omnes, præsertim præpositus Societatis Jesu Thyrsus Gonzalez Diss. I. §. 2. ubi ait definitionem hanc aperire januam magnæ relaxationi, & laxitati. Neque verum est quod scribit Auctor speciminis Doctrinæ Theologicæ per Belgium manantis P. IV. cap. 2. Ludovicum Montaltium in probrosis Epistolis prædictam definitionem e sola Hispania vestigasse, ibique ab uno Escobario parum scrupulose fuisse traditam; quicquid enim sit de Montaltio, cujus convitia rationemque scribendi nequaquam probamus: fatetur Gonzalez eamdem definitionem satis esse

esse communem, eamq ue nobis ex recentioribus exhibuit Tamburinus definiens opinionem probabilem lib. 1. Decalog. cap. 3. §. 3. *Opinio probabilis est assensus intellectus de aliqua re, qui innitatur rationi, vel auctoritati alicujus momenti, modo ex altera nihil appareat convincens.*

At Probabilistæ alii animadvertentes, quam latam hæc definitio erroribus viam sternat, eo quod ea statuta fas esset eligere quidquid apparet verisimile, eam emmollire studentes docuerunt requiri ad opinionem probabilem, ut nitatur fundamento magni momenti, fixo, firmo, non sophismati alicui, aut rationi duntaxat apparenti: quod colligitur ex Terillo & Esparza proximo §. laudati a Thyrso Gonzalez, & ex Joanne Ferrier Tolosano, quem exagitat citato loco Wendrockius. Atque ex his constat nos congruam tradidisse probabilis opinionis definitionem. Grave autem censetur, aptumque ad faciendam probabilitatem momentum, quando id videtur *omnibus, aut pluribus, vel sapientioribus, & iis vel omnibus, vel plurimis, vel maxime notis, & illustribus,* auctore in 1. Topicorum Aristotele: & si loquamur de iis, quæ ad fidem moresque pertinent, ut sit probabilis opinio juxta S. Patrem Augustinum in lib. VII. de Baptismate contra Donatistas cap. 53. num. 102. requiritur, ut saltem probetur aliquo diœcesano Concilio, & dijudicari possit ex definitione Concilii plenarii, ex sacris literis, ex sanctis Ecclesiæ Patribus, atque ex aliis Christianæ doctrinæ munimentis, ita, ut progrediendum non sit aliqua temeritate sententiæ, ubi munimenta hujusmodi non habentur. Videatur Christianus Lupus Dissert. de Opin. Probab. cap. 2. Verum ex allata definitione, qualecumque grave momentum censeas, refellitur doctrina illorum, qui commonstrare nituntur fas esse amplecti opinionem probabilem in alterius æque probabilis, aut probabilioris occursu. Si enim menti obversetur adversa opinio, quæ sit probabilior, ea gravioribus momentis erit dubio procul innixa: si æque probabilis sit, debet consimili ratione vel auctoritate fulciri; ideoque opposita opinio desinet esse probabilis, quum nequeat æstimari firma, ac stabili innixa fundamento sententia illa, cui adversatur altera æqualis, vel majoris momenti. Enimvero nullum pondus, saltim comparative, grave poterit æstimari, cui simile, aut gravius contranitatur. Atque hinc est, quod Probabilitatis, sive benignæ, ut inquiunt, sententiæ patroni coguntur principio pugnantia absurdaque deglutire; quoniam receptâ definitione, quam tradunt, nequit censeri probabilis illa opinio, cujus momenta possunt æqualia aut graviora elevare aut elidere.

Ut ex adverso Probabilistæ valide se communiant, docent maximam intercedere *opinionem* inter ac *dubium* discrepantiam. Ac *dubium*, quod fatentur non esse conscientiæ certam regulam, ajunt adesse, quotiescunque animus inter rationes ejusdem ponderis pendet anceps, uti & nos affirmavimus paullo supra: assensum autem *opinativum* illum dicunt,

dicunt, qui procedat ex cognitione majoris convenientiæ *prædicati* cum *subjecto* in una parte contradictionis quam in altera. Ita Gabriel Vasquez 1. 2. disput. 62. cap. 3. Et recte quidem; nisi enim major illa convenientia percipiatur, deerit momentum illud grave, quod necessarium fatentur ad faciendam probabilitatem. At hic rursus hæret aqua: quum nequeat dari istiusmodi assensus, quo mens judicet in una potius parte, quam in altera *prædicatum* convenire *subjecto*, dum simul animum pulsant oppositæ opiniones æquis suffultæ momentis. Alii distinguunt inter dubitationem speculativam, & practicam; quod an jure, & qua utilitate faciant, erit postea inquirendum. Quamplures vero, cum optime perciperent in plurium opinionum conflictu animum hærere suspensum, curarunt difficultatem omnem dirimere, præsidio judicii reflexi; quo mens utraque opinione librata censet unam atque alteram esse probabilem: atque posse hoc judicio conscientiam dirigi recentiores casuistæ consentiunt. At videndum est, an judicium istud reflexum, quod sane comparate ad objecta est ratum ac firmum, & absque ulla hæsitatione pronuntiat utramque opinionem esse probabilem; sit etiam comparate ad mentem rationalem talis efficaciæ, ut possit per illud omnem fluctuationem deponere, ac pro libito unum aut alterum agere; quum nobis potius videatur eodem judicio quemadmodum statuitur utriusque partis probabilitas, ita conscientiam vehementius angi, & quodammodo admoneri, ne inconsiderate eligat quod potest esse iniquum atque inhonestum. Tantummodo videntur hæ reflexiones (inquit Eminentissimus Aguirre) hominem placendi Deo & salutem consequendi cupidum hortari quammaxime; ut præjudiciis exutus sedulo veritatem inquirat, consulatque Scriptores Catholicos, ut re majori in lumine collocata ac dubitatione deposita elicere valeat judicium moraliter certum, atque eo pacto absque conscientiæ agitatione operari.

Priusquam de his pronuntiemus: constat ex allata definitione institui controversiam de eo, quod probabile est operanti, sive comparate ad mentem a qua elicitur judicium practicum; non de eo, quod est probabile tantum in se, atque spectata intrinseca ratione sui. In re quippe illud tantummodo probabile est, quod est verum; quoniam, verum duntaxat habet firmum, ex quo legitime inferatur, momentum. Quamobrem Philalethes, sive anonymus Auctor libri, qui inscribitur, *Triumphus Thomistarum*, Opusc. v. cap. 3. num. 79. *Cerne*, inquit, *cordate lector, quantum incautos decipiant Probabilistæ, dum eam sententiam prædicant probabilem, quæ non innititur sophismate, sed gravi, solidæ & magni momenti rationi, quæ non evidenti rationi vel auctoritati Scripturæ, Conciliorum, Pontificum evidenter repugnet. Certum est sententiam falsam a parte rei non posse probari per rationem, quæ sit a parte rei vera; etenim vero non potest connecti nisi*

verum & ideo nec ex vero potest sequi, nisi verum; unde quicquid legitime infertur ex vero est etiam verum: ut patet ex Summulis. Nulla ratio falsa potest a parte rei esse gravis, solida, & magni momenti; cum ergo Probabilistæ plurimas sententias dicant probabiles, quæ a parte rei falsæ sunt, (siquidem ex duabus contradictoriis & probabilibus una debet esse a parte rei falsa,) necesse est, ut per rationem gravem, solidam, & magni momenti, non intelligant eam quæ sic est a parte rei, sed quæ sic videtur probantibus eam. Ratio autem quæ videtur gravis & non est, quæ videtur solida & revera non est, verum sophisma est, idest apparens veritas, & vera falsitas. Similiter dum a sententia probabili excludunt evidentem repugnantiam, non loquuntur de repugnantia, quæ sit a parte rei evidens, sed quæ sic videatur a probantibus eam: est enim a parte rei evidens, omne falsum contrariari alicui rationi, & auctoritati. Hæc, & alia multa eo loci Philalethes, & ibidem laudatus Episcopus Vencienſis, cujus hæc sunt verba: *Addunt quidem illi* (Probabilistæ) *nonnunquam rationes quibus nituntur opiniones probabiles solidas esse debere, nec ullam probabilitate donandam, nisi quæ non repugnet Scripturæ ac Traditioni. Verum hæ conditiones nihil aliud sunt, quam laquei irretiendis, deludendisque simplicioribus instituti. Non enim per solidas illas rationes eas intelligunt quæ veræ sint; nullæ enim veræ rationes inveniri possunt ad stabiliendas opiniones falsas, quibus certe accenseri debet magna probabilium opinionum pars, quæ cum sibi invicem adversentur, simul veræ esse non possunt. Has ergo illi solidas vocant, quæ solidæ probantibus videntur. Hoc vero omnibus sine exceptione erroribus convenit. Nec enim quisquam ullum tuetur errorem, qui non solidas in judicando rationes sequi sibi persuadeat, &c.* Etsi autem ego arbitror ab omni decipiendi animo *Casuistas* omnes immunes, neminem quippe adeo improbum esse censeo, ut scienter pusillorum animabus retia summittat; id tamen certissimum puto, disputari de opinione probabili, in quantum talis menti operantium apparet: hac enim ratione spectare potest ad conscientiam, rerumque agendarum dijudicationem, quum nihil ad operandum voluntatem alliciat, nisi prout ei proponitur aut legitima, aut ficta bonitate vestitum. Atque id significarunt Scholastici appositione harum, vel similium dictionum, *An liceat sequi opinionem probabilem, qua talem.* Fateor etiam aliquando conscientiam falsam esse a culpa prorsus immunem, si tali ignorantia laboret, quæ non sit libera ac voluntaria, & aliunde ipsa conscientia sit practice certa: quod iterum moneo, ne insectando Probabilismum incidamus in casses hæreticorum. Num vero sit practice certa illa opinio, quæ est modo explicato probabilis, idest, habet in mente operantis grave aliquod momentum auctoritatis vel rationis, istud erit velitationis hujus subjectum.

Ex duplici itaque capite deduci potest alicujus opinionis probabilitas,

tas, ex ratione nimirum, atque ex auctoritate: non ex ratione manifesta atque irrefragabili, neque ex auctoritate divina nobis aut scriptura, aut traditione, aut Ecclesiasticis definitionibus certissime nota; illa quippe manifesta ratio scientiam parit, & hæc explorata auctoritas fidem generat: sed ex ratione, cui potest subesse falsum, & quæ conjunctam habet aliquam animi trepidationem; & ex auctoritate Scriptorum ob sententiarum discrepantiam, & perplexas quibus ducuntur argumentationes, nonnunquam obnoxiorum errori.

Si solus attendatur Scriptorum numerus; tametsi Assertores Probabilismi turbam faciant maximam, ita, ut quinquaginta enumeraverit Julius Mercorus, permultos addiderit Terillus, plurimosque ediderit ætas posterior; puto tamen stare ex adverso æque magnam ac florentissimam multitudinem. Hanc Gennetus & Guerrerus noster indigitant, qui tamen plures etiam doctrina & celebritate clarissimos prætermittunt. Certissime Probabilismo bellum indicunt post veteres omnes, ut a Nostratibus exordiar, viri percelebres Lambertus Le-Drou Episcopus Porphiriensis, Ignatius La-Zerda Episcopus Aquilanus, Christianus Lupus, Henricus Norisius Cardinalis Amplissimus, Franciscus Fervacques celebris Professor Lovaniensis, Joannes Schvveitzerus Doctor Coloniensis, quorum meminit in Ratione Operis sui præmissa Hispaniarum Conciliis Eminentissimus Aguirre. His accessere Bartholomæus Riccius, Fridericus Gavardi, Leonardus Vanroy, Nicolaus Gircken, Aurelius Piette, Joannes Libens, Fulgentius Bellelli, Antonius Guerrero, &, si Gibbonem & Salonium excipias, omnes, quotquot ad manus meas pervenerunt. Ex sacro Fratrum Minorum instituto laudari possunt Subtilis, ut vocant, scholæ Doctor ac Princeps Joannes Scotus, Divus Bonaventura, Cardinalis de Laurea, Corduba, & alii. Ex amplissimo Prædicatorum Ordine laudat ibidem Aguirre Joannem Martinez, Julium Mercorum, Vincentium Baronium, Picinardum, Gonetum, Contensonium, & Natalem Alexandrum. Commemorat ex Monastico Divi Benedicti Ordine Mabillonium, Gerberonem, Cardinalem Sfondratum, Facundum de Torres, Hontiverum, quibus ipsum Cardinalem Aguirre jure meritoque accensemus. Addit S. Carolum Borromeum, Cardinalem de Janson, Archiepiscopum Parisiensem Harlai, aliosque complures. Ex illustri amplissimaque Societate Jesu, quosdam paullo infra producam. Interim, cum necessarium minime sit, ut singulos persequamur, legi poterunt qui hanc provinciam susceperunt Scriptorum catalogum contexendi, ex quibus facile inferre possumus magnum hinc, inde numerum decertare.

In horum sane complexu quædam spectanda sunt, quibus attentis videntur mihi etiam ex hoc capite Antiprobabilistis majorem accedere auctoritatem. Ac primum adversus eos, qui probabilitatem propu-

 gnant,

gnant acerrime insurgunt docti viri, qui de Theologicis Controversiis scripserunt absque ullo partium studio, nec jurarunt in verba magistri, &, quod summopere commendandum est, probarunt quicquid sibi visum est subnixum momentis validioribus. Hujus generis sunt, ut nonnullos producam, Nicolaus Le-Herminier, Ludovicus Habert, Antonius Charlas, Philaletes, Merbesius, Gennetus, Auctores Summæ Theologiæ Moralis ad usum Seminarii Petrocorensis, earumque, quas edi curarunt Eminentissimi Principes Grimaldus Episcopus Aquensis, & Le-Camus Episcopus Gratianopolitanus. Videntur præterea in eamdem sententiam conspirare celebriores Christiani Orbis Universitates: quippe ex sola Lovaniensi numerantur ab Auctore Speciminis Doctrinæ Theologicæ, Joannes Sinnickius, Jacobus Pontanus, Franciscus Vanvianen, Gerardus Vanvverm, Lambertus Vincent, Joannes Recht, Gummarus Huygens, Laurentius Neessen, quos omnes eadem ferme ætate certum est floruisse. Universitas etiam Parisiensis, quamquam nonnulli Sorbonæ Doctores sententia nunc distrahuntur, anno 1665. die 21. Junii hanc propositionem, *Agendi regula proxima conscientia est. Probabilem sequi tuto licet, etiam probabiliori posthabita*, sequenti censura confixit, *Hæc propositio quoad secundam partem generatim sumpta, quatenus, ad omnem probabilitatem, & casum extendi potest, falsa est, temeraria, & in varias morum corruptelas inducens*. Est autem sententia oppugnans.Probabilismum ab omnibus fere Parochis, & Episcopis Gallicanis, ac majori Theologorum numero, nulla habita ratione eorum, qui deterioribus partibus student, communi plausu recepta. Insuper doctrina, quæ invehitur adversus opinionem probabilem nullam unquam subiit censuram, nisi forte a Jansenianis falso circa ignorantiam dogmate contaminata. At sententia Probabilistarum dicitur a Paulo Comitolo lib. v. Resp. Mor. q. 15. *fœda prolapsio*, & notatur plurimis Episcoporum censuris tanquam falsa, periculosa, viamque sternens innumeris corruptelis. Collegere censuras istiusmodi Merbesius in Summa Christiana P. 1. q. 36. & Antonius Charlas de Opinionum delectu cap. 17. Nonnulli quoque in Probabilismi defensionem editi libri experti sunt tristem adversamque fortunam, ut Apologia Casuistarum tot per Gallias animadversionibus conscissa, Opus Guimenii a S. Facultate Parisiensi proscriptum, & damnatum ab Alex. VII. Apologema Caramuelis adversus præclarissimum Jurisconsultum Fagnanum. Ad hæc Theologi omnes, ut inquit initio Operis de recto usu opinionum probabilium Thyrsus Gonzalez S. J. Generalis Antistes, usque ad annum 1571. semper docuerunt tutiorem partem esse tenendam: atque Paulus Comitolus citato loco affirmat, id præsertim tradidisse Henricum Gandavensem quodl. iv. q. 33. Gersonem Tract. 36. art. 10. D. Antoninum 1. P. tit. 3. cap. x. §. 10. Adrianum in qq. de Restit. q. *Jam dictum*, Cajetanum in Summa v. *Opinionis*

usus,

usus, Sotum in III. lib. de Just. & Jure q. 16. art. 5. Sylvestrum verbo *Opinio*, q. 2. Angelum, Navarrum, Tabiensem, & alios, uno excepto Armilla; de quo etiam aliter quam Comitolus, censet Charlas, hac illius recitata sententia, *In operandis vero, ubi sunt opiniones, semper tutior pars est eligenda, ne quis exponat se periculo ambiguitatis, & consequenter peccandi*. Ita Armilla v. *Opinio*. Excusum autem fuit Opus Comitoli primum Lugduni anno 1609. Atque ex his apertissime constat inter omnes Probabilismi defensores nullum commendari ob venerandam antiquitatem: ideoque consueverunt semper Probabilistæ Juniorum Scriptorum doctrinam magnificare. Insuper nec unus poterit adinveniri, qui sententiam oppositam probabilismo deseruerit, postquam illam fuerit semel amplexus: quod merito dixit Gonzalez dissert. XIII. pag. 219. num. 85. magnum veritatis argumentum. At sententiam, quam benignam vocant, retractarunt permulti post replenam atque accuratissimam discussionem. Retractavit supra laudatus Eminentissimus Aguirre scribens num. 31. quod ipse *communi fere sensu, & præjudicio adductus in probabilismo velut in pulvino molliter quiescebat*: sed seq. num. 33. inquit: *Cœpi itaque rem maturius examinare ab anno circiter 1671. usque modo, lectis ac relectis pluribus auctoribus, qui hinc & inde controversiam hanc gravissimam profligarunt ex instituto. Deprehendi vero ingens periculum saluti in sectando, aut consulendo aliis Probabilismo, sive usu cujuslibet opinionis minus probabilis faventis libertati in concursu alterius probabilioris adhærentis præcepto. Idem mihi alte insedit, ubi utraque apparet probabilis æque aut circiter: manet enim res adhuc vere dubia, & incertum, omnino, an actio vel omissio sit contraria legi æternæ, nec ne; quicquid plerique recentiorum distinguant inter dubium speculativum & practicum; hanc enim distinctionem quoad controversiam præsentem plurimi alii a triginta circiter annis usque modo doctissime rejecerunt. In dubiis autem, & spectantibus ad æternam salutem, eligendam esse tutiorem partem jura clamant, & prudentia, & lex caritatis divinæ, de propria, & aliorum salute palam dictat*. Steterat pariter acerrime pro sententia Probabilistarum Cardinalis Pallavicinus, sed illam retractasse demonstrat Gonzalez laudata dissert. XIII. num. 76. Gonzalez ipse in Operis sui Introductione num. 40. de semetipso inquit: *Postquam accurate legi quicquid benignioris sententiæ doctores pro se, quicquid contra ipsos adducerent severioris sententiæ defensores, post exactam totius controversiæ discussionem, quamvis fuissem contrariæ sententiæ principiis assuetus, meo tamen firmiter insedit animo, mansitque infixum ... nulli permissum esse amplecti sententiam minus tutam in occursu tutioris æque vel fere æque sibi verisimilis; atque adeo ad usum licitum opinionis minus tutæ necessarium omnino esse, quod post diligentem veritatis inquisitionem ipsa citra passionem & culpam appareat operanti sensibiliter*

& cla-

& clare verisimilior opposita, atque hac de causa ab ipso judicetur vera judicio absoluto determinato. Non defuerunt ergo Auctores gravissimi, qui re mature ac diligenter excussa Probabilismum, ut vulgo defenditur, retractarunt.

Hinc rejicitur plurimorum Recentiorum confidentia, quâ innumeros nobis Doctores obtrudunt, eos maxime, qui Moralem Theologiam postremis sæculis exornarunt. Ab his initio petimus, num probent Pii II. in Epistola ad Ludovicum Galliarum Regem monitum illud perutile: *Scriptura, quæ ait, Ubi multa consilia, ibi salus, consiliorum multitudinem non requirit, sed maturitatem & digestionem; quæ res in paucis, quam in multis facilius invenitur: neque enim honestas & justitia multitudini facile suadetur; quæ variis affectibus agitata ad pejora frequenter inclinat*. Collustrat documentum istud lege Justinianea, atque exemplis Jesuita Comitolus pagina Responsorum Moralium 653. Quærimus insuper, sit ne Probabilismi propugnatoribus major doctrina, major sanctitas, major in Ecclesia auctoritas; quæ tria in Scriptorum numero sunt apprime inquirenda. Petimus etiam, ut Probabilistæ in medium proferant Ecclesiæ Patres, Canones Conciliorum, statuta Pontificum, nec non antiquos celebresque Scholasticos, qui floruerint ante annum 1570. Interrogamus etiam, an Probabilismum retractaverit præclarus aliquis Scriptor ex illorum numero, qui illum probarunt, adhibito studio, & re diligenter discussa. Id etiam scire percupimus, an habenda sit ratio Auctorum illorum, quos diximus pugnare ex adverso: & si respondeatur nihili hos faciendos, optamus ut nobis reddatur caussa; an fuerint morum corruptores, an a Sede Apostolica hoc in eis dogma fuerit proscriptum, an ex illorum perceptionibus scaturierint morum laxitates, an impetiti sint censura aliqua, a qua se purgare nequiverint. Postremo quoniam humanæ auctoritati debent præferri sacræ litteræ, & monimenta reliqua veritatis firmissima, & inconcussa; hoc nobis est demonstrandum, subverti munimentis hujusmodi Scriptorum, quos sequimur, auctoritatem. Quod si Probabilistæ proferant tantummodo Auctores posteriorum ætatum, refutatos a multis, a suis quoque partibus disjunctos, ductosque vel præjudicio aliquo, vel parum consistente momento; noverint sententiæ ipsorum quamlibet Recentiorum multitudinem nihil afferre posse adjumenti.

Recensere quidem potuerunt venerabilis Societatis Jesu Scriptores plurimos, etiam eximium Concionatorem, virumque egregium Paulum Segneri seniorem, qui de hoc argumento elegantissimam conscripsit Epistolam, non enim nos de hujus auctore aliter sentimus, quam juxta nominis inscriptionem. Verum nec Jesuitæ omnes Probabilismum sectantur. Dixi de Paulo Comitolo, de Cardinali Pallavicino, & de Thyrso Gonzalez. Bellarminus in Epistola ad nepotem suum

suum Episcopum Theanensem hæc habet: *Si quis velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, & non respicere quid multi hoc tempore dicant, aut faciant: & si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi, & nulla ratione, nullius imperio, nulla temporali auctoritate proposita ad minus tutam partem declinare. Agitur enim de summa re, cum de salute æterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam exemplo aliorum induere, & eo modo conscientia non remordente ad eum locum descendere, ubi vermis non moritur, & ignis non extinguitur*. Afferunt gravissima hæc Bellarmini verba Thyrsus Gonzalez, & Cardinalis Aguirre, una cum Epistola Mutii Vitelleschi Præpositi Generalis data anno 1617. pridie nonas Januarias. Testatur idem Gonzalez oppugnari Probabilismum a Ludovico Molina, Ferdinando Ribello, Andrea Blanco, atque hunc omnium primum adversus Probabilistas strinxisse calamum. Addere possumus Franciscum Cardinalem Toletum, Dominicum Nunnez in Regula honeste vivendi, Adamum Eherentreich De licentia Actionum Moralium, Aegidium Estriz in Logistica Probabilitatum, aliosque bene multos. Istos vero, præsertim Bellarminum, Pallavicinum, Toletum, Comitolum, & Gonzalez æquiparare possumus Jesuitis ceteris universis. De Pauli Segneri Epistola nihil habeo aliud, quod valeam pronuntiare. Illam refutavit Ballerinius eruditus, dissertusque Presbyter Veronensis: neque hujus argumenta frangit Epistola Anonymi ab eodem Auctore postremis dissertationibus vellicata. At plura de iis, quæ pertinent in hac quæstione ad auctoritatem numerumque Scriptorum dicta sunt hactenus. Proferenda ergo sunt, quæ ad percipiendam vim & efficacitatem rationum ducimus præmittenda.

Ac principio prænotandum est omnem opinionem, quatenus plenam scientiam, judiciique firmitatem excludit, ortum ducere ex ignorantia. Liquet id ex quo principia, quæ certa sunt ac perspicua, & quorum connexio cum enunciationibus inde illatis similiter manifesta est, non opinionem generant, sed scientiam; quemadmodum si auctoritatem habeant divinam atque irrefragabilem, & excedant notitiam naturalem, rationemque communem, nec opinionem pariunt, nec scientiam, sed fidem. Atque id affirmat D. Bernardus scribens in v. de Consid. cap. 2. *Intellectus rationi innititur, fides auctoritati; opinio sola verisimilitudine se tuetur*. Et Tertullianus libro ad Nat. cap. 2. *Varietas opinionum*, inquit, *venit ex ignorantia*. Revera in Deum, quem nihil latere potest, nulla cadit opinio, nullaque judicii hæsitatio: nos e contra diversis opinationibus trahimur, idque evenit non in per se notis, quorum eamdem habemus singuli perceptionem, sed in abstrusioribus & reconditis, quorum caussam ignoramus. Propterea in primo homine condito cum participatione lucis æternæ, nullaque deceptus falsitatis

tatis imagine, nullam extitisse opinionem errori subjectam, scite & luculenter demonstrat Q. XVIII. de Veritate a. 6. Doctor Angelicus: ubi etiam probat opinionem semper esse cum inordinatione aliqua conjunctam, quoniam inordinatio est, *quotiescunque intellectus, cujus objectum est verum, flectitur in aliquam partem a verisimili*. Hæc quidem Doctrina Augustiniana est; nam S. P. in libro de Utilitate credendi cap. XI. num. 25. affirmat, *tria esse veluti finitima sibimet in animis hominum distinctione dignissima, intelligere, credere, & opinari: quæ si per seipsa considerentur, primum semper sine vitio est, secundum aliquando cum vitio, tertium nunquam sine vitio*. Ignorantiam vero, ex qua nascitur opinatio, esse animi vulnus, atque pœnam peccati, res est in Augustino adversus Pelagianos decertante literis expressissimis demonstrata. Itaque si quis opinionem probabilem sequatur, & ex duabus falsam eligat, videndum est, an tali ignorantia laboret, quæ possit illum a culpa excusare; si veram, quærendum an scienter se exponat peccandi periculo: quod sane, præceptore D. Thoma Quodlib. VIII. art. 13. reperitur, *quotiescunque operans non habet scientiam de contrario, & in quamdam dubitationem inducitur contrarietate opinionum, & tenui ea dubitatione permanente operatur*. De ignorantia autem statutum est supra, invincibilem semper a peccato excusare, quum destruat voluntarii rationem: vincibilem autem esse damnabilem, si sit eorum, quæ scire debemus, juxta canones capitis XII. & receptam D. Thomæ doctrinam Q. 3. de Malo art. 8.

Observandum prætera, ex duabus inter se pugnantibus opinionibus, quarum una præferat libertatem, altera vero præceptum, unam semper veram esse, aliam falsam. In exemplo sint hæ duæ enunciationes, *Licitum est in hoc peragendo negocio uti simulatione*, &, *Non est licitum*. Impossibile est utramque propositionem esse simul veram, simulque falsam, si eadem ratio sit utriusque, idem objectum, eædem rei circumstantiæ, prout didicimus in vestibulo Dialecticæ, & ex communi notissimoque pronuntiato, quod idem nequeat simul esse, & non esse. Profecto in duarum opinionum conflictu, necesse est, ut utraque sit æque probabilis, aut una habeat majorem, quam altera probabilitatem; momenta enim, quibus innituntur, nisi æqualis sint ponderis, disparia erunt atque inæqualia, unumque pluris erit, ac ponderosius: ideoque disputari solet, num liceat sequi opinionem probabilem in occursu minus probabilis, num in concursu opinionis æque probabilis, num denique in concursu opinionis probabilioris.

Illud quoque advertendum est, nonnihil interesse discriminis inter tutam ac probabilem opinionem: nam tuta dicitur opinio illa, quæ vitat omne peccandi periculum; probabilis quæ innititur haud levi auctoritatis vel rationis momento. Potest itaque contingere, ut opinio aliqua sit minus probabilis, & nihilominus magis tuta. Affert exemplum

Gonet

Gonet sententiæ D. Bonaventuræ, quod homo statim post lapsum teneatur ad confitendum lethalia crimina, si copia adsit Confessarii. Talis dicitur opinio eorum, qui putant mortale peccatum non recitato Matutino cum Laudibus rem sacram peragere; aliaque rigidioris Moralis capita, de quibus nihil nostra interest in præsentiarum definire. Multæ tamen dantur sententiæ probabiliores simul, & tutiores, cujus generis sunt omnes illæ, quæ non solum amovent peccandi pericula, verum etiam habent momenta validiora: in Schola nostra sententia docentium inquirendam esse a Confessario peccatoris insolitam sceleris consuetudinem, & aperiendas circumstantias notabiliter aggravantes.

Insuper prænotandum est, nunquam licitum esse sequi conscientiam dubiam, hæsitantem scilicet, & in neutram partem protendentem, sive quia nulla adsit assentiendi ratio, sive quia utrinque occurrant rationes consimiles & æqualia momenta. Dubitatio enim est, inquit Q.XIV. de Verit. a.I. S.Thomas, quotiescumque animus *fluctuat inter duas partes contradictionis*. Et quidem conscientiam dubiam non esse certam regulam morum, liquet ex illo axiomate: *In dubiis tutius est eligendum*; quod habetur in cap. *Ad audientiam*. Et cap. *Significasti*, De Homicidio. Cap. *Juvenis* De Sponsal. &c. Idem tradit Augustinus scribens in priori libro de Bapt. contra Donatistas cap.3. *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta præponeret*. Proximoque capite 5. verba faciens de iis, qui Baptismum suscipiebant in parte Donati, *Quis dubitat*, inquit, *certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Quibus accedit ratio paullo supra ex Angelico Doctore deprompta, quod peccet quisquis periculo peccandi se exponit: versatur autem in magno peccandi periculo qui opera exequitur, de quorum honestate firmam non habet persuasionem. Enimvero si nemo prudens ac plane non stultus sumeret cibum vel potum, dum anceps esset, an esset medicatum & venenosum; quis præcipiti consilio ea patrare debet, quibus veretur ne peccato inficiatur immortalis animus, cujus salus præferenda est corporis valetudini?

Sedulo autem hîc animadvertendum est, Probabilistas distinguere inter dubium *speculativum*, & *practicum*, ut si probare niteris ex duabus oppositis opinionibus generari dubitationem, ideoque nefas esse ambabus simul confluentibus agere adversus illam, quæ stet pro præcepto, præsto sit subterfugium, quod dubium istud speculativum est, non practicum, & consequenter nequit conscientiæ rectitudinem labefactare. Dixi paullo supra Cardinalem Aguirre commonere hanc distinctionem esse in præsenti controversia rejiciendam: quod num recte commonefactum sit, brevî revocabo ad examen; pendet enim ex distinctione ista non solius quæstionis, in qua versamur, sed aliarum quoque plurimarum enodatio. Itaque dubium speculativum est, quod sistit in contemplatione veritatis; ut dum in problemate ignoramus quæ-

nam pars verior sit: practicum vero dubium est illud, quod attinet ad rem peragendam. Ita Dialecticorum dubitationes speculatrices sunt, artificum practicæ. An utrumque dubium ad eamdem mentis facultatem pertineat, an potius unum ad intellectum, alterum ad voluntatem, nihil prorsus interest definire. Judicium speculativum, & practicum esse ejusdem potentiæ docet S. Thomas 1. p. q. 79. art. 11. Sunt permulti, qui illud ad intellectum referunt, istud ad voluntatem. Nos repetimus utriusque judicii discrimen ex objectis tantum, aut connotatis, qua etiam ratione duas illas animæ facultates, mentem scilicet, ac voluntatem sejungimus. Conveniunt in hoc omnes, quod practicum judicium prioris ductum sectetur: quare si judicium speculativum dubium sit, etiam practicum ex dubitatione procedit; neque potest quispiam in speculatione hæsitans semetipsum ad agendum determinare, nisi aut præcipiti imprudentia, aut fluctuantis animi trepidatione.

Patroni opinionis probabilis, ut cum dubitatione speculatrice stare demonstrent judicium practicum moraliter certum, confugiunt ad mentis humanæ reflexiones, uti in præcedentibus innuebam. Hoc sane loco nobis accurata distinctione opus est. Porro si dum speculatio est anceps, & in rebus dijudicandis mens fluctuat, immutetur objecti circumstantia, accedatque momentum aliud alicujus ponderis; haud dubium, quin efformari tunc valeat judicium practice firmum ac certum: verum certitudo ista nequaquam innititur reflexioni præcedentis dubitationis, sed reflexioni accedentis momenti, atque novæ gerendarum rerum circumstantiæ. Exemplis id explico. Hæret dubius vir Religiosus an liceat sibi jejunium frangere, vel a Choro discedere: præcipit illi Superior ut comedat, studiisque vacet; atque id faciendum censet judicio practico, quod non ex præcedenti dubitatione habet firmitatem, sed ex accedente præcepto. Dubitat item creditor, num sibi fas sit agrum debitoris invito domino invadere: accedit ad forum Judicis, a quo accipit invadendi auctoritatem; & recte id licitum judicat, hujus tamen auctoritatis præsidio, non vi prioris fluctuationis. Anceps est colonus an jure prædium possideat, de quo lis pendet ambigua; at edoctus a Jurisconsulto in possessione prædiorum meliorem esse conditionem possidentis, ac neminem bonis quæ possidet ob dubium aliquod esse expoliandum, nixus ille hoc principio tradito ab Augustino de Fide & Op. cap. VII. jurisque regulis confirmato, practice certus evadit, & absque piaculo prædium retinet. Atque ita in exemplis compluribus ratiocinandum. Quod itaque stante dubio possit conscientia induere practicam certitudinem, si accedat nova aliqua ratio, aut immutentur circumstantiæ, sive materia præcepti, verissima atque indubitata res est; atque omni procul dubio potest hoc pacto ex reflexione mentis antea perplexæ fieri judicium practicum moraliter certum, quod sit morum regula.

At

At persistentibus iisdem motivis, ob quæ animus fluctuat, & dubius hæret an hæc actio honesta sit, an turpis atque inhonesta, per nullum judicium reflexum reddi potest moraliter certus de illius honestate. Ex quo enim fonte certitudo hujus judicii manare potest, si judicium speculativum, unde exoritur practicum, anceps est, atque incertum? Non potest excogitari nisi duplex via, quâ animus ab illa hæsitatione descendat in certitudinem istam, utraque contorta & fallax. Ac prima via est, ut, librata auctoritate, vel ratione judicetur esse æque probabile quod illa actio sit honesta, & quod sit inhonesta, quoniam utrinque gravia proferuntur momenta, atque hoc pacto nobis persuadeamus fas esse quod lubet, adeo ut non in dubiis jam hæreat animus, sed in opinationibus, quarum utraque licita judicatur. At falsum est, quod per judicium reflexum de æqua probabilitate duarum opinionum oppositarum possimus efformare judicium practice certum, atque ad formandos, dirigendosque mores idoneum. Dum enim arbitramur utramque opinionem esse æque probabilem, persuasum nobis est utramque æqualibus momentis inniti: quod dum nobis est persuasum, quomodo exuere possumus præconceptam dubitationem? Certe id non possumus vi rationum ac momentorum, quum ex utraque parte hæc nos consimili pondere trahant: sed tantum libera, noxiaque deliberatione, non ductum rationis consectante, sed sensuum.

Altera via est, ut in concursu illarum inter se pugnantium opinionum excludatur, aut suspendatur judicium de objecti inhonestate, ita, ut in una opinione animus acquiescat, de altera autem nihil habeat solicitudinis: quod me judice fieri nequit absque summa imprudentia ac perversitate. Principio enim hæc judicii suspensio annexam habet ignorantiam voluntariam, eamque turpem & damnabilem, quam Theologi appellant affectatam, quoniam parvipendens rationes oppositas, præsertim obvias, & peccandi pericula commonstrantes, profecto non vult intelligere ut bene agat, oculos sibimet eruit ne videat, atque ait Domino rationis stimulos excitanti, *Recede a me, scientiam viarum tuarum nolo*. Quis autem ignorat, perniciose agere *adversus seipsum cor humanum, ut quod possit intelligere, si bona voluntas accederet, non intelligat, non quia difficile est, sed quia voluntas aversa est?* inquit Augustinus Enarrat. in Psalm. xxxv. num. 1. Deinde qui non vult expendere momenta contraria, is nec prudens est, nec moraliter certus de operis honestate. Enimvero quis, nisi omnino desipiat, existimet certum esse, quod norit validis argumentationibus oppugnari? Præterea, ut aliquod proferamus exemplum ex humanis officiis depromptum, num prudens dicendus est miles, qui non timet hostis a tergo venientis insidias? num prudens mercator, qui lucrum tantummodo, non damnum pensitat? num prudens judex, qui defensoribus, non accusatoribus aures præbet? Ex duobus quidem opinionibus invi-

eem pugnantibus, si una honestatem, utilitatem, æquitatemque proponit, altera accusatrix est, & crimen probrumque objectat, atque ideo nequit ista prudenter abjici, & absque ponderatione deponi.

Prænotandum quoque est, Probabilistas, si hac percellantur argumentatione, Necessum est ex duabus contrariis opinionibus unam veram, & alteram falsam esse, & consequenter adest in earum discretione periculum errandi, ac præcepta transgrediendi, illico responsuros, adesse quidem periculum peccandi *materialiter*, at non peccandi *formaliter*: quam responsionem frequentissime repetit Anonymus auctor Epistolæ vernacula lingua adversus Ballerinium conscriptæ, quasi Antiprobabilistæ rancidulam illam confectamque distinctionem nondum perceperint, aut nolint advertere. At quidquid ideæ, perceptionisque vocabulis istiusmodi insit; indubitatum est illum peccare tam *materialiter*, quam *formaliter*, idest, semetipsum obstringere criminis alicujus reatu, qui voluntarie ac libere præceptum transgreditur aut opere, aut omissione, neque habet ex parte hujus voluntatis libere præceptum transgredientis vel ignorantiam, vel impellentem necessitatem, vel motivum aliud invictum excusationis. Atque id mortalium neminem puto denegaturum. Si ergo lubeat asserere, quod sit peccatum duntaxat *materiale* pravum illud opus, quod perpetratur absque usu libertatis, vel cum ignorantia minime culpabili, ut homicidium commissum a phrenetico, concubitus Jacob cum Lia, atque alia facta hujus generis; annuam toto capite: nolo enim de verbis in re gravissima disceptare. Quod sit tamen peccatum, ut inquiunt, *formale*, peccatum imputabile ad culpam, peccatum denique animam innectens reatu, nisi adsit ex parte voluntatis ratio aliqua excusans; puto, inquam, neminem unum esse fore, qui neget. Quamobrem hoc insinuare intendimus quotiescunque dicimus vitandum esse peccandi periculum; etiamsi non exprimatur a nobis adverbium illud *formaliter*; quod fortassis adhibetur perperam, quoniam peccatum propria sermonis consuetudine non appellatur quicquid non potest, aut non debet vitari. Atque hæc sunt, quæ duximus prænotanda.

CAPUT XIV.

Demonstratur conscientiam probabilem, qua talem, non esse semper certam, rectamque regulam morum.

PRIUSQUAM de opinionum conflictu disquiramus, universim de *probabili* in se spectata differendum est: quumque plures dentur probabilitatis gradus juxta majorem, aut minorem auctoritatem, variaque rationum pondera, atque momenta, dicendum primo quid sentiendum

tiendum de probabilitate pertenui, haud momentosis argumentis, vel paucis, aut proletariis Scriptoribus subnixa; tum cetera quæstionis capita subnectenda.

Propositio I. Si tenuis sit opinionis probabilitas, eidem morigerari iniquum est.

Hæc propositio, cui etiam recentiores probabilistæ subscribunt, probari potest sacris literis, Patrum auctoritate, definitione Pontificum, obvia ratiocinatione, atque exemplis. Scriptura divina commonet etiam ad perditionem impios pertrahi iis obsequentes, quæ licita, ac justa opinantur; ac propterea dandam operam saluti animarum absque fallaci fidentia, & conjuncta cum spe animi trepidatione: *Est via, quæ videtur homini recta, & novissima ejus ducunt ad mortem*, inquit Auctor Proverbiorum cap. XVI. 25. Et Apostolus ad Philip. II. 12. *Cum metu, & tremore vestram salutem operamini*. At ubi tenuis occurrit probabilitas; qui eidem obsequitur, arbitratur viam directam tenere, cum iter arripiat flexuosum, & fallax, atque unius auctoris doctrinæ, aut non exploratæ ratiocinationi confisus abjicit comitem opinionis formidinem. Contemnit itaque Apostolicam monitionem, & viæ se committit, cujus exitus est mors, ac sempiternus interitus.

Sane ut ad Ecclesiæ definitiones procedat dissertatio: si fas esset sequi quamlibet probabilem opinationem, posset quis amplecti sententiam unius Scriptoris aliqua nominis celebritate præclari nulla ratione habita ceterorum. Tunc enim adesset aliquod auctoritatis momentum sufficiens ad tenuem probabilitatem constituendam. Et revera unius Doctoris pii, ac docti auctoritate reddi opinionem probabilem, & conscientiam tutam, tradiderunt probabilitatis Propugnatores Escobarius Theol. Moral. Tom. 1. l. 2. sect. 1. cap. 2. Sanchez Op. Moral. lib. 1. cap. 9. num. 6. Tamburinus lib. 1. in decalogum cap. 3. §. 3. At ab Innocentio XI. anno 1679. proscripta fuit hæc assertio: *Generatim dum probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus*. Et ab Alex. VII. *Si liber sit alicujus junioris, & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem*. Reponet Probabilista non cujuscunque auctoris licitum esse sententiam amplecti, sed pii tantum, ac docti. Verum si huic docto, pioque auctori repugnent alii cum numero, tum doctrina percelebres, idque mihi compertum sit, (fateor enim rudem, atque imperitum hominem ad hortationem Parochi, aut Confessarii, quem probum doctumque existimat, posse conscientiam moraliter certam induere) si, inquam, illi auctori repugnent alii, quomodo ipsius judicium, non leve, sed libratum, ac firmum poterit judicari? Num prudenter nequaquam credendum est, scriptorem alioqui accuratum tunc

tunc aberrare, præsertim ubi adversatur venerandæ aliorum multitudini, nec prodit doctrinæ suæ momentum aliquod invictissimum? Præterea propositiones illæ duæ ab Apostolica Sede reprobatæ fuerunt, ne quis morum regulam ad parvum Auctorum numerum exigeret, aut illam constitueret in alicujus Doctoris approbatione, spretis sacrarum Scripturarum, ac Patrum documentis: nam ob eamdem rationem etiam ab Ecclesia Gallicana confixæ fuerunt in Generalibus Comitiis ann. 1700. At si fas esset tenere probabilem quantumvis tenuem opinionem, posset quis fidere unius junioris institutionibus, parvipendens sacras literas, Ecclesiæ canones, Patrum monita, aut saltim nullam de his gerens solicitudinem. Damnatas igitur propositiones laxitate morum suorum comprobaret.

Accedunt summorum Pontificum definitionibus gravissima Patrum monita. Ac primo Tertullianus eo argumento insectatur Ethnicorum licentiam, vicesimo capite lib. de Spectaculis, quod nusquam excusetur agens quæ Deus damnat, & quæ judiciorum varietati subjiciuntur; propterea quod *hæc est veritatis integritas, & quæ ei debetur disciplinæ plenitudo, non mutare sententiam, nec variare judicium*. Quomodo ergo fidit conscientiæ suæ, qui haud ignarus veritatem unam esse immutabilem, atque integerrimam, dum major pars Doctorum ab illius sensu distrahitur, pro libito quæ magis arrident complectitur? An non Ethnicis, quorum saltim in impia ipsorum Religione erat communis error, longe iniquior habendus est? Dices Ethnicis non probabilem fuisse conscientiam, sed erroneam. At hæc ipsa conscientia erronea, quoniam ei obsequebantur ob augurum, majorumque suorum auctoritatem, & ob anteceptam superstitionis venerationem, neque expendebant motiva credendi, quæ evidentissime fidem nostram confirmant, hæc, inquam, conscientia eis nedum probabilis erat, sed etiam Christianorum Religione probabilior. Fateri autem debent, ut prænotavi, Probabilistæ se non solum pugnare pro illa probabili opinione, quæ sit talis re ipsa, sed quæ talis appareat operanti. Quum itaque Idololatris religio flagitia permittens appareret probabilior; in sententia Adversariorum nostrorum immunes erant a culpa. Et quidem Erardus Billius e Probabilismi principiis excusat a peccato puerum baptizatum, qui ob monita parentum adhuc hæresi sibi propositæ assentitur, & ait multas puellas usque ad vigesimum annum vix posse censeri hæreticas. Cur quæso? Quoniam habent, quandiu argumentis convincentibus non retrahuntur, *argumenta probabilia suæ sectæ*. Hæc Billius Tract. 111. de Fide, non tantum ab Auctore Artium Jesuiticarum §. VI. Cent. I. verum etiam a Nicolao L'Herminier Tom. V. pag. 120. laudatus. Qui ergo indiscriminatim Probabilismum sectantur æque, ac Ethnici, Tertulliani reprehensioni subjiciuntur.

Accedit Tertulliano Auctor Hom. 44. in Matth. inter opera Chrysostomi,

sostomi, cujus hæc sunt verba: *Si vestimenta empturus gyras unum negotiatorem, & alterum, & ubi meliores vestes inveneris, & pretio viliori ab illo comparas; quomodo non oportet populum circuire Doctores, & inquirere ubi sincera veritas Christi venundatur, & ubi corrupta, & veriorem eligere, plusquam vestimentum?* Qui ergo unius aut alterius Scriptoris sequitur auctoritatem, nisi is invictissimis Scripturarum sanctarum, Traditionis, ac sacrorum Canonum momentis sententiam suam roboraverit, atque adversarios habuerit quamplurimos, & probabilia duntaxat tradiderit, quasi ex uno negotiatore sordidam mercem sibi comparat, atque corporis utilitati magis studet, quam animæ. Alia Patrum testimonia producam proxima positione.

Evertitur etiam contraria assertio validis ratiocinationibus. Primo quoniam tenuis probabilitas, aut ex numero, & auctoritate scriptorum peti debet, aut ex momento rationis. Si ex primo capite; tenuis probabilitas commentitia est, ac repugnans. Vel enim auctores, quibus fulcitur, sunt omnes, aut plures, & sapientiores, ac maxime noti, & illustres; & hoc pacto non est tenuis probabilitas, sed magna: vel sunt perpauci, ac minus exercitati, nominisque vulgaris; atque ita juxta traditam definitionem *probabilis*, nec opinionem probabilem possumus appellare; cum non habeatur momentum aliquod ponderosum. Ac pari jure si probabilitas innitatur rationi; aut hæc dignoscitur Scripturæ, ac Patribus consentanea, & gravis est probabilitas, non tenuis: aut Scripturis, Patribusque repugnat, & nulla probabilitas est; aut non deprehenditur, num repugnans sit, vel consentanea; & ita cum possit esse humanæ mentis figmentum, & exigua supponatur ac tenuis, nequit habere grave illud pondus, quod ad conscientiam probabilem ipsi adversarii requirunt. Probabilitas itaque quæ sit tenuis, nequit excogitari; nisi *probabile* dixeris quicquid potest aliqua argumentatione quodammodo suaderi, quod convenit etiam cuique dubitationi. Deinde si fas sit obsequi cuilibet quamvis tenui probabilitati; fas quoque erit imprudenter agere, & periculo peccandi se exponere; quemadmodum paullo post demonstrabimus. Præterea nonne peccat, qui legem contemnit? Nonne contemnit qui divina mandata minime meditatur? An meditatur qui suasori cuilibet præbet assensum? Num talem assensum non præstat, qui minima ductus ratione propriæ obtemperat voluptati? Mitto erumpentem ex hoc fonte morum inhonestatem, turpissimamque licentiam.

Exemplis denique falsum illud dogma refellam. Quis enim cum in promptu sit communis cibus, acciperet insolitum, quem major convivarum pars veneno infectum assereret? Quis viam ab uno commonstratam arriperet, quam alii affirmarent ducere ad præcipitium, recessumque latronum? Quis posthabitis fidissimis sociis, fœdus cum aliquo iniret absque prædis sponsione fructus uberrimos pollicente? At

qui

qui opinionem tenui probabilitate suffultam amplectitur, facit quod alii iniquum, & animæ exitiosum deprædicant, iter tenet lubricum, ac præceps, & se adversus ceterorum commonitiones committit infido sponsori; agitque temere ad spiritualem perniciem, quod pro servanda corporis incolumitate vitaret. Nimis autem est futile quod reponunt nonnulli occurrere in allatis exemplis damnum imminens nostri, vel proximorum; quum magis timendum sit gehennæ incendium, ac perpetuus animorum interitus, quam quodcunque corporalium rerum detrimentum; & gratiæ ornatus perennisque felicitas sit bonis ceteris præferenda.

Prop. II. Universim de qualibet opinione probabili loquendo, ea si tuta non appareat operanti, neque conscientiam moraliter certam ingeneret, haud est firmissima morum regula.

Demonstratur I. e sacris literis. Ecclesiastici enim 37. vers. 20. legitur: *Ante omnia opera verbum verax præcedat te: & ante omnem actum consilium stabile.* Verbum verax dicitur hoc loco veritatis perceptio, vel ratio, juxta Græcam versionem, Ἀρχὴ παντὸς ἔργυ λόγος: *Principium cujusque operis ratio.* Ut igitur quisque bonam conscientiam gerat, necessum est, ut rationem suorum operum reddere valeat, nec sinat se transversum agi a cupiditate, passione, casu, aliave re, quæ eum in errorem inducat. Atque hoc est præclarissimum monitum S. Thomæ Aquinatis datum Monachis Fossæ novæ prope exitum vitæ suæ, ut refert etiam Cornelius a Lapide in hunc Ecclesiastici locum. Sane illum, qui ducitur opinione probabili, sæpenumero non ratio præcedit, sed error, & quidem error cujus aliquam habet suspicionem; neque stabile consilium, sed judicium fluctuans, & anceps. Spernit itaque monitum Ecclesiastici, & voluntaria cæcitate in errorem prolabitur.

Præterea Matth. VI. 22. ait Dominus: *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Oculum directionem mentis Christus appellat. Est autem oculus simplex, inquit Bernardus de Præcepto, & dispens. cap. XIV. num. 35. qui habet *caritatem in intentione, & in electione veritatem.* Ita e regione duo mala oculum nequam constituunt, *cecitas, qua fit ut veritatem non agnoscat, & perversitas, qua fit ut diligat iniquitatem*, inquit idem S. Doctor proximo num. 36. At qui probabilem utcumque amplectitur, is sæpe falsam probat opinionem, & eligens deteriora, & quæ displicent Deo, non caritate ducitur, sed perversitate. Est itaque oculus ejus nequam, & corpus, idest, universum quod exercet opus tenebrosum, atque perversum. Vim addit huic argumentationi, quod S. Bernardus inquit num. 40. *Si igitur vere oculus nequam est, qui perversus pariter, & cæcus bonum agit, & malum*

lum credit, utique recte operando, sed operando inique bonum sibi in malum vertit, & tantum malum quantum crediderit; quandoquidem juxta sententiam Domini totum corpus tenebrosum reddit oculus nequam: quid enim luci relinquitur, ubi nec pia intentio, nec vere pia opinio invenitur? At non ideo sequitur, ut qui e contrario malum facit, & bonum putat, juxta suam fidem similiter & ipse inveniat. Quare? Non est quippe simplex oculus ille, qui ex judicio veritatis totum corpus lucidum reddat. Profecto qui sequitur opinionem tantum probabilem, frequenter *malum facit, & bonum putat*. Ergo simplicem oculum nequaquam habet. Concludit Bernardus hac definitiva sententia: *Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utrumque peccatum est*. Advertas tamen, male ex hoc Bernardi loco quosdam inferre nec ignorantiam invincibilem a peccato excusare; quia hac ignorantiâ laborans habet cæcitatem, qua fit, ut veritatem non agnoscat. Ita Wendrockius, qui postrema Bernardi verba eo fortassis fine exscripsit literis grandiusculis. Male etiam illinc aliqui inferunt oculum qui simplex non est, nequam esse, cum unum alteri opponat Christus; ut inquiunt post Gisbertum Continuatores Prælectionum Theolog. Hon. Tournely. Si enim id asseratur; ignorantis invincibiliter oculus nequam erit, quandoquidem destitutus luce veritatis non est simplex. At Bernardus num. 37. scripserat: *Est qui bonum diligit, & malum nescius agit. Hujus quidem bonus est oculus, quia pius, non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum & libenter agit & prudenter intelligit. Hujus revera oculum non immerito simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia*. Igitur est oculus, qui non est simplex, & tamen non est nequam, scilicet nescientis ignoratione excusabili; de quo idem Bernardus interpretatur ea verba: *Ephraim quasi columba seducta*.

Tertio probatur auctoritate Augustini, qui libro III. contra Accademicos cap. XVI. excutere nititur principium illud, *Qui sequitur in agendo probabile, non errat, nec peccat*, demonstrans eo admisso licere adolescentibus insidiari pudicitiæ uxoris alienæ, & dare operam homicidiis, parricidiis, sacrilegiis, omnibusque omnino, quæ fieri, aut cogitari possunt flagitiis, aut facinoribus, quum omnia ab aliquo auctore approbentur, adeo ut Catilina quadam Oratione, de qua Salustius, etiam maximum crimen, in quo continentur omnia scelera, patriæ scilicet parricidium persuaserit. Post hæc scite S. Pater num. 36. in hæc verba prorumpit: *Illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod nefas omne, si hæc ratio probabilis erit, cum probabile cuiquam visum fuerit esse faciendum, tantum nulli quasi vero assentiatur, non solum sine sceleris, sed etiam sine erroris vituperatione committat*. Dices fortassis: Quænam est impiorum Ethnico-

nicorum cum Catholicis piisque Scriptoribus convenientia? Nulla prorsus. Augustini tamen argumentatio non Academicos tantum, verum etiam Probabilistas revincit. Enimvero demonstrat Augustinus juvenem adulterum non posse apud sapientissimos judices damnari, si vera sit Academicorum opinio, propterea quod persuasum esset in Cumano gymnasio ipsum non peccasse: quod de aliis flagitiis consimili ratione concluditur. Quare juxta Augustinum ita refellimus probabilismum. Si fas sit facere quicquid videtur probabile, immunis erit a supplicio, judicumque damnatione homo quilibet flagitiosissimus, si ad Ethnicum judicem perducatur, quoniam apud Ethnicos probabiliter non peccat gravium flagitiorum patrator: & si convincatur patrias leges fregisse, respondere poterit, se vinculo illarum legum non teneri, quum sibi liceat agere quicquid est probabile. Igitur si fas est sequi opinionem probabilem, neque aliquis huic obsequens poterit reprehendi: quod Augustinus appellat capitale, formidolosum, & cuique viro optimo metuendum. Imo argumentatio hæc robustius probabilistas perstringit; Siquidem Augustinus contendit Academicos in agendo quod videtur probabile turpiter errasse, tametsi nulli quasi vero assentirentur: dum qui sequitur opinionem probabilem, temere quod falsum est, verum judicat.

Video posse Probabilistas reponere, ideo Academicos recte ab Augustino refelli, quoniam nulli rei præbentes assensum agebant quicquid alteri probabile videbatur, semper dubiam conscientiam servantes. At id retundit Carneades Academiæ princeps, & auctor: qui apud Augustinum eodem libro cap. XVIII. num. 40. *cum undique premeretur, si nulli rei esset assensus, nihil acturum esse sapientem, attendit sapienter quales illi actiones probarent, easque nescio quarum verarum similes videns, id quod in hoc mundo ad agendum sequeretur, verisimile nominavit: idque etiam probabile appellabat.* Consimili ratione Probabilistæ dum inter varias opiniones animo fluctuant, nullique assentiuntur, attendunt quales actiones probent Theologi benigniores, illorumque assertum verisimile, quod etiam dicunt probabile, complectentes imitantur omnino discipulos Carneadis, qui auctore eo loci Augustino, *approbabant falsa, in quibus imitationem laudabilem rerum verarum animadvertebant.*

Silentio prætermittendum non est ejusdem S. Parentis monitum utilissimum postremo libro de Civit. Dei cap. 23. docentis sedulo justis vigilandum esse, vigiliisque continuis excubandum, *ne opinio verisimilis fallat, ne decipiat sermo versutus, ne se tenebræ alicujus erroris offundant, ne quod bonum est malum, aut quod malum est bonum esse credatur, ne ab iis quæ agenda sunt metus revocet, ne in ea quæ agenda non sunt cupido præcipitet, &c.* Quæ autem solicitudo nos debet angere, quæ cura præmere, si licitum ac tutum est probabili conscientiæ sese conformare?

Plura

Plura alia argumenta a ratione deprompta positionem nostram corroborant. Ac primum est, quod thesi superiori produximus, ex Adversariorum nostrorum doctrina impios quoque idololatras esse immunes a culpa sculptilibus servientes. Etenim non solum levi, sed etiam apud ipsos ponderosa probabilitate ducuntur. Nititur hujusmodi probabilitas insinuationi parentum, traditioni majorum, regionis ac patriæ consuetudini: unde Augustinus exponens versum 4. Psalmi LXIV. ait: *Quid faceret puer natus inter paganos, ut non coleret lapidem, quando illum cultum insinuaverunt parentes? Inde prima verba audivit, illum errorem cum lacte suxit: & quia illi, qui loquebantur majores erant, & puer qui loqui discebat infans erat, unde poterat parvulus nisi majorum auctoritatem sequi, & id sibi bonum ducere quod illi laudabant?* Num reponent Probabilistæ cum XXIV. Senioribus apud Escobarium, infidelem, cui proponitur nostra fides, non teneri ad illam recipiendam dum ejus secta probabiliter apparet credibilis? At tam laxa doctrina repugnat Augustino, imo & Davidi, divinoque Spiritui, qui in ore paganorum ad fidem venientium ponunt laudatum Psalmi LXIV. versiculum, *Verba iniquorum prævaluerunt super nos, & impietatibus nostris tu propitiaberis*. Num dicent, infideles non excusari a colendis idolis, quia non datur de existentia veri ac supremi Numinis ignorantia invincibilis? Sed preterquamquod id negant Probabilistarum complures, consequitur ex hac responsione solam invincibilem ignorantiam excusare a culpa eos, qui ducti opinione probabili præceptum aliquod transgrediuntur. Manet ergo inconcussa hæc adversus Probabilistas argumentatio. Et quod de idololatrarum scelere dictum est, etiam de hæresi pronuntiamus. Nullus enim hæreticorum est, qui sibi non persuadeat probabilem esse sectam, quam profitetur: atque id historico exemplo Basanomeni cujusdam Lutherani confirmat in sua Theologia Fundament. p. 139. Caramuel affirmans, quod etsi alii consequentias istiusmodi non admittant, *omnia tamen debent transglutire, vel a principali opinione discedere*. Eadem ratione cuilibet crimini probabilismum viam sternere facile commonstratur.

Alterum argumentum est, quod sequens opinionem probabilem imprudenter se gerat. Etenim prudentia est affectio animæ, vel motus, quo intelligit æterna superiora esse, & inferiora esse temporalia, & in se ipsis magis appetenda quæ superiora sunt, quam inferiora ac temporalia; ut docet S. Pater in 1. de lib. arbitrio cap. 13. Probabilistæ autem docent fas esse propriæ libertati indulgere, dummodo probabilitas adsit; etsi alia ex parte dignoscatur divinum urgere præceptum. Propriam ergo voluntatem divinæ, sensum rationi, humanam libertatem legum obedientiæ, & temporale commodum incommutabili bono præferunt. Itaque imprudentiæ nota sunt inurendi. Quis insuper imprudentissimum non appellet exponentem se peccandi periculo;

quod subire eligentes probabile & errori obnoxium ipsa ratio demonstrat? Nam ut in quadam Elegia ad Thyrsum Gonzalez ait Joannes Blanchet Soc. J. Presbyter Pictavensis,

Si sceleris levis umbra subest; natura reclamans
Occulto obsistit, quâ valet, illa malo
Non noxæ tantum infandæ prohibetur imago,
Dum patet, accelerans ipsa pericla fugam.
Prudens nauta fugit ventos, dubiasque procellas,
Et prudens repetit portum agitata ratis.
Ni certo constet culpæ nullum esse timorem,
Hoc ipso actiorem constitit esse reum.

Tertia ratio depromitur ex novitate doctrinæ. Hanc de Probabilitate sententiam incompertam fuisse ante annum 1570. diximus in Prænotatis. Et quidem Antonius Cordubensis in Quæstionario in lucem edito sequenti anno 1571. lib. 2. q. 3. docet semper tenendam esse sententiam probabiliorem ac tutiorem, *Et in hoc* (inquit) *Theologi omnes consentiunt*. Nullus pro benigniori sententia auctor affertur, qui vetustior sit Medina, & Mercado, ut inquit scriptor Synopsis Tract. Theologici Thyrsi Gonz. §. XXII. num. 55. Nullus ex inclyta Societate Jesu, auctore ipso Gonzalez, novæ opinioni consensit ante annum 1597. etsi jam instar malorum germinum serperet. Haud repetam, quæ scripsi de Paulo Comitolo, a quo adversus Probabilistas citantur Scholastici omnes antiquiores. Amicus apud Gisbertum p. 167. fatetur repugnare sibi, ceterisque Probabilistis, *omnes fere antiquos Theologos*. Stephanus Gradi Præfectus Vaticanæ Biblioth. disput. de Opin. Probab. cap. 12. ait, *se audivisse virum gravissimum, & non vulgari hodie in Ecclesia dignitate affirmantem hanc paullo liberius opinandi rationem avorum nostrorum memoria, & repente, & quasi fortuito in Ecclesia extitisse, & quia non minus honorifica consultis, quam commoda consultoribus accidebat, facile ab omnibus receptam, & in mores inductam*. Adversarii itaque nostri flocci faciunt illam Ecclesiastici præceptionem, cap. XXXIX. 1. *Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis vacabit: narrationem virorum nominatorum conservabit*. Tanta enim animositate suam sententiam propugnant; ut non solum scita antiquorum, nominatorumque negligant, verum etiam recentiores scriptores præferant vetustis omnibus, haud veriti etiam ore propositionem illam proferre: *Doctrina fidei a veteribus, doctrina morum magis a junioribus petenda*. Illud etiam fateri videntur, sententiam, quam per tot sæcula Doctores Catholici reprobarunt, factam postea regulam morum; nec unam esse honestatis legem, nec unam immutabilem veritatem; quod utique quam absurdum sit, nemo cordatus non videt.

Propositio III. Non licet sequi opinionem probabilem faventem libertati relicta altera æque probabili, quæ stet pro lege ac præcepto.

Ad

Ad præcedentia argumenta, quæ omnia hanc positionem corroborant, accedunt sequentia. Primum depromitur ex divinis literis. Legimus enim Eccli. III. 27. *Qui amat periculum, peribit in illo*: quæ verba ad illos spectant, ut e contextu liquet, quos supplantat multiplex suspicio, & quorum cor ingreditur duas vias. In Epistola ad Thessalonicenses prima cap. v. 21. ait Prædicator veritatis, *Omnia probate: quod bonum est tenete: ab omni specie mala abstinete vos*; quod advertit etiam Joannes 1. Epistola cap. IV. versu 1. Etsi autem his locis commonemur, ne decipiamur a Pseudoprophetis, pertinent tamen etiam ad mores formandos Apostolicæ monitiones; quum tenenda sit veritas tam in credendo, quam in operando, atque unus Christus sit fide colendus, & sanctitate imitabilis: ipse enim solus est *via*, *veritas*, *& vita*, Jo. XIV. 6. Hæc quum ita sint, quomodo non peribit, qui periculo frangendi legem se exponit, divinumque mandatum præfert hominum opinationi? Num evidens periculum non est, ubi ea opinio, cui morem gerentes certi sumus nos bene agere, pro libito ac temere abjicitur? An periculum istud peccatum *materiale* duntaxat complectitur, dum malum voluntas eligit plenissima libertate? Quo pacto insuper probat omnem spiritum, qui spiritui veritatis resistit, falsum probat, & dum menti ejus meliora occurrunt, sequitur deteriora? Qua ratione ab omni opere malo, & ab omni specie mala se abstinet? Quo jure affirmare potest teneri a se viam & veritatem, per quam solam pervenitur ad Patrem, si ex æquo æstimat opiniones duas, quarum altera manifestò vi contradictionis falsa debet esse? Non videntur hæc in maximi momenti negocio absque ponderatione prætermittenda.

Argumentatio secunda petitur ex Patrum auctoritate. Nam Gregorius Nazianz. Orat. XXVII. docet quod nihil nostra interesse debet si secus plerisque videbitur, sed rei veritatem curandam, quæ vel nos condemnabit vel absolvet. Basilius in Psalmum LXI. ait stateram, qua utamur ad vitam instituendam, esse liberum arbitrium ratione directum, non opiniones hominum, de quibus scriptum est, *Mendaces filii hominum in stateris*. Chrysost. Hom. in 2. Epist. ad Corinth. XIII. inquit res ipsas inquirendas esse, non standum multorum opinionibus, allato aptissimo apertissimoque exemplo eorum, qui pecunias enumerandas seipsis exactissime supputant, nec tam facile aliis credunt. Sed his omissis, quæ producunt Merbesius, L'Herminier, Charlas, aliique plures, urgebo vulgatissimam S. P. Augustini sententiam lib. 1. de Baptismo contra Donatistas, ubi respondet ei, qui versatur in duabus oppositis opinionibus, an liceat accipere, aut non liceat accipere sacramentum in parte Donati, putatque utramque sententiam probabilem, tam Catholicorum, qui ajunt non recte accipi a Donatistis baptismum, quam Donatistarum opinantium recte accipi, ea ductus ratione, quod communi sententià sit etiam apud Donatistas baptismus: ei, inquam,

inquam, sanctus Pastor respondet, quod cum certum sit hominem recte in Ecclesia Catholica baptizari, ibi debet sacramentum accipere. *Hic ergo*, inquit, *securus accipiat, ubi & esse, & accipi recte certus est, illic autem non accipiat, quod esse quidem ibi dicunt, sed ibi accipiendum esse non dicunt quorum sententiam decrevit eligere*; *quamquam etiamsi dubium haberet non illic recte accipi, quod in Catholica recte accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus vel eo solo, quod certis incerta præponeret*. Hinc duplex eruitur argumentatio. Prima: Non peccare illum qui sequitur opinionem probabilem faventem præcepto Doctores omnes quos sequimur, & adversarii nostri tenent communiter; peccare autem si sequatur opinionem faventem libertati, negant adversarii, at Doctores alii propugnant. Illam igitur opinionem tenere debet, quam tenendo certus est non peccare: quemadmodum debet Catechumenus baptismum accipere in illa Ecclesia, in qua certus est esse, & recte accipi sacramenta. Consimili argumento a Calviniana hæresi resipuisse Henricum IV. Gallorum Regem scribunt in hac dissertatione Gonet, & Charlas, & nos proximo libro cap. 11. in postremo adversus Mahumetanos. Altera argumentatio sit: Qui sequitur sententiam probabilem faventem libertati, eamque divino præcepto præfert, in rebus ad salutem pertinentibus certis incerta proponit. Qui in rebus ad salutem pertinentibus certis incerta proponit, graviter peccat. Igitur graviter peccat qui sequitur sententiam probabilem, illamque præfert divinæ legis præcepto.

Respondere solent Probabilistæ loqui Augustinum de validitate sacramenti, ac docere illum peccare, qui dubitans an valeat sacramentum susceptum in schismate, illud suscipit reapse a Schismaticis. Addunt sermonem instituere de illo, qui dubitat absque probabilitate. Verum nequit his argumenti robur infringi ac debilitari. Enimvero prior responsio apertissime falsa est, cum S. Pater de susceptione, non de validitate sacramenti verba faciat; atque aperte distinguat quæstionem, An baptismus sit apud Donatistas, ab alia, An recte illic accipiatur, & de prima affirmet nullam esse difficultatem. *Duo enim sunt quæ dicimus*, inquit principio laudati capitis, *& esse in Ecclesia baptismum, & illic tantum recte accipi*: *utrunque horum Donatistæ negant. Item alia duo dicimus, esse apud Donatistas baptismum, non autem illic recte accipi*. Et paucis interjectis: *Esse vero baptismum & apud Donatistas & illi asserunt, & nos concedimus*. Nulla ergo de validitate sacramenti ab Augustino quæstio instituitur. Præterea liquet ex verbis supra productis redargui ab Augustino illum, qui eligit accipere baptismum in parte Donati, certus etiam illic baptismum esse. Deinde cap. v. num. 6. hominem inducit ita loquentem, *Illic accipere malui, ubi baptismum Christi esse utrique consentiunt*. De sola itaque susceptione sacra-

sacramenti ab Augustino differitur. Nec melioris est notæ responsio altera. Etenim suscipiens baptismum in parte Donati, movetur ea ratione, quam firmam existimat, nimirum quod utrique consentiant etiam apud Donatistas esse baptismum; ideoque sequens opinionem probabilem, quæ licet talis non sit, ei proculdubio videtur, efformat judicium practicum, ac propriæ indulgens libertati, *Illic*, inquit, *accipere volo, ubi baptismum Christi esse utrique consentiunt*. Tenentur autem fateri Doctores contrarii in re nullam opinionem esse probabilem, nisi veram, & disputari de opinione, quæ appareat probabilis operanti. Id satis in prænotationibus explicatum. Ille ergo, de quo Augustinus, non absque probabilitate in parte Donati baptizatus est. Insuper demonstrat S. Pater peccare quisquis in rebus ad salutem pertinentibus certis incerta præponit. Etiam probabilitate supposita, dum contraria opinio gravi momento fulcitur, incertum est, an fas sit propriæ obsequi libertati, certum vero nil esse periculi obtemperando legi. Igitur etiam probabilitate supposita nefas est facere quod lubet, & opinioni præcepto magis consonæ obsistere.

Proxima est argumentatio tertia. Duæ inter se pugnantes opiniones pariunt dubitationem: *ac in dubiis debemus semitam eligere tutiorem*, ut fert commune proloquium regulis Juris, Romanorumque Pontificum auctoritate firmatum. Vide præcedentis capitis prænotata. At magis tutum esse sequi opinionem quæ stat pro præcepto, & in qua nullum occurrit peccandi periculum, quam sequi opinionem stantem pro libertate, res est manifesta. Illam itaque, non istam debemus amplecti. In hujus argumenti confirmationem accedit, quod in Clement. *Exivi*, De Verborum significat. & Clement. *Quia præterea*, interrogatus Clemens V. num FF. Minores teneantur sub præcepto mortalis peccati ad ea observanda, quæ in Regula B. Francisci verbo imperativi modi, negative, vel affirmative apposito inserta sunt, respondet summus Pontifex teneri, *quia in his, quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graviores remorsus conscientiæ pars securior est tenenda*. In capite etiam *Inquisitioni tuæ*, interrogatus Innocentius III. quid agendum sit conjugi, quando dubitat de valore matrimonii, respondet: *Distinguimus, utrum habeat conscientiam hujusmodi ex credulitate levi & temeraria, an ex probabili, & discreta. Et quidem ad sui Pastoris consilium licite potest non solum reddere, sed & exigere debitum conjugale. Verum cum conscientia pulsat animum ex credulitate proculdubio probabili & discreta, quamvis non evidente, & manifesta, debitum quidem reddere, sed postulare non debet, ne vel contra legem conjugii, vel contra judicium conscientiæ committat offensam*. Hæc duo decreta præ ceteris notanda sunt ad infringendam responsionem eorum qui ajunt pronuntiatum illud, *In dubiis tutior pars eligenda est*, locum non habere in quæstionibus juris. Sunt enim ad jus pertinentes duæ quæstiones Clementi,

menti, atque Innocentio propositæ: quamquam nil fingi potest ea responsione futilius; cum etiam in quæstionibus juris, atque in his maxime vitandi sint remorsus conscientiæ, & declinandum violandæ legis periculum; quibus inniti effatum illud satis liquet ex dictis.

Præcedenti argumento respondet Tamburinus lib. 1. cap. 4. falsum esse insurgere dubitationem in conflictu oppositarum opinionum, cum *dubium* sit, quando nullæ utrinque rationes menti obversentur; qui vero duas habet opiniones æque probabiles, gravi rationum hinc, & inde pondere se premi experiatur. Falsitatem hujus responsionis demonstrat planissimis exemplis Wendrockius. Etenim in æquilibrio manet lanx, sive nullum neutri parti, sive utrique onus æquale imponatur: & judex sententiam adversus furem aut homicidam dicturus non solum animo fluctuat dum nulla apparent accusationis vel defensionis argumenta, sed etiam dum illi se sistunt æqualia & opposita, V. G. testes duo, quorum unus affirmet, alter neget patratum crimen illud ab homine. Confirmet hæc exempla judicium Salomonis in dirimenda meretricum lite, lib. III. Regum cap. 3. Addit Wendrockius nonnulla Virgilii, & Terentii carmina. Sed ne quis reponat plurimum nos æstimare Wendrockium in ea quæstione, in qua multa quidem tradit utilia, etiam a Goneto clarissimo Thomista probata & excripta, sed vagatur tandem extra orbitas contendens nec invincibilem ignorantiam suffragari opinationi probabili: refellitur Tamburini responsio apertissima auctoritate D. Thomæ scribentis Q. XIV. de Verit. art. 1. *Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimode. Quandoque enim non inclinatur magis ad unum, quam ad aliud vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habentur, vel propter apparentem æqualitatem eorum, quæ movent ad utramque partem: & ita est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis*. Igitur non solum quum nullæ menti obversantur rationes, sed etiam si appareant utrinque æquales, animus in dubium ac fluctuationem inducitur. Recte prælaudatus Joannes Blanchet Jesuita in altero ad Thyrsum Gonzalez Elego:

Si pila adversis pugnant contraria pilis,
Si neuter victo victor ab hoste redit;
Tunc neutri addicta est mentis sententia parti,
Fluctuat, & dubitans mens agitata silet.
Tunc neque judicium fertur, nec opinio flectit
Ulla animum, neque mens, quo mage vergat, habet.

Respondet Vasquez 1. 2. disput. 69. valere prædictum axioma *in dubiis*, non *in opinionibus*: nam in dubiis neutri parti assentimur, & in opinionibus assentimur alterutri. Sed refellitur quamfacillime responsio ista ex ipsius Vasquesii principiis. Ait enim vir ille præclarus eadem disput. cap. 3. *Dubius quis est inter utramque partem, quoties in neu-*

neutra cognoscit majorem convenientiam prædicati cum subjecto in una parte contradictionis, quam in altera. At si pulsent animum duæ opiniones æque probabiles, fieri nequit, ut in una parte contradictionis dignoscatur major *convenientia prædicati cum subjecto*: non enim apparet major convenientia istiusmodi, ubi occurrit æqualis verisimilitudo, ubi premunt animum æqualia rationum pondera, ubi confligantur duo ejusdem firmamenti opinatus. In hoc ergo casu quisque, ipso Vasquesio judice, dubius erit. Revincunt præterea responsionem hanc quæ modo adversus Tamburinum producta sunt.

Communior tamen Probabilistarum responsio est, valere illud morale proloquium in dubiis practicis, non in speculativis, ac posse per judicium reflexum reddi conscientiam moraliter certam practice, tametsi speculative ob oppositas opiniones foret dubia. Disjecta fuit hæc machinatio capite præcedenti, ubi ostendimus cum D.Thoma 1. p. q. 79. art. 11. judicium practicum, & speculativum solo fine, & connotatione distingui, eo quod istud ordinatum sit ad solam considerationem veritatis, atque illud dirigatur ad opus. Diximus practicum judicium speculativum sectari, nec posse, nisi imprudenter ac temere eligi in praxi, quod non habet in mentis contemplatione firmitatem, nisi accedant momenta alia, & rerum circumstantiæ immutentur. Addamus tamen aliqua. Primum in allatis summorum Pontificum definitionibus frustra apposita fuisset regula illa juris, *In dubiis pars tutior est eligenda*, ad præscribendum iis, qui mente fluctuantes ignorabant quid sibi in praxi foret agendum, certam morum suorum regulam: nam ii speculative dubii erant, non practice. Deinde si ad conscientiæ rectitudinem sufficiat actus reflexus, quo mens practice judicet licitum esse sequi opinionem probabilem, nunquam eveniet casus, in quo transgredi possimus regulam illam juris, quandoquidem quisquis actu operatur, se determinat judicio practico ad opus; ideoque dummodo actu reflexo dicat sibi fas esse eligere quod lubet, etiam præexistente dubitatione induet bonam certamque conscientiam. Insuper actus ille *reflexus* vel cadit super opiniones menti obversantes, vel supra ipsarum objectum, vel supra libertatem ac voluntatem unum pro libito eligentem. Si actu reflexo judico utramque opinionem esse probabilem, judicium istud firmum, & certum quidem est, sed me ab eligendo opinionem contrariam præcepto debet magis removere; siquidem judicio ipso magis in dubitationem trahor, cum aperte percipiam utramque opinionem pugnare invicem, & in alterius electione inveniri evidens erroris & peccati periculum. Si autem judicio reflexo judicetur objectum honestum esse, dum de hac honestate mens titubat, est judicium imprudens, nec ductum rationis sequitur, sed subjicitur errori, quoniam ratio ob conflictationem opinionum utrinque pendet. Quod si cadat reflexio supra libertatem ac voluntatem operantis: quid est aliud

asserere reddi conscientiam certam per actum reflexum, nisi forte dicere, Etiamsi speculative dubii simus, certum est nos minime peccare, dummodo dicamus, Cum liberi simus, facere possumus quicquid libet? Deinde juxta traditam Augustini doctrinam, peccat qui certis incerta præponit, erratque qui approbat falsa pro veris. At judicio reflexo Probabilistæ præponere possunt tanquam certa quæ incerta sunt, & approbare falsa pro veris. Igitur possunt peccare, & errare. Præterea judicii reflexi certitudo innixa est illi Probabilistarum principio, *Licet operari secundum sententiam probabilem*, hoc autem incertum est, & quod inter nos disputatur. Dum ergo inquiunt haberi conscientiæ certitudinem per judicium reflexum, certitudinem incertitudine fulciunt, & respondentes per id quod est in quæstione principium repetunt. Ad hæc judicium reflexum non inducit ignorantiam saltim invincibilem judicii directi & oppositi paullo ante in opinionum conflictu menti obversantis: quomodo ergo poterit operantem immunem reddere a culpa, si falsæ opinationi practice præstet assensum? Denique judicium illud reflexum vel innixum est probabili opinioni operantis, vel probabilitati alienæ: si probabilitati operantis, aut is suspendit judicium directum de actionis inhonestate, & hæc suspensio, quoniam voluntaria est, ipsum imprudentiæ ac negligentiæ condemnat: aut librat momenta, quæ inhonestatem illam suadent; & impossibile est, quod efformetur judicium reflexum de operis honestate, si hanc non evincant majoris ponderis argumenta. Propriæ itaque probabilitati nequit inniti judicium reflexum firmum ac certum. Sed neque probabilitati alienæ; etenim hæc intellectum movere potest auctoritate ac ratione æquali, aut præponderanti comparate ad auctoritatem, quibus directe probabilitas propria fulcitur. Si æqualis sit probabilitatis alienæ ratio vel auctoritas, adhuc judicium anceps, & fluctuans erit, nec me probabilitas aliena poterit ad judicium practicum permovere. Si vero apparebit auctoritas & ratio præponderans, fiet una opinio alterâ probabilior. Vide Logisticam Aegidii Estrix Jesuitæ. Recte etiam in Ode Parænetica sæpe laudatus Joannes Blanchet:

Directa honesti regula præminens
Sit norma agendi: judicio exteri
Te stare prudenter vetabo,
Ni ratio comitata præsit:
Ne tu reflexo judicio impotens
Incumbe; inani fretus arundine
Mergere caliganti averno
Tartareis tumulandus undis;
Suspensa mentis libra licentior
Nil te juvabit; nullaque flexio
Obliqua tollet, nec protervos
Ingenii reparabit ausus.

De-

Demonstratur præterea propositio ex doctrina D. Thomæ: qui citata Quæst. XIV. de Veritate art. I. docet intellectum non moveri, *nisi a duobus, scilicet a proprio objecto quod est forma intelligibilis, & a voluntate, quæ movet omnes alias virtutes*: ait aliquando ita moveri ut non inclinetur magis ad unam, quam ad alteram partem contradictionis vel propter defectum moventium, vel propter apparentem æqualitatem eorum, quæ movent ad utramque partem, & hanc esse *dispositionem dubitantis*: aliquando inclinari ad unam partem potius, quam ad alteram, sed tamen dubitare de opposita, & hanc esse *dispositionem opinantis, qui accipit unam partem contradictionis cum formidine alterius*: aliquando adhærere omnino uni parti, atque id quandoque esse ab intelligibili, quandoque a voluntate; si ab intelligibili, esse *dispositionem scientis*, ad quam requiritur vel ut cognoscantur principia immediate in se, quod pertinet ad intelligentiam, vel mediate atque evidenti demonstratione ex iisdem principiis deducta, quod scientiæ proprium est: si denique ab auctoritate tantum, ita ut voluntas præbeat assensum firmissimum, etiamsi intellectus non moveatur ab intelligibili sive immediate per cognitionem primorum principiorum, sive mediate per evidentem demonstrationem, *esse dispositionem credentis*. Hæc est illius articuli summa: ex qua primo sequitur in concursu duarum opinionum æque probabilium, nullam in intellectu esse dispositionem, nisi dubitantis, propter apparentem æqualitatem rationum moventium ad utramque partem. Sequitur etiam neutram opinionem in hypothesi esse veram opinionem probabilem, quoniam animus æque inter duas fluctans non inclinatur in unam partem contradictionis potius, quam in alteram. Sequitur pariter non posse in opinionum istarum conflictu haberi judicium certum, quum nequeat intellectus ad assensum alterius determinari evidenti ratione, vel firmissima auctoritate. Sequitur postremo judicium illud practicum ac certum, quod tantopere jactitant adversarii, pendere a sola voluntate, eaque levi, & ad malum damnabiliter inclinata, quum nec rationis lumen sequatur, neque irrefragabilem auctoritatem.

Quamquam laudatus, atque in epitomen redactus articulus satis Divi Thomæ mentem patefacit; sunt tamen alia loca complura, ac pervulgata, quæ probabilismum aperte revincunt, præsertim Quodlib. VIII. art. 13. & quodlib. IX. art. 15. ubi quærit an sit licitum habere plures præbendas. In quorum locorum uno scribit valde periculosum esse determinate sententiam dicere: *Quia Theologi Theologis, & Juristæ Juristis inveniuntur contraria sentire*; in altero autem ait: *Si ille, qui possidet plures præbendas in quamdam dubitationem inducitur ex contrarietate opinionum, & si manente tali dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit, & sic peccat, utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem*. Et ne quis reponat agere

beatum Thomam de conscientia dubia, non de probabili, per quam inducitur quædam persuasio recti atque honesti, pensitanda sunt quæ ibidem docet Angelicus. *Dicendum est ergo*, inquit, *quod quando duæ sunt opiniones contrariæ de eodem, oportet esse alteram veram, & alteram falsam. Aut ergo ille, qui facit contra opinionem Magistrorum, utpote habendo plures præbendas, facit contra veram opinionem, & sic cum faciat contra legem Dei, non excusatur a peccato, quamvis non faciat contra conscientiam. Aut illa opinio non est vera, sed magis contraria, quam iste sequitur, ita quod vere licet habere plures præbendas; & tunc distinguendum est, quia aut talis habet conscientiam de contrario, & sic iterum peccat contra conscientiam faciens, quamvis non contra legem: aut non habet scientiam de contrario, sed certitudinem, sed tamen in quamdam dubitationem inducitur ex contrarietate opinionum, & sic si manente tali dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit, &c.* Igitur qui operatur ex conscientia probabili, vel sequitur falsam opinionem, & peccat quia agit contra legem, neque excusari potest ob invincibilem ignorantiam quæ tunc non adest: vel sequitur opinionem veram, & in conflictu duarum opinionum, quum non habeat talem certitudinem, quæ omnem formidinem excludat, item peccat, quia se exponit peccandi periculo: ideoque ne peccet, necessum est ut opinio quam sequitur sit adeo probabilis, ut ex opposita in nullam dubitationem adducatur, prout docet ibidem S. Doctor. Verum quod nequeat id contingere stantibus duabus opinionibus æque probabilibus, res per se loquitur. Recte itaque ponderata hac D. Thomæ doctrina ait Amadeus Guimenius: *Hæc si vera sunt, væ operantibus ex opinione probabili*. Vide Ubigant, Contensonum, & Guerrerum in Confut.Probabilismi. Lege & Philippi Cancellarii Parisiensis miserrimum exitum apud eumdem Guerrerum Tom. 1. pag.42. Argumenta a ratione in superioribus thesibus producta sunt.

Propositio IV. Nefas pariter est, sequi opinionem minus probabilem stantem pro libertate in concursu opinionis probabilioris, quæ stet pro lege.

Hanc thesim confirmant, ut liquet, omnia argumenta præcedentia, magisque corroborant quæ consequuntur. Ac primum ei robur addunt Scripturæ nam Eccli. XIX. 4. legimus: *Qui credit cito, levis corde est*. Matth. VII. 14. *Quam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam!* Lucæ XXI. 36. *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ ventura sunt, & stare ante Filium hominis*. Profecto qui laxiorem ac minus probabilem sententiam amplectitur, Doctoribus varia tradentibus assentitur facillime, imo iis tantum, qui auribus suis serviunt, accomodat auditum; ideoque levis est corde, incautus, nimis credulus, ac suipsius palpo, & seductor. Viam quoque salutis unicam, & arctissimam fingit sibi pluri-

pluribus diverticulis instructam, ac planissimam amplissimamque: quod adeo verum est, ut Caramuel haud veritus sit scribere in Th. Fundament. pag. 549. post exortum probabilismum multas opiniones esse probabiles quæ antea non erant, & jam homines non peccare, cum antea peccarent, eo quod omne probabile a peccato excuset. Ita ne Apostoli, Patres, antiquiores Theologi, Christus ipse, ignorarunt quomodo arduum salutis iter complanarent, compellentes conscientiam infirmam ad assiduam solicitudinem, ad vigilantiam, ad preces, ad iter arripiendum laboris timorisque plenissimum? Si fas est similia effutire; cui bono deservit aut studium moralium disciplinarum, aut orationis frequentatio, quum absque ulla ingeniorum tortura, & absque implorato supernæ collustrationis munere possit magna cum tranquillitate conscientiæ unusquisque æternam salutem assequi, dummodo agat quod videtur sibi verisimile, perlegatque ad summum auctorem aliquem maxima comitate præditum? At de hoc argumentorum genere Sinnichius, Wendrokius, Gonet, L'Herminier, ac Merbesius superius laudati.

Argumentum alterum promitur ex lib. 1. Clement. tit. 1. ubi dissentientibus Theologis in ea quæstione an pueri in baptismo simul cum remissione peccatorum gratiam habitualem recipiant, etsi nonnulli veterum negarunt ob ratiocinationes non prorsus spernendas, ait tamen summus Pontifex Clem. V. *secundam sententiam tanquam probabiliorem, & doctrinis Sanctorum, ac Doctorum modernorum Theologiæ magis consonam, sacro approbante Concilio* (Viennensi) *duximus eligendam*. Lemovicense quoque Concilium pertractans de Officio S. Martialis, definit *necessum esse, ut semper justior, & rationabilior pars prævaleat*, dum cultus aliquis divis decernitur. Eamdem regulam in secernendis Scripturis Canonicis tradit S. P. Augustinus lib. II. de Doct. Christ. cap. 8. docens *eas, quæ ab omnibus recipiuntur Ecclesiis præponendas eis, quas quædam non accipiunt, in iis vero, quæ non accipiuntur ab omnibus præponendas eas, quas plures gravioresque recipiunt eis, quas pauciores minorisve auctoritatis Ecclesiæ tenent*. Diffiteri non poterunt adversarii juxta Ecclesiæ statuta, Sanctorumque documenta, in Scripturis recipiendis, in dirimendis controversiis, in Ecclesiæ ritibus statuendis probabiliorem sententiam esse minus probabili præferendam. Cur idem in formandis moribus non erit accurate servandum?

Tertium argumentum sit. Si liceret sequi opinionem minus probabilem, quotiescunque infidelis aliqua probabilitate ductus ad fidem Christianam sibi probabiliori ratione propositam accedere detrectaret, esset ab infidelitate excusandus: & fas esset Judici verisimili ratione permoto damnare reum, quem firmiores conjecturæ absolvendum esse monstrarent. Enimvero uterque probabili opinioni sese accomodaret.

At

At proscriptæ fuerunt ab Innoc. XI. propositiones istæ: *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili*, &, *Probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem*. Quid ad hæc Probabilistæ? Præcavendum esse grave incommodum, ac damnum illatum proximo? At mihi magis pertimescendum sempiternum animæ interitum, quam temporale proximi exitium præscribit lex, commonstrat ratio, præcipit caritas, communisque sensus enuntiat.

Proximum argumentum suppeditant censuræ latæ adversus sententiam oppositam. Ludovicus enim de Gondrin Archiepiscopus Senonensis die 3. Septembris anno 1658. coacta septingentorum virorum Synodo, omnium plausu ac suffragiis declaravit, *doctrinam quæ censet fas esse, neglecta probabiliore & tutiore, sequi opinionem minus probabilem & minus tutam ..... falsam & periculosam esse, & innumeris corruptelis viam aperire*. Eodem anno die 24. Octobris Antistites, Alectensis, Apiamensis, Convenarum, Vasatarum, & Conseranorum non tantum proscripsere celebrem Casuistarum Apologiam, verum etiam, quod summopere notandum est, declararunt ejusdem Apologiæ auctorem tam absurda scripsisse innixum illi principio, *Que de deux opinions probables on peut choisir celle, que a moins de probabilité*. Pari jure Episcopus Lexoviensis in Censura anno proximo 1659. eamdem Apologiam confixit, quoniam probabilitati, quæ est laxitatum omnium ferax parens, innititur: *La Probabilité* (inquit Gallice) *qu'on peut appeller la mere funeste de toutes les autres erreurs des Casuistes*. Archiepiscopus Bituricensis ipsammet Apologiam damnans, eamdem probabilitatem errorum scaturiginem esse demonstravit in sua Censura die 6. Februarii ejusdem anni 1659. *La vraye regle, que suivent le Casuistes enseigne que deslà que une opinion est probable, elle est si asseurée, qu'on ne court point risque de se damner en la suivant: on peut s'arrester à un opinion, quoy qu'elle semble moins probable qu'une autre*. Vide Censuras alias quamplurimas apud Merbesium P. 1. Summæ Christianæ quæst. 36. & Antonium Charlas in Disput. de Opinionum delectu cap. XVIII. Atque in eis adverte non solum Apologiam damnari ob opinionum laxitatem, sed etiam asseri hujus laxitatis fontem esse principium illud, *Licet sequi opinionem minus probabilem, &c.* In hujus rei confirmationem demonstrare possem, quomodo omnes morum corruptelæ ex libris Probabilistarum prodierint; uberrimam enim segetem præbent ad hoc evincendum Epistola V. & VIII. Ludovici Montaltii, Christianus Alethophilus in Artibus Jesuiticis a cap. 15. usque ad 166. Germanus Philalethes Opusculo V. cap. 5., & ne rigidiores istos, & forte Janseniano fermento conspersos, ac sesquihæreticos commemorem, Nicolaus L'Herminier Tom. V. pag. 113. & seqq. ubi recenset absurda, in quæ prolapsus est Probabilistarum antesignanus Caramuel, ac

ac Gonetus stilum acuens in tertio hujus dissertat. articulo adversus laxitates ejusdem Caramuelis, Tamburini, Sancii, Dianæ, Baunii, aliorumque; necnon Vincentius Contensonus in Probabilitatis Commento cap. 2. speculat. 2. Verum cum omnis homo mendax sit, atque obnoxius errori; ab his supersedeo, ratus sufficere ad malorum germinum perditionem, si securis admoveatur radici.

Quintum argumentum petitur a veterum Theologorum conspiratione: de qua satis multa in Prænotatis, atque præcedenti propositione II.

Argumentum sextum rationi subnixum est. Cumque multiplex possit ratio succurrere, illam iterum urgebimus, qua adducimur ad operandum prudenter: imprudentissime enim se gerere, qui sequitur opinionem minus probabilem, ostendunt momenta plurima. Ac primo, quid est prudentia? Illam supra ex Augustino definivimus, quod sit eligendorum, & rejicendorum discretio, sive affectio animæ, qua percipimus æterna superiora esse, temporalia autem inferiora. Consentit Cicero scribens in 1. de Officiis: *Prudentia, quam Græci φρόνησιν dicunt, est rerum expetendarum, fugiendarumque scientia*. Hujus munus præcipuum est sagaciter seligere *ea quibus adjuvatur ab eis quibus impeditur*, ait S. Pater lib. 1. de Morib. Eccl. Cath. Cap. xv. n. 25. Si eligantur temporalia & inferiora, esse prudentiam carnis, quæ teste Apostolo inimica est Deo, non prudentiam spiritus præeligentem superiora, scite idem Augustinus demonstrat Q. LXVI. num. 6. inter 83. Etiam Aristoteles in libro Magnorum Moral. cap. 33. ait, *Prudentis ac prudentia est optima expetere eaque semper sibi proponere & actitare: at astutiæ & astuti fuerit conjectare*. Peto nunc: Qui sequitur opinionem minus probabilem, abjicitque probabiliorem, seligit optima? Minime. Præponit sibi superiora? Minime. Discernit accurate inter res expetendas ac fugiendas? Minime, inquam. Est itaque maxime imprudens. Deinde, ut Comitolus demonstrat lib. v. Responf. Moral. Q. 15., imprudens & ignarus est, qui eligit longius abesse, quam propius accedere ad veritatem: qui in morum disciplina obstruit sibi viam indagandæ veritatis: qui sponte a ratione discedit: qui judex constitutus, pluribusque testibus auditis, sequi mavult eorum testimonium, qui minus verisimilia deposuere. At si probabiliori sententiæ præfers minus probabilem, eligis longius abesse a veritate, quoniam quod est minus verisimile magis a veritate divellitur: præcludis tibi aditum ad veritatem inveniendam, quia via expeditior veritatis est verisimiliora sectari: discedis sponte a ratione, quum abjicias quod magis rationi est consonum; & quasi pro tribunali veritatis sedens caussam definis testimonio fretus deteriori, nam contrariis de eadem re argumentis acceptis minus verisimilia præfers verisimilioribus. Quomodo ergo non eris scelerate ignarus, imprudens, ac infrunitus? Mitto quæ sæpe repetita sunt, de peccati, cui te committis, periculo.

Postre-

Postremum argumentum promitur ab exemplo. Doctrina est Vasquesii inter Probabilistas celeberrimi, eoque auctore ab omnibus approbata, medicum peccare, si applicet medicamenta, de quibus dubitat, utrum sint profutura, vel nocitura, eo quod in dubiis tutior sit tenenda pars. Ceterum si medicus probabili opinione sua, vel aliorum medicorum credat medicamentum magis profuturum, quam nociturum, nec magis certum suppetat remedium, poterit illud adhibere; satis enim prudenter se gerere videtur, si sciens ægrotum moriturum adhibeat ei aliquid, quod quamvis non certo, probabiliter tamen sit profuturum, tametsi nocere fortasse possit. Si vero sit aliud remedium citra opinionem magis certum, illud debet adhibere, alioquin præcepto non satisfaciet, quo debet subvenire proximo. Hæc, atque eisdem plane verbis Gabriel Vasquez 1. 2. disput. LXIV. cap. 4. Dicant modo Probabilistæ, quare hæc prudentiæ, & æquitatis regula non sit in curâ animarum servanda? ostendant cur major adhibenda sit sollicitudo in curatione corporis ægrotantis, quam in dirigenda interioris hominis valetudine? demonstrent delectu opinionis minus probabilis, dum suppetit tutior, nullum afferri animæ nocumentum: negent quod nec Ciceronem latuit De finibus 5., *Ut medicinam valetudinis, sic vivendi artem esse prudentiam*. Hæc adversus Probabilismum satis sunt, cum quatuor hæ positiones sese invicem valide communiant, & momenta unius fulcimentum alterius corroborent.

CAPUT XV.

Expediuntur Probabilistarum argumentationes.

DILUENDA nunc Adversariorum objecta præcipua; quorum primum fabricari potest ex iis Scripturarum sanctarum locis, in quibus Dei præcepta dicuntur jucunda, levia, & observatu facillima. Ita Ps. CXVIII. 39. *Judicia tua jucunda*. Matth. XI. 30. *Jugum meum suave est, & onus meum leve*; & Epist. 1. Joan. V. 3. *Mandata ejus gravia non sunt*. At præcepta Christianæ legis gravia essent, & jugum Domini servile, nimis ponderosum, & collo excutiendum, si neque fas esset libertati indulgere, & benigniorem sententiam probare. Abeat ergo rigida Antiprobabilistarum, qui id inficiantur, sententia.

Respondetur recte dici jugum Domini suave, & mandata levia atque jucunda, etsi nobis juxta divina eloquia, per angustam portam intrandum sit, orandum sine intermissione, nosmetipsos abnegandum, & quemadmodum monent Apostolicæ Epistolæ, carnales simus venumdati sub peccato, ingemiscamus in hoc tabernaculo gravati, colluctationem habeamus adversus carnem & sanguinem, & nos exhibere debeamus

beamus sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in caritate non ficta. Sed, inquis, quomodo sub tanto onere jucunditas, ac facilitas? Multa quidem, neque ob unam duntaxat caussam. Primùm leve est onus Christi comparate ad præcepta legalia, quibus abrogatis, ut inquit Augustinus Epist. 118. nunc 54., *Sacramentis numero paucissimis, observatione facillimis, significatione præstantissimis societatem novi populi colligavit*. Deinde levissimum est ob spem magnæ retributionis, quæ cor nostrum allicit & inclinat, cum non sint condignæ passiones hujus sæculi ad futuram gloriam; unde ait idem Augustinus Serm. 182. de Tempore: *Jugum discipulis Christi obedientiæ merito est suave, cui servire est regnare*. Levissimum præterea est, quoniam non timore, sed amore ad hanc legem servandam pertrahimur, accipientes spiritum adoptionis, non servitutis: quare ipsemet Augustinus de Perf. justit. cap. 10., *Laborant*, inquit, *in Dei præceptis, qui ea timendo adimplere conantur; sed perfecta caritas foras mittit timorem, & facit præcepti sarcinam non solum non opprimentem onere ponderum, verum etiam sublevantem vice pennarum*. Insuper perleve est istud onus, eo quod satis sit ad salutem capessendam, ubi vires & facultates non suppetant, bona voluntas, cum e contra in mundi amore nil solo cordis desiderio acquiratur præter torquentem animum anxietatem: quare idem Augustinus ait lib. VI. de Musica cap. 14. *Laboriosior est hujus mundi amor, quam Dei*. Tandem, ne omnia persequar, suave est jugum Domini, quia *ipse adjuvat ut fiat quod imperat*; inquit idemmet S. Pater Serm. XCVI. cap. 1. & de Nat. & Grat. cap. 69. *Et ipso, quo firmissime creditur Deum justum & bonum impossibilia non potuisse præcipere, hinc admonemur & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus*. Vide quam bene his consentiat Tridentinum Concilium sess. VI. cap. 11. Hæc itaque verissimæ caussæ sunt, cur mandata non sint gravia, cur jugum suave, cur onus leve.

Et quidem si divinæ legis æquitas & jucunditas plenam nobis in opinionum discrepantia relinqueret libertatem, levis magis ac lenior foret, si permitteret etiam in dubiis, imo & in noxiis atque illicitis agere quicquid lubet; &, quod horrent Christianæ aures, suavior esset lex concupiscentiæ, quam spiritus. Levior esset, si nobis ad inquirendam veritatem nequaquam adigeret, quod tamen omni adhibita diligentia, pro negocii qualitate ac magnitudine, faciendum esse Adversarii non diffitentur, ut Thomas Sanchez lib. 1. Sum. cap. 6. n. 36. & Gabriel Vasquez 1. 2. disput. 123. cap. 2., etsi decipiantur, dum ajunt quæsitum satis de veritate, ubi adinventa sit aliqua ratio probabilis ac verisimilis. Longe gravior quoque fuisset lex Christiana priscis

Ecclesiæ temporibus, dum fideles hæc moralis Theologiæ rudimenta ignorabant; ac dura, gravisque Doctorum omnium sententia per sæcula retroacta. Statera denique ad dignoscendum quid gravius, quid levius sit, esset humana ratio rerum verisimilitudine obducta, sibique placens ac illicitis inhians arbitrium. Sed quid tam multa ad futilem, ineptamque argumentationem? Neganda est minor. Ait eo loci Joannes: *Hæc est enim caritas Dei, ut mandata ejus custodiamus*: & Augustinus cit. cap. de Nat. & Grat. *Quomodo est enim grave, cum sit dilectionis mandatum? Aut enim quisque non diligit, & ideo grave est; aut diligit, & grave esse non potest.*

Opponunt deinde regulam Cæsarei Juris 171. *In pari caussa possessor potior haberi debet*. Et alteram num. 11. in VI. Decret. *Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius, quam actori*. Ex quarum prima Probabilistæ ita arguunt: Stat homo in possessione suæ libertatis: igitur in pari opinionum conflictu, penes ipsum est eligere quod magis libet. Similiter ex altera regula ratiocinantur: Judex in ferendis sententiis non debet reo pœnam præscribere, dum in suo foro incertus est de delicto. Ergo neque in foro conscientiæ damnari aliquis debet, nisi certa sint patrati criminis argumenta; ideoque immunis a reprehensione est qui habet rectitudinis suæ opinionem aliquam verisimilem.

Respondetur has, quibus sententiam suam Adversarii munire student, juris regulas nullum in hac quæstione fulcrum ipsis substernere. Nam de priori regula Gabriel Vasquez, quamvis inter Probabilistas perecelebris, 1. 2. disp. 65. cap. 3. ait, locum habere solum in materia justitiæ, alioquin in omni dubio fas esset eligere partem minus tutam, quod valde absurdum est. Deinde quis, nisi insigniter audax, adversus Deum, ejusque legem objiciat titulum possessionis? Rursus, si huc regula ista advocanda est, possessio stabit pro Deo, ejusque lege, quæ sempiterna ac inviolabilis est, non pro humana libertate nobis Dei munere collata, ut merito obedientiæ eidem legi subjiciamur. Item nullum habet opinio probabilis jus possessionis adversus probabiliorem ac tutam, quæ adversariorum consensione probatur ab antiquioribus omnibus, suisque oppugnatoribus semper obstitit. Præterea hæc eadem regula in Decretal. VI. n. 65. legitur, *In pari delicto vel caussa melior est conditio possidentis*, ibique Glossa exemplum affert Titii volentis repetere pecuniam ob stuprum inferendum datam virgini, actorisque repetentis a corrupto judice nummos. Ad hæc non tenet regula ipsa, neque par est caussa, quando emergit ex una parte peccandi periculum; in Cap. enim *Significasti*, de homic. definitur Sacerdotem habendum esse tanquam irregularem, tametsi incertum sit an ejus ictu occisus interierit, & quamvis ille habeat sacrorum possessionem: atque in Cap. *Dominus*, de secundis nuptiis, decer-

decernitur ut mulier, quæ fruitur secundarum nuptiarum possessione, si dubitet de morte prioris conjugis, non possit a viro, quem possidet, debitum exigere conjugalem. Tandem jus civile præscribit duntaxat ea, quæ spectant externam politiam, civiumque concordiam, neque interioris fori animorum quoque pravitatem damnantis sibi arrogat auctoritatem. Ad primum itaque, nego antecedens; quandoquidem in duarum opinionum conflictu, neque par est caussa, cum in altera adsit peccandi periculum: neque objicere potest humana libertas adversus legem Conditoris sui titulum possessionis; neque patrocinandum est eis, qui adversus Legislatorem intendunt actionem.

Alterum legis pronunciatum, *Cum sunt &c.* definit judicem non posse pœnam ordinariam, & impositam pro certo ac determinato delicto infligere reo, quem certe non constet delictum illud perpetrasse: id vero minime locum habet, si pœnæ sit annexum præceptum aliquod abstinendi se a certo genere officii ac operis, qualis est *irregularitas* arcens delinquentem a ministerio altaris. Si enim minister committat peccatum, etiamsi certo non constet de delicto, irregularis censendus est, & debet a ministerio altaris recedere, quando eidem peccato canones pœnam irregularitatis præscripserint. Ita laudatum Caput *Significasti*, & ipse Vasquesius 1. 2. disput. 66. cap. 7. Adde disparem esse rationem de Judice in foro externo adversus reum pœnam decernente, & de interno conscientiæ foro: quam disparitatem affert Glossa doctrinà deprompta ex D. Thoma 2. 2. q. 60. art. 4: *Ubi* (inquit) *non apparent manifesta iudicia debemus alios reputare bonos, quia contemptum, & nocumentum alteri non debemus afferre, nisi caussa cogente: at circa nos ipsos dubia interpretari in malam partem, secundum illud Job, Verebar omnia opera mea; quia cum debeamus malis nostris adhibere remedium, expedit ut securius remedium apponatur, supponere id, quod est deterius.* Hæc Glossa ad Cap. *Ex parte*, de servit. Quare ad secundum argumentum neganda est consequentia, propterea quod nec tenet regula illa juris ubi adest peccati periculum, nec eadem externi ac interni fori habenda est ratio. Accedit censendum esse homini tutiorem sententiam, sicuti honestior est, ita utiliorem, benigniorem, jucundiorem, ac libertati magis consentaneam; quoniam suavitas caritatis præferenda est cuilibet voluptati, & libertas spiritus libertati malum agendi, quæ potiori jure dici debet servitus, quam libertas. Dum ergo dicimus tenendam esse tutiorem partem, propugnamus sententiam, quæ filiis, qui aguntur spiritu Dei, videri debet stare pro libertate, & ad finem, in quem tendunt, facilius pertrahens; quod colligitur etiam ex Divo Thoma 2. 2. q. 147. art. 2. ad 3. Atque his productæ juris regulæ collustrantur, exponuntur, ac retorquentur.

Insuper objiciunt quædam rescripta Pontificum. Innocentius III. Cap. *Literas*, de Restit. spoliat. interrogatus a Gerardo Archiepiscopo Bituricensi quid agendum de muliere, quæ non expectato Ecclesiæ judicio recesserat a marito opponens impedimentum consanguinitatis, & viri sævitiam, recitatis sententiis oppositis, ac mediam eligens, inquit: *Nos autem ad præsens nullam de prædictis sententiis reprobamus, nec cuiquam illarum aliquod præjudicium ex nostra responsione volumus generari*. Declaravit ergo Innocentius fas esse utramlibet opinionem sectari. Alexander III. in IV. Decret. Tit. XI. de Cognat. spiritual. cap. 2. quærentibus, *An vir, aut mulier, si scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperint, debeant propter hoc separari*, respondit: *Quamvis generaliter sit constitutum, ut debeant separari: quidam tamen humanius sentientes, aliter statuerunt: ideoque nobis videtur, quod sive ex ignorantia, sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi*. Alexander itaque sequutus est opinionem benigniorem stantem pro libertate conjugum, etsi altera communior esset, ac probabilior. Etiam Cælestinus III. in IV. Decret. Tit. XV. cap. *Fraternitatis*, excusat sententiam Episcopi Altissiodorensis, qui separaverat Odoardem mulierem a viro, per errorem probabilem: *Sententiam divortii* (inquit) *per errorem licet probabilem novimus esse prolatam*: ideoque censet summus Pontifex minime damnandum, qui probabili opinione ductus falsum approbat.

Resp. his Rescriptis egregie sententiam nostram firmari. Innoc. III. cit. Cap. *Literas*, laudat primum Epistolam Lucii III. relatam eodem tit. de Rest. spoliat. qua decrevit restituendam esse mulierem a viro violenter expulsam exceptione consanguinitatis, non expectata sententia Judicis Ecclesiastici; nec adesse periculum incestus, quoniam mulier si habet notitiam impedimenti, nequit debitum petere, si non habet notitiam petere valet, nec maritus reddens graviter peccat, quia obedit Ecclesiæ, cujus judicio facta est restitutio. Hæc sententia non stat pro libertate, sed pro lege de indissolubilitate matrimonii; non enim Pontifex permittit, ut mulier pro suo libito petat debitum, sed jubet, ne a marito divellatur impedimento non comprobato, ut quod Deus conjunxit, homo non separet. Affert deinde Innocentius oraculum Clementis III. qui quærentibus an mulier quemdam in virum petenti, qui ut eam repelleret exceptionem consanguinitatis objecit; prius esset prolatâ sententiâ jungenda viro, an prius de impedimento esset agendum; respondit primum esse cognoscendum de exceptione consanguinitatis, a qua altera quæstio perimitur. Atque oraculum istud stat pro lege prohibente inter consanguineos matrimonium, non pro libertate. Dum ergo Innocentius ait nolle se, ut responsione sua prædictis sententiis generetur aliquod præjudicium; vult semper tenendam esse opinionem stantem pro lege: & sententias Lucii, & Clemen-
tis

tis egregie conciliat, quod *Lucii Papæ mandatum ad possessorium, responsum vero Clementis ad petitorium referatur*. Ita post verba, quæ objiciuntur. Deinde non ait Innocentius, Potest Isemberga restitui spoliato juxta Lucii decretum, non debet juxta responsum Clementis, ideoque licet facere utrumlibet: minime. Definit mulierem, quæ consanguinitatis habet certam notitiam, non posse viro absque peccato commisceri: decernit illam, si habet paratas probationes consanguinitatis, restituendam non esse; sin autem, ad restitutionem Ecclesiasticâ censurâ compellatur, quia præsumitur contra eam, eo quod sine judicio Ecclesiæ suâ tantum temeritate a viro discesserit: restituta tamen deneget tori consortium, donec probationes afferantur, & tunc absolutione petitâ secundum formam Ecclesiasticam absolvatur. Igitur Innocentius non opinionem mulieris pro sua libertate probabili ratione pugnantis definivit esse tenendam, sed opinionem stantem pro lege matrimonii, & statuente consanguinitatis impedimenta. Neque hoc tantum Rescripto sententiam nostram confirmavit Innocentius; sed etiam Cap. *Inquisitioni*, de sent. Excommunicat. de quo supra. Ad primum itaque neganda est consequentia.

Quod si objicias, Cur ergo cum Lucius, tum Innocentius mandarunt conjugi de impedimento consanguinitatis ancipiti reddendum esse debitum, nisi fas sit sequi opinionem probabilem? Respondeo, quare præceperunt, ut reddat quidem, sed postulare non audeat, tametsi pulset ipsius animum consanguinitatis exceptio, & conscientia non ex credulitate levi ac temeraria, sed *ex probabili atque discreta*? Tenetur reddere debitum, inquit Innocentius, ne peccet *contra legem conjugii*: & Lucius, *Ut obediat Ecclesiæ, cujus judicio facta est restitutio*; quod perinde est, ac si dixeris, quia præferenda est sententia quæ stat pro lege conjugii: e contra petere nequaquam potest, *Ne contra judicium conscientiæ committat offensam*; nimirum, quia conscientia pulsans animum *ex credulitate probabili* non excusat a culpa, neque cum tali conscientia fas est sequi opinionem stantem pro libertate. Nobis ergo non tantum suppetias, sed & auxilia Adversarii ipsi submittunt.

At quid de Rescripto Alexandri? Statutum erat definitione Papæ Deusdedit relata etiam a Luithprando in ejus Vita, ut mulieres, quæ in sabbato Paschæ filios suos levarent de baptismo, separarentur, dotem reciperent, & post annum nuberent alii marito. Quam hæc generalis constitutio difficilis sit, tradunt Jurisconsulti omnes, ac noster Basilius Poncius lib. VII. de Matrim. cap. 40. Sive de sponsis & conjugibus sit ea definitio *distributive* accipienda, ita ut conjuges separentur, sponsi autem nec matrimonium contrahant, eo quod spiritualis cognatio sit impedimentum conjugii, ut liquet ex canone 53. Trullano, aliisque decretis posterioribus; sive sensus sit, separandos esse tantummodo pœni-

pœnitentiæ tempore, eoque transacto permittendum illis consortium tori, nihil attinet ad quæstionem in qua versamur. Certissimum est, quod si conjuges filium suum e sacro fonte susceperint, seu propter ignorantiam, nescientes jura consanguinitatis, & cognationis spiritualis, seu propter malitiam, ut postea ea exceptione utantur ut vicissim dividantur, minime separandos esse, ut habetur in cap. *De his*, in Rescripto Nicolai Papæ. Certissimum quoque est posse Pontificem hujusmodi in casu dispensare, ac dispensationis legitimam caussam esse, si contineri non valeant. Itaque Alexander jure meritoque non obstante generali constitutione Papæ Deusdedit, sequutus est sententiam aliorum Prædecessorum, qui *humanius* statuerunt cum his dispensandum, quod utique præstare potest Pontificis auctoritas; atque sequutus est sententiam probabiliorem Nicolai stantem pro lege matrimonii, eamdem firmissimam rationem ibidem afferens, *Quia si ex ignorantiâ id factum est, ignorantia eos excusare videtur; si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari vel dolus*. Ac propterea *τὸ humanius alii statuerunt*, ad Pontifices, qui pro sua auctoritate humaniter ad vitandam conjugum incontinentiam in factis istiusmodi dispensarunt, apertissime est referendum: aut cum Ostiensi, & aliis Canonistis subsellii non infimi, dicendum est idem esse *humanius*, ac *rationabilius & æquius*. Nego itaque Alexandrum III. opinionem minus probabilem fuisse sequutum.

Expendamus & caput *Fraternitatis*. Episcopus Antissiodorensis celebrarat divortium Odoardis a viro, posteaquam non potuit ab ipso carnaliter cognosci diu cum eodem morata; nec hoc contentus experimento ab utroque conjuge manifestato, volens habere certitudinem pleniorem, matronas providas honestasque evocavit, districte illis injungens sub periculo animarum, ut Odoardem prudenter inspicerent an idonea esset ad viriles amplexus: quæ in fide sua constanter asseveravere, quod ea mulier non poterat esse mater, aut conjunx. Quare Episcopus morali certitudine detegens impotentiæ impedimentum Odoardem sejunxit a viro. Accidit postea, ut hujusmodi impedimentum, quidquid caussæ fuerit, nullum dignosceretur; & Cælestinus pronunciavit matrimonium Odoardis cum primo viro validum extitisse, affirmans sententiam divortii latam fuisse ab Episcopo per *errorem probabilem*. Ea propter error hoc loci *probabilis* dicitur, non quod fuerit ex conscientia opinativa, sed quod innixus fuerit argumentis olim moraliter certis, tametsi postmodum evanuerunt: unde extat in illo Capite, *Sententiam divortii per errorem licet probabilem novimus esse prolatam, cum pateat ex post facto, quod ipsa cognoscibilis erat*. Atque ita corruunt argumenta omnia ab Adversariis ex Jure Canonico, & Romanorum Pontificum Rescriptis deprompta. Nam quod opponit Caramuel Epistola IV. adversus Fagnanum Romanos Pontifices dispensasse

sasse aliquando in voto solemni castitatis, nec non a vinculo matrimonii rati; id nullam habet vim ad infringendam sententiam nostram, quum semper præstiterint quod sibi certo persuasum erat non excedere collatam sibi divinitus auctoritatem.

Urgent præterea S. P. Augustini loca nonnulla. Ac primo S. Pater lib. 1. de Baptismo contra Donatistas cap. iv. in eoque Opere frequentissime excusat S. Cyprianum, quod sequutus fuerit sententiam de rebaptizandis hæreticis: quam indubitatum est fuisse minus probabilem. Rursus in lib. de Adulterinis Conjugiis cap. 26. laudata opinione aliquorum, qui tenebant baptizandum non esse Cathecumenum in mortis articulo constitutum, nec Sacramentum petentem, dicentes observandum quod dixisse Dominum legimus, *Nolite sanctum dare canibus*; hac opinione repudiatâ ait S. Pater: *Etiamsi voluntas ejus incerta est, multo satius est nolenti dare, quam volenti negare*. In quibus sequitur opinionem minus probabilem, atque repugnantem Scripturæ. Denique Epistola ad Hieronymum xix. nunc 82. n. 3. ait Augustinus se verum putare quod in aliis Auctoribus legit, *non quia ipsi ita senserunt, sed quia vel per auctores Canonicos, vel probabili ratione quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt*. Probabilis itaque ratio etiam ab Augustino extorsit assensum.

Resp. ad 1. S. Patrem eo loci num. 28. excusare Cyprianum 1. *quia erat filius pacis Ecclesiæ*, ideoque pro falso dogmate non violata caritate pugnabat. 2. quia sanguine absterfit maculam, *si qua in ejus lucidam mentem ex humana conditione nebula irrepserat*. 3. quia ei consensere octingenti ferme Coepiscopi, *neque plenarii Concilii sententiâ quid hac in re sequendum esset totius Ecclesiæ consensio* firmaverat. Addit lib. iv. cap. vi. num. 8. exemplum Petri qui coegit Gentes judaizare, non omnino irreprehensibiliter, ut idem Augustinus demonstrat in Epistolis ad Hieronymum. Videtur etiam lib. 1. contra Cresconium cap. xxxii. num. 38. in dubium revocare an revera Cyprianus censuerit hæreticos iterum baptizandos: quod Vir nostri ævi doctissimus, (cui tandem nondum plane assentimur,) eruditâ dissertatione Cyprianum non sensisse contendit. Nego itaque Augustinum asserere, quod Cyprianus sequendo opinionem minus probabilem omnino inculpate se gesserit. Deinde, quamquam beatus Cyprianus arripuit rationes potius verisimiles quam veras, & inspexit consuetudinem solius Africæ sub Agrippino paucis ante se annis inductam, ut inquit S. P. Augustinus lib. iv. de Baptismo contra Donatistas cap. vi. num. 8. nihilo tamen minus visum Cypriano non incertam ac verisimilem, sed veram certissimamque sententiam a se propugnari. Enimvero Epistola ad Januarium, aliosque Numidiæ Episcopos scribit se promere sententiam, *non novam, sed jam pridem ab antecessoribus statutam*; ac in Epist. ad Quintum affirmat se duci *consensu, & auctoritate communi*.

Puta-

Putabat quoque invictissimam esse rationem illam, quam affert in Epist. ad Jubajanum, & in Epist. ad Stephanum, scilicet, quod *in Ecclesia hæreticorum, ut fides, ita aqua sit mendax*: atque adeo Cyprianus ex patrio more, ex consensu Episcoporum, ex Agrippini Concilio, & ex ratione, quæ sibi invictissima videbatur, induerat conscientiam moraliter certam: aut forte putabat dogma de Rebaptizandis hæreticis ad disciplinam tantum pertinere, quum non desint Theologi, qui tenent transiisse illud in dogma fidei post Synodum Tridentinam; ideoque tanto ardore Cyprianus pro disciplina Ecclesiæ Africanæ pugnavit. In his autem, quæ ad solam disciplinam pertinent, potest quisque pro more Ecclesiæ suæ decertare. Hæc itaque pro Cypriano.

In libro autem de Adul. conjugiis docet Sanctus Pater Augustinus tenendam esse opinionem probabiliorem, & Catechumenum baptizandum, demonstrans in illo locum non habere Dominicam sententiam, *Nolite sanctum dare canibus*; quemadmodum non habet locum in pueris, qui propriam nequeunt exprimere voluntatem. Ait enim: *Etiamsi voluntas ejus incerta est, multo satius est nolenti dare, quam volenti negare; ubi velit, an nolit sic non apparet, ut tamen credibilius sit eum, si posset, velle se potius fuisse dicturum ea sacramenta percipere, sine quibus jam credidit non se oportere de corpore exire*. Et ibidem, *Quamvis petere sibi baptismum, vel ad interrogata respondere non possint, prosit eis, quod eorum in fide Christiana jam nota voluntas est*. Quod si oppositam sententiam tenentes non damnat, hoc ideo est, quoniam iis videbatur certa, & Domini præcepto cohærens: ac proinde etiam hoc loco S. Pater probabilismum oppugnat, quum doceat Catechumenum illum baptizandum, quia id est probabilius; excusetque sentientes contrarium, quod eis probabilius proculdubio apparebat.

Pariter in Epistola ad Hieronymum S. Pater Probabilistarum commenta refellit. Eo enim loci docet *solis Scripturarum libris, qui Canonici appellantur hunc timorem honoremque deferendum, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissime* credendum sit. Quomodo ergo fas est opinioni cujusque Theologi *junioris* absque ulla formidine adhærere? Docet *alios ita* legendos, *ut quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum* putandum sit, *quia ita ipsi senserunt; sed quia vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt*. Quomodo ergo dum animum pulsat adversa opinio, licet ob quamlibet auctoritatem ei contraire? Docet nec Hieronymi libros sic legendos, tanquam Prophetarum vel Apostolorum, *de quorum scriptis quod omni errore careant dubitare nefarium est*. Quomodo ergo absque hæsitatione approbem quicquid Caramuel, Diana, Tamburinus, aliique scripserunt? Ita semper ex Adversariorum conflictu honestissime triumphos agimus. *Probabilem* vero rationem, quam contraria nequeat

queat labefactare, & quæ a veritate non abhorreat, etiam nos dicimus inculpatam; ac propterea diu in uno vocabulo non versabimur.

Insuper objiciunt aliorum Sanctorum testimonia. Leo Magnus in altera Epistola ad Rusticum Narbonensem, ait: *In his, quæ dubia sunt, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis, nec decretis sanctorum Patrum inveniatur adversum*. Ergo sat est, inquiunt, si opinio probabilis, quam sequimur, sacris Scripturis, ac Patrum documentis non sit contraria. S. Thomas Aquinas citato articulo 13. Quodlib. VIII. concludit: *Si ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, sic nec committit se crimini, nec peccat*. Itaque dummodo conscientia dubia non sit, sed probabilis, etiam in conflictu diversarum opinionum censenda est recta. S. denique Antoninus 1. p. tit. 3. cap. 10. ait: *Qui agit scienter id, de quo dubitat esse mortale permanente dubitatione peccat mortaliter. Sed si dubitet leviter quis per modum scrupuli, agendo contra tale dubium non peccat, dum adhæret opinioni alicujus doctoris; & habet rationes probabiles pro ipsa magis, quam pro opposita opinione, &c.* Laudatur & Antonini responsum, quod liceat sequi quamcunque opinionem, dummodo sit *magni alicujus Doctoris*.

Respondetur ad 1. verissimum esse quod scribit S. Leo in dubiis eligendam esse opinionem, quæ non adversetur Evangelicis præceptis, sanctorumque Patrum decretis; sed non inde sequitur licitum esse operari dum conscientiam pulsat dubium, gravisque suspicio; alioquî recta foret etiam conscientia fluctuans ac dubia, quod nullus asserit. Unum Magnus Leo hic jubet, supponit alterum. Jubet ne sequamur opinionem, quæ sacris literis, ac Patribus invenitur adversa: supponit nos satis operæ locasse in veritatis inquisitione, & percepisse nullum esse peccati periculum in opinione, quam sequimur; quod in conflictatione duarum æque probabilium fieri non potest. Imo præcipit, ut æqua lance libratis iis quæ libertati obsequuntur, & iis quæ divina lege interdicuntur aut jubentur, ad hanc tantum mores nostros componere studeamus. *Quis conscientiæ suæ* (inquit ferm. XI. de Quadrag.) *aut tam gratiosus, aut tam imperitus est arbiter, qui ignoret quid a se auferri, aut quid in se oporteat augeri? .... Non ergo per omnia sibi placeat, nec se secundum carnis oblectamenta dijudicet, sed omnem consuetudinem suam in divinorum præceptorum lance constituat, ubi cum alia jubeantur ut fiant, alia interdicantur ut non fiant, justo se trutinabit examine, qui vitæ suæ mores ex utriusque ponderis comparatione pensaverit*.

S. Thomas citato articulo aperte, ut vidimus, probabilismum oppugnat; ait enim, quod faciens contra legem non excusatur a peccato, quamvis non faciat contra conscientiam. Si vero eligat opinionem veram & legi consonam, docet nullum committi peccatum, dum-

modo contrariæ opiniones in dubitationem non inducant; quoniam tunc non operatur contra legem, neque contra conscientiam. Itaque per D. Thomam eligens opinionem contrariam legi, etsi probabilem, peccat. Deinde si eligatur etiam opinio vera, inducatur tamen ex contrarietate opinionum dubitatio, adhuc peccatum committitur, quia homo eligendo temporalia ac libertati consona, exponit se peccandi periculo, ut ibidem docet Angelicus. Nego autem ex opinione aut probabiliori, aut æque probabili dubitationem hanc non induci. At legatur citatus articulus. Id unum aliquam parit difficultatem, cur falsam opinionem eligens ex invincibili ignorantia non peccet, quum faciat contra legem, si verum est, quod ait Thomas, *Illud quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundum conscientiam.* Hoc versat adversus Mercorum Wendrockius, & adversus Genettum Philalethes; quibus paullo infra curabimus satisfacere.

Petitum ex D. Antonino argumentum nullius est roboris. I. Quoniam loquitur eo loci de conscientia scrupulosa, quam ex levi motivo prodeuntem commonet esse deponendam; non de conscientia gravi momento innixâ, ac probabili. II. quia dum exigit necessarium esse ad peccatum vitandum, ut qui adhæret opinioni alicujus Doctoris, habeat *rationes probabiles pro ipsa magis, quam pro opposita*, aperte damnat æque probabilem, aut minus probabilem stantem pro libertate. III. Quia ibidem ad bonam conscientiam has conditiones requirit, ut qui tenet unam partem alicujus opinionis, habeat pro se notabiles doctores, ut talis opinio non sit contra auctoritatem expressam sacræ Scripturæ, nec contra determinationem Ecclesiæ Catholicæ, ut ex contrarietate opinionum non inducatur ad dubitandum, ut formet sibi bonam conscientiam, & credulitatem de eo quod credit, tanquam de probabiliori parte, ut denique inquirat an sufficenter moveatur ad hoc quod est licitum. Hæ conditiones aperte demonstrant S. Antoninum nonnisi tutiorem ac probabiliorem sententiam probare: unde L'Herminier aït perperam, & frivole nobis Antoninum objici; illumque adversus Probabilistas laudant non solum Contensonus, Charlas, aliique Probabilismi Oppugnatores, verum etiam Sanctius lib. 1. in Decalogum cap. 9. Addit Wendrockius nihil usitatius Casuistis, quam Antonini sensus aspernari, cujus hoc loco opponunt auctoritatem. At apertum est, ab Antonino recedere etiam Wendrokium ipsum, aliosque rigidiores, qui negant fas esse sequi sententiam probabiliorem: quibus non assentimur. Responsum vero, quod tribuitur Antonino, sive Alberto Magno, si tamen genuinum est, quod negant complures, tenet eodem pacto pro conscientia scrupulis agitata, non pro dubia ac probabili; alias Antoninus secum pugnaret, atque ipsum Responsum proscriptum esset una cum propositionibus relatis Thesi 1. capitis præcedentis.

Oppo-

Opponunt præterea argumenta plura deprompta a ratione: quorum primum sit. Potest a Theologis propugnari absque ullo periculo erroris ac deceptionis opinio minus probabilis, qualis est in sententia nostra de Gratia efficaci a consensu, & de sufficientia attritionis ad gratiam in Sacramento recipiendam: imo cautum est Apostolicæ Sedis decreto, ne Theologi similia tradentes aliquâ censurâ notentur. Igitur etiam in praxi opinionem minus probabilem sequi possumus.

Respondeo antecedens laborare æquivocatione; nam complures Theologi propugnant opiniones, quæ aliis sunt minus probabiles; sed nullus Theologorum eas opiniones amplectitur, aliisque tradit, nisi quæ sibi videntur probabiliores. Sit in exemplo: Qui tenent gratiam efficacem esse a consensu, verisimilius esse putant, quod gratia ab intrinsecis suis efficax libertatem evertat; & qui ajunt attritionem sufficere, putant hanc Tridentinorum Patrum mentem fuisse. Igitur antecedens verum est, si minus probabile accipiatur pro eo, quod tale videtur aliis, non pro eo quod tale apparet sibi ipsi. Quare argumentatio hæc retorquetur: Etiamsi Doctor defendat ac tradat opinionem reprobatam ab aliis; non tamen, si prudens ac verax sit, assensum præbet eidem opinioni, neque eam propugnat, nisi videatur sibi aut certa, aut saltim verisimilior. Igitur quamvis nonnulli sequantur in praxi opinionem minus probabilem aliis; id tamen caute ac prudenter non faciunt, nisi eadem opinio aut irrefragabilis, aut saltim probabilior ipsis appareat. Si autem opiniones Scholarum ad fidem, moresque non spectent; latissima quoque occurrit disparitas: nempe quia disputamus de opinabili, ut a verisimili trahamur in agnitionem veritatis: sed nefas est opinative operari, ne imprudenter in peccatum labamur. Apposite S. Thomas Quodlib. 111. articulo 10. *Dicendum quod diversæ opiniones Doctorum siquidem non pertineant ad fidem, & bonos mores, absque periculo auditores utramque opinionem sequi possunt, tunc enim habet locum quod Apostolus dicit ad Romanos, Unusquisque in suo sensu abundat. In his autem, quæ pertinent ad fidem & bonos mores, nullus excusatur si sequatur opinionem alicujus Magistri: in talibus enim ignorantia non excusat.*

Sit argumentum aliud. Si debeamus eligere opinionem probabiliorem, possumus etiam eligere minus probabilem; quum enim sit omnium fere Theologorum sententia quod fas sit sequi minus probabilem, pars, quæ docet licere sequi minus probabilem, est probabilior.

Huic argumentationi, quam urget in Apologemate Caramuel, abunde in Prænotatis satisfecimus. Cedo mihi auctorem unum antiquum ante annum 1570., qui scripserit licere sequi minus probabilem: demonstra magnam recentiorum partem pro meliori caussa, ac ratione validiori, quæ auctoritati præferenda est, decertare: proferas vel unius ex nostratibus palinodiam. Sed ea, quæ ibidem prosequutus

 sum,

sum, non repetam. Tria addam quam brevissime. Primum contingere aliquando ut magna Ecclesiæ pars non solum in moralibus disciplinis, sed etiam in fidei dogmatibus exorbitet a veritate: quo in casu accedendum est saniori parti, inquirenda veritas, vitandum peccati periculum, & cavendum sedulo, ne sequamur turbam ad faciendum malum. Alterum quod non omnes, qui stare videntur pro opinione probabili, revera subscribunt Probabilistis; nam vel probabile ita accurate describunt, ut non sit tale quicquid non innititur momentis validioribus: vel loquuntur de opinionibus stantibus utrinque pro lege; vel exigunt conditiones paullo supra ex Antonino enumeratas; vel apponunt hypothesim, si opinio in probabilitate persistat, quod fieri nequit in conflictu opinionis æque probabilis. At de his lege Contensonum in Vindiciis Thomistarum, Du-Hamelium Tom. IV. pag. 400., & ipsum Terillum Probabilistam quæst. XXII. & XXIII. de Conscientia. Tandem ex nostro antecedenti, *Debet eligi opinio probabilior*, si recentiores Casuistæ redderent sola auctoritate nominis sui opinionem magis probabilem, sequeretur quod non solum liceat sequi minus probabilem, sed etiam quod non liceat sequi probabiliorem. Quis autem ita desipit, ut id non licere pronuntiet? Non ergo tribuit opinioni majorem probabilitatem caterva contradicentium.

Proximum argumentum sit. Qui sequitur opinionem probabilem prudenter se gerit, sequitur enim opinionem conformem rectæ rationi, & existimationi virorum prudentum: talis quippe est opinio quæque probabilis. At non peccat qui prudenter se gerit. Non ergo peccat qui sequitur opinionem probabilem. Præterea opinio probabilis gravi momento est innixa: sufficit ergo ad moralem certitudinem constituendam. Rursus etiam in conflictu opinionis contrariæ, remanet opinio suis rationibus suffulta, atque præsidio auctoritatis munita; potest ergo a viro prudente extorquere assensum. Rursus in concursu alterius nulla opinio probabilis cognoscitur falsa; remanet ergo absolute probabilis, & ad mores dirigendos idonea.

Respondeo hæc omnia jam a nobis fuisse plenissime refutata. Ad primum itaque nego majorem, si loquamur de opinione probabili in æqualis, aut probabilioris conflictu; tunc enim ex multiplici titulo deprehenditur imprudentia: primum quia non expenditur opinio opposita, non inquiritur veritas, & voluntas non a ratione æqua lance librata, sed a seipsa inconsiderate flectitur ad agendum: deinde, quia adest peccati periculum, mens ex contrarietate opinionum in dubitationem inducitur, & cum opiniones oppositæ consimili momento nituntur, nequit recte inter falsitatem ac veritatem discerni: tandem quia dum abjicitur opinio stans pro lege, non seliguntur sagaciter optima, inferiora superioribus præponuntur, & non habetur accurata eligendorum ac rejiciendorum discretio. Nego itaque majorem. Ad secun-

secundum nego antecedens, si loquamur de opinione in alterius occursu: non est enim momentum grave, cui aliud ejusdem ponderis contraponitur, nec opinio apta est ad moralem certitudinem animo ingenerandam, nisi suffulta sit validioribus, quibus trahamur, momentis; ut dictum supra, & confirmatum ab Eminentissimo Gotti Tom. VII. Th. pag. 298. Quod sequitur faciliorem habet solutionem; nam in conflictu opinionis contrariæ, licet quæ stat pro libertate remaneat probabilis aut in se, aut in mente aliorum; non remanet tamen probabilis in mente operantis, qui hinc, inde varietate opinionum distrahitur: ac regula morum non est aliena conscientia, sed propria. Postremi argumenti nulla est consecutio; nam in conflictu duarum opinionum æque probabilium, etsi neutra cognoscatur aperte falsa, utraque tamen cognoscitur contraria alteri probabiliter veræ: quod sat est, ut nequeat una alteri prudenter præferri, & in regulam regendorum morum adsumi. Atque id a fortiori dicendum est, si opinio, quæ abjicitur, sit probabilior.

Rursus objiciunt. Sententia affirmans quod liceat sequi opinionem probabilem, qua talem ab Ecclesia proscripta non est, ac traditur a viris doctrina ac morum probitate conspicuis. Cur ergo illam sequi inculpate non possumus? Ad hæc si opinio appareat probabilis, non erit sacris literis, ac doctrinæ Patrum contraria: ac proinde provide poterit teneri.

Ad primum respondetur jam ab Ecclesia definitum, quod non liceat sequi opinionem tenui probabilitate innixam, ut vidimus Cap. præced. proposit. prima: tenuis autem evadit probabilitas, quando ab æquali, vel majori oppugnatur; ideoque licet sententia quorumdam recentiorum non sit expresse damnata, ex alia damnata rejici debet ac repudiari: nam quod ex falsa directe sequitur, falsa merito reputatur, ut liquet ex regulis, quas in XII. de Locis Canus præscripsit. Quamquam silentium Ecclesiæ nos ad inquirendam absque dissidio veritatem impellit, non est autem dirigendorum morum exacta regula; alioquì opinio alicujus junioris censenda erit probabilis, dum non constet rejectam esse tanquam improbabilem ab Apostolica Sede: quod est damnatum ab Alexandro VII. prop. 27. Ad alterum liquet ex dictis, in opinionum conflictu, quamvis neutra appareat adversa Scripturæ aut Patribus, unam tamen apparere contrariam alteri, quæ probabiliter Scripturæ ac Patribus est consentanea, atque id sufficit, ne illa possit prudenter eligi, tametsi vel in se, vel in aliorum mente sit verisimilis, ac probabilis.

Insuper opponunt. Nullum dubium in praxi pulsat conscientiam probabilem, quum judicio *reflexo* induat moralem certitudinem; neque adest peccandi periculum, nisi forte *materialiter*, quum ignorantia, sive sit invincibilis, sive eorum quæ scire non debemus, excuset a cul-

a culpa. Corruit ergo qualibet adversus Probabilismum machinatio.

Respondeo certitudinem illam ex judicio *reflexo* exortam esse deceptionem singularem; ac dum pulsant animum opiniones contrariæ ignorantiam nullam adesse, nisi culpabilem, cum occurrat probabilis opinio contraria, ac præcepto conformis, quam plenissima libertate repellimus, ac propterea non *materialiter* tantum committi peccatum, sed & *formaliter*. At de his supra.

Adhuc objiciunt. Nonne opinione tantum probabili utuntur Medici, dum desperata ægroti valetudine adhibent remedium, quod fortassis arcessit mortem? Idem faciunt in belli discrimine duces exercitus: idem in caussis forensibus judices: idem in conducendis mercibus institor ac tabernarius. Te, antiprobabilista, appello. Si tibi sint duo nummi aurei, Italicus, & Hispanicus, æque probati rectique ponderis, nonne potes utrunque impendere, aut vicissim a debitore recipere? At utrique opinioni probabili suum, quemadmodum nummo aureo, stat pondus.

Respondeo his exemplis probabilismum everti; nam Medicos, nisi probabilius medicamentum adhibeant, graviter peccare vidimus ex Vasquesio: ac idem de ductoribus exercituum, aliisque dicendum est. Si aliquo in casu minus probabile eligant; id erit minus probabile in re, & ex parte *objecti*, non in mente operantium; alioquî gerent se admodum imprudenter. Si unum sit quod eligant, illos excusabit necessitas: si plura occurrant; in quo periculum viderint, illud vitabunt; si malum utrinque impendat, fugient deterius: si neutra ex parte infortunium immineat; agant, si adsit par ratio, quod lubet. Atque ita, si utraque opinio sit legi uniformis, cum in nulla possis legem transgredi, amplectere utramlibet. At si altera prohibeat opus, quod aggrederis, nec ulla te adigat agendi necessitas; qua prudentia illam sua probabilitate munitam abjicies? Quod ergo Medicus in corporis valetudine curanda, id tu agere studeas in ægritudine animi. Adverte aliud esse eligere probabilia & errori obnoxia, aliud id facere ex sententia probabili, dubiisque jactata. Si prudenter eligas quod male vertat, immunis eris a culpa; ita enim Medicus, ita belli imperator, ita mercatores excusantur. At si imprudenter eligas, & varia opinatione distractus, nullam habebis excusationem. Apagesis cum aureis nummis. Hispanicum probatioris auri reponis in marsupio, Italicum minus fulgidum, nisi utrunque recondere valeas, istud erogas: si a debitore exhibitum opineris aut adulterinum, aut erosum, probum petis, ac ponderas in libræ lance. Hoc pacto tene probabiliorem sententiam, dimitte minus probabilem; & dum plures contrariæ occurrunt, observa quanti pendant, & rejice minus tutam.

Argumentantur ulterius. Prudens existimatur qui litem suam uni Jurisconsulto committit, qui ægrotans Medicorum unum percelebrem advo-

advocat; & qui unius præceptoris doctrina imbuitur, qui unum Parochum, aut unum Confessarium frequenter adit.

Resp. Immo in caussis magni momenti plurimos consulis, nec acquiescis sententiæ unius; & post contrariam sententiam ad superiorem Judicem provocas. In corporis pariter ægritudine nonne expetis plurium medicorum consilium? Id ergo magis expedit facere, ne patiaris animæ detrimentum. Non damno tamen, si uni probo, doctoque viro te dirigendum committas, ejusque præceptionibus obedias, dummodo Deum depreceris ut mentis tuæ tenebras discutiat, & supernæ illustrationis tibi donum impertiatur, & dummodo traharis, non cupiditate, sed caritate, habensque conscientiam rectam non diverbereris opinionum conflictatione; ac denique, si hæc insurgat, quæras sagaciter veritatem, studeasque legem præponere libertati.

Denique opponunt Probabilistæ. Tenentur Religiosi viri, imo & Catholici omnes ex opinione probabili interdum sibi regulam morum præscribere. Religiosi quidem viri, quia posteaquam se obedientiæ voto obstrinxerunt, si eis Superior præcipiat quod ipsis minus probabile appareat, dum non constat esse peccatum, tenentur adimplere præceptum. Fideles item universi colere debent diem festum Conceptionis Deiparæ, quam sine originaria labe fuisse conceptam fert opinio tantum probabilis. Quod si probabilitas sat est ad statuendum cultum religionis, ac publicam Ecclesiæ festivitatem; multo magis ad regendam privatam conscientiam erit sufficiens. Denique si nos ad tenendam opinionem probabiliorem adigamur; necessum quoque erit eligere tutiorem, atque ita omnes cucullum induent, aut capient genus aliud vitæ asperrimum atque durissimum, ni velint abripi in gehennam. Antiprobabilistæ igitur sunt erga religiosos homines, erga Cultores Deiparæ, erga probos conjuges, omnemque popularium ordinem nimium rigidi.

Resp. probum ac bene moratum religiosum posse ad Superioris præceptum prudenter exuere dubitationem, quam præconceperat; imo debet deponere judicium suum, animadvertens superiores gerere Dei vices, & pro nobis vigilare, quasi rationem pro animabus nostris reddituros, ac memoria repetens, quod ait Dominus: *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit me spernit*. Vide Suaresium lib. VI. de legib. cap. 8. & Thyrsum Gonzalez Differt. XIV. Religiosus itaque judicio proprio deposito jam induit opinionem probabiliorem ac certam moraliter. Quod si adhuc præcedentis opinionis momento valido premeretur, post adhibitas preces exploratamque conscientiam, nego quod posset ea repugnante cujusvis hominis mandatum exequi.

Ad secundum plura in Notis ad literas Montaltii Wendrockius. Ait Caramuelem, Theophilum Rainaudum, aliosque Probabilistas asserere quod nequeat in dubium revocari, quin intemerata Virgo potius

tius absque macula concepta fuerit: etiam Alexandrum VII. declarasse opinionem illam religiosam ac piam: certissimum esse, quod cultus beatæ Virgini sit exhibendus, & celebranda gratiæ beneficia divinitus ipsi collata: recoli propterea in Conceptionis solemnitate sanctificationem Deiparæ, quocunque tandem momento peracta sit: eos, qui sibi certo persuadent Virginem sine labe conceptam, duci in recolenda Conceptione sententia, quæ sibi probabilior est, atque ex hoc capite nihil argumentum convincere; si quis sentiat oppositum, hunc venerari Deiparam, sed non ei de tam eximio gratiæ privilegio ex corde plaudere, non defectu devotionis, sed potius affectu sinceritatis, ne simulate illi congratuletur: hunc ad summum Conceptionem solemni ritu celebrare sub tacita conditione, si nimirum revera sit Dei mater tam singularis gratiæ munere condecorata. Necessarium non arbitror, ut hæc minutatim revocentur ad trutinam: etenim si Pontifex decrevit religiosam ac piam esse sententiam, quod Virgo concepta sit absque macula originali, indixitque ob hanc rem festum diem; quidquid sit de facto, quod in quæstionem nefas est revocare, jam redditur probabilior decreto ipso sententia affirmans Conceptionem Virginis colendam esse; sive privilegium istud consequuta fuerit, & æquum sit illud concelebrare: sive res ambigua sit, ac non debeat in dubio ad factum, non ad jus pertinente, hac veneratione privari Dei Genitrix gloriosissima; cui nemo mortalium *digne valet jura gratiarum, ac laudum præconia rependere*, ut ait Auctor sermonis 18. de Sanctis, inter Opera Augustini.

Ad postremum responsio est facillima; si enim opinio minus tuta sit probabilior; qui illam sequitur prudenter se gerit, quum moveatur ratione firmissima: ideoque non se exponit peccandi periculo. At in opinione minus probabili contingit oppositum. Si tamen opinio sit tuta in se, qualis est sententia probans conjugium, vitamque laicalem, sed alicui videretur, ob sui conditionem, proximumque discrimen obnoxia peccato, haud dubium, quod is debeat amplecti arctioris vitæ institutum, nisi suppetat alia ratio vitandi peccatum. At de his, quæ expedita fuerunt in Prænotatis, nunc attenuate presseque disseruimus.

CAPUT XVI.

An in aliis judicandis, aut dirigendis sequi possimus opinionem minus probabilem.

EXCISA fallax probabilitatis doctrina protulit mala quædam germina, quæ simul cum illa evelluntur ac dissipantur. Ex eo enim, quod unicuique liceat sequi minus probabilem opinionem, collegerunt posse

posse virum Theologum aliis proponere sententiam, quam sibi falsam esse persuadeat, dum illam aliquis doctor propugnet; licere laico varios adire Confessarios, donec inveniat qui respondeat ad ejus libitum, si afficiatur firmo animo nihil gerendi conscientiæ probabili adversum; debere Confessarium absolutionem impendere pœnitenti ducto opinione probabili, quam idem Confessarius improbabilem putat, tametsi nolit pœnitens suam opinionem deponere. Hæc inter Probabilistas tradidere Laimanus Th. Moral. lib. 1. Tract. 1. cap. 5. §. 2. Castropalao lib. 1. Tract. 1. disp. 2. p. 3. Sanchez lib. 1. Decalogi cap. 9. Bannius Tract. IV. q. 13. & cum aliis plurimis Escobarius lib. 2. n. 113. Sunt quidem hæc omnia hactenus refutata: quum enim debeamus præcepto caritatis diligere proximum sicut nos ipsos, quod vidimus nobis non licere, nec aliis fas erit proponere. Brevi tamen & hæc singillatim excutiamus.

Propositio I. Non licet viro Theologo ex sententia, quam ipse oppugnat, censetque minus probabilem, alteri consilium dare, tametsi non ignoret eamdem sententiam tanquam probabiliorem ab aliquibus propugnari.

Traditur hæc veritas in veteri, novoque Testamento. Malachias enim cap. 2. vers. 7. inquit: *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* Angelus sacerdos dicitur, quasi nuncius jussorum Dei, & præceptorum, quæ illi Dominus proponit, interpretator ac preco. Non ergo requirentibus ex ore ejus legem, & quid sibi agendum sit consulentibus, gerit se tanquam Angelus Domini, si nunciat ea, quæ non audit, atque adversus conscientiam suam instruit ignaros. Deinde Apostolus in II. ad Corinth. cap. I. ait Apostolici muneris decus esse evangelizare ex fide, & juxta intimos conscientiæ sensus: *Nam gloria nostra hæc est* (inquit versu 12.) *testimonium conscientiæ nostræ*; atque hoc testimonium inde comprobat, quod Corinthiis loquutus fuerit *in simplicitate cordis, & sinceritate Dei*, scilicet sincero animo, tanquam Deo spectante atque audiente. Addit versu 17. *Nunquid levitate usus sum, aut quæ cogito secundum carnem cogito, ut sit apud me Est, & Non?* Levitatem appellat consuetudinem illorum, qui aliud habent in animo, aliud in ore; suadet enim Corinthiis se habuisse sinceram voluntatem ad illos redeundi: & quasi mirabundus, quod ipsum vanum mendacemque haberent, *Nunquid* (ait) *est apud me Est, & Non?* Nunquid ore affirmo, quod negem animo? Exhibet sensum hunc Græca phrasis, qua Paulus utitur, ναὶ, καὶ οὔ, quæ transiit etiam, auctore Festo, in proloquium. Qui ergo juxta conscientiam suam non instruit plebem levis est corde, quia habet *Est* in labiis, & *Non* in pectore; atque vituperat Apostolicum ministerium, quia non comprobat dispensationem doctrinæ testimonio conscientiæ. Idem Apostolus ad

Ephesios IV. 25. jubet, ut loquatur *veritatem unusquisque cum proximo suo; quoniam sumus invicem membra*. At veritatem non loquitur, qui illam occultat, imo aliorum dicta, quæ putat falsa, ut blandiatur discipulis peritissime, & callidissime venditat.

Addamus explicationis, non convicii gratia, Evangelica exempla. Pilatus credidit Christum insontem esse, ac Pharisæorum invidia traditum: illum autem damnarunt Pontifices tanquam blasphemum, & Scribæ omnes tanquam populi subversorem, & jura Cæsaris invadentem. Ergo si fas sit juxta aliorum opinionem sententiam dicere, ac definire veritatem; Pilatus rectus fuit judex, præsertim cum Christum supplicio addixerit, non ad unius accusationem, sed omnibus legisperitis affirmantibus malefactorem esse, & universo populo conclamante, *Reus est mortis*. Est ergo Pilato deterior, qui firmissime tenens hoc licitum esse, illud illicitum, ob opinionem aliorum, nec communem, nec tanta assertione firmatam, adversus conscientiam suam contrarium pronuntiat. Exemplum istud ingeniose tractat in hac Quæst. Merbesius P. I. Summæ Christ. q. 32. At aliud ego proferam nequaquam adversariis injuriosum. Christo explorante fidem Apostolorum Mat. XVI. 13. & interroganti, *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* nonnulli referunt aliorum opiniones duntaxat, dicentes, *Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex Prophetis*. Atque ita respondentes nec laudari video, nec reprehendi. Dum vero ait illis Christus: *Vos autem quem me esse dicitis?* Petrus non humanæ intelligentiæ ambiguitate, sed firma confessione respondit: *Tu es Christus filius Dei vivi;* promeruitque singularem laudem, quia illum terrena opinio non fefellit. Quod si respondisset, *Christus est Elias*, juxta aliquorum hominum opinionem, nonne merito fuisset reprehensus? Si ergo a te fidei morumque doctrinam petentibus respondeas hoc Baunius docet, illud Vasquesius, istud Sanctius; recitas opiniones hominum, nec promereris laudem, aut vituperium: si dicas quod tibi interior ac firma conscientia proponit, loqueris ut Christi discipulus, & commendandus eris juxta conscientiæ tuæ rectitudinem; si contra conscientiam tuam faciendum asseris quod scripsit Baunius, aut Sanctius, merito te reprehendam.

Ac videtur qui contra propriam conscientiam alios instruit imitari consuetudinem Priscillianistarum, quos Augustinus cap. 2. libri contra Mendacium ceteris hæreticis pejores appellat, propterea quod *ipsi soli, vel certe maxime ipsi reperiuntur ad occultandum suam, quam putant veritatem, dogmatizare mendacium*. Etenim mentitur quisquis loquitur, quod falsum existimat, nec non qui verum enuntiat, quod non putat verum, ut idem Augustinus demonstrat in libro ad Consentium cap. 3. & 4. Si ergo falsam putas sententiam, quam alius probat, eamque proponis a te consilium petenti, mentiris; loqueris enim quod existi-

existimas falsum. Ex alio capite occultas tuam, quam putas veritatem. Igitur imitaris Priscillianistas in hoc malo ceteris hæreticis iniquiores: quod salva caritate argumentationis caussâ dictum sit. Facessat itaque ob omni fidelium societate illa quorumdam doctrina: *Nihil a ratione alienum fore, si Doctor consultus significet consulenti opinionem a quibusdam viris doctis tanquam probabilem defendi, quam proinde sequi ipsi liceat; quamvis idem Doctor ejusmodi sententiam speculative falsam certo sibi persuadeat, & proinde ipsimet in praxi eam sequi non liceat.*

Hanc Probabilistarum assertionem aperte ratio ipsa refellit. Si spectemus consiliarii officium, est inspicere quid expediat ei, cui datur consilium: unde Paulus in 1. ad Corinth. VII. 35. dans consilia de servandis virginibus, *Porro*, inquit, *ad utilitatem vestram dico*. Qui enim consiliarii munus explet sui caussâ, ut ille, qui apud Martialem ajebat, *Utile quod nobis, do tibi consilium*, is consiliarius malus est, de quo Ecclesiasticus XXXVII. 9. *A consiliario serva animam tuam*. Debet proinde consilium dare ut vitetur, quod ipse putat corpori aut animo nociturum. Nemo quippe est, qui non horreat aut medicum adhibentem remedia, quæ putat mortem probabiliter allatura, aut negotiatorem hortantem ad ineundam societatem, ex qua timet grave aliquod detrimentum. Atque id magis observandum est, dum agitur de salute animæ, quæ si pereat, nihil prodest homini, etiamsi mundum universum lucretur. Inspiciendum præterea, quinam sit ipse Consiliarius: qui in hoc casu summi Dei implet ministerium, dicente Apostolo II. ad Corinth. V. 20. *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos*. Tandem consideranda ipsa conditio petentis consilia hominis, scilicet Christiani, ignari, veritatem quærentis, & Evangelii lege inviolabili obstricto. His accurate inspectis, liquido constabit Theologum qui adversus opinionem suam alteri dat consilium, non fungi munere consiliarii, quia non proponit, quod conscientiâ suâ magis expedit: non se gerere tanquam Ecclesiasticum virum, quia tanquam *exhortante Deo* non loquitur veritatem; & non habere rationem petentis consilia, quia illum non hortatur ad facienda opera juxta judicium suum digna homine Christiano: ac propterea doctrina Probabilistarum tanquam contraria sacris literis, repugnans Evangelicis institutionibus, & adversa rationi, est omnino explodenda. Atque hoc erat theorema nostrum.

Propositio II. Non licet homini ignaro varios Casuistas adire, eo animo, ut tandem inveniat benigniorem aliquem affirmantem esse probabile, quod alii improbant, sibique fas sit eligere quod magis libet.

Illud enim Ecclesiastici XXXII. 19. *Qui quærit legem, replebitur ab ea; & qui insidiose agit, scandalizabitur in ea*, uti eruditionem promittit legem scrutantibus ut faciant eam, virosque doctos consulentibus ne in errorem inducantur; ita minatur deceptionem qua in

legem impingat ei, qui *insidiose*, sive ut Græcus habet, ὑποκρινόμενος, *simulans* se quærere institutionis disciplinam, dum vestigat quomodo absque conscientiæ stimulo indulgeat cupiditati, adit humaniores Confessarios, Theologosque præditos singulari erga omnes facilitate. Propterea Apostolus in II. ad Thessal. 2. vers. 10. ait Deum mittere in operationem erroris, ut credant mendacio, eos, qui *caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fiant*: quod Dominus olim comminatus fuerat per Ezechielem cap. 14. At qui opinionem probabiliorem stantem pro lege parvi facientes inquirunt alteram benigniorem libertati percommodam, rejiciunt beneficium divinæ illustrationis, caritatemque præferentem præceptum Domini humanæ consuetudini. Pessime ergo se gerunt, Deumque provocant, ut tradat illos in desideria sua, & eos mittat in operationem erroris.

Quærit Augustinus cur Balaam dignus esset, quem asina corriperet; & Q. XLVIII. in Num. respondet, Balaam prohibente Domino ne pergeret ad Balaac regem Moabitarum iterum Dominum consuluisse; permittente autem ut iret, statim se viæ commisisse, atque ita demonstrasse cupiditatem suam, ac desiderium munerum, quæ cap. XXII. Num. vers. 7. appellantur *divinationis pretium*: ac propterea promeruisse Domini indignationem. *Cur post istam permissionem* (inquit S. Pater) *Dominum iterum non consuluit, & post illam prohibitionem iterum consulendum putavit, nisi quia ejus maligna cupiditas apparebat, quamvis timore Domini premeretur?* Ita prorsus agunt qui plures consulunt, ut licite faciant quod libet. Si audiant Dominum prohibentem, iterum consilia petunt: si inveniant permittentem, absque ulla hæsitatione operantur: digni profecto, in quos Deus spargat pœnalem cæcitatem, & quos cum Balaam asina ipsa corripiat.

Hinc si Chrysostomi verbis commonefeci paullo supra, qui negligunt inquirere veritatem, & tanquam in pulvino, in opinione favente libertati quiescunt, ut imitentur eos, qui vestimenta empturi circumeunt unum negotiatorem & alterum, & qui impensam sibi pecuniam propria manu ponderant, ac enumerant: nunc inquirentes qui auribus suis serviant, commoneo Apostolicis verbis in 2. ad Tim. IV. 3. *Ne ad sua desideria coacervent sibi magistros, prurientes auribus*: verbisque Irenæi lib. IV. adv. hæreses cap. 44. *A pravis Sacerdotibus abstinere oportet, adhærere verò iis, qui Apostolicam doctrinam custodiunt, & cum presbyteri ordine sermonem sanum, & conversationem præstant sine offensa, ad informationem, & correctionem reliquorum*. At secunda thesis facile his expeditur.

Propositio III. Non debet Confessarius absolutionem impendere iis, qui sequuntur opinionem minus probabilem stantem pro libertate, illamque nolunt deponere.

Hanc propositionem, quam falso Probabilistæ ajunt ab omnibus, vel

vel fere omnibus reprobari, quum illam propugnent quotquot refellunt probabilisimum, demonstrant argumenta omnia cap. xv. & quæ produximus nuper propositione prima. Nam si nefas est sequi opinionem minus probabilem, neque illam potest prudens Sacerdos tradere eumdem consulenti; quo jure tali opinione utetur in administratione Sacramenti, in exercenda potestate sibi divinitus tradita, in Christi munere implendo, in afferendo pusillorum animæ remedio salutis? Eamdem tamen propositionem duplici argumento confirmabimus; quorum unum ex prærogativa Confessarii, alterum ex conditione pœnitentis depromitur. In Confessario attendi potest judiciaria potestas, scientia, qua discernat inter lepram, & lepram, ac prudentia per quam debet tanquam spiritualis medicus animorum ægritudini pharmacum adhibere. Judicem non posse judicare juxta opinionem minus probabilem, liquet ex propositione ab Innocentio XI. proscripta. Medicum homicidam esse, si adhibeat medicamentum quod probabilius censet nociturum, indulgeatque ægrotorum opinioni, ratio ipsa suadet, nec diffitentur Adversarii. Spectare demum ad spiritualis Judicis scientiam, atque auctoritatem ut propria ratione quod debeat judicare discernat, commonstrat ratio ipsa judicii, & definitum est cap. *Qui vult*, dist. 6. de Pœnit. Quum itaque Confessarius absolutionem impendens reo nolenti deponere opinionem suam, exerceat judiciariam potestatem spreta conscientia, non discernat intimo sensu, quod debet decernere, & ægroti vulneribus non oleum infundat, sed laxativam mulcedinem; indignus propterea est, cui committatur spiritualis Judicis auctoritas, animarumque curatio.

Ex alia parte pœnitens sistere se debet ad sacerdotis tribunal tanquam reus atque infirmus. Reo autem non convenit proferre judicium, neque infirmo præscribere medicamentum. Tantummodo si & ipse sit juris ac medicinæ peritus, poterit humiliter proferre propriam opinionem, eaque ponderata Judex ac Medicus, si noverint meliorem, illa utentur: quum enim per mentis judicium alterius sententiam approbant, jam non alienam conscientiam sequuntur, sed propriam. Atque hoc in pœnitentiæ foro si fiat, non improbo. Sed audiatur Probabilistarum flagellum, & J. CC. decus maximum Fagnanus super Caput *Innitaris*, de Const. num. 304. *Cum absolutio Sacramentalis sit actus judicialis, & Sacerdos sit vere & proprie judex, ad eumque spectet discernere inter lepram, & lepram, & pœnitentem absolvere vel ligare; per hanc doctrinam Sacerdos non fungitur amplius judicis officio, sed subditus ordine inverso assumit sibi judicium conscientiæ suæ, & eligit suo arbitratu sententiam ligantem aut solventem. Nam cum Sacerdos judicat esse restituendum, negotiationem relinquendam, aut quid simile, statim pœnitens objicit extare super hoc opinionem probabilem sibi faventem, & esse in sua facultate illam eligere. Unde in foro animæ Judex*

dex cogitur sequi judicium rei, & non reus judicium Sacerdotis; quod quam sit absurdum nemo non videt.

Quae opponunt Probabilistae, ex dictis obviam habent solutionem. Inquiunt denegandam non esse absolutionem poenitenti sufficienter disposito. Verum ex dictis constat hanc dispositionem non haberi: si enim poenitens novit opinionem suam esse minus probabilem, aut pugnare cum alia aequaliter probabili, & illam tamen velit pertinaciter tenere, neque vult vitare peccandi pericula, neque in dubiis partem eligere tutiorem. Si autem adhaereat opinioni suae tanquam probabiliori, audiens a Confessario se in errore versari, debet veritatem diligenter inquirere, ac promittere se, omnium partium studio deposito, daturum operam orationi, ac optimorum librorum lectioni, ac primum legem Domini divinasque Scripturas, deinde statuta Conciliorum, decreta Pontificum, documenta Sanctorum, Theologorum sensum, & humanam quoque rationem diligentissime scrutaturum. Quod si facere nolit, repellendus est, quoniam non vult intelligere, ut bene agat. Si affirmat se aut ingenium aut tempus non habere ad haec expendenda; objurgandus est, quod cum careat ingenio & exercitamento doctrinae, velit tamen, opinionem suam proponere illi, quem Ecclesia sibi constituit judicem, non discipulum. Si e contra valeat plurimum ingenii acumine, & eruditione, eamque velit ostentare; poterit Sacerdos respondere se Judicis tribunal conscendisse, non cathedram disputantis. Humillime tamen proferenti rationem conscientiae suae, si hanc Sacerdos percipiat esse probabiliorem, ut dixi, absolutionem impendat. Reliqua Adversariorum argumenta praecedenti capite fuerunt rejecta, atque explosa.

CAPUT XVII.

Emolliendum esse nimium quorumdam rigorem, qui tenent nullam conscientiam probabilem in materia juris naturalis excusare a peccato.

QUI nullam inculpabilem ignorantiam juris naturalis admittunt, consequenter docent in iis, quae ad idem jus pertinent nullam opinionem vel probabilissimam reddere operantem immunem a culpa; nam, inquiunt, si falsam opinionem eligat, nequit error excusari, cum sit vincibilis, voluntarius, ac adhibitâ diligentiâ facile potuerit expelli, ideoque amplectens opinionem probabilem plenâ libertate peccandi periculo se committit. Ita sentiunt Joannes Sinnichius, Guilelmus Wendrockius, noster Vanroy, Norbertus Elbecque, & quos laudavi cap. XI. Genettus, & Ballerinius. Si adversus istos

istos opponas propositionem damnatam ab Alexandro VIII. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*; facile se expedient dicendo merito fuisse proscriptam; quia cum universalis sit, & conscientia probabilis aliquando excuset a culpa in iis, quæ spectant vel ad *factum*, vel ad jus positivum, absque ulla exceptione prolata apertissime falsa est.

Sententiam nostram potest quisque deprehendere ex capite 10. & 11. hujus libri, ubi de ignorantia disputavimus. Ostendimus non posse invincibiliter ignorari legem naturalem quantum ad prima principia, & ad præcepta, quæ evidenter inde inferuntur; ignorari tamen a plurimis absque culpa quantum ad ea, quæ remote, & perplexa ratiocinatione ex iisdem principiis, præceptisque inferuntur, dummodo qui tali ignorantia laborat, in eligendis, rejiciendisque dijudicandis omnem, quam prudentiæ jura præscribunt, adhibuerit diligentiam. In jure positivo dari ignorantiam invincibilem nec Catholicus negat, nec Jansenianus, nec rationabilium quispiam. Ignorantiam *facti*, si sit eorum quæ prævideri aut non poterant, aut non debebant, excusare a peccato nemo pariter inficiatur. Hinc sequitur opinionem vere probabilem, & quæ appareat gravi fundamento innixa, etiamsi in se falsa sit, constituere conscientiam rectam; dummodo non versetur circa principia, & notiora præcepta juris naturæ, & dummodo non pugnet cum opinione æque probabili, aut probabiliori, nec talem dubitationem pariat, quæ exponat operantem peccati periculo; uno verbo, dummodo ingeneret conscientiam moraliter certam, nec propria voluntate obcæcatam. Proximo tamen theoremate hæc omnia confirmabuntur.

Propositio. Sequi possumus in qualibet materia sive juris, sive facti, sententiam probabilem, quæ post diligentem veritatis inquisitionem appareat opposità sententià probabilior: quod tamen in per se notis, obviisque præceptis legis naturæ nequit occurrere.

Opinionem quippe probabilem hoc loco illam appello, non qualem fingunt plurimi, innixam cuicunque momento, sive petito ex auctoritate alicujus recentioris, sive ex humana ratione aut præjudiciis affecta, aut noxia cupiditate, aut voluntaria ignorantia; sed quæ probetur omnibus, aut pluribus, vel sapientioribus, & iis vel omnibus, vel plurimis, vel maxime notis: quæ aut ex definitione Conciliorum, aut ex sacris literis, aut ex doctrina Patrum, aut ex rationis lumine dijudicetur; & quæ inhæreat homini non affectata cæcitate, noxiisque cupiditatibus abrepto, sed veritatis amatori, & ad eam assequendam consilia, preces, studiumque adhibenti. Qui enim hac præcautione sequitur opinionem probabilem, prudenter se gerit, vitat peccandi pericula, & conscientiam moraliter certam habet in corde. Et quod prudenter se gerat liquet, quoniam discernit inter eligenda ac rejicienda, eaque probat, quæ præmisso debito examine recta & inculpata existi-

existimantur: quod vitet peccandi periculum constat, nam ne in legem impingat, doctos consulit, Deum orat, ponderatque momenta rationis; quod habeat denique conscientiam moraliter certam patet, propterea quod ad moralem certitudinem non requiritur evidentia quædam geometrica; & si animum pulset levis tenuisque hæsitationis nubecula, fuganda est gratiæ divinæ illustratione, lumine rationis, optimaque consultatione; alioquî conscientiarum omnium prudentior, ac præstantior esset illa, quæ scrupulis valde agitatur, utpote quæ exili, tenuique caussa angitur ac percellitur. Igitur opinio probabilis ita a me circumscripta constituit optimam, rectissimamque conscientiam.

Veritatem istam comprobant omnia genera argumentorum. Primum petitur ex sacris literis. Deuteronomii XVII. 8. legimus: *Si difficile & ambiguum apud te judicium esse perspexeris inter sanguinem, & sanguinem, caussam & caussam, lepram & lepram: & judicium inter portas tuas videris verba variari: surge & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad Sacerdotes Levitici generis, & ad judicem qui fuerit illo tempore; quæresque ab eis: qui indicabunt tibi judicii veritatem: & facies quodcunque dixerint, &c.* Cur ergo rusticus ambigua conscientia pulsatus humiliter accedens ad Parochum, & ad Confessarium, quem probum ac doctum deprædicant, prudenter non facit quod illi suadent? aut vir doctus tanta auctorum discrepantia distractus, sacrorum librorum lectione, ac ponderatis sacrorum Canonum, & Romanorum Pontificum definitionibus prudentissime non dispellit priorem hæsitationem? Si ita esset, frustra Sacerdotes consulerentur, ac perperam colerentur studia sacra, ad eas præsertim controversias dirimendas, in quibus aut non omnes conveniunt, aut haberi non possunt metaphysicæ demonstrationes; quia opinio unius aliquam saltim tenuem opinionem ingeneraret, & deficientia rationis evidentissimæ fere omnia opera tanquam illicita reprobaret.

Alterum argumentum, ne multus in disceptationibus videar, simul ex Ecclesiastica historia, ex sanctis Patribus, & Pontificum definitionibus petitur. Invenimus enim complures sanctitate, doctrina, & dignitate Ecclesiastica summos viros propugnasse opinionem non solum non probabilissimam, sed aut falsam, aut saltim reprobatam ab aliis, & tamen inculpate se gessisse, quoniam ipsis apparebat probabilior, & ceteris præferenda post exactam veritatis inquisitionem. Mitto beatissimum Cyprianum, qui pugnans pro rebaptizatione aut nullo pacto, aut venialiter tantum erravit, etiam si sciret sententiam suam a pluribus oppugnari: nam de ipso dixi capite XV. Theodoretum, Acacium, Proclum, magnum quoque Hieronymum quis damnet, quod scripserint posse bigamum in sacrum ministrum assumi, interpretantes verba Apostoli 1. ad Timoth. III. 2. *Oportet Episcopum esse unius uxoris virum*, de bigamia *simultanea*, qualis olim viguit divina dispen-

satione

satione in Abraham & Jacob, & nunc servatur improba consuetudine a Saracenis? Nullus pariter de gravi peccato illos arguet, qui iterarunt consecrationes factas ab Episcopis hæreticis ac simoniacis; eosque, qui sæculo decimo & duodecimo docuerunt nunquam extremam unctionem posse iterari. Damnasse tertias nuptias Gregorium Nazianzenum, Basilium, aliosque Patres, repugnantibus tamen plurimis, nec tamen reprehendi, latet neminem. Posse consecrari in Episcopum, qui juravit se ordinationem non admittere, scripsit Athanasius ad Dracontium, eumque post tale juramentum in Episcopum ordinavit, quamquam id illicitum opinarentur Basilius, Palladius, & qui ob eam rem Formosum Papam etiam post mortem degradandum existimarunt. Per adulterium solvi vinculum matrimonii, ut possit vir innocens aliam ducere, pluribus persuasum fuit; ut liquet ex Epistolis Aviti Episcopi Viennensis, atque ex Synodo Tiburiensi. Dispensarunt in matrimonio rato, & non consummato, absque ullo prorsus errore Paulus IV. & Adrianus VI., & a voto solemni castitatis Alexander III. Pius V. & Gregorius XIII., quamvis contraria opinio extiterit penes aliquos existimantes hujusmodi dispensationes invalidas. In ipso matrimonii Sacramento nullam gratiam conferri persuasum fuit Petro Pictavensi, nec non Jacobo de Vitriaco, & Roberto Pullo S. R. E. amplissimis Cardinalibus. Innumeris propemodum Theologis placet sufficere in Sacramento Pœnitentiæ attritionem omni caritate expoliatam, & posse occidi injustum vitæ aggressorem, quæ duo Nostrates fere omnes oppugnant. Hæc aliaque plura producit, demonstrat, notisque collustrat in Erudito Opere de Opinione Probabili helluo antiquarum disciplinarum Christianus Lupus. Quare prædictos viros sanctitate, doctrina, eruditione, & auctoritate conspicuos non reprehendimus? Id quidem, quoniam sequuti sunt opinionem sibi probabilissimam, illamque non temere, & inconsulte, sed post accuratam, æquissimamque ponderationem: in qua si quidam illorum decepti sunt, id non malitiæ, aut negligentiæ tribuendum est, sed communi hominum infirmitati.

Tertium argumentum desumptum erit ex D. Thoma; hunc enim pugnaciter Adversarii sibimetipsis adjudicant. Ergo Angelici Doctoris sententiam esse, quod etiam in lege naturæ sint plura, quæ nonnisi a sapientibus subtiliori consideratione rationis judicantur esse observanda, probatum est cap. XI. ex 1. 2. q. 100. art. 10. In actibus moralibus non requiri certitudinem demonstrativam, sed sufficere probabilem, *quæ ut in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat*, tradit S. Doctor 2. 2. q. 70. art. 2. Haberi sine peccato plures præbendas ab eo qui adhibet diligentiam inquirendo an id sit licitum, *nec invenit aliquid quod ipsum moveat ad hoc quod sit illicitum*, expresse docet Quodl. VIII. art. 13. Sed controversiam omnem dirimit eodem Quod. art. 15. scribens: *Error conscientiæ quandoque habet vim absol-*

absolvendi, sive excusandi, quando scilicet procedit ex ignorantia ejus quod quis scire non potest, vel scire non tenetur: & in tali casu quamvis factum de se sit mortale, tamen intendens peccare venialiter, peccaret venialiter; sicut si aliquis intenderet accedere ad uxorem suam caussa delectationis, & ita intenderet peccare venialiter, si alia ei supponeretur eo nesciente, peccaret venialiter. Quandoque vero error conscientiæ non habet vim absolvendi, vel excusandi, quando scilicet ipse error peccatum est, ut cum procedit ex ignorantia ejus, quod quis scire tenetur, & potest; sicut si crederet fornicationem simplicem esse peccatum veniale, non tamen peccaret venialiter, sed mortaliter. Quemadmodum igitur per D. Thomam opinio probabilis, & ex ignorantia procedens non excusat in iis, quæ per communia legis naturalis principia facile possunt approbari, vel reprobari, quia horum ignorantia facile potest excuti: ita excusabit in iis, quæ implexâ ac perdificili ratiocinatione ex iisdem principiis a sapientioribus deducuntur; quia ignari ea scire non possunt; sapientiores autem adhibita diligentia, quam debent, habent *probabilem* certitudinem, nec inveniunt aliquid, quod ipsos moveat ad credendum esse illicita. Virum enim sapientem moveri ratione aliqua inepta, futili, ac parum probabili, indecens & incongruum omnino est. Consentire D. Thomæ S. Antoninum constat ex dictis cap. XVI. & ex P. prima Summæ Tit. 3. cap. 10. ubi docet in humanis actibus sufficere *certitudinem moralem*: necessarium non esse, ut *hæc certitudo semper scrupulos omnes abjiciat*, sed satis esse *si eos contemnat ac superet*: haberi demum certitudinem ipsam ab incipientibus *ex alterius auctoritate*, a proficientibus *ex studio divinarum Scripturarum*, a perfectis *ex circumstantiarum circumspectione*. Merito de hac D. Antonini doctrina ait clarissimus L'Herminier Tom. v. Summæ Theolog. pag. 158. *Serio nihil ad rem nostram illustrius afferri potest*.

Confirmant præterea communiorem hanc assertionem argumenta a ratione; quorum præcipuum petitum ex prudentia principio positum est. Neque illud repetam; ne imprudentissimus ipse videar disputando an eluceat prudentia in iis, qui deliberant ex momentis validioribus, ac inania contemnunt: quod nemo prudens, & rerum expetendarum scientiâ præditus dubitat esse ipsius prudentiæ, quæ morum est princeps regula, primam partem; quam post Græcos philosophos appellamus εὐβουλίαν, idest, perspectam consultationem. Alterum argumentum suppeditat gratiæ sanctificantis, ac justificationis incertitudo; nemo quippe, etsi nullius criminis sibi conscius sit, se justum esse certo novit, sed tantum dum partes suas accurate explet, id sperat, prudenterque confidit. Alia ex parte nulli accedendum esse ad Angelicam mensam, & sancta sancte esse tractanda, ex legis divinæ præscriptione, atque ex ratione ipsâ patescit. Nisi ergo immunem reddat a culpa certitudo moralis, qua partibus nostris perfectis prudenter induimus conscien-

scientiam bonam, quamquam adsit leve aliquod contrariæ suspicionis motivum, nullus Sacerdos quantumvis probus poterit ad peragendum sacrum accedere, nullusque laicus accipere Eucharistiam, quoniam justitiæ suæ certissimam habere nequit demonstrationem. Tandem nisi probabiliorem sententiam possimus eligere, damnandi erunt qui tutam sequuntur, quando probabilior est tutiori; atque ita rei erunt, qui consilia Evangelica non amplectuntur, quia tutius est eadem amplecti; cum tamen eo ipso quod consilia sunt, non præcepta, nullum obstringant.

Respondetur Rigoristis.

Quoniam ex hoc capite, atque ex XI. & XII. hujus libri corruunt objecta quæque illorum, quos *Rigoristas* appellant, non ero in iis diluendis linguax, atque, ut Gellius inquit, locutulejus. Timendum est, ajunt rigidi illi Theologi, ne de his, qui probabiliorem opinionem concipiunt ex Casuistarum rudimentis, verificetur Christi pronunciatum Matth. XV. 14. *Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt*. Quomodo non audiunt Augustinum dicentem de Util. Credendi, quod *opinari numquam sine vitio est*? Saltem perlegant quæ scribit S. Thomas quodlibet. VIII. art. 13. *Quod agitur contra legem semper est malum, nec excusatur per hoc quod sit secundum conscientiam*: & quodlibet. III. art. 10. *Nullus excusatur, si sequatur opinionem erroneam alicujus Magistri; in talibus enim ignoratio non excusat*. Si hunc Scholarum ducem nolint audire; ne despiciant commune proloquium, *Peccat qui se exponit peccandi periculo*. Annon in electione opinionis, quamvis probabilioris, favente maxime libertati, fieri potest, ut eligatur falsa? Erit ergo tunc peccatum, quia fiet quod veritati ac legi repugnat. Annon in ea præelectione pulsat animum formido aliqua, ac dubitatio? In dubiis ergo non premit æquiorem viam quisquis sequitur opinionem etiam probabilissimam. Hæc si attendantur, manifestum erit postremam hanc assertionem contrariam esse præcedentibus, & Scripturis, Augustino, D. Thomæ, atque rationi manifesto adversari.

Resp. hæc dictis nullo negocio repelli. Nam Christus apud Matt. loquitur de Pharisæis obstringentibus plebem ad observandum *doctrinam, & mandata hominum*, & absque ullo momento probabili imponentes *onera gravia, & importabilia*. Nemo nostrum Pharisaicam conscientiam cæcam esse, & in præcipitia ruentem denegat. Imo nos a *Rigoristis* ad conscientiam istam Pharisæorum compellimur, si ob leve motivum debemus gravis culpæ induere suspicionem. Casuistas sequimur, non si cæci dignoscantur, sed si nobis lumen veritatis ostendant, aut ex Dei Verbo, quod *lucernam pedum nostrorum* appellat

 David,

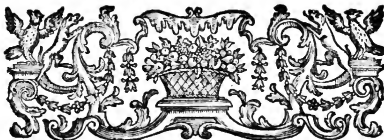
David, aut ex Patribus, virisque Apostolicis, qui dicuntur in Evangelio *lux mundi*: aut ex ratione, de qua scriptum est, *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Qui lucernà istà graditur, non est cæcus cæco ducatum præstans. Præcurrentes absque hoc lumine Casuistas nemo prudens sequitur. Si aliquis tardus ingenio, & absque malitia cæcus horum cuidam se ducendum committat, quem recta conscientia ducem optimum credit, licet cadat in foveam, non collidítur. Cæcum in foveam cadere ait Dominus; cadere, & semper collidi, id non ait. Accidit hoc infortunium iis, *qui amaverunt tenebras, & non lucem, dilexerunt cæcitatem & non visionem*, inquit S. Pater in Psalmum LIV. num. 25. Cadentem cæcum in foveam, quam prævidere non potuit, quis nisi immanis, reprehendat? Sed ad primum satis. Augustinus recte docet, quod nunquam opinari est sine vitio, quoniam opinio nascitur ex ignorantia, quæ est vulnus animæ: sed consulto ait, *si per seipsam consideretur*: nam si consideretur in eo, qui curat ignorantiam dispellere petendo humiliter Spiritus sancti illustrationem, hominumque sapientum consilia, nec *temere præsumit se nescire*, quod nescit; nihil habet turpitudinis, quia caret *animi male affecti temeritate*, ob quam ibidem Augustinus ait turpissimum esse opinari. Ideo nos diximus pag. 257. opinionem ex ignorantia profectam non esse vitiosam, quando ipsa ignorantia imputari nequit ad culpam. Concedo itaque quod ait S. Pater, opinari cum præsumptione, ac temeritate conjunctum rem esse turpissimam; nego opinionem ignorantis *quod disci non potest*, & non *temere*, sed consulto operantis, jure meritoque culpari. Doctoris Angelici mentem jam explicui. Recte ait malum esse quod fit contra legem, quamvis non fiat contra conscientiam, si hanc non excuset ignorantia eorum, *quæ quis scire potest ac debet*, ut ait Quodlibet. VIII. art. 15. ubi exemplum affert fornicationis, quam peccatum esse nemo potest invincibiliter ignorare: aut si quis non adhibeat diligentiam inquirendo veritatem, aut post veritatis inquisitionem inveniat probabile motivum judicandi, *quod sit illicitum*, ut inquit eodem Quodlib. VIII. art. 13. Si ergo conscientia non laboret ignorantià communium præceptionum legis naturæ, & eorum, quæ inde facili obviaque illatione deducuntur, quæ ignorantia culpabilis semper est; atque si post accuratam inspectionem animus momento aliquo gravi non trahatur ad dubitandum an res sit illicita, per D. Thomam quisque a peccato excusabitur. At in Quodl. III. art. 10. non loquitur de opinione *probabili*, sed de *erronea*, nullique gravi momento subnixa: nam ait, *Si sequatur opinionem erroneam alicujus magistri*; profertque statim exemplum Arii, Nestorii, & aliorum hæreticorum, qui adversus communem Ecclesiæ fidem perversa dogmata tradiderunt. Quod vehementer movit Philalethem, & Wendrockium, S. Thomam universaliter loquutum, nil efficit: nam *semper* peccare inquit qui legem transgreditur,

tur, nisi adsit error excusans, & culpabilis negligentia: alioqui quis non dixerit peccatum esse infidelitatem quoque invincibilem? quis non damnabit incestus Jacobum accedentem ad Liam, aut Judam ad Thamar, quorum unus putans accedere ad uxorem deceptus compressit affinem, alter existimans convenire scortum, concubuit cum nuru? At Jacobum omnino insontem, Judam fornicationis tantum crimen patrasse Theologi omnes pronuntiant. Habet ergo exceptiones quasdam enunciatio illa, *Quod agitur contra legem, semper est malum*, easque ab eodem Thoma accuratissime traditas. Sed Philalethis & Nicolii error, cum facile deprehendatur, non est pluribus refutandus. Ad rationem postremam, nego quod se exponat peccandi periculo qui laborans ignorantiâ inculpabili, ac diligenter veritatem inquirens offendit in legem inscius ac simplex: nego contemnendam non esse minimam suspicionem, cum solida momenta nos permovent: nego denique haberi conscientiam *dubiam*, cum animus inter utramque partem non hæret suspensus, sed uni caute, prudenterque assentitur; cum id etiam definitioni *conscientiæ dubiæ* ex capite tertiodecimo sit repugnans. His autem dissertationi de Opinione probabili finem facio: & simul liber iste concluditur præclarâ Jesuitæ Pictaviensis sententiâ,

Virtus judicio veri momenta severo
Ponderat, & caute præcavet omne malum.

DE

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

LIBER VICESIMUS SECUNDUS

De veritate Religionis Chriſtianæ, aliarumque profanarum vanitate.

ULLUM eſt inter humanarum virtutum officia præſtantius Religione, cultuque ſupremi Numinis: ideoque licet hoc Opere moralia præcepta ſingillatim non explicemus; quæ tamen Religio vera ſit, a ſuperſtitione immunis, & ab omni errore purgata, erit hac diſſertatione inquirendum. Ac perſtringenda primum Gentium idololatria paucis contractiſque adnotationibus: quas non ſolum a Chriſtianæ Religionis Apologiſtis Arnobio, Firmico, Commodiano, Clemente Alexandrino, ac Magno Protoparente, ceteriſque Patribus delibavimus; verum etiam a Poetarum figmentis, atque Theologia Gentilium, a Giraldo, Bocaccio, Voſſio, Seldeno, aliiſque magnopere colluſtrata. Tum acuendus ſtilus adverſus Mahumetiſmum, adeo ſuo quoque auctori improbatum, ut, ne turpitudinis, mendacii, maximæque improbitatis argueretur, interdixerit gregariis ſuis literarum culturam, verique diſquiſitionem. Poſthac veritas Religionis noſtræ momentis firmiſſimis confirmabitur; refu-

refutatisque sectis hæreticorum, quid vera Christiana Religio profiteatur, tradetur in Apostolici Symboli Expositione. Hoc itaque libro, mole quidem parvam, sed argumento magnam ac perutilem disputationem complectimur, suomet titulo, absque ulla præfatiuncula, commendatam.

CAPUT I.

Serviendum Deo in ea Religione, quæ in primis Idololatriam execratur.

IN primo hujus Theologici Operis libro dedimus operam, ut uniuscujusque animo immota hæreret unius Numinis existentia, atque inde exploderetur plurium Deorum commentatio. Nunc de Religione ac fide Christiana, ceterisque divinarum virtutum officiis acturi, in eos iterum calamum perstringimus, qui profana eruditione tumidi ex Theologia Gentilium audent in nostram insurgere. Adversus errores istos pingendam principio duximus Romanorum, Græcorumque superstitionem. Hi duodecim *Consentes* Deos coluere, octo autem *Selectos*, iisque addiderunt turbam Deorum minorum immensam. Consentes Dii, qui & Penates, & Urbani dicti sunt, duodecim numerantur, sex masculi, atque sex feminæ: horum nomina exhibent duo illi versus apud Ennium,

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovi', Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Dicam modo quam fuerint insipientes Deorum istorum cultores.

Propositio I. Summæ dementiæ est inter Divos censere masculos Deos Consentes.

Probatur I. de Jove.

Jupiter alius est Argivus, idest Apis, qui Niobem sororem compressit; de quo Apollodorus scribit lib. 2. *Potestatem regni in libidinem convertit*. Alius Phrygius, idest, Tantalus, qui Ganimedem Dardani regis pronepotem flagitiosissime rapuit. Alius Cretensis, scilicet Asterius, vel Xanthus, qui vim intulit Europæ filiæ Agenoris Regis Cananæorum. Hinc exortæ fabulæ, quæ de uno Jove narrantur, & nihil sunt quam plurium perditissimorum hominum flagitia, quæ in unum quadrare non possunt; nam Rex primus Jupiter vixit inchoato Regno Sicyoniorum, qui imperare cœperunt circa annum M. 2148. Raptor Ganimedis vixit tempore Ehud, sive Aod Judicis Israelitarum, & nefarium scelus patravit post annum M. 2680. Violatio Europæ refertur

fertur ad annum ducentesimum ante bellum Trojanum, qui est mundi 2820. ante primam Olympiadem 408. Nequeunt ergo hæc omnia convenire Jovi, quem Romani a loco Templi appellarunt Capitolinum, Tarpejum, Latialem, Vimineum, Olympium, Jovem autem, quasi ille fuerit *Juvans pater*; non, ut quidam putarunt, *Juvans patrem*, cum dicatur Saturnum parentem suum regno expulisse, apud Tullium in 2. de Natura Deorum. Itaque nil stultius fingi potuit, quam pro vero Numine Jovem habere: primo quia ridiculum est facere satorem, Conditoremque hominum, quem constat ab aliis hominibus longe post mundi exordia fuisse progenitum. Deinde quia insanum est uni viro tribuere facinora, quæ a pluribus fuere patrata. Insuper quia impium est appellare Opitulum, Tonantem, Lucetium, Dapalem, aliisque magnificis titulis raptorem virginum, & puerorum constupratorem. Postremo, quia non finiunt hæc aliaque flagitia a Lactantio, Minucio Felice, Commodiano, & Arnobio ex ipsa Gentilium Theologia manifeste comprobata, ut Jovem, non dicam optimum, sed virum tolerabilem existimemus.

II. De Neptuno.

Neptuni nomine Veteres significarunt aquam maris, deducto nomine *a nubendo*, quod aqua terram nubat & cooperiat: atque ita ex salsedine, undarumque regressu factæ, ut Augustinus scribit lib. VII. de C. Dei cap. XXII., Salacia, & Venilia. Vossius deducit Neptuni nomen a νίπτω, *lavo*, Cicero in 2. de Nat. Deorum a *nando*. Personam vero Neptuni tradit libro V. Diodorus fuisse filium Rheæ, qui omnium primus tractavit maris negotia. Romani illum, qui Romulo consilium dedit de rapiendis Sabinis. Hinc Consum appellarunt, ludosque Circenses Festa Consualia. Nos cum viris doctissimis arbitramur fuisse Japhet Filium Noe, cui post diluvium ferunt obtigisse insulas Mediterranei, & continentem Europæam, ut ei ob mare transmittendum opus fuerit Nauticam instituere. Cyclopes, aliique ferocissimi, & ab humanitate alieni dicuntur filii Neptuni ob maris violentiam, ut scribit Gellius lib. XV. N. A. cap. 21. & Phornutus apud L. Giraldum Synt. V. pag. 216. Exploditur ergo fabulosa Neptuni divinitas 1. quoniam nihil est aliud, quam mortuum elementum. 2. quoniam quæ de eo narrantur conficta sunt ex historia Japhet filii Noe, quem Gentiles Saturnum dixerunt. 3. ob insanam libidinem, de qua vide Clementem Alexandrinum Tom. III. Biblioth. PP. pag. 8.

III. De Vulcano.

Vulcanum ex ipso nomine liquet esse ignem; sic enim appellatur quasi

quasi Volicanus, quomodo Mulciber & Aetnæus, a mulcendo, molliendoque ferro, & a flammis ab Aetna monte erumpentibus. Ita dixere Cooperarium Minervæ, quod ignis adminiculo artes plurimæ exerceantur, & conceptum vento, quod hoc flante flamma exardescat, receptumque in Lemno, ob fabricas insulæ. At Poetæ commenti sunt, ob deformitatem de cœlo fuisse dejectum, ejusque arte Martem ac Venerem in adulterio deprehensos, evocata ad spectaculum stupri Deorum turba. Plura Augustinus in IV. de Civ. Dei cap. 10. & Gregorius Nazianzenus Orat. I. in Julianum. Sententia nostra Vulcanus est Tubalcain, de quo Genesis IV. 22. nam huic conveniunt, quæ de Vulcano scribit lib. V. Diodorus fuisse malleatorem ferri, atque æris. Itaque sive nomen spectemus, sive commenta Poetarum, sive profanam ac sacram Historiam, Vulcanus eliminandus est a concilio Consensium.

IV. De Marte.

Speciosum videtur nomen Martis; quem Latini appellant hoc nomine, quod maribus in bello præsit, magnaque *vortat*. Sed hæc sunt Mars, Mavors, aliaque plura bellorum nomina; ideoque Martem quoque dicimus Quirinum ab hasta, necnon truculentum, cæcum, atrocem, ultorem, sanguineum. Martis cum Venere adulterium narrat Statius, Minucius in Octavio, & Arnobius. Homerus lib. V. Iliad. ait Martem hasta percussum a Diomede, quod adversus Gentes urgent Clemens Alex. in Admonit. & Cyprianus de Vanitate Idolorum. Athenis accusatum scribunt Pausanias, & Demosthenes in Oratione κατ' ἀριστοκράτου, nec non Augustinus lib. XVIII. de Civit. D. cap. 10. Hinc judicii locum appellaverunt *Areopagum*, nam Græcis Mars dicitur *ab interficiendo*, ἄρης. Ductor luporum ob belli feritatem appellatur a Plauto in Truculento: & lupi passim a Poetis dicuntur Martii. Hinc Romulum, quem lactavit uxor Faustuli Laurentia, quam Lupam ob prostitutionem vocitabant, Latini tanquam Martis filium suscepere. Non alia fuit persona Martis, quam Nimbrodus, sive Belus, de quo Gen. X. v. 8. Post illum eodem nomine designati sunt potentissimi bellatores, ut Orestes matricida, quem ferunt accusatum Athenis. Ergo nihil aliud Martis nomine intelligimus, præterquam hostilia bella, contentiones, ac milites truculentos.

V. De Mercurio.

Mercurium alii quidem dictum putant a mercium cura, unde nummarium sacculum tenet, atque juxta hanc etymologiam percipitur cur etiam appellatus sit Hydrargyros, ob argenti thesauros, quos navigando comparant mercatores. At alii Mercurii nomen deducunt a

medium currere, itaut nihil sit aliud, quam eloquium vel sermo, ideoque apponunt alas illius capiti ac pedibus propter verborum velocitatem. Hinc Augustinus fictitium numen demonstrat lib. VII. de C. D. cap. 14. Antiqui Mercurium furibus ac latronibus præposuere: unde Prudentius,

Expertes furandi homines hac imbuit arte
Mercurius, &c.

Fabulosos Mercurios enumerat Cicero in III. de Nat. D. Illum, quem cum Statio faciunt inventorem citharæ liquet esse Jubal, Gen. IV. 21. Nuntius Jovis, cujus meminit Horatius lib. I. Od. 10. & evocator animarum, de quo Virgilius in IV. Aenead. confictus est ex iis, quæ de Angelis, atque de horum principe Michaele tradunt sacræ literæ. Vide Carolum Moreau Cl. Ordinis Scriptorem T. II. Op. Tertull. pag. 40. & Mendicum Christi Commodianum ab eo versu, *Mercurius vester fiat cum saraballo depictus*. Nulla est ergo fabulosa Mercurii divinitas.

VI. De Apolline.

Apollinem esse solem Eruditi omnes fatentur, nomenque derivant ἀπὸ πάλλειν, quod est, radios jaculare, sive ab ἀπολλῶ, idest, terrena *foveo ac dissolvo*. Ita dicitur Δῆλος perspicuus, φοῖβος splendidus, & λύκιος a luce, necnon λοξίας ab obliquo per Zodiacum cursu. Legendus Augustinus lib. VII. de Civ. D. cap. 16. & Macrobius in Saturnalibus cap. 17. Apollinis autem, quem nobis pingunt poetæ narrat stupra Admonit. ad Gentes Clem. Alex., & Lact. lib. I. divin. Instit. cap. 10. Addit Firmicus libro de Errore profanarum Relig. turpissimum pueri Hyacinthi desiderium. Servilem in ducendis armentis conditionem Apollinis commemorat lib. XVIII. cap. 13. ejusdem Operis Augustinus, ubi plura ex profana eruditione Vives. Apollinis iram immissamque ab eo pestilentiam discribit Homerus Iliad. I. ejusdem adversus ceteros Deos objurgationem narrat Homerus ipse libro XXIV. De Daphne, quam Apollo fervescens libidine insecutus est, nec tamen potuit comprehendere, adeas Commodianum, & Eusebii Opusc. IV. edit. a Sirm. pag. 199. Aut ergo Apollo sol est, aut homo obscenus, improbus, iracundus, abjectus, & impotens. Sex ergo masculi Consentes fictitia numina sunt; quod erat demonstrandum.

Propositio II. Ridiculum & inverecundum est in numero Deorum Consentium putari feminas.

Probatur I. De Junone.

Priusquam de Junone dicam, præmitto in genere rationes, ob quas non debeat inter Numina sexuum admitti discrimen. At prima depro-

depromitur a testimonio Varronis, de quo Augustinus in IV. de Civit. Dei cap. 27. Secunda est ratio philosophica tradita a Novatiano de Trinit. cap. 6. quoniam ea in diversitatem membrorum recidunt, quæ veniunt ex nativitate in dissolutionem. At sine diversitate membrorum sexus nequit secerni. Tertiam rationem suppeditat Arnobius in II. adversus Gentes, ex quo femineus sexus admittatur tantum ob generationem: & generatio corporea habeat cum materiæ decisionem, tum exordium temporis atque occasum. Addit quartam Lactantius in I. divinarum Institut. cap. 16. quoniam si Dii uterentur feminis, quotidie nova Deorum turba consurgeret. Quintam, & sextam profert eodem loco Lactantius; quoniam si Dii coeunt, domos, urbesque habeant necesse est, nec non feminæ sint viris imbecilliores. Postrema ratio est Athanasii in Orat. contra Gentes, quod feminæ ab ipsis idololatris neque ad communia Reipublicæ consilia admittantur. Hæc lectoribus nostris jam percipientibus vim argumentationum sufficit fuisse proposita.

Junonem ergo dicimus esse aerem; & conjugem Jovis, quia æther, & aer conjuncti sunt: atque ita sentiunt Cicero 2. de Nat. Deorum, Macrobius Saturn. I. cap. 15. Servius in I. Aeneid. & Augustinus in IV. de C. D. cap. 10. Hinc Græcum nomen Ἥρα, ab ἀὴρ, *aer*, & Latinum *Lucina*, aut *Lucetia*, a luce. Varro tamen Terram putat, ideoque dictam *Fluvionam*, atque *Pomonam*; atque ita confundi potest cum *Feronia*. Huic olim erecta simulacra ad Soractem montem, prope urbem Anxuris, idest, Tarracinam, atque in partibus Aetruriæ maritimis, ubi Desiderius Longobardorum Rex condidit Petramsanctam. Junoni tribuunt profani Scriptores incestum, quod illis exprobant Firmicus cap. 4. & Tertull., cap. 9. Apologetici. Illius adversus Trojanos indignationem describit in I. Aen. Virgilius: de ejus Asylo idem Poeta libro 2. & Augustinus in I. de Civit. Dei cap. 4. ubi probat Diis invitis eversas urbes, ereptosque Penates. Phereponus Animad. p. 576. imprudentiæ Augustinum, aliosque Patres redarguit, quod ausi fuerint uti pro Religione Christiana iis armis, quæ & Ethnici adversus Christianos tractare poterant; sed gerit se potius Phereponus imprudenter, atque impudenter. Enimvero si capta E. G. a Philistæis Arca, si dirutum templum Jerosolymitanum, si adversæ aliquando res Christianorum; verus Deus hæc & prædixit, & in vindictam peccatorum impleri passus est, & non semel in terris inimicorum omnipotentiam suam demonstravit. E contra constat eversum Ilium, & ereptos Penates diis ipsis invitis, insciis, & reluctantibus; ita ut Juno, de qua modo loquimur, ut Aeneam perderet supplex Aeolum ventorum regem fuerit allocuta:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates.

ut legitur in I. Aen. atque, ut habetur in X. tabescens invidia jurgiis Venerem adierit, ne Diis Penatibus novam Aeneas urbem excitaret. Hac itaque Junonis incesta libidine, invidentia, iracundia, imbecillitate, atque confictis ex aere terraque nominibus fabulosum ipsius numen evertitur.

Notandum hoc loco adversus hæreticos, qui ex vetustis quibusdam imaginibus audent præferre Paulum Apostolorum Principi Petro, quod iste occupet sinistram, ille autem dexteram; olim in simulacris Capitolii fuisse ad dexteram Jovis Minervam, sinistram tenente Junone. Respondet Vossius in lib. de Orig. Idolol. Minervam esse Junoni anteponendam, quod probat ex iis simulacris. At aperte refellitur ex lapidibus Albæ Juliæ, Augustæ, Mediolani, & qui asservantur apud Transilvanos: ubique enim Junoni primus locus conceditur. Vide Gruteri Inscript. Deorum pag. IV. & V. Refutatur etiam Vossius Virgiliano Junonis carmine:

Ast ego, quæ Divum incedo regina, Jovisque
Et soror, & conjux.

Nullum est ergo argumentum illud hæreticorum ex veteribus numismatibus.

II. De Minerva.

Venit secundo loco Dea Consensis Minerva. Hanc ætherem, sive supremam aeris partem putat Macrobius in III. Saturnal. de qua opinione etiam Augustinus in VII. de C. Dei cap. 16. Sed communior est opinio nil esse aliud quam Sapientiam, sic appellatam a memoria, quasi *Memineruam*. Hinc dicitur de capite Jovis progenita, & ob admirationem aut velocitatem Παλλὰς, ob perennitatem Ἀθηνᾶ. Reputatur inventrix artium, quoniam sapientia omnium operum est effectrix. Negat Bocaccius in 2. de Genealog. Deorum huic Minervæ hastam, armaque convenire: at aliter sentit in Deorum Imagin. Vincentius Regiensis. Nos arbitramur primo cum Tertull. cap. 47. Apolog. Minervæ numen fictum esse ex ignorantia eorum, quæ de Sapientia Dei Christiana docet Theologia, & de Generatione Verbi ex Dei mente. Deinde cum omnes scribant Minervam instituisse nendi texendique artem, probabile est esse Noemam de qua Gen. IV. 22. Aut sit Minerva æther, aut soror Tubalcain, aut poeticum sapientiæ figmentum, constat immerito censeri inter Numina.

III. De Venere.

Tertia Dea est Venus: quo nomine intelligimus primo vim gignendi plantis atque animantibus inditam; nam Venus dicitur quod ad cuncta

cta *veniat*, & Proserpina, quod stata in lucem *proserpant*. Deteriori sensu accipitur pro voluptuosa libidine: ejusque simulacra formata primum ad similitudinem Cratinæ meretricis, quam deperibat Praxiteles. Obscena, quæ de Venere narrantur, insectatur Augustinus in IV. de Civit. Dei cap. 10. Homerus in v. Iliad. narrat Venerem derisam a Minerva, sauciatam a Diomede, & ad genua Martis provolutam. Venus Cypria fuit scortum Regis Cinyræ, ut demonstrat Vossius lib. I. de Orig. Idololat. cap. 17. Plura de hac Venere Clemens Alexandr. in Admonit. & Lactantius in primo de falsa Religione. Venus *Calva*, de qua Cyprianus in libro de Idolorum vanitate, consecrata ob Romanas puellas, quarum capillis perfecta olim adversus Gallos tormenta bellica. Denique Venus, quam teste Euthymio coluerunt Saraceni, est Agar uxor Abraham, & genitrix Ismaelis; a qua Ismaelitarum, & Saracenorum genus. Et quidem Agar idem est ac Fecunda ab אגר, *Congrego*, ideoque Proserpina. Videndi Cedrenus in Vita Mahumetis, Seldenus de Diis Siriis Synt. II. cap. 4. Vossius de Idolol. lib. II. cap. 31. Aut Venus Agar sit, aut scortum Cinyræ, aut salax & voluptuosa libido, nullum habet characterem divinitatis.

IV. De Vesta.

Proximum est Vesta. Hanc aliqui, ut ait Ovidius in VI. Fast. terram putant, quæ sua *vi stat*. Sed probabilius est esse ignem, & nomen accepisse ab hebræis vocabulis אש & יה, unde Græcum ἑστία. Dicitur Virgo, quod ignis, inquit ibid. Ovidius, *semina nulla remittat*. At immerito hunc Ignem perpetuum dixere. Accensum prima die Martii scribit Macrob. in I. Saturn. cap. 12. Extinctum negligentia Vestalium virginum Aemiliæ, & Tuciæ referunt Varro, & Val. Maximus lib. VIII. De Vestalibus dictum lib. I. cap. 7. non alia ratione Dæmon Vestæ cultum intrusit, nisi ut simiam se gereret Dei præcipientis Levit. v. 12. perpetuam ignis in altari custodiam. Si ergo Vesta ignis est, tot erunt Vestæ, quot lychni, quot lampades, quot lares, quot fornaces, quot favillæ. Verum pudet in his immorari.

V. De Cerere.

Ceres terra est, sic dicta, quod fruges gerat, vel *cereat*, verbo Latinorum antiquo: unde Apulejus lib. XI. *Ceres*, inquit, *omnium terra creatrix*. Virgilius in I. Georg. ait quod annum ducit *Liber & alma Ceres*, quoniam messis, & vindemia sunt vertentis anni indicia. Appellatur ob naturam segetum flava, munifica, rubicunda. Redimitur corona spicarum, eique mactatur porca segetem avide depascens.

Nam

Nam fata vere novo, teneris lactantia succis
Eruta setigeræ comperit ore suis.

ait in 1. Fast. Ovidius. Hinc exorta fabula de Cerere gravidata a Jove; terra enim fecundatur calore solis. Eadem ergo Ceres, & Proserpina. De hujus raptu scripsit tres libros Claudianus clarus sui ævi Poeta; quem Florentinum faciunt Petrarcha, Landinus, Politianus, at Giraldus & Barthius Alexandrinum. Pingitur Claudiani fabula nobilis mulier Sicula Hennensis, quam cum Optimates amarent, rusticus dives (Plutonem a divitiis appellant) junctis quadrigis rapuit: sed fugiens in proximum lacum Percum demersus est. Mater raptæ Virginis cum villico Triptolemo doloris acerbitate navim conscendit, & jactata maris tempestatibus pervenit ad urbem Atticam: ibique docuit incolas agrorum culturam. Hinc appellata Ceres a patria Siciliæ, Hennensis, Catinensis, & Trinacria: ab adventu in Græciam Elusinia; quo nomine appellatur etiam Juno Lucina adveniens, ut auxilium afferat parientibus. Atque hinc apparet origo Poeticarum fabularum Cereris, & Triptolemi.

VI. De Diana.

Ultima Dearum Consensium est Diana, eadem prorsus cum Cerere, ut animadvertit Hieronymus in Proem. Commen. Ep. Pauli ad Eph. Dianæ nomen est a Jana, adjecta litera D. decoris causa, ut demonstrat Ludovicus Montiosus in Gallo Romæ Hospite: idem docet Macrob. in 1. Saturnal. cap. 9., repugnante tamen Vossio. Jana autem est a Jano, sive Apolline, & sole. Atque hinc Diana soror Apollinis. Translatum propterea Dianæ nomen etiam ad lunam: ideoque imago Dianæ facem præfert, & in antiquis numismatibus inscriptionem, *Diana Lucifera*. Appellatur a Græcis Ἄρτεμις, quia aerea secat: & Hecates triceps, vel tergemina ob triplicem lunæ formam, plenam, mediam, falcatam. Habetur Virgo ob lunæ candorem: & tamen ob fecunditatem legimus in antiquis numismatibus Dianam Polymammam. Commenta Poetarum de Diana orta ex Dicta, sive Britomarte filia Ebuli Regis, quæ in sylva fugiens violentiam Minois sese præcipitavit ex rupe; ideoque vocatur Diana Dictynna, & dicitur sylvarum Dea, & cassium retiumque inventrix. His ergo Dianæ Triviæ, aliorumque Consensium Deorum fabulæ refutantur.

Propositio III. Eodem loco habenda est fabularis selectorum Deorum historia.

Probatur I. de Jano.

Dicendum restat de Diis selectis, quos Consentibus addidere, ut nume-

numerum complerent vicesimum. Sunt autem Janus, Saturnus, Genius, Liber, Orcus vel Pluto, Sol, Luna, & Tellus. Janum ex Gentilium Philosophorum sententia S. P. lib. VII. de Civ. Dei cap. 7. probat esse mundum: & ideo bifrontem finxerunt, quasi una facie ortum spectet, altera occasum, sive ob quatuor mundi partes quadrifrontem. Quidam apud Macrob. in 1. Saturn. cap. 9. dixerunt Janum esse cœlum, ita dictum ab *eundo*. Ipse Macrobius ait esse solem; nam Janus appellatur Vertunnus, quia sol sese per cœli gyrum convertit, Consivius a conserendo, Patulcius & Clusius quia oritur & occidit, & a Poetis Matutinus Pater. Hinc Jani simulacra habent digitorum nexus 365. respondentes numero dierum anni; cujus mensem primum a Jano Januarium appellarunt, quoniam tum sol prima efficit dierum incrementa. Jani vero personam Goropius 4. libro Orig. Antuerp. contendit esse Japhet filium Noe; Zanchius de Origine Cenomanorum, ipsum Noha, Vossius lib. 1. de Origin. Idol. cap. 18. Javan filium Japeti. At sive a Noe, sive ad aliquem ex ejus posteris Janum referas, parum interest; nam satis hinc Jani origo, numinisque vanitas deprehenditur.

II. De Saturno.

Saturnus, qui & χρόνος, omnium fere consensu est tempus, hoc distinctum nomine quod annis saturetur, & ideo dicitur filius cœli, & Deus falcifer, quoniam omnia metit, orbiumque cœlestium dimensione peragitur. Recte Lactantius Div. Instit. 1. cap. 11. probat filium cœli non esse Deum, quia Deus cœlum condidit: neque Saturnum revera essa patrem Deorum omnium, si ipse a Cœlo genitus est. De stella Saturni, quæ a terra distare dicitur semidiametris 13171., stellisque aliis, quibus gentes divinitatem tribuerunt, plura Augustinus lib. VII. de Civit. Dei cap. 15. Saturnum antiquiorem alii putant Adamum dictum Saturnum ab hebraica voce סתר, *latere*, quoniam post peccatum se abscondit a facie Domini. Sed melius referas Saturnum ad aliquem ex Noha posteritate, a quo Italia Saturnia dicta est longe ante adventum Evandri, & Aeneæ, atque ab ipsa Aboriginum institutione. Traditio est, licet falsa, veterum Rabbinorum, Cham exsecuisse pudenda patris sui, ne deinceps liberos procrearet. Fabulantur Poetæ de Saturno consimilia. Quædam de Saturno diximus libro XII. cap. 1.

III. De Geniis.

Genios Ethnici dixerunt, quasi gignendarum rerum præsides, sive Deos singulis datos, dum gignuntur. Servius in ea Virgilii verba, *Quisque suos patitur manes*, scribit, cum nascimur duos Genios nobis

nobis destinari, Bonum inclinantem ad bonum, Malum ad malum. Derivatos liquet ex iis, quæ traduntur de Angelis; ut diximus libro x. cap. 19. Cum Gentes præesse gignendis hominibus putaverint Junonem Lucinam, consequens est, Genios, si darentur, ipsius Junonis servulos esse.

IV. De Libero.

Proximo libro xxiv. de Baccho, sive Libero Patre, a quo Bacchanalia dicta sunt, quædam narrabimus. Sat est modo, significari hoc nomine vinum juxta illud Virgilianum,

Et multo in primis hilarans convivia Baccho.

Ad elevandam, & evertendam hujus falsi Numinis divinitatem agit Augustinus lib. vii. de Civ. D. cap. 21. de turpitudine sacrorum, quæ in Liberi Patris honorem celebrabantur. Hinc occasionem arripuit Phereponus Animadv. pag. 580. stomachandi in sanctum Episcopum, eo quod tam sæpe περὶ τοῦ σπέρματος verba faciat in Opere hoc etiam a mulieribus & adolescentibus legendo. At qui Augustinum legerit, viderit ab illo reticeri nefariam in Liberum Prosymni cupiditatem, fabricata ex ficorum arboribus instrumenta, Bacchi passionem a ligno, turpissimamque torturam: quæ tamen ad ignominiam Idololatrarum Clemens Alexandrinus, Arnobius, aliique describunt. Mirum ergo Phereponum reprehendere in Augustino licentiam, ubi laudare debet temperantiam. Sed magis mirum eo loci Phereponum exagerare adolescentis Augustini vitam *sat*, ut ille ait, *libidinosam*: cum Augustinus nunquam, postquam baptismo initiatus est, indulserit carnis illecebris, neque Pherepono possent vitia adolescentis innotescere, nisi ea manifestasset humilis Augustini confessio. Debebat etiam Criticus ille audacissimus legere in Epistola Erasmi a seipso edita sup. pag. 461. *Adolescens* (Augustinus) *habuit concubinam, quod humanæ permittunt leges: & hac non repudiata, sed erepta, adscivit alteram.* Deinde non ignorabat Phereponus, libros de C. D. adversus Cultores Deorum falsorum occasione irruptionis Gothorum, non pro adolescentium ac mulierum otio, fuisse ab Augustino conscriptos, Bacchatur ergo, insanitque Phereponus.

V. De Plutone.

Plutonem alii Orcum dixerunt, quasi receptorem mortuorum, ab Orca. Summanum quoque appellarunt, quasi summum Manium, cui celebre olim delubrum in montibus Vicetinis. Similiter Acherontem, & Cocytum. Juvenalis Sat. 11.

Esse aliquos manes, & subterranea regna

Et

Et contum, & Stygio ranas in gurgite nigras
Atque una transire vadum tot millia cymba
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.

Vossius lib. 1. de Idolol. cap. 18. haud male conjicit Plutonem esse Chamum filium Noe in partem occidentalem profectum; & ideo appellatum Deum Inferorum. Erit ergo diversus a Plutone, de quo paullo supra iu *Cerere*, uterque tamen improbus & scelestus.

VI. De Sole, Luna, et Terra.

Ad Solem omnes Deos refert in 1. Saturnal. Macrobius, pluresque referendos esse constat ex dictis. Persæ solem Mithram appellaverunt, a rege hujus nominis, qui regnasse dicitur Aeliopoli. Mithræ litatum in latebris refert de errore prof. Relig. Firmicus. De luna pariter supra. A lucendo lunam nominari, docet Cicero. Græcis dicitur Σελήνη, nam σέλας est idem ac lumen. Feminam ac marem crediderunt Aegyptii, & Luni templum commemoratur a Spartiano in Caracalla. Terra demum est magna illa Deorum Mater, de qua Augustinus lib. VII. de C. D. cap. 23. & seqq., Rhea, Ops, Cybele; soror Vestæ, filia Cæli, Saturni conjux: in Aty significatur flos, aut seges: unde fictus Cybelis cum Aty concubitus. Augustinus citato libro cap. 26. pertractat de turpitudine sacrorum Matris magnæ; de quibus inquit, *Nihil Varro dicere voluit, nec uspiam me legisse commemini*. Pherepónus in hunc locum, *Mirum*, ait, *cum innumeri scriptores de iis sint locuti, quorum loca plura indicabit Gerardus Joannes Vossius Operis de Orig. Idolol. lib. 3. cap. 53.* Citandus erat liber 11. sed error Typographi, isque minimus. Immerito autem Phereponus de Augustino miratur, quod verba illa protulerit; *Nihil Varro, &c.* Scribit enim S. Pater nullibi se legisse interpretationem sacrificiorum illorum, quamquam ea sacrificia narraverint Servius, Apulejus, Statius, & alii. Id adnotavit Vives, & ipse Augustinus prioribus verbis hæc addens: *Defecit interpretatio, erubuit ratio, conticuit oratio*. Cum inanibus itaque castigationibus Phereponi mittimus Cybelem, atque Deos omnes selectos.

Propositio IV. Una cum Romanis, Græcisque idololatris a vera Religione aberrarunt Gentes reliquæ, quarum profana Numina vetus Testamentum commemorat.

Hæc quarta thesis addenda erat, ne quis melioris conditionis existimaret Deos alienos, a quorum cultu prohibentur Judæi. Horum Deorum exponam breviter nomina & characteres. Phœnices, & Chananei coluerunt Deum *Baal*, de quo Judic. 11. 13. III. Regum XVI. 31, & alibi. Baal significat Deorum principem. Alii Saturnum, alii Herculem, alii Apollinem dixerunt. Sed idem est, ac Babyloniorum Be-

lus, Rex olim consecratus in solem, filius, ut arbitror, Nembrodi. Bel autem idem est, ac *Deus*, unde Beelphegor, Beelzebub, & consimilia: ideoque Græci Jovem communiter interpretantur. Baal additur Astaroth Judic. II. 13. quam propterea aut Lunam, aut Venerem, aut Junonem eruditi conjectant: hanc præsertim coluere Sidonii, sculptamque scribit Porphyrius bovino capite, expresso in cornibus lunæ symbolo. Hæc Regina cœli; de qua Jeremias XLIV. 17., Βαάλτις nominatur Philoni Biblio. Vide quæ diximus Tom. I. pag. 100. Grotius in cap. XI. Danielis v. 38. scribit eumdem esse Baal, ac Deum Maozim, & Baal-semen, quem idem Philo asserit esse Jovem Olympium, & Phœnicibus Saturnum. Porro postrema duo nomina significant tantum *Deum cœli*, *fortem ac validum*.

Madianitæ coluerunt Deum Beel-phegor; de quo Num. XXV. 3. Origenes Hom. in Num. 23. ait fuisse *speciem quamdam turpitudinis*, & Isidorus lib. VIII. Orig. *simulacrum ignominiæ*: & litatum illi maxime a feminis scribit in cap. 4. Oseæ Hieronymus. Erit ergo idem ac Deus Hortorum. At Joannes Seldenus Syntagm. I. de Diis Syriis cap. 5. nititur demonstrare non alium esse a Baal, cujus Templum extiterit in summitate montis Phegor: quod videtur comprobari nominis etymologiâ. Et quidem Baalim sacrificatum in excelsis liquet ex quarto Regum XVI. 4. unde Augustinus Calmet in dissert. de Numin. Chananæorum infert Baal esse solem. Verum cum Beel sit nomen Dei commune, & Phegor locum demonstret, nil certi ex solo nomine Beelphegor deduci potest.

Ammonitæ adorarunt idolum Moloch. Eo nomine non videtur significari nisi Deum *Regem*. Probant viri docti Molochum ipsum esse Saturnum; quoniam idolo Moloch immolabantur pueri, & puellæ, ut constat ex Levit. XX. 2. & IV. Regum XXIII. 10. Ita litatum Saturno scribunt Lactantius lib. I. cap. 31. Minucius in Octavio, Tertullianus in Apolog. & Augustinus in VII. de Civit. Dei cap. 19. Factum id quoque a Carthaginensibus; unde Silius Italicus,

Mos fuit in populis, quos condidit advena Dido,
Poscere cæde Deos veniam, ac flagrantibus aris,
Infandum dictu, parvos imponere natos.

Non repugnant dictis, qui opinantur Moloch esse nomen stellæ, quam Ammonitæ tanquam Regem venerabantur: nam & in stellis veteres, ut supra diximus, Reges suos coluerunt, ac præsertim Saturnum.

Chaldæi ignem, atque in igne lucem, solemque venerabantur. Auctorem habemus Herodotum in Clio. Hinc nominata urbs, de qua Genesis XI. 31. & II. Esdræ IX. 7., scilicet, *Ur* Chaldæorum, ut a Sole, quem Hebræi vocant שמש, *Scemesc*, Josue XIX. 38. *Bethsames*. Facile hinc percipiuntur Chaldaica nomina imposita Dan. I. 7. Danieli, Ananiæ, Misaeli, & Azariæ. Daniel dictus est *Balthassar*, quasi Custos myste-

mysteriorum Beli, a כל nomine Idoli, & טמא *recondere*, ac אוצר *thesaurum*. Ananias appellatus *Sidrach*, quasi mala depellens: Misael *Misach* ob Opim, vel Terram, quæ a Chaldæis dicitur Dea שך Sach inquit Junius in Danielem. Meminit festorum Σακαῖν Athæneus, & Dio Chrysostomus apud Grotium in Jerem. xxv.26. Azarias denique *Abdenago*, quasi עבר, *Servus*, נגו, *Negonis*, idest, Ignis ab נגה, *splendescere*. Vides, ut opinor, hinc derivatam Græcorum idololatriam, ut diximus lib. I. cap. v.

In Accaron regia urbe Philisthinorum percelebris fuit cultus Beelzebub, de quo IV. Regum I. 2. Satis de hoc idolo in libro X. cap. 18. unde infertur hoc nomen fuisse impositum ignominiæ causa Jovi, & Deo cœli, sive soli, quem coluerunt Accaronitæ; ac jure & merito Matth. XII. 24. & Lucæ XI. 15. tributum idem nomen Principi dæmoniorum; quem scimus ex angelo lucis factum Beelzebub, *Deum muscam*, ac *Dominum stercoris*. Vide igitur quæ ibidem scripsimus, & Seldenum de Diis Syr. Synt. 2.

Celebre fuit apud Philisthiim, urbemque Azoto templum Dagonis, commemoratum I.Regum v.2.Referebat Dagon ab umbilico & inferius figuram piscis, superne hominem, quales Græci fecerunt Tritones, femineoque sexu Nereides. Appellatio ergo Dagonis est ab דג, *Piscis*. Hinc ubi legitur citato Regum cap. v. 5. *Dagon solus truncus remanserat in loco suo*; innuitur abscissis palmis, hominisque deleta figura, tantum remansisse quod piscem referebat. Videtur idem esse Dagon, ac Derceto dicta a Strabone, & Macrobio Atargatis, culta apud Ascalonem urbem Syriæ, ubi stagnum refertum piscibus: nam Derceto vocatur, quasi דגתא, *Degeto*, piscis femina. Plura citato Syntag. Seldenus, Antonius Nebrissensis cap. 6., & Gyraldus in Derceto, vel Athara; ubi animadvertit distinguendam Dercetum a Dea Syria Luciani, quoniam hæc non piscis erat, sed πᾶσα γυνὴ, *tota mulier*. Ex his autem constat Dagon esse Tritonem, quem Poetæ fingunt filium Neptuni & Salaciæ, idest, aut marinum piscem, aut unum ex filiis Noe cultum Tritonis symbolo, Dercetum autem Venerem.

Plura alia Gentium idola in sacris literis commemorantur, sed minime, ut de iis distincte tractemus, necesse est. Hujusmodi sunt idola Michæ & Labani, Genes. XXXI. 19. & Jud. XVII. 5. appellata ab Hebræis *Teraphim*, תרפים. Erant autem Laminæ quædam aureæ, quibus mactato homine primogenito, eique obtorto collo, inscribebatur ad auguria captanda nomen immundi spiritus. In Vitulo aureo, quem Amos VIII. 14. appellat delictum Samariæ, quoniam colebatur in Bethel non procul a Samaria, expressus Apis Aegyptiorum. Fuit is, auctore Herodoto, Epaphus, aut Joseph, tauro ab idololatris comparatus tanquam minister Cereris, frumentique provisor. Adramelech 14. Regum XVII. 31. idest, *Rex potens*, cui filios concrema-

bant, non alius est a Moloch, vel Saturno, de quo supra. Idem dicendum de Melchom apud Sophoniam 1. 5. *Militia cœli* ibidem sunt astra. Eodem ergo pacto falsæ religioni mancipati sunt Phœnices, Chananæi, Madianitæ, Philisthiim, Chaldæi, Ammonitæ, ceterique omnes plurium Deorum Cultores, ac Romani & Græci ante Salvatoris adventum, atque veræ Religionis per orbem universum propagationem.

CAPUT II.

Veram Religionem nequaquam vigere apud Turcas, & Mahumetanos.

EXPLOSA Idolorum vanitate, demonstrandum est non extare Religiosum Dei cultum apud Mahumetanos hostes Christiani Nominis infensissimos. Id vero ut assequamur, comparanda est Mahumetana secta cum ipsa, quam profitemur, Christianorum Religione, nam hanc præstare Idololatrarum superstitioni, necnon legi Hebræorum ultro Turcæ ac Saraceni fatentur. Si cui autem a nobis dicenda jejuna, dilutaque videbuntur, adire poterit vel Orthodoxos scriptores, Turrecrematam, Marraccium, & Thyrsum Gonzalez, vel Heterodoxos Grotium, Levinum, & Bibliandrum, qui plura de hoc argumento conscripserunt. Do tamen operam, ut quæ hi minutatim pertractant, habeas in epitomen redacta, debitaque argumentationum serie disposita.

PROPOSITIO. Mahumetana Religio in se quidem absolute, sed maxime dum comparatur Christianæ, apparet execrabilis, repudianda, & divino cultui, hominumque saluti repugnans.

Demonstratur primo comparatione Mahumetis cum Christo. Quamquam a Mahumetanis plura de Christo ejusque virgine Matre fabulosa narrantur, V. G. nomen *Jesu* arcanum esse ac barbarum, Mariam filiam fuisse Amrani, cum ea æquiparandam Fatimam a Mahumete genitam, delapsum Evangelium de cœlo nocte Mensis Rambdani decima tertia, aliaque hujus farinæ complura; scriptum tamen est in Alcorano Christum esse Messiam Dei benedictum, Dei verbum, Mentem, ac Sapientiam, ut liquet ex Azoara v. & x. probantque ex Authenticis textibus Enthymius Zigabenus, & Levinus Warnerus, nec id inficiari audet quispiam Saracenorum. Mahumetem vero fuisse prædonem, narrat Chronica Mahumetis citata a Grotio lib. VI. n. 4. & fuisse adeo mulierosum, atque impudicum, ut jactaret habere se solum vim generativam, quam habent simul homines quadraginta, legitur in Alcorano Azoara XLII. & XLIII., ut prætermittam alia Mahumetis vitia, de quibus Petrus Abbas Cluniacensis, & in Historia Turcica San-

Sansovinus. Præterea Jesum patrasse complura miracula, sanasse cæcos claudosque, conceptum fuisse de Spiritu sancto, evectum in cœlum, habetur in Alcorano Azoara XI. & XIII. quamquam ibidem aliqua fabulosa enarrentur, ut de avibus ex luto a Christo formatis. At Mahumetem genitum consueto naturæ ordine credunt Saraceni, imo extat librum ipsius Generationis apud eos pervulgatum: signa vero Mahumetis celebriora sunt columbam ad grana in aure ejus inclusa advolasse, apparuisse ei, nullo teste, dum morbo Epileptico laboraret Gabrielem Archangelum, e puteo, in quem statim saxorum congeriem injecit, humanam vocem erupisse. Christum denique esse Prophetam in lege Mosis prædictum testatur Alcoranus, ac Turcæ omnes fatentur; Mahumetem esse Prophetam prænuntiatum in Evangelio, ut iidem autumant, mendacium est apertissimum, cum potius Christus prædixerit venturos Pseudoprophetas Matth. VII. 15. &c. Itaque æquum est, ut Religio instituta a Dei Verbo ac Sapientia, sive a Messia divinitus concepto, atque in cœlos assumpto præferatur sectæ, cujus auctor est Pseudopropheta, & carnalis homo raptor, atque impurissimus. Atqui constat ex ipso Alcorano Christum esse Messiam, verum Prophetam, ac mirabilium operum auctorem; Mahumetem vero mulierosum, raptorem, prædonem, ex Azoara XIX. LXXV. & LXXVI. Aequum est ergo, ut Religio Christiana præferatur Mahumetanæ.

Secundò demonstratur ex collatione Alcorani cum Evangelio. Evangelium ipsum elapsum de cœlo ait, ut dixi supra, Mahumetes, & licet a nobis depravatum credant Saraceni in iis, quæ spectant ad prædictionem sectæ Mahumetanæ, in historia narrare vera non denegant. At Alcoranus quanta a veritate historiæ aliena ignaris rudibusque deprædicat? Solem quiescere in fonte ad quem pervenit Magnus Alex., legitur Az. XVIII. Templum Mechæ ædificatum ab Abrahamo habetur Az. II. Mariam Virginem educatam apud Zachariam Prophetam Az. IV. Simulacrum pro Jesu cruci suffixum Az. XI. Rursus in Evangelio nil Deo indignum reperies: in Alcorano autem quamplurima; cujusmodi est manum habere frigidam, & sellâ gestari, de quo plura Cantacuzenus Or. 2. & 4. in Mahumetem. Nihil præterea occurrit in Evangelio ridiculum & insulsum. At in Doctrina Mahumetis stella Veneris fuit pulcherrima mulier: mures in Arca Noe nati sunt ex stercore Elephanti, & feles leonis ex halitu: mors aries est stabulans inter cœlum & inferos: luna in manichas Mahumetis delapsa est, ut mittam fabulas alias, de quibus vide Cantacuzenum loco citato, & Grotium num. X. Hinc sanctus Eulogius apud Thyrsum Gonzales lib. 3. cap. 9. refert juvenem Mahumetanum sola lectione Alcorani perspicue illius falsitatem deprehendisse. Enimvero, ut ex dictis argumentationem subinferam, extrema dementia est præbere fidem libris narrantibus, quæ repugnant historiis, quæ tradunt Deo indigna, & quæ venditant fabularum

rum commenta. Alcoranus est liber hujus plane furfuris. Ergo præbere fidem Alcorano extremæ dementiæ est.

Tertiò probatur comparando dogmata Alcorani cum Institutionibus Christianorum. Præcipua Alcorani dogmata collecta a Cardinale Turrecremata sunt, primo hæreses quæ impugnant Trinitatis mysterium, Incarnationem, cultumque sanctorum. Deinde quæ faciunt Deum corporeum, atque auctorem peccati. Accedunt opiniones absurdæ de Anima, quam Mahumetani arbitrantur esse portionem quamdam animæ Dei, necnon de Angelis, quos credunt genitos ex flamma ignis. Animorum denique felicitatem constituunt in carnalibus oblectamentis. Iisdem igitur argumentationibus, quibus hæ hæreses profligantur, Mahumetismus quoque confoditur. At urgere possumus speciale argumentum. Ante promulgationem legis Mahumetanæ, fatentibus Saracenis, vera erat, ceterisque præstantior Christiana Religio; neque enim tunc viguisse credunt Mosaicam, aut admittendam superstitionem Gentilium. Nulla vero ante Mahumetis adventum extabat Religio, nisi aut Judæorum, aut Gentilium, aut Christianorum. Prioribus ergo a Mahumetanis rejectis, necessario Religio Christianorum est admittenda. Atqui ante Mahumetem Christiani profitebantur ea dogmata, quæ modo Saraceni rejiciunt. Mahumetes enim nonnisi septimo sæculo apparuit. Ergo dogmata, quæ modo Mahumetani refellunt, ante annum 622. quo incipit Aera Hegiræ, seu Mahumetica, vera fuerunt. Fieri autem non potest ut falsum dogma sit, quod transactis sæculis verum fuit.

Quartò probatur ex Alcorani, & Evangelii moralibus præceptis. Præscribit Evangelium perpetuam conjugum fidem: Alcoranus dat repudiandi licentiam. Proponit Evangelium unicam uni viro uxorem, ut servetur mutuus amor, studiumque liberorum: permittit Alcoranus ad fovenda dissidia, & irritamenta libidinum alias super alias uxores. Prohibentur Christianis carnales illecebræ: permittitur Mahumetanis cujusque voluptatis turpitudo. Christifideles rejiciunt Judæorum circumcisionem per legem gratiæ abrogatam; & Mahumetis asseclæ, repudiata lege veteri, reponunt in circumcisione vim prope totam. Legendus Euthymius, & Georgevitius de Ritibus Turcarum. E contra lex Christiana permittit temperatum cibi, vinique usum: Turcica tanquam rem execrandam in Alcorano Azoara XVI. vetat suillam carnem, potumque vini etiamsi moderatum. Præponenda est autem lex honesta jubens, & illicita prohibens legi quæ vetat licita, ac turpia permittit. Lex Evangelica jubet honesta, vetatque turpia: & Mahumetica prohibet honesta, ac proponit illicita. Igitur lex Evangelica Mahumetanæ præponenda est.

Quintò demonstratur ex Alcorani, & Evangelii propagatione. Christus Evangelium promulgaturus primum missionem suam comprobat

bat divinis, humanisque testimoniis, appellatque Judæos ad scrutationem divinarum Scripturarum. At Mahumetes in abscondito cum Sergio Apostata fabricato Alcorano, præcipit Azoara XIII. ne quis in novam Religionem inquirat; & ne falsitatis redarguatur, prohibet etiam gregalibus suis cum divinarum scientiarum studia, tum humanarum. Elegit Christus pro Evangelii propagatione, exiguum numerum pauperum: adscivit sibi Mahumetes turbam prædonum vim armis inferentium statuens Azoara XVIII., Religionem esse armorum pedisequam. Annuntiatum principio Christi Evangelium in Synagogis Jurisperitorum, tum in Atheniensium Areopago, urbibusque universi mundi cultissimis: at Alcoranus inter Arabes, ac Saracenos rudes, ignaros, incultos, prædisque deditos, ut libro III. Emendat. Temporum cap. de Periodo Arabum scribit Scaliger. Discipuli denique Christi legem adversantem carni & sanguini repugnantibus Tyrannis potentissimis promulgarunt; Mahumetani singulis morem gerentes, fretique armis rebellium, qui ab Heraclio defecerant, longe lateque religionem suam propagaverunt. Quare in promulgatione Evangelii nihil non mirabile, non divinum: & in propagatione Alcorani nihil non irreligiosum, non violentum. Sic itaque ratiocinabor: Non splendet virtus divinitatis in acceptatione legis proponentis voluptates in quas inhiat concupiscentia, probatæ duntaxat ab impiis, & quæ aut mali suasione, aut metu extorquet assensum. Splendet quidem, si acceptetur lex inimica mundo, sensibusque repugnans, non cogente Promoventis auctoritate, armorumque potentia. Ergo in sola promulgatione Evangelicæ legis, non in fortuna exituque Alcorani fulget virtus divinitatis.

Postremo utimur hoc argumento. In Alcorano, Az. I. & XII. in Libro Doctrinæ Mahumetis, atque in Mahumetis Testamento in lucem edito a Theodoro Bibliandro legitur Christianos posse in sua lege salvari: unde recte Petrus Paschasius contra Mahumetanos pag. 30. num. 26. ait: *Multis in locis Mahumetus in Alcorano affirmat Christianos optimam habere & colere legem, esseque in statu salvationis.* Nullus tamen Christianorum putat aliquem salvari posse in lege Mahumetica. Et quidem recte: cum enim unus sit Deus, una veritas, una salus; oportet, ut unus sit Dei cultus, una vera Religio, & una ad salutem via. Ast ita urgentur Mahumetani: Magis certa est doctrinæ veritas, & via salutis in Religione, quam veram & proficuam esse tenent tum Christiani, tum Saraceni, quam in Religione illa, in qua posse hominem salvari Christiani negant, & soli Saraceni arbitrantur. Atqui posse hominem salutem consequi in Religione Christianorum tradunt tam Christiani, quam Saraceni; salvari autem in Mahumetica putant Saraceni soli, negantque Christiani. Igitur magis certa est doctrinæ veritas, & via salutis in Christiana Religione, quam in Mahumetica.

tica. Consimili argumento permotus Henricus Quartus Galliarum Rex cum audisset a Ministris Reformatæ Religionis etiam in Ecclesia Romana salutem esse, Calvinianam hæresim ejuravit.

Respondetur Mahumetanis.

Saraceni nullis, ut diximus, disciplinis imbuti solis argumentis utuntur rudibus, insulsisque, quibus etiam obviis, ac palmaribus exemplis respondendum est, allatis jam lib. VII. de Trinitate cap. 7. & proximo volumine de Incarnatione lib. XXV. cap. XI. Fidem ergo divinæ Trinitatis, atque Incarnationis adversus illos propugnare non erit Candidatis nostris perdifficile. Quædam sunt peculiaria, quæ ipsis tenaciter inhærent. Inquirunt primo, quomodo Deo Filium tribuamus, cum non habeat uxorem? Respondemus non esse Deum corporeum, ut filium gignat carnali complexu; sed ejus generationem quamdam habere cum productione verbi mentis nostræ analogiam: id vero magis esse credibile, quam angelos spiritales genitos a flamma ignis, & ab anima Dei decisam animam Adæ: scriptum denique in Alcorano natum Christum ex Virgine; nec minus esse mirabile in temporali generatione non esse patrem, quam in divina non dari matrem, sive generantis uxorem.

Deinde inquirunt, undenam certi simus dogmata de Verbi Incarnatione ac de Trinitate non fuisse a Majoribus nostris in Evangeliorum libros intrusa? Respondemus autem id nos certissimis argumentis evincere. Principio, quoniam Apostoli, quos Mahumetes ait fuisse viros sanctissimos, ac Saracenos, certissime Evangelia non depravarunt. Ab Apostolorum autem tempore per universum orbem Codices Evangelici sparsi sunt omnium fere gentium lingua conscripti. Si ergo autographum credunt Alcoranum penes se delitescentem, ac solo Arabum idiomate exaratum, eccur non integrum opinantur Codicem Evangelii ubique terrarum multiplici lingua diffusum? Præterea impossibile est tantum facinus divinas literas depravandi attentasse universos Christi fideles, aut potuisse perficere: si vero id ausi fuissent perpauci, profecto Ecclesia universalis repugnasset, præsertim cum ante Mahumetem fuerit, Saracenorum consensione, verax & sancta. Insuper si in Christi honorem excogitassent Christiani adulterare Evangelia, curassent expungi narrationem mortis ejus turpissimæ atque teterrimæ, quam adeo indignam Christo putant Musulmani, ut eo divinitus sublato credant affixum cruci simulacrum & corpus umbratile. Ulterius divinitatem Christi Turcis incredibilem, æternamque generationem ipsius tradidisse literis Joannem Evangelistam adversus hæreses Cerinthi, & Ebionis, testantur Hieronymus, aliique Patres, qui præcesserunt Mahumetem: Trinitatem vero divinarum Personarum definivit Synodus Antio-

Antiochena contra Paulum Samosatensem anno 260. & ipsam Verbi divinitatem contra Arium Nicæna Synodus anno 325. nec unquam Antitrinitarii, vel Ariani ausi sunt affirmare depravata a Catholicis Evangelia. Tandem dicant Saraceni quandonam hæc dogmata fuerint a nobis intrusa. Num post Mahumetem? Id quidem aperte est falsum, nam eadem professi sunt, atque ex Evangelicis libris in sua commentaria derivarunt innumeri Ecclesiæ Patres, qui ante Alcoranum floruerunt. Post Mahumetem vero? Neque id credi potest, cum oppositum probet testimonium ipsum præcedentium Scriptorum, & sacrorum Librorum multitudo, antiquitas, & cohærentia.

Tertio petunt, unde probemus in Evangelio Joannis cap. XIV. ubi promittitur adventus Paracleti, non fuisse olim quædam ad Mahumetem spectantia dolo Christianorum abrasa? Respondemus istud a nobis probari iisdem argumentationibus, quibus modo demonstratum est libros nostros esse incorruptos. His vero addimus, nihil abrasum in odium Mahumetis antequam appareret, quoniam tunc ejus doctrina ac persona ignorabatur: nihil etiam postquam advenit, quoniam ipse produxisset missionis suæ hoc testimonium, atque istud in aliquo saltem Evangeliorum Codice etiamnum extaret, cum nullum tamen proferre possint Mahumetani, vel Arabicum, vel Græcum, vel Syriacum, vel Latinum.

Quærunt tandem, si post Moysen creditur venisse Christus Judaicam Ecclesiam instauraturus, quare credendum non est post Christum venisse Mahumetem reformaturum legem Christianam? Respondemus hoc de Mahumete credendum non esse, quoniam ejus doctrina non promovet perfectionem legis Evangelicæ, sed corruptelam. Si enim per Mahumetem perfectior est lex Christiana, quam sit Mosaica; cum lex Christi vetet dari libellum repudii, concupiscentiam mulieris, pluraque Judæis olim permissa; lex perfectior est quæ servat pudicitiam, & Matrimonii vinculum atque unitatem, quam lex hæc omnia disrumpens, & innovans abrogatam Judæorum consuetudinem. Lex ergo Mahumetis permittens fornicationes, repudia, polygamiam, aliaque scelera turpiora est corruptela, non reformatio: alioqui lex Mosis erit perfectior Evangelio, contra manifestam rationem, & communem quoque fidem Mahumetanorum. Deinde cum Deus non possit mentiri, credimus Christum venisse post Mosen, quoniam in lege Moysis testimonium habet: non credimus a Deo venisse Mahumetem, quoniam in lege Christi non prædicuntur futuri, nisi Pseudoprophetæ. Nam quod Turcæ inquiunt nos cap. XIV. Joannis v. 16. abraso Mahumetis nomine supposuisse Paraclitum, refutatum est paullo supra; ac præterea liquet Mahumetem nec fuisse Spiritum invisibilem mundo, nec docuisse Apostolos, nec venisse statim post Christi ascensionem, quæ omnia de mittendo a Filio *Consolatore* eo loci affirmantur. Rursus si

Mahumetes salubriora præcepta attulit mundo, promulgato Alcorano abrogata erit lex Christiana, nec ad salutem sufficiens; quemadmodum promulgato Evangelio cessavit lex Mosis. At Mahumetani putant Christianam legem adhuc esse validam, & salutiferam. Denique in Evangelio, quod Saraceni credunt e cœlo delapsum, habetur regnum Christi fore sempiternum, & adversus Ecclesiam nunquam prævalituras portas inferi. Frustra ergo post Christum venisse creditur alius Religionis Institutor, & Legislator. Prætermitto quæ supra demonstrata sunt, nullum esse aut in persona Mahumetis, aut in doctrina Alcorani, aut in promulgatione sectæ Saracenorum, ex characteribus divinæ missionis, quos deprehendi in Religione Christiana dicam proximo Capite, nec non libro xxv. cap. x. ubi disputabo de Christi adventu contra Judæos, & Paganos.

CAPUT III.

Demonstratur Fidem ac Religionem Christianorum evidentissime veram esse.

Cum necesse sit aliquem Dei cultum, Religionemque tenere, quippe id tantum negare audent Athei, adversus eos natura ipsa, ac testimonio animæ reclamantibus; potest quisque ex dictis inferre, solum Christianam religionem esse tenendam. Nam Idololatrarum superstitionem profligavimus supra, Mahumetanam quoque sectam modo impugnavimus; ac nullam Religionis formam præter hebraicam, quam alibi antiquatam demonstrabo, invenies nisi aut Paganorum, aut Mahumetanorum, aut Christianorum. Illorum ergo religione ejurata, Deus in Christianorum fide colendus est. Attamen quia assensus fidei, ac Religionis professio debet esse prudens, alias opinio esset, non virtus; ideoque supponere debet certam notitiam divinæ revelationis; rationem fidei nostræ petentibus non solum respondemus adduci nos fortissimis argumentis ad refellenda Gentilium, & Saracenorum dogmata, verum etiam ad præstandum assensum iis, quæ proponit Ecclesia Christi. Sunt autem argumenta illa istiusmodi.

I.

Religionem Christianam ab exordio mundi divina Oracula prænuntiarunt innumeris vaticiniis, quæ continentur in veteri Testamento, & quæ omnia completa sunt post Christi Domini Incarnationem. Non possumus autem hæc aut conficta existimare, aut in sacris libris apposita. Primo enim cetera, quæ ad Christum non spectant, genuina esse facile demonstratur. Mosen vera scripsisse, demonstratum est alio in loco. Mundi productionem, qualem ipse describit, tradiderunt

runt Phœnicum historiæ, de quibus Eusebius 1. Præp. E. cap. 10. Aegyptii apud Diodorum Siculum; Hesiodus in Theogonia; nec potest falsitatis convinci ullo profanorum scriptorum testimonio, cum ipse ceteros omnes præcesserit. Quæ de diluvio tradidit, probantur a Beroso, Abydeno, Luciano, & Nicolao Damasceno. Legum, rituumque Hebræorum meminerunt Strabo, Tacitus, Herodotus, Philo Byblius. Josephi Historiam haud ignorarunt Artapanus, Eupolemus, Demetrius. Exitum populi Israel de Aegypto etiam Manetho, Lysimachus, & Chæremon commemorarunt. Miracula Eliæ, aliorumque Prophetarum nequeunt esse conficta, cum patrata fuerint coram Sacerdotibus idolorum, qui falsæ narrationi sese profecto opposuissent. Vide annotata H. Grotii ad primum de Relig. Christ. n. XVI. Si ergo hæc aliaque plura vera esse creduntur; cur non vaticinationes vocationis Gentium, atque Institutionis Christianismi? Deinde quisnam hæc vaticinia sacris Codicibus assuit? Judæorum aliquis? At impossibile est hanc nationem, cui summa religio vel unum sacrum apicem abradere, voluisse verba divina depravare: cur ante Christi adventum id faceret, caussam non habuit; postquam Christus venit, id attentare non potuit, & ob evulgatas jam Græcorum lingua scripturas, & propter populi, librorumque per Universum dispersionem. Sed neque credibile est, Judæorum aliquem in gratiam Christianorum in vetus Testamentum manus sacrilegas intulisse. Si autem Christiani hoc attentassent, revincerentur ab ipsis Judæis. Hinc recte Augustinus scribit lib. XVIII. de Civ. Dei cap. 46. dispersos per orbem Judæos, ut Christiana Religio testes in omnibus gentibus habere posset. Est ergo manifestum, Prophetarum vaticinia de Christo antiqua esse, divina, neque a Christianis conficta.

II.

Verissima quoque est Evangelica Historia, quæ nobis tot Christi miracula, inculpatam vitam, mortem pro mundi redemptione, mirabilem reviviscentiam, ac plura alia apertissimæ veritatis monimenta patefacit. Literis enim consignata est a Viris fide dignissimis, qui res sua ætate gestas narrarunt, nec mentiri potuerunt, aut voluerunt. Non potuerunt quidem, cum Christus nihil in abscondito locutus sit, nihil eorum, quæ describuntur, clam perpetraverit: ideoque Evangelistæ potuissent facile falsitatis redargui ab invidis, & Christo infensissimis inimicis. Sed nec mentiri voluerunt. Cui enim bono, si nihil inde utilitatis, honorisque se percepturos videbant, sed persecutionem tantummodo, odiumque hominum, cum nequaquam eos lateret prædicari a se Jesum Crucifixum Judæis scandalum, Gentibus autem stultitiam? Neque credibile est falsa narravisse in gratiam Magistri. Hujus enim, quem Hebræi expectabant præpotentem & gloria circumdatum, minime tacent parentes humiles, nativitatem in præsepio,

neglectam vitam, tenuissimam apud Optimates existimationem, supplicium que Crucis teterrimum. Accedit, quod scripserint jam illo e vivis sublato: quem propterea, nisi resurgentem vidissent, cur decepti, ac spe frustrati hominem commendassent invisum Synagogæ in eos quoque pauperes, obscuros, ac numero exiguos, cædes minasque spiranti? Dubitare ergo non possumus, quin sacri Evangelicæ Historiæ Scriptores nobis vera narraverint. Quæ autem ab iis tradita sunt, incorrupta a nobis servari, capite præcedenti adversus Saracenos demonstravi.

III.

Facta a Christo miracula tam illustria ac manifesta sunt, ut ab ullo sanæ mentis nequeant in dubium revocari. Vertit in nuptiis Canæ Galileæ aquam in vinum, spectantibus convivis pluribus, aquam non Apostolis sed Sponsi famulis in hydrias fundentibus, ac degustante merum architriclino. Hominem maligno spiritu vexatum spectante universa Synagoga sanavit, cum a dæmonio jactaretur in medio. Adolescentem viduæ filium revocavit ad vitam, cum efferretur ad tumulum, comitante turba civium, ac universo populo obstupescente. Cæcum a nativitate notum omnibus illuminavit, frustra Pharisæis miraculi gloriam technis & maledictis Christo detrahere molientibus. Paralyticum e tecto demissum coram immensa populi multitudine sanavit. Infirmum triginta & octo annorum morbo laborantem, atque ab omnibus derelictum uno verbo ad probaticam restituit sanitati. Magnam hominum multitudinem satiavit, ita ut etiam superessent fragmenta, quinque panibus hordeaceis. Lazarum quatriduanum ad vitam revocavit, adstantibus ad monumentum Pharisæis, qui non semel postea hominem in Bethania viderunt colloquentem & manducantem. Ipse Christus a mortuis surrexit, apparuitque Mariæ Magdalenæ, Simoni Petro, Discipulis euntibus in Emmaus, Discipulis omnibus simul congregatis, quingentis aliis viris ac feminis. Cetera Christi miracula prætermitto. Hæc itaque palam facta, & comprobata testimoniis innumeris non possunt aliqua ratione denegari: cumque miracula sint invictissimum veritatis argumentum, ex his Christianæ Religionis veritas mirifice confirmatur.

IV.

Tam mira est Evangelii promulgatio, ut sola demonstret sui ipsius certitudinem ac veritatem. Principio enim propagatum est a perpaucis hominibus nulla philosophorum doctrina imbutis, nullo patrocinio terrenorum principum commendatis, non armis & eloquentia præditis, sed profectis in orbem binis ac binis, absque pera & calceamentis, omnique præsidio hominum destitutis. Atque hi induti virtute ex alto, absque prævio studio omnium gentium linguam edocti, & absque naturali facultate vel arte omnium morborum curatione præclari, fuerunt

runt Christianæ Religionis columen ac fundamentum. Deinde non adjerunt tantummodo rudem ac sylvestrem multitudinem sed Christum annuntiarunt in ipsa celeberrima urbe Jerosolyma, in qua Magister ligno suspensus occubuit, posthac in Græcorum philosophorum congressibus, in ipsa Roma dedita tum maxime literarum cultui, ac superstitioni Deorum, atque in universo propemodum orbe, ac provinciis regnorum omnium amplissimis. Præterea non insciam tantum plebem ad se perduxerunt: sed Reges, Philosophos, Tyrannos, atque ipsos idolorum Sacerdotes, adversariosque præcipuos. Tandem iis non obvia sensibus proposuerunt, præscripseruntque genio, libidini, vetustisque moribus consentanea: sed prædicarunt sapientiam absconditam, Deum in Trinitate unum, Dei filium crucifixum ac mortuum, proposito credentibus præmio Gentibus inaudito, visione summi Dei & corporum resurrectione, latisque præceptionibus, ut frangerentur idola, abrenuntiaretur divitiis ac voluptatibus, supplicia æquo lubentique animo ferrerentur, atque a viris uxores, a parentibus filii, a fratribus, ubi causa adesset religionis, divellerentur & fratres. Atque hæc tam sublimia & ardua talium hominum prolata eloquio, quæ virtus suadere poterat humanâ scientiâ inflatis, & carnalibus, nisi divina, & occulta vis Religionis?

V.

Affine est argumentum, quod nunquam adversus institutam a Christo Religionem potuerint portæ inferi prævalere. Præcursorem ipsius incestuosus Rex capitis damnavit: ipsum Christum, omnibus adversus eum conspirantibus, cruci Pilatus appendit: Petrum Apostolorum Principem Herodes catenis vinxit, Claudius Nero in Cruce suspendit: alii omnes Apostoli exilio, ac morte mulctati. Neque in hos sævitum tantummodo Romanorum Imperatorum edictis, & Proconsulum immanitate ab Ecclesiæ incunabulis fideles dispersi sunt, proscriptis bonis, corporibusque omnium tormentorum genere dilaniatis. Exortæ fuerunt etiam ipso priori Ecclesiæ sæculo complures hæreses, quæ tamen veritatem Religionis nostræ non potuerunt labefactare. Norunt, qui veterum scripta legerunt, quanta moliti fuerint Simon, Cerinthus, Menander, Saturninus, Basilides, Valentinus, aliique ministri Satanæ. Hæc autem Persecutorum, atque hæreticorum machinamenta proximis sæculis, ut produnt historiæ, minime cessavere. Neque incorrupti fuerunt ab initio mores fidelium omnium, quamquam non adeo forte corrupti: dissensiones quippe, & fornicationes Corinthiorum redarguit Paulus, & vitia in septem Ecclesias irrumpentia scriptor Apocalypsis Joannes. His autem minime obstantibus efficere non potuit aut furor persequentium, aut apparentia peregrinarum doctrinarum, aut dæmonis nequitia, ut navis tot, tantisque procellis jactata fluctibus mergeretur: quod profecto evenire debuisset,

buisset, si non illam regeret virtus Altissimi, & spiritus veritatis. Huc spectant argumentationes, quibus demonstro libro xxv. cap. x. Christum esse verum Messiam, divinumque Legislatorem.

V I.

Argumentum sextum ac postremum ex eo deducitur, quod Christiana Religio ceteris omnibus praestet. Primo id evincitur ex dignitate Institutoris. Hunc enim nemo dixerit elatum inani gloria, cum evangelizaverit pauperibus, & regni honorem, hominumque plausus repulerit. Nemo dixerit hominum gratiam captasse, cum palam arguerit hypochrisim Pharisæorum, textisque flagellis è templo ejecerit profanatores. Nemo dixerit subdolum circumventorem, cum doctrinam suam annuntiaverit in Templo, & in Synagogis. Nemo denique inanium præceptorum promulgatorem; cum ipse omnium primus eadem impleverit sectando vitam humilem, & subeundo mortem turpissimam. Habes ergo in Religionis nostræ Institutore rectissimum intentionis finem, manifestam conscientiam veracitatis, & exempli operisque confirmationem. Et tamen ipsius dignitatem ac potentiam testimonia, ac prodigia innumera comprobarunt. Compara huic legislatores ceteros, & longe præstantiorem invenies, non dicam Græcis sapientioribus vitiorum omnium fœditate inquinatis, aut Romanis cultu dæmonum, & fraterna cæde pollutis, sed ipso Moyse, cujus vita, licet probatissima, cum rebus a Christo gestis nullatenus est comparanda. Deinde liquet Christianæ fidei præstantia ex Evangelicis præceptis: in quibus nihil offendes, quod repugnet vel immutabili legi naturæ singulis inditæ, vel sanioribus Sapientum documentis, vel morum regulæ ac probitati. Jubemur enim Deum colere, Parentes diligere, turpia vitare, singulis benefacere. Hæc cum natura dictante complures servanda esse præceperint, conspurcarunt tamen institutis aliis juxta inseminatæ concupiscentiæ, & pravæ indolis incitamenta. Nam Idololatris nihil non contaminatum: horrenda autem summopere consuetudo victimas humanas mactandi. Ex Philosophis Plato plurium Deorum cultum invexit: Aristoteles lib. v. Politic. cap. 11. docet indecoras artes conservandæ Tyrannidis, etiam cum Religionis abusu. Stoici nullam aliam virtutem agnovere, quam bonorum operum ostentationem, ut omnibus essent admirationi, humanarum laudum captatores superbissimi. Epicurei spreta religione solam voluptatem sectarunt. Hebræorum autem præcepta aliqua institutis Christianorum conformia sunt, plura istorum promissiones ac signa, nonnulla œconomiæ causa pronis ad idololatriam ad tempus præscripta. Religio ergo servans externis ritibus, animoque Dei cultum, proponens omnia erga proximum humanitatis officia, probans virtutes quotquot consensu hominum habent decorem honestatis, damnans flagitiosa quælibet, etiamsi sola mente versentur; & nihil agens caussa terrenæ volu-

voluptatis, aut philauciæ, ceteras omnes antecellat necessum est. Denique felicitatem, quæ immortalem animum explere possit, hæc religio sola promittit; aliæ nec agnoverunt: nam de perenni vita animorum aliqui dubitarunt, quidam transitum hominum in bestias commenti sunt, nonnulli dixerunt solam virtutem, cujus vis in perferendis malis sita est, sibi præmium esse, alii epulas & concubitus expectant: quæ omnia vel sunt mortalis vitæ necessitates, vel saltem habent pericula, anxietates, interitum. At spes firmissima Christianorum divinis promissionibus, & resurrectione Redemptoris corroborata, tendit in vitam sempiternam, in Deo absconditam, nulloque corporis animique incommodo affectam. Cum vero admittendam constet beatitudinem, quam omnes homines cupiunt, nec profecto expeterent, nisi assequi possent; ea tantum Religio vera existimanda est, quæ veram beatitudinem pollicetur. Quamobrem spectata dignitate Institutoris, præceptorum æquitate, nec non excellentia mercedis, debet professio Christianorum ceteris omnibus anteferri.

Contraria Argumenta solvuntur.

Potest adversus dicta primum objectari. Quod ipsi Apostoli Evangelicam Historiam conscripserint, atque autographi sint libri, quibus narrantur Christi miracula, ac præcepta Religionis nostræ traduntur, incertum prorsus est, atque inexploratum: labascit ergo primum, ac proximum argumentum. Prob. ant. I. Cum plura Evangelia ab ineunte Ecclesia fuerint sub nomine Apostolorum conficta, & evulgati libri complures apocryphi; possunt esse ejusdem generis scripta, quæ a credulis primi ævi Christianis fuerunt recepta. II. Facile evenire potuit in Jerosolymorum excidio, ut dispersis illius Ecclesiæ monimentis falsa ac mendosa supponerentur. III. Recipit Ecclesia inter Canonicas scripturas scripta quædam sub nomine Apostolorum, ut Epistolam Pauli ad Hebræos, secundam Petri, Catholicam Judæ, & Apocalypsim Johannis, nec tamen constat habere reapse illos, quorum nomen præferunt, auctores. Pariter ergo dubium est scripsisse Evangelia Matthæum, Lucam, Marcum, Joannem.

Resp. nego ant. Cum enim habeamus constans sæculorum omnium testimonium, nefas est de auctoribus Evangeliorum dubitare, ac multo minus de rebus a Christo gestis, pro quarum confirmatione mentiri, nihil, ut vidimus, Apostolorum intererat. Ad probat. I. dico, ob eamdem rationem, ob quam rejiciuntur Pseudo Evangelia, aliique libri apocryphi, a nobis scripta retineri Apostolica; idest, quia illa nunquam universalis Ecclesia probavit, hæc autem unanimi ac perpetua traditione recepit. Enarrantur præterea in PseudoEvangeliis facta quædam Christi aut pugnantia, aut absque ullo teste patrata, in Evangeliis

geliis autem publica doctrina, & Christi opera facta coram multitudine populorum, atque omni testimoniorum genere confirmata. Ad alteram probationem respondeo non a sola Jerosolymitana Ecclesia receptam Christi doctrinam ac religionem, sed præterea Antiochiæ, Corinthi, Ephesi, Romæ, atque in universo propemodum orbe, in quo Evangeliorum Codices fuerunt ante Jerosolymitanum excidium dispersi. Ad tertiam hoc habeto responsum. Si incertus esset auctor scriptorum, quæ commemorata sunt, quia de ipso auctore nonnulli veterum dubitarunt; certissime tamen Evangelia conscripta fuissent ab Apostolis, quoniam in hoc veteres omnes consentiunt: sed nego etiam, non esse adscribenda ea scripta Auctoribus, quorum præseferunt nomen, cum privato aliquorum judicio præponi debeat traditio Apostolicæ Ecclesiæ satis jam explorata, ac discussa.

Deinde opponi potest. Apostoli, cum ignari essent, ac simplices, facile decipi potuerunt. Primo ipse Christus potuit cum iis, qui infirmos se fingerent, convenire. Deinde fallere eos potuit rerum apparentia, & rumor vulgi. Insuper fuerunt fortasse, quos Christus sanavit, infirmi non reipsa, sed imaginatione duntaxat. Demum ipsi Apostoli cum impense Christum diligerent, potuerunt ob nimium amorem deludi præsertim in apparitionibus post ejus mortem ac sepulturam.

Resp. evidentissimum esse quod Apostoli non fuerint circa facta a Christo prodigia decepti. Sane Christus non potuit cum suppositis infirmis fraudulenta conventione pacisci. Etenim aliqua ejus prodigia facta sunt in universa populi multitudine, ut multiplicatio quinque panum; & impossibile est ingentem turbam in simulationem conspirasse, & ex ea neminem fraudem postea patefecisse: aliqua patrata sunt ad preces exterorum, ut Centurionis, & mulieris Chananææ, quibuscum convenisse Christum nequit oriri suspicio: aliqua evenerunt coram invidis Pharisæis, quorum studium præcipuum erat Christum deprimere, & gloriam ipsius obscurare, ut curatio paralytici, & dæmoniorum expulsio. Prima ergo conjectura evidentissime exploditur. Sed nec simulasse infirmitatem quos Chistus sanavit, liquet: quis enim a primo nativitatis die se cæcum fingeret, ut apparenter illuminaretur? quis triginta & octo annis simularet paralysin? quis cum Lazaro quatuor diebus jaceret in sepulcro? quis sineret se a dæmone vexari, & elidi? His non apparenter redditam a Christo fuisse lucem, vitam, ac sanitatem, tam certum est, quam interesse non potuit simulatio eorum, qui receperunt beneficia; nec falsus rumor, cum cæcum a nativitate recepisse lumen spectarent omnes, testarentur parentes, & perperam occultare tentarent invidia in Christum tabescentes Judæi. Paralyticum quoque ferentem grabatum suum, & Lazarum revocatum ad vitam singuli propriis oculis inspexerunt. Nulla ergo hic simulatio, aut falsus rumor occurrit. Cæcitatem ipsam, paralysim, mortem in sepul-

sepulcro jacentis, quis, nisi insaniat omnino, dixerit immaginationis effecta? Denique non fefellit Apostolos existimatio Magistri; nam & diutius fuerunt increduli, & pluribus experimentis veritatem contrectaverunt, & accepta a seipsis miraculorum virtute dubitare non poterant Magistrum, a quo acceperant, ea caruisse.

Cetera argumenta perquiras libro I. cap. VII. & lib. XXV. cap. XI.

CAPUT IV.

Non esse connumerandos inter Christi fideles, nec fructum Redemptionis illius percepturos, qui ejus Divinitatem atque Incarnationem non confitentur.

VERAM Religionem, quam Christianam esse demonstravimus, se profiteri autumant gregales omnes Socini contendentes non esse e fidelium numero expungendos, qui mysteria quoque fidei nostræ præcipua, idest individuam Trinitatem, & Dominicæ Incarnationis Oeconomiam præfracte oppugnant, aut negant. In eodem luto hæsisse Hugonem Grotium liquet ex his, quæ habet Tom. IV. Op. Theol. pag. 752. *Sunt aliæ quæstiones intricatiores de distinctione, unitate Patris, Verbi, & Spiritus sancti, de duabus in Christo naturis, earumque proprietatibus, sine quarum nimis exacta cognitione, nihil impedit quo minus aliquis sit Christianus*. Exactam quippe cognitionem non appellat hoc loco Grotius sublimiorem Theologorum doctrinam, sed firmam fidem illorum mysteriorum, scribens hæc non computari inter dogmata, sine quibus in veteri Ecclesia nemo Christianus existimabatur, & super his conspici in antiquorum scriptis non tantum dissonas locutiones, sed interdum libertatem quoque sententiarum. Ita pariter sentiunt omnes illi, qui putant homines singulos, dummodo pagani non sint, & Deum colant, ac servent legis præcepta, debere frui omnium Ecclesiarum commercio, contesserare, & colere fraternitatem; ut in IV. Instit. libro sect. 2. cap. 33. nititur demonstrare Episcopius, necnon Auctor operis, cui titulus *Irenicum Irenici*, p. 73. Refellunt tam perniciosum errorem Scholastici omnes commonstrantes necessitatem Fidei explicitæ in Christum, & luculenter Placidus Troylus Abbas Cisterciensis de Fide, sive Tractatu III. articulo 3. aliique recentiores; nec non Antonius Arnaldus in opere de necessitate Fidei in Christum, & ex Protestantibus Georgius Bullus celebris, & eruditus Episcopii adversarius in dissertatione, quæ sequitur Defensionem Nicænæ Fidei: eidemque Episcopio, ceterisque Remonstrantibus, ac novis Ebionæis opponimus proximam definitionem.

PROPOSITIO. Non sunt habendi tanquam Christi fideles, neque

hæreditatis ejus participes erunt, qui ad normam legis Evangelicæ mores componentes in capite de divina Christi natura a nobis dissentiunt.

Probatur primo ex scripturis. Marci ultimo 15. ita Christus Dominus Apostolos allocutus est: *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur*. In ea doctrina, ac ministratione baptismi comprehendi invocationem Trinitatis, constat ex cap. XXVIII. Matth. 19. Igitur qui Trinitatis mysterium, & Domini nostri Jesu Christi divinitatem non profitetur, is neque Christianam fidem amplectitur, nec salvus erit. Deinde Joannes cap. I. postquam nobis Christi divinitatem proposuit, verso 12. inquit: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine ejus*. Ac III. cap. 18. *Qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei*. Qui ergo in Christum non credit, neque filius Dei est, neque hæres, sed extra Christi ovile expulsus, atque dejectus. Præterea in Apostolicis Actibus cap. IV. 12. ait Petrus: *Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*. In quo ergo nomine salutem consequentur, qui rectam Christi fidem abjiciunt? Hæc aliaque plura diluere nequeunt, aut Sociniani reponentes, quod sufficiat credere Jesum esse Messiam, præter naturæ ordinem de Spiritu sancto conceptum, novique fœderis auctorem; aut Remonstrantes ad hæc addentes fidem quoque præexistentiæ Christi ante Incarnationem: nam ut libro VII. demonstratum est, non hæc tantum dogmata, sed etiam Filii Dei consubstantialem Patri divinitatem nobis sacrosancta Evangelia proponunt.

Confirmatur Catholica veritas Patrum exploratissima Traditione. Enimvero S. Martyr Ignatius in Epistola ad Ephes. illos, qui Christi denegant divinitatem appellat *Domus corruptores, qui non hæreditabunt regnum Dei*. Irenæus lib. III. cap. 21. *Qui nude* (inquit) *tantum hominem eum dicunt ex Joseph generatum, perseverantes in servitute pristinæ inobedientiæ moriuntur, nondum commixti Verbo Dei Patris, neque per filium percipientes libertatem*: paucisque interjectis: *Ignorantes autem eum, qui ex Virgine est Emmanuel, privantur munere ejus, quod est vita æterna*. Tertullianus Libro de Anima, cap. I. ait: *Cui veritas comperta sine Deo? cui Deus cognitus sine Christo? cui Christus exploratus sine Spiritu sancto?* Ac de præscript. cap. 13., & 36. fidem, qua credimus Christum Deum esse commendat, & necessariam deprædicat. S. Hieronymus ad cap. III. Epist. ad Ephesios: *Non possumus esse filii per adoptionem, nisi prius fidem Filii Dei, & intelligentiam recipiamus*. Idem luculentissime tradit S. P. Augustinus de Corrept., & gratia cap. VII. sed hæretici trium duntaxat priorum sæculorum nobis doctrinam, Fideique confessiones objectant.

Acce-

Accedit momentum ex Ecclesiastica Historia. Nam statim ac exortæ sunt hæreses adversus Salvatoris nostri divinitatem, ac salutiferam Incarnationem, non tantum illas Ecclesiæ Pastores refellere, ac eliminare studuerunt, verum & professores a fidelium cœtu exturbarunt. Ebionæos ab incunabulis Ecclesiæ tale facinus ausos profligavit S. Joannes Evangelista, ut scribunt in Catalogo Hieronymus, & in III. adversus Hæref. cap. 11. Irenæus. Nec profligavit tantum: mendaces, Antichristos, seductores appellat cap. 2. prioris Epistolæ, eosque ab æterna vita arcet quinto ejusdem Epistolæ capite. Cum vero circa annum 195. Theodotus, dictus ab arte Coriarius, Deum esse Christum negaret a Victore ab Ecclesiæ communione ejectus est, ac Byzantii primum, deinde Romæ in summum contemptum, ludibriumque venit, ut narrat Epiphanius Hæref. LIV. Cajus apud Eusebium lib. v. H. Eccl. cap. 28., & in postremo de Præscript. Tertullianus, sive Auctor illius Additamenti. Ejusdem rei caussa proscriptus est, ac reprobatus ab omnibus initio tertii sæculi Artemon, paullo post Beryllus Bostrensis, ac deinceps Paulus Samosatenus, qui, auctore Athanasio in lib. de salutari Adventu, protulit hanc de Christo blasphemiam: *Prædestinatione quidem fuit ante sæcula, sed Nazarethi primum extare cœpit.* Vigebat Pauliana hæresis, quam damnarunt Patres Antiocheni, interdicta impio hæresiarchæ Ecclesiastica communione, circa annum 260. Falsum ergo est, Christifideles trium priorum sæculorum, cum iis, qui negabant divinitatem, & Incarnationem Christi coluisse fraternitatem.

Præterea quis non videt quanta consequantur absurda, si tanquam Christi discipuli habendi sint, qui moralia præcepta tenentes sibi pro libidine dogmata fingunt? Principio non viri prudentes, sed stulti fuissent, qui ab Arianis martyrium perpessi proprio sanguine Christi divinitatem comprobarunt: imo ab idololatris ad necem quæsiti facile potuissent declinare tormenta affirmantes Christum a se non Deum, sed hominem tantum humilem, ac probum haberi: quod, ut opinor, non fuisset Judæis scandalum, Gentibusque stultitia. Patres vero cuinam bono hæreticos scriptis lacessire, ferire anathemate, & tam exosos habere, si credidissent futuros in cœlesti Jerusalem concives suos, & in Ecclesia viatorum membra sibi corporis compagine conjunctos? Ipsi denique hæretici cur tanto molimine Romanam communionem evertere, & dogmata nobis adversa stabilire conantur, si omnes, dummodo peccata vitemus, in qualibet secta salutem, ac perpetuam felicitatem assequimur? Aut ergo una fides tenenda est, aut frustra Martyres occubuerunt, frustra Patres insectarunt Apostatas, frustra hæretici ipsi in nos tam audacter insiliunt.

 Di-

Diluuntur objectiones.

Ex Episcopio possunt hæc opponi. Primum: In antiquis symbolis, quæ Catechumeni accedentes ad baptismum recitare tenebantur, exprimitur tantum nomen Patris, Filii, & Spiritus sancti, ut liquet ex Irenæo lib. 1. cap. 2. & Tertulliano libro de velandis Virginibus cap. 1. & de Præscript. cap. 13. nulla facta mentione de Verbi divinitate, aut de Personarum distinctione; neque possunt hæc symbola dici mutila, aut imperfecta, cum Irenæus symbolum suum tam absolutum appellet, ut nihil ei possit addi, vel detrahi: quod & affirmat ibidem Tertullianus.

Resp. in eo symbolo mysterium Trinitatis, & Incarnationis præcontineri: Trinitatis quidem, nam tres personæ singillatim enumerantur, & in earum fidem, earumque nomine profitetur Catechumenus se baptizari, & ad baptismum accedit jam fide Christiana imbutus, & Catholicum verborum illorum sensum tenens: ideoque symbolum Catechumenorum absolutum, ac perfectum est, quoniam illi nihil addi potest contrarium, etsi possint ipsa mysteria enucleatius exponi. Hoc verissimum esse constat, quod tam Irenæus, quam Tertullianus scribant, perseverare in servitute pristinæ obedientiæ, qui Christum putant nudum hominem. Accedit quod Catechumenorum symbolum in libro Const. Apostolicarum VII. cap. 41. ad hunc modum se habet: *Credo, & baptizor in unum ingenitum, solum, verum Deum omnipotentem, Patrem Christi, creatorem, atque opificem universorum, ex quo omnia: & in Dominum Jesum Christum unigenitum ejus filium, primogenitum omnis creaturæ, qui ante sæcula genitus est, non creatum, per quem omnia facta sunt, &c.* Arbitror hoc symbolum esse alterius brevioris expositionem. Etsi enim de Auctore Constitutionum Apostolicarum inter eruditos plane non convenit, consentiunt omnes plura inde utilia hauriri ad explorandam veterem disciplinam, ut scribunt Joannes Bona de Rebus Liturgicis cap. 8. §. 4. Joannes Morinus P. 2. de Sacramento Ordinis p. 20. & Joannes Fronto in Prænotatis ad Kalendarium Romanum §. 5. Addo Catechumenorum symbola fuisse præsertim instituta, ut ejurarent idololatriam, ac Deorum multitudinem, ut dixi libro VII. cap. 4.

Ob. 2. Justinus in Dialogo cum Tryphone pag. 268. inquit: *Verum enimvero non amittitur illud, hunc esse Christum Dei, si probare nequeam, & extitisse ipsum prius filium Conditoris hujus universitatis, & esse Deum, ac genitum ex Virgine, omnino interim demonstrato hunc esse Christum illum Dei, qualiscunque demum is futurus sit.* Itaque connumerari possunt inter veros Christi fideles, qui ipsum nec Dei filium, nec Conditorem universorum, imo nec filium Virginis, & Incarnationi præexistentem fateri nolunt.

Resp.

Resp. nego consequentiam. Justinus eo loci, ut dixi lib. VIII. cap. 2. refellit Tryphonem argumento, quod appellant *ad hominem*. Dixerat paullo ante Trypho: *Omnes nos Christum hominem ex hominibus nasciturum præstolamur*. Itaque S. Justinus, Cur ergo, inquit, negas Jesum Nazarenum esse Messiam, quod percipere nequeas illum fuisse natum ex Virgine, & divinam habere naturam? Si Judæi omnes præstolantur Christum purum putum hominem, eccur ajunt Jesum, in quo impleta vidimus vaticinia Prophetarum, non esse Messiam, quoniam huic competere nequeunt characteres divinitatis? Ceterum posthac Justinus Christum Deum esse luculenter demonstrat; & paullo supra pag. scilicet 264. de Christianorum genere scripserat: *Agnoscunt Christum Dei filium, qui ante luciferum, & lunam fuit, & ex Virgine generis Davidici caro factus nasci sustinuit*.

Insurges: At ibidem Justinus affirmat eos, qui negant Christum prius extitisse, & Deum esse, ac natum ex Virgine, adhuc esse ex vero Christianorum genere, licet ipse neget se talibus assentiri: *Sunt enim* (inquit) *nonnulli, o amici, ex genere nostro confitentes ipsum esse Christum, sed hominem ex hominibus genitum esse affirmant: quibus ego minime assentior*.

Respondet Bullus legendum esse, *ex genere nostro*; quod videtur probari ex verbis præcedentibus Tryphonis asserentis præstolari Judæos hominem ex hominibus nasciturum: ita enim tota ratiocinatio Justini cohæret. Ac ex alia parte facilis fuit mutatio ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους, in ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου γένους, quemadmodum ibidem irrepsit τούτων pro τῶν. Addit male convenire hoc nomen γένος Christianis, qui ex diversis nationibus collecti sunt, illo quippe vocabulo non *secta*, aut congregatio hominum idem institutum persequentium significatur, sed gens, sive populus eadem stirpe progenitus. At labascit hæc postrema ratio Georgii Bulli, quamquam responsio sit ex priore capite valde probabilis. Etenim Plato, quem magni Justinus fecit, de philosophantium quadam secta ait in Ep. VII. φιλοσοφούντων τὸ γένος, & apud Eusebium lib. IV. cap. 26. dicitur a Melitone Sardiano Christianorum congregatio θεοσεβῶν γένος; in Actis quoque Ecclesiæ Smirnensis de Martyrio Polycarpi legitur apud eumdem Eusebium τοῦ γένους Χριστιανῶν ἀρετήν: ac demum latinissime non solum dicimus Genus Achillis, aut Herculis; sed etiam de aliqua hominum societate, quos natura, aut religio conciliat, Genus hominum, genus fidelium, &c. Potuit ergo Justinus idem vocabulum usurpare etiam de societate, ac multitudine Christianorum, quamvis hi ex diversis nationibus sint collecti. Magis itaque mihi placet altera, & communior responsio S. Justinum per τὸ *ex genere nostro* designare Ebionæos, qui licet non essent in communione Ecclesiæ Catholicæ, sibi tamen Christianum nomen arrogabant, & Christiani censebantur, in quantum secernebantur ab idolo-

idololatris, & a Judæis, confitentes venisse Messiam. Et quidem Justinus in Apologia II. ad Antoninum Pium discipulos Simonis, Menandri, & Cerinthi appellat promiscue Christianos, non tamen *puræ alioqui piæque sententiæ*, ut eodem Dialogo cum Tryphone dicit aliquos Chiliastas: sed *quemadmodum Philosophis, cum eis non sint communia dogmata, nomen tamen, quod a Philosophis ducitur, commune est.*

Hanc responsionem alia via Remonstrantes, alia Sociniani nituntur evertere. Illi qui Christum Virgini præextitisse, & de Spiritu sancto conceptum fatentur, inquiunt, Justinus non loquitur de Ebionitis, sed de iis tantum, qui Christi divinitatem oppugnabant, & tamen eos affirmat esse ex genere nostro. Comprehenduntur itaque in Christiano genere, qui negant Christum esse Deum. Et quod Justinus de Ebionitis non loquatur probant, tum quia nimis frigide contra Ebionæos loquutus esset, si dixisset tantum *se iis non assentiri*, cum in tot aliis gravissimis capitibus dissentiret: tum etiam quia hoc in loco *quibusdam e genere nostro*, idest, Christiano, opponuntur *plerique*, qui eadem sentiebant, ac Justinus; unde intelligere est agi de ejusdem generis hominibus. Ita Joannes Clericus in Hist. Eccles. ad annum CXL. num. 10. At futilia, inepta, vanissimaque ista sunt. Nam quis, nisi Ebionita, aut consimilis sectæ homo, putat Christum putum purum esse *hominem ex hominibus genitum?* aut quis id affirmans credit illum *præter naturæ ordinem e Spiritu sancto* conceptum, quod necessarium esse ad Christianorum fidem inquit paullo supra idem Clericus? Justinus ergo *quosdam ex genere nostro* affirmantes Christum esse tantum hominem, intelligit Ebionæos, & tamen eos non recipit in Ecclesiæ communionem, quia non credunt, quod etiam Arminiani profitentur, e Spiritu sancto conceptum. Clericus ergo ex ipsa sua fide refellitur. Justinus autem illos hoc loco hæreticos non appellat, quoniam adversus Tryphonem, & Judæos pernegantes venisse Messiam, non adversus Ebionitas stilum exercet: sed appellat ex genere nostro, quia licet non sint ex Ecclesia Catholica, sunt tamen ex genere illorum, qui annuunt venisse Christum.

Ex adverso Sociniani ajunt: Si Justinus comprehendit in genere Christianorum Ebionæos negantes Christi præexistentiam atque divinitatem, cur nos eadem sentientes ab Ecclesia repellimur? At hi eadem responsione revincuntur; quippe Justinus connumerat Ebionitas in genere Christianorum profitentium adventum Christi, non in communione Christianorum credentium quæ docuit Christus: siquidem post ea verba, *quibus ego minime assentior*, addit, *non enim hominum traditionibus ac doctrinis jussi sumus a Christo credere, sed eis quas beati Prophetæ promulgarunt, & ipse Christus docuit*: & in eodem Dialogo pag. 252. variis hæreticorum sectis enumeratis, inquit, *cum quorum nullo communionem habemus.*

Si

Si dixeris: Non potuit Justinus a Christianorum cœtu amovere aliquam hæreticorum sectam: cum in altera Apologia aperte inter Christianos enumeret etiam Socratem, & Heraclitum, qui spretis idolis unum Deum coluerunt; Respondeo philosophos istos dici a Justino Christianos quatenus unum Deum cum Christianis agnoverunt, & detestati sunt Ethnicorum superstitionem, quam ipse Justinus eo loci insectatur: non autem dici Christianos, quatenus pertineant ad Ecclesiam, & regnum Christi: eo nempe sensu, quo Tertullianus Animam unum Deum invocantem appellat naturaliter Christianam; & quemadmodum ait idem Justinus in prima Apologia pag. 46. *Juxta partem aliquam seminalis rationis*.

Opp. 3. Primo sæculo Ecclesia Jerosolymitana habuit cum ceteris fidelibus communionem, & tamen constabat ex Nazaræis & Ebionitis, cum in ea aliquo tempore servata fuerint legalia.

Resp. fabulam esse putidissimam, quam studuit venditare Auctor *Ironicorum* p. 73. & recoxit Joannes Clericus in H. E. ad annum LXX. num. 1. Ecclesiam enim Jerosolymitanam usque ad Adriani tempora *cognitionem Christi genuine suscepisse*, testatur Eusebius lib. x. H. E. cap. 5. neque Remonstrantium commentatio nititur aut Scripturis, aut veterum Scriptorum testimonio. Ait quidem Hieronymus in Epistola LXXIV. ad Augustinum, Cerinthum & Ebionem propter hoc a Patribus anathematizatos, *quod Legis cæremonias cum Evangelio miscuerunt*; sed quod hi necessarium putabant, Ecclesia Jerosolymitana aliquandiu servavit œconomiæ caussâ, ut diximus libro xx. cap. 10. Quare summa irrogatur injuria priscis Jerosolymitanæ Ecclesiæ fidelibus, (qui in conventu habito anno Ae. Ch. 50. post Petri, & Jacobi suffragia communi decreto statuerunt Gentes conversas non ligari lege Moysi, ut habetur Act. xv.) dum appellantur Nazaræi, atque Ebionitæ. Falso etiam has duas sectas unam esse scribit ibidem Joannes Clericus; nam Hieronymus citata Epistola inter Augustinianas 89. aperte ab Ebionitis distinguit hæresim Mineorum, sive Nazaræorum; & ait istos credere *in Christum filium Dei, natum de Virgine Maria*: cum de Ebionitis aperte affirmet de Script. Eccl. num. IX. asserere, *Christum ante Mariam non fuisse*. Ac Ebionitas putasse Christum esse nudum hominem, filium Davidis, non filium Dei, observarunt Tertullianus lib. 2. de carne Christi, Epiphanius H. 30., Eusebius lib. III. H. E. cap. 27., aliique veteres. Ideo autem Hieronymus in Epistola ad Augustinum post hæresim Ebionis, commemorat etiam hæresim Nazaræorum, quoniam & hi cum Ebionæis cæremonias legis tanquam necessarias servabant; de quo argumento cum Augustino Hieronymus disceptabat. At licet in observantia legis Mosaicæ utrique convenirent; Nazaræi tamen Christum Dei Filium, Ebionæi tantummodo hominem cum Cerinthianis prædicabant, ut liquet ex dictis; & accurate animad-

animadvertit sanctissimus parens Augustinus in libro de Hæresibus num. IX. & X. Errat ergo Jo. Clericus confundens ex Epistola Hieronymi Ebionitas cum Mineis, sive Nazaræis; &, ni fallor, etiam doctissimus Martianæus Tom. IV. Operum S. Hier. pag. 623. male apposuit notationem, *Minei Judæi Ebionitæ*. Verum quidquid sit de utriusque sectæ discrimine; nego fideles Jerosolymitanos, qui non cogebant gentes judaizare, fuisse Ebionitas, aut Nazaræos: nisi hoc postremum nomen pro Christianis universis accipiatur; quos novimus ex cap. XXIV. Act. Apost. dictos a patria Salvatoris nostri *Nazarenos*.

Oppones 4. Si Ebionæi, ac Paulliani, sive Samosatenses, necnon Theodotus ac Beryllus ideo damnati fuerunt, quia putarunt Christum esse nudum hominem, ac Nazarethi primum cœpisse; sat erit hæc impia dogmata refutare, ut quis in fidelium communione censeatur, nec invidia facienda est iis, qui in ardua quæstione de Verbi divinitate ab aliis dissentiunt. Expellantur itaque ab Ecclesia, si libet, Sociniani, at non Ariani, aliique hujus generis homines.

Resp. ejectos a communione fidelium hæreticos illos non solum quod præexistentiam, sed etiam quod divinitatem Christi negarent. De Ebionæis nuper diximus. De Paullo Samosatensi scribunt in Ep. Synodica PP. Antiocheni, negasse Christum *Dominum Deum suum*, nec dissentit S. Pater de Hæresibus num. XLIV. Idem legitur de Theodoto in Præscriptionibus Tertulliani cap. 53. & de Artemone apud Eusebium lib. V. H. Ecc. cap. ultimo: de Beryllo denique ibidem lib. VI. cap. 3. Quare argumentum retorquetur.

Opp. ultimo Matth. XIX. 17. cuidam Christum interroganti, *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* respondit, *Si vis ad vitam ingredi serva mandata*. Sufficit ergo servare præcepta, quamvis non credantur mysteria, quæ superant humanum captum.

Resp. nego consequentiam: ad observantiam enim præceptorum fides in Christi divinitatem præsupponitur; *Non enim per legem promissio, sed per justitiam fidei*, inquit Apostolus ad Rom. IV. 13. & præced. cap. 22. *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi in omnes, qui credunt in eum*. Qui Christum interrogavit, forte ejus fide jam erat imbutus; nam apud Marcum X. 17. legitur hæc interrogasse *genuflexo ante eum*: aut Dominus fidem in divinitatem suam commendavit præmittens ea verba, *Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, &c.* Non sunt ergo inter Christianos revera connumerandi, qui de Salvatore nostro humana tantummodo sentiunt,

Vipereo promunt semperque ex corde venena,
Filius, ut dicant, est creatura Dei:
Queis magis auxilium præstat sapientia mundi,
De ingenito genitum quæ negat esse Deum.

Ita de Sectariis Venantius Fortunatus lib. 11. num. 6.

CA-

CAPUT V.

Detestandas esse tanquam Christianæ Religioni adversas sectam Calvinistarum, Lutheranorum, aliorumque Protestantium.

APUD hæreticos non extare veram Ecclesiam, & fidelem Christianorum cœtum, liberiori stylo alibi ex certis notis curabimus demonstrare. Nunc brevî quantum illi a Religione Christiana extorres censendi sint, ne eos de fide ac Religione disserendo omnino prætermittamus, statuam ob oculos. Est autem Religio, ut illam ex Cicerone definiunt S. P. Aug. q. 31. ex 83. & D. Thomas q. 80. *virtus, quæ superioris cujusdam naturæ, quam divinam vocant, curam, cæremoniamque affert*. Illam definitionem his verbis Theologi tradunt, *Religio est virtus, quæ exhibet cultum Deo debitum*. Coli Deum fide, spe, & caritate, ait S. Pater cap. 3. Enchiridii. Hi sunt Religionis interni actus: exteriores vero, sacrificium, oratio, &, quæ huc spectant, sacrorum mysteriorum, Sacerdotum, rituumque observatio.

Facile hinc deprehenditur, quam hæreticorum sectæ sint a vera Religione alienæ. Nam si de fide ipsorum inquiratur; nec veritates *fundamentales*, quas saltim credendas & ipsi post Jurium non denegant, in Sectariorum libris incontaminatas invenies. Deum unum, quem Apostolica fides, & ratio ipsa singulis indita fatetur omnipotentem, & qualibet re excogitabili meliorem, qualem nobis Heterodoxi pro libidine pingunt? Absolutam ejus potentiam Joannes Calvinus ad cap. 2. Jobi appellat rem detestabilem ac diabolicam, necnon Scholasticorum commentum: ejusque discipulus Theodorus Beza lib. 1. adversus Heshusium arguit falsitatis illa verba Gabrielis Archangeli, *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*. Quid vero sentiunt de Dei bonitate? Deum operari mala culpæ, & ad peccatum impellere voluntate effectrice, scribunt Calvinus lib. 1. Instit. cap. 18. & Beza in Summa Christiana Aphorismo 2. Hinc Deum Calvinistarum esse diabolum, cum sit auctor homicidii ac mendacii, & seminator zizaniorum, probant ex Catholicis Becanus Opusc. 111. cap. 15. & ex Lutheranis Tilmannus Heshusius in libro de Erroribus Calv. Et tamen de Deo similia sentire Lutherum, ac Melanchthonem colligitur cum ex illius Assert. Vittembergensibus art. 36. tum ex hujus Annotationibus ad cap. VIII. Epist. ad Rom. Quam absurda de Trinitate effutiant, norunt omnes. *Trinitatis* vocabulum penitus rejiciunt singuli cum Lamberto Danæo libro contra Genebrardum. Christo ignorantiam tribuunt Lutherus in Conc. de Nat., Zuvinglius ad cap. 2. Lucæ, Calvinus ad 24. Matthæi. Cruci suffixum desperasse scribit idem Hæresiarcha lib. 2. Instit. cap. 16. & in

& in Annot. ad Biblia vernaculâ linguâ edita anno 1562. Genevenses ministri, in caput Mat. septimum ac vicesimum. Christianam spem, ut alibi diximus, tollunt, illam in superbam inflatamque fiduciam commutantes, dum inquiunt justificatum certo scire, se non posse excludi a gloria, & excidere a gratia. Nullum mehercle habent vinculum caritatis seipsos mutuo amore prosequentes. Albertus Molinæus, & Illyricus appellant Calvinistas idololatras, corruptores divini verbi, blasphemos, mendaciorum architectos, infernales molossos, ac ministros missos a Satana: Calvinus e contra Lutheranos in Admon. 3. ad Joachimum Westphalum, vertiginosos, phreneticos, bardos, fastuosos, improbos, calumniatores. Frustra nobis pariter dissidia, & jurgia objectant. Hæc illi invicem ejaculant ob discrepantiam dogmatum circa Cœnam Dominicam; at nullus Catholicorum ob hanc caussam proscindit alterum; ideoque si nos aliquando in caritate deficimus, servamus tamen unitatem religionis ac fidei, quæ unitas ab ipsis frangitur ac discinditur.

Neque inter sectarios Religionem invenies, si actus exteriores inspicias. Orationem, nisi præfracte mentiantur, etiam dominicam illam, ac principem ceterarum, debent reprobare. Nequeunt sincere dicere: *Dimitte nobis debita nostra*, quum impiis credant nunquam peccata remitti; justos vero nunquam sanctitatem amittere. Revera Puritani ea verba non proferunt. Quis appellaret spiritum precum, & non potius insaniam, Adamitarum, qui Deum colunt & orant nudo corpore in hortibus ambulantes? Fanaticorum, qui tanquam dæmone arrepti decidentes in terram gestus edunt oris deformitate, membrorumque torturâ horrendissimos? Ejulantium, qui nil Deo gratum putant præter lacrymas atque singultus? Sacrificia major hæreticorum pars abjicit, Missam abrogat, sacrosque ritus tanquam superstitiosos condemnat. Templa diruit, sacras Imagines incendit, ipsum Redemptionis signum, crucem scilicet Domini frangit. Erga Divos adeo sunt injuriosi, ut nec probent solemnia Martyrum antiquitus instituta, nec cultum ipsis impendant, nec illorum patrocinio se committant, nec intercessione se communiant: quarum rerum afferunt quidem ineptas, futilesque caussas, sed eas omnes, refellendas, ubi singillatim dogmata vindicabimus Romanæ Ecclesiæ. Nunc enim ex his conclusionem hanc apertissimam deducimus, carere sectas hæreticorum actibus omnibus Religionis, tam internis, quam externis.

Atque ne tam jejune pertractetur argumentum istud amplissimum; eadem momenta, quibus supra demonstrata est veritas Religionis Christianæ, evincunt falsitatem doctrinæ sectariorum. Nulla divina oracula horum adventum prænuntiaverunt, nisi ea, quæ prædixerunt fore, ut adversus Ecclesiam insurgerent Antichristi, pseudoprophetæ, seductores. Calvinianam, ac Lutheranam hæresim aperte calamita-

tem

tem cladcmque Ecclesiæ allaturas vaticinatus est in Templo Burdigalensi perhumilis Dei famulus F. Thomas Minorita, quem scurriliter excipit Bezæ impudens stilus, at satis tutatur eventus rerum. Quidquid accidit Germaniæ, vaticinata fuerat celebris sanctimonialis Hildegardis. Quæ in Anglia evenerunt sub Henrico, & Elisabetha manifeste prænuntiavit virgo illa celebris Cantiana, quam Novatores, tanquam pythone agitatam capitis damnarunt. Inter prænuncios serpentium hæresum Florimundus lib. 1. cap. 3. connumerat Hieronymum Savonarolam, de quo varia fuisse hominum judicia, scribit in Historiarum suarum libro IV. Guicciardinus. At nil refert ad vaticinationum veritatem hominis aut probitas, aut audacia: nam Genevensium apostasiam etiam dæmon fertur prædixisse his versibus:

Quæ tanto studio expetitur modo grata Lemani
Unda lacus, pariet jam mox fastidia summa.

Ex vaticiniis itaque apparet, quam protestantium religio sit detestabilis.

Quemadmodum ex Evangelica historia habemus veritatis apertissima munimenta; ita ex libris sectariorum produnt se innumera falsitatis indicia. Credimus Evangelistis, viris humillimis, divino numine afflatis, narrantibus quæ audierunt, & optimorum Scriptorum prærogativa exornatis. Hoc idem in caussa est, ne credamus Heterodoxis ambitione inflatis, falsariis, a dæmone edoctis. Lutherum illorum antesignanum animum suum pascere conviciis, ac maledictis, scripserunt eo vivente Erasmus, & Bucerus; desiderari in ipso moderationem, ait non semel Melanchthon. Muncerus dux Anabaptistarum sibi Evangelistæ nomen attribuit, Messiæ David Georgius, Zuvinglius se in somniis a phantasmate accepisse sensum verborum illorum, *Est enim Phase, idest, transitus Domini*, proprio ore affirmavit. Depravasse Evangelia ad infringendum Catholicum de Eucharistia dogma liquet ex editione Tigurina novi Testamenti anni 1525. ubi legitur: *Hoc enim significat corpus meum*. Quis ergo sanæ mentis poterit doctoribus istis præstare fidem?

Ut diximus præterea confirmari Christianam Religionem gestis mirabilibus, ac portentosis; ita detestamur sectas hæreticorum plebem decipientium signis, & prodigiis mendacii. Celebriora Anabaptistarum miracula sunt e lacu extrahere retibus copiam piscium, ignaros, & illiteratos expedite legere sacra biblia. At hæc duo, quæ tam magnifice prædicant, non excedunt dæmonis facultatem. Voces Londini ex antro erumpentes, & Angelis attributæ, fuisse puellæ, cui nomen Elisabetha Crofta, a sectariis ad hanc nequitiam inductæ dirutus paries, & publicum judicium patefecit. Fuerunt itaque Calvinianæ sectæ testimonia non cœlitus demissa, sed, ut contigit quoque Mahumetis dolo, per summam fraudem conficta. Quid acciderit Lu-

 thero

thero dæmonem adjuranti, & Calvino fingenti resurrectionem Brulei, vide apud Bellarminum lib. IV. de notis Eccl. cap. 14. Melchiorem Hofmanum de suo reditu, ac triumpho divinitus, ut jactabat, admonitum, Argentorati squallidus carcer, & inedia confecit morte tristissima, ac teterrima. Interitum mundi, quem futurum die 3. Octobris anno 1533. tam asseveranter prophetavit Stiphelius, adhuc expectamus sæculis duobus exactis. Legite Historias Ræmundi, & Laingæi. Sat est, si cum Erasmo in Diatriba de lib. arbit. asseramus nullum, ut vocant, Reformatorum adhuc extitisse, *qui vel equum claudum sanare potuerit*.

Præterea ad confirmandam veritatem Religionis Christianæ produximus miram Evangelii propagationem. Longe diversa via processit hæresis. Hujus præcones non acceperunt doctrinam illapsu Spiritus sancti; sed excucullati illi, Lutherus, Petrus Martyr, Oecolampadius, Bucerus, Ochinus, sacris, quas magno studio didicerant, abusi sunt disciplinis. Ac facti Apostatæ nunquam inter se convenerunt; nec mirum si data sententiarum libertate plures lascivientis ingenii homines deceperint. Non leges sensibus repugnantes promulgarunt, sed libidini, ac noxiæ libertati percommodas. Permittunt Anabaptistæ uxorum promiscuum usum; Adamitæ prorsus nudi inverecunde conveniunt; Sacerdotes contrahunt matrimonia; Calviniani libertatem sibi audacter vendicant, & leges Magistratuum contemnunt. Sectæ hac ratione institutæ haud mirum si impios alliciant, sublato maxime Ecclesiastici judicii timore, rejecta Confessione Sacramentali, facta libertate frangendi jejunia, & absque ullo merito, aut opere sempiterna beatitudine repromissa. Vim etiam, ac tyrannidem adhibuerunt. Necati in Anglia, quod Henricum VIII. non agnoverint tanquam Ecclesiæ caput, clarissimi viri, Joannes Fischerus Episcopus Roffensis, & Cardinalis amplissimus, Thomas Morus supremus regni Cancellarius, & præter ingentem Monachorum numerum, etiam probatissima mulier, ac mater Cardinalis Poli Margarita Comitissa Sarisburiensis. Regnante Elisabetha perforatæ presbyteris auriculæ candenti ferro, & insuti Catholici ursinis pellibus a molossis dilaniandi. Contra omnium principum jura,

Post varias clades miserorum, & cædis acervos
Insontum, comes exornat spectacula Mater
Supplicio, Regum soror, & fidissima conjunx,

scilicet Maria regina capite truncata anno 1587. duodecimo Kal. Martii. Geusii, idest, Calvinistæ Belgæ in sola urbe Brilæ 184. Martyres mactarunt. Quid in Galliis Hugenoti? Matronas intortis crinibus equorum caudæ alligare, vivos capite tenus defodere, evellere linguam, sacerdotes cruci affigere, ori fervescens oleum infundere, extrahere intestina fustis circumvoluta, ventrem stupratis viduis pulvere tormen-

tormentario disrumpere, aliaque horribiliora iconibus & Epigrammatibus expressa a Verstegano in Theatro crudelitatis hæreticorum. Hac ratione stetit aliquando, floruitque idolorum superstitio, Gothorumque sævum imperium; at nunquam Christiana fides, & Apostolica Ecclesia: quæ non vi armorum, sed Martyrum sanguine propagatur.

Quinto argumento demonstravimus Christianæ Religionis firmitatem, quod non potuerit adversus illam prævalere hæresis, ac malitia: nam si in Ecclesia hæretici deprehenduntur, exeunt excommunicatione percussi; si vivunt improbi, pœnitentiis, & correctionibus subjiciuntur. At non ita se gerunt refractarii. Prævaluit adversus illorum hæresim hæresis; nam ex Lutherana factione prodiit Carolstadiana deflectens ad Berengarianam negantem in Cœna distribui Corpus & Sanguinem Christi: Carolstadiana peperit Zuvinglianam, quæ quadragies circa Eucharistiam dicitur sententiam mutasse. Hinc Anabaptistæ, aliæque pestes. Lutheranorum alii rigide servant Confessionem Augustanam; emolliunt alii, & Melanchthonem illius Confessionis Architectum accusant tanquam Lutheranæ doctrinæ depravatorem, ac idololatram. Inter Calvinistas alii Jacobini, alii Causarii, alii Liberi: & tamen sese invicem patiuntur, ac mordent tanquam angues invicem complicati. En quomodo prævalent in sectis portæ inferi, & spiritus mendaciorum. Turpitudines morum non solum ibidem regnant, quod humanum est; sed etiam probantur, quod est irreligiosum, atque sacrilegum. Commendatur Joannes Leidensis, qui induxit polygamiam, habuitque simul ternas uxores: ac Theologi Wittembergenses insontem judicarunt mulierem matrimonio conjunctam patri, fratri, ac marito. Habetur inter religiosiores Petrus Martyr publice Argentorati cum femina Deo sacra scortatus. Andreæ autem Carolstadio, qui primus e sacerdotibus uxorem duxit, non tantum laudum præconia, sed & sacrilega Missa solemniter decantata, in qua prior Collecta: *Deus, qui post tam longam & impiam Sacerdotum tuorum cæcitatem, beatum Andream Carolstadium ea gratia donare dignatus es, ut primus nulla habita Papistici juris ratione uxorem ducere ausus fuerit, &c.* Reliqua me pudet referre. At sufficienter hinc demonstratur Sectariorum Ecclesias intestinis hæresibus, & scelerum approbatione labefactari.

Postrema ratio, quæ demonstrat Christianæ fidei præstantiam superiori capite III. petita est ex conditione Institutoris, & æquitate præceptorum. At quinam fuerunt Sectariorum signiferi? Unus post solemnia vota sacratæ Virginis constuprator; alter ob turpius crimen Novioduni stigmate in tergo notatus; neuter vero habens propriæ missionis auctoritatem. Quæ autem in hæreticorum libris moralium disciplinarum principia? Solum apostasiæ & incredulitatis flagitium animas perdere: homicidia, adulteria, & peccata quælibet horribilia nihil

nihil obesse credentibus: omnia bona opera esse sordes & inquinamenta: privatum cujusque spiritum esse regulam fidei ac morum: justum nulla hominum lege teneri. Hæc tantum, ne commemorem reliqua, flagitiis omnibus viam sternunt, ablegant studium virtutis, dissidia fovent, & Reipublicæ tranquillitatem perturbant. Si aliquando inter nos scandala, & perversi mores cernuntur, adversantur institutionibus nostris, atque malitiam nostram, non Ecclesiæ documentum, habent caussam. E contra in hæreticorum conventu ad scelera pertrahit ipsa doctrinæ conditio. *Mundus ex hac doctrina quotidie redditur deterior*, inquit Lutherus ipse in Postilla domestica impressa Jenæ Conc. 2. Dom. 1. Adventus. Consimilia Musculus in libro de Prophetia Christi, & Calvinus in Comment. 2. Petri 1. 2. Caret ergo Protestantium Ecclesia dignitate institutionis, & disciplinæ æquitate, atque tot argumentationibus convellitur, quot Christianam religionem communiunt, & roborant.

CAPUT VI.

Romanæ Ecclesiæ Symbolum tanquam Apostolicum esse recipiendum.

QUATUOR Fidei Symbola sunt ceteris illustriora, Romanum, sive Apostolicum, Nicænum, Constantinopolitanum, & quod tribuitur Athanasio. Secundum ac tertium pro eodem habetur a pluribus, quod postremum sit alterius auctarium. De Nicæno constat editum in magno Concilio habito Nicææ in Bythinia anno Sylvestri Papæ XII. idest, Ae. v. 325. consensu Episcoporum CCCXVIII. ibique appositum vocabulum ὁμοούσιον adversus hæresim Arianam, ut diximus lib. VII. cap. 13. Constantinopolitani auctores esse Patres CL., qui ad Synodum convenere adversus Macedonium, Actium, & Eunomium, anno XV. Damasi, idest, Christianæ Ae. 381. consentiunt omnes. De Symbolo Athanasiano disputatum est lib. VIII. cap. 8. Inquirendum restat de Symbolo Apostolorum, quod ab Apostolis editum negant quamplurimi; inter quos Gerardus Vossius dissert. 1. de tribus Symbolis, Dupinius in nova Bibliotheca Tom. 1. pag. 14. Auctor Anglus Historiæ Symboli Apostolici cap. 1. num. 20. & 21. Apostolis tribuunt Scriptores innumeri, ac omnes fere Catholici.

Disputationem quidam instituunt de Symboli nomine, quod Nostrates interpretantur *collationem*, negat autem, oppugnatque interpretationem istam Vossius num. 17. & 18. Ait significationem hanc depromptam ex antiquitatibus convivalibus male Symbolo aptari, quum veteres cœnam collatitiam, non symbolum dixerint, sed symbolam: quod

quod probat ex Andria Terentii, ex Athenæo, aliis. Exscripsit omnia in Notis pag. 18. Dupinius. Addit interpretationem aliam ex Suida, & Turnebo comprobatam testimoniis Græcorum, qui symbolum accipiunt pro *indicio*, ac *tessera*. Auctor Anonymus Historiæ symboli vocem derivat ex Gentilium *sacris*, in quibus initiatis dabantur quædam superstitionis signa, puta lychnum, gladium, hederam, papaver. Quod *symbolum* sit quasi tessera, ac signum Apostolicæ fidei, non nego. Probant & hanc interpretationem Rufinus, Maximus, Isidorus. Videsis hujus lib. VI. Origin. cap. ult. Etiam fateor *symbolam* esse pecuniam collatam ab iis, qui cœnaturi erant communi sumptu, anulum quoque, arrham, aut signum quodcunque pactionis; nec repugno Henrico Stephano, Turnebo, Faerno, ac Fabricio castigantibus lectionem Terentianam, ubi peccato librariorum pro *symbola* scriptum est *symbolum*. At nego rejiciendam esse interpretationem priorem ob tam infirmas conjecturas, quas idem Vossius dicit Grammaticum pulverem. Συμβάλλω idem est ac *conferre*, & *congredi*: hinc derivarunt tam *symbola*, qua cænaturi conveniunt, quam *symbolum*, seu tessera, qua milites congregantur, & dignoscuntur ab hostibus. Aliæ ergo interpretationes corroborant primam, non evertunt. Pachymeres ad cap. III. Eccl. H. Dionysii *symbolum* interpretatur τὸν ἔρανον, collectam, quod approbat in suo Thesauro Budæus. Rufinus in Exposit. Symboli inquit: *Symbolum enim Græce, indicium dici potest & collatio*. Auctor Commentariorum in Proverbia inter Opera Hier. cap. 23. *Symbolum græcum nomen est, & interpretatur collatio*. Cassianus lib. III. de Incarnat. cap. 3. *Quod enim Græce symbolum dicitur, Latine collatio nominatur*. Scriptor Epistolæ ad Jacobum Clementi suppositæ, *Symbolum latine collatio dicitur*. Eamdem esse sententiam Isidori, Rabani Mauri, & Eucherii Lugdunensis nec Vossius denegat. Horum itaque auctoritate priorem interpretationem recipimus, alteras non refutamus.

Præterea disputatur, an Apostoli symbolum condiderint, & quo tempore, ac modo. Levioris momenti sunt duæ quæstiones postremæ. Baronius ad annum XLIV. editum putat anno secundo Claudii paullo post mortem Jacobi Majoris, quem Herodes capite truncavit. Rufinus in Expositione Symboli, & Isidorus Hispalensis conditum arbitrantur statim post adventum Spiritus sancti, cum Apostoli ab invicem discessuri constituerent normam futuræ prædicationis. Huic sententiæ facilius subscribo; quamquam enim nonnulli afferant alias caussas symbolum edendi, præsertim, ut in singulis Ecclesiis certa baptizandis formula exponeretur, id tamen non repugnat sententiæ Rufini, & Isidori, cum potius utraque caussa, idest, norma prædicationis, & baptizandorum catechesis, atque Ecclesiarum institutio eumdem scopum attingant. Quare non video cur Vossius num. VII. & etiam Juenin Tom. VI. pag. 172. scribant Auctores dissentire circa finem, quo Apo-
stoli

stoli symbolum condiderunt, quia unus asserit editum tanquam normam prædicationis, alter tanquam Catechumenorum formulam. Est ergo infirmissimum argumentum, quod hinc depromit Dupinius, præsertim cum temporis aut finis non tam explorata cognitio, si nullam repugnantiam involvat, minime elevet rerum narratarum substantiam.

Idem affirmandum est de modo, qui non unus a Scriptoribus assignatur. Sunt enim, qui affirmant cum Ratberto Paschasio Apostolos condidisse hoc symbolum in commune consulentes, ea ratione, qua eduntur Canones in Synodis Episcoporum. Ac placet nonnullis editum symbolum in eo cœtu CXX. virorum, de quo Actorum capite primo. Placet aliis unumquemque Apostolorum unum articulum condidisse: quod improbant juniores, ut Calmet in dictionario, & Troylus Tom. 1. pag. 137. Non valde firmo fundamento nititur sententia prior, sed tamen verisimili. Nam præter sermonem CXV. de Tempore falso tributum Augustino, perantiquum tamen, nec omnino rejiciendum, fulcitur prior illa opinio auctoritate Leonis Magni in Epistola 96. ad Pulcheriam Augustam, Innocentii III. lib. 2. Mysteriorum Missæ cap. 49. ut mittam Jacobum Vitriacum, & Albertum nostrum Patavinum etiam a Vossio laudatos. Posterioris autem sententiæ nulla ratio profertur, nisi quod ita videbatur agendum: & idcirco unam non rejicimus, de altera titubamus. His vero expeditis videndum, an symbolum revera condiderint Apostoli, quod diximus negari a permultis, cujusmodi sunt Laurentius Valla, Erasmus, Brentius, Calvinus, & impugnari præsertim a tribus eruditis viris Vossio, Dupinio, & Auctore Anglo paullo supra commemoratis.

Propositio I. Hoc symbolum recte dicitur *Apostolicum*.

Non tantum hæc propositio fide Catholica tenenda est, ut inquit Gaspar Juenin; sed etiam admittitur ab Adversariis. *Neque enim dubium est*, inquit Calvinus lib. 11. Instit. cap. 16. *quin a prima statim Ecclesiæ origine, adeoque ab ipso Apostolorum sæculo instar publicæ, & omnium calculis receptæ Confessionis obtinuerit*. Eadem Vossius num. 21. Probatur autem; quoniam Irenæus discipulus Polycarpi partem hujus symboli repetens lib. 1. cap. 2. ait, *Ecclesiam per omnem terrarum orbem dispersam ab Apostolis eorumque discipulis illud accepisse*. Tertullianus adversus Praxeam de symbolo scribit, *Hanc regulam ab initio Evangelii decucurrisse*. Hieronymus Epist. 38. ad Pammachium, *Symbolum fidei, & spei nostræ ab Apostolis traditum, &c.* Plura collegit Natalis Alexander dissert. XII. sæculi 1. quæ omnia saltim usque ad num. 6. probant symbolum recte dici *Apostolicum*, & continere doctrinam ab Apostolis traditam, etsi apertissime non evincerent, quod est controversiæ caput præcipuum, ita esse ab Apostolis traditum, ut ab iis quoque sit conditum, atque digestum. De propositione

tione itaque, quam nullus in dubium revocat, hæc perpauca.

PROPOSITIO II. Ipsi Apostoli idem Symbolum condiderunt.

Demonstratur: nam juxta regulam S. P. Augustini lib. IV. contra Donatistas, *Quod universa tenet Ecclesia, nec a Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum certissime creditur*. Ubi notandum est non dici ab Augustino traditum *auctoritate Apostolica*, quod scripturis, & Apostolicæ doctrinæ non repugnat, quo sensu fatentur Vossius, Basnagius, aliique hæretici, symbolum esse *Apostolicum*. Enim vero juxta hanc acceptionem *Apostolici* appellantur etiam Canones sacrorum Conciliorum. *Auctoritatem* itaque *Apostolicam* hoc loco appellat S. P. ipsam Apostolorum institutionem. Atqui symbolum recipit universa Ecclesia, semper retinuit, neque editum est in Conciliis. Itaque editum est ab Apostolis. Recipi symbolum Apostolicum ab universa Ecclesia fatentur Heterodoxi. Eorum quidam semper retentum negant; affirmantque secundo aut tertio sæculo fabricatum adversus erumpentes hæreses. At revincuntur ex productis testimoniis Irenæi, Tertulliani, & Hieronymi; atque ratione ipsa, quum perniciosissimæ hæreses eruperint ipsa Apostolorum ætate. Symbolum autem istud non fuisse confectum a Synodo aliqua Oecumenica; patet, nam liquet in pretio habitum ante Synodum Nicænam, & Constantinopolitanam; quum Rufinus, qui Româ cum Melania profectus est Alexandriam anno 372. symbolum Apostolicum tanquam vetustissimum laudet, quemadmodum & Hieronymus, & Augustinus, & alii, qui idem symbolum interpretantur. At solæ Synodi Nicæna, & Constantinopolitana fuerunt ante annum quadringentesimum. A nulla ergo Oecumenica Synodo symbolum Apostolicum editum est. Consentientem habeo Vossium num. XLV.

Affine est argumentum petitum ex Traditione. Rufinus nuper laudatus in Exposit. Symboli, ait constare Traditione majorum omnes Apostolos in unum adunatos, & Spiritu sancto repletos hoc symbolum edidisse; narrationemque his verbis orditur, *Tradunt Majores nostri*. Samuel Basnagius ad Annum 42. num. 18. ait, quod narrat Rufinus, editum hoc symbolum, *ut esset futuræ prædicationis indicium*, videri Apostolis injuriosum, quasi per orbem dispersi possent diversa credentium animis instillare, aut scriptura non omnia complecteretur quæ sunt in symbolo, vel Paulus antequam salutaret Apostolos, diversa in Arabia annuntiaverit. At inepta nimium cavillatio. Placuit Apostolis normam fidei proponere perbrevem, facillimam, non Scripturis oppositam, sed illarum compendiariam doctrinam. Falsum est præterea, solam Scripturam singulis esse apertam, & omnia ad salutem necessaria comprehendere. Ad hæc per id temporis solum vetus testamentum extabat. Cui ergo bono additum novum? Num superfluum est, vel oppositum? Ipse Paulus cur Epistolas conscripsit? Quidquid repo-

net Basnagius, id confirmabit Apostolici symboli auctoritatem. Atque ut ad Veterum traditionem revertar; hujus locupletes testes habemus Leonem Magnum in Epistola ad Pulcheriam Augustam, Innocentium lib. 11. Mysteriorum Missæ cap. 49. Isidorum lib. 11. de Eccl. Offic. cap. 22. Venantium Fortunatum Præfat. in hujus Symboli exegesin, aliosque etiam a Vossio laudatos num. IV. & X. Communem hanc esse traditionem omnium PP. Orthodoxorum demonstrant Genebrardus in III. de Trinit. Fevardentius in lib. primum Irenæi cap. 2. Boverius de Unitate Fidei, Alexander Natalis sup. cit. ac fere omnes Theologi. Neque dicas Patres, quos afferunt, non esse primi aut secundi sæculi; nam, ne producam iterum Irenæum, Tertullianum, Pseudoclementem, aliosque; Rufinus, Leo Magnus, & Isidorus non tribuunt symbolum Apostolis ex propria sententia, sed ex Traditione Majorum; ideoque hæc non est fabula ab ipsis inventa, sed narratio vera, & antiquitus divulgata; manetque inconcussum istud ex Traditione argumentum.

Postremo validissima videtur ratio, quod non solum Catholici omnes in sententiam nostram conspirant, verum etiam opinionem contrariam arguunt magnæ temeritatis. Theologi Parisienses objecerunt Erasmo quod in Præfat. ad Paraphrasim in Matthæum ait de symbolo, *quod an ab Apostolis proditum sit, nescio*. Eadem fuit sententia sacræ Facultatis Coloniensis adversus Monhemium, anno 1560. Genebrardus cit. loco inquit, *præfractam esse temeritatem vertere in quæstionem, num Apostoli vere sint auctores Symboli, quod circumfertur ipsorum nomine*. Eadem est assertio Sixti Senensis lib. II. Bibliothecæ Sanctæ, aliorumque. Addamus in gratiam Novatorum testimonium Lutheri in Colloquiis editis anno 1571. *Symboli verba ab Apostolis constituta esse credo, qui in congregatione sua hoc Symbolum verbis tam brevissimis, & consolatoriis confecerunt. Est opus Spiritus sancti rem tantam brevitate, ac tam efficacissimis, & emphaticis verbis describere. Extra Spiritum sanctum, & Apostolos non potuisset ita componi, etiamsi millia sæcula illud componere conarentur*. Colloquia Lutheri non legi: producit hæc Fevardentius.

Ad Vossii, aliorumque objectamenta.

Opponit Vossius I. Nullum est argumentum, quod petunt Catholici ex nomine symboli, quum falsum sit eo vocabulo significari *collationem*. II. Qui tribuunt symbolum Apostolis, non conveniunt de fine, modo, ac tempore, quo conditum illud est. III. Ante Rufinum cccc. fere anni abiere, antequam de symbolo ab Apostolis condito ab aliquo esset auditum. IV. Ipse Rufinus in media narratione non dicit *Apostoli*, sed, *Qui symbolum tradiderunt*, velut incertus quinam illius

illius auctores extiterint. V. Potest dici *Apostolicum*, quamvis ab Apostolis non sit editum, quum collectum fuerit ex doctrina per manus eorum tradita.

Resp. ad 1. assertionem nostram non fulciri sola nominis etymologiâ, quamvis facillimum sit hanc quoque nuper commemoratam propugnare auctoritate Scriptorum, atque ratione. Ad alterum hæc sit responsio: Si incertum est tempus ac modus, quo Apostoli condidere Symbolum, quoniam in hoc non conveniunt Auctores; certissimum tamen erit editum ab Apostolis, quia hac in re habetur magnus Auctorum omnium consensus. Tertium sic diluitur: obtinuisse hoc Symbolum ab origine Ecclesiæ, adeoque ab ipso sæculo Apostolorum, ut vidimus, non diffitetur Calvinus: traditum ab Apostolis docent ante Rufinum Tertullianus, & Irenæus: Rufinus rem non enarrat ex propria sententia, sed ex traditione Majorum. Quod sequitur est inanis Erasmi conjectura; nam Rufinus inquit, *qui symbolum tradiderunt*, relate ad Apostolos, quorum antea mentionem fecerat, aut ad discipulos Apostolorum, per quos accepimus Apostolicas Traditiones. Ad postremum dicimus *Apostolicum* esse, quod proprie ad Apostolos spectat, ut Apostolica Ecclesia, Apostolica doctrina, Apostolica sedes: ac Symbolum esse etiam Apostolicum editione, & origine, quia auctore Tertulliano ab initio Evangelii decucurrit, & fatente Vossio a nullo Concilio invenitur institutum.

Opponit idem Vossius: si hoc Symbolum fuisset ab Apostolis concinnatum, non prætermisisset Beatus Lucas in Actibus Apostolicis, nec sivisset Ecclesiam Catholicam rem tanti momenti ignorare. Traditum quoque esset omnibus orbis Ecclesiis, nec singulæ proprium cudissent symbolum, cum tamen diversa sint, quæ leguntur apud Irenæum, lib. 1. cap. 2., Tertullianum de velandis Virg. Optatum, Origenem, & alios. Denique circa annum quadringentesimum non fuissent diversa symbola in Ecclesia Romana, Aquilejensi, & apud Orientales, quæ tamen diversitas patet conferenti eadem symbola, ut fecit Dupinius pag. 19. explicata in Tabulis hac varietate, ex dissertatione Vossiana num. XXXI. & seqq.

Resp. Lucam hujus symboli non meminisse, quoniam non scripto traditum erat, sed memoriæ commendatum, adeo etiam divulgatum ac notum, ut necesse non fuerit illud literis consignare, præsertim eo fine editum, ut non atramento aut charta scriberetur, sed in tabulis cordis, sicut affirmant Hieronymus ad Pammachium, & S. P. Augustinus serm. 222. alias 75. de Diversis. Ita non poterat Ecclesia ignorare rem omnium fidelium ore prolatam, & cordi singulorum inscriptam. Traditum Symbolum omnibus Ecclesiis non denegamus. Irenæus, Tertullianus, & alii non symboli verba exscribunt, sed quid contineat exponunt. Diversas Ecclesias symbolo Apostolico quædam

verba addidisse vel explicationis caussa, vel ob exortas hæreses, haud diffitemur. Eadem fidei substantiam non immutant: & in Ecclesia Romana symbolum semper servatum est intemeratum, ut scribit in Expositione Rufinus, & ad Siricium Ambrosius.

Opponit Dupinius: Patres primorum sæculorum nunquam contra hæreticos usi sunt auctoritate Apostolici symboli, sed tantum conati sunt demonstrare doctrinæ in symbolo contentæ auctores esse Apostolos: quum tamen validius argumentum esset istud, Contra symboli doctrinam pugnatis: illius constat Apostolos auctores esse: igitur pugnatis contra Apostolorum doctrinam. At hac ratione usi non sunt; ideoque persuasum ipsis erat, symbolum non esse editum ab Apostolis.

Resp. falsum esse, quod Patres usi non fuerint hac ratione. Cur enim S. Irenæus tanquam certum præmittit cap. 2. lib. 1. fidem, quæ traditur in Symbolo derivatam ab Apostolis, nisi ut hæreses, in quas postea stilum acuit, demonstret symbolo Apostolico adversas? Cur Tertullianus affert symboli Apostolici definitiones cap. 13. de Præscript. nisi ad refellendas quæstiones, *quas hæreses inferunt, & quæ hæreticos faciunt*? Præterea antiquiores hæretici, eodem, ac recentiores, præditi erant ingenio; nimirum rejiciebant Apostolicas traditiones, ac Verbum Dei depravabant. Symbolum esse Apostolicum constat ex traditione. Ad refellendos hæreticos noluerunt tanquam medium assumere quod ipsi hæretici pervicaciter oppugnabant, cum possent aliunde revinci. Nihil ergo probat argumentum Dupinii, nisi quod hæretici negaverint symbolum editum esse ab Apostolis.

Opponit Basnagius. Si symboli auctores essent Apostoli, receptum esset in canone divinarum Scripturarum. Divina quippe esset in eo materia, divina verba, divinus ordo: quid est Canonicum esse, si hoc non est? Frustra respondetur non esse scriptum manu Apostolorum, nam Epistola Pauli ad Ephesios est scripta per Tychicum, Epistola ad Romanos per Phœben, ad Philippenses per Epaphroditum; & nihilominus sunt in Canone. Præterea si institutum est symbolum, ut fideles ab infidelibus secernantur, erit perfecta fidei tessera; & frustra nova symbola prodierunt. Deinde si Apostolicum est, cur in Missa non istud, sed Constantinopolitanum canitur? At assumptis non est opus argumentis, cum insita sufficiant. In nono articulo habetur, *sanctam Ecclesiam Catholicam*. Catholicum a Vincentio Lirinensi definitur, quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum. Si conditum est symbolum ante mortem Jacobi, aut paullo post, quomodo Ecclesia poterat dici Catholica?

Resp. Symbolum non esse in canone, quia non est traditum, ut scribatur, sed ut audiendo perdiscatur, inquit S. P. Augustinus citato serm. num. 2. ubi de hoc symbolo interpretatur verba Jerem. XXXI. 33. *Da-*

33. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Quod addit Basnagius Canonicum esse, quod est divinum, laborat æquivocatione. Si *Canonicum* dicas quod est in *Canone* scripturarum, symbolum non est *Canonicum*: si dicas *Canonicam* quod est *canon*, sive regula fidei, symbolum *Canonicum est*. Hoc sensu Canonica sunt plura ἄγραφα, idest, Traditiones non scriptæ: priori sensu Canonicæ Epistolæ Pauli eo fine editæ, ut literis mandarentur. Num illas scripserit, aut dictaverit Paulus, nil refert, dummodo scriptæ sint auctoritate divina. In hoc tamen Basnagius labitur, quod facit Tychicum scribam Pauli, quum Epistolam ipse non scripserit, sed detulerit Ephesum. Vide hujus Epistolæ cap. ultimum, vers. 21. Ita Epistola ad Romanos missa Corintho per Phœben Diaconissam, cap. XVI. 1. Epaphroditum quoque missum ad Philippenses liquet ex cap. II. 25. Hunc, & Tychicum fuisse Evangelii cooperatores, sacrosque ministros affirmat Paulus, scripsisse illos Epistolas divinat Basnagius. Perfectum quidem est symbolum Apostolicum adeo, *ut omnes hæreticorum opiniones solo possint hoc gladio detruncari*, inquit in Epistola ad Pulcheriam Magnus Leo. Neque est oratio, ut ait Basnagius, exaggerata; quia etsi additæ fuerunt postea voces aliquæ; factum id non ob fidei defectum, sed ob hæreticorum audaciam, & quæ addita sunt explicant vetera, non redarguunt. Vide dissertationem nostram de symbolo non corrupto lib. VII. cap. 19. Inde colliges Constantinopolitanum non esse aliud symbolum ab Apostolico, sed hujus explicationem adversus posteriores hæreses; ideoque merito canitur in Missa: quamquam Romana Ecclesia frequentius recitat Apostolicum, ter saltim quotidie in divinis Officiis, & in privatis precibus quamsæpissime. Neque Athanasianum præterit diebus Dominicis, atque in festo SS. Trinitatis. Ita vero tria symbola usu suo reveretur ac probat; nec Apostolicum omittit in collatione Baptismi, ad quam rem dicitur institutum. Si velis vocem *Catholicam* fuisse adjectam contra hæreticos, & schismaticos, parum interest: nec plura effundam ad minimam atque invalidam objectionem.

CAPUT VII.

Apostolici Symboli Exegesis.

IN duodecim articulos sive capita sententiasque præcipuas dividitur symbolum Apostolorum. Primus Articulus est: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cæli, & terræ.* Symbolum Orientale addit *unum*; &, *invisibilem & impassibilem*. Desunt alicubi ea verba, *creatorem cæli & terræ*. At nulla est in substantia mutatio; nam si Deus

si Deus est, hunc & unnm, & incorporeum, & passionum expertem esse liquet. Postrema verba Rufinus ait addita *hæreseos caussa Sabellii*, quæ Patripassiana appellatur. Erasmus in Responsione ad Censuram Parisiensium ait Orientales legere *in Deo*: ita habetur in Aquilejensi ex editione Morelli, & Cauchii, quod Dupinius tribuit errori bibliopolæ aut librarii.

Principio dicitur *Credo*, quoniam fides initium salutis est, ex Apostolo ad Hebræos XI. 6. Hæc vox profertur ore; quoniam quod credimus corde, debemus ore profiteri, ut in Ecclesia nos contineri testemur, dicente eodem Apostolo ad Rom. x. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Vide Augustinum initio serm. sive libri 1. de symb. ad Catech. Profertur ea vox *Credo* singulari numero, quoniam actus fidei singillatim est eliciendus, & singuli accedentes ad Baptismum debent præstare assensum, & edere fidei professionem. Legatur Virgilius Tapsensis inter Opera Athanasii Tom. II. Discrimen aliquod innuunt hæ loquutiones, *credere Deo, credere Deum, credere in Deum*: prima significat assensum Deo revelanti; altera exprimit supremi Numinis existentiam; tertia designat etiam fidei directionem in ipsum Deum tanquam in finem rationabilium creaturarum. Hæc directio fieri nequit, nisi credamus Deum esse, ejusque promissis fidamus: ideoque si credis *in Deum*, credis *Deum*, credis *Deo*; & hæc duo in illo verbo præcontinentur.

Recte dicitur Deus *unus*, quod nullus Judæorum negat, auctore Maimonide in articulis num. 2., & annuerunt quoque Philosophorum præstantissimi apud Lactantium cap. II. de Ira Dei. Dicentes ergo *in unum Deum*, execramur polytheismum: item hæresim Gnosticorum, qui duo coæva principia statuerunt, *Deum, & materiam*; quod & asseruit Hermogenes, & Marcion, *duos Deos asserens*, ut inquit lib. I. Tertullianus. Deinde hæresim Simonis Magi, atque Manichæismum, & Dei boni, ac mali coexistentiam. Fatemur propterea unum esse novi, ac veteris Testamenti auctorem, ut animadvertit Epiph. lib. III. adv. hæreses. Additur nomen *Patris*, primum, quia is est rerum omnium causa & origo: deinde ait Rufinus, ut intelligatur patrem esse Filii: *sicut enim nemo dicitur Dominus, nisi habeat vel possessionem, vel servum cui dominetur, & sicut nemo magister dicitur, nisi qui discipulum habeat: ita & Pater nullo pacto quis dici potest, nisi filium habens*. Hæc ergo est fides in primam Trinitatis Personam: in qua *Dei Patris* nomen conjungitur, quia *non ante Deus esse cœpit*, & postea Pater, sed sine ullo initio & *Deus semper, & Pater est*. Ait auctor sermonis 181. de Tempore, inter Opera Augustini.

Omnipotentis vocabulum destruit hæresim Valentinianorum non credentium Deum condidisse quæ facta sunt ex his quæ non erant, ut ait Irenæus lib. II. cap. 10. Enimvero Omnipotens dicitur, *cui nihil im-*

impossibile est, & qui omnia solo Verbi creavit imperio, inquit cit. Sermonis auctor. Eliminantur quoque eo vocabulo errores eorum, qui Deo tribuerunt sive mendacium, sive potentiam peccandi, cum Deus *si mentiri, si fallere, si inique agere posset, non esset Omnipotens*; ait Augustinus de Symbolo ad Catechumenos, cap. 1. Significat etiam vox *Omnipotentis* juxta Salvianum lib. 1. de Gubern. Dei, *quod omnia regit*: atque ita potentatum quoque, regimen ac providentiam Dei confitemur adversus Marcionitas, qui apud Irenæum lib. 1. cap. 29. ajebant mundum esse sub tyrannide Diaboli, & hunc appellabant *Cosmocratorem*. Refelluntur propterea hoc articulo etiam Genethliaci, Priscillianistæ, aliique fatalis necessitatis assertores; de quibus dixi lib. v. cap. 2. Est etiam vocis *Omnipotens* significatio apud D. Cyrillum Catech. IV. ejus, qui nullo loco *circumscribitur, nec minor est cælo*: ideoque credimus etiam divinam immensitatem, rejecta plenitudine Aeonum per *Horon* circumscripta, & quam refutavi lib. 11. cap. 4. necnon hæresi Sociniana Divinam substantiam intercludente in summitate cælorum: quam hæresim oppugnavi cap. 4. ejusdem libri.

Creatorem dicimus *cæli ac terræ*, refellentes Epicureos, & Atheos autumantes Universum conditum fortuito athomorum concursu. Ostendimus eadem voce, rerum omnium Opificem nulla indiguisse materia in tam mirabili molitione; omniaque perfecisse *sola verbi potestate. Cæli & terræ nomine universa creatura significata est*, ait idem Augustinus lib. 1. de Gen. contra Manichæos. Excluduntur & hac voce duo principia Marcionis: & rejicitur hæresis Simonis, Menandri, & Carpocratis, qui affirmarunt mundum productum ab Angelis, ut inquiunt Epiphanius H. Carpocr. Irenæus lib. 1. cap. 21. & S. Pater ad Quodvultd. hæres. 2. & 3. Repelluntur & Origenistæ, de quibus vide cap. 6. libri x. prop. 2.

ARTICULUS II.

Proximus articulus ad hunc modum se habet: *Et in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum*. In Aquilejensi *unicum* præmittitur ad *filium*. Venantius Fortunatus omittit τὸ *Dominum nostrum*; similiter Symbolum Orientale in schemate Dupinii. Prior discrepantia minima est; altera componitur ex Act. 11. 36. ex 1. ad Corinth. VIII. 6. & ad Ephes. IV. 6. unde liquet deberi Redemptori nostro *Domini* characterem: cumque hoc titulo præsertim in libris Canonicis designetur, inverisimile omnino est defuisse in Symbolo ab origine Ecclesiæ. At veniamus ad Exegesin.

Explicatur hoc articulo Catholica fides in secundam S. Trinitatis personam: quam a temporali Nativitate appellamus Christum Jesum. Hunc dicimus Filium unicum, ideoque Patri consubstantialem, quia filium natura: *Ceteri quippe licet dicantur filii, adoptionis tantum gra-*

tia

tia dicuntur, inquit Rufinus. Hinc apparent omnia supremæ Divinitatis argumenta, eadem cum Patre natura, eadem omnipotentia, eadem æternitas. *Si filium unicum*, ait Sanctus Pater serm. 214. in Trad. Symb., *ergo ejusdem substantiæ cujus est pater. Si filium unicum, ergo ejus omnipotentiæ cujus est Pater. Si filium unicum, ergo Patri coæternum*. Refutantur itaque hoc articulo 1. Valentiniani distinguentes Monogen a Logo, & Christum a Jesu. 2. Cerinthiani asserentes, Christum descendisse in baptismate super Jesum, & unum ab altero dispescentes. 3. Ebionitæ negantes Christum esse filium Dei. 4. Ariani oppugnantes Verbi Divinitatem, ac Sabelliani negantes Divinarum personarum pluralitatem. 5. Nestoriani non agnoscentes unum filium, & unum Dominum, nisi unione morali. 6. Sociniani Ebionis, Arii, & Sabellii erroribus inquinati.

Filius Dei dicitur *Jesus Christus*: de utroque nomine lib. II. cap. I. Quum Jesus sit proprium vocabulum Salvatoris, profitemur adversus Judæos venisse Redemptorem in lege promissum, & hunc esse Christum Domini. Hac de re utrumque nomen apponitur conjunctum. Jesus hebraice dicitur, latine *Salvator*: Christus græce, *Unctus* latine. Unctionis usus olim fuit in consecrandis, inaugurandisque Prophetis, Sacerdotibus, ac Regibus: ac propterea unctus dicitur Elias, Sadoc, David. Unctio Salvatoris nostri fuit amplissima Spiritus sancti virtute, juxta illud Esaiæ LXI. I. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me*. Est itaque Christus Dominus *Propheta*, Lucæ VII. 17. *Sacerdos*, Psal. 109. 4. & adHebræos VII. 21. *Rex*, Lucæ I. 32. Joan. XVIII. 36. Apocalypsis XIX. 16. Habet ergo omnes veri Messiæ Characteres.

Appellatur *Dominus* Matth. XXVIII. 6. Lucæ XXIV. 34. Joan. XX. 2. & alibi frequentissime; & quidem proprie, quum sit Dominus *ingenita potestate*, non *concessa*, inquit Rufinus. Etenim *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, ut legimus ad Philipp. II. 6. quia esse Dominum, esse Deum, esse Conditorem universorum, esse æqualem Patri *natura illi est, non rapina*; ait Augustinus serm. CCXIV. num. 5. Ac ideo neque a consortio dominii, quod tribuitur Filio excludendus est Pater, neque a communione Divinitatis, quæ enuntiatur de Patre disjungendus est Filius. Dominium Christi esse plenissimum, atque universale, liquet ex Mat. XI. 27. & Joan. III. 35. Singulariter Jesus Christus appellatur Dominus, quia principem hujus mundi, idest, diabolum ejecit, & spolia ejus diripuit, redimendo humanum Genus, expellendo cultum idolorum, & Ecclesiam instituendo. Primam dominii hujus rationem affert Paulus ad Coloss. I. 12. alteram Joan. XVI. 11. tertiam Petrus Act. II. 36. Iccirco in baptismate abrenunciantes diabolo, Christo tanquam Domino subdimur, ut regenerati, ut veræ Religioni addicti, ut in unum corpus cooptati.

III. AR-

III. ARTICULUS.

Tertius est: *Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine*. Aquilejense, & Orientale non habent *Conceptus*, quod nec legitur apud Alcuinum in III. de Trinit. cap. I. At ipsa conceptio nativitatis nomine exprimitur etiam Matth. I. 20. S. P. Augustinus in sermonibus ad Competentes, & in Traditione symboli utrunque ponit, *Conceptus*, &, *natus*, antiqua est igitur vulgaris formula, licet nec a Petro Chrysologo, nec a Maximo Taurinensi usurpata.

In hoc articulo primum fatemur Christi conceptionem divinitus esse peractam, & ejus corpus a Spiritu sancto fabricatum inter secreta uteri virginalis. *In qua*, ait de Virgine S. P. Augustinus serm. 213. *operatus est Spiritus sanctus, non homo maritus: qui fecundavit castam, & servavit intactam*. Atque ita refelluntur Ebionæi, & Cerinthiani dicentes Christum ex semine Josephi conceptum. Refelluntur etiam Valentiniani, & Marcionitæ, qui Christo tribuerunt corpus e cœlis delapsum, non formatum ex Virgine. Repellitur & affinis hæresis Appellitarum asserentium Christum non esse a Maria genitum, sed per illam, sicut transit per canalem aqua, transiisse. Expungitur & hæresis Basilidis, aliorumque Phantasiastarum, qui nullum corpus Christo tribuerunt, nisi umbratile. Quoniam vero ille qui conceptus est, est idem qui præcedenti articulo dicitur Filius Dei unigenitus, etiam revincitur hæresis Nestoriana, & asseritur Mariam vere ac proprie esse Dei genitricem. Præterea affirmantes Filium Dei conceptum & natum, non conversum in carnem, respuimus quoque nefaria dogmata Eutychetis. Hoc pacto profitemur mirabilem Incarnationis œconomiam adversus omnes hæreses a nobis libro XXVI. pro virili parte exagitatas.

IV. ARTICULUS.

Sequitur in symbolo, *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos*. Deest in Aquilejensi, & Orientali τὸ *passus*, & *mortuus*, sed unum sub eo, quod crucifixus est, continetur; alterum sub eo, quod sepultus. Abest a pluribus *descendit ad inferos*: vis tamen hujus verbi, ait Rufinus, videtur esse in eo, quod sepultus dicitur. At, quemadmodum ostendam, descensus ad inferos præter corporis sepulturam aliquid aliud commonstrat. Legit idem Rufinus *descendit ad inferna*. Quidam hæc postrema verba referunt ad articulum proximum.

Dicitur ergo Dominus Jesus Christus *passus*, ludibria nempe, flagella, & cruciatus, de quibus Evangelica historia. Non solum hoc articulo refelluntur Marcion & Menander, qui dicebant Christum in

phantasmate passum, verum etiam Aphthartodocitæ ei tribuentes verum corpus, sed doloribus minime obnoxium. Pertractabo de hac hæresi libro XXVI. cap. 6. Dum *passus* dicitur, significatur in se suscepisse vulnerum ictus, & fuisse affectum doloris sensu, non mente reluctante, sed subeunte tormenta plenissima potestate. Traditur etiam tempus, quo hæc sub Pontio Pilato gesta sunt, ne fides passionis Christi, ait Rufinus, *velut vana & incerta vacillaret*. Nam supplicium filio Dei illatum sub procuratione Pilati potuit facile ad omnium gentium aures pervenire. Arbitror & Pontii Pilati fieri mentionem, ut quum penitus Judæis ablatum sit sceptrum, jus, ac regimen Jerosolymorum, admoneamur stultos esse qui Messiam præstolantur. Videtur huc spectare quod legitur in cit.Serm. CLXXXI.cap.3., *Pilatus judex erat in eo tempore ab Imperatore positus in Judæa, sub quo Dominus passus est: cujus mentio ad temporis significationem, non ad personæ illius pertinet dignitatem.*

Non solum passus est Christus, sed & *crucifixus*. Detestamur hoc verbo insaniam Basilidis asserentis non Christum suffixum cruci, sed Simonem Cyrenæum, & Mahumetis, qui substituit Judam Iscariotem, necnon impiissimam blasphemiam Manichæorum dicentium fuisse in crucem sublatum principem tenebrarum: quæ omnia refellam citato cap. 6. & sequenti. Dum genus mortis commemoramus, occurrit animo etiam humilitas Salvatoris, qui semetipsum exinanivit *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, inquit ad Philipp. II. 8. Apostolus: unde edocemur, ut in Cruce Domini gloriemur, dum illam, *in qua Dominus crucifixus est in corpore, nos gestamus in fronte*, legitur loc.cit. Ex ipso mortis genere certiores quoque reddimur peccati Adæ, in quo omnes peccaverunt: nam si Christus mortuus est, omnes mortui sunt; atque ita adversus Pelagianos, aliosque hæreticos, originariam labem, Redemptoris gratiam, & regenerationem spiritus confitemur. Enimvero ex ligno, unde mors, surrexit vita; & quemadmodum scripsit Venantius Fortunatus de Cruce lib. II. 2., & canit Romana Ecclesia:

Hoc opus nostræ salutis ordo depoposcerat,
Multiformis proditoris ars ut artem falleret,
Et medelam ferret inde, hostis unde læserat.

Dicitur Dominus Jesus in Cruce *mortuus*. Mors definitur a Divo Athanasio de salut. Adventu *ψυχῆς ἀπὸ σώματος χωρισμὸς*, *animi a corpore divulsio*: fuit itaque in Christo perfecta humanitas ex corpore, animoque conflata. Hanc animam non solum sensu, sed & ratione præditam credimus, damnantes hæresim Apollinaristarum refutatam lib. XXVI. cap. 8. Memores Dominicæ sepulturæ veritatem Incarnationis confirmamus, dicente Chrysologo serm.60. *Sepultum dicis, ut veram carnem Christi, mortemque non perfunctoriam probet confessio sepulturæ.*

Addi-

Additur *Descendit ad Inferos*; in quo immorabor aliquantulum, cum hæc verba commentitia, & perperam apposita conentur demonstrare nonnulli hæretici. Horum argumenta sunt. I. Hæc traditio de descensu Christi ad Inferos orta est ex prava intelligentia verborum illorum Psalmi XV. 10. *Non derelinques animam meam in Inferno*; quæ de Christo accipit Petrus Act. II. 27. At in Hebræo est vocabulum שאול, *Sheol*, quo significatur duntaxat *sepulcrum*. Genesis enim XLII. 38. ubi legimus, *Deducetis cum dolore canos meos ad inferos*, habetur in hebræo *sheol*, omnesque interpretantur pro *sepulcro*. Idem occurrit III. Regum cap. II. v. 6. & 9. Et quidem Auctor libri Tobith שאול reddidit *εἰς τάφον*, *foveam*, & Scindlerus, *terram*. Sensus ergo verborum illorum, *Non derelinques animam meam in inferno*, minime innuit descensum Christi ad subterranea animorum receptacula. II. Eadem est vis græcæ phraseos, *ἐν ᾅδῃ*; quæ tamen nihil aliud significat, quam locum invisibilem; ex quo nimium inscite infertur locus, aut status animarum post mortem. Vossius hanc vocem derivat ab *Adamah*, idest, terra, unde & primus homo dictus est *Adam*. III. Antiqui Patres, qui *ᾅδην*, interpretati sunt *animorum stationem*, laborarunt linguæ hebraicæ imperitia, & ex Philosophia Platonica haurientes Græcorum fabulas, non solum iis Evangelii veritatem obscurarunt, verum etiam in absurda prolapsi sunt. Irenæus enim lib. IV. cap. 39. ait Christum spiritibus in Inferno degentibus Evangelium prædicasse, & remisisse peccata. Hermas in Pastore lib. III. simil. 9. etiam addit, administrasse baptismum. Hæc cum sint inverisimilia, demonstrant dogma de Christi descensu ad Inferna popularem esse credulitatem. IV. Illud *descendit ad Inferos* omittitur in symbolo Nicæno, in Antiocheno, in Sardicensi, in Constantinopolitano, in symbolo Pelagii, Charisii, Macharii Antiocheni, in aliis. At saltim Nicænum non omisisset, si agnovisset hoc dogma; quippe eo nihil magis valuisset ad refellendum Arium negantem Christo fuisse animam. His impetunt Catholicum dogma Gerardus Vossius lib. II. Harmoniæ Evang. cap. 13. & Joannes Clericus in H. Eccl. ad an. CI. quem jejune nimis refellit Hyacinthus Serry Exercit. LVIII. n. II. ex auctoritate symboli Apostolici, & ex cap. 2. Act. Nam hoc quæritur, an in symbolum ex falsa Traditione descensus Christi ad Inferna intrusus sit, & an in Act. Apost. aliud Petrus demonstret, quam corporis Christi e sepulcro resurrectionem. Affert quidem Serrius verba Jacob Gen. XXXVII. 35. *Descendam ad filium meum lugens in infernum*; ubi *sheol* nequit accipi pro sepulcro, in quod illatum Josephum Pater non existimabat. Verum & hoc eget fulcimento aliquo; jam enim prædicti hæretici responderunt, R. Salomonem Jarchi ita exponere hunc locum, *descendam in Sheol propter filium meum*, ideoque intelligitur, inquiunt, mortis caussa, non consortium. Hæc addo in gratiam Phereponi.

Nemo adeo bardus est, quin videat hæc hæreticos effutire, ut Patrum traditiones, & Purgatorii dogma amandent ad Græcas fabulas: quod num utiliter moliantur, inquiram modo. Agendum primo de Interpretatione vocabuli שאול, *Sheol*. Etsi Bellarminus lib. IV. de Christo cap. 10., ait vel raro, vel nunquam accipi pro sepulcro; ego eâ voce sepulcrum aliquando designari non denego: quippe sepulcrum significatur Ps. CXL. 7. & Jobi XVII. 13., necnon III. Regum II. 6. 9. quamquam ambiguus est locus iste. Dico ea voce utrunque significari, sepulcrum, atque infernum. Primò habeo consentientes Rabbinos, inter quos Rab. Levi ait: *Sheol est venter terræ depressior*; atque hunc oppono Aben-Ezræ, quem nobis objiciunt Sectarii. Addo traditionem Hebræorum, quos inter soli Sadducæi negabant statum animarum apud inferos, auctore Josepho lib. II. de Bello Judaico: at Pharisæi, & reliqui Judæorum statum illum asserebant, apud eumdem Josephum XVIII. Antiq. cap. 2. Hanc fuisse sententiam omnium Judæorum probat ex illorum Liturgiis Auctor Anglus Historiæ symboli Apost. cap. IV. num. 15. Demonstrat Huetius in Origenianis p. 101. & Rich. Simon in Hist. Critica N. T. cap. 22. Sufficiunt hi ad refutandum Abenezram. Præterea habeo consentientes hæreticos ipsos, Drusium scribentem ad cap. XXXVII. Genesis: *Sheol tam infernum significat, quam sepulcrum*. Idem affirmat Sixtinus Amama reprehendens Aben-Ezram: quos vide primo sacrorum Criticorum volumine. Deinde sepulcri proprium nomen est קבר, *cheber*, a קבר, *sepelire*; nec *sheol*, pro uno usurpatur, nam in sacris Bibliis etiam commemoratur שאול מטה, *infernus deorsum*, ideoque præter *sheol*, aut fossam superficiei terræ proximam, est locus sive animorum status *depressior*. Ac ridicula est ratio, quam petunt hæretici ab etymologia, quasi sepulcrum sit *sheol*, quia postulat cadavera, a שאל, *petere*; ut enim terra corpus, ita abditior locus petit spiritum. Rursus *sheol* non significat sepulcrum Gen. XXXVII. 35. quoniam Jacob sibi persuaserat filium non sepultum, sed a mala fera discerptum. Conjectura autem R. Jarchi est nimis futilis; nam Onkelos habet, *Apud filium meum*; ideoque optima est versio Hieronymi, & falluntur Grotius, & Vossius. Etiam Drusius probat Hieronymi versionem, demonstrans particulam אל, proprie esse *Ad*. Denique in Psalmo XV. *sheol* non potest significare sepulcrum; etenim sepulcrum significant partim ea verba præcedentia, *Caro mea requiescet in spe*, partim sequentia, *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*: nec anima sepulcro clauditur. Vide Lorinum in hunc Psalmum, & in II. Act. Frustra reponunt Calvinistæ, *Animam* accipi aliquando pro corpore. 1. quia de corpore mortuo, & separato ab anima hoc dici nequit. 2. quia etsi hebraicum נפש, *nephesc* illam significationem admittat, hanc non patitur græcum ψυχὴ, quod habetur Act. II. 27. tandem quia caro ibidem designatur proprio nomine, ἡ σάρξ μου,

σάρξ μου, *caro mea*. Atque his abunde satisfactum est argumento primo, & iis quæ in gratiam Phereponi addidi adversus Serrium. Brevi dicam; *Sheol* esse sepulcrum, fossam, τὸν τάφον, non nego; nec damno Ariam Montanum, Pagninum, Steuchum: esse solummodo fossam ac tumulum, id nego.

At alterum sic refellitur. Nullibi invenies, quod equidem sciam, ᾅδην accipi pro *sepulcro*. Innumera apud profanos Scriptores invenies loca, ubi hoc nomine designatur receptaculum animorum. Lege Homeri Odyssæam lib. XI. & invenies *Aden* esse locum, in quo degebat anima Agamemnonis, Patrocli, Antilochi, Achillis. Hinc fabulam suam finxit Virgilius de Aeneæ ad inferos descensu: hinc etiam Elysii, mœnia Ditis, ac Tartara. Nec sequitur antiquos Patres fabulas græcas fuisse imitatos; nam e contra, quæ in Græcorum libris narrantur, de nostris translata sunt, permixtis aliis rebus futilibus ac superfluis; ut docet Ambrosius de Bono Mortis cap. 10. Et quidem universam Græcorum Theologiam esse sacrorum librorum depravationem, demonstrat Daniel Huetius in Demonstrat. Evangelica, ipsemet Vossius in erudito Opere de Theologia Gentilium, sive de Origine Idololatriæ, ne commemorentur quisquiliæ nostræ, collectæ cap. I. hujus libri. Profecto ᾅδης nequit inter fabulas amandari, quoniam extat in Scripturis sæpissime, ac in ipsis locis citatis Genes. XXXVII. 35. Psalm. XV. 10. Act. II. 27. Fallitur solemnissime Vossius derivans ᾅδης ab אדמה, *terra*. Derivatio est ab עדן, *Eden*, quo nomine appellatur Genes. II. 8. Paradisus voluptatis: quod præter vocabulorum similitudinem commonstrant verba Christi Lucæ XXIII. 43. *Hodie mecum eris in Paradiso*; nam hoc in loco veteres omnes *Eden* intelligunt, idest, Receptaculum animorum, & locum tranquillitatis, ubi animæ ante Christi mortem asportabantur. Atque hinc intelligimus Christum descendisse ad Lymbum Patriarcharum, eisque felicissimo completæ Redemptionis nuncio, ac præsentia sua gaudium maximum attulisse, & pio latroni præstitisse quod paullo ante promiserat: quamquam an istic recepta fuerit latronis anima, non sit adeo certum, ut dixi libro III. cap. 9. Hinc quoque infertur nugari hæreticos circa vocabulum ᾅδης, ut suadeant imperitis descensum Christi ad inferos, & *Limbum* veterum Patrum esse commentum scholasticum. Secundæ itaque argumentationi hoc modo satisfecerimus.

Tertio autem argumento hoc habeto responsum. Perdifficilis est locus Petri, Epist. prima cap. III. 19. *His, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit: qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca.* Hunc locum Irenæus, Hermas, & Clemens Alex. 3. Strom. ita accipiunt, quasi Christus apud inferos prædicaverit, & baptismum contulerit. Theodorus Abacura Opusc. 17. ait Sanctos credentes Christo advenienti

ad

ad inferos baptizatos aqua, quæ ex latere divino profluxit resoluta in elementum. Vide Cotelerium Tom. I. PP. Apost. pag. 118. S. P. Aug. Epist. 99. ad Evodium, nunc 164. interpretatur hunc locum, de prædicatione facta a Christo spiritu divinitatis etiam incredulis tempore Noe, dum in carcere corporis detinerentur. Non video cur hanc interpretationem rejiciat lib. IV. de Christo Bellarminus. Etenim versu proximo ait Petrus: *Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptisma, &c.* Comparat ergo Arcam Noe Ecclesiæ: octo animas, quæ salvæ factæ sunt per aquam, baptizatis; & incredulos quibus per internas revelationes Christus *in spiritu* prædicavit pœnitentiam, Gentibus, quibus annuntiatum est Evangelium. Confirmat hanc interpretationem, quod legitur Lucæ XVII. 26. Eam probat D. Thomas III. P. q. 52. art. 2. Quid ergo in Augustiniana interpretatione aut abstrusum, aut repugnans? Ea est ceteris omnibus planior, licet Augustini singularis modestia non sine hæsitatione eam tradat: & nisi hanc prædicationem ad Christum migrantem ad inferos referamus, nulla occurret in Epistola Petri difficultas: neque hoc loco demonstramus descensum ad inferna, sed ex 2. cap. Act., ex Psalmo 15., ex traditione. Si dicas Christum post mortem prædicasse spiritibus incredulis ad increpationem, aut iis, qui in carcere purgatorio detinebantur lætum attulisse nuncium, ob auctoritatem Damasceni, aliorumque Patrum non repugnabo. Ob varias ergo de hac prædicatione sententias temere & impudenter asseritur descensum Christi ad inferos derivasse ex Platonicorum Philosophia.

Ad postremam argumentationem respondere oportet in hunc modum. Descensus ad inferos habetur in Symbolo Cyrilli Hierosolymitani Catech. 4. ubi legitur: *Passus, crucifixus, sepultus, descendit ad loca inferna, εἰς τὰ καταχθόνια.* Floruit autem Cyrillus circa annum 370. Extat & in Symbolo Epiphanii, qui floruit circa annum 390, lib. 3. adv. hæres. in Compendio Fid. Cath. Falsum est ergo, quod inquit Vossius, Patres nunquam hoc dogma agnovisse, & in omnibus Symbolis omitti. Imo est in Symbolo etiam Arianorum proposito in Concilio Ariminensi anno 359. Nam inter Arianos erat secta Lucianistarum, de quibus Epiphanius in Ancorato, qui animam Christi impugnabant: altera, quæ opponebatur Apollinario, Acacianorum, qui animam Christi non denegabant, & subscribebant Symbolo Ariminensi. Igitur Nicænum Symbolum definiens Christi divinitatem adversus totam Arianorum familiam apposuit *Omoousion*, nec fuit necesse etiam addere, quod Ariana secta admittebat, maxime quia si Christi divinitas est eadem ac Patris, gerere non potuit vices animæ, quam tristitia, & dolore affectam testatur Scriptura. Quare dum Christo tribuitur divina natura, & vera passio, etiam conceditur anima capax passionis: nec male Rufinus, ut vidimus, ait descen-

sum

sum animæ ad inferos intelligi in verbis præcedentibus, *mortuus*, *&* *sepultus est*. Additum ergo *descendit ad inferos*, ad majorem Apollinaristarum confutationem; nec negandum est Symbolo ab Apostolis edito aliquas particulas substantiam doctrinæ non immutantes occasione posteriorum hæresum fuisse adjectas. His Vossio, Pherepono, horumque prædecessoribus hæreticis per nos abunde responsum est.

Manet ergo inconcussum Catholicum dogma de Christi ad inferna descensu, quem prænuntiavit Psalmographus, prædicavit in Actibus Apostolicis Petrus, & confirmavit traditio Patrum exploratissima. Aperta sunt testimonia Irenæi lib. v. adv. H. cap. 26. Tertulliani de Anima cap. 32. Athanasii de Salut. Adv. Christi, Hilarii Pictav. in Ps. 53. & 134. Cyrilli Jerosolymit. Catech. 4. S. P. Augustini in Psal. 83. & de Civit. Dei xx. 15. Hieronymi in cap. 2. Jonæ, Leonis Magni serm. 8. de Passione Dom. & aliorum: quorum verba, cum negare non audeant heterodoxi, non est necesse ut exscribantur. Igitur Christus, ut lib. 1. Epist. 4. canit celeberrimus Poeta Franc. Petrarcha,

Tartara victor
Ingressus, clauso posuit sua membra sepulcro
Vi repetens, secumque trahens felicia Patrum
Agmina, & exhaustas longis cruciatibus umbras.

V. Articulus.

In v. articulo, *Tertia die resurrexit a mortuis*, conveniunt omnia Symbola; nam si Christus non resurrexit, vanam esse fidem nostram affirmat Paulus 1. ad Corinth. xv. 17. At resurrectionem Redemptoris testes innumeri confirmarunt, milites custodes sepulcri, mulieres, quæ venerant ad monumentum, Angeli cælorum, Discipuli qui vulnera Christi palparunt, ipse Dominus per dies quadraginta apparens eis.

Dicitur Christus resurrexisse *tertia die*, non *post diem tertiam*; nam ipsum triduum nondum completum fuerat, quippe Dominus per tot horas inter mortuos delituerat, quot dies post resurrectionem in terris permansit, scilicet quadraginta, computandis a vesperis feriæ 6. ad diluculum proximæ Dominicæ. Dissentiunt Auctores in assignando triduo sepulturæ hujus. Alcuinus, & Paulus Forosempronienfis laudati a Corn. a Lap. in cap. xii. 40. Matth. videntur differre Dominicam Resurrectionem ad vesperam 2. feriæ. Nonnulli Græcorum uno die Christi mortem anticipant. Ipse Cornelius a Lapide putat Evangelistas dies numerare Romanorum more a dimidio noctis, At non opus est hisce commentationibus. *Ad integrum diem pars primi novissima, & pars tertii prima cucurrit*: ait serm. 1. de Resurr. S. Leo, ac similia lib. iv. de Trinit. cap. 6., & q. 6. Epist. 49. S. P. Augustinus.

stinus. Ita unus dies totus, reliqui secundum partes præterierunt; ut recte Comment. in Matth. Estius. Etiam Porphyrius in Qq. Homericis ait: *Qui vespere domum venit, mane autem diei tertiæ exiit, dicitur tertia die iisse peregre*. Si opponas, legi apud Matthæum citato loco: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ*; dico *dies, & noctes* περιφραστικῶς significare diem naturalem, qui apud Hebræos ea circumlocutione significatur, ut liquet ex 1. Genes. versu 5. Idem est igitur *tribus diebus, ac tribus noctibus*, ac τρεῖς νυχθημέρους, *per tria dienoctia*, inquit Grotius. Hanc periphrasin agnoscit citato loco Estius.

Resurrectio Christi propria ejus virtute peracta est: habebat enim potestatem *ponendi animam* suam, *& iterum sumendi eam*; Joan. x.18. ideoque dicimus *Resurrexit*, non, *suscitatus* est; sicut de Lazaro idem Joannes xxi. 1. Quamquam & Pater *resuscitavit* Filium, inquantum tota Trinitas id operata est, surrexitque Filius divina illa vi, quam habet ex sempiterna generatione, ut dixi lib. vii. cap. 9. Resurrexit autem Christus *in carne vera*, inquit S. P. Augustinus serm. 214. num.8. ac proinde hoc articulo damnamus hæresim Apellitarum, qui apud Tertullianum de Præscript. asserebant Christum in descensu sideream sibi carnem contexuisse, & in resurrectione eam reddidisse singulis elementis, a quibus fuerat mutuatus, in adscensu autem ad cælos, aeri quoque dedisse corporis sui partem, atque ita carne ex quatuor elementis compacta, cuique horum restituta, in cælum solo spiritu rediisse. Denique ut in passione docuit nos Christus quid toleremus; ita in resurrectione, ait S. P. serm. 113. *ostendit quid speremus*.

VI. ARTICULUS.

Sequitur, *Adscendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis*. Et in hoc articulo symbola quæque conveniunt: aliqua tantummodo omittunt postremam vocem; quòd habeatur etiam in articulo primo.

Adscendit Christus elevans, *quod susceperit ex nobis, in cælum*; inquit S. Pater de Symbolo ad Catech. cap. 7. & idcirco adscendit ratione naturæ humanæ, sicut descenderat de cœlis eamdem assumens. Hunc adscensum factum propria Christi virtute, indicant ipsa verba; quamquam & non repugnat dici in cœlos *assumptum*, ea ratione, qua diximus *suscitatum*: nam & initio Act. Ap. legitur, *assumptus est*. Hinc refellitur prædicta hæresis Apellis ab Epiphanio adversus Her. & ab Aug. de Fide & symbolo, si enim in cœlos assumptum est terrenum corpus; illud in substantiam elementorum non est resolutum.

Melius dictum est *ad cælos*, quam *in cælum*; primo quia hoc pacto notatur discrimen inter adscensionem Christi, & raptum Eliæ, qui

1. Mach.

1. Mach. 11. 58. dicitur *Receptus in cœlum*, ideſt, in locum ignotum ac ſublimem: deinde, quia Eccleſia ait in Præf. Pent. *Qui aſcendens ſuper omnes cœlos, &c.* Ubi igitur habetur *in cœlum*, (ut in Symbolo Nicæno, & Act. 11. 34.) ibi *cœlum* ſumitur pro firmamento ac ſede Beatorum; quod juxta Tychonem a nobis diſtat ſemidiametris decies novies millenis, & decies millenis ſecundum Merſennium. Atque ita lapis a firmamento demiſſus, ſi minuto quolibet leucam conficeret, nec centum annorum intervallo ad nos perveniret. At miſſis Aſtronomicis tricis; ex quo Chriſtus adſcenderit ſuper omnes cœlos, ſequitur falſam eſſe opinionem Seleucianorum, qui poſt Hermogenem affirmarunt corpus Domini noſtri in ſole fuiſſe collocatum, accipientes occaſionem ex Pſalmo XVIII. 6. *In ſole poſuit tabernaculum ſuum*; ut ſcribit H. 59. Auguſtinus. Verum verſiculus ille Pſalmi in hebræo legitur, *ſoli poſuit tabernaculum in eis*, ideſt, in cœlis: in LXX. autem & in Vulgata eſt figura *hypallages*, inquit Tirinus, hoc eſt, oratio inverſa vice profertur, velut cum dicimus *date claſſibus auſtros*. Myſtice ab Auguſtino in Pſalm. XLIV. num. 3. refertur ad uterum Virginis thalamum divini Verbi.

Sedere ad dexteram Patris non ita accipiendum eſt, quaſi Pater humana forma ſit circumſcriptus, ut monet idem Auguſtinus de fid. & ſymb. cap. 7. Nam qui ita ſentiunt, Deo corporalia membra tribuunt cum Anthropomorphitis a me refutatis lib. 11. cap. 2. *Dextera* Patris ſignificat primo ſempiternam felicitatem, ut *ſiniſtra* in Cant. 11. 6. commoditatem terrenam: ac propterea commentitium eſt temporale regnum Chiliaſtarum. Deinde Patris *dextra* opponitur *ſiniſtræ* reproborum, ſummæ ſcilicet miſeriæ. Tertio eadem vox deſignat judiciariam Chriſti poteſtatem, de qua Matth. ult. 18. *Sedere* dicitur Chriſtus, ne quis opinetur collocatam in cœlis aſſumptam carnem vacuam ſenſu, & veluti *vaginam* exempta perſona, ut quidam apud Tertullianum de Carne Chriſti. Non certam membrorum poſitionem ea vox ſignificat, ſed perennem habitationem, quo ſenſu conſuetum eſt dicere, *In illa patria ſedit per tres annos*. Ita S. Pater de Symb. ad Catech. cap. 4. Non ergo hæc repugnant verbis Stephani Act. VII. 55. *Video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem a dextris Dei*. Hic oſtenditur Chriſtum in cœlis permanere, & gerere ſolicitudinem noſtri: quod liquet ex 1. Joannis cap. 11. 1. & ex Epiſt. Pauli ad Hebræos IX. 24. ac XII. 2. Sed hactenus de ſexto articulo, nunc ſeptimum explicemus.

VII. Articulus.

Tam Romanum, & vulgare, quam Aquilejenſe, & Orientalia ſymbola habent, *Inde venturus eſt judicare vivos, & mortuos*, fatente Dupinio. Rufinus etiam, ait Voſſius num. 38., nullum diſcrimen aperit;

aperit; quamquam Venantius Fortunatus paullulum hæc immutet, simpliciter habens, *Judicaturus vivos, & mortuos*.

Itaque primo credimus futurum judicium adversus detestandum errorem Borborianorum, Florianorum, & Procliniatarum, qui negarunt apud Philastrium ullum fore post hanc vitam judicium, contra apertissimam auctoritatem Matth. XVI. 27. XXVI. 64. Act. XVII. 31. Apocalypf. XX. 11. &c. Venturus est idem Christus in quantum filius hominis, in assumpta scilicet humanitate. Ita Joan. cap. V. 22. & 27. Hinc intelligimus quod scriptum est, *Pater non judicat quemquam*, nimirum secundum aspectabilem formam, quam solus Filius sibi per sacramentum Incarnationis univit. Videsis Augustinum Tract. XXI. in Joannem. Particula *inde* commonstrat Judicem venturum de cœlis, lucida nube circumdatum, atque apparatu majestatis, quemadmodum ascendit in cœlum: ita Act. I. 11. Hinc commonemur, ne ullam habeamus fidem Pseudoprophetis, & Antichristo, ex loco ignoto prodeuntibus; vide Matth. cap. XXIV. 26. 27. Comites illi affuturos Angelos, Apostolos, omnesque Sanctos habemus Matth. XXV. 31. Lucæ XXII. 30. & I. ad Corinth. VI. 2. Certum est Apostolos, ac Martyres, ceterosque Sanctos judices assessuros, redarguentes improbos exemplo, probantes sententiam judicis, & Christo tanquam membra Capiti, ac Magistratus adhærentes summo Principi. Apostolos, & qui voluntariam susceperunt paupertatem præcipuo quodam titulo mundum judicaturos videtur colligi ex Matth. XIX. 28. an quia eminentiori loco sessuri sint, an quia & ipsi sententiam proferent, Theologi ac Patres non consentiunt. Passionis Christi tempus in IV. articulo expressum est; at non in septimo tempus judicii: quum non sit nostrum *nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*, Act. I. 7. Insaniunt itaque definientes ætatem mundi postremam, ac diem illam, quam Matth. XXIV. 36. noluit hominibus patefacere. Sed illorum curiositatem atque audaciam frenare studui libro XI. cap. 8.

Judicandi erunt omnes tam *vivi*, quam *mortui*. S. Pater de fide, & symbolo cap. 8. & de symbolo ad Catech. cap. 14. per *vivos*, & *mortuos* intelligit justos & peccatores; sive illos, qui tempore adventus Christi adhuc vivent, & qui in hoc adventu resurgent. At Rufinus per *vivos* intellexit animas, per *mortuos* corpora. Juxta interpretationem Augustini dicimus omnibus ante tribunal Christi esse comparendum, nec excipimus parvulos decedentes sine baptismate: de quibus plura lib. XIII. cap. 8. Quando Joannes III. 18. ait jam esse judicatos qui non credunt, & Patres aliqui affirmant judicandos duntaxat, qui in religione versantur; id accipiendum est vel de judicii discussione, vel de privatione vitæ æternæ, vel de ordinatione, decretoque divino; ut sensus sit infidelibus jam esse statutam gehennam, nec in judicio disceptandum cur accenseantur cum reprobis; in eos tamen sententiam

tiam esse pronuntiandam, eosque pro qualitate peccatorum esse mulctandos. Juxta expositionem Rufini apparet etiam extremi judicii finis, nempe, ut unusquisque *referat propria corporis prout gessit sive bonum, sive malum*, ut inquit Ap. 2. ad Corinth. v. 10. Præcipuus tamen finis est Dei gloria, Christi exaltatio, & felix consummatio principatus ac regiminis hujus Ecclesiæ: de quo fine idem Apostolus in 1. ad Corinth. xv. 24. & seqq. Hoc articulo etiam rejicimus fatalem necessitatem inductam a Gnosticis; non enim judicio subjiciuntur quæ eveniunt absque arbitrii libertate, ut disputant adversus Valentinianos Clemens Alex. lib. 2. Strom., & in 2. Apologia S. Martyr Justinus. Hæc de septimo articulo; reliquos persequamur.

VIII. Articulus.

Proximus est, *Credo in Spiritum sanctum*. In Aquilejensi omittitur credendi verbum; quod tamen extat in Græcis, apud Auctorem Hist. symboli Ap. p. 262., & falsus est hac in parte Dupinius: consentiunt quoque vetusta Gallorum, & Belgarum symbola. Ubi omissum est, suppleri debet ex initio, prout indicat particula *Et* apposita in symbolo Rufini, & apud Augustinum de symbolo ad Catech. cap. v. num. 12.

Repetitur ergo verbum credendi, ne quis a fide in Christum filium Dei, ejusque Patrem, disjungat Spiritum sanctum: quum & ejus explicita fides ad æternam salutem necessaria sit, ut constat ex concione a Paulo habita Ephesi Act. xix. 2. Consideranda est quoque vis illius particulæ *In*, quæ, ut constat ex Articulo. 1. & 2. demonstrat hujus Spiritus divinitatem. Hac de caussa, ut acute animadvertit Rufinus, hæc propositio articulo proximo non præmittitur, quoniam Ecclesia non est Deus, sed Deo congregata. Tam ergo exigua voce significatur in tribus Personis, ait citato loco Augustinus, *una natura, una substantia, una potentia, summa æqualitas, nulla divisio, nulla diversitas, perpetua caritas*. Atque ita refelluntur Macedoniani, & Pneumatomachi, qui negarunt Sancti spiritus divinitatem. Perstringuntur eadem ratione Gallica Catechesis Calvinistarum, & Clypeus Fidei Genev. ubi traditur adorandum esse solum Patrem in nomine Filii; necnon Philippus Melanchthon qui in Locis Theolog. negat in Spiritu sancto haberi perfectam divinitatem. Rejicitur & Petri Abaelardi insignis error, de quo in priori volumine pag. 173.

Nomen *Spiritus* tribuitur tertiæ personæ, primum quia cum ab illa nulla alia procedat, nequit habere peculiare nomen, quod relativum sit ad personam a se procedentem: deinde quia nomen istud *Spiritus* distinguit hanc personam a prima, & secunda, quæ sunt unum, ut inquiunt Theologi, principium spirans: atque ita profitentes credere

dere nos in tertiam Personam, iterum anathematizamus Sabellianos. Hoc nomen *Spiritus* etiam processionem tertiæ Personæ a prima & a secunda commonstrat, quemadmodum explicatum est lib. VIII. cap. 21. ideoque propugnamus adversus Græcos dogma Romanæ Ecclesiæ; de quo eodem libro cap. 18. Hunc Spiritum appellamus *sanctum*, quoniam ejus inhabitatione remittuntur peccata, & anima sanctitate exornatur; ideoque detestanda est blasphemia Theodori Bezæ scribentis in Confess. punct. 4. art. 10. Spiritum sanctum æque ac in justis permanere in iis, qui turpissimis sceleribus inquinantur. Ex quo autem in justis habitet sanctitatem impertiendo, & spiritum innovando, recta ratione damnamus Novatores, qui negant inhærentem justitiam.

ARTICULUS IX.

Nonus est, *Sanctam Ecclesiam Catholicam*, *Sanctorum communionem*. Aquilejense, & Orientalia non habent *Catholicam*, & quæ deinceps sequuntur. Hæc tamen jure meritoque adjecta sunt. Nam vox illa *Catholicam* extat in antiquissimo symbolo Alexandri Episcopi Alexandrini apud Theodoretum lib. 1. cap. 4., in utroque symbolo Epiphanii in Ancorato: cumque Alexander Episcopus Alexandrinus floruerit ante annum 325. aut circa hæc tempora, errat Franciscus Picus affirmans sententiam *de Ecclesia Catholica*, tempore Nicænæ synodi, hoc anno celebratæ, nequaquam apparuisse. Reliqua adversus Schismaticos dicuntur apposita: sed omnia in solo *Ecclesiæ* vocabulo continentur; nam *ipsa est Ecclesia sancta*, *Ecclesia una*, *Ecclesia vera*, *Ecclesia Catholica*, *contra omnes hæreses pugnans*, *&c.* inquit S. P. de symb. ad Catech.

Ecclesia sic appellata ab *ἐκκαλέω*, *evoco*, est aggregatio fidelium, quos de tenebris gentium Deus vocavit in admirabile lumen suum, ut in unum cœtum coadunati teneant eamdem fidem, degant sub eodem capite, eademque participent sacramenta. Cur huic articulo præpositio *In* non addatur, dixi paullo supra ex Rufino. Nunc ex ipso nomine *Ecclesiæ* colligimus credere nos unam Christianorum congregationem a Jesu Christo institutam, & ab Apostolis per orbem terrarum divulgatam, non incertis privatisque documentis directam, neque invisibilem & occultam; sed præditam salutaribus fidei morumque regulis, certisque distinctam characteribus, idest, doctrinâ, sacrificio, cultu, Pastorum ordinatione ac regimine, sanctitate morum, & Apostolicæ originis antiquitate. Firmissime itaque tenemus Ecclesiam hanc non extare apud Protestantes, qui illam constituunt in occulto cœtu electorum, negantque Apostolicæ Cathedræ auctoritatem, Sacerdotum ordines ac ministeria, & excogitatis pro libidine dogmatibus ac institutionibus non Apostolos habent auctores, sed Apostatas, ejectos, turpissimisque flagitiis contaminatos.

Hanc

Hanc *Ecclesiam* singulari numero appellamus, quoniam debet esse *una*; quod explicationis caussà addidere symbolum Nicænum, & Constantinopolitanum. Alexander vero Alexandrinus citato loco majori emphasi ait, *Μίαν, καὶ μόνην, unam, & unicam*. Hæc Ecclesiæ unitas est conspiratio omnium fidelium in eadem fide, ac doctrina; quamobrem segregati sunt ab Ecclesia omnes manifeste hæretici: & iccirco Rufinus scribit, quod docuit Marcion, quod Manichæus, quod Paulus Samosatenus, quod Arius, quod ceteri hæretici, commonstrare quomodo horum sectæ non Ecclesiam constituant, sed *concilium vanitatis*. Præter unionem doctrinæ, character Ecclesiæ est unio membrorum inter se, & cum mystici hujus corporis Capite, ideft, Romano Pontifice. Hac de caussa separatos ab Ecclesia Novatianos dolet Ep. 43. ad Cornelium Papam S. Cyprianus. Idem scribit de Donatistis lib. 2. contra Parmenianum Optatus. E contra S. P. Augustinus in libris de Baptismo impense eumdem Cyprianum commendat, quod ebulliente controversia de Rebaptizandis, nunquam passus sit invehi schisma, & fidelium caritatem disrumpi. Vide lib. 2. de Baptismo contra Donatistas cap. 6. Assentiendum propterea est Bellarmino lib. III. de Eccl. cap. 5. aliisque plurimis segregantibus ab Ecclesia non solum hæreticos, verum etiam schismaticos.

Præterea Ecclesia dicitur *Sancta*. I. ratione doctrinæ, quum in Ecclesia nihil a supremo Rectore proponatur quod non sit pium, honestum, formandisque bonis moribus consentaneum. II. ratione Institutoris, qui nobis factus est redemptio, & sanctificatio, ac membris sibi per fidem unitis, dummodo apte se disponant, justitiam ac sanctitatem impertitur. III. ratione Sacramentorum, quæ digne dispositis conferunt remissionem peccatorum, & gratiæ augmentum. IV. ratione antiquorum rituum, quibus Dei, Sanctorumque cultum Ecclesia promovet. V. ratione plurium membrorum, ideft, fidelium, qui vivunt vitam cœlibem, incontaminatam, atque honestissimam. Jure ergo meritoque scripsimus cap. v. non extare apud Heterodoxos, qui flagitiosam vitam approbant, Ecclesiam Christi.

Deinde Ecclesia appellatur *Catholica*, scilicet, universalis. *Catholicum* idem est, ac toto orbe diffusum; ideoque non est vera Ecclesia hæreticorum, qui latitant in angulis provinciarum. *Catholicam*, (inquit Auctor serm. 181. de Temp. inter Augustinianos,) *dicit toto orbe diffusam, quia diversorum hæreticorum Ecclesiæ ideo Catholicæ non dicuntur, quia per loca, & per suas quasque provincias continentur*. Apostolorum ergo tempore Ecclesia erat Catholica, quia distincta a Synagogis limitibus terræ Chanaan circumscriptis. Nec valet quod opponit Vossius, tunc extra Palæstinam fuisse aliquos religione Judæos; nam singulis Religionis caussa Jerosolymas conveniendum erat. Insuper Apostoli mandatum acceperant prædicandi Evangelium in universo mundo,

mundo, eratque amplitudinis Ecclesiæ spes firmissima, & aperta promissio. Etiam *Catholica* appellatur, quatenus nemo, ubicunque existat, nisi in ipsa Ecclesia salvari potest; quia nequit *fractus ramus ab arbore fructus germinare*, ait in libro de unitate Eccl. Cyprianus. Idcirco credimus neminem extra Romanam Ecclesiam salutem consequi.

Sanctorum communionem Auctor prædicti serm. 181. de Temp. refert ad Cives supernæ Jerusalem, quibuscum societate, & spei communione tenemur, ita ut nos de illorum imitatione cogitemus, illi autem pro nobis dignentur Domino supplicare. Rejicienda non est hæc interpretatio: cum enim caritas nunquam excidat, nequeunt sancti a nobis societate disjungi: & ideo credimus illos jam beatitudine perfrui, pro nobis orare, & a nobis religiose coli, adversus antiquos Millenariorum errores, & recentiorum hæreticorum perfidiam. Hæc tamen Sanctorum *Communio* duo alia significat, idest, appellationem fraternitatis, quam invicem Catholici fovent, & orationum, bonorumque operum, quæ fiunt in Ecclesia, participationem. In illius fraternitatis contesserationem consueverunt olim novi Episcopi alios electionis suæ reddere certiores per literas, quas appellarunt *Communionis*: quarum exemplar extat Epist. 42. Cypriani ad Cornelium Papam, & vicissim Cornelii ad Cyprianum. Huc spectant literæ datæ fidelibus peregre profecturis, ut in communionem ab omnibus Ecclesiis reciperentur; piaque consuetudo consecrationis olim de licentia Episcopi advenis demandatæ, ut narrat de Polycarpo Romam sub Aniceto adventante Eusebius lib. v. H. Eccl. cap. 24. Bonorum orationes ceteris prodesse, ne alia exempla proferam, demonstrant preces Stephani, & piæ matris Monnicæ lacrymæ.

X. Articulus.

Decimus est: *Remissionem peccatorum*. In tabula Dupinii conveniunt in hoc articulo quatuor antiqua symbola. Quidam putant eumdem articulum receptum tempore Cypriani; eo quod desideretur in symbolis Tertulliani, Irenæi, & Origenis. Nil id ingerit difficultatis; commemorata enim *Ecclesia*, statim intelligitur peccatorum remissio: quoniam & Ecclesiæ ministris data ast potestas remittendi, & retinendi peccata, Joannis xx. 23. & in Ecclesiam cooptamur per Baptismum, quo remittuntur ipsa peccata, Act. 11. 28.

Credimus itaque hoc articulo per Baptismum deleri omnia peccata, & legem Christi etiam hoc titulo ceteris esse præstantiorem, quod habeat expiationem pro quocunque flagitio; cum Gentiles viam delendi culpam, & fugiendi supplicium ignorarent, expertes sacrificiis quibus culpæ reatus abstergeretur: cujus delendi vim nec habebant sacramenta veteris legis suapte natura; immo adversus adulteria, & gra-

viora

viora delicta hæc nullum afferebant remedium. At Baptismus omnia prorsus peccata tollit, ut docet Augustinus in Ench. cap. 64. Ad hunc sensum innuendum symbolum Nicænum posuit, *Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum*. Credimus tamen in Ecclesia remitti quoque peccata post baptismum patrata, contra Basilidem, Montanum, & Novatum: quorum primus apud Clem. Alex. libro 4. Strom. volebat condonari tantum peccata ex ignorantia & præter voluntatem commissa: alter, ut inquit Hieronymus lib. 2. adversus Jovinianum, negabat posse renovari per pœnitentiam, qui sibi crucifixerunt filium Dei: ultimus, auctore Epiphanio H. Cathar., ajebat nullam spem veniæ lapsis post baptismum relinqui. Fatemur quoque peccata vere dimitti, non tegi duntaxat, damnantes cum Lutherum asserentem art. 2. inter damnatos a Leone X. remanere post baptismum peccata, tum Calvinum scribentem in III. Instit. cap. 2. §. 11. reprobos nunquam consequi remissionem peccatorum. Venialia peccata etiam eleemosyna & oratione deleri, docet S. Pater de Symb. ad Catech. Ita peccata ante baptismum commissa delentur Sacramento regenerationis: quæ postea patrata sunt, per sacramentalem absolutionem; quotidiana autem ac venialia oratione, jejunio, eleemosyna. Etiam temporalis scelerum pœna per Indulgentias relaxatur. At hæc nonnisi baptizatis prodesse possunt, quoniam nequit percipere fructum passionis Christi, qui in morte ipsius baptizatus non est, ut scribit Apostolus ad Rom. cap. 6. Etiam baptismum adultorum præcedere debent debitæ dispositiones: ut liquet ex Act. 11. 38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum, &c.* necnon ex iis, quæ ante baptismum exigebantur a Catechumeno, recensitis a Justino in 2. Apologia, a Tertulliano in libro de Baptismo, & ab Origene hom. 21. in Lucam. Verum de his dispositionibus pertractavi lib. XIX. c. 4.

XI. ARTICULUS.

Carnis Resurrectionem, Undecimum scilicet articulum, habent symbola quæque. Aquilejense addito pronomine ait, *Hujus Carnis*. De antiquitate hujus articuli, nec Vossius mussitat; annuntiatam quippe resurrectionem ab initio Evangelii, constat ex Act. XVII. 18. ex I. ad Corinth. XV. & 2. ad Timoth. 2.

Non *corporis* dictum est, sed *carnis*; quoniam corpora sunt cælestia, terrestria, & aerea; caro autem designat *speciem* corporis peculiarem. Recte dicitur a Damasceno lib. IV. de fide Orthod. cap. 2. anastasis, sive resurrectio, δευτέρα τοῦ πεπτωκότος στάσις, *nova ejusdem corporis, quod ceciderat, suscitatio*, sive, ut inquit de Resur. carnis 6. Tertullianus, *recidivatus*. Ipsa Resurrectionis ratio postulat, ut quod morte cecidit, illud excitetur: & ideo pronomen additum ab Aquile-

Aquilejensibus continetur in ipso *Carnis* vocabulo. Apparet hinc error Origenistarum, & Bardesanistarum, qui *Corporis* resurrectionem dicere maluerunt, opinantes non carnem hanc redituram, sed corpus aereum, atque alterius naturæ: de quo errore vide Hieronymum in Epist. ad Pammach. & Oceanum. Rufinus in 1. adversus eumdem Hieronymum Invectiva, ut se purget ab hoc errore, affert symbolum Ecclesiæ suæ Aquilejensis, in qua, ut diximus, addebatur pronomen, & digito etiam tangebatur frons, quasi diceretur, *Credimus carnis hujus, quam contingimus, resurrectionem*. Opinionem, quam sequuti sunt Origenistæ, viguisse tempore Clementis Romani, non obscure conjectat Auctor Hist. Symboli Apost. cap. VII. n. 40.

Deterrimâ viâ aberrarunt, qui resurrectionem negarunt penitus: cujusmodi fuere Sadducæi Act. XXIII. 8. Hymenæus & Philetus 2. ad Timotheum II. 17. Basilides, Cerdon, & Apelles apud Tertull. de Præscript. Valentiniani, Archontici, & Hierachitæ, apud Augustinum de Hæres. n. 11. 20. 47. Seleuciani, & Procliniatæ, apud Philastrium; aliique plures apud Vossium disput. XII. Th. 1. num. 3. Recte Justinus in Exposit. Symboli ait hanc resurrectionem *non solum a gentilibus, sed etiam ab hæreticis impugnari*. Movet me tanta adversariorum pervicacia ad vindicandum hoc loco Catholicum dogma demonstrando futuram esse resurrectionem, & idem corpus restituendum animæ suæ, licet diversis affectionibus præditum. Leget autem, qui plura desiderat, Tertullianum de Resurrect. Carnis, S. P. Augustinum lib. XX. de Civ. D. cap. 6. 7. 14. 20. 21. lib. XXII. cap. 5. & seqq. serm. 240. & duobus sequentibus, Friderici Nauseas Episcopi Viennensis tres libros de Resurrect. Estium, aliosque Scholasticos in dist. 43. libri quarti, Vossium quoque citata disput. XII. & XVII. Nos satis esse arbitramur tria, quæ proxime sequuntur, asserta.

Assero primum futuram esse corporum Resurrectionem, quod probo auctoritate utriusque testamenti, Patrum traditione, confutatione Gentilium, & ratione Theologica. Et loca quidem prioris testamenti afferenda sunt adversus submorosos quosdam Recentiores, qui etsi Resurrectionem fateantur, negant hanc evinci ex libris legis veteris. Jobus enim XIX. 25. ait, *Scio quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum: & rursum circumdabor pelle mea, &c.* Psalmus XL. 9. *Nunquid qui dormit, non adjiciet, ut resurgat?* & CIII. 29. *Auferes spiritum eorum, & deficient, & in pulverem suum revertentur. Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ*: de quo loco plura adversus Sadducæos R. Manasses ben Israel in lib. de Res. mort. Esaias XXVI. 19. *Vivent mortui tui; interfecti mei resurgent: expergimini, & laudate qui habitatis in pulvere*. Ezec. XXXVII. 12. *Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de tumulis vestris, popule meus: & scietis quia ego Dominus, cum dedero spiritum meum in vobis, & vi-*

& vixeritis, &c. Daniel XII. 2. *Et multi de his, qui dormiunt in terræ pulvere evigilabunt: alii in vitam æternam, & alii in opprobrium, ut videant semper.* Oseas denique XIII. 14. *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o mors, morsus tuus ero inferne.*

Mercerus, Grotius, Vossius, Manasses Ben-Israel, & Rabbinorum complures negant resurrectionem probari ex cap. XIX. Jobi, ob diversum sensum quem exhibent hebræa, *Scio quod Redemptor meus vivit, & novissimo surget super pulverem, & postquam pellem meam corroserint haue, rursum illa circundabor.* Ait ergo Job duntaxat, posse Deum restituere pristinam formam corpori ejus morbis, vermibusque propemodum exeso. Verba Esaiæ, & Ezechielis explicantur a viris doctis de insperata liberatione Israelitarum, qui ob summas calamitates mortuis æquiparantur. Reliqua nunquam adversus Sadducæos ab antiquis Rabbinis prolata sunt, quod nullam vim ad eos revincendos viderentur habere. Ex veteri itaque Testamento minime probatur resurrectio mortuorum. Imo occurrunt ibidem aliqua, quibus hæc resurrectio oppugnatur. Nam Ps. I. 5. legitur: *Non resurgent impii in judicio*; & LXXVII. 39. *Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens.* Job resurrectionem negat cap. XIV. 7. *Lignum habet spem; si præcisum fuerit rursum virescit, & rami ejus pullulant..... Homo vero cum mortuus fuerit, & nudatus atque consumptus, ubi quæso est?* Ecclesiastes autem cap. III. 19. inquit: *Idcirco unus interitus est hominis & jumentorum, & æqua utriusque conditio.* Hæc & alia his consimilia corporum resurrectionem potius evertunt, quam evincant.

Verum ex adverso reponimus, sensum Jobi optime a Latino interprete expressum. Ut enim mittam quod observat Didacus a Stunica nostri Ordinis, Comment. in Job. pag. 306. facile commutari quiescentes literas, אחוי, nec mirum esse, si ponitur יקום, *surget*, pro אקום, *surrecturus sum*: Vulgata cum hebraico textu non pugnat. Illorum quippe verborum, *Redemptor meus novissimo surget super pulverem*, sensus est, inquit in hunc locum Guilelmus Estius, *Surget ad suscitandum sua præsentia mortuos in die judicii, quod ex subjectis verbis est manifestum.* Hanc Estii expositionem probat etiam Codureus. Præterea si ad Christum Redemptorem textus referatur; annon prædicitur aperte resurrectio Salvatoris, qui primitiæ fuit dormientium, ut explicat etiam Clarius? Referri autem ad Christum, qui resurrectione sua nostram repromisit, cum ipsa Lectione hebraica manifestum est, tum Græca, & Syriaca: quarum una habet, *Scio enim quia æternus est, qui me resoluturus est super terram ad resuscitandam cutem meam*: altera, *Ego quidem scio, quod Salvator meus vivens sit, & in consummatione super terram appariturus.* Vide Biblia Waltoniana Tom. III. p. 41. Denique Jobum non loqui de sola vermium corrosione, sed

de resolutione proprii corporis in pulverem, post quam ait carnem suam jam contritam, macieque solutam fore resuscitandam, tria commata ostendunt: primum est, ואחר נקפו עורי זאת, *Et postquam pellem meam contriverint banc*, ubi non solam cutis corrosionem, sed omnimodam corporis corruptionem demonstrat verbum נקפ, quod est *confringere*, *occidere*, *excutere*: unde Anglorum versio apud Sixtinum Amama in Antibarbaro est, *Etiamsi post pellem meam, boc corpus destruant*; & Scholia Genevensia, *Quand mesmes il me reduiroit a plus grand extremité, e que je seroy du tout consumé*. Itaque ex ipsa Novatorum expositione Job non solum sperabat restaurationem cutis, sed & resurrectionem corporis penitus consumpti, & emaciati. Alterum est illud, יקום על־עפר, *surget super pulverem*, quod volunt ad Redemptorem referri. At עפר, non cutem disruptam atque corrosam significat, sed *terram*, *minutumque pulverem*; ideoque sensus est, potentiâ Domini non solum corrosam carnem restituendam, sed etiam suscitandum corpus, posteaquam redierit in pulverem. Tertium est, אחזה אלוה, *Videbo Deum meum*; nam חזה, non est experiri divina beneficia corporis sanitate, sed *videre*, *mente intueri*, *& contemplari*, & consequenter exprimitur visio Dei, *in carne* surrecturis repromissa. Atque ita ex hebraico textu, quem tam mirifice extollunt Sectar ii: comprobatur sensus Vulgatæ. Nisi ergo Mercerus, Grotius, Amama, Vossius, & alii subscribere velint Augustino, qui libro XXII. de C. D. cap. 29. ait, *Job, sicut in exemplaribus, quæ in hebræo sunt, invenitur, resurrectionem carnis sine dubio prophetavit*; audiant saltim commilitonem suum, Sebastianum Munsterum scribentem in hunc locum, *Aperte adstruitur resurrectio mortuorum*: & quod hic habet Castalion, *Christi resurrectio, quam hominum resurrectio sequetur*.

Saltim Prophetiam Ezechielis non posse accomodari soli Israelitarum restitutioni probat Manasses Ben-Israel, quia Propheta collectionem populi ibidem prænuntiat parabolâ duorum lignorum, in quorum uno scriptum erat nomen Ephraim, in altero Juda: & quia manifeste sepulcra, cadavera, & spiritus vitæ ibidem commemorantur. At dato tam ab Esaia, quam ab Ezechiele annuntiari restitutionem regni Israel sub resurgentium ossium imagine: consequitur etiam ipsam resurrectionem futuram esse; quoniam, ut ait in hunc locum Hieronymus, *Nunquam poneretur similitudo resurrectionis ad restitutionem Israelitici populi significandam, nisi staret ipsa resurrectio, & futura crederetur: quia nemo de rebus non extantibus incerta confirmat*. Idem demonstrat Tertullianus de Resurrect. Carnis cap. 30. & 31. Danielis verba, ut observat S. P. Augustinus lib. XX. de C. D. cap. 23. confirmantur a Christo Joannis v. 29. & verba Oseæ repetuntur ab Apostolo 1. ad Corinth. xv. 59. & utrobique aptantur resurrectioni, unde nequeunt nisi impudentissime aliter exponi.

Cur

Cur Sadducæi refutati non fuerint hisce Propheticis testimoniis in caussa est, quod quinque libros Mosis reciperent, rejectis Prophetis. *Taceo* (inquit Tertull. de Præscript. cap. 45.) *Judaismi hæreticos, Dositheum Samaritanum, qui primus ausus est Prophetas, quasi non in Spiritu sancto loquutos repudiare: taceo Sadducæos, qui ex hujus erroris radice surgentes ausi sunt ad hanc hæresim etiam resurrectionem carnis negare*. Et Hieronymus in cap. 22. Mat. *Sadducæi*, inquit, *quinque tantum libros Moysis recipiebant, Prophetarum vaticinia respuentes*. Id negat Clericus in Proleg. H. E. sect. 1. cap. 111. n. 9. quia nusquam a Christo, & Apostolis, nusquam a Josepho hoc flagitium Sadducæis exprobratur. At Ger. Vossius disp. x. num. 7. ait assertionem Tertulliani, & Hieronymi verissimam esse, Scaligerum, quem sequitur Clericus, duci argumentis haud satis firmis, consentire hac in re veteres & recentiores, Flavium quoque Josephum lib. XIII. cap. 18. & Josephum Gorionidem lib. IV. H. cap. 6. Addamus nonnulla. R. Simon Ben Johay refellit Sadducæos ex Gen. III. 9. In Jalkut revincuntur ex Gen. XXXVII. 10. Rab-Mehir illos confutat ex cap. XV. 1. Exodi. Gamaliel ex Deut. IV. 1. Raba ex Deut. XXXIII. 6. Collegit omnia Manasses Ben-Israel in libro de Resurrect. Mortuorum: nos hæc Rabbinorum argumenta nimis abstrusa relinquimus studiosis: & hinc inferimus Sadducæos præsertim ex Pentatheuco a Rabbinis refelli, quod solos Mosis libros summo honore dignarentur, reliquos aut abjicerent, aut saltim pro Canonicis non haberent.

Neque dogma Catholicum ullo contrario textu oppugnatur. Nam Psalm. 1. *resurgere* idem est ac *justificari*, *consistere*, *non erubescere*: ac sensus est, impii non justificabuntur Deo judice, confundentur, caussa cadent. Psal. LXXVII. demonstratur vitam hominis ad instar venti, esse brevis ævi, per se statim recedere, nec redire, nisi divinitus, voluptuosam hanc vitam cito deperdi, & in puncto cum summa calamitate commutari, nullam ex gehennæ supplicio redemptionem sperandam. Jobus resurrectionem non denegat, sed ibidem v. 12. futuram ait post cælorum transitum, & constituto tempore: ne repetam exquisitum testimonium cap. XIX. abunde a falsis interpretationibus vindicatum. Ecclesiastæ denique sensus est, nil mirum si in hac vita boni non discernuntur a malis, cum vix discrimen sit homines inter ac pecudes, dum simul prodeunt in lucem, ac similiter dissolvuntur in pulverem: bonorum præmium manere post mortem; & Deum tandem, uti habetur in fine libri, omnia adducturum in judicium. Vide 2. Volum. p. 476.

In novo Testamento apertissime carnis resurrectio prænuntiata est. Matth. XXII. 31. *De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium*. Joan. v. 28. *Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei: & pro-*

& procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt in resurrectionem judicii: & Martha Joan. XI. 24. *Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die*. Act. XXIV. 15. Paulus Felici præsidi profitetur credi a se, *Resurrectionem futuram justorum, & iniquorum*. Luculenter idem Paulus in 1. ad Corinth. XV. hoc demonstrat I. ex resurrectione Christi versu 12. *Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?* II. ex veritate Apostolicæ prædicationis ac fidei, versu 14. *Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est & fides vestra*. III. ex quo, nisi resurrectionis & melioris vitæ spes superesset, Christiani forent omnium mortalium miserrimi, versu 19. *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*. IV. ex comparatione Adæ v. 22. *Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*.

Traditionem Catholicorum Patrum nemo unus negabit. Polycarpus apud Eusebium lib. IV. H. Eccl. 15. morti proximus ait: *Benedico te, qui me in hunc diem, & ad horam hanc perducere dignatus es, ut partem caperem in consortium Martyrum, & in calice Christi tui, in resurrectionem vitæ æternæ, animæ simul & corporis in incorruptione Spiritus sancti*. Justinus resurrectionem asserit in 2. Apologia. Athenagoras & Tertullianus de hoc argumento librum integrum conscripserunt. Irenæus futuram resurrectionem probat libro v. adversus hæreses. S. Pater Augustinus exquisite hanc quæstionem adversus Gentiles pertractat in locis superius laudatis, quod & præstant alii Patres, Ambrosius lib. 2. de fide, Theodoretus lib. v. H. fab. cap. 19. &c.

Facillimum est Sadducæos & Gentiles refutare opponentes hanc resurrectionem esse impossibilem. Ac 1. Augustinus XXII. de C. D. cap. 5. ingeniose demonstrat, id cum jam credatur ab universo fere mundo, non esse incredibile. 2. Justinus in Apologetico demonstrat non esse censendum impossibile Deo, quod est impossibile alicui; sicut naturæ impossibile est sine semine animans producere, quod tamen potuit Deus. 3. Scholastici demonstrant illum, qui compositum produxit ex nihilo, a fortiori posse illud restituere dissolutis quidem principiis, sed remanentibus. 4. Fridericus Episcopus Viennensis probat possibilitatem resurrectionis ex quo Elias suscitarit filium viduæ Sareptanæ, Elisæus filium Sunamitidis, Christus adolescentulum Naimi, puellam filiam Jairi, & Lazarum quatriduanum, Petrus Tabitham, Paulus Eutychum: quos olim suscitatos sacri libri commemorant. 5. Nec sapientes Ethnici id impossibile crediderunt; cum suscitatum Armenium quemdam scribat Plato in x. de Republ. Valerius Max. lib. 1. cap. 8. Plutarchus Sympos. IX. 5. Macrobius, ac Tullius in Som. Scipionis. Resuscitatam mulierem scribunt Heraclides Ponticus in libro de Exanimi, Dioge-

Diogenes Laertius in Empedocle, Galenus VI. de locis affectis, Plinius lib. VII. cap. 32. Idem accidisse Aristæo narrant Herodotus in Melpomene & Plutarchus in Romulo: quas fabulas literis non mandassent, si incredibiles existimavissent, ut inquit Grotius lib. II. de Verit. Relig. Christ. cap. VII. Vid. Aeneam Gazæum in Theophrasto Tom. VIII. Bibl. PP. plura Gentilium testimonia proferentem. 6. Nequit in dubium revocari Christi resurrectio, ut demonstro lib. XXV. cap. 10. neque id negat ex Judæis Josephus lib. XVIII. Antiq. cap. 4. R. Jehuda in libro Arcanorum citato ab Huetio Dem. Evang. Prop. IX. cap. 142. & R. Bechai apud H. Grotium. 7. Omnes Platonici affirmarunt abstrusiora, opinantes Justorum animas facta oblivione veterum miseriarum, postquam cum diis requieverint, velle reverti ad corpora corruptibilia; quod, ut Augustinus observat serm. 143. de Temp. nunc 241. horruit etiam Virgilius, dum ait 6. Aeneidum Anchisi asserenti redituras ad corpora animas illustrium Romanorum, respondisse Aeneam admiratione perculsum:

O Pater, an ne aliquas ad cœlum hinc ire putandum est
Sublimes animas, iterumque ad tarda reverti
Corpora?

Opponebat Porphyrius, omne corpus fugiendum esse: sed S. P. eodem sermone illum revincit, ex quo idem Porphyrius crederet mundum animal magnum præditum intellectu, & anima, quam appellabat aut Jovem, aut Hecatem. *Si ergo*, ait Augustinus, *æternus mundus, & sine fine manet mundus, & animal est mundus; anima ista semper tenetur in mundo. Quid est quod dicebas, Corpus est omne fugiendum? Ego dico beatas animas incorruptibilia corpora semper habituras. Tu qui dicis corpus omne fugiendum, occide mundum. Tu dicis, ut fugiam de carne mea; fugiat Jupiter tuus de cælo & terra.*

Platonicos vero negantes terrenum corpus posse consistere in cælo refutamus 1. quia si aves levitate pennarum portantur in aere, possunt quoque divina virtute in cœlis immortalia corpora permanere. 2. quia etiam homo sine pennis, cum sit terrenus, carpit vitam de superiori elemento. 3. quia aut Dei, aut dæmonis virtute Vestalis virgo aquam continuit in cribro. 4. quia & imbres antequam in terram decidant, pendent in nubibus. 5. quia si plumbum ab artifice accipit formam, qua natet super aquam, potest omnipotens corpori humano talem qualitatem concedere, qua feratur in cœlum. His exemplis refellit Platonicos opponentes corporum gravitatem magnus Augustinus lib. XXII. de C. D. cap. XI. & serm. 147. de Temp. nunc 242. Adde dotes corporis gloriosi, de quibus infra.

Nullâ ergo contrariâ argumentatione mortuorum resurrectio concutitur; eamque etiam ipsa ratio suadet. Spectatâ enim divinâ retributione, ut anima simul & corpus moralia opera exercent, licet illa

tanquam

tanquam caussa princeps, hoc tanquam instrumentum, ita debet utrunque pro sua conditione aut præmium aut supplicium referre. *Caro* (inquit Tertullianus de Resurr. cap. 7.) *dum ministra, & famula animæ deputatur, consors, & cohæres invenitur: si temporalium, cur non æternorum?* Et Aeneas Gazæus paullo supra laudatus, *Quo pacto justum non erit animæ bonis id corpus frui, cujus in adversis rebus societatem nunquam declinavit?* Vide & Chrysostomi in Epistolam ad Corinth. Hom. 38. & 39. Accedit argumentum Apostoli petitum ex comparatione Adami cum Christo. Illud urget Tertullianus eodem libro cap. 48. Prætermitto argumentationem depromptam ex Apostolorum ac Martyrum tolerantia; quam adhibet idem Apostolus versu 32. præcitati capitis xv. versatque eleganter Auctor Responsionis ad objecta Græcorum inter Opera S. Justini. Hactenus autem primum assertum satis, ut arbitror, confirmatum est.

Deinde affirmo resurrectionem futuram in eodem corpore, quod morte dissolvitur: atque id proxima argumenta corroborant. I. Ipso Resurrectionis vocabulo ostenditur, quod excidit, hoc resurgere. II. Mortuos, qui in monumentis audient vocem filii Dei, nemo, inquit, Tertull. cap. 37., poterit interpretari nisi corpora & carnem, quia nec ipsa monumenta aliud sunt, quam cadaverum *stabula*. III. Christus, ait Ambrosius lib. 2. de Sacram. cap. 6. invenit resurrectionem, *ut redintegraret cœleste beneficium, quod fraude fuerat serpentis amissum*; ideoque restituendum est idem corpus, quod ablatum est morte. IV. Non omnes resurgentes immutabuntur, ut docet Apostolus eodem cap. vers. 51. quoniam multi in ictu oculi requiescent, & reviviscent, ait S. P. Augustinus lib. xx. de C. D. cap. 20. Si autem hi in proprio corpore surgent; cur non alii? V. In resurrectione Christi, & Lazari, quæ sunt typus universalis, suscitatum idem corpus membrorum contactu, epulisque probatum est. VI. Hoc, non aliud corpus effecit quæ animus cogitavit, ideoque & istud aut pœnæ reservatur, aut gloriæ.

Mirum quanta hoc loco objiciunt increduli! Primo, inquiunt, si corpus in cineres resolutum est; quomodo iterum coagmentabitur? Deinde quædam corpora mare deglutivit, quædam vorarunt feræ ac pisces, & in membra & carnem aliorum animantium conversa sunt. Præterea cui bono suscitatio abortivorum fœtuum, atque monstrorum? Rursus si ulterius non erunt nuptiæ, & concubitus, cur resurgent feminæ? Ad quid sexus discrimen? Num ut flectat ad libidinum oblectamenta? Insuper si idem surgat corpus, habebit pilos, ungues, humores excrementitios, & sanguinem; quæ iterum inducent corruptionem, ac mortem. Denique, nisi in altera vita paratæ sint epulæ turpesque voluptates, superfluum est ad illam corporalia membra evocare.

At

At respondeo hæc omnia revinci sola fide in summam Dei potestatem. Brevi ad singula aliquid reponamus. Ad primum Apostolus affert comparationem seminis, quod putrefactum humorem circumfusum attrahit, radices figit, emittit florem, erigit culmum, aristas nutrit, resuscitatque extinctum jam triticum. *Seminatur corpus animale*, inquit Paulus v. 44., *surget corpus spiritale*. Mire explicat hanc seminis comparationem in suo Theophrasto, sive Dialogo de Resur. mort. Gazæus. Vide & Tertullianum cap. 52. S. Paulinus de obitu Celsi pueri satis apposite:

Nullus eram & faciente Deo sum natus ut essem,
Nunc jam de proprio semine rursus ero.
Nam licet in tenuem redigantur & ossa favillam,
Corporis integri semina pulvis habet.

Idem dicendum de membris dissipatis, atque dispersis. Tertullianus cap. 63. ait carnem *in suam matricem terram, quasi per ambages resorberi, ut rursus ex illa repræsentetur*. S. Pater Augustinus, *Absit* (inquit de C. D. lib. XXII. cap. 20.) *ut sinus ullus, secretumque naturæ ita recipiat aliquid subtractum sensibus nostris, ut omnium Creatoris aut lateat cognitionem, aut effugiat potestatem*. S. Paulinus ibidem:

Sed licet e membris in humum transmissa ferinis,
Membra hominum vivo semine salva manent.

Affirmandum idem est de pueris, monstris, & abortivis anima informatis, quos omnes suscitandos divina potestate integris membris, atque ætate perfecta, non est incredibile: quoniam, ut ait S. Pater Augustinus eodem libro, cap. 14. *Hunc perfectionis modum sic habent omnes, ut cum illo concipiantur, atque nascantur: sed habent in ratione, non in mole; sicut ipsa jam membra omnia sunt latenter in semine, cum etiam natis nonnulla adhuc desint*. Feminas in proprio sexu resuscitandas dicimus, cum eodem Augustino seq. cap. 17. quia *non est vitium sexus femineus, sed natura*: neque ex feminarum aspectu consequetur oblectamentum libidinis; *nam prius, quam peccassent, nudi erant, & non confundebantur vir & femina. Corporibus ergo illa vitia detrahentur, natura servabitur*; ait ibidem Augustinus. Haud vereor, quin S. Patris opinio verior sit, quicquid visum aliquibus: adstipulantur enim illi Tertull. cap. 60. Ambros. de Resurrect. Hieronymus Ep. ad Pammachium, Eugenius, & Julianus Tolet. lib. III. Προγνωσ. cap. 24. Scholastici fere omnes in IV. sent. dist. 44. Porro quod nonnullos movet dictum Matth. XXII. 30. *In resurrectione neque nubent, neque nubentur*; & ad Rom. VIII. 29. *conformes fieri imaginis filii sui*, nequit trahi ad feminei sexus abolitionem; cum unum de sexus usu accipiendum sit, alterum de immortalitate, & gloria prædestinatorum. Humores deservientes tantum generationi ac nutritioni, nec non excrementitios non adfuturos in corpore resurgentium ultro assentimur.

Erunt

Erunt tamen reliquæ partes, quia licet plures priſtina non exercebunt officia, ut alvei gurges & ubera, ſpectant tamen ad corporis decorem, & complementum. Ita inquit Tertullianus cap. 60. *Omnis compago priſtina neceſſaria eſt ſoli navis ſaluti, licet vacaturæ*. Recte ergo Prudentius in fine Apoth.

Qui modo vivit, erit: nec me vel dente, vel ungue
Fraudatum revomet patefacti foſſa ſepulcri.

Si opponas quod ait Apoſtolus verſu 50. non ſemel laudati cap. xv. ad Corinth. *Caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt*; Reſpondeo carnem, & ſanguinem eo loci poni ſecundum mortalitatem, ſive carnis & ſanguinis corruptionem; nam ſequitur, *Neque corruptio incorruptionem poſſidebit*; ideſt, ſignificari corpus, quale nunc habemus, fluidum & fragile: ſive etiam intelligi opera carnis & ſanguinis, quamvis de incorruptione loqui Apoſtolum pateſcat ex verbis proximis, & fuſiori explicatione demonſtret ſummum vas ſcientiæ Auguſtinus Epiſt. 146. nunc 205. ad Conſentium. Sed otioſum erit amplius in hac ſecunda theſi verſari.

Tertio loco dicendum eſt de qualitate corporum reſurgentium. Futura hæc incorruptibilia & immortalia, probatur cum ex Apoſtolo v. 52. *Canet tuba, & mortui reſurgent incorrupti*; tum ex fine Reſurrectionis, qui eſt ut qui bona egerunt ſimul cum corpore transferantur in vitam æternam, qui mala in gehennam ac ſempiternum opprobrium, Dan. xii. 2. Matth. xxv. 46. Joan. v. 29. Accedit ratio, quoniam otioſa mors eſſet, ſi in vitam eamdem iterum eſſet redeundum; inquit Aeneas Gazæus citato Dialogo, qui inſcribitur Theophraſtus. De futura itaque immortalitate bonis maliſque communi non eſt ullatenus dubitandum.

Non erunt tamen utriſque eædem omnino affectiones. Beatorum corpora comitabitur incorruptio. De hac Apoſtolus v. 42. *Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione*: & Ambroſius de fide Reſurrect. *Flos reſurrectionis immortalitas eſt*. Conſequetur decor & venuſtas; de qua Apoſtolus v. 43. *Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria*: & ad Philipp. III. 21. *Reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ*. Affert Gazæus pulchram ſimilitudinem Artificis, qui ſtatuam Achillis æream minutiſſime confractam conflat & expurgat in aurum, & inducta priori forma videtur aureus idem ille Achilles, qui fuerat æreus. Ad gloriam hanc demonſtrandam utuntur ſcripturæ comparatione ignis, ſtellarum, & ſolis, Sap. III. 7. Danielis XII. 3. Matth. XIII. 43. quod hæc corpora ſint ceteris ſplendidiora. Imitabor ego laudabilem moderationem Auguſtini ſcribentis lib. XXII. de C. D. cap. 21. *Quæ ſit autem, & quam magna ſpiritualis corporis gratia, quoniam nondum venit in experimentum, vereor ne temerarium ſit omne, quod de illa profertur, eloquium*. Propterea corpora

pora beatorum mirabili prædita erunt agilitate; de qua Apostolus versu proximo: *Seminatur in infirmitate, surget in virtute*. Et S. Pater cap. ultimo ejusdem libri, *Certe ubi volet spiritus, ibi protinus erit corpus*. Iisdem denique corporibus erit subtilitas, quam innuit Apostolus versu 43. dicens *seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*: quo in loco non solum innuitur puritas purgata ab omni labe terrena, & facultas densos obices permeandi, verum etiam perfecta subjectio spiritui, unde orietur tranquillitas, impeccantia, & cessatio ab operationibus mere animalibus, iis scilicet, quæ non solum perficiuntur corporeis organis, sed & ad animalem vitam sunt necessariæ: quamvis perseverent actus corporei, quos sine labe exercet sentiens animus, ut videre, loqui, audire, moveri. Atque hæc est interpretatio Augustini de Fide & Symb. cap. 6. & D. Thomæ in IV. contra Gentes cap. 86. Ex his constat dotes corporum beatorum esse carere corruptione, opacitate, pondere, atque crassitie, quibus afficitur corpus hoc animale.

Objiciebant Gentiles: Si corruptio non erit, quare post resurrectionem manducavit Christus? quare surrexit cum suorum vulnerum cicatricibus? At magnus Augustinus respondet, quod manducavit, potestatis fuisse, non egestatis: manducasse etiam Angelos incorruptibiles ab Abraham, & Tobia susceptos hospitio: exhibitas cicatrices vulneris, ut sanaretur vulnus incredulitatis. Legatur sermo 147. de Temp. nunc 242. n. 2. & 3.

Ut de corpore damnatorum dicamus aliqua: Gerardus Vossius disp. XIX. num. 28. ait D. Thomam in illud Apostoli, *Et mortui resurgent incorrupti* sensisse reprobos non resurrecturos cum istorum corporum vitiis. At falso, & audacter. Doctor enim Angelicus in loco citato a Vossio, idest, in cap. 15. Epist. 1. ad Corinthios, lect. 6. ait tantum Sanctos fore incorruptos, non solum eo sensu, quod illorum anima non dividetur a corpore, *quam incorruptionem habebunt & corpora damnatorum*, sed etiam quia *nullam habebunt noxiam passionem sive ab interiori, sive ab exteriori*. Libro autem IV. contra Gentes cap. 89. ubi hanc quæstionem dissolvit, principio ait verba Apostoli, *Mortui resurgent incorrupti*, de omnibus debere intelligi *tam bonis, quam malis*: ideoque & ipse cum Hieronymo, quem illi immerito opponit Vossius, verba Apostoli interpretatur de statu immortalitatis. Deinde S. Thomas ait, quod corpora damnatorum non erunt spiritualia, idest spiritui subjecta: non agibilia, sed ponderosa; non impassibilia, sed magis, quam nunc sint, obnoxia passionibus; non luce perfusa, sed tenebrosa & opaca: optimamque rationem profert, quia & reproborum anima experietur carnis affectus, aversa erit a Deo, acerbissime excruciabitur, & a lumine divinæ cognitionis erit aliena. Quare Vossius & in hoc iniquus est, quod D. Thomæ præfert Durandum scribentem

in IV. dist. 44. art. 6. reprobos cum iisdem vitiis corporum surrecturos; quum hac in re Durandus Magno Aquinati non disconveniat. Eidem nos pollice utroque subscribimus. Atque hæc est nostra *de Resurrectione carnis* dissertatio: de qua si videmur pingui minerva, & jejuna oratione dixisse, adeat Theologus Patrum, & Scriptorum, quos in hoc articulo laudavimus, ornatas fusasque lucubrationes.

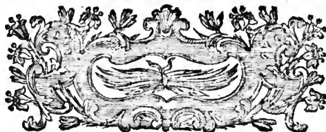
XII. ARTICULUS.

Ultimus articulus est, *Vitam æternam*. Non explicat hunc articulum Rufinus, nec Venantius Fortunatus: vel quia in eorum symbolis desit, vel quia ex prædictis obviam habeat intelligentiam. Neque nos hic immorabimur. In quo sita sit vita æterna sanctorum diximus superiori libro cap. 6. nunquam post mortem corpora interitura dictum est articulo præcedenti; perpetuas fore pœnas damnatorum ostendimus lib. X. cap. 17. Circulum ac transmigrationem animorum refutavimus libro XII. capite 6. Nunc duobus verbis damnamus Epicureos negantes animæ immortalitatem, Pythagoricos asserentes reditum, fluxumque perpetuum vitæ, & interitus, Gnosticos inficiantes remunerationem meritorum, Origenistas statuentes finem exilii, suppliciique reproborum. Verbo dicam; credimus Evangelio Mat. XXV. 46. *Et ibunt* (impii) *in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam*; in quem locum Juvencus:

Æternum miseri pœnâ fodientur iniqui,
Æternumque salus justis concessa manebit.

DE

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

LIBER VICESIMUS TERTIUS

De Theologalium Virtutum natura, atque exercitatione.

Acile ex præmiſſa Symboli Apoſtolici expoſitione conjicitur nihil eſſe Chriſtiana fide præſtantius, nihil utilius; quoniam divinâ illius claritate perfuſi, quæ nec Athenienſium philoſophorum aſſidua contemplatio, nec idololatrarum gentium excogitavit religio, divini cultus præcepta, morum inſtitutiones, virtutum officia, & firmiſſimam atque inconcuſſam Theologicorum dogmatum doctrinam abſque ulla erroris caligine aſſequimur, tradimus, propugnamus. Sed cum ſit miſerrima illorum hominum conditio, quibus aut non affulget hujuſce fidei ſupernum lumen, aut ſponte ſedentibus in tenebris & umbra mortis ineſt pœnalis cæcitas, animique increduli ſordes ac dedecus; illorum tamen deterrima via, ac ſuprema malitia eſt, qui fidem non conſummantes operibus, nec poſito fundamento ſuperædificantes probatæ dilectionis aurum, & pretioſos piorum operum lapides, theſaurizant ſibi iram in futuro, amittunt ſperandarum rerum ſubſtantiam, nec adhibent omnem curam, ut peregrini & hoſpites ſuper terram ad Civitatem, cu-

jus artifex & conditor Deus, indefesso labore, invictoque studio contendant. Ab iis enim, quibus ampliora collata sunt beneficia, usque ad minimum quadrantem reddendam esse rationem docent Evangeliorum parabolæ, commonstrant dispersæ Judæorum reliquiæ, flagitat, acriterque postulat ingratissimæ oblivionis meritum singulare. Posteaquam ergo Catholicæ fidei ac religionis munus accepimus, mysteria cognovimus, firmitatem & vidimus & audivimus & contrectavimus; danda est opera, ne fides nostra sit inanis & mortua, sed vividæ spei, & flagrantissimæ caritati conjuncta adipiscatur repromissionem: nec ulterius per speculum & in ænigmate, sed ablato velamine, & facie ad faciem, quod firmissime credimus, atque expectamus, mente apertissime intueamur, corde jucundissime degustemus. Hujus rei gratiâ quomodo credendum sit, quomodo sperandum, quomodo diligendum proxima dissertatione explicabo, divinæ Sapientiæ, quæ pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei mater est, numine suppliciter demisseque implorato.

CAPUT I.

Quid sit illa virtus, per quam prædictis, ceterisque Ecclesiasticis dogmatibus præstatur assensus.

SYMBOLO, & Orthodoxæ Religionis cuilibet veritati adeo firmiter assentimur, ut, quamquam sensum omnem humanum excedant, magis inconcussa & consistentia credamus, quam ea, quæ aut tangimus, aut videmus. Id virtutis, quam *Fidem* dicimus, effectus est: & de hac virtute disserentes, nomen, definitionem, & objectum quanta fieri potest perspicuitate ac brevitate inquiremus.

A nomine ut ordiamur, dicta est fides *a Fio*, quod fiat, quod dictum est, inquit in 1. de Off. Tullius. Eo nomine significantur apud Latinos constantia promissorum, patrocinium & clientela, auctoritas, fiducia, veracitas: unde consuetum est dicere, fidem interponere, fidem liberare, in fidem & amicitiam se conferre, fidem fallere, fidem tribuere. Etiam Gen. XLIV. 32. Judas de Benjamin ait: *In meam hunc recepi fidem*; significans promissionem factam patri illum reducendi: & de vadimonio, aut fidejussione Prov. XI. 15. *Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo*. Hic autem fidem accipimus, pro illa animi qualitate, qua firmissime, & absque ulla fluctuatione assentimur iis, quæ a Deo revelata sunt; de qua Gen. XV. 6. *Credidit Abram Deo, & reputatum est illi ad justitiam*; & ad Hebræos XI. 6. *Sine fide autem impossibile est placere Deo*.

Hanc

Hanc fidem definit Apostolus cap. citato versu 1. *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*. Erasmus putat hic fidem laudari, non definiri. Juenin Tom. VI. pag. 163. ait hanc esse definitionem descriptivam, non essentialem: L'Herminier pariter Tom. VIII. p. 34. ait definitionem hanc esse minus accuratam; quod probat primo quia Apostolus non explicat naturam fidei per genus & differentiam, quod enim dicatur sperandarum rerum substantia, in hoc certe commendatur fides, non definitur: quum idem sit, ac basis, & fundamentum spei Christianæ. 2. quia fides non se extendit ad res sperandas tantum; fide enim credimus etiam infernum, quem timemus. 3. quia fides non modo versatur circa inevidentia, sed & circa res evidentes, puta Dei existentiam, & immortalitatem animorum. Accuratam ergo hi putant solam definitionem illam scholasticam: *Fides est virtus divinitus infusa, per quam intellectus firmiter assentitur iis, quæ a Deo revelata sunt, propter ipsius revelantis auctoritatem*.

Etsi vero Apostolus definitionem verbo tenus non tradat more Dialecticorum; si tamen sensum inspiciamus, definitionis utriusque eadem vis est; & Apostolica longe sublimior, & accuratior. Græce ad hunc modum se habet, Ἔςι δ' πίςις ἐλπιζομένων ὑπόςασις. Hypostasis, sive subsistentia, aut substantia dicitur fides triplici titulo: primo quia adeo firmam rerum sperandarum persuasionem gignit, ut iis tam firmiter assentiamur, ac si jam subsisterent, ac præsentia ante oculos nostros obversarentur. Substantia ergo dicitur metonymice, sive per transnominationem, quasi dicatur *Virtus faciens subsistere in intellectu*. Hanc interpretationem tradunt Chrysostomus, Theodoretus, Theophilactus, Oecumenius, aliique Græcorum, necnon Estius, ac Tyrinus, & nos etiam Tom. III. p. 563. Quidquid ergo Scholastici allata definitione expressere, id affirmavit Apostolus uno vocabulo *hypostasis*. Hujus vocis altera significatio est, quod fides sit spei nostræ *basis ac fundamentum*: atque juxta hunc sensum communiter traditum intelligimus virtutem fidei, quæ salutis initium est, non esse fiduciam illam, quæ est actus spei, atque fidem præexistentem supponit. Tertio apud Lyranum fides dicitur *substantia*, quoniam est inchoatio beatitudinis, & quemadmodum substantia est in rebus qualitatum omnium substratum, ita fides est prima virtus infusa, cui aliæ superadduntur. Nomine *rerum sperandarum*, intelligitur fidei objectum, Deus primum, in quem tendimus, gloriam, resurrectionem; & ne quis putet hæc tantum esse credenda, addit Apostolus: ἔλεγχος ὀ βλεπομένων, *argumentum non apparentium*. Ἔλεγχος non solum est *indicium*, sed etiam *firma persuasio, & assensus firmissimus*: ideoque sensus est, sicut in dialecticis est Elenchus, sive ratio explorandi argumenta, unde pendet scientiæ firmitas, ita in credendis fides est illa, per quam habetur certa probatio eorum, quæ non apparent, nec movent sensum.

Respon-

Respondemus itaque negantibus accuratam esse definitionem Apostoli, in ea vocem *hypostasis* accipiendam metonymice, ideoque non tantum significare Christianæ spei fundamentum ac basim, sed etiam virtutem, ac supernaturalem qualitatem, quæ caussa est firmissimæ illius persuasionis, per quam revelata mysteria menti nostræ constantissime inhærent. Est enim *substantia* metonymice idem ac virtus, & caussa, quæ facit subsistere. Ad 2. dicimus, ideo Apostolum addidisse *argumentum non apparentium*, ut demonstraret, plura ad fidem spectare, quæ non sperantur, eaque omnia, quæ revelata sunt, & non apparent. Ad tertium vero respondemus immortalitatem animorum, existentiam Dei, & alia nobis evidentia, spectare ad fidem in quantum creduntur ob solam divinam revelationem, etiam ab iis qui demonstrationis vim non percipiunt, non in quantum a nobis certo argumentorum genere comprobantur.

Ex dictis sequitur assensum fidei esse firmissimum; per quod ab opinione, quæ penitus non excludit animi hæsitationem, secernitur. Quæri solet an hujusmodi assensus sit liber, an supernaturalis, an discursivus. Si enim articuli fidei, & Religionis Christianæ rudimenta, ut diximus cap. 3., evidentissime sunt credibilia, quomodo possumus, dum explorata sunt credibilitatis motiva, cohibere assensum? cur autem voluntas gratiæ munere trahenda est, dum inest menti immutabilis persuasio, Deum hæc revelasse, & non posse mentiri? quid vero in hujusmodi assensu eliciendo opus est ratiocinatione, ac discursu?

Respondemus aliam esse evidentiam divini testimonii divinæque revelationis, aliam evidentiam objecti & rei revelatæ. Evidens nobis est, Deum nec falli nec fallere; institutam ab ipso Apostolicam Ecclesiam, hanc ejus spiritu duci, certissimum proinde esse quidquid ea proponit, puta Trinitatem, Incarnationem, Eucharistiam. At hæc obscura sunt, ac tenebris obvoluta; sensum enim subterfugiunt, & supergrediuntur rationem, nec ad ea investiganda possumus in hac peregrinatione pertingere. Itaque assensus fidei est liber, quoniam licet explorata sit auctoritas revelantis, non est evidens objectum, sed impervium, reconditum, obscurissimum. Est etiam supernaturalis, tum ratione revelationis, quia nullo quantumvis perspicuo rationis lumine fidei mysteria Deo non revelante possunt apprehendi; tum ratione firmissimæ certitudinis, quia hæc nulli naturali momento innititur, sed Apostolicæ prædicationi, miraculorum virtuti, & subministrationi Spiritus sancti: tum denique ratione piæ motionis, quia ad hunc constantem firmumque assensum voluntas trahi debet repugnantibus rerum sensibilium imaginibus, humani intellectus angustiis, superstitionibus gentium, philosophorum placitis, & hæreticorum machinamentis. Denique assensus fidei discursivus est suo modo; quoniam ab evidenti divina revelatione mens ad credendam rem latentem inflectitur,

tur, atque ex noto exploratoque principio subinfert veritatem, quæ nequit ex naturalium scientiarum præceptionibus hauriri.

Sequitur etiam ex dictis objectum *materiale* fidei esse omnem veritatem a Deo revelatam, sive ad credendum propositam: quæ si inevidens sit, & excedat sensum humanamque rationem, cujusmodi est Trinitatis Mysterium; est fidei objectum necessario ac per se, quia nisi revelatum esset, non posset a nobis extorquere certum & constantem assensum: si autem sit aliunde evidens, ut Dei existentia; est objectum fidei tantum per accidens, & in quantum ei præstatur assensus propter auctoritatem Dei revelantis, quum tamen firmissime ea veritas per naturalem quoque philosophiam comparetur, & attingatur. Atque hinc liquet prorsus inutilem esse eam quæstionem, an quod evidens est, possit subesse fidei, sive, quod idem est, an fides consistat cum evidentia objecti.

Disputatur in Scholis, an objecta credibilia creverint successu temporis. Antiquiores Scholastici, Magister, D. Thomas, Scotus, Aegidius, & alii tenent fidem quoad substantiam credibilium semper, etiam a mundi exordio fuisse eamdem. Recentiores, ut L'Herminier pag.167. & Cardinalis de Laurea in 3. Sent. disput.3. art.4. tenent usque ad Apostolos & adventum Spiritus sancti semper per novas revelationes objecta fidei crevisse, post illud autem tempus eamdem semper fidem perseverasse. Puto utramque sententiam veram esse, sed adhibendam distinctionem. Si objecta fidei secundum substantiam accepta intelligantur præcipua mysteria, aut explicite, aut implicite saltim credenda, eadem semper fuere; una est enim fides, sine qua est impossibile placere Deo, omnesque Patres veteris Testamenti eumdem cum nobis spiritum fidei habuerunt, ut inquit Apostolus: ideoque *tempora variata sunt, non fides*, ait Tract. 45. in Joannem S. P. August. Omnes siquidem, ab Adam usque, in Deum, & in futurum Mediatorem crediderunt, etsi non adeo aperte revelata esset Trinitas divinarum personarum, & Christi passio ac divinitas, sed veluti semen continet arborem latentem, & post temporis intervalla explicandam, primæva illa fides esset paullatim exponenda, & insinuanda mortalium animis.

Si vero objecta fidei accipiantur *explicite*, & veluti rami e sua radice foras emissi, atque inter se distincti numero; haud dubium, quod semper creverint usque ad Evangelii promulgationem. Plura enim in lege naturæ Abramo, Jacobo, aliisque Patribus revelata sunt: plura per Moysen ac Prophetas innotuerunt; plura, quæ sub cortice veteris legis latebant, & antiquis mysteriis fuerunt promissa, sub Christo patefacta sunt & completa. At non proinde substantia credendorum immutata est, quemadmodum non est diversa substantia ac materia humani corporis membris nunc perfectis & aspectabilibus compacti, ab ea, quæ antea occulta & invisa in maternis visceribus latitabat, ibi-

que primum fuit indigesta & informis, postea suis distincta partibus, consolidata, in lucem edita, enutrita, perfecta.

A temporibus autem Christi & Apostolorum omnia fidei objecta fuerunt adeo expressa, & manifesto revelata, ut nonnisi contingens & accidentalis mutatio facta fuerit aut particularium rerum eventu, aut singularium propositionum definitione, semper perseverante eadem perspicua plenissimaque veritate, in qua omnia religionis capita; & universalia dogmatum omnium fundamenta certa & invariata consistunt. Oportebat enim, ut Christus Ecclesiam suam adversus omnes hæreses valide præmuniret, & quemadmodum spoponderat, missus ab illo Paracletus, Joan. xvi. 13., doceret Apostolos *omnem veritatem*. Quare quidquid temporis decursu aut a Romano Pontifice, aut a plenariis Conciliis statutum est, ex Apostolica traditione, divinisque scripturis proponitur ac decernitur. Frustra ergo a nonnullis objicitur non semper spectasse ad fidem plura dogmata, quæ nunc refellere nefas est; E. G. Epistolam Judæ esse canonicam, Sanctorum animabus statim post mortem conferri gloriam, Sacramenta esse numero septem, Papam in factis dogmaticis esse infallibilem, Tridentinum Concilium esse Oecumenicum, Clementem XII. esse legitimum Petri successorem; & alia hujusmodi, quorum aliqua antiquitus definita non erant, aliqua etiam ignota. Enimvero propositiones universales, quas modo tenemus spectare ad fidem, semper in Ecclesia Apostolica obtinuerunt, licet nonnullæ a privatis quibusdam in dubium fuerint revocatæ, cujusmodi sunt, Recipienda est doctrina Romanæ Ecclesiæ circa Canonem Scripturarum, circa Beatorum statum, circa numerum Sacramentorum: particulares vero ex universalibus deducuntur; ut ex quo Papa sit fidelium pastor, & irrefragabilis auctoritatis, sequitur errare non posse in definiendis quæstionibus ad fidem, moresque pertinentibus: ex quo œcumenicum sit omne Concilium plenarium & legitime convocatum, infertur talem esse Synodum Tridentinam; ex quo omnis Romanus Pontifex canonice electus sit Divi Petri successor, consequitur hoc honoris ac dignitatis loco habendum esse Clementem XII. Quod pari argumentatione de omni orthodoxa veritate concluditur.

Quodnam sit objectum fidei *formale*, Theologi non consentiunt; quibusdam affirmantibus esse summam Dei veracitatem, quibusdam vero divinam revelationem. Movet prioris sententiæ auctores, quod incommutabilis Dei veritas, sive Deus ipse, in quantum fallere & falli nescius est, nos ad assentiendum propositionibus revelatis pertrahat, idest, iccirco credamus, quoniam revelantur ab Auctore, qui incapax est erroris ac deceptionis. E contra alii inquiunt objectum *formale* esse revelationem divinam, quod hæc sit ratio, sub qua fides attingit suum objectum materiale, & per quam fides a scientia & ab opinione distinguitur. Sunt qui utramque opinationem conciliant, dicendo summam

summam Dei veritatem esse objectum formale *quod*, illud nempe quod credendo perpendimus in objecto *materiali*; cujusmodi est color respectu potentiæ videntis; & revelationem esse objectum formale *quo*, scilicet rationem illam, sub qua virtus fidei objectum proprium attingit, cujusmodi est lux comparate ad facultatem videndi. Placet nobis, omissis tot metaphysicis partitionibus, priorem sententiam amplecti, & revelationem potius appellare medium, per quod nobis ea, quæ credenda sunt proponuntur, quemadmodum demonstratio est medium ad acquisitionem scientiæ, & lumen ad visionem corporum coloratorum. Videtur enim divinam revelationem esse potius effectricem caussam fidei, quam *formalem*; & ad credendum necessariam esse, sicuti requiritur ad instituendum puerum præceptor aut pedagogus: quod fortassis innuit Apostolus scribens ad Rom.x.17. *Fides ex audita, auditus autem per verbum Christi*: quibus verbis ostenditur, per Dei verbum, sive revelationem ad nos Apostolica prædicatione transmissam percipi auditu quæ sunt credenda: ex ipso auditu fidem in cordibus generari.

Reliquum est, ut nonnulla dicamus de fidei divisione, quæ est in fidem *actualem*, & *habitualem*. Et *actualis* quidem est ipse assensus, quem auxiliante divina gratia præstamus propositionibus a Deo revelatis: *habitualis* vero est permanens in anima affectio, per quam in eumdem assensum facilius prorumpimus, & fideles dicimur, tametsi non semper a nobis actus fidei eliciatur, sicut per *habitum* gratiæ & caritatis justi Deoque cari efficimur, & per *habitus* naturalium scientiarum philosophi aut mathematici. Ita hæc fides etiam in pueris ac dormientibus reperitur, & nullo peccato, nisi, infidelitatis & hæresis, deleri potest. Jure itaque meritoque a gratia sanctificante, & a caritate distinguitur; & amissà per peccatum justitià remanet, ut definit Tridentina Synodus sess. 6. c. 28. Dicitur tamen sine caritate & sine gratia fides *informis*, quoniam caritas forma est, & perfectio virtutum ceterarum: ideoque si fides ab ordine amoris sejuncta sit, non est talis virtus, quæ reddere possit hominem in genere moris perfectiorem, licet adhuc sit virtus intellectualis inclinans animum ad assensum supernaturalium veritatum. E contra fides gratiæ & caritati conjuncta dicitur fides *formata*: quæ nomina licet sint a Scholasticis post sæculum XII. adinventa, utiliter retinentur ad refutanda dogmata hæreticorum, adversus quæ libro undevicesimo disceptavimus. Tandem hæc fides quatenus in ipsa justificatione cum spe & caritate inseritur, ut evenit in Baptismo, ex Trident. Conc. sess. 6. cap. 7. appellatur *infusa*; quatenus repetitis actibus gignitur & roboratur, dicitur *acquisita*: dum per dilectionem operatur, *viva* est; sine operibus, ut inquit Jacobus cap. 11. 26. *mortua est*, & quasi sine spiritu corpus.

CAPUT II.

Non resolvi assensum fidei in humanam rationem, neque in solam Scripturam, neque in privatum spiritum, internamque singulorum hominum persuasionem, sed in auctoritatem Ecclesiæ ea, quæ credenda sunt, definientis ac proponentis.

QUAESTIO, quam pertractant omnes Scholastici de fidei resolutione, & analysi, si a controversiis, quæ inter nos, hæreticosque versantur abstineremus, aut contentiosa esset circa verba altercatio, aut inutilis prorsus, & compendio expedienda rei satis apertæ definitio. Ego enim omnia, quæ ad fidem animo inserendam concurrunt, breviter repetens animadverto me adductum motivis efficacissimis ad credendum, religionem Christianam, sive congregationem fidelium sub Romano Pontifice Christi cultum ac legem profitentium esse divinitus institutam, & in doctrina & morum institutione immaculatam, ejusque præcepta esse rectissima atque inconcussa, propterea quod auctorem habeant ipsum Deum, ac primam incommutabilem veritatem. Quare illud constantissimo assensu probo, quod mihi per Rectorem suum Ecclesia ipsa, tanquam divinitus traditum, credendum exhibet. Ipsa vero Ecclesia ne infidelium suorum regimine subjiciatur errori, præter promissam sibi divini Spiritus assistentiam, quam gravi qualibet controversia emergente suppliciter invocat, tenet dijudicandorum regulam invariabilem, Scripturam nempe divinam & Apostolicas traditiones. Resolvitur ergo fides in motiva credibilitatis, tanquam in præviam quamdam dispositionem, quæ necessaria est, ut certus sim de veritate revelationis divinæ, nec imprudenter, & levi corde iis, quæ mihi proponuntur, assentiar: resolvitur in auctoritatem divini testimonii, tanquam in objectum fidei *formale*, cujus caussà præstitus assensus redditur præ omni alio fixus ac stabilis: resolvitur in divinam revelationem, tanquam in medium, per quod ea quæ credenda sunt Ecclesiæ innotescunt: resolvitur denique in auctoritatem Ecclesiæ, tanquam in caussam proponentem, idest, tanquam in vivum Judicem, ad quem spectat de fidei quæstionibus sententiam pronunciare. Atque ita Scholastica disputatio de Resolutione fidei, quæ alioquì videtur implexa, inter Catholicos nullo negocio dirimitur, si hæc accurate distinguantur, motiva credendi, objectum, ut inquiunt, *formale*, Judex credenda proponens, & regula, sive criterium ab ipso Judice adhibitum, nimirum Dei verbum scriptum, ac traditum.

At

At non adeo facile hæc quæstio expeditur, si adversus hæreticos disputemus. Horum enim aliqui nulla Ecclesiæ, ac divinarum Traditionum ratione habitâ, totum fidei stabilimentum in humana ratiocinatione constituunt, asserentes nihil esse credendum, nisi quod rationi consentaneum est, obvium, ac manifestum; adeo ut nemo debeat altitudine mysteriorum terreri, nec fides ante rationem sit imperanda, sed credendum sit duntaxat discussa, & enodata veritate. Hi ergo fidem, tanquam in regulam dijudicandi, in solam rationem resolvunt; eaque de Scripturis divinis, earum sensu, ceterisque fidei capitibus neglecta alterius Judicis sententia definiunt. Hujus generis fuerunt olim Manichæi, de quibus S. Pater lib. de util. credendi cap. 1. His accessit Abaelardus, ut scribit ad Innocentium S. Bernardus Epist. 190: postea eadem vestigia calcarunt hæreticorum omnium perniciosissimi Sociniani. Ceteri autem hæretici unam fidei regulam statuunt, divinam Scripturam, prout privato spiritu, & divinitus immissâ persuasione unicuique clarescit, rejectis Apostolicis traditionibus, spretisque Pastorum Ecclesiæ decretis. Ergo, ne tam nefaria placita absque ulla discussione prætereant, eliminandus principio est error Socinianorum; tum instituenda quæstio, an ad dirimendas controversias fidei sufficiat sola Scriptura, aut privatus, quem hæretici jactant, spiritus, an potius recurrendum sit ad Ecclesiæ judicium, & auctoritatem: postremo inquirendum est, an præter verbum Dei scriptum admittendæ sint, tanquam optima, & minime fallax fidei norma, transmissæ ad nos traditiones. Atque, ut a priori dissertatione incipiamus, quoniam de ea perpauci scripserunt, Sociniana autem hæresis nimium serpsit, fuditque venenum lethiferum, illam ex sacris literis, ex Patribus, atque ex iis, quæ attulit adversus Manichæos Augustinus, & contra Petrum Abaelardum Bernardus, summatim simul, ac naviter profligabo.

Propositio I. Statui nequit norma, & libella, ad quam fides exigenda est, in sola humana ratione.

Probatur 1. nam Christus Matth. XI. 25. ait: *Confiteor tibi, Pater Domine cæli, & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis*: & cap. XVI. 17. *Beatus est Simon, Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est*. Paulus in priori ad Corinth. II. 4. *Et sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei*; atque 1. ad Thes. II. 13. *Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione; quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est vere) verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis*. Collegit hæc, aliaque testimonia huc pertinentia Suaresius de Fide disp. III. sect. 1. & Card. de Laurea disp. VII. 1. Ex his vero argumen-

 tum

tum istud confiteo. Si naturalis ratio esset fidei norma & criterium, non essent mysteria fidei abscondita sapientibus, sed ad ea percipienda magis idonei essent illustres viri, qui multum sapere videntur, quam mansueti & humiles demisse intellectum in obsequium fidei captivantes: non opus esset ad credendum divina revelatione, sed sufficerent hominum ratiocinia, & argumenta philosophorum: non confirmanda Apostolica prædicatio patratis in Christi nomine signis, sed eruditione, qua utitur hominum sapientia: non insereretur fidei donum virtute Dei, & munere Spiritus sancti, sed animum pervaderet tanquam humana institutio, ingenita ac naturali vi intelligentiæ. Atqui juxta Christi, & Pauli apertissimum testimonium, fidei arcana latent sapientes ingenioque acutissimo præditos; revelantur, pro suo beneplacito, a Patre luminum illiteratis, carentibus acumine & hebescentibus; animoque ingenerantur non dialecticis artificiis, non humanarum scientiarum usu atque exercitatione, sed vi & efficacia divini verbi. Igitur naturalis ratio nequit esse rerum credendarum regula ac norma.

Deinde probatur Sanctorum auctoritate. Basilius enim hom. in Ps. 115. appellat fidem *assensum nulla prævia inquisitione nitentem*. S. P. Augustinus Tract. 40. in Joan. *Credimus*, inquit, *ut cognoscamus, non cognoscimus, ut credamus: quid enim est fides, nisi credere quod non vides?* Athanasius lib. de salut. adventu, *Non enim fides de re evidenti concepta, fides dici poterit*. Ambros. lib. 1. de Abraham cap. 3. *Rationem præveniat fides*. Greg. Magnus in 1. Regum cap. 4. *Fide velut fama Deum cognoscimus*: & hom. 26. in Evangelia, *Nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum*.

Præterea Socinianos acutissimos quidem dialecticos, sed captiosos Sophistas ipsa ratione revincimus. Ac primo: Fides aut definitur, aut commendatur, quod sit convictio rerum non apparentium; at quæ ratione percipiuntur, non solum apparent, sed etiam scientiam generant. Ad fidem ergo necessarium non est, ut quæ credenda sunt, ratione percipiantur. II. Si fidei capita ratione expendantur, aut occurrent menti argumenta probabilia, aut certæ demonstrationes: si argumenta probabilia, opinionem gignent, non fidem corroborabunt; neque habebimus firmiorem propheticum sermonem, sed circumferemur omni vento, & distrahemur hæsitatione: si autem invictæ demonstrationes, nullum erit fidei meritum, nec Christiana religio sublimior erit Græcorum philosophia, ut diximus Volum. 11. pag. 42. III. Si non essent credenda ea, quorum rationem reddere non possumus; tanquam falsa ea singula habenda essent, quorum caussam non valemus ostendere, ut quod narrant de Agrigentino Siciliæ sale, qui admotus igni fluescit, in aqua vero tanquam in igne crepitat: de fonte Debris apud Garamantum, diurnis horis frigidissimo, nocturnis tam fervido, ut tangi non possit: & de aliis naturæ mirabilibus, quæ commemo-

memorat S. Pater lib. xx1. de Civit. Dei cap. 5. his verbis perstringens infideles negantes æternitatem pœnarum, quod rationem superet corpora perpetuo vivere, & infernalibus ignibus concremari, *Hi tamen fidei reprehensores, exactoresque rationis, quid ad ista respondent, de quibus ratio reddi ab homine non potest, & tamen sunt, & ipsi rationi naturæ videntur esse contraria?* IV. Vel norma fidei est ratio, qua mens convertitur ad communes ideas & ingenitas atque anteceptas; vel a sensibus haustas, factitias, & singulares; si illud affirmes, idem est Christi fides, ac Platonis vel Carthesii phisiologia; si alterum asseris, ut una non est singulorum idea, nec ratio inde petita, ita una non erit fides, sed pro singulorum perceptione multiplex, & tanquam Schola Athenarum in sectas discissa. V. Quemadmodum animal premente corporeo plasmate ad æthera volare non potest, ita mens consortio carnis depressa nequit ad mysteriorum agnitionem elevari. At quamvis nonnulli possent ratione certa huc pertingere, quoniam id impossibile est insipientibus & universæ credentium multitudini, statuenda esset communis quædam fidei norma in gravis auctoritatis imperio; *sicut etiam ii, qui* possent volare, *ne cui essent periculoso invitamento, deberent paulisper incedere, qua etiam ceteris tutum esset*, inquit magnus Augustinus de util. credendi cap. x. num. 24. VI. Neque in amicitia, & societate generis humani absque summa impietate contemni potest quicquid certa ratione non demonstratur; patrem enim nostrum credimus interposita matris auctoritate, ipsam vero matrem plerumque obstetricibus, nutricibus, famulis enuntiantibus, qui proculdubio poterant parienti filium furari, spuriumque supponere: quanto ergo magis credendum est Catholicæ Ecclesiæ auctoritati, etiamsi mysteria omnia ratione non assequamur; quum illam divina testimonia immunem ab omni deceptione pronuntient? Vide eo loci num. 26. doctorem maximum Augustinum. VII. Si ad fidem necessaria esset disquisitio rerum quæ proponuntur, omniaque essent ad rationis trutinam revocanda, neque aliàs exploratæ auctoritati esset obsequenter acquiescendum; immerito laudaretur Abraham, qui divinis promissis de futura seminis sui propagatione emortuo jam corpore contra spem in spem credidit: immerito sanctissima Dei Genitrix, quæ Angelo nuntianti, ad ea verba *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*, rationem fide præveniens humilem præbuit assensum: immerito Apostoli, qui ad unius vocis imperium sequuti sunt Dominum; immerito denique Patres omnes, qui ad hæc usque tempora ineffabile Trinitatis mysterium sola auctoritate contra hæreticos propugnarunt. Commendanda potius foret Sara, quæ ait: *Num vere paritura sum anus?* Commendandus Zacharias, qui fidem ratione tentavit; nec increpandi erant discipuli ob duritiam cordis, quando credere noluerant Christi resurrectionem. Atque hoc argumento utitur contra Petrum

trum Abaelardum S. Bernardus: imo & Apostolus cap. XI. ad Hebræos, ubi fidem ex actis veterum Patrum magnificentissime laudat. Vide & Du-Amelium Tom. IV. Tract. I. cap. 4.

Objicies. Nisi omnia, quæ credenda proponuntur ad rationis normam essent ponderanda; non esset recte ab Ecclesiastico scriptum cap. XIX. 4. *Qui cito credit, levis est corde*; & ab Joanne I. Ep. IV. I. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint*. Ratio itaque norma est credendorum; & Catholici ad auctoritatem Ecclesiæ confugiunt, ut plebem superstitione deterreant, ac inferant animis sub mysteriorum nomine absurda, atque aciem ingenii obruant, & efficta imagine religionis perstringant.

Resp. servanda Ecclesiastici, & Apostoli monita, dum nos alloquuntur homines dubiæ fidei, pseudoprophetæ, & novorum dogmatum auctores; non vero dum proponuntur credenda ab Ecclesiæ summis Pastoribus, quos in definiendis, ac dijudicandis controversiis novimus duci irrefragabilis veritatis afflatu: quod si alicui Religio Christiana primum annuntiaretur, ei revocanda ad rationis libram motiva credendi, ut prudenter se gerat, ultro concedimus. Sed aliud est requiri rationis criterium in eligenda religione; aliud nihil esse credendum, nisi quod ratione percipitur, & ipsam religionem conculcare, quia plura deprædicat, quorum apertam caussam reddere non valemus, atque in ratione, non in auctoritate locare fidei disquisitionem. Ecclesiasticus eo loci, *non de fide in Deum, sed de mutua inter nos loquitur credulitate*, ait cit. Epist. D. Bernardus. Revera quantum hominibus invidis, subdolisque credere afferat detrimenti, ex Josue a Gabaonitis decepto, & ex Crispo, & Hippolyto injusta cæde sublatis, demonstrat in hunc locum A lapide. Quidam ea verba *Qui cito credit*, ita accipiunt, ac si diceretur, *Qui se committit*, scortis, scilicet, & fornicariis, de quibus est sermo. Joannes accipiendus est de pseudoprophetis, qui a fide Christi Jesu tunc temporis abducebant, negantes hunc venisse in carne. Horum quidem & similium pseudoprophetarum scita probare debemus, an catholicis institutionibus conveniant. Privatorum quoque hominum placita, nova præsertim, & obscura rationis libramento sunt ponderanda, hujusque rationis momenta æquâ lance juste recteque pensanda sunt. Ceterum religione perspectâ, hujus dogmata sunt, quantumvis sublimia appareant, firmissime suscipienda, non ad libellam pensitanda lascivientis ingenii. Ita Apostoli postquam virtutes ac signa præcesserant, & in Christo demirati fuerant occultæ divinitatis majestatem, ita ut dici non posset, quod irrationabiliter sequerentur vocantem, sese illi singulari fidei merito subjecerunt. Vide & Hieronymum in cap. IX. Matthæi.

Honoratum Manichæorum ore mussantem, quod Catholici suadeant absurda, & a ratione aliena, ita S. Pater alloquitur, cap. VII. n. 17.

n. 17. *At absurda ibi, dicis, videbantur. Quibus asserentibus? Nempe inimicis, qualibet caussa, qualibet ratione, non enim hoc nunc quaeritur, tamen inimicis. Cum legerem, per me ipse cognovi. Ita ne est? nulla imbutus poetica disciplina Terentianum Maurum sine Magistro attingere non auderes: Asper, Cornutus, Donatus, & alii innumerabiles requiruntur, ut quilibet poeta possit intelligi, cujus carmina & theatri plausus videntur captare: tu in eos libros, qui quoquo modo se habeant, sancti tamen, divinarumque rerum pleni prope totius generis humani confessione diffamantur, sine duce irruis, & de his sine praeceptore audes ferre sententiam?* Eadem a Socinianis praestat in praesentia reposcere.

CAPUT III.

Sequitur quaestionis pars altera, scilicet an ad dirimendas controversias fidei sola Scriptura sufficiat.

POSTREMA verba Augustini aperte docent, sacros, divinarumque rerum plenos libros non esse absque duce & praeceptore evolvendos. Haeretici e contra, inquiunt divinam scripturam adeo esse apertam ut unusquisque, exigui licet ingenii, dogmata ibidem tradita nullo proponente ac declarante assequatur. Sibrandus, & Hunnius aliique citati a Jacobo Gretsero viro Societatis Jesu doctissimo lib. III. defen. Bellarm. cap. I. inquiunt falso a nobis hoc dogma ipsis haereticis tribui, quum & iidem fateantur in scripturis permulta occurrere scitu difficillima, & quae non idiotis tantum, verum etiam viris doctissimis plurimum negotii facessant. Sed imperitos speciosis verbis decipiunt homines callidissimi. Etsi enim alicubi Scripturam intellectu difficilem fateantur, & donum quoque interpretationis Ecclesiae prorsus non denegent; nihilominus contendunt dogmata quaeque ad salutem necessaria in sacris literis contineri, ea obscura quidem esse superbis & infidelibus, non autem humilibus, & qui gratiae fideique spiritu aguntur; hos uno verbi scripti praesidio omnia quae sunt credenda dijudicare; si quid abstrusum ac perdifficile in uno scripturae textu ob implexam significationem verborum invenitur, illud alio in loco absque ulla ambiguitate expedite ac dilucide contineri: difficultatem denique, non rerum esse, sed verborum, quibus per Grammaticas institutiones, ac peritiam hebraeorum, graecorumque syntaxeos expositis, adinstar solis nubibus omnibus dissolutis, catholicam doctrinam singulari nitore, nimiaque perspicuitate affulgere. At nos ex adverso solam Scripturam ad controversias fidei componendas satis esse, atque res omnes in ea tradi-

traditas per se cuique fidelium apertas esse negamus, asserentes temere, ac imprudenter se gerere quisquis Ecclesiæ auctoritate neglecta arrogat sibi munus interpretationis, confugitque ad divinorum librorum oracula, tanquam ad Judicis definientis tribunal.

Distinguunt etiam hæretici duplicem scripturæ perspicuitatem, externam unam, quæ sita est in verbi ministerio, & in ipsius Scripturæ propositione; interiorem alteram in scrutatione & cognitione fidelium: ac de prima inquiunt, omnia per illam producta esse in lucem apertissimam; de altera vero fatentur interdum esse enthusiasmum quemdam, interdum divinam inspirationem, sed ab his, qui spiritum Dei non habent, negant vel unum jota percipi posse: quo misero falsitatis perfugio utitur post Reformatæ, ut vocant, Ecclesiæ antesignanos Jacobus Piceninus in Triumph. cap. 2. quem post P. Semery, Hyacinthum Tonti, & Cardinalem Vincentium Gotti, in Epistolis Polemicis refutavit Abbas Benedictus Bacchini methodo brevi, expolita, ac plurimum elaborata.

Ut quæstionem hanc pro instituti nostri ratione facile dissolvamus, prænotandum est nos inter ac Novatores convenire, quod sacra Biblia tanquam Fidei norma sint agnoscenda: sed illi normam ipsam & Judicem imperite confundunt; nos unum ab altero distinguendum meliori, sanoque judicio existimamus. Hæreticorum vox una est, *Scriptura, Judex, norma & regula agnoscitur, ad quam, ceu ad lydium lapidem omnia dogmata exigenda sunt, & judicanda*: & Piceninus cap. 13. Apologiæ abutitur ad errorem hunc venditandum auctoritate S. P. Augustini in Psalm. XXI. n. 30. ubi tamen, quemadmodum animadvertit Bacchinus 2. Epist. Polem. num. 3. accurate S. P. distinguit allata comparatione litigantium, inter testamentum & Judicem, sive inter judicii criterium, & Judicis sententiam pronuntiantis auctoritatem. Augustini verba paullo infra in 2. prop. afferentur. At vetus est hæreticorum consuetudo ad solas scripturas provocare, easque pro libito in sensum, quem ipsi approbant detorquere, ut S. Pater scribit de Arianis lib. 1. contra Maxim. cap. 1. & de Pelagianis de Nat. & Grat. cap. 39. apud præclarum Ordinis Scriptorem Taddæum Caluschi Mediolanensem in Examine Reformatæ, ut appellant, Ecclesiæ art. 6. Nos itaque Scripturam esse fidei normam, licet non unicam, profitemur, esse normam simul ac Judicem denegamus.

Propositio I. Sacra Scriptura non est adeo aperta, & perspicua, ut sola ad omnia dogmata definienda sufficiat.

Hanc assertionem fusiori stilo propugnant omnes Controversiarum Tractatores, Bellarminus lib. III. cap. 1. & Gretserus in ejus Defensione, Thomas Stapletonus lib. XI. Becanus Opusc. 2. Tom. 5. & in Manual. lib. 1. q. 4. Macedo de Clavibus Script. Controv. 3. aliique innumeri. Probatur autem primo Scripturâ ipsâ. Cur enim David fidelis quidem

quidem, & humilis, Psalm. CXVIII. 18. ait: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua?* & v. 34. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam?* Cur discipulis proficiscentibus in Emauntem Lucæ XXIV. 27. *incipiens* (Jesus) *a Moyse, & omnibus prophetis interpretabatur in omnibus scripturis, quæ de ipso erant*. Cur Spado Reginæ Candacis legens Isaiam, & interrogatus a Philippo num lecta intelligeret, Act. VIII. 31. respondit, *Quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi?* Cur inquam, si scriptura, solis instar, seipsâ unicuique splendescit? Sane reponere non possunt Heterodoxi sanctissimum Davidem, Christi discipulos tristitiâ ob illatam Christo mortem affectos, & loquentes de iis quæ acciderant in Hierusalem, atque Eunuchum discendi cupidum, & sacrorum librorum cultorem, fuisse superbia tumidos, & omni fide destitutos. Neque regerent perculsos tantum difficultate verborum; cum linguam callerent hebraicam, neque hujus, sed latentium mysteriorum poscerent expositionem. Insuper nec externam revelationem & ministerium verbi petebant, cum non semel hanc nacti fuissent, sacrosque libros haberent præ manibus. Qua ergo via hæretici se expedient? Num dicent Davidem, Eunuchum, Discipulos nondum in fide corroboratos? At de Davide hoc sentire non licet. Spado vero, & Discipuli, quamquam non omnia completæ Redemptionis mysteria firmiter percepissent, attamen sacram scripturam esse verbum Dei fatebantur. Cur hanc recipientibus Prophetarum oracula non fuerunt aperta? Ac si in fide nutantibus plura apparent ambigua, hi quomodo ad fidem pertrahentur? Ministerio verbi? istud nondum assequuntur. Interna revelatione? hæc enthusiasmus est, ac non semel, fatentibus hæreticis, fallax deceptio. Dicent forte scripturarum perspicuitatem apparuisse tantummodo post promulgationem Evangelii, & adventum Spiritus sancti? Neque id solidi crepat aliquid. Nam & in veteri testamento, si scriptura, solis instar, seipsâ discernitur, ministerio verbi proposita debebat singulis illucescere. Præterea ex verbis Pauli 2. ad Corinth. III. 15. *usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum*; atque ex Petro scribente 2. Epist. III. 16. de Epistolis Pauli, *In quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti, & instabiles depravant, sicut & ceteras scripturas*, liquet etiamnum perseverare, nisi aliud lumen adhibeatur, antiquam Scripturarum obscuritatem.

Probatur 2. ex PP. Atque, ut mittam Clem. Alex. lib. 2. Strom. cap. 6. Origen. Hom. 12. in Exodum, Basilium Epist. 75. ad Neocæsarienses, & alios, quos improbo labore collegit Coccius; S. P. Augustinus, quo præsertim abutuntur hæretici, Præf. in Psalm. CXL. scribit: *Sunt in scripturis sanctis profunda mysteria, quæ ad hoc absconduntur, ne vilescant, ad hoc quæruntur, ut exerceant, ad hoc aperiuntur, ut pascant*. Et in 2. de Doctrina Christ. cap. 6. *Sed multis & multipli-*

cibus obscuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, qui temere legunt, aliud pro alio sentientes; quibusdam autem locis quid vel falso suspicentur non inveniunt, ita obscure quædam dicta densissimam caliginem obducunt. Quod totum provisum esse divinitus non dubito ad edomandam labore superbiam, & intellectum a fastidio revocandum, cui facile investigata plerunque vilescunt. In Epistola quoque ad Volusianum III. nunc CXXVII. ait: *Tanta est enim Christianarum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem maximo ocio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere.* Quid Patres commemoro? Ipsi hæretici parum sibi constantes hanc veritatem confessi sunt: nam Lutherus Præf. in Psal. ait: *Scio impudentissimæ esse temeritatis eum, qui audeat profiteri unum scripturæ librum a se in omnibus partibus intellectum.* Witakerus q. 4. cap. I. *Concedimus multa loca obscura esse, & scripturas egere explicatione, & ob hanc caussam ministros Dei audiendos esse, & scripturæ peritissimos esse consulendos.* Brentii & Kemnitii antilogias vide apud Bellarm. cit. loco.

Tertio refelluntur hæreticorum supterfugia. Inquiunt enim obscuritatem scripturarum verborum esse, non rerum. At Augustinus citata ad Volusianum Epistola, inquit: *Tanta non solum in verbis, quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus, quæ intelligendæ sunt, latet altitudo sapientiæ, ut annosissimis, acutissimis, flagrantissimisque cupiditate discendi hoc contingat quod eadem Scriptura quodam loco habet: Cum consummaverit homo, tunc incipit.* Deinde in eo Evangelii testimonio, in cujus intelligentia nunquam Lutheri, & Calvini discipuli convenire potuerunt, *Hoc est corpus meum*, quodnam verbum obscurum est? quidnam pronomine illo usitatius? quæ propositio hac planior? cujus vocabuli magis, quam *corporis*, explorata perceptio? Mysterium itaque Eucharisticum, non verborum involucra, deterret Calvinianos. Eadem est ratio verborum illorum, *Verbum caro factum est*, quæ in oppositum sensum trahunt Nestoriani, & Eutychiani. Undenam, nisi ex Mysterii altitudine, illorum hæreticorum alucinatio? Apostolicam quoque sententiam, *Arbitramur justificari hominem per fidem*, quis dixerit involvi difficultate tantum grammatica? Et tamen quid sit hæc fides, quid hominis justificatio, quid ad hanc requiratur, gravissima quæstio est, in qua nobiscum, & invicem Novatores pugnacissime bellum gerunt. Omittimus alia istiusmodi innumera. Affirmant præterea hæretici unum scripturæ textum ex alio innotescere. Sed quid agendum erit, cum plures invicem videbuntur pugnare? Si expendamus utrumque, crescat necessum est hæsitatio: si unum duntaxat locum excipiamus, & viget adhuc mentis perplexio, & sacrilege Dei verbum repudiatur. Quo insuper jure unum locum alteri præferemus? Tandem inquiunt veritatis lucem humilibus affulgere: sed quomodo nobis

nobis persuadeamus fiduciam illam ab Heterodoxis jactatam non esse audacissimam temeritatem, nec spiritus humilitatis vicem gerere spiritum cœnodoxiæ, affirmante Apostolo non singulis in Ecclesia datam esse discretionem spirituum? At de his paullo infra.

Postremo, nisi Deus scripturæ interpretationem commisisset Ecclesiæ illamque omnium menti lucidissimam, apertissimamque exhiberet, quisnam inter pastorem, & gregem discerneret? quo jure idem Apostolus in 1. ad Corinth. affirmasset non omnes doctores esse, non omnes interpretes? quis non posset sibi arrogare munus docendi, Apostolicam missionem, onus præsbyterii, Evangelistarum sanctorumque ministerium? Audent quidem tantum facinus hæreticorum complures; sed reclamat eo loci, cap.XII. 29. Apostolus: *Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes Doctores: numquid omnes virtutes? nunquid omnes gratiam habent curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur?* Nota & corporis, membrorumque, quæ simul juncta sunt, ibidem traditam comparationem: ut enim tolleretur auditus, *si totum corpus* esset *oculus*, & corporis disrumperetur compago, si omnia membra haberent eumdem actum; ita abjicitur verbi ministerium, si omnes Scripturam percipiant, & scinditur unitas Ecclesiæ, si unicuique detur eadem interpretationis auctoritas. Quamobrem hæc supremis Pastoribus collata est, *Et Deus temperavit corpus, ei, cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem, ut non sit schisma in corpore*, inquit ibidem Paulus. Revera nulla secta hæreticorum sibi de Scripturarum perspicuitate blandientium potuit hactenus tenere unitatem; quoniam iste ad hunc sensum, ille ad alterum eadem verba detorquens, dogmata pro libito unusquisque subvertit. Ad Ecclesiæ ordinem accedit ejusdem divinæ Scripturæ dignitas, quæ postulat ut fidei mysteria absque arrogantia credantur, & Dei oracula assiduâ contemplatione versentur. Ita illustriores poetæ, & philosophi præstantissimi fabulas, & naturæ scientiam, ne vulgata vilescerent, peregrina phrasi, ac mirabili artificio obducere studuerunt. Ne repetam Augustini alloquium; ipse Lutherus morti proximus, ut refert Aurifaber, *Virgilium in Bucolicis*, inquit, *non potest intelligere, nisi qui fuerit quinque annis pastor: Virgilium in Georgicis non potest intelligere, nisi quinque annorum agricola: Ciceronem in Epistolis non intelligit, nisi viginti annis versatus sit in aliqua Republica insigni. Scripturas sanctas sciat se nemo degustasse, nisi centum annis cum Elia, Elisæo, Joanne Baptista, & cum Christo & Apostolis Ecclesiam gubernarit.*

Propositio II. Judicium de fidei quæstionibus nequit ex solis Scripturis repeti, sublata vivi Judicis auctoritate.

Demonstratur 1. quoniam potest in quæstionem venire ipse canon scripturarum: hæc autem quæstio quomodo e sacris literis componi poterit? Sit impius aliquis, qui utrumque testamentum repellat, per

quam alterius Testamenti auctoritatem poterit controversia ista resolvi? Pervulgatum est hoc argumentum, allatumque a Cano lib. I I. cap.7. & ab aliis. Sed accipe quanto verborum pondere illud urgeat Augustinus lib. XI. contra Faustum cap. 2. *Si non de aliqua particula, sed de toto audies contradicentem & clamantem, Falsus est: quid ages, quo te convertes? quam libri a te prolati originem, quam vetustatem, quam seriem successionis testem citabis? Nam si hoc facere conaberis, & nihil valebis; & vides in hac re quid Ecclesiæ Catholicæ valeat auctoritas, quæ ab ipsis fundatissimis sedibus Apostolorum usque ad hodiernum diem succedentium sibimet Episcoporum serie & tot populorum consensione firmatur.* Ratione consimili si de *autographia* unius libri, aut unius textus oriatur contentio, neque occurrit in alio libro, puta Historiam Susannæ, aut Adulteræ; undenam componi poterit hæc disceptatio? Si prætereа a disputantibus varii textus citentur, & unus neget alterius auctoritatem, & dicat, *Illud quod per te sonat falsum est*, (inquit ibidem Augustinus) *hoc autem quod contra te est, verum est*; quò adversarius confugiet? Contendat insuper aliquis recipiendos in canone libros apocryphos, aut ab hæreticis confictos, ut inductos a Basilide Prophetas, Bartholomæi, & Nicodemi Evangelia; aut a nonnullis Patribus commendatos, ut Hermam, Epistolam Barnabæ, Apocalypsim Petri; qua scriptura commonstrante hos inter apocrypha scripta rejiciemus? Detur prætereа antiquiorum librorum autographiam comprobari testimonio posteriorum: hos quorum auctoritate adversus impios possumus vindicare? Quæstio itaque de canone scripturarum, nisi ad judicium Ecclesiæ confugiatur, manebit semper ambigua. Atque hinc est, quod Athanasius in Synopsi rationem afferens, cur non recipiamus Evangelium Thomæ, respondet, *Quia non est in Catholico canone*. Et S. Pater lib. I. serm. Dom. in Monte cap. 3. scribit a nobis censeri apocrypham Apocalypsim Pauli, quoniam illam *Ecclesia sana non recipit*. E contra libros Machabæorum, aliosque ab hæreticis rejectos ipsius Ecclesiæ auctoritate retinemus, juxta regulam S. P. Augustini lib. I I. de Doctrina Christ. cap. 8. & lib. XVIII. de Civit. Dei cap. 36. Accedit in hujus argumenti confirmationem, quod Novatores aliquos veteris testamenti libros rejiciunt, quia non extiterunt in canone Judæorum, ideoque non ad sacrarum literarum judicium, sed ad Synagogæ tribunal, ut discernant sacrorum librorum auctoritatem, confugiunt, non denegantes Ecclesiæ Judæorum quod temere negant Catholicæ, & Orthodoxæ. Adversus nos etiam objiciunt quod recipiamus libros ab Ecclesia priorum sæculorum nequaquam probatos, a se vero omnes illos retineri, quos ante magni Gregorii tempora Ecclesia ipsa probabat, ut Piceninus ait in Triumpho cap. 2. num. 26. Vel Ecclesia hujus controversiæ Judex est, vel non est. Si primum affirmant, cur ad solam scripturam nos provocant?

cant? Si Ecclesia caret judicandi auctoritate; quid ad veterem Synagogam, quid ad Ecclesiam priorum sæculorum appellant?

Deinde probatur thesis, quia potest institui disputatio circa intelligentiam unius Scripturæ textus, quem utraque pars contendat diversum habere sensum. Sit in exemplo, *Hoc est corpus meum*; quæ verba proprie & literaliter accipiunt Lutherani, Calvinistæ autem figurative, & symbolice: aut hæc alia, *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, quæ Anabaptistæ de solis adultis, alii de omnibus promiscue accipienda esse docent. Si ex sola Scriptura hæc controversia dirimitur: quare hæretici eumdem sensum non assequuntur? quare idem dogma unanimiter non propugnant? Si allati textus ambigui sunt, cur non proferuntur alii tam expressi, & aperti, ut pars contraria acquiescat? At etiamsi proferrentur, nonne responderet Adversarius, ut Fausto Augustinus lib. XIII. cap. 4. *Quomodo ille, cui non credo profert mihi scripturas, quibus de illo credam; et eis ipse conatur dare auctoritatem, cum ego ipsi non credam?* Quomodo, inquiet Calvinista, affert adversus me Lutheranus divinam Scripturam, qua ipsi credam, si ipse scripturæ sensum non percipit? quomodo conatur illam explicare, si mihi obvia est opposita interpretatio? Similia reponet contra adversarium suum Lutheranus. Atque ita, si talis judiciorum forma præscribatur, ut nullum præter ipsam scripturam judicium expectandum sit, nullus litigiorum finis erit, &, quemadmodum comprobat experimentum, perpetuo dissidia inter Heterodoxos crudescent.

Accedit tertium argumentum. Distinguendum quippe est, ut possint utrinque litigantium rationes audiri, Judex, & Norma. Sit in exemplo, dum condito testamento, ac viro defuncto, qui de hæreditate disposuit, propinqui nequeunt ad concordiam revocari, norma quidem ad litem dirimendam sunt tabulæ a Notario conscriptæ, sed neuter jure bona testatoris acquiret, si unus aut neget producta instrumenta, aut ex his petat causæ suæ patrocinium, neque sit vivus Judex, qui expendat pugillaria, audiat dissidentes, & sententiam pronuntiet. Ita post Christi mortem intentarunt nobis litem ad hæc usque tempora hæretici, nec fuit eorum quispiam, qui testamentum, sacram scilicet divinamque Scripturam non proferret; hanc & nos tanquam Dei testamentum recipimus, hanc normam fidei, & veritatis regulam esse fatemur. At quomodo poterit dignosci, ad quos pertineat hæreditas, ad quos spectet Ecclesia, ad quos custodiendum fidei depositum, si proferentibus nobis libros aut Sapientiæ, aut Ecclesiastici, aut Machabæorum, respondent Sectarii, Non est testamentum Domini; aut promentibus Evangelia, reponunt aliam esse mentem Testatoris? Judicis vivi sententia necessaria est, qui decernat sacrorum Codicum germanitatem ac sensum. Apposite Augustinus in Psalmum XXI. num. 30.

num. 30. *Quare litigamus? Non intestatus mortuus est Pater: fecit testamentum, & mortuus est. Tandiu contenditur de hæreditate mortuorum, quamdiu testamentum proferatur in publicum; & cum prolatum fuerit, tacent omnes, ut tabulæ aperiantur, & recitentur. JUDEX intentus audit, advocati sedent, universus populus suspensus est, ut legantur verba mortui.* Nota alucinationem Picenini ex hoc loco, ut diximus, probantis scripturam esse controversiarum omnium *normam*, & *judicem*; quum Augustinus tam aperte *Judicem* a *testamento* secernat.

Comprobatur Catholica veritas eventu rerum. In veteri namque lege, quisnam, nisi summus Pontifex controversias dijudicabat? Non ad mortuos codices remittebantur diffidentes, sed ad *Sacerdotes Levitici generis, & ad Judicem, qui erat illo tempore*, Deut. XVII. 8. Mentiuntur autem Sectarii, dum ajunt ad Sacerdotes non spectasse judicium de controversiis fidei, sed tantum de legalibus. Eorum quippe erat pronuntiare, *Ubicunque quæstio esset de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus*. 2. Paralip. XIX. 10. Ipse Herodes *congregans principes Sacerdotum, & Scribas populi*, Matt. II. 3. ut sciscitaretur de loco, ubi nasciturus erat Messias, redarguit pervicaces, qui ajunt Sacerdotes nonnisi de ritibus ac cæremoniis protulisse judicium. Josephus in 2. adversus Appionem ait: *Omnium rerum inspectores, & controversiarum Judices constituti sunt Sacerdotes*. Vide Levit. X. 10. Ez. XLIV. 23. & Malach. II. 7. Si ad historiam novi testamenti mentem convertamus, orta quæstione de necessitate circumcisionis Act. XV. circa annum 49. Ae. V. Antiocheni non appellarunt ad Scripturam, sed ad Apostolos, qui tum temporis Jerosolymis morabantur: atque hi coacto Concilio se illius controversiæ idoneos Judices declararunt, dicentes: *Visum est Spiritui sancto, & nobis*, versu 28. Eadem judicii forma, non ad Scripturam, sed ad Ecclesiam appellando, anno 198. finita est caussa Quartodecimanorum. Simili judicio damnati anno 255. Novatiani, anno 266. in Concilio Antiocheno Samosatenses, anno 325. in Synodo Nicæna Ariani, anno 431. in Ephesina Nestoriani. Quid singulas repetam controversias? Nulla hæresis per solam Scripturam damnata est, nulla causa finita, nulla disceptatio absque vivorum judicum sententia, & examine, terminata.

Propositio III. Non est idoneum judicium, quod fit ex privato spiritu, & interiori cujusque fidelis persuasione.

Demonstratur primo: Incertum est, num spiritus iste privatus sit a Deo: & quamvis nonnunquam donum interpretationis sit alicui collatum, ut de Antonio sancto, perfectoque Aegyptio Monacho in Prolog. lib. I. de Doct. Christ. scribit S. P. Augustinus, nullus habet proprii spiritus certam, exploratamque persuasionem, & qui hanc se habere præsumit, insigniter inflatus est, ac superbus. Esse enim Prophetas,

tas, *qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident*, affirmat Ezech. XIII. 3. eum, *qui loquitur mendacium, ex propriis loqui, quia mendax est & pater ejus*, inquit ipsa Veritas, Joann. VIII. 44. atque in corpore Ecclesiæ omnibus a Spiritu, qui ubi vult spirat, non dari *interpretationes sermonum*, scribit Paulus in I. ad Corinth. XII. 28. 30. Spiritum autem hæreticorum non solum ob hanc rationem incertum esse probatur, sed etiam esse spiritum mendacii, præsumptionisque sacrilegæ, cum sibi temere attribuant, quod Christus nonnisi supremis Ecclesiæ rectoribus repromisit. Testem appellamus illius incertitudinis Zuvinglium, qui in Lutheranis palæstris edoctus ad Sacramentarios circa doctrinam Cœnæ defecit, alio *spiritu* interpretatus verba consecrationis; monitoremque habuit in somniis, de quo ipsemet scribit in *Subsidio de Euch.* non meminisse, *ater is fuerit, an albus*. Præsumptionis vero exemplum singulare tribuit Lutherus scribens initio libri contra Regem Angliæ, *Nactum se spiritum insignem contemptorem tam fraudis, quam furoris Papistici*. Et quodnam majus præsumptionis indicium, quam sibimet arrogare auctoritatem interpretandi Scripturam, illamque auctoritatem Romano Pontifici, & plenariis Synodis denegare? Interpretatio itaque facta privato spiritu, tanquam ambigua, fallax, & temeraria debet esse suspecta. Ac licet fieret divino spiritu afflante, non esset tamen ad faciendam fidem idonea, nisi accedente Ecclesiæ comprobatione: nam & Paulus Evangelium acceperat per revelationem Jesu Christi; & nihilominus illud cum Apostolis contulit, *ne forte in vacuum curreret, aut cucurrisset*, ut ipse scribit ad Galatas II. 2., scilicet, *ne secundum illos credidisset, & ne secundum illos evangelizaret*, ait in IV. contra Marcionem Tertullianus etiam a Grotio laudatus. Quare S. P. Augustinus lib. XXVIII. cap. 4. contra Faustum, *Quis est ergo tam demens*, inquit, *ut credat nescio cui ex transverso de Perside post ducentos & amplius annos venienti ..... cum ipse Apostolus Paulus post ascensionem Domini de cœlo vocatus, si non inveniret in carne Apostolos, quibus communicando, & cum quibus conferendo Evangelium, ejusdem societatis esse appareret, Ecclesia illi omnino non crederet?* Atque hujus argumentationis hæc summa est: Spiritus privatus aut est spiritus mendacii, aut veritatis: si mendacii, idoneus non est ad rectum judicium pronuntiandum; si veritatis, suam ab Apostolica Ecclesia postulat dijudicationem, nisi sui caussâ, illorum saltim, qui sunt instruendi; ideoque nullatenus privatus ille spiritus est ad formandos dirigendosque fideles sufficiens.

Deinde privatus ille spiritus, vel omnibus communis est, vel peculiaris. Si communis est, cur non conveniunt in singulis fidei dogmatibus Heterodoxi? cur ea verba *Hoc est corpus meum*, in tam diversas sententias distrahunt? cur Saxonici Lutherani in Colloquio Altembur-

temburgensi an. 1568. judicium Melanchthonis respuerunt, Electorales Melanchthoni subscribunt? Privatus est ergo ille spiritus, & qui eo ducuntur, proprio innituntur judicio, neglectis aliis. At quis non videt idem esse huic spiritui fidem substernere, & libertatem unicuique facere illud, quod magis libet, comminiscendi? Et quidem nonne quod libuit commentus est Lutherus, quod libuit Zuvinglius, quod libuit Osiander, quod libuit hæretici omnes? Rectissime ajebat de Præscript. Tertullianus, *Idem licuit Valentianis quod Valentino, idem Marcionitis, quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innovare*: meritoque Staplet. lib. x. cap. 4. hanc hæreticorum de privato spiritu assertionem comparat opinioni Socratis, unde Sectatores, ut scribit Augustinus VIII. de Civit. Dei cap. 4., *quod cuique placuit, sumpserunt*. Præterea ille spiritus, cum privatus sit, erit humanus; & revera divinus esse nequit, qui diversis diversa dictat, inspiratque dogmata omnino pugnantia. Quomodo ergo mihi persuadebunt hæretici idoneum esse judicem hunc spiritum humanum, subdolum, multiloquum, dum ipsi audent asserere obnoxium errori spiritum totius Ecclesiæ, hac tantum de caussa, quod humanum putent, & hominibus insidentem? Rursus si incertus sum hunc Scripturæ sensum esse inten tum a Deo, cur incertus non ero hunc spiritum privatum a Deo inspiratum esse? Quænam habet validiora argumenta, quænam ampliora veritatis indicia sensus metaphoricus, quem Calvinus affricat verbis consecratoriis, quæ non habet spiritus quo idem Calvinus sensum illum præfert & approbat? At si utrumque incertum est, quomodo per spiritum privatum Scripturæ sensum dijudicabo, incertum scilicet per incertum? Si certam persuasionem requiras, hanc hæretici omnes Calvino adversantes jactitabunt: si velis spiritum esse humilibus precibus petendum, se petiisse reponent; si firmissimam fidem exigas, ajunt omnes se credere. Qualem ergo hæreticorum spiritum, dum in contrarium sensum Scripturam trahunt, censeas alteri præferendum? Ad hæc privato illo spiritu carent proculdubio infideles; nam si hi spiritu recto ducuntur, nihil erit tam sacrilegum & nefarium, quod non sit patratum Spiritu sancto inspirante. Infidelis ergo quomodo ad fidem perduci poterit? Prædicatione, inquis, & Scripturarum sanctarum lectione: at dum audit, vel legit credendum esse Deum in Personis Trinum, & Dei filium natum ex Virgine, crucique suffixum, hærebit animo, neque tam reconditam doctrinam assequetur. Ipse enim privato spiritu caret, si verum est per illum dirigi solam mentem perfecte credentium. Itaque ut credat, postquam certis indiciis veram Ecclesiam detexit, debet se imbuendum ac dirigendum illius auctoritati committere. Paucis hæc omnia complectar: Privatus spiritus humanus est, fallax, errori obnoxius, multiloquax, non communis, non sibi constans, sed mortalium opinioni se attemperans, varius, levis, dissensio-

sensionis plenissimus; ideoque non ad componendas controversias conducit, sed ad magis ciendas, atque implicandas.

Insuper sapienter scriptum a Basilio Epist. ad Neocæsarienses, *Oportet, ut eadem sint animi industria præditi, & qui alienas scripturas judicaturus est, et qui illas conscripsit*: idque S. Doctor probat, quoniam nec de agrorum cultura potest judicare qui nunquam exercuit munus agricolæ, nec de rythmis, notisque musicis, qui mathematicis non fuit imbutus. Scripturæ ergo afflante divino Spiritu editæ, nonnisi Spiritus sancti diffuso lumine possunt intelligi. Forte id non denegabunt hæretici, sed quomodo nobis persuadeant privatum spiritum esse Spiritum sanctum? Hoc etiam Pseudoprophetæ audacter præsumunt. Oportet ergo, demonstrent se non esse Pseudoprophetas, ut privatum ipsorum spiritum comprobemus: quod nunquam propriæ persuasionis testimonio poterunt demonstrare. Hinc Petrus 2. Epist. 1. 20. ex quo Prophetæ locuti fuerint Spiritu sancto inspirati, infert propheticam scripturam non esse privato ingenio exponendam. *Omnis prophetia scripturæ*, inquit, *propria interpretatione non fit*, monetque eo loci a Pseudoprophetis cavendum. In hoc Petri testimonio ea verba *Prophetia scripturæ* significant scriptorum propheticorum, seu verbi divini expositionem, ut ad Ro. XII. 7. prima ad Corinthios XIII. 8. 1. Ad Thessalon. V. 20. nec videtur proprie per *Prophetiam scripturæ* ipsam scripturam propheticam, non scripturæ explicationem significari, ut in hunc locum observat Estius; nec vocabulo ἐπιλύσεως, quamvis interdum alia significentur, melius & in sacris literis frequentius aliud demonstratur, quam interpretatio & expositio. Itaque allati testimonii sensus est, *Scripturæ sacræ explicatio propria interpretatione, sive privata doctrina & auctoritate non fit*: ut inquiunt Estius, & Tirinus in hunc locum, Bacchinus Epist. 2. num. 4. Quod etsi *Prophetiam scripturæ* intelligamus eamdem scripturam propheticam, sensus erit nullam scripturam exponendam esse privato ingenio; qui sensus confluet in præcedentem. Non sunt ergo Scripturæ privato sensu interpretandæ, sed exponendæ eo spiritu, quo scriptæ sunt, spiritu nempe divino, quem Christus promisit Ecclesiæ.

Denique hæretici suorum testimonio possunt revinci. Henricus enim VIII. Anglorum Rex anno 1540. decrevit neminem præter Ecclesiæ Doctores posse Scripturas interpretari, inhibuitque populo ne illas exponere, aut ex illis ratiocinationes inferre auderet. Videatur Bossuet in Hist. Variat. lib. VIII. num. 64. Zuvinglius ad refellendos Anabaptistas lib. 1. de Baptismo p. 72. demonstrat non ad illos, sed ad Ecclesiam spectare scripturarum expositionem. Idem scribit Bucerus in Rat. can. exam. pag. 223. Cur demum hæretici ad controversias dirimendas non semel Synodos coegerunt, si unusquisque a proprio, privatoque spiritu debet dirigi? Respondere nequeunt ad Synodum conve-

convenire ad statuendam Ecclesiasticam disciplinam, non ad dogmata desinienda; nam Synodus Jenensis habita fuit adversus Zuinglianos, Dordrectana contra Arminianos, Carentonensis contra Calvinianos: & in singulis Novatorum conventibus actum de Eucharistia, de Baptismo, de Justificatione, ceterisque grassantibus controversiis. Quid etiam definiunt, nisi fidei dogmata, tot Confessiones ab hæreticis divulgatæ? Ipsi ergo velint, nolint, præter Scripturam, & privati spiritus persuasionem coguntur vivum Judicem adire, quem nullibi invenient, nisi in visibili, & Apostolica Ecclesia.

CAPUT IV.

Explicantur Scripturæ loca, quibus ad veritatem oppugnandam abutuntur Sectarii.

At Scripturam fidelibus singulis apertissimam esse hæretici demonstrare conantur sequentibus argumentis. Principio, inquiunt, Deuteronomii xxx. 11. legitur: *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum.* Divinæ ergo legis volumina, & consequenter sacri omnes libri, unicuique fidelium perspicua sunt. Verum hujus argumentationis falsissima est consequentia; nam asseritur tantum hoc loco, Deum non dedisse mandata impossibilia, sed literis consignasse eadem præcepta, quæ lex naturæ inscripserat singulorum hominum cordi: quare non urgent nos laudata Deuteronomii verba, sed ipsos hæreticos asserentes tam difficile esse implere mandata legis, quam caucasum transvolare. At legis præcepta æquissima sunt, levia, jucunda, & lata nimis, *Si caritas, quæ est plenitudo legis habitet in corde*, inquit Augustinus q. 54. in Deut. Hanc interpretationem confirmant proxima verba versus 14. *Juxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum.* Imo & in verbis præcedentibus, ubi legimus *mandatum non supra te est*, habet Hebraicus Codex, נִפְלֵאת הוא מִמְּךָ, *Non est separatum a te*, scilicet, *inscriptum cordi*. Ipse Fagius Volum. 1. Crit. Sacrorum p. 237. ait: *In corde dicit, quia legem cordibus Judæorum inscripserat Dominus, prinsquam in tabulis lapideis Decalogum insculpsisset. Vel in ore tuo*, idest *in ore Levitarum, qui e popularibus tuis sunt: nam labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ejus ore requirent*, Malach. 11. 7. Hæc Fagius. Itaque nihil poterunt hinc evincere Protestantes, nisi divina præcepta volentibus eadem implere esse levissima atque facillima.

Deinde objiciunt: Ps. xviii. 9. legitur: *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Ps. cxviii. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Ac Petrus ii. Epist. 1. 19. *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucer-*

lucernæ lucenti in caliginoso loco. Apertissimus est ergo, ac per se nitidissimum effundit lumen sacrorum librorum codex. Resp. Scripturam quidem lucernam esse, & pedibus ac semitis, idest, peragendis operibus regulam exhibere, sed revelatione supposita, & Doctorum Ecclesiæ præmissa declaratione; quod idem Psalmista affirmat citato Psalmo CXVIII.18. dicens: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua*, & v. 130. *Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis*. Petrus quoque non frustra caliginosum locum commemorat, sed ut demonstret, opus esse, ut qui lucem non habet, ab aliis, qui sacras literas callent, illam fœneretur; quemadmodum fecit Hieronymus dum perrexit Alexandriam ad Dydimum, & ab eo sciscitatus est quæ in Scripturis omnibus dubia habebat. Videatur idem Hieronymus Præfat. Comment. in Epist. ad Ephes. Ipsum Hieronymum de Scripturarum quæstionibus difficillimis consuluerunt Damasus Papa, Evagrius, Dardanus, & totius fere Orbis viri Clarissimi. Similiter S. P. Augustinum Volusianus, Marcellinus, Bonifacius, Honoratus, Simplicianus, alii. Atque his exhibita est in caliginoso loco lucerna, quam Sectarii contemnentes interpretamenta eorum, quibus a Domino dictum est, *Vos estis lux mundi*, facti rebelles lumini abjiciunt, & in explicandis textibus omnium expressissimis inter se more Andabatarum decertant.

Rursus opponunt. Isaiæ VIII. 20. mandat Dominus, ut in rebus ambiguis, recurramus tanquam ad judicem, *Ad legem magis, & ad testimonium*. Et Jeremiæ XXXI. 33. ne quis alienum judicium quærat, ait: *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam*. Respondemus autem, apud Isaiam eo loci damnari illos, qui ad pythones ac maleficos confugiunt, ut cognoscant futurorum eventus, quod districte prohibetur in lege Domini, Deut. XVIII. 9. Atque id liquet ex verbis proxime præcedentibus, *Et cum dixerint ad vos: Quærite a pythonibus, et a divinis, qui strident in incantationibus suis*. A Jeremia autem prædicitur novum Testamentum, in quo non solum lex forinsecus terret minitando, sed etiam gratia intrinsecus adjuvat amorem justitiæ inspirando, neque cordi inscribitur *atramento, sed spiritu Dei vivi*, ut inquit Apostolus 2. ad Corinth. III. 3. Audiatur Augustinus de Sp. & lit. cap. XXI. num. 36. *Quid sunt ergo leges Dei ab ipso Deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa præsentia Spiritus sancti, qui est digitus Dei, quo præsente diffunditur caritas in cordibus nostris, quæ plenitudo legis est, et perfectio finis?*

Insuper objiciunt. Joannis V. 39. Christus non ad Ecclesiæ judicium, sed ad solam scripturam remittit Judæos, ut veritatem Incarnationis jam peractæ, & Messiæ adventum cognoscerent, dicens, *Scrutamini scripturas*. Resp. Nihil ex hoc testimonio contra nos evinci posse. Primo quia nec Romana Ecclesia prohibet, ne veritatis ama-

tores sacrarum literarum studiis incumbant, sed hoc magnopere commendat, Dei verbum tanquam normam fidei, & fontem veritatis perennem nobis proponendo. At aliud est Scripturam expendere, scrutari, discutere, & ex ea veritatem inquirere; aliud ipsius authenticitatem dignoscere, sensum ambiguum definire, & de fidei controversiis absolute sententiam pronuntiare. Deinde eo loci Christus non remittit Judæos ad solam Scripturam, sed primo ad testimonium Joannis v. 33. postea ad opera a se patrata v. 36. ulterius ad testimonium, quod de illo perhibuit Pater v. 37. Quomodo ergo solam Scripturam hæretici hoc loco abutentes deprædicant? Præterea unde Judæi scripturas acceperant, nisi ex Traditione Majorum, & Ecclesiæ auctoritate? Insuper quomodo probant per illa verba, *Scrutamini scripturas*, Judæos ad sacrorum librorum lectionem remitti? Si fides habenda est Erasmo, non minus Græcis, quam nobis incertum est, utrum *Scrutamini* imperandi modo dictum sit, an indicandi. Idem scribit Vatablus. Cameron contendit esse potius indicativi, temporisque præsentis, imo & hæc est sententia Cyrilli apud citatum Erasmum. Erit ergo verborum illorum sensus, Vos scrutamini scripturas, sed iisdem, quod in eis præcipuum est non creditis, quum enim illæ de me testimonium perhibeant, *non vultis venire ad me, ut vitam habeatis*. Ex quibus infertur hoc argumento sententiam hæreticorum oppugnari; nam quemadmodum Judæi, licet scrutarentur Scripturas, quia non receperunt Joannis testimonium, non crediderunt Christi miraculis, non audierunt vocem Patris, obcæcati sunt, & videntes non viderunt; ita hæretici solam scripturam perlegentes, & sanctorum testimonia, miraculorum virtutem, & vivam Dei vocem ore summorum Ecclesiæ Pastorum prolatam pervicaciter contemnentes, veritatem pessumdant, & in tenebris delitescunt.

Præterea arguunt hæretici. Act. XVII. 11. Beroenses, ac nobiliores Thessalonicæ ad prædicationem Pauli *susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, si hæc ita se haberent*. Si Apostoli verba ad scripturarum judicium revocata sunt, quidni fas erit ex Scripturis de Pontificis Romani definitionibus judicium ferre? Resp. Beroenses non ad scripturas legendas se convertisse, ut crederent Paulo, jam enim verbum cum omni aviditate susceperant; sed ut in fide proficerent, videntes omnia, quæ de Christo ab Apostolo enuntiabantur, fuisse prædicta vaticiniis Prophetarum. Vidit id etiam Grotius, quem tanti faciunt Novatores, scribens in hunc locum Tom. 2. Op. Th. p. 630. *Non quod dubitarent de veracitate Pauli, & Silæ, sed ut Prophetica scripta cum illorum verbis conferendo, magis magisque in veritate confirmarentur, & haberent unde alios convincerent*. Hac intentione, animoque proficiendi unicuique fas est scripturas expendere, & ex illis veritatem investigare, judicio discussionis, non judi-

judicio definitionis, quæ duo callide heterodoxi confundunt. Adde diversam esse rationem illorum, quibus nova doctrina proponitur, & illorum, qui jam alicui Religioni se nuncuparunt. Illi enim si prophetias, si miracula, si rerum consonantiam, si auctorum fidem explorant, prudenter se gerunt, quum nemo teneatur credere, priusquam *motiva credibilitatis* ad trutinam revocaverit. Tales fuisse Beroenses conjicit Comment. in hunc locum Jo. Lorinus. At qui jam fide imbuti sunt, & Christi Religionem susceperunt, debent in ea supremi Judicis agnoscere auctoritatem; sine qua Religionis unitas nequit consistere.

Sextò contendunt probare in novo Testamento omnia fidelibus aperta esse, quoniam Apostolus in 2. ad Corint. IV. 3. scribit, *Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum; in iis, qui pereunt, est opertum*. Et in Apocalypsi V. 9. dicitur *Agnus*, idest, Christus aperuisse *librum*, & solvisse *signacula ejus*: ideoque post Christi mortem nullum amplius mysterium latet. Verum Apostolus tantummodo affirmat prædicationem Evangelii, & Christi fidem discipulorum opera per orbem terrarum diffundi, & si permulti Redemptionis mysteria non percipiunt, hæc illis abscondi, quia idololatriæ, flagitiisque dediti dignos se præbent, quos princeps hujus sæculi, sinente Deo, in errorem adducat: quod ex sola Paulinæ Epistolæ lectione obvium est. In Apocalypsi autem dicitur Agnus occisus accepisse librum, & solvisse signacula ejus, quoniam in Christi morte completi fuerunt typi veteris Testamenti, ut demonstravit etiam scissio veli, juxta communem Patrum ac Interpretum expositionem: cui addimus primo, librum ab Agno apertum in medio seniorum & quatuor animalium, Evangelistarum nempe, & Apostolorum, quibus Dominus aperuit sensum, *ut intelligerent Scripturas*. Deinde cum aperuisset Agnus unumquodque de septem sigillis, ait unum de quatuor animalibus, *Veni, & vide*: quæ sunt verba Petri principis Apostolici cœtus Joannem alloquentis, quia & dignioribus summus Ecclesiæ Rector pandit oracula. Tandem in libri aperitione significantur hic decreta Dei pertinentia ad Judæos, quæ Christus summatim prædixit Matth. XXIV. & Lucæ XXI. Si Novatorum aliquis petat, Quisnam hoc loci Petrum specialiter nominari existimet, quis expositionem hanc tradat? Respondeo, Grotius tuus, quem appellas illustrem, eximium, & singulis Romanensibus præferendum. Videsis Tom. III. Op. Th. pag. 1178. Si reponat hæreticus Grotium decipi; fateatur necesse est etiamnum librum iis, qui a Novatoribus doctiores habentur, obsignatum.

Addunt quædam loca, quibus videtur comprobari privati spiritus judicium. Hujusmodi sunt quod scribit Apostolus in priori ad Corinth. II. 15. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. Spiritualis autem judicat omnia, & ipse a nemine judicatur*. Joannes Epistola prima, II. 27. *Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos, sed*

sicut

sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est, & non est mendacium. Et in Evangelio cap. VII. 17. *Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet ex doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar*. At neque ista juvant Heterodoxos. Pro intelligentia testimonii Apostolici oportet inquirere quid sit *animalis* homo, quid *spiritualis*. Animalis homo dicitur, qui solum sensum, & naturale rationis lumen, per quod homo factus est in animam viventem, dijudicando sequitur, nulla imbutus Christianæ fidei doctrina, ut Ethnici aut omnino rudes, aut humana instructi philosophia. Spiritualis e contra est, qui fide, & illuminatione Spiritus sancti est illustratus. Sensus ergo est, quod nec philosophi, nec sensuum ductum sectantes percipiunt Trinitatem, Incarnationem, & alia Fidei mysteria, quæ credentes assequuntur; & quod hi optime deprehendunt deliramenta philosophorum negantium aut unius Numinis existentiam, aut animorum immortalitatem, aut rerum creatarum administrationem ac productionem; neque humana philosophia est adeo sublimis, ut possit de Christianorum rudimentis judicium ferre. Verum non ait Apostolus spiritualem hominem proprio spiritu omnium Scripturarum arcana pervadere, & ad omnes difficillimas quæstiones definiendas idoneum esse: quod licet alicui eximiæ sanctitatis viro aliquando concessum fuerit; nos cavere debemus, juxta Augustini monitum in Prolog. librorum de Doct. Christ. *tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisque cogitare & ipsum Apostolum Paulum, licet divina & cælesti voce prostratum & instructum, ad hominem tamen missum esse, ut sacramenta perciperet, & copularetur Ecclesiæ. Et Centurionem Cornelium, quamvis exauditas orationes ejus, & eleemosynas respectas ei Angelus nuntiaverit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non solum sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandum, quid diligendum esset, audiret*. Accedit quod ea verba, ἀνακρίνει τὰ πάντα, *judicat omnia*, non sunt idem, ac, *omnia definit*, sed, *recipit*, *approbat*, piaque affectione *dijudicat*; ut est in Proverbio apud Arist. III. Eth. 15. ὁ σπουδαῖος ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, *Probus de omnibus recte judicat*: quod explicat D. Thomas Lect. III. in cap. 2. Epist. I. ad Corinth. comparatione vigilantis, qui recte judicat se vigilare, & alium dormire, quoniam revera, *non sunt res quales videntur dormienti, sed quales videntur vigilanti*. Alioqui si imbutus fide judicat omnia, cur non expedit difficillima theoremata? cur indiget cum Eunucho, & discipulis euntibus in Emmaus expositore, & interprete? cur non cum Apostolo, & Cornelio ad Ecclesiæ magisterium accedit? Præterea haud male conjicit Cl. Estius Paulum in Epist. ad Corinth. *spiritualem* hominem appellare perfectum & jam Apostolicis documentis instructum, quemadmodum ad Galatas VI. I. inquit, *Vos qui spirituales estis hujusmodi instruite in spiritu lenitatis*. Consequenter docet *animalem dici*, qui credit utique, sed

ob

ob mentis imbecillitatem nondum percipere potest altiora mysteria, cujusmodi sunt pueri, ac rustici, quibus exposita Fidei Catechesi, inepte proponerentur quæstiones Theologicæ. Atque id colligit ex Apostoli scopo, verborumque complexu; nam principio ejusdem capitis rationem producens, cur non prædicaverit Corinthiis recondita fidei mysteria, inquit, *Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam*. Atque hanc responsionem tradit etiam Canus lib. 11. cap. 8. de locis. Ex qua adversus hæreticos retorquetur argumentatio. Enimvero sunt in Ecclesia complures in Christo parvuli, adhuc carnales, & qui ad instar Corinthiorum nondum escam, idest, sublimiorem doctrinam recipiunt, licet sint & spirituales permulti, qui traditas sibi doctrinas sensu ac ratione assequuntur. Igitur non omnes in Christum credentes habent spiritum, non solum interpretationis, sed nec discussionis ac discretionis. Quod autem ait Joannes in Epistola 1. verissimum est, etenim per spiritum fidei, & internam unctionem poterant Parthi dignoscere quicquid illis in implendis mandatis præstandum erat, necnon distinguere Pseudoprophetas negantes Verbi divinitatem & Incarnationem; sed illis hæc mysteria jam per Apostolicam prædicationem innotuerant, affirmante ibidem Joanne: *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam*. Ex hoc itaque loco tantum infertur habentes spiritum & unctionem Dei, nisi suis desint partibus, scire quid sibi ad salutem sit necessarium, nec in errorem ab hæreticis induci, si teneant acceptam ab Ecclesiæ Pastoribus institutionem. Addo internam unctionem non excludere externum Ecclesiæ magisterium, sed adjuvare mentem, & inspiratione occultæ virtutis efficere, ut quæ forinsecus dicuntur, formentur in corde, sicuti ut arbor poma ferat præstat internus vigor, sed necessarium est tamen, ut agricola forinsecus operetur, adhibeatque diligentem culturam. Si magisterium Ecclesiæ non requiritur, *Quid ergo nos facimus, quia docemus? Si unctio ejus docet nos de omnibus, quasi nos sine caussa laboramus*, inquit S. P. Augustinus Tract. 111. in Epist. Joan. paucisque interjectis ita ipsum Joannem alloquitur: *Tu dixisti, quia unctio ipsius docet vos de omnibus, ut quid talem Epistolam fecisti? quid illos tu docebas? quid instruebas? quid ædificabas?* Ac subinde producit allatum agricolæ exemplum, confirmatque illud verbis Apostoli 1. ad Corinth. 111. 6. *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit*. Addo etiam sermonem Joannis dirigi ad Ecclesias, non ad fideles singulos in particulari, hoc sensu, Spiritus sanctus vestras Ecclesias docet, nec opus est, ut Pseudoprophetæ, quorum multi exierunt in mundum, se apud vos intromittant quasi veritatem docturi. Vide Sylvium Opusc. v. lib. 1. q. 3. art. 6. ad 5. Eadem responsione expeditur quod depromitur ex Evangelio ipsius Joannis.

nis. Qui enim fecerit voluntatem Dei, doctrinam sibi in suo statu necessariam habebit cognitam ac perspectam, non tamen sine doctore externo; quemadmodum Judæi, quos Christus alloquitur, Evangelium tantis argumentis annuntiatum & comprobatum recepissent, si divinis præceptis obtemperassent, dum Deus illis dederat Filium suum in ducem, ac præceptorem.

Denique, inquiunt Sectarii, cum Scriptura sit verbum divinum nequit ab homine testimonium accipere, nam & Christus Jo. v. 34. dixit, *Ego autem non ab homine testimonium accipio*. Quid enim magis absurdum, quam divinam auctoritatem ab humana robur accipere, & confirmari? Respondemus autem, *τὴν μαρτυρίαν λαμβάνειν*, *testimonium accipere*, apud Joannem duplicem habere sensum; primus est, *alterius testimonium admittere*: secundus *alterius testimonium requirere*, eoque *indigere*. Priori sensu ait Joan. cap. III. 32. *Testimonium ejus nemo accipit*, & Ep. I. v. 9. *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est*. In altero sensu inquit Christus, *Ego non ab homine testimonium accipio*: de ipso enim propria opera perhibebant testimonium, ut ibidem ait, *majus Joanne*. Nego itaque quod Christus non admittat aliud testimonium, etsi illud non ita requirat, quasi aliunde ipsius veritas non consistat. Eo enim loci versu 32. ait: *Alius est qui testimonium perhibet de me, & scio quod verum est testimonium, quod perhibet de me*: & cap. XV. 27. Apostolos alloquens, ait, *Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis*. Igitur Christus & Joannis, & Apostolorum testimonium accepit. Ab hoc autem testimonio veritas non habet in se robur ac firmitatem, sed explicatur, proponitur, exhibetur. Præterea Christus Joan. v. sermonem instituit de propria divinitate ac missione; quam cum probassent tot prodigia ab ipso patrata, testatus esset apud Jordanem cælestis Pater, ac olim prænuntiassent recepta a Judæis prophetarum oracula, non opus erat humano testimonio corroborare. Nunc vero si ambiguum sit judicium de scripturis, de dogmatibus, de emergentibus controversiis, quomodo spreta Ecclesiæ auctoritate poterit veritas definiri?

Objectant præterea hæretici sanctorum Patrum auctoritatem. Etenim asserere videntur Scripturam unicuique apertam esse, & non indigere vivis judicibus Justinus, Joannes Chrysostomus, & S. Pater Augustinus. Et Justinus quidem cum Tryphone disputans eumdem solis propheticis testimoniis revincit, eaque tam enucleata esse contendit, ut auditione sola, non interpretatione opus habeant. Chrysostomus hom. 3. in 2. ad Thessalonic. affirmat *omnia ex Scripturis divinis plana esse*. S. autem Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana cap. VI. ait: *Magnifice & salubriter Spiritus Sanctus ita Scripturas sanctas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Nihil enim fere de illis obscuritatibus eruitur, quod non*

non planissime dictum alibi reperiatur. Quæ ergo in uno Scripturæ textu apparent intellectu difficilia, aliorum textuum collatione enodantur.

Respondeo perperam Sectarios ad Patrum auctoritatem confugere. Quomodo enim, si Scriptura clara est, neque indiget Ecclesiæ approbatione, latere in illa divinorum mysteriorum thesauros omnes asseruerunt? Quomodo obscurissimam appellarunt Irenæus lib. II. cap. 47. Origenes lib. 3. contra Celsum, Clemens Alexandrinus, & Basilius supracitati? Quomodo Chrysostomus ait esse agrum in quo absconditus est sapientiæ thesaurus, ejusque profunditatem miratur hom. 40. in Joannem, 19. in Acta, & in Epistolam ad Philippenses? Quomodo Ambrosius Epist. 44. ad Constantium scribit esse mare habens in se profundam altitudinem propheticorum ænigmatum? Quomodo Hieronymus scribit ad Paulinum, eam sine magistro ac doctore intelligi non posse, & quæst. x. ad Hedibiam, tantis obscuritatibus involutas esse Epistolas Pauli, ut ad illas intelligendas Spiritus sancti indigeamus auxilio? Quomodo sanctissimus parens Augustinus eodem, quem objiciunt, loco inquit quædam Scripturæ dicta obducere caliginem densissimam, & edomandam esse labore superbiam, atque in illius Operis prologo Pauli Apostoli & Cornelii nobis exemplum proponit, ut nos Ecclesiæ magisterio imbuendos subjiciamus, vitemusque præsumptiones superbissimas & periculosissimas? Itaque Justinus loquitur de Messiæ adventu, & cum Judæo recipiente prophetarum oracula, quibus evidenter demonstratur venisse promissum in lege Reparatorem: unde tantum infertur quædam in Scripturis prænuntiata posse propugnari adversus inimicos veritatis, dummodo & hi ex majorum suorum traditione Scripturas ipsas recipiant. Chrysostomus intelligendus est de ea Scripturarum parte, quæ continet moralia præcepta, quæ ut plurimum dilucide proponuntur: quamquam in iis etiam Ecclesiæ institutionem aliquibus necessariam agnoscit, dum ait citata hom. 3. *Si non potueris assiduitate lectionis invenire quod dicitur, accede ad sapientiorem, vade ad Doctorem*. S. P. Augustinus, neque de omnibus Scripturæ locis accipiendus est, ut liquet ex illa particula, *fere*: neque commendat Scripturas absque Ecclesiæ auctoritate & consultatione: sed de hac scribit proximo capite VIII. *In Canonicis autem Scripturis Ecclesiarum catholicarum quamplurium auctoritatem sequatur*. Ac lib. III. ejusdem Operis cap. 2. *Consulat regulam fidei, quam de Scripturarum planioribus locis, & Ecclesiæ auctoritate percepit*. Similiter libro primo contra Cresconium cap. 33. *Quisquis falli metuit obscuritate quæstionis, Ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate sacra Scriptura demonstrat*. Quid plura? Trita est omnium sermone præclara Augustini sententia cap. 5. contra Epistolam Fundamenti: *Ego vero Evangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoveret auctoritas*.

Postremo hæretici argumentantur a ratione, nobisque objiciunt vitiosum circulum. Enimvero probamus Scripturam ex Ecclesia. Ecclesiam autem unde probamus? Ex Scriptura. Agimur itaque in fallaci circulatione, non minus ac inepte & stolide vagaretur, qui comprobaret matris alicujus honestatem ex testimonio filii: & interrogatus, undenam sciat filium esse testem idoneum ac probum, reponeret id patefieri attestatione matris. Addunt penes Ecclesiam nullam haberi auctoritatem irreformabilem, cum omnis homo sit mendax, ideoque minime aptus ad ferendum judicium de verbo Dei, quod subjici nequit errori.

Respond. Si aliquis imperite argutando fallaci ambitu circumagitur, hunc esse Paræum, aut Calvinistam alium similia adversus Catholicos effutientem. Nam unde probant Sectarii esse normam ad Scripturam dijudicandam privatam inspirationem? Ex ipsa Scriptura? Unde norunt Scripturam esse divinam, atque hoc, vel illo sensu exponendam? Ex privati spiritus persuasione. Ipsi ergo hæretici vitioso ambitu circumaguntur. At nos nequaquam tali circulo agi constat, quia *circulus* committitur, quando hoc per illud, & illud vicissim per hoc probatur apud illum, qui neutrum concedit, atque ita circulatur qui apud Judicem probare nititur honestatem matris testimonio filii, & honestatem filii testimonio matris, quum tam filii, quam matris honestas inexplorata sit & ambigua: circulantur hæretici, qui nobis contendunt demonstrare privatum spiritum ex Scripturis apertissimis, easdemque Scripturas ex persuasione privati spiritus, dum nos utrunque negamus, & Scripturas quas proferunt esse apertissimas, & privati spiritus persuasionem ad Scripturas dijudicandas idoneam esse. Versaremur & nos in tali circulo, si ad refellendum Paganum comprobaremus veritatem Religionis Christianæ ex Scripturis, veritatem Scripturarum ex fide, quæ viget in Religione Christiana, dum Paganus ille utrumque præfracte denegat. Hunc non tali methodo ad fidem pertrahere studeremus; sed propositis argumentis 111. cap., quæ dici solent *motiva credibilitatis*; ac demonstrata summi Dei revelantis auctoritate, illum adigeremus ad præstandam fidem Ecclesiæ ob eamdem Dei auctoritatem, implorata, a qua fides est, Christi gratia. At inimicos veritatis, qui ex fidei controversiis aliquam nobiscum propugnant, ex veritate quam probant nitimur refutare. Negant Manichæi vetus testamentum? Manichæos confutamus ex testamento novo quod approbant. Negant Lutherani auctoritatem Ecclesiæ? Lutheranos revincimus ex utroque testamento quod non abjiciunt. Negat Catholicorum aliquis incompertum sibi dogma? Catholicum convincimus auctoritate Ecclesiæ, cui se submittit. Atque id non est circulando vagari, sed rectà aggredi oppugnatorem. Ubi autem Novatores omnia fere Romanensium Theologorum dogmata impugnantes nobiscum decertant,

certant, non utimur nos uno duntaxat Scripturæ textu; sed ubi negant Ecclesiæ judicium, urgemus testimonia Evangelii: ubi Traditiones, opponimus Epistolas Pauli: ubi Scripturarum canonem, obtrudimus & Traditiones, & Ecclesiæ judicium, quæ duo jam ex Scripturis comprobavimus. Atque ita non ex ignotis ignota, sed ex probatis ea quæ negantur inferimus. Quod si unum Scripturæ locum ex ipsa Scriptura explicamus, confugimus ad contextum magis expressum; ad sacri Scriptoris scopum, ad magis probatam Versionem, ad linguarum etiam proprietatem atque syntaxim, & ex iis quæ nota sunt, ea quæ ignota erant interpretamur, recepto tamen, quod spernunt Sectarii, vivorum Judicum magisterio. Si hoc sit vagari circulatione; nulla est, quæ non laboret tali vitio, in qualibet scientia ratiocinatio.

Dum objiciunt omnem hominem esse mendacem, quid aliud probant, nisi mendacem esse Lutherum, mendacem Calvinum, mendacem cujusque hæretici spiritum, qui proculdubio est humanus? Et quidem hujus mendacii argumentum est arrogantia, vanitas, pervicacia, contradictio, & quæ paullo supra redarguimus. At summus Ecclesiæ Rector, licet homo sit, divino Spiritu dirigitur, juxta factam beato Petro promissionem, quod nunquam deficiet fides ejus, & nunquam portæ inferi adversus eum prævalebunt. Ceteris directio Spiritus sancti non adest, nisi cum ipso Ecclesiæ Capite conjuncti sint; ac propterea controversiarum fidei supremus Judex est solus Romanus Pontifex; cujus auctoritatem alibi vindicabimus.

C A P U T V.

Præter divinam Scripturam sacras quoque Traditiones esse admittendas.

NOVATORES, ut diximus, solam Scripturam judicandorum dogmatum normam & regulam statuunt, quoniam illam pro libito in pravum sensum detorquentes facilius veritati repugnant, erroremque suum insolenti pervicacia tutantur, facti veterum omnium hæreticorum imitatores. Nam post Sadducæos, qui ante Christi adventum in Hebræorum gentem plures hæreses intruserunt, temere negantes quicquid veteris Testamenti scriptis non continetur, ut scribit Josephus lib. XIII. Antiq. cap. 18., nullam præter Verbum Dei scriptum fidei regulam agnovere priorum duorum sæculorum hæretici, Valentiniani præsertim, & Gnostici, apud D. Irenæum lib. III. cap. 2. Idem præstiterunt Ariani rejicientes *Homoousion*, propterea quod in nullo sacro librorum scriptum sit, ut liquet ex Epistola S. P. Augustini ad Pascentium, & ex I. adversus Maximinum libro: idemque Ma-

cedoniani, & Eunomiani refutati a Magno Basilio in Opere ad Amphilochium, Eutychiani, ut liquet ex Act. I. Concilii Chalcedonensis, Pelagiani, apud S. Patrem August. de Nat. & Grat. cap. 39. aliique hæretici omnes. At præ ceteris bellum Traditionibus indixere Lutheri, Calvinique gregales: & ex his majori fortassis audacia, extremoque conatu Chemnitius, Dallæus, Georgius Callixtus, ac Basnagius. Innumeri ex adverso pii, doctique Theologi Verbum traditum propugnarunt: cumque communia hæreticorum argumenta diluant Canus, Bellarminus, Valemburgenses, aliique sacrarum Controversiarum Tractatores; Chemnitium refutavit in libris Stromatum Wilelmus Lindanus: Dallæo satisfecit Nicolaus L'Herminier Tom. 8. pag. 194. & Natalis Alexander differt. XVI. 2. Sæculi, ac Samueli Basnagio Abbas Benedictus Bacchini in Epistolis Polemicis vernacula lingua contra Jacobum Piceninum conscriptis. Ut ex Nostratibus aliquos recenseam, præter Hyacinthum Tonti, & Taddæum Caluschi superiori capite commemoratos, dignus est qui legatur Carolus Moreau Tom. III. Tertull. pag. 716. & seqq.

Ut præsens quæstio dilucide resolvatur, præmittendum est, quid sit Traditio, quotuplex, & quibus notis discerni possit. Ac primo appellantur Traditiones illa quoque dogmata, quæ in Scripturis sanctis continentur: quo sensu falsi testes Act. VI. 14. de Stephano dixerunt: *Audivimus enim eum dicentem: Quoniam Jesus Nazarenus hic destruet locum illum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses*. Deinde Traditio accipitur pro doctrina, quæ primum prædicatione Apostolorum propagata est, postea sacris etiam literis consignata: ut I. ad Corinth. XI. 23. *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus, etc.* Tertio Traditio accipitur prout verbo Dei scripto non continetur, sed ore a patribus derivatur ad posteros: atque de hac Traditione cum hæreticis ad solam Scripturam provocantibus decertamus, affirmantes plura a nobis de fide tenenda esse, quæ in Verbo Dei scripto minime inveniuntur expressa.

Traditionum autem genus multiplex est. Aliæ sunt divinæ, quæ nonnisi a Christo Domino ducunt originem, ut quæ spectant ad formam & materiam Sacramentorum, a Deo homine, qui solus potuit gratiam sensibilibus signis alligare, institutorum. Quædam sunt Traditiones Apostolicæ, quæ ab Ecclesiæ incunabulis, ab Apostolis divino Spiritu afflatis Ecclesiis fuerunt propositæ, ut jejunum quadragesimale in Christi memoriam, animarumque medelam primitus institutum, & fidei symbolum recitandum a Catechumenis sacro lavacro expiandis. Aliæ sunt traditiones Ecclesiæ sano, providoque consilio inductæ, & paullatim receptæ, cujusmodi sunt ritus in Sacramentorum administratione servandi, ordo precum, festorum plurium institutio, & alia id genus permulta: in quibus distinguendum est, quod servat universalis Eccle-

Ecclesia, & quod in usu est apud Ecclesias peculiares, ut de jejunio sabbati scribit S. P. Augustinus in Epistola ad Casulanum, & de cantu Ecclesiastico lib. IX. Confess. cap. 7. Non contendimus adversus hæreticos servandas esse traditiones omnes singularium Ecclesiarum, sed divinas, Apostolicas, & universalis Ecclesiæ usu, & auctoritate probatas: in ceteris dicimus sequendum morem illius Ecclesiæ, apud quam commoramur. Harum traditionum quædam ad doctrinam spectant, ut dogma de canone Scripturarum, & de perpetua Deiparæ Virginitate: quædam ad mores, ut jejunium, Sanctorum cultus, Monachalis institutio: quædam ad disciplinam, ut baptismi collatio per immersionem, vel ablutionem. Postremum locum tenent traditiones humanæ, quæ, ut ab Ecclesiasticis discernuntur, sunt instituta hominum pro libito inducta, ac sæpenumero legum præscriptionibus adversantia; ut de traditionibus Pharisaicis diximus hujus voluminis pagina 35.

Ad discernendas Christi, & Apostolorum traditiones his regulis utimur. I. Si universa Ecclesia tanquam fidei dogma amplectatur, quod nonnisi solus Deus potuit constituere, etsi scriptum illud non sit, descendit tamen ex traditione divina. Hujus regulæ ratio est, quia cum Ecclesia universa non possit errare in fide; quicquid tanquam de fide credendum proponit, id certissime a Deo revelatum est. Traditur hæc regula ab Irenæo lib. III. adversus hæreses cap. 2. a Tertulliano de Præscript. cap. 28. a Cypriano lib. III. Ep. 13. & a S. P. Augustino lib. 2. de Baptism. cap. 7. II. *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur*. Deprompta est hæc regula ex S. P. Augustino lib. IV. de Baptismo contra Donat. cap. 24. hujusque regulæ ratio aperta est, quoniam vetusta consuetudo, cujus institutionem ac initium non invenimus, ad Apostolorum usque tempora debet referri. III. Doctrina, quam Ecclesia universa quovis sæculo propugnavit, aut si in aliqua particulari Ecclesia viguisse non constet, perpetuo tamen servata est in Ecclesiis præcipuis, atque Apostolicis, ex Christi, & Apostolorum traditione manavit. Desumpta est hæc regula ex Irenæo lib. III. cap. 2. & 3. & ex Vincentio Lirinensi cap. 2. Commonitorii: & liquet; nam dum servamus antiqua dogmata Ecclesiarum Apostolicarum, ab his sensibus nullatenus recedimus, quos majores, ac patres nostros habuisse comperimus. IV. Si uno ore viri Ecclesiastici testentur dogmata aut consuetudinem ab Apostolis derivasse, aut contrarium asserentes tanquam hæreticos reprobent; divinæ aut Apostolicæ traditionis certum est argumentum. Ita docuerunt PP. Septimæ Synodi art. 6. Hieronymus in Epist. ad Pammach. & Leo Papa Epist. 13. ad Augustam: quod & rationi consentaneum est, quia dum adhæremus doctoribus Ecclesiasticis, & disjungimur ab hæreticis, sequimur Spiritum veritatis, rejicimusque Pseudoprophetas, hominesque mendaces.

daces. Vide Melch. Canum libro III. cap. 4. Franc. Sylvium lib. II. Controv. Q. III. art. 5. Gasp. Juenin. Dissert. IV. q. II. cap. 3. &c. E contra traditio divina, aut Apostolica censenda non est, si non ab universa Ecclesia servetur, sed vigeat duntaxat in aliqua Ecclesia particulari: si perantiqua non sit, ejusque institutionis designetur origo: si a perpaucis, licet antiquis, Scriptoribus commemoretur, sed repugnent alii numero, doctrina, & auctoritate præcipui: si denique viri Ecclesiastici, & Apostolica præsertim Ecclesia, tanquam novellam adinventionem illam repudient, atque proscindant. Legatur S. Vincentii Lirinensis Commonitorium cap. 20. 21. 22. 28. His præmissis sit

Prop. Admittendæ sunt divinæ, & Apostolicæ Traditiones.

Demonstratur primo; quoniam nemo sanæ mentis negare potest, Ecclesiam antiquiorem esse Scripturis, & aliquandiu solam traditionem veræ fidei normam fuisse. Etenim in lege naturæ nulla Scriptura extitit, quæ divinam haberet auctoritatem. Primus omnium canonicos libros ad Ecclesiæ institutionem aut Jobus scripsit, aut Moses, nam librum Enoch, aliosque vetustos neque Synagoga tanquam divinos unquam habuit: & nihilominus ad notitiam usque nostram pervenerunt sacrificia, quæ obtulit Abel, Dei cultus confirmatus ab Enos, immolata a Noe holocausta, acceptum a Deo mandatum circumcisionis, & posteris Abrahami annuntiatum, altaria a Jacob erecta, aliaque legis naturæ instituta, absque membranis, tabulisque servata. In lege itaque naturæ fidei regula non erat verbum scriptum, sed traditum, per quod filii a parentibus religionem, ritumque colendi Deum edocebantur; quemadmodum innuit S. David, dicens: *Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera, &c.* Ps. LXXVII. 5. In lege autem Moysi, etsi plura sacris literis fuerunt conscripta, plura tamen alia fide certissima tenebantur ex sola traditione majorum. Atque ut mittam, quæ negant hæretici, ut sacrificia pro defunctis, quæ ante Machabæorum tempora nulla Scriptura legis expresserat; aut quæ speciatim designare non possumus, ut remedium pro femellis ad originalem maculam expiandam: undenam acceperunt Judæi Moysen esse Auctorem librorum, qui sub ejus nomine circumferuntur, eosque fuisse Deo inspirante exaratos, nisi ex traditione? unde ceterorum sacrorum librorum, nisi tradente Synagoga, canonem habuerunt? unde cruentis victimis didicerunt præsignari Christum Reparatorem? Profecto ex Patrum institutione, de qua idem Regius Vates Psalm. XLIII. *Deus auribus nostris audivimus, Patres nostri annuntiaverunt nobis*. Si denique de Evangelica lege sermonem instituamus, Christus Dominus nihil scripsit, quod canonicum esse sciamus; nec Apostolis præcepit, ut literis mandarent Evangelica dogmata, sed ut ea universis hominibus annuntiarent, adeo ut Christi fides, juxta Prophetarum vaticinia, prius cordibus, quam tabulis inscripta fuerit.

rit. Præcessit itaque Traditio Scripturam, & aliquando Ecclesia & Religio absque Verbo Dei scripto substiterunt.

Demonstratur secundo; nam, ut liquet ex præcedenti capite sola Scriptura non est dijudicandorum dogmatum norma. Sine Ecclesiæ auctoritate Evangelio nemo prudens assentiretur: illius judicio canonicos libros secernimus ab Apocryphis, & sensus Scripturarum ambiguos non privato spiritu definimus, sed docente Ecclesia tantummodo, sine erroris periculo assequimur. Arbitror id paullo supra fuisse sufficienter comprobatum. At Ecclesia qua regula uti potest sive ad canonem sacrorum librorum definiendum, sive ad sensum obscurum perplexumque enodandum, nisi forte traditione Majorum? Ipsa commonstrante quatuor tantum Evangelia suscipimus, & spuria ac fictitio nomine intrusa repellimus, ut lib. VI. H. E. cap. 10. & 19. probat Eusebius testimonio Serapionis, & Origenis. Neque est necessaria aliorum testium auctoritas; postquam vidimus inepte probari ex scriptura scripturæ ipsius canonem, aut inspirationem. Idem asserendum de Scripturarum interpretatione; quam ex unanimi Patrum sensu petendam esse, jure meritoque scribit Agatho Papa in Epistola, quæ extat Act. IV. Synodi sextæ. *Si enim*, ut verbis utar Lyrinensis cap. 38., *divinis eloquiis, sententiis, promissionibus Diabolus & discipuli ejus utuntur: quid facient Catholici omnes, & matris Ecclesiæ filii quonam modo in Scripturis sanctis veritatem a falsitate discernent? Hoc scilicet facere magnopere curabunt, quod in principio Commentarii istius sanctos, & doctos viros nobis tradidisse scripsimus, ut divinum canonem secundum universalis Ecclesiæ Traditiones, & juxta Catholici dogmatis regulas interpretentur*. Traditio itaque tam ad discernendas divinas Scripturas ab apocryphis, quam ad illarum sensum legitimum disquirendum est summopere necessaria.

Tertia demonstratio fit. Plura nobiscum hæretici propugnant dogmata, quæ nequeunt ex Scripturis probari, quum ibidem aut nullo pacto, aut nonnisi obscure contineantur. Perpauci sunt, qui adversus Helvidium non fateantur perpetuam Deiparæ virginitatem, & contra Apollinaristas descensum Redemptoris ad Inferos. Baptizandos pueros ante usum rationis defendunt adversus Anabaptistas cum Lutherani, tum Calvinistæ: utrique censent valere collatum ab hæreticis baptismum. Nequeunt hæc ex sola scriptura demonstrari. Alia ex scriptura quidem inferuntur; at non si traditionem contemnas: processionem Spiritus sancti a Filio, divinarum personarum in una, eademque substantia æqualitatem, Sacramentorum numerum, aliaque multa non ita expresse in canonicis Scripturis invenies, ut inde possint adversarii prorsus refelli. Imo si quæ in Scripturis expressa sunt, facile in contrarium sensum detorquentur, Patrum traditione rejecta. *Et jam Protestantes* (inquit Grotius in Annotatis ad Consult. Cassandri) *quæ tuen-*

tuentur, ea non sunt omnia αὐτολεξεὶ, *ad verbum, in sacris literis: Dicunt admittendas consequentias. At ipsi consequentias sæpe admittunt ex privato cujusque ingenio: unde tot & tam gravia inter ipsos dissidia, & quotidiana divortia. Catholici vero eas admittunt consequentias, quas admisit vetus Ecclesia antiquo, & universali consensu. Atque ita stat omne verbum in duobus testibus, in Scriptura & in Traditione, quæ mutuo facem sibi allucent.* Vidit hujus argumenti firmitatem etiam vir ille peracutus, a communione nostra alienus.

Quartum argumentum depromitur ex confutatione hæresum, quæ non solum Scripturis, verum etiam Traditione, & hac præsertim fuerunt refutatæ. Gnosticos refellit S. Irenæus lib. III. cap. 3. primum ex Traditione Ecclesiæ Romanæ, cujus dogmata probat esse inconcussa ex legitima successione Pontificum a Petro usque ad sedentem eo temporis Eleutherium; deinde ex Traditione Ecclesiæ Smyrnensis, quæ Episcopum ac magistrum habuit virum ab Apostolis edoctum, & cum eisdem conversatum, sanctissimum scilicet, invictissimumque Christi martyrem Polycarpum: tertio ex Traditione Ecclesiæ Ephesinæ, quam fundavit Paulus, ac diu rexit Joannes, & quæ poterat traditionis Apostolicæ verax testimonium præbere. Confutatos Arianos in magna Nicæna Synodo ex vetustis Episcopis, & Scriptoribus, qui ante eamdem Synodum eos, qui Filium Dei facturam esse dicerent, non autem Patri consubstantialem reprehenderant, scribit libro I. H. E. cap. 8. Theodoritus. Quinta Synodus, sive Constantinopolitana II. can. 9. anathematizavit Nestorianos autumantes Verbum incarnatum adorandum non esse eadem adoratione cum assumpta humanitate, *sicut ab initio Dei Ecclesiæ traditum est*. In Sexta Synodo, seu Constantinopolitana tertia, discussa sunt omnium præcedentium Patrum testimonia ad evincendas duas in Christo voluntates, & profligandam hæresim Monothelitarum, ut liquet ex Act. IV. X. & XVIII. Septima vero, idest, secunda Nicæna nonne in definitione fidei confirmavit sacrarum Imaginum cultum ex Ecclesiastica Traditione? Idem præstitisse adversus subortas alias hæreses posteriora Concilia, neque hæretici denegant. Tenuerunt eamdem viam sancti Patres, de quibus paullo infra. Incredibile autem est Ecclesiam Christi in refellendis hæresibus usam fuisse incertis, fluxisque argumentis. Si ergo adversus inimicos veritatis semper objecit Veterum Traditiones; sunt istæ Ecclesiasticorum dogmatum fulcrum firmissimum atque inconcussum.

Sit argumentum quintum petitum ex sacris literis. Proverbiorum I. 8. legitur: *Audi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ*; quod de Traditionibus sanctæ matris Ecclesiæ interpretatur laudandus infra Epiphanius. Joannes ultimo: *Sunt & alia multa quæ fecit Jesus, &c.* ex quo loco Traditiones comprobat S. Thomas III. p. q. 83. art. 4. Apostolus Paulus I. ad Corinth. XI. 3. commonstrans se

se plura Corinthiis traditurum, quæ in Epistola prætermittebat, *cetera*, inquit, *cum venero disponam*: hinc enim S. Pater in Epistola ad Januarium 118. nunc 54. cap. 6. probat ex Apostolica traditione descendere quod Eucharistia nonnisi a jejunis accipiatur, & ab Apostolis ordinatum esse quod universa per orbem servat Ecclesia, neque ulla morum diversitate variatur. Idem Apostolus 2. ad Thessalonicenses 11. 14. ait: *Itaque fratres state, & tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per Epistolam nostram*. De quo testimonio Orat. IV. Chrysostomus: *Hinc est perspicuum quod non omnia tradiderunt per Epistolas, sed multa etiam sine scriptis, & ea quoque esse fide digna. Quamobrem Ecclesiæ quoque traditionem censemus esse fide dignam. Est traditio: nihil quæras amplius*. Similia Damascenus lib. IV. cap. 17. Timotheum vero idem Apostolus II. Epistola cap. I. ita alloquitur: *Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum*. Quo in loco apertissime traditiones commendare primo testatur prælaudatus Chrysostomus scribens in ea verba: *Non modo per literas, sed etiam verbis discipulo quæ essent agenda dictavit: quod plurimis aliis in locis ostendit, dicens: Sive per verbum, sive per Epistolam, quasi per nos missam. Ne igitur minus aliquid doctrinæ habere putemus, plurima illi absque scripto tradidit, quæ illi modo ad memoriam revocans, dicit, Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti*. Deinde quid est *depositum*, nisi doctrina per manus tradita, & quasi thesaurus alteri creditus, ut inquit Vincentius Lirinensis cap. 27. Commonitorii? His itaque, aliisque Scripturarum sanctarum oraculis Traditiones Apostolicæ commendantur.

Sextum argumentum sententiis sanctorum Patrum construitur: Ex illorum autem numero seligam, quos hæretici magna doctrinæ laude celebrari, ac summa præstare auctoritate non denegant, & quos ad se trahere irrito conatu nituntur, Irenæum scilicet, Tertullianum, Epiphanium, Basilium, Cyprianum, Augustinum. Nam de Papia Hieropolitano, Ignatio Martyre, & Clemente Alexandrino, aliisque sat est, si loca breviter indigitando aliquid contracte dicamus. Igitur Irenæus lib. III. cap. 2. demonstrans eam esse hæreticorum hominum vafritiem, ut dum Scripturis arguuntur, in accusationem convertantur ipsarum Scripturarum, *Cum autem*, inquit, *ad eam iterum traditionem, quæ est ab Apostolis, quæ successione Presbyterorum in Ecclesia custoditur provocamus eos, adversantur Traditioni*: atque ex his infert hæreticos neque Scripturis, quas pro libito temerant, neque Traditioni, quam repellunt, consentire. Cap. autem III. Valentinianos primum traditione, deinde Scripturis confutaturus, illius firmitatem his verbis corroborat: *Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam in omni Ecclesia adest respicere omnibus, qui recta velint videre: & habemus adnumerare eos, qui ab Apostolis in-*

stituti sunt Episcopi in Ecclesiis, & successores eorum usque ad nos, qui nihil tale docuerunt, neque cognoverunt quale ab his deliratur. Atque eo loci præfert Irenæus traditionem Romanæ Ecclesiæ a duobus Apostolis Petro & Paulo erectæ & constitutæ, nec non Ecclesiæ Smyrnensis, & Ephesinæ, quarum illa a Polycarpo, hæc a Joanne Evangelista edocta fuit. Refutatis postea Gnosticis ex Traditione, S. Irenæus cap. 5. eosdem Scripturis impetens ait: *Traditione igitur quæ est ex Apostolis sic se habente in Ecclesia, & permanente apud nos, revertamur ad eam quæ est ex scripturis ostensionem.* His respondere nequeunt hæretici Irenæum Traditionem accipere pro ipsis Scripturis, aut pro Fidei Symbolo, ut comminiscitur Grabius. Enimvero aperte Irenæus Traditionem a Scriptura distinguit, & duplici telo Valentinianos confodit: deinde ait hanc traditionem etiam sine charta & atramento ab innumeris barbarorum gentibus, quæ in Christum crediderunt, custodiri: ulterius affirmat ordinem traditionis fuisse tenendum, etiamsi Apostoli Scripturas non reliquissent nobis. Vide Irenæum eodem libro cap. 4. Symbolum autem qua fronte nunc callidi hæretici obtrudunt, cum ab Apostolis editum denegent, & si editum fateantur, admittant nihilominus dogmata, quæ in Symbolo non continentur, ut parvulorum baptismum, & originalis peccati propagationem?

Hæc cum erudite pertractaverit Renatus Massuet suis in Irenæum Adnotationibus, ac præsertim prævia dissertatione III. art. 3. effugiumque omne adversariis præcluserit, id ægre ferens Joannes Franciscus Buddeus irrito conatu Massuetum refellere aggressus est. Ait primo eruditissimum virum dum initio dissertationis scribit, *Scripturas sacras esse regulam veritatis certam, & immutabilem, cui nihil addere, vel detrahere fas est*, confiteri opus non esse traditionibus. Sed quid insulsius, ineptiusque potuit proferri? Divinæ quidem Scripturæ sunt istiusmodi regula, eisque non licet scripturas alias apponere, neque eas fas est interpolare, & mutilas reddere; sed ad hanc regulam Massuetus adjicit alteram, quam ab Irenæo prædicari invicte demonstrat, ut nonnisi scurriliter se gerat Buddeus affirmans confessionem Massueti sibi esse gratissimam, dum vir clarissimus exornat hæretici dogmatis refutationem. Deinde Buddeus ex verbis Irenæi asserentis hæreticos dum scripturis exagitantur confugere ad Traditiones, infert hæreticos esse, non orthodoxos, qui traditiones ipsas recipiunt. Firmum sane hæreseos præsidium, dignumque, ut est in proverbio, patella operculum! Enim vero S. Irenæus lib. III. cap. 2. num. 1. scribit Valentinianos, dum Scripturis premuntur, in accusationem converti ipsarum Scripturarum, affirmantes recipiendam esse traditionem, de qua Apostolus ait, *Sapientiam loquimur inter perfectos*; verum hanc traditionem, ac sapientiam ab unoquoque adinveniri, *ut digne secundum eos sit veritas aliquando quidem in Valentino, aliquando in*

Marcio-

Marcione, aliquando in Basilide; unusquisque enim ipsorum omnimode perversus semetipsum regulam veritatis depravans prædicare non confunditur. Post hæc Irenæus n. 2. provocat Valentinianos ad eam traditionem, quæ est ex Apostolis, quam ex successione Episcoporum demonstrat persistere in Ecclesia Romana; cujus Pontifices enumerat usque ad Eleutherium tunc temporis sedentem. Apertissimum ergo est, S. Irenæum hæreticos appellare qui rejiciunt traditiones Romanæ Ecclesiæ, probantesque doctrinam post Apostolos ab hominibus excogitatam, ut Valentini deliramenta nunquam Romæ ante Hyginum audita, atque rejectà veritatis regulà semetipsos, propriamque adinventionem deprædicantes: cujus generis sunt Novatores sectantes placita Lutheri, aut Calvini, contemnentes Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ doctrinam, atque ad normam proprii spiritus Scripturarum sensum dijudicantes. Nemo quippe nescit, ut differt. VI. in libros Irenæi cap. 5. animadvertit Nicolaus Nourry, paganos, atque hæreticos contra nascentem Christi Ecclesiam usos traditionum suarum argumento, cum tamen hæ traditiones ex corruptissimo nefandi erroris fonte manaverint, & admittendæ sint illæ traditiones tantummodo, quæ ab Apostolis ad nos transmissæ probantur. At, inquit Buddeus, eo tempore adhuc ex traditione colligi poterat Ecclesiæ sententia, quam Irenæus opponeret Gnosticis adeo inflatis, ut se Apostolis sapientiores esse jactarent. Principio hæc adversantur hujus Scriptoris scopo; neque cohæret, Irenæum loqui contra hæreticos assertores traditionum, & traditiones tunc temporis fuisse inconcussas, atque ad revincendos hæreticos ab Irenæo recte, sapienterque productas. Præterea Irenæus traditiones ad nos transmissas probat ex legitima serie Episcoporum, scribens cap. III. n. 3. *Hac ordinatione & successione ea quæ est ab Apostolis in Ecclesia traditio, & veritatis præconatio pervenit usque ad nos: & est plenissima hæc ostensio unam & eamdem vivificatricem fidem esse, quæ in Ecclesia ab Apostolis usque nunc sit conservata, & tradita in veritate*. Ex eadem legitima Episcoporum successione Apostolicam doctrinam dignosci scribit lib. IV. cap. 63. Nequit ergo demonstrari in Ecclesia Romana adulterata Traditio, quum in ea perseveret legitima Episcoporum successio. Ac tandem cum traditiones Apostolicæ in universam Ecclesiam antiquitus dimanaverint, si illas Romana Ecclesia labefactasset, id ex aliarum Ecclesiarum traditione deberet commonstrari, ideoque adhuc persisteret Traditionum fundamentum firmissimum atque inconcussum. Hactenus de Irenæo, qui tam aperte refellit hæreticorum figmenta.

Tertulliani Latinorum antiquissimi testimonia adeo sunt invicta, ut excuti nulla ratione valeant. De cultu fem. cap. 3. ait: *Cum Enoch filio suo Mathusalæ nihil aliud mandaverit, quam ut notitiam eorum posteris suis traderet: igitur sine dubio potuit Noe in prædicationis suc-*

 cessione

cessione deligere. De jejunio cap. 10. *Eorum*, inquit, *quæ ex traditione observantur tanto magis dignam rationem adferre debemus, quantum carent Scripturæ auctoritate*. Idem de Corona cap. 4. pluribus commemoratis, quæ ad baptismum, Eucharistiam, oblationesque pertinent, *Harum*, inquit, *& aliarum ejusmodi disciplinarum, si legem expostules scripturarum, nullam invenies: traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides observatrix*. In v. contra Marcionem cap. 17. Sermonem instituens de Epistolis Pauli, ait, *Ecclesiæ veritate Epistolam istam ad Ephesios habemus emissam, non ad Laodicenos*, & de Carne Christi cap. 2. ex traditione evincit *originalia esse instrumenta*, quæ delere ausus est Marcion. Demum de Præscript. 28. protulit pervulgatam illam sententiam, *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum*. Plura colligit Carolus Moreau Tom. 3. v. *Traditio*. His autem constat Tertullianum Traditionem comprobare ex primævæ legis institutis: ex traditione repetere Ecclesiasticos ritus: traditione autographas Scripturas secernere a suppositis; traditionis quoque criterium statuere, multarum scilicet Ecclesiarum consensionem. Tertullianus itaque omnia, quæ supra dicta sunt, collustrat, confirmat, corroborat.

Quid autem Epiphanius? Is H. 60. pag. edit. Petavianæ 511. inquit: *Sed & traditione quoque opus est; neque enim ex Scripturis peti possunt omnia. Idcirco alia scripto, traditione alia sanctissimi Apostoli reliquerunt. Quod ipsum ita Paulus affirmat. Quemadmodum tradidi vobis. Item alio loco: Ita doceo, & ita tradidi in Ecclesiis. Item, Si meministis, &c.* indigitans loca in quinto argumento præcitata. Atque H. 76. pag. 912. *Potest vero*, inquit, *quisquam maternam sanctionem, aut legem patris evertere? quemadmodum a Salomone scriptum est, Audi fili sermonem patris tui, & ne repellas legem matris tuæ. Quibus Patrem, hoc est unigenitum Deum cum Spiritu sancto declarat partim scripto, partim sine scripto docuisse: matrem vero nostram Ecclesiam decreta quædam habere penes se, quæ dissolvi evertique nequeunt*. His pariter, quibus nil proferri potest expressius, quintæ argumentationi robur accedit.

At Basilius in libro de Spiritu sancto ad Amphilochium tam splendide, & enucleate Traditiones adstruit, ut nullum alium effugium suppetat Refractariis, quam aureum illud opus magno Basilio abjudicare: quod in cassum tentari etiam ex ingenua suorum confessione ostendi lib. VIII. cap. 9. Ergo Basilius cit. libri cap. 27. ait: *Dogmata, & instituta, quæ in Ecclesiis prædicantur quædam habentur ex doctrina scripto prodita, quædam rursus ex Apostolorum traditione; quorum utraque parem vim habent ad pietatem, nec his quisquam contradicit quisquis sane, vel tenuiter expertus est quæ sint jura Ecclesiastica*. Enumerat ibidem aliqua, quæ ex traditione servantur, ut communire se signo crucis,

crucis; præmittere preces consecrationi Eucharistiæ, delinire unctionis oleo neophytum, abrenuntiare in baptismate Satanæ & angelis ejus, aliaque plura, quæ confirmat exemplo Moysis statuentis profanos extra cancellos, quem imitati sunt Apostoli ac patres, a quibus plurima in occulto, & sine scripto fuerunt tradita, ut mysteriis suam servarent dignitatem, nec dogmatum cognitio propter assuetudinem veniret in contemptum. Atque hæc a nebulone quodam inserta perperam jactat Hermannus, cum allata Basilii verba integra proferat in 1. Orat. de Imagin. Jo. Damascenus, & Erasmi conjecturæ, quæ deceperunt Hermannum, Scultetum, ac Protestantium alios, sint, ut alibi diximus, nimium futiles. Cap. 29. ejusdem libri, *Arbitror*, inquit Basilius, *Apostolicum esse etiam non scriptis traditionibus inhærere. Laudo, inquit, vos quod omnia mea meministis, & quemadmodum tradidi vobis, traditiones tenetis: & illud, Tenete traditiones, quas accepistis sive per sermonem, sive per Epistolam*. Quo in loco Basilius interpretatur de Traditione non scripta textus Apostoli paullo supra citatos. Addit Basilius satis idoneam comparationem; si enim legibus revinci nequeat adversarius, consuetudine refutatur: *Ergo*, ait Basilius, *si apud Tribunal probationibus e scripto destituti multos vobis testes produceremus, nonne sententiam absolventem a vobis consequeremur? Quid si etiam temporis diuturnitatem pro nobis facientem vobis evidenter ostenderimus, annon videbimur vobis probabilia dicere, non posse litem istam jure nobis intendi?* Atque hæc comparatio movit etiam Hugonem Grotium, ut liquet ex ejus discussione Apologetici Rivetiani; ubi illam confirmat auctoritate Callistrati; & Paulli Jurisconsulti. Non poterat ergo Basilius de sacris traditionibus loqui magnificentius, quàm illis parem cum verbo scripto vim tribuere, illis fulcire sacrorum mysteriorum dignitatem, illis denique religionis, fideique caussas definire.

Dicamus nonnulla de Cypriano. Hunc propugnasse sententiam de Rebaptizandis innixum suppositæ traditioni liquet ex Epistolis ad Pompejum, ad Quintum, ad Jubajanum, ad Stephanum; & licet erraverit pro traditione obtrudens consuetudinem solius Africæ, asseruit tamen definiendi dogmatis normam esse consensum, & auctoritatem Majorum: quare Epistolæ omnes a Cypriano de hoc argumento conscriptæ & Traditiones commendant, & simul commonent has in Ecclesiis Apostolicis requirendas. At inquis, nonne Raymundus Missorius palam fecit Epistolas illas doctrinamque de Rebaptizandis Cypriano supponi? Dixi alibi non unum esse de sententia Missorii judicium Eruditorum: virum esse H. E. peritissimum, emunctæ naris criticum, ejusque stilum perspicuum ac perpolitum, non solum Rotignus scribit, verum etiam qui ediderunt Acta Eruditorum Lipsiæ an. 1736. pag. 60. Idem fateri debet quisquis limatam, elaboratamque dissertationem perle-

perlegerit. At S. P. Augustinus, quemadmodum ait non deesse, qui hoc Cyprianum non sensisse contendant, sed sub ejus nomine a præsumptoribus atque mendacibus fuisse confictum, perspectaque hæreticorum fraude aliquando de hac re hæsitet fluctuetque: ita ubi opinionem suam profert, aperte literas ac de Rebaptizatione sententiam adjudicat Cypriano, ductus duplici argumento; quorum unum petitur e stilo S. Martyris singulari, & quasi certis, quibus distinguatur, affectus delineamentis; alterum ex unitate Ecclesiæ ipsis Epistolis Cyprianicis vindicata, quam sane tanto studio minime servasset Epistolarum illarum architectus, si fuisset aliquis Donatista. *Nos tamen*, inquit S.Pater Epistola ad Vincentium Rogat. 48. nunc 98. num. 39. *Nos tamen duas ob res non negamus illud sensisse Cyprianum: quod & stilus ejus habet quamdam propriam faciem, qua possit agnosci; & quod ibi magis contra vos nostra caussa monstratur invictior, vestraque separationis præsumptio, videlicet ne macularemini peccatis alienis, tota facilitate subvertitur, cum apparet in literis Cypriani communicata esse cum peccatoribus Sacramenta, cum admissi sunt in Ecclesiam, qui secundum vestram, & sicut vultis, illius sententiam baptismum non habebant, & tamen Ecclesiam non perisse, &c.* Addo Augustinum Epistolas Cyprianicas suo auctori absque ulla hæsitatione tribuere lib. VI. de Baptismo cap. 7. num. 10. & lib. I. de An. cap. 9. num. 11. Meminit etiam Concilii opera Cypriani celebrati lib. III. de Bapt. cap. 3. num. 4. & lib. VI. cap. 6. num. 9. Cum Epistolas, tum Concilium commemorat S. Hieronymus in Altercatione Orthodoxi & Luciferiani edita an. 378. Tom. IV. pag. 303. & 305. edit. Martianæi. Verum quicquid de his censeas; Cyprianus alibi traditionem aperte commendat scribens ad Cecilium: *Admonitos autem nos scias, ut in Calice offerendo dominica traditio servetur, neque aliud fiat a nobis, quam quod pro nobis Dominus prior fecerit; ut Calix, qui in commemorationem ejus offertur, mixtus vino offeratur.*

Sanctum parentem Augustinum comprobare sacrarum Scripturarum autographiam ex traditione, & auctoritate Ecclesiarum quæ fundatæ sunt ab Apostolis, habentque seriem sibi succedentium Episcoporum, demonstratum est Prop. 2. capitis X. ex lib. adversus Faustum, de Civitate Dei, & de Doct. Christiana. Idem Augustinus lib. 2. contra Julianum cap. 1. ait Pelagianorum dogmata esse *Eloquiis redarguenda Sanctorum*. Peccatum originale & futuri Reparatoris adventum antiquis Justis, etiam ante diluvium ac datam legem per traditionem innotuisse affirmat lib. 2. de peccat. Origin. cap. 24. Libro IV. de Baptismo cap. 24. tradit præclaram dijudicandæ traditionis regulam superius allatam, meritoque a PP. Maurinis grandiusculis literis editam. Scripserat præcedenti libro II. cap. 7. de consuetudine non repetendi baptismum: *Quam consuetudinem credo ex Apostolica traditione venientem:*

nientem: (*sicut multa quæ, inveniuntur in literis eorum, neque in Conciliis posteriorum, & tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam nonnisi ab ipsis tradita, & commendata creduntur*:) *hanc ergo saluberrimam consuetudinem, &c.* Sunt enim Augustini etiam quæ clauduntur parenthesi, licet absint a plurimis Mss., ut commonstrat repetitio illius vocabuli *consuetudinem*, ob orationem parenthesi interclusâ distractam. Libro v. ejusdem Operis cap. 26. loquens de Cypriano inquit: *Quod autem nos admonet, ut ad fontem recurramus, idest ad Apostolicam traditionem, & inde canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est, & sine dubitatione faciendum*. Recte a Benedictinis adnotatum in Margine: *Certissima regula veritatis exploranda Apostolica traditio*. Idem Augustinus Epistola ad Januarium 118. nunc 54. num. 1. *Illa*, inquit, *quæ non scripta sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe servantur, datur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque statuta retineri, sicuti quod Domini passio, & resurrectio, & adscensio in cælum, & adventus de cælo Spiritus sancti anniversaria solemnitate celebrantur, & si quid aliud tale occurrit quod servatur ab universa, quacunque se diffundit, Ecclesia*. Adeat qui plura cupit Hieronymi Torrensis Confess. Aug. libro 1. cap. 7. art. 5. & 6.

Ceteros Patres Traditionibus suffragari est exploratissimum. De Ignatio Martyre, Papia, Polycarpo, & Clemente Alexandrino id testatur Eusebius in Ecclef. H. collegitque loca omnia Nat. Alexander. Hieronymus Traditiones commendat adversus Luciferianos Tom. iv. edit. PP. S. Mauri p. 304. scripserat supra pag. 294. *Nam & alia multa quæ per traditionem in Ecclesiis observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpaverunt*. Vide & Epistolam 52. ad Lucinium eodem Tomo pag. 579. Plura collegit in Confessione Hieronymiana Cornelius Schultingus. Sed hæc & genuina, & invicta. Afferunt Patres reliquos Bellarminus lib. iv. cap. 7. & ibidem Bellarmini Vindex Gretserus, Jodocus Coccius in Thesauro libro vi. cap. 3. Moreau in Tertull. Tom. 3. pag. 716. Laurea in iii. sent. tom. 3. disput. 4. DD. superius laudati, aliique plurimi; ut nullum sit dubium, quin Traditio unanimi sanctorum Patrum sensu probetur.

Postrema argumentatio sit. Ipsi quoque hæretici, velint, nolint, ad Traditionum præsidium, dum inter ipsos gravia emergunt dissidia, conantur confugere. Quomodo enim Peyrerium Systematis Præadamitici auctorem refutarunt, nisi Traditione Majorum, quod ipsum impulit ad Calvinianam sectam ejurandam, ut ipse testatus est in sua ad Alexandrum VII. Deprecatione? Socinianos sensum Scripturæ pervertentes nonne testimoniis Patrum confodiunt? Nonne vindicata Antenicænorum fide Georgius Bullus, aliique sese tandem ad Majorum placita.

cita inquirenda convertunt, ne his abdicatis tanquam novæ doctrinæ assertores insimulentur qui aut Presbyterianis adhærent, aut certæ Religioni nomen dandum esse fatentur? David Blondellus Apologiam pro sententia, ut putat, Hieronymi, de primitiva Episcopi & Presbyteri ἰσοτιμίᾳ contexit testimoniis Clementis, Hermæ, seu Pastoris, Justini, Papiæ Hieropolitani, Irenæi, aliorumque, inanem dans operam ut evincat sententiam oppositam Ecclesiasticæ traditioni adversari. Simplicius Verinus, ideft Salmasius, nititur Transubstantiationis dogma impugnare coacervatis verbis Cyrilli, Theophylacti, Augustini, Eusebii Cæsariensis, Theodoreti, aliorumque ætate posteriorum. Hæc tantum exempla sat est protulisse. Accedit hæreticorum confessio; nam Calvinus contra Pighium, *Non difficulter*, inquit, *inter me, & Pighium in hac de Traditionibus contentione conveniri posset, si modo Ecclesiæ traditionem ex certo & perpetuo Sanctorum & Orthodoxorum consensu demonstraret*. Philippus Melanchthon apud Grotium Tom. IV. Op. Th. pag. 724. *Universalis consensus omnium temporum est testimonium quod hæc ordinatio est Apostolica*. Chemnitius in Examine Conc. Trid. pag. 306. scribit: *Hanc traditionem qua nobis in manus dantur sancta Scripturæ libri reverenter suscipimus*. Drusius, Grotius, & alii docent Paulum ex traditione Jannis & Mambris magorum Pharaonis nomina didicisse. Ex eadem traditione notum Petro lapsum angelorum, scribit in ejus Epistolam 2. Thomas Smith. Trinitatis mysterium traditione Judæis innotuisse testatur in Hist. Relig. Jud. Jacobus Basnagius. Bucerus adversus Latomum pag. 224. profitetur se in hac quæstione de Traditionibus loqui de novis noxiisque inventis, non de iis, quæ sancti Patres, & Ecclesiæ auctoritas tradidit. Vide citatum Grotium ad Consultationem Cassandri pag. 569. Hic vero cum eo loci, tum in Animadversionibus adversus Andream Rivetum, & in discussione Apologetici nobiscum plane in hac quæstione consentit. Jacobum quoque Piceninum asserere sacros libros recipi ex traditione priorum sæculorum dixi cap. x. prop. 2. Confirmatur ergo catholica veritas etiam hæreticorum hominum lucubrationibus, & consensione.

CAPUT VI.

Hæreticorum adversus Traditiones præcipua argumenta.

NITUNTUR principio Sectarii evertere Traditiones Scripturarum sanctarum præsidio. In Deuteronomio, inquiunt, cap. IV. 2. & cap. XII. 32. præcipitur ne Verbo scripto addatur aliquid, vel detra-

detrahatur. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo*, &, *Nec addas quicquam, nec minuas*. Id in novo quoque Testamento præceptum esse liquet ex postremo Apocalypſ. cap. v. 18. *Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto*. Traditiones a Phariſæorum ſecta intruſas legi divinæ adverſari conqueritur Dominus Matth. xv. 6. & 9. eoſdem Phariſæos alloquens, *Irritum feciſtis mandatum Dei propter traditiones veſtras*, &, *Sine cauſſa me colunt docentes doctrinam, & mandata hominum*: quod & monet Apoſtolus ſcribens ad Coloſſenſes cap. II. 8. *Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum*. Idem Apoſtolus intrudentibus præter Evangelium ex humana traditione doctrinam ad Galatas 1. 8. infligit pœnam ſegregationis atque anathematis, dicens: *Sed licet nos, aut Angelus de cœlo evangelizet vobis præterquamquod evangelizavimus vobis, anathema ſit*. Et jure quidem: enimvero ad formandos mores, fidem inſerendam, refellendas hæreſes, impioſque arguendos, teſte eodem Apoſtolo in 2. ad Tim. III. 16. *omnis Sciptura divinitus inſpirata utilis eſt*. Quænam alia inquirenda ſunt documenta? Etſi innumera Dominus Jeſus fecit, & docuit, non omnia tamen Evangeliſtæ mandarunt literis, ſed ea tantum, quæ videbantur ſufficiens fidei fulcimentum; unde ait Joannes cap. xx. 31. *Hæc autem ſcripta ſunt ut credatis*. Hæc rhetoricantes hæretici, ut imperitis fucum faciant, in differendo verſuti & vaniloqui amplificant. Si nefas eſt, inquiunt, Verbo ſcripto adjicere aliquid, ſi hæc Traditionum additio Phariſæorum inducit morem, legiſque contemptum, ſi inani fallacia infirmam decipit plebem, ſi contra illam Apoſtolus intorquet vibratque fulmen anathematis, ſi literis ſacris, præceptionibuſque Evangelicis in fide ſatis inſtruimur; cuinam commodo, niſi forte pravorum, novorumque dogmatum patrocinio invectæ in Eccleſiam traditiones deſerviunt?

Reſp. Hæc omnia a Novatoribus aut callide, aut imperite urgeri contra Catholicum dogma. Etenim in Deuteronomio præſcribitur cæremonialium, & ſacrificiorum exacta obſervatio, quam nihil immutando curare debebant Levitæ, nec non præceptorum Domini inviolata cuſtodia: nam ſtatim additur cap. IV. *Cuſtodite mandata Domini Dei veſtri*, & XII. *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito*. Tantum dixit, ne Judæi in Idololatrarum regionem ingreſſi ſuperſtitioſos ritus ſectantes Religionem idolorum cultu commacularent. Vide ibidem verſu 30. Si his vetitum alia tradere; curnam Prophetarum recipimus vaticinia? cur Evangeliorum volumina? cur Epiſtolas Apoſtolicas, quæ tanto poſt Deuteronomium intervallo fuerunt conſcripta? Cur etiam novæ inſtitutæ feſtivitates, quas ſacræ Judith, Eſtheris, & Machabæorum commendant hiſtoriæ? Ergo in Deuteronomio legis præcepta integre ſervanda proponuntur, rejectis Gentium moribus,

 idolo-

idolorumque superstitiosis immolationibus. Quis præterea ignorat *verbum* דבר, non solum divinam Scripturam, verum etiam latam ore legem significare? Vidit, irrisitque Sectariorum cavillulam etiam Grotius Arminianus scribens ad IV. Deuteronomii: *Hoc dictum neque traditionibus scriptum interpretantibus, neque præceptis humanis legem sepientibus repugnat*. Idem dic de verbis Apocalypseos: in quibus etiam notandum est *τὸ ad hæc*, *ἐπ' αὐτά*, quibus repellitur additio ipsi libro, ejusque vaticiniis apposita. At nemo est, qui istud, aut aliud Volumen sacrum audeat temerare, nisi magnopere audax heterodoxus.

Pharisæorum traditiones & nos repudiamus, spuriæ enim sunt, ineptæ, aniles fabulæ, & divinis præceptis contrariæ. Quædam enim Pharisæi servabant ex continua & a Moyse derivata disciplina, quædam ex institutis Sammai, & Hillel, unde exorti sunt, ut inquit Hieronymus lib. III. Comment. in Isaiam Tom. III. pag. Edit. Martianæi 79. Traditiones prioris generis perutiles erant, aliæ vel iniquæ, vel futiles, nec dignæ obolo. Primæ etiam a Christo commendantur Matthæi XXIII. 2. ut observat in Psalmum 2. Hilarius: secundæ rejiciuntur Matth. XV. 6. Illæ ab universa Synagoga, exceptis Sadducæis, recipiebantur: istæ in sola Pharisæorum secta vigebant. De illis traditionibus perantiquis, & a tota Synagoga receptis pertractat R. Moses Maimonides in libro, quem *Chazakah* inscripsit, & vir eruditus Joseph de Voisin de Lege divina cap. 9. spectantque ad benedictionum, & expiationum ritus. Alias Pharisæorum traditiones a Sammai, & Hillel inductas, & quas Salvator apposite indigitavit iis vocabulis, *propter traditiones vestras*, probus quilibet irridet. Harum nonnullas adversas filiorum erga parentes pietati explicavimus hujus voluminis pag. 35. atque de his liquet sermonem institui cap. XV. Matthæi. Alias cum fœdas, tum risu dignas recenset Magnus Hieronymus in Epist. ad Algasiam pag. 207. Tom. IV. ejusdem Editionis Martianææ, scilicet, ignominiosam consuetudinem probandi gustu munditiem sanguinis menstruatæ, & ambulare in domo unaquaque sabbatorum bis mille pedes. Inter has traditiones, quas Hieronymi ætate vocabant *δευτερώσεις*, connumerandum est, quod scribit S. P. Augustinus lib. 2. contra Advers. legis cap. 1. *Judæos* habere *quasdam traditiones suas, quas non scriptas habent, sed memoriter tenent; inter quas illud est, Deum primo homini duas creasse mulieres*. Revera in Talmud Babylonico, quod Augustino superstite nondum prodierat, absolutum enim dicitur anno 473. in libro *Erubin*, & in libro *Ben-Sirae* commemorantur duæ illæ Adami uxores, Lilit dæmonum genitrix, & Eva protoparens hominum: quod ad intelligentiam illius Augustiniani loci non abs re fuerit adnotasse. In Talmud pariter libro *Sanahedrin* cap. 10. habetur duo illa Pharisæorum capita Sammai, & Hillel

Hillel gloriam suam gloriæ Dei præferentes fecisse schismata in Israel. Quod ergo objiciunt ex traditionibus Pharisæorum hæretici, hac ratione repellitur; nam Christus damnat a Sammai, & Hillel inductas, non derivatas a Patribus, ac præsertim erga Parentes impietatem. At vide lib. xx. cap. 6. harum nostrarum lucubrationum.

Ait Clericus in Prolegomenis ad H. Ec. sect. 1. cap. 2. seposita divina Christi auctoritate constare e Judæis scriptoribus, Pharisæos *multa quasi legitima tradidisse populo accepta a Patribus, quæ non sunt scripta in legibus Mosis*. Fateor: id Josephus scribit Antiq. XIII. c. 18. sive 10. num. 6. in postrema Editione Amstelædami Tom. 1. pag. 663. Verum quid Criticus iste contendit? Num, qui Traditiones propugnant, sequuntur consuetudinem Pharisæorum? At eo loci Josephus ait Patrum traditiones rejici a secta Sadducæorum. Atque Sadducæos fuisse Pharisæis longe deteriores, quoniam negabant Deum auctorem bonorum, & permanere animas, & præmia, suppliciaque dari apud inferos, idem Josephus scribit Antiq. XVIII. 1. & de Bello II. 8. Respuentes itaque Traditiones æquiparandi sunt Sadducæis, Clericus maxime liberi arbitrii cum Sadducæis ostentator. Verum Josephus Pharisæorum, quibus addictus erat, sectam nimium celebrat. Quamvis hi Traditiones optimas tenerent, V. G. de immortalitate animorum, & resurrectione corporum, quas Paulus probat Act. XXIII. 8. istis traditiones alias humanas, & paullo ante Christum excogitatas commiscuerunt. Si petas, qua norma hæ ab antiquis possent secerni; Pharisæos ipsos interroga: qui, ut Hieronymus scribit citata ad Algasiam Epistola, q. 10. illorum mores redarguentibus solent respondere: *Barachibas, & Simeon, & Helles magistri nostri tradiderunt*. Hieronymo, ut diximus, consentit Talmud; & perperam Drusius de tribus sectis Jud. lib. 2. c. 10. & Basnagius Tom. 1. Annal. pag. 549. contendunt Hieronymum errare, quia Hellel fuit centum ante excidium Templi annis, nec Judæus, sed Babylonius; quasi non possit idem nomen pluribus convenire. Ita ergo quæ ab hominibus tradita, neque antiquitus in Apostolica Ecclesia viguisse comperimus, ad hominum adinventa amandamus: atque in iis certum judicii criterium requirimus; ne quis nos decipiat *per philosophiam, & inanem fallaciam*, juxta D. Pauli præmonitionem.

In Epistola ad Galatas Apostolum loqui de illis, qui ab Evangelio abducebant, contendentes cum lege Christi jungendam circumcisionem & ceteras ceremonias, Epistolæ argumentum evincit. Ergo versu 8. particula *præter* idem est, & *contra quam*. Ita S. P. Augustinus scribens libro XX. contra Faustum cap. 22. *Longe aliud annuntiat Faustus, aliud Paulus. Sed quoniam quisquis vobis evangelizaverit præter quam quod accepistis, anathema sit: verum dicit Christus in Paulo, anathema sit Manichæus in Fausto*. Vide & Enarrat. in Psalm. 115.

Consentit Hieronymus Tom. IV. pag. 228. Extat in Græco παρ' ὅ. Particulam παρὰ interdum esse *contra*, liquet ex Lexicis Constantini Medici, Henrici Stephani, & Joannis Scapulæ. Tria exhibet exempla in Solone Plutarchus. Παρ' ὅ, ut hic extat, valere *contra quam*, probat in Commentariis Linguæ Gr. Guil. Budæus pag. 246. Similia promit Grotius ex Act. XVIII. ac tribus in Epistola ad Romanos expressis locis. Versio Arabica, & Aethiopica habent: *Si nos, aut Angelus de cælo annuntiet vobis quicquam diversum, &c.* non solum in Bibliis Max. Tom. XV. pag. 6. verum & in Waltonianis N. Test. pag. 756. Oecumenius utique, ac Theophylactus docent reprehendi a Paulo non tantum qui contraria addunt, sed etiam qui adjiciunt *aliud quodlibet parum a prædicto diversum*, sed accipiendi sunt de iis, qui licet Evangelio non opponantur aperte, illud tamen, ut inquit Chrysostomus, quem sequuntur ipsi Oecumenius & Theophylactus, *prædicatione corrumpunt*. Ac tales erant qui Galatis imponebant simul Evangelium, Mosisque legitima. Demum Verbum evangelizatum tam Scripturam complectitur, quam Traditionem.

Recte idem Apostolus in 2. ad Timotheum appellat Scripturam idoneam atque perutilem, at non ait Scripturam solam sufficere: nam in eadem Epistola IV. 11. Marcus dicitur *utilis in ministerium*, nec tamen supervacanei erant Lucas, Titus, Timotheus, Onesimus. Utilis est etiam cibus ad nutriendum, nec tamen rejiciendus est potus. Adde loqui Apostolum de scripturis veteris Testamenti, nam præmittit, *Ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem*; Timotheus vero infans non legit Testamentum novum, quod nondum erat conscriptum, & sacrarum Scripturarum canoni agglutinatum. Vide in hunc locum Estium, ac Sylvium Opusc. v. q. 2. art. 1. Becanum etiam in Manuali lib. 1. cap. 2. Sensum Apostoli paucis expressit Syrus: *Omnis Scriptura, quæ a Deo inspirata est, utilis est etiam ad docendum*.

Simili ratione Joannes in cap. Evangelii vicesimo ait, *Hæc autem scripta sunt, ut credatis*: non quod Evangelium omnia credenda contineat, nam alioquin ipse nec Epistolas, nec Apocalypsim edidisset, & supervacanea essent pariter, quæ literis mandavit Paulus, quæ Lucas, quæ Jacobus, quæ Judas; sed quia enarrata in Evangelio Joannis, & a Christo facta in conspectu discipulorum, postquam surrexit a mortuis, abunde comprobant ipsum esse Dei Filium, plenissimamque fidem faciunt legentibus de veritate Evangelii, & resurrectionis eventu. Atque hanc explicationem traditam a Cyrillo, & D. Thoma in Joannem ipsa Evangelici textus lectio confirmat. Ex quibus liquet Catholicum de Traditionibus dogma nec veteris, nec novi Testamenti locis ullatenus concuti, qualescunque nugas garriant, oblatrentque Sectarii.

Tradi-

Traditiones non posse ex libris PP. comprobari contendunt hæretici proximis argumentationibus. Primo ignoramus num Patrum scripta haud mutilata, nec spuria ad nos temporis vicissitudo transmiserit. Negari quippe non possumus interpolata fuisse Acta Conciliorum, veteres Liturgias, ac Patribus codices plures adulterinos suppositos: quod non solum asseruit Dallæus, Rivetus, Clericus, sed etiam erudita dissertatione ostendit Germon. Quæ ad nos incorrupta pervenerunt, ut plurimum ambigua sunt, nec exhibent sacrorum dogmatum integritatem: nam invenies in libris Veterum repudiatum homousion a Synodo Nicæna probatum, & usiam, hypostasim, aliaque plura diverso plane sensu prolata. Etiam Corpus pro substantia usurpavit Tertullianus. Præterea Patres a priscis sæculis falsa dogmata pro legitima traditione venditarunt. Papias apud Eusebium ex traditione non scripta intrusit peregrinas Salvatoris parabolas, regnumque Chiliastarum. Impegere in eumdem scopulum Justinus, Irenæus, Tertullianus, Lactantius. Tertullianus de Corona ait cap. 3. vetitum ex traditione die dominico *de geniculis adorare*. Cyprianus adversus Stephanum traditione contendebat tinctos ab hæretico rebaptizandos. Trinam in baptismo immersionem servandam ex Apostolica traditione docuerunt Alcuinus Epist. 81. ad Paulinum, & Walfridus libro de Rit. Eccl. cap. 26. quod tamen Synodus IV. Toletana abrogavit. Mitto exempla alia. Traditio itaque dogmatum puritatem commaculat. Insuper si ex traditione Patrum comprobatur doctrinæ veritas, nulla erit hæreticorum secta quæ propugnari non possit. Nam Basilides, Valentinus, Marcion, aliæque pestes se audivisse Apostolorum discipulos gloriabantur. Pro nihilo itaque valet in fidei definitionibus antiquorum auctoritas.

Resp. ad I. temere dici interpolatos Patrum libros universos, etsi nonnulli aut amanuensium incuria, aut fraude hæreticorum fuerint vitiati: neque ex his, quæ dubiæ sunt fidei, dogmata confirmamus, sed ex receptis, vindicatis, & qui Scriptorum aliorum magnæ in Ecclesia auctoritatis testimonio non refragantur. Quamquam etiam sine scriptis Patrum traditio potest constare, ut de barbaris gentibus inquit lib. III. cap. 4. Irenæus: *Cui ordinationi assentiuntur multorum gentes barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine charta & atramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterum traditionem diligenter custodientes*. De codicibus, qui depravati creduntur, vide Vindicias doctissimi Patris Coustant. Quod sequitur de varia significatione vocabulorum, facile expeditur; percipiuntur enim singula, si Scriptorum ætatem, grassantes hæreses, stili consuetudinem, & interdum verborum penuriam, qua laborant qui græca latine reddunt, sedulo perpendamus, maxime autem Apostolicæ Ecclesiæ judicium: nam Traditionis regula nemo bene utitur, qui Eccle-

siæ

siæ spernit auctoritatem. Proximum ex ipso Basnagio, qui argumentum istud urget, diluitur. Dissert. enim IX. adversus Tradit. exornata n. 16. agens de canone Scripturarum, ait, quod etsi complures de Epistola Judæ, de Jacobæa, & de Apocalypsi olim dubitarunt, non tamen *in eam calamitatem incidit Ecclesia; ut communi omnium Christianorum conspiratione liber qui divinus esset canone pelleretur*. Idem tenent Novatores alii ex Ecclesiæ conspiratione Scripturarum canonem, ut inquiunt, recipientes. At eo prorsus pacto traditio a Papia evulgata homine ingenii exigui, dogma communi aliorum sensu probatum commaculare non potuit, ut ostendi lib. III. cap. 9. præsertim cum ipse Papias apud Eusebium lib. III. H. E. aliique Chiliastæ Traditiones comprobarint, tametsi minus accurate inductas a Cerinthianis cum veris & Apostolicis intruserint. Tertullianus autem in 3. de Corona labitur, traditionem appellans, quod repugnat Scripturæ Act. XX. 36. cum utrumque tenendum sit, Verbum scriptum ac traditum; & traditio repugnans aperte verbo scripto nequeat esse Apostolica. Illud vero quod de trina immersione additum est, spectat ad disciplinam & ritum, non ad dogma: potuitque variari, quoniam sicut trina immersio significat *triduanæ sepulturæ sacramentum*, ita una commonstrat *in tribus subsistentiis unam substantiam*, inquit Epist. 41. Magnus Gregorius; cujus auctoritate freti Patres Toletani decreverunt c. 45. ut conferretur baptisma sive *trina*, *sive simpla mersione*. Ergo id reprehendere non debebant post annos fere 200. Alcuinus, & Walfridus: quorum zelum coercere studuit an. 868. Synodus Wormaciensis confirmans canone 5. Toletanæ definitiones. Sed legendus Martene de Antiq. Rit. libro I. art. 14. Ipse Basnagius, qui hæc post Dallæum objectat, num. 29. scripserat num. 24. *Dum pietatis dogmata morumque præcepta salva maneant, de ceremoniis pax esse poterit*. Postremum de hæreticis facillimæ est solutionis; illi quippe cum traditione, tum scriptura abutuntur; sed quemadmodum Scripturæ canonem debemus inquirere in Apostolica Ecclesia, ubi est continuata ab Apostolis Episcoporum successio; ita ibidem, juxta Irenæi & Augustini documenta superius producta, legitimæ traditiones custodiuntur.

Deinde objiciunt hæretici innumeras Patrum sententias. Ac primo inquiunt Irenæum lib. III. cap. I. hæc habere: *Non enim per alios dispositionem salutis nostræ cognovimus, quam per eos, per quos Evangelium pervenit ad nos: quod quidem tunc præconiaverunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum, & columnam fidei nostræ futurum*. At liquet eo loci Irenæum Traditiones non excludere, sed refellere Marcionitas, qui Apostolicis scriptis alia præferebant a se mutilata, *gloriantes emendatores se esse Apostolorum*, nec in Apostolis Spiritum sanctum locutum, sed *reperiri veritatem aliquando in Valentino, aliquando in Marcione, aliquando*

quando in Cerintho; ut ibidem ait Irenæus, necnon Tertullianus lib. 2. adv. Marcionem, & Epiphanius hæresi 42. Instant hæretici: Nonne Irenæus proximo capite inquit Valentinianos, dum e Scripturis arguuntur, ad Traditiones converti, *quasi non possit inveniri veritas ab his, qui nesciunt traditiones?* Reponimus autem istic Irenæum eos insectari, qui obtrudunt traditiones humanas explosis Apostolicis: sequitur namque num. 2. *Cum autem ad eam iterum traditionem, quæ est ab Apostolis, quæ per successiones presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus eos, adversantur traditioni, dicentes se non solum presbyteris, sed etiam Apostolis existentes sapientiores sinceram invenisse veritatem*. Vides quantum hæc cum superioribus cohæreant. Sed heterodoxi regerunt: Irenæus lib. 2. cap. 47. ait *scripturas perfectas esse*; ac lib. IV. cap. 66. inveniri in illis *universam actionem, & omnem doctrinam, & omnem passionem Christi*. Nihil tamen hæc probant; nam lib. 2. cap. 47. sive ex distinctione Massuet 38. num. 4. invehitur in eos, qui adversus scripturas aperte unum Deum annuntiantes, commenti Ennææ, & Verbi, & Vitæ nativitates, ipsum Dominum dicebant *labis fructum, & ignorantiæ prolationem*. Hi erant Valentiniani fabricatores Aeonum. Lib. autem IV. cap. 66. ex distinctione Massuet 34. num. 1. refellit Marcionitas autumantes ab altero Deo esse prophetas, ex quo hi a Christo facta prædixerint, & novum Testamentum vaticiniis antiqui consentiat. *Legite*, inquit n. 1. *diligentius id, quod ab Apostolis est Evangelium nobis datum, & legite diligentius prophetas, & invenietis universam actionem, & omnem passionem Domini nostri prædictam in ipsis*. In subjecta itaque materia, de qua cum hæreticis decertabat Irenæus Scripturas commendat, non rejectis traditionibus, sine quibus nec Scripturarum ipsarum persisteret auctoritas.

Provocant prætera nos ad Tertullianum, qui contra Hermogenem cap. 22. *Adoro*, inquit, *scripturæ plenitudinem*; paucisque interjectis, *Væ illud adjicientibus, aut detrahentibus destinatum*. At ibidem refutatur Hermogenes asserens mundum ex præjacente materia conditum contra apertam Geneseos historiam, quæ initio Factorem manifestat & facta, illis nempe verbis, *In principio creavit Deus cælum & terram*; quibus allatis ait Tertullianus, *An autem de reliqua subjacente materia mundum fecerit nusquam legi. Væ illud adjicientibus*, idest mundum esse factum ex materia Deo coæterna, *aut detrahentibus destinatum*, scilicet in principio Deum e nihilo cælum terramque condidisse: væ scripturam, qua plenissime Deus asseritur Conditor universorum, temere mutilantibus. Solet opponi & quæ scribit de Carne Christi cap. 7. *Non recipio quod extra Scripturam de tuo infers*. Sed notandum est Marcionem, ne humanam Christi fateretur generationem, pluribus Evangelii verbis rescissis, ver-

versum 47. cap. XII. Matthæi, *Ecce mater tua, & fratres tui, &c.* hac ratione eludere studuisse, *Tentandi gratia nuntiaverant ei matrem & fratres, quos non habebat*: hæc ibidem Tertullianus, qui ostendens laudato in versu non esse materiam tentationis, ut est cap. XIX. 3. & XXII. 35. *Non recipio*, inquit, *quod de tuo infers*, nuntiatum Christo, *Ecce mater tua, & fratres tui*, non quod haberet matrem, fratresque, sed tentandi animo: quibus non traditiones eliminat, sed miserrimum Marcionis effugium. Idem Tertullianus de Resurrect. Carnis cap. 3. arguit hæreticos, quod cum Ethnicis sapiant, nec de Scripturis solis quæstiones suas sistant. Verum quid sibi velit, satis explicat dicens, *Interstruunt unde sciunt facile capi mentes de communiori favorabili sensuum*, nimirum hæretici, licet Scripturas recipere videantur, more Ethnicorum probant tantummodo obvia sensibus, nec solis scripturis nituntur, sed humani sensus fallacia. Quare mirandum est Novatores tam confidenter abuti verbis Tertulliani; quum is de Præscript. demonstret hæreses refellendas ex quo aliquid novi in Religionem intrudant, viamque confutandi illos scripturis esse longam ac perdifficilem, quia vel sacros libros non recipiunt, vel corrumpunt ac temerant, vel sensus pravos illis affigunt; inquirendam ex successione Episcoporum Ecclesiam, cui scripturæ concreditæ sunt, & antiquissimam ejus doctrinam tenendam, nuperam vero repellendam tanquam extraneam & falsam; ne repetam quæ attuli capite præcedenti.

Urgent & Cypriani verba ex Epistola ad Stephanum 74. in qua ad illam sententiam Pontificis, *Nihil innovetur, nisi quod traditum est*, respondet Martyr sanctissimus: *Unde est ista traditio? Ea facienda esse, quæ scripta sunt, Deus testatur*. At Cyprianus ad sacras literas provocat, quoniam hoc loco arbitratur Traditionem præscriptam a Stephano commentitiam esse, scripturisque unam Fidem, & unam Ecclesiam commendantibus repugnantem, paratus tamen recipere traditionem perantiquam & Apostolicam, ut ait sub finem ejusdem Epistolæ: *Si in aliquo vacillaverit veritas, ad originem Dominicam, & ad Evangelicam, atque Apostolicam traditionem revertamur*. Liquet etiam ex Epistolis Cyprianicis ad Pompejum, & Jubajanum, sanctum martyrem opposuisse consuetudinem, traditionemque Ecclesiæ Africanæ; ut etiam S. Pater Augustinus animadvertit lib. V. de Baptismo cap. 23. sed huic consuetudini præferendam *consuetudinem universæ Ecclesiæ etiam Conciliis universalibus roboratam*, ex ejusdem Cypriani sententia, ut S. Pater Augustinus scribit proximo libro VI. cap. 7. Haud repetam quæ protuli ex Epistola 63. ad Cecilium de Calicis consecratione, scripta a Cypriano jam Episcopo, ut ex Auctore Annalium Anglorum probat Dupinius.

Obtrudunt & Basilium, quo nullus Traditiones commendavit ex-

expressius. Inquiunt illum in Regulis brevioribus n. 95. asserere de Episcopo, *E divinis literis ediscat rectum, & necessarium*. At præterquamquod ex Paulinis Epistolis potest Episcopus illud etiam addiscere quomodo sit custodiendum *depositum*, quomodo traditiones servandæ, ut idem Basilius scribit ad Amphilochium, in breviori illa Regula 95. ait posse Episcopum ediscere ex prima ad Corinth. IV. 1. ut sit *minister Christi, & dispensator mysteriorum Dei*; & ex 2. ad Thessalonicenses II. 16. ut fratres *confirmet in omni opere, & sermone bono*: quæ duo Episcopum rectum, probumque constituunt: sed ut his polleat, opus illi est doctrina sana, vitæ integritate, & sacræ eruditionis ornatu. Objectant & Basilii Epistolam 80. ubi ait: *Stemus arbitratui inspiratæ a Deo Scripturæ*. His tamen verbis cautos nos reddit ne ad libitum, & ante Ecclesiæ definitionem, sacra dogmata explicemus vocabulis ambiguis & apud Patres inusitatis, & *quæ ejusdem generis essent, ut præter vocis novitatem, sensum etiam nobis novum, & inusitatum afferrent, & apud sanctos Viros nusquam in usu fuisse reperirentur*: quibus an traditiones evertat, an roboret, judicet cordatus lector. Addunt Basilium in Asceticis *de vera ac pia fide* commonere ut fugiamus *omnem a Dominica doctrinam alienam, & vocem & sententiam*, &, *infidelitatis manifestissimum indicium esse Scripturis adjicere, & ea quæ non sunt scripta introducere*. At hæc sive Basilius, sive Eustathius Sebastenus, cui Adscetica tribuit lib. III. cap. 15. Sozomenus, scripsit adversus hæreticos; de quibus Joannis X. 5. præscriptum Christi ovibus est: *Non noverunt vocem alienorum*.

Ex Chrysostomo hæc promunt. Primum ait ille in Psalmum 95. *Si quid dicitur absque Scriptura, auditorum cognitio claudicat*. At istic eos vellicat, qui sacras Conciones struunt profana tantum loquentia, aut e suo cerebello ratiocinationes effingunt, *sine testibus, solaque animi cogitatione*, inquit ibidem Chrysostomus: in quem lapidem impingunt tam qui paradoxa eructant, quam ii, qui e suggestu nihil crepant, nisi Tullium, Boccacium, Casam, nacti auditores a Paulo prænuntiatos, & auribus prurientes. Addit Chrysostomus, inquiunt, Hom. 49. in Matt. *Volentes firmitatem accipere fidei ad nullam rem fugiant, nisi ad Scripturas*. At de his auctor homiliæ, quem alium esse a Chrysostomo, & Ariana labe inquinatum, Sixtus Senensis, Savilius, Bellarminus, Maldonatus, Labbeus, Dupinius, Alexander, omnesque consentiunt; de his, inquam, loquitur, qui Antichristo adveniente nullum alium Redemptorem agnoscent, nisi quem viderint palam descendentem de cælo, juxta divina oracula Matth. XXIV. 27. Imo in eadem homilia pag. editionis Commelinianæ 954. affirmatur nos in fide fore perfectos, si non tantum *Scripturis*, verum etiam *doctrinæ Sacerdotum assidui fuerimus*. Præterea objiciunt quod in Hom. XIII. in 2. ad Corinthios appellat Scripturam exactam rerum

omnium *lancem ac normam*: quod de ipsa Scriptura dici ego fateor, sed agit eo loci Chrysostomus de præceptis, moribusque ad illorum præscriptionem formandis, ac præsertim de divitiarum contemptu, allatâ parabola divitis & pauperis Lucæ XVI. 19. & sententia illa Matth. XIX. 24. *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum*. Scripturam autem esse formandorum morum exactam regulam, maxime Patrum commentariis collustratam, non est qui deneget.

Veniamus ad Hieronymum. Inquiunt præclarissimum hunc Ecclesiæ Doctorem scripsisse in Psalmum 86. Tom. 2. pag. 350. *Quamvis ergo sanctus sit aliquis post Apostolos: quamvis disertus sit, non habet auctoritatem*. Respondemus asserere istic Hieronymum privata scripta non esse Apostolicis comparanda, & quæ *paucis scripta fuerunt*, abscindenda a canone eorum, *quæ principes Ecclesiæ, & principes Christi non scripserunt paucis, sed universo populo*. Rejicitur ergo a Hieronymo privata commentatio, non universalis Ecclesiæ traditio. Deinde opponunt quod scribit in cap. 1. Michææ Tom. III. pag. 1503. egressam non esse Ecclesiam *de finibus suis*, idest, *de scripturis sanctis*. Sed inepte & imperite; reprehendit enim ibidem hæreticos, qui contortis explicationibus sacras literas pervertentes, *domum suam* non in scripturis construunt, *sed in vicinia Scripturarum*: quod mirifice adversariis nostris convenit. Addunt Hieronymum in 1. Aggæi eodem Tom. p. 1690. hæc habere: *Quæ absque auctoritate & testimoniis Scripturarum, quasi traditione Apostolica sponte reperiunt, atque confingunt, percutit gladius Dei*. Optime: quæ sponte confingunt hæretici, nec a majoribus acceperunt, ut *observationes varias, Chameunias*, idest, *humi dormitiones*, & ξηροφαγίας, idest, aridas epulas, ineptiasque *de Tatiani radice crescentes*, quibus *hæreticorum conciliabula deceptis populis blandiuntur*. Nil ergo hoc loco efficit auctor Apologiæ Anglicanæ. Objiciunt & quod ait contra Helvidium Tom. IV. pag. 141. *Ut hæc quæ scripta sunt non negamus, ita ea quæ non sunt scripta renuimus*. At quænam isthæc sunt? *Mariam nupsisse post partum*; quod tradidit ante Helvidium Ebion, & Theodotus Byzantinus. Accedit quod ibidem Hieronymus scribit posse Helvidium etiam traditione refutari: *Nunquid non possum tibi*, inquit, *totam veterum Scriptorum seriem commovere, Ignatium, Polycarpum, Irenæum, Justinum Martyrem, multosque alios Apostolicos, & eloquentes viros?* Sed Scripturis garrientem apposite iisdem armis revincit. Rursus opponunt, quæ Hieronymus habet in Caput 23. Matth. eodem Tom. IV. pag. 112. *Hoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur*. Verum quid est *Hoc*? Zachariam filium Barachiæ occisum inter templum & Altare, esse Zachariam patrem Joannis, quod aliqui affirmabant *ex quibusdam apocry-*

apocryphorum somniis : quare ibi refelluntur scripta apocrypha, non legitimæ traditiones. Demum Hieronymus in caput I. Epist. ad Titum eodem Volumine pag. 419. inquit: *Sine Scripturarum auctoritate garrulitas non haberet fidem*: quæ cum scripta sint adversus subdolos, qui destituti præsidio veritatis nituntur *perversam doctrinam etiam divinis testimoniis roborare*, non pugnant adversus nos, qui præter Scripturam utimur Traditione; sed contra garrulos subversores, Scripturarum auctoritate, sine qua non haberent fidem, hæresim disseminantes, uti fecerunt quidam de circumcisione Judæi, ut adversus nascentem Ecclesiam præcepta legalia introducerent.

Proximus est Augustinus, ex quo sex loca producunt facillimæ singula expeditionis. Ac primus est, ut librorum teneamus ordinem juxta PP. S. Mauri editionem Parisiensem, in Epistola ad Hieronymum 82. alias 19. ubi num. 3. ait solis Scripturarum libris hunc honorem deferendum, *Ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse*, firmissime credendum sit. Quo in loco istud tantum Augustinus contendit, nullius privati Scriptoris libros excipiendos, *tanquam Prophetarum & Apostolorum: de quorum scriptis quod omni errore careant dubitare nefarium est*. Ita S. Pater eadem Epistola, eodemque numero, pag. 190. Tom. II. Quid vero de iis, quæ *non scripta, sed tradita* a Catholica Ecclesia custodiuntur? Hæc, *vel ab Apostolis, vel a plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque statuta* esse, ideoque inviolabiliter servanda, eximius doctor scribit eodem Volumine, pag. 124. in Epistola 54. olim 118. ad Januarium. Alter locus extat Tom. III. de Doctrina Christ. lib. II. cap. 9. num. 14. ubi ait: *In iis enim, quæ aperte in Scripturis posita sunt, inveniuntur ea omnia, quæ continent fidem, moresque vivendi*. At hæc accipienda esse de præceptis, fideique mysteriis, quæ unicuique perspicua sunt in Christi Ecclesia, non de complexu dogmatum universorum, liquet ex quo ibidem sequatur, *Spem scilicet atque caritatem*; & ex quo S. Pater lib. V. de Baptismo cap. XXIII. num. 31. scribat: *Sunt multa, quæ universa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis præcepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur*. Vide Tom. IX. pag. 156. Tertius petitur ex eodem Tom. III. 2. p. pag. 619. idest, Tract. 49. in Joannem, ubi hæc leguntur: *Electa sunt quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere videbantur*. Ast horum verborum sensus est, sufficere signa in Evangelio enarrata, imo solam Lazari resurrectionem, ut *datis velut suæ virtutis indiciis, credamus* in Christum; nec ibi sermo est de credendorum dogmatum plenitudine. Depromptus est quartus ex libro de Bono Viduitatis cap. I. num. 2. Tomo VI. pag. 269. *Sancta enim Scriptura nostræ doctrinæ regulam figit*. Verum neque his verbis dispungitur Patrum traditio; neque de alia re agitur, nisi *de quæstione ad vitam moresque pertinente*,

de professione scilicet viduitatis. Quintus habetur Tom. VIII. pag. 704. sive libro II. contra Maximinum cap. 14. num. 3. Est autem: *Sed nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense tanquam præjudicaturus proferre Concilium. Nec ego hujus auctoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum auctoritatibus, non quorumque propriis, sed utrisque communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet*. Sed ibidem Augustinus hæreticum nullo in pretio habentem Concilium Nicænum, illique opponentem Ariminense, compellit ad recipiendum *Homoousion* auctoritate Scripturarum, idest, versu 20. capitis V. Epistolæ I. Joannis: *Hic est verus Deus, & vita æterna*; non quod Augustinus aut Concilia nauci faciat, aut Traditionem contemnat, nam ibidem ait: *Hoc est illud Homoousion, quod in Concilio Nicæno adversus hæreticos Arianos a catholicis Patribus veritatis auctoritate, & auctoritatis veritate firmatum est*; sed ut confugientem ad Scripturas, scripturis vellicet, & confodiat. Recole quæ diximus cap. præcedenti, argum. IV. probatum in Nicæna Synodo ab Athanasio *Homoousion* ex Patrum traditione, ut inquit Theodoretus lib. I. cap. 8. pag. edit. Moguntinæ 29. Postremus locus occurrit Tom. X. pag. 70. idest libro II. de Peccat. mer. cap. 36. num. 59. *Ubi de re obscurissima disputatur, non adjuvantibus divinarum Scripturarum certis, clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio nihil faciens in partem alteram declinando*. Utilissimum quidem monitum in quæstionibus obscurissimis, (qualis tunc erat de animorum traduce eo loci pertractata,) a differentibus religiose servandum, *ut magis*, inquit ibidem sanctus Pater, *inquisitio cauta laudetur, quam precipitata reprehendatur assertio*. At negamus quæstionem esse obscurissimam, ubi sit explorata Apostolicæ Ecclesiæ traditio.

Eruuntur ex dictis quatuor Regulæ ad quælibet alia Patrum testimonia explicanda: quarum prima est, Patres dum ad solas scripturas provocant hæreticos, solis illis catholicam fidem asserere, quoniam in subjecta materia, idest, ad errorem illum refellendum sufficiunt, posteaquam Traditione Ecclesiæ assecuti sumus Scripturarum ipsarum Canonem, & sensum. Ita Irenæus Scriptura revincit Marcionem, Tertullianus Hermogenem, Augustinus Maximinum: atque ita Athanasius orat. 3. contra Arianos, & magnus Constantinus apud Theodoretum lib. I. cap. 7. inquiunt scripturis comprobari Verbi divinitatem. Altera regula est, ut distinguantur ea quæ ab omnibus promiscue credenda sunt, ut Deum esse unum, & Trinum, Verbum hominem factum, ab iis quæ custodiuntur ab Ecclesia, ejusque Rectoribus, ut hanc Scripturam esse Canonicam, illam Traditionem perantiquam: & de iis, quæ generatim ad singulos spectant, accipiamus sententias Patrum, ubi docent in Scripturis omnia contineri. Atque hac regula explicamus non solum Basilium in Regulis brevioribus, Chrysosto-

mum

mum hom. 13. in 2. ad Corinth. Augustinum 2. de Doct. Ch. 9. verum etiam Cyrillum Jerosolymitanum in Catechesibus, aliosque permultos. Regula tertia est, ut dum nihil præter Scripturas probandum asserunt, & sacrorum librorum exigunt auctoritatem, eos accipiamus sive de quæstionibus obscurissimis, quæ traditione nequeunt resolvi, sive de hominum in sacris disciplinis nudo infirmoque ratiocinio, sive de historiolis e scriptura apocrypha haustis, sive denique de novitate dogmatum innixa libris spuriis ac suppositis. Atque hoc sensu loquitur Hieronymus in cap. 23. Matth. Augustinus lib. 3. contra literas Petiliani cap. 6. num. 7. nec non Theophilus Alexandrinus in 2. Paschali, Theodoretus in 2. Dialogo, imo & Origenes Hom. 1. in Hierem. & in cap. 3. Epist. ad Rom. quo loco abutuntur Prædicantes, ut liquet ex Colloq. Ratisbonensi sess. 8. Postrema regula est, ut dicta Patrum intelligantur de Scripturis rite explicatis, juxta sensum, quem tenet Romana Ecclesia, ut docet Catechesi IV. Cyrillus scribens: *Disce ab Ecclesia, quinam sint veteris testamenti libri, quinam novi, nec leges, institutaque Patrum evertes*. Quam regulam tradi etiam a D. Patre Augustino in 11. de Doctr. Christ. cap. 8. non semel diximus. His ergo regulis fabulonum procacitatem contundito.

Deinde hæretici nituntur demonstrare Romanam Ecclesiam in custodiendis traditionibus infidam esse, & ignaram. Nam nonnullas antiquavit, ut de lacte & melle porrecto Neophytis, de Eucharistia privatis in domibus sumpta, de eadem sub utraque specie laicis ministrata. Nonnullas e contra Traditiones tanquam Apostolicas intrusit, ut jejunium quatuor temporum, Sanctorum cultum, Crucis adorationem, immaculatam Conceptionem Deiparæ. Nonnullas denique in oppositas commutavit, ut de Animorum beatitudine ad judicii diem differenda, & de vinculo matrimoniorum indissolubili; pro quarum prima adulteravit D. Leonis collectam, alteram innumeris dispensationibus labefactavit. Hæ vero traditiones non spectant ad solum ritum aut disciplinam, ut aliquæ superius commemoratæ.

Resp. traditiones prioris generis utique ad solam disciplinam, ritumque spectare, ideoque admittere, ut inquit lib. de Velandis Virg. cap. 1. Tertullianus, *novitatem correctionis, operante, & proficiente usque in finem gratia Dei*. Usus tribuendi baptizatis lac & mel non solum probatus fuit ætate Hieronymi, ut liquet ex ejus Dialogo adversus Luciferianos; sed etiam perduravit usque ad medium sæculum nonum, perseveratque etiamnum apud Aethiopes, ut ostendit Martene de Antiq. Ritibus lib. 1. cap. 1. art. 5. At tali usu sublato, sicut & immersionis, persistit fidei integritas, mellisque ac lactis symbola sunt augustioribus ceremoniis expressa; illa vero recte sublata, posteaquam insani homines ea adhibuere etiam in Calicis consecratione, ut olim Ethnici in sacris Leoninis. Eucharistiam ad privatas domus deferri

ferri cœptum sævientibus persecutionibus, ne absque Communione quis obiret, & dum unica missa, cui omnes adesse non poterant, celebrabatur; invaluitque diutius id consuetudinis apud anachoritas: at sumendam de manu *præsidentium*, idest, sanctorum ministrorum, ait olim Tertullianus cap. 3. de Corona militis; demandatumque illam dispensandi munus Diaconis constat ex Ambrosio lib. 1. de Offic. cap. 41. & Magno Leone serm. 2. de S. Vincentio. Institutum propterea optime, ut sacris in ædibus manu presbyterorum, si adsint, dispertiatur. Communionem sub utraque specie nec Apostolorum ætate, nec priscis sæculis semper servatam alibi demonstrandum, quemadmodum & justis de caussis laico interdictam.

Nec Romana Ecclesia falsas unquam traditiones intrusit. Etenim jejunium Quatuor temporum, sive a Victore, sive a Callisto institutum, eo sensu dicitur a D. Leone serm. 47. cap. 1. descendere *ex traditione Apostolica*, quod ab Ecclesia, cujus definitiones dicuntur Apostolicæ, sit *in consuetudinem devotionis receptum*; ut inquit ibidem Leo: aut quia jejunium Apostoli commendarunt, Ecclesia autem statuit jejuniorum fixos dies, ut ait Lupus in Notis ad Synodum Victoris. De Sanctorum cultu, & adoratione Crucis alibi. Ad instituendum festum Conceptionis B. M. V. sat est pia fidelium opinio; nec fide Catholica adhuc creditur, quod nefas est oppugnare. Non est tamen certa traditio opposita; nam Patres, qui aliter videntur sensisse, exponi possunt de debito contrahendi peccatum. Non fuit Occidentalis Ecclesia, quæ omnium prima coluerit Deiparæ Conceptionem: sed longe ante Latinos illam celebrarunt Græci. In Hispania institutum hoc festum a D. Jacobo scribit Flavius Dexter in Chronico. Auctor suppositus est, ac narratio fluxa nimis ac dubia. At quid plura? Religiosum est Deiparam venerari, & momento illi plaudere, quo Reparatrix Generis nostri procreata est. Id fidelium pietatem commendat, id confratrum sodalitia, id Scriptorum præconia, id sacramenta Theologorum, quæ anno 1574. Parisiis tanto ardore Maldonatus exagitavit.

Traditio de Sanctorum præsenti beatitudine a nobis lib. 3. fuit propugnata. In antiqua beati Leonis Collecta Sancti Pontificis animæ non essentialem gloriam, sed accidentalem deprecabatur Ecclesia, ut diximus eodem libro, Tom. 1. pag. 261. Non tamen inficias ibo olim deprecatam etiam pro sanctis Confessoribus, scribente Augustino de Virginit. cap. 45. num. 46. *Notum est, quo loco Martyres, & quo defunctæ Sanctimoniales ad altaris sacramenta recitentur*; & serm. 17. de Verbis Apost. nunc 159. num. 1. *Martyres eo loco recitantur ad altare Dei, ubi non pro ipsis oretur: pro ceteris autem commemoratis defunctis oratur. Injuria est pro Martyre orare, &c.* Aliquando ergo etiam pro sanctis Confessoribus orare consuetum fuit. At male hinc

Dallæus

Dallæus infert, errare modo Ecclesiam, dum orat tantum pro animabus Purgatorii, non eadem ratione pro Sanctis: nam aliquando in vetustissimis diptychis Martyrum Confessores eximiæ virtutis commemorantur; licet tria essent distincta, diptycha Martyrum, diptycha defunctorum fidelium, diptycha vivorum. Quare orationes olim factæ pro sanctis Confessoribus neque oppugnant oblationes pro mortuis, neque præsentem Sanctorum gloriam. Legi poterunt viri doctissimi Mabillonius Præfat. ad v. sæculum Benedict. §. 6. & Martene in Antiq. Rit. lib. 1. cap. IV. art. 8. & 12. Matrimonium rite celebratum nunquam Ecclesia dissolvit: dispensationes justa de caussa impertitur: majorum statuta propugnat acerrime; ac frustra hæretici ad illam collidendam conatus omnes impendunt.

Postremo hæretici pugnant nobiscum ratione. Apostoli, inquiunt, *missi* dicuntur, nec aliud homines docuerunt, quam expressa in Evangelio Magistri doctrinam. Quis enim a Rege legatus alia præter Regis præscripta audeat populis intimare? At si quid aut Apostoli ipsi, aut successores superaddiderunt, quod persistente fidei integritate non fuit in dogmate, humanum istud erat, mutationi obnoxium, temporisque exiguo intervallo interiturum; nec aliquid istiusmodi potest esse fidei divinæ fulcrum, & horti conclusi, idest, immaculatæ Ecclesiæ propugnaculum ac sepimentum. Quid, quod ea quæ transeunt de aure in aurem continuam subeunt immutationem? Adde tam longam annorum seriem ab Apostolorum ætate ad hanc usque, antiquorum indiligentiam, nec non exilia, dispersiones, simplicitatem, summamque ignorantiam: quamobrem non potuit humana aliqua traditio incorrupta ad nos pervenire. Demum si talis sit norma credendi, ut quicquid traditum est, illud recipiatur; Pythagorica erit disciplina nostra, non Christiana, imo Saracenorum more, Arabumque instar, pseudomagistris præbebitur a nobis assensus; quod ducti infideli & incerta traditionum regula miserando experimento verum esse confirmant.

His respondemus, audacter, ignominiose, imperite hæc putido ore Novatorum effundi. Apostoli missi quidem sunt, & Legati, sed cum potestate præcipiendi, & quemadmodum Consul & Imperator plura præter consilium & imperium faciunt, suo tamen officio convenienter, ita illi multa præter mandata Evangelica præscribere poterant dummodo iisdem mandatis utilia, nec Apostolorum nomine indigna. Atque ita Regum missi, ut recte fungantur commisso munere, ad præscripta principum universalibus institutis comprehensa, quædam particularia, quæ tempus & occasio postulant, non pugnantia, sed cohærentia adjiciunt sano, perutili, providoque consilio. Sed & falsum est Apostolis nihil præter Evangelica scripta commissum; cum e contra nec scripta tunc extarent, quando dictum est eis, *Prædicate Evangelium*,

gelium, nec Christus illos omnia prorsus docuerit, antequam in cælum conscenderet: imo ait, Joan. XVI. 12. *Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. Cum autem venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*. Ecquid vero Spiritus docuit, nisi quæ nondum acceperant, & quæ ante adventum ejusdem Spiritus portare non poterant? Multa ergo, quicquid Calvinus blateret, Apostolis Spiritus sanctus suggessit nondum audita: & nemo jure negabit commentatione Calviniana æquiorem esse interpretationem Augustini Tract. 98. in Joannem num. 8. *Quod itaque ait Dominus, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo, adjicienda illis fuerant quæ nesciebant, non quæ didicerant evertenda*. Enim vero, ut ibidem Augustinus demonstrat, non relinquitur fundamentum dum alia adduntur ad construendum ædificium, neque evertitur fides si ad ipsius incrementum, & Scriptura, & traditio, & utilia documenta plurima post ascensum Christi accesserunt.

Cum autem Traditiones, sive Apostolicæ, sive Ecclesiasticæ a Spiritus sancti inspiratione descendant, temere & inique ad hominum inventa amandantur: alioquî humanum esset Testamentum per Moysen constitutum & promulgatum, humana Evangelia ab hominibus literis conscripta, humanæ Epistolæ Pauli manu exaratæ: quod nemo dixerit, nisi qui deneget Moysen, Prophetas, Apostolos fuisse afflatos Spiritu sancto, adversus testimonium Petri Epistola II. cap. I. 21. *Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*. Homines ergo sunt Traditionum promulgatores, non auctores, eisque testimonium addunt, non firmitatem, & quemadmodum qui regia diplomata exhibent, ita qui Apostolicas institutiones proponunt, promerentur fidem, & hi eo majorem, quo politicorum ministrorum munus antecellit doctrina, ac pietas sacerdotum. At homines, inquis, hi sunt. Quid vero inde? Recipis ab his Scripturas, non recipis Traditiones? Si conspirare non potuerunt omnes in sacris libris mutilandis, supponendis, eradendis; suspicaris ad confingendas Traditiones in Ecclesia per orbem diffusa singulos consensisse? Non patitur Spiritus sanctus, quos posuit regere Ecclesiam Christi, omnes simul deficere. *Quicquid ergo vel omnes, vel plures uno, vel eodem sensu, manifeste, frequenter, perseveranter, velut quodam consentiente sibi magistrorum concilio, accipiendo, tenendo, tradendo formaverint, id pro indubitato, certo, ratoque habeatur*. Tene præclarum istud Lirinensis Commonitorium.

Sed, regeris, nonne potuerunt tanto annorum intervallo, in tanta rerum vicissitudine, quæ excipiuntur auribus excidere, & variari? Si providentiam, ac solicitudinem, quam de Ecclesia sua Christus gerit, tu perneges, nec verbum traditum, nec scriptum servatum esse fateberis; nam ut illud disperdi in auribus, & linguâ vitiari potuit,

potuit, ita istud potuit amanuensis adulterare, tinea corrodere, ignis incendere, & injuria temporum depravare. Si providentiam curamque illam confitearis; illâ utrumque Verbum, Scriptum ac Traditum servatum est. Adde singularia Traditionum adminicula, perpetuum Ecclesiæ usum, successionem Episcoporum, Conciliorum canones, scripta Patrum: quibus ea quæ transeunt de aure in aurem firmantur moribus fidelium, consuetudine, disciplina, præceptionibus, & munimentis literarum, ut deleri non possint oblivione. Scitum Pythagoræ, ut discipuli responderent, *Ita visum Magistro*, etiam Christifidelis probat dum hanc dogmatum suorum rationem profert, *Ita tradiderunt Apostoli*; & nisi hæc ratio sit inculpabilis, in recipiendis quoque Scripturis est irrationalis & rusticus, quippe illarum canonem definivit Ecclesia: sed absit, ut id effutiamus; cum ad credendum Ecclesiæ certa nos pertrahant momenta, quæ non habebat ad credendum Pythagoræ juventus Atheniensis. Vide hujus libri cap. III. & V. In II. demonstrata est falsa Saracenorum Religio: quæ una cum omnibus hæresibus etiam ex hoc refutatur; quoniam figmentum humanum est quicquid antiquæ Traditioni adversatur. Verum hæc disputatio concludi jam potest; nam satis ostendimus servandum vetustum morem, & perantiquum dogma,

Quod semel invectum est Majorum TRADITIONE,

inquit in Carmine Eucharistico Paulinus.

CAPUT VII.

De interioris fidei ad salutem necessitate.

CONTRA Ebionæos, Arminianos, Libertinos, aliosque hujus farinæ homines quarto hujusce libri capite demonstravi veram non esse Fidem aut Verbi divini Incarnationem, aut individuam Trinitatem negantium. Nunc inquirimus, an hæc fides ita ad salutem sit necessaria, ut qui ejus inculpabili ignorantia laboraret, eam tamen haberet in animi præparatione, quamvis hæc mysteria non profiteretur *explicite*, adhuc salutem sempiternam consequeretur. Nam qui in Ecclesiæ gremio nutritur, & sensuum pollet integritate, si mysteria hæc negligat, neque gratia Sacramentorum, neque gloria, ob voluntarium negligentiæ crimen, donari compertum est. Immo huic Ecclesiastico Jure præscribitur, ut etiam memoriâ teneat Symbolum, Decalogum, & Orationem Dominicam: *Nescio* enim *qua fronte se Christianum dicat, qui paucos versus in Symbolo, vel oratione Dominica parare dissimulat*; inquit Serm. 265. num. 2. Ap. Augustinus, aut Cæsarius. In ceteris servandi canones Cap. XI. lib. XXI.

Haud dubium est, quin in adultis requiratur fides interna; cum scribat Apostolus ad Rom. x. 10. *Corde enim creditur ad justitiam*, & ad Hebr. xi. 6. *Sine fide autem impossibile est placere Deo*: cum insuper hæc fides necessaria sit ad justificationem, ut definit sess. 6. cap. 6. & 8. Synodus Tridentina, & nos demonstravimus Tom. III. pag. 492. Neque potest id de fide exterius tantum expressa intelligi, quoniam Apostolus præcipit fidem *cordis*, Tridentina Synodus fidem, qua *libere*, animoque *movemur in Deum credentes quæ divinitus revelata*, *& promissa sunt*: neque Deus attendit sermonem oris, sed voluntatis affectum. Deberet quidem hæc fides in nobis continua esse, & si non actu, virtute; ut omnia opera in Dei cultum, ac in finem ultimum referrentur, ideoque excitanda est actuum frequentatione: hi saltim repetendi dum Sacramenta recipiuntur, maxime Eucharistia, dum urget adversus fidem tentatio, dum solemni ritu ab Ecclesia recoluntur sacra mysteria: nec memoria excidat, quod Scriptura ait, *Justus autem meus ex fide vivit*: ad Rom. I. 17. & proscripta ab Innoc. XI. propositio, *Sufficit mysteria fidei semel credidisse*.

Igitur de hac interna fide quærimus, an ita debeat esse *explicita*, ut necessitate *medii* ad salutem necessarium sit credere Deum unum, ac Trinum, & Verbum Deum & hominem pro nobis crucifixum ac mortuum. Illud autem dicitur a Theologis necessarium necessitate *medii*, sine quo finis nulla ratione potest haberi, ut baptismus, sive martyrium puerulis, Sacramentum pœnitentiæ adultis post lapsum; quemadmodum appellatur necessarium necessitate præcepti, quod adhiberi debet, quando id fieri potest; at si non possit, sat est votum ac desiderium, ut adultis sacramentalis Confessio, Communio, jejunium, Sacrum. Instituitur vero quæstio tam de veteris, quam de legis Evangelicæ statu, & de hoc quidem an fides explicita tam ad justificationem, quam ad salutem necessaria sit; sunt enim qui ad salutem illam requirunt, sed ad justificationem non aliam fidem, quam Dei auctoris gratiæ, sine explicita Incarnationis ac Trinitatis exigunt. Tribus ergo thesibus quæstio universa concluditur.

Propositio I. In veteri Testamento necessaria erat fides Mediatoris, sed non *explicita* in ejus divinitatem, ac individuæ Trinitatis Mysterium.

Demonstratur I. ex Apostolo scribente ad Galat. III. 12. *Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est; quia justus ex fide vivit*: & ad Hebræos XI. 2. *In hac enim testimonium consecuti sunt senes*. Profecto loqui Apostolum etiam de fide Mediatoris liquet ex cap. III. Epist. ad Romanos, ubi versu 22. inquit: *Justitia Dei per fidem Jesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: non enim est distinctio*. Et de hac fide paullo infra: *Unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem*. II. Probatur

batur ex D.P. Augustino, qui Epistola 157. ad Hilarium num. 14. inquit, *etiam antiquos justos habuisse ipsum spiritum fidei, hoc est Incarnationis Christi*. De Catechiz. rudibus 28. *Ipsum antiqui sancti venturum in revelatione Spiritus cognoverunt, & prophetaverunt: & sic salvi facti sunt credendo quia veniet, sicut nos salvi efficimur credendo quia venit*: & de Nat. & Grat. cap. 44. num. 51. *Ea quippe fides justos sanavit antiquos, quæ sanat & nos, idest, mediatoris Dei, & hominum hominis Jesu Christi, fides sanguinis ejus, fides crucis ejus, fides mortis, & resurrectionis ejus*. III. Confirmatur ratione, nam fides est una, & unum spiritum ingenerat, eamdem salutem affert, & ab exordio generis humani fuit semper una & invariata, ut idem S. Pater commonstrat in Epistola ad Deogratias CII. XII. ad Optatum CXC. 6. & in Psalmum L. 17. Hoc loci aliam rationem S. Pater indigitat, quia nemo sine Christo salvari potuit. Videsis Act. Apost. IV. 12. & quæ scripsimus cap. 4. hujus libri.

At non fuisse necessariam fidem *explicitam* divinitatis Christi liquet I. ex Apostolo scribente ad Hebræos X. 1. legem habuisse *umbram futurorum bonorum*. II. ex Augustino scribente ad Dardanum Epist. 187. cap. XI. num. 34. *Erat tamen antiquis justis aliquod occultum, cum tamen & illi eadem fide salvi fierent, quæ fuerat suo tempore revelanda*. III. ex discrimine utriusque Testamenti, in quorum primo mysteria, quæ nunc sunt revelata, legalium involucris tegebantur.

Opp. adversus primam partem. At qui lege destituti erant? Hi per rationis lumen absque ulla fide legem implebant, ideoque salutem consequebantur. Id affirmat Apostolus ad Rom. II. 14. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt*. Confirmat Joannes in Apocalypsi VII. 9. connumerans præter Judæos turbam magnam, *ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis*. Asserit & Clemens Alexandrinus inter electos recensens in 6. Strom. Græcorum Philosophos præstantissimos.

Resp. eos, qui lege destituti erant, nisi singulari beneficio supernum illis lumen affulsit, periisse. De Verbis Apostoli in 2. ad Romanos plura diximus Tom. III. pag. 398. & 412. nec necessum est ea repetere. Absque fide exercentur aliquando officia virtutum, at non quæ vitam sempiternam promereantur; & Apostolum loqui de Gentibus ad fidem conversis demonstrat Augustinus de Spiritu & lit. cap. XXVI. num. 44. & seqq. De iisdem Gentibus, quæ sunt spolia Israelitarum, & linguis, populisque sejunctæ, fit sermo in Apocalypsi, ut recte idem Augustinus in III. de Doctrina Christ. cap. XXXV. num. 51. Ipsæ enim simul cum electis Judæorum constituunt Sanctorum universitatem, de quibus eodem cap. 7. Apocalypseos v. 14. *Laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni*. Clemens Alexandrinus docet tantum Gentilium philosophorum aliquos divinitus luce fidei illustra-

lustratos, quamquam extra Judæorum fines, salutem fuisse consecutos, quod & Origenes, & Chrysostomus alicubi docuerunt; sed Gratiam fidei cuique necessariam Clemens affirmat in 11. Strom. pag. edit. Morelli 364. & Chrysost. hom. 2. in Epistolam ad Rom. pag. edit. Commel. 22. Idem disertissime Origenes lib. 4. in Epist. Pauli pag. edit. Frobenianæ 387.

Adversus 2. partem objicies. Sacerdotes Math. XXVI. 63. Christum interrogarunt, *Dicas nobis si tu es Christus filius Dei?* Nathanael Joan. 1. 49. ait: *Tu es filius Dei*. Martha Joannis XI. 27. *Tu es Christus filius Dei vivi*. Quomodo nisi *explicite* in Christi divinitatem Judæi credidissent, tam singularis confessio? Estius in dist. 25. lib. 3. §. 4. respondet fortassis Nathanaelem non intellexisse *filium naturalem*; censendum quippe est aliquid minus enuntiasse, quam Petrus Matthæi XVI. 16. Probo responsionem Estii: de Nathanaele namque idem scribit Augustinus Tract. VII. in Joan. num. 20. Aliter asserendum de Martha cum eodem D. Patre Tract. XLIX. num. 15. Sed hæc pia mulier quandiu a Domini ore pependerat? Caiphas hæcne a semetipso dixit? Si id putas, dico aut principi Sacerdotum aliquid manifestum quod plebs ignorabat, aut illum commemorasse attributum a Patribus Messiæ characterem non tamen sibi plane compertum. Si afflatu divino loquutus est, ut dum ait Joan. XI. 50. *Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo*; nil urget opposita argumentatio.

Propositio II. In hoc novæ legis statu necessaria est ad salutem fides *explicita* Dominicæ Incarnationis, ac Trinitatis.

Quod hæc fides necessaria sit demonstratum est supra c. IV. p. 353. idemque firmatur præcedenti propositione. Quod vero hæc fides debeat esse *explicita* probatur primo ex Scripturis; nam Marc. XVI. 15. legitur: *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit salvus erit: qui vero non crediderit condemnabitur*. Evangelium autem fidem *explicitam* Incarnationis ac Trinitatis insinuat, eamque fidem Matth. ultimo vers. 19. profiteri debemus in suscipiendo baptismate, sine quo Dei regnum non obtineri affirmat Dominus Joan. III. 3. Deinde confirmatur ex Augustino, qui Epistola 157. num. 24. ait: *Postea vero quam magnum pietatis sacramentum manifestum est in carne, & vocandis omnibus Gentibus Christi adventus illuxit, in quem & illi Patres crediderant, sed hujus fidei olivam suo tempore manifestandam, in illius arboris, de qua Apostolus loquitur, tanquam radice servabant*, &c. Ac Epist. 177. num. 12. *Puto autem fidem Christi, quæ postea in revelationem venit, in occulto fuisse temporibus patrum nostrorum, per quam tamen etiam ipsi Dei gratia liberati sunt*. Et infra num. 14. *Cum dicit*, Apostolus, *manifestata est, ostendit quia tunc erat, sed tanquam illa pluvia, quam Gedeon impetravit, tunc velut in vellere occulta, nunc autem velut in*

in area manifestata. His Augustinus fidem, quam, ut vidimus supra, in utraque lege requirit, nunc ob Evangelii revelationem, exigit manifestam, apertam, *explicitam*. Accedit ratio: etenim in hoc lex nova differt a veteri, quod tunc Christus sub legalium cæremoniarum nube promittebatur, nunc annuntiatur venisse, divinitatem suam comprobasse, ac antiqua vaticinia complesse. Ut ergo Judæi sub legis velamine implicitam fidem habebant, ita Christianis Evangelii lumine effuso, fides explicita necessaria est.

Propositio III. Hæc fides non solum ad salutem, sed etiam ad justificationem omnino requiritur.

Demonstratur primo ex Apostolo ad Galatas II. 16. *Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi: & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi.* Et ad Hebr. x. 19. *Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi*. II. Ex Tridentino sess. 6. cap. 6. *Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia & adjuti fidem ex auditu concipientes libere moventur in Deum, credentes vera esse quæ divinitus revelata ac promissa sunt; atque illud in primis a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu*. III. Ex magno Augustino de Nat. & Grat. cap. 2. num. 2. *Si autem non gratis Christus mortuus est, ergo omnis humana natura justificari & redimi ab ira Dei justissima, hoc est vindicta, nullo modo potest, nisi per fidem, & Sacramentum sanguinis Christi*. Et de peccato Originali cap. 24. num. 28. *Itaque sine ista fide, hoc est, sine fide unius mediatoris Dei & hominum hominis Christi Jesu, sine fide inquam resurrectionis ejus, quam Deus hominibus definivit, quæ utique sine incarnatione ejus ac morte non potest veraciter credi: sine fide ergo incarnationis & mortis & resurrectionis Christi nec antiquos justos, ut justi essent, a peccatis potuisse mundari, & Dei gratia justificari veritas Christiana non dubitat*. IV. Ex ratione; enimvero si quis absque fide in Christum potest justificari, poterit etiam salvari, quoniam & de justificatione & glorificatione idem prorsus tradunt divinæ literæ ac Patres, fidem in Christum ad unam atque alteram requirentes; & justus nisi a gratia excidat, habet arrham promissionis, & adoptionem filiorum, ideoque & jus ad gloriam: quare si salus est ex fide Christi; etiam vita, etiam gratia, etiam justitia, dicente Apostolo, ut redeat, unde processit oratio, *Justitia Dei per fidem Jesu Christi*.

Opp. I. Necessitas fidei in Christum *explicitæ* nequit ex Scripturis evinci, primo quia indiscriminatim loquuntur tam de justis antiqui Testamenti, quam de Christifidelibus, & consequenter si illi per fidem in Christum *implicitam* justificati sunt, sat est hæc fides in præsenti quoque statu. Atque idem dicendum est de Augustino exigente in omnibus

nibus justificandis cum Apostolo *eundem spiritum fidei* pro quacunque, sive vetusta, sive nunc labente hominum ætate, ut liquet ex prima propositione. Rursus quia Act. x. 22. Cornelius Centurio dicitur *justus, & timens Deum*, nec tamen tunc erat per Apostolum Petrum fide in Christum *explicita* imbutus. Deinde Apostolus ad Heb. xi. 6. non aliam fidem necessariam affirmat, quam in Deum remuneratorem; nam ait: Credere enim oportet *accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit*. Non ergo fides saltim *implicita* ad justificationem necessaria est.

Ad primum respondeo non solum Apostolum & Augustinum agnoscere unum spiritum justorum omnium, unam Christi fidem, unumque Mediatorem, verum etiam affirmare legem veterem fuisse umbram futurorum, & fidem Christi tanquam pluviam in vellere, nunc autem manifestatam ac revelatam, & quasi pluviam in area. Quare sicut ex unitate fidei, Mediatoris, & justificantis gratiæ infertur antiquis justis, necessariam fuisse fidem Christi, & gratiam Reparatoris; ita ex utriusque Testamenti discrimine in quorum uno latebant, quæ fuerant in altero suo tempore revelanda, concluditur fidem olim *implicitam*, nunc apertam & absque velamine requirendam. Quod sequitur hac ratione expeditur. Aut Cornelius nondum manifestata Evangelii veritate habebat fidem *implicitam*, ut inquit S. Thomas 2. 2. quæst. 10. art. 4. aut si Evangelium jam promulgatum erat, habebat quidem justitiam operum per gratiam actualem, at non justificationem per gratiam *habitualem*, & Spiritum sanctum inhabitantem. Hoc secundum videtur conforme Augustino, qui de Prædest. SS. cap. vii. num. 12. ait Cornelii acceptas fuisse eleemosynas & exauditas orationes antequam credidisset in Christum, *nec tamen sine aliqua fide orabat, & donabat*: nimirum quia per gratiam moventem & fidem *implicitam* recte operabatur: at nondum fuisse justificatum affirmat S. Pater verbis sequentibus: *Sed si posset sine fide Christi esse salvus, non ad eum ædificandum mitteretur architectus Apostolus*. Potest tamen utraque sententia ad concordiam revocari, dicendo quod sicut Cornelius vixit, cum legis fieret translatio, ante promulgationem Evangelii justificatus erat per fidem *implicitam*; Evangelio promulgato in justitia confirmatus est per fidem *explicitam*. Neque enim Augustinus ait, *si fuisset justus*, ut legit Aurelius Piette Tom. iii. pag. 293. sed, *si posset sine fide Christi esse salvus*. Necessarium quippe erat ad salutem, ut qui per fidem *implicitam* fuerant ante promulgatum Evangelium justificati, eo promulgato in ædificium Christi per fidem *explicitam* coaptarentur. Ait quidem S. Pater Cornelium justificatum ante baptismum Quæst. 84. in Levit. & 33. Num. 9. necnon lib. iv. contra Donat. cap. 21. num. 28. & cap. 22. num. 29. At si putas Cornelium ante Petri prædicationem non fuisse sanctificatum, dicas Augustinum loqui de tempore, quo ante susce-

susceptum baptismum jam fide imbutus erat, & Spiritum sanctum acceperat, ut legitur Act. x. 44. Si justificatum velis antequam ad Petrum accederet, explicabis Augustinum de justitiæ augmento, & de visibili Spiritus sancti descensu. Proximum hac ratione diluitur. Aut Apostolus illa duo tantum commemorat, quia non agit de fide justificante ex toto, sed nominat quæ potissimum exstimularunt antiquos justos ad pie Deum colendum, & adversa toleranda, quod nempe Deum ante oculos haberent, & remunerationem sperarent: aut si exponit fidem quæ ad salutem sufficiat, ea verba *Inquirentibus se* etiam fidem Mediatoris comprehendunt, in quantum debemus Deum inquirere ipsum orando pro salute, pro justitia, pro remissione peccatorum eo modo & ordine præstandis, quo ipsi visum fuerit. Ita in Paulum Estius.

Præterea objicies. Haud credibile est, Deum, qui *vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*, damnaturum eos, qui legem naturalem servantes nequeunt audire Evangelium, laborantque mysteriorum fidei ignorantia invincibili. Ob quam enim culpam inter barbaros degentem, honestamque ducentem vitam justus & misericors Dominus deseret? Sane, etsi Evangelium per universum orbem dicitur annuntiatum, non desunt tamen juxta Augustinum de Nat. & Grat. cap. 2. *ultimæ gentes, licet, ut perhibetur, paucissimæ*, ad quas nondum Christi nomen pervenit. Hanc Augustini opinionem, quamvis ei dissentiant nonnulli, comprobant remotissimæ a nobis gentes adhuc magna ex parte Christianam fidem penitus ignorantes. Saltem iis sufficiens erit fides *implicita*, aut in animi præparatione; nam si credentibus sat est baptismus in voto, quando re ipsa applicari non potest: cur facientibus quod in se est non erit sufficiens fidei votum ac desiderium, quando *explicita* fides nequit haberi? Postremo si puer baptismate regeneratus derelinquatur in sylvis, aut mutus ac surdus sit, neque Evangelium perveniens ad usum rationis valeat audire, nonne saltim iste Christi sacramento expiatus, & ornatus inhærente justitia salutem consequetur? Non est ergo fides in Christum *explicita* adeo necessaria, ut in aliquo saltim casu nequeat sine hujusmodi fide haberi justitia, regnumque cælorum.

Resp. Non sufficere ad salutem, si quis naturalem legem non frangat, quamquam & id absque gratia actuali, & aliqua in Christum fide, juxta sententiam nostram alibi confirmatam fieri non possit, *ut oportet*, & omnium consensu fieri non possit, ut sufficiat ad justificationem. Enimvero, *si de lege, quam accepit gens una Judæorum ait Apostolus* (ad Galatas 11. 21.) *Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est, quanto justius dicetur de lege naturæ, quam accepit universum genus humanum?* inquit Augustinus cit. cap. 11. De Nat. & Grat. num. 2. Vult quidem Deus salutem hominum universorum; sed

sed non voluntate absoluta, efficaci, &, ut inquiunt, consequente. Hæc ad solos spectat prædestinatos. *Ac per hoc*, ait S. Pater de Corrept. & Grat. cap. 7. num. 11. *& qui Evangelium non audierunt, & qui eo audito in melius commutati perseverantiam non acceperunt, & qui Evangelio audito venire ad Christum, hoc est, in eum credere noluerunt, quoniam ipse dicit, Nemo venit ad me, nisi ei datum fuerit a patre meo: & qui per ætatem parvulam non credere potuerunt, sed ab originali noxa solo possent lavacro regenerationis absolvi, quo tamen non accepto mortui perierunt, non sunt ab illa consperfione discreti, quam constat esse damnatam, euntibus omnibus ex uno in condemnationem*. Barbaræ ergo gentes reprobatæ propter originale peccatum justo Dei judicio in massa perditionis derelinquuntur, nec tamen damnantur ob ignorantiam invincibilem Christianæ fidei, sed vel *reatu originis, vel additamento propriæ voluntatis*, ut ex ipsomet Augustino dixi pag. 254. Quod si gentes illæ sint ab originali damnatione divinæ gratiæ largitate discretæ, *Non est dubium quod & procuratur eis audiendum Evangelium, & cum audiunt credunt, & in fide, quæ per dilectionem operatur usque in finem perseverant*: inquit idem S. Pater citato cap. VII. num. 13. Ex his liquet quid dicendum sit de puero. Si post baptismum ad usum rationis perveniat, nec Deum voluntaria transgressione deserat, ei Evangelium annuntiabitur aut ab homine, aut ab Angelo, aut per intimam divinamque inspirationem. Ostendit enim Deus in Cornelio, in spadone Reginæ Candacis, & in Macedone, quem vidit per noctem Paulus Act. XVI. 9. quantam electorum suorum curam gerat. Si decedat ante rationis usum, aut suscipiendæ prædicationis sit incapax, salvabitur per Sacramentum regenerationis: in quo, *vi sacramenti & divinæ gratiæ, quam Dominus donavit Ecclesiæ*, dum parvuli *fidem per verba gestantium quodammodo profitentur*, constituuntur *fideles*, & *eorum per quos renascuntur justitia spiritus responsione sua trajicit in eos fidem, quam voluntate propria nondum habere potuerunt, sicut eorum, per quos nascuntur caro peccati trajicit in eos noxam, quam nondum vita propria contraxerunt*. Vide Augustinum de peccatorum meritis lib. I. cap. 19. num. 25. & lib. III. cap. 2. num. 2. Quid vero, si ad gratiam baptismi non perveniant? Jam audisti sanctum Parentem: *Non sunt ab illa consperfione discreti*.

At enim, inquis, sufficit baptismus in voto: ergo sufficit fides *explicita* in voto. Non video hujus consequentiæ æquitatem. Principio, in ipso voto baptismatis est fides in Christum *explicita*; nemo enim cupit baptizari, nisi ut consepultus cum Christo ipsius justitiâ vivificetur. Deinde fides in voto est fides *explicita*, quæ enim non creduntur, nec desiderantur; sicut non desideraretur baptismus, nisi crederetur ipsius necessitas & efficacia. Præterea susceptio baptismatis, cum sit actus a voluntate *imperatus*, & exercendus extrinsecis adjumentis,

mentis, potest absque voluntatis culpa impediri; secus fides, cum sit actus *elicitus*, si quis velit credere, nequit ab aliqua exteriori caussa a fidelium corde amoveri. Prætermitto vulgarem objectionem de iis, qui absque fide *explicita* Deum super omnia diligerent. Sententia enim nostra, ut diximus lib. XIII. cap. 4., *hæc dilectio est a Deo Patre per Jesum Christum in Spiritu sancto*. Imo & ii, qui docent posse sine gratia Christi diligi Deum tanquam auctorem naturæ, fatentur quod diligi nequeat ut auctor gratiæ absque ordine ad Christum, & sine ipsius gratiæ largitate, ita ut dilectio sine fide non possit ad justificationem sufficere. Addo tantum pro hujus quæstionis coronide, Sanctum Franciscum Xaverium percontanti Japoniæ Regi cur illuc accessisset, hoc dedisse responsum, eò se missum *divinæ legis prædicandæ gratia, quippe cum nemo, quin Deum ejusque filium Jesum Christum omnium gentium vindicem ac Salvatorem caste, pieque coleret, salvus atque incolumis esse non posset*. Ita Indorum Apostolus Epist. 7. libri III. ab Horatio Tursellino latine reddita, pag. edit. Rom. 115. Revera si absque fide in Christum qui Evangelium non audierunt salutem consequi possunt, cur Xaverius Japoniam, cur e nostratibus Didacus Ortiz, Joannes Ximenes, Esthathius, aliique Mexicanam ac Peruanam, & regiones reliquas barbarorum incultissimas ac remotissimas, Apostolorum exemplo, adierunt? Jure itaque Facultas Lovaniensis vetuit ne edoceatur in hoc statu fidem *explicitam de Deo Trino, & Salvatore Christo Jesu non esse ita necessariam, ut sine tali fide non possit obtineri salus*, ut refert in Thesibus Lovaniensibus anni 1721. Antonius Rolliers. Jure Innocentius XI. declaravit prop. 64. non esse capacem absolutionis qui ignorat sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis mysteria. Jure denique Ecclesia in Symbolo, quod tribuitur Athanasio, iisdem mysteriis expositis inquit: *Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit*.

CAPUT VIII.

De externa Fidei Confessione.

DIXIMUS de interno fidei actu, nunc de externo dicendum est: atque inquirendum primo an liceat fidem negare; deinde an saltim fides dissimulari possit servando infidelium ritus, & consuetudines: tertio an Tyranno interroganti fas sit fidem occultare; postremo an liceat in persecutione fugam arripere. Omnia hæc uno capite expediemus: nam libro Vicesimo cap. X. agentes de simulatione in servandis legalibus omnia fere argumenta diluimus.

PROPOSITIO I. Nunquam licitum est negare fidem.

Est hæc thesis contra Elcesaitas, qui apud Eusebium lib. VI. H. E. cap. 38. & S.Patrem Augustinum de Hæres. h. XXXII. docuerunt fidem in persecutione negandam ore, & corde servandam: contra Priscillianistas, qui apud eumdem Augustinum h. LXX. propter occultandas contaminationes & turpitudines suas, habebant in dogmatibus ea verba,

Jura, perjura, secretum prodere noli,

& contra Georgium David Anabaptistam, Anglosque Libertinos.

Probatur I. ex Scripturis. Ait enim Apostolus ad Rom. X. *Corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem*. Oris ergo confessio necessaria est. Quo autem tempore, nisi eo potissimum, cum interrogante Tyranno, atque de religione percontanti, debemus fidem nostram profiteri, & aperta confessione Christo debitum obsequium reddere? Deinde cur Salvator nos tam ardenti oratione Mat. X. hortatur, ut imitemur prudentiam *serpentis*, idest Capitis nostri tueamur honorem, etiamsi corpus nobis dilanietur? Cur ait, *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere*? Cur non inquit potius, Servate interiori animo fidem, si forte necessum sit ad evitandam tyrannorum sævitiam, aut dejerare, aut uti simulatione, aut mentiri? Præterea quid proferri potest expressius dominica illa sententia, citato capite X. 33. *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo*, aut altera Lucæ IX. 24. *Qui voluerit animam suam salvam facere perdet illam*? Etiam Apostolus in 2. ad Timotheum II. 12. *Si negaverimus*, inquit, *& ille negabit nos*. Secundo demonstratur auctoritate Ecclesiæ: quæ, ut colligitur ex libro Cypriani de Lapsis, *Libellarios*, scilicet habentes de facta idolis immolatione chirographum, quod sæpenumero a tyrannis ad evitandam mortem pecunia extorquebant, etiam scelere non patrato, ad pœnitentiam vix recipiebat post vehementem notissimamque concepti doloris amaritudinem. Innocentius XI. & ipse propositionem illam num. 18. confixit: *Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo, & fidei gloriosum consulo; ut peccaminosum per se non damno*. Tertio confirmatur S. Patris Augustini doctrina: nam ait S. Pater de Fide, & Symbolo num. I. *Fides officium a nobis exigit & cordis, & linguæ*. Tract. LXVI. in Joannem: *Qui negat hominem Christum, non reconciliabitur per Mediatorem Deo*; & Tract. CXIII. *Petrus si negato Christo iret, quid aliud, quam periret?* Augustino omnes alii consentiunt. Denique probatur ratione. Quum enim quodlibet mendacium iniquum sit, & veritati contrarium: quale putas flagitium esse, cum magno Christiani nominis dedecore aut Christi fidem, aut, quod perinde est, se ejusdem discipulos abnegare? Si vitam animæ tribuit, auctore Augustino Tract. in Joannem 36. Christum profiteri, nonne maximum detrimentum afferet negare ipsum Christum? Postremo, ut adversus Priscillianistas scribit Doctor sanctissimus

ctissimus lib. contra Mendacium cap. 2., sententia propugnans quod cum iis, qui nobiscum non sunt societate ac religione conjuncti, liceat loqui mendacium, nonne *Martyres exhonorat, imo vero* non *aufert sancta omnino martyria?*

Contraria argumenta digna non videntur, quæ proponantur Theologiæ candidatis. Inquiunt Adversarii, scriptum esse Psalmo XIV. 3. *Qui loquitur veritatem in corde suo*, tanquam id ad justitiam sufficiat; at sequitur in Psalmo, *Qui non egit dolum in lingua sua*: & inquit Apostolus, *Ore autem confessio fit ad salutem*. Addunt Christum interroganti Herodi, ac Præsidi Lucæ XXIII. 9. & Joannis XIX. 9. nullum dedisse responsum. Verum tunc non de fide Dominus interrogabatur, ut supra Lucæ XXIII. 3. & Joan. XVIII. 33. quando ad interrogata respondit; fuitque in ceteris silentium ejus humilitas singularis, summa prudentia, atque derisionum, contumeliarum, mortisque contemptus. Asserunt Tyrannum non esse judicem legitimum, cui necessum sit reddere fidei nostræ rationem. Sed nisi confessionem sinceram exigat obsequium debitum Potestati, eam postulat veritas, religio, & honor illi exhibendus, qui etiam de mercede paciscens, *Qui confitebitur*, inquit, *me coram hominibus, confitebor, & ego eum coram patre meo*. Quamobrem istiusmodi argutiolas, gerrasque Siculas prætermittimus.

Propositio II. Nunquam fas est usurpatione rituum, ciborum, vestium, nominumque gentium idololatrarum, ubi sint superstitiosi cultus indicium, religionem callide simulare.

Demonstratur 1. ex Scripturis. Enimvero 2. Machab. VI. Eleazarus hortantibus amicis *iniqua miseratione* commotis, ut simularet vesci sacrificii carnibus, respondit non esse ætati suæ *dignum fingere*, sed futuram potius simulationem illam senectuti suæ *maculam & execrationem*: & quod præcipuum est, *Etsi*, inquit versu 26, *in præsenti tempore suppliciis hominum eripiar, sed manus omnipotentis nec vivus, nec defunctus effugiam*. Narratur proximo capite VII. illustre septem fratrum ob eamdem caussam martyrium. Etiam Apostolus in 1. ad Corint. x. 28. ait: *Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis; nolite manducare propter illum qui indicavit, & propter conscientiam*. Ad hæc non solum Matt. x. prohibemur negare Christum, sed etiam jubemur illum confiteri: & Lucæ IX. 26. *Qui me erubuerit*, inquit Dominus, *& meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua*, &c. At fidem simulare est illam non confiteri, & Deum pro nobis crucifixum erubescere. Prob. II. ex Patribus: vescentes enim immolatitias carnes, quamvis illas simulate manducassent, Irenæus lib. 1. cap. 1. Tertullianus de Idololatria cap. 13. Cyprianus de lapsis, S. P. Aug. de Bono conjugali cap. 16, aliique omnes, imo & antiqua Concilia damnant, ac reprobant. Vide pag. 75, & 87. Deinde docent

confessionem fidei faciendam nulla ambiguitate, nullaque adhibita simulatione: *Non enim satis est*, ait S. Ambrosius lib. x. in Lucam, *involuta responsio confitentis Jesum, sed aperta confessio. Quid prodest verba involvere, si videri vis denegasse?* S. Pater Augustinus contra Mendacium cap. 6. retundens illorum consuetudinem, qui ut facilius hæreticos, ethnicosque vitent & refellant, horum dogmata & ritus approbant mentiendo, ait: *Sed multo facilius, inquies, eorum latibula penetramus, si quod sunt nos esse mentiamur. Hoc si liceret aut expediret, potuit Christus præcipere ovibus suis, ut lupinis amictæ pellibus ad lupos venirent, & eos hujus artis fallaciis invenirent.* Plura ibidem Augustinus ad rem nostram utilissima. Fulgentius lib. I. ad Trasim. cap. I. inquit. *Compertum esse non ambigo apud eos, qui Christianæ gratiæ participatione redempti sunt, pene id esse fidem nolle asserere, quod negare.* Et infra: *Cum de Deo res agitur non levis reatus est, si quod ad salutem pertinet taceatur.* Corroboratur III. præfata thesis ratione. Nam veritas postulat, ut unusquisque talem se exhibeat exterius, qualis est; id enim veritatis idea suadet, traditque D. Thomas 2. 2. q. 111. art. 1. Atque ideo pag. 89. omnem simulationem esse illicitam pronunciavimus. Accedit, quod sicut interiorem animum patefaciunt non solum verba, sed etiam cetera signa: ita eodem crimine sese obstringit, qui verbis orisque confessione, & qui moribus, consuetudine, ritibus tali ratione se gerit ut Christum videatur aut negare, aut erubescere. Argumenta, quæ videntur positionem hanc oppugnare petita ab observatione legalium, ab auctoritate Græcorum Patrum, a nonnullis divinarum Scripturarum, nec non Ecclesiasticæ Historiæ exemplis, soluta a nobis sunt lib. xx. cap. 10. ubi de concertatione S. Parentis Augustini cum beato Hieronymo liberiori stilo disputatum est.

Duntaxat animadvertendum est, quando ritus, signa, verba, epulum, vestimenta, aliaque hujuscemodi superstitionem redoleant, quando vero civilem tantummodo consuetudinem. Nam qui necessitate coactus templum profanum ingreditur, ac domino etiam thura adolenti exhibet famulatum, ut diximus de Naamano, & contingere interdum potest cuilibet barbarorum mancipio, is dummodo non prætergrediatur civilis obsequii jura, nullumque exhibeat cultum idolis, ab omni culpa est immunis. Ab his pendet gravis de Sinensibus Ritibus controversia tanta animorum contentione agitata: nam quæ cultum politicum referunt, ut die natali coram parentibus procumbere, & Imperatoris quoque nomen mensæ impositum venerari, Confucium etiam in gymnasiis honore prosequi, tanquam philosophicæ disciplinæ præceptorem, non viderentur omnino flagitiosa. At inspiciendum, num cetera sint hujus generis, neque in his lateat specimen cultus idololatrici. Fas pariter erit juxta patrium morem Regem Anglorum salutare

lutare genuflexo. Vesci idolothytis, si absit periculum scandali, neque præseferat pravi animi suspicionem, licitum est. *Omne quod in macello venit, manducate*, inquit Apostolus in 1. ad Corinth. x. 25. secus si adsit scandalum, aut id jubeat princeps idololatra ad contesserandam religionem; ut diximus pag. 98. Imitari eo in casu debemus Eleazari fortitudinem, ac traditam ibidem ab Apostolo præceptionem: *Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis; nolite manducare*. Idem asserendum est de Judæorum azimis, de conviviis hæreticorum, de fidelium in horum domo, templisque conventibus. Servanda est eadem regula in usu vestium; ut quæ regionis sunt, ubi opportunum est, adhibeantur: ita Apostolici viri aliquando Persicis, Indicisque, cum non possint propriis incedere, induuntur. Idem asserendum de vestibus, quæ sunt honesti muneris, aut collatæ dignitatis argumentum; ut quas induerunt Joseph inter Aegyptios, Daniel inter Chaldæos, & Jesuitæ, quos Mandarinos appellant, inter Sinenses. At cavendum, quod paullo supra monuit Augustinus, ne Christi oves pellibus lupinis se contegant; nam indumenta superstitionis *protestativa* sunt penitus abjicienda. Adhibenda autem hæc regula in rebus ceteris. Quicquid hæresim, aut impietatem redolet, fugiendum omnino: huc spectant interesse cœnæ Calvinistarum, suscipere a Lutherano ministro Eucharistiam, & extra casum necessitatis etiam Baptismum, communicare hæreticorum ritibus, adire illorum templa & frequentare conciones alio fine, quam irridendi, & refutandi doctrinam hæreticam: atque ita ratiocinandum de reliquis suapte naturâ Catholicæ, & Orthodoxæ fidei contrariis.

Propositio III. Inculpatim Christiani, etiam Episcopi, Persecutoribus se fugiendo surripiunt, nisi aliter suadeat Fidei caussa, plebisque Christianæ periclitatio.

Demonstrat apertissime hanc propositionem S. Athanasius in Apologia de Fuga sua scripta anno 357. cum Leontius Antiochenus, Narcissus Neroniadis, & Georgius Laodicenus Ariani Episcopi ægre ferentes, quod Syriani Ducis cruentas manus evasisset, criminabantur illius fugam. Sunt autem argumenta Athanasii quæ sequuntur. Primum demonstrat pag. 326. Tom. 1. edit. ultimæ Parisiensis, quod fas sit in persecutione fugam arripere exemplo Mosis, qui fugit in terram Madian commendatus ab Apostolo ad Hebræos xi. 27. Davidis qui latuit in spelunca, ut Abimelechum, ejusque insidias declinaret, Heliæ qui Jezabelis & Achabi se subtraxit indignationi. Addit exemplum discipulorum, qui se occultarunt metu Judæorum perculsi, & Pauli qui ad vitandas insidias Aretæ Damasci præsidis per murum in sporta demissus est. Idem confirmat pag. 327. Christi doctrina & operibus, producitque fugam in Aegyptum, narratam Matth. 11. 13. fugam de templo Joan. viii. 59. fugam in Ephrem Joan. xi. 54. demonstrans ea, quæ

quæ de Salvatore secundum humanitatem scripta sunt, ad commune hominum genus referenda. Nec prætermittit Dominicam sententiam Matth. x. 23. *Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam*: quam in Evangelica lectione repetit Ecclesia in ipsa beatissimi Athanasii festivitate. Profert etiam rationes perspicuas. Ac prima est, quoniam fugæ ærumnas perferre gravius aliquando est ipsa morte, ideoque fugam arripere non est semper inanis timoris argumentum: quod pag. 330. confirmat exemplo Jacob, qui fugiens a facie Esau præsentem mortem nequaquam timebat, & pag. seq. exemplo Apostolorum Petri & Pauli, qui cum aliquando persecutores vitaverint, Romam tamen venire non detrectarunt ibi mortis subituri supplicium. Altera ratio est, quod Deus Sanctis suis in ipsa fuga plures impertivit honores, ut Jacob, & Mosi. Postrema ratio est, quod ex ipsa fuga multum utilitatis accedit Ecclesiæ: nam qui prædicassent Evangelium, nisi fugam Apostoli arripuissent? Fugientes itaque sancti quasi medici in usus indigentium servantur. Has rationes proponit S. Athanasius pag. 332. & sequenti. Hæc satis assertum corroborant. Legi tamen poterit etiam Cyprianus de Lapsis pag. 375. edit. Baluzii, necnon Epistola 54. ad Cornelium pag. 173.

Dixi tamen nefas esse in Persecutione fugam arripere, dum fidei caussa, & salus Christianæ plebis periclitatur. V. G. Si populus absque Rectore ullo sub Tyrannorum sævitia permaneat, & ad eum qui fugit cura ovium Christi pertineat, nec totus grex fugiens persecutoribus se surripiat. Egregie id commonet, probatque in Epistola ad Honoratum 180. nunc 228. S. Pater Augustinus. Primo ait num. 2. verba Domini dicentis: *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam*, non ita servanda, *Ut necessario ministerio, sine quo vivere nequeunt, deserantur greges, quos suo sanguine comparavit*. Ostendit in eo casu non valere exemplum Christi fugientis in Aegyptum, *quia nondum Ecclesias congregaverat*, nec Apostoli, qui per fenestram in sporta submissus est, quoniam *deserta non fuit Ecclesia quæ ibi erat necessario ministerio*. Deinde num. 3. urget præceptum Caritatis, de quo Joan. Epist. 1. cap. 111. 16. *Quoniam ille animam suam pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere*: commonstratque id non quadrare iis, qui *dum fugiunt, vel suis devincti necessitatibus fugere non possunt, & comprehensi patiuntur*; sed illis tantum, *Qui propterea patiuntur, quia fratres, qui eis ad Christianam salutem indigebant, deserere noluerunt*. Quod profecto per se satis compertum est. Præterea demonstrat num. 6. Episcopos nequaquam debere imitari mercenarium, *qui videt lupum venientem, & fugit, quoniam non est ei cura de ovibus*; ut Christus ait Joan. x. 13. *Cum* enim (inquit Augustinus) *plebs manet, & ministri fugiunt, ministeriumque subtrahitur; quid erit nisi mercenariorum illa fuga damnabilis, quibus non*

non est cura de ovibus? Excusat ibidem fugam Athanasii, de qua supra, quoniam fugit, *nequaquam a ceteris ministris deserta plebe Catholica, quæ in Alexandria commanebat.*

Solvit eo loci Augustinus quæ possunt in contrarium opponi. Ajebat Honoratus nil aliud efficere Episcoporum præsentiam, nisi ut irritentur magis persecutores, ita, ut spectantibus pastoribus viri cadant, feminæ constuprentur, incendantur Ecclesiæ. At respondet S. Pater, propter ista quæ incerta sunt non debere nostri officii esse certam desertionem: si certa mala ista forent, omnes fugam arrepturos, atque Antistiti tunc non futuram manendi necessitatem: magis timendum ne lapides vivi extinguantur deserentibus Episcopis, quam ne illis præsentibus incendantur lapides & ligna terrenorum ædificiorum: majus fore detrimentum si interiori sensu pereat castitas fidei, quam si feminæ violenter constuprentur in carne: in persecutione denique magnum fieri in Ecclesia utriusque sexus concursum, aliis baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam pœnitentiæ ipsius actionem, omnibus consolationem, Sacramentorum confectionem, & erogationem. Hæc ad num. usque 8. Quærenti an liceat fugere, ut serventur alii, qui residuis fidelibus ministrent; respondet quando est commune periculum, cavendum Episcopo ne magis fugiendi obsit exemplo, quam vivendi prosit officio: fugiendum si non desint alii, per quos suppleatur Ecclesiasticum ministerium: si laici non quærantur ad mortem, posse ab iis occultari Clericos, & Episcopos suos; ceterum non tanti pendendam esse Ecclesiæ navim, ut debeant eam nautæ, & maxime gubernator periclitantem deserere, etiamsi in scapham transiliendo, vel etiam natando possint effugere. Atque hæc ad num. 12. Petenti denique quid agendum sit dum plebes decipiuntur, cum ideo non fugiant, quia manere suos præpositos cernunt; ait declinandam hanc invidiam alloquendo easdem plebes, eisque significando quod ideo Episcopi remaneant, ut fidelibus ministrent quicquid eorum saluti noverint necessarium; nec omittendam hanc orationem, si utile videatur ad loca tutiora migrare: si abire plebs nolit, aut non possit, aut eundum sit ad incerta suffugia, & non ad finienda, sed ad mutanda pericula, non esse Christiano ministerio deserendam: si autem abire maluerit, nec Episcopis manendum esse, qui propter ipsam plebem manebant. Hæc ad numerum usque postremum. Ergo cum Augustinus tam valide nervoseque quæstionem istam diluerit, recte ipsa Doctoris omnium præclarissimi documentis concluditur.

C A-

CAPUT IX.

Quaenam sit de Sinensium ritibus controversia.

CONSCELERATAM non esse Sinensium rituum consuetudinem in iis, quæ referunt duntaxat cultum politicum & civilem, dixi prop. 2. Capitis præcedentis. An autem intersit idololatrica superstitio, ignarus rerum, ac tanta locorum intercapedine dissitus definire vix potest. Standum omnino Apostolicæ Sedis definitionibus: quæ spectatis diversis circumstantiis, & Missionariorum relationibus, diversa sancivit, judicio semper librato, atque irreformabili. Nam anno 1645. die 12. Septembris ad quæsita Patris Joannis Baptistæ Moralis Ordinis Prædicatorum, respondit Sinensium cultus esse illicitos: anno autem 1656. die 23. Martii affirmavit permitti posse, sublatis superstitionibus, fideique protestatione præmissa, audità tunc relatione P. Martini Martinii Societatis Jesu in Sinarum Regno Missionarii. Remanet ergo difficultas, an postremo decreto emanato Sinensium ritus superstitiosi censeri debeant, an permitti, & num decretum primum adhuc in suo robore maneat. Cum pro utraque parte innumera scripta prodierint, missus ad Sinas Reverendissimus Carolus Maigrot prohibuit anno 1693. cultum a Sinensibus Confucio, & Progenitoribus exhibitum, tabellas eisdem appensas, vocabulum *Xang Ti*, ac *Tien*, quo significant summum Deum, & inscriptionem alteram *King tien*. Grave hinc subortum dissidium circa Edictum Domini Maigrot: ac pro usu ipsarum tabellarum scripserunt plures Apologistæ; plures quoque illas reprobarunt; horum autem Scriptorum illustriores paullo infra commemorabo. Tandem in Sinam profectus jussu & auctoritate Clementis XI. Carolus Thomas de Tournon, decreto suo emanato Pudicherii die 23. Junii anno 1704. complura alia Sinensium usu recepta proscripsit, postea Vaticanâ purpurâ ornatus: ejusque decretum confirmavit anno 1710. die 25. Septembris idem Clemens XI. & anno 1727. die 12. Decembris Benedictus XIII. Etiam de Cardinali amplissimo ætate hac disputatur, an consuetudines Sinensium satis exploraverit, an innocuas tanquam superstitiosas deceptus errore inhibuerit: etenim de Confirmatione summi Pontificis, dummodo Cardinalis de Tournon explorate sententiam dixerit, nemo ambigit quin rata sit, & religiose servanda. Videtur ergo mihi amplissimam de Sinensium ritibus controversiam ad tria capita posse revocari; nimirum an juxta decretum Sacræ Congregationis anni 1656. Sinenses ritus permitti debeant: an edictum Reverendissimi Maigrot fuerit librate emanatum: an consuetudines proscriptæ ab Eminentissimo Cardinali de Tournon sint revera superstitiosæ.

Quan-

Quantum ad primum caput attinet; dico per decretum anni 1656. non fuisse permissos ritus omnes Sinenses, sed tantum aliquos, qui ex relatione P. Martinii videbantur esse politici, ideoque decretum emanatum a S. Congregatione de Propaganda anno 1645. semper in suo robore viguisse. Probatur 1. quoniam Sacra Congregatio præfato anno 1656. censuit permittendas Sinensibus Christianis ceremonias a P. Martinió *prænominatas*, & *propositas*. At Martinius retulerat in cultu Confucii nullum interesse sacrificulum, nihil omnino fieri ab idololatris institutum, nullas oblationes, aut sacrificia, sed inclinationes tantum, quales fiunt viventi Magistro, neque in templo, & sacra æde, sed in aula, aut gymnasio: dissimulavit etiam inscriptionem tabellarum, de quibus infra; tametsi e Sinarum regno grande volumen detulerit, in quo omnes Sinensium consuetudines erant expositæ, ut ad illius ingenuam fidem comprobandam testati sunt PP. S. J. in supplici libello exhibito Summo Pontifici Innoc. XII. At quicquid in amplo illo volumine contineretur; nunquid Sacræ Congregationi significavit Confucio sacras ædes erigi, appendi tabellas inscriptas aureis literis, *Sedes animæ sanctissimi, & superexcellentissimi Confucii*, celebrari in ejus honorem solemnitates in æquinoctio veris, & autumni, fungi sacerdotum munere Mandarinos, adolere thurem, immolare victimas, offerre pilos & sanguinem porci, effundere calicem vini in homunculum e paleis fictum, comburere pannum sericum, nummosque papyraceos, literatos omnes gradibus initiatos in sacram Confucii ædem venientes accensis cereis quater genua flectere, prostratosque spiritum Confucii adorare, & frontem in terram percutere? Nunquid exposuit Sinenses parentibus avisque construere templa, locare ibidem tabellas inscriptas literis cubitalibus, *Sedes, aut thronus animæ, vel spiritus NN.*, vere & autumno institui solemnia, patremfamilias gerere Sacerdotis vicem, mactare porcum capramque, effuso in aurem vino probare victimas, libare fructus, & legumina; & qui tenuis fortunæ sunt, eadem peragere aut privatis in domibus, aut extra urbes ad mortuorum sepulcra? Hæc, quæ a Sinensibus exercentur, ut non solum narrat Navarretta, & Varus inclyti Prædicatorum Ordinis, sed etiam docti viri Sinensium ceremoniarum Apologistæ, Didacus Morales, Jacobus Faber, Franciscus Brancatus, Bartholomæus Roboredus, aliique complures: hæc, inquam, Martinius alto silentio præteriit; ideoque vi decreti emanati anno 1656. censeri non poterant permittenda. II. Laudatum P. Martinium plura præteriisse silentio commonstrant ejusdem quæsita apposita ad calcem Apologiæ FF. Prædicatorum editæ typis Coloniensibus anno 1699. comprobant quæ apud Sinas evenerunt post Martinii reditum; nam, ut refert Navarretta Tom. 2. pag. 332. Pater Adamus Schaal Mandarinus S. J. decretum anni 1656. improbavit ob minus sinceram Martinii expositionem:

quod & fecisse P. Antonium a S. Maria Ordinis Minorum testatur in sua Epistola etiam F. Dominicus Sarpetri Jesuitarum partibus addictissimus: confirmat ejusdem P. Antonii a S. Maria juramentum, quo anno 1659. asseruit P. Martinium in Civitate *Nang Cheu* palam affirmavisse corruptelam exorandi animas defunctorum apud Sinas ab hinc retro trecentis annis inductam, cum tamen cultus proavorum esset ab antiqua institutione civilis tantummodo, & politicus. At hanc corruptelam Sacræ Congregationi, Romanoque Pontifici minime significavit. III. Anno 1669. die 13. Novembris in Congregatione Generali S. Officii Eminentissimi PP. declararunt, *Decretum Sacræ Congregationis de Propaganda Fide latum sub die 12. Septembris 1645. secundum tum exposita in dubiis, esse in suo robore, neque per decretum S. Congregationis S. Officii latum sub die 23. Martii 1656. fuisse circumscriptum, sed omnino secundum quæsita, circumstantias, & omnia in dictis dubiis expressa esse servandum, ut jacet: quemadmodum servandum declararunt decretum Sacræ Congregationis S. Officii, latum ut supra die 23. Martii 1656. juxta quæsita, circumstantias, & omnia in eis expressa.* Similiter an. 1674. ad quæsitum P. Dominici Navarrette XIII. ex mandato ejusdem S. Congregationis Clarissimi viri Laurentius de Laurea, postea S. Rom. Ecclesiæ Cardinalis amplissimus, & P. Cajetanus Miroballus S. Officii Qualificator responderunt, *Quod si obsequia illa, quæ Confucio exhibentur sint mere politica, possunt permitti; si religiosa, nequaquam*. Ex quo ergo per decretum anni 1656. permittantur politicæ quædam ceremoniæ, non consequitur permitti tabellas cum inscriptionibus paullo supra commemoratis, neque oblationes, neque adorationes factas spiritibus, aut progenitorum, aut Confucii, neque solemnia æquinoctiorum, neque alia quæ redolent superstitionem, & quæ decreto anni 1645. fuerant prohibita: sed utrumque decretum apposite, librate, & juxta Missionariorum quæsita latum fuit, nec unum alterum irritat, abrogatque: quod de iisdem decretis erat demonstrandum.

II.

Edictum quoque Caroli Maigrot recte, provideque superstitiosos cultus eliminabat. I. Revera ædes Confucii templum est, non gymnasium, & oblationes ibidem factæ, præsertim in æquinoctio veris & autumni, superstitiosæ ac profanæ: primo quoniam Aedes illa Sinarum linguâ appellatur *Miao*, quo vocabulo appellantur quoque Bonziorum *Pagodæ*, sive templa idolorum: & revera fanum ac templum esse, scribunt Matthæus Ricci lib. 1. de Christiana expeditione apud Sinas cap. 10. pag. 108. Daniel Bartoli lib. 1. pag. 72. Kirkerus in suo libro, qui inscribitur *China illustrata* p. 3. cap. 1. aliique S. J. præclari Scriptores; tametsi Aedes Confuciana non sit templum commune, sed *fanum literatorum*, ac prope gymnasium erigatur.

gatur. De laudato Matthæo Riccio Maceratensi tradunt primum fuisse, qui anno 1581. ad Sinas penetraverit; sed ibidem antea Evangelium prædicarunt Dominicani, nostrique ordinis Fratres, & præsertim anno 1575. P. Martinus Herrada, ut non solum affirmat Auctor Apologiæ FF. Prædicatorum pag. 109, sed etiam demonstratur ex libro, cui titulus, *Historia Regni Sinarum*, auctore nostro Joanne Gonzalez de Mendoza edito Italà linguâ Romæ an. 1586. pag. 136. Deinde Confucii cultum illicitum ac superstitiosum declararunt die 23. Novembris ann. 1669. ex mandato Sacræ Congregationis Laurentius Brancatus de Laurea, & Joannes Bona, uterque Romanâ purpurâ clarus, doctrinâ autem clarissimus: imo idem definivit Summus Pontifex Clemens XI. in Bulla emanata die 19. Martii, anno 1715. quæ incipit, *Ex illa die*. Præterea cultum Confucio exhibitum esse superstitiosum, nonne evincit ipsius simulacrum cum adoratoribus pictum in libro Italo, *Raccolta di varie principali Scritture de' PP. della Comp. di Gesù*, pag. 34. inscriptio tabellæ, oblationes, & libamina superius commemorata, & comparatio cum oblationibus factis idolo *Chin hoan*, sive Spiritui tutelari urbium, ab omni etiam aliorum rituum propugnatore damnatis? Sunt enim Confucio, & idolo *Chin hoan* eædem omnino sacratæ victimæ, iisdem ceremoniis, eademque ministrorum pompa, & actione; si verum refert auctor Historiæ Cultus Sinensium pag. 17. Denique Confucii cultum, & idololatricas cæremonias etiam Missionarii Jesuitæ interdixerunt anno 1628. decretis editis in urbe *Kia Ting* provinciæ Nankinensis, ut Navarretta demonstrat Tom. II. pag. 110. ideoque falsum est a primo ipsorum in Sinarum regnum ingressu fuisse permissas. II. Idem asserendum de cultu progenitorum: quem politicum non esse liquet primum ex tabella, in qua non tantum defunctorum nomina inscripta sunt, quod tolerabile foret, verum & *Xin Goey*, aut, *Xin Chu*, quæ vocabula idem valere ac, *Sedes*, *aut thronus animæ*, *vel spiritus*, fatetur eruditus Apologista Tellier Tom. II. pag. 254. ideoque non sunt apposita tantum ad excitandam, ut inquiunt, memoriam parentum, verum etiam ad commonstrandum, quod tabellis insideat spiritus defunctorum. Sufficeret enim ad revocandos parentes in memoriam filiorum inscriptio nominum demortuorum. Ad hæc fatentur Apologistæ superstitiosam rem fore, si a defunctis eorumque spiritibus viventes aliquid peterent & expectarent: & Martinius, ut diximus, cum tabellarum inscriptionem, tum expectatum a spiritu proavorum beneficium obticuit. At compertum est Sinas, cum ejusdem cæremoniis intersunt, bona & prospera a defunctis petere, neque id posse in dubium revocari; ut scribit Gregorius Lopez ordinis Prædicat. Episcopus Basilitanus, quem aliàs Apologistæ pro se laudant, apud Varum, & Scriptorem Hist. Cult. Sinens. pag. 42. imo idem affirmant

Jesuitarum Historici Alexander de Rhodes lib. 1. c. 27. Operis cujus inscriptio, *Relazione de' felici successi della S. Fede*, Joannes Maffei Historiarum Indicarum lib. 6. p. 101. aliique narrantes impias Sinarum in defunctorum cultu ceremonias. Rhodes quidem de Tunkinensibus loquitur; sed Tunkinensis ac Sinicæ gentis eumdem esse circa demortuos cultum, haud diffitetur Tellier in sua defensione Parte 2. pag. 314. Ac Martinius ipse, ut diximus, minime negavit corruptelam, & superstitiosam consuetudinem exorandi spiritus defunctorum in politicos Sinensium ritus irrepsisse. Quare si progenitorum cultus dubio omni procul superstitiosus est, cum aut spiritus insidere tabellis creduntur, aut defuncti referuntur in Numina, aut ab illis sine Christi fide demortuis temporalia beneficia expectantur: nequit istiusmodi cultus tanquam politicus permitti, quemadmodum anno 1674. de Laurea & Miroballus declararunt, & laudata Constitutione *Ex illa die*, definivit Pontifex Opt. Max. Clemens XI. Quis insuper credat quod in suo Præludio edito anno 1682. nititur demonstrare P. Franciscus Xaverius Philippuci, oblationes superius recensitas, exhibitasque defunctis porcorum, caprarum, libaminum, suffimentorum, esse munera defunctis oblata, non sacrificia? Ac si munera sint, nonne qui illa exhibent, putant spiritus adesse qui munera illa recipiant? Quid si rogum, pyramque excipias, interest discriminis inter Sinensium deliramenta, & parentalia ab Ethnicis celebrata, ut defunctorum animæ excitarentur, & oblata munuscula gratanter exciperent? Parentalia illa ita in II. Fastorum narrat Ovidius:

Est honor, & tumulis animas placare paternas,
Parvaque in extructas munera ferre pyras.
Parva petunt manes: pietas pro divite grata est
Munere; non avidos Styx habet ima deos.
Tegula porrectis satis est velata coronis,
Et sparsæ fruges, parvaque mica salis,
Inque mero mollita ceres, violaque solutæ.
Adde preces positis & sua verba focis.

Sane parum discrepant istæ a Sinensium ritibus cæremoniæ. De his propterea quærimus, cur superstitiosæ non sint, & interrogamus:

Ecce Deos manes cur inficiaris haberi?
Ipsa patrum monumenta probant: Dis manibus illis
Marmora secta lego,

cum Prudentio in priori ad Symmachum: at pro *marmore* ponam e ligno castaneo tabellam inscriptam, *Xin Goey*. III. Opportune Maigrotius vetuit, ne Deus Sinica lingua appelletur *Xang Ti*, aut *Tien*, & ne templorum aris appendatur tabella cum inscriptione, *King Tien*, & tabella hac prohibita decrevit appellandum Deum recepto a Missionum origine vocabulo *Thien Chu*: quæ omnia sancivit quoque laudata

in

in Bulla Clemens XI. Enimvero *Xang Ti*, quod latine reddunt, *Supremus Imperator*, auctore Nicolao Longobardi S. Jesu in lingua Sinica plurimum exercitato, constat significare subtilissimam materiam, & quasi quintam essentiam, quam Sinenses idololatras summum Deum credere, nedum nos scripsimus libro 1. cap. 2. sed & asserunt P. Alvarus Semedo in Relatione Monarchiæ Sinensis P. 1. cap. 17. P. Jo. Maffejus Indicarum Historiarum lib. 6. p. 100. P. Ludovicus Le Comte de Præsenti statu Sinici Imperii Tom. 2. pag. 181. oppugnatores vero Sinensium Rituum prorsus omnes. *Tien* vero significare cælum, & *King Tien*, idem esse, ac, *Cælum colito*, nullus negat. Quomodo ergo hæc nomina usurpanda sunt, quibus idololatræ percipiunt eumdem esse Christianorum numen, & diffusum ætherem, orbiumque cælestium gyros, & neophyti pariter & Christianam religionem amplexi ante istiusmodi tabellas prostrati antiquam retinent superstitionem? Deinde quod ajunt Apologistæ, & in supplici libello exhibito Innoc. XII. amplissima Societas Jesu, Dei nomen a Sinensibus proferri non posse latino vocabulo, etiam Dei nomen ab Ethnicis tributum cælo, lunæ, sideribus, nec tamen a nobis repudiari, divinam quoque Scripturam interdum cæli nomine Deum significare, consuetam esse locutionem istam, *Roma Pelagium damnavit*, *Curia hunc absolvit*, persuasum denique esse Sinensibus unum Deum a Christianis coli, non cælum materiale: id inquam, nullum movere debet, postquam iis omnibus ponderatis, Apostolica Sedes præfata vocabula expresse prohibuit. Et quidem non jubentur Sinenses adhibere latinum vocabulum *Deus*, sed ab ipsis receptum *Tien Chu*, idest, *Cæli Dominus*: neque *Xang Ti*, ac *Tien*, nomina sunt appellativa, quemadmodum est *Deus*, ut possint vero, falsisque nominibus convenire; nec quæritur quid prædicta vocabula possint metaphorice significare, sed quid nativa institutione significent, & an Christianis fas sit eidem tabellæ cum idololatris genua flectere, & profiteri se colere *Xang Ti*, ac *Tien*, numen scilicet, quod alii omnes tenent esse cælestem materiam: ideoque Apologistarum conjecturæ videntur futiles atque ineptæ. Postremo ipsi Missionarii Jesuitæ circa significationem, usumque vocabuli *Xang Ti* minime convenerunt: nam, ut dixi, Nicolaus Longobardi contendit significare subtilem, æthereamque materiam, Missionarii Societatis anno 1628. in Conventu celebrato in urbe *Kiating* statuerunt *Xang Ti* non esse verum spiritum: Palmerius Missionariorum visitator anno 1629. prohibuit ejusdem vocabuli usum. At Riccius qui anno 1581. ad Sinas pervenit, tradiderat vocabulum illud significare verum Deum: atque id in caussa fuit, ut revocaretur in usum, & P. Franciscus Hurtado anno 1645. ad componenda dissidia scriptum P. Nicolai Longobardi flammis damnaret; si verum narrat Auctor Hist. Cultus Sin. pag. 121. Saltim ergo *Xang Ti*, tanquam significationis ambiguæ erat pro-

proscribendum: ac sapientissime Clemens XI. definivit admittendum esse *Tien Chu*, nomina vero *Tien*, & *Xang Ti* penitus rejicienda.

III.

Caput hujus disquisitionis tertium spectat decretum Cardinalis de Tournon a Clemente XI. & Benedicto XIII. confirmatum, quod universam controversiam definiret, si liquido constaret virum illum integerrimum vera ad Apostolicam Sedem retulisse. Id vero mihi non videtur in dubium revocandum. Enim vero idem Clemens XI. Pontifex Maximus decretum illud inviolabiliter observandum esse sancivit die 25. Septembris anno 1710. pro illius executione dedit Epistolas officii, & solicitudinis plenissimas ad Joannem Portugalliæ Regem die 20. Januarii an. 1711. Deinde accepto nuncio mortis Cardinalis eximii, in Epistola ad Franciscum Archiepiscopum Manilæ data sub die 15. Junii anno 1713. ipsum Cardinalem appellavit *magnum Catholicæ Religionis præsidium*, *magnum Apostolicæ Sedis propugnaculum*, *magnum Romanæ Ecclesiæ decus ac lumen*; atque Apostolicis verbis istud eidem contexuit elogium, *Bonum certamen certavit*, *cursum consummavit*, *fidem servavit*. Die denique 19. Martii anno 1715. Bulla, *Ex illa die*, post maturam discussionem, nec sola relatione Cardinalis de Tournon ad examen revocata, sed Missionariorum plurium cujusque Ordinis, etiam formulam juramenti præscripsit, qua omnes ac singuli in Sinarum regno missionem exercentes spondeant se ritus ac tabellas, & nomina superius exposita reprobaturos, & decreta servaturos Cardinalis præclarissimi. Quis ergo de tanto viro, tali Romani Pontificis commendatione exornato, ac post tam longam accuratissimamque dijudicationem, accedente etiam Benedicti XIII. sententia: quis inquam nisi audacter ac temere pronuntiabit aut decreta edidisse rebus omnibus non inspectis, aut Sinensibus Christianis superstitionem affricasse, aut Sedi Apostolicæ imposuisse, maxime cum innumera pericula & vitæ rerumque discrimina invicto animo pro Catholica fide subierit? Quæ autem Edicto Cardinalis de Tournon inhibentur, scite, opportune, ac juste prohiberi demonstrat erudito Opere Aloysius Maria Lucini Ordinis Prædicat. S. Officii Commissarius Generalis: quem oppugnare conatur Scriptor Anonymus, Opere tripartito, cuso ante paucos annos typis Genuensibus. Hujus quidem Auctoris commendamus stilum, eruditionem, ingeniique acumen: sed in Caussa Apostolicæ Sedis judicio finita parum valet mentis acies, verborumque delectus. Missis etiam quæ Lucinus nervose & luculenter pertractat: aperte damnat tesseram illam nuptialem cum imagine idoli *Polleyaris*, sola effigies apud eumdem Scriptorem pag. 169. postremæ editionis, & resticula centum & octo filis contexta, & croceo succo delinita. Negantibus autem adesse effigiem idoli, præfixumque filorum numerum, ne illos arguamus mendacii, respondemus amplissimum esse Sinarum regnum,

nec

nec ubique coli nuptiarum genium aut *Dittam*, aut *Polleyarem*: at ubi colitur, tam apertam superstitionem eliminandam. Quis præterea æquo animo ferat institutionem festorum ob muliebria, dum primum fluunt in pubertate, & apparet puella apta viro? Quis ob fordidissimum fluxum templum, & Sacramenta mulieribus interdicat, tametsi eo decidente fas esset feminam latitare? Quis in nuptiis arborem Arescioinaram, & palmæ nucem ad auspicia confractum patiatur in profanis simul, Christianisque conjugiis? Illud præterea, quod Missionarii accedere nolint ad Sacramenta ministranda infirmis infimæ conditionis, *Parreas* vulgo dicunt, qui a nobilioribus summo ludibrio habentur propterea quod boum carnibus vescuntur, quas occidere Brahamanis flagitium est inexpiabile, ut Vincentius Maria Carmelita excalceatus scribit lib. III. pag. 314. illud inquam, aperte immanitatem, nobilium studium, ac superstitionem præsefert. Denique conspersos in fronte cineres confectos e vaccæ stercore, impressaque signa delineata in Opere Lucinii pag. 412. nescio quo jure possint a nota superstitionis excusari. Atque hæc est mea de Sinensium Ritibus persuasio. In quibus tamen, si nullum adesset superstitionis indicium, ut contendunt Aloysius Le Comte, Jacobus Faber, Scriptores librorum, qui inscribuntur, *Vera Sinensium sententia*, *Monumenta Sinica*, *Expositio facti oblata sacræ Congregationi jussu Innocentii XII. anno* 1699. aliorumque editorum anno 1700. atque si inconcussa essent testimonia Prosperi Intorcetta, Martini Martinii, & Dominici Mariæ Sarpetri, asserentium superstitionem omnem a Christianis vitari, possent Missionarii omnes facile convenire, eademque doctrinæ conspiratione commissum munus explere. Id gravi Concione nuper, idest, die XXI. Decembris præteriti anni 1739. in Quirinali aula coram Purpuratorum Patrum Senatu proloquutus est vir doctrina, ætate, exemplo plurimum venerandus F. Bonaventura Barberini Concionator Apostolicus, & Generalis *Capuccinorum*. Fieri id potest, si penitus rejiciantur vota, sacrificia, suffimina, ac libamenta,

Quæ non missa Deo vacuis in nubibus hærent,
Nec penetrant superi stellantem Regis in aulam,

ut S. Paulinus scribit in quarta ad Ausonium Epistola.

CAPUT X.

An permaneat fides in homine impio, in homine hæretico, in homine vitâ functo.

INQUIRENDUM nunc est de Fidei *subjecto*: nam Heterodoxi qui sanctificantem gratiam a fide non distinguunt, docent consequenter

ter justum esse quisquis fidem servat; nec gratiam amitti nisi peccato apostasiæ & infidelitatis: eisque accedunt, qui autumant fidem divulsam a caritate non operari Christianas virtutes, neque fidem, quæ est bonum germen ac semen, esse absque amore & fiducia; ut habetur in propositione LI. & LII. Quenelliana. At in iis, qui in hæresim prolabuntur, & pravo dogmati hærent pertinaciter, fidem deficere communiter docent contra Durandum Scholastici: quamquam multi distinguant inter Catholicam, integram, inviolatamque fidem, & fidei partem, teneantque illam quidem in hæretico deperire, sed remanere fidem aliquam, sive priorem supernaturalem illuminationem falsitati permixtam, ut docet S. Bonaventura, & probare videtur in III. dist. 23. §. 13. magni nominis Theologus Guilelmus Estius; etsi in utramque partem disputet, nec rem definiat. At istud inter Scholasticos dissidium facili ratione componitur, si quod appellant objectum *materiale*, & quod *formale* dicunt, dispescamus. Enimvero hæretici plura nobiscum tenent, ut Trinitatem, Incarnationem, Baptismum, quæ etiam divina revelatione, non perceptione naturali ad illorum notitiam pervenerunt; sed his minime assentiuntur ob divinam auctoritatem ab Ecclesia propositam, ideoque non fide divina, sed humana duntaxat, acquisita, & historica. De illis autem, qui concesserunt naturæ, exceptis animis purgantium adhuc a cælesti patria extorribus, quæritur, num in iis ad ornatum, aut ad religionis symbolum *habitus* fidei persistat. Atque hæc congrua brevitate resoluturus de priori parte sic statuo.

PROPOSITIO I. Remanet fides in homine impio, dummodo infidelitatis crimine non se commaculet.

Liquet primo ex Apostolo, qui in I. ad Corinth. XIII. 2. aperte fidem a caritate sejungit, quod & præstat Augustinus de Fide & operibus cap. 14. Produximus loca Volumine III. pag. 494. Accedit definitio Tridentini sess. 6. can. 28. *Si quis dixerit amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti; aut fidem quæ remanet non esse veram fidem, licet non sit viva; aut eum qui fidem sine caritate habet non esse Christianum, anathema sit*. Huc spectat propositio 12. damnata ab Alex. VIII. *Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides, & etiamsi videantur credere, non est fides divina, sed humana*: & 52. Quenelliana, *Fides non est absque amore & fiducia*. Suffragatur & ratio; nam fides & caritas diversum habent *objectum*, atque illa tendit in Deum ut verax est, hæc in Deum ut summe bonum; possumus autem odisse etiam ea, quæ existere non ambigimus, dummodo non sic appareant, ut animum ad se trahant necessaria & vehementissima dilectione, uti contingit in patria. At fides, etiamsi sit *rerum sperandarum substantia*, scilicet, summum bonum tam firma persuasione credat, ut de ejus existentia non hæsitet, non

eo

eo tamen præsente ac perspicue viso adeo allicitur, ut nequeat ab illo casta dilectione divelli. Adde nullum virtutis *habitum* in hac mortali vita deperdi, nisi per oppositam qualitatem; unde Synodus Tridentina cit. sess. 6. cap. 15. recte sancivit sola *infidelitate* ipsam fidem amitti.

Moverunt adversarios nonnulla, quæ ex hactenus disputatis habent facillimam solutionem. Ajunt fidem, Scriptura divina conclamante, sine operibus mortuam esse, & a caritate sejunctam esse nihil, nihil prodesse: addunt juxta Augustinum solam fidem, quæ per dilectionem operatur, mundare cor, piamque fidem sine spe & caritate non esse; ita nimirum S. Pater in Psalm. 31. num. 6. serm. 53. in Matth. cap. 9. num. 11. & Epist. 120. num. 8. Postremo, inquiunt, nulla, si desit caritas, datur virtus, quæ faciat Christianas actiones; nulla sine ordine amoris in Augustiniana Theologia vera virtus censenda est.

Sed hæc nimium futilia sunt, & recocta. Fides enim sine caritate *informis* est, mortua est, & etiam ab actuali amore penitus separata ad justificationem non sufficit; sed nunquid omnino extinguitur, & sine gratia sanctificante exercere nequit actus suos? Mortua sine hujus gratiæ ornatu appellatur, quia non est illa fides, qua justus vivit, qua promeremur vitam æternam, qua separamur ab immundis; at etiam in peccatore pios sine gratia habituali motus operatur, qui non imputantur, nisi inchoate, ad justificationem ac vitam: ad quam impii disponuntur, *dum credunt vera esse, quæ divinitus revelata sunt, atque illud in primis a Deo justificari impium per gratiam ejus*; ut loquitur Tridentinum. Recte proinde Augustinus affirmat piam fidem esse cum dilectione, & sine dilectione cor non emundari per fidem; quoniam *Fides per dilectionem operatur*, inquit Apostolus ad Gal. v. 6. &, *Si caritatem non habuero, nihil mihi prodest* 1. ad Corinth. XIII. 3. Igitur concludit fidissimus Apostoli interpres Augustinus Tract. 6. in Joannem n. 21. *Magna est fides, sed nihil prodest, si non habeat caritatem*, & alibi, *Fides sine caritate potest esse, non tamen prodesse*. Verum, inquis, quomodo id, si nulla absque caritate datur virtus? Principio ad virtutem non requirit Schola Augustiniana caritatem *habitualem*; sed ordinem dilectionis, qua virtus non sit inflata dum ad seipsam refertur, nec vitio labefactetur dum marcescit cupiditate; de quibus plura lib. XVIII. cap. 3. Deinde profitetur *habitus* virtutum etiam supernaturalium a caritate distinctos; tametsi caritas actibus ceterarum virtutum tribuat formam, ac perfectionem: ut explicavi supra pag. 208. Denique contendit humanam voluntatem in quolibet exercitio virtutis duci vario ipsius amoris affectu, sive boni cupiditate, quæ nec deest in fide *informi*, auctore Divo Thoma 2. 2. q. 5. art. 2. ad 2. sed non requirit ad cujuslibet virtutis actum *explicitum* illum amorem, qui tendit in Deum ut summum bonum, constituitque

virtutem peculiarem, ceterisque præstantiorem, quæ speciali quadam ratione dicitur *Caritas*.

Propositio II. Non permanet vera fides in homine hæretico.

Solet a quibusdam hæc thesis comprobari verbis Apostoli in 2. ad Tim. II. 17. *Sermo eorum, ut cancer serpit: ex quibus est Hymenæus, & Philetus, qui a veritate exciderunt*: at non satis percipio hujus argumenti robur, docente ibidem Paulo Hymenæum ac Philetum aberrasse a fide resurrectionis, ut constat ex textu, ex Tertulliano de Resurrect. Carnis, & ex Augustino serm. 362. num. 22. an vero hi fidem omnem amiserint, hæc tantum verba minime evincunt. Videntur magis efficacia quæ idem Paulus scribit ad Galatas v. adversus asserentes legalium ad salutem necessitatem, dicens v. 4. *Evacuati estis a Christo*, scilicet *a spiritu fidei*, ut explicat versu proximo: cujus rei & rationem subinde affert, quoniam non auctoritatem Dei revelantis consectabantur, sed humanam, errorique obnoxiam opinionem: *Persuasio*, inquit, *hæc non est ex eo, qui vocat vos*. Quod sane faciunt hæretici omnes, dum privato spiritu, aut hominum doctrinis seducti ea duntaxat credunt, quæ proprio ingenio & voluntati magis consentanea sunt. Quare S. Pater Augustinus ita Manichæos alloquebatur lib. contra Faustum XVII. cap. 3. *Qui in Evangelio quod vultis creditis, quod vultis non creditis, vobis potius, quam Evangelio creditis*. Addit laudatus Apostolus in I. ad Corinthios III. II. *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est*: quæ verba S. P. Augustinus in Enchirid. cap. 5. num. I. explicans de fide Catholica inquit: *Neque hoc ideo negandum est proprium fundamentum esse fidei catholicæ, quia putari potest aliquibus hæreticis hoc nobiscum esse commune. Si enim diligenter quæ ad Christum pertinent cogitentur, nomine tenus invenitur Christus apud quoslibet hæreticos, qui se Christianos vocari volunt: reipsa vero non est apud eos*. Ex quibus omnibus hoc pacto ratiocinamur. Qui credunt humana persuasione, nec fidei catholicæ fundamentum tenent, hi supernaturalem fidem nequaquam servant. At hujusmodi sunt hæretici.

Ratio ex his depromitur manifesta. Fides enim non humanæ persuasioni innititur, non privato spiritui, non anteceptæ hominum insinuationi; sed cum sit divina, eliciatque assensum immobilem, atque firmissimum, nititur divinæ auctoritati per Ecclesiam propositæ. Cum ergo nullus hæreticorum unum aut alterum fidei articulum in dubium revocans, aut præfracte negans ad hanc inconcussam, certissimamque normam propriam fidem exigat: quomodo credit fide suparnaturali ac divina? Audiatur D. Thomas, cui major Scholasticorum pars assentitur, 2. 2. q. 5. art. 3. *Dicendum*, inquit, *quod in hæretico discredente unum articulum fidei non manet fides, quia species cujuslibet habitus dependet ex formali ratione objecti, qua sublata species habitus remanere*

nere non potest. Formale autem objectum fidei est veritas prima, secundum quod manifestatur in Scripturis sacris, & doctrina Ecclesiæ, quæ procedit ex Veritate prima. Unde quicunque non inhæret, sicut infallibili, & divinæ regulæ, doctrinæ Ecclesiæ, ille non habet habitum fidei.

At dices: Discipuli, quibus Marci ult. versu 14. exprobravit Dominus *incredulitatem, & duritiam cordis, quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt*; & Thomas, cui Joan. xx. inqnit, *Noli esse incredulus, sed fidelis*, nunquid fidem prorsus amiserant? Respondet Lyranus, utique discipulos, de quibus Marci ultimo, tunc fuisse incredulos, quoniam Resurrectio Domini pluribus argumentis fuerat declarata; nisi velimus dicere increpatam a Domino incredulitatem, quæ antea in illis fuerat, dum mulieribus, ceterisque discipulis credere noluerunt. Arbitror tamen per incredulitatem, qua aliquis non vult præstare fidem privato homini mysterium nondum sibi exploratum narranti, si habeat paratum animum credendi aut Ecclesiæ proponenti, aut Domino revelanti, fidem nequaquam amitti; & hanc fuisse incredulitatem Thomæ, aliorumque discipulorum, longe diversam ab hæreticorum pervicacia. Legitur quidem in vulgaribus libellis candelas, quæ in majori hebdomada extinguuntur significare extinctam in Christi morte fidem Apostolorum: verum id a Theologis explodi observat Gavantus sect. VI. cap. 13. n. 22. & Rupertus Abbas lib. V. de divinis Officiis cap. 26. docet significare tenebras factas Christo mortuo super universam terram, Judæorum cæcitatem, & mortem Prophetarum, qui, ut candelæ post singulos extinguuntur psalmos, occisi sunt expleto prophetiæ suæ ministerio: candelam vero ceteris sublimiorem significare ipsum Dominum, tanquam unum ex prophetis occisum, & postea redivivum a mortuis: quod postremum probat etiam noster Angelus Rocca de Campanis cap. 25.

Præterea objicies: Augustinus de unico baptismo cap. V. num. 7. Judæo ad Ecclesiam venienti ait, *Tene fidem resurrectionis mortuorum sicut tenebas, sed crede jam Christum resurrexisse a mortuis quod non credebas*: ac similiter hæretico, *Tene Christianum baptismum in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, sicut tenebas, sed agnosce Christi Ecclesiam, toto, sicut prophetatum est, orbe crescentem, cui sacrilega voce maledicebas*: agnoscit ergo Augustinus in Judæo veram fidem resurrectionis, & in Donatista veram fidem baptismatis. Idem S. Pater de Patientia cap. 26. num. 23. laudat patientiam Schismatici, qui *ne Christum neget, patitur tribulationes, angustias, famem, &c.* & proximo num. demonstrat, non esse *viribus tribuendam voluntatis humanæ*, sed esse donum Dei, licet donum *exhæredatorum*, quoniam per elationem vel timorem, non per dilectionem operatur. Ac similia docet lib. III. de Baptismo cap. XIX. num. 27. Agnoscit ergo Augu-

Augustinus in hæreticis & schismaticis fidem inter Dei munera computandam.

Resp. Sive in Judæis, sive in hæreticis esse aliquam fidem *materialem*, inspecto scilicet aliquo objecto, quod credunt, V. G. resurrectionis articulo, & necessitate baptismatis; at non fidem *formaliter* talem, quæ nimirum assensum præbet ob divinam auctoritatem propositam ab Ecclesia: nam S. P. in libro de unico baptismo demonstrat non solum in hæretico vel Judæo, verum etiam in idololatra aliquid esse, quod probat fides catholica; & quemadmodum dicitur Judæo, *Tene fidem resurrectionis*, aut hæretico, *Tene Christianum baptismum*, ita dicitur idolorum cultori, *Tene ab uno vero Deo mundum conditum esse, quod tenebas, sed noli credere Deos esse ligna, & lapides, & ipsius mundi quaslibet particulas, quas colebas: Dei enim veritatem, qua credis ab ipso mundo conditum, in tua detines iniquitate, qua Deorum cultor vis esse falsorum*. Ergo quemadmodum hæc idololatræ fides, qua credit mundum a Deo conditum, orta ex naturali philosophia, supernaturalis non est; ita neque fides Judæi, vel hæretici acquisita monitis parentum, atque hominum institutis. Sed, inquis, hanc Augustinus computat inter Dei munera in libro de patientia, & in 3. contra Donatistas. Si naturam *objecti* inspicias, fides etiam hæretici hominis, supernaturalis est, nisi enim Deus revelasset mysteria, nunquam ad ejus notitiam pervenissent; at si spectetur *motivum credendi*, naturalis est, neque enim captivat voluntatem in Dei revelantis obsequium, sed vel est coacta, & rerum evidentia, ut in Dæmonibus, naturaliter gignitur; vel imbecillis & fallax est, & humanæ innititur persuasioni. Agnosco itaque librum de patientia tanquam genuinum Augustini opus, licet aliter visum Erasmo: & nego laudabilem esse aut patientiam schismatici, aut fidem hæretici, nisi ut laudatur Fabricius & Catilina: quod monuerunt in Præfat. ad hunc librum PP. Benedictini, & nos diximus Tom. III. pag. 384. quamquam est in fide hæretici aliquid divini muneris sensu explicato. Atque ex his corruunt, quæ opponit Estius, fieri posse ut innotescant credenda sine Ecclesiæ propositione, aut revelatione speciali, ut Abrahamo; aut virtute miraculorum, ut Apostolis, aut sine ullo hominum ministerio, ut parvulis infunditur in baptismo fides *habitualis*: etenim quisquis hoc pacto vocaretur ad fidem, si recte crederet, haberet saltim animi præparationem credendi quicquid divina auctoritate firmatur: quod non faciunt hæretici ab Ecclesia alieni, & tanquam sarmenta inutilia de vite præcisa.

Quod si opponas: Nonne in hæreticis remanet eadem credendi facilitas, eademque immobilis persuasio? Respondeo in primis nec eamdem fidei firmitatem manere, quoniam medio fallaci & labili, non fundamento Ecclesiæ fides hæreticorum innititur: atque hinc est tanta hære-

hæresum variatio, tanta Apostatarum inconstantia, tanta novorum dogmatum seges. Deinde cum doctissimo Cardinali de Laurea disput. 11. de Fide art. 14. præter fidem supernaturalem *infusam*, admitto habitum fidei *acquisitæ*, aut majorum institutione, aut consuetudine, aut Catechistarum doctrina: qua fide permanente, etiam habitu fidei supernaturalis per infidelitatem deleto, hæretici adeo nonnulla credunt, & tam firma adhæsione, ut pro illis fundere sanguinem parati sint, & martyrium affectent, quemadmodum de Donatistis scribit Augustinus in Breviculo, & in III. contra Cresconium, necnon de Montanistis Eusebius lib. v. H. Eccl. cap. 6. quod tamen Balduinus in Histor. Carthag. Collat. pag. 364. recte appellat *fatuam* κακοδοξίαν.

Si denique objicias non destrui scientiam, per hoc quod in una conclusione aberretur, non violari omnia præcepta per hoc quod unum frangatur, non derogari fidem homini, per hoc quod in una re ipsi non præbeatur assensus; optimam arbitror responsionem S.Thomæ cit. artic. 3. quod conclusionibus unius scientiæ assentimur propter diversa media, fides autem propter unum medium, scilicet divinam veritatem ab Ecclesia propositam, singulis inhæret articulis: & præcepta etiam ob diversa motiva servantur; nam si quis unum transgrediatur ob motivum princeps, quod nolit Deo perfecte obedire, ut Jacobus inquit cap. II. 10. *factus est omnium reus*. Atque huic divi Thomæ responsioni addo, posse nos similiter ratiocinari de fide *acquisita*, & naturali, quæ diversis motivis inniti potest; at non de supernaturali, quæ ob unam tantum rationem assensum præstat revelatis a Deo veritatibus. Cum Deo ipso fallere & falli nescio comparari nequeunt,

Cimmerias inter tenebras quos error opacat,
Vanaque pro vero se ostentat opinio menti.

Propositio III. In animabus corpore solutis, suoque in termino consistentibus habitus supernaturalis fidei non permanet.

Vel enim de beatorum spiritibus loquimur, vel de in gehennam detrusis. Si de illis verba faciamus, saltim quoad præcipuum *objectum* fides non manet; quoniam non vident *per speculum, & in ænigmate, sed facie ad faciem*. Videtur id ab Apostolo definitum in priori ad Corinth. XIII. 12. ubi etiam ceteris virtutibus præfert caritatem, eo quod nunquam excidat. Apostolo consentit Augustinus scribens lib. XIV. de Trinit. II. num. 4. *Neque enim jam fides erit, qua credantur quæ non videntur; sed species qua videantur quæ credebantur*. Neque necessum est fidem beatis spiritibus tribuere ad ornatum, quum omnem ipsis decorem conferat splendor gloriæ; & virtutum munera ob supernaturalia præsertim opera sint collata.

Si autem sermo sit de damnatis; hi omnium supernaturalium donorum ornamento exspoliantur, permanente duntaxat *charactere* quo fideles

fideles ab infidelibus secernuntur. Ait quidem Jacobus cap. II. 19. *Et dæmones credunt, & contremiscunt*: sed ut ostendat non prodesse ad salutem fides, qua malorum vindicem pertimescimus, nisi serventur mandata; non ut comparationem instituat inter fidem dæmonum, hominumque fidelium. Illi namque credunt perspicaci mentis acumine, rerum eventu, expletis vaticiniis, proprioque experimento coacti; isti Spiritu sancti illustratione, pio mentis affectu, ac libera voluntate.

CAPUT XI.

De Spe fidelium, ejusque necessitate, & certitudine.

EX *fide*, inquit S. P. Aug. cap. CIV. Ench. n. 30. *nascitur spes bona fidelium*; cum enim fides rerum sperandarum præstantiam statuat ob oculos, illarum gignit desiderium atque expectationem, sine qua humana studia, laboresque flaccescerent. Nam ut temporalium actionum altrix est præterfluentium bonorum fiducia, canente Tibullo,

Spes alit agricolas, spes sulcis credit aratri
Semina, quæ magno fœnore reddat ager;
Hæc laqueo volucres, hæc captat arundine pisces,
Cum tenues hamos abdidit ante cibos.
Spes etiam valida solatur compede vinctum,
Crura sonant ferro, sed canit inter opus:

ita fideles bonis operibus vehementius insudant, dum *fiduciam*, & *gloriam spei*, juxta Apostoli monitum ad Heb. III. 6. *firmam* retinent. De Spe itaque hoc loco pertractandum est. Spei autem nomine non intelligimus rerum adversarum expectationem, ut Virgilius in IV. Aen. ab Augustino laudatus cap. 8. Ench. dum ait,

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,

& ipsemet Augustinus in Psalmum 64. scribens, *Profers spinas? ignem spera*; sed expectationem duntaxat bonorum: atque utimur hoc vocabulo *spei* non tantum ad significandum spei nostræ objectum, ut dum dicimus cum Psal. XIII. 6. *Dominus spes ejus est*, vel gratiam & auctoritatem eorum, quibus intercedentibus sempiterna bona speramus, ut dum quotidie salutamus his verbis Deiparam, *Spes nostra, salve*; verum etiam ad significandam inditam divinitus virtutem, qua pium desiderii & fiduciæ motum exerimus. Atque virtutem hanc definire solent Theologi: *Spes est virtus divinitus infusa, per quam certa cum fiducia nostræ salutis, & æternæ vitæ bona expectamus*: aut cum Haymone, *Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis veniens ex Dei gratia, & meritis præcedentibus*.

Hujus Spei *objectum*, ut appellant, *materiale* est ipse Deus, in quan-

quantum est immortalium animorum vita, merces, & finis ultimus; nam alioqui spes non esset inter virtutes Theologicas connumeranda; cum illa sit virtus Theologica, quæ Deum habet pro objecto. At cum permulta nos ad Deum ipsum perducant, gratia præsertim, peccatorum remissio, & finalis perseverantia; etiam hæc sunt spei nostræ *objectum*, sed veluti secundarium, eò quod a nobis ratione ultimi finis tanquam media expetantur, neque cor nostrum attrahant, nisi ob summi boni consecutionem. Nam sicut fides Catholica, quæ Deum summam veritatem credit, etiam alias veritates complures profitetur sub ea ratione, quod ore ipsius Dei revelata sunt: ita spes, quæ in Deum ejusque beatitudinem tendit, respicit etiam gratiarum munera, quatenus viam sternunt ad ipsam beatitudinem capessendam; ac etiam caritas, qua Deum summum bonum diligimus, sese extendit ad proximum, quem tamen ob summum bonum directo amore prosequimur. Ac juxta hanc finis mediorumque distinctionem accipiendum est, quod vulgo a Theologis traditur, spem oratione Dominica, fidem Symbolo, caritatem decalogo contineri. Objectum autem *formale* spei non est in Schola nostra finis ultimi arduitas, sed potius Dei omnipotentia ac misericordia, quibus opitulantibus æterna vita, quæ nobis repromissa est, acquirere possumus, & sine quibus arduitas illa animum nostrum potius excruciaret, ac deterreret. Extat in sententiis a Stobæo collectis pag. 460. illud Lini,

Omnia sunt speranda, nihil sperare negatum,
Nam nihil est, quod non valeat divina potestas.

Potestati autem divinæ si beneficentiam, misericordiam, largitatemque supremi Numinis addas, habes quo in spem vivam animus erigatur.

Spes a fide, & a caritate distinguitur, etiamsi ad actum spei requiratur amor aliquis inchoatus, quo Deus diligitur, ut inquit Estius in III. dist. 26. §. 2. quatenus ab intellectu proponitur, ut summum ac beatificum nostrum bonum, licet semper non adsit amor caritatis, quo voluntas affecta cetera omnia summo bono postponat. Et spem quidem a fide distingui satis liquet, cum aliqua credantur, quæ spei nostræ objectum non sunt, sed potius horroris, atque timoris. *Quis namque fidelium pœnas non credit impiorum? nec sperat tamen*, inquit cap. 8. n. 2. Enchiridii Augustinus. Distingui autem spem ab habitu caritatis docent Catholici omnes, atque his momentis evincunt. Primo Tridentina Synodus sess. VI. cap. 6. ait peccatores ad justificationem disponi, dum *ad considerandam Dei misericordiam se convertendo in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore*: & can. 3. definit posse hominem suffultum præveniente Spiritus sancti inspiratione & adjutorio, *sperare sicut oportet*; ideoque spes tanquam dispositio justificationem præcedit, & ab ipsa sejungitur. Deinde proscripta est

est a Clem. XI. 57. propositio Quesnelli, *Totum deest peccatori quando ei deest spes; & non est spes in Deo, ubi non est amor Dei*; quam secundam propositionis partem *de amore Dei regnante*, scilicet de caritate, quæ justificat, recte exponit Fulgentius Bellelli postremo in Opere Vol. 2. pag. 192. Præterea S. P. Augustinus Tract. 83. in Joannem spem aliquam esse *informem* aperte affirmat his verbis: *Frustra quidem, sed tamen potest sperare veniam, qui non diligit*. Postremo qui inops est meriti, sed illud tamen cupit propria industria, aliorumque beneficio comparare, etiam sine præsumptionis nota præmium expectat, non absolute & immediate, sed conditionate, meritoque præmisso. Hoc enim pacto laudabiliter adolescentes literis dant operam, ut scientia præditi acquirant virtutis mercedem atque ornamentum; & qui potest augere divitias, sperat ampliorem rei domesticæ possessionem. Quamvis ergo iniquus & scelestissimus nullum habeat gloriæ meritum, quia tamen donec vita fungitur, potest a Dei munificentia gratiam & remissionem obtinere, perseverat in illo virtus spei, qua confidit se æternam vitam consequuturum, conditionate tamen, & si resipiscat; nam alioqui foret hæc inanis fiducia, ac temeraria præsumptio.

Itaque dum Apostolus ait ad Rom. v.5. *Spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris*; & dum Augustinus docet serm. 31. de Verbis Domini, nunc 110. *Solis filiis spem esse*, & in cap. 8. Enchiridii, *Spes vero esse sine amore non potest*, cujus generis plura occurrunt in aureis ipsius libris frequentissima: si amorem & caritatem accipiamus pro gratia sanctificante; non intelligenda sunt hæc, & similia de spe *informi*, sed de spe *viva*, qua aliquis expectat beatitudinem *per merita*, *quæ jam habet*, ut exponit S. Thomas 1. 2. q. 65. art. 4. ad 3. & Fulgentius Bellelli loco citato. Quamquam Augustinum loqui de amore tantum inchoato scribant viri alii in Augustiniana lectione exercitatissimi, Guilelmus Estius paullo supra laudatus, Joannes Lensæus lib. vI. Summ. Christ. Piet. cap. 3. Florentius De Cocq. Tract. Iv. cap. 5. aliique permulti. Sane spem esse cum aliquo amore constat, quoniam nihil speratur si nulla ratione diligitur, & quemadmodum spes humana & carnalis non est absque amore humano, & carnali, ita spes Christiano homine digna, & spiritualis non est absque omni prorsus amore spirituali & recto, amore scilicet sempiternæ felicitatis.

Liquet ex his Spei *habitum* etiam in magnis peccatoribus permanere, uti erat ante justificationem in Publicano, quem dum adhuc premebat conscientia, spes sublevabat. In Beatis spes, saltim quoad *objectum primarium*, non adest; nam inquit Apostolus ad Rom. vIII. 24. *Spes autem quæ videtur, non est spes: nam quod videt quis, quid sperat?* Et S. P. Augustinus cap. 8. Ench. *Spes autem nonnisi bonarum rerum*

rerum est, nec nisi futurarum. Existere adhuc in illis spem futuræ gloriæ corporis, in qua Deo adhæreant vehementiori dilectione, potest propugnari; quamvis mihi oppositum videatur verisimilius, & quia sublato objecto principe necessum non est permanere virtutem; & quia in beatis expectatio futuræ glorificationis non solum est firma certitudine spei, sed etiam certitudine immutabilis cognitionis, orta ex æternæ vitæ securitate, ac statu patriæ. Aliter de animabus in Purgatorio degentibus asserendum est; nam in his quemadmodum fides, ita spes manet proculdubio. At in dæmonibus ac damnatis, quoniam extrema miseria non compatitur rerum meliorum expectationem, etsi ad maximum cruciamentum perseverat inditus animo amor beatitudinis, nullum spes locum habet. Quid vero de hæreticis? Qualemcunque hi fiduciam jactitent, nequit esse spes Christianorum; nam destituti sunt fide, quæ est *substantia rerum sperandarum*. Hinc S. Pater Tract. 45. in Joannem num. 2. ait: *Non est autem cuiquam spes vera & certa semper vivendi, nisi agnoscat vitam quod est Christus, & per januam intret in ovile*.

Vertunt in quæstionem Scholastici, an spes in eo persisteret ulla, cui divinitus facta esset futuræ damnationis revelatio. Ac affirmativam partem tenent Hurtadus, Azorius, Gavardi; negativam Gonet, Suarez, Salmanticenses, cum quibus in partes ceteri discissi sunt. Nituntur vero qui affirmativam sententiam propugnant argumentationibus istiusmodi. Primo, inquiunt, stat cum certa revelatione salutis timor, ut in Paulo ad Corinth. IX. 27., ideoque consistere potest spes cum futuræ damnationis revelatione. Deinde revelatio hæc nequaquam everteret testimonia apertissima Scripturarum, quibus divina misericordia pœnitentibus repromittitur; & consequenter essent in eo casu divina eloquia Christianæ spei basis ac fundamentum. Accedunt PP. docentes de nullo esse desperandum, quandiu in hac mortali vita deget impius. Videtur denique niti hæc sententia rationi, quoniam in hac hypothesi teneretur quisque vitare peccata, & legem implere, non enim præscientia futuris affert necessitatem, nec arbitrium evertit, nec legis naturam immutat: imo posset quis reprobari ob peccatum desperationis, quod adhuc teneretur effugere; ac proinde semper ei incumberet sperandi præceptum.

Oppositæ tamen sententiæ assertores suis minime destituuntur præsidiis. Ac primo proferunt auctoritatem Augustini scribentis lib. XXV. de Civ. Dei cap. 15. Ecclesiam, si sciret quinam sint reprobati, pro eis non oraturam, *quemadmodum non orat pro dæmone*. At oratio spei invictissimum est argumentum. Addunt eumdem Augustinum lib. 2. de Genes. ad lit. cap. 17. & 18. affirmare Angelum non præscisse proprium lapsum, quia aliàs non posset sperare. At S. P. eo loci disputat adversus Genethliacos propugnatores fati, quo sane orandi

caussa & spes auferretur; unde locus ille ad hanc rem nihil valet. Producunt & D. Thomam q. 23. de Verit. art. 8. ad 2. ubi ait Deum non posse ordinata potentia revelare alicui suam damnationem, *quia talis revelatio cogeret eum desperare*. Addunt validam rationem, quia actus spei dependet a practico judicio, quo æterna salus nedum percipiatur possibilis, sed etiam proponatur tanquam probabiliter futura; *spes* enim, ut Augustinus ait, *est futurorum*. Alioqui si ad excitandam spem sat esset metaphysica beatitudinis possibilitas, sperare possent etiam dæmones ac damnati.

Sententia nostra est non posse hujusmodi casum contingere in hac rerum constitutione, in qua Deus decrevit unumquemque, quandiu vivit, posse consequi salutem, præcepitque singulis ut gratiam & gloriam a divina misericordia expectent: unde si alicui fieret damnationis revelatio, hæc nonnisi comminatio foret, & accipienda de rebus sic stantibus, nimirum si ad meliorem frugem non revocaretur peccator. Quare revelatione accepta non spem deponere deberet, sed Ninivitarum exemplo in cinere & cilicio agere pœnitentiam. Ille enim, qui iniquo diceret, *Imminet tibi inevitabilis perditio*, ait quoque: *Nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat*. Atque idem docet citato loco S. Thomas, necnon S. Bonaventura in 1. dist. 48. & in libro de Judicio animæ Richelius. At nonne, inquiunt, revelavit Deus sempiternum interitum Antichristi? Utique: præmonuit quomodo seductor ille dignosceretur, ait futurum ejus adventum in signis, & prodigiis mendacii, exitum ipsius miserrimum prænuntiavit. At quis Antichristum salvum fieri speraret? quis pro ipso oraret Deum? De Antichristo itaque, & ceteris hominibus impiis dissimilis ratio est; quia ille in hac rerum serie, in hac Scripturarum sanctarum revelatione est filius perditionis manifestus; alii occulti sunt, iisque indictum ut convertantur, ut ingemiscant, ut sperent.

At si de absoluta, ut inquiunt, potentia hæc fieret revelatio, nec in dubium posset revocari, nec esset comminatio, sed definita & immutabilis præscriptio ac sententia; subscribo iis, qui tenent spei locum non superesse: quoniam spei *objectum* non est bonum duntaxat possibile, sed quod apprehenditur tanquam futurum. Quis autem futurum esse probabili ratione percipiat, quod certa præscientia non futurum præsensit? Neque enim invictæ sunt argumentationes contrariæ. Nam Paulus dum ad Corinthios scripsit, non habebat plenam salutis suæ certitudinem, ut Gregorii Magni, & Prosperi auctoritate demonstrant Estius, Menochius, Tirinus, A Lapide, Tom. xv. Bibl. Max. pag. 473. Quamquam dicere poterat, *Castigo corpus meum*, &c. non pertimescens damnationem, sed commonstrans afflictationes corporis ad illam evitandam requiri. Scripturæ, ac Patres universim loquuntur, rebusque sic stantibus: non vero in hypothesi, de qua di-

scepta-

sceptatur, nec de homine impio singillatim, ac in individuo. Ratio denique nihil evincit, quoniam ut quis teneatur ad implenda praecepta, sufficit quod haec possibilia sint, vigeatque libertas: at ad spem excitandam non sat est beatitudinem esse possibilem, nisi etiam prudenter apprehendi possit tanquam futura. In illa ergo hypothesi, quamvis nemo posset desperare *ex motivo contrario spei theologicae*, ut inquiunt Salmanticenses, scilicet ex parte omnipotentiae, & misericordiae Dei, quod sane scelestum esset atque nefarium; nihilo tamen minus sperare non posset ex eo capite, quod beatitudo non esset futura, neque ut talis posset prudenti judicio proponi. Sed adeat qui adhuc dubitatione distrahitur recensitos, accuratissimosque Scriptores.

Hac, quae nunquam re eveniet, excepta hypothesi, tenetur quilibet sperare a bonorum omnium largitore gratiam & gloriam. Nam Paralip. 1. cap. x. 14. inter iniquitates Saul ea praesertim perstringitur, quod *non speraverit in Domino*. Sublata spe immortalitatis impios noxias tantum appetere voluptates, liquet ex cap. 2. Sapientiae: & Alex. VII. eam propositionem confixit: *Homo nunquam ullo vitae suae tempore tenetur elicere actum fidei, spei, & caritatis ex vi praeceptorum divinorum*. Revera quis non videat spem a nobis exigere divina promissa, sacra eloquia, accepta hactenus beneficia, & in omnes profusam Salvatoris nostri Dei caritatem, misericordiam, & redemptionem? Sperandum est ergo, ac praesertim dum accedimus ad Sacramentum reconciliationis, & dum ad januam magni Patrisfamilias oratione pulsamus; nam spem ad justificationem disponere definit Sess. vi. cap. 6. Synodus Tridentina; & orationem esse spem, ac *desiderium pauperum*, ait in Psalmo ix. 17. regius Vates.

At quanta est sperantium certitudo ac fiducia? Maxima quidem, ac multiplici ex capite orta. Primum ex tam apertis Dei in sacra Scriptura promissis, de quibus Apostolus 2. ad Timoth. 1. 12. *Scio, cui credidi & certus sum, &c.* & Augustinus in Psalm. 123. num. 2. *Spes autem nostra tam certa est, quasi jam res perfecta sit; neque enim timemus promittente veritate. Veritas enim nec falli potest, nec fallere*. Deinde ex Christi Redemptione, dicente Apostolo Petro Epistola 1. cap. 1. 3. *Secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis*; & S. Pater in 1. de Doctr. Chr. cap. 15. *Quanta se fiducia spes credentium consolatur considerans quantus quanta pro nondum credentibus passus sit!* Vide & serm. 157. alias 23. de Verbis Apostoli. Praeterea ex collatis in nos innumeris benefactis, & accepta praesertim baptismatis gratia, & mortis Christi beneficiis quamplurimis: unde Paulus ad Rom. v. 5. *Spes*, inquit, *non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris*: & magnus Augustinus in Psalmum 148. num. 8. *Promissionis Dei tales arrhas accepimus, tenemus mortem Christi, tenemus sangui-*

 nem

nem Christi, *&c.* Atque ex his liquet quam imbecillis sit & infirma terrena spes, cujus nec objectum est certum, nec incommutabile, nec summe bonum: sponsor autem infidus, impotens, iniquus, & sine arrha, sine vade, sine futurorum eventuum præscientia.

Hæc tamen certitudo spei salutarem timorem minime excludit; ut adversus Heterodoxos demonstravi Tom. III. pag. 537. Cavenda est ergo inanis jactantia, ac temeraria præsumptio: & juxta Apostoli monitum ad Philipp. II. danda bonis operibus opera, *cum timore & tremore*: apprehendenda est disciplina, *ne quando irascatur Dominus*, ut inquit David Ps. 2., & humilitas exercenda, *ne homo dum quod Dei est deputat suum, amittat quod Dei est*, ait de Nat. & Gratia cap. XXXII. num. 36. præstantissimus morum magister Augustinus. Illustria sunt etiam, nec prætermitti debent, verba S. Hieronymi de Custodia Virginitatis ad Eustochium. *Nolo tibi venire superbiam de proposito, sed timorem. Onusta incedis auro, latro tibi vitandus est. Stadium est hæc vita mortalibus, hic contendimus ut alibi coronemur. Nemo inter serpentes & scorpiones securus ingreditur. Et inebriatus est, inquit Dominus, gladius meus in cælo: & tu pacem arbitraris in terra, quæ tribulos generat & spinas, quam serpens comedit?* Et infra: *Quandiu hoc fragili corpore detinemur, quandiu habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, & concupiscit spiritus adversus carnem, & caro adversus spiritum, nulla est certa victoria.* Plura ibidem Hieronymus scite & eloquenter, etsi affirmat nullam esse in illa Epistola *Rhetorici pompam sermonis*. Ex quibus patet quod definitum est alibi, certitudinem spei conditionatam esse, neque hæsitationem, & formidinem omnem expellere.

CAPUT XII.

Timorem Domini esse bonum, & commendandum.

POST Lutherum, etiam Janseniani pessime de timore Domini disseruerunt; quos præstat breviter hoc loco refutare: nam utrum timor ad talem perfectionis gradum perveniat, ut excludat omnem voluntatem peccandi, & sufficiat ad gratiam in Sacramento Pœnitentiæ recipiendam, non est loci hujus definire. Ostendam duntaxat timorem, quem *servilem* appellant, esse substantiâ suâ bonum, utilem, donum Dei, neque reddere hominem impium, neque viam sternere ad desperandum, neque sibi repræsentare Deum tanquam durum & intractabilem; ut hæretici, novique dogmatistæ contendunt. Exponam autem veram Augustini sententiam, quam præ ceteris affecutos arbitror beatum Thomam 2. 2. q. 19. D. Bonaventuram in III. dist. 34. p. 2.

p. 2. Aegidium nostrum lect. 25. in cap. 8. ad Romanos, Estium in distinct. 34. lib. 3. Joannem Morinum in posthumo Opere de Contrit. cap. 4. Christianum Lupum in Tract. ejusdem argumenti cap. 15. & ne ceteros persequar, Fulgentium Bellelli lib. v. adversus Bajanam & Jansenianam hæresim; tametsi ex uno Augustino curabo controversiam dirimere.

Ac principio timoris species accurate sunt distinguendæ. Alius est ergo timor naturalis incussus a malo, quod unusquisque naturaliter refugit, nec imperatus a voluntate; alius rationalis & liber, elicitus ex aliqua cognitione & amore. Naturalis timor passio animi potius dicendus est, quam liber ipsius animi motus: unde nulla ratione potest inter peccata connumerari, scribente Augustino q. 77. inter LXXXIII. *Omnis autem passio, in quantum ipsa passione patimur, non est peccatum; sic & si patimur timorem, non est peccatum.* Timor autem voluntarius & rationalis est, qui ex libero amore proficiscitur: vel ex amore, quo animus inhæret bonis fluxis ac mutabilibus, tanquam ultimo fini; vel ex amore sui ipsius; vel ex amore simul sui ipsius, & Dei; vel ex amore Dei tantummodo. Primus dicitur timor *mundanus*: de quo ait S. Pater in Psalmum 127. num. 7. *Tantum timent, ne aliquid mali in terra patiantur, ne illis ægritudo accidat, ne damnum, ne alicujus amissio cari, ne exilium, ne damnatio, ne carcer, ne aliqua tribulatio.* Alter est timor *servilis*, de quo ibidem Augustinus: *Alius timet unde terruit & Dominus. Audistis cum Evangelium legeretur, Ubi vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Audiunt hæc homines, & quia vere futura sunt impiis, timent, & continent se a peccato: timent quidem, sed non amant justitiam.* Tertius est timor *initialis* medius inter servilem & castum, quo abstinens se a malo ob timorem pœnæ concipit aliquem Dei amorem, de quo sequitur Augustinus: *Cum autem per timorem continet se a peccato, fit consuetudo justitiæ, & incipit quod durum erat amare.* Postremus est amor *filialis & castus*, non alia ratione timens, nisi quatenus filii timent offensam patris, & casta sponsa timet ne illam sponsus deserat; de quo S. Pater ibidem: *Jam incipit propterea juste vivere, non quia timet pœnas, sed quia amat æternitatem. Exclusus est ergo timor a caritate, sed successit timor castus.*

In timore ergo *servili*, qui ita appellatur, quoniam servorum est ob timorem pœnæ dominis obtemperare, intervenit fides eumdem timorem excitans, dum gehennam impiis proponit, æternumque supplicium, & amor quo rationalis homo bene sibi ipsi vult esse futuro in sæculo. Secundum hunc amorem timor inordinatus esse potest, atque, ut vocant, *serviliter servilis*; si nempe timens sui ipsius delectatione fruatur, atque ea de re pertimescat quicquid sibi tale damnum infert, nullam sentiens honestatis & justitiæ delectationem. Potest etiam esse ordina-

ordinatus & rectus; quia potest formidare gehennam ob sui amorem, qui non sit vitiosa cupiditas, nec summum bonum sibi ipsi postponat, sed ita seipsum diligat, ut in summi boni comparatione sibi ipsi vilescat. Quare *servilitas* ad substantiam timoris non pertinet; sed potest a timore *servili* sejungi: quoniam potest quis ita timere gehennam, ut tamen semetipsum non diligat inordinate. Timor ergo *servilis* naturâ suâ respicit duntaxat sempiternum gehennæ supplicium, & recte definitur ab Augustino serm. 18. de verbis Apost. nunc 161. cap.9. num.9. *Servilis timor est, quo times cum diabolo ardere.* Sed an id timeatur ob vitiosam cupiditatem, sive ob directum amorem sui, ad substantiam timoris non attinet. Quibus prænotatis sit

PROPOSITIO I. Mundanus timor vanus est, perversus, & noxius.

Ita sacræ literæ, Augustinus, omnesque Theologi. Divina enim Scriptura suadet, ut istum a nobis timorem pellamus. *Nolite*, inquit Dominus Mat. x. 28. *timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Et Petrus Epist. prima cap. III. 14. *Timorem autem eorum ne timueritis, & non conturbemini.* S. P. Augustinus citato serm. 161. num. 7. ait: *Timor vanus est omnium hominum timentium amittere temporalia, quandoque migraturorum, & migrare trepidantium, volentium semper differre quod non possunt auferre. Vanus est iste timor hominum, & tamen est, & vehemens est, & resisti ei non potest. Hinc increpandi, hinc objurgandi, hinc lugendi homines timentes mori, & nihil aliud agentes, nisi serius mori.* Theologi idem probant, quoniam cum timor oriatur ex amore, *metuendi enim caussa est ne quod amamus aut adeptum amittamus, aut non adipiscamur speratum*, ut docet idem Augustinus q. 33. inter LXXXIII. nec non S. Thomas 2. 2. q. 19. art. 3., mundanus timor procedens ex noxia cupiditate, & amore, quo rationalis creatura hæret tanquam fini fluxis bonis, nonnisi *ex mala radice* gignitur, & malus est. Advertas tamen, quod si hujusmodi timor naturalis sit, neque ex perversa cupiditate, & prædominante rerum creatarum dilectione oriatur, nequaquam culpandus est, sed est innoxia *passio* naturæ imbecillis, atque infirmæ; ut paullo supra diximus cum Augustino. Illud quoque animadvertas non esse timorem mundanum & malum eum, quo aliquis timet sæcularem potestatem, judicemque terrenum; dummodo hunc timeat, quatenus a Deo constitutus est, nec *sine causa gladium portat*, ut ait Apostolus ad Rom. XIII. 4. *Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit.* Nam istiusmodi timor rectæ rationi consentaneus est, neque naturâ suâ excludit amorem justitiæ. Sed ille est timor mundanus, qui innixus temporalium bonorum cupiditati corporis vitam vitæ animæ, & corporis interitum præfert gehennæ suppliciis; ideoque nec recta ratione ducitur, neque ullo amore æquitatis. *Timet enim carcerem, & non timet gehennam, timet quæstionarios*

varios tortores & non timet infernales angelos, timet cruciatum temporalem & non timet pœnas ignis æterni, postremo timet ad modicum mori, & non timet in æternum mori: inquit S. Pater eodem serm. 161.

Propositio II. Timor servilis est bonus, utilis, supernaturalis, & donum Dei.

Hoc etiam commonstrat divina Scriptura, Augustinus, cœtusque Orthodoxorum Scholasticorum. Et quidem ipse Dominus, postquam Mat. x. humanum timorem reprehendit, ad servilem his verbis hortatur, *Sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam*. Atque de hoc timore legitur Prov. xiv. 27. *Timor Domini fons vitæ, ut declinent a ruina mortis*. Et Isaiæ xxvi. 18. *A facie tua Domine concepimus, & peperimus spiritum*. S. Pater laudato sermone 161. num. 8. adductis Evangelicis verbis, *Modo*, inquit, *cum dicis mihi, Gehennam timeo, ardere timeo, in æternum puniri timeo, quid dicturus sum? Male times? vane times? Non audeo, quandoquidem ipse Dominus ablato timore subjecit timorem*: paucisque interjectis: *Cum ergo Dominus timorem incusserit, & vehementer incusserit, & repetendo verbum comminationem ingeminoverit, dicturus ego sum, Male times ista? Non dicam. Plane time, nihil melius times, nihil est quod magis timere debeas*. Et in Psalmum 127. num. 8. delineato timore servili, quo aliquis *non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam*, de ipsomet timore inquit: *Bonus est & ipse timor, utilis est*. Eumdem timorem commendat S. P. in libro de sancta Virginitate cap. 38. De Catechiz. rudib. cap. 5. num. 9. serm. 13. de Verbis Apost. nunc 156. cap. 13. aliisque in locis. Et Augustino aperte consentiunt Tertullianus cap. 12. de Pœnit. Cyprianus de Lapsis, Basilius Hom. in Psalm. 33. & Patres omnes. Theologica autem ratio est, quod hunc timorem, ut diximus, excitet fides supernaturalis, qua credimus futurum judicium, & sempiterna reproborum supplicia, coerceat a malo, ac plura afferat salutis virtutisque adjumenta mox ex Augustino enumeranda: atque ex alia parte nullam naturâ suâ inferat perversam cupiditatem, respiciatque tantummodo pœnas a justo Judice reprobis infligendas, quas sine ulla noxia delectatione possumus pertimescere.

Inter bona autem provenientia ex timore primum est, quod *saltem intra claustra cogitationis coercet malam cupiditatem*, ait S. Pater lib. 2. contra Epist. Petiliani cap. 83. Alterum, quod ita malam cupiditatem coercet, ut impium contineat, & quasi pedagogus legis, & animæ custos, *volentem peccare animo interiore non sinat*. Serm. de verbis Apost. 18. num. 8. Tertium, quod cohibendo cupiditatem, & continendo ab externo peccati actu eradicat habitus pravos frequentatione malorum actuum ingeneratos; & *præmissus timor in cor nostrum*

strum pellit inde consuetudinem malorum operum: Epist. 120. ad Hon. nunc 140. Proximum, quod viam sternit caritati, quoniam *ex eo quia mala caves, corrigis te, & incipis bona desiderare*: Tract. IX. in Epist. Joannis num. 5. Postremum, quod adversus tentationes corroborat, dum ne impius relabatur in pristinum, instat Dominus *in occultis severa misericordia flagella ingeminans timoris, & pudoris*: Lib. VIII. Confess. cap. II. Quamquam vero huic timori aliqua imperfectio permixta est, quoniam, auctore eodem Aug. de Nat., & Grat. cap. 57. ille, *qui timore supplicii, quod lex minatur, non amore justitiæ se sensit abstinere ab opere peccati, nondum liber est, nec alienus a voluntate peccati*; id tamen non timoris vitium est, sed timentis, qui adhuc visco cupiditatis detentus timet ne damnetur, ne puniatur, ne crucietur, non vero ne offendat gaudium paternum, ne displiceat oculis amantis. Quod ubi paullatim exuit introeunte delectatione justitiæ, timor *servilis* fit *initialis*, remanetque substantiâ idem, *servilitate* abjectâ. Hæc proinde *servilitas*, quatenus conglutinata est pravæ cupiditati, non est a Deo, a quo tamen est timor incussus horrore gehennæ: quod affirmarunt etiam Scholarum lumina S. Thomas, & D. Bonaventura: quorum ille 2. 2. q. 19. art. 4. ait: *Dicendum quod timor servilis ex parte servilitatis habet quod sit malus*: quod probat, *quia contra rationem servilitatis est quod aliquis ex amore operetur*; alter vero de VII. donis Spiritus sancti: *Timor dicitur servilis, quo quis magis timet pœnam, quam culpam: qui secundum essentiam dicitur esse a Deo, non tamen sub ratione qua servilis est, &c.* His subscribit cum Theologis, qui de Augustini nomine gloriantur, Estius in III. dist. 34. §. 7. dicens: *In timore servili duo consideranda, timor & servilitas; quorum alterum bonum est, alterum malum*, eadem allata ratione, *quod servilitas ista contraria sit caritati*. Verum hæc *servilitas*, ut præmonui, non est de essentia timoris, ideoque non efficit quin sit substantiâ bonus, supernaturalis, & donum Dei; quemadmodum fides supernaturalis & utilis est, licet *informis*; *quia*, ut inquit ibidem S. Thomas, *servilitas non pertinet ad speciem timoris servilis, sicut nec informitas ad speciem fidei informis*; sive quia *timor servilis secundum se non importat nisi timorem pœnæ*.

Liquet ex dictis etiam hunc timorem esse *initium sapientiæ*; quoniam hinc incipit peccator resipiscere, dum timor parat locum caritati, & sicut videmus per setam introduci linum, quando aliquid suitur, *sic timor primo occupat mentem, ut introducat caritatem*. Ita docet Augustinus cit. Tract. IX. in Ep. Joan. num. 4. Et S. Franciscus Salesius Tract. de Amore Dei lib. V. cap. 16. Consequitur etiam esse donum Dei, & supernaturalem, quia alioqui non disponeret ad gratiam; ideoque merito Alex. VIII. perstrinxit illam propositionem, *Timor gehennæ non est supernaturalis*. Num vero sit connumerandus inter

inter septem dona Spiritus sancti, licet sit a Spiritu sancto, DD. non consentiunt. Negat S. Thomas 2. 2. q. 19. art. 9. cui plures subscribunt cum Florentio De Cocq Tract. 4. cap. 5. sect. 6. & Bellelli citato libro 5. cap. 3. propterea quod *servilis* timor pellitur a caritate, & habet annexam aliquando voluntatem peccandi. At affirmat S. Bonaventura in III. dist. 34. p. 2. art. 1., & Salesius eodem lib. cap. 18. nec dissentit Estius in eamdem dist. §. 7. quibus & ego assentior, nam *servilitas*, quæ a caritate pellitur, non est de essentia timoris, sed affectio timentis: ideoque D. Thomas loquitur de timore *servili* reduplicative, ut *servili*; nam substantiam timoris *servilis* cum caritate permanere docuerat præcedenti artic. 6. Sequitur tertiò jure Tridentinam Synodum definivisse sess. 6. can. 8. hunc timorem non esse peccatum, neque peccatores pejores facere, & eadem sess. cap. 6. nec non 14. cap. 4. docuisse esse donum Dei, & hoc timore utiliter iniquos concuti, & ad gratiam disponi: rectissime denique proscriptam a Clem. XI. in Bulla *Unigenitus* propositionem 60. Quenellii cum septem sequentibus, timorem gehennæ tanquam exitialem, nihilque boni afferentem temere deprimentis.

Corruunt ex his adversariorum argumenta omnia. Objiciebat Lutherus in Apologia articulorum suorum quod scribit Paulus ad Romanos v. 20. *Lex subintravit, ut abundaret delictum*, id accipiens de effectu legis, idest, de incusso pœnarum metu. At fallitur seductor. Aliud enim lex præstat: redarguit nimirum prævaricatorem, ut convictus ad Dei gratiam confugiat, sine qua lex nec affert justitiam, nec efficit quin magis concupiscentia exardescat: ut ait S. Pater q. 166. super Exodum, & de Sp., & lit. cap. 6. explanatque luculenter Estius in Paulum. Plura & nos de hoc Pauli loco adversus vituperatores legis pag. hujus voluminis 43.

Addunt hæretici verba Joannis Epist. I. cap. IV. 18. *Timor non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittit timorem*. At hujus loci sensus legitimus est, quod dum timor excruciat animum, nisi per Spiritum sanctum caritas in cordibus nostris diffundatur, perseverat cordis nequitia. *Timor non est in dilectione, sed perfecta dilectio foras mittit timorem, quia timor tormentum habet. Torquet cor conscientia peccatorum, nondum facta est justificatio*; ait Sanctus Pater Tract. IX. in Epist. Joannis num. 4. Deinde significat Apostolus caritatem, quantum perficitur, tantum pellere timorem, non inspecta timoris substantia, & objecto, est enim etiam timor Sanctorum; sed spectata *servilitate*, & defectu quem importat non essentia sua, sed ex prava dispositione timentis; adeoque primum peccator concutitur timore gehennæ, sed adhuc prava detinetur cupiditate: tum incipit delectare justitia, & ad timorem pœnæ accedit detestatio offensæ: deinde hæc expiatur, regnatque caritas justificans:

posthac perseveratur in gratia, & persistit timor ad caritatis custodiam tentationesque pellendas, veluti in maris tranquillitate, inquit Salesius citato lib. v. cap. 17. remi, & dolones, si forte procellæ insurgant; ac denique in patria, ubi est caritas consummata, & secura, etiam hæc solicitudo, sive custos timor deponitur. Igitur caritas quo magis perficitur, timentis corrigit, roboratque infirmitatem, ita tamen ut timoris substantia cum ipsa caritate persistat. Recte Augustinus serm. 161. n. 9. *Illa intrante incipit timor exire: quanto plus illa intraverit, tanto timor minor erit. Intrat ergo caritas, pellit timorem, non autem intrat & ipsa incomitata. Habet secum suum timorem, quem introducit ipsa, sed illum castum permanentem in sæculum sæculi.* Demum timor, qui a caritate omnino pellitur, est timor mundanus, & noxius: de quo S. Pater in libro de S. Virgin. cap. 38. *Timor*, inquit, *non est in caritate; sed perfecta, sicut scriptum est, caritas foras mittit timorem, sed timorem hominum, non Dei, timorem temporalium malorum, non divini in fine judicii. Noli altum sapere, sed time: ama Dei bonitatem, time severitatem.*

Præterea opponunt, Augustinum sæpenumero affirmare timorem tormentum habere, ut cit. Tract. 9. num. 4. timentem ardere igne sempiterno laudandum non esse, ut producto serm. 161. n. 8. non fieri ex corde quod fit formidine pœnæ, ut in Ps. 77. num. 10., & alia consimilia. At liquet ex præmissis id non ex timore proficisci, sed ex *servilitate* timentis, qui etiam timore perculsus retinere potest malam cupiditatem, quæ ad substantiam timoris non pertinet, sed per accidens, & ex prava timentis dispositione ei annectitur, cujusmodi est in fide *informitas*. Verum *servilis* timor etiam nondum *servilitate* depulsa, *bonus est, utilis est*; inquit S. Pater in Ps. 127. num 8. *continet te, & volentem peccare animum interiorem non sinit*; addit eodem serm. 161. n. 8. *locum præparat caritati*; ait Tract. ix. in Epist. Joan. n. 4. Quomodo ergo filii perditionis afferunt timorem nihil prodesse? Igitur in eodem Tract. ix. Augustinus docet timorem habere tormentum, quia *torquet cor conscientia peccatorum*: quia *sic vulnerat, quomodo medici ferramentum; putredinem tollit, & quasi videtur vulnus augere*: quia vulnus *plus dolet cum curatur, quam si non curetur*: In serm. autem 161. non ait laudandum non esse timorem, quem ibidem num. 7. appellat *utilem*, & num. 8. *custodem legis*: sed inquit: *Quia times ardere in igne sempiterno, nondum laudandus es: non quidem ita dolendus ut ante, sed tamen nondum laudandus.* Audin? Non te pejorem reddidit timor, cum non sis, ut antea, dolendus. Nondum tamen laudandus es, quia etsi bene timeas, nec sit aliquid, *quod magis timere debeas*, adhuc peccati labe inquinaris, & *formido est mali, nondum dilectio boni*: quod non est vitium timoris te custodientis, sed pravitas tui, nondum habentis *amorem non peccantem, amorem*

bene

bene viventem. Ita quod fit formidine pœnæ, non fit ex corde; quia *quantum attinet ad facta, quæ forinsecus aguntur, & qui timent pœnam, & qui amant justitiam non furantur, & ideo pares sunt manu, dispares corde; pares opere, dispares voluntate*. At cor pravum, & voluntatem malam nunquid tibi indidit timor? Invenit; atque ut curet vulnerat, stimulat, torquet, & quomodo medici ferramentum secat, ut succedat *caritas sanitas*. Bonus ergo timor, malum timentis cor iniquitate tabescens.

Denique objiciunt: Servilis timor provenit ex amore sui. Est ergo pravus. At falsa est consequentia. Nam amor sui non est semper inordinatus, & noxius. Si quis diligat se absque ullo ordine in Deum, perverse diligit: & dum illi incutitur timor gehennæ, hanc timet *ut principale malum*, & quia ipsum a voluptaria vita, & temporalibus bonis sejungit. Malus timor. Si ordinate se diligat, timet gehennam; sed *non tanquam principale malum*, quia magis timet offensam Dei. Bonus timor. Sane timor *servilis* comparari potest ad *objectum*, scilicet ad pœnam impio infligendam, & ad *subjectum*, nempe ad timentem. Ab *objecto* mutuatur naturam *timoris*: a subjecto habet quod sit *servilis*, si regnet ibi prava cupiditas; quod sit *initialis*, si timeatur pœna, & inchoate diligatur justitia; quod sit *filialis*, si timeatur offensa patris, ac pœna inquantum ab illo separat. Amor ergo sui inordinatus non est de substantia & essentia timoris, quæ in quolibet *habitu* attenditur ex objecto; sed ad timorem indifferenter se habet: ideoque timor *servilis* substantia sua bonus est, & permanet etiam cum caritate; licet *servilitas*, sive pravus amor, per quem timens est adhuc servus peccati, sit mala; ut supra diximus. Atque hæc doctrina est D. Thomæ 2. 2. q. 19. art. 4. & D. Bonaventuræ in III. dist. 34. p. 2. art. 1. q. 2. & 3. Ideoque dum Augustiniani Theologi propugnant in timore *servili* esse aliquod vitium, quod se tenet ex parte timentis, non timoris; nec latum ungem distant ab Augustino, præcipuisque Scholæ Luminibus.

Propositio III. Præ ceteris laudandus est timor castus, quo timet anima ne a Deo deseratur.

De hoc enim timore legimus in Psal. XVIII. 10. *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi*. Hunc Augustinus serm. 161. num. 9. ait esse timorem caritatis. Eumdem Tract. IX. in Epist. Joannis n. 6. & in Psal. 127. num. 8. comparat timori castæ uxoris timentis ne deseratur a sponso. De ipso timore proximo num. 9. sic loquitur: *Si diceret Deus, Faciem meam nunquam videbis: ecce omni ista terrena felicitate, omnibus rebus abundabis, circumfluent te bona temporalia; non illa amittis, non illa deseris; quid vis amplius? Fleret quidem, & gemeret timor castus, & diceret, Imo tollantur omnia, & faciem tuam videam. Timor castus exclamaret de Psalmo, & diceret, Deus*

virtutum converte nos, & ostende faciem tuam & salvi erimus. Timor castus esclamaret de Psalmo, & diceret, Unam petii a Domino. Vide quomodo ardeat amor iste castus, amor verus, amor sincerus.

Si quæras quomodo timor permaneat in sæculum sæculi; Respondeo pelli paullatim, ut diximus, a caritate imperfectionem timoris; cumque timor respiciat aut pœnam infligendam, aut patris offensam, aut majestatem cui reverentia exhibenda est; ac timor *servilis* spectet duntaxat pœnam, timor *initialis* pœnam simul & offensam, & timor denique *filialis* offensam ac reverentiam: in Patria, ubi regnat perfecta caritas, tollitur timor pœnæ & offensæ, permanetque timor reverentiæ; ideoque in beatis neque est timor *servilis*, neque *initialis*, neque *filialis* in quantum metuit offensam; sed tantum ut reverentiam Deo exhibendam præscribit. Atque ita secundum præstantiorem effectum *timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi*.

CAPUT XIII.

Brevis Dominicæ Orationis Expositio.

EA ad spem pertinere, quæ in oratione Dominica continentur, recte asseruit S. Pater cap. 114. Ench. num. 30. De oratione ergo, quæ Christianam spem fovet, atque exercet nonnulla dicam, præsertim de Oratione Dominica ceteris ob auctoritatem Institutoris, ob petitionum ordinem, æquitatem ac plenitudinem, & ob gravitatem brevitatemque verborum præferenda. Ac de oratione in genere plura Mystici. Eam definiunt aut cum Damasceno lib. III. de Fide Orthod. cap. 24. *Oratio est ascensio mentis ad Deum*; aut cum eodem Dam. ibidem, & cum D. Th. 2. 2. q. 83. art. 1. *Oratio est decentium a Deo petitio*; aut cum Augustino in Ps. 85. *Oratio est locutio hominis ad Deum*. Petuntur vero quæ decent, dum servatur ordo desiderii & amoris, & animus *temporalibus æterna præponit*; ut idem Augustinus docet Epist. 130. ad Probam num. 14. Hunc ordinem ipsa Dominica Oratio tenet, atque commonstrat. Eapropter etiam sine lingua quis orat, dum recte diligit. Demonstrat orandi necessitatem divinum præceptum, nostra a Deo dependentia, & divinarum gratiarum, maxime finalis perseverantiæ libera Dei collatio. Videatur S. Pater de Peccatorum meritis lib. II. cap. 4. De Corrept. & Grat. cap. 3. num. 5. Serm. 164. num. 12. Excitat in orantibus fiduciam ac spem quod Dei misericordia orantes prævenit, quod plura non rogatus donavit, vitam, rationalem animam, redemptionem, baptismum, filiorum adoptionem; quod Veritas dixit Joannis XVI. 24. *Petite, & accipietis*; quod denique ipse Christus sit hominum apud Patrem Mediator, & Patris apud homi-

homines fidejussor. At de his plura agentes de Mystica Theologia. Itaque nos brevi Orationem Dominicam explanabimus, ut fecimus de Symbolo spectante ad Fidem pag. 373. & de præceptis Decalogi pertinentibus ad Caritatem pag. 61. ut spem firmam fidelium anchoram orantes exerceamus. Quæ subjicimus deprompta sunt ex Cypriano Tract. de Orat. Dom. Aug. citata Epist. ad Probam, de Dono Persev. & libro 2. serm. Dom. in Monte, ex Commentariis in Matth. Lyrani, Estii, & Menochii, ex Venantio Fortunato in Expositione hujusmet Orat. & ex duobus illustribus Augustinianis Scriptoribus Augustino Triumpho, & Angelo Rocca, ex lib. 1. Martene de Antiq. Ritib. cap. 1. art. 12. & cap. IV. art. 11. Hi omnes Exegesim nostram collustrabunt.

Præmittitur in hac Oratione præfatiuncula, *Pater noster, qui es in cœlis*. Aug. de serm. Domini in M. lib. 2. num. 15. docet usurpari *Patris* nomen ad benevolentiam conciliandam, & n. 16. ad excitandam caritatem. Apud Martenem in Expos. antiqui Missal. Gallic. dicitur vox plena libertatis, & plena fiduciæ: Lyranus id præmitti docet ob creationem, & gratiam adoptionis. Addit Augustinus Triumphus titulum gubernationis spectantis ad Patremfamilias. Estius notat quoque legis gratiam; quod veteres Patriarchæ Deum orantes minime uterentur Patris appellatione. Idem Angelus Rocca, animadvertens commendari his verbis legem amoris. Pronomen *noster* Aug. ibidem positum declarat, ut nos fratres esse cognoscamus: ideoque nullus hac oratione orat pro se tantum, ut animadvertit Venantius Fortunatus. Dicitur *Qui es in cœlis*: idest, juxta Augustinum ibi. n. 17. in sanctis & justis: non enim spatio locorum continetur Deus. Liranus putat cœlos connumerari, quia ibidem Sanctos glorificat, tametsi ubique est per essentiam, præsentiam, potentiam. *Cœli* dicuntur plurali numero, quoniam non habent in Hebraica lingua singulare, inquit Estius.

I. Petitio.

Omnium quæ petuntur primum est, *Sanctificetur nomen tuum*: Sic petitur, ut Dei nomen sanctum habeatur ab omnibus, ait Augustinus eodem lib. 2. num. 19. ut nomen ejus sanctificetur in nobis, addit ex Cypriano de Dono Persev. cap. 2. num. 4. ut benedicatur incessanter omnium linguis, & universis in locis, inquit Venantius: ut sanctificetur in nobis nostro actu, ait Expositio Anonymi ante annos nongentos apud Martenem: ut sanctitas ejus eluceat in creaturis, exponit Lyranus: ut longe lateque fama ejus pervadat, eique omnes obtemperent, explicat Estius. *Sanctificetur* dictum est, non *manifestetur*; quoniam Dei notitia omnibus naturaliter indita est, inquit Augustinus Triumphus. Oratio autem contestatio est gratiæ, ait S. Pater de Perfect. justit. cap. XIX. num. 40.

II. Pe-

II. Petitio.

Sequitur, *Adveniat regnum tuum*: quibus verbis petimus primo ut Dei regnum per doctrinæ propagationem manifestetur hominibus, ait Aug. de ferm. Dom. num. 20. deinde ut perveniat ad nos beatitudo Sanctis omnibus præparata, inquit Cyprianus, & idem Augustinus de Dono Perf. num. 5. tum ut adveniat Christus Dominus universos judicaturus, ait Venantius: id tamen ratione beatitudinis, non supplicii; quoniam istud non spei objectum est, sed timoris, ut animadvertit Aug. Triumphus. Amplissima est petitio, at non præsumptuosa nimis, quia regnum illud nobis paratum est a constitutione mundi, ut habetur in Evangelio, & Christi sanguine ac passione acquisitum est, inquit vetus interpres apud Martenem. Humilitatis nostræ argumentum est, quod petimus ut prius ad nos veniat, quia viribus nostris assequi illud non possumus; ita Lyranus. Estius caussam affert, cur in hac, & in præcedenti petitione non apponitur *nobis*; quia nempe oramus ut perveniat etiam ad alios.

III. Petitio.

Tertia petitio est, *Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra*: Ad divina præcepta refertur ab Augustino, maxime ad caritatem, per quam Angeli in cœlis Deo adhærent: de Serm. Dom. num. 21. addit num. 22. *sicut in justis, ita etiam in peccatoribus*: & num. 24. *sicut in Domino, ita & in Ecclesia*. Similia Triumphus cœli nomine intelligens Christum, Angelos, justos. Multa fiunt in terra pro diaboli voluntate, pro sæculi nequitia, pro desiderio carnis, inquit antiqua apud Martenem Expositio. At in cœlo nil fit, nisi ob Dei gloriam. Commendatur etiam hac petitione gratiæ necessitas apud August. de Dono Persev. num. 6. nam idem est *Fiat voluntas tua*, ac, *Fac me facere voluntatem tuam*, & implere præcepta. Similia Venantius Fortunatus. Ideo Pelagius, inquit Estius, hanc petitionem derisit.

IV. Petitio.

Proxima est petitio quarta, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Habent Codices plurimi, *supersubstantialem*, ex Græco ἐπιούσιον. At hoc vocabulum significat etiam panem *crastinum*, idest, necessarium pro tempore, quod imminet, alimentum, & idem demonstrat vocabulum מחר, in Evangelio Nazarenorum; necnon panem *advenientem*, apud Ambrosium lib. v. de Sacr. cap. 4. Augustinus de Serm. Dom. num. 27. interpretatur panem necessarium corpori, visibile Sacramentum, & invisibile verbum Dei. Cyprianus præsertim Eucha-

Euchariſtiam; & hanc ſolam Expoſitio Miſſalis Gallicani. Græcorum *Ἄρτος* etiam edulium ſignificat, Tob. 1. 10. Haud male Tirinus interpretatur *panem*, cibum frugalem vulgatum. Superflua ergo petenda non ſunt. Triumphus obſervat hæc ad cultum corporis pertinentia peti poſt ſpiritualia bona; temporalia enim nonniſi propter beatitudinem ſunt expetenda. Idem docet in Ench. cap. 115. S. Pater. Ea verba *Da nobis* commonſtrant Dei liberalitatem, *qui dat omnibus affluenter*; ait Jacobus cap. 1. 5. Plura in hæc Angelus Rocca. *Hodie* nimiam ſollicitudinem damnat: nam idem eſt, ac *in hunc diem*: eſt enim apud Lucam, cap. XI. 3. *καθ' ἡμέραν*. Demonſtrat etiam preces quotidie repetendas.

V. Petitio.

Quinta petitio: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*. Omnes *debita* interpretantur peccata, ob quæ pœnas debemus: unde Lucas poſuit *ἁμαρτίας*. Monemur peccatores nos eſſe, dum pro peccatis orare compellimur, inquit poſt Cyprianum S. P. Auguſtinus de Dono Perſev. num. 8. Quæ ſequuntur demonſtrant & nos veniam impertiri iis, qui in nos deliquerunt, juxta præceptum Domini paullo infra ab Evangeliſta repetitum cap. VI. num. 14. & olim ab Eccleſ. XXVIII. 2. Hanc petitionem etiam juſti facere tenentur, cum in peccata ſaltim venialia frequenter labantur. De his permulta prompta ex Aug. diximus lib. XVIII. cap. 6. Quid vero de Chriſto? Talia orare poterat pro Eccleſia, membriſque ſuis. Etiam Virgo, quam ſine labe conceptam tenet pietas fidelium, dicenda eſt hæc verba ſæpenumero protuliſſe propter gratiarum actionem, propter aliorum abſolutionem, propter Filii recordationem. Ita Auguſtinus Triumphus.

VI. Petitio.

Poſt hæc habetur, *Et ne nos inducas in tentationem*. Quamvis Deus dicatur *tentare* homines, in quantum tentatio nihil aliud eſt, quam ſumptum de illorum obedientia experimentum, quo ſenſu *tentavit Abraham*, Gen. XXII. 1. repugnat tamen divinæ ſanctitati tentare, in quantum tentatio eſt ad mala culpæ incitamentum. *Deus enim intentator malorum eſt*, inquit Jacobus 1. 13. Facere tamen dicitur Deus quæ occulto judicio permittit: ut Exodi VII. 3. & ad Rom. 1. 24. Orta eſt hæc phraſis ex proprietate verborum hebraicorum in conſtructione *Hiphil*. Itaque idem valet, *Ne inducas*, &, *Ne patiaris induci*. Ita legit Cyprianus. In tentationem induci eſt ita illecebris involvi, & periculis ſubjici, ut non extricemur. Non tentationes

tiones refutamus, sed ne succumbamus enixe petimus, ut recte Estius; aut ne contumaciter euntes ad tentationis laqueos Deus gratia sua derelinquat, ut Auctor perantiquæ Expositionis apud Martenem.

VII. Petitio.

Ultima petitio, ***Sed libera nos a malo***. Videtur membrum priori oppositum, & significare, *sed eripe nos a tentatore*. Sane Lucas id non apposuit, nec explicavit Venantius. Extat & in Græco ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, *a maligno*; scilicet, a pravitatis auctore, ut legitur in Missali Gallicano. Expressiùs vetustior Interpres, *Hoc est a Diabolo*, *qui totius mali auctor est*, *& origo*. Consulas eruditum Martenem. Non dissentit Cyprianus: unde Estius putat hanc, & superiorem petitionem non esse distinguendas. At Augustinus, quem sequuntur recentiores Catechistæ, utramque distinguit, quia non solum orandum est ne inducamur in malum, quod sexto loco petitur, sed etiam ut liberemur ab illo, quod jam patimur. Vide lib. 2. de Serm. D. in Monte num. 35. Illustrat opinionem S. Patris Augustinus Triumphus: eamdemque confirmat conveniens petitionum numerus: de quo idem S. Pater cit. libro de Serm. Domini num. 36. S. Thomas 2. 2. q. 83. art. 9. & Angelus Rocca Tom. 2. pag. 458. Nil in oppositum probat Græca lectio ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, *a malo*. Derivari enim potest a neutro τὸ πονηρὸν, *malum*. Hanc petitionem haberi in Græcis Lucæ codicibus affirmat pag. 419. laudatus Ang. Rocca: cui tamen non subscribo; nam desideratur in Græcis Oxoniensi, & Velesiano, in editis anno 1628. Parisiis, & in Bibliis Complutensibus: in Polyglottis autem Regiis, & Waltonianis appositis notis dignoscitur studio intrusa. Quare emendatissima est hoc in loco Vulgata; licet in quinque petitionibus Lucæ septem Matthæi contineantur, sicut in quatuor illius Beatitudinibus octo istius. Addunt Græci clausulam, sed cum orationi Dominicæ, tum Angelicæ salutationi superaddita: pie tamen; nam appositam Dominicæ Orationi approbat, explicatque Chrysostomus pag. Edit. Commel. 201. Lege & Exposit. Chromatii Tom. v. Bibl. PP. pag. 987. Hæc de Orat. Dominica, quam Juvencus Presbyter in Evang. Hist. his carminibus complexus est:

Sydereo Genitor residens in vertice cæli;
Nominis, oramus, veneratio sanctificetur
In nobis, Pater alte, tui: tranquillaque mundo
Adventet, regnique tui lux ampla patescat.
Sic cælo, ut terris fiat tua clara voluntas.
Vitalisque hodie sancti substantia panis
Proveniat nobis. Tua mox largitio solvat
Innumera indulgens erroris debita pravi.

Et

Et nos haud aliter concedere fœnora nostris.
Tetri sæva procul tentatio dæmonis absit;
Eque malis tua nos in lucem dextera tollat.

Amen dictis succinit, petita approbat, atque ut fiant postulat. Hebraica vox, אמן; quam Græci reddiderunt ναὶ, *profecto*, aut γένοιτο, *fiat*: Latini, *quæso*, vel, *utinam*. Ex prima Pauli ad Corinthios cap. XIV. 16. liquet idiotas ab Ecclesiæ incunabulis respondisse *Amen* Sacerdotum benedictionibus, & orationibus: quod etiamnum servat fidelium consuetudo.

CAPUT XIV.

De Caritate, & dilectione Dei.

AD orationem Dominus exhortans Lucæ XI. 11. ait: *Quis autem ex vobis Patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? Aut piscem: nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ovum: nunquid porriget illi scorpionem?* Opponit panem lapidi, piscem serpenti, ovum scorpioni; quoniam in lapide dura corda quæ respuunt caritatem, & in pane caritas ipsa significatur: in serpente qui Evæ venenosa fraude persuasit ne Deo crederetur, infidelitas hæresumque tergiversatio; & in pisce propter aquam baptismi fides, quæ in hujus sæculi fluctibus integra est: in scorpio nunquam se in anteriora extendenti, & cui consuetum est retro respicere amor temporalium bonorum: atque in ovo, in quo vita pulli expectatur, spes futurorum. Ita oratione Dominica fides, spes, & caritas exercentur. Legite Augustini Epistolam 121. nunc 230. num. 16., & 18. Congruum est ergo, ut post fidem atque spem, caritatem omnium virtutum potissimam, excellentissimamque explicemus.

Caritatis vocabulum significat *gratiam, benevolentiam, amicitiam*: & accipitur semper in bonam partem, secus ac *amor*, & *cupiditas*, quæ interdum usurpantur ad significandum pravum animi affectum; & *cupiditas* maxime. Proprie etiam commonstrat sanctificantem gratiam, qua regenerati, & justi redduntur Deo grati, & accepti: sed aliquando designat actum casti amoris, sive qui ad justificationem disponit, sive qui elicitur ab homine justo: nonnunquam etiam significat piam inspirationem, & cupiditatem boni, quamvis non sit actus dilectionis explicitus. Ipsa tamen caritas amor, & dilectio indiscriminatim appellatur, ut demonstrat S. P. lib. XIV. de Civ. D. cap. 7. ideoque omnis caritas est amor, sed non e contra omnis amor caritas.

Dividitur ergo Caritas in *habitualem*, & *actualem*. De prima disputatum est libro XIX., & nihil est aliud quam *habitus* a Deo infusus,

per quem voluntas redditur recta, & justa, & ad diligendum Deum propter se, & proximum propter Deum vehementiori nisu excitatur. De hac loquuntur Scripturæ, dum affirmant per caritatem nos reddi Dei filios, hæredes, amicos, signatos Spiritu promissionis sancto: ac Patres, dum caritatem describunt vitam, qua Deo copulamur, amicitiam hominis ad Deum stabilitam per inhabitantem Spiritum sanctum, Dei hominisque mutuam communicationem, atque his consimilia. Plura de hac *habituali* caritate disputantur; sed a nobis expedita citato libro XIX. ubi adversus hæreticos demonstravimus inhærentem esse, & habere æternæ vitæ condignum meritum, sed non importare firmissimam justitiæ certitudinem, ac posse in hac vita augeri, minui, deperdi; cum aliis Catholicorum Theologorum decretis, quæ modo non repetam. *Habitum* hunc a Deo infusum esse virtutem Theologicam, cum in Deum tendat, in quæstionem verti non potest. Hujus *objectum* præcipuum esse Deum, tum cetera quæ propter ipsum diligenda sunt ordine exposito in hoc volumine pag. 18. 205. aliisque in locis, allata Caritatis descriptio, omniumque consensio demonstrat. Quod pariter appellant *formale* objectum, esse summi boni præstantiam, quæ nos allicit, attrahitque, nequit controverti.

Restat tantum Scholastica quæstiuncula, num hæc per caritatem inter Deum hominesque firmata benevolentia sit vera amicitia. Negant cum Durando perpauci, ceteris omnibus assentientibus. Durandi opinio fulcitur his momentis. Primum est, quod in eo sita est amicitia, ut unus velit bonum alteri ex affectu erga ipsum: quod nequit excogitari in Deo respectu hominum, cum omnia nobis elargiatur ob sui gloriam. Alterum, quod amicus alteri benefacit: id vero convenire non potest homini erga Deum. Tertium, quod amicitia nonnisi inter æquales intercedit, juxta Aristotelis philosophiam.

Habemus nos aliam amicitiæ perceptionem ac ideam. Nihil aliud est amicitia, *quam rerum humanarum & divinarum cum benevolentia & caritate consensio*. Hanc amicitiæ descriptionem tradit lib. 3. contra Academicos cap. 6. & in Epistola ad Marcianum 155. nunc 258. sapientissimus Augustinus. Consentit cum omnibus Platonicis Marsilius Ficinus in Platonis Epistolas, & in Lysidem. Aristoteles quoque lib. VIII. Moralium cap. 7. tradit speciem amicitiæ, quam appellat *supereminentiæ*, in qua eadem utrique ab altero neque exhibentur, neque sunt requirenda: talis est amicitia patris erga filium, & principis erga subditum. Etiam de amicitia bonorum scripserat Aristoteles capite tertio ejusdem libri, quod *hi mutuo sibi bona similiter volunt, quatenus sunt boni*. Quod est ergo per se bonum summum, & incommutabile, jure amicitiæ nil ab eo, quem redamat, petit, nisi ut seipso fruatur. Legendus in hunc locum Aspasius pag. edit. Aldi 410. Iccirco autem inter hominem & hominem amicitia unius alteri benefacit, quoniam is bene-

beneficentià melior redditur. Beneficentiam ergo amicitia præstat, non quia amicitia est, sed quia alter amicorum miser est: & recte illam Augustinus constituit *in sola caritatis consensione*. Nec sola perfecta æqualitas amicitiam parit, sed vel æqualitas in animi pulchritudine, ut mutua Platonis Dionisque benevolentia: vel in moribus etiam ferinis & agrestibus similitudo, ut amicitia Orestis & Pyladis: vel in eruditione & doctrina, ut amor Socratis in Phœdrum & Alcibiadem. Recte Augustinus lib. VIII. de Civit. Dei cap. 25. benevolentiam firmari docet *per bonæ voluntatis similitudinem*: quod eo firmius præstatur, quo voluntas perfectior est, & amor magis castus & vehemens.

Est ergo inter Deum & hominem justum amicitia vera, cæterisque omnibus longe præstantior; quoniam inter utrumque est caritatis consensio: & si Deus nil vult propter hominem, tanquam finem ultimum, neque id vult justus, sciens longe melius esse hunc finem constitui in bono incommutabili, quam in creato & finito; & e contra si homo nil commodi Deo affert, neque id quærit Deus, felix satis, ditissimusque se ipso: sed cum perfecta voluntas sit summo bono adhærere, eoque frui, utrumque vult tam homo justus, quam Deus. Excellentissima hæc est animorum consensio. Igitur amicitia vera, diuturna, mutua, jucundissima, optima. De qua amicitia loquebatur Sponsus his verbis Sponsam alloquens Cant. II. 13. *Surge Amica mea, speciosa mea, & veni*. Lucæ XII. 4. *Dico autem vobis amicis meis*. Joan. XV. 14. *Vos amici mei estis*; & alia complura.

Contraria itaque argumenta me nihil movent, quoniam legibus illis amicitiam non circumscribo, nisi ubi uterque amicorum potest alterius benefactis augeri; quod si ad veram amicitiam requirebant Gentiles Philosophi, ignorabant hi munera caritatis, divinumque consortium. Erit tamen qui ad primam objectionem respondeant facta distinctione finis *cui*, & finis *qui*: ad alteram reponent ad amicitiam sufficere mutuam benevolentiam in alicujus boni communicatione: ad postremam, æqualitatem præstari a Gratia sanctificante, per quam efficimur *divinæ consortes naturæ*, ut ait Petrus Epist. 2. cap. I. 4. Egi de hac æqualitate Tom. III. pag. 478.

Veniamus jam ad caritatem actualem. Hanc S. Pater in III. de Doct. Christ. cap. 10. ait esse *motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, & se atque proximo propter Deum*. Brevis, perspicua, & expedita definitio. Hujus caritatis actus non semper in Augustiniana Schola est justificans, sed quemadmodum caritas *habitualis* justificat *formaliter*; ita actualis inchoate, & dispositive, plus, minusve, prout caritas vehementior est, aut remissior; ita ut dilectio tenuis & languida persistat cum peccato, licet in aliquo extremo casu cum voto Sacramenti justificet: vehemens tamen & flagrantissima Deo reconci-

 liet

liet priusquam Sacramentum actu suscipiatur. Quare nos dividimus caritatem in inchoatam & perfectam, & negamus omnem dilectionem Dei benevolam stata lege absque Sacramenti adminiculo conciliare Deo peccatorem. Caritatem perfectam consistere cum peccato defendi non potest, repugnatque Tridentino sess. XIV. cap. 4. Qua in re pessime erravit Bajus; & excessit etiam Guilelmus Estius. At dari caritatem inchoatam sine peccatorum remissione, ad hanc tamen disponere, haud obscure colligitur ex eodem Tridentino sess. VI. cap. 6. maxime si legatur Hist. Pallav. lib. VIII. cap. 14. & Tridentinum conferatur cum 2. Arauxicano cap. ultimo. Demonstratur etiam exemplo Magdalenæ, quæ accessit ad Christum ægra ut rediret sana, Catechumenorum, qui ante baptismum, etsi Deum amore casto diligere incipiant, adhuc tamen portant sarcinam iniquitatis; nec non Augustini, quem Deus ante acceptam baptismi gratiam sagittaverat caritate. At hæc ad trutinam revocabuntur, ubi disputabitur de Pœnitentiæ sacramento. Interim sat est repetere verba S. Patris in postremo capite de Nat. & Grat. num. 84. *Caritas ergo incboata, incboata justitia est: caritas provecta, provecta justitia est: caritas magna, magna justitia est: caritas perfecta, perfecta justitia est, &c.*

CAPUT XV.

Quomodo, & quando actualis erga Deum caritas sit exercenda.

FUERUNT, qui præceptum diligendi Deum solis externis actibus impleri autumarunt; adversus quos calamum strinxit Merbesius in prima secundæ, Vanroy de Carit. cap. 3. Piette q. 4. aliique permulti: extiterunt etiam qui docuerunt nullo unquam vitæ suæ tempore teneri hominem ad eliciendum caritatis actum: sunt fortassis, qui ignorant qualis a nobis dilectio exigatur. Magni momenti sunt ista, sed obvia: ideoque explicanda, brevi tamen.

PROPOSITIO I. Deus etiam interiori caritate diligendus est.

Probatur 1. His verbis præceptum dilectionis exprimitur: Deut. VI. 5. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.* Repetitur Matthæi XXII. 37. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua.* Quis adversus tantam lucem adeo cæcutiet, ut dicat Deum diligendum non esse affectu cordis? Deinde si proscripta est ab Innoc. XI. ea propositio, *Non tenemur proximum diligere actu interno*: quanto magis hæc damnatio ferit non diligentes interiori affectu summum Bonum, cum proximo aliquid externa officia afferant commo-

commodi, Deus autem voluntatem attendat, non censum? Ad hæc si caritas est *motus animi*, ut supra diximus; si ad Deum graditur, ut ait S. Pater serm. 344. num. 1. *non pennis & pedibus, sed affectu*: quid est, nisi figmentum, illa sine affectu, & sine animi motu dilectio? Præterea sine caritate, qua creatura intellectualis Deo adhæreat, ut Augustinus ait lib. x. de Civ. Dei cap. 4. nullus est Dei cultus, nulla vera religio, nulla recta pietas, nulla Deo debita servitus. Postremo si externa sufficiunt officia; quomodo nobilior hominis pars Creatori suo subjicietur? quomodo erit sacrificium Deo cor humiliatum? quomodo adorabitur supremum Numen in spiritu, & veritate? quomodo abominabiles erunt qui Deum labiis honorant, cor autem eorum longe est ab illo? Facessat ergo fallax, perniciosa, ac stultissima eorum opinio, qui affirmare ausi sunt cordis dilectionem ad præceptum non pertinere: obbrutuerunt enim, factique rebelles lumini, nec inditam legem, nec ordinatam per angelos in manu Mediatoris, nec demonstratam a Luce, quæ illuminat omnem hominem, paullulum inspexerunt.

Nescio autem quid sibi velint frivolis ineptisque argutiunculis. Joannis xiv. inquiunt, legimus: *Si diligitis me, mandata mea servate*; nulla ergo præter observantiam præceptorum nobis dilectio injungitur. Adjiciunt: Nonne possumus implere omnia mandata ex solo timore pœnæ? Insistunt: At Bernardus Sermone 50. in Cantica scribit. *Est caritas in actu, & in affectu, & de illa quidem, quæ operis est, puto datam legem hominibus, mandatumque firmatum; nam in affectu quis ita habeat ut mandetur?* At nugæ hæ sunt, supra quam dici possit archetypæ, atque bullatæ. Enim vero Apostoli, quibus dictum est, *Si diligitis me, mandata mea servate*, jam proculdubio diligebant, eisque *imperatur ut diligant, & mandata conservent, ut accipiant*, manifeste, *Spiritum sanctum*, atque *innotescat quod habent*. Ita Aug. Tract. LXXIV. num. 1. Ergo non diligentibus præcipitur ut diligant: diligentibus vero ut dilectionem factis comprobent, in eaque proficiant. Qui autem præcipit argumenta amoris, vult potius amorem ipsum: ait enim S. Doctor in libro de Magistro, cap. IX. num. 25. *res, quæ significantur, pluris quam signa esse pendendas*. Timorem laudo, & legis pedagogum appello cum ipsomet Augustino serm. 161. n. 8. sed timendum est, *ut formido custodiat, & perducat ad dilectionem*; quæ, auctore Apostolo ad Rom. XIII. 10., est *plenitudo legis*. Ex divo Bernardo quid infertur, nisi caritatem actualem præceptam esse, eam vero quæ gustat, sapit, afficitque suaviter, & quam appellat caritatem *in affectu*, non ad meritum dari, sed ad præmium? *Neque hoc dico*, ait seq. num. 3. *ut sine affectione simus, & corde arido solas moveamus manus ad opera*: distinctaque triplici affectione, quam vocat carnis, rationis, & sapientiæ, *Igitur*, inquit, *per secundam opera fiunt, & in*

in ipsa caritas sedet, non illa affectualis, quæ sale sapientiæ condita pinguescens magnam menti importat multitudinem dulcedinis Domini, sed quædam potius actualis: quæ etsi nondum dulci illo amore suaviter reficit, amore tamen amoris ipsius vehementer accendit. Caritas ergo *in affectu*, quæ datur in præmium, est juxta Bernardi sensum caritas reficiens post opera, & dulcis beatorum amor. Imo non negat S. Doctor pertinere etiam ad mandatum caritatem *affectualem*, dummodo non intelligatur caritas illa plena, & dulcissima, quæ est merces Sanctorum; ait enim: *Aut si placet tibi magis de affectuali datum fuisse mandatum, non inde contendo, dummodo acquiescas & tu mihi, quod minime in vita ista ab aliquo hominum possit, vel poterit adimpleri*. Quid plura? Docet animam non posse seipsam toto nisu *ad Deum colligere, & divino infigere vultui*, quandiu eam huic fragili, & ærumnoso corpori intentam, & distentam necesse est *subvenire*: sic enim seipsum explicat Tract. de diligendo Deo cap. x. num. 29. At hæc non in gratiam contrarii argumenti, sed in mellifluì Doctoris venerationem dicta sunto.

Propositio II. Rationalis creatura semper debet aut actu, aut virtute Deum diligere.

Demonstratur; nam Ecclesiasticus XIII.18. ait: *Omni vita tua dilige Deum*: & S. Pater lib. 1. doct. Ch. cap. 22. docet *nullam vitæ nostræ partem* relinqui, *quæ vacare debeat, & quasi locum dare ut alia re velit frui, sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quo totus dilectionis impetus currit*. Rationem affert idem S. Pater de moribus Ecc. cath. cap. VIII. num. 13. quia *Deus est nobis summum bonum: neque infra remanendum nobis est, neque ultra quærendum; alterum enim periculosum, alterum nullum est*. In hoc sita est hæc dilectio continuo tenenda, ut nulli rei creatæ amore tanquam fini ultimo, & propter se inhæreamus: quod proculdubio humanus actus inquinaret; sed studeamus Bono incommutabili toto affectu adhærere, quod, ut docet eo loci S. Pater, reddit hominem optimum: aut saltim operemur ob inditam ingenitamque legem honestatis, ne opera moralium virtutum inani gloria, aut cupiditate labefactentur. Quamquam igitur actus dilectionis nequeat omni momento elici, neque ad hoc obligent præcepta *affirmativa*; sic tamen semper affecti esse debemus, ut amor animi nostri pondus cor ad fluxa bona non deprimat, neque a caritate Dei creatura aliqua illud prava cupiditate divellat. Vide Riccium in Prop. damnatas disput. 11. pag. 101.

Actus autem dilectionis quo præcise tempore sit eliciendus arduum est definire. Alex. VII. die 25. Septem. anno 1665. proscripsit mores luxantem, perniciosissimamque sententiam, quod neminem id obstringat aliquo vitæ tempore: & Innoc. XI. die 2. Martii anno 1676. quod ad hoc non teneamur ne singulis quidem rigorose quinquenniis. Inno-

Innovandum quotannis caritatis actum censuit Ledesma: singulis festis diebus Merbesius, a quo non recedit Vanroy. Urgere hoc præceptum statim ac pervenitur ad rationis usum demonstrat S. Thomas 1.2. q. 89. art. 6. eo quod prima rationalis creaturæ inspectio sit præfigere sibi finem, ad quem cetera sunt referenda: quam sententiam propugnant Nostrates, & Dominicus Viva S.J. in Trutina damnatarum Thes. Vol. 1. pag. 31. fatetur esse inconcussam. Persuasum nobis est requiri actum aliquem benevolæ dilectionis ut peccator Deo reconcilietur, etiam in Sacramento: quamvis oppositum teneant permulti. Præterea in mortis articulo constitutum teneri ad caritatis actum, perspicuum est: tunc enim dirigenda potissimum est a nauclero navis, cum in portum conjicitur; illamque prædones diripere, tempestates frangere, & angustus aditus, litorisque statio facile possunt in naufragium impellere. Si etiam advertas institutionis festorum causam, Deum colendi, hostias immolandi spiritales, rebusque divinis vacandi; haud improbabilis videbitur Merbesii, Cabezudi, Vanroy, aliorumque sententia. At in his, quod monet etiam Suaresius de Carit. disp. v. sect. 3., sequere prudentiorum consilia.

Propositio III. Diligendus est Deus ex toto corde, in tota anima, in tota mente.

Hunc diligendi modum præscribit Deut. vi. 5. & Matth. xxii. 37. Fit autem dum præcipuum studium in eo locatur, ut summo bono adhæreamus: dum nihil Deo præfertur: dum creaturis utimur, ut Deo fruamur. Quod sedulo implendum *ratio urget, & justitia naturalis*, inquit S. Bern. de dilig. Deo cap. 5. num. 15. Ratio petitur ex quo Deus sit bonum qualibet alia re pluris æstimanda; necnon sit ipse caritatis caussa efficiens & finalis: nam solus *præcedit benignior, rependitur justior, expectatur suavior*, ait idem Doctor eodem libro cap. vii. num. 22. Justitia oritur ex plurimis ac maximis beneficiis, quibus nos cumulavit, atque ex illo maxime, quod *filii ejus nominemur & simus*, Joan. Epist. 1. cap. iii. 1. nostrique caussâ Unigenitum suum dederit. Scite, qui ad Crucifixi imaginem in Florentino S. Spiritus Templo scripsit:

Hic me solus amor ligno confixit in alto.

Diligitur autem Deus ex toto corde, dum in eum referuntur omnia consilia nostra, omnis cognitio, omnis vita, omnis intellectus, & dilectio Dei nullum a se rivulum duci extra patitur, cujus derivatione minuatur. Vide Augustinum de Morib. Eccl. cap. viii. num. 13. & in 1. de Doct. Christ. cap. xxii. num. 21. Paulini Epistolam ad Celantiam, Salesium lib. 1. cap. 6. Diligit toto corde, qui omnem cognitionem in Deum confert: tota mente, qui intellectum Deo subjicit, ac tota anima, qui appetitus secundum Deum regit. Haud male in Matthæi vicesimum secundum Lyranus.

At

At dices: Si ita est, nullus in hac vita poterit implere dilectionis præceptum. Respondeo, quod aliquid ex toto corde, & in tota anima, in tota mente facere dicimur duplici sensu; primo si actio tanto caritatis ardore impendatur, ut non possit vehementius intendi: secundo si in ea præcipuam curam studiumque collocemus. Primo modo non impletur præceptum dilectionis, nisi in patria, ut docet S. Pater Augustinus de Perfect. justit. cap. 8. & de Spirit. & lit. cap. ult. ac D. Bern. serm. 50. in Cant. & de dilig. Deo cap. 10. Altero modo impletur etiam in hac vita, etiamsi extinguere non possimus concupiscentiæ luctamen præpediens impetum casti amoris vehementiorem; dummodo nihil appetatur illicitum. *Aliud enim est totam non assequi caritatem, aliud nullam sequi cupiditatem*: inquit Augustinus eodem libro de Sp. & lit. num. 65. Legite Estium in III. dist. 27. §. 8. & in caput 6. Deut. Horstium in D. Bern. Annot. &c. Addo & sacra, & profana locutione dici aliquid fieri toto corde, & ex tota anima, quando in id mente intenti sumus. Nam de Josia IV. Regum XXIII. 3. legitur fœdus coram Domino percussisse custodiendi præcepta & ceremonias, *in omni corde, & in tota anima*: de Davide Ecclesi. XLVII. 10. *De omni corde suo laudavit Dominum*: & III. Regum XIV. 8. *Custodivit mandata, & secutus est me in toto corde suo*: de ceteris justis omnibus Psalm. CXVIII. 2. *In toto corde exquirunt eum*. Profana exempla ex Catullo, Thucydide, Antonino vide apud Grotium in Matthæum. Jure ergo meritoque Tridentina Synodus sess. VI. cap. 11. & can. 18. damnavit Sectarios autumantes mortalium neminem posse præceptum caritatis implere.

CAPUT XVI.

De Amore, ut vocant, puro, damnatoque Quietismo.

POSTEAQUAM anno 1311. damnati fuerant in Viennensi Concilio Begardorum errores: posteaquam extincta fuerat Illuminatorum secta, quæ Hispali eruperat circa annum 1623. præcisusque anno 1656. surculus vetusti erroris, quo aliqui adeo se in Dei amore profecisse jactabant, ut nacti spiritus libertatem, quicquid agerent, nunquam a caritate deflecterent, erupit idem error, pestiferumque venenum effudit, navante operam Michaele de Molinos. Perniciosam is Mysticam scholam fabricaturus asseruit primo annihilandas esse potentias animæ, hanc non debere in aliquo opere active se gerere, debere se regendam committere divinæ voluntati, nihil ab ea petendum, omnemque sollicitudinem propriæ salutis, spem, timorem, desideria quæque virtutum deponenda. Ficta istiusmodi sine voluntatis actu indifferentia, consequen-

sequenter affirmavit, animam in sua quiete orare etiam dum somno abripitur, dum impuræ occurrunt cogitationes, imo dum aut dæmonis instinctu, aut alterna maris & feminæ solicitatione carnales actus exercentur, propterea quod hæc omnia, licet eveniant in vigilia & sine mentis offuscatione, non commaculent superiorem partem illius, qui semel Deo proprium subjecit arbitrium. Proscripsit tam nefaria dogmata in Bulla *Cœlestis Pastor*, emanata die 20. Novembris anno 1687. Innoc. XI. Romanus Pontifex.

Non quidem in tam fœda & absurda, sed in *Quietismum* tamen incautus prolapsus fuerat Cameracensis Antistes Franciscus de Fenelon in libro Gallice inscripto, *Explication des Maximes de Saints*, in lucem edito an. 1697. Quo in libro docuerat dari statum quemdam *habitualem* amoris Dei, qui est caritas *pura*. Hunc esse statum sanctæ indifferentiae, in quo nec æternam salutem volumus: dari in eo extremas probationes, in quibus non solum spes omnis amittitur, verum etiam potest anima invincibiliter credere se juste a Deo reprobatam, & tunc mystica morte, & a Deo derelictam quasi cum Christo in cruce *spirare*: istam tamen perturbationem cieri inferiori in parte cæca, & involuntaria passione, ita ut in superiori regnet caritas, dum inferiorem percellit desperatio. Gravi censura perstrinxerunt Cameracensis Archiepiscopi errorem amplissimi Antistites Parisiensis, Meldensis, & Carnotensis; pluraque scripta utrinque prodierunt eodem anno 1697. At proximo anno damnatis ab Innocentio XII. iis de Amore *puro*, & indifferentiæ statu documentis, horum auctor se Pontificis Maximi sententiæ submisit, erroremque suum palam, & e suggestu reprobavit. Quæritur ergo an in caritate proficientibus permitti debeat *oratio quietis*, sive interior vita absque facultatum animæ, sensuumque motione: an in hoc statu sit animæ cum indifferentia, ac *puro* amore permanendum: an *purus* ille amor absque spe remunerationis, propriæque salutis solicitudine rectus sit, vel perversus.

Propositio I. Datur aliquandiu animarum caritate flagrantium *quies*, sed ei, quam Molinosius invexit, e diametro opposita.

Demonstratur pars prima. De Anima quippe Christi sponsa legimus in Cant. Cap. II. 7. *Adjuro vos filiæ Jerusalem per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam quoadusque ipsa velit*; & cap. V. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. De Maria contemplantium typo, Lucæ X. 39. *Sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius*. Ac de Joanne in ejus Evangelio, XIII. 23. *Erat recumbens unus ex discipulis ejus in sinu ejus*. At Mystici his *quietem* illam explanant, qua anima, quasi dulci somno abrepta, & veluti puer innixus mammis, lactemque sugens, divinæ dulcedinis jucunditate perfunditur, illamque exteriores potentiæ ac sensus ad objecta

alia non distrahunt, nec evigilare faciunt, & avolare: sed colloquentem Dominum audit, & in sinu ejus recumbit; ut Sancti viri scripserunt, edocti præsertim experimento, Theresia, Joannes a Cruce, Salesius.

Altera pars probatur I. Oratio *quietis* a Mysticis comprobata, nihil est aliud quam, dum anima se ad cordis intima retrahens nec videt, nec sentit nisi Deum. Ita eam describit S. Bonaventura de stimulo Amoris p. 2. cap. 7. S. Theresia cap. 14. vitæ suæ, Salesius lib. VI. cap. 7. & 8. Harphius Theolog. Myst. lib. 3. p. 5. cap. 32. Balthasar Alvarez Tom. 3. p. 2. cap. 12. Card. de Laurea opusc. de Contemplat. cap. 6. In hac, ut inquiunt, recollectione cessat anima a terrenis tumultibus, & quiescit a cogitationibus supervacuis, ut docet de interiori domo D. Bernardus. At Michael de Molinos e contra, in sua *Quiete* vult animam cum indifferentia pati etiam dæmonum, si occurrant, violentias, turpesque libidinum incitationes, nec *quietem* illam turbari, tametsi animus alia videat, alia sentiat, etiam impura, & horrenda. II. Etsi in Oratione *quietis* a Theresia explicata, aliquando anima dulcedine caritatis perfusa quasi dormitans nil agere videatur; ait tamen cap. 14. potentias se interius retrahere, non tamen deperdi, aut abripi somno: & proximo cap. 15. docet *quietem* illam esse Divini amoris scintillulam, quam Dominus incipit in anima excitare, & accendere, & quæ servilem timorem expellit, inseritque filialem. Salesius quoque licet animam in oratione *quietis* constitutam comparet puerulo in sinu matris dormienti, & consistenti in sede simulacro, cap. 9., & 11. ejusdem libri; imo cap. 8. afferat voluntatem *nihil agere*, sed recipere duntaxat amoris dulcedinem, atque delectationem; ait tamen id evenire, quoniam non de se cogitat anima, sed de eo, cujus præsentia delectatur: eodemque cap. 9. explicat, quo pacto voluntas non exerceat potentias alias, operetur tamen superiori parte, & quamquam nullam habeat sensuum exercitationem, in delectatione tamen caritatis non dormitet. Falluntur ergo, qui aut ex Theresiæ, aut ex Salesii lectione probari autumant orationem *quietis*, in qua anima nihil agat; cum in ea quiete magis intellectus per fidem Deum intueatur, & voluntas per caritatem magis summo Bono adhæreat: quemadmodum dum ageretur de Theresiæ canonizatione, matura discussione operum ejus compertum est. Vide Annal. FF. Carmel. Discalc. lib. 2. cap. 44., & Cardinalem de Laurea opusculo paullo supra laudato. Huic ergo sanctæ *quietis* orationi directe illa opponitur, qua voluntas non colligit attrahitque potentias ne avolent, & vagentur, sed laxatis ipsarum habenis indifferenter se habet, nec fidei, spei, caritatisque actus elicit. *Ad quid enim*, inquit de Laurea seq. cap. 7., *homo se constituit ante Deum, si de eo nec vellet cogitare, nec eum amare, neque cum eo mentaliter alloqui, petendo, laudando, vel gratias agendo? Meo videri hæc actuum suspen-*

suspensio, si dari posset naturaliter, quod non credo, irreverentia potius esset in Deum, quam devotio. Operari ergo debet intellectus intuendo per fidem, & voluntas diligendo per caritatem. III. Debet voluntas exercere in alias potentias imperium, & caritas ceteris affectibus dominari, ut Salesius demonstrat lib. 1. cap. 6. ideoque castus amor præcipit singulis animæ facultatibus, ne contemplationis tempore divagentur, veluti domina ad se ornandam in penetralia se conjiciens famulas hortatur ad domus custodiam, & rege in aula commorante, ad januam milites agunt excubias: unde in Proverbiis cap. IX. 3. scriptum est, *Misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem, & ad mœnia civitatis*. Præcipit etiam, ut quandiu in oratione *quietis* fruitur sponso, sileant sensuum tumultus, *ne evigilare faciant dilectam,* ut in Canticis semel, iterumque repetitur. Quæ est ergo illa Molinosii *quies* ementita, ac diabolica, in qua voluntas non regina, sed captiva nil imperat, eamque ancillæ tumultuosæ, atque errabundæ excitant, exturbant, a sponsi amplexibus separant, adulterisque amatoribus subjiciunt? IV. Tandem *quietem* a Mysticis probatam esse specialem Dei gratiam, quam nullus debeat præsumere, docet cap. XII. Christi Sponsa Theresia. At falsi Mystici commenti sunt frui hac *quiete* illos, qui semel arbitrium Deo subjecerunt, nec in posterum ulla angi ipsos solicitudine, specialia Dei beneficia, cuique quantumvis improbo, impurissimoque temere tribuentes.

Propositio II. Status *puri amoris*, & indifferentiæ, in quo anima nullam gerat propriæ salutis curam, vel tanquam a Deo reprobata, nullam habeat spem nullumque perfugium, atque a semetipsa divisa unice se Divinæ voluntati committat, *fanatismus* est, non caritatis perfectio.

Demonstratur primo. Hæc de Amore *puro* doctrina a nullo antiquorum Patrum tradita est, ut fatebatur Cameracensis Antistes in damnata prop. 22. *Quamvis hæc doctrina esset pura, & simplex perfectio Evangelica, antiqui Patres eam non proponebant passim multitudini justorum*. At nulla Evangelica doctrina verbum salutis excludit; neque putandum est Ecclesiæ Pastores tanquam arcanum servasse necessaria pure amantibus documenta. Non est ergo Evangelica, quæ de Amore *puro* elapso tantum sæculo erupit, nova, & inaudita doctrina. Deinde non solum Evangelica non est, sed Evangelio repugnat: in quo diligentibus Deum præscribitur observantia mandatorum, Joan. XIV. 15: ac inter præcepta connumerantur fides, spes, caritas, pœnitentia, oratio, jejunium, aliqua virtutum officia a caritate, & amore imperata. Spem præsertim, quæ *puro* amori juxta pravam opinionem repugnat, nonne commendatur ab Apostolo in 2. ad Corinth. III. 12. ad Philipp. III. 14. ad Titum II. 13. aliisque in locis compluribus? Præterea cum sacri libri nos ad virtutum omnium exerci-

tamenta exhortentur; nihil magis iniquum est, nihil sceleſtius, quam indifferenter se gerere, & studia bonorum operum relaxare: nec frustra alloquitur Paulus Philippenses IV. 8. *Quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate.* Quæ monita caritati repugnarent, si nobis fas esset in *puro* amore indifferenter *quiescere*. Insuper indifferentia ista non caritatem purgat, sed trahit ad sempiternum interitum omnium hominum genera. Enimvero si propriam infirmitatem ac patrata scelera minime pensitamus, prolabimur in perditionem; cujus primus gradus est dissimulatio propriæ infirmitatis, alter ignorantia, qua vulnera animorum mortales non vident, tertius præsumptio, qua vulnera non esse contendunt, ut docet serm. 11. in Ps. *Qui habitat*, S. Bernardus. Si vero dicamus accepta libertate spiritus neque nobis orandum, ut Deus nos adjuvet, ne peccemus; superbia est Pharisæi, quam ut evitemus vehementer hortatur lib. 2. de Peccat. meritis cap. 5. sapientissimus Augustinus. Quomodo ergo poterat in hominum mentem venire, nisi inspirante dæmone, illud nefarium dogma: *Qui suum liberum arbitrium Deo donavit, de nulla re debet habere curam, nec de inferno, nec de paradiso, nec debet desiderium habere propriæ perfectionis, nec virtutum, nec propriæ sanctitatis, nec propriæ salutis, cujus spem purgare debet.* At hæc est *Quietistarum* sententia, ut liquet ex prop. 12. Molinosii. Ad hæc: derelinquit quidem ad tempus cælestis Sponsus, subtrahitque consueta spiritualis dulcedinis argumenta, incusso quoque reprobationis timore, prædilectis sibi animabus; quemadmodum fecisse traditur Florentinæ Sanctimoniali Mariæ Magdalenæ, quæ decus Carmeli est, Pazziorumque prosapiæ gloria immortalis. At id præstat, ut tentationibus vexatæ præbeant exempla humilitatis ac patientiæ; neque illas penitus deserit: neque purificatur amor certa persuasione reprobationis; hæc enim est Caini, & Judæ peccatum, caritatem non purificans, sed extinguens. Quare Theresia cap. 17. Vitæ suæ ait, nunquam Christi sponsam, animam caritate flagrantem, sive in cœlum, sive in infernum absque Sponso cogitatione deferri. Ea ergo derelictio, qua anima *puro* affecta amore etiam desperando, ac se reprobatam invincibili persuasione credendo, superiori parte Sponso adhæreat, inferiori spiret atque tabescat, *fanatissimus* est, singularisque deceptio. Denique nullus amor est rectus, qui divinæ voluntati adversetur. At hæc est voluntas Dei, ut abstineamus ab omni immunditia, ut unusquisque vas suum possideat in sanctificatione & honore, ut habentes donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, simus *solicitudine non pigri*: *spiritu ferventes*: *Domino servientes*: *spe gaudentes*; Ad Rom. XII. 11. Itaque quisquis in statu indifferentiæ pigritiam, teporem, ignaviam, desperationem, aut turpi-

turpitudinem aliquam approbat, speciosо Caritatis nomine transgressionem divinæ voluntatis condecorat.

Opponebant *Quietistæ* exempla Christi, Moysis, & Pauli: quorum primus in cruce a Patre derelictus clamavit, Matth. xxvii. 46. *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Alter Exodi xxxii. 32. ait: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro viventium*. Tertius denique ad Rom. ix. 3. *Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis*. Igitur, *Quietistæ* ajebant, perfecta caritas omnem cum Christo patitur desolationem, & cum Moyse & Paulo etiam propriam reprobationem amori postponit.

At primum ab iis, qui in pravum sensum hæc exempla detorquent, petimus ubi eluceat hæc omnimoda indifferentia, si Christus desolationem illam refugit, & Moyses ac Paulus tam vehementer dolent de cognatorum suorum scelere, & damnatione? Neque enim inferior illorum pars orabat; sed superior pro inferiore, quam afficiebat desolatio, ac tristitia. His ergo exemplis non trahimur ad indifferentiam, & *quietem*, sed ad gemitum, & orationem, ut Deus ariditatem ac desolationem nostram dissipet rore, ac dulcedine amoris sui. Atque ita se gessit S. Maria Magdalena de Pazziis, quæ in majori spiritus desolatione magis lacrymabatur, & orabat, ut refert in ejus vita Vincentius Puccini cap. 38. & Act. Bolland. Tom. vi. Maji, cap. 6. Deinde non denegamus inferioris, ac superioris animæ partium separationem, cum sermo Dei sit *efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus*; ut inquit Apost. ad Hebræos iv. 12. sed negamus posse in summa parte spiritus esse indifferentiam, quæ conciliari possit cum desperatione, certaque persuasione reprobationis. De verbis Christi in Cruce pendentis, vide lib. xxvi. cap. 9. ubi demonstro supplicem illam fuisse Orationem cum spe & fiducia conjunctam, & exclamasse tantum ob ea quæ patiebatur humana natura, nullum accipiens a divina pœnarum levamen. Sane desperasse Christum blasphemia est hæreticorum; & aperte refellitur, ex quo Patri paullo ante spiritum suum commendaverit. Quantum ad Moysen attinet; S. Hieronymus in Epist. ad Algasiam cap. 9. illius verba interpretatur de occisione corporis, & RR. Salomon, & Jonathan de libro Legis: & interpretatio Hieronymi liquet ex cap. xi. 15. Num. non enim aliquis de libro Prædestinatorum deleri potest; de qua re securum fuisse Moysen, & ratio commonstrat, & Augustinus affirmat in Psalmum cv. num. 21. Quare Estius cum Hieronymo ait Mosen locutum *de libro viventium hac vita præsenti*, tum in 1. dist. 40. tum in loca difficiliora Script. Quamquam fieri potest, ut hæc Moyses proloqueretur humano quodam affectu, rationi tamen non repugnante, ad confidentiam fiduciamque suam contestandam, ut Rachel marito Gen. xxxi. 1. *Da mihi liberos, alioquin moriar*: qua loquendi consuetudine amici fami-

familiariter uti solent, haud ignari nolle eos, a quibus impense diliguntur, se tanta anxietate torqueri. Atque hanc etiam responsionem tradit S. Pater q. 147. in Exodum. Utraque responsio aptari potest verbis Pauli, *qui optabat perire in carne, ut alii salvarentur in spiritu*; inquit eo loci Hieronymus. Videtur tamen Paulus revera loqui de separatione, & exitio animæ, non enim ait duntaxat, Optabam *anathema esse*, sed addit, *a Christo*: quare Chrysostomus negat Apostolum loqui tantum de corporis occisione; & sententia Chrysostomi multis aliis probatur. Verum nec Chrysostomus *Quietistas* juvat, nec ait posse aliquem reprobationem propriam expetere; sed primo observat, in Græcis extare, non *Optabam*, sed *optarim*, ηὐχόμην; deinde ait, precatum sibi Paulum anathema, hypothetice, *si modo fieri posset*, pro Dei gloria, ut cessarent Judæorum convicia. Vide Chrysost. in Paulum Tom. 1. pag. edit. Commel. 185. Sensus ergo Pauli est, Optarem discindi a Christo pro ejus gloria, si per legem, justitiamque Dei liceret: in quibus non desiderium apparet reprobationis, sed amantium emphasis, commonstrata etiam pronominis repetitione, ut adnotavit Erasmus. Adde nonnullos caritate succensos exquisita tormenta desiderare, ut ipsorum aliorumque animæ summo bono agglutinentur: quo sensu ajebat Ignatius in Epist. ad Rom. n. 5. *Diaboli tormenta in me veniant, tantummodo ut Jesum nanciscar*; atque id non est propriam contemnere beatitudinem, sed vehementius illam appetere.

Propositio III. Non repugnat caritati servare legem intuitu sempiternæ mercedis.

Probatur primo ex Scripturis. David enim Psalm. cxviii. 112. ait: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter retributionem*. Matth. vi. 10. Christus illam nos orationem docuit, in qua dicimus, *Adveniat regnum tuum*; & vers. 33. *Quærite*, inquit, *primum regnum Dei*. Apost. ad Colos. 1. 4. 5., *Audientes fidem vestram in Christo Jesu, & dilectionem, quam habetis in Sanctos omnes, propter spem, quæ reposita est vobis in cælis*: atque ad Hebr. xi. 26. loquens de Moyse, *Aspiciebat enim in remunerationem*. Confirmatur ex Tridentino sess. vi. can. 31. *Si quis dixerit justificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis bene operatur, anathema sit*. Corroboratur PP. auctoritate: Ambrosii scribentis lib. v. in Lucam cap. 6. *Studia virtutum sine remuneratione torpescunt*: Augustini serm. 345. sive 32. inter Sirmondianos, *O tu, homo, si titubas in re, esto firmus in spe, si autem te opus turbat, erigat ipsa merces*: atque Ecclesiæ universæ in Natali Martyrum, *Tradiderunt corpora sua propter Deum ad supplicia, ut hæredes fierent in domo Domini*. Accedit postremo manifesta ratio. Finis quippe bonorum operum est vita æterna, & hunc finem non sibi constituit perversa cupiditas, sed statuit divina liberalitas, proponit Evangelium, inquirit fides, præstolatur spes, & inviolata ju-

stitia rependit. Quis autem dixerit nefas esse hunc sibi finem præfigere tot, tantisque titulis commendatum? Aequum est igitur pro consecutione æternæ vitæ bonis operibus insudare.

Dixi pro consecutione æternæ vitæ, quam sitam esse in Dei fruitione, non in qualibet re creata demonstravi libro xxi. cap. 5. neque in dubium revocari potest, quin pervertat ordinem caritatis quisquis Deo servit fallaci spe illectus, & intuitu temporalium fluxorumque bonorum. De istiusmodi fine operantibus Augustinus serm. xxxii. in Ps. 144. alias xx. de diversis, num. 22. interpretatur verba Davidis. *Dextera eorum, dextera iniquitatis*, scribens: *Dexteram enim iniquitatis dicit felicitatem hujus sæculi: non quia non invenitur apud bonos, sed boni quando illam habent, in sinistra illam habent, non in dextera. Felicitatem perpetuam habent in dextera, felicitatem temporalem habent in sinistra. Cupiditas autem rerum æternarum, & felicitatis æternæ non debet misceri cupiditati rerum temporalium, idest felicitatis præsentis, & temporalis.* Atque illa æterna felicitas mercesque Sanctorum, nihil aliud est præter ipsum Deum, animorumque nostrorum perpetuam cum illo unitionem. Quare idem Deus Gen. xv. 1. ait Abrahæ, *Ego merces tua magna nimis*. Ad hanc mercedem excitandum est desiderium illorum, qui nullum aliud præmium sibi repromissum opinantur, quam cæleste domicilium, societatem angelorum, & corporum immortalitatem: hæc enim consectaria sunt longe melioris felicitatis, quæ sita est in Dei perfecta contemplatione, & jucundissima caritate: atque hujus intuitu bonis operibus danda est opera, aliaque bona, non nisi ut medium, quo ad illud summum, & incommutabile pervenitur, a nobis sunt expetenda.

At objiciunt I. Amor perfectus est amor gratuitus, nec quærit caritas, quæ sua sunt. At qui operatur intuitu mercedis, non amat gratis, & quærit quæ sua sunt. Non ergo recte diligit. II. Amor, qui proprium commodum spectat, est amor concupiscentiæ, non caritatis. Qui autem æternam mercedem expectat, propriam diligit utilitatem. Igitur non caritate flagrat, sed amore concupiscentiæ. III. Quamvis justa merces possit & peti, & desiderari; magis tamen commendandus est amor liberalis, qui nullum impensi operis præmium quærit. Licet ergo fas esset operari propter retributionem; perfectius Deum amat qui ejusdem retributionis spem abjicit.

Resp. ad primum negando minorem: gratis enim amat, qui nullam aliam quærit mercedem præter bonum ipsum quod amat; quia tunc nulla alia re, nisi bono quod amat, delectatur ac fruitur. In hoc enim sita est natura amoris gratuiti, ut S. Pater Augustinus explicat serm. 340. alias 39. inter additos a Sirmondo, ubi ait: *Et tamen quia gratis amamus, quia oves pascimus, mercedem quærimus. Quomodo fiet istud? quomodo convenit, Gratis amo, ut pascam, &, Mercedem posco,*

pasco, quia pasco? Nullo modo fieret hoc; nullo modo merces quæreretur ab eo, qui gratis amatur, nisi merces esset ipse qui amatur. Habentur similia Tract. 51. in Joannem, & in Psalm. 53. Imo nisi sit spes adhærendi firmissima caritate summo Bono, in qua adhæsione consistit beatitudo, non erit amor gratuitus, quia verus & castus amor percipi nequit sine boni incommutabilis aut desiderio, aut fruitione. Qui ergo non habet spem beatitudinis, perfecte non amat, quia non desiderat frui summo bono. *Frui enim est amore inhærere alicui rei propter seipsam*: inquit Sanctus Pater lib. 1. de Doctrina Christ. cap. 4. Recte S.Thomas consimili argumentatione probat 1. 2. q. 65. art. 5. non dari veram sine spe (in hac vita) caritatem. Etiam S. Bonaventura in III. dist. 26. art. 1. q. 1. docet gratuitum amorem non expectare temporalem mercedem, at non ita ratiocinandum de gloria æterna, *Quia maxima caritas maxime desiderat uniri Deo*. Hinc Hugo Victorinus lib. 2. de Sacram. cap. 8. eos qui dicunt, *Diligimus Deum, sed non quærimus præmium, ne mercenarii simus*, ait esse *tam stultos, ut seipsos non intelligant*, eadem producta ratione, quoniam, *si aliud quæreres ab ipso, gratis non amares: sed non amares, si non desiderares*. Atque his diluitur etiam tertia objectio

Ad 2. respondemus hoc *concupiscentiæ* nomen significare tam pravum, quam rectum desiderium, ut explicavimus Tom. 2. p. 533. negamus autem amorem *concupiscentiæ*, sive spei, qui fertur in sempiternam felicitatem, tendere in creaturam rationalem tanquam in ultimum finem. Qui enim finem amoris, quo Deum diligit in propria utilitate constituit, impius est, & sacrilegus: & amor spei, quem dicimus amorem *concupiscentiæ*, debet esse amor *concupiscentiæ* in finem ultimam directæ, ita ut propriam felicitatem quisque amet comparate ad Deum, ut scilicet ipsi amore jucundissimo inhæreat. Ita docet S. Franciscus Salesius lib. 11. de Divino amore cap. 17. Quare amor concupiscentiæ, & spei, qui fertur in propriam beatitudinem, ac posset in pravum finem deflecti, non defectu ipsius spei, sed vitio sperantis, dirigi debet caritate; ita ut præcipuus finis sit Deus, idest, ut diligamus quidem æternam vitam, sed intentione adhærendi Deo summo, & incommutabili bono. Id vero fit, quando petimus ut regnum Dei adveniat, non ut Deus mutetur in nobis, veluti dum appetimus cibum; sed ut nos immutemur in Deo, & in ipso vivamus, perficiamur, beatificemur; eumdemque perpetuo contemplemur, & diligamus. Quapropter sicut dum appetimus cibum, ut convertatur in carnis nostræ substantiam, illum appetimus caussa nostri; ita dum æternam expetimus felicitatem, ut nos caritate convertamur in Deum, tenet ipse Deus ultimi finis, ac primæ causæ rationem. Docuit nos hanc præclaram doctrinam S. Pater Augustinus scribens lib. VIII. Confess. cap. 10. *Inveni longe me esse a te in regione dissimilitudinis, tanquam audirem vocem tuam*

tuam de excelso, Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me: nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ; sed tu mutaberis in me. Legite librum inscriptum *Les veritables maximes de Saints*, editum Parisiis anno 1699. adversus illum, quem ante duos annos evulgaverat Archiepiscopus Cameracensis.

CAPUT XVII.

De Amore proximi, & ordine Caritatis.

CARITATIS *secundarium objectum* esse proximum, liquet ex præc. cap. 14. ac proximum diligendum esse propter Deum, demonstrat ipsemet ordo caritatis. Insinuatur præceptum dilectionis proximi Levit. XIX. 18. Matth. XXII. 39. Joannis XIII. 34. & Epist. I. cap. IV. 21. aliisque in locis compluribus. Exercetur autem cum proximo caritas, dum hoc cum eo agitur, ut etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente diligat Deum, juxta Augustini doctrinam in I. de Doct. Ch. cap. 22. Decipitur quisquis putat se proximum diligere, dum externa tantum amoris exhibet argumenta, neque illum interno affectu prosequitur: quæ fallax opinio, ut diximus cap. 15. ab Innoc. XI. proscripta fuit. Nam primo caritas non est, quæ ex corde non oritur; sed caritatis dissimulatio, improbata ab Apostolo 2. ad Corinth. VI. 6. Deinde præcepta recto fine servari debent; atque non habetur finis rectus absque caritate sinceri cordis, auctore eodem Apostolo I. ad Timot. I. 5. Præterea nisi omnia membra compatiantur & congaudeant, quod non fit absque interiori amoris sensu, aut mortua sunt, aut est in corpore schisma, ut inquit idem Apostolus cit. Ep. ad Corinth. XII. 25. Igitur non *verbo*, *vel lingua* diligendus est proximus, *sed*, (inquit Joan. I. Ep. III. 18.) *opere, & veritate*; idest, cum sinceritate cordis, tum operum exhibitione. Quænam sint hæc opera novit quisque puerulus ex Christianis catechesibus: nec paucioribus verbis queunt ad memoriam revocari, quam vulgari disticho:

Visito. Poto. Cibo. Redimo. Tego. Colligo. Condo.
Consule. Carpe. Doce. Solare. Remitte. Fer. Ora.

Dixi pag. 18. cur latum non sit speciale præceptum diligendi seipsum; sed hoc comprehendi in dilectione proximi facile demonstratur, quoniam cum dictum est, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, simul & tui abs te dilectio non est prætermissa. Deinde ille se satis diligit, qui sedulo agit, ut summo & vero perfruatur bono: ideoque actum satis de amore sui ipsius, ubi præscriptus est amor Dei; ille quippe solus se novit diligere, qui Deum diligit. Agnoscis, opinor, scita S. Patris ex I. de Doct. Christ. cap. 26. & ex libro de Morib. Eccl. cap. item 26.

mutuata. Nisi homo seipsum diligat, ut perfecto amore inhæreat Deo; erit amor, qui tantum differt a caritate, quantum a virtute vitium, eritque cupiditas radix malorum, quæ non habet Deum creatorem, sed hominis deceptorem. Appellari solet *amor proprius*, quo homo vel se, vel quæ sunt extra se, diligit propter se. Ne subrepat tam perniciosus amor; gaudendum hominibus de prole temporali, si spiritu junguntur Deo, ut docuit Christus, quando mulier clamavit, *Beatus venter, qui te portavit, & ubera quæ suxisti*, Lucæ XI. 27. Lucere debet splendor doctrinæ, vel probitatis; ut quibus lux illa affulget, *glorificent patrem, qui in cælis est*: ait idem Christus Mat. V. 16. Laudanda est animorum virtus, corporum pulcritudo, decus auri, *cum pietate venerandi Creatorem, non cum libidine possidendi creaturam*: inquit S. Pater lib. IV. contra Julian. cap. 14. num. 66. Contemnendum denique quicquid ad Dei caritatem non refertur; divitiæ, fama, incolumitas, cultusque literarum: nam & improbus amator Nemesis ajebat Elegia 4. libri II.

Ite procul Musæ, si non prodestis amanti.

Tenent in proximorum ordine priorem locum Parentes; quorum tamen amor divino præferri non debet, cum & illos præcipiamur deserere, quando in via salutis experimur adversarios. Videsis IV. præcepti exegesim pag. 68. In hac dilectione præsertim servandus est ordo amoris commendatus in Cant. II. 4. quia in diligendis parentibus, filiis, uxore, solet carnalis amor motus vividiores exerere. At memoria repetendum, esse nobis Patrem alium, quem oratione quotidiana commemoramus, suam nobis hæreditatem cælesti in patria servantem. In hoc præcellit Genitores, quod hi patris quidem sunt carnis nostræ, at Deus est Pater spirituum, ideoque huic *multo magis obtemperabimus*, ait Apost. ad Hebr. XII. 9. Præterea genuerunt nos homines, at non formarunt, ignorantes quis, aut qualis esset eorum semine nasciturus; unde pia Machab. parens 2. lib. VII. 22. ajebat: *Nescio qualiter in utero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donavi vobis & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi*. Deinde homines genuerunt filios morituros, Deus creavit in æternitate mansuros. Patres nutriverunt natos, sed non de suo panem pro esurientibus instituerunt; sed Deus panem de terra produxit, ac terram ipsam frumenti altricem e nihilo. Genitores denique filios hæredes instituunt dum moriuntur, eosque derelinquunt; sed Deus post mortem filios suos in hæreditatem assumit nunquam postea derelicturus. His argumentis demonstrat Augustinus serm. 344. alias 31. inter Sirmondianos, quantà curà amor parentum sit dirigendus in Deum.

Asserendum idem est de amore parentum erga filios. Ut enim Deus demonstraret quanta ipse præ filiis caritate sit diligendus, præcepit olim, ut sibi offerrentur primogeniti, qui solent impensius amari.

ri. Extat hoc præceptum Exodi XIII. 2. exemplaque Samuelis I. Regum I. 25. Sampsonis Judicum XIII. 7. Joannis Baptistæ Lucæ I. 15. Si ergo filii declinent a via Domini, corripiendi sunt, assiduisque flagellis plectendi, ne genitoribus fiat severa objurgatio, inferaturque supplicium lib. I. Regum cap. IV. ob nimiam indulgentiam inflictum Heli. In eodem libro Regum cap. VI. legitur vaccas, clusis domi vitulis, dum plaustrum cum arca deferrent iisse in directum pergentes, & mugientes, & non declinantes ad dexteram, neque ad sinistram. Præclarum quod erga filios imitentur patres exemplum, omnem rei domesticæ curam dirigentes in Dei gloriam, neque ob filiorum gemitus vel inopiam a recto caritatis ordine declinantes.

Uxorem diligendam habemus in sacris libris Gen. II. 24. Matth. V. 32. ad Colossenses III. 19. & nihil utilius, quam vir & mulier bene sibi consentientes, docet Eccl. XXV. I. Licitam esse humanam erga conjuges caritatem ob vinculum glutenque necessitudinis, & adeo licitam, ut si defuerit reprehendatur, demonstrat S. Pater serm. 349. alias 52. de tempore num. 2. At optime advertit caritatem istam posse esse etiam impiorum, paganorum, Judæorum, hæreticorum. Iccirco distinguit eo loci caritatem humanam licitam, illicitam, & divinam. Humanam appellat, quam exigit naturæ necessitudo, sentiuntque etiam aspides, tigrides, leones: illicitam eam dicit, quâ unâ fit caro in permixtione meretricis, & amatoris; non enim locum habet in viro & uxore, ubi licet, ubi concessum est, ubi honestum est: sed ubi turpe, ubi illicitum, ubi damnabile: divinam illam, quæ cum humanâ licitâ permanet, sed amat conjugem, filiosque secundum Christum, secundum Deum eis consulens, & in eis odio habens, si Christum habere noluerint. Scripsi nonnulla de hujusmodi honesto, divinoque amore Tom. III. pag. 399. Legi poterit Ludovicus de Ponte de Christiana perf. Tom. 2. Tract. V. Apostolus ad Ephesios V. ait diligendam a viro uxorem, ut diligitur a Christo Ecclesia, atque ut diligitur corpus suum: scilicet, ut studeat ejusdem saluti, neque ullis immunditiis eam polluat, ant pollui sinat, quemadmodum Christus sanctificavit Ecclesiam mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut eam sibi exhiberet non habentem rugam, neque maculam. Exemplum autem corporis eò spectat, ut quemadmodum caput corpori, ita vir uxori salutaria ac necessaria provideat. Quare prior mariti inspectio est, ut uxor vitam ducat probam, honestam, mundissimam.

Refelluntur tam expressâ Apostoli doctrinâ, qui post Nicolaitas probantes promiscuum usum mulierum, asseruerunt licere uxori viro consentiente alteri seipsam submittere: quod tam absurdum est, quam opinari, an Christus queat tradere diabolo Ecclesiam suam. Adversus obscenos illos conclamant fœdissima adulterii flagitia: quæ damnat lex naturæ, nec ignota Ciceroni libro 2. de legibus, Horatio libro I. serm.

 Sat. 3.

Sat. 3. & Ulpiano adulterium recensente *inter probra naturæ turpia*: damnat lex divina Exodi xx. 14. Matth. v.32. Ad Thessalonicenses prima IV. 4. damnant humanæ leges citatæ libro xx. 20. damnat Augustinus serm. 9. de decem Chordis num. 11. serm. 51. num. 22. lib. 1. de serm. Dom. in M. cap. 16. ac in 1. de libero arb. cap. 3. num. 6. Augustino consentiunt alii Patres apud Nat. Alex. dissert. XXIX. primi Sæc. Accedunt illata marito injuria, morum corruptela, confusio prolis, ac patrimoniorum alienatio. Adde quæ consequuntur scelera, cum veneficia ad partum abjiciendum ne formæ dissimilitudine prodant maternum crimen, tum virorum cædes, ut Candaulis Lydii, Agamemnonis, Fabriciani, Argyropili, ac, ne aliunde petamus exempla, quam ex historia sacra, Uriæ. Demum adulterii turpitudinem confirmant condigne mulctati auctores, necati ab Hippomene juncti curribus, cæsi mille plagis, sectique ab Aegyptiis, Romæ præcipitati e Tarpejo, obruti Hebræorum lege lapidibus. Legite Heraclidem, Brissonium, & Laurentium Lucensem, VI. & VIII. Volum. Græc. Antiq.

At Jacobus Platelius in Synopsi pag. edit. Duac. 159. scribit Augustinum lib. 1. de Serm. Domini in monte cap. 29., non audere peccati damnare eum, qui ad evadendam mortem usum uxoris suæ alteri viro permiserit. Paucis excutiendus Platelii error. Primo citato cap. 29. nunc 16. S. Pater ait: *Sed non ita est æstimandum, ne hoc etiam femina viro permittente facere posse videatur; quod omnium sensus excludit: quamquam nonnullæ caussæ possint existere, ubi & uxor mariti consensu pro ipso marito hoc facere debere videatur*. Quorum verborum sensus est, nunquam esse licitum consentiente marito uxorem adulterari; quoniam, tametsi videatur id aliquando exigi ab amore maritali ad salvandam conjugis vitam, id tamen *OMNIUM SENSUS EXCLUDIT*, ut pro vita corporis anima fornicationis crimine commaculetur. Deinde affert quod imperante Constantio narrabatur contigisse Alexandriæ circa annum 343. excusatque amorem mulieris, quæ non libidinis caussa, sed ut vitam mariti redimeret, eo jubente, sui copiam fecerat Accindyno. Tum facto narrato: *Nihil*, inquit, *in alteram partem disputo, liceat cuique æstimare quod velit; non enim de divinis auctoritatibus deprompta historia est, sed tamen narrato hoc facto, non ita respuit hoc sensus humanus quod in illa muliere viro jubente commissum est, quemadmodum antea cum sine ullo exemplo res ipsa poneretur, horruimus*. Quibus duo affirmat: unum, nolle disputationem instituere de veritate historiæ, quæ negari posset; cum non sit e sacris libris deprompta: alterum hoc factum non *ita* horrorem incutere, ut adulteria patrata absque ullo mortis discrimine, neque illud *ita* respui ab humano sensu; respui tamen, quia omne adulterium *omnium sensus excludit*. Accurate ista notanda sunt, nam

nam alii cum Platelio mentem Augustini non perceperunt. At legite Norbertum Elbecque in differt. Theolog. de Advert. req. ad peccandum pag. 210.

Quæ dixi de amore conjugum, eadem affirmo de dilectione omnium propinquorum & amicorum: hos enim recte diligimus, dum recti rerum æstimatores ordinatam habemus caritatem, non æque diligentes quod vel minus vel amplius diligendum est, omniaque diligentes propter Deum, Deum vero propter seipsum. Vid. Aug. in 1. de Doct. Christ. cap. 27. At religiosi fratres etiam majori, quam fratres carnis sunt amore diligendi, propterea quod institutæ sunt cœnobiorum regulæ, ut imitemur Christi discipulos, & nascentis Ecclesiæ fervorem, atque mutua dilectione gratiæ spiritum foveamus & augeamus, ut Christus præcepit Joan. XIII. 34. Quo in loco caritatis ordinem non prætermisit, sed præcipiens ut diligamus invicem, sicut ipse dilexit nos, ostendit fratres diligendos propter Deum, illorumque salutem exemplo Christi curandam, ut una fruamur Patris hæreditate, quam nobis Salvator tanta dilectione promisit, acquisivit, disposuit. Habet hæc fraterna caritas perfectionis suæ formam, si quantum ad animum spectat, idipsum dicamus omnes, in *eodem sensu*, *eademque sententia*: quantum ad corpus attinet, *habentes alimenta*, *&* *quibus tegamur*, his contenti simus: quantum ad officiorum munera, exequamur omnia *sine murmurationibus & hæsitationibus*. Tradidit hæc præcepta Apostolus 1. ad Corinth. 1. 10. Prima ad Timoth. VI. 8. ad Philip. II. 14. ac diligentius servanda sunt, quam vota scribentis carmine CVII. ad Lesbiam,

Ut liceat nobis totâ producere vitâ
Alternum hoc sanctæ fœdus amicitiæ.

Diligendi præ ceteris pauperes, subsidioque elemosynarum juvandi. Nil vehementius urgent sacræ literæ: nam largiri eleemosynam Ecclesiasticus IV. 8. appellat *reddere debitum*: semen illam esse gratiarum ac repromissæ benedictionis, testatur Apostolus 2. ad Corinth. IX. 6. non posse Deum diligere, qui habens hujus mundi substantiam non sublevat pauperum indigentiam, docet Joan 1. Ep. III. 17. de hoc præsertim in extremo judicio reddendam esse rationem, liquet ex Mat. XXV. 42. Pluribus argumentis eamdem eleemosynam inculcant Patres: Basilius hom. adversus divites, ex quo meminisse oporteat communis naturæ: Chrysostomus hom. 2. de Lazaro, ex quo rapina fit superflua denegare iis, pro quorum necessitate nobis collata sunt: Augustinus tract. 5. in Epist. Joan. ex quo divites ac pauperes redempti sint uno pretio: Thomas de Villanova Conc. de Divo Martino, ex quo tenacitas convincat incredulitatem nostram, & exprobret maximam, erga bonorum omnium largitorem, ingratitudinem. Veterum quoque Gentilium legibus filii pauperum ac divitum eodem

eodem cibo alebantur, nec fas erat publice festum agere, nisi iis, qui omnibus vici sui pauperibus prospexissent. Legi poterit in Strenarum historia Lipenius.

Quæri solet, qui ad faciendam eleemosynam teneantur, quid debeant elargiri, & quibus mendicis. Tenentur ii, quibus est liberum distribuendarum rerum dominium: unde uxor, filiique imperiri non possunt, nisi quæ iis, ut impendant pro libito, conceduntur, ut sunt in conjuge *parapherna*, idest, quæ sponso dantur præter dotem; & in filiisfamilias *castrensia*, scilicet, quæ aut ex officinis, aut in militia acquiruntur. Utrique tamen distribuere possunt, quæ Rector domus tacita consensione permittit, nec gravant familiam inopià. Idem asserendum de iis, qui voto paupertatis sese obstrinxerunt: in quibus tamen animadvertendum est, cedere quicquid acquirunt in jura communitatis. Distribuendum autem est *quod superest*, ex cap. III. Lucæ II. & XI. 41. at non quod superest cupiditati, & avaritiæ, cui nihil superest; nunquam enim impletur avaritiæ cupido, ut inquit cap. V. 9. Ecclesiastes. Quærendum igitur quod sufficiat operi Dei, non quod sufficiat cupiditati, ut inveniantur superflua pauperibus eroganda, juxta Augustini præceptionem in Psalmum CXLVII. n. 12. Quicquid possidetur mala fide, aut furto, aut vitioso ludo comparatum, clamat ad Dominum; neque potest pauperibus erogari: nam scriptum est, Tob. IV. 7. *Ex substantia tua fac eleemosynam*, & Prov. III. 9. *Honora Dominum de tua substantia*. Falluntur ergo qui ad pecuniam iniquitate acquisitam referunt ea verba Lucæ XVI. 9. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*; nam eo sensu *mammona iniquitatis* dictum est, quo *dextera iniquitatis*, cap. præcedenti: quia nempe divitias hujus sæculi *habent etiam iniqui*. Ita Augustinus serm. 41. num. 6. & 49. num. 11., aut quia umbræ divitiarum sunt, non veræ divitiæ, & in illis soli iniqui *constituunt spem, atque copiam beatitudinis suæ*; inquit idem Augustinus lib. 2. qq. Evang. q. 34. Demum eroganda est eleemosyna pauperibus etiam improbis, neque avertenda facies *ab ullo pauperum*, ut inquit eodem loco Tobias; at quoniam *multam malitiam docuit otiositas*, auctore Ecclesiast. XXXIII. 28. contingere potest, ut melius sit erronicos in operationem mittere, quam fovere beneficiis acediam.

Eleemosynarum ordo est, ut prius quisque sibi victum, & vestitum provideat *sufficientem ac mediocrem*, non deliciosum ac pomposum: deinde parentibus, si pauperes sint, quantum prævalet, largiatur: postea servos, & ancillas nec esurire, nec algere permittat: posthac quicquid, excepto mediocri, & congruo victu, & vestitu, sive de militia, sive de agricultura, sive aliunde provenerit, tanquam Christo petenti, & esurienti, pauperibus humiliter, hilari vultu, ac profusa beneficentia distribuat; eo quidem fine, ut orationes ejus exaudiantur,

diantur, vita commutetur in melius, deleantur mala præterita, adveniatque sempiterna felicitas. Hæc ex Augustino epist. 243. num 12. serm. 39. num. 6., & lib. 2. de. serm. Domini in M. cap. 2. quibus & caritas erga proximum, & hujus caritatis ordo explicatur, *brevissimis testimoniis, sed nisi fallor, idoneis, & quibus suscepta rei satisfiat*. De morib. Eccl. Cath. cap. XXVI. num. 50.

C A P U T XVIII.

De dilectione inimicorum, necnon de bello, & monomachia.

INIMICORUM quoque dilectionem esse in præcepto, liquet ex Matth. v. 44. ubi Scribis interpretantibus versum 18. cap. XIX. Levitici, *Diliges amicum tuum sicut te ipsum*, de solis Judæis, ac sibi sanguine ac progenie conjunctis, ait Christus, *Ego autem dico vobis diligite inimicos vestros*: non novam legem ferens, sed interpretans veterem, in qua præscriptam etiam dilectionem inimicorum, haud obscure colligitur ex cap. XXIII. 5. ubi præcipitur sublevandum & asinum odientis jacentem sub onere. Infertur eadem inimicorum dilectio ex Matth. VI. 12. ubi oratione dominica petitur debitorum dimissio ea pactione, ut pariter homo dimittat injurias odio habentibus. Eamdem urgent Paulus ad Rom. XII. 17. ac Petrus in priori Epistola, III. 9. Patres, ac Theologi omnes, docentes teneri nos ad exhibenda hostibus communia dilectionis officia; cum externa salutationum, hortationum, eleemosynarum; tum interna affectus, compassionis, & precum. Quod & rationi consentaneum est, quia habent nobiscum communem naturam, quia eodem pretio redempti sunt, quia eamdem hæreditatem expectant.

Si forte objicias, præcepisse Dominum Deut. XX. 17. ut Hebræi omnes hostes in ore gladii interficerent, neque fœdus cum Amalecitis unquam inirent. Est in promptu responsio, quod bellum erat adversus idololatras, quos Dominus jusserat delendos, Amalecitas quidem, quod populum Israel proficiscentem in terram Chanaan injusto bello lacessirent; Amorrhæos, aliosque idololatras, quod abominationes Deorum suorum promoverent. Neque enim caritati repugnat gerere justum bellum, præsertim si intersit religio, & reipublicæ caussa; sed caritas, quæ præcipit ut diligatur inimicus, præscribit etiam, ut majus bonum præferatur minori. Quare de bello hic breviter acturi sumus, maxime quod illicitum dixerint Manichæi, Anabaptistæ, atque Erasmus: quos refellunt cum omnibus Theologis Bellarminus Controversia v. lib. III. cap. 14. Estius in 3. dist. 37. §. 20. Lupus

Lupus de antiq. disc. Christ. milit. Stephanus Valentinus de Justo Bello, Abulensis in Deuter. nec non Hugo Grotius de Jure belli & pacis lib. I. cap. 2. At hic videtur nobis pingere virtutem Gentilium, dum probat licitum esse tractare arma, ex quo principium justi sit studere propriæ conservationi: ac oratorem agere, non philosophum, dum argumentum petit ex armis brutorum, tot poetarum accitis testimoniis. Bruta enim utuntur armis, quia ratione carent, nec homini fas est vim adhibere, si hostem compescere possit ratione. Imo & Gentiles vitam profuderunt pro incolumitate Reipublicæ, quo titulo laudantur; tametsi fuerit hæc virtus inanis, & gloriæ cupiditate marcescens. Hinc merito Grotius in pluribus a Joanne Feldeno refellitur.

Prænotandum est autem tria ad justum bellum requiri, legitimam auctoritatem, ordinem æquitatis, ac rectitudinem intentionis. Adest legitima auctoritas, dum bellum suscipitur, *sive Deo, sive aliquo legitimo imperio jubente*, inquit S. P. August. lib. 22. contra Faustum cap. 74. & cap. proximo, *Suscipiendi bellum auctoritas atque consilium penes principem sit*. Est ordo æquitatis, sive justa caussa, dum bellum geritur, *vel ad terrendam, vel ad obterendam, vel ad subjugandam mortalium superbiam*, inquit eo loci Augustinus, idest, dum homines impii aut Religionem perturbant, aut contra mores peccant, aut patriam libertatem invadunt, nec possunt ratione frenari, ut explicat Reginaldus Polus S. R. E. Cardin. in Epist. ad Philippum Angliæ Regem scripta, dum huic Julius III. R. P. ensem ac pileum dono mitteret, nec non Oratione habita in funere Nannis Strozzæ vir eloquentissimus Leonardus Aretinus. Rectus finis est, *si totum bellum agit ratio, & nihil sibi vindicet furor*, ut inquit Hugo Floriacensis in Miscel. Baluz. lib. IV. pag. 42. scilicet, si nequaquam intersit *nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi*, ait S. P. August. cit. cap. 74. & Cap. *Quid culpatur*, XIII. quæst. I. sed pugnatur pacis studio, ut mali coerceantur, ac boni subleventur, ut docet idem August. Epist. 189. n. 6. & Cap. *Apud veros*, citata Caussa XIII.

Propositio I. Dummodo intersint hæ conditiones, fas est Christianis bellum gerere.

Demonstratur primo. Nisi enim bellum esset aliquando licitum, nunquam Deus bellandi jura præscripsisset, neque bellatores viri in sacris libris, atque ab Ecclesiæ Patribus summis laudibus cohonestarentur; sed esset Deus veteris Testamenti auctor dissensionis, ac malus: Moyses vero, Josue, Gedeon, Machabæi, aliique fortissimi viri improbi, ac scelestissimi. At ipse Deus Deut. XX. bellandi præscripsit leges; & qui adversus hostes salva æquitate præliarunt, commendantur ab Ecclesiastico 46. ab Apostolo ad Hebræos 11. ab Ambrosio lib. I. de Officiis cap. 4. atque ab Augustino citato libro XXII. adversus Mani-

Manichæorum criminationes vindicantur. Licitum est ergo, & aliquando necessarium cum hostibus dimicare. II. Ne quis putet aliud in Evangelica lege, aliud in veteri fuisse jus belli; Lex Moysis in iis, quæ cum lege naturæ habet communia, ac spectant ad civicam pacem, tutelam populi, & improborum vindictam, viget adhuc; ideoque ut Moyses Amalecitas multitudini vim inferentes, ut Josue Amorrhæos, Jephte Ammonitas, Sampson & David Philisthæos oppugnarunt; fas nunc erit Christianis principibus infideles aggredi, hostes pellere, tumultuarios compescere. III. Joannes Lucæ III. 14. interrogantibus eum militibus, quid ipsis agendum esset, *quia sciebat*, inquit Augustinus cit. cap. 74. *non esse homicidas, sed ministros legis, non ultores injuriarum suarum, sed salutis publicæ defensores*, non respondit, *Arma abjicite, militiam istam deserite, neminem percutite, vulnerate, prosternite neminem*: sed inquit, *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris*. Christus pariter Centurionis dicentis Matth. VIII. 9. *Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, &c.*, ut ibidem S. Augustinus animadvertit, *fidem laudavit, non illius militiæ desertionem imperavit*. Idem contigisse Cornelio liquet Act. cap. 10. Joannes ergo, Apostoli, Christus militiam non prohibuerunt. IV. Finis præcepti non est res illicita, sed provehens communem utilitatem caritas. At Christus præcepit Matth. XXII. 21. ut tributa pendantur Cæsari; & iccirco tributa præstantur, quoniam principes ministri Dei sunt, & gladium portant tanquam vindices in iram iis, qui malum agunt, auctore Apostolo ad Rom. XIII. 4. 6. Unde Augustinus ibidem, *Ad hoc enim tributa præstantur* (inquit) *ut propter bella militi stipendium præbeatur*. Bellare ergo fas est, alioqui injustum foret tributa & vectigalia persolvere. V. Nunquam ab Ecclesia ob solam militiam fuerunt fideles rejecti, ac objurgati; sed militibus baptismum petentibus hoc injunctum tantummodo, ut ab immolationibus & vexationibus abstinerent suis contenti stipendiis. Vide Apostolic. Constit. lib. VIII. cap. 32. Militasse in castris Decii, Valeriani, Maximiani, Licinii Christianos milites probatissimos, nec cingulum abdicasse, nisi ubi trahebantur ad simulacra, narrant Sanctorum Acta. Precibus Christianorum militum sub Aureliano Imperatore impetratum imbrem, narrat in Apolog. Tertullianus. A Romanis Pontificibus solemni ritu benedici ensem, & dono mitti Imperatoribus militum, constat ex 2. p. Pontif. VI. Tandem ipse caritatis ordo aliquando postulat, ut bellum geratur: primum, quia justissimæ rationis imperium est sceleratos punire; ut docet S. Pater lib. 1. de Civit. Dei cap. 21. potest autem contingere, ut nisi armis arceantur, conveniant prædonum manus, irruatque scelerum omnium illuvies. Deinde etiam hostibus aliquando consulitur infestis pugnis; quia *debilitata membra, quibus non bene utebantur, cessa-*

cessabunt a malo opere: cap. *Si quis*, XXIII. q. 2. Denique sine hostium eversione haberi nequit Reipublicæ salus, & civium tranquillitas: ideoque dum pacem habet voluntas, indicit bellum necessitas, ac servata æquitate pugnatur, *ut liberet Deus a necessitate, & conservet in pace*, inquit S. Pater in Epist. ad Bonifacium Comitem 189. alias 205. n. 6.

Opponunt adversarii I. quod lex Christiana præcipit ne resistamus malis, Matt. v. 39. ne malum pro malo reddamus, ad Rom. XII. 17. ne militemus secundum carnem, 2. ad Corinth. x. 3. ne sit nobis adversus carnem & sanguinem colluctatio, ad Ephes. VI. 12. II. quod nobis imitanda sit Christi mansuetudo, & implendum sub Evangelio propheticum vaticinium Esaiæ 11. 4. *Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces*. III. quod 12. Canone Nicæno indicta sit decem annorum pœnitentia iis, qui deposito militari cingulo redeunt ad militiam. IV. quod Patres bella damnent tanquam cædium, rapinarum, omniumque flagitiorum diluvium.

Sunt hæc omnia facillimæ expeditionis. Ad primum enim respondemus Mat. v. & ad Rom. XII. prohiberi privatam vindictam, non bellum susceptum legitima auctoritate imperante: in 2. autem ad Corinthios nobis præcipitur, ne vivamus secundum desideria carnis, & more politicorum; ac in Epistola ad Ephesios admonemur graviora esse certamina, quæ nobis sunt cum immundis spiritibus, quam pugnæ adversus homines; ut recte Augustinus serm. VIII. de Verbis Dom. nunc 67. num. 4. & Prudentius in Hamartigenia. Ad 2. respondemus non adversari Christianæ mansuetudini inire pugnam, dum pacem habet bona voluntas, bellum necessitas; & dum bellando expugnentur iniqui, ut victi ad pacis utilitatem perducantur: quemadmodum non opponebatur Christi mansuetudini percutere templi profanatores texto e funibus flagello, nec Apostolis spiritualibus armis ense quolibet severioribus punire Ananiam, Simonem, Elimam, Corinthium incesti reum, Hymenæum, Alexandrum; cum salus totius corporis magis curetur, dum putrida membra secantur, ubi nullum prodest vulneribus medicamentum. Esaias vero prædixerat tempus nativitatis Christi, qui natus est imperante Augusto, clauso Jano, ac toto orbe in pace composito: quamquam & in lege Evangelica pax illa regnat, ubi omnes Christiane vivunt projecta invidentia, ac perniciosa cupiditate. Ad 3. dico Imperatores idolorum cultores, milites qui nollent Diis sacrificare, militari cingulo ignominiæ caussa exuisse; unde in sacra historia legimus pro Christo cingulum abjecisse sub Diocletiano in Armenia milites MCIV. sub Licinio Arsacium, & Auxentium, & sub Juliano Apostata Victricium, & Valentinianum postea Imperatorem, a D. Ambrosio funebri præconio condecoratum, aliosque ab Eusebio, ac Theodoreto laudatos. Qui ergo cingulum semel abjece-

abjecerant, ad militiam redeuntes videbantur probare cultum idolorum. Addo cum eximio Lupo ad præcitatum canonem, duplex fuisse militiæ genus, superioris, cui erat necessitas immolationis, & inferioris, quam Tertullianus lib. de Idololatria cap. 14. appellat *caligatam*, & canonem latum esse adversus priorem. Præterea a pœnitentibus, & a Clericis severior exigebatur disciplina, ab illis ad aliorum terrorem, ab istis vero ad exemplum. Ad postremum respondeo utique e bello derivare multiplices clades, dirasque necessitates; sed iniquitas partis adversæ, etiam dolenda, si nulla ex ea bellandi necessitas nasceretur, *justa bella ingerit gerenda sapienti*, ut inquit S. Pater xix. de Civ. Dei cap. 7. quare Patres damnant iniquitates quæ bellum pariunt, non bellum quod geritur ut iniquitas puniatur, ut pax acquiratur, ut genus humanum vexationes non patiatur.

Propositio II. Illicita est monomachia, sive initum ex condicto singulare certamen.

Probatur, quoniam Tridentinum Concilium sess. 25. cap. 19. declarat detestabilem duellorum usum fabricante diabolo fuisse introductum, ut cruenta corporum morte animarum quoque perniciem lucraretur: provocantes autem, & ineuntes plectit excommunicationis pœna, perpetua infamia, proscriptione bonorum, & si moriantur in pugna, Ecclesiastica sepultura. Idem decreverunt summi Pontifices Pius IV. Gregorius XIII. Clemens VIII. Etiam Alex. VII. proscripsit illam propositionem: *Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat*. Idem demonstrat evidens ratio; nam si duellum instituatur ad ostentationem virium, detestabilis superbia est, & immanis crudelitas haud honestior flagitioso gladiatorum congressu: si ad notam timiditatis vitandam, est singularis dementia ac temeritas, ob improborum existimationem præsentis, ac sempiternæ vitæ inire periculum; necnon imprudens rerum dijudicatio fortitudinis præstantiam in corporis viribus, non in virtute animi constituere, cum illæ brutis, barbarisque hominibus sint communes; hæc propria rationalium, honestissimorumque virorum: si denique singularis pugna suscipiatur honoris caussa, cum hŏnor vitæ hominis non debeat æquiparari, nisi sit verus honor situs in vitæ honestate, virtutisque decore; extrema stultitia est ob famam sterilem atque inanem corpus & animam devovere. Hæc tamen non tenent, si ad finem imponendum truci bello, ex condicto utriusque partis, aut duo, aut plures decertent monomachia; tunc enim non temere, sed jussu legitimæ potestatis pugnatur, ac propria vita non pro sterili fama, vel inani obstentatione profunditur, sed pro reipublicæ incolumitate, & communi salute. At de his plura qui data opera moralem Theologiam exornarunt.

Si objicias in Religione Equitum D. Jacobi in Hispania celeber-

rimi, & S. Sedis approbatione confirmata, exigi a candidatis juramentum, quod nunquam recusarint singulare certamen; respondet Andreas Mendo disquisit. 111. q. 2. num. 16. non ejici a nobilissimorum Equitum numero, qui recusarit duellum, ne Deum offenderet; sed qui id egerit præseferendo timiditatem, & commonstrando se ad pugnam vel pro religione, vel pro Regni tranquillitate ineundam nequaquam idoneum esse.

CAPUT XIX.

An violetur caritatis præceptum, si occidatur vitæ injustus aggressor.

QUAMQUAM non continet hoc volumen moralis Theologiæ quæstiones singulas, sed universales tantum caritatis, ceterarumque virtutum præceptiones: quæstio tamen de occisione invasoris tam est difficilis & implexa, ut jure expostulet peculiarem aliquam disquisitionem. Abeunt enim in diversas partes Theologi; affirmantque licite injustum aggressorem occidi non solum benigniores quidam, ac pervulgati Casuistæ, verum etiam graves, accuratique Theologi, inter quos non absque præconio laudis commemorandi sunt Dominicus Soto lib. v. de Justit. & Jure cap. 1. art. 8. Estius in dist. 37. libri 3. §. 21. ac fere omnes Thomistæ in 2. 2. D. Th. q. 64. art. 7. Continuator Theologiæ Tournely de Justitia P. 3. cap. 3. art. 2. sect. 5. aliique ab eodem auctore laudati, nec non ex Nostratibus Salonius in præcitatum articulum D. Thomæ, Petrus de Aragona ibidem, stilo autem fusiori Barth. Riccius ad proposit. xxx. damnatam ab Innoc. XI., in quo invenies quicquid alii, etiam posterioris ævi, collegerunt. At lædi ea occisione caritatis præceptum docent viri alii doctissimi; atque ut mittam Accursium, Gersonem, Ricardum a S. Vict. a Petro de Aragona eo loci commemoratos, aliosque a Friderico Gavardi q. 2. de lege nat. §. 4., inter Nostrates idem exquisitis argumentationibus contendunt Augustinus Triumphus de Potest. Eccles. q. 52. art. 3. Cardin. Norisius in Vindiciis cap. iv. §. 9. Christianus Lupus de Opin. Probabili cap. 8. Leonardus Vanroy de Justit. & Jure cap. 6. q. 9. prælaudatus Gavardi Tom. iv. cit. loco, Aurelius Pictte P. iv. cap. 4. q. 4. aliique recentiores.

Prænotandum est autem, Doctores, qui propugnant licite occidi aggressorem in vitæ suæ defensionem, necessarium requirere *moderamen inculpatæ tutelæ*, quod in eo situm est, ut defensor nihil aliud moliatur, quam id, quod necessarium putat ad intentatam necem propulsandam; ita ut si evadere possit ferientis ictus arripiendo fugam,

fugam, non tractet arma; si hoc sat est, nec invasorem vulneret; si possit levi vulnere aggredientem repellere, non infligat lethale. Necesse est etiam, ut aggressor sit injustus, scilicet in alterum non irruat absque accepta auctoritate; alioqui peccaret quoque miles, & carnifex, quod nullus dixerit. Addit S. Thomas conditionem hanc, ut defensor intendat conservationem propriæ vitæ, non mortem aggressoris sui: quam conditionem non eadem ratione interpretantur Theologi. Nam Cajetanus in 2. 2. q. 64. art. 7. ait mentem esse Doctoris Angelici, ut nullo modo intendatur mors invasoris, vel tanquam finis, vel tanquam medium, itaut mors illa sequatur tantum per accidens, tanquam aliquid consequens ex necessitate finis, ut *ex medicina sanante sequitur ægroti debilitatio*. At Soto contendit mentem S. Thomæ esse, quod fiat illicitum homicidium ex intentione, quando quis alterum aggreditur ipsum præveniens vel ad vindicandam præteritam injuriam, vel ad cavendam futuram: secus si lacessitus videns se non posse alio pacto mortem evadere, intendat mortem aggressoris, & etiam si opus sit, mucrone ipsius jugulum petat. S. enim Thomas, inquit Soto, seipsum explicat, dum ait occidere ex intentione licere tantum ei, qui habet publicam auctoritatem; cui profecto fas est aggredi hostem, ac prævenire occidendum, ut defendatur respublica. Accedit Soto Continuator Th. Tournely, dicens fieri non posse, ut qui plumbeam glandem explodit in caput inimici, mortem ejus non intendat. Et tamen, ni fallor, melius mentem D. Angelici assecutus est Cajetanus. Enim vero S. Thomas aperte docet, ejusdem actus aliquando dari duos effectus, *quorum alter sit in intentione, alius vero sit præter intentionem*: morales actus suam speciem desumere ab eo, *quod intenditur, non autem, ab eo quod est præter intentionem, cum sit per accidens, ut ex supradictis patet*: atque ex D. Thoma illud *per accidens* dicitur evenire, *quod est præter intentionem agentis*, ut idem Doctor explicat supra q. 43. art. 3. & 1. 2. q. 12. art. 7. At qui aggressoris mortem intendit, ut propriæ saluti consulat, non ita se gerit, ut mors illa sequatur tantum per accidens, & præter intentionem, cum tam finis, quam medium sint intentionis objectum, ut evidenter demonstrat Salonius noster, atque absque ulla demonstratione per se manifestum est. Igitur S. Thomas permittit tantum occisionem invasoris, si sequatur *per accidens*, ut in ægroto deliquium, non vero si intendatur, ut finis, aut medium, quemadmodum explicat Cajetanus. Nec urget Soti animadversio, quod S. Thomas proferat exemplum occidentis publica auctoritate; is namque idcirco non peccat, quia intendit publicum bonum, ad quod referri debet vita privati hominis. Quod si cum Salonio reponas veram esse interpretationem Cajetani, sed fieri non posse, ut in praxi, atque in actuali conflictu mors aggressoris non intendatur *ut medium* ad vitam propriam servandam;

vandam; subinferent Nostrates etiam illicitum esse petere cor, aut jugulum aggressoris, quod licitum alii putant; & perperam adversarios in suas partes S. Thomam pertrahere.

Præmittendum pro nostra sententia, in hoc situm esse ordinem caritatis, ut homo rerum integer æstimator ordinatam dilectionem habeat, nec amplius diligat quod minus est diligibile, ut liquet ex supradictis, & docet S. P. in 1. de Doctrina Christ. cap. 27. num. 28. Diligendum quoque est corpus nostrum, & citra vitium amari potest corporalis vita, ut idem Augustinus docet præcedenti cap. 25. n. 26. sed præcipiendum est homini, *quomodo corpus suum diligat, ut ei ordinate prudenterque consulat*: ita ut amplius alius homo diligendus sit, quam corpus nostrum, quia cum omnia diligenda sint propter Deum, nobiscum alius homo potest Deo perfrui, quod non potest corpus, cum corpus per animam vivat, qua fruimur Deo. Atque id negari nequit, nisi palam repudiata Augustiniana doctrina, imo ipsa caritatis lege confracta, præscribente talem dilectionis ordinem, quo cetera in Deum confluant. Id etiam scribit Norisius culpans duntaxat amorem libidinis, quo vita corporis fruimur, eique conglutinamur, implicati amore rerum, quæ amitti possunt, & quas rationi subjectas esse oporteret. Quare Barth. Riccius immerito Norisium redarguit pag. 314. quasi scriptor clarissimus asseruerit *dilectionem corporis affectum esse brutalem*, perperam accitis Augustini testimoniis, ubi affirmatur dilectionem corporalis vitæ esse licitam: nam iisdem locis, quæ Riccius objectat, ac præsertim de Doctrina Christiana, requirit S. Pater, ut corporalis vita diligatur *ordinate ac prudenter*, ut constat ex dictis. Puto idem tradere S. Thomam, ubi demonstrat 2. 2. q. 25. art. 4. quomodo debeat unusquisque seipsum amare *secundum naturam rationalem, ut sibi velit eo bona, quæ pertinent ad perfectionem rationis*.

Propositio. Occisio injusti aggressoris licita est, si talis occisio a noxia cupiditate sequestretur, idest, amori proximi non præferatur amor corporis, & defensionem sui moderetur pacatum rationis imperium; quod tamen in praxi raro, difficulter, & forte nunquam continget.

Hæc est sententia, ni fallor, Augustinensium Doctorum, etsi videantur affirmare nefas esse iniquum grassatorem occidere: saltim id sentit, qui mihi instar omnium est, Henricus Noris Tom. 1. p. 1094. male pro sententia negativa absolute citatus, cum accurate utramque ad Augustini effata componat, & perperam a Riccio impugnetur. Licitum esse cum pacato rationis imperio, & non violato ordine caritatis eum, qui mortem intentat, occidere, probatur primo. Exodi XXII. 2. legitur: *Si effringens fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit: percussor non erit reus sanguinis. Quod*

si orto

si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & est reus sanguinis. In quem locum S. P. Augustinus q. 84. in Exodum ait: *Intelligitur ergo tunc non pertinere ad homicidium, si fur nocturnus occiditur: si autem diurnus, pertinere. Hoc est enim quod ait, Si orietur super eum sol. Poterat quippe discerni quod ad furandum non ad occidendum venisset, & ideo non deberet occidi. Hoc & in legibus antiquis saecularibus, quibus tamen ista est antiquior, invenitur, impune occidi nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se cum telo defenderit; jam enim plus est, quam fur.* Licite ergo occiditur, qui venit ad occidendum, &c.

Respondet Vanroy legem Exodi esse judicialem, idest, praescribere formam qua in judicio adversus reos procedendum est; praesertim, quod in eadem lege dicitur quod possit occidi fur diurnus, qui se telo defendat, quod in solo foro externo licitum esse docet universa Augustiniana Schola. Addit in veteri lege multa fuisse impunita, quae tamen erant illicita, ut poena tallionis, & libellus repudii: observat etiam Augustinum scribere furem nocturnum *impune occidi*, non, *licite occidi*: addit quod nisi haec accipiamus de solo foro externo, fiet consequens, posse occidi furem etiam quando aliàs potest repelli, & ejus occisio ad propriae vitae conservationem non est necessaria.

Haec non absque magna probabilitate dicta sunt: & in eorum confirmationem addi potest, quod versio Graeca, οὐκ ἔστιν αὐτῷ φόνος, *non est illi caedes*, Arabica, *erit impunitas*, Syriaca, *non habebit actionem capitalem*, aperte commonstrant legem Exodi esse judicialem, & spectare ad politiam, & Reipublicae tranquillitatem. Falsum est tamen in foro interno reum esse homicidii, qui necessitate coactus, & propriam vitam defendens, grassatorem interimit. Primo, quia Vulgata nostra habet, *Non erit reus sanguinis*, & Augustinus, *Intelligitur tunc non pertinere ad homicidium*, & olim R. Jonathan, *Non erit ei reatus effusionis sanguinis*, & R. Salomoh, *Non est hoc homicidium, de quo in Decalogo*. Quod si occisio non pertineat ad homicidium in Decalogo prohibitum, porro nec in foro interiori labes contrahitur. Deinde, ut argumentatur Norisius, licet lex illa data esset ad regendam rempublicam Judaeorum, in ea tamen lege divina voluntas permisit homicidium, uti permisit lex Aquilia, & aliae antiquae saeculares: at qui occidit invasorem, non agit contra voluntatem saecularis legislatoris; ergo neque adversus voluntatem divinam, ideoque non peccat. Praeterea tam lex Exodi, quam verba Augustini comprehenduntur in cap. *Si perfodiens*, De homicidio: leges autem Canonicae etiam pro interiori foro latae sunt. Sane prior responsio Vanroy, quod posset occidi etiam fur diurnus, *qui se telo defendit*, inanis est; quoniam id nec habetur in Exodo, nec citatur ab Augustino ut lex divina, sed ut lex civilis, ex ff. ad leg. Aquiliam 1. 4. de qua pro-

proinde inquit, furem illum qui telo se defendit, occidi *impune*: at de occisione furis nocturni ait hanc *non pertinere ad homicidium*. Falsum est etiam fuisse illicitum dare libellum repudii, & infligere tallionis pœnam, dum hæc permittebantur a lege: sed illicitus erat finis, quo Judæi lege abutebantur caussa odii, aut vindictæ; quam ob rem necesse fuit, ut Christus poneret Judæorum licentiæ repagulum. Neque fit consequens posse occidi, aut nocturnum furem, aut grassatorem, si possit mors aliunde vitari, quoniam eo in casu pervertitur, ut paullopost explicabo, ordo caritatis.

Probatur 2. ex Romano Catechismo P. 3. De quinto præc. n.8. ubi legitur: *Qua etiam ratione, si quis salutis suæ defendendæ caussa omni adhibita cautione alterum interemerit, hac lege* (Non occides) *non teneri satis apparet*. Respondet idem Vanroy agi ibidem de homicidio casuali: quod, inquit, planum fit ex textu, quia loco citato numerantur cædes aliquæ non peccaminosæ, quæ præter voluntatem inferuntur, unde mox subjungitur, *Qua etiam ratione*, &c. Verum falsa est responsio Vanroy: de casuali enim homicidio agitur superiori num. 6. & 8. pertractatur de occisione aggressoris, quæ fit non fortuito, non casu, *sed salutis defendendæ caussa*; ac sat est Catechismum legere, *non enim eget majori explicatione*, inquit in Elucidatione Scholastica Catechismi Joannes Chapeoville Leodiensis. Profecto illis verbis: *Qua ratione, &c.*, innuitur, quod sicut homicidium casuale, non imputatur ad culpam, *quia non infertur voluntate, & industria*; ita non spectat ad scelerosam cædem homicidium aggressoris, quo intenditur duntaxat conservatio propriæ vitæ, quoniam homicidium illud præter intentionem infertur, uti medicinali pharmaco accidit ægroti deliquium. Ubique enim Romani Catechismi auctores sequuntur præceptiones D. Thomæ, cujus sententiam supra explicavi.

Tertio probatur ex PP. Cyrillus enim lib. 1. in Joannem cap. 35. ait: *Unde nam Petrus gladium habuit?* Ac respondet, *Quia secundum legem gladio se defendere licebat*. Et ibidem, *Si vi multitudinis invitus ad necem traheretur Christus, omni modo fortassis debuissent illum discipuli defendere*. S. Ambrosius lib. 1. de Officiis cap. 36. num. 178. *Neque in inferenda*, inquit, *sed in depellenda injuria lex virtutis est. Qui enim non repellit a socio injuriam si potest, tam est in vitio, quam ille qui facit. Unde sanctus Moyses hinc prius orsus est tentamenta bellicæ fortitudinis. Nam cum vidisset Hebræum ab Ægyptio injuriam accipientem defendit, itaut Ægyptium sterneret, atque in arena absconderet*. Plura Estius in cit. dist. 37. ubi ex auctoritate Ambrosii infert, quod si hoc pacto defendere socium liceat, licet & seipsum. Verum tamen est, quod S. P. August. lib. 22. contra Faustum ait, consulta æterna lege non debuisse virum Aegyptium, licet injuriosum, & improbum occidi ab eo, qui nullam ordinatam potestatem gere-

gerebat: unde nos supra lib. xx. cap. 7. alia ratione Moysen defendimus. Hæc vero quomodo cohæreant, dicam infra.

Probatur quarto; nam occidere injustum aggressorem, nisi aliter propriæ saluti possimus consulere, omnes leges, omniaque jura permittunt, ut habetur in cap. *Significasti* 2. de Homicidio, & cap. *Si vero*, de sent. Excommunicat. In cap. etiam *Si furiosus*, decernitur eum, qui mortem aliter vitare non valens suum occidit, vel mutilat invasorem, non contrahere irregularitatem. Nec quicquam officit, quod de irregularitate ante hanc Clementis V. constitutionem contrarium senserint antiqui Scholastici, nam irregularitas etiam absque delicto contrahi potest, ut a milite, ac judice. Posse vim vi repelli, si fiat cum moderamine inculpatæ defensionis, dictat lex naturæ, de qua Cicero in Orat. pro Milone: lex civilis superius laudata: lex Canonica, de qua modo. Quare in Edicto Theodorici cap. 15. habetur: *Qui percussorem ad se venientem repulerit ferro, non habetur homicida; quia defensor propriæ salutis videtur in nullo peccasse*. Quomodo ergo damnabimus, quem omnes prorsus leges absolvunt?

Dixi tamen licitam esse occisionem grassatoris, si sequestretur a noxia cupiditate. Noxia autem cupiditas intervenit, si vel subrepat desiderium ulciscendi, vel animus conglutinetur dilectione proprio corpori, itaut pro hujus vita, quam unice intendat, nullam adhibeat in repellendo hoste cautionem, & salutem proximi parvipendat; vel denique si non sistat in actu defensionis, dirigatque in aggressorem gladium vel ensem eo fine, ut ipsum interimat. Ita ut in foro interiori reus sit homicidii quisquis injuriam propulsans agitur vindictæ libidine: quisquis in sui defensionem impellitur ea cupiditate, qua etiam bruta sese rostro unguibusque tutantur, non dirigens naturæ motum rationis imperio, ne hæreat tanquam ultimo fini vitæ corporali: quisquis denique tali animo comparatus est, ut fervescente ira sterneret invasorem, quamquam posset alia via intentatam sibi cædem evadere.

Illicitam esse occisionem aggressoris, si intersit ulciscendi libido, patet ex Scriptura, Matth. v. 39. 1. ad Corinth. vi. 7. 1. ad Thessalon. v. 15. aliisque in locis. Unde Augustinus in Epistola ad Publicolam 154. nunc 47. num. 5. ait: *De occidendis hominibus, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, vel pro Civitate, ubi etiam ipse est, accepta legitima potestate, si ejus congruit personæ*. Liquet autem Augustinum loqui de occisione qua Christianus, cum possit repellere aggressorem, illum interimit ut hostem ulciscatur, quod nulli licet, nisi fulciatur publica auctoritate: nam & de hoc interrogatus fuerat a Publicola præcedenti Epist. 9. 12. & S. Pater post recitata verba, inquit: *Qui vero repelluntur aliquo terrore, ne male faciant, etiam ipsis aliquid fortasse præstatur. Hinc autem*

tem dictum est, Non resistamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit, non ut correctionem hominum negligamus. Quibus verbis S. Pater, uti permittit correctionem, qua aggressores sine interfectione repelluntur, vel impugnantur; ita damnat occisionem quæ non fit publica auctoritate, quæ non spectat commodum civitatis, & quæ peragitur ulciscendi libidine.

Peccare etiam, qui aggressorem interimit inhærendo amore vitæ corporis, & huic posthabendo proximum suum, nequit in Augustiniana Schola controverti. Ac probatur, quia S. P. Augustinus lib. 1. de lib. arbitrio cap. 5. probat sententiam Evodii dicentis: *Quomodo possum arbitrari carere istos libidine, qui pro his rebus digladiantur, quas possunt amittere inviti; aut si non possunt, quid opus est pro his usque ad hominis necem progredi?* Id confirmat ex quo si vita corporalis amitti potest, debet contemni, nec haberi in tali pretio, ut ejus intuitu frangatur æterna lex, quæ vult ut omnia sint ordinatissima, & proximus plusquam corruptibile corpus diligatur. *Quomodo enim* (ait) *apud eam legem sunt isti peccato liberi, qui pro his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt?* Idem corroborat cap. 15. ejusdem libri, ubi posteaquam docuit temporali vita utendum esse, non fruendum, ait: *Cum igitur eisdem rebus alius male, alius bene utatur, & eis quidem qui male amore inhæreat, atque implicetur, scilicet subditus eis rebus, quas sibi subditas esse oportebat, & ea bona sibi constituens, quibus ordinandis beneque tractandis ipse esse utique deberet bonum: ille autem qui recte his utitur, ostendat quidem bona esse, sed non sibi, non enim eum bonum melioremve faciunt, sed ab eo potius fiunt. Et ideo non eis amore conglutinetur, neque velut membra sui animi faciat, quod fit amando, ne cum resecari cœperint, eum cruciatu ac tabe fœdent, sed eis totus superferatur, & habere illa atque regere cum opus est paratus, & amittere, aut non habere paratior*. At qui pro libidine corporalis vitæ occidit aggressorem, temporali bono quod potest amitti hæret amore, & corpori conglutinatur; igitur corporali vita non utitur, sed fruitur, & caritatis ordinem pervertit. Hanc doctrinam tradit S. P. de Doctrina Ch. ut supra diximus; ideoque falluntur, qui putant illum retractasse quæ scripserat de libero arbitrio, tametsi hoc opus exornarat nondum sacra eruditione imbutus, in eoque plura inquirendo potius, quam definiendo tradiderat. Norisius, *Non est necesse*, inquit, *ut dicamus sanctum Doctorem priorem sententiam retractasse, cum præcipue ab scripto libro primo de libero arbitrio post triginta, & amplius annos libros retractationum scribens illam priorem sententiam non expungens, iterum approbasse censendus sit*. Male itaque de Norisio scribit Riccius pag. 307. *Falso dicit Augustinum eam retractasse, &c.*

Non latuit S. Thomam hæc Augustiniana doctrina; citata enim quæ-

quæstione 64. docet illicitum esse, *quod homo intendat occidere hominem ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem, qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro judicis pugnante contra latronem, quamvis etiam & isti peccent si privata libidine moveantur*. Si ergo privata libido reddit illicitam occisionem patratam ab eo, qui habet occidendi publicam anctoritatem; a fortiori damnabilem reddet cædem a privato homine illatam. Huc etiam spectat momentum, quo utitur Augustinus Triumphus; quia scilicet animam proximi plus tenemur diligere, quam corpus proprium, quod possumus amittere inviti; unde qui ne perdat temporalem vitam non consulit saluti animæ aggressoris, diligit semetipsum inordinate, ac pervertit ordinem dilectionis. Sunt ejusdem generis argumenta a Magistro Gavardi producta. Quibus responderi solet cum Soto lib. v. de Justitia, & jure q. 1. art. 8. exigere quidem caritatis præceptum, ut corporalem vitam pro incolumitate reipublicæ, & pro salute proximorum spirituali impendamus, at non quando ipsimet proximi sciunt se male agere, & possunt a monomachia, & infestatione cessare, nec cessant sua culpa; quippe necessum non sit ob aliorum voluntariam pervicaciam vitam profundere. At primo ex sententia Soti sequitur, quod nefas sit occidere etiam cum moderamine defensionis inculpatæ ebrium, aut amentem, quem probabiliter existimes non esse in gratia, eo quod per peccatum mortale inciderit in amentiam, vel ebrietatem; tunc enim invasor nescit se male agere: atque id arbitror inconcussum, & ex momento Augustini Triumphi legitime illatum; ut vidit etiam Florentius de Cocq Tom. 2. Tract. v. cap. 3. Præterea distinguendum est opus externum ab animi intentione: & licet non tenear ob furorem alterius vitam profundere; vitam tamen meam tueri debeo pacato rationis imperio, ob bonum reipublicæ, ob necessitatem familiæ, atque ut moriar cum majore probabilitate salutis, non motus illa cupiditate, inquit Norisius, qua ad sui defensionem etiam bruta impelluntur: non quod amor propriæ vitæ sit illicitus & brutalis, sed quia *motus naturæ sensitivæ*, in qua communicamus cum brutis, regi debet imperio rationis juxta ordinem caritatis, quæ præcipit ut magis diligatur anima proximi, quam corpus proprium, ut inquit in respons. ad 1. Triumphus.

Postremo peccare qui ira aggressorem prosternit, nec vitæ suæ defensionem, sed alterius mortem intendit, expresse docet ibidem sanctus Thomas, demonstratque lex naturæ, quæ nullum nobis in alterius vitam jus impertitur, nisi in casibus enumeratis pag. 70. quando nempe id postulat salus reipublicæ, justitiæ æquitas, bonumque præstantius. Atque hinc sequitur vix in praxi posse contingere, quando sine culpa occidatur aggressor. Enim vero fieri non potest, ut in prom-

ptu sit recta rationis consideratio, qua pacato imperio frenetur motus cupiditatis, nec animus vitæ temporali subjiciatur: ut ita repellatur injuria, ne ira & indignatione animus concitetur: ut *per accidens* tantum, non intentione occidentis prosternatur grassator. Quamobrem Theologi Augustinenses, nec non PP. S. Mauri in Notis ad Augustinianam Epistolam 47. negativam sententiam propugnant; illamque tradidit S. Ambrosius lib. III. de Off. cap. 4. num. 27. scribens: *Non videtur quod vir Christianus & justus, & sapiens quærere sibi vitam aliena morte debeat, utpote qui etiamsi in latronem armatum incidat ferientem referire non possit, ne dum salutem defendit, pietatem contaminet. De quo in Evangelii libris aperta, & evidens sententia est*, Reconde gladium tuum; omnis enim qui gladio percusserit, gladio ferietur. *Quis latro detestabilior, qui venerat ut Christum occideret? Sed noluit se Christus persecutorum defendi vulnere, qui voluit suo vulnere omnes sanare*. Ex hoc loco intelligitur, cur idem Ambrosius lib. I. cap. 36. commendaverit fortitudinem Moysi, qui non per accidens, sed datâ operâ percussit Aegyptium, quia scilicet non contaminavit pietatem, nec vitam sibi aliena morte quæsivit, sed quia præclara animi intentione, in qua prima vis fortitudinis, honestas, & illud πρέπον cernitur, ut inquit eodem cap. n. 181. studuit proximum eripere; quod non licet carnali affectu impellente, nec in illud, quod honestum ac decorum proponitur, intentione directâ. Quoniam vero occidere ex intentione non licet, nisi ordinata potestate; Moysen, quem Ambrosius defendit ex fortitudine animi ob quam non contaminavit pietatem, Augustinus scribens contra Faustum lib. 22. cap. 70. ait dedisse signa vitiosa magnæ fertilitatis, quia peregrinum fratrem non observato ordine potestatis inultum esse non pertulit, sed Quæst. 2. in Exodum etiam ex hoc capite excusat, quoniam videtur jam divinitus fuisse admonitum, dandam per ipsum salutem fratribus, ut colligitur ex cap. VII. Act. Atque ex his Augustini & Ambrosii sententiæ facile conciliantur.

DIFFICULTATUM ENODATIO.

At nunquam absque culpa occidi injustum vitæ aggressorem probant 1. ex quo *Non occides*, præceptum divinum sit, in quo nulla præsumi debet exceptio, nisi ipsa divina lege exprimatur. Quare S. P. Augustinus lib. 1. de Civit. Dei cap. 21. assignatis tribus capitibus, ex quibus occisor excusatur a culpa, quæ sunt, si bella Deo auctore gerantur, si occidatur iniquus publica potestate, & si aliquis seipsum interimat speciali instinctu, *His igitur exceptis*, inquit, *quos vel lex justa generaliter, vel ipse fons justitiæ Deus specialiter occidi jubet, quisquis hominem, vel seipsum, vel alium quemlibet occiderit homicidii*

dii crimine innectitur. Et lib. 22. contra Faustum cap. 10. *Ille utitur gladio male, qui nulla legitima potestate vel jubente, vel concedente in sanguinem alterius armatur*.

Respondemus illum, qui se cum moderamine inculpatæ tutelæ defensans interimit grassatorem, uti publica auctoritate; talem quippe occidi lex naturæ, lex divina, lex canonica, & lex civilis permittit, ideoque nisi violetur ordo caritatis, & nisi intendatur mors aggressoris ob concitationem iræ, & noxiam libidinem, qua vita proprii corporis præferatur spirituali proximorum saluti, damnari nequit occisor. Sane Augustinus in lib. 1. de Civitate Dei demonstrat, *nullam esse auctoritatem, quæ Christianis jus voluntariæ necis attribuat*; & contra Faustum loquitur de illo, qui cædem intentans *in sanguinem alterius armatur*. Non intentat vero mortem, non arrogat sibi jus voluntariæ necis, non armatur in alterius sanguinem qui intendit propriæ duntaxat vitæ conservationem, idque non affectu brutis communi, sed per rationis imperium directo. Eodem pacto explicatur quod scribit Epist. ad Publicolam, in qua prohibet ne quis adversus aggressorem armetur ut illum occidat, sive id faciat ulciscendi libidine, sive absque ordinata potestate, ut supra diximus: ideoque S. Thomas 2. 2. q. 64. art. 7. ad 1. ait: *Ad primum ergo dicendum, quod auctoritas Augustini intelligenda est in eo casu, quo quis intendit occidere hominem, ut seipsum a morte liberet*. Quoniam tamen vix percipi potest, quomodo in praxi non intendatur mors aggressoris, & animus superferatur vitæ corporali, quæ potest amitti; fatemur quoque vix contingere, ut iniquus aggressor absque culpa occidatur.

Præterea objicies. Prohibentur Christiani resistere malo, Matth. v. 39., & malum pro malo reddere, ad Rom. XII. 17. At quomodo non resistit malo, quomodo malum pro malo non reddit, qui invasorem mutilat, & obtruncat? Christus etiam Petro gladium in ejus defensionem evaginanti, Matth. XXVI. 52. inquit: *Converte gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium gladio peribunt*. Quæ autem justior esset occisio ea, quam pro Christi vita discipulus intentabat? Si ergo non licuit Petro gladio satellites coercere, nec licet cuilibet in sui, vel alterius defensionem alium percutere, & enecare. Hinc Ambrosius lib. x. in Lucam cap. 22. num. 53. Petri factum expendens scribit, quod referire licuit tantum *usque ad Evangelium*. Habet similia lib. III. de off. cap. 4. de quibus supra.

Respondemus his locis redargui tantum ulciscendi cupidinem, ut vidimus præcedenti cap. 18. alioquin nefas quoque esset Christianis bellum gerere, seipsos defendere, & iniquos hostes coercere, quod nullus dixerit, nisi heterodoxus. In Petro quid reprehendendum fuerit, paucis ostendam. Primò ad repellendos hostes gladio utendum non est, nisi prius adhibeatur ratio ac prudentia; hæc enim arma nobis natura dedit,

dedit, non rostra, non cornua, non ferarum ungues; ac Petrus non ratione ac prudentia, sed cæco amoris impetu ducebatur: quid enim adversus multitudinem solus poterat consequi tractando gladium? Id observat Victor Antiochenus in Catena Græcorum Possevini pag. 327. Deinde, quia sponte Dominus mortem subibat, & implendæ erant Scripturæ: quamobrem aliàs Petrum redarguerat Matth. XVI. 22. quum prædicente Domino futuram passionem, inquit Apostolus, *Absit a te, Domine*. Atque id observat Chrysostomus Hom. 84. in Matth. pag. edit. Commel. 327. Tandem impedienda non erat mors decreta pro humani generis redemptione, ut docet cit. lib. 3. de Offic. S. Ambrosius. Illa autem verba, *Omnes qui acceperint gladium gladio peribunt*, auctore ibidem Chrysostomo non ad Petrum spectant, sed *ad illorum, qui Christo insidiabantur, supplicium*: sive ad illos, qui mortem vel punitionem intentant absque legitima potestate, ut exponunt Lyranus Estius, & Menochius XIII. Volum. Bibliorum Max. pag. 312. Porro Ambrosius in Lucam ait quod non referire pertineat ad perfectionem Evangelii; atque id nullus negat. Ait enim: *Lex tamen referire non vetat, & ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis est, dicit, quasi licuerit usque ad Evangelium, ut sit in lege æquitatis eruditio, in Evangelio bonitatis perfectio*. Aut Ambrosius culpat *referire* absque præclara intentione animi, quod magis bonum est, præferentis: ob quam intentionem lib. 1. cap. 36. commendavit Moysis fortitudinem.

Insuper objicies: Ait Augustinus in 1. de lib. arbitrio cap. 5. demonstrantque Augustiniani Theologi, illum qui in sui defensionem occidit alterum, amore corpori conglutinari, & noxia moveri libidine. Producta sunt paullo supra testimonia Augustini, & Augustinensium argumenta.

Resp. nos neque ab Augustino, neque a nostratibus recedere: negamus tantum interesse noxiam libidinem, dum occisor non movetur ulciscendi cupidine, dum in sui defensionem vigilat pacato imperio rationis, dum non intentat aggressori mortem, & hæc accidit præter intentionem se defendentis: quod fatemur perraro in praxi contingere: Hinc S. Pater Epist. 153. alias 54. ad Macedonium inquit: *Cum homo ab homine occiditur, multum distat utrum fiat nocendi cupiditate, vel injuste aliquid auferendi, sicut fit ab inimico, sicut a latrone; an ulciscendi vel obediendi ordine, sicut a judice, sicut a carnifice; an evadendi, vel subveniendi necessitate, sicut interimitur latro a viatore, hostis a milite*. Eam ob rem Norisius, cui subscribimus, ait diversa Augustini effata componenda ex verbis S. Patris lib. 1. de lib. arb. cap. 5. *Potest ergo illi legi, quæ tuendorum civium causa vim hostilem eadem vi repelli jubet, sine libidine obtemperari*; ita ut occisio invasoris sit licita, si a noxia cupiditate sequestretur, uti sequestratur in milite, qui bonum Reipublicæ, & civium incolumitatem intendit, peccat tamen

men & ipse, *si privata libidine moveatur*, inquit sanctus Thomas.

Oppones 4. Peccare etiam qui occidit salutis suæ caussa scribit S. Basilius Epist. ad Amphilochium can. 8. 43. 55. S. Bernardus de Præcepto, & dispensat. cap. 7. n. 13, & de Nova milit. cap. 1. Sacri etiam Canones citati a Lupo de Opin. Probabili cap. 8. præsertim 28. in Append. ad capitul. Reginonis, indicunt pœnitentiam quadraginta dierum iis, qui Diaboli membra interficiunt, sine odii *meditatione, & se, suaque liberando*. Etiam S. Cyprianus Ep. 56., & 37. ait Christianis nefas esse occidere *nocentem*, & esse necessarium *occidi*.

Resp. His nos nequaquam urgeri, cum asseramus illicitam esse occisionem, qua mors aggressori intentatur, & quæritur vita corporis morte aliena, non ordinata caritate, sed noxia libidine. Deinde respondemus S. Basilium cit. canone 8. loqui de occisore, qui ensem, securim, aut alia instrumenta jaculando *satis præfetulit se animi perturbatione vitam homini non pepercisse*. Canon. 43. illum homicidam appellat, *qui prior percussit, sive ultus est*: & can. 55. inquit arcendos ab Ecclesia, qui absque ordinata potestate *se latronibus adversos objiciunt*. S. Bernardus priori in loco agit de homicidio voluntario, quod perpetratur necessitate quidem se defendendi; sed intendendo mortem aggressoris: nam pertractat de iis, qui libera voluntate legem transgrediuntur, atque ob diversum finem inquinantur graviori, aut leviori facinore. Ac de nova militia perstringit illam occisionem, *in qua occisor lethaliter peccat, & occisus æternaliter perit*: non peccat autem, qui cædem alteri non intentat, nec est voluntaria caussa damnationis, quam aggressor pervicacissime incurrit. In canone 28. Reginonis, primo pœnitentia indicitur iis, qui interficiunt latronem, cum possit comprehendi absque præda, deinde iis, qui sine odii meditatione interficiunt diaboli membra, voluntarie tamen occidunt pro vita corporali quos sciunt in æternum perire: atque in priori casu deest moderamen; in altero pervertitur caritatis ordo. Cyprianus denique pertractat de tempore persecutionis, quo fidei caussa debet quisque subire martyrium: quo sensu etiam Lucifer Calaritanus ait in libro ad Constantium, *Non occidere, sed occidi propter Dei filium docemur*.

Ultimo objicies: Si omnia jura permittunt, ut vis hostilis vi repellatur, si occisor furis nocturni est immunis a culpa, si ordine caritatis non tenemur magis alienæ vitæ, quam propriæ consulere: cur etiam non poterit occidi injustus aggressor mortem illi intentando, & dum nulla alia via est evadendi, etiam illius cor, aut jugulum armis petendo?

Resp. id sententia nostra esse illicitum, quoniam idem jus naturale, quod permittit ut vim vi repellamus, præscribit etiam ut vis sensuum, qua movemur ad propulsandam injuriam animo ulciscendi, repellatur vi rationis præcipientis ut ordo caritatis non pervertatur: quod

quod si vis rationis consequatur, dicimus licite aggressorem occidi. Affirmamus eo pacto non peccare qui pro familiæ suæ incolumitate occidit furem nocturnum nesciens num venerit ad occidendum aut furandum, si aliàs non succurrat consilium, ac ratio vitandi periculum; quoniam salus sui ipsius, uxoris, & filiorum præferenda est vitæ unius grassatoris. Eadem ratione asserimus prætermittendam non esse, ut inquit S. Thomas, moderatam defensionem *ad vitandam occisionem alterius, quia plus tenetur homo vitæ suæ providere, quam vitæ alienæ*: sed negamus posse occidere aggressorem ut seipsum defendat, illi mortem intentando; quia nefas est quærere vitam propriam morte aliena, quam supremus Judex juri suo, ac ordinatæ potestati, infligendam improbis reservavit. Postremo dicimus vitam proprii corporis diligendam; sed cum amitti possit, debeatque pro salute spirituali proximorum nostrorum contemni, ita servandam illam esse, ut hæc salus voluntate nostra non periclitetur: ut animum nostrum regat caritas, nec frangat ira, nec flectat noxia cupido: ut denique nos defendamus non tanquam bruta, quorum præstantius bonum est vita corporis, sed tanquam rationales homines, quorum summa felicitas est vita animæ. Hæc autem vita haberi nequit sine virtutum omnium nobilissima ac jucundissima, de qua hactenus disputavi, idest, CARITATE.

DE

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

LIBER VICESIMUS QUARTUS

In quo pertractatur de corporis, animique Oblectamentis.

Ix dum superiorem librum absolveram, & ecce VIII. Idus Februarias supremus Ecclesiæ Rector, Assertor Fidei, Justitiæ Vindex, literarum Patronus, & Decus Aetruriæ nostræ immortale, Clemens XII., ut definitum erat, naturæ concessit. Universam Urbem ejus munificentiâ amplissimis ædificiis, Capitolino Musæo, Fontium, Templorumque majestate, atque innumeris aliis vetustæ, ac novæ dignitatis monumentis ornatam acerbissima mors in luctum, mœroremque convertit. Parentatum illi quidem incruentis sacrorum ministrorum holocaustis, splendido funebrium pegmatum apparatu, excultis Epitaphistarum næniis, elaborata panegyri, Purpuratorum Patrum frequentia, magno populorum conventu, universorum denique precibus, atque lacrymis: sed hæc omnia neque potuerunt satis Demortui merita celebrare, neque viventium consolari dolorem. Quamobrem Ecclesiastica plebs optimo viduata Pastore, sanctissimoque orbata Magistro insistit quotidianis obsecrationibus, ut cælestis Sospitator, qui pollicitus est se nunquam nos orphanos derelicturum, Ecclesiæ suæ talem Sponsum exhibeat, in quo Clementis beneficentiam, religionem, pietatem, solicitudi-

citudinem, studiumque erga nos maximum experiamur. Nec aliquem futurum arbitror, qui ægro animo patiatur inhiberi hac de causa popularia Bacchanalium tripudia, & præcedentia Quadragesimale jejunium oblectamenta: in quibus licet servent nonnulli debitam moderationem, solet nihilominus multitudo, quæ semel concessis abutitur, vere bacchari, modum excedere, atque insanire. Quare de his proposui festivo quodam, lepidoque disserendi genere pertractare; ut nemo moleste ferat, si careat istiusmodi voluptatibus, eisque omnes utantur sobrie ac temperanter, si affluant: ii tandem qui nos patiuntur insipidos ineptosque disputatores, conditum aliquid profanâ eruditione delibent.

CAPUT I.

De Bacchanalium consuetudine.

QUo ergo tempore agendis Bacchanalibus dat operam, insanitque plebs Christianorum, contigit ut scribendo libros de humanis Officiis vim facultatemque meam exercerem. Ipsa temporis occasio me impulit, ut præcedentibus istum superadderem & argumento priorum non dissimilem, & morum institutioni percommodum, & rerum dicendarum lepore & venustate jucundum. Pertracto enim de oblectationibus, quarum causâ plura exercentur humanorum actuum officia, neque solas trado moralis Theologiæ præceptiones, verum etiam Veterum mores, & quædam insuavis disputationis condimenta. Primo autem loco de Bacchanalibus instituo sermonem.

Propositio I. Bacchanalium origo, & usus antiquus est, fuitque olim magnopere detestandus, & execrabilis.

Ipsum Bacchanalium nomen, institutio, auctor, & ritus propositionem commonstrant. I. *Bacchanalia* dicuntur, quasi Bacchi sacra: Bacchus vero nomen habet ἀπὸ τοῦ βαχεῖν, *incomposite vociferari*, aut ἀπὸ βακχεύω *furore agitor*. Appellatur & Liber a vino, quod liberat a tristitia: dum enim perpotatur immodice, *Tunc venit risus, tunc pauper cornua sumit*, inquit Ovidius. Dixere & Dionysium, quod fabulæ tradant infantem perductum ad antrum Nysæ, Semele matre a Jove compressa fulgure ac tonitru exanimata & extincta: atque ita a Deo Jove, & Nysa nympha Dionysii nomen derivatum est. Scribunt Poetæ & a Parcis immanibus cinctum anguibus, discerptumque a Titanibus. Cornibus taurinis Bacchi simulacra ornarunt Græci, quod cornu antiqui biberint; unde vini propinator dictus *Pincerna*. In altera manu thyrsum, in altera scyphum defert, insidetque vehi-

culo.

culo cum Pardis bijugibus. Hæc omnia vini, atque ebrietatis effecta, & ebriosi insaniam, furoremque demonstrant. De ipsius autem Bacchi obscœnitate & flagitiis vide Lactantium lib. 1. Institut. cap. x. Arnobium in v. pag. 72. Clementem Alexandr. in Admonit. ad Gentes, Commodianum Instruct. x11. & L. Gyraldum Ferrariensem Synt. v111. Deorum. Ab ipso ergo nomine Bacchi liquet Veterum Bacchanalia fuisse quædam sacra insanæ, & execrabilis superstitionis. II. Execrabiliora autem deprehenduntur, si dicamus, quinam fuerit Bacchanalium primus institutor & auctor. Constat enim ex Jul. Firmico de Errore Profan. Relig. cap. 6. hujusmodi auctorem fuisse Liberum Thebanorum Tyrannum, *ut mente captas nobiles feminas & libidinum ministras haberet, & scelerum*. Consentit Tacitus, qui lib. x1. Annal. cap. xxx1. scribit Messalinam ludicrum tale celebrasse, ut tegeret adulterium: & Livius, qui lib. 1x. dec. 1v. appellat Bacchanalia viam unicam corruptelæ. Obscœnissimum ergo auctorem habuere Bacchanalia, & obscœnitatis gratia fuerunt instituta. III. Ritus Bacchanalium quanta impudentia, & inverecundia, necnon flagitiosissimis verbis fuerit perniciosum ac turpe, narrat S. P. Augustinus lib. v11. de Civit. Dei cap. xx1. Sat est honestissimas matresfamilias palam perfecisse, quæ nec meretrix, si matronæ spectarent, facere poterat in theatro. Minus improba erant quæ narrat Blondus lib. 2. de Roma Triumphante, convenisse nudos viros cum nudatis omnia membra mulieribus, matronis, viduis, virginibus, veluti omne amisissent discrimen. Iidem pene ritus erant Madianitarum, & Moabitarum in cultu idoli *Beel-Phegor*, de quo Num. xxv. 3. & Psalm. cv. 28. Idem est enim Hebræis פער, ac Latinis, *aperire*, *exponere*, *denudare*: unde *Beel-phegor* idem est, ac Deus turpitudinis, quem φαλλὸν dixerunt, ut in caput 1x. Osee animadvertit D. Hieronymus, & quem in sacris Bacchi plostellis impositum circumferebant, ut citato loco Augustinus; cumque hoc turpissimum idolum colerent liquidis seminibus fructuumque liquoribus, hortis quoque custodiendis præficiebant. Itaque sive spectes Bacchanalium institutionem, sive auctorem ac finem sive denique celebrationem ac ritum, indubitatum est detestabiliora esse omnibus aliis oblectamentis. Atque hinc est, quod etiam Romanus Senatus non modo ab Urbe, sed ab universa Italia olim Bacchi sacra eliminavit, ut refert Tertull. cap. 6. Apologetici: Scythæ autem apud Herodotum lib. 1v. cap. 18. ea reprehenderunt tanquam insaniæ turpitudinem; & Phœnices hæc & consimilia deliramenta fieri patiebantur duntaxat in nemore posito in parte præalti montis, quò nemo honestus audebat accedere; inquit Eusebius lib. 111. de Vita Constantini.

Propositio II. Bacchanalia quomodo nunc celebrantur ab aliquibus, qui conniventia, & concessione Principum abutuntur, connumerari nequeunt inter honesta & licita oblectamenta.

citudinem, studiumque erga nos maximum experiamur. Nec aliquem futurum arbitror, qui ægro animo patiatur inhiberi hac de causa popularia Bacchanalium tripudia, & præcedentia Quadragesimale jejunium oblectamenta: in quibus licet servent nonnulli debitam moderationem, solet nihilominus multitudo, quæ semel concessis abutitur, vere bacchari, modum excedere, atque insanire. Quare de his proposui festivo quodam, lepidoque differendi genere pertractare; ut nemo moleste ferat, si careat istiusmodi voluptatibus, eisque omnes utantur sobrie ac temperanter, si affluant: ii tandem qui nos patiuntur insipidos ineptosque disputatores, conditum aliquid profanâ eruditione delibent.

CAPUT I.

De Bacchanalium consuetudine.

QUo ergo tempore agendis Bacchanalibus dat operam, insanitque plebs Christianorum, contigit ut scribendo libros de humanis Officiis vim facultatemque meam exercerem. Ipsa temporis occasio me impulit, ut præcedentibus istum superadderem & argumento priorum non dissimilem, & morum institutioni percommodum, & rerum dicendarum lepore & venustate jucundum. Pertracto enim de oblectationibus, quarum causâ plura exercentur humanorum actuum officia, neque solas trado moralis Theologiæ præceptiones, verum etiam Veterum mores, & quædam insuavis disputationis condimenta. Primo autem loco de Bacchanalibus instituo sermonem.

Propositio I. Bacchanalium origo, & usus antiquus est, fuitque olim magnopere detestandus, & execrabilis.

Ipsum Bacchanalium nomen, institutio, auctor, & ritus propositionem commonstrant. I. *Bacchanalia* dicuntur, quasi Bacchi sacra: Bacchus vero nomen habet ἀπὸ τοῦ βαχεῖν, *incomposite vociferari*, aut ἀπὸ βακχεύω *furore agitor*. Appellatur & Liber a vino, quod liberat a tristitia: dum enim perpotatur immodice, *Tunc venit risus, tunc pauper cornua sumit*, inquit Ovidius. Dixere & Dionysium, quod fabulæ tradant infantem perductum ad antrum Nysæ, Semele matre a Jove compressa fulgure ac tonitru exanimata & extincta: atque ita a Deo Jove, & Nysa nympha Dionysii nomen derivatum est. Scribunt Poetæ & a Parcis immanibus cinctum anguibus, discerptumque a Titanibus. Cornibus taurinis Bacchi simulacra ornarunt Græci, quod *cornu* antiqui biberint; unde vini propinator dictus *Pincerna*. In altera manu thyrsum, in altera scyphum defert, insidetque vehiculo.

culo cum Pardis bijugibus. Hæc omnia vini, atque ebrietatis effecta, & ebriosi insaniam, furoremque demonstrant. De ipsius autem Bacchi obscœnitate & flagitiis vide Lactantium lib. I. Institut. cap. X. Arnobium in V. pag. 72. Clementem Alexandr. in Admonit. ad Gentes, Commodianum Instruct. XII. & L. Gyraldum Ferrariensem Synt. VIII. Deorum. Ab ipso ergo nomine Bacchi liquet Veterum Bacchanalia fuisse quædam sacra insanæ, & execrabilis superstitionis. II. Execrabiliora autem deprehenduntur, si dicamus, quinam fuerit Bacchanalium primus institutor & auctor. Constat enim ex Jul. Firmico de Errore Profan. Relig. cap. 6. hujusmodi auctorem fuisse Liberum Thebanorum Tyrannum, *ut mente captas nobiles feminas & libidinum ministras haberet, & scelerum*. Consentit Tacitus, qui lib. XI. Annal. cap. XXXI. scribit Messalinam ludicrum tale celebrasse, ut tegeret adulterium: & Livius, qui lib. IX. dec. IV. appellat Bacchanalia viam unicam corruptelæ. Obscœnissimum ergo auctorem habuere Bacchanalia, & obscœnitatis gratia fuerunt instituta. III. Ritus Bacchanalium quanta impudentia, & inverecundia, necnon flagitiosissimis verbis fuerit perniciosum ac turpe, narrat S. P. Augustinus lib. VII. de Civit. Dei cap. XXI. Sat est honestissimas matresfamilias palam perfecisse, quæ nec meretrix, si matronæ spectarent, facere poterat in theatro. Minus improba erant quæ narrat Blondus lib. 2. de Roma Triumphante, convenisse nudos viros cum nudatis omnia membra mulieribus, matronis, viduis, virginibus, veluti omne amisissent discrimen. Iidem pene ritus erant Madianitarum, & Moabitarum in cultu idoli *Beel-Phegor*, de quo Num. XXV. 3. & Psalm. CV. 28. Idem est enim Hebræis פעד, ac Latinis, *aperire*, *exponere*, *denudare*: unde *Beel-phegor* idem est, ac Deus turpitudinis, quem πρίαπον dixerunt, ut in caput IX. Osee animadvertit D. Hieronymus, & quem in sacris Bacchi plostellis impositum circumferebant, ut citato loco Augustinus; cumque hoc turpissimum idolum colerent liquidis seminibus fructuumque liquoribus, hortis quoque custodiendis præficiebant. Itaque sive spectes Bacchanalium institutionem, sive auctorem ac finem sive denique celebrationem ac ritum, indubitatum est detestabiliora esse omnibus aliis oblectamentis. Atque hinc est, quod etiam Romanus Senatus non modo ab Urbe, sed ab universa Italia olim Bacchi sacra eliminavit, ut refert Tertull. cap. 6. Apologetici: Scythæ autem apud Herodotum lib. IV. cap. 18. ea reprehenderunt tanquam insaniæ turpitudinem; & Phœnices hæc & consimilia deliramenta fieri patiebantur duntaxat in nemore posito in parte præalti montis, quò nemo honestus audebat accedere; inquit Eusebius lib. III. de Vita Constantini.

PROPOSITIO II. Bacchanalia quomodo nunc celebrantur ab aliquibus, qui conniventia, & concessione Principum abutuntur, connumerari nequeunt inter honestâ & licita oblectamenta.

Si enim superstitiosæ idololatriæ ritus, & nefariam illam turpitudinem sacrorum Liberi prætermittimus: hæc Bacchanalia licentiam longe superant antiquorum. 1. Primo id comprobat hodiernus usus personarum, sive larvarum. Primus personarum usus fuit in Scenis auctoribus Cincio, & Falisco, ut scribit M. A. Muretus in Præf. ad Terentium. Caussam vero profert Satyra IV. Horatius, ut personati actores majori libertate recitarent,

Si quis erat dignus describi, qui malus, aut fur,
Qui mœchusve foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus.

Priori ergo Bacchantium ætate personati improbos notabant: nunc in bonos æque ac malos obloquuntur, & absque fabularum venustate jaciunt in singulos dicteria. Imo in Theatris proprio vultu, & perfricata fronte conviciatores bacchantur. Extra scenas autem, nunc quoque, ut canit in 2. Georgicon Virgilius,

Versibus incomptis ludunt, risuque soluto,
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis.

Retinet ergo hac in parte præsens consuetudo veterum Bacchanalium deformitatem. II. Quod mulieres incedant virili habitu, virique muliebri, dicitur Deut. XXII. 5. *res abominabilis apud Deum*. R. Maimonides scribit hanc sexus permutationem institutam in honorem Martis, ac Veneris: & quidem Veneri in Cypro viros sacrificasse in veste muliebri, & mulieres in virili veste, scribit etiam Servius in II. Aen. Verum idolorum cultu sublato, adhuc jure clamat Satyricus:

Quem præstare potest mulier larvata pudorem,
Quæ fugit a sexu?

III. In comœdiis, choreis, conviviis, ludisque etiam nunc laxari, ut in perantiquis Bacchanalibus, intemperantiam atque libidinem res per se loquitur, nec non evincit veritas proximis capitibus declaranda. IV. Quamquam usus Bacchanalium innumeris flagitiis minime redderetur illicitus; non deberet Christianus, eo tempore, quo Ecclesia deponit vestimenta jucunditatis, atque ad pœnitentiam invitat, quod in Dominica Septuagesimæ, & sequentibus præstat, crapulæ & Veneri turpiter indulgere; maxime, quod Catholicis Romanis solent hoc præsertim crimen Novatores objectare. Neque enim sufficientem excusationem præbet proximum Quadragesimale jejunium: quippe ad istud nequit parari aditus per temulentiam, quomodo ad justitiam non devenitur per fraudem, neque ad sobrietatem per lasciviam; ut docet Hom. 1. de laud. Jejunii Magnus Basilius.

Propositio III. Excedens, atque immoderata Bacchanalium voluptas, quamvis expers pervetustæ malitiæ, Christiano homine, etiam quà rationali duntaxat, indigna est.

Quantum ad Christianum, nulla est difficultas: quippe illum non latet,

latet, Ecclesiasten asserere cap. II. 11. *Vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem animi*. Novit insuper terrenas voluptates fluxas esse, & comparari aquæ, de qua legitur Joannis IV. 13. *Omnis, qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum*. In quem locum Augustinus Tractatu in Joan. XV. *Quid est* (inquit) *qui biberit de aqua hac, sitiet iterum? Et verum est secundum hanc aquam: & verum est, secundum quod significat illa aqua. Etenim aqua in puteo voluptas sæculi est in profunditate tenebrosa. Hinc eam hauriunt homines hydria cupiditatum*. Præterea Fidelis credit repromissam sempiternam felicitatem lugentibus, abnegantibus semetipsos, crucemque ferentibus. Haud ignorat se peregrinari a Domino, iter suum dæmones quasi latrunculos obsidere, instare undique pericula, occasiones peccandi, mortem, incertum exitum, atque exitium irreparabile. Etiam fide destitutus experitur 1. inanium voluptatum amatores substantiam ac bona temporalia dilapidare, ut de luxurioso adolescente narrat Lucas cap. XV. 2. afficere semetipsos ignominia quemadmodum de Salomone legimus Ecclesiastici XLVII. 22. 3. in ipsa voluptatum consecutione sentire excruciantem ægritudinem, laboremque molestum. *Vacat enim* (inquit Seneca) *pudicitia, libido occupatissima est: omnium virtutum tutela facilior, vitia magno coluntur*. 4. Cum in recte factis abeat labor, & maneat honestas, in voluptatibus transit delectatio, & remanet turpitudo. Tandem, ut in Proverbio est, *extrema gaudii luctus occupat*: atque ut ajebat Boetius:

> *Habet omnis hoc voluptas,*
> *Stimulis agit fruentes.*

Ipsa itaque humana ratio, ipsumque experimentum demonstrant quam perniciosum sit voluptate nimia gestire.

CAPUT II.

De Theatris, & Comœdiis.

POSTEAQUAM noxias Bacchanalium voluptates generali oratione perstrinximus, operæ pretium est illas expendere, quæ ex Theatrorum frequentia percipiuntur.

PROPOSITIO I. Major interdum apparet luxus & insaniens libido in quibusdam hodiernis Theatris, quam in iis, quæ primum in cultum Veneris instituere Gentiles.

Demonstr. 1. ex Theatri structura. Athenienses non aliud, quam ligneum erigebant, ut illud transactis diebus spectaculorum statim dissolverent: atque hinc apud Hesychium Theatra appellantur *lignea tabulata*. Idem servatum est Romæ, antequam saxeum construeret Q. Gallus: unde Ausonius de ludo Sapientum inquit:

Aedi-

Aedilis olim scenam tabulatam dabat,
Subito excitatam, nulla mole saxea.

Nuda ut plurimum erant, & sine tecto; ideoque Chrysostomus hom. IV. in Esaiam ait: *Sudant in Theatro, nudo capite solis ardorem excipiunt, ut fiant captivi mortis, & scorti mancipia*. Scenæ, quamquam Muræna posuit elegantissimam, & argenteam, fuere a principio arborum rami cum frondibus, & corymbis. Servius,

Illic quas tulerat numerosa palatia frondes
Simpliciter posita scena sine arte fuit.

Compara nunc, Lector, cum his moles Theatricas in urbibus nostris erectas, picturis ornatas, undique cinctas, & coopertas, & quotannis scenas, & orchestras dispendio maximo renovatas. II. Ex subselliis, eorumque dispositione. Ex quo enim spectatores sedere cœperunt, cum antiquitus starent, Athenis Senatoribus destinatus fuerat locus dictus Buleuticus, tum ceteris servato ordine, ita ut mulierum, & virorum, auctore Aristophane in Avibus, sedes fuerint semper divisæ. Atque mulieres & hospites spectabant circa alnum sedentes, in loco scilicet Theatrorum remotissimo. Romæ pariter stabant Senatores in Orchestra primisque subselliis, tum cives, & alii dispositi, & a mulieribus separati. Quanto ergo sunt Christianorum Theatra detestabiliora veteribus, cum in istis confuse sedeant viri ac mulieres, proci & puellæ, nobiles ac plebei? III. Ex facta Actoribus Scenicis donatione. Quinque enim denarios singulis tantum distributos liquet ex Epistola Senecæ LXXXI. Cum autem Tiberius munerum corrupisset impensas, Marcus Antonius statuit, ut Scenici nonnisi quinos aureos acciperent. Nunc vero Cantoribus, & cantantibus feminis, quingentorum saltem aureorum munera scenica donatione tribuuntur; quæ certum est subripi ex debita pauperibus eleemosyna. IV. Ex Histrionum ornatu. Tragici quippe prodibant capite gibbero & personato, deferebantque cothurnos, vestemque talarem, Syrmam dictam: de quo ornatu plura lib. I. de Theatro Bulengerus. Comicorum vero intorta pallia, exiguos amictus, chlamydesque describunt Donatus, & Muretus, exhibentque figuris æneis Comœdiæ Terentii Romanis typis nuper impressæ. At Scenici Actores qualem modo non ostentant vanitatem, immodestiam, luxuriam, obscœnitatem? V. Ex feminis, quæ modo cum viris theatra conscendunt: quod nunquam passi sunt Romani, vel Græci, ut sancta permotus indignatione scribit n. XVII. de Comœdia doctissimus Bossuetius. VI. Ex pretio tandem a Spectatoribus oblato. Solon tres tantum drachmas solvendas decrevit. Scholiastes Aristophanis, *Spectavi* (inquit) *duos obulos ferens*. Ut spectarent pauperes, obuli hi duo viritim accipiebantur de ærario. Jam vero ut luxuriose omnia dilapidentur, nummus saltem aureus solvendus est. Quic-

Quicquid igitur ad Theatrum spectat, undique majorem redolet, quam apud veteres, improbitatem.

Propositio II. Comparatione antiquarum despiciendæ magis sunt nonnullæ Comœdiæ recentiores.

Nihil aliud erat Comœdia vetus, quam hymnus, aut carmen in honorem Divorum, ad cujus exemplum conscripta traditur ab Homero Odyssæa: ideoque non male Florentinus Dantes editum a se Etruscum Carmen elegantissimum inscripsit *divinam Comœdiam*. Huic comœdiæ veteri quis ausit incomptas theatricasque fabulas comparare? Fertur primus omnium Aeschylus pro uno histriones tres posuisse: parvus adhuc numerus, & absque feminis; quod sane Comicorum nostrorum multitudini, sexusque discrimini nota est dedecoris, & infamiæ. Adinventa posthac poemata Dramatica, Tragicum, Comicum, Satyricum, & Mimicum: & Tragœdiam dicitur invenisse Thespis, atque Syracusis excoluisse Epicharmus, Romæ autem Livius Andronicus, omnium primi. Finis quidem horum voluptas: sed non alia, quam parit sermo *constans rythmo, harmonia, & numero*, inquit Aristoteles de Arte Poetica capite 6. Nunc voluptatem Scenici excitant verborum improprietate ac turpitudine, impudico Corporis gestu, ornatu vestium immodico, & moribus debacchantium. Liberior quidem sermo in aliis a Tragœdia Carminibus, sed incredibile dictu, verum tamen! honestior Thais, & Bacchis Terentiana, quam Corisca, & Dorinda Guarini. In antiquis Comœdiis etsi aliquando acclamatum; plausum vix expleto opere captabant Actores: eratque id, ut Quintilianus scribit, pars Epilogi. Absolvebatur enim fabula, ut in Truculento Plauti, versu, *Spectatores bene valete, plaudite, exurgite*; aut in Eunucho, vel Phormione Terentii, his verbis, *Vos valete, & plaudite*; aut consimilibus aliis. Plena nunc omnia strepitu, cachinnatione, risuque soluto. Etiam profano decore expoliata est Comœdia recens: in qua invenies Catastrophen in Protasi, nec distinguere vales motoriam a stataria: nec servatum præceptum Horatii in Arte,

Versibus ornari Tragicis res comica non vult:

imo nec alterum,

Neve minor quinto, neve sit productior, actu.

Doctis itaque ob dramata incompta ac spinosa, sciolis propter plebis cachinnos atque tumultus, cunctisque ob verborum Actorumque licentiam, novæ magis, quam antiquæ Comœdiæ, sunt fugiendæ.

Propositio III. Histriones inverecundi, aliique inhonestæ Comœdiæ actores sunt hominum iniquissimi, & infamia notandi.

Probatur I. ex VIII. libro Apostolicarum Constit. cap. 32. *Scenicorum si quis accedat vir, sive femina, vel auriga, vel gladiator, vel stadii cursor, vel lanista seu ludorum curator, vel Olympicus, vel Cho-*

Choraules, vel Citharista, vel Lyristes, vel saltationem ostentans, hi aut finem faciant, aut rejiciantur. II. Tertullianus cap. XXII. de Spectaculis, ait: *Etenim ipsi actores, & administratores spectaculorum, quadriganos, Scenicos, Xysticos, Arenarios illos amantissimos, quibus viri animas, feminæ, aut illi etiam, corpora sua substernunt, propter quos in ea committunt, quæ reprehendunt ex eadem arte, quam magni faciunt, deponunt, imo manifeste damnant ignominia & capitis minutione, arcentes curia, rostris, senatu, equite, ceterisque honoribus omnibus, simul ac ornamentis quibusdam*. III. Augustinus lib. II. de Civit. D. cap. XIII. in hujus rei confirmationem recitat verba Scipionis apud Tullium de Republica, *Cum artem ludicram, scenamque totam in probro ducerent, genus id hominum non modo honore civium reliquorum carere, sed etiam tribu moveri notatione censoria voluerunt.* Excipiebantur tamen ab hac lege Actores Attellanarum, quæ erant fabulæ severiores ad memoriam revocantes priscam Italicam disciplinam. Quamobrem & nos insectamur tantummodo Comœdias turpes, atque inhonestas. IV. D. l. 2. de iis, qui notantur infamia habetur: *Infamia notatur qui artis ludicræ, pronuntiandique causa in scenam prodierit*: necnon l. 2. §. ultimo ibi inquit Ulpianus, *Qui in scenam prodierit, infamis est*. Legite etiam Cyprianum Epistola 61. Hieronymum in Hilarione, Novellam Justiniani XXII., Genettum ad VI. Præceptum, Natalem Alexandrum lib. IV. in Decalogum Reg. XV. & Christianum Lupum ad Canonem LXII. Trullanum.

PROPOSITIO IV. Ingredientes Theatrum, ludicramque scenam spectantes peccant gravissime, nisi Comœdia, quod raro contingit, sit honestissima.

Rationem profert Lactantius lib. VI. Institut. c. 20. scribens: *In Scenis nescio an sit corruptela vitiosior; nam Scenicæ fabulæ de stupris virginum loquuntur, aut amoribus meretricum, & quo magis sunt eloquentes qui flagitia illa finxerunt, eo magis sententiarum elegantiam suadent, & facilius inhærent audientium memoriæ versus numerosi & ornati*. Tertullianus pariter citato libro de Spectaculis appellat Theatra *Veneris sacrarium*, & adinventa scribit *ad stuprum, vagamque licentiam*. Exclamat Cyprianus in Epistola ad Donatum: *Adhuc deinde morum quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum histrionicis gestibus inquinari!* Tonant consimili voce Patres reliqui. Nec Patres tantum: etiam Petrarcha dialogo XXX. Bulengerus ipse citato superius libro, & Hæretici atque Catholici uno ore. Extant Canones arcentes Theatricos a fidelium communione, quod in Spectatorum animis illicitam pariant delectationem, ut V. Synodi, I. Arelatensis, & Apostolicæ Constitutiones paullo supra productæ. Quid plura? Imperatoriæ leges statuunt gravissimam esse caussam repudii, si conjuges viris invitis & prohibentibus intersint *vel Circensibus*,

sibus, vel Theatralibus ludis, vel arenarum spectaculis, ut liquet ex L. *Consensu*, C. De repudiandis mulieribus.

Quod vero vix possit contingere, ut Scenica Opera ad noxias voluptates non præbeant incitamenta; constat primum ex eo, quod nullum careat versu aliquo amatorio, illumque poetæ cantantium affectibus, desinentibus vocibus, & jucundiori sono debeant accomodare, ut de Comœdiis Lulli scribit n. III. Clarissimus Bossuetius. Ac præterea solent Cantores Scenarum exsecti simul cum feminis commorari, ac non semel turpi consuetudine implicati verba quoque, si qua sunt, illibata cantus modulatione, suspiriis, voluptaria compositione, atque indecentia habitus labefactare. Præterea Scenica ipsa matrimonia quid sunt aliud, nisi inditæ concupiscentiæ fomenta spectatoribus oculos in scenam conjicientibus? quam concupiscentiam ut Sponsorum connubia frenarent, matrimonia serio peracta sunt instituta, addito postmodum solemni ritu cum Ecclesiæ benedictione. Ad hæc insectantur Scenici aut maritorum zelotypiam, aut aversionem puellarum, aut rigidam solitudinem: unde paullatim disponuntur mariti ad morem gerendum uxori, virgines ad obsequendum amatoribus, religiosiores homines ad convictum, atque societatem quamlibet frequentandam. Quid insuper efficiunt Mimici, Satyrici, joculatores, servi, ancillæ, & parasiti scenarum, nisi forte complures docent, quo pacto derideant, mordeant, decipiant, supplantent? Ipsæ denique simulationes, in quibus agendis celebris Comicus Molier indutus personam ægroti mortali ac repentino eventu decubuit, ut refert idem Bossuet n. v., nihil sunt aliud, quam inanis ostentationis, & detestandæ hypocrysis documenta. Atque hæc sunt honestissimarum comœdiarum condimenta salubriora. Videsis quo loco habendæ sint reliquæ. Prætermitto Festorum profanationes; compertum est enim Comœdiarum spectatores unam vix horam dare divino cultui, noctis vero dimidium spectaculis.

Adversus prædicta opponi solet I. quod S. Thomas 2. 2. q. 169. art. 2. doceat officium Histrionum non esse per se illicitum. II. Scenicas Actiones in nullo Evangelici voluminis textu reprehendi. III. Quæ in Scenis aguntur, non vera esse, sed apparentia. IV. Nihil esse quod improbis nequeat exhibere nequitiæ argumentum, ut in 2. Tristium ajebat Ovidius,

Omnia perversas possunt corrumpere mentes.

Quinto demum aliquam concedendam esse unicuique voluptatem.

Ad primum autem respondent Natalis Alex. citato lib. IV. Decal. Reg. XV. & Jacobus Bossuet de Comœdia n. XXIII. a Divo Thoma usurpatum vocabulum *Histrionis*. ampla significatione ad homines, qui honestis facetiis delectationem pariunt, designandos. Ad alterum num. XX. idem Bossuet respondet, neque in Evangelio expresse damnari

ludos Gladiatorum, & atratas sanguine in Amphitheatris pugnas: Christum Israelitis potissimum verba facere, eorumque laudem esse maximam nulla excitasse theatra: damnari demum illecebras & invitamenta libidinum ubicunque reprehenditur concupiscentia. Ad tertium vero respondet Joannes Chrysostomus hom. VI. in Matth. etiam simulatione plurimos blande allectari. Ad proximum dico non esse morum regulam pulsum in exsilium ob ludicra carmina Poetam: neminem posse probare quæ idem addit:

Nec tamen est facinus versus evolvere molles,
Multa licet castæ non facienda legant.

Ovidium ipsum hanc præmittere confessionem,

Ut tamen hoc fatear; ludi quoque somnia præbent
Nequitiæ.

Ad ultimum esto responsum: Delectari fas est, sed servata regula, quam Epistola IX. tradit Ausonius,

Salva mihi Veterum maneat dum regula morum.

CAPUT III.

De facie histrionica, personis, larvis, & feminei sexus imitatione.

TAMETSI quædam de personatis attigi secunda propositione I. Capitis, postulant licentia, & abusus, ut propriis thesibus aliqua edisseram.

PROPOSITIO I. In personis, larvisque penes nonnullos improbos immoderatior est ætate nostra, quam regnante superstitione, luxuries.

Antequam facies fictas, sive personas pro scenicis ludis excogitasset Aeschylus dictus ab Horatio in Arte Poet. *Personæ, pallæque repertor honestæ*, consueverunt histriones vultum minio tantum ac fecibus oblinire: nec in agendis triumphis usus alius personarum, præter factas thriis, idest, ficulneis foliis, a quibus derivatum *Triumphi* nomen scribit in Diocletiano Zonaras. Motum arbitror a Dæmone primum adversus pudicitiam personarum inventione bellum, unde consultum Geneseos III.7. Adæ, uxorisque pudori. Cum ista tamen tam simplici consuetudine personatorum, arbitror neminem intemperantiam, & usum præsentis temporis collaturum; præcellit enim harum personarum nequitia non modo ficulneas illas, verum etiam quas Aeschylus, aliique veterum usurparunt. I. Id ex antiquarum usu & institutione probatur. Non alia ratione personas primus auctor invenit, nisi ut os contectum undique sonitus ederet claros, atque canoros, ut scribit Gellius lib. V. cap. VII., commonstratque forma earumdem. At

ab hoc

ab hoc fine aberrant novæ, quæ sunt derisionis, libertatis, insanientisque libidinis administræ. II. Comprobatur ex facierum similitudine. Fingebantur enim veteres ad risum quidem accomodatæ, propter quod personati dicebantur *gumiæ*, aut *manduci*, quæ nomina occurrunt apud Plautum, Juvenalem, & Lucilium, designantque personas distortas, oribusque deformes: erantque terriculamenta puerorum, unde Martialis ait in Epigrammate 176. lib. 14. *Quæ tu derides, hæc timet ora puer*. Hinc & *Larvæ* dictæ a *Laribus*, foco scilicet, & vaporario. Cautum tamen ne alicui ex principibus viderentur adsimiles, tunc enim in certum discrimen capitis venissent poeta, & actores. Nunc vero tanta personati incedunt licentia, ut cujusque ordinis hominum assumant imagines, parumque abest, quin sacros quoque habitus ferant in hippodromo, atque in ambitu platearum. III. Personis ipsis curarunt Ethnici insinuare nostræ mortalitatis memoriam: consueverunt enim ponere in cœnaculis larvam, quæ varie vertebris & articulis flecteretur, hoc prolato disticho:

Heu, heu, nos miseros, quam totus homuncio nil est!
Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Nunc autem larvis exultant juvenes, mortisque imagine tristique senecta quasi non morituri bacchantur. Atque ideo in ipsorum fronte instituit Ecclesia cinerem spargere, sententia resolutionis in pulverem singulis repetita. Ita juremerito larvas Christianorum dixi idololatrarum personis turpes magis & inquinatas.

Propositio II. Detestabile est, mulieres habitu virorum personatas incedere, & vicissim viros vestimentis mulierum.

Hæc argumenta in hanc rem congessere Theologi. I. Depromitur ex capite superius citato Deuteronomii, in quo legitur: *Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste fœminea: abominabilis enim apud Deum est, qui facit hæc*. Quod non solum videtur præceptum ob idololatriam, cujus gratia diximus excogitatam vestium commutationem; sed etiam, quod res sit per se turpis & inhonesta, cum ibidem præscribantur quæ pietati, & rationi conveniunt. II. Petitur ex antiquo Canone Bracharensi: *Si quis faciem suam trasmutaverit in habitu mulierum, & mulier in habitu virili, emendatione pollicita, tres annos pœniteat*. Et ex Canone XIII. Gangrensi: *Si qua mulier propter eam, quæ existimetur pietatis exercitationem vestem mutet, & pro solita veste muliebri virilem sumat, anathema sit*. Hoc tamen Canone minime privantur fidelium communione personati viri, aut fœminæ, ut scribit Nat. Alex. citato lib. IV. Reg. XII. Nam ferit anathemate mulieres, quæ assumpto habitu virili putabant se justificari, ut prave docuerat Armenus quidam Episcopus: quod liquet ex verbis, & observatum a Lupo in Schol. ad LXII. Trullanum. Reprehendit tamen Canon Gangrensis cum perverso illo fine vestium commutatio-

nem, & profertur a Theologis, nec non C. *Si qua mulier*, dist. xxx. III. Sequitur argumentum ab auctoritate Patrum, qui docent ipsam abhorrere naturam, si homo mulieris speciem adsumat. Ita nempe tradunt Ambrosius Ep. LXIX. Hieronymus Ep. VIII. & XXII. Petrus Chrysologus Serm. CLV. aliique magno numero laudati a Theologis, atque a Joan. Fabricio, & Alberico Gentili, qui plura de hoc argumento scripserunt.

Vulgaribus istis addamus aliqua. Ac primum sit ab antiquiori hujus mutationis vestimentorum institutione. Dictum supra factam in cultum Martis, ac Veneris. Mulieres togis prætextatis indutæ sacrificabant in Sacello Mutini, quem Mutunum appellat Lactantius lib. I. Instit. c. XX. Adsumebant pariter virilem habitum Ludis Megalensibus, idest, a die ante nonas Aprilis usque ad v. Junii, in honorem Matris magnæ. Etiam Antistes Herculis stolam muliebrem induebat, auctore Plutarcho Græcarum QQ. LVIII. Est ergo incessus mulierum in veste virili superstitionis, & idololatriæ purum putum vestigium: & quamvis non exerceatur modò cum idololatrico cultu, singularis saltem dementia. Addo præterea profanorum Auctorum testimonia. Philo de Fort. *Voluit lex* (inquit) *virum in vestitu, se ut virum gerere, longe submovens tam effeminatos viros, tum plus æquo viriles fœminas:* Josephus sub finem IV. libri Orig. *Cavete autem, ut neque mulier habitu virili utatur, neque vir stola muliebri*. Zeno apud Laertium in ejus vita magnopere vituperatur, quod præceperit promiscuum usum vestimentorum. Columella lib. I. affirmat se mirari gestus effeminatorum, quod a natura sexum viris denegatum muliebri motu mentiantur. Sed plura de his illustris Scriptor Albericus Gentilis de Act. & Spect. Fabularum cap. v. Postremo: quænam hujusmodi vestimentorum prudens caussa? Quænam honesta delectatio? Qualis in hac permutatione forma decoris? Recte Poeta, etsi alias polluti oris, Fastorum VI.

Cur vagus incedat tota Tibicen in urbe?
Quid sibi personæ, quid toga picta volunt?

Oppones I. adhiberi has personas lætitiæ caussa, non superstitionis, ideoque non sacrilegium esse, sed jocum. II. Etiam Meletium Antiochenum antistitem pagani Sacerdotis filium indutum fœminea veste paterno subtraxisse furori. III. Virgines quoque integerrimas vixisse cum Cœnobitis assumpto habitu Monachorum. Vide citato loco Christianum Lupum.

Respondet ad I. S. Petrus Chrysologus: *Erras, homo, non sunt hæc ludicra, sunt crimina. Quis de impietate ludit, de sacrilegio quis jocatur? Tyrannus est, tyranni habitum qui præsumit. Imaginem Dei portare noluit, qui Idoli voluerit portare personam*. Alterum diluitur dicendo factum Meletii pueri periculo excusari: nec reprehendi quæ fiunt caussa religionis, aut caritatis, sed quæ patrantur immodice, in-

intempestive, licenter. Respondeo ad ultimum, in Theodora, aliisque fœminis, quæ dicuntur Monachorum induisse cucullum, mirari nos extraordinariam vocationem, severam pudicitiæ custodiam, exemplum rarum, & singulare; quæ in personatis desiderantur: atque his libenter largimur commutandas vestes, si vitæ, pudorisque immineat periculum; damus, ut imitentur Achillem, qui hortante matre adsumpsit speciem fœmineam ad fatum Trojæ vitandum; de quo Ovidius in Arte:

Turpe, nisi hoc matris precibus tribuisset Achilles.

CAPUT IV.

De Choreis, Saltatoribus, & Funambulis.

CONSEQUITUR, ut quarto loco dicamus de tripudiis, quæ corporis motu saltuque peraguntur, & quibus florens ætas nonpaullum oblectatur, & ducitur.

PROPOSITIO I. Saltationes, quarum in sacris literis fit mentio, damnant quamplures præsentium chorearum abusus.

Occurrit primo commemoranda soror Mosis Maria ductrix fœminei chori, de qua Exodi xv. 20: *Sumpsit ergo Maria prophetissa soror Aaron tympanum in manu sua: egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis, & choris.* Porro in hoc tripudio habetur finis laudis, & jubilatio pro soluta populi captivitate: quo fine carent adolescentularum nostrarum choreæ. Deinde mulieres plaudebant hymno, & saltu seorsim a choro virorum, ut colligitur ex textu, & adnotavit Philo in primo libro de Vita Moysi; saltant vero nostrates cum viris, junctis palmis, brachiisque quandoque implicatis. Ducebat præterea choros puellarum soror principis: eamque reliquæ prosequebantur, cum sint modo in saltatione ductrices vulgares, & meretriculæ. II. Addunt sacræ literæ exemplum filiæ Jephte, quæ patri revertenti a cæde Ammonitarum, Judic. XI. 34. *occurrit cum tympanis, & choris.* Plaudebat enim singulari patris victoriæ. Quod & præstiterunt mulieres egressæ de universis urbibus Israel, posteaquam David percusserat Philistæum. Habes utrobique singularem lætitiæ caussam, idest, idololatrarum prostrationem: unde hæc fœminarum tripudia dicuntur a Josepho libro XII. Originum XII. *παιδιαὶ ἐν τοῖς ἐπινικίοις, Lusiones in victoriis.* Funestæ fuere saltationes istæ, nam ex una Jephte amaritudo, filiæ mactatio, & puellarum Israel anniversarius planctus derivarunt: ex altera vero ira, & indignatio Saulis, & tam impia in Davidem persecutio. Vide cap. XVIII. libri I. Regum. Et tamen hæc filiarum Israel tripudia ob sejunctos a viris choros virginum, communemque

nemque lætitiam sunt harum comparatione honestissima. III. Habes exemplum aliud in Davide, quem legimus II. Regum VI. 15. 16: *In jubilo, & in clangore buccinæ, subsilientem, atque saltantem coram Domino*. Hanc in Dei obsequium choream vetus religio commendat; atque ut scribit Ambrosius in Ps. 118. n. 27: *Saltatio in honorem Dei laudabilis habetur*. Vidimus alicubi in Festo Corporis Christi castas adolescentulas choros ducere ante Arcam viventem, meminimus Davidis, nec reprehendimus consuetudinem, nisi tamen avertat a devotione. Verum quid hæc mysteria cum circulis Satanæ? IV. Saltationum documentum, ac specimen exhibet filia Herodiadis apud Marcum cap. VI. 22. & seqq. Nemo quidem tam horrendam tripudii catastrophen pro chorearum statuenda honestate producturus est. Audiemus infra de hac saltatrice orationem Ambrosii, nam sufficit in præsentia, nullam aliam fuisse Prænuntii Christi necatricem, nisi quam his verbis describit lib. 3. Presbyter Juvencus:

In medio Juvenum reginæ filia virgo
Alternos laterum celerans sinuamine motus,
Compositas cithara jungit modulante choreas.

At de sacrorum librorum exemplis hæc tantum.

Propositio II. Ab antiquis Ethnicis saltatoribus edocemur quantum dedecet inhonestas frequentare choreas.

Legimus quarto libro Antiqq. Homericarum cap. 5. etiam apud Cultores idolorum antiquum morem extitisse, ut seorsim viri, ac mulieres choreas agitarent, ac primos omnium septem adolescentes, qui cum Theseo fuerunt servati, cum totidem puellis saltasse: quod illustris auctor confirmat testimonio Eustathii. Damnatur ergo antiquiori hac consuetudine promiscua virorum, ac mulierum saltatio; & etiam mos per socios Thesei inductus reprehendit adolescentium cum nuptis, & adultorum cum virginibus motus saltatorios. II. Tradunt historica monimenta Juvenes tam Romanos, quam Cretenses saltasse cum armis; atque ob eam rem scribit Socrates optime saltantes esse bello aptos, exaggeratque Homerus Iliad. XVI. Morionis cujusdam fortitudinem, quod bonus esset saltator: & e contra lib. XXIV. ait Priamum reprehendisse filios, quod choreas effeminatas mollesque agitarent. Igitur veterum saltatio fuit honestum pro bello gerendo exercitium, & hostes oppugnandi, non pudicitiam contaminandi gymnasium. III. Saltatores posthac instituti in cultum Deorum. Consueverunt Atticæ mulieres ad Bacchi sacra proficiscentes saltare per viam. Idem factum in sacris aliorum Deorum, & maxime Apollinis in Delpho: ac Romæ instituti in honorem Martis, & Herculis Salii, idest Sacerdotes juxta Aram saltantes. Veruntamen hinc infertur agitare choreas, quales adhuc aguntur, imitando Herculem furentem, Cyclopa, Daphnem, Nioben, Satyrum, esse profanum morem idololatrarum. IV. Instituta

stituta etiam fateor inhonesta tripudia, præsertim Fescennina, & Lupercalia; saltationesque impudicas, uti fuere Bachtriasmos, Machtrismos, Apochinos, de quibus eruditus Meursius. At hæc soli probarunt, qui impensius Venerem coluere: imo eadem aspernatur etiam contaminatus Poeta, dum ait in Epigrammate LXXIX. libri V.

Nec de Gadibus improbis puellæ
Vibrabunt sine fine prurientes
Lascivos docili tremore lumbos;
Sed quod non grave sit, nec infacetum,
Parvi tibia condyli sonabit.

V. Quem corporis motum in saltantibus nostris ab idololatris istis usitatum non offendis? Est quidem, ut demonstrat Julius Cæsar Scaliger de Comœdia cap. XIV. flexus, procursus, saltus, conquiniscentia, divaricatio, claudicatio, ingeniculatio, manuum connixio, consertio, compectinatio, complosio, agitatio, commutatio, clatio, jactatio, pedum permutatio, alternatio: quid plura? etiam femorum fluctuatio, quæ ab eodem Scaligero appellatur abominandum spectaculum, & in usu dicitur in saltantibus more Hispanico. VI. Ne quid veteris insaniæ obsolescat, dantur inter Christianos etiam funambuli, idest, super funes ambulantes & saltantes. Horum insaniam describunt Manilius lib. 5. Petronius, & alii apud Bulengerum Tom. IX. Antiqq. Rom. pag. 903. & Joan. Baptistam Casalium de Trag. cap. 2. Nos contenti erimus exscribere Prudentii versus.

Inde per aerium pendens audacia funem
Ardua securis scandit proscenia plantis:
Inde feras volucri temeraria corpora saltu
Transiliunt, mortisque inter discrimina ludunt.

Propositio III. Qui choreas immodice agit, & saltat, a culpa vix erit immunis.

Habes enim, Saltator, in Eccl. cap. IX. 4. *Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius.* Damnant præterea saltationes Ecclesiæ Patres. S. Basilius Hom. de Ebrietate & lux. scribit *terram pedibus lascive saltando contaminari, & pedibus gestientes juvenum intemperantiam in se provocare.* Tertullianus de Corona scribit in saltatione hominem contaminari ipso ritu, & apparatu idolothytorum. Hieronymus in Epist. ad Marcellam idem probat ex eo quod saltator *nunc Herculem robustus ostendit, nunc mollis in Venerem frangitur*: addit in Hilarione, *nunc tremulus in Cybelem.* S. Ambrosius lib. 2. de Pœnit. docet cap. 6. saltationem comitem esse deliciarum, atque luxuriæ. In tertio autem de Virgin. inquit: *Ibi enim in tuta verecundia, illecebra suspecta est, ubi comes deliciarum est extrema saltatio. Ab hac virgines Dei procul esse desidero. Nemo enim, ut dixit quidam sæcularium Doctor,* (Cicero in Orat. pro L. Muræna) *saltat sobrius, nisi*

nisi insaniat. *Quod si juxta sapientiam sæcularem saltationis aut temulentia auctor est, aut dementia: quid divinarum Scripturarum cautum putamus exemplis, cum Joannes prænuntius Christi saltatricis optione jugulatus exemplo sit plus nocuisse saltationis illecebram, quam sacrilegi furoris amentiam?* Atque post multa eloquenter de morte Præcursoris, iterum ad mulieres orationem convertit: *Quid dicitis vos sanctæ feminæ? Videte quid docere, quid etiam dedocere filias debeatis? Saltet, sed adulteræ filia. Quæ vero pudica, quæ casta est, filias suas religionem doceat, non saltationem.* Ita alii Patres. Accedit ratio: cum enim mulier, virgo etiam & pudica nimis virorum sensus illiciat; quid futurum speras, si cum saltatrice saltans & ipse verseris? Quantum sit amoris in saltatione lenocinium, novit Poeta qui artem amandi impuro carmine tradens ajebat:

Quis dubitat, quin scire velim saltare puellam?

Adde incitamento saltationis verba, manus, oculos: quæ Franciscum Petrarcham Scriptorem præclarissimum impulerunt, ut in Dialogo XXXIV. scriberet: *Choream Veneris præludium, libidinum stimulum, laxamentum licentiæ; ubi liberæ manus, liberi oculi, liberæ voces.*

Propositio IV. Festis diebus a choreis, & saltationibus est omnino abstinendum.

Mandant enim ne festivitates Sanctorum, & dies præsertim Dominici tripudiis, & saltationibus polluantur, innumeri Canones. Profert canonem 23. Concilii tertii Toletani, decretum Concilii III. Mediolanensis Tit. I. de Festorum dierum cultu, præscriptionem Concilii Turonensis anni 1583. aliosque Canones Natalis Alex. lib. IV. Theolog. moralis, de III. Præcepto Regula III. Canones Africanos, qui etiam statuunt esse hac in re interpellandam legem Imperialem, producit Lupus ad Canonem LI. Trullanum. II. Augustinus de X. Chordis cap. XIII. instituens sermonem de observatione Sabbati: *Dicitur* (inquit) *tibi ut spiritaliter observes sabbatum, non quomodo Judæi observant sabbatum, carnali otio. Vacare enim volunt ad nugas, & ad luxurias suas. Melius enim faceret Judæus in agro suo aliquid utile, quam in Theatro seditiosus existeret; & melius fœminæ eorum die sabbati lanam facerent, quam in Neomeniis suis impudice saltarent.* Atque Conc. I. in Ps. XXXII. *Melius utique tota die foderent, quam tota die saltarent.* III. In promptu est ratio manifesta. Cum enim prohibeantur diebus festis servilia opera, non quod suapte natura mala sint, sed quia a divino cultu possunt retrahere: consequens est, ut speciali titulo vetita dicantur tripudia, choreæ, & oblectamenta istiusmodi, quibus non solum a Dei cultu avertitur animus, verum etiam torpescit noxiarum cupidinum nexibus illaqueatus, & irretitus. IV. Civilia quoque jura proscribunt habitas in festis saltationes; & ne proferamus

mus plura, liber VI. Capitularium Caroli Magni, & Edictum Henrici III. emanatum an. 1579. in Comitiis Blesensibus. Episcoporum autem objurgationes & monita ad Saltatores, & Profanatores Festorum exhibent omnes de Theologia morali accuratiores Tractatus, Diœcesanæ Synodi apud Genettum, editæque de Christiana Institutione Catacheses.

Objicies probari a doctis viris sententiam Cornelii Nepotis scribentis in Præfat. ad Vitas Vir. Illustrium, saltationes non omnibus honestas esse, vel turpes, sed judicari ex institutis Majorum. Sed respondeo habere me loco majorum non Bathyllum, non Theseum, non Lucianum, sed Arnobium, Lactantium, Basilium, Ambrosium, cœtumque Sanctissimorum Episcoporum. Quamquam Cornelius ipse scribit eodem loco leve multis visum iri, quod in Epaminondæ virtutibus commemoretur saltasse eum commode. Animadverti etiam paullo supra saltationes veterum fuisse exercitationes ad bellum, & adolescentium ac puellarum seorsim. Demum etsi talia habenda videantur indifferentia, atque ex majorum institutis judicanda; longe esse diversa in praxi, sive, ut loquuntur Theologi, *in individuo*, commonstrat juvenum intemperantia, multiplex libidinum incitamentum, ipsaque magistra rerum experientia.

Præterea objicis, beatissimum Franciscum Salesium saltationes permittere P. tertia Introductionis ad Vitam devotam cap. 34. Verum quos alloquitur Director ille castissimus? *Philotheam* suam, Virginem scilicet honestissimam, Dei amore succensam, cum propinquis notisque, coram parentibus, cœtu honorifico, maximoque ornamento decoris commorantem. Quid putas dicturum Salesium cum ignotis feminis, facie oblinita, blandiloquis, personatis, ornatisque citra pudorem, choreas incompositas, assiduasque ducentibus? Sed & Philotheæ præscribit Franciscus ne saltet ludatque. I. Animi duntaxat recreandi gratia. II. Ut id agat ad breve tempus. III. Perraro. IV. Servatis prudentiæ regulis. V. Ita ut ad choream invitanti obsequatur puella non deviando ab ordine caritatis. Quæ nonnisi Philothea servabit, bene scilicet morata, sanctis imbuta institutis, præventa divino auxilio, tripudia anxiose non quæritans, & quam albo notabis carbone. Consueta ergo tripudia devites; nam & Persius Satyra VI. inquit:

Hæc miscere nefas, nec cum sis cetera fossor,
Tres tantum ad numeros Satyri moveare Bathylli.

CAPUT V.

De Cantu Musicorum, & Symphoniis impurisque carminibus.

PROXIMO a voluptariis saltationibus loco ponenda sunt oblectamenta, quæ capiuntur Musicis cantilenis, & numeroso sono instrumentorum.

PROPOSITIO I. Quidam cantores & Musici, nisi superant, adæquant veterum improbitatem; & singulare erit exemplum, nisi aliqui sint flagitiosi, flagitiorumque administri.

Fuerunt I. olim Citharœdi, Tibicines, aliique pulsatores instrumentorum frugi & modesti. Præter exemplum Davidis, legimus apud Athenæum, Agamemnonen cantorem reliquisse monitorem Clytemnestræ, cui non prius intulit stuprum Aegisthus, quam in insula occidit cantorem. De hac Cantorum modestia legatur Joseph Laurentius Lucensis in libro de Præconibus, & Citharœdis. Quis nunc relinqueret Musico pudicam uxorem custodiendam? II. Non alia veste utebantur olim Musici, quam ad pedes usque demissa, ut scribit Apul. 11. Florid. atque hanc vestem pallam dicebant. *Salta sic cum palla*, inquit Plautus in Menæch. Neque fas erat Musicis sudorem abstergere, nisi ea ipsa veste, qua erant induti, auct. Tacito lib. Annal. XVI. At nostræ ætatis Musici vestimentorum luxu superant Optimates, principesque Matronas; quibus etiam superbia elati, plausuque tumidi audent se comparare. III. Ad genus quod attinet cantus, veteres *probarunt tantum simpliciores modulationes*, inquit Plutarchus in Institutis Laconicis. Antiquam hanc musicam immutari prohibet Plato in lib. de Musica, *ne pristini mores labascant*: Lacedemoniorum autem *erat musica modesta, & severa, moribusque eorum consentanea, gravitatem cum vetustate repræsentans, non levis aliqua, vel ludicra aut aures voluptate demulcens*, ait lib. 3. de Repub. Laced. Tab. VIII. Inst. 9. Nicolaus Cragius. Ad morum nunc corruptelam omnis modulatio theatrica, hilaris & profana, cantica etiam sacra corrumpit. IV. Cantare maxime in sacris cum Tibiis Alcibiades apud Plutarchum refugit tanquam rem sordidam & illiberalem, quod vix possis vultum dignoscere inflantis tibiam, & hujus sonus obstruat vocem, & versus incidat. Utebantur tali sono Spartani, & Cretenses in Bello, ut refert Jo. Meursius. Quis ergo rationis compos probet in templo tumultuosam musicen, qua personante exultant theatra, currunt equi, & armati disponuntur ad pugnam; & non gravem illam, dulcisonam, nobilissimamque, qua Romæ in Pontificio Sacello divina celebrantur officia? V. Donatio Musica olim tenuissima, licet postea modum excesse-

cesserit, ut Poetarum, unde miratur Horat.lib.2.Ep.1.Cherilum pro singulis versibus, iisque incultis, accepisse ab Alexandro aureos stateres. Verum quis Cantoribus nostris locupletior, in quos effundi videmus subsidia pauperum, philosophorum stipendia, nec non poetarum, quorum illi carmina concinunt, mercedes? VI. Inter vitia Neronis connumerat cap. xx. Suetonius artes, quibus ad molliendam vocem utebatur: neque has duntaxat adhibent hodie Musici; evirant præterea pueros, ut vocem imitentur femineam: quod sane detestandum est, & crimen proximum homicidio: & cum omnes reprehendant jure merito Origenem, qui se servandæ castitatis gratia imprudenter exsecuit, nonnisi scelestissimus erit existimandus, quisquis ad vocis illecebram, & lenitudinem, facit spadones, sive, ut veteres appellant Canones, *τοὺς εὐνούχους ἐξ ἐπηρείας*, *eunuchos per injuriam*. VII. Etsi non persequor mores ad civilem institutionem; otii tamen, & pessimæ occupationis apertum est argumentum, quod cantores non ignorant *tempus flendi & tempus ridendi*, quod distinguendum monet Ecclesiastes cap. III. v. 4. nam & in hos quadrat proloquium vetus Horatii lib. 1. Sat. 3.

Omnibus hoc vitium cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati:
Injussi nunquam desistant.

Atque ex his constat, sæpe modum excedere oblectationes, quibus Christiani recreantur in Musicis cantilenis, fidibusque numerose sonantibus.

Propositio II. Oportet, ut Christianus gravem, & honestum cantum, vel sonum amet; aspernetur autem mollem, inverecundum, & illiberalem.

Neque enim damnamus sacra Cantica in Ecclesiis, vel usum Organorum, in quæ solent Novatores, contemptoresque sacrilegi Ecclesiasticorum rituum contumeliosa verba profundere. I. Commendat istorum usum Sacrum antiqui fœderis volumen. Moses Domino cecinit, & cantavit, idemque præstitit Maria, Exodi xv. Canendum super holocaustis, & pacificis victimis, præcipitur cap. x. Num. 10. A Salomone parata pro Sanctuario Musicalia instrumenta narrat caput x. tertii Regum. Numerum Cantorum habes apud Esdram lib. 1. cap. 11. 65. Neque in veteri testamento tantum; lætandum esse psalmis, & hymnis spiritualibus, docet Apostolus ad Ephesios v. 19. ad Coloss. III. 16. Consentiunt Patres: Tertullianus in Apologetico, *Quisquis de Scripturis sanctis*, inquit, *vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere*. S. Pater Augustinus lib. IX. Conf. cap. XII. ait, *Psalterium arripuit Evodius, & cantare cœpit psalmum, cui respondebamus omnis domus*. Ambrosius, & Gregorius etiam cantus rudimenta Clericis tradiderunt. II. At cantus non displicet hæreticis omnibus: nolunt in Ecclesiis pulsari organa. Attamen hæc etiam sacri

Cccc 2 libri;

libri, traditio, eademque ratio defendit. Legimus enim 2. Paralip. xxxiv. 12. fuisse Levitas, *scientes organis canere*, & Psalmista ait Ps. cl. 5. *Laudate eum in cordis, & organo*. Traditionem in his, quæ ad ritus, & disciplinam pertinent, necessum non est explorare; cum possit Ecclesia instituere quicquid ad pietatem excitandam loco, ac tempori videt magis congruere. Legi tamen in Thesauro Martene Tom. 3. p. 488. Chronicon Sancti Bertini scribentis Constantinum Imperatorem Leonis filium anno 758. misisse Pupino encænia quædam, & Organum unum. Non nego veteres Christianos frequenter cecinisse absque instrumentis, sive, ut scribit Auctor QQ. ad Orthod. Resp. cvii. *assa voce*. Sed non omnia, quæ ad templi ornatum, & Sacrificiorum decorem conferunt, habere potuerunt antiquiores Christiani. Fallitur autem Calvinus dicens, organa reponenda inter ritus legis Mosaicæ abrogatos: nam organa non sunt figuræ quædam futurorum post consummationem abjiciendæ: sunt, quomodo hymnorum cantus, spiritualis lætitiæ caussa; nec adinventa a Mose, sed persistente lege naturæ a Jubal, Gen. iv. 21. Similiter sacræ vestes, candelæ, incensum, & alia a Romanis Clericis usurpata, cum excitent devotionem in populo, & distinguant sacra ministeria a profanis, perperam ab impiis subsannatoribus irridentur. III. Idcirco fateor modulationes a devotione amoventes, aut theatricarum cantionum numeris conformatas a Templis eliminandas Christianorum, ne videantur hi minus sapere Plutarcho, Platone, & Lacedemoniis, de quibus prop. præced. n. 3. necnon Decemviris, quorum lex erat in Tabulis: *Popularem lætitiam in cantu, & fidibus moderanto, eamque cum Divum honore jungunto*. Laconicis demum, quos in festivitatibus adhibuisse cantum simplicem, & gravem, liquet ex libro Ubbonis de Laconum Republica. Devotionis autem incitamento addimus sacrorum hymnorum, psalmorumque castissimam venustatem; quam violare non debent cantores scenici, ne de Ecclesiæ Canticis fit repetendum, quod de Oscis impuris cantoribus, unde nomen obscœnitatis deductum, quoniam eodem modulamine canebant sacra, arbitror dictum a Juvenali Sat. iii.

Et divina Opici rodebant carmina mures.

IV. Præter sacra, honesta Cantica dummodo cum sobrietate temperentur, arbitror permittenda. Tympanistrias enim virgines, & Citharœdos sæpe divinæ literæ laudant. Cantent & rustici culturæ agrorum intenti. Vocem molæ, ideft, puellarum molam torquentium memorat Jeremias cap. xxv. 10. quale censet Grotius canticum illud:

Mola, tu molito, molito:
Facit & Pittacus istud
Magnæ dominator Mitylenæ.

V. A cantilenis autem amatoriis, tanquam a veneficio, & peste animorum

morum caveto. Ait enim Ambrosius in 1. de Officiis cap. XVIII: *In ipso canendi genere prima disciplina verecundia est*. Et Augustinus de x. Chordis cap. IV. *Quare ambulemus delectati vanis canticis, nulli rei profuturis, ad tempus dulcibus, in posterum amaris? Talibus enim turpitudinibus cantionum animi humani illecti enervantur, & decidunt a virtute defluentes in turpitudinem, & propter ipsas turpitudines postea sentiunt dolores, & cum magna amaritudine digerunt, quod cum dulcedine temporali biberunt*. Verum in eundem scopum collineant mox dicenda de Carminibus Poetarum.

Propositio III. Christiani prohibentur figmenta legere poetarum.

Habetur cap. *Ideo prohibetur*, dist. XXXVII. & ratio ibidem redditur: *quia per oblectamenta inanium fabularum mentem excitant ad incentiva libidinum*. Desumptus est Canon ex lib. 3. Sent. Isidori de summo Bono cap. XIII. Perstringit fabulas Poetarum S. P. Augustinus in Epist. ad Memorium, lib. 2. de Civit. Dei cap. XIV., alibi. *Dæmonum cibum* appellitabat Hieronymus. Inter Regulas damnandorum librorum ad calcem Tridentini, habetur consequens: *Libri, qui res lascivas, seu obscenas ex professo tractant, narrant, aut docent, omnino probibentur, &c.* Et jure, meritoque; cum enim corrumpant bonos mores colloquia mala; nil potest illos magis inquinare, quam cantus, & carmen obscenum, quoniam & hæc colloquia mala sunt, atque sermonis venere, numeris, fabulis, verbisque flexanimis aures artificio, veneficioque demulcent. Atque idem asserendum est de fabulis soluta oratione conscriptis, & extra pudoris limites divagantibus.

CAPUT VI.

De ludis, in quibus homines delectationis causa exercentur.

JAM vero dicam de ludis, quorum nomine non scholam significo, unde appellatur præceptor cum Isocrate, & Epicuri patre Ludi magister, sed de iis, quos Tullius dixit ludos lusionis, scribens ad Q. Fr. *Ducebam Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis*.

Propositio I. Ludere permittantur pueri communibus, & perantiquis lusionibus, quæ innoxiæ sunt, & ab adultis ratione ipsa suadente rejiciuntur.

Sunt hi ludi. I. Trochus, & bombex: cujus generis duo ex Magno Basilio Orat. 5., Platone lib. 4. de legibus, & Ovidio 2. Trist., etiam antiquitus extiterunt: trochi scilicet, qui scutica agitantur, & qui cuspidem habentes loro ejecti circumvolvuntur: atque istud ludi genus dixere latini, *trochum agitare*, aut, *buxum torquere*. II. Musca

ſca ænea, quo ludo puer clauſis oculis circumambulat, donec aliquem manu apprehendat; ſic luſio dicta, quod apud Græcos puer ille olim dixerit, χάλκεαν μυῖαν θηράσω, *Aeneam muſcam venabor*: ceteri reſponderent, θηράσεις, ἀλλ' οὐ λήψεις, *venaberis, ſed non capies*. III. Ludus dictus Pentalitha, ideſt, quinque lapillorum, de quo Pollux lib. IX. cap. 7. ſcribit, lapillos aut calculos ſurſum propelli, & cadentes recipi vola converſæ manus ſuperiori. IV. Accedit quem vocant Græci Artiazein, dum in talorum multitudine jubetur puer divinare numerum, aut par, vel impar: de quo ludo Pollux ibidem, Suetonius in Auguſto, & Venuſinus Poeta lib. 2. Sat. III.

Ludere par, impar, equitare in arundine longa.

Reliquas puerilium ludorum ſpecies tradit ſingulari libro Meurſius. Fortaſſis præter modum, hæc perpauca exempla propoſuiſſe.

Propositio II. Permitti poteſt Adoleſcentibus ludus latrunculorum.

Latrunculorum ludum appello, quod Itali dicimus Scacchia, vel Scacchos, appellabant autem antiqui Græci ζατρίκιον; quamquam nonnulli putant inter latrunculos, Scacchia, & zatricion aliquid intereſſe diſcriminis. At referebant hi omnes ludi belli imaginem, ut obſervarunt Meurſius, Daniel Souterius, Dempſterus, alii. Hoc ludi genus innoxium ſcribunt Panormitanus, Navarrus, & complures laudati a Cl. Ordinis Scriptore Angelo Rocca in Commentario contra ludum Alearum. Probant omnes licitam hanc luſionem, propterea quod non ſorte aliqua conſiſtit, ſed ingenio. Præter iſtos viros illuſtres non probarunt ſolum, verum & celebrarunt ludum hujuſmodi carmina Poetæ, ac Theologi percelebris Hieronymi Vida Epiſcopi Albenſis. Inter ejus Poemata extat Scaccheides, cujus initium eſt:

Ludimus effigiem belli, ſimulataque veris
Prælia, buxo acies fictas, & ludicra regna:
Ut gemini inter ſe reges, albuſque, nigerque
Pro laude oppoſiti certant bicoloribus armis.

Verum tamen eſt, S. Petrum Damianum Epiſt. x. libri I. ludum latrunculorum reprehendere non minus, ac alearum. At, quomodo animadvertit laudatus Angelus Rocca, ſcribit Damianus ad Epiſcopum, qui nimia frequentia, & coram ſæcularibus tempus latrunculis ludendo terebat. Tenendus eſt autem etiam in oblectamentis modus; pluraque exerceri poſſunt ab adoleſcentibus, quæ non decent Epiſcopum. Poteſt etiam loci, & perſonæ conditio honeſtatem ludi vitiare: neque enim in ludo latrunculorum laudanda eſt ars, quam puellæ tradidit Ovidius in III.

Cautaque non ſtulte latronum prælia ludat.
Unus cum gemino diſcolor hoſte perit.

Propositio III. Ludus alearum, tanquam omnis nequitiæ ſeminarium, eliminandus, & abjiciendus omnino eſt.

Di-

Dicitur Alea non solum ludere depictis chartis, verum & quolibet ludo, in quo rationi consilioque prævalet casus, & temeritas: sive chartis ludatur, sive taxillis. Hujus autem ludi pravitatem Ethnici ipsi, Patres, Leges, Canones, & manifesta ratio commonstrant. I. Commemoravi Gentiles ipsos Scriptores; nec immerito. Etenim inter Latinos Cicero 2. Philipp. Antonium appellat hominem nequissimum, quod non dubitaret, vel in foro alea ludere. Suetonius in Augusto scribit, juvenem infamia notatum, quod lusisset alea. Seneca eam sententiam protulit: *Aleator quanto in arte melior est, tanto est nequior*. Horatius lib. III. Od. 24. ait, *Vetita legibus alea*: & Ovidius 2. Trist.

Sunt aliæ scriptæ, quibus alea luditur, artes:
Hæc est ad vestros non leve crimen avos.

Ex Græcis autem, legimus apud Laertium lib. 3. a Platone graviter cæsum adolescentem, quod alea lusisset. Chilus a Spartanis missus Corinthum, ut una jungeret fœdera, videns ibidem nonnullos ludentes alea, *Absit*, inquit, *ut Spartani eum Aleatoribus ineant societatem*. Aristoteles ajebat, tam aleatorem, quam furem esse illiberales, & turpis lucri sectatores. Xenophon aleæ lusum dicebat deceptricem dominam voluptatem. Plura de his Angelus Rocca, & Daniel Souterius.

At veniamus ad Patres: Clemens Alexand. lib. 3. Pæd. cap. 2. ait: *Inconsideratum luxuriæ amorem otiosis isthæc aleæ oblectamina suppeditare, desidiamque in caussa esse*. S. Cyprianus, aut alius antiquus Scriptor de Aleatoribus inter Cypriani Opera: *Aleæ tabulam dico, ubi Diabolus præsto est, ad capiendum summissus, & cum cœperit de captivo triumphum, perfidia, falsa testimonia. Tabulam aleæ dico, ubi dementia, & furia, & venale perjurium, & colloquium serpentinum: Illic rabiosa amicitia, illic atrocissimi sceleris fraternitas discordans, illic convicia, & audacia sæva, & mens insana, & fera impatientia. Aleæ tabulam dico, ubi possessionum amissio, & pecuniarum ingentium perditio, monstrum, & demonstrans litigiosum furax dementia*. Appellat idem Auctor Aleatores crudeles, truces, noxios, insomnes, armigeros. Chrysostomus hom. XXXIII. in Ev. Joan. *Quis enim Aleatorum* (inquit) *aliquod Christiano dignum opus aggreditur?* Et Isid. lib. XVIII. Orig. cap. 67. *Ab hac arte fraus & mendacium nunquam abest, postremo & odium, & damna rerum*.

Quantæ autem leges in Aleatores latæ sunt! Prohibuerunt ludum aleæ Ferdinandus Rex Aragoniæ, Philippus Adeodatus Rex Galliarum, Jacobus I. Rex Magnæ Brittaniæ, S. Ludovicus, Henricus III. Carolus VII. Reges Franciæ: quorum omnium, aliorumque Principum adversus Aleatores Statuta affert citato libro Souterius. Producimus nos tantummodo legem Justinianeam, *Commodis subjectorum prospicientes hac lege decernimus, ut nulli liceat in publicis vel privatis*

tis domibus, vel locis alea ludere: l. 3. tit. 43. Cod., & Ulpianus docet juxta leges non dari judicium, si quis verberaverit, aut damnum attulerit ei, apud quem habetur ludus aleæ, D. tit. v. de Aleatoribus L. *Prætor*. Consentiunt leges Canonicæ, cap. *Inter dilectos*, de Excessu Prælatorum, & c. 8. dist. 35. canon. L. Synodi VI., Concilii Lateranensis sub Innoc. III. caput XVI. Concilium Mediolanense sub D. Carolo, & Aquilejense celebratum regnante Clemente VIII. Sed hos Canones accurate collegit Angelus Rocca, quem videas.

Rationem experimento comprobatam jam teneto. Nemo quantumvis flagitiosissimus universum decalogum frangit, quemadmodum Aleator. Is Deo cultum denegare convincitur ab erudito Scriptore inter Opera Cypriani, de quo paullo supra; quoniam diabolus, *cum olim se in statunculis & simulacris formaret, aliud crimen adinvenit, quo se ab imitatoribus suis colendum, & sibi sacrificandum instituit*. In Divos vero quantum Aleatores irreverentes sint, cum quotidianum experimentum evincit, tum series mirabilium eventuum, quæ sub finem laudati Operis enarrat Rocca. Divinum nomen contemnere qui ludunt aleam, dum *insaniunt, & ferocissimis vocibus pejerant*, res est in propatulo; nec male de Aleatoribus quidam apud Souterium,

Vulnera per Christi jurant, per numina Patris:
Omnes per divos, omnia perque sacra.

Quantum vero præcepta secundæ tabulæ transgrediantur Aleatores, testatur ipsemet Auctor inter Opera S. Martyris Cypriani, scribens: *Invicem sibi manus inferunt, maledicunt, se devovent, parentum originem turbis præsentibus dehonorant*. Et ibidem: *Hic concrepat aleæ sonus, illic silentio operatur incestus, &c.* Etiam Livius scripsit lib. XLV. Ludentes aleam *esse in venerem proniores*. Haud male ergo appellavi aleam seminarium omnis nequitiæ: & cum plura adversus Aleatores scripserim, majora tamen prætermitto legenda apud Scriptores nuper laudatos, aliosque, Jurisconsultos, Concionatores, atque Theologos.

CAPUT VII.

De hastiludio, & ferocium Animalium venatu.

Et cum sint aliqui ita a natura, & ingenio comparati, ut oblectentur ludis interdum cruentis, cujusmodi est torneamentum, vel Trojæ lusus, aut quælibet decursio ludicra, necnon venatione immaniorum bestiarum, & furentibus in circo tauris, operæ pretium erit hæc quoque oblectamina vellicari.

Propositio I. Christianis decursio ludicra, vel agmen Troicum prohibetur.

De

De iis loquor, quæ serio animo ad vires ostentandas cum magna animi audacia peraguntur. Vetari enim constat a Concilio Lateranensi sub Alexandro III. cap. 20. & hab. cap. *Felicis memoriæ*, Extra, de Torneam. *Detestabiles illas nundinas, vel ferias, quas vulgo torneamenta vocant, in quibus milites ex condicto convenire solent, & ad ostentationem virium suarum & audaciæ temere congrediuntur, unde mortes hominum & animarum sæpe proveniunt, fieri prohibemus, &c.* Privandi ibidem dicuntur Ecclesiastica sepultura, qui in hujusmodi congressione occumbunt, tametsi ante mortem pœnitentiam poscant, eamque obtineant: quod confirmat proximum cap. *Ad audientiam* depromptum ex Romana Synodo sub Innoc. II. nec non Remense Concilium canone x. Item Clem. V. in Conc. Viennensi hujusmodi decursiones prohibuit sub excommunicatione Sedi Apostolicæ reservata, & sub interminatione generalis interdicti: quas tamen censuras revocavit Joan. XXII. Extrav. unica de Torneamentis. Accedit ratio; quandoquidem insanientis est ludere cum vitæ periculo: &, ludus omnis ut inculpatus sit, oportet. Neque vitatur periculum si milites congrediantur cum hastis ligneis: ut comprobat miserabilis casus Henrici II. Regis Galliarum. Quamobrem requiri arbitramur etiam in ludo Pisanorum, quem Pontis appellitant, aliquod moderati animi temperamentum. Fertur Selimi Turcarum Regis frater cum ludicras has decursiones spectasset, dixisse, parum sibi videri, si Trojæ lusus fiat serio: si joco, nimium. Vide Gonzalez ad Tit. XII. lib. V. Decretalium. Prætermittendum non est, exhiberi his spectaculis imaginem quamdam veterum Gladiatorum: qui, ut Isidorus ait lib. XVIII. Orig. cap. 53. sic atroci perseverantia inibant pugnam, ut alter in alterius mortem prosiliret. Hanc vero monomachiam spectare, nobis interdictum docent antiqui Patres, & præsertim Theophilus Episcopus Antiochenus apud Baronium ad annum CXX. n. 30. Dicuntur habuisse originem ab excidio Trojæ, in cujus memoriam Ascanius instituerit hos ludos, ut innuit Virgilius in V. Aen.

Hunc morem, hos cursus, atque hæc certamina primus
Ascanius longam muris cum cingeret Albam
Retulit, & priscos docuit celebrare Latinos.

Ac propterea dicitur Trojanum agmen, & torneamentum; non, ut vulgaris fert opinio, a græco τορνεῖν, quod est *circuire*. Nec opponas permitti certamina, quæ virtutis caussa fiunt, ut habetur L. Unica, Cod. de Glad. l. 12. Id enim nullatenus tenet, ubicunque aliquod occurrit periculum.

Ad hunc fere modum se habet congressio Senensium pugnis certantium, ubi tamen minus occurrit periculum, ideoque & levior noxa: maxime quod bene morati sunt juvenes congredientes, imbuti optimis disciplinis, & præ ceteris Italis honestatis, literarumque cul-

 tores.

tores. Quos pugno contendentes pingere videtur Plautus in Bacchide Act. 3. sc. III.

Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugilatu, pila,
Saliendo se se exercebant magis, quam scorto, & suaviis.
Ibi suam ætatem extendebant, non in latebrosis locis.
Inde de hyppodromo, & palæstra ubi revenisses domum,
Cinticulo præcinctus in sella apud magistrum assideres:
Cum librum legeres, si unam peccavisses syllabam,
Fieret corium tam maculosum, quam est nutricis pallium.

Propositio II. Detestanda præ ceteris sunt ea spectacula, in quibus tauri & feræ agitantur in circo, maxime si cum illis homines congrediantur.

Sub Ecclesiasticis enim censuris a summis Pontificibus Pio V. Gregorio XIII. & Clemente VIII. fuere damnata, nec non reprehenduntur a Patribus, & a profanis quoque Scriptoribus. I. Bulla S. Pii, quæ incipit, *De salute Gregis*, *Considerantes* (inquit) *hæc spectacula, ubi tauri, & feræ in circo vel foro agitantur, a pietate & caritate christiana aliena esse, ac volentes hæc cruenta turpiaque dæmonum, & non hominum spectacula aboleri; sub excommunicationis, & anathematis pœna ipso facto incurrendis probibemus & interdicimus*. Privatur Ecclesiastica sepultura quisquis ibidem mortuus fuerit, & Clerici prohibentur sub excommunicationis pœna iisdem spectaculis interesse. Habent similia aliorum Pontificum Constitutiones. II. Athenagoras in Apologia pro Christianis ait: *Sed nos existimamus cernere cædem affine esse homicidio, probibentes gladiatoria munera, venationes, & hujusmodi spectacula*. Legantur etiam Lactantius lib. VI. divin. Instit. cap. 2. Ambrosius serm. VIII. in Psalmum 118. Salvianus lib. 6. &c. III. Ipsemet Cicero libro VII. Epist. Ep. I. *Quæ potest esse*, inquit, *homini politico delectatio, cum homo imbecillus a valentissima bestia laniatur?* Bulengerus in libro, quem inscripsit de Venatione Circi, demonstrat ideo hanc fuisse institutam, ut homines Manibus litarent, & civium animos ad cædes assuefacerent. At plura de hoc argumento historiarum Romanarum Pater Onuphrius noster Panvinius in Opere de Ludis Circensibus, & in Notis ad Panvinium Joannes Argolus.

Ferarum tamen inter se congressio, dummodo nulla hominum cædes impendeat, neque spectatores sint Clerici, tali carent immanitate. Hujusmodi sunt, quæ describit lib. I. sive de Spectaculis Martialis, & Ovidius XI. Metamorph. ut pugna cervorum cum canibus, tauri cum leone, rhinocerontis cum urso, aquilæ cum tauro. De tali congressione ait Prudentius prope finem lib. 2. in Symmachum,

Jam solis contenta feris infamis Arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.

Propositio III. Venatio sylvatica solet conjungi cum violatione festo-

festorum, ideoque non recte omnino exercetur festis diebus aucupium, ferarumque captatio.

Liquet propositio I. ex his, quæ diximus cap. IV. prop. 3. & in Expositione III. Præcepti Decalogi cap. VIII. de Legibus. Non enim vacandum est ad nugas, & oblectamenta, sed ut reddamus Domino censum servitutis. II. Nulla apparet in venatione necessitas, nullaque excusatio, ob quam permittatur in die festo; quemadmodum apparet in testamentis, & venditione rerum, quæ aut ad illius diei victum sunt necessariæ, aut pro ægrotis parantur, & eapropter non sunt in festis prohibitæ. At venationis, cui dantes operam vix sacro intersunt, & integra die, cum robustiores sint, ac liberi, recedunt sponte ab omni Ecclesiæ supplicatione, quænam vel minima excusans caussa potest proferri? III. Expresse etiam, ne diebus festis exerceatur venatio, præscribunt Concilium Meldense cap. LXXVII. Caroli Magni Capitula, cap. XXII. aliique canones, de quibus pertractantes cumulatius de morali Theologia. IV. Benigniores Theologi, qui aucupium probarunt in festo, non denegant saltem prohiberi venationem, in qua deferuntur casses, cæduntur rami arborum, & similia fiunt servitutis officia; quæ perraro contingit a venatoribus prætermitti.

CAPUT VIII.

De immoderato sumptu circa vestes, corporisque ornamenta.

At quoniam permulti omnem curam studiumque ponunt in cultu corporis, & cum spernant voluptates reliquas, mirifice delectantur apparatu, & luxu vestimentorum, in his præsens disquisitio versabitur.

Propositio I. Summopere detestandus est vigens in præsentia vestimentorum cultus immodicus.

Quippe parum distat præsens luxus a veteri Romanorum, quem ipsi profani scriptores ac Patres tam vehementi reprehensione prosecuti sunt, nisi forte quod antiqui luxus nutrimentum erat copia divitiarum & reipublicæ amplitudo, nunc illum fovet intemperantia, licentia, & cum sordida paupertate libido. Etenim utuntur & nunc mulieres, & effeminati viri vestibus pressorio nitentibus, quas in veteribus damnat lib. 28. Ammianus, apud Meursium de luxu Romanorum: nec deponunt conchylia & purpuras, quibus, ut scribit Plinius lib. IX. cap. 35. *eadem mater luxuria paria pene etiam margaritis pretia fecit*. In usu sunt & antiquorum lacernæ, vel penulæ, si non spectata forma vestimentorum, quam multivola luxuria permutat, immoderatis profecto sum-

sumptibus, ita ut illud Martialis cum admiratione sit repetendum: *Emit lacernas millibus decem Bassus*. Gerunt auribus fœminæ, quemadmodum Seneca ajebat de Beata vita cap. 17., *Locupletis domus censum.* Atque insiiunt uno filo unionum, auctore Hieronymo in vita Pauli Eremitarum patris, *villarum pretia*. Etiam in peronibus, ut phrasi utar Tertulliani de Hab. mulierum, uniones emergunt de luto. Quid plura? Non in unam fœminarum quadrat præclara Propertii lib. 3. sententia:

Matrona incedit census induta nepotum.

Igitur adversus tantam vestimentorum licentiam, producimus primo sententiam gravissimam Apostolorum. Nam horum princeps beatissimus Petrus Epistolæ prioris cap. III. v. 3: *Quarum* (ait de fœminis) *non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus*. Capillaturam appellat Petrus flexum capillum, sive, ut loquitur Cicero, calamistratam comam, idest, crinem crispantem: cultum autem vestimentorum, mundum omnem muliebrem. Et Paulus in I. ad Timoth. cap. II. v. 9: *Mulieres*, inquit, *in habitu sancto, cum verecundia, & sobrietate ornantes se*. Deinde plura adversus vestimentorum ornatus scripsere Patres, ac præsertim Tertullianus de Habitu mulierum, Clemens Alexandrinus in libro Pedagogi secundo, & tertio: S. Cyprianus de habitu virginum, & D. Hieronymus in Epistola ad Lætam. Is etiam refert Prætextatam nobilissimam quondam fœminam ab Angelo reprehensam, & manibus arescentibus punitam, quod jubente viro Hymetio Eustochii virginis habitum, cultumque mutaverit. Sed hos Patres perlegas, maxime ad christianam plebem verba facturus. Tertio enim loco nonnulla promam ex profanis Scriptoribus. Julius Cæsar apud Suetonium cap. 43. usum conchyliatæ vestis, & margaritarum nonnisi certis personis, & ætatibus concessit, ac vestem præscripsit cum forma, tum colore perhumilem. Docet Aristoteles in Oeconomicis, utendum veste, & reliquo apparatu minore etiam, quam liceat per leges. Phynthis Pythagorica inter præcepta data mulieribus hoc habet: *Auro aut smaragdis prorsus ne ornemini*. Ceteros vide apud Clementem Alex. loco citato. Addam 4. rationem theologicam, ac moralem, quod scilicet; *Cum omnes templum Dei simus illato in nos, & consecrato Spiritu Sancto, ejus templi æditua, & antistita pudicitia est, quæ nihil immundum, vel profanum inferri sinit, ne Deus ille qui inhabitat inquinatam sedem offensus derelinquat*. Atque rationem hanc præclarissimam exscripsimus ex libro 2. Tertulliani Op. nuper laudati. Perplacet & quam tradit ep. cit. Hieronymus, docere ipsum habitum, cui promissa, & mancipata sit mulier. Accedit, omnes Christifideles in baptismo pompis solemniter abrenunciavisse. Nec prætermittenda est D. Bernardi ad Sophiam virginem exhortatio Ep. CXIII. ubi demonstrat mu-

muliebrem ornatum aliquem habere decorem, sed non præbere: talem vestis dicendum esse, sed non vestiti: indignum esse virginem christianam formam a pellibus murium, & operibus vermium sibi mutuari: mundum nudis exeuntibus vano deditis ornamento, istud retinere, eodem vano vanas similiter alias seducturum. Lege Epistolam illam elegantissimam. Moralis autem ratio erit, quam innuit Sixtus V. Pontifex Maximus in Bulla emanata anno 1536. quæ incipit, *Cum in unaquaque bene, & recte instituta republica, &c.* Ubi ostenditur ex immoderato circa indumenta sumptu, familias imminuto patrimonio, & re familiari absumpta ad paupertatem redigi, & plurima hinc damna, & pericula provenire, cum tamen ad universam rempublicam pertineat cives habere locupletes, ejusque intersit, ne privati rebus suis male utantur. Quam Pontificis rationem comprobant, quæ supra recitavi ex Hieronymo, & Propertio, & quod ait Tertullianus lib. 1. de Cultu fœm. cap. 8. ab iis *de brevissimis loculis patrimonium grande proferri*. Mitto, quæ hinc emanant, gravissima incommoda a Theologis, & Concionatoribus enarrata, blasphemias maritorum, muliercularum cum matronis comparationem, mutuam fœminarum invidentiam, templorum ludibria, & pericula innumera pudicitiæ. Postremo prætermittendum non est exemplum tam mulierum ornatarum, quas nos divina Historia docet in flagitia ruisse, ut Dinæ, Herodiadis, & quas Ezechiel commemorat capite tertio, ac vicesimo; quam eorum, qui moderationis vestium specimen exhibuere: qualis inter viros fuit protoparens Adam animalium pellibus coopertus; inter fœminas vero Rebecca, de qua Paulinus Epithalamio ad Julianum:

Pulchra Rebecca sacrum cum sponsa veniret ad Isac,
Simpliciter velo tecta pudoris erat.
Non legitur variis venisse ornata lapillis,
Sed super obducto prædita palliolo.

Propositio II. At consuetudo mulierum, quæ faciem cerussa, rubore, & consimili fuco obliniunt, nequissimi flagitii complectitur turpitudinem.

Adversus hanc fœminarum insaniam legendus Clemens Alexandrinus in tertio Pedagogi: ubi illam commaculandi acceptam a creatore formam, muliebrem consuetudinem belle delineans ait: *Supercilia flava habet aliqua? Depingit fuligine. Alicui, ut ea nigra sint, contingit? Tollit cerussa nigrorem. Sunt alicui nimis alba? Unguento ei rei facto dedit alborem, &c.* S. autem Cyprianus de habitu virginum morem illum diabolicum sequentibus argumentis perstringit. I. Demonstrat dæmones ut Dei imaginem summo ludibrio possent afficere, docuisse *oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crines, & expugnare omnem oris, & capitis veritatem*. II. Docet non virgines tantum,

tum, aut viduas, sed & nuptas, atque omnes omnino fœminas admonendas, *Quod opus Dei, & factura ejus, & plastica adulterari nullo modo debeat, adbibito flavo colore, vel nigro pulvere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta nativa corrumpente medicamine*. III. Probat exemplo artificis, cui gravem afferret injuriam quisquis, posteaquam ille vultum alicujus, speciemque pictam formavit, colorem obduceret signato jam, consummatoque simulacro; atque similiter *manus Deo inferunt, qui id, quod ille formavit, reformare, & transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omne quod nascitur, & Diaboli quodcunque mutatur*. Quam postremam rationem tangit quoque cap. 6. de cultu fœminarum Tertullianus scribens: *In Deum delinquunt, quæ cutem medicaminibus ungunt: genas rubore maculant: oculos fuligine colliniunt: displicet illis nimirum plastica Dei: in ipsis redarguunt, reprehendunt artificem omnium.* Quod & reprehendit S. Paulinus commemorato ad Julianum Epithalamio, scribens:

Non fucis male ficta cutem, neque lumina nigro
Pulvere, nec flavo tincta colore comam.
Purum naturæ decus aspernata superbo
Crimine divinum in se sibi damnat opus.
Frustra hæc se mulier jactaverit esse pudicam,
Quæ se tam variis ornat adulteriis.

Igitur tam prava feminarum consuetudo nequit a gravi culpa excusari: cumque in omni compta, nuptaque sit detestabilis, habet in virgine improbæ temeritatis audaciam: & merito Hieronymus ita Lætam compellat: *Cave, ne cerussa, & purpurisso consecrata Christo ora depingas*. At vetulæ, quarum nonnullæ in his flagitiis operam quandoque perdunt, ad memoriam nostram revocant festivissimum illud Plautinum in Mostellaria:

Nam istbæc veteres, quæ se unguentis unctitant,
Interpoles vetulæ edentulæ, quæ vitia corporis fuco occulunt,
Ubi sese sudor cum unguentis consociavit, illico
Itidem olent, quasi cum una multa jura confundit coquus.

Propositio III. In cultu vestium maxima præferenda est moderatio.

Servandum id præsertim a Clericis. I. Ex præscripto Canonum; nam 27. Trullanus ait: *Nullus eorum, qui in Cleri catalogum relati sunt, vestem sibi non convenientem induat*: & Synodus Aquisgranensis apud Christianum Lupum in Scholio ad Canonem mox laudatum: *Inter utrumque* (ait de humili, & ornata veste) *virtus discretionis moderatissime tenenda est*. II. Ex sententia Patrum, inter quos Hieronymus scribens de Clericis qui mollia induunt in Epistola ad Eustochium ait: *Tales cum videris, sponsos magis existimato, quam Clericos.*

III. Exem-

III. Exemplo sanctissimi Patris Augustini: de cujus indumentis scribit in ejus vita Possidius: *Ex moderato, & competenti habitu erant, nec nitida nimium, nec abjecta plurimum, quia iis plerique vel jactare sese insolenter homines solent, vel abjicere.* Ubi animadverte rationem productam hoc loco a Possidio nec latuisse Aristotilem scribentem lib. IV. Eth. cap. 7. excessum pariter, ac defectum in vestimentis Lacedemoniorum arrogantiæ specimen habuisse. Quod dictum volo generaliter: quibus enim placuere rudis habitus, cilicium, & saccus, speciali ducti sunt spiritu humilitatis, ac pœnitentiæ. Pro mulieribus autem tenenda est regula Augustini in Epistola 199. nunc 262. ad Ecdiciam num. 9. *Quæ vel ad inanem pompam, vel ad illecebram formæ adhiberi solent, merito reprehensa sunt: sed est quidam pro modulo personæ habitus matronalis a viduali veste distinctus, qui potest fidelibus conjugatis salva religionis observantia convenire.* Legendum etiam documentum Francisci Salesii ad Philotheam P. 3. cap. XXV. Placeat nobis hæc vestimentorum moderatio ob vitæ honestatem, non vero ob pervulgatum, lepidumque proloquium,

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus
Creditur a mille, quamvis idiota sit ille.
Si careas veste, nec sis vestitus honeste,
Nullius est laudis, quamvis scis omne quod audis.

Nos quippe neque tangit vestimentorum amor immodicus, neque inanis gloriæ, aut popularis existimationis cupido.

CAPUT ULTIMUM.

De celebritate conviviorum, atque intempestivis compotationibus.

SUNT denique permulti, quorum oblectatio est opipare parare convivia, œnophora delibare, & gelidas calidasque sorbere potiones: ad quos dirigere congruum est partem hujusce libri postremam.

PROPOSITIO I. Splendidus conviviorum apparatus nonnisi a luxu corruptæ Gentilitatis emanavit.

Et quidem non solum divina historia nos docet, quanta abstinentia ante diluvium Noeticum ad annos plurimos vitam antiqui Patres protraxerint, verum etiam parce admodum sese Gentes reliquas aluisse, ipsarum prodidere Scriptores. Nam Servius in primum Aeneidos scribit, quod tantum in atrio & duobus ferculis epulabantur antiqui: farre solo, ac pulte usi sunt primi Romanæ urbis habitatores; & sibi manu sua parasse cibos, scribit Seneca de Consolatione cap. IX. Hinc de Curio ait Juvenalis XI. Sat.

par-

parvo quæ legerat horto
Ipse focis brevibus ponebat olufcula, quæ nunc
Squallidus in magna fastidit compede fossor.

At posteaquam Romanorum luxus confregit temperantiæ repagula, modum excessit etiam epularis accubitus. Nam Suetonius refert Julium Cæsarem ad mensam in aureo lecto decubuisse: argenteos legimus posuisse Heliogabalum: eburneos ac testudineos magni Principes habuere. Imperator Claudius scyphum aureum adhibuit, Lucius Crassus cælatum artificis manu, crystallinum immensi pretii Cæcilius Agricola. Miræ tenuitatis amphoras in templo Capitolino legimus consecratas. Accessit luxus in mensarum ministris: nam Dionysius Tyrannus, ut ait Tullius in Tusculanis, eximia forma pueros delectos jussit consistere, eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Virgilius pariter de convivio Didonis ait interfuisse magnam puerorum copiam, *Qui Dapibus mensas onerent, & pocula ponant*. Nec defuit delectus luxusque ciborum, quem Seneca admirans exclamavit: *Dii boni, quantum unius venter deglutit!* nec male Musonius: *Coqui majore studio, quam agricolæ parantur, & convivia quidem apparant, in quibus agrorum pretia consumunt*. Quæ omnia si florente Romanorum potentia, divitiarum copia, cultuque superbo ipsorum profanorum Scriptorum confessione temperantiæ limites excessere, tolerari non debent in hoc rerum statu, & maxime inter fideles: sed ornent magnifice ac splendide convivia illi, de quibus Libro x. cecinit Lucanus:

Infudere epulas auro; quod terra, quod aer,
Quod pelagus, Nilusque dedit, quod luxus inani
Ambitione furens toto quæsivit in orbe,
Non mandante fame multas volucresque, ferasque.

Sed de conviviorum luxu hæc pauca. Vide Tomi VIII. Romanarum Antiqq. postremas elucubrationes.

Propositio II. Inebriari vino scelus est nefarium, detestabile, atque turpissimum.

Quod demonstratur I. ex Scripturis. Legitur enim Prov. xx. 1. *Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas*. Is. v. 11. *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis*. Apostolus autem ad Rom. XIII. 13. monet, ne ambulemus *in commessationibus*, & *ebrietatibus*: & ad Eph. v. 18. *Nolite* (inquit) *inebriari vino, in quo est omnis luxuria*. Vide & primam ad Timotheum cap. III. v. 8. atque priorem Petri cap. IV. v. 3. Effecta etiam ebrietatis, ac portentosum incestum filiarum Lot profert liber Geneseos cap. XIX. 32. Fortuitam quoque ebrietatem Noe, qui primus omnium plantavit vineam, sanctissimi viri inquinasse modestiam, neque scandalo caruisse, liquet ex cap. VIII. ejusdem libri v. 22.

v. 22. in quem locum ornate Victor Massiliensis libro III. Alethias:

Forte Noe Domini celebrat dum lætus honores
Indulgens epulis, & dulcia pocula libans,
Persensit vivos latices, somnoque gravante
Victus membra toro posuit neglecta fideli:
Et revoluta simul vestis secreta retexit
Corporis, ac risum tibi, Cham deterrime, movit.

II. Demonstratur ex Patribus; quorum magno ex numero duos tantum producam, unum ex Græcis, Magnum Basilium, qui adversus ebrietatem scripsit celeberrimam Homiliam ordine XIV., alterum ex Latinis, idest, Doctorem maximum Augustinum. Et Basilius quidem principio scribit: *Ebrietas dæmon est voluntarius, malitia mater, virtutis inimica, fortem virum reddit ignavum, ex temperato facit lascivum, justitiam ignorat, prudentiam extinguit.* Tum probat ebrium nequaquam a brutis differre hoc singulari argumento: *Nonne rationis munere, quam a Deo omnium conditore accepisti, reliquæ creaturæ omnis factus es dominus, & imperator? Hoc igitur mentis lumine per ebrietatem qui se privat, jumentis insipientibus comparatus est, & similis factus est illis.* Posthac demonstrat ebrium esse brutis ipsis deteriorem, quod nullum animal, ut ebrius homo, ita visu audituve debilitetur. *Nonne* (inquit) *ebrii familiarissimos interdum ignorant, alienis vero sæpe ut domesticis congrediuntur? An non umbras sæpe numero tanquam sulcos, & loca prærupta transiliunt?* Deinde recenset damna quæ proveniunt ex ebrietate in spiritum, quorum præcipuum est *voluptatis incontinentia omnis, quæ ex vini fonte originem vimque trahens præceps ruit ad omnem impuritatem, atque intemperantiam.* Ulterius ostendit quomodo ebriosi corrumpant ipsum habitum corporis, *dum non solum abundantia voluptatum ad lasciviam insanientium illos labefactat, & dissolutos reddit; sed & corpus tumidum, putridum, mucosum, & vitali humore privatum circumferunt.* Ad hæc comparat ingeniose ebrios idolorum simulacris, de quibus in Ps. CXXXIV. 16. legitur, *Oculos habent & non videbunt, aures habent & non audient, &c.* quoniam *manus paralysi affectas habent, pedes infirmos, atque emortuos.* Addit perorationem elegantissimam. Ex qua Basilianæ orationis analysi satis turpitudinem ebrietatis arbitror apparere. At Augustinus Latinorum nobilissimus in fine enarrationis in Psalmum LIV. de Sanctis Martyribus inquit: *Modo eos ebriosi calicibus persequuntur, quos tunc furiosi lapidibus persequebantur,* propter ebrietates, & commessationes in Sanctorum solemnitatibus. In Psalmum vero CIII. n. 14. exclamat: *Quid insanius ebrio? quid plerumque iracundius?* Quantam demum diligentiam adhibuerit, ut ab Africanis nequitiam hanc maximam in sacris præsertim diebus evelle-

ret atque amoveret, constat ex illius Epistola XXII. n. 3. & ex XXIX. ad Alipium Episcopum Tagastensem. III. Hactenus dicta etiam rationes suppeditant. Commonstrant enim oriri ex vinolentia innumera incommoda, profanationem festorum, rixas, luxuriam, blasphemias, domesticorum perturbationes atque contemptum, dilapidationem bonorum, omnemque morum corruptelam: emanare inde corporis, sensuumque hebetudinem, ac tantam mentis conturbationem, ut in III. de Rerum natura non male Lucretius:

Denique cur hominem, cum vini vis penetravit
Acris, & in venas discessit diditus ardor:
Consequitur gravitas membrorum, præpediuntur
Crura vacillanti, tardescit lingua, madet mens,
Nant oculi, clamor, singultus, jurgia gliscunt,
Et jam cetera de genere hoc quæcunque sequuntur,
Cur ea sunt nisi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam consuevit corpore in ipso?

Vini tamen usum non damnamus; sed in compotationibus sequentia ex D. Paulo colligimus servanda esse temperamenta. Ac primum illud sit, quod scribit Apostolus in priori ad Timotheum, cap. V. 23. *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.* Utendum ergo vino, sed bene diluto, & modico, præsertim stomacho laborantibus. Nam ut scribit Justinus ad Zenam: *Aqua necessitatis est, vinum juvandi corporis gratia datum est.* Documentum alterum spectans ad Clericos habetur in eadem ad Timoth. Epistola, cap. III. v. 8. *Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, &c.* Quod attendentes Ecclesiastici Canones jubent ab officio, vel beneficio suspendi Clericos, qui in vinolentia se exhibuerint culpabiles, nisi a Superioribus commoniti satisfecerint; ut habetur Cap. *A Crapula*, Extra, de Vita, & honest. Clericorum. Monitum tertium Apostolicum spectat ad Matronas, quas, ne sint *multo vino servientes*, hortatur, ac præcipit Paulus ad Titum cap. II. 3. Legendum & præclarum exemplum S. Matris Monnicæ lib. IX. Confess. Augustini cap. VIII. n. 18.

Propositio III. Argumenta, quæ Cardinalis Franciscus Maria Brancacius, aliique viri docti producunt ad probandum, quod potione cocolatæ Ecclesiasticum non frangatur jejunium, non videntur frugi Theologo penitus satisfacere.

Est argumentorum illorum princeps, quod haustus cocolatæ potio sit, non cibus, atque potu sorbeatur. Est autem potus non perrarus, sed Americanis, atque Hispanorum pluribus familiaris, atque communis. At quod natura sua ad genera potionum pertinet, sive Americani, sive Itali sorbeant, nequit alimenti induere substantiam.

tiam. Atque hoc argumentum Brancacii a priori sententia revocavit celebrem Hispanum Medicum Calderam, qui in Tractatu, cui titulus *Tribunal Medico-magicum*, statuerat cocolatis potu jejunium Ecclesiasticum frangi. Sed huic argumento responderi potest cocolatam, etiamsi poculo exhauriatur, inter esculenta, & quidem majoris substantiæ, connumerandam. Nam Stube Medicus Anglus experimento monstravit plus unctuosi, & nutrientis humoris elici ex una uncia Cacao, quam ex libra bovinæ carnis, ideoque cocolatam solidum esse alimentum. Thomas Gage refert audivisse se a fide dignis Americanis, illic eos, qui plus cocolatis pocula sorbent, fieri quadratos ac pingues. Atque rationem affert, quoniam licet cacao partes permultæ sint frigidæ, sunt tamen & aliæ permultæ butyrosæ ac nutrientes, atque his calida alia ingredientia, cinnamomum præsertim, atque vaginula sunt ad instar vehiculi, ut ad hepar, & viscera discurrant, ibique in carnem & pinguedinem coalescant. Et quamvis e contra Brancacius ait non semel se fuisse expertum, quod poculum unius consuetæ potionis cocolatis vix ad septem horas vires stomacho languenti suppeditat, unde infert falsum esse, quod duæ cocolatis unciæ plus dent nutrimenti, quam tres unciæ carnis: communis tamen est Medicorum sententia cocolatam optimum præbere nutrimentum, ut demonstrat in Bibliotheca Pharmaceuticomedica Jacobus Mangetus. Et quilibet forte experiri poterit falsum esse allatum a Cardinali Brancacio experimentum, cum non semel uno cocolatæ poculo iter agentes perseverent usque ad vesperam viribus validissimis: quamquam fateor esse, qui post septem horas esuriant, non solum exhausto poculo cocolatæ, sed a prandio quoque, vel cœna. Porro cocolata, etiamsi sorbeatur, & ad poculenta quodammodo spectet, uti etiam lac, capique stillatus liquor, non ad extinguendam sitim, sed ad vires refocillandas exhauritur: ideoque exculenti rationem habet, non potionis; aut si potionis, talis quidem, quæ nutriat, atque sustentet. At quod inquiunt Americanis cocolatam potum esse communem, potest principio retorqueri. Si enim inter Americanos jejunium non frangit, quoniam ibi vulgaris est potio; violabit profecto jejunium apud Italos, quorum singuli tali luxuria non bibunt. Deinde respondet noster Nicephorus Sebastus, qui de cocolatis potione dissertatiunculam edidit, quod licet cocolata eamdem in America, & Italia habeat naturam, usus tamen regionum debet attendi. Quippe & Græci jejunium frangunt, si certis feriis, & maxime majori hebdomada, non se abstineant a vino, ac piscibus sanguine concretis: quod in consuetudine non est apud Italos; ac simile exemplum profert de refectiuncula, quam applellitant collationem. Melius tamen respondebis, si dixeris Americanos stomacho esse debiliores, & spectata regionum diversitate

varias potiones, epulasque adhibendas. At de uno argumento multa satis: cetera jam breviter persequamur.

Probant ergo secundo loco jejunium cocolatâ non frangi, eo quod neque illud frangat vinum, neque cervisia, quamvis utrique insit vis nutritiva, & quidem tanta, ut olim ante certamina vina propinarentur athletis, & aliqua ex Galeno æque nutriant, ac porcina caro. Nec cervisia inter esculenta censetur, tametsi ex frumento, hordeove paretur. At potest hæc argumentatio elidi primum negando cervisia vinoque jejunium non violari, cum oppositum ex ipsa vi nutrimenti demonstret in Thesibus Lovaniensibus cum magna eruditorum caterva Gummarus Huygens. Atque ut demus Brancacio hanc opinionem communiter esse explosam, si loquamur de vino aqua diluto, mensisque vulgaribus usitato, certa quidem est si sermo instituatur de vino meraciori, quale aut Galenus commemorat, aut propinabatur athletis. Deinde sunt, qui negant habere vinum nutriendi vim per se, cum non alat natura sua, sed efficiat duntaxat digestionem alimentorum. Insuper nemo dixerit nequaquam jejunium frangi vino, cui saccharum, cinnamomum, & aliquid esculenti permisceas. Occurrit Brancacius reponens ea permixtione accedere vino alendi vires robustiores; cum e contra pulvis cocolatis in aquam demersus vigore pristino destituatur. Sed fallitur fortasse. Enimvero cum cocolatæ massa partes habeat aliquas frigidas, sed permultas unctuosas, sulphureas, atque inflammabiles, quæ omnes cacao insunt, addantur præterea in cocolatis præparatione saccharum & cinnamomum; cocolates redactus in pulverem, & demersus in cocumam calida aqua, lignoque dentato iterum permixtus fit esculentum stomacho frigido percommodum; & particulæ calidiores, ut dictum est supra, solutæ magis ac liberæ fiunt cum humidis aptius vehiculum unctuosarum, atque nutrientium: unde cocolata hoc pacto soluta non minus nutrit, ac si illam sumas massa, aut pastillis, sed longe melius, salubrius, aptoque stomachis tam calidis, quam frigidis temperamento. Ex quibus diluitur tertia ratio Brancacii, qui contendit demonstrare cocolatem aquæ permixtione exuere propriam esculenti naturam, cum illam e contra nanciscatur perfectiorem.

Argumentum quartum Cardinalis Clarissimi est, quod parvitas materiæ juxta communem Doctorum sensum non frangit jejunium Ecclesiasticum. Verum si uni cocolatis unciæ tanta est vis nutritiva, ut præclarissimi Medici Mangetus, Pasquius, Zacchias, Stubcus, aliique observarunt; non minus attendenda est cocolatis quantitas, quam potionis, ac nutrimenti natura: idque in jejunio maxime Quadragesimali, quod credimus in Elia & Moyse præfiguratum, Christi consecratum exemplo, & antiqua & Apostolica traditione firmatum,

tum, ut eo religiosius servari debeat, quo fuit majori auctoritate prascriptum.

Postremum argumentum ad hunc modum se habet. Non læditur jejunium medicamentorum potione. Atqui cocolata (inquit Brancacius) *roborat naturalem calorem, generat puriorem sanguinem, cordis substantiam vivificat, dissipat flatus, & prodest ad stomachum roborandum*; habet ergo medicamenti naturam, ac tali medicamento uti possumus absque fractione jejunii. Ast utraque hujus syllogismi præmissa corruit sponte sua, & universam molem evertit. Nam quantum ad majorem, ut vocant, attinet: vel ægroto medicamentum exhibes, vel sano ac robusto. Si ægroto, ejusdem saluti providendum esse demonstrat lex ipsa naturæ. Si autem sano ac valenti, oportet, ut expendatur qualitas medicaminis. Quod si fuerit nutritivum atque esculentum, nego consistere cum jejunio. Atque ita prior illa propositio fluctuat & labascit. Sed altera propositione tota machina excidit: nam si cocolata roborat naturalem calorem, generat puriorem sanguinem, cordis substantiam vivificat, dissipat flatus, & prodest ad stomachum roborandum; quomodo frigida est admodum, nec nutrit, nec cibus est, nec sustentat, nec vim habet esculentorum? Quomodo stomacho roborati, & naturali calore robusti servabunt jejunium, ab Ecclesia eo fine institutum, ut fideles ab alimentis abstinentes carnem macerent, & corporis afflictatione sensus a noxiis retrahant excessibus? Recte ergo statui, argumenta pro cocolatis potione allata nequaquam cuilibet frugi Theologo satisfacere.

Ne tamen alicui injiciam scrupulum, si valida alicui videntur, nec responsionibus nostris ullatenus dissoluta, meminerit is omnes prorsus Theologos, ipsumque Cardinalem amplissimum Franciscum Mariam Brancacium, definire potionem cocolatis non admodum dilutam, sed concretam ac densam jejunio dubio procul opponi. Et licet Turrianus quantitatem permittat non excedentem uncias cocolatis duas, dimidium tantum unciæ quidam alii existimant permittendum: unicam vero unciam idem Brancacius, Sebastus noster, atque benigniorum Theologorum pars major. Sed vereor, ne parvam hanc quantitatem complures excedant; nam semel inductæ corruptelæ modum servare non possunt. Est autem illa duarum unciarum portio plurimorum consuetudine recepta; & vir quidam eximius describens eleganti carmine quomodo cocolatæ pararet sibi potionem, ut extat in notis ad Dithyrambum viri Clarissimi Francisci Redi, canebat:

Quin & sacchaream decisa in fragmina metam
Comminuo, cumulusque pari mihi pondere surgit,
Mixtaque stat justo simul uncia, & uncia metro.

Atque hunc finem habet nostra de oblectamentis dissertatio. In qua

qua ſi oratione uſus ſum feſtiva, & poetarum verſibus phalerata; indulgendum tempori, quo eam ſcripſi, tibique, Lector benevole, propono legendam. Neque enim erit qui mihi jure ſuccenſeat, ſi vel ipſa librorum meorum lectione honeſtam aliquam perceperis voluptatem, vel ego a noxiis oblectationibus retrahar hoc ſcribendi, vel diſſerendi genere nunquam fortaſſe a Scholaſticis uſurpato. Non deerunt tamen in libris noſtris dogmata ſublimiora, atque in his maxime, quos proximis voluminibus exornabo.

Explicit Liber viceſimus quartus.

QUAR-

QUARTI VOLUMINIS
PROPOSITIONES.

I. *Recta ratio imperandi & probibendi, quam* Legem *appellant, & quæ voluntatis actum complectitur,* 5
II. *Certas, ut obstringat, postulat conditiones:* 6
III. *Quæ si adsint, etiam justi legibus subjiciuntur.* 9
IV. *Ac primum inter leges locum tenet Aeterna, ceterarum omnium fons & origo:* 11
V. *Cujus participatio est lex naturæ menti rationalium inscripta, &* 15
VI. *Rectam Dei, proximorumque dilectionem præscribens.* 17
VII. *Hæc autem naturalis lex neque abrogari potest,* 21
VIII. *Neque propriam admittit dispensationem.* 24
IX. *Sequitur lex scripta, quæ Deum babet auctorem,* 33
X. *Congruis, non pravis, ut quidam bæretici commenti sunt, constituta præceptis.* 36
XI. *Id demonstrans adversus Faustum Augustinus non erravit, contra quam sentiat Pbereponus, aut exponens verba illa Deuteronomii,* Maledictus omnis, qui pendet in ligno; 45
XII. *Aut alia,* Erit vita tua quasi pendens ante te. 46
XIII. *Probabiliorem quoque sententiam tenuit, dum ait Saram fuisse Abrahami neptem, & consanguineam.* 48
XIV. *Scriptæ legis promulgator* Moses *bebraico appellatur vocabulo:* 49
XV. *Non fuit Polygamus,* 50
XVI. *Nec bomicida,* 51
XVII. *Nec Heliopolitanus infectus lepra,* 53
XVIII. *Eique non tribuunt cornutam faciem Catbolici, ut bæretici calumniantur.* 55
XIX. *Non videtur fuisse primus literarum inventor.* 57
XX. *In tabulis Moysi ita distributus erat Decalogus, ut prima tabula tria tantum præcepta contineret, altera septem reliqua.* 59
XXI. *Primo præcepto simulacra duntaxat idolorum, & imagines ad adorandum conflatæ, non omnes promiscue, probibebantur Judæis.* 61
XXII. *Hoc autem, ceterisque præceptis, ut liquet ex nostra interpretatione, traditur rectissima agendarum rerum mensura.* Ibid.
XXIII. *Ritus etiam legales, & secundaria Judæorum præcepta fuerunt optimo, providoque consilio instituta.* 74
XXIV. *Hæc, quamvis abrogata fuerunt in Christi morte,* 82
XXV. *Non tamen fuerunt statim exitiosa, & mortifera,* 83
XXVI. *Eaque Apostoli absque ulla simulatione aliquandiu usurparunt.* 87

XXVII.

XXVII. *At quoniam neminem obstringebant, recte Paulus restitit Cephæ: quem alium a Petro perperam quidam existimant.* 98
XXVIII. *Veteri successit lex nova longe præstantior, suis etiam præceptis obstringens, quicquid hæretici obganniant.* 103
XXIX. *Ut obligent leges humanæ, nisi aliter statuat Legumlator, sat est si ad notitiam subditorum pervenerint:* 109
XXX. *Neque pendent ullo pacto a populorum acceptatione.* 112
XXXI. *Humanæ autem leges ligant quoque in interiori conscientiæ foro,* 119
XXXII. *Excepto tamen gravissimo nocumento, proximoque vitæ discrimine.* 124
XXXIII. *Operi, quod tam in se inspectum, quam attentis rerum circumstantiis leve est, parvique momenti, nequit Legislator adnectere obligationem sub pœna mortalis culpæ.* 127
XXXIV. *Potest Ecclesia interiorem quoque actum* per se, ac directe *præcipere.* 129
XXXV. *Non habent Potestates sæculares auctoritatem aliquam, aut imperium statuendi leges Ecclesiasticas:* 133
XXXVI. *Sed aliquas duntaxat leges ferre possunt ad Ecclesiasticas, divinasque promovendas, non tanquam Ecclesiæ Judices, sed tanquam defensores, ac vindices.* 134
XXXVII. *Ecclesiæ autem Pastoribus non solum competit munus suadendi & declarandi; sed etiam auctoritas & potestas coactiva, qua possunt suarum legum fractores vi, & imposita necessitate compescere,* 135
XXXVIII. *Non pugnat cum spirituali Ecclesiæ regimine temporalis jurisdictionis regnique potestas.* 137
XXXIX. *Et reapse summo Ecclesiæ Pastori utraque simul potestas competit, Ecclesiastica videlicet, & politica.* 139
XL. *Ad nutum Pontificis qualibet civilis potestas, quæ in corpore Ecclesiæ tenet imperium, deberet arma tractare, & cetera complere propriæ auctoritatis officia.* 143
XLI. *Ipse Legislator aliquo pacto legibus a se latis obstringitur.* 144
XLII. *Advenæ, ac peregrini locorum, ad quæ accedunt, legibus subjiciuntur.* 145
XLIII. *Clerici legitime bona possident temporalia;* 147
XLIV. *Neque cogi debent ad tributa solvenda, neque ad munia laicorum obeunda,* 148
XLV. *Immunitatem Ecclesiasticam, quocunque jure inducta sit, nequeunt Principes sæculares temerare, aut minuere.* 153
XLVI. *Recte in Latina Vulgata connumerantur quatuor civitates asyli in Tribu Ruben,* 157
XLVII. *Decretales ante Siricium Epistolæ, licet sint magna ex parte suppo-*

suppositæ, non sunt rejiciendæ tanquam doctrinis Apostolicis repugnantes. 161
XLVIII. *Collecti a Gratiano Canones non aliam habent auctoritatem, quam fontium, locorumque, unde sunt derivati.* 164
XLIX. *Definiri non potest Canonum Apostolicorum certus numerus;* 167
L. *Tametsi aliqui a primis Ecclesiæ sæculis obtinuerint.* 168
LI. *Romanorum leges ab Atticis, istas vero ab Hebræis derivasse mira singularum concordia demonstrat.* 170
LII. *Eximunt interdum a legum onere Privilegia, Dispensationes, Consuetudines.* 177
LIII. *Legibus conformari debent humana Officia, quorum libertatem penitus non evertit aut metus incussus, aut alliciens concupiscentia.* 187
LIV. *Sunt vero omnia, quæ cum libertate patrantur, in individuo vel honesta, vel prava:* 192
LV. *Et externum opus nihil* per se *interiori voluntati in rem honestam, iniquamve deliberate vergenti, addit decoris, vel turpitudinis.* 198
LVI. *Virtus juxta Augustinum nihil est aliud, quam ordo amoris;* 205
LVII. *Ac virtutis præmium, & sempiterna felicitas, quamquam ex visione, & amore Dei coalescit,* 214
LVIII. *Potissimum tamen sita est in amore, quo Deo fruimur.* 216
LIX. *E contra scelus, & culpa est amoris inordinatio, & consistit in rectitudinis privatione.* 219
LX. *Intercedit inter peccata discrimen, & quædam sunt genere suo venialia.* 225
LXI. *Quæ mortalia dicuntur, habent nequitiam moraliter infinitam.* 234
LXII. *Non requiritur ad imputationem peccati, ut animum subeat sancta cogitatio, per quam advertat ad peccati malitiam.* 241
LXIII. *Fictitium est peccatum philosophicum.* 243
LXIV. *Excusat a culpa ignorantia juris naturalis, dummodo sit invincibilis;* 246
LXV. *Sed nullus hominum compos sui tali ignorantia laborat quantum ad universalia principia, & proximas consecutiones.* 248
LXVI. *Empropter ignorantia, & delectatio aliquando culpabilis censenda est, aliquando excusanda.* 256
LXVII. *Idem de conscientia dicendum; cui tenemur morem gerere, si recta sit, moraliter certa, nec voluntario errore obcæcata.* 259
LXVIII. *Dum in opinione versamur, si tenuis adsit probabilitas, eidem adversus legem morigerari iniquum est.* 277
LXIX. *Opinio quippe probabilis nisi conscientiam moraliter certam inge-*

ingeneret, haud est firmissima morum regula. 280
LXX. *Nefas propterea est sequi opinionem minus probabilem stantem pro libertate, in concursu opinionis probabilioris, quæ stet pro lege.* 292
LXXI. *Viro Theologo non licet ex sententia, quam ipse oppugnat, censetque minus probabilem, alteri consilium dare.* 313
LXXII. *Nec homini ignaro fas est varios adire Casuistas, eo animo, ut tandem inveniat aliquem benigniorem, affirmantem esse probabile, quod alii improbant, sibique fas sit eligere quod magis libet.* 315
LXXIII. *Confessarius pariter non debet absolutionem impendere iis, qui sequuntur opinionem minus probabilem stantem pro libertate, eamque nolunt deponere.* 316
LXXIV. *Sequi tamen possumus in qualibet materia, sive juris, sive facti, sententiam probabilem, quæ post diligentem veritatis inquisitionem appareat sententia opposita probabilior.* 319
LXXV. *Atque his imbuti præceptis execramur in primis idololatriam, ac summam eorum dementiam, qui coluerunt masculos Deos Consentes.* 327
LXXVI. *Habemus eodem loco, qui in numero Deorum Consentium locarunt feminas.* 330
LXXVII. *Risu pariter excipienda est fabularis selectorum Deorum historia.* 334
LXXVIII. *Et una cum iis amandanda profana numina, quæ vetus Testamentum commemorat.* 337
LXXIX. *Repudianda est etiam, atque execrabilis religio, quæ viget apud Turcas & Mahumetanos:* 340
LXXX. *Ceteris autem omnibus præferenda est Christiana religio, quam constat evidentissime veram esse.* 346
LXXXI. *Ab eadem religione Christiana alieni sunt qui Christi divinitatem, & Incarnationem non confitentur,* 353
LXXXII. *Necnon haeretici omnes, & secta Calvinistarum, Lutheranorum, aliorumque Protestantium.* 361
LXXXIII. *Romanæ itaque Ecclesiæ divina gratia adscripti, illius symbolum tanquam Apostolicum veneramur,* 366
LXXXIV. *Et ab Apostolis revera conditum fuisse defendimus.* 369
LXXXV. *Nihil commentitium huic symbolo fuit appositum; ideoque propugnamus etiam Christi descensum ad inferos:* 379
LXXXVI. *Asserimus expectandam esse universalem corporum resurrectionem,* 392
LXXXVII. *Eamque futuram in eadem numero carne, quæ morte dissolvitur:* 398
LXXXVIII. *Quamvis non eædem futuræ sint omnium resurgentium corporum affectiones.* 400
LXXXIX.

LXXXIX. *His, aliisque a Deo revelatis assentimur virtute Fidei, quam recte definit Apostolus cap.* XI. *ad Hebræos:* 405
XC. *Quæ fides semper quoad substantiam credibilium a mundi exordio ad hæc usque tempora fuit eadem.* 407
XCI. *Statui nequit ejusdem fidei norma, & libella in sola humana ratione, ut contendunt Sociniani.* 411
XCII. *Neque sufficit ad omnia dogmata definienda, ut passim reliqui Novatores autumant, scriptum Dei Verbum: quod non est omnibus apertum, atque perspicuum.* 416
XCIII. *Judicium enim de fidei quæstionibus nequit ex solis scripturis repeti, sublata Judicis vivi auctoritate;* 419
XCIV. *Nec idoneum erit judicium, si fiat privato spiritu, & intima cujusque fidelis persuasione.* 422
XCV. *Præter divinam scripturam sacræ quoque Traditiones sunt admittendæ.* 435
XCVI. *Fides vero Mediatoris in veteri quoque Testamento fuit necessaria, sed non fides* explicita *in ejus divinitatem, ac individuæ Trinitatis mysterium.* 466
XCVII. *Verum in hoc novæ legis statu ipsa* explicita *fides requiritur,* 468
XCVIII. *Non ad salutem æternam tantummodo, sed etiam ad justificationem obtinendam.* 469
XCIX. *Requiritur & externa fidei confessio, & nunquam licitum est fidem ipsam negare:* 473
C. *Immo nec religionem simulare profanorum rituum, ciborum, vestium, nominumque gentium idololatrarum usurpatione, ubi sint superstitiosi cultus indicium.* 475
CI. *Fas est aliquando in persecutione fugam arripere.* 477
CII. *At quid de Sinensium Ritibus? Falsum est omnes promiscue approbatos anno* 1656. *a Sacra Congregatione.* 481
CIII. *Edictum Caroli Maigrot recte, provideque superstitiosos eliminavit.* 482
CIV. *Decretum quoque Cardinalis de Tournon a Clemente XI. & Benedicto XIII. confirmatum complures jure, meritoque proscripsit.* 486
CV. *Permanet vera fides etiam in homine impio.* 488
CVI. *Non tamen in hæretico,* 490
CVII. *Neque in solutis corpore animabus, jam in termino consistentibus.* 493
CVIII. *Datur spes a fide, & a caritate distincta:* 495
CIX. *Quæ in eo non persisteret, cui facta esset futuræ damnationis certissima revelatio.* 497
CX. *Spei certitudo, quamquam admodum firma, salutarem timorem minime excludit.* 499

CXI. *Licet autem timor mundanus sit perversus & noxius ;* 502
CXII. *Timor servilis est summopere utilis, supernaturalis, & donum Dei :* 503
CXIII. *Illo tamen laudabilior est timor castus, & permanens in sæculum sæculi.* 507
CXIV. *Ea, quæ ad spem pertinent, in oratione Dominica continentur.* 508
CXV. *Caritas omnium virtutum maxima veram parit inter Deum, & hominem amicitiam.* 514
CXVI. *Ante omnia Deus etiam interiori caritate diligendus est :* 516
CXVII. *Diligendus semper, actu, aut virtute :* 518
CXVIII. *Et diligendus ex toto corde, in tota anima, in tota mente.* 519
CXIX. *Animarum Dei caritate flagrantium datur aliquandiu* quies, *sed ei, quam Molinosius invexit, e diametro opposita.* 521
CXX. *Status item* puri amoris, *in quo anima nullam gerat propriæ salutis curam,* fanatismus *est, non caritatis perfectio.* 523
CXXI. *Nec repugnat caritati servare legem intuitu sempiternæ mercedis.* 526
CXXII. *Proximi etiam diligendi sunt propter Deum, servato ordine caritatis, parentes, filii, uxor, fratres, ac pauperes,* 529
CXXIII. *Atque hi subsidio eleemosynarum juvandi.* 533
CXXIV. *In præcepto quoque est inimicorum dilectio ;* 535
CXXV. *Tametsi liceat Christianis adversus hostes, servatis conditionibus, bellum gerere.* 536
CXXVI. *At illicitum prorsus est initum ex condicto singulare certamen.* 539
CXXVII. *Ut licita sit occisio injusti aggressoris, sequestrari debet a noxia cupiditate.* 542
CXXVIII. *Ipsa malorum origo cupiditas illicitis inhiat oblectamentis, inter quæ sunt connumeranda Veterum Bacchanalia.* 554
CXXIX. *Hæc nequeunt censeri honesta, ut celebrantur ab aliquibus, qui concessione Principum abutuntur.* 555
CXXX. *Interdum quippe, si non omnia, quædam saltim theatra superare videntur Gentilium luxum, & insanientem libidinem.* 557
CXXXI. *Et nonnullæ recentiores comœdiæ sunt magis, quam antiquæ, despiciendæ.* 559
CXXXII. *Quapropter iniquissimi censendi sunt histriones inverecundi,* ibid.
CXXXIII. *Graviterque delinquunt, qui ludicram scenam spectant, nisi comœdia sit honestissima.* 560
CXXXIV. *In personis autem, larvisque penes nonnullos improbos immoderatior est ætate nostra, quam regnante superstitione, luxuries.* 562

CXXXV. *Detestabile est mulieres habitu virorum personatas incedere, & viros vicissim vestimentis mulierum.* 563
CXXXVI. *Saltationes, quarum in sacris literis fit mentio, damnant quamplures præsentium chorearum abusus.* 565
CXXXVII. *Ab antiquis Ethnicis saltatoribus edocemur quantum dedecet inhonestas frequentare choreas.* 566
CXXXVIII. *Quisquis ergo immodice choreas agit, a culpa vix erit immunis.* 567
CXXXIX. *Festis autem diebus a choreis, & saltationibus est omnino abstinendum.* 568
CXL. *Cum adæquent nonnulli cantores (probos excipimus) improbitatem veterum,* 570
CXLI. *Oportet, ut Christiani aspernentur cantum mollem, atque inverecundum.* 571
CXLII. *Probibentur etiam Christiani figmenta legere Poetarum.* 573
CXLIII. *Adolescentibus permitti potest ludus latrunculorum.* 574
CXLIV. *Ludus autem alearum, tanquam omnis nequitiæ seminarium, elimandus, & abjiciendus omnino est.* Ibid.
CXLV. *Inhibetur quoque Christianis decursio ludicra, vel agmen Troicum:* 576
CXLVI. *Ac detestanda præ ceteris sunt ea spectacula, in quibus tauri & feræ agitantur in circo, maxime si cum illis homines congrediantur.* 577
CXLVII. *Conjungi solet venatio sylvatica cum violatione festorum.* 578
CXLVIII. *Summopere detestandus est vigens in præsentia vestimentorum cultus immodicus.* 579
CXLIX. *Consuetudo autem mulierum, quæ faciem cerussa obliniunt, nequissimi flagitii complectitur turpitudinem.* 581
CL. *Maxima ergo in cultu vestium præseferenda est moderatio.* 582
CLI. *Splendidus conviviorum apparatus nonnisi a luxu corruptæ Gentilitatis emanavit.* 583
CLII. *Inebriari vino scelus est nefarium, detestabile, atque turpissimum.* 584
CLIII. *Argumenta, quæ Cardinalis Brancacius producit ad probandum, quod cocolatis potione Ecclesiasticum non frangatur jejunium, non videntur frugi Theologo penitus satisfaecere.* 586

